СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. јануара 1907. Бр. 1
God. DUBROVNIK, 15. januara 1907. Br. 1

Пригодом промјене соларне године Уредник **„Срђа“** свим, и новим Пријатељима, Сарадницима, Предбројницима и Читаоцима листа најсрдачније честита младо љето и жели им сваку срећу.

Једнако срдачно им честита **„Срђем“** и одбор листа.

Prigodom promjene solarne godine Urednik **„Srđa“** svim, i novim Prijateljima, Saradnicima, Predbrojnicima i Čitaocima lista naj srdačnije čestita mlado ljeto i želi im svaku sreću.

Jednako srdačno im čestita **„Srđem“** i odbor lista.

ĐENEVRIJA.

Pilarska pripovijest

pok. **Mata Vodopića.**

(nastavak)

Uredio Dum **Vice Medini.** Čilipi.

XV.

Polovicu listopada prevalilo je, večer produljila i zahladila. U svojoj sobi sjedio je Orsat na malome divaniću. Pred njim je trpezica s veljačkim svijetnjakom od žutoga mjeda su četiri nosca. Kroz dva nosca gorio je svijetli uljeni plamen. Naslonjen lijevim laktom na trpezicu podnimao je dlanom čelo, a desnom premetao je liste odeblje knjige u rukopisu. Bijaše to zbirka starinskijeh povjesnijeh spomena, raznijeh još nikad neštampanijeh pjesama dubrovačkijeh pjesnika koji življahu

šesnaestoga i sedamnaestoga vijeka. Kad kad izdigao bi glavu da osluhne ide li kogod k njemu, pak ne čuvši nikakva bahata, potakao bi u besposlici plamen na noscima, te opeta dolje glavu i da se premeće po knjizi. Sve ovo pokazivalo je da ona knjiga ne bijaše mu ozbiljna zabava; i ako je oči na nju sklanjao, pamet bijaše inugdje. I prem je tako bilo. Orsat, koga baba Klara bješe obavijestila o svemu što bijaše radi njega oposlovala, čekao je Pera Đoku, a mislio je o predmetu koji se s njime skopčavao.

Pô ure noći prošlo je, majka otišla u Anice Bučice, a još nema maloga lera. Blizu da izgubi svoju nadu za ono večer, ustane i uze šetati po sobi, kad mu se učini kô da je neko kucalom krenuo u vrata. Stane, osluhne bolje, i čuje da neko slazi niza stepenice, pa nakon trena bahat nogû po dvoranici, koji se približi k vratima sobe. Otvore se dveri, i baba Klara promakne glavom govoreći: „Došô je!"

— Nek uljeze! odjavi Orsat i preuzme prijašnje mjesto na divaniću. Pero mali stupi unutra, a baba Klara pritegne vrata i ostavi ih samijeh.

— Pero po siromašku, ali čišćahno odjeven. s kapom u ruci, ne malo smeten cjeć ovoga neobičnoga sastanka, pristupi kô vještak trpezici i pozdravivši Orsata, doda:

— Rekla mi je baba Klara da ste me nešto iskali; evo me ovdi, što ste mi htjeli zapovidjet?

Orsat mu pokaže stolac, pak: Primakni ga bliže mene, sjedi, da se malahno porazgovaramo.

— Prostite, gosparu, hvala vam, mogu stati i na nogama.

— Znam da možeš, ali učini kako ti govorim, primakni i sjedi. O ò... tako dobro! Nû... čini mi se, od kad te nijesam vidio, da si se protegô; više neka te ne zovu Pero mali, nego Pero veliki. A jesi li dobro, zdravo?

— Gosparu moj, zla trava brzo raste, govoru naše žene u Pilam. A s pomoći Božijom dobro sam. Nu ja... to je baš lakardija. Recite vi meni, kako ste vi? Bili ste teško oboljeli, pak svašta se onda govorilo; ali opet, Bogu hvala, vidim vas ne naj gorijem, i ufam da ste već ozdravili.

— Pero moj, do potpuna zdravlja hoće se još dosta, ali s pomoći Božijom idem svaki dan na bolje.

— Drago mi je u srcu, er vjerujte mi, puno i puno sam vas žalio čujući kako ste o dlaci stajali.

— I baš si me žalio? doda Orsat s nekijem zadovoljnijem posmjehom.

— Jesam, Bog zna! odjavi Pero sa svom iskrenosti lera dubrovačkoga, jesam, a za što bih vam lagô? Vi ste mi đegod dobra učinili, a ko mi dobra učini, ja ga ćutim i ne zaboravljam lasno.

— Sve dobro zbija se u to, što sam ti kadgod činio da dobiješ cvancigu. Velika stvar!

— Pa cijenite malo činit siromahu da dobije cvancigu? Hee, moj gosparu....

— Da o temu ne govorimo veće, presiječe Orsat. Hõmo na ono za što sam te večeraske k meni dobavio. Pripovidjećeš mi pravo što te budem pitat, i što gõd budeš znô, kako gõd to bilo, nemoj mi potajati.

— Gosparu, što uznat budem, a uzmože se, evo me!

— Ti poznaš one dvije sestre u Pilam, Marijanu i Jelu Marinovu?

— Bože moj, kako karantan!

— Stoju li okućene blizu tebe?

— S jedne strane puta vrata su moga pridkuća, a s druge vrata njihova vrta: jedna prama drugijem.

— Budući tako u susjedstvu, otić' ćeš đegodi i do njih, to ne?

— Malo koji dan što ne podem.

— Kad je tako, ti ćeš znati i kako živu, i s kijem opće, dolazi li k njima čeljadi, i kakve?

Pero izdigne glavu i onijem svojijem crnijem očima usadi u Orsata pogled, koji mu je sam misao izgovarao a da riječi i ne prilaga. Sjeti se Orsat, i ončas doda:

— Ne pitam te, sinko, za nikakvo zlo, no paček za dobru svrhu. Poustrpi se, znaćeš.

Pero ne sklanjajući oči i otvorena lica:

— Gosparu Orsate, non faremo niente![1] Zasjekli ste u duboko. Vi velite, da me ne pitate za zlu svrhu, ja vam vje-

[1] Nećemo učinit ništa.

rujem, ali dok ne uznatbudem, koja je to svrha, Pero mali i ova trpezica — i kucne po njoj — sve jedno!

Orsat se zagleda u one vatrene oči i ono otvoreno lice našega Pera, i pomnjeći na one dvije riječi proste ali ozbiljne, kojijem mu izjavi svoju, udilj pozna da pod haljinom lera kucuka tako srce, da pri nevolji mogao bi mu se pouzdati, česa radi priuze tiho:

— Dobro, nu pazi da kad ti povijem svrhu, ne budem ja zaludu povidio.

— Ako bude na korist mojijeh susjeda, nećete.

— Slušaj dake! Čuo sam od prije sveder hvaliti one dvije sirote, da su skladne, mirne, da živukaju na svojoj radnji po siromašku ali časno, tako da im se nije mogô ni trunak nametnut. O Marijani nada sve čuo sam pripovijedati, da se je odrekla udadbe jedino da joj ne bi sestra onda nedorasla ostala po kakvoj nezgodi na sred puta. Obaznô sam za bezobraznoga Marka Turka i kako svijesno znala se je sačuvati od njegovijeh pogrda. Sve ovo zajedno budilo je u meni neku ćutnju, koja me je pritezala k ovijem sirotam i priteže me nepristano da ih do nevolje pomažem. Za što, ne znam. Sada pak od kad sam neštô bolji, obaznô sam da neki gospodićić traška oko njihove kuće, da je nekako doprô uvući se, i da se je pristrô k Jeli, tobož kô da će se vjerit za nju, a ona, ludnica, da je otišla sasvijem za njim. Žô mi je u duši sirotu, er znam gospodičića, pak se bojim štete i sramote, budući da oni niti će je, niti je može uzeti. Mislim dake da se Jele nalazi u nekomu pogibnomu škripu iz koga bi je želio izbaviti, ako bih mogô. Ali ne znajući do svrhe, kako uprav posô prolazi i je li baš istina što se pripovijeda, nastojô sam da dobavim tebe, da bi mi kazô ono što bi znô o ovoj neprilici. Eto ti, sinko, moje zamjere, a sada prosudi, pak ako štogod znaš, pouzdano možeš mi javiti, er što ovdi budeš govorio, ne će znati ini, razmi mene tebe i Boga; budi uvjeren!

Pero ne bijaše digo oka s Orsata, dok ovaj govoraše, i rekao bi da mu je teglio svaku riječ, zamijerao svaku crticu na licu, sakupljao mu svaki odihaj, nek bi se bolje uvjerio o misli Orsatovoj. Kad prestane Orsat, Pero skloni glavu, odahne iz duboka, pak izdižući ruku:

— Za nesreću istina je sve! Ma se bojim da smo docna.

— Kako Pero? Što govoriš za Boga? Kako docna? reče Orsat s naglosti što žalosno, što prepadeno.

— Tako... docna! priglavi Pero malo uzrujano, premetne kapom dva tri put iz ruke u ruku, pak nastavi: Vaše dobro srce poznam, o poštenju ni naj manje ne sumnjim. Počujte me dake! Ti gospodičić, koga ste pomenuli, još ljetos bijaše udrio u velike spase[1] po Đenevriji, ter stanuo zametati parangô[2] oko kuće mojijeh susjeda. Ja, koji ih ćutim kako moje sestre, domislio sam se ončas za što, te da mu zaputim parangô, jedno večer poplašio sam ga, i dobro. Zaludu. Propusti koji dan, pa opeta; i da vam ne duljim, uvali se u kuću, prvo šaljući po djevojci da mu šiju košulje i druge stvari, pak dolazeći on sam, kô da vidi je li mu po volji kroj fatigâ, i što ti znam. Jednom ti preko praga kutnjega, pusti gospodičić pričini se u prijatelja, koji, ne ću da rečem svako večer, ali malo fala,[3] dolazio je u pohode. To u Đenevriji nije se moglo sakriti; postane šaptanje, pak i mrmošanje. Ja sam Marijani doušivô ončas s početka što i kako se o temu govori, a ona vazda meni da nema zla nikakva. Čudio sam se, er ona nije luda, pa je veliku pomnju imala od sestre; ali valja rijet, da obadvojica bijahu je oli zaslijepili oli zamađijali,[4] er dopriješe do tega da, bi li Marijana izišla za kojigod posô, oni vrag bi od nekuda proklicô, pak k Jeli. Gosparu moj — nastavi ražaljen Pero — ima blizu mjesec da Jele malo na dvor izlazi, a čuo sam naše ženice u Pilam o nečemu šaptati se, što ako bude istina, jaoh po Jelu!... pak, preuzimljući svoju lersku ćud, zaglavi regbi u šali: Znate li kako veli kanconeta?[5]

Istom ruža procaptila
Svakome je draga mila,
A kad pride, ko da haje?
Svak joj veli: hlapača je!

---

[1] Od talij. *spasso* — šetnja.

[2] Parangô — oruđe ribarsko, sačinjeno od jedne duge uzice i mnogo udicâ na njoj s kraja na kraj povezanijeh. Op. pisca.

[3] Od talij.: *poco falla* — malo manjka.

[4] Zamađijat — začarati.

[5] Pjesmica.

tako će se i njoj dogodit, i eto za što sam reko: bojim se da smo docna!

Nepovoljnu Perovu povijest slušao je Orsat podvitijeh rukû, uzmetnut na svome divaniću. Kad jê dovrši ne makne životom, bijaše ganut. Stoga da bi potajao svoja čuvstva i dok bi se savladao zapre očima u nebo od sobe, kô da nešto mišljaše. U malo trenâ predobije onaj prvi mah ražalenja i otisnuvši se od naslona ponovi dva zadnja stiha Perove pjesmice, tobož kao da je o njoj mislio, i doda sam sobom:

Hlapača je... pa što za to?
Iz kala se vadi zlato...

pak jačijem glasom: Ako ne će niko, hajaću ja!

— I ja s vama! izusti se Pero kao nehotice.

Sagleda ga Orsat od glave do pete, pak:

— Što ćeš ti?

— Pomoći vam hajati.

— Kako?

— Lijepo.

— Hm, ne razumijem te, sinko!

— Ne razumijete me? Nijeste li rekli da ćete vi hajat za nju?

— Jesam, a pak?

— Kad ćete hajat, to u momu libru hoće rijeti da ćete nešto učinit, a kad budete činiti mogu vam i ja pripomoći.

Orsat, sve to veće prisovjen Perovom otvorenosti, što šaljivo što zadovoljno odjavi: Dobro; no prije neg te uzmem za pomoćnika, reci mi čemu si vrijedan i dokle bih mogô da se pouzdam u te?

Pero, pritakajući kažiprst desne ruke na svoje grudi s oduševljenjem:

— To ja, lero dubrovački, čemu sam vrijedan i koliko pouzdan?! He, gosparu Orsate, prostite mi, vi ne poznate što može jedan pravi lero, kad se stavi. Kušajte me. U toliko znajte da sam ja do danas učinio mnogo za moje tužne susjede. Marijanu čuvam od noćnijeh napadaja Marka Turka; za to ušao sam u trag njegovu skitanju, znam đe mu je pećina, kad i kako u nju se uvlači i kad je u njoj. Za Jelu učinio sam što sam mogô, kako sam vam pripovidio; suviše, jeda bi odbio od kuće onoga gospodičića, dva tri put zatjerô sam ga kamenjem,

i jednu noć da nije letom zamahnuo za kantun[1] od kuće Jele Grbuljičinke, bio bih ga nakolečio po sedam zakona. Poslije već nijesam smio, er sam obazno da nosi sa sobom dvije špagarice,[2] pak ... stoj Pero daleko, da ti ne išteti mješinu. Sreća moja da je pala tăra[3] na Turka, kako za onega koji se ondi često proskićuje; na me niko ni posumnji, ostah za međom i mogô sam jednako paziti što se događa. Evo što sam radio, a da me nije niko vladô.

— Dà, Pero moj, znô sam da si valjan i za to sam htio s tobom da se razgovorim. Večeraske obaznô sam što sam želio, i k tomu poznô sam te da si srčan, i da uprav ćutiš tvoje susjede. Ura je noći zvonila, dake za sada dosta. Hajde doma, i dok ti poručim opeta, pazi, Pero, što uzmožeš bolje na susjede, i nastoj da obaznaš sve što bi se moglo doticati Jelina posla. Ja ću paka s moje strane snovati, kako da se prekine i uduši ova nepristojna igra, i ona jadnica sahrani.

To rekavši ustane, otvori vrata od sobe, i zapita:

— Jesi li tamo, Klara?

— Evo me, gosparu moj! Bili ste sašli u nekakve dubine, pa mi se i zadrijemalo čekajući mânjka.

— Hvala Bogu, eto ti ga, posvijetli mu, dok sađe na vrata. Ma daj mu štogod prije, znaš!

— To je moj posô.

Pero ishodeći: — Gosparu, dobra noć! Drago mi je da sam vam malo udio[4] večeras. Drugi put bolje ću, ufam:

Od jednog udara
Dub se ne obara;
Udri dvaš
Tad je naš!

Dobra noć!

— Vragulića, sved imaš po koju u špagu. Dobra ti noć! — odvrati Orsat smijući se.

A baba Klara sa svijećom u ruci i uskošena:

— Hodi jadan sinko, ostavi verse za doma!... Ooh, ma veće, veće! Ogni trompo rompe grompo,[5] govori u mene gospar.

[1] Nuglo — talij.: *cantone*.
[2] Puška mala, koja se može metnut u džep.
[3] Činit „pasti taru" na koga, znači okriviti koga.
[4] „Udjesti komu" znači: poći po volji komu.
[5] Pokvarena talijanska izreka: „ogni troppo rompe il groppo", što bi ovdje odgovaralo našoj: dobro je posvirit pa i za pâs zadjesti". Op. ured.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

И. Н. Потапенко.

I.

Вештина првога кројача, или тајанствени гајтани.

Са Фећом Будкевичем био сам одавна пријатељ, — тешко је чак рећи од када. Обојица смо се родили у истоме месту, те мора да смо се упознали још у доба из којега не остају јасна сећања, за тим смо били заједно у школи, и напосљетку смо се нашли у једној истој скамији — у универзитету.

Мене је он звао Сатом, а ја њега Већом, и дошавши у велику, непознату варош, ми смо се природно држали један другога, инстинктивно осећајући, да нам је заједнички лакше борити се за опстанак... А и ваљало нам је издржати не лаку борбу. Моји већ давно беху оставили овај свет, и ја сам у школи већ уживао државну помоћ за особито успешно напредовање, али пошавши самосталним путем живота, најох се наједанпут без игде икакве потпоре. Да не би вазда причао, рећи ћу, да сам у универзитетску варош дошао са четири рубље у џепу, и да је цела моја будућност за онај мах налазила израза у та четири прљава жута листића хартије.

Отац Феђе Будкевича беше жив, али му се некако баш у то време десила нека недаћа, о којој нисам могао дознати ништа поуздано. Он је био нешто у економском одсеку болнице у месту нашега рођења, па су му, биће, рачуни били неисправни. Али је Феђа о томе ћутао као заливен. Мора да га је било стид.

Он од куће није ништа добивао, и био је, као и ја остављен самом себи. Тако ти се ми уселимо у малену собицу, у

коју је кроза све пукотине пирило, дувари јој беху огрезнули у влази, а поврх свега још је била и мрачна. Ма да нам је кирија била веома незнатна, — обојица смо, чини ми се, плаћали свега седам рубаља месечно — опет смо зато увек натезали са плаћањем те смо тако са газдарицом вечито имали речи, тако да је то понекад изгледало као неко мољакање, а понекад више личило на грдњу. И газдарица је била сирота као и ми, те је дакле њена жеља: да се курталише таквих кирајџија, била савршено појмљива.

Чим смо се хранили? На ово питање одговорити није никако могуће. Кад данас погледаш на прошлост — са гледишта доста доброг стана и свакодневно сигурнога доручка и ручка, — онда ти се чини, да је оно доба било гатка, сан, производ маште. Човек не може себи да представи, да би двојица младих, здравих људи, који, разуме се, вдадају зверским апетитом, могли живети, задовољавајући се, по читаву недељу дана, са два пара кобасица од по пет копејака,* које се зову сарделке, а граде се, Бог ће знати од чега, и зачињају страховитом количином бибера, само да се не би могло разазнати од чега су, — и са читавим кофама танка чаја, који се липа само зато, да би желудац задржао облик који треба да има.

Међутим ми смо тако живели месецима, никада не губећи наду на лепше дане. Јели смо кобасицу од пет копејака, делећи је при томе обазриво на такве делове, да нам што дуже траје и тешећи се мишљу, да ће морати доћи време, када ћемо јести сочне, дебеле бифтеке. Спавали смо на даскама, које су покривене биле подераним поњавама, тако да је ветар са свију страна пирио, а са плафона нас је росила влага, али смо живели у уверењу, да ћемо се кад-тад дочепати топлих станова и меких постеља. И ево где дођосмо и до једнога и до другог. И доиста, нема на свету жеље, која би толико глупа била, да је немогуће испунити је, само ако ... ако на путу ка циљу не саломиш врат, не сатреш се и не погинеш. Ја и Фења, ми смо успели, али је много, врло много њих, који су били и сувише слаби и нежни за сурову борбу, — ти су подлегли ...

* 1 копејка = $^1/_{100}$ рубље = 4,05 паре.

Не рекох још ишшта о томе чиме, смо се одевали. Ми смо дошли у старим, дотрајалим гимназијским мундирима и таквим истим, ветром постављеним огртачима. У том смо оделу отишли у универзитет, да предамо молбу и да се упишемо! Тамо смо видели, да није ни мислити, да то одело и даље носимо. Видели смо пуно нових другова у нај разноврснијим костимима. У оно доба ђаци још не знађаху за униформу и свак се одевао како је хтео. Било је младих кицоша у сасвим кратким, акуратно сашивеним капутићима од сомота, у широким, отворено-сивим панталонима, са, као снег белим, оковратницима, са краватнама, да човеку очи засену, са штапићима, па чак и са цилиндрима; било је пуких сиромашака искривљених и подераних чизама, у кратким, узаним панталонама, у неуштирканим и белим и шареним кошуљама, у прљавим врскапутима; било их је, који су и без капута долазили на предавања, у огртачима пребаченим преко саме кошуље; налазило се и младића у црвеним кошуљама опасаних кајишима; долазило их је и у радничким блузама, а један је чак имитирао мужичко одело, и опет све та, тако разноврсна мешавина, изгледаше природна.

Али, кад се појависмо нас двојица, у нашим плавим мундирима, са белим дугметима, учини се као да је са нама пао цео неки нови свет у ову зидину. Плави мундири, бела дугмад. То беху мрски атрибути оне одвратне осмогодишње периоде кињења, задевања, пристрасности, педантизма, глупога седења по осам часова дневно, затвора, двојака, — периоде, од које су сви бежали амо, у овај слободни хран науке.

Прођосмо савршено као кроз шибу и, дошавши кући, бацисмо проклетство на белу дугмад и пуни срџбе поодсецасмо их прорезом са наших мундира.

Али тиме није било решено и питање о нашем оделу. Ми немадосмо другога, нити смо га могли набавити. Ту сад избије на површину досетљивост Феђе Будкевича, којој се мора човек просто дивити, и која је мене и доцније често пута извлачила из неприлика.

— То треба прекројити, — рећи ће он одлучно.

— Како прекројити? За то нам ваља платити кројача! ... одговорим ја.

— Кројача? Нуто сад, чудне ми њежности! Не треба ту никакав кројач. Ми ћемо то сами да прекројимо.

— Таман. Нисам ти ја никада узео игле у руку!...

— Е онда узми. И ја се до сада нисам бавио о вештини кројења.

— Па онда како ћеш к врагу шити?

— А ти се сети само фонвизинскова кројача, који се позивао на првога кројача. Шићемо онако, како је шио први кројач. Нисмо ми бадава бубали историју руске књижевности.

— Не разумем!

— Па разумећеш. Замисли да је тек сада, овога часа, пронађења игла и маказе, и ти као први кројач, лупаш главу, како би из датога ти материјала могао скројити ма што, чиме би могао покрити тело. На сваки начин да би морао нешто измислити. Него чекај. Пре свега, хајде да сиђемо у дућан, док су нам мундири још цели, те да купимо што нам треба за шивење.

— Шта да купимо?

— Два напрска, четири игле — за случај да се која сломи, — конаца, дугмади и гајтана.

— А што ће нам гајтан?

— Е то ћу ти после објаснити. Сада не можемо губити време. Сутра је недеља, па ћемо шити, а у понедељак — молепствија и прва предавања. Ми морамо бити тамо...

Одемо у дућан и купимо све што је Фећа побројао. Дугмета смо узели велика и црна као угаљ. Очевидно да је ово урађено само за то, да буде у опреци са белом гимназијском дугмади. За тим изабрасмо дебео гајтан, опет црне боје и од њега уздесмо пуних петнаест аршина. У опште смо потрошили око једне рубље, — сума веома замашна, према ондашњем буџету нашем.

— Сада нам ваља купити кобасица, јер сутра, кад нам хаљине буду распаране, видиш и сам, да не ћемо моћи изаћи на улицу...

Свршимо и то, вратимо се дома и рад отпочне.

Ја не ћу описивати, како смо, добивши од газдарице маказе, немилостиво распарали наше мундире, и како смо за тим, узимајући сваки час један другом меру, старали се, да

их на нов фасон дотерамо. Феђа је већ у гимназији одлично цртао, те је писаћом нацртао мустру, коју нам је ваљало копирати. Сав се наш задатак сводио на то, да место капута не испадну врскапути, јер би врскапути, од плавога сукна, још једнако подсећали на мундире, ма да нису више она дугмад.

Секли смо, кројили смо, шили смо то вече, скоро целу ноћ и у недељу до подне, докле на послетку нисмо с капутима били готови. То је било нешто, нема сумње, чему није било сличнога у историји, али бар, ко би нас год видео у нашем новом оделу, нити би могао тврдити, да нисмо одевени, нити да смо гимназисти. Просто рећи, били смо оригинално одевени. Да после овога, и од наших гимназијских огртача начинимо обичне, — то је био посао од свега три часа. Место белих дугмета, ми смо пришили црна, али главно, што сам тада сазнао, било је то, за што је Феђа купио гајтан, — тај смо гајтан пришили на груди са обе стране, онако као што носе хусари. Лепо изгледало није, гајтан је био савршено излишан, али сама та околност, што га је у опште на оделу било, чинила је, да ова наша хаљина није ни мало личила на гимназијски огртач.

У понеделник смо били на молепствију и посетили смо слушаонице. И за чудо, баш нико није попреко гледао на наше необично одело. Ту је све било допуштено, па и наши самоникли капути претопили су се и изгубили у оној општој мешавини нај разноврснијих костима.

И тако смо ми незнано и невиђено проживели пуна четири месеца. Беше нам веома тешко. Рад, који нам је овда-онда падао шака у виду преписивања на парче, одржавао нас је како-тако. Страдали смо од глади, влаге, студи, али смо опет живели.

Међутим сад се дели нешто, што нас потисне на нов пут.

(Наставиће се).

AMERIKANSKE ŽENIDBE.

Iz engleskoga: Harpers weekly preveo L. Brodarićić.

— Hàllô, Vi dolje, šta ste Vi? Muško ili žensko?

— What is the matter? Odgovori *onaj dolje*. To se dade prevesti na dva načina ili: Šta izvolite? ili: Vrag vas odnio. Vrijedni čitalac će sigurno to tumačiti drugom verzijom, netom obazna da se je ono energično pitanje odnosilo na mirnoga imaoca spavaće kabine jednoga od noćnih željezničkih vagona, koji se voze iz New-Yorka u Buffalo. Uzme li se u obzir još ta prilika, koja oteščava stvar, da se slatko spava u Pullmann-vagonu (amerikanske željeznice skraćuju doista život, ali ga za to udobno udešavaju) te i ona da je *onaj dolje* bio predstavljen pred dvanaest sahata, kad je vlak krenuo iz New-Yorka, onomu goropadnom vikaču kao *Gospodin* taj i taj, onda nema sumnje, da se na stavljeni upit mora odgovoriti sa drugim tumačenjem.

— Hàllô, Hàllô! Muško ili žensko?

— Ćujete li, zemljače, meni se sve čini da ste se Vi pošteno napili.

I ovaj odgovor, ovaj put u čisto njemačkom jeziku, kao i izrečena sumnja, morali su se pokazati potrebitim, kada se obazna da se razgovor vodio u putničkom, zabavnom vlaku jednog amerikansko-njemačkog muškog pjevačkog društva, koji je vukao za sobom još i extra kola puna pive. A kada je ovim odstranjena svaka sumnja neuljudnosti, pisac ovih redaka može reći bez straha da je on onaj koji je na stavljeno pitanje tako odgovorio.

Moj noćni komšija pričinio se je kako da se umirio, ali samo za čas. Netom *porter* (vratar-kondukter), pravi representant čiste afrikanske rase, pomoli svoju kuštravu glavurinu kroz vrata vagona, moj ti drug skoči kako munja sa postelje, koja je nad mojom visila. Što vidješe moje oči? Moj

noćni drug, onako kako je preda mnom stajao, nije bio niko drugi nego moj vrijedni prijatelj John Schimmelpfennig, u prirodnoj veličini, ideal njemačkog Amerikanca. I to, ako mi dopustite da smijem krstiti, kako ideal čovjeka u košulji od flanele i *dito inexpresibles*. Jer u ovakovoj narodnoj noćnoj odjeći pravoga *yankee*-a skoči dolje amerikanski švaba. Pošteni Schimmelpfennig zanago je bio izgubio pamet, kada je on, koji je u sebi spajao njemačku dobroćudnost sa *yankee* poštovanjem, postao prosti noćni vikalo. A još sam se više uvjerio da je moja sumnja istinita, kad sam vidio da je turio na stranu ernca, te psujući i grdeći ga pobjegao kao mahnit kroz vagone.

Ostala mi je jedina nada da će se naime u pušionici naći još koji zakasnjeli putnik uz čašu pive, koji će na vrijeme uhvatiti budalu i zapriječiti joj da skoči iz kolâ i da se izgubi u nedoglednoj ravnici. Kad sam se na brzu ruku obukao, poletih u *smoking car* (pušionicu), gdje obaznah da je doista mahniti gentleman uhvaćen baš u času, kada je htio skočiti na *tender* da se baci dolje. Čudnovato je zaista bilo njegovo ponašanje. Netom me ugleda poče vikati: „Žena je u mojoj kabini!“ Tada sam ga opomenuo da ja nijesam niti žena, niti crnac, što svi, koji bjehu nazočni, glasno i kao jedan čovjek potvrdiše. Posve nenadno upita za tim Schimmelpfennig: „Jesmo li još u državi New-York?“ A na naše nijemo priznanje: „Poznate li vi zakone ove slavne države?“

— But old fellow (Ali stari druže), šta Vam se sada, četvrt sahata iza ponoći, vrte po glavi zakoni ove slavne države?“ upita ga jedan od putnikâ. Ovo pitanje je baš bilo dobrodošlo siromahu, koji se još nije mogao osvijestiti; on ga upotrebi da ispije veliku čašu pive. I nehotice doprinese time novi dokaz da njegova rečenica: „Amerika je postala ono što je, od kada se pije u njoj njemačko pivo.“ To je istinska istina, a do onda sam mislio da to nije drugo nego — donekle oprostiva — oholost poštenoga švabe, koji je bio ures onih hrabrih germanskih pionira novoga svijeta, čije je geslo: „Lager-Bier“. Ali sada me je gotovo uvjerio. Jer John Schimmelpfennig, netom je popio čašu pive, odmah postade mirniji.

— Gentlemen (gospodo), počne on sada mirno govoriti, ja se bojim da se Vi u ovom času ljuto varate što se tiče iz-

vrsne osobine mojih moždani".[1] A kada mu onaj isti čas *porter* donese odjeću:

— Gentlemen, molim Vas, gonite naj prije tog Afrikanca, tog žderonju bananâ, pak ću Vam onda dokazati da su moji moždani isto tako zdravi, kako oni predsjednika Saveznih Država. Ali onaj prokleti *nigger* (crnac) opravio mi je jednu, koju ne ću zaboraviti dok živim. *But there hangs a tale* (ali tu visi priča), kako Shakespeare veli, a vi će te čuti što je u stvari. Ali dok je ovaj *porter* u vlaku, ne će me svi vragovi strpati u postelju.

U toliko moj prijatelj nadopuni svoju toaletu, dajbudi toliko da vam ga smijem predstaviti. John Schimmelpfennig bio je pravi tipus staroga njemačkoga pionira zapadnih država, kože kao pergament, bijelih brkova i brade, i guste, ako i prosijedjele kose.

There hangs a tale.... a nijedan putnik ni da bi pomislio poć da spava, jer je to doista naj manja žrtva koju Amerikanac može doprinijeti, samo ako ima ufanja da čuje kakovu zanimivu priču. Pionir od zapadnih država počne da priča: „Vi ćete se još sjećati, kako su pred četiri godine bile pronadene nove srebrne rude u Nevadi. Glas se brzo prosu i navali svijet sa svih strana, tako da je Empire-State-Express, koji me vodio iz New-Yorka u *Wild West* (divlji zapad) bio prepun. U večer nijesu ni mogli *porteri* dati postelje, jer su bile sve do posljednje već unaprijed zapremljene. U to mi se približi crnac posmjehom na ustima. Pošto je on bio *porter*, znao sam odmah što misli: mäži, pak ćeš se dobro voziti. Napojnica i moja ličnost morale su mu se pričiniti veoma uglednim, jer mi obeća da će me naj vruće preporučiti jednomu putniku, koji je imao čitavu kabinu sa dvije postelje. Povrati se doista malo časova zatim sa pisamcem, koje mi je dopustilo da upotrebim gornji dio kabine. Ko sretniji od mene! Zavučem se u posteljicu i zaspim kao zaklan. Iz tvrdog sna probudi me sutri dan u jutro rano *porter* koji vičući: Buffalo, deset časova za ručanje — letjaše kao strijela kroz vagone. Pogledao sam dolje sa moje postelje; stoprv tada opazih da ljubazni putnik,

[1] Mozak.

koji je sa mnom dijelio kabinu, bijaše žena. I to baš lijepa ženica. Prva moja briga, netom stupismo u malu umivaonicu, bijaše ta, da joj se lijepo zahvalim. Ona se je tako slatko nasmiješila, da sam je uzeo za tuđinku, a veoma malo se je prestrašila kada se ja, uzdajući se u svoje iskustvo, uslobodih poljubiti njene kestenjaste mirisave kose. Ali sada dođe red na mene, da se prestrašim, kada me njen hladni, zagonetni pogled ošine. Bože! možda je ipak Amerikanka! Ja počeh tepati svakojaka izvinjavanja. Ali kako da vam opišem moje čuđenje, kad čuh gdje reče: Gospodine, to Vam je prosto — a kako da vam opišem moj strah, kad ona jednostavno nastavi: Tà vi ste moj muž! — Isuse slatki! to je pako bilo suviše!

Morao sam biti neko vrijeme više mrtav nego živ. Jer iza prvoga znaka života, što je milostiva duša od mene vidjela, kad me je polila vodom iz umivaonika, zatraži od mene, prije nego umrem, kao cijenu za polovicu kabine, četiri dolara. Kad dođoh k sebi, nađe se ona u dužnosti da mi rastumači stvar u kratko i razumljivo. Ja sam prenoćio u njenom stanu — u odjelu noćnog vagona od nje najmljenoga — te sam uslijed toga na temelju zakona, koji vladaju u državi New-York, postao njenim mužem.

Nije bilo više sumnje. Ova žena bila je Amerikanka i moja zakonita supruga. *Gentlemen*, vi morate priznati, da se je to zbilo dosta iznenadno, kako je onaj rekao, kad se je pod njim upalila bačva baruta, a on poletio u vazduh. Kako sam se sada ljuto kajao što sam se, pri odlasku iz New-Yorka, nasmijao u brk jednom agentu osiguravajućeg društva proti ženidbenim nezgodama!

— Dobro, ali ako me pamet ne vara — opazi jedan od slušalaca — vi ste zanago već onda bili prešli granicu Oheja, države sa brzim i izvrsnim zakonima o razvjenčavanju.

All right (posve dobro), odvrati moj vrijedni Schimmelpfennig, ali nemojte zaboraviti da sam ja vjeran građanin države New-Yorka i stoga mrzim iz dna duše ona razvjenčavanja tude države. Mislio sam dakle na više načina, kako da se izvučem, kad me na jedamput opkoli čitava hrpa crno obučenih gentlemen-a. Moj prvi kućni prizor bio je pobudio opću po-

zornost, a mnogobrojni *pastori* (svećenići) u vlaku dotrčaše da mi ponude svoje usluge. Ali ja sam bio tako malo voljan podvrći se crkovnoj cerimoniji vjenčanja, da sam odbio i naj manju ponudu od 50 centâ. Samo jedan od njih nije se dao pobjediti. On započne s druge strane: *Dear Sir* (dragi gospodine) — reče mi — ja sam *clergyman* (sveštenik) iz Chicaga i uz to zastupnik ondašnje »Nonpareil Divorce-Company limited« (nenatkriljivo društvo za razvjenčavanje sa ograničenim jamstvom). Uz to sam naj prefriganiji detektiv s ove strane velike rijeke (Mississipi). Hoćete li da vas uvjerim o mojoj vještini, i to ne samo u vjenčavanju već i u razvjenčavanju? A kada sam ga ja potanje upitao što on time misli, odgovori: Ako se vi razvjenčate sa vašom sadašnjom ženom, isto ženidba nema nikakove zakonske vrijednosti u državi Chicago, pošto je to sklopljena u državi New-York. Trebalo bi u ovom slučaju dokazati, da je vaša žena već bila udata. Imate li Vi možda kakovih dokaza proti njenoj bračnoj vjernosti? Ovdje sam mu se morao, gospodo, nasmijati u brk. Kakovih dokaza za to malo vremena? Ali moj *pastor* ne dade se niti naj manje uznemiriti. Ja sam htio reći — nadodade on — da li Vi možda imate koje pismo ili što drugo od nje pisano, što bi ju moglo kompromitovati. Ostalo je moja briga. Moram priznati *gentlemen* (gospodo) da mi naj prefriganiji detektiv s ove strane velike rijeke i njegova znanost učini veoma žalostan upečatak. Više da ga uzmem u sprdnju, nego da mu pružim kakovih dokaza, pokazah mu pisamce napisano od one, koja je postala moja žena i koje mi je bio ponudio crnac. Ali netom moj detektiv baci oko na ovo, spopade ga radosna uzrujanost te kao pravi sluga crkve poče vikati: Halleluja! Halleluja! Ko Vam je dao ovo pisamce? upita me. A kada mu rastumačih, kako stvar stoji, nastavi svojim strogim licem: Čitajte! »*Dear Sir* (dragi gospodine), polovica moje kabine stoji za ovu noć na Vaše raspoloženje.« Pisamce je bilo dato u ruku crncu a ne Vama! Naj jasniji dokaz kažnjive nevjernosti Vaše žene. Sukrivac je crnac, koji će ju morati odmah iza razvjenčanja oženiti.«

— Prokleti dečko od detektiva! začu se glas divljenja u vagonu.

— *You see gentlemen* (Vi vidite gospodo), završi sada pionir zapadnih država svoju priču, ja sam se nalazio u dobrim rukama. Drugi dan iza ove željezničke nesreće, u 11 sahati pred podne, bio sam skupa sa mojom ženom — čije ime sam, stoprv ovom prigodom obaznao — i sa crnim *porterom* u *Divorce-Court* (sudište za razvjenčavanje) u Chicagu pred glasovitim sucem Hopkinsom, poznatim toli radi njegova tepanja koli radi njegovih brzih presuda u bračnim stvarima. U pet časova bude naš brak riješen i ona vjenčana sa crncem, a gotovo isto toliko vremena trajao je govor razljućenog suca mojoj bivšoj supruzi radi njene slaboće što se je zaljubila u Afrikanca. On joj zapovjedi da pokaje svoj grijeh ljubeći njena novoga muža.

I tako čitava stvar prode glatko za mene, ali kako vidite, jedan *tic* mi je ostao, a u spavaćem vagonu nijesam nikada siguran, i stoga u sred noći pitam, koga je spola moj drug u kabini. Ali sada idem se raspitati, kako je mojoj bivšoj polovici, jer znate, *porter* u našem vlaku je onaj isti od onda.

A gdje je *darky?* (tamni čovjek) raspitivaše se moj vrijedni Schimmelpfennig po vlaku. Iza kako se počne vedriti te za njega vagoni gubiti svaki strah, prestao je i crnac biti mu pogibeljan. Ovaj pristupi do nekoliko časova na vrata *smoking car-a* (pušionice), da javi da će vlak do malo časova prispjeti u Buffalo, gdje moraju izaći oni, koji se voze za Njagaru.

„Ej *darky*, kako Vaša žena?“ zapitaše ga svi. „Nemam više žene“ odgovori smješeć se crnac pokazujuć svoje prekrasne zube; a kad ugleda prijatelja Schimmelpfenniga, da pukne od smijeha. „Ah! vi mislite gospođu, koju mi je prišio taj gospodin?“ Ah, to Vam je vražja žena! Baš sada putujem na lijepu domaću svečanost, na koju su me pozvali. Ona ima *boanding-house* (kuća gdje se dobiva samo hrana) prvog reda u Chicagu i slavi preksutra vjenčanje svoje kćeri. Njen prvi muž je stari svat, njen drugi ..... halloh, *mister* (gospodin) Schimmelpfennig, jeste li Vi taj? Njen treći, ja, igra orgulje, njen četvrti je kum, a *pastor*, njen sadanji zaručnik, drži govor. *Good bye, geutlemen!* (zbogom gospodo).

ПЕРО БУДМАНИ О ЛУКУ ЗОРИ.[1]

Кад је преминуо незаборавни домородац, књижевник и филолог, одазвали су се са више страна гласови на његову славу: имам сад пред очима „Дубровник“ бр. 50. 16-ога ов. мј. и „Срђ“ бр. 15. 15.ога. На оно што је у њима могу додати само њеке особне успомене, као пријатељ и негдашњи колега славнога покојника. Премда ми се машиналном радњом око Рјечника и око математичкијех расправа перо отупило, ипак се осмјељујем узети га у руку, да и свој дар принесем на гроб покојников.

И Зоре се родио у Цавтату илити Староме Дубровнику као и људи европскога гласа Богишић и Буковац и њеколико другијех. То мало мјесто заслужује управо име Старога Дубровника, јер се у њему уздржао непокварен стари говор дубровачки, који се у самоме Дубровнику све то веће квари.

Први сам га пут познао као клерика баш о Божићу год. 1865. у цркви матици дубровачкој, гдје смо обојица пјевали заједно уз оргуље, јер, уз остало, Зоре је био и музикалан и имао је лијепи баритонални глас. Једнаке мисли и једнака настојања привукла су младића к 11 година старијему човјеку, и од онда је постало наше пријатељство. Био је онда младић красна лица (послије су га у Бечу нагрдиле велике красте), бистра ока, чиста и јасна говора и оригиналнога мишљења. То је све привлачило мене к њему.

Док је у семинару стајао, ријетко смо имали прилике бити заједно, те кад је он промијенио своје намјере о животу и свргао мантију, истом сам то обазнао онај дан кад је отпутовао у Беч. Сретох га још у поповском одијелу, те ми јави да иде у Беч учити славистику и загрли ме и пољуби на

[1] Преносимо из 1 броја о. г. *„Савременика“* овај чланак, јер је згодан и да задовољимо жељи наших читалаца, који с нама штују једнако и покојника и овог његовог пријатеља. Ур.

одласку. Добио је био очинство од старијега брата свога скрбника и тијем се новцем хранио и одгајао на свеучилишту.

Ја сам врло неваљали дописник и за све оно вријеме, што је био у Бечу, писао сам му само кад ми је била невоља. Влада бијаше отела из руку језувитскијех гимназију дубровачку, те сам ја, који сам негда био правник (не филолог) на бечкоме свеучилишту, тражио мјесто као супленат обећавши, да ћу до године положити испит за славистику. О тој се пригоди обратих на Миклошића и на Зора, и овај ме поможе савјетом за домаће радње и друго.

Наком веће од четири године врати се у Дубровник, и загрли ме опет на састанку, не красни младић као њекад, него јаки човјек богињаст с огромном брадом. Од онда смо били пријатељи као и прије и колеге на гимназији. Кад је почео предавати у школи, ученици су били одмах занесени бистрином и дубљином његова предавања и љубезнијем према њима понашањем.

И изван гимназије често бијасмо заједно, особито у њекоме друштву, гдје се расправљало и о књижевности, и о филологији, па и о политици: нај главнији су чланови били Нико Велики и Медо, браћа Пуцићи, од којијех смо обојица много научила.

Онда се појави дух иницијативе Зорине: међу апатичкијем Дубровчанима зачео је плодну идеју литерарнога листа, којему је била нај главнија сврха књижевношћу суживање свезе међу Хрватима и Србима. Сам неуморни радник, скупи око себе низ сила из обију племена, те поче издавати Словинца. Не треба да говорим о Словинцу, јер је доста познат: и у њему као у другијем перијодицима и смотрама било што врло добро, што добро, а што слабо (смијем овако говорити, јер сам и ја био сурадник), али су свему круна била Објављења, у којима је Зоре смјело одлетио до Дантеових висина у пјесмама пуније дубокијех мисли, сатире, пророчанства. И да није друго урадио, била би Објављења довољна за славу његова имена.

Али се Словинац мало година уздржао код немарности нашега општинства (као и много којечега красна и корисна).

Не ћу да набрајам остала дјела; споменућу мноштво филологичкијех и књижевно историчкијех написанијех у Словинцу, у Раду Југославенске Академије, (истичем међу овима полемичке чланке, којима је бранио стари Дубровник од нападаја младијех људи), у Спомену Српске Академије, а послије у Срђу.

Политиком се бавио и писмом и дјелом свагда у смјеру концилијативноме, те је био њеколико година заступник у Задру и у Бечу.

Ожени се још млад за прекрасну и врло вриједну госпођу и с њом доби лијепу киту кћери, (које су се све, осим једне, срећно поудале), и једнога сина.

Кад се одрече службе, би позван од књаза Николе на Цетиње, да буде наставник књажевића Петра, па да и предсиједа министарскоме савјету за наставу и да управља цетињском гимназијом.

Зашто такови човјек не може бити срећан и блажен како заслужује? Збиља Зоре јест био до њекога времена срећан, али су онда навалила на њ прогонства душмана и удеса. Душмани су га стали највеће ради Објављења прогонити као тобоже незнабошца. Дошло је до тога, да су га спалили in effigie, (свакако је у томе срећнији био него Ђордано Бруно).

Ипак би све то он лако прегорио, али га је смео тешки ударац не од људске руке, кад му је мила кћерка (жена маркиза М. Боне) посве изненада преминула. Ту несрећу не поднесе његова физичка јакост, и од онда поче боловати, док се смрт на њ смилује, а не на његове, и ослободи га болести и живота.

Зору је ресио особито здрави разум и бистрина и проницавост ума, (ја сам му један пут из њекога мјеста писао, да ми је свако добро, али само да ме нешто смета и нијесам му рекао што, а он ми је отписао, да ме смета Drang nach Westen, и тако је било), једно и друго здружено (што је ријетко) с пјесничкијем полетом. Осим тога је био уљудан, љубазан и врло добра срца.

Сад, драги пријатељу, почиваш у миру, а други, и много старији, јадикују.

ZGODE I NEZGODE.

Piše † prof. **Luka Zore.**

Uvod.

Napisao **A. Vučetić.**

Pod naslovom »Zgode i Nezgode« 1900. godine poče prof. Luka Zore pisati djelo, u kojemu je zabilježio naj znatnije događaje svoga života, a usporedno i opisao Konavle, otkle su bili njegovi roditelji, i Cavtat, gdje se on rodio, te napomenuo i neke običaje rodnog kraja. Ova mu radnja dopire do svršetka 1902.

Djelo je vrlo zanimivo s objektivne i sa subjektivne strane. Da se shvati znamenitost »Zgoda i Nezgoda«, treba samo da napomenemo ovo. Doba, u koje se Zore rodio, bješe doba nevolje u prijašnjoj dubrovačkoj republici; siromaštvo i nehajstvo za sve, što se tiče općeg dobra, bješe zamjenilo žalovanje za gubitkom gospodstva; s druge strane ne mali broj ljudi nijesu ni malo plakali za prijašnjom vladom, što više veselili su se novom gospodstvu. Narodni jezik i običaji sve su se više zaboravljali, nauka ženske djece, pa i naj boljih porodica, bješe zanemarena; nauka u ženskoj osnovnoj školi u samom gradu Dubrovniku bješe tako slaba, da nijedna od naj boljih učenica, koja bi navršila osnovne nauke, ne bi naučila dijeljenje sa prostim cijelim brojevima; djelidba bila je svakoj od njih nepoznata stvar. Vidi se iz toga da je bio ko se očinski brinuo za nas! To je tako trajalo do novih školskih zakona 1867-9, kad je još bila namještena u sred bijelog Dubrovnika jedna učiteljica, za koju bješe ozbiljan posao, kad bi se samo imala potpisati.

Vlada je onda držala Dalmaciju, Dubrovnik i Boku kao zemlje posestrime Mletačkoj i bješe uvela i u osnovne škole knjige italijanskim tekstom; činovnici italijanci bjehu poplavili Dalmaciju, Dubrovnik i Boku; sva birokracija u Dalmaciji

bješe potalijančena. Da pored toga u Dubrovniku nije posve izumro narodni duh i jezik, ima se zahvaliti nešto slavnim historičkim spomenama a više ženskom spolu, koji ostaje sved odaniji pradedovskim običajima i jeziku i koji nije bio, koliko treba, „odgojen" u onakim osnovnim školama; ima se još zahvaliti neprestanu naseljivanju iz obližnjih sela bez škola, a naročito iz Konavala, te iz Hercegovine. Tako se u Dubrovniku u svim porodicama održao naš jezik, što ne bješe u jednakoj mjeri po Dalmaciji i po Boki Kotorskoj.

Naš jezik ipak se tako zapuštavao po školama u Dubrovniku, da i maturandi odlikaši, kad bi ostavili gimnaziju, nijesu razumijevali naše knjige, ako sami ne bi privatnom marljivosti naknadili tu prazninu; ali taki učenici bjehu prerijetki. U ovakom se ambientu i Zore odgojio.

Poslije novih školskih zakona stvari okrenuše malo po malo na bolje, a ustavna sloboda bješe zakucala na vrata većini učenika tako odgojenih i oni mal ne svi po onoj *naturam expelles furca* ..... prigrliše narodnu misao. Dođe u toliko i sekularizovanje dubrovačke gimnazije i uvedenje našeg jezika kao nastavnog u njoj. To bješe na taj način prva srednja škola na dalmatinskom Primorju, kojoj se primjeni ovo prirodno sredstvo odgoja i nauke. Visilo je ipak o vještini i volji članova učiteljskog zbora, da se bez zapreke izvede naredba o uvedenju jezika. To se i učinilo, jer je onda bilo na gimnaziji naših ljudi dobre volje, a to su bili nešto prije: Pero Budmani, Jozo Bona i Luko Zore a odmah zatim J. Peričić kao upravitelj i ja, a još kasnije St. Castrapelli; Grgurević pako bješe umr'o rano.

Ali dubrovačka gimnazija imala je malo učenika, te smo se pravom bojali ukinuća jedinog našeg zavoda, koje jednom dođe na pretresanje u ministarstvu. Trebalo je zato nastojati da se oblakša djeci iz siromašnijega i zdravijega dijela naroda polazak gimnazije. To se učini mojim prijedlogom o ustanovljenju Zaklade za pomaganje zaslužnih i siromašnih učenika. Tako se utemelji „Zaklada Gundulić" i broj učenika stoga i s drugih razloga poskoči u dvadesetak godina od 90 ih na blizu 350.

Zaslugom se ovih i drugih ljudi naš jezik konačno udomi u našoj gimnaziji. Iz gimnazije se razmaha u građanstvo i u birokraciju. Tako nakon malo godina nastade doba, kad prijašnja Srpčad i prijašnji mladi Hrvatići počeše se odasvuda javljati i preduzimati na svoju ruku poučavanje naroda pretječući donekle svoje starije učitelje.

Prilike slične ovim, kao i sam svoj rad na svakom polju, pripovijeda pokojnik u ovim svojim Zgodama i Nezgodama.

Zgode i nezgode.

I.

Godine 1846 negdje po Vodokršta u kući nekoga Antuna, trgovčića u Cavtatu, neobično kretanje i rasvjeta u gluho doba noći po prostijem prostorima njegova stana.

Kad se u jutro svane, po susjestvu se prosu glas da je Mare Antunova povila sina. To bješe baš na osvijet dana 15 januara 1846. Eto ti ženama zabave; ostavljaju i obične posle a kreću u *babine* da porodilji čestitaju; ali praznoruka nijedna ne dolazi. Tu se nakupi *mantale, kotonjate, kolačića, jabuka, naranača, mjendela, oraha, smokava* i svakoga blaga božijega, a sve se polaže na postelju porodilje, kao prinos prijateljski. A to nije nego zajam, jer se u prigodi povraća.

Antun je od radosti izvan sebe. Eno ga već je izašao, a nije se dobro ni razdanilo. Ali kami da se razdani, kad je sve oblačno i tmušavo, a sitna rosica prši, što je znak snijega na brdu. Ali što će, zimsko je doba, pa sve za zemanom. Eno ga živahno trholi put župnikove kuće, da po običaju javi *gosparu paroku* srećni događaj u svojoj kući i da primi naputke.

Netom prispije pred parokovu kuću, živahno zakuca na vrata, a glas ženski iznutra javi se:

Ko je?

Prijatelji — odvrati Antun.

Eto me ončas — prihvati Marija, službenica dum Iva župnika. I što bi dlan o dlan udario, eto ti je, otvara vrata, a Antuna odmah pita za gospara.

Eh, otkad je on ustao — reče Marija — već govori misu; sad će se brzo i vratit. A što je novo?

Antun još nije bio ni zinuo, a Marija mu stane čestitati: Da, drago mi je — reče — a bila bih se zaklela da je muško.

Da, da, ti si gatala — prihvati Antun — po Marinu nošenju, jer vi žene i to znate pogoditi što će koja rodit.

Jesam — odvrati Marija — i baš sam ugonetala, jer u Mare je bio ispupčast trbuh; tad je vazda muško; a to si mi ti jutros potvrdio svojom radosti, koja ti se vidi u licu. Moj Bože! Svak se veseli muškomu! U Konavlima, kad dođe otac javit paroku porođaj u svojoj kući, ako je muško, ispali kuburu prije nego će zakucat, i po tomu parok zna da se nekomu našlo muško dijete.

Jest, jest, tako je — doda Antun — a ako je žensko, uljeze u kuću otac pokunjen i prosto javi: Gosparu, našlo mi se dijete — i to je znak da se rodilo žensko. Jest baš — prihvati Marija — niko se ne raduje porođaju žene. A zašto, Bože moj, tako?

No Antun bješe se uscrvio stojeći na vratima, a ponešto i ozebao; Marija ga ne nudi da uljeze, i sjede, ne časti ga čašicom, kako je to u prijašnjijeh parohâ bio običaj. Ovaj dum Ivo ne dava nikomu ništa, ni Bogu tamjana, kako puk govori, ne dava nikomu ništa, a sve njima, pak je omrznuo svakomu i poprijeko ga gledaju; a u svemu je pravi škrtica i u nošnji i u hrani. Nije ga zazor ni odrpan izaći a kamo li okrpljen. Hrani se jadno; malo sočiva i dvije grimice, to mu je sve. Mrsna nigda i ne okusi, ako mu ko ne donese na čast. Bježi od ljudi, ne opći s nikijem, a to da ne bi došao u prigodu da mu otpane koja para.

Ele nastran čovjek i samoživac.

Dok je Marija još koješta s Antunom čevrljala, eto ti gospara paroka iz crkve, a Marija se povuče u ognjište da spravi ručak gosparu malo kafe i to sumjese, jer više je bilo isprženа ječma nego kafe.

Kad pop ugleda Antuna, upitaće ga:

Eh, Antune, što je novo?

Gosparu, došao sam ti javit da mi se noćas rodio sin.

Da, čestito ti, moj Antune!

Hvala Vam, gosparu!

Dakle, moj Antune, ti znaš što sveta Crkva zapovijeda. U današnji dan biće krštenje, jer više od osam dana ne smije dijete nekršteno ostati, n' ako je slabo, a tad ćemo mu u kući *dat vodu*. No to ne će bit potreba, jer su u tebe djeca zdrava.

Dobro, gosparu; znam sve to, a za sve Bogu hvala. No molim vas, hoćemo li krstit u jutro ili u pobjed?

Ne, moj Antune, u jutro, nego u pobjed, kako je i običaj i to na tri ure. Dakle smo se razumjeli.

Jesmo, moj gosparu, a sad mi ostanite zbogom.

Zbogom, moj Antune, i veselo. Pozdravi Maru.

Hvala vam, gosparu, bićete služeni.

Antun ode veselo, ali i pop ne ostane sjetan, jer se obradova da će mu bit slatkiša i čašice a i dobra napojnica od domaćina i od kumova po običaju, a njemu škrtici još su veće rasle zazubice.

Kako je bilo urečeno, nakon osam danâ bilo je krštenje u crkvi po ubitnoj godini, jer je kiša cijepala ko iz kabalâ. Ali to ne mari; dijete ne može ostat nekršteno više od osam dana, pa baš i na uštrb njegova zdravlja i života. Kumovao djetetu kapetan *Luka*, pak zadio mu za povoj *peču*, a kuma *Kate* susjeda darovala mu nešto rublja. I gospar parok stisnuo je lijep darak; a osim toga primio i *oblaznicu*, kafu, mavasije, veliku krišku *pandišpanja* i *zahara*, što je sve zamotao u kartu i turio u špag. I Marija će od toga nešto radovat.

Djetetu su nadjeli ime *Luko*, ne u čast kumovu, nego u ime Antunova strica, koji je skoro bio dospio bez poroda i namro Antunu nešto žlje i gore imanja, što je imao, ali s uvjetom da mu sahrani ženu *Anicu*, koju su zvali *Pile*. Antun duševan čovjek, izvršio je do dlake stričeve želje i sahranio strinu *Pilu*, koja je muža nadživjela za nekoliko godina.

Na krštenju bilo je dosta zvanica i prijatelja obojega spola, koji, kad su se obilnom oblaznicom dobro poštapili, oprostiše se na odlasku s ukućanima čestitajuć novoga kršćanina *Luka maloga*, kao što su i na dolasku u kuću iza krštenja uradili. Mare, koja je već bila na nogama za poslom *i babine* prevalila,

jer je bila trijes od žene, zdrava i gojna, ljubezno je svakoga otpratila, i ostala napokon sama s ukućanima.

Luko mali bio joj je peto dijete. No dvoje bješe umrlo, i ostajalo joj je sad dvoje muško i jedna ženska, a ova naj starija. Imala je nešto sluškinje žlje i gore, čupe konavoske, ali sve je padalo na nju; svi posli domaći, muž, starice Pile, djeca a vrh toga dojenje mezimčeta. No sve to ne mari ništa; Mare je hrt od žene, trudnica, okretna, a uz to vesele ćudi, pa joj je zato sve pjevalo. Antun se bavio svojom prodajom i trgovanjem izvan kuće, a Mare opremala posle domaće, pa im je sve prilično napredovalo s Božijom pomoći, jer Antunova kuća bješe uprav bogobojazna i pobožna. U njoj se svaki dan u skupu Bog molio, a djeca podizala u strahu Božijemu i sramu ljudskomu; za to Antunova kuća, i ako prosta, bila je na glasu radi poštenja i ponašanja sviju ukućana, i primjer drugima.

II. (Izvadak).

Otac se Lukov, Antun rodio početkom XIX. v. u selu Popovićima u Konavlima. Naselio se je u Cavtatu god. 1839. a dotle je brodio po moru. On je preživio sve strahote ratne što su drmale krajinom Dubrovačke republike i kao sitno dijete još u košulji bježao je u grad sa svojim roditeljima. Antun je pripovijedao svojoj djeci da su dva put na moru, kad je on brodio, boj bili s grčkijem lupežima u Arhipelagu. Jednom se obranili topovima a drugi put puškama, bradvama i sjekirama. Kad Antun bješe skupio haholjak svoj, vrati se u otačbinu. Sastao se u Cavtatu s dundom Lukom, koji je imao nešto svoga i kućicu i oženio se bio za Anicu, o kojoj se kazalo da je prozvana *Pile*. Dundo nagovori Antuna da otvori prodaju mješovitu trgovine. Antun ga posluša, te osim toga poče trgovati uljem i još koječem i kupi ladu i mreže za ribanje, koje je bilo unosno, pa se pogodio s ribarima na dijele. Kad bješe prevalio četrdesetu godinu, oženi se za Maru konavoku, koja je bila namještena u jednoj prodaji. Mare bješe zgodna i lijepa a vrla domaćica i umnažala je siromašno imanje svojom štednjom. Ali popala ih djeca; nego od osmero djece istom je troje ostalo u životu; izmedu njih naš Luko.

(nastaviće se)

Pogreb prof. Zore.

Odavanje pošte pokojniku i žaljenja. (Svršetak).

Resili su lijes pokojnikov vijenac koji je **„Ljubljenomu Mužu“** poslala *„Ucvijeljena žena“* i ovi drugi: **„Nezaboravnom Ćaći“** *„Milica“* (kći), i *„Marko“* (Marčić suprug joj) i *„Luko“* (unuk, njihovo dijete); **„Dobrome ćaći“** *„Tonko“* (sin pokojnikov) *i „Danica“* (kći pok.); **„Milome Ćaći i djedu“** *„Luko Ljubica i djeca“* (Bona); **„Ljubljenome rođaku“** *„Porodica Rocchi“*; **„Nezaboravnome rođaku“** *„Antun i Đilda Drobac“*. Poslaše još vijence:

(Њ. Височанства Књаж. Супр.) *„Мирко и Наталија“*;

„Доброме Директору и Другу“ *„Колеге Цетињске Гимназије;*

„Незаборавноме Управитељу“ *„Цетињски гимназисти“*.

„Iz Zahvalnosti“ (načelnik dubrovački zastupnik) *„Pero Cingrija Luku Zori“*; **„Prijatelju Luku Zori“** *„Porodica prof. Vučetića.“* (Urednika „Srda“ i kolege pok.); **„Svome Negdašnjem Upravitelju“** *„Preparandije u Arbanasima“*.

*

Vijence zamijeniše polaganjem iznosa u dobrotvorne svrhe: Nj. Eks. Ahmet Fevzi Paša, otomanski ministar pri knjaž. dvoru na Cetinju, bliža i dalja svojta pokojnikova: pl. Gospoda Ana Bosizio, rodom markizica Bona, pl. Gospoda Nike Paul rodom markizica Bona, porodica draguljara Balda Đivovića, porodica kap. Mata Marinovića, kr. belgij. konsula.

Gospode: Kate Filauss, Melanija Gergomila, Ane ud. Banac, Marija ud. Dequinti iz Dubrovnika; profesori: porodica univ. prof. P. Budmani, Dr. B. Bogišić, profesorski zbor gimn. u Dubrovniku, Miše Vacchetti i Špiro Tomanović sa Cetinja; iz učiteljskog staleža: upravnik Vice Adamović, k. š. nadz. Đuro Dević iz Dubrovnika, učiteljica Marija Grizić u Spljetu; iz kruga akademskih djaka: Frano Kulišić, Melko Stanković u Dubrovniku; iz činovničkog staleža: Gg. Đuro Vidak, (drž. odvjetnik u Dubrovniku), porodica sudbenog savjetnika Marka Inchiostri iz Šibenika, porodica Iva Matulića, Oskar Przić, Rafo Marić iz Dubrovnika; iz liječnikog staleža: porodica Dr. R. Mišetića, porodica Dr. P. Nikolorića, ljekarnik Uroš Marić iz Dubrovnika; iz trgovačkog i pomorskog staleža: dubrovačko parobrodarsko društvo „Ragusea“, braća Barać trgovci, Petar Perić kafanar u Dubrovniku, Mauro Kadijić iz Kotora.

Grobnica kćeri Bele IV. u Spljetu.

(iz doba mongolske najezde god. 1242.)

piše prof. A. Vučetić.

Kćeri kralja ugarskoga (i hrvatskoga) *Bele IV.* umriješe za mongolske najezde 1242. godine, koja strašno pohara Ugarsku i Slavoniju, Hrvatsku i Dalmaciju. Ovaj tužni slučaj domaće žalosti u kraljevskoj porodici treba stoga razjasniti opisom najezde.

Mongoli ili Tatari, narod žute pasmine, življahu do XIII. v. razdijeljeni na više plemena po visokim ravnicama istočne Azije. Sva ta plemena sjedini u prvoj polovici XIII. vijeka moćni kan *Temudzin*, ili *Džingiskan*. On osvoji velik dio Kine i druge krajeve u Aziji, te provali u Evropu i potuče Ruse.

Za vlade sina mu njegov sinovac, *Batija*, krene sa po miliona Mongola put Evrope, navali na Rusku i osvoji mnoge ruske krajeve, koji su za dugo, sve do konca srednjeg vijeka, stenjali pod mongolskim jarmom. Batija upade zatim 1241. godine u Poljsku; odovle pošalje po odio svoje vojske u Njemačku i Češku, a sam s velikim dijelom Mongola krene na Ugarsku. U Ugarskoj na rijeci *Šajo* potuče ametom vojsku kralja Bele IV. i tu na bojnom polju ostade mrtvih preko 50 tisuća ugarskih i hrvatskih boraca. Mongoli zauzeše i poharaše Ugarsku i Slavoniju. Bela IV. ostane bez kuće i kućišta, te stade bježati glavom bez obzira, samo da nađe koje zaklonište od divljih Mongola.

*

Kad Bela dozna da oni plijene i pale sve što im bješe na putu, i kad uvidi da mu je i sama kraljevska porodica u opasnosti, riješi se da dade pokupiti sv. moći i blago iz ugarskih crkava, te dignuti i samo tijelo sv. Stjepana, apoštolskoga kralja ugarskoga, iz Stonog Biograda i odredi da njegova kraljev-

ska porodica pribjegne s ovim moćima i blagom na dalmatinsku obalu. Kraljevska je porodica sastojala onda iz ovih lica: Kraljica *Marija* je bila njegova žena; *Katarina* i *Margarita*, kraljevne, bile su mlade djevojke a *Stjepan*, sin kraljev, bio je dvogodišnje dijete. Kralj je bio naredio da njegova porodica pobjegne u Spljet i zato naredi Spljećanima da dadu utočište kraljici i djeci. S kraljicom se uputiše mnoge gospode, plemkinje obudovljene, jer njihovi muževi bjehu pali u borbi s Mongolima na bojnom polju kod rijeke Šaja. Kraljevska porodica s pratnjom krene put Spljeta. Ali neki Spljećani, koji pripadahu stranci nezadovoljnih spljetskih građana, krenuše joj u susret i počeše je nagovarati da ne dođe u Spljet. No načelnik spljetski, *Garganus*, i spljetska vlastela više puta posjetiše kraljicu i živo je moljahu da dođe u Spljet. Zaludu joj odavahu veliku poštu, poklanjahu dragocjene darove i posjećahu je u njenom dvoru; ona se ne dade nagovoriti od načelnika, nego se zakloni u tvrdu Klis, koja je onda pripadala Templarcima, a nalazi se na klancu, koji brani put iz Sinja u Spljet. Tu kraljica ostane sa svojom djecom i sa gospodama.

*

Bela IV. bješe prije pobjegao u Austriju, ali ga tu oplijeni austrijski vojvoda Fridrih II. Bojac, posljednji Babenbergovac. Zatim pobjegne u Zagreb, pa napokon dođe u Spljet. Praćaše ga odabrana kita velikaša. To bjehu: palatin *Arnold*, ban *Dionisij*, veliki zemaljski sudac *Ladislav*, državni blagajnik *Matija*, veliki konjušnik *Lorant* i drugi državni službenici sa svojim porodicama. Okrom toga pratili su ga: *Stjepan*, biskup Vački, *Stjepan*, biskup zagrebački, *Bartuo*, biskup pečujski, *Venedikat*, prepozit stonobiogradski i kraljevski kančilijer i nekoliko drugih sveštenika.

Spljet primi kralja velikim poštovanjem očitujući mu svoju vjernost, te ga pomogne u svemu, što je bolje mogao.

Da bude sigurniji, Bela pođe u tvrdi Trogir, gdje bi u crkvi sv. Lovra ukopan njegov sinovac Vilim te godine 1242, pak pobjegne preko mora na ostrvce *Kraljevac*, koje po njemu dobi ovo svoje ime. To je ostrvce blizu mnogo većeg ostrva Čiova, koje je sada mostom spojeno sa gradom Trogirom. Kralj

napokon pobježe na ostrvo Rab (Arbe). Kad po uhodama Bela dozna da je minula pogibelj od Mongola, vrati se 1242. godine u Ugarsku prije same kraljice, koja ostade još na Klisu.

*

Ali opasnost od Mongola ne bješe minula bez drugog prolijevanja krvi. Kad Batija doču, da se Bela sakrio u Trogir, krene vojskom na grad. Ali *Stjepko Subić*, knez bribirski, branio je Trogir. Junački Trogirani ne htjedoše se predati Batiji i njegovoj vojsci, ma i da im njihovi glasnici doviknu da mu se predadu. Kad Batija doču, da kralj nije u Trogiru, nego u Rabu, riješi se da krene i onamo. Ali hrvatsko brodovlje porazi Mongole u morskoj bici pred ostrvom Rabom; zatim hrvatske čete potukoše Mongole i na kopnu u *Podgorju* pod Velebitom (Grobničko Polje) u krvavoj bici, koja bješe započela na morskoj obali. Borba bješe žestoka i kralj Bela IV. spasi glavu samo nečuvenim junaštvom svojih boraca. Naj smjeliji bješe *Kres*, koji stade sjeći mačem Mongole ondje, gdje bješe naj žešća bitka, stade gaziti nogama mrtve Mongole i bacati ih u more kao guske u ribnjak. U toliko Mongoli biše potučeni i kod Olomuca u Moravskoj. Batiji okrom toga stigne vijest da je kan *Ogotaj*, sin i nasljednik Džingiskanov, umro. Stoga Batija pode s vojskom u Rusku i tako se sva Evropa, okrom Rusije, oslobodi mongolske najezde.

*

Kraljica Marija, još iza povratka kraljeva u Ugarsku, ostade na Klisu sve do mjeseca septembra 1242. godine. Ali kraljevsku porodicu stigne sada teška nesreća u ovoj tvrdi; dvije kćeri kraljeve: Margarita i Katarina umriješe. Njihovi posmrtni ostanci odneseni su i pokopani časno u Spljetu i položeni u kamenu raku, koja bi postavljena poviše velikih vrata stone crkve sv. Dujma na ulazu.[1]

Sarkofag od vapnenca, koji sadrži mrtve ostanke, ima ove mjere: duljinu od 3 ingl. stope i $8^1/_2$ pal., širinu od 1 st. i 8 pal. a visinu od 1 st. i $2^1/_2$ pal., kako tvrdi T. G. Jackson,

[1] Usp. Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata. A. XXIX. 1906.

i nosi sprijeda u gotičkim slovima onoga doba ovaj natpis, koji popunjen na prvom i trećem retku, gdje su se slova izglodala, glasi:

† HEC - EST - SE(PV)LTVRA - FILIARVM DOMI
BELLE - REGIS - VNGARIE - M-C-C-XL-II- DIE
XIIII- MARTII- HVC- FVGIENS-(A-FA)CIE - TARTAROR

Ovo znači: Ovo je grob kćeri gospodina Bele, kralja ugarskog, 1242. dne 14. marta, ovdje bježeći ispred Tatara.

Malo poslije, istog vijeka, postavljena je ispred sarkofaga mramorna ploča sa drugim natpisom. To je možda tako naredio nadbiskup spljetski onog doba. Ova je ploča bila mnogo veća od malog sarkofaga tako, da je pokrivala ne samo natpis na sarkofagu, nego i njega samoga. Natpis je u stihovima leoninskim i glasi ovako:

„Chatarina inclyta et fulgens Margari
„In hoc arcto tumulo jacent absque vi ta
„Belle IIII Regis Hungaro rum
„Et Marie Lascari Regine Greco
„Ab impiis Tartaris fuerunt fuga te
„Mortue in Clissio huc Spaletum transla
„Sub annis Domini mille ducen tis
„Quadraginta duo insuper prebens legen

To znači: Slavna Katarina i sjajna Margarita u ovoj tijesnoj raci leže bez života; kćeri Bele IV, kralja ugarskoga, i Marije Laskari, kraljice grčke, od nebožnih Tatara biše razagnane, preminule u Klisu, amo u Spljet prenesene. Godine 1242, nudajući odizgara od onoga koji čita.

*

Ploče i natpisa, koji Farlati navodi, a i *Lucio* (prvih 6 stihova), nestalo je ovako. Dokazano je ispravom od 1777. godine da su Mlečići svuda nastojali da dignu svaki spomenik, koji sjeća na ugarsko gospodstvo u Dalmaciji. Tako sedamnaestoga vijeka vlada mletačka naredi da se ukloni s poviše vrata ovaj spomenik. Hitrost navede kojeg otadžbenika da ukloni ploču, koja je sprijeda pokrivala sarkofag i da mješte nje stavi drugu s krilatim lavom, što je znamenje mletačkog gospodstva, a da ostavi na mjestu sarkofag. Hitrina ovog otadžbenika spasi raku. Kad je poslije, godine 1755., stona crkva

sv. Dujma pridružena Vatikanskoj bazilici, krilati je lav zamjenjen papinskim grbom s natpisom: Ecclesia Metropolitana Primatialis Sanctae Basilicae Vaticanae aggregata. MDCCLV. Prva se ploča sasvim izgubi.

Što se tiče pako sarkofaga, on je zanago bio ockvrnjen onom prigodom, kad se gradio divni zvonik stone crkve sv. Duja na svrhu XIII. i u prvoj polovici XIV. vijeka i kad se za spajanje zvonika sa crkvom zgradio zaravanjak (taraca), ispod kojega se nalazi sarkofag. Po svoj prilici sami radnici ockvrnuli su ovu grobnicu i odnijeli iz nutra dragocjene predmete, koji su možda u njoj bili. Tom prilikom ili pri kasnijim popravcima na zvoniku i na svodu zaravanjka, ili kasnije, zanago su u grobnicu bacili zemljetine i ruševine od građe i kosti kokošjih i jagnjećih što su radnici jeli.

*

Godine 1884. s popravaka koji se čine oko zvonika, oko portala i u nutrini stone crkve, trebalo je dignuti s mjesta sarkofag, da ne bude oštećen a biće opet vraćen na svoje mjesto možda koncem 1907. godine, kad budu svršene sve radnje popravaka. To se učini pred jednim povjerenstvom, koje je sastojalo od različitih vlasti. Spljetski biskup, sada pokojni, Marko Kalođera, prof. Frano Bulić, upravitelj muzeja, i preduzetnik radnja, sada pokojni, majstor A. Perišić jednog jutra mjeseca maja 1884. podoše na lice mjesta, da se uvjere da je još sarkofag na starom mjestu i da ga sačuvaju. Nađoše pokriv odmaknut a unutra zemljetine i životinjskih kosti. Kad se zatvori i zapečati pokriv, raka bi prenesena od 12 gimnazijalaca s vrata u Krstionicu (negda Kapelu Dioklecijanove palače), da bude ispitana. Povjerenstvo gorenaznačeno, pozvato u tu svrhu, nađe što kazasmo prije. Kosti dviju kraljevni očišćene su od životinjskih kosti i ruševina. Više liječnika, pozvatih na razvid, priznadoše da su u raci mrtvi ostanci, ali ne čitavi, ženskoga spola u dobi od 6 do 8 i od 14 do 18 godina. Ovi mrtvi ostanci zatvoreni su u sandučić od ariža i zapečaćeni, a životinjske kosti u kutiju od jelovine. U osobitu limenu sklopnicu zatvoreni su izvorni zapisi o predmetu i sve postavljeno u sarkofag,

koji bi naolovljenjem pričvršten o pločnik u lijevom nuglu, kad se ulazi u Krstionici.

Budući pak nastala sumnja o autentičnosti dvaju kostura i natpisa, Akademija u Budimpešti, dvorski muzej u Beču i prijašnji upravitelj spljetskog muzeja, sad pokojni, Dr. Lanza zasvjedočiše da oni mrtvi ostanci nijesu nigda bili preneseni drugovdje i da su oni dviju kraljevni; a da ni raka ne bi nigda prenesena drugovdje.

Nesumnjivo je dakle da u onoj raci u Spljetu počivaju mrtvi ostanci Katarine i Margarite kćeri kralja ugarskoga Bele.

Море.

Ст. К. Павловић.

Колико ли пута посматрах те разно':
Зеленкастих, златних, модрих, сурих вала;
Некад пуно лађа, некад пусто, празно ...
И размишљо дуго са влажних обала:

„Откуд ове воде?" Шетајући једном
Спазих жену неку, горе, крај распећа,
Расплетених коса у нереду бедном,
Бледа, укочена стоји — као свећа.

Ето од тих суза, суза свију доба,
Још једнако живиш, поносито море!
У таласе твоје, у тај гроб до гроба,
Плач вечито тече низ камене боре.

1902 год.

Фра П. Балетин умјетник и занатлија самоук у Дубровнику XVIII. в.

Пише **О. П.**

Фра Паско Балешин, Петров, родио се око 1715. године у селу Стравчи у Конавлима. Зафратри се у Малој браћи по наговору честитог фра Франа из Попова, који је у Придворском манастиру (у Конавлима) становао, а као парох од Стравче бјеше много заслужан. Фра Паско у 21. години навуче на се фратарско одијело у чину простог *лајика.* Много оштроуман и окретан, штогод би запазио стројничког рада својим очима, све би послије дивно извео сам својом окретношћу. Био је много спреман и умјетан као градитељ, дрводјелац, ковач и кројач, те је познавао правила сваке радње, и све је тачно извађао, све сам, ма и да нигдје није учио правила дотичних заната. За чудо је свакому било, да је он као нај изврснији мајстор талио разне ковине и залијевао и градио добнике. Свакоме је манастиру даровао по један добник, не дрвених котача већ од мазије (челичних), што је сам правилно урадио. Што више јавни дубровачки добник, који је прије својом зказаљком означивао по средовјечном обичају 24 сахата за цио дан, би знатно преуређен и поправљен, по фра Паску, те сведен на 12 сахата за пô дана, како је сада; а то га је стало голема труда. И за ову засдугу дубровачки му Сенат за знак признања и харности и сам означи доживотну годишњу награду од 30 дуката. Фра Паско се пак допустом својих старјешина, побрине да се тим новцем набави и намјести испред великог олтара у Малој браћи она мраморна ограда, што је и данас сачувана. Радишан је вавијек био, те је до дубоке старости управљао у манастиру домаћом радионицом свите (чохе) на опћу корист и задовољство. А уза све те послове тачно је опслуживао своје звање, бјеше послушан, чедан и сиромашан до саме смрти, која га затече у 77. години на 23 јуна 1792. у дубровачком манастиру, гдје остави дубоких трагова своје радиности и доброте.

Дубровачка република, да овјекувјечи његове заслуге, подигне му на звонику плочу с овим натписом:

A. D. MDCCLXXXI. OPVS. PASCHALIS. BALETIN. A CANALIBVS. O. M. S. FRANCI.

Што значи: Године господње 1781 Дјело Паска Балетина, из Конавала, мањега реда св. Франа.

Tristota obljetnica smrti Miha Pracata.

Naj veći dobrotvor Dubrovnika, **Miho Pracat,** rodom Lopudanin, čovjek iz puka, koji je stekao ogromno imanje samo svojim radom i sve to bogatstvo ostavio Dubrovniku u dobrotvorne svrhe, umrije na 20. jula g. 1607. i bi sahranjen u Klaustru Male braće ovdje u Dubrovniku. Oporuka (testamenat) ovoga znamenitoga dubrovačkog Kresa donijećemo u „Srdu" u narednom broju. Iz ovoga će se testamenta razjasniti također i nekoliko prilika i popuniti nekoliko praznina u dubrovačkoj povjesti onoga doba. Iz njega vidjeće se, gdje su mu bile velike nepokretnine, t. j. velika kuća kod sv. Vida u Dubrovniku, gdje je i umro, zatim nekoliko kuća na Prijekome, više kuća na Lopudu, kmetovi u Majkovima i u Mravincu itd. okrom gotova novca na ulagaonicama (monti) u Napulju, u Genovi, u Rimu, što je iznosilo dvjesta hiljada *dopija* (zlatnog novca) t. j. više miliona. U testamentu je naspomenut samo jedan brod. Dubrovačka gospoda, harna toliko zaslužnom radniku, podigoše mu 1638. g. u Dvoru spomenik, jedini kojim je republika ovjekuvječila ime građanina u starom Dubrovniku. Nasuprot *Nikolići Boni*, koji žrtvova svoj život u turskoj tamnici za Dubrovnik, i *Trojanu Laliću*, koji pomože Dubrovnik, kad XVIII. vijeka bješe velik glad, ne biše podignute nego samo spomen-ploče. Spomen ploču Nikolici Buniću svak vidi, kad uljeze u vrata općinskog doma. Ploča Trajanu Laliću malo je kome poznata, jer je postavljena u jednoj prizemnoj sobi Dvora, gdje je prije bio katastar. Ovom prigodom ćemo joj iznijeti natpis. On glasi:

D. O. M.
TRAJANO COMITI LALLICH
OB PATRIAM
SVO STUDIO SERVATAM
MONVMENTVM EX SENATVS DECRETO
ANNONAE PRAESIDES POSUERE
A. D. MDCCLXIV.

Dubrovčani, koji štuju stare uspomene i svoje zaslužne pretke, za stalno će pristojno proslaviti obljetnicu zaslužnog Lopudanina.

БИЉЕШКЕ. — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Stijepo Kobasica: Finale. I ako je davno pečatana, ipak mi istom sada dođe do ruku ova knjižica. Čitao sam i ocjene na ovu knjigu — vrlo oštre, jer i ako to nije roman, nije pripovijetka, a ono može da bude jedna istinita i lijepa ispovijest, pa kad joj se oduzmu neke neumjesne komparacije, koje je pisac sebi čudno dopustio; pa kad se odstrane u početku neka šaljiva mjesta, koja se ne slažu sa karakterom cijele knjige — ostaje, kao što rekoh, jedna lijepa istinita ispovijest, koju nam priča jedna živa priroda inspirisana veličinom mora i južnim klimatom. M.

Udružba financijalne straže u Spljetu kao izdavateljica knjiga. Ova udružba postoji od nekoliko godina i svrha joj je osnivanje i množenje društvene knjižnice, novčano pomaganje članova i usmena i pismena pouka i umni razvoj članova. Ova udružba ima i svoju čitaonicu. Ali što je znamenito, izdala je do sada nekoliko knjiga koje mogu zanimati i šire krugove:

Priručnik propisâ koji uregjuju carinski postupak prometa (cirkulacije) kao što i pobiranje potrošarine u Dalmaciji. Spljet. *Splj. društvena tiskara* 1906. Naklada udružbe.

To je zbirka koja se odnosi na sve propise glede potrošarine u Dalmaciji. Jedina knjiga za tu struku. Sastavio je viši savjetnik. *Rikard vitez Tacconi.* Ova je knjiga korisna za trgovačke komore, za pojedine trgovce a osobito za općinske organe, jer iznos pobiranja potrošarine ide većinom na korist općina. Knjiga stoji 6 K vezana a može se dobiti u napomenute udružbe.

Udružba izdava ove godine također i džepni kalendar. Dosada je izdala i drugih knjiga, a to su:

1. *Izvadak carinskih propisa za poučně tečaje financijalne.* 1900.

2. *Zbirka glavnih poreznih propisa o sladoru, pivu, mineralnom ulju i rakiji.* 1901.

3. *Estratto delle leggi ed ordinanze sull' imposizione dell' acquvite.* 1903. (izvadak zakona i naredaba o porezu na rakiju).

4. *O uredovnom dopisivanju financijalne straže.* 1897.

Прото Љубомир Влачић. *Збирка закона,* наредаба и ријешења црквене, грађанске и школске власти, које се тичу цркве, црквене адмнистрације и школе у Далматинско-Истријској Епархији, ручна књига за парохијско свештенство. У Задру. Штамп. С. Артале 1906. Састављење књиге било је повјерено проту Влачићу закључком епархијске свештеничке скупштине 20. фебруара 1902. Књига је састављена азбучким редом по материјама, по најновијим службеним изворима, законицима, збиркама законâ, наредаба и ријешења. Све је наведено тачно или кратко, или у цјелини. Има и особит одио за школске ствари. Књига ће бити добра помагачица православним свештеницима за све после у звању, а писана је српски врло добрим језиком.

Наука. - Nauka.

Mudre izreke. 1. Ne baca se kamenje proti suhu dubu.

Persijska poslovica.

2. Pravica nek pobijedi, kad bi se i vas svijet srušio.

Latinska izreka.

3. Nek sv'jet pane a istina stane.

Iz Objavljenja.

Higijena.

Novo sredstvo za njegu zuba. Dr. A. Deninger u Mainzu objelodanjuje u listu „Frankfurter Zeitung" vrlo zanimiv članak o djelovanju *fluora* na zube i na kuljen. U izvatku navesti ćemo što on o tome kaže. Fluor je elemenat, koji je srodan *hloru, bromu* i *jodu,* a po najviše se veže s *kalciumom* i pojavljuje se u rudama kao *fluorni calcium.* Biljke ga primaju kroz žile, te on tako ulazi u voće, u gomoljike i zelje i kroz ove biljke u životinjsko tijelo. Dajbudi kosti a nadasve caklina zubova sadrže nekoliko fluora, što se može dogoditi i upravnim primanjem čestica zemlje i prašine, koje sadrže fluora. Podaci o sadržini fluora u čovječijim zubima kolebaju mnogo. Životinje, koje jedu mnogo žita i vodenih biljaka, gomolja ili ljušturnjaka, primaju veliku množinu anorganskih supstancija a s njima i fluor, i imadu vrlo tvrde zube, tako da se zubi nekih životinja izraduju vrlo teško. I svi sisavci imadu prilike da prime veliko množtvo fluora, neki jedući s travom i žilama pijesak i zemlju, tako da su im zubi tvrdi. Zvijeri jedu one životinje, koje se hrane biljkama i nalaze u njihovim kostima slogove fluora. Stoga se razumije, zašto životinje imadu dobre zube.

Kulturni čovjek ne grize više kosti i jede zelje i repu samo opratu i ima prigode, samo kad je dijete, da proždere zemlje, ako pri šetnji izguli i ukrade seljaku koju repu. Ali seljak ima više prigode da proždere anorganskih supstancija i stoga su njegovi zubi dobri. Ali gdje u zemlji nema fluora, ne koristi ni jesti zemlje sa zeljem i tu su ljudima loši zubi.

Istina, ne može se tvrditi da razvitak zuba visi samo o fluoru: za to odlučuju i druge činjenice. Na priliku ima slabe zube ko jede samo vrlo raskuhanu hranu a zdravije ko jede tvrdi kruh. Tako isto ima slabe zube ko jede prevruću ili prestudenu hranu. Ali pored toga nestašica fluora u hrani prouzrokuje bolest zuba. Ali se je Dr. Deninger opitima uvjerio da uzimljući fluora utvrđuju se i poboljšavaju zubi. On pred 18 godina proždiraše svaki dan veliko množtvo fluornog kalcija, da vidi hoće li to škoditi ili koristiti a mogao se bojati da će se naj prije pojaviti zapala kuljena. Ali uzimljući fluora za cijelu godinu dana uvjerio se da to ne škodi ništa. Tada je on učinio iste opite i na drugim ljudima. Nadasve djeca mogoše dati naj bolje dokaze. Na staru čeljad nije se moglo računati, ali i s njima se postignuo dobar uspjeh. Zubi im postadoše tvrdi. Ali znamenitiji bjehu opiti s djecom. Više ženskih glava, dok su bile u drugom stanju, uzimahu svaki dan fluornog kalcija. Zubi djece rodene od ovih žena bjehu iznimno dobri, ali i matere ne izgubiše inače obični zub, nego sačuvaše zdrave zube. Ali i kod starije djece, što su uzimala fluora, bio je razvitak zuba dobar a kod neke i sjajan.

Uzimanje je fluornog kalcija *(fluorcalcium)* jednostavno i jevtino. Dosta je da se fluornog kalcija istučena u sitnu prašinu uzme svaki dan svaki put s hranom nekoliko praška; za komotnija lica ima jedna lijekarnica u Mainzu

dozane vavoljčiće (pilule). Izabrao se fluorkalcij, jer u ovoj fluornoj vezi fluor se naj češće pojavljuje u anorganskoj prirodi i jer *jedovac (spathum fluoricum)* svojom teškom rastopivosti garantuje da ne će doći odveć veliko mnoštvo u organizam.

Tako od mnogo godina mnogo lica, nadasve djeca, primaju fluorkalcij po liječničkom i zubarskom propisu naj boljim uspjehom za zube. A u nikoga koji ga je uzimao, nije se pojavila zapala kuljena, ma i da je bilo mnogo ljudi koji, su se prije, no što će početi uzimat fluorni kalcij, bili razboljeli od te bolesti.

Da učinimo postupak svega U našoj hrani ponaj više se ne nalazi dostatno fluora da se moćno razvije caklina i stoga se zubi razbole. Da zubi dobiju dostatnu hranu, treba uzimati fino istučena fluorkalcija ili jedovca. Kupi se zato u trgovini mirodija ili u kakvu drugu dućanu 100 grama sitno istučena jedovca (cijena od 5 do 15 novč.). Zato se uzimlje iz početka svaki dan, a nakon 14 dana samo svaka dva ili četiri dana, a poslije u još dulje razmake vremena, posve malo tog praška.

Културне Вијести. - Kulturne Vijesti.

Izumi.

— *Izum Dubrovčanina o upotrebljenju morske mase kao energične sile.* Poznata je sila morske vode. Koncem XVIII. vijeka u Kalabriji za velikih potresa nekoliko hiljada stradalaca, koji bjehu ostali bez kuće i kućišta, bjehu pribjegli k obali. Nenadna navala morske vode udari na obalu i proguta od jednom sve te hiljade ljudi svaljujući se jednako bijesno u svoje korito. More pokaže često ovu svoju strašnu silu na obalama Japana i po drugijem krajevima, gdje nenadno pobijesni, te proguta i razbije sve što nađe na svom putu. Ova katastrofska sila ipak nije nego izvanredna i relativno veoma rijetka pojava.

Ali kad čeljade promisli na neizmjernost sveukupne morske mase, uvjeriće se da je njena snaga kolosalna. Prama ovoj sili ukupna energična snaga vode Njagarskih slapova u Sjevernoj Americi od 17 miliona konja nije nego igračka. Ko bi iznašao način da upotrebi dio snage ove kolosalne morske mase, postao bi čovjek veoma zaslužan za veliku industriju.

Posmatrajmo sada dva periodična morska krtanja, kad se velika morska masa za plime podiže a za oseke pada. Našemu prijatelju snjelo se jednom, da je našao način, kako će upotrebiti ovo periodično morsko kretanje. Kad se probudi, poče o tome misliti, učiti stvar dugo vremena i izračunavati različite učinke raznih morskih masa i dođe do toga da nađe ključ za svoj izum.

Poznata je stvar da je na obalama atlantičkog mora plima mnogo visoka; na obalama Norveške n. pr. plimom naraste more za više metara a izvanredno do 8 i do 10 *m;* i na ingleškim obalama naraste također preko metra; na obalama Dalmacije samo od 20 do 50 *cm* a iznimno do 70 *cm.*

Pošto je morska masa ogromna, energična sila, koja bi se iz nje mogla crpsti, prevazilazila bi silu svakog do sada upotrebljenog sredstva, kao ugljena, vode, pare, gasa. Ovo je periodično kretanje mora u dvostruku pravcu, to jest dizanja plimom i padanja osekom; on tvrdi da je našao način da upotrebi jednu i drugu silu. Okrom toga ma i da se ova kretanja dogadaju izmjenično, svako samo kroz jedan odlomak dana, naš prijatelj

tvrdi da je našao način da upotrebi konstantno i bez prekida obe sile. Na obalama morskim, u velikim industrijalnim pristaništima mogli bi se podignuti veliki industrijalni zavodi u kojim bi se praktično upotrebila ova ogromna sila.

Naš je prijatelj samo teoretično proučio pitanje o primjenjivanju te morske sile. Ali za oživotvorenje svog projekta i izuma treba potpore da se može isključno odati ovom poslu. On je mladi lijekarnik kod pokrajinske bonice u Spljetu, **Ivo Bersa,** koji se rodio u Dubrovniku 1869. godine. Ginazijalnu nauku započeo je u Dubrovniku, gdje je svršio 4 razreda, zatim je nastavio ovu nauku u Zadru. Učio je farmaceutiku u Gradačkoj universitati. *Vlada po našem mnijenju imala bi ga riješiti za stanovito vrijeme od službe pri bonici i dati mu novčana sredstva da praktično pokuša svoj izum.*

Нове књиге.- Nove knjige.

Вардар. Календар за редовну годину 1907. Цена 50 пара дин. Издање, „кола српских сестара" у корист пострадалих Срба у Ст. Србији и Македонији. Београд. Држ. Штамп. 1906.

МИЛАН ПОПОВИЋ. Поучни чланци за народ. Чист приход у корист друштва „Просвјете" Бања Лука. Штамп. С. Угреновића. 1906.

Др. Л. кн. ВОЈНОБИЋ. Дубровник. Једна историјска шетња са 55 слика. Београд. Ј. М. Павловић и ком. Штамп. Д. Димитријевића. 1907. 3. круне.

ЛЕНКА СТЕПАНОВИЋ. *Зимске руже.* (песме). Београд. Штамп. „Дос. Обрадовић." 1906.

ЈОВАН СКЕРЛИЋ. *Писци и књиге.* I. Београд. 1907.

J. vit. KULISIĆ. *Ženidba i udadba* u sjevernoj Dalmaciji. Preštampano iz „Dubrovnika". Srp. Dubr. Štamp. Dr. Gracića i dr. 1906.

MARKO VRSALOVIĆ. Razgovori ribara Petra i Pavla za puk. Štampano na trošak č. k. pomorske vlade u Trstu. U Zadru. Nagr. Tisk. Vitaliani 1906. Cijena 1 K i 50 para.

SVETI DUJAM Povjesno-arheološka rasprava. Napisao I. S. B. L. Spljet. 1906. Spl. Društ. Tiskara.

G. de BERSA. *Le Lucerne Fittili Romane Di Nona.* Spalato. Narodna Tiskara 1906.

BULLETTINO di Archeologia e storia Dalmata. *Fr. prof. Bulić* Anno XXIX. Spalato Nar. Tiskara 1906.

СЛАВЪНСКИ ГЛАСЪ. Издание на славанското благотворително дружество бѣ Българи. Год. IV. кн. V. 1906.

POESIA. Rassegna internazionale diretta da *F. T. Marinetti.* Milano 1906.

СРПСКИ СОКО, Лист за соколске ствари. Власник и уредник. Ник. Максимовић. Одгов. Уредник Др. Лаза Поповић. Срп. Карловци. 1906. Бр. 1. — Отворићемо у Србу мјесто за Соколство на Славенском Југу и зато молимо Соколска Друштва српска, хрватска, словеначка и бугарска да нам шаљу занимиве новости из својих кругова.

Молимо сву Господу, која очекивају одговорă од уредништва, да нас извине, јер је Уредник био дуго доба изван Дубровника.

Molimo svu Gospodu koja očekivaju odgovora od uredništva, da nas izvine, jer je Urednik bio dugo doba izvan Dubrovnika.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

III.

Опоруке или завјештаји Дубровчана.

(Наставак о Тестаменту мајке пјесника Гундулића.)

Она учини још два записка а то су: остави два дуката сусједи Габрели Божаници; свим службеницама годишњицама остави по годишњи износ плате, то јест по три дуката. Из овога се разумије што су биле службениле годишњице и колико је износила годишња плата службеница. За извршиоце тестамента одреди своја два сина и зета Франа. Пошто је тестаменат био отворен већ 11 дећембра 1627, очевидно је да је она тада била већ умрла, дакле по прилици једанаест мјесеца пошто је била учинила тестаменат.

6. И тестаменат Луке Видоева из Стона Малога од 21 априла 1637 врло је занимив. Стон је био пријашњих вјекова бискупија; у њему и околици било је много цркава, било је братстава, полова и манастира. Из овог тестамента проистиче, да је била црква св. Власија, црква и самостан св. Николе Мале Браће у Стону Великоме, црква Навјешгења у Пољу В. Стона, св. Катарине, св. Михајла, св. Антуна опата у Стону маломе, св. Ивана у Ходињама, Госпе у Пољу и Госпе у Самирју. У тестаменту окром манастира Мале Браће напомењуте су думнице св. Кузме и Дамјана, думнице од Браћа и њихова опатица Маргарита, думнице од Михајла. Напоменуто је братство поповско у Великоме Стону и братство св. Луке и братство св. Сакрамента, оба у Маломе Стому.

Датација је тестамента састављена с почетка латински, а свршује талијански. Сам тестаменат је на почетку састављен талијански, ало након неколико редака писан је српски латиницом све до конца.

Лука Видоев у своме тестаменту оставља већину свог имања за душу и у друге побожне сврхе; тако 150 дуката зато да му се сваког мјесеца пјева велика миса и благослови гроб; једанпут за вазда 37 дуката и 20 динара ($37^1/_2$ ук.) за 300 миса по 5 динара сваку, да се реку на великоме олтару у св. Антуну у Маломе Стону; главницу од 15 дуката, да од ње се плати миса на годину у Великоме Стону на годишњицу његове смрти.

Затим остави по једну перперу (за десетине и првине) оним девет цркава горенапоменутијем и братству св. Луке; 30 мјера вапна цркви Навјештења у Пољу а од тих 3 братству св. Луке у Маломе Стону; 6 дуката Госпи од Самирја; три дуката думницама од Враћа, 5 перпера фратрима; думнилама приход од земље у Чесвиници.

Затим приход од двију његових кућа у Малом Стону у добротворне сврхе кроз руке опатице Маргарите. Остави записку од 10 дуката попу Ђуру Радову, а Витку брицачу и Андру Армираћу по 5 дуката.

Својти остави незнатне записке. Он је имао троје дјеце од брата Ивана, то јест синовца Ђивана, који је имао малодобну кћер Аницу, синовкињу Кату (удату за?) Ивана Томића и синовкињу Перу Маскову. Пери остави 3 дуката за прстен; Кати да се дава сваке године једна одјећа, једна кошуља и пар чревља. Аници 15 дуката, прстен и велику скрињу, кад одрасте. Ако умре прије, да се од износа добави тамјањача (лађица за кадило) за братство св. Сакрамента.

У осталоме он постави за своје укупне насљеднике думне светог Кузме и Дамјана и Попа Ђура Радова а извршитељима опоруке Андрију Геталдиа, Николу Рањину и Ђура Радова а постави особите извршитеље за неке тачке.

У тестаменту напоменуто је кућиште Спалетино. Спалетин је надимак Кабога.

7. Посљедњи тестаменат XVII. вијека је год. 1664. некога Николе Савинова, по свој прилици из Мандалијене. Овај му тестаменат напише или дојави 12 фебруара 1664. парох од Мандаљене, Андрија Понтерићи, који године 1677 бјеше настањен у Дубровнику, како се види из моје ситнице „уморство Винченца лијекарника“ у Срђу године 1905. Овај тестаменат напомиње сама добра дундова, а од тих опоручитељ оставља по десет дуката

Виценцу Малому, кћери Симовој, Станули, Вици, Вициној кћери, Вици Петровој, Станули Петровој, у све овој седморици 70 дуката. Овај тестаменат је приказан Јунију Миха Сорга, једноме од консула. Ова врста нункупативног тестамента у Аустрији не вриједи.

8. XVIII. вијека имамо тестаменат Оре пок. Шишка Гундулића. Она напише свој тестаменат дне 25 јула 1773 и то по прилици три године прије своје смрти, јер је он био отворен тек 27. априла 1776. Кад је писала тестаменат, бјеш посве здрава, али постарија, како сама каже. По обичају оставља за десетину и првине по перперу, једанпут за вазда, трима црквама т. ј. Госпи Великој, св. Власију и Госпи од Данача.

Оставља све своје биће сину Шишку; али одређује, да дум Нико Ферић, парох, који је буде тјешио при смрти, или који други, који се тада нађе при ње смртној постељи, извршн што му она наређује у затворену писму, које је приложено овому тестаменту. За епитропе одреди племиће Мата Франова Тудизна и Лукшу Палова Гучетића. Писмо иза ње смрти би предато пароху Ферићу.

5.

Тестаменат Госпе Ђиве удове пок. Франа Ђивова Гондуле, мајке пјесника Гундулића.[1]

Testamentum dominae Giuae relictae quondam ser Francisci Ioannis de Gondola. MDCXXVII. Indictione decima, die uero XI mensis decembris. Ragusij. Hoc est testamentum quondam dominae Giuae relictae quondam ser Francisci de Gondula, repertum in publica Notaria ejusdem ciuitatis, ubi inter alia viventium testamenta ex consuetudine datum fuerat ad seruandum, modo uero per Dominos consules extractum, apertum, lectum, publicatum et ut infra admissum ad registrandum pro perpetua firmitate continetur in eo cui testamento erant adscripti Johannes de Benessa Judex et ser Christophorus Liliatus notarius testis. Cujus testamenti tenor talis est.

[1] Ову опоруку објелоданио је *Alfred Jensen* у дјелу: *Gundulić und sein Osman*. Göteborg. 1900. Штампана је на стр. 87 и ост. а ја оам му помогао да га препише, како он сам ту каже. Стога, пак јер је књига штампана као манискрипт, а тестаменат врло занимив за нас, приопћујем га овђе.

In Christi nomine Amen. Anno ab ejus salutifera nativitate 1627. Indictione decima. Die uero VI. februarij in domo solitae habitationis infrascriptae Dominae testatricis, sic dictante ipsa Domina Testatrice vernaculo sermone illyrico.

Ja Giua Frana Gundulichia cinim testamenat. Ostaugliam decime i primitie u suetu Gospoghiu ducat, u sueti Vlasi ducat, u Gospu od Danacsa ducat. Misse od Angela i od suetoga Gargura, koliko se mrem (sic!) sa jedno godiscte samo, da mi se gouore misse male suaki dan, od koieh da mi gouori moi ispouiednik, koi se usbude nachi u to dobba, moi ispouiednik polouizu pod Kars u suetu Gospoghiu, a drugu polouizu pod Kars i na otar die se kopamo u Maloj Brachi, samo sa jedno godiscte cinechi oui moi testamenat po milosti boxioi, sdraua od pameti i od suiesti moie salue da nemochna od xiuota moga, molechi gospodina Boga da bi mi dao milos sasiuaiuchi slaunu Dieuizu Mariu, imauxi na pameti, kako Isukars u Vangeliu gouori, ne snate ciassa ni ure; sato ostaugliam sa dobre suiesti moie u Malu Brachiu tri ducata na godiscte u uieke, da mi se gouori jedna missa uelika o Suieh Suetieh, a druga ono godiscte koie je pokoini moi Frano ukopan, uspomenuiuchi Oza i Mater gnegouu i Gospu i mene i gnega i xto auanza od recena tri ducata isuan misa uelizieh, da se gouori toliko missa na otar gdie se kopamo. Ostaugliam tri ducata na godiscte u vieke u Predikature, da sse gouore duie misse ueliche, jedna o Suieh Suetieh pod Kars a druga na dan od spomene moga oza, matere i bratta prid otar od suetoga Jerolima gdie su ukopani, a scto jes auanzana, da se rece malieh missa na receni otar, die ssu ukopani, sa koieh sam darsciana uarh conscientie moje biusci mi pridosclo sue gnieh imanie. Cinim moie sinoue herede od moga imania Giba i Mata conditionauaiuchi moi quarat scto godi sam uoglna, ako se oba oscene, i usimaiu dieze, da je gnima i gnih diezzi toliko sinu koliko kchierri; tolli nebi imao jedan diezze, da ie obiema sa xiuota i da od umire (sic!) oni koi neima diezze, onomu koi usima diezze i da ne mosce niedan prodat ni darovat, neg da ie onomu koi ima dieze, kako sam rekla, da im da gospodin Bog da u miru xiuu i da dieze imaiu i da im se kuchia usduigne, toli ne bi imao dieze ni iedan ni drughi (scto ne dao Bog), ter bi sse

oxenili i useli parchie u gottouu, uixe duscie gnih staugliam, da mogu ludo spengiat parchie i ako bi gnih dio dosta bio, sa uliesti u parchiu scto gottouo usmu da ne mogu moi quarat occupat. Akoli ne bi dosta bio gnih dijo, da mogu u moj quarat uliesti u ugnullo, ma ne u duplo nikako. I ako ne bi oni diezze imalli, da je tada moi quarat po gnih smarti Mariji mojoj kcheri i gnee diezzi i da je ona uoglna dat toliko kcheri koliko sinu (a da Bog da ie moiem sinouim i gnih diezzi) ne biusci oni dobili, ako im ne bi trebouallo, alli diezze neimalli, mollim i gnih ostaugliam uisce dusce, da i ono ostaue Mariji i Marinoi diezzi; ostaugliam Marij biser, kojoj sam dala u xiuot sa gliubau, da ioi ga ne mogu skogiati, i ostaugliam ioi iose petnes dukata sa gliubau, a druglie petnes dukata ostaugliam momu imenu, Giu ignje kcherri a moioi unuzzi, u sue tridesti dukata iednom samo sa gliubauu, da te tridesti dukata moi heredi dadu segnich commoditati. Ostaugliam sa gliubau moiem sinouem Giuu i Matu po trista dukata suakomu, u sue scesat dukata od moga quarta, da mogu od gnich uciniti gnich vogliu libero, i da scto gorii recena condition staugliena uarchu moga quarta bude se smagnkati, koliko im postaui recene scesat dukata gorii ostaugliene od recenoga moga quarta. Ostaugliam uisce dusce moiem sinouem da imaiu platiti moje dughe scto naghiu na fogliu kgnigga mimo scesct dukata malo vechie u dua godiscta, ako ia nebih sa sciuota platila. Ostaugliam uisce duscie istiem moiem sinouom da rasdiele za Boga duas dukata, koje je meni pokoina majka ostauila, ako ih ja ne bi u xiuot rasdielila. Ostaugliam Gabralli Boschignizzi moioi susjedi, dua dukata sa gliubav i triema manastierom po dua ducat suakomu sa jednu uota, to jes u sueti Mihaio, u sueti Marak, i u sueti Tomu. Ostaugliam godiscnizami platu, koje su sada u mene i koje mogu biti unaprieda, gnih platu, to jes po tri dukata na godiscte, i ?akol jh duh sueti nadahne, prie sa uisce neg li sa magne. Ioscte ostaugliam jedan dukat na godiscte u vieke, da sse gouori toliko malich missa pod Kars u Suetu Gospoghiu u Dubrovniku sa moiu mater, oza, bratta i sa mene i pokoinoga gospara Frana moga i to po ruche koga ie gnim drago popa i da mogu suarchi, kako boglie usmoghu, receni dukat i druge sces dukata, koie sam gori ostauila tri u Malu Bratiu a tri u

predikature, sa misse gori recene dichiarausci da receni postouani ozi od predicatura i od male bratie usbudu nauiesctiuati i na snanie dauati moiem heredom i successurom u vieke, da gouore se (.....) toiiko missa, koliko sam gori rechla, i da se recene misse ne mogu smagnkati, ni na magnie douesti po niedan put na nacin i da recene moi heredi i successuri mogu suarchi recene sces dukata illi platiusci receniem ozzem toliko cauedala na razlog koliko tada censi usidu illi da im dadu kuchizu nasciu us Rudanovu ulizu uixe Prickoga, koja plachia sces ducata na godiscte, i to u vogliu recenih moieh hereda i successura. Epitrope od ouoga moga testamenta ostaugliam Frana moga setta i Giua i Matta moie sinovei Laus Deo.

Hoc autem testamentum nullo testimonio rumipi possit.

Транскрипција и пријевод.

(Пријевод :) Завјештај госпоће Ђиве удове покојнога госпара Франа Ђивова Гундулића. MDCXXVII. Десета индикција, дне једанаестога дећембра у Дубровнику. Ово је тестаменат пок, госпоће Ђиве удове пок. госпара Франа Гундулића, нађен у јавној Нотарији истог града, гпје између осталих тестамената живих лица бјеше дан по навади да се храни, сада пако изваћен од господе консула, отворен, прочитан, прогласен и као ниже примљен, да буде регистрован за вјечну ваљаност онога што се у њему садржи. На овај тестаменат забиљежени су госпар Ђиво Бенеса судац и госпар Крсто Лилиатис биљежник, као свједоци. Којега је тестамента садржај ово :

У Исусово име. Амин. Године од његова спасоносна рођења 1627. Десета индикција. Дне VI. фебруара у кући обичног становања ниже записане госпе опоручитељице, кажући овако у перо сама госпа опоручитељица домаћим илирским (т. ј. српским) језиком.

(Транс.) Ја Џива Франа Гундулића чиним тестаменат. Остављам дечиме[1] и примиције[2] у свету Госпоћу дукат, у свети Власи дукат, у Госпу од Данача дукат. Мисе од Анђела и од светога Гргура, колико се мрем (сик!) за једно годиште само, да ми се говоре мисе мале сваки дан, од којијех да ми говори мој исповједник, који се узбуде наћи у то доба мој исповједник, половицу под крс(т) у свету Госпоћу, а другу половицу под Крс(т) и на отар гдје

се копамо у Малој Браћи, само за једно годиште чинећи ови мој тестаменат по милости божијој, здрава од памети и од свијести моје, салве[3] да немоћна од живота мога молећи господина Бога да би ми дао милос(т) сазивајући славну дјевицу Марију, имавши на памети, како Исукрст у Ванђељу говори, не знате часа ни уре; зато остављам за добре свијести моје у Малу Браћу три дуката на годиште у вијеке, да ми се говори једна миса велика о Свијех Светијех, а друга оно годиште, које је покојни мој Франо укопан, успоменујући оца и матер његову и госпу и мене и њега и што аванца[4] од речена три дуката изван миса велицијех, да се говори толико миса на отар, гдје се копамо. Остављам три дуката на годиште у вијеке у Предикатуре[5], да се говоре двије мисе велике, једна о Свијех Светијех под Крс(т), а друга на дан од спомене мога оца, матере и брата прид отар од светога Јеролима, гдје су укопани, а што јес(т) аванцана, да се рече малијех миса на речени отар (г)дје су укопани, са којијех сам држана врх коншенције[6] моје биуши[7] ми придошло све њих имање. Чиним моје синове хереде[8] од мога имања Ђива и Мата кондиционавајући[9] мој кварат[10], што годи сам вољна, ако се оба ожене, и узимају дјеце, и да не може ниједан продат ни дароват, нег да је оному који има дјеце, како сам рекла, да им да господин Бог да у миру живу и да дјеце имају и да им се кућа уздвигне, толи не би имао дјеце ни један ни други (што не дао Бог), тер би се оженили и узели прћије у готову, више душе њих, ставлам да могу лудо спенђат[11] прћије и ако би њих био доста био, за уљести у прћију што готово њему! да не могу мој кварат окупат[12]. Ако ли не би доста био њих дио, да могу у мој кварат уљести у уњуло[13] ма не у дупло[14] никако. И ако не би они дјеце имали, да је тада мој кварат по њих смрти Марији мојој кћери и ње дјеци и да је она вољна дат толико кћери колико сину (а да Бог да да је мојијем синовим и њих дјеци) не биуши[15] они добили, ако им не би требовало, али дјеце не имали, молим и њих, остављам више душе, да и они оставе Марији и Мариној дјеци, остављам Марији бисер, којој сам дала у живот за љубав, да јој га не могу скоћати, и остављам јој још петнес(т) дуката за љубав, а друге петнес(т) дуката остављам мому имену, Ђиви ње кћери, а мојој унуци, у све тридести дуката једном само за љубав, да те тридести дуката моји хереди даду с њих комодитати[16]. Остављам

за љубав мојем синовем Ђиву и Мату по триста дуката свакому, у све шесат[17] дуката од мога кварта, да могу од њих учинити њих вољу либеро[18], и да што гори речена кондицион[19] стављена врху мога кварта буде се смањкати, колико им постави речене шесат дуката гори остављене од реченога мога кварта. Остављам више душе мојем синовим, да имају платити моје дуге што нађу на фољу[20] књига мимо шесет дуката мало веће у два годишта, ако ја не бих за живота платила. Остављам више душе истијем мојем синовом, да раздијеле за Бога двас дуката, које је мени покојна мајка оставила, ако их ја неби у живот раздијелила. Остављам Габрели Божиници, мојој сусједи, два дуката за љубав и тријема манастијером по два дукат свакому за једну воту[21], то јес(т) у свети Михајло, у свети Марак и у свети Тому. Остављам годишњицами плату, које су сада у моне и које могу бити унаприједа, њих плату, то јес(т) по три дуката на годиште, и ако ли их дух свети надахне, прије за више, нег ли за мање. Још остављам један дукат на годиште у вијеке, да се говори толико малих миса под Крс(т) у Свету Госпођу у Дубровнику за моју мзтер, оца брата и за мене и покојнога госпара Франа мога и то по руке која је њим драго попа и да могу сврћи како боље узмогу речени дукат и друге шес(т) дуката, које сам гори оставила три у Малу братију а три у Предикатуре, за мисе гори речене дикиарављи[22] да речени поштовани оци од предикатура и од Мале братије узбуду навјештивати и на знање давати мојем хередом и сучесором[23] у вијеке, да говоре се толико миса, колико сам гори рекла и да се речене мисе не могу смањкати, ни на мање довести по ниједан пут на(ни) начин и да речени моји хереди и сучесури могу сврћи речене шес(т) дуката или плативши реченијем оцем толико каведала[24] на разлог колико тога ченси[25] узиду или да им даду кућицу нашу уз Рубанову улицу више Пријекога, која плаћа шес(т) дуката на годиште, и то у вољу речених мојијех хереда и сучесура. Епитропа од овога мога тестамента остављам Франа мога зета и Ђива и Мата моје синове. (прије-вод :) Богу хвала.

Овај пак тестаменат не смије се разбит никаквим свједочанством.

[1] Десетине; [2] новине, првине; [3] окром; [4] остане; [5] Доминиковце; [6] душевност, савјест; [7] будући, бивши; [8] баштиницима; [9] ставити под увјст; [10] четвртину; [11] потрошит! [12] заузети, запрсмути; [13] једноставно, једноструко; [14] двоструко; [15] бивши, будући; [16] по тенану, како узмогу; [17] шест стотина; [18] слободно; [19] увјет; [20] на листу; [21] пут; [22] насљедници, [23] капитала, главнице; [24] Пчитујући; [25] камате.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, DUBROVNIK, 31. јануара januara 1907. | Бр. 2. Br.

ĐENEVRIJA.

Pilarska pripovijest

pok. **Mata Vodopića.**

(nastavak)

Uredio Dum **Vice Medini.** Čilipi.

XVI.

— Joh, nevoljna sestro!... Joh, nesrećna nesretnice! što se osramoti, da od Boga nadeš! Joh, jadna i žalosna, i ja s tobom zajedno!... Što ćemo i kako ćemo, na koju li stranu!? Ali imamo kogagod da nas pomože, posvjetuje, da vidi za nas osamljene sirote?... Nikoga do Boga! Joh, nevoljna sestro, što ću sad s tobom!!

To rekavši udari dlanom o dlan, pak uplećući prste s uzvraćenijem šakam protegne ruke do koljenâ, zagleda se u tle i umukne za čas. U toliko ona, kojoj bijahu upravljeni ovi vapaji, razjadana od plača jedva izusti ciglu riječ: „ubij me! — na što prva vrisnuvši s nekijem veoma žalosnijem: „aah!" skoči, zagrli i pritisne k srcu prije otisnutu sestru, koja joj u njedra sakrije plačno lice.

— Ubit te, ubit te!... a ko mi već ostaje na svijetu, kad tebe izgubim? Za tebe sam sve pregorjela, tebe sam čuvala i gojila kako cvijet u grasti, pak eto što sam jadna dočekala da čujem i vidim! O Bože, Bože, zašto si ovo dopustio tužnoj Marijani, zašto? I rekavši ove zadnje riječi opeta vrisne žalosno: Aah!... i sruši se zajedno sa sestrom na tle.

Ovaj prizor slijedio je u kući Marijaninoj onu istu večer, kada se je Pero Mali nalazio kod Orsata. Kako smo čuli, bijaše Pero Mali rekao Orsatu da gotovo od nazad mjesec dana Jele

malo ishodi na dvor, i bijaše istina. Cutjela se je nelagodna, bješe joj se odbio kus od srca, razbio san, zlovoljna, problijedela, uzdisala je. Kad ter kad i nehotice poletjela bi joj suza niz obraz; nikomu se nije otvarala, pak ni jedinoj sestri. Ne treba pitati za muku Marijaninu. Uznemirena, prepadena upitivala bi jê, molila, zaklinjala da joj kaže uzrok svoje nelagodnosti; pak travicam je obvijala, travice joj varila i nudila da pije: sve ništa, sve zaludu. Jele i kam stanac jednako! Kad bi Vlaho došao k njima, Jele bi se silovala da se pokaže vesela, i rekao bi da bi se mrvu povratila; kad sama sa sestrom, opeta po nauci u uzdahe, u zlovoljnost, u suze i tajnost.

Dvije sestre, koje su se ljubile kô dva oka u glavi, koje ne tajahu jedna drugoj do naj manje pomisli, koje bijahu jedna drugoj sve, da nenadno sada jedna drugoj otudi se, tako da ni molba ni brižljivost starije nije mogla da istegne mladoj iz srca tajnost svoje ili nemoći ili žalosti — što god bijaše — to se nije dogodilo bez velika i grozna uzroka.

Marijana premetala ih je'trista po pameti, dok na svrhu spomene se Perovijeh doglašenja. Prične za to bdjeti vrh sestre s većijem naporom, ne ostavljat jê samu u kući, ne kazati se napram Vlahu prijatna ko s prva; nu žalibože već kasno! Šinu jê jednom strahotna misao, ali jê otjera kako pakljenu napast. Jele je pred nje očima andeo, ali misao opet, zaludu jê tjera, navraća se i silom, dok se pretvori u tešku sumnju. A sada kako da se uvjeri o onome što je posumnjila, kad je Jele s njome tajna, neprodrljiva? A kako da sestru zateče kojekakvim ispitivanjem? A da bude nevina? A da jê uvrijedim i ožalostim, jedino er sam mogla posumnjati o nje poštenju? Ovakijeh i sličnijeh premetala je nevoljna Marijana po svojoj pameti i sama sobom razglabala. Ali nelagodnost sestrina slijedi, velme na očigled svaki dan to veće, noćno ne spava, neg uzdiše i suze lije, otimlje se šetnje, crkve, posijela, naj voli samoću. Ovo sve to veće uvjeriva Marijanu, da sestrina nije nemoć prava, da li tajna briga, koju il se srami, il se boji da je očituje. Što će dakle? Puštati je da se sasvijem svede na konac, te kad joj bude jur spravila pokrov, tad je siliti da joj otkrije tajnu? Ne nikako! — reče sobom Marijana — po ništa na svijetu ne ću već krtjeti, zateć' ću je prva, pa bilo što bilo!

S tom odredom onog malo prije spomenutog večera Marijana šijući nečije košulje bijaše zametla razgovor sa sestrom, koja je kod nje sidjela i vezla slova na uradeno platno. Medu njima je trpezica sa svijećom. Marijana svaki čas pregnula bi se malo na stranu, da vidi sestru u obraz, er blištajući plamen branio joj je da je inačije vidi. Jele na svaku desetu riječ odgovorila bi jednu, i to silom. Marijana s nabreknutijem srcem ne zna kako će udariti, već joj se ruka potresuje i ne daje joj se udjesti u iglicu, glas joj podigrava, suši se jezik od muke. Jele sjetila se nečesa, te položivši platno na skut prekrsti ruke vrh njega i zagleda se u sestru. Stade nekoliko mûka, pak Marijana bez zavojica pravo pravo na ono, što je sumnjila, prekine muk govoreći ustresenijem glasom:

— Sestro moja mila i jedina, što sam ti učinila da si taka sa mnom! Reci mi, Jele moja, što ti je? Ja te vidim da gineš svaki dan to veće; s nemoći to nije, ima biti sve drugo što te vrši.... Otkrij se tvojoj Marijani, znaš da sam ti ja i sestra i majka i sve... Ala, Jele draga, što je da je, reci, ne taji mi; veće neka znam barem kojom smrti mreš...

Dalje joj ne dadu suze. Jele ni riječi, nego obori u plač i pokrije obraz objema rukama. Nakon malo Marijana će ozbiljno:

— Večeraske plač ne služi, trijeba je da zineš, pak bilo što bilo. Ja već ne mogu ovako, uzô mi je u prsima: ili će me zadušit, ili ću na čas puknuti, ako još uzmučiš... Govori, tužnice, govori... ja već sumnjim na nešto... ali kako da izustim riječ strahovitu... nè... još ufam...

Tisne se Jele sa stočića, pade joj platno sa skutâ, pogazi ga, svije sestri ruke oko vrata, prisloni joj usta na uho, i da se ištom razumije šapne: Privario me je... u bremenu sam!...

Srce, koje iskreno i zaneseno ljubi, ne može podnijeti da ona zamjera, koju je obožavalo, zamjera, nad kojom divniju, nježniju, miliju sebi nije nahodilo, bude mu na jedan čas iščeznuti i pretvoriti se u zamjeru žalostivu, plačnu, da ne rečem mrsku. Tako srce, premda vidi da već zamjera, njegove ljubavi nije kakva bijaše, ipak kopa opeta iz naj dubljega svoga neko čuvstvo, koje ne zna, je li ostatak prvijeh milijeh utisaka ili početak žalosnijeh i ježivijeh, je li bojaz ili ufanje, pak se za nj hvata i drži kô utopljenjak za ulomak rasprskana broda, da ne

potone u pučinu bezufanja, tješeći se onom praznom riječi: „jêda.. jêda ne bude, kako se strašim da je". Nu kad jednom i ovo „jêda" nestane, tad žalosti i čemeru nema kraja.

Tako se dogodi nevoljnoj Marijani. Da ne strovali u jad, o kome je sumnjala, držala se je za tanašnu dlačicu te prazne nade: jêda ne bude što sumnjim; no kad joj zvekne na uši sestrina kobna riječ, s prva se skameni ćeć bolesti, koja je prostrijeli prekidajući joj onu malu nadu tajanu u dno srca; al kad ova oduši i pamet zavlada, pade joj s oči kô zastor, razgleda nesrećne posljedice, vidje prijekor, vidje sramotu, gdje stajahu da ih za uvijek pritisnu; ćuti da joj krv uzlazi na obraz i pristupa stid same sebe. Tada bukne srdžba, koja je razdraži na sestru, er zanesena, zaslijepljena, neprijevidna dade pogaziti sve što joj naj svetije bijaše. Tim, otisnuvši silom nesrećnu sestru sa svojih grudi, pokrivajući rukom oči da je ne gleda, prasne u vapaje u kojijem je zatekosmo na početku ovoga poglavja.

Kada Jele izusti zajadano: „ubij me!" i kad Marijana sagleda njezino blijedilo, suze, izginuće, te pomisli da je može biti veća njezina krivina neg sestrina, ljubav, za čas utajana, probudi joj se žešća i suviše sa žalosti združena. Pokaje se da je bijaše otisla, skoči, zagrli je, reče ono što smo već čuli, pak od bolesti i jada isčeznu[1] obe dvije i sruše se na tle.

Prođe nekoliko časâ, dok se oporave. Prva, kô jača, osvijesti se Marijana. Povrativši se u se, nađe se na tlima zagrljena sa sestrom. Promisli: što ovo da bude? — cijenila je da sanja, al za malo sjeti se krute istine, te brže bolje skoči na noge, i ostavivši na tlima sestru još iznesviješćenu, poleti naj prvo da zapre sva kutnja vratija i ona od vrta da ne bi kogod nenadano ušao i zatekao ih u stanju, za koje ona nije htjela da uzazna ni crna zemlja. Otide pak u ognjište i staknuvši dva tri ugarka, vrže na žeravu imbričić[2] s vodom, u koju isprekida malo lišća od naranče: otuda vrne se u sobu, podahiti ispod pleći i ispod koljena Jelu sveder iznesviješćenu, položi je ljupko na postelju, raspusti joj haljine, i kvasinom, što bi-

[1] Isčeznuti = smalaksati.

[2] *Imbrik*, riječ turska, znači: posudica, obično za varenje kuca.

jaše donijela iz spremice, uze joj trti po vezovima, ispod nosa i po zašakam.[1] Uz kvasinu topila je sestrino lice svojijem suzama, celivala je u čelo i uzdišući sobom govorila: Ja sam, ja, kriva svemu ovemu veće nego ti nesretnice! Za što nijesam poslušala Pera maloga, kad mi je neke stvari doglasivô! Što me bilo onda zaslijepilo? Ooh, nije Bog, ne, nego hudoba? Mene mahnite! mene lude!... ne prividjet da ona napast ne bude se u kuću uvući, kad mene nije doma! Ah, Bože, Bože, teško ti li si me pedepsô!

Bila bi ko zna do kad nabrajala vrh sestre, da ova na svrhu, otvorivši malahno oči, ne uzdahne iz duboka i ne protegne ruke, koje do onda bijahu joj skupljene na prsima. Na što Marijana:

— Jele, Jele moja, otvori oči, evo Marijane kod tebe! Nije te i ne će te ostavit! Jele tužna, otvori oči, pogledaj me....

Na glas sestrin Jele već osviještena otvori oči, zagleda se u Marijanu, koja vrh nje stajaše natkapljena, izdigne ruke, i zagrli plačući svoju plačnu sestru. Smiješaše se suze i celovi, i u tome olagodi i jednoj i drugoj ona muka, onaj uzao, koji im bješe zasio u grudima, da ne mogaše ni tamo ni amo.

Olagodi jedno, ali pridođe drugo. Marijana je i spoznala i spovidjela da krivina ne bijaše jedino Jelina, no paček joj je supojnika u sebi nalazila. S toga kad htijaše da preutaži, većma se ražali. Mogla sam — mislila je — na vrijeme zaskočiti da se ovako zlo ne zbije. Da sam ončas[2] s početka lupila vratima u obraz onoj napasti, svršio vas posô!... Ali ne!... gospar vlastelin, skladan, to, ovo, ono — pak evo što sam dotekla! Ah, bolje mi je bilo jednom se zacrljenit, nego do smrti blijedet!... Što ću sada od ove jadne sirotice... paček: što ćemo obe dvije? Nema oca, ni majke, ne pouzdana prijatelja da nas posvjetuje, da za nas prividi!... Što ćemo kukave, ako se glas prospe? Da potajim, no kako?... kad može bit jur susjede od uha do uha šapure u dahu, jedino što sumnja da je nešto, a kad opajkaju istinu? Tada će zatrubiti Đenevrija, pak sve Pile...

[1] *Zašake,-â,* to su talij. *„i polsi“*, mjesto na ruci gdje se žile naj više prepliću. (Op. uredn.)

[2] Kako se vidi, pisac upotrebljuje uvijek riječ *ončas*, a ne *odmah*, koje se je sada po knjigam uvelo u dubrovački govor. *Ončas* je lijepa narodna riječ, te bi je trebalo pridržat. (Op. ured).

A opajkat će, er tajat se ne da!... Ako se zatvorimo u kuću i prikinemo svako općenje sa susjedam i prijateljicam, to se već zna za što. Ako uslijedimo kako i do sada izlaziti na bio svijet, hajde ti ženskom oku da izbjegne Jele i da se prije tri dni razaspe u čemu je.

Ko zna dokle bi bila slično mislila, ronila suze i stajala svita uz sestru kako gusjenica, da ne bijaše načula nekoga da kuša, je su li otprta gornja vrata od kuće. Prčne se, otrgne iz sestrinijeh rukû, osluhne bolje, pogleda na sestru bržek da ne bude i ona jednako načula, no videći da nije uzdigne oči k nebu kako da zahvaljuje Bogu, valja da za to er joj se sestra ne bješe sjetila da je neko oko vrata. Za tijem čini joj da se svuče i leže u postelju, dočim ona pode i donese u imbričiću vrućа napitka naranče, nalije dvije čašice sestri i sebi, pa nakon toga uzmu kralješ da smole rozarije. Jele jedva odgovarala, pa i to ne sveder uprav: druge su joj se vile po pameti. Ali Marijana prizove je k sebi opominjući je da u onomu, u čemu su, ne ostaje im niko da ih pomože do jedinoga Boga. Za to — reče joj — ufaj u njega i moli da obe dvije sasvijem ne propanemo!

Kad domole, Marijana pokupi s natli u trlabuci pobacano platno, sjede i priuzme svoju radnju... s kakvom dušom?... kazala je suza koja bi joj se kad ter kad oborila niz obraz na skuta. Jele, pritisnuta svom tegobom svoje nevolje, blijeda, malo manje neg isčeznula, povlačila je očima sad na sestru, sad na vrata od sobe, sad ih upirala u nebo: nemirna je, otvori usta i baš da progovori, al kô da joj riječ isčezne na ustima, zatvori ih i obrne glavu na stranu. Očito je da se bori sama sobom, da nešto hoće da reče, no da joj brani strah ili stid. Borila se je do duga, nu da odoli ovoj strasti te joj bijaše prevratila srce i pamet — nemoguće. Tim svrćući se na sestru kô pčelica zapita:

— Marijano, što ćemo ako dode večeras?... a ova ražaljena do dna duše i zadubljena u teškijem mislima, na nenadano upitanje sva se prevrati u sebi, krv joj poleti na obraz i žignuto odjavi: — Vrati mu u obraz... da ne rečem prdeljuskom... da sam tako ončas učinila!

— Nemoj, sestro, ko zna?...

— Što, jadnice nevoljna, što ko zna? Bržek ufaš štogod od njega? Ma što možeš ufati, reci mi...

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

II.

О томе како треба молити за дрва.

Зора новога живота обасјала нас је у лицу једнога љубитеља природе, младога дугајлије, презименом Кирђага. Он је очевидно био малоруског сељачкога порекла. То се у осталом видело, не само по презимену, него и по оштром, тешком, одлучном говору, а још више по његовој спољашњости. По годинама је био, може бити, годину-две старији од мене и Феђе, али је изгледао да му има тридесет. Све је у њега било крупно: и руке, и ноге, и глава и црте лица. Нос, уста, очи и уши, све је то било, као да је по поруци правилно. Густи мрки брци расли су на ниже по козачки, а лице му беше, мал' не до очију обрасло у браду. Носио је црвено извезену малоруску кошуљу, високе чизме и у њих усукане врло широке панталоне; у рукама је потезао дебелу, криву тојагу, а на глави коврџаве косе имао је увек, и лети и зими, суру, у пола отрцану шубару од овчје коже.

Такав беше Кирђага у оно доба, када смо се с њим упознали. Ми смо се и раније виђали, али нисмо у ближи додир долазили. Он је учио природне науке, а ми филологију, те смо према томе ишли у различне слушаонице.

Међутим судбина је хтела да нас зближи с њим. Сад се више не сећам, о чему смо почели да разговарамо, те смо се брзо упознали.

Кирђага је био необично прост у опхођењу. Чим би се с киме упознао, одмах би му почео говорити „ти“, и тражио би, да се и њему тако говори, те смо му тако и ми одмах говорили „ти“.

Кад смо га мало боље познали, видели смо да он једва да није још већи сиромашак, него нас двојица. Кад је чуо да ми једемо кобасице, он се прво распита, колико управо појемо кобасица недељно, па кад дознаде, да нас тај продукт стаје обојицу на осам гривана,[1] он ће рећи:

— То је много! На осам гривана — то је претерано!...

— Па мање не иде; никако није могуће, — примети му Феђа.

— Како није могуће, кад може? Те још како може! Онда ви не знате какву кобасицу треба јести и где куповати. То ви у дућану плаћате по десет копејака, а на пијаци може то исто да се добије за шест....

Ово нам је саопштење било веома корисно, јер смо по њему могли наш скромни буџет да сведемо скоро на половину. Али, даље наше познанство са Кирђагом још је већма проширило наш хоризонт. Ускоро за тим он нас посети, и пошто је разгледао наш стан и чуо, да за њега плаћамо седам рубаља месечно, он нам је онога часа, без икаквога устезања, право у очи рекао, да смо будале.

— Како можете за такве трице плаћати седам сребрних рубаља, кад се у подграђу код клисарке може да добије два пута већа соба за једну и по рубљу?

— Ал' то је далеко. До водограђа има четири врсте![2] Значи: дневно треба газити по осам врста...

— Па ако ће. — А зашто ноге човеку, него за то да гази врсте? А-а, то је та кобасица, што плаћате десет копејака пар? узвикну, кад угледа на прозору несмотрено остављени пар кобасица, и узевши једну, упути је право у уста. Зуби су у њега били крупни, оштри, а чељуст огромна; несрећа кобасица од пет копејака нестаде у цигло два залогаја.

— А! кобасица је добра; бога ми баш изврсна кобасица! У њој је мање бибера него у оној од шест копејака пар. Добра кобасица!

И пошто је тако одао хвалу нашој кобасици, он ти дочепа и ону другу, што је као сироче остала на прозору, па

[1] гривен = 10 копејака.

[2] 1 врста = 1.067 километра.

и њу тако исто смота. Ја и Фећа тужно погледасмо, како у пространом зјалу Кирђагином ишчезе наша нада на данашњу вечеру, али, верни дугу гостопримства, не рекосмо ништа.

— Славна, бога ми дивна кобасица! — хвалио је међутим Кирђага. — Само да има чиме да се залије? Јел те? Добро би било да се залије тако нечим...

— Можемо да скувамо чај! предложи Фећа.

— Чај? Дакле и ви чаја пијете? Охо, то сте ви спахије, бога ми прави спахије! Хајде-де, добро, чај! Чај је изгледно пиће. Дај чаја!

Фећа зготови чај, а Кирђага је пио, колико је год могао, непрестано хвалећи како је чај изврстан. У опште био је веома задовољан.

Не прође ни три дана, а Кирђага нас опет посети, али не сам, него у друштву једнога врло младог ђака, који беше тако мршав и блед, да смо се препали. Одевен беше до зла бога рђаво, горе него ја и Фећа. Тешко је чак било разазнати фасон његова одела. Капутић му је личио на женску „реклу", а под њим је била памуклија; кошуље пак није никако ни имао. Место горњега капута имао је неко крилато чудовиште, танко, без вате и без игде икакве поставе, тако, да кад иде улицом, изгледа као нека тица у лету. Око врата је био повезан џепном марамом. Говорио је тихим гласом и кашљуцао.

„Боже мој, — помислисмо нас двојица, гледајући га — међер има још јаднијега света од нас, а ми смо мислили...

— Ево браћо, доведох вам једнога пријатеља! сасвим просто рече Кирђага. — Он је математичар — ђаво га надарио, да изабере математику! Каква то смисла има? Ето, ја се бавим о хемији, те ћу бар, кад-тад, основати хемијски завод... А каква смисла има математика?... Презиме му је аристократско — Јагелонов. Мора бити да води порекло од литавских краљева... А нема на шта да зине...

Ми се упознасмо са власником тако знаменитог презимена, који се од толиких препорука Кирђагиних страшно збуни, и како је изгледало, не знађаше где да се дене. А Кирђага међутим и даље сипа као мећава.

— Тако данас. Сретох га, погледам — блед у лицу. Шта је, море, велим? Ништа! Обрни, осврни, видим ја да он већ два дана није ништа окусио. Е, велим, нахранио би ја тебе, али бога ми немам баш ни копејке у џепу. Хајд'мо, велим, њима, то јест вама; у њих, велим, има добрих кобасица... Имате ли кобасица?

Ми се збунисмо. У тај мах у нас није било кобасица, али новаца смо како-тако имали.

— Може се набавити... Идем да купим! — рече Фећа, и онога часа поче навлачити онај чувени огртач с гајтанима.

— Ах, не... Немојте се, молим вас, трудити, — у страшној неприлици промуца тужним гласом Јагелонов: — Кирђагина посла...

— Та немој ти Јагелонове да ми се ту снебиваш. То су добри и честити другови, душе ми!.. Како то говориш, немам друга посла, кад си се већ сав пресомитио? Иди ти само, иди Будкевичу, донеси кобасица... Ал' немој ни на мене заборавити...

Фећа у пуном уверењу да је Јагелонов доиста гладан и да не ће да призна само за то, што га је, из неумеснога самољубља, срамота, отрчи по кобасице, а ја узмем на себе да зготовим чај.

Кукавни Јагелонов посматраше све ово, као оно кад врапче испадне из гнезда. На његову лицу бејаше нечега нежног и слабачког, држање му бејаше у највећој мери усиљено, непрестано је био, што-но реч, на иглама, и мрштио се на грубе, и ако не вређајући, речи Кирђагине.

Кад се Фећа врати са два пара кобасица, Кирђага одвоји један пар за Јагелонова, а други задржи за себе и стане мотати. Јагелонов се снебивао. Требало је да га ми са наше стране охрабримо са неколико речи, и како сам ја био заузет око чаја, то ову дужност узме на се Фећа.

— Молим вас, немојте се устручавати, — говорио му је: — други пут ћемо ми доћи к вама, па ћемо ми ваше кобасице јести... То је међу друговима врло просто...

— Како лепо говори! А? ускликну Кирђага, па се прихвати и друге кобасице. — Јесам ли ја теби Јагелонове говорио, да су то добри дерани! Али кобасица! баш је изврсна!

Бога ми дивна кобасица! Једи брате; ако не ћеш, вере ми ћу је ја-појести...

Сад, или се Јагелонов онако гладан збиља и уплашио од те претње, гледајући како Кирђага својски мота, или је већ успео навићи се на наше познанство, тек и он почне јести. И јео је некако смотрено, деликатно, бојећи се да вилице не разјапи сувише, трудећи се да при жвакању не мљацка устима. У опште он је јео пристојно и тако представљао савршену противност Кирђаги.

И што је дуже јео, очи су му бивале све живље, шта више на бледим му се образима појави лака румен. Почео је и говорити слободније, већ није више онако збуњен као пре, па и глас му није више био онако тужан.

— Ја сам у истини страшно изгладнео, — напослетку призна: — али је некако чудно доћи први пут људима у кућу, и одмах јести...

— Друговима, брате, друговима... Немој то заборавити! — поправи га Кирђага.

Мало по мало, па се Јагелонов сасвим открави и онда се видело да је у друштву веома пријатан. Само што су га груби испади Кирђагини врећали као и малочас, и он се мрштио.

— Да, рећи ће Кирђага, задовољно гладећи браду: — кобасице су нам добре, само штета што је овде тако хладно. Не би ли се могло како подложити, да се малко огријемо?

— Нема дрва, — одговорисмо му порушено. — Већ трећи дан, како газдарица не ложи.

— Како то? Зашто да не ложи? Гле ти, несрећа једна!

— Е па знаш... Има узрока!

— Не може ту бити узрока. Ако има дрва у ње, онда ту не може бити никаква узрока! Дрва су за то ту, да се њима печ ложи.

— Ми, знаш, нисмо платили овога месеца кирију...

— Ах, само то? штета што немам баш ни копејке, а бих вам дао. Али, где је газдарица?

— Газдарица је дома; али шта то вреди? Ми смо већ молили, па не ће...

— Молили! Онда ви не умете да молите. Идем ја да молим. Где је она?

Устане и пође вратима. Мора да је баш у том тренутку срео газдарицу на самим вратима, јер се одмах чуло где говори.

— О, здраво газдарице! А где Вам стоје дрва?

— Дрва? — одговори газдарица. — Дрва, биће да су у кујини. Али, зашто питате? Шта хоћете с тим?

— А где Вам је кујина? Аха, ево је! Врло добро!..

И он пође у кујину. Чули су се гласови, али већ не тако јасно.

— Та шта то радите? Шта је то? — чуло се где газдарица протестује.

— Та тамо је страховито хладно, па треба мало подложити! — одговори Кирђага у мирном уверењу, и у исти мах чу се лутњава поремећене гомиле дрва.

— Како је то могуће? Ко је још тако што видео? То је отмица, то је разбојништво!

— Хладно је, бога ми је хладно! — одговори Кирђага. — Како да се не подложи, кад дрва има, а у соби је хладно! Не, тако ми Бога, хладно је!

И већ се чуше његови кораци поново. Враћао се из кујине. — Хеј, отварај врата! Хајд' сад! отворите ко год врата на пећи... Будкевичу, хајде брже, мичи се! Време је скупо! командоваше Кирђага, појавивши се са једним бременом дрва.

Дрва се са лупњавом сруше на под, Будкевич пође да отвори вратанца на пећи и докле их је отворио сав се начађави, а Кирђага чучнуо, па задовољно трпа дрва у пећ, чије их је широко ждрело тако исто нештедимице гутало, као год што је пре једно десетак минута Кирђагино ждрело гутало наше кобасице.

Међутим је газдарица по ходнику бесомучно зипарала: — Какво је то чудо? То је просто грабеж у по бела дана! Дошао разбојник, па запљенио дрва. Таки ћу да зовнем укућане, и жалићу се полицији... Одговараћеш ти мени за то, дуваћеш ти у бувари, чекај само, несрећо једна!

— Дај ми артије! Повише артије и жижица! — вели Кирђага.

Дадоше му старих новина, он их згужва, вешто стрпа у пећ под дрва, потпали и ватра букне, дрва почну пуцкарати и у соби наступи необична пријатност.

— Чекај, чекај, дуваћеш ти мени с оне стране катанца! — продужаваше газдарица непрекидно. — Гледај ти само каква је то напаст! Не плаћају, а дрва горе. Плати брајко, па онда ложи...

Кирђага устане, приђе вратима, отвори их и добаци јој савршено спокојно, готово љубазно:

— Али, драга моја, што се ви жестите? Ми смо већ наложили! бога ми смо наложили!...

— Пфуј, срам да те је! Ти си једна несрећа и ништа више.

Газдарица збиља пљуне и уђе у своју собу, још за дуго гунђајући, али јој се напошљетку досади и она престане.

А ми се сви обискосмо око пећи, из које избијаше обилата јара и грејасмо се, грејасмо тако ревносно, као да бисмо да накупимо у себе толико топлоте, да нам буде доста за целу зиму.

— Видите ли ви, драги моји, како ваља тражити дрва! рећи ће као завршну реч Кирђага. — Кад тако молите, никад вам се молба одбити не ће. Тако ми Бога!

ПОД „АМИН“.

Рикардо Николић. Кистање.

Из јутра ме пробуди звоњење. Брецало је на цркви. Тон... тон... тон... Отегнуто, мукло параше зрак глас крупног звона. Да није ко умр'о? Промислих, и како је то занимиво уопће, јер се тад причају сва добра и зла дјела покојникова, поготово на селу, гдје је скоро једина забава, ја се скочих из постеље да привирим на прозор. Отворио широм притворене капке, погледао... никога. Сниједи је био ноћу пакијао и бијелила се је цеста на далеко докле досизаше поглед. Ведрина и зима. Тамăн да ће гранути сунце. Обучём се хитро. Чудно ми је било на срцу. У овој пустињи, промислих, ваљда звоно тамо бреца на смрт свему. Изађох на цесту... никога. Само се бијели цеста, бијеле се куће, поља на далеко на широко до криве ћрте, гдје се планине живо и оштро истичу у небеском модрилу. Изгледа ова бјелина као безнадежна чиста туга, без ријечи. Бијели, ко авети, стрше из снијега голи пањеви стабала и шире вито грање, као осушени човјек, у страху смрти, бијеле руке сухе. Ја сам се био загрнуо у топлу хаљину и на уши намакао крзнату бунду. Само нос и образи што су вирили, румењели се и стинули. Шкрипао је меки сниједи под мојим ногама гласом као тужним. Можда се је тужио што га скврним тако за рана. Ја да ћу скренут према цркви, што је за једном окучи сакривена била, кад опет: Тон... тон... Помоли се црква а пред њом је човјек замотан у кабаници, као да је црни гавран полегао, теглио за коноп звона, одмјерено мирно, сагињући смијешно хрптењачу, као да се клањаше у такту невидљивој особи. Примакох му се и упитах, ко је умр'о или умире. Он не престаде да за коноп вуче једном руком; другом исправи капу, што је била насјела на очи, погледа на ме испод ока и смрска:

— Боме нико!

— Па што звониш?

— Под „Амин“.

Да је казао не знам коју кинеску ријеч, можда би га толико био разумио, као што рече оне двије. Ипак нешто што ме је било стид, нешто што сам видио е није вољан да се разговара, нијесам хтио да га даље питам. Промислио сам, нешто хоће да буде, па ће се можда и свијета скупити, па му добацим:

— Кад ће доћи?

У мјесто да одговори на моје питање, он ме упита:

— Имаш ли дувана?

Понудим му из своје дуванкесе. Он остави напокон коња, извади иза паса лулу са дугим камишем и испразни у њу скоро све што бијаше у кеси. Припали са сумпоровом шибицом, коју је држао дуго међу окорјелим, сухим, жилавим рукама, да је вјетар не угрне, па сам, одбијајући густе димове, почне да ми реда:

— Ено их, боме, свијех у цркви. Чекају калуђера. Наручио Илија Штрбац Шпиру Рељића што му је украо овцу. Он, боме, примио; па ето ће сад, пред народом, да ду'овник куне. Не, мој Господине, док је Христос ходао по свијету, бојао се свак.... а сад!...

Ту мало стану, пљуцне па настави климајући покаткад главом.

— Изопачио се свијет... па свако чудо ударило. Било је прије и попу и тежаку; а сад нити тежак пази попа, нит' се поп мисли за тежака. Све ударило у пунте.

Утрне лулу, окрене ми леђа и уђе у цркву. Ја за њим.

Слаба свјетлост, што продираше кроз шарена стакла, тек што допушташе да се распознају предмети у цркви. У средини цркве разговараше се живо, али испод гласа, неколицина тежака, у скупу. Укочене слике светаца на иконостасу, пред којим су горјела два свијећњака, као зачуђено гледаху на необични посјет. Ја се примакох скупини, док је онога, што је пред црквом звонио, нестало за иконостасом кроз врата. Запитах их:

— Кад ће доћи калуђер?

Ко наручено, умукоше сви. Омјерише ме питајућим погледом од главе до пета, па слегнуше раменима, без одговора. Јасно је било да је то значило: што се пачаш ти у наше после. Ја се одалечих и стадох да гледам по цркви. Празне дрвене сједалице, гдјено стоје и сједе људи по знаменитости за вријеме службе божје, искићене урезаним сликама, изгледаху тако необично пусте, тужне, као да су биле лишене нечега што је по праву увијек с њима морало стајати. Слике на иконостасу бјеху пошлављеле неке, а неке поцрњеле. Осушена боја на многим је мјестима била попуцала и отпала, тако да су лица некојих светаца изгледала изнакажена.

На Богородичиној великој слици, што је усред цркве била положена на четвероногом поставу, лице мајке и сина изгледаше као црна љага; то више истицаше сребрни колут око њихове главе и накити златни и сребрни око врата. Неизмјерно велике колајне и ђердани, што прекриваху скоро цијели доњи дио слике, смијешни су били на оним насликаним танким вратовима.

Са кубета падаше шарена свјетлост, како су прозори били нашарани, на средину цркве играјућ чудно на главама људи. Па изгледаху неки зелени, неки жути у лицу, као да су љути, или као да им се пролила жуч. Они су били наставили њихов разговор уз живо мицање руку.

Неко отшкрину врата црквена. Све се главе окренуше према њима. Помоли се црна, малена особа калуђерова. Чим уђе, прекрсти се, сагнув колено, и назове добро јутро. Ја се сакријем у један таман угао цркве, да ме не види, јер сам промислио да би могао бити на сметњу. Пошто калуђер прозбори неколико ријечи са оном скупином, уђе кроз врата иконостаса разма'нув завјесу што их је прекривала.

Након неколико часака изађе, у одежди, држећи у објема рукама по један свијетњак, запаљен. Из оног скупа се откине један и дође пред калуђера; пољуби га у петрахиљ, па јасним гласом прозбори:

— Замољавам те ду'овниче да кунете. Однијело је Илији Штрпцу п. Петра једну овцу. Ако је Шпиро Рељић п. Сакана однио овцу, десет година лежао на простирачу, нити могао живјети ни умријети. Ако ли је праведан, опрости га Боже, а

догодило се оним који хоће да га праведна стрпају у тамницу. Догодило се њима да Бог дâ. — Амин.

Сва ова скупина, испод гласа, мукло, као престрашено прогунђа:

— Амин.

Тад калуђер угаси свијеће и окрену их к земљи, па стаде да чита. Онај човјек што је теглио за коноп, изађе из цркве. Сви поклекоше. Калуђер понављаше што је тежак био казао и за сваком клетвом настављаше „Амин“.

— „Амин“ на сав глас понављаху људи, а звоно брецаше на мртво. Тон... Тон... Тон...

Кад посљедњом изговори, исправи свијеће и учини знак крста.

Сви се прекрстише. Њега нестаде за иконостасом. Мало послије изађе, поздрави се, прозборив неколико ријечи и оде.

Мислио сам да је све свршило, и хтједох да пођем, али у то један рече:

— А сад под камен.

— Под камен, под камен! поновише сви.

Један за једну, други за другу руку ухватише младића од каквих 25 година и стадоше га вући на поље. Онај им се није ни отимао. Свима су пламтјеле очи као у дивље мачке: направљаху неуредним кретњама рамена кабанице, што им се у гурању низ леђа омицаху. Тај помични скуп људи, као клупко црви, изађе пред цркву. Ја за њима.

Донесоше двије плоче. Једну положише на земљу под само звоно, и присилише момка, којега су чврсто за руке држали, да на њу стане, другу му насадише на главу. Тројица њих је држаху рукама а један изговараше кунећи:

— Ако је он, расло му трње на огњишту.

— Амин, амин, грајаху други.

Онај је исти човјек теглио за коноп звоно, неуморно, гледајући зажарен у лице оному, што је под каменом био сагнуо главу од тежине плоче, нека је њу шест шака држало.

— Помрло му коњено, кријешташе онај кунећи.

— Амин. Амин!

— Ако ли није, догодило се оному, који га химбено тужи, и горе.

— Догодило се да Бог дâ. Амин.

— Амин, Амин; више нô вика мислио сам да је рйка објесних бикова, кад роговима и ногама копају земљу изазивљући на мегдан.

Тад скинуше камен с главе момку и тресну̀ше њим о земљу, тако да се преломи на троје и четверо. Разиђе се куд који остављајући за собом траг у снијегу и пустош за собом.

Сунце је било добро одскочило, али су се небом повукли облаци, тако да оно за њима изгледаше као малена, наранчаста кругља.

Снијег и пустош на далеко и на широко.

Кистање о Никољ дану 1906.

Zbogom!

D. Ilija Ujević. Zagvozd.

Ti odlaziš, mili druže,
U naš rodni kraj,
A mene će, kad te nema,
Morit teški vaj.

Ti ćeš sada u Domaji
Kao blažen stat,
Ja ću samo druga svoga
Iz tudine zvat.

Ah, ne ću te, lâle, dozvat,
Jer je dalek put,
Eto tamo, gdje nam majka
Širi majčin skut;

Već će suze u zamjenu
Moga druga bit
Tužni druzi, koji će me
B'jelu sv'jetu krit.

Tek mi, druže, na rastanku
Pruži cjelov svoj,
Zapečati srce bolno,
A ti dobro stoj! —

Zbogom pošô, mili druže,
U naš rodni kraj!
Rodnoj grudi na pristupu
I moj pozdrav daj!!

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

III.

Cavtat je mala varošica na moru, dapače na morima, jer je uprav poluotok, i more ga odasvud plače osim što se s južne strane drži kopna uzanijem jezičkom zemlje. Kažu da je prije bio pravi otok, i da taj jezičak zemlje nije drugo nego kasniji nasip da se otok spoji s kopnom, a da ne treba mostova ili lada za općenje s otokom. To spojenje zbilo se za cijelo negdje srednjega vijeka, kad je prestala već opasnost navale s kopna; a da je Cavtat bio otok, jamče nam i ostanci zidinâ s kopnene strane i njekadašnja *vrata od Cavtata*, koja su otok branila od kopna. To je bio udes sviju gradova i varoša na našem moru, te su se čuvali i branili od nasrtaja divljih četa te su prodirale na Balkan i jedna drugu sustizale. U varošima i gradovima ostao je latinski i grčki elemenat, kojim je u prastaro vrijeme bila posijana obala duž sinjeg mora. To nam potvrđuju i imena raznijeh mjesta grčka i latinska, a *Cavtat* na osob, koji potječe od lat. *civitate*, jer kad se *novi* grad Dubrovnik podigao, stanovnici novog grada nazvali su staru postojbinu, odakle su došli *in civitate vetera*, i odatle je *Cavtatu* ime. Slovenska pučka etimologija izvodi mu ime iz glagola *cavtjeti*, što nije nego pusta želja ili zanos za ugodnijem i slovenskijem izvorom onoga mjesta.

Po latinskom imenu mjesta lako je prosuditi i njegove stanovnike. Oni su davno bili grčko-rimske krvi, a to su bili svi stanovnici Epidaura, uništene grčke a kasnije rimske naseobine, koja je negdje bila između Konavala i Cavtata. Cavtat je odista bio luka Epidaurova i postaja brodova, a Epidavar grad ležao negdje u Konavlima, po svoj prilici na polju konavoskom, gdje se sad ore i sije. To nije nikakvo čudo; i na foru u Rimu prije iskopina oralo se i sijalo.

Da je pravi grad Epidaur bio negdje na polju konavoskom, jamči nam trag rimskoga trgovačkoga puta, koji se dijelio od Epidaura i kosom brda vodio u gornju Trivuniju, sadašnju Trebinjsku oblast. To se i danas golijem okom može razabrati. Da je Epidavar bio odaljen od mora put Konavala, dokazuje i vodovađa, biva *Canalis*, odakle Konavlima i ime, jer se vide još tragovi od grade rimske vodovade, kojom su Rimljani iz gornjih Konavalâ, iz sela Vodovade svratili vodu kroz Epidavar na more. Da je Epidavar bio na moru, nije trebalo onako iz daleka vodit vodu, kad glava žive zdrave i obilne vode bješe im na ruku sasvim blizu i to na Obodu, selu više Cavtata. Pa da svijeh ovijeh razloga nema položaju davnog Epidaura, matica Epidaura u Grčkoj i položaj ondje njegov to bi nam bistro očitovali. Očevidac nam priča da zemljište u Grčkoj, gdje je Epidaur, posve je slično fizionomiji zemljišta našijeh Konavala i Cavtata. Davni grčki naseljenici, kad su obilazili ove naše obale, uvidjeli su da Konavli i Cavtat nalikuju njihovoj matici zemlji, gdje je Epidavar, i tu su se nastanili i nadjeli ime novom mjestu ime svoga novoga grada. Očevidac nam dalje priča da u matici grčkoj Grad je podalje u kopnu, a na moru mu je pristanište, jednako kao što su Pirej i Atene.

Svi ovi razlozi kažu bjelodano da je Epidavar bio podalje od mora, a da je Cavtat bio pristanište. Ne poričemo ovijem da nije bilo naseljenika u Cavtatu i okolo njega; ne poričemo ni to da je i sa njekakvoga kataklizma more progutalo i poplavilo mnogo primorskijeh zgradâ, i da se i sad na oko vide u moru razvaline i ribari katkad izvade ulomaka rimskoga mozaika. To sve ne uništava očite dokaze, gore navedene, da je pravi grad rimsko-grčki bio podalje od mora.

Kad je ovo sve ovako, čudom se je čuditi da naše vlasti za državni ugled i za dobrobit onijeh stanovnika nijesu se još ni makle da se počne drevni Epidaur iskopavat. Tà to nije bio mali gradić, nego veliki trgovački grad, koji kad bi se iznašao, postigli bi za cijelo umjetnijeh i stvarnijeh stečevina.[1]

[1] Kursiv je Uredništva, koje ovim svraća pažnju Povjerenstva Za Očuvanje Starih Umjetnih Spomenika u Beču i drugih pristojnih vlasti na historičku istinu o opstanku starog Epidavra i na ovu opasku pokojnikovu.

Kod crkve sv. Ivana[1] u Konavlima našao je i proučio znani g. Evans ovaj natpis: *D. M. Q. Fulvio I filio II vir jure dicundo et Taurae maximae uxsori eius Taurus maximus et fratres titulum posuere.* Zlamenit je ovaj natpis, jer gdje su *duumviri sjedali* tu je bio *Municipium Romanum.* Taj Municip rimski biće bio baš oko crkve sadašnje sv. Ivana (masnika), a to je zabilježeno i dodano poznatom Evansovu „*Antiquarian Researches in Illyricum, Westminster 1883.*

Bilo kako bilo, *Cavtat* za vrijeme staroga Epidaura nije se tako zvao, nego mu to ime siže u doba kad su stanovnici staroga Epidaura iselili i namjestili se na ostrvo, gdje je sad grad Dubrovnik, pa nazivali Cavtat prama novoj postojbini starijem gradom *in civitate vetera*, a to nam potvrđuje i naziv talijanski Cavtata *Ragusavecchia.*[2]

Kako se zvao Cavtat za vrijeme Epidaura, ne znamo; može bit isto Epidaurus, ili prosto luka (portus), ili postaja brodova (statio navium) ili inače što je izbjeglo povjesti od zaglušne tamne pomrčine onijeh vremenâ. Ima neko mjesno ime *Prudijesi* (â) što je očito grčko i još se tako zove neki položaj ispod fratarskog manastira prama ratu. A ima i latinsko ime *punta*, što je ostalo u nazivu zapadnoga dijela od Cavtata, a narod to zove *rât* ili *punta od rata.* Svakako za stalno se ne zna, je li u starodavno vrijeme Cavtat imao osobito ime ili ne, ali to nam ništa ne smeta u nastavljanju naše pripovijesti, koja ide za tijem da u pravoj svjetlosti iznese sve prilike, koje su pratile mjesta i vremena, o kojima je riječ.

Naj prije dakle grčko-rimski je elemenat bio u Cavtatu, pak susljedno latinsko-romanski; onda talijanski, dok osvoji srpski, koji danas je ondje jedini.

Ali nema baš mnogo vijekova, da se Cavtat poslovenio; tâ još nijesu izumrle posve potonje porodice iz romanskoga

[1] Ovo o Evansovu natpisu prenijeli smo iz opaske pokojnikove tekstu, u sam tekst.

[2] *Epidavar* je, prije ove naseobine Raguze, davno bio izveo još jednu, jer se nalazi i *Epidaurus* na Prevlaci, a to je zapadno od Oštre Punte. Po svoj prilici to je bila naseobina velikoga Epidavra, kao što je *Dubrovnik* izvodio svoje naseobine po Balkanu (Trgovište = Novi Pazar) i nazivô ih Dubrovnik. Naseobina Epidavra na Prevlaci spadala je u Bokeške gradove.

vremena, a stanovništvo tokom srednjega vijeka dobivalo je prirasta iz Italije, i tako su se množila imena talijanska, ali poplavi slovenskoj nije moguće bilo odoljeti, jer i te talijanske porodice, bez prirasta slovenskoga elementa, posve su se bile posobile, i ako polovinom minuloga vijeka još je bilo u Cavtatu ljudi, koji su slabo srpski govorili.

A da bude potpunija slika, gore naertana, navesti ćemo nekoliko porodičnijeh imenâ latinskoga izvora koje su dijelom izumrle a dijelom još žive, ali posve poslovenjene. Evo ih: Bianchi, Casilari, Fagioni, Finelli, Girardi, Lalli, Nardelli, Natalini, Pacassi, Romano, Tobino, Zecchinelli i ost. Na mjesto ovijeh nadošli su iz Konavala: Bijelić, Bogišić, Bratić, Brautović, Kušelj, Letunić, Malošević, Petrić, Rajičević, Skurić, Stanoš, Vragolov, Zore i ost. Ovi su potonji pregalaštvom i neumornijem nastojanjem navukli na sebe svu trgovinu i promet, a oni su prvi većinom izumrli ili osiromašili. Udarišе čili na umorne, i došljaci se popeše, a starosjedioci poklekoše; to je ono prirodno razvijanje što se i u Dubrovniku pojavilo i svuda gdje svaka borba postoji izmedu staroga i novoga elementa, te se vrši što je Gundulić pjevao:

Ko je gori eto je doli,
A ko doli, gori ustaje.

Sadašnji Cavtaćani su oštroumni, domišljati, hitri i lukavi, a tako su bili i stari, ako je vjerovat nekijem poslovicama, koje glase:

1. Otišao u oni čas, u koji Cavtaćani k Petrovoj crkvi.
2. Da je bilo dobro g...., bili bi ga Cavtaćani izjeli.
3. Pridavat razlog s Captata, i ost.[1]

[1] Poslovice iz rukopisa Male Braće u Dubrovniku, što je u Zagrebu štampao Daničić.

Kako je postao Buzolićev i Zorev prijevod Körnerove pjesme o sablji. * * * * * * *

Nazad trideset godina neko, ko je štovao pjesnika Buzolića, i kome veoma bješe omilila Körnerova „Sablja", prevede je talijanski, i dade mu je da je prenese u naš jezik.

Pokojni se Buzolić odazva i objelodani prijevod u ondašnjemu „Glasu Crnogorskomu". O tome se ne bješe onda odveć povoljno izjavio književnik Tommaseo.

Ovaj prijevod bio je, ne znamo da li bez promjene, unesen u „Čitanku" za IV. razred srednjih škola, koju je sastavio profesor Maréel Kušar, štampanu u Beču Nakladom šk. knjiga. 1895. Pjesma se nalazi na 257-8. stranici.

Nakon mnogo godina prije navedeno lice dođe do misli, da bi Zore, kao dobar pjesnik i poznavalac njemačkog i kao vještak u svome jeziku, mogao uzorno ponoviti Buzolićevu radnju, prevede pjesmu srpski te mu je predade s izvornikom. Zore izvrši radnju za *„Srd"*. Ovaj ga donese u svom 14. broju 1903. god. na str. 677-8 s potpisom Z. (Zore).

U Buzolićevu prijevodu nema jedne kitice iza trinaeste, te tako njegova pjesma ima 15 kitica a Zoreva ima tu kiticu, u sve ih dakle šesnaest.

Zore, nekoliko poslije objelodanjenja svog prijevoda, u šetnji, na primjedbu da neki stihovi, t. j. posljednja dva stiha prve kitice i prva dva trinaeste kitice ne odgovaraju ljepoti drugijeh, sakupi se, te *stante pede* ispravi ih i pozove prijatelja da ih i on popravi u svom primjerku „Srda". Kasnije je bio s njima na šetnji i profesor A. Vučetić. Tada se poče govoriti o pjesmi, te Zore i Vučetiću priopći ovaj svoj ispravak. S ovih prilika donosimo sada Zorev prijevod, kako ga je on sam popravio.

Pjesma sablji.[1]

Teodor Körner.

Oj ti sabljo, uz l'jevu mi bedru,
Što je uzrok tvome bl'jesku vedru?
Pogledueš na me blago,
To je mome srcu drago.
Hura![2]

„Mene paše konjik, soko sivi,
„Za to ots'jev bacam tako živi;
„Slobodnog sam štit junaka,
„To je radost sablji jaka".
Hura!

1 Pjesnik je ispjevao ovu pjesmu malo časa prije smrti u boju kod Lipiska.
2 Uz „hura" sablje zvekeću.

Slobodan sam, dášto, dobra ćordo,
I ljubim te iz dna duše gordo.
Kô da si mi suđenica,
Moja mila vjerenica.
Hura!

„Jest, za tebe ja jedino živim,
„Dobra kova sv'jetla ti se divim.
„Jur v'jenčani da smo, sreće!
„Kad ćeš doć po mladu veće?"
Hura!

Praskozorjem na osvijet pira
Zvuk trubaljke u srčanik dira;
Kad top rikne, metak žene,
Tebi, dragoj, eto mene.
Hura!

„Čestitoga s tobom zagrljaja!
„Mome srcu željenoga raja!
„Dragi, po me već ne kàsni,
„Moj je v'jenac za te čàsni".
Hura!

Što u kori pozvekuješ tajna,
O radosti od željeza sjajna,
Tako b'jesno boja rada?
Što zvekećeš, sabljo, sada?
Hura!

„U korici pozvekujem skrita;
„Žudnjom boja silno sam opita,
„B'jesna, bojnog žedna jeka,
„To je uzrok moga zveka".
Hura!

Deder t'jesnoj u nožnici stàni,
Dušo mila nadvor doć ne răni;
U spremici postoj mirno,
Rûdi tebi slavlje pirno.
Hura!

„S čekanja mi grudi kipe mlade,
„Ne oteži, moj ubavi sade,
„P'un krvave rose guste,
„I rascvale smrti puste".
Hura!

Iz korice dakle der iskoči,
Viteških ijeh slatka pašo oči!
Nadvor, sabljo, sobom šeni!
Otadžbini sa mnom kreni!
Hura!

„Kako divno ovako je vani!
„Kad za svadbu red se bojni bàni
„Kako blista suncu sjajno
„Za pir čelik, gvožđe bajno!"
Hura!

Na noge se, viteški junaci!
Na noge se, njemački vojaci!
Srce li vam još ne mlati,
A vâs svak se drage lati.
Hura!

Isprva je znala istom s l'jeva
Kradimice samo da ots'jeva,
Al' u desnu cura mlada
Na božje se oči nada.
Hura!

Za to vrele od ljubavne sile
Svak željezne makni usne mile,
I priljubi svojim usti.
Proklet bio ko je pusti!
Hura!

Sada neka miljenica poje,
Po vazduhu nek' se iskre roje!
Jur svadbena kućne ura,
Sv'jetla drûgo, hura, hura,
Hura!

TRISTOTA OBLJETNICA SMRTI MIHA PRACATA.

I. Njegov Testamenat.

Priopćio i preveo **A. Pavlić.**

In Dei Nomine. Amen.

Ex libro testamentor. publice Notarie Ragusine de 1607 f.° 96. Testamentum cum quinque Additionibus Michaelis Prazzati M. D. C. VII. Ind.ne V.a Die vero primo Augusti Ragusii M.a D. d. C. C. hic infra erit registratum infraptum Testamentum q.m Michaelis Prazzati cum quinque Additionibus, repert. in publica Notaria eiusdem Civitatis, ubi inter alia viventium Testamenta ex Civitatis consuetudine dat. fuerant ad servandum modo vero p. d.os D. D. C. C. extractum, apertum, lectum, publicatum, et ut infra admissum ad registrandum. Cui quidem Testamento erant ascripti D. Joannes Mar.i de Buchia, et Valerius Gigantius Notarius Testis, cuius Testam.i tenor talis est. vid.

In Christi Nomine Amen. Anno ab eius salutifera Nativitate 1596. Ind.e nona Die vero XVII. Aprilis Ragusii. — Trovandomi p. l' Iddio gratia io Michele di Paolo Prazzati, sano del mio inteletto, et corpo, et considerando che la vita humana è breve, ricordandomi dell' amonitione Evangelica, la quale ci ammonisce a star apparechiati, perchè non sappiamo nè l' hora nè il anno della nostra morte, essendo una preparatione dell' anima ordinare e disponere delli beni temporali, faccio questo mio ultimo Testamento, il quale sia all' honor di Dio, et alla salute dell' anima mia. Prima raccomando l' anima mia al suo Creatore e Redentore pregando Sua Divina Maestà che abbia misericordia delli miei peccati. Lasso p. Decime, e Primitie a Santa Maria Maggiore di Ragugia ipp.ri dieci, a Santa Maria delle Danze ipp.ri dieci. Alla fraternita del Santissimo Sacramento scudi quaranta. A Santo Biagio di Ragugia S.di dieci. Alli frati di S. Domenico in Ragugia scudi dieci. Alli frati di S. Fran.o in Ragugia scudi vinti. Item lasso alli

otto Monasterii delle R. R. Monache dentro in Ragugia a scudi diesi p. ciascuno. Item lasso alla fraternità di Santo Giovanni a Isola di mezzo scudi dieci. Dichiaro che mi trovo sopra i monti in Italia buona somma di denari, cioè a Roma, Napoli e Genova, come appare al presente et apparirà nell' avenire nel mio libro ordinario, qual libro è salvato nel mio scrittoro nella mia casa in Rag.a posta a S.to Vito, il quale libro col suo giornale voglio che sia creduto in tutto, e per tutto, delle quali entrate dispongo in questo modo. Lasso alla mia cara Consorte Vizza, mentre possederà il letto viduale l' entrata di tutti quei Lochi in Genova in Santo Giorgi, li quali si troveranno di conto mio all' apprir di questo mio Testamento, restando sempre il Capitale di detti Lochi in suo essere fermo in perpetuo, della qual' entrata di detti Lochi essa Vizza possa accomodarsi durante la sua vita mentre possederà il letto viduale nelli sua bisogni, e che sopra la coscienza sua quello che le potrà avvanzare ogni anno debba spartire nell' opere pie, havendo risguardo alli mia parenti, et di più li lasso il possedio di tutti li miei beni stabili, possedendo il letto viduale come di sopra ho detto = dopo la morte della qual mia consorte, o prima caso che ella si maritasse = Lasso l' entrata di tutti li detti luoghi in Genova, ogni anno in perpetuo all' Illma Sig.ria di Ragugia in aiuto della Rep.a restando sempre fermo il Capitale. Di più alla detta Vizza mia Consorte lascio etiam se si rimaritasse tutti li sua, e miei vestimenti, tapezzarie, ornamenti, telami, massaritie di tutte le mie case tanto in Ragusa, quanto fuori, e di più scudi cinquecento, che di tutto possa liberam.e disponere in vita et in morte, et anche le lascio tutti li pegni d' oro e d' argento, che si troveranno nella mia cassa di noghera col suo libretto, ma non già quelli che sono notati nel libro ordinario. Dichiaro che trovandosi dopo la mia morte nelle mie casse di denari contanti manco S.di ducento in trecento di quel che fusse notato nel mio libro ordinario, non voglio che essa mia Consorte possa esser molestata da Persona veruna a darne conto. Lasso dopo la morte di essa mia Consorte o dopo che si fusse rimaritata a Vicenzo di Giovanni Balad tutta la mia casa grande posta in Rag.a a Santo Vito et la casa mia, et il giardino insieme con la Torre a Isola di

Mezzo, e di piu uno Magazzeno che confina da parte d' ostro con la detta Casa, e più lasso a d.o Vincenzo la mia possessione posta in Terre nove, in Maglkove et Bagna. Lasso al suo frlo Michele di Giovanni Balad tutta la mia casa posta in Ragugia a Priechi, e le sei case poste a Isola di mezzo a S.to Salvatore, e la mia possessione posta in terre nove in Mravignaz, con questa conditione che li detti Vincenzo e Michele non possano di detti beni vendere, nè in qualsivoglia altro modo alienare, nè donare, ma che di detti beni vadano di loro herede in herede in perpetuo, tanto maschio, quanto femina et quando mancasse detta loro descendenza in tutto, e per tutto che li miei Epitropi debbano affittare li detti miei beni p. tempo a loro ben visto et gl' affitti che caveranno voglio che debbano distribuire nel riscatto delli schiavi della natione Ragusea. Lasso a Marra, Consorte di q.u Giov.i di Rado fabro, le mie due case poste all' Isola di mezzo sopra il terreno di q.u Andrea Franco di Sorgo fabricate dal mio Avo, e dal mio Padre. Lasso a Vin.o figliuolo di Gio. di Vito la casa col Giardino posta nel scaro di Gravosa. Lasso a Giorgio di Piero Balach la mia casa posta a Isola di mezzo in Potoch a me pervenuta per la parzogna fatta fra me, et il mio zio q.m Giovanni Prazzati in can.ia di Ragugia del 1561 a d.i 97. Lasso il mio Giardino et la casa posta in Gravosa alle tre Chiese alla fraternità di S. Rocco in Rag.a che debba li detti poderi affittare in perpetuo, e l' affitto che caverà debba dispensare nelle opere pie. Dichiaro che li sopradetti Lassi dell' entrate delli Lochi in Genova, e di beni stabili sopradetti pervengano alli legatarii di sopra nominati dopo la morte di sud.a mia consorte Vizza, o dopo che ella si fusse rimaritata, e non prima. Dichiaro che ho quaranta Luoghi in Roma, come appare p. il mio libro, delli quali Luoghi lasso la metà dell' entrata all' Hospitale Domus Xpri, e l' altra mita alla R.da fraternità di Sacerdoti di S.ta Maria Maggiore in Ragusa con questo che il Capitale di d.i Lochi stia sempre fermo, e quando il detto Capitale fusse restituito, o parte di quello, voglio che di nuovo si debba porre su l' entrate d' Italia, da dividersi fra il detto Hosple et la detta fraternità. Lasso tutte le mie entrate in Napoli, le quali si trovaranno nell' aprire di questo mio Testamento sopra la

Città di Napoli, e sopra la Regia gabella delle sete, alla fraternità di S.ta Maria di Bissone a Isola di mezzo, volendo che il capitale resti fermo in perpetuo, la qual fraternità delle dette entrate debba spendere ogni anno scudi vinti in tante cere bianche p. accompagnare il S.mo Sacramento a Isola di mezzo, et scudi quaranta debba pagare ogni anno a uno Sacerdote, il quale debba celebrare ogni dì la messa nella mia capella a Isola di mezzo p. l'anima mia, e delli mia antecessori, del qual Sacerdote li miei Epitropi debbano far eletione a contento della vicinanza, et di più debba spendere scudi otto ogn'anno nelle cere bianche che si consumaranno nella d.a Capella. Item la detta fraternità della detta entrata debba pagare ogn'anno alli frati di Santa Maria di Spilizza scudi vinti, li quali frati debbano celebrare quatro messe ogni settimana all'altare nro che è nella detta Chiesa. Item debba pagare ogni anno a S. Nicolò, cioè alli frati di S. Nicolò alla detta Isola scudi dieci, li quali frati siano tenuti celebrare due messe ogni settimana p. l'anima mia e delli mia antecessori, cosi parim.e debbano fare li sudetti frati di S. Maria di Spilizza. e tutto il resto di sudetta entrata la detta fraternità debba spendere nel riscatto di Schiavi, et qudo havessero da riscattarli più schiavi di quel che potrebbero supplire esse entrate, voglio che si debbano riscattare quelli, li quali haveranno più ballotte nel capitolo, aggravando la coscienza di tutti quelli Ghestaldi, li quali saranno pro tempore, che fidelmente debbano esseguire qnto ho di sopra ordinato della sudetta mia entrata in Napoli. Dico et dichiaro che il q.m Giovanni di Pasquale Prazzati mio Zio ha ordinato nel suo Testamento, che morendo li sua Heredi senza li figliuoli, che di tutti li sua beni mobili e stabili li quali si trovariano dopo la morte di detti sua Heredi, si dovessero far quatro parti, et che le due parti fossero date alli Ghestaldi soprd.i p. dividerle alli poveri di sud.a Isola, il primo anno in tre volte, a conto delle quali due parti di tutti li detti beni di d.o mio zio, dico che ho fatto una cessione di ducati due milla alla sudetta fraternità, come appare nelli Diversi di Notaria del 1590 a dì 13 di Dicembre a d. 107; si che voglio che li detti ducati due milla da me ceduti li Ghestaldi di d.a fraternità, debbano spartire alli Poveri d'Isola di mezzo, conforme

la volontà di detto mio zio, e non volendoli spartire, voglio che del Capitale, che di sopra nel presente mio Testamento le ho lassato sopra l' entrate della Città, e della gabella delle sete, li miei Epitropi debbano cavare li detti ducati due milla p. il d.o effetto nel qual caso tanto manco dovrà restare a essa fraternità di esso Capitale.

Prijevod.

U Ime Božije. Amin.

Iz knjige testamenata javnog dubrovačkog bilježništva od 1607. str. 96 — Oporuka sa pet nadometaka Miha Pracata 1607. Ind. V.a a dneva prvog augusta u Dubrovniku po nalogu gospode vijećnika ovdje će se pobilježiti niže ispisana oporuka pok. Miha Pracata sa pet nadometaka, te se našla kod javnog bilježništva istog Grada, gdje je po običaju Grada, medu ostalim oporukama živih ljudi, koje su date na pohranu, po istoj gospodi vijećnicima sada izvadena, otvorena, pročitana, proglašena i primljena kako niže na registrovanje. Nju potpisaše G. Ivan Mar. Buća i Valerije Giganti bilježnik svjedok. Te je oporuke ova sadržina, t. j.:

U Hristovo Ime Amin. Godina od njegovog spasovnog Poroda 1596. Ind. deveta a dneva sedamnaestog aprila u Dubrovniku. Nalazeći se po božijoj milosti ja Miho Pava Pracata, zdrav dušom i tijelom i promišljajući da je kratak ljudski život, pamtim evandeosku opomenu, koja nas opominje da budemo prepravni, jer ne znamo ni časa ni godine naše smrti, pošto je neka duševna preprava, kad se urede i rasporede svjetovna dobra, činim ovu svoju posljednju oporuku, da bude na slavu božiju i na spas moje duše. Prvo preporučam moju dušu svome Stvoritelju i Otkupitelju moleći njegovo božansko Veličanstvo da se smiluje na moje grijehe. Ostavljam za desetine i prvine Gospi Velikoj od Dubrovnika deset perpera. Svetoj Mariji od Danača deset perpera. Bratstvu presv. Sakramenta četrdeset škuda. Svet. Vlahu u Dubrov. deset škuda. Fratrima Sv. Domenika u Dubrov. deset škuda. Fratrima Sv. Frana u Dubrov. dvadeset škuda. Pak ostavljam ovim osam Manastirima čas. Dumana u Dubrov. po deset škuda svakome. Zatim ostavljam

bratstvu sv. Ivana na Lopudu deset škuda. Očitujem da imam u ulagaonicama u Italiji dobru svotu novaca, naime u Rimu, Napulju i Genovi, kako se vidi sada i vidjeće se unaprijeda u običnoj mojoj knjizi; ona je sahranjena u mom pisaćem stolu u mojoj kući u Dubrovniku kod sv. Vida, koja knjiga sa svojim dnevnikom hoću da bude priznata u svemu i po svemu; o tim prihodima ovako odredujem. Ostavljam mojoj dragoj ženi Vici, dok bude udovicom, prihod svijeh onijeh uložaka u Genovi u Sv. Jurju, koji će se naći kao moji pri otvaranju ove oporuke, ali glavnica ovijeh uložaka treba da bude na vijeke netaknuta a njihovim prihodima da ista Vica uzmogne opskrbiti sebe, dok bude udovicom, a na njenu je dušu, ako joj svake godine štogod preostane, da porazdijeli u dobra djela, osvrćući se na moju svojtu i šuviše joj ostavljam uživanje svijeh mojijeh nekretnijeh dobara, ako bude udovica kako sam gori rekao. Nakon njene smrti ili prije, ako se udade, ostavljam prihode svijeh rečenijeh uložaka u Genovi, svaku godinu na vijeke Prejasnoj Dubrovačkoj Gospodi u pomoć Republike; ali glavnica uvijek da bude na mjestu. Suviše istoj Vici, mojoj ženi, ostavljam još ako se i preudade sva njena i moja odijela ćilime, nakite, postave, pokućstvo svijeh mojijeh kuća koliko u Dubrov. toliko izvan grada, a okrom toga 500 škuda. Nek joj bude slobodno da raspolaže sa svim ovim i u životu i u smrti. Takoder joj ostavljam sve zaloge od zlata i srebra, što se nadu u mom sanduku od oraha sa svojom knjižicom; ali ne one što su ubilježeni u običnoj knjizi. Očitujem da, ako se nade po mojoj smrti u mojim sanducima brojena novca dvjesta do trista škuda manje nego je ubilježeno u mojoj običnoj knjizi, ne ću da mojoj ženi za to bude iko ometati za obračun. Ostavljam po smrti moje žene, ili pošto se bude preudala, Vinčenzu Ivana Balak-a cijelu moju veliku kuću u Dubrov. kod Sv. Vida i moju kuću, i gradinu ujedno s kulom na Lopudu, i suviše jedno spremište, koje medaši od podnevne strane s istom. Ostavljam suviše istom Vinčencu moje imanje u Primorju, u Majkovima i u Banjoj. Ostavljam njegovu bratu Mihu Ivana Balak-a cijelu moju kuću u Dubrov. na Prijekom, i šest kuća na Lopudu u Sv. Spasitelja i moje imanje u Primorju u Mravinjcu, pod uvjetom da ovaj Vinčenco i Miho ne mogu prodati,

drugom dati, darovati rečena dobra, nego da se ova imadu preručivati od nasljednika do nasljednika na vijeke, bilo muškom bilo ženskom, a kad bi sveosve ponestalo njihova nasljedstva, da moji izvršitelji imadu dati u najam ova moja dobra, kad nadu zgodno doba, a od najma što dobiju, da razdijele za otkup robova pripadnika Dubrovniku. Ostavljam Mari, ženi nekog Ivana Radova, kovača, dvije moje kuće na Lopudu na zemlji nekoga Andrije Frana Sorga, koje sagradiše moj djed i moj otac. Ostavljam Vinčencu, sinu Ivana Vidova, kuću s vrtom na škaru u Gružu. Ostavljam Duru Pera Balak-a moju kuću na Lopudu u Potoku, koju sam dobio u dijeljenju između mene i moga strica pok. Ivana Pracata u kancelariji Dubrovačkoj 1561. god. Ostavljam svoju baštu i kuću u Gružu kod tri crkve bratstvu Sv. Roka u Dubrov. da se to imanje dade unajmiti za vazda, a dobiveni novac da se ima porazdijeliti u dobrotvorna djela. Očitujem da gorespomenute ostavštine prihoda iz uložaka u Genovi, i od gorespomenutih nepokretnih dobara imadu pripadati baštinicima goreimenovanim poslije smrti moje žene Vice, ili poslije njene preudadbe, a ne prije. Očitujem da imam četrdeset uložaka u Rimu, kako se razabire iz moje knjige. Polovinu prihoda tijeh uložaka ostavljam bolnici „Domus Christi", a drugu polovinu časnoj bratovštini svećenika Gospe Velike u Dubrovniku uz uvjet da se glavnica rečenijeh uložaka ne bude ticati, a kad bi ona bila povraćena, ili dio nje, hoću da se opet metne na dobit u Italiju, i da se dijeli istoj bonici i bratovštini. Ostavljam sve svoje prihode u Napulju, te se budu naći pri otvaranju ove moje oporuke, poviše grada Napulja i poviše kraljevskog nameta od svilâ, bratovštini Sv. Marije od Šunja na Lopudu, te hoću da glavnica ostane na vijeke netaknuta, a bratovština od rečenijeh prihoda ima potrošiti svaku godinu dvadeset škuda za tolike bijele svijeće za pratnju Presvetog Sakramenta na Lopudu, a četrdeset škuda imaće se platit svake godine svećeniku, koji će svaki dan govoriti misu u mojoj kapeli na Lopudu za moju dušu i dušu mojih preda, a toga svećenika moji Epitropi odabraće dogovorom bližnika, a suviše potrošiće svake godine osam škuda za bijele svijeće, što će se potratiti u rečenoj kapeli. Okrom toga ova bratovština od istoga prihoda platiće svake godine fratrima

svete Marije od Spilice dvadeset škuda, a fratri će govoriti četiri mise na sedmicu pred našim oltarom što je u rečenoj crkvi. Suviše će svake godine platit sv. Nikoli, to jest fratrima sv. Nikole na Lopudu, deset škuda, a oni će govoriti dvije mise na sedmicu za dušu moju i duše mojih preda, tako će na isti način raditi isti fratri svete Marije od Spilice, a cijeli ostatak spomenutih prihoda ova bratovština ima potrošiti za otkup robova. Kad bi se našao veći broj robova za otkup, nego se može dosegnuti prihodima, tad hoću da se budu otkupiti oni koji budu imali na Kapitulu više glasova; a to neka je na duši onijem Gestaldima (komornicima), koji budu za vrijeme u službi, da vjerno vrše ono što sam gore naredio odnosno rečenog prihoda u Napulju. Kažem i očitujem da je neki Ivan Paska Pracata, moj stric, naredio u svojoj oporuci, da kad bi njegovi nasljednici umrli bez nasljedstva, tad cijelo dobro pokretnina i nepokretnina, što se bude naći po smrti rečenijeh njegovijeh nasljednika, ima biti podijeljeno na četvero, a dva dijela da budu predata komornicima gore spomenutim da budu porazdijeljena medu siromasima na Lopudu, prve godine u tri puta. Na račun tijeh dvaju dijelova svijeh rečenijeh dobara mojega strica, velim da sam ostavio dvije hiljade dukata gore rečenoj bratovštini, kako se vidi u Diversima bilježničkim g. 1590 na 13. decembra. Tako hoću da ove dvije hiljade, što sam ostavio komornicama iste bratovštine, budu podijeljene siromasima Lopuda, po želji moga spomenutoga strica, a kad se ne bi htjele podijeliti, hoću da glavnice, što sam gore u svojoj oporuci ostavio na prihodima grada, i nametima svila, moji Epitropi odbiju ove dvije hiljade dukata u spomenutu svrhu; u tom slučaju ostaće bratovštini toliko manje od iste glavnice.

(nastaviće se)

OSTRVO PAG.

Piše A. Vučetić.

I.

Pag se nalazi u Kvarnerskom ili Riječkom zalivu, na jugu ostrva Raba, te je iza njega naj sjevernije ostrvo dalmatinsko. Pag se pojavlja oku kao skup dugoljastih usporednih poluostrva, koja su medu sobom vezana prevlakama, jer je ostrvo mnogo raščlanjeno i more prodire više ili manje daleko u nj, te čini više zaliva i draga, a samo ostrvo pušta u more više poluostrva i šila.

Pag se proteže pravcem od sjeverozapada put jugoistoka uspored Hrvatskog primorja i primorskog postranka kršnog Velebita i pravi s primorjem zloglasni Laški (Vlaški) Konô ili prodor *(Canale della Morlacca, Sinus Cariniensis sive Japidicus)*, koji svršuje Planinskim, pa Novigradskim konalom, pravim dalmatinskim *fiordom*. Tri šila ili poluostrva na jugoistoku od Paga približuju se naj sjevernijemu kraju dalmatinskog kopna oko Nina a naj sjeverniji od njih čini s kopnom dalmatinskim uski Ljubački tjesnac, kroz koji se ulazi u Laški konô.

*

Pag je dug oko šezdeset kilometara a naj veća mu je širina 10 *km*. Prirodna je grada ovog ostrva uopće vapnenasta, ali, ma i da malo ne sva dalmatinska ostrva muči nestašica vode, to nije tako na Pagu, a još manje na bližnjemu Rabu. Po sredini ostrva proteže se nisko gorje i humlje istim pravcem od sjeverozapada put jugoistoka. Tu se diže naj viši vrh *Sutvid* (346 *m*), sjeverozapadno od grada Paga, prama kojemu se spušta strmo, a drugi mu je postranak položitiji. Na drugoj nižoj izbriježini, koja se proteže uz sjeveroistočnu i jugoistočnu obalu, podiže se vrh *Barbat* (217 *m*), pred Sutvidom, nedaleko od mjesta gdje more prodire duboko u nutrini ostrva put sjeverozapada i put jugoistoka, a treći je naj viši vrh, *Komorovac*

nagla i klima oštra. Kad pak pobijesni bura, ništa joj se ne otimlje, a jaoh ti se jedrenjačama, koje ona stigne na moru.

Ma i da je mnogo bolje sa strane zapadne, koja je zaklonjena od bure, Pažanin priča o buri kao o nekakvom zloduhu, protiv kojeg ništa se ne može, jer mu ona uništava njegove naj ljepše nade uprav u onaj čas, kad već prode naj opasnije vrijeme. Početkom proljeća, kad se priroda već oblači u zeleno ruho i sve pupči i pušta mladike, Pažanin nema još pouzdanja. Stoprv aprila počinje se nadati. Ali koja korist, kad bura više puta i mjeseca juna i jula sve popali sitnom prskavicom slane morske vode.

Kad prodeš na drugu stranu ostrva, koja je zaklonjena od bure, prizor se mijenja, jer maslinici, stranom samonikli, i vinogradi odijevaju različitim zelenilom strane i ravanjke, a miomirisno bilje i izvrsni pašnjaci nude dobru pašu pčelama i domaćoj stoci.

*

Ostrvo Pag ima preko tisuću kuća i više od 6 hiljada stanovnika, koji su mal ne svi Hrvati rimokatoličke vjere. Vinogradi, ulje, domaća životinja, nadasve ovce fine pasmine, koje davaju dobre vune i dobri „Paški" sir, ribarstvo, pčelarstvo i pravljenje monopolne soli poglaviti su izvori privrede. Godine 1906. otkrio se i bogat rudnik kamenog uglja dobre vrste, koji će se već početi kopati. Ženske se bave pletenjem glasovitih paških čipaka.

Pag pripada politički Zadarskom poglavarstvu, čini političku općinu s glavnim gradom Pagom, a crkvena je uprava ostrva podijeljena između zadarskog nadbiskupa, koji upravlja južnim dijelom, i krčkog *(Veglia)* biskupa, koji upravlja sjevernim krajem ovog ostrva.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Бранич српског или хрватског језика.

Др. М. Перковић. Задар.

Професор јагодинске учитељске школе, М. Анђелковић, покренуо је лист „за искључиво исправљање погрјешака у језику и правопису срп. или хрватском", лист, који је свакако био потребан колико за младост у средњим школама толико за све оне, којима није задња мисао: правилан правопис и чистоћа језична.

Многи су се и хрв. и српски филолози трудили око тога знаменитог посла те имамо лијепих и корисних штудија, књига о нашем језику и правопису; али су такове радње растркане по многим часописима, пак су на жалост слабо познате и младости и људима, које називамо нашим књижевницима и писцима. По дјелима, која Анђелковић спомиње у I. броју „Бранича", видимо да ће он то благо, што нам га остави Вук, Даничић, Бошковић и други, у лијеп вијенац савити и да ће нам онда његов „Бранич" служити као „ваде мекум" у правопису и језичној чистоћи. Желим од свега срца да овај лист устраје и да Анђелковићу помогну наши филолози и сви, који љубе чистоћу језика нашега, јер самоме њему бит ће тешко у овако опсежну и трудну послу. Мислим да ће мило бити уреднику „Бранича", ако они, који одобравају његов посао и труд, кажу коју напомену или биљешку, у чему се с њиме не слажу или што би се дало исправити, јер ће тијем показати занимање за лист и за ствар, коју уредник у томе листу обрађује. Ето ја ћу нешто — а не знам је сам ли први — „Браничу" забавити. Штета по лист што има штампарскијех погрјешака! Лист, који ће да нам прописује правила правописна и језична, треба да у томе буде врло скруполозан. Г. Уредник тврди потпунијем правом, да је правилније писати

„уопће“ него ли „уопште“ (Бранич, стр. 7), а у листу налазимо на два мјеста „уопште“ мјесто „уопће“ (стр. 10, 16). То ће бити свакако штампарска гријешка, јер не би писац ишао сам, по својој вољи, против правила, који је доказао. Чудновато ми је такође, што уредник понавља једно правило више пута. Споменуо је једампут да се прилог, који је постао од приједлога и придјева, пише заједно: уопће, увече, додуше, уочи — а напосе — вели — да се пише и прилог и адјектив, кад је свакој ријечи задржано њезино значење, н. пр. „у опће гробље“ и т. д. пак ово правило понавља код свију прилога. Доста би било то рећи за ријеч: „уопће“ а у другим примјерима казати, да је исто правило, као и за ријеч „уопће“. Што се тиче овога правила, имамо ми већ Броз-Боранићев „Хрватски Правопис“ (III. изд. Загреб, 1904), којим се и у нашим школама служе, па ми је зачудно, да те књиге Анђелковић никако не спомиње. Он наводи неке ријечи, које су рђаве, те их треба замијенити бољима, као н. п. узгојити, боље: одгајити, и т. д. То је добро, али ми је чудновато, да писац употребљава ријеч: спадати у значењу: припадати. Маретић (В. Грам. стр. 696), Рожић (Барбаризми, стр. 44) вели, да глагол: спадати значи: herabfallen, те спадати, као у примјерима: „ти спадаш међу нас“ да је барбаризам. Тешко ми је вјеровати, да Анђелковић не позна граматику Маретића или Рожићеву књигу „Барбаризми“. Уз Даничића, Бошковића, Живановића не смијемо заборавити ни на Маретића, Зору, Курелца, јер су и ови посљедњи, као и они први, много се бавили око чистоће нашег језика. Припоменут ћу још и то, да Анђелковић добро чини, што сакупља рђаве ријечи и правописне гријешке по нашим књижевним часописима. То ће — држим — понукати и писце и уреднике, да боље припазе и на језик и на правопис. Добро је и то, што је покупио погрјешке по Белићеву дјелу „Дијалекти источне и јужне Србије“, али не ће то бити све саме Белићеве погрјешке! биће их добар број и штампарија направила; али на то г. Анђелковић није ни промислио!

† Dr. JERO PUGLIESI.

Kao da je zlokobna sudbina gonila u propast ljudi, koji su bili oko prijašnjeg „Srda". Pjesnik Uroš Trojanović ne preživi dugo „Bokešku Noć". Urednik Fabris umrije malo mjeseca prije no što će prestati stari „Srd". Upravnik srpske štamparije Antonije Pasarić preživi ga za kratko. Prvi glavni saradnik „Srda", prof. Luko Zore, tek je malo nedjelja prije, tu skoro, položen u hladni grob. Sada nam smrt ote i Dr. Jera Pugliesi, koji je kao tamničarski liječnik, liječio uapšenike Fabrisa, Trojanovića i Pasarića, a bio dugogodišnji liječnik Fabrisa i Zore.

Dr. Jero je nenadno i naglo, iza kratke bolesti, umr'o u Beču u subotu 12. januara o. g. ostavljajući za sobom rascvijeljene staricu majku, svoju udovu, jedinicu kćerku, brata Antonija, srpskog poslanika na dalmatinskom saboru i predsjednika odbora srpske stranke u Dalmaciji, i ostalu svojtu.

U petak u jutro, 18. i. mj. stigoše mrtvački ostanci pokojnikovi u gradski pristan u Dubrovnik. Veliko mnoštvo građana iz svakog staleža, koji su ga svi za života poštovali i ljubili, stupali su za lijesom. U crkvi Male Braće bilo mu je opijelo i mrtvačka misa. Svi se dućani svojevoljno zatvoriše u znak žalosti. Tužna povorka otpravi mrtvačke ostanke pokojnikove do općinskog groblja na Boninovu, gdje su položeni u grob. Prije su se od pokojnika oprostili ganutljivim govorima: Dr. Frano Trosić u ime liječnika, Kristo P. Dominković u ime prijatelja i načelnik Lujo Milić u ime općine Slano. Od mnoštva svijeta, koje je slušalo ove dirljive govore, bio je velik broj ljudi koji su proplakali.

Laka bila crna zemlja Dr. Jeru Pugliesi!

*

Dr. Jero Pugliesi rodio se 30. decembra 1862. god. u Trijestu, gdje je otac kao pomorski kapetan bio u Lloydovoj službi, pa nakon malo mjeseca umirovljenjem očevim dođe u Dubrovnik. On je od vrlo stare i časne porodice. Obiteljska je predaja da su im pradjedovi došli iz Bosne i da su se zvali Vojnovići, te se naseliše u Zaton kod Dubrovnika. Tu su trgovali i stekli imanje i zemalja. Puk ih je poslije prozvao Puljizima-*Pugliesi*, jer su svojim trgovanjem podržavali veze u Pulji u Italiji. Jedan preda Jerov i Antonijev, Nikola Pugliesi, koji u mladosti odvoji učenjem i vrlinama, postade XVIII. vijeka katoličkim biskupom u Bugarskoj, gdje ga Turci bjehu uapsili; a pustiše ga slobodna, samo kad im plati 200 zlatnih dukata. Zatim ga imenovaše nadbiskupom u Dubrovniku, gdje ostade nekoliko godina; ovo pripovijeda sam Farlati. Po usmenoj predaji pobježe s protivnosti Isusovaca u Carigrad, gdje mu dadoše da upravlja katoličkijem vikarijatom, te poslije tu i umrije. Ukopan je u crkvi sv. Marije u Galati u Carigradu, gdje mu je do nazad nekoliko godina bila grobna ploča sa natpisom. Drugi preda, isto XVIII. vijeka, pođe da uči medicinu u Kataniju u Siciliji; tu se okući i postane praocem mnogih potomaka, te se neki od njih naseliše poslije na ostrvo Sardiniju. Od starijih ostade sadašnjim Pugliesima imanje u Zatonu. Po jednoj javnoj službenoj ispravi dubrovačke općine od godino 1817., kad je načelnikom bio jedan Bozdari, stari su Pugliesi bili *Stonski plemići* i imali su i svoj grb, koji je naslikan na čelu isprave.

Pugliesi potječu po tankoj krvi od glasovite i moćne porodice Ivelja-Ohmučević-Grgurić. Nje porijetlo siže neprekidno do u XIII. vijek, kako se vidi iz starih genealoških isprava, koje ima kuća Pugliesi. Porodica je Ohmučevića imala zemalja i kuća u Slanome, općini dubrovačkog kotara. To imanje su Pugliesi naslijedili dijelom kao povjerbinu a dijelom kao alod (vlastito). Njihovo je porijetlo postalo od Ohmučevića, jer je njihova prababa potekla od prababe, Marije, kćeri Petra Ohmučevića, koji bješe španjolski velikaš (grande di Spagna) i admiral ratne mornarice, te je dugo živio u Napulju, gdje je imao i svoje vlastite dvore, a umrije 1631. godine.

Starinske se uspomene sačuvaše u porodici Pugliesi, koja nastojaše sved da očuva porodični ugled.

*

Jero Pugliesi izuči srednje nauke u Dubrovniku do 1880. godine. Tada pode da uči ljekarstvo prije u Beču, pa u Štajerskom Gracu, gdje dobi doktorat 1885. godine. Odmah zatim stupi u javnu službu kao liječnik u pokrajinskoj bonici u Dubrovniku, i u toj je službi i umr'o. Godine 1887. Dr. Jero dopustom starješina otide u inozemstvo da se usavrši u liječništvu i obađe klinike u Napulju, Rimu i Milanu u Italiji; zatim posjeti glasovitu kliniku Salpêtrière u Parizu, napokon i kliniku u Berlinu, te se vrati kući. On je poslije bio u Berlinu da uči nesuđenu Kochovu tuberkolinu. Njegova je dakle liječnička naobrazba bila izvrsna; i pravo je imao Dr. Trosić, kad je u svom pogrebnom govoru rekao, da je Dr. Jero u medicini daleko odmakao, što znadu svi njegovi drugovi liječnici, a ponaj bolje njegovi mnogobrojni bolesnici. Kao liječnik bio je valjan, ljubazan i nesebičan.

*

Dr. Jero bio je oštrouman i umjetan. Govorio je više jezika; imao je kući razna zanatlijska oruđa, te je neke rade kao vještak izradivao; bavio se i fotografijom. Bio je pak dušom odan muzici. Od djetinstva je učio violin, a poslije sam po sebi nauči violoncel; kuća mu je bila na glasu s koncerata svakog ponedjenika u veče kroz cijelu godinu; tu je kvartet ili kvintet gudio ili udarao klasičnu muziku, s njim dakako; njegova ljubazna gospoda pianom često je pratila rijetkom virtuoznosti. Koncerte su posjećali otmjeni gosti iz Hôtel Imperiala. Uživanje i blaženstvo muzičara, njegovih drugova u koncertima, bilo je njegovom smrti vrlo naglo i vrlo neugodno prekinuto a kuća mu je sada ostala pusta i tužna.

*

Uz liječništvo Dr. Jero nalazio je vremena da se bavi i poljoprivredom u Slanome, gdje porodica ima maslinika i vinograda. On je nastojao neprestano iz petnih žila da sve to veće

usavršava svoje vlastite proizvode fina ulja i vina, te je posljednih godina činio i dobar konjak. On je sve to radio racionalno i učeći ovu struku. Pa ne samo da je sama sebe gledao, nego, a to pokazuje njegovo plemenito srce, primjerom i poukom je bodrio i učio poljodjelce u Slanome, kazao im svojim rukama i živom riječi na samoj oranici, kako se bolje kopa, gnoji, reže, navrće i sve drugo, a pri tome je svojski nastojao da se u svakom pogledu Slano podigne; i pravo je imao načelnik Milić, kad je u svom pogrebnom govoru rekao, da, ako se u Slanome vidi napredovanje i u gospodarenju, to je zasluga Dr. Jera. Općina u Slanome, harna ovako plemenitu čovjeku, utemelji prigodom njegove smrti zakladu za siromašne općinare pod imenom *„Jero Pugliesi"*.

*

Bio je osjećajem iskren i otvoren Srbin. Kao tamničarski liječnik nastojao je ljubazno, u koliko mu je služba dopuštala, da oblakša tamnovanje pok. Fabrisu, Trojanoviću i drugu im. Kad se pako evropska štampa prigodom njihova tamnovanja poče baviti lošim stanjem ovih tamnica, vlada ovlasti predsjednika dalmatinskog prizivnog sudišta, Gertschera, da sastavi povjerenstvo za pregled tamnica i za njihovo poboljšanje. Predsjednik pozva u to povjerenstvo i Dr. Jera. Ovaj savjesno i otvoreno priopći svoja mnijenja i prijedloge. Kao otvoren Srbin bio je često u upravama srpskih društava u Dubrovniku, a svak ga je volio sa svog neporočnog značaja, te nije čudo što je Kristo P. Dominković u svom pogrebnom govoru u ime Jerovih prijatelja, navodeći žalost građana, istakao da ga plaču napose i Srbi, jer je ljubio Srpstvo tiho i skromno, ali iskreno i čuvstveno, a i lijepo je rekao o svim onim, koji su ga ispratili do groba, da su ga svi ljubili i poštovali, jer da ga svi bez razlike žale i da jedni za njim plaču, jer su im suze jače od srca, a drugijem da su oči suhe kao od kamena, jer im je srce jače od suza; ali da je tuga i žalost za njim jednaka kod sviju.

A. Vučetić.

БИЉЕШКЕ. — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

O prezimenu Čubranović (Čobranović, Čibranović). Veoma zaslužni prof. akad. K. Jireček objelodanio je u sveskama XIX. i XXI. Jagićeva Arhiva vrlo dragocjenih prinosa literarnoj historiji u Dubrovniku, unijevši time dosta svijetla u do tada mršave podatke o starim književnicima dubrovačkim. (V. rasprave: „Der ragusanische Dicher Šiško Menčetić" i „Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte"). No glede pjesnika „Jedupke", „zlatara" Andrije Čubranovića gosp. Jireček nije na žalost mogao pozitivnih vijesti iznijeti na vidjelo do nekih svojih kombinacija, priopćivši uz to i nekoliko arhivskih podataka o rodu Čubranovića.

K tim bilješkama doniječu i ja dva priloga i ako sitna.

Prvo izdanje „Jedupke" od g. 1599. posvetio je, kako je poznato, mletački štampar Marin Battitorre „Thomu Nadalu Budislavu . . .; pasanomu vitezu i počtovanomu kanoniku poljačkomu", o kome u posveti veli i to, da je pjesniku „Jedupke" „ . . . . rodjak i plemenom materinjem od iste kuće Čubranović" (v. Stari pisci VIII. str. XXIV.). Taj je kanonik postao i biskupom trebinjsko-mrkanjskim (god. 1606-1608.). Mislim pak, da vrijedi zabilježiti i vijest, da biskupa Budislavića dubrov. biograf, dominikanac-biskup Ambroz Gučetić (Gozzeus ili Otius; rod. 1568. † 1632.) nazivlje ovako: „D. Thomas Natalius Budislauich Ciobranouich . . ." Taj se Gučetićev citat (sa oznakom da je „Ex Notis Ep(iscop)i Fratris Ambrosij Gotij") nalazi u biografiji spomenutog biskupa Budislavića, što ju je naći u malenom rukop. zborniku biografijâ nekih biskupa trebinj.-mrkanjskih. [Rkp. 352 (194) franjev. bibl. u Dubrovniku).

Gosp. je Jireček prikupio neke podatke o zidarima Čibranovićima, te su za života dubrovačkih „Dioskurâ", Š. Menčetića i Đ. Držića, živjeli u Gružu (kod Dubrovnika). Toj je župi onda pripadala, kao i dandanas, crkvica sv. Vlaha na brežuljku sada zvatom „Gorica". Kako se je pak onaj položaj, možda uz taj današnji naziv, zvao početkom XVIII. vijeka, to nam javlja jedna arhivska bilješka (rkp. „V(sitationes) 1701., 1702. u arh. dubrov. nadbisk.), gdje se veli, kako je dubrov. nadbiskup Scoppa u kanon. viziti na 28 X 1701. pohodio i pregledao i tu kapelicu. Bilješka ta počinje: „Visitavit Capella(m) S. Blasij in Cibranovichi . . . . ."

N. I. Gjivanović.

Два примјерка првога издања Гундулићеве „Аријадне". Одавна је било познато, да се у рукописном зборнику бр. 254(8) библиотеке дубровачке Мале браће налази вандредно драгоцјена библиографска ријеткост, на жалост крњо, јакинско издање Гундулићеве „Аријадне" од г. 1633.[1] Још је академик

1 ARIADNA | TRAGEDIA | Gosp. Giva Frana Gundulichia | Viastelina Dubrovackoga || V Iakinu po Marku Saluionu | M. DC. XXXIII.

А. Павић приликом приређивања девете књиге „Старијех писаца" употријебио ту дјеломичну едицију, у којој су сачувана прва четири листа без броја, те стране 3-6, 9-16, 19-22, 25-42, (43-48 дјеломично), 49-50 и 55-80. Од стиха 1475 па до конца драме морао је госп. Павић оно четири стотине стихова извадити из познијих пријеписа. Али нико није дослије ни слутио, да у тој библиотеци има још драгоцјенији примјерак истога издања, у коме мањкају само прва четири листа без броја (натпис, приказ Тудишевићу, пјесма Буњићева, аргуменат и списак лица), а остало је од прве до стоте странице, дакле садржина цијеле драме, изврсно сачувано! То је онај егземплар „Аријадне", што се је дојако налазио под бр. 240 (1325), коме је приређивач првога издања „Османа", фра Амброз Марковић, својом руком исписао натпис: „ARIADNA | Poluscjalostivo Prikasagne. | Spjevano po Gosp. Givu Frana | Gundule Vlastelinu Dubrovac- | komu. || Pritjesctena û Jakinu. | God. Госп. M. DC. XXXII" (sic!), а који је Казначић сасвим погријешено увео у каталошки списак (Biblioteca di F. I. Ciulich, Задар 1860, страна 231) као „Ariadna polužalostivo prikaznje U Dubrovniku 1829 po Antunu Martekini", сјећајући се, ваља да, Мартекинијева издања, које је Марковић спремио за штампу.[2] У упореди оних стихова „Аријадне", које је госп. Павић морао извадити из пријеписа, с овом едицијом, запазио сам ове разлике: 31 „fkopos"] krepos, 112 ki] ka, 139 краљевства] kraljevstvu, 308 тер] jer, 407 свитлости] svjetlosti, 423 бријеме] vrieme, 434 крајем] krajeme, 806 липос] liepos, 1493 неизмерна] neizmjerna, 1582 неизмернијех] neizmiernieh, 1628 лијепијех] liepih, 1645 подрије] prodrie, 1675 љепшијем] ljepšim, 1702 људцком] ljuckom, 1718 неизмерне] neizmierne, иза ст. 1793 „Венере из мора, Бако, Аријадна, скуп бојника и рибара" мјесто „VENERE, ARIJADNA, BAKO I SKUB BOJNIKA I RIBARA" и 1798 у радости] radosti.

Како је овај примјерак, ради потпуне садржине „Аријадне", прави unicum у научном свијету, смјештен је сада међу рукописе у зборник бр. 254 (8).

Петар М. Коледић.

2 ARIADNA | POLUICJALOSTIVO-PRIKA-IAGNE | SPJEVANO | OD GOSPARA | GIVA FRANA GUNDULICHJA | VLASTELINA DUBROVACKOGA | Godiscta 1632. || U DUBROVNIKU, | PO ANTUNU MARTEKINI. | 1829.

Наука. - Nauka.

Археологија.

— *Старински град, који се открива.* М. В'китакер, који живи од више година у Сицилији, постао је власником цијелог острва *Ст. Панталеоне,* гдје је био старински Фенички град, ког је нестало а види му се још само која кула. Почело је ископавање под управом професора Салинас намјештена у народном музеју у Палерму. Већ се појавио дио зидина старинског првобитног града и нада је да ће се обистинити знаменита археолошка открића.

— † *Др. Отто Бендорф,* професор археологије у бечкој университати, дворски савјетник, управитељ аустријског археолошког завода, заслужан за археолошки музеј св. Доната у Задру, за музеј у Сплету и онај у Книну и за друштво Бихач, умро је 2. сијечња ове године.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Саобраћај.

— *Катастрофе жељезница*, које су се скоро догодиле у Француској и Енглеској, потјечу по Др. Дабс-у од једног порока, који он зове *weak will* (изнемагање воље). Тај се порок појављује, како он каже, у људима, којим је од 55 до 62 године. По њему човјек, који има тај порок, не може да свлада неприлику у несрећи и тај лијечник свјетује да се не повјеравају возови људима у споменутој доби.

— *Електрична снага.* У вечер 19. новембра 1906 употребљена је у Торонту на даљини од 80 миља први пут електрична снага Нијагарских слапова. На располагању је сила од 40 хиљада коња. Нијагарски слапови у Сјев. Америци имаду укупну водену снагу од 17 милиона коња. Већ назад 12 година била је подигнута зграда за турбине, којом је употребљена сила од 120 хиљада коња. Пријенос снаге учињен је дограда Буфала на даљину од 32 километра.

— *Леводи-ев балон „Патри“.* Установљен је нов знаменит напредак овог балона. Узашао је 22. новембра и остао је два сахата у ваздуху, те *по новом разређену стабилизационих плоха* могло је изостати избацивање сувриће; тим је огромно повећано трајање лећења. У балону налазило се шестеро људи. Пошто су се први пут Леводи-еви људи искрцали, они оставе сва мјеста официрима, који су се послије више еволуција искрцали сретно и здраво.

— *Нов систем телеграфије без жица.* Владимир Паулсен из Копенагена учинио је мјесеца новембра 1906 у Queen's Хал-у конференцију о новом систему телеграфије без жица, који је он изумио и за који је Друштво Де Форест узело патенту. Изум састоји из замјењивања електричне искре с непрекидном струјом Херцових валова. Рекло би се по овом да телеграфија без жица улази у нову фазу.

Изуми.

— *Телефотографија.* Др. Хорн, проф. универ. у Минхену, изнашао је усавршен начин да телефотографијом из велике даљине пренесу фотографије. Пренио је 16. и 17. октобра 1906 у даљини од 1.800 *км* фотографије баварског принца регента и његовог насљедника. Његов је изум од 1903. године, али је тек сада усавршен. Али и француска наука учествовала је у овом открићу, јер први опити овог младог њемачког учењака учињени су у Паризу у лабораторију М. Карпентиера, а резултат приопћио је академији знаности у Паризу М. Каљете. Али прве кораке били су учинили Казели и опат Чеботани. У начину Казели-еву не ради се о графичном поступку, као у систему Казели-еву, или оном новијем и савршенијем Чеботанијеву, него о управну дјеловању свјетлости на обичну жицу.

Sokolstvo.

Prag. 22. I. 1907.

Poštovani gosp. urednice! Čitajući u zadnjem broju „Srđa“ među bilješkama, da ćete otvoriti u „Srdu“ mjestvo za Sokolstvo na Slovenskom Jugu i da zato molite sva Sokolska Društva srpska, hrvatska, slovenačka i bugarska, da Vam šalju zanimive novosti iz svojih krugova, šaljem Vam ih za list iz Češkog Sokola, jer je Češki Soko, kako i sami znate, prvi, te se sva ostala slavenska sokolska društva vladaju po njemu. Ja sam i moj brat iz Dubrovnika u Češkom Sokolu u Pragu. Što namjeravate je i potreba jer se narod silno zanima za Češki Soko i za

ovogodišnji peti svesokolski slet u Pragu. Čuo sam nadalje, da se misli utemeljiti u Dubrovniku i Srpski Soko, kô što je i Hrvatski, to bih i želio iz svega srca. Neka je sloga! Srpski pozdrav od Sokolaša L. F.

Darovi s Cetinja Češkom sokolu. sjajno crnogorsko oružje kao puška, pištolj, jatagan, te gusle izložene su u kancelariji petoga sleta svesokolskoga u Ferdinandovoj ulici u palači „Louvre". Te krasne i znamenite uspomene ljetnog izleta češkog sokola uzbuduju veliko zanimanje općinstva. Također su tamo izloženi nekoji dragocjeni darovi posvećeni Českoj Sokolskoj Općini od sprijateljenih korporacija u inozemstvu. Za kratko je vrijeme izložena i zastava za „Sokol" u Nyranyma, izrađena u mjesnoj ženskoj industrijalnoj školi u Pragu.

Iz statistike češke Sokolske Općine za godinu 1905. U Č. O. S. je bilo združeno mjeseca decembra 1905. 671 društvo (iz Češke 493, iz Moravske 157, iz Šleske 12, a iz Donje Austrije 9) sa 52.169 članova (češka su društva imala 39.387, moravska 20.768, šleska 756, donjo-austrijska 1258 članova), ženskih odjela je bilo 235 (u Češkoj 173, u Moravskoj 54, u Šleskoj 60 u Donjoj Austriji 140) sa 6799 članova (ženski odjeli u Češkoj su imali 4791, u Moravskoj 1803, u Šleskoj 60, u Donjoj Austriji 140 članova). Ženski odjeli, ma i da ih se povećalo, pokazuju ipak opadanje i to ne samo po broju članova, nego i u vježbanju. Predavanja je bilo 2352 u 556 društava.

Podmladak je vježbao u 443, djaci u 204, ženske u 65 društava.

Sokolstvo. Kroz doba od nepotpunih deset godina žrtvovalo je češko sokolstvo preko 80.000 K sokolskim društvima u mjestima, koja su potlačena od Nijemaca. A 300.000 K u isto doba dopalo je ostalim narodnim poduzećima nopće korisnim. Bilo je utemeljeno do 100 knjižnica sa više od 15.000 svezaka u gore spomenutim ponijemčenim mjestima. Kroz to doba je bilo do 16.000 redovitih predavanja, te je Sokolstvo stalo uvijek na čelu prosvjete. Preko 10.000 zanatlijskih šegrta besplatno nalaze sokolskim vježbanjem zadovoljstva, pomoći i poticanja, dapače dobivaju nekoji badava i sokolsko odijelo za vježbanje. Ovi brojevi ostaju ipak neopaženi, te se što više pokrivaju. Na primjer godine 1889. spojilo je češko Sokolstvo sveze sa gimnastičnim društvima franceskim ponovnim saučešćem pri sletovima u Parisu, Nancy, Perigeux, Lyonu, Arrasu itd. kao i posjetima gimnastičara na slet u Prag godine 1891. do 1895. i 1901., tim što je sokolstvo krčilo put službenim posjetima gradskih savjetnika pariških u Prag i obratno.

Na skupštini odbora petog svesokolskog sleta, dne 4. ovog mjeseca odlučeno je, da se pozovu sva društva domaća i inozemna i prekooceanska, te sva ostala slovenska društva. Svečani znak za članove će biti od okisićenog tmastog srebra. Ostali znakovi će biti od starog srebra. Vlastito vježbalište (mjesto za proste vježbe i natjecanje) ima definitivnu dimensiju 100.000 m^2 t. j. 18 jutara. Za igru šah je izabrana bitka među Žiškom i Sigizmundom u Njemačkom Brodu. Šah će biti izveden četiri puta, naime jedanput na sletu i tri nedjelje prvo sleta, uvijek prije vježbanja podmlatka.

Iz presjedništva Č. O. S. Sokolstvo učestvuje u ovogodišnjoj izložbi „Prosvjetnog društva".

Društvo talijanskih gimnastičara poziva „Česku Obec Sokolsku" na svoj slet od 9-13 maja 1907. u Mlecima.

— *„Dušan Silni" ili „Srpski Soko"?* Izmedu Srba postavljeno je pitanje, da li se gimnastična društva srpska imadu nazivati jednim ili drugim imenom. To su pitanje pretresali Trgovinski Glasnik u 27 . br. i Srpska Riječ u 184. br. pr g.

Razlozi su „Srpske Riječi" za ime „Dušan Silni" ovi: 1) Zar je ljepše povoditi se za tudim, nego za svojim. 2) Zar za Srbe ima više značaja „Soko" nego „Dušan Silni"? 3) Zar su nam preči Česi i Poljaci, nego Srbijanci? 4) Što se Bugari nijesu poveli za austrijskim Slavenima? Odakle je poteklo ime „Soko"? Naj prije su ga uzeli Česi i Poljaci, Hrvati i Slovenci. Dakle austrijski Sloveni.

— *Hrvatsko Sokolstvo.* Krajem mjeseca novembra 1906. osnovana su *nova hrvatska sokolska društva u Jastrebarskom* (Jaski) kod Zagreba i u *Dugoj resi* kod Karlovca, a Hrvatski Soko u Karlovcu osnovao je novo svoje odjelenje u obližnjem seocetu *Mostanju.*

Savez hrvatskih sokolskih društava u Zagrebu namjerava izdati Spomenspis o I. hrvatskom svesokolskom sletu u Zagrebu mjesece septembra 1906. god. Knjiga će stajati 2—3 K, a iziće će u velikoj osmini s mnogobrojnim fotografijama. Knjigu će urediti Dr. Franjo Bučar, tajnik Saveza.

— *Bugarsko sokolstvo.* Prvo bugarsko gimnastičko društvo osnovali su 4. oktobra 1894 god. u Ruščuku Stefan N. Kiseljov i Stefan Stančev, a prvo gimnastičko društvo pod imenom Junak osnovao je 25. januara 1895. god. u Sofiji M. Jončev, učitelj u sofijskoj gimnaziji. Danas ima u Bugarskoj, po naj novijoj statistici, 50 društava Junaka sa 3873 junaka, 5864 podmlatka i 316 junakinja. Naj veće je društvo u Sofiji sa 640 junaka i 2920 podmladaka, zatim u Čustendilu sa 360 junaka i 220 podmladaka, u Plovdivu sa 280 i 350, u Ruščuku sa 150 i 312, u Slivnu sa 180 i 240 i t. d. Svakim društvom upravlja nastojateljstvo (komitet), a svima društvima Savez „Junaka", kojega bira na 3 god. kongres delegata sviju društava. Sada je savezna uprava izabrata iz sredine gimnastičkog društva „Crnomorski Junak" u Varni.

Нове Књге. - Nove Knjige.

— *Trščanski Lloyd.* Ovo je jedini naš list na cijelom Slovenskom jugu za pomorstvo, brodogradnju, ribarstvo, novčarstvo, osjeguranje, trgovinu i sve struke narodnog gospodarstva, koji izlazi u Trstu svake subote. Uređuje ga Frano Kučinić u Trstu. Stoji za Austro-Ugarsku 12 K za Crnu Goru 16 K a za ostale države 20 D. Ovaj je list sadržajem vrlo znamenit. Ali na žalost i na samom našem Primorju nema dovoljan broj pretplatnika, te je list prisiljen da prekine izdavanje mjesečnog priloga za pomorstvo. List nastoji oko upoznovanja krajeva na Slavenskom jugu nadasve u trgovačke svrhe, te bi bilo korisno za naj šire pomorske, trgovačke i obrtne krugove naših zemalja, da bude što više rasprostranjen i poduprt. Preporučujemo stoga predbrajanje na ovaj list.

„СРПСКА ЗОРА" је нови лист за народ, а навластито за пољодјелце које под уредништвом госп. Бркића издаје друштво „Српска Зора" у Дубровнику. Лист заслужује да буде најтоплије препоручен. Предплата стоји на годину 2·50 К. а излази два пута мјесечно.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

III.

(Наставак). ## Тестаменти.

9. Имамо тестаменат од почетка XIX. вијека т. ј. од 10 дећембра 1806. Овај тестаменат учини Ника удова Антуна Бетере, која умре два мјесеца и по касније, јер јој је он отворен 26. фебруара 1807. Ово бјеше доба, када Французи бјеху већ запремили дубровачку републику, али су још републиканске власти радиле.

Ника пок. Аитуна Бетере бјеше од куће Мили-Бошковић. Боловаше мјесеца дећембра 1806 а умрије прије 26. фебруара 1807, кад је ње тестаменат отворен; он је учињен 10. дећембра 1806.

Она у побожне сврхе не остави него два записка; један обични прама црквама у граду: Госпи Великој; св. Власију и Госпи од Данача једну перперу, једанпут за вазда, а другу од 60 дуката на годину за манастир калуђерица св. Катарине (сада гимназију); од то 60 дуката имали су њима плаћати по 20 д. на годину Антун Лијепопили, Ника Ђива Фаценде и Баро Бетера.

Ника је имала знатно имање. Брату Марку Мили-Бошковићу оставља четвртину свог мираза; родици Ники Ђива Фаценде и рођацима Антуну Франову Лијепопилију и Бару Перову Бетери 1000 дуката и вриједност насада учињених у доба од 32 године на баштини у Конављима с кућом, млиницом за уље и густијерном, што је била добила у мираз од брата Марка, који је имао платити речену вриједност насада; њима остави такође и мијеницу у износу од 3200 дуката, које је дуговао поп Марко Кипре. Све су то горенапоменути имали дијелити у једнаке дијеле.

Перу сину Бара Бетере оставља неке маленкости. Антуну Лијепопили носиљку *(сеђету)* за дјецу му. У Дубровнику је но-

сиљка била знаменита породична покретнина. Свака је племићка, пучанска и боља кућа имала за своје госпоће и дјецу и служила је као сада кола. Овај је обичај трајао до половице прошлог вијека, до прије шездесетих година, кад се још спорадично виђала по граду. — Имала је два дућана испод куће; најам од једнога остави родици калуђерици Гертруди Ђива Фаченде а најам од другога својим службеницама и Аници жени Николе Војводе.

Мари жени Миха Сврготе остави нешто свог руха и кухињско и столно посуђе по ње избору.

Куће и дућане у граду дјечаку Крсту Влајкиу; кад би он умро без дјеце, родици Ники Ђива Фаченде и већ напоменутим рођацима и њиховим баштиницима у једнаке дијеле. За унајмљење куће хоће да се даде предност родици Аници Ђива Фаченде.

Службеници Марији већ справљеној остављено је напосе 100 дуката и прстен а другој службеници Марији, још не справљеној, 200 дуката за справу.

Овдје треба истакнути особити обичај *сйрава* службеница дубровачких, обичај, који је још трајао до преко половице XIX. вијека, кад су сасвим продрли аустрњемачки и сјеверодалматински обичаји у овој ствари.

Знаменито је што опоручитељица наређује, да пошто се има враћати из ње куће туђа роба, службеница Марија има управљати овим враћањем.

Одбивши све горе речене записке оставља својим укупним баштиницима Ђива Влајкиа.

За епитропе оставља Николу Ђивова Сорга, Меда Рањину и Ђана Влајкиа.

(Monte Grosso) (199 *m*), diže se ispred naj sjevernijeg kraja ovog morskog zaliva. Oko Paga, nadasve sa strane morske pučine ima više ostrvića, kao *Puntadura*, *Maon* i *Skerda* a ima ih i drugih manjih i s drugih strana.

Pag je u mnogom svom dijelu vrletan i neplodan, ali na prevlakama i na zapadnoj strani, zaklonjenoj od bure, plodni su mu ravanjci.

More oko Paga, bogato ribama, prilično je duboko a nema nego vrlo rijetkih podvodnih prudova, kao dva pred ulazom u Paški zaliv. Ova morska dubina pomaže mnogo plovidbu, kojoj su nadasve otočani, a uopće svi dalmatinski primorci, vješti, te ih slave kao na svijetu naj bolje pomorce, premec Japanaca i Ingleza, jer su odvojili srčanosti, ustrajnosti, inteligencijom, odanosti i ljubavi prama starješinama.

S istoka more otvara ždrijelo u ostrvo i prodire mu u srce put sjeverozapada i put jugoistoka, te čini veličanstveni Paški zaton, koji je sa sviju strana, okrom na ulazu, zatvoren. Sam sjeverozapadni zaton dug je preko 10 *km;* na sjeveru mu se nalaze razvaline starog grada Časke. Jugozapadni je zaton mnogo uži. U njemu se nalaze na jednoj i drugoj obali naj veća solila dalmatinska. Na njemu je i glavni grad Pag, gdje su obale tako blizu jedna drugoj, da su vezane mostom. Zaton je zimi nepristupačan s bure, i brodovi treba da pristanu uz zapadnu obalu kod Košljuna, odakle se može uzbrdicom i naokolo u grad.

*

Pag je, uz Rab, od sviju dalmatinskih ostrva na naj žešćem udarcu zatorne bure, koja za ovaj kraj ima svoje leglo u Lici. Odovle preko Velebita bura u Laškom konalu zapali na mahove, koji uzvitljaju more. Ona uništava svaku vegetaciju, jer more sitnom prskavicom poškropi mal ne vas otok, te popali svu vegetaciju svojom soli. Bjesnoća bure navaljuje ipak naj jače na istočnu stranu ostrva nadasve ondje, gdje se Pag strmo uspinje iz mora. Bijesni valovi buče o nepristupne strme obale, a njihovo silno udaranje izjeda podnicu visokih litica, koje strše iz mora. S ove strane je ostrvo strašno golo i pusto, i njegovo sivo i tužno lice ostavlja putniku nezaboravno žalostan dojam. Na ovoj strani nadasve promjena je vremena često

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. фебруара 1907. Бр. 3.
God. DUBROVNIK, 15. februara Br.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

III.

Почетак комуне и бирање благајника.

У целом универзитету као да није било несрећнијих људи од мене и Фење. Није нам се просто дало. Други су лако налазили кондиције, а у нас ако се кадгод и појави каква нада, увек ће се наћи неко, да нам испред самога носа отме. Ми бејасмо у оно доба и сувише глупи, и поступци помоћу којих су људи у свету успевали, бејаху нам савршено непознати.

Још је горе ишло Јагелонову. Он беше неке чудне главе. По позиву је био математичар, страсно је волео своју науку, нити је умео о чем другом мислити. У нај замршенијем математичком задатку, он се одмах изврсно разабирао и био је тако рећи код куће. Али за то у нај простијој незгоди, на које човек у животу сваки час наилази, он није умео да се окрене... На пример, понуди му се веома добра кондиција, у каквој богатој кући. Он оде, зазвони, уђе у трем; али, кад га вратар, онако одрпана презриво погледа, он се збуни, изађе и врати дома. Кирђага га је због тога карао, једном га мал' није и кроз шаке пропустио, али све то није помогло — он је остао без кондиције.

Ма да је Кирђага говорио о стању код клисарке у подграђу, опет смо ми у то јако сумњали. Сваки смо дан чули,

да је преноћио сад код овога, сад код оног друга. А тако као да се и хранио. Још једно два пута је извршио напад на наше кобасице, па кад би последњи пут, а он ће рећи: — Другови! Кобасице су у вас доиста изврсне, ну морам признати да је то од моје стране свињарија, што их ја једем. И вама би самима добро дошле. Али, више не ћу.

У тога чудноватог човека беше нека мешавина суровости и доброте, правичности и безочности. Али, за то је бар увек изгледао као ликујући победилац, никада није ни за часак малаксавао и сваки је дан гајио какву било наду.

Једном, када се сви четворица бејасмо искупили у нашем стану, а кад је газдарица, видевши да је ту и Кирђага, а знајући да нам је соба тога дана сасвим хладна, склонила сва дрва, — ми клонусмо духом. И доиста пред нама не беше ничега веселог. Да ћемо почетком идуће године добити стипендију, у то смо се могли истина надати, али то је било још тако далеко! Ваљало нам је пре тога провући се кроз целу зиму и што је главно — спремати се за испите. Међутим смо лепо осећали, како малаксавамо од хладноће и са недовољне хране.

Кирђага је крупним корацима ходао по соби и мислио о нечем. На послетку стане и као надахнут викне:

— Браћо! У мојој се глави родила необична мисао.

Ма да нисмо очекивали ништа, што би нас могло утешити, опет сви навалисмо да нам је каже.

— Јесте, — рећи ће Кирђага: — необична мисао. Ето ми сада гутамо овако подвојено, свак за се. Сваки сам за себе води борбу за опстанак. Помислите само, како је то глупо! То ми је баш, као оно кад би неки војсковођ, на очи моћнога непријатеља, узео па растурио своје војнике сваког за се на великом одстојању, место да их збије у густе редове... Ну, и томе слично. Ја нисам беседник. Али што је глупо, глупо је! Зар не би боље било, да снаге ујединимо, па да се сви заједно боримо?

— Како, на који начин? запитамо ми.

— Ево како: ето, нас је четворица; свак од нас зарадиће бар по два гроша.[1] А, ако ја данас не зарадим ништа,

[1] 1 грош = 2 копејка.

зарадићеш ти или он, сутра пак, можда ти не ћеш ништа зарадити, али за то ћу зарадити ја. Разумете ли? Сву зараду на гомилу, и све се сматра да је заједничко.

— Хм!... Да видиш... То би лепо било, само како би се то могло удесити?

— То би се могло врло лепо удесити. Ослоните се ви само на мене. Собу ћемо наћи у клисарке у подграђу, — то ћу већ ја сам свршити. Соба ће бити са три прозора. У њој нема никаква намештаја, — али то не чини ништа. Свак ће себи склепати од дасака какво-такво легало, узеће сламе па начинити сламњачу, и бићемо срећом као богови... Ето ви плаћате за ову коњушницу седам рубаља, а ја ћу за сву четворицу, да погодим са клисарком за пет. Шта велите? Зар то није економија? И још, ћаво да нас носи, ми једемо такве сплачине, да ће нам скоро почети трбух да отиче, а тамо клисарка има огњиште, па ћемо моћи по нешто и да кувамо. А куваћемо редом — данас ја, сутра ти, прекосутра он и тако даље. Па после, у нас треба да влада такво братско правило: сви се подједнако старају о томе, да добију занимања, па чим који у томе успе, он даје своју зараду у општу благајницу. На пример Фећо, теби понуде кондицију из математике; ти си рђав математичар, па ћеш ту кондицију уступити Јагелонову; а Јагелонову рецимо, у изгледу је кондиција из грчког језика, а он је наш математичар, — онда ће он ту кондицију предати једноме од вас... Па и што се на пример, мене тиче... Ја сам још у школи био чувен због познавања књижевности, и „Реч о пуку Игоревом" знао сам на памет, од почетка до краја... Дешавало се, да су ме другови, ноћу из шале будили: „Кирђага, дее' четврту страну, дванаести стих". А ја одмах почињен тугованком Јарославне: „Ветре, ветре крилоноги! Зашто тако силно вејеш. И носећи густе магле, По земљици жалост сејеш? — Кажи зашто твоја крила, Носе стреле отроване, И разгоне храбре чете, Мужа мојег на све стране". И тако избубам све до краја... Дакле ето, ако се тиче књижевности, ту сам ја. Јесте ли ме разумели? И на тај ће начин у нас бити — комуна. Све је опште, ту нема разговора. Заједнички труд, заједничко имање, сви имају једнака права. Једном речи — комуна. Разумете ли?

Како не бисмо разумели? То је све тако лепо било. У самој ствари то је било прекрасно. Прво и прво, у четворо је, на сваки начин, лакше борити се с непријатељским мерама којих се лаћа сурова судбина: што не могу да извршим или да постигнем ја, то ће извршити или постићи други, трећи, или четврти. Друго, стварна уштеда и онај остатак од кирије, може се употребити на поправку хране. Треће, машта о топлом јелу, које ми већ од толико времена ни видели нисмо, непрестано нам се врзла по памети, опијала нас је. Четврто, избавили би се од студи и, пето, — а то је, можда, најважније — ми ћемо образовати комуну, која у оно доба изгледаше нешто лепо, привлачно, до савршенства напредно. Заједница имања, заједница рада, једнака права, узајамна помоћ, узајамно јемство! Све то беху речи, које су у оно време свакога електрисале! Најзад комуна! Ми да образујемо комуну! Мени и Фећи беше тада по двадесет година и то не пуних, па и Јагелонов не беше старији од нас, — и при тој чаробној речи, ми зажагрисмо очима.

Пристадосмо. Усхићено поздрависмо предлог Кирђагин, и њега овластисмо да будућу комуну организује. Кирђага леже на посао.

Пре свега требало је прикупити основни капитал. То није било тешко извршити. Нас двојица, Фећа и ја, имаћасмо у том моменту око девет рубаља. Две смо рубље задржали за исхрану, а остатак предамо Кирђаги. У Јагелонова се нашло четири рубље. Он недавно беше добио од матере седам рубаља, колико му је слала као месечно издржање. Од тога он даде три рубље.

— Сад ћу још и ја да претресем моје џепове, ваљада ће се и у мене наћи која црквица! — рече Кирђага.

Као капитал скупљено је десет рубаља, а оно што би још Кирђага скуцкао из својих џепова, било би као нека резерва.

— На тај начин излази, да сам ја благајник комуне! — рече Кирђага. — По себи се разуме, да ћу вам ја полагати најтачнији рачун.

Ми потврдимо његов избор за благајника, и тако се изврши први акт унутарњега живота комуне.

Даља улога наша, до времена када ће стан бити готов, ограничила се на трпељиво очекивање. Нашој газдарици саоп-

штимо, да напуштамо стан. Ма да смо били до крајности неисправни платише, опет је за то газдарица почела уздисати, хукати, па чак и плакати. Она није ни могла себи да представи исправне платише за ону њену онако одвратну собу.

Са Кирђагом смо се сваки дан виђали у универзитету. Наша се малена група скупљаше где било у некоме куту, и он нам је подносио извештај:

— Браћо, ја сам се већ погодио са клисарком. Дуго се ценкала. Тражила је шест и по, за то, вели, што вас је четворица, па ћете ми самога ваздуха покварити за више од три рубље. А ја опет њој велим: ти си стара, има ти преко педесет, доста си ваљде видела у животу, време је да и на душу помислиш. Ти си лице духовнога звања, треба дакле у врлинама да претходиш примером; и још тако, пуно које чега... И, шта мислите, браћо? Придобио сам је. Пристала је на четири и по и још је обећала дати нам један сто и две столице. Само ћете, вели, ложити сламом, и то сами, ја немам кад: мени је, вели, у дужности да месим и печем проскурице. — А соба је лепа, пространа. Плафон је онизак, ја морам да се сагнем, али ја не марим, а за вас, ви сте ситан свет, за вас је таман како треба.

Другом нам је приликом саопштио опет нове податке. — Другови, јучер сам нашао столара и поручио сам кревете. Кревети ће бити — да их поједнеш. Од ђакона сам купио стари кокошињак за седам гривана, ис њега ће изаћи три кревета, а четврти сам нашао у клисарке. На њему је спавао њен покојни клисар, и она ми га је уступила као својем познанику. Столар је тражио по четвртак[1] од кревета. А кревети ће, кажем вам, бити славни.

На послетку добисмо и радостан глас, да је стан за комуну сасвим готов, и да се можемо уселити.

То је било крајем јануара. Мразеви су били страховити. У нашем дојакошњем стану, бејаше некако ванредно хладно, те нам је дакле било веома пријатно растати се с њим. Дошавши с предавања, ми смо, ја и Фећа, покупили наше покућанство, које је, кад смо га свега натоварили, изнело веома скроман завежљај, па смо узели кочијаша и одвезли се.

[1] 1 четвртак = 1/4 рубље = 25 копејака.

IZ MOJE LOVAČKE TORBE.

Napisao Don **Marko Vežić**, Jadrtovac, Šibenik.

1. Hoćemo li, gospodine!

— Hoćemo li, gospodine?

— Ko si? sprednem ja sa nenadne, kad svu pomnju bio sasuo u nešto zanimive knjige, što ispred mene ustrpljivo čuči. Na dvoru led, da te Bog učuva; nema, već sve odnese i sa jadne čeljadi i kožu zguli, a ozdô, ispod pendžera, ucka Jakov, pasja para, da me mami, ne će li me i odmamiti, na dočku bena. Taman tuknuše četiri ure na mome zanovetalu poviše glave; sunce pri zatonu, a onaj opet vjetar podsunčar liže, oblizuje i vrijucka, da te ne bi onako ni sarajevski brico i bez vode i bez sapuna.

— Ne ćeš, Jakove, isleišati, i odoljeti, led je pusti; a džaba ti i tamo ti lovina; mala za tim šteta, jer se u mene koči i hôli puna bakra pogrijača, kisela kupusa i krmetine, još od prekojuče, pa samo spiri vatru, pogrij, naspi se, rizavcem polovnikom oblij, u postelji se zašuškaj i bukti, a ako je bura dokona i do disanja joj je, eno joj uzdolja i nizdolja, uski joj klanci i grlesina prozjajina, niko joj ih nije prenio na druge strane, pa neka žvižde i koprca se. Već se ja bojim zamjerke, što naj pametniji u selu, i eto ga nă, na pazar iznosim svoje meso, da se oda nj natežu i čepušaju led i pometanija, a ti opet, matora vučina, da te pozna i onaj trtak u suhoj zidini ko i noćna jejina u dûbini, pa se puškom zametnô, a tamo lova ne donijeli.

— Otkada to, ti i taki govori, gospodine, sa vaših usta! — podjariće Jakov. A da je nije ni proustio, jer nas eto, niza selo opučismo; na dočki se nadosmo i porazmjestimo se.

Bene i dočka! Šta je to? upitaćeš ti, lacmanski sine. — Evo ovo i ovako, kapo moja bez gajtana. Svilo se i pristranilo moje selašce uza kusić izbrježite proplanice, s bure ga ljubi i

triska more, kako ga kada ćeif poduzme, a s juga se ispružila ravnica na kilometre i vijugom vijuga ko bjelouška zmija, kad će preko puta pa u buščić i u zid. Za selo se, taman za okrajne kuće, sašio gust gajac kljena, brijesta, česmine, a i pokoja se, neka obrijetko, prikukuvižila i gušava i niska smrječ; zar je tamo zejo poslô i u nje namjerno konačište i zaklonište unajmio. Bratac selu ljubi, pa gajac cikom uza se ugledô i njezinih se usna dotakô, a zovu je „kitna" livada. Ali utuvi i ne pometi se odmah s prvih, da moja nije, jer da je, vjero moja, gazdom bih se ja prozvô, a tamo ti i bene i suhe šljive, neka se drugi oko njih obliziva. Pusto se tu, brale moj, o kosidbi sijeno povali, a kako i ne ćeš, kad se milosrde Božje zar u svakoj i punom pregršću na nju ogledalo, jer gazda, snažan kesom, snažno je i obilatom na dubru pita, a okolni je potoci i o ilijštaku natopom vodenim poje i umivaju.

Nu studeno je meni i od muke mi suze na oči vrcaju, a dušu mi oblegla misao, što će se ovo i kako će se kraj kraja dobavati. Kad spomenuh gajac i livadu, zakon brekti, pravda zjaje, neka se znade, da je ona krvavo ratbojište, tu će se vidjeti, ko je Janko, ko li je Milanko, kome li će s dlana ptić odlećeti, a gajac su ljuta ždrijela, na koja će dušmanin banuti i snagu sasuti. Netom sunce za goru, u to se i bena alali sa svojim skromnim zatišjem u gaju, nagne na livadu, što bi ti dlanom o dlan, zadre kljunom u vlažnu pupu crne zemlje, da izbire i srče osoku i slasnu hranu. Na prve i isprviće nije ona spredljiva, već bez rdavih nakana, bezazlena, kô su joj i kućne vrleti i gore, gdje je i požela i obrla, prostrana na pitomosti, usigurnom drži, da će i nju docigla ruka pomilovati. — Aä, namjerila se na samilosrdne samaritance, na me i na Jakova, a da mi je pred očima i ćaćina kapa, ni nje ne bi upitao, otkuda je, već bih je pogladio i iz lijeve i iz desne, a tamo ću ti šteditи benu, kad me sa nje i useknuše večeras jadi i žalosti! — Cikom uz kraj do livade izdigne se čador od palja i od drače, tu se poda nj zgurиš: ako si oran, govori gladan o postu, ali ti je ovdje red, htio, ne htio, nategnuti pušku, nadvij je nad oko i tu predi kô mačka nad miševljim buščićem. Netom se bena navi, k zemlji savi i u tusnicu kljun zavi, ostavi se, niti tu broji do tri, već ä — je li sastavila? — evala ti! Ajde po

nju. Omiljaš li se, da ćeš se prije useknuti, jä ćeš u prste häknuti, ne će li se raškrabiti, da ih barem možeš u kokicu skupiti, bolje bi ti bilo, da si ostô kod kuće i kračune svjetlô, a ja sam to tako mogao kod kuće korak za korakom po prostranim odajama Bogu se dobrome u krunicu moliti, jer ovdje, neka ga ni ne vrijedam, valaj mu ni slova ne prinosim, kad ne mislim već o krvarini. Ne pomaže tu ni četri ni šest, jer je li te ona oćutila, s puta te i pozdravila i logu promijenila, a ti izdigni podlamen nad oči, da se osiguraš, koliko ti se prsta može zgodno na nosu porazmjestiti. Dok to obaviš, ali stoj na pomnji, jer je nos u svakoj važan faktor osobito u modernome ocvalome svijetu, svrati se trenom k meni, da ti kažem, kako mene bena obdari provrćenom bukarom.

Tištim ja, nema hvajde ni kutkamo, a da ti je počelo od leda i u krstima pucati, to ti kaži Musi Kesediji, smilit će mu se na te. Ruke i jesu i nijesu ruke, ako nijesu dva kljenova drška za sjekiru; moje usigurno nijesu, jer gola cijev puške, a one, obagavilo je to i ukočenilo se. — Nä, zvr, prh... bena je, pred nosom ti je i mogô bi joj i soli po repu posuti. Da ću odapeti i sastaviti. Čime? Prsti ko mazija, niti bi se u uzvarenoj kotluši raskopnili, a što ja u svoje godine znadem, evo je ovo: puška se izmače i osklize iz ruku, padne i šušnu o čador; a bena?... Ej, gdje si, diko, gdje si, Liko!... ode ona, a da pri katastrofi bude i šale, još će na odlasku otresti kratkim repom, ko da barjakom pozdravnim pozdravlja silenoga pašu, ali mu se u ruke ne da.

Izvukoh se iz šatora ko ciganin iz začadalog čardaka, kad će libimice, usred mračne noći, ugnati ono gladnog kljuseta u tuđi strnokos, i savijem ruke u kolač, pa ovuda sam i od kuće pošô a... *Puško moja, gdje bila da bila, Nek te noćas čuva bijela vila.* — A što bi od Jakova? Upitaj ga, a ako ti ne kaže po istini on, kazaće ti poljar, jer ako laže koza, ne laže rep.

Iza mrke noći eto bijela dana, kako svuda po svijetu, tako to i kod nas, pa u selu svak za svojim poslom: ko u drva, ko za blagom, a naš ti seljanski poljar iz polja i o ramenu mu tri dvocjeve zjaju. Što će mu, Bože, da je znati, toliki jarak; ta u gori su vuci, a uz vatru, jer i njih pomete,

prljaju papke Turci. Nu kad ti se primakô, raspoznaćeš ih, da je jedna njegova zakonita, druga je popova, a ona treća Jakovljeva. Prošô poljar mimo livadu, nastupio na dvije puške, a kako jedno drugome u selu saznamo, kad mu je kokoš pronijela, kud li ne ćeš poznati plemićko oružje; pokupio on prevarene drûge junačina i bez kape i bez koporana, i meni pruža moju, a ja njemu kapac rakije i četri, pet suhih smokava. U dušu ti ne bih znao, čime ga je Jakov podario. Nu znam ovo, jer sam na svoje uši čuo, da su i toga dana na mome zanovetalu poviše glave na svoj zeman tuknule četri ure, znam, jer sam na svoje oči gledô, da je bilo vedro i lijepo, a i neka burno, predvečerje, kad će ti jogunaste bene kljunom s glave ćipicu snimiti — sve to znadem, ali ne znam, niti se spominjem, da mi se kogod ispod pendžera javio: *Hoćemo li, gospodine!* A amo ti je kod nas šušast i tamašan svijet, i kad ga ne zovu, ne će ti se ni odazvati.

Ох, ви сте људи...

Мирко Дамњаногић.

Већ жути лишће, јесен се прикрада,
И ко' неман граби у чељусти своје.
Још мало, па ће самрт да ме свлада,
Док нестане тихо и јесени моје.

Клонула ми душа, а срце ми стрепи,
И немирно лупа у грудима слабим.
Ох, где сте сада они данци лепи,
Да живота мало још од Вас уграбим.

Сини ми сунце, те ми улиј снаге,
А и ти застани, о јесени тужна.
Жељан сам сунца, те утехе благе.
О јесени, страх ме твога даха кужна.

Дајте ми сунца, живот сте ми дали!
Зауставте јесен! Шта немате моћи!?
Ох, ви сте људи! Проклет ко вас хвали!
Ви сте слаби црви у вечитој ноћи.

Гризићев извјештај о дубровачким књижевницима првих година XVIII. вијека. * * * * * * * * *

(2) Петар М. Колендић, Дубровник.

Io la prima e 2.a uolta lo lessi ricopiato dal uero originale con carattere p(er) altro non ingrato, e ui trouai errori uarij sin' à piangere: la 3.a uolta cominciai à leggerlo copiato dalla sudetta copia, e ne trouai errori senza numero, tanto che stomaccato ebbi à buttarlo tante uolte di mano, e deplorar la disgrazia del Compositore. Vero è che egli non osserua ad [....] la Grammatica Illirica in quei ottaui casi,[12] in cui io à dispetto della corrente tanto premo; Egli però in cio difalla, p(er) conformarsi alla fauella uolgare, come egli med(esim)o il confessa. Io l' hò pregato, che mi prestasse l' originale, ma m' hà risposto che p(er) ora non può compiacermi; ma chè lo farebbe in ap-

[12] Матејеви граматички списи нијесу нам дослије готово никако ни познати. У колико сам до сада могао обазнати, сачуване су само његове „Meditationes Grammaticales pro Lingua Slavonica", којим је (15 септ. 1706) ажурирао неколико језичнијех облика првијех шест листова Гучетићева „Розарија" (Рим 1597). Матеи је, у осталом, још 8 окт. 1718 писао Ђорђићу, како је увјер - да ће он бити нарочито припазио на „ottavi casi plurali religiosamente osservati dai Polacchi, dai Moscoviti (Матеи је имао прилике познати руски, јер је 13 авг. 1715 писао Алетићу „Presentem. fo da Maestro di Lingua Italiana al Principe Gallizino Moscovita, venuto al Cattolichismo"), dai Boemi, dai Croati, dai Dalmatini, e da tutti i nostri antichi scrittori sì in prosa che in verso", на што му је Ђорђић у одговору истакнуо: „Negli Ottaui Casi poi hó mantenuto la regola religiosam(ent)e: e solo m' hó preso licenza di non praticarla in queste uoci: V. nami, u uami, u gnima e ció per ischiuar uarj equiuoci nel modo del dire „Raguseo". „Дум. Ђуру Матеи, изгледа, то није било право, кад му је писмом од 1 септ. 1719 одговорио: U' nammi, ù ammi, ù gnimma — se nella lingua Illirica si proferiscono nell' 8:o Caso, non già ù nas, ù vas, ù gnih, sta bene il lasciarli cosi: ma se più tosto nel 2:a che nella p: ma manjera, come ap(er)tamente ce lo insegna il Cassio (Бартоломеј Кашић) lib: 1: par: 1111: Inst. Ling. Illyr: pag: 69: 70: 74:, bramerei non vi scostaste da tal formola acciochè il v.r Salterio comparisse in tutto tale qual' è denominato, cioè Illirico, non già Raguseo, del di all' Illirico linguggio".

presso. Le trasmetto pur annessa una sua composiz(ion)e, che uà in giro p(er) le mani con gusto de' Lettori: Credo che anch' Ella ne prenderà diletto, particolarm(en)te col leggere il commento fatto dall' Autore: senza qual commento il uerso sarebbe oscuro. Questa composiz(ion)e hà fatto, che l' Autore sia caduto in odio à Meledani, specialm(en)te alle donne,[13] e come discorresi, che egli affatto s' astenga dal comporre più uersi Slaui, p(er) essergli scappata in essa qualche parola malam(en)te poi interpretata, e non diceuole ad un Religioso. Il n(ost)ro Sig.r Ghlegjevich,[14] che attualm(en)te stà nello Spedale della N(ost)ra V. Confra(terni)ta à Rag(us)a commosso dalle Missioni del P. Allamagna hà sagrificate tutte le composizioni di tanti, e tanti anni alle fiamme e s' è dato tutto alla diuozione, sin ad auer scrupolo di compor più uersi. Io incessantem(ent)e e p(er) uia di lettere ed à bocca q(ua)ndo mi porto collà, lo stimolo, che giacchè hà scruito tanto al Mondo colle passate composizioni, serua in appresso colle medesime à Dio con fare un opera ad immitazione di Cristiade. Ma surdo [.....]. Tutta uia però frà tanti scrupoli la fa come l' Angelo delle tenebre, che sebbene di quando in quando si trasforma in Angelo di Luce le zampelle però lo manifestano p(er) quello che è in se: Suole il buon e gustoso Poeta dar alle uolte in qualche satiruccia leggiera. Il Sig.r D. Gio: Drascich[15] Dalmatino, come una uolta scrisse il P. Ardelio, s' è inimicato colle Muse, p(er) non esser i suoi uersi piacciuti ne meno al suo fratello. Sè il Sig.r Lallich[16] abbia lasciata qualche composi-

[13] Ријеч је о Ђорђићеву „Марунку" (Дубр. 1839 и 1865).

[14] То је знаменити пјесник Антун Глеђевић. Што Апендини (Not. II, стр. 245) спомиње као његов спис „La strage degl' innocenti", не ће имати право, јер ће то бити, у колико знам, недокончана пјесма „Поразење праведнијех младјенаца", коју је написао Глеђевићев савременик Никола Марија Антица и приказао Џанлуци Гучетићу.

[15] Сплићанин Иван Дражић, свећеник и слаб версификатор, залазио је у Дубровник, био је Матејев лични пријатељ и члан Академије Дангубијех. Његово пријатељевање с дубровачкијем књижевницима доказују му пјесме „Одговор г. Бари Батери" и „Поштованому и вриједному Г.ну Г.ну моју поклањаному Д. Ђури де Матеис, академику у присвијетлому граду Дубровнику, пјесник хвале уздава на дарих примљених изаједно нука на пјевање словинско".

[16] Франо Лалић (умр. 1722) пјесник, од кога имамо штампано само двије пјесме у част Бара Бетерића (Ћутјена богољубна, Млеци 1702, стр. XIV и XX). Његово „Vitae monasticae electio" нијесам имао прилике видјети.

z(ion)e non lo sò, non sò ne meno sè l'abbia lasciata il Sig. Gondola.[17] Dirò bensì ciò che sento, che io giudico, auer egli p(er) un pezzo bussato alle porte del Paradiso p(er) entrarui á cagione d'un libretto intitolato: Pjesni gluvene, se non erro che giran p(er) le mani de' giouinistri, e niente meno muouono di quelle del Marini; anzi parmi d'auer udito, auerne egli in punto di morte auuto rimorso. Il P(ad)re Ardelio sta in Dalmazia, e sono ormai dieci Mesi, che non ho auute da lui lettere, ne sò che si faccia del suo Dizzionario. Il P. Tudisi suppongo che abbia abbandonati simili studij stando ormai il buonissimo Vecchio con un pie' sù la tomba. Il P. Gradi, come odo, siegue la traduz(ion)e della vita del n(ost)ro Si-(gno)re composto da Maria d'Agrida. Non hò certezza, che il P. Zuzzeri[18] componghi cosa alcuna p(er) dar in luce, p(er)

[17] То је беспорно Џиво Шишка Гундулића, преводник Тасова „Радмила" (израђено према Златарићеву „Љубмиру"), те пјесник драме „Отон" и идиле „Сузе Радмилове" (према Минчетићевој „Зорци", а можда и Маринијевим „Sospiri d'Ergasto"). У новије доба мислило се је, да је он написао и „Сунеаницу", драму, која ће по својој прилици бити пријевод с италијанскога; баремје „Пролог. Ноћ из облака" у њој слободан пријевод Маринијеве „La notte. Prologo nella Pastorale del Sig. Conte Giud. Bonarelli" („Устав'те се с вашијем коли, брзи коњи, уставите" — „Fermate homai, fermate rapidi miei corsieri, il vostro volo" итд.). Као Џивова је и штампана — цензуром окрњена — код Мартекинија г. 1840, а издање је приредио Марко Мариновић. Али „Сунчаница" је спјев сина пјесника „Османиде" и оца Џивова, Шишка Гундулића! Прегледајући рукописе тога драмата у библиотеци Мале браће, имао сам се прилике увјерити, да је — остављајући на страну релативно новије записе Ива М. Матеи и ст. Казначића — само на једном пријепису фра Клима Рајчевића из првог децонија деветнаестога вијека означен као писац Џиво Ш. Гундулић (бр. 200), а иначе, или није ни споменут писац (бр. 72, 256 са записом „Scritta Adì 15 di 9.bre 1662" и 396 с натписом „Mufcika Suncianiza Pripisana dell 1653"), или је споменут прави писац Шишко Џ. Гундулић, као на пријепису драматика Антуна Глеђевића од г. 1672 (бр. 260, у почетку је било прибиљежено, да је то дјело Џона Џора Палмотића, што је сам преписач позније исправио!) и као на пријепису Миха Џона Растића од г. 1750 (бр. 139). Шишко Џ. Гундулић преминуо је у децембру г. 1682, а син му се је Џиво родио тек у фебруара г. 1678, па кад имамо потпуно поуздане пријеписе из г. 1662, 1673 и 1679, јасно је, да је „Сунчаница" творевина Шишка Џ. Гундулића.

[18] Год. 1793 штампане су у Дубровнику „Бесједе духовне оца Бернарда Зузери, Дубровчанина др. Језус., речене прид скупштином добре смрти у цркви св. Ињација у Дубр." Издање је приредио Џамлука Волантић (О. М. Апендини, Grammatica, 1808, стр. XVII.).

esser tutto intento agl' Oratorij, ed alle Missioni, le quali fà in eccesso bene, osseruando in tutto la Grammatica slaua, come anco la proprietà della lingua, ed io ne son testimonio de auditu p(er) esser stato un mese in sua compagnia. Le Prediche però che p(er) addietro facea alla buona Morte, benche p(er) tutte le parti erano stimatissime, eran' oppresse dalla troppo scelta elocuzione Illirica. Il P. F. Alano[19] Domenicano dicono che predichi bene in Slauo, ma però più da Poeta che da Oratore, e più da Amante sul Teatro, che da Pred(icator)e sul Pergamo. Io una sol uolta l' udì ai confini di q(ues)ta Diocesi mentre era in uisita col Monsig. Arciu(escou)o Gallani, far una piutosto essortaz(ion)e al Popolo, e mi piacque non poco. Il P. F. Vincenzo Gozze,[20] ed il P(ad)re F. Arcangelo Gradi pur Domenicani dicesi portarsi anche eglino bene. Da che son' assente da Rag(us)a non ho auuta la sorte d' udire quello che uuol dire una buona Predica in Slauo, non predicando quì se non Frati Zoccolanti che nell' Auuento e nella Quaresima vengon quà mandati dal Superiore più p(er) essercitarsene che p(er) altro, fuori del P. Paolino, in due uolte, in cui però non ammirai altro, che la franchezza, e la grazia nel dire, sapendo dall' altra parte, che le Prediche erano del da noi più uolte compianto P. F. Dionigi.[21] Dopo il P. F. Paolino più di tutti mi piacque il P. F. Serafino suo una uolta scuolaro figliuolo di Miliza che staua uicino alla Casa di q(uonda)m Vecha Benoua, et il P. F. Fortunato Klisceuiza. Il P. F. Agostino era colto (?) alquanto, ma non aueua molto petto, ne molta grazia.

[19] То је Алано Алезини (А. Ђурђевић, Cenni biogr.-lett. d. personaggi più illusti della Congr. Rag. di S. Dom., Спљет 1867, стр. 10).

[20] Виђенцо Марија Гучетић штампао је г. 1756 у Напуљу своје „Похвале", којим је мјесто натписног листа метнуо — прије глед садржине. И анонимна збирка проповједи „Ријеч божја" (Млеци 1743) његово је дјело (Апендини, Not. II, стр. 305, Ивановић, Правовјерство, стр. 52).

[21] Гвардијан фрањеваčкога манастира у Стону О. Дионисије из Дубровника, који је преминуо г. 1717 (И. Кузмић, Cenni stor. sui Min. Osser. di Rag., Трст 1864, стр. 50).

Исправе из преписке Лилиенберг-Рајачић и владике Рада године 1832 и 1833.

Приопћио **А. Вучетић.**

Лани у 6. броју „Срђа“ донијели смо чланак о гореназначеној преписци, који је толико занимао ширу публику, српску и хрватску, да га је више новина мал не у цјелини прештампало.

За овај успјех „Срђа“ заслужан је у првом реду познати родољуб и писац домаће српске повјести господин Томо Поповић у Херцегновоме, који је нама великодушно посудио преписку. То смо дужни да изнесемо на видјело и да му овдје јавно благодаримо.

Сад је ред да ову преписку донесемо у цјелини и да преведемо из њемачког изворника списе о предмету.

У гореназначеном чланку приповиједало се, да се Петар II., пјесник „Горског Вијенца“, владар црногорски, кад није још био митрополит, или надбискуп, него тек архимандрит, био 1832. године обратио далматинскоме владици Рајачићу, да му реди за свећеника млада црковњака Црногорца; да је Рајачић запитао допуст за то у гувернера Лилиенберга и да му овај допусти то и много веће.

Затим кад се 1833. године Раде завладичи у Петерсбургу, Рајачић о том извјести Лилиенберга питајући, има ли пустити Раду да служи службу божју у Котору у православној цркви, јер ће се он из Петроваграда у Црну Гору вратити по свој прилици преко Котора. Лилиенберг одговори, да то не смије да буде и зато напути Рајачића, да оштро забрани православном пароху у Котору, да пусти владику Рада у цркву. Ову прву своју наредбу Лилиенберг допуни након мало дана другом, којом му наложи да заповједи цијелом православном клиру по Боки Которској и православноме пароху у Дубровнику, да не допусте да Владика Раде

служи службу божју у каквој цркви. Ову другу наредбу Лилиенберг издаде, јер је мислио, како сам каже, да би се владика могао искрцати и друговдје по Боки Которској или у Дубровник, а не само у Котор. Рајачић на то извијести, да је тај нови налог већ прије и сам извршио и да је окром тога дао исти налог и православном пароху у Задру. Сада ћемо донијети преписку о посвећењу црногорских свећеника.

1. Писмо Петра II. бискупу Рајачићу* од 12 септембра 1832. године.

Ваше Преосвјашченство,

Милостиви Господине!

Оскудна парохија Копитска у поповима принуђава ме молити у Вашем Преосвјашченства милост, да бисте благоизволили показатеља овог писма, именом Станка Богдановића, постепено у чин поповски произвести, почем је ова Митрополија од дугог времена, као што ће Вашем Преосвјашченству бити познато, удова, сљедовательно ја не имам на кога другога обратити се с прошенијем развје на Ваше Преосвјашченство.

Што се тиче моралног поведенија предреченога Богдановића, то Вас слободно могу увјерити, да је врло чеснога. У наукам пак толико имаде вјежества, колико је нуждно за овдашње свјашченство, за садашња опстојатељства.

Ако ваше Преосвјашченство удостоји моје прошеније испунити, ја ћу Вам свагда за тај општеполезни зајам благодаран остати

Препоручујући се Вашим свјатим молитвама имам част с особитим високопочитанијем назвати се Вашег Преосвјашченства, Милостиви Господине,

Покорњеиши слуга
Архимандрит црногорски.
Петровић.

Цетиње 12 септембра 1832.

---

* Ово и сва писма назначена звјездицом извађена су из шематизма епархије Бококоторске, Дубровачке и Спичанске за год. 1906. а приопћио их је велезаслужни госп. Томо Поповић. Ми доносимо ова писма за попуњење преписке и јер шематизам није свакоме у руци.

2. Њемачки пријевод истог писма од руке самог Рајачића.

Ew. Hochwürden,
Gnädiger Herr!

Da die Pfarre von Kopile Mangel an nöthigen Seelsorgern leidet, so sehe ich mich bemüszigt, Euere Hochwürden hiemit innigst zu bitten, womit Hochdieselben die Güte haben möchten, den Uiberbringer dieses, Nahmens Stanko Bogdanovich, stuffenweis (sic) zum Priester consecriren zu wollen, indem dieses Biszthum, wie es Eueren Hochwürden wohl bekannt ist, schon seit langer Zeit seines Oberhirten beraubt ist, und indem ich mich an keinen Andern, ausser Euerer Hochwürden, verwenden könne.

Was das moralische Betragen des Obgenannten Candidaten Bogdanovich betrifft, kann ich Ew. Hochwürden versichern, dasz dasselbe bisher vorzüglich gut war; die Wissenschaften aber, hat er sich in so fern zugeignet, als es für die Geistlichkeit dieser Gegend, und für die jetzigen Umstände unumgänglich nothwendig ist.

Wenn Euere Hochwürde(n) diese meine innständige Bitte zu erfüllen geruhen werden, so werde ich, für die grosze, und das allgemeine Wohl betreffende Wohlthat, Ihnen ewig dankbar seyn.

Uibrigens habe ich die Ehre mit vollkommenster Hochachtung mich zu zeichen.

Zetinje am $\frac{24}{12}$ sept. 1832.

Euerer Hochwürden unterthänigster Diener
Montenegriner Archimandrit
Petrovich m. p.

3. Пријевод њемачког извјешћа Рајачићева на Лилиенберга о питању Петра II.

Његовој Преузвишености Господину Гувернеру Далматинскоме.

$\frac{\text{бр. 79}}{\text{p.}}$ Котор 26 фебруара 1832.

Ваша Преузвишености!

Јучер сам примио од старјешине црногорских свећеника, Архимандрита Петровића, замолницу, овдје приложену и преведену на њемачки.

Прије но што на њу одговорим, или јој задовољим, држим да сам дужан да обзнаним о ствари Вашу Преузвишеност и замолим да ми пошаљете Ваше високе заповиједи.

Ја сам скромна најпокорнијег мнијења, да се има толико више испунити жеља архимандрита Петровића, што би било корисно за државу да се онај народ учини више привржениим нашој превисокој влади. Заједно опажам, да не налазим са стране црковних закона никакве запреке у ствари.

Придржавам овдје послатог кандидата до високог ријешења Ваше Преузв., које молим да буде што прије уз повратак приопћеног списа и заједно покорно извјештујем Вашој Преузв. да ћу до сахат времена отпутовати у јужни крај ове покрајине и част ми је да се изјавим најдубљим штовањем

Ваше Преузв.

4. Изворно њемачко извјешће Рајачићево на Лилиенберга.

An Seine Excellenz den Herrn Gouverneur von Dalmazien

Cattaro am 26.ten Feber 1832.

$\frac{79}{p}$

Euere Excellenz!

Gestern erhielt ich von dem Montenegriner Geistlichen Vorsteher Archimandriten Petrovich das hier im Originali angeschlossene und ins deutsche übersetzte Ersuchschreiben.

Ehe ich darauf antworte, oder seiner Bitte entspreche, halte ich es für meine Pflicht, Euere Excellenz davon in Kenntnisz zu setzen und mir die hohen Befehle zu erbitten.

Ich bin der unmaszgeblichen gehorsamsten Meinung, dass man dem Wunsche des Archimandriten Petrovich um so mehr entsprechen solle, als es im Interesse des Staates seyn dürfte, jenes Volk Unserer Allerhöchsten Regierung ergebener zu machen. Zugleich bemerke ich, dasz ich von Seiten der Kirchengesetze kein Hinderniss in der Sache finde.

Indem ich den übersendeten Candidaten bis zur hohen Entschlieszung Euerer Exc., die ich mir nebst Rückschluss des Communicats ehemöglichst erbitte, allher einbehalten habe, und zugleich Euerer Exc. gehorsamst berichte, dasz ich nach einer Stunde meine Reise in die südliche Gegend der Provinz unternehme, habe ich die Ehre in tiefster Ehrfurcht zu sagen

E. Exc.

5. Пријевод њемачког одговора Лилиенбергова.

384 гр. Ваша Преосвећености!

У часу, кад ми је стигао Вашег Преос. улак те ми донио цијењено писмо од 26. септембра о. г. Бр. 79, којега прилог повраћам приклопљен, журим се да на њ одговорим.

Не налазим не само никаква приговора да Ваша Преосв. посвети кандидата црногорског свећенства, Станка Богдановића, него још Вас молим да ми поздравите Архимандрита Петровића и увјерите га у моје име да ми је врло мило, што њему и Црногорцима могу дати доказ пријатељства као од сусједâ. Да му је стога слободно, кад се Ви будете вратили у Шибеник, да шаље исто тамо за рећење кандидате, а они ће бити јамачно примљени свим штовањем и пријатељством као од сусједâ. Ако је пако обичај, да се подијели по који мали дарак оним, који су посвећени, или да они буду позвани на гозбу, учините слободно и то на мој трошак и, ако Вам се чини да је згодно, позовите на гозбу и неколико отмјених чланова тако званог сената, па био то и архимандрит; а ако би се овом или којом другом приликом приказала пристојна згода да се говори о новим мирним везама с Турцима, било би врло добро и пристојно, да Ваша Преузв., у богољубном пастирском смислу, као само за спасење Својих овчица, изјави жељу да несугласице између неких мјеста у Црној Гори и Которана, које су донијеле толико несреће и проклетства између два кршћанска и сусједна племена, буду за свељ укинуте формалним поправљењем граница и оштрим кршћанским и правним поретком.

Ма и да не могу ончас одговорити на друго писмо Ваше Преосв. од 25 септембра о. г. Бр. 78, које ми је заједно стигло и треба да чекам настајни дан поште, јер данас идем на пут на Велебит; могу Вам ипак у толико донијети на угодно знање, да су Ваше Преосвећености ревност и справност, да из петних жила вршите мисли Његова Величанства, биле примљене с нај вишег мјеста особитом насладом по високом пресидијалном писму Њег. Преузвишености Господина Врховног Канћелара Грофа от Митровскиј 17. септембра о. г. бр. 1679; по томе Господин Врховни Канћелар по изричитим

ријечима „очекује угодним уфањем испадак Вашег диоцезан-„ског путовања, које по Вашем увјеравању пружа толико „темеља да дјеловање Ваше Преосвећености буде овјенчано „жељеним успјехом".

У исто доба осјећам се побуђен да изјавим поновно своју нај усрднију захвалу, што непрекидно настојите да по мудрој намисли Њ. В. дјелујете корисно на добробит ове земље и да Вас замолим да своју назочност у Которском окружју упоравите свом могућности у то да доскочите поспјешно, моћно и трајно оним пороцима неких онамошњих православних *(грчких)* свећеника, те могу штетно дјеловати на јавни мир и благостање; у томе рачунам потпуно на Вашу разборитост и мудрост.

Сва новија приопћења Ваше Преосвећености биће ми колико занимива толико и угодна и увјеравајући Вас да ћу непрестано доносити на знање Њ. В. сваки битан успјех, који се буде имао приписати Вашој заслузи, остајем нај потпунијим високим штовањем.

Ваше Преосвећености

Задар 1. октобра 1832 нај покорнији слуга м. п.

Лилиенберг м. п.

Преосвећеноме Господину бискупу Рајачићу

у Котору.

6. Њемачки изворник Лилиенбергова одговора.

С двора: 24. септ. у $6^{3}/_{4}$ часа вь Кастел-Ластвъ 1832.

P

80

P

Изнутра:

384

gp

Euer Hochwürden!

In dem Augenblicke, in welchem mir die Staffette Eurer Hochwürden zukam, die mir das schätzbare Schreiben vom 26 September l. J. Z. 70. überbrachte, dessen Beilage ich zurückschliesze, beeile ich mich dasselbe zu beantworten.

Ich finde nicht nur keinen Anstand, dasz Eure Hochwürden den Kandidaten des Priesterstandes vom Montenero, Stanco Bogdanovich, consacriren, sondern ich ersuche Sie den Archimandriten Petrovich meine Empfehlung ausrichten, auch in meinen Namen versichern zu wollen, dasz es mir sehr lieb ist, ihm und den Montenegrinern einen Beweis nachbarlicher Freundschaft geben zu können. Es stehe ihm daher frey, selbst in der Folge, wenn Eure Hochwürden bereits nach Sebenico zurückgekehrt seyn sollten, die Kandidaten zur Ordination selbst dahin zu senden, die mit aller Achtung und nachbarlicher Freundschaft gewis werden aufgenommen werden. Sollte es übrigens Sitte seyn, die Ausgeweihten mit einem kleinen Geschenk zu betheilen, oder ihnen ein Gastmahl zu geben, so wollen Sie auch dieses auf meine Rechnung ohne Anstand ausführen, und wenn Sie es angemessen finden, einige notable vom sogenannten Senate, und selbst, wenn es der Archimandrit wäre, hierzu einladen; ergäbe sich dann bey dieser oder einer andren Gelegenheit ein schicklicher Anlasz, um über die eingetretenen friedlichen Verhältnisse mit den Türken, deren Sie in Ihrem Briefe erwähnen, zu sprechen, so wäre es sehr dienlich und angemessen, wenn Eure Hochwürden im frommen Hirtensinne und Tone, gleichsam blos des Heiles Ihrer Schöflein wegen, den Wunsch äussern mächten, dasz die Differenzen, welche zwischen einigen Orten von Montenero und den Cattaresern obwalten, und so viel Unglück und Verwünschungen zwischen den zwei christlichen Nachbarvölkern herbeiführen, durch eine förmliche Grenzberichtigung und strenge christliche und rechtliche Ordnung für immer gehoben werden.

Obgleich ich Eure Hochwürden zweites, mir gleichzeitig zugekommenes Schreiben von 25. September l. J. Z. 78. nicht sogleich beantworten kann, und hierzu den künftigen Posttag abwarten muss, weil ich heute meine Reise auf den Wellebich antrete, so kann ich Ihnen doch einstweilen zur angenehmen Kentniss bringen, dasz Euer Hochwürden Eifer und Bereitwilligkeit die A. H. Ansichten Seiner Majestät mit allen Kräften zu befördern, laut h. Präsidial-Schreibens S. E. des Herrn Obersten Kanzlers Grafen von Mittrowskij vom 17. September l. J. Z. 1679. höchsten Orts mit besonderem Wohlgefallen auf-

genommen worden ist; wonach der Herr Oberste Kanzler dem Resultate Ihrer Diöcesan-Bereisung nach den ausdrücklichen Worten „in angenehmer Hoffnung entgegen sehe, die nach „Ihrer Versicherung so vielen Grund darbiethet, dasz Eure „Hochwürden Einwirkung mit erwünschten Erfolge gekrönt „seyn wird."

Zugleich finde ich mich veranlaszt Euere Hochwürden für das fortgesetzte Streben zum Wohle dieser Provinz nach den weisen Absichten S. M. fruchtreich zu wirken, meinen wiederholten verbindlichtsten Dank auszudrücken, und Hochdieselben zu ersuchen, Ihre Anwesenheit im Kreise Cattaro möglichst zu dem Ende zu benützen, denjenigen Mängeln einiger griechischen Geistlichen daselbst, die auf öffentliche Ruhe und Wohlfahrt einen nachtheiligen Einfluss üben könnten, schleunig, wirksam und dauernd zu begegnen, wobei ich ganz auf Ihre hohe Einsicht und Klugheit baue.

Alle fernere Mittheilungen Eurer Hochwürden werden mir so interessant als angenehm seyn, und mit der Versicherung, dasz ich fortwährend von allen wesentlichen Wirkungen, welche Ihrem Verdienste zuzuschreiben sind, S. M. in Kenntnisz erhalten werde, geharre mit vollkommenster Hochachtung

Zara am 1 Oktober 1832 m. p. gehorsamster Diener
m. p. Lilienberg

An den Hochwürdigsten Hern Bischof Rajacsich
zu Cattaro.

TRISTOTA OBLJETNICA SMRTI MIHA PRACATA.

1. Njegov testamenat.

(nastavak). Priopćio i preveo **A. Pavlić.**

Voglio et espressam.e ordino che tutti li Capitali, li quali si trovaranno all' aprire di questo mio Testamento su l entrate di Italia, cioè in Genova, in Roma, et in Napoli debbano star fermi perpetuamente, et in caso che fussero restituiti, voglio che li debba tornar a rimetter nell' altre entrate in Italia dalli miei Epitropi p.er l' essecutione della sud.a mia ordinatione, acciochè stiano perpetuis temporibus. Perchè potrebbe succedere che qualc' uno delli benefitiati in questo mio testamento volesse molestare li miei Epitropi per qualsivoglia conto, però ordino che quel tale, il quale facesse molestia alli miei Epitropi, ipso facto s' intenda privato del benefizio da me lassatoli, il quale benefizio voglio che da essi mia Epitropi sia applicato alle opere pie, come meglio parerà loro. Ordino che dopo che sarà aperto il presente mio Testamento, debbano li mia Epitropi pagare in termine di giorni dieci al più tardi quanto doverò dare a quelli, li quali appariranno creditori nel mio libro, il quale mio libro voglio che sia creduto in tutto e per tutto, tanto in credito, quanto in debito, et come saranno pagati li detti creditori, voglio che tutto il resto delli mia denari contanti, li quali si trovaranno dopo la morte mia, tanto nelle mie casse in Ragusa, quanto in qualsivoglia altro luogo, e parte del Mondo, et nelle Mercantie, e nella mia Nave, et nelle mie participationi nell' altre Navi, la quale mia Nave, et le dette mie participationi non voglio già che si possano vendere, li guadagni della qual mia nave, et delle dette mie participationi insieme con li sud.i denari contanti, e delle mercantie le quali si dovranno vendere, si debbano giornalmente con ogni diligenza spender nel riscatto de schiavi per mano delli mia Epitropi, ma che quei schiavi, li quali fossero mia Parenti fino il 4.° grado debbano in questo riscatto preceder gl' altri Schiavi

della natione. Voglio che li sudetti Legatarii delle mie possessioni di Maglkove e di Bagna, e loro successori, siano tenuti pagare ogn' anno alli frati di Slano scudi quatro, li quali frati siano obligati celebrare una Messa alla settimana nella mia Capella posta in Bagna, et pregar Iddio p. l'anima mia, e delli mia Antecessori, e fra tanto voglio che Vizza mia Consorte debba pagare li detti Scudi quatro p.la celebratione di dette Messe. Ordino che la mia Nave nominata s.to Gio. Battista al presente patroneggiata p. Giorgi di Pietro Balach, sia dall' istesso Giorgi patroneggiata a beneplacito delli mia Epitropi, et quando egli non la volesse patroneggiare, voglio che essi miei Epitropi debbano trovare, e mettere altro Patrone postizzo. Lasso a ciascuna mia Massara, la quale dopo la mia morte si trovasse in casa mia, scudi venti, oltre il pagam.to della sua mercede. Dichiaro che ho uno libretto appartato nel quale sono notati alcuni debiti delli mia villani, voglio che li detti debiti siano loro perdonati, et gratis rilasciati, in fuor delli debiti delle cetvartine, et pokloni, le quali cetvartine et pokloni voglio che debbano pagare, che questo è l'obligo loro. Dichiaro che mi trovo havere su l'entrate della gabella di vino della Città di Napoli il Capitale di ducati due milla, a sei e mezzo p. cento, voglio che l'entrata di d.o Capitale sia distribuita in questo modo cioè. La metà di essa entrata sia data alli poveri, li quali ogni anno saranno posti alle Danze. Un quarto sia spartito a Giuppana a Luca alli poveri bisognosi, preponendo sempre li poveri Parenti della mia prima Consorte, Figlia di Tomaso Brailonn, et un quarto sia spartito a Calamotta alli Poveri bisognosi, anteponendo sempre li poveri Parenti mia fino il quarto grado, et occorrendo che il detto Capitale di ducati due milla, o qualche parte di quello fusse restituito, voglio che di nuovo si debba rimettere sù l'entrate in Italia p. mani delli mia Epitropi, le quali entrate si debbano spartire fra li sudetti poveri, come anche di sopra ho detto, et li contratti, et le altre scritture di tutte le mie entrate che ho in Italia si trovano riposti nella mia Cassetta di Noghera. Epitropi et essecutori di questo mio Testamento faccio et lasso Vizza mia cara Consorte, Tomaso Sagri, suo frat.llo Vincenzo e Michele figlio di Gio. Balach, e Fran.o Bened.o de Primi, e Fran.o di Vincenzo di

Steffani, alli quali raccomando l' essecutione della mia dispositione et volontà.

Io Michele Prazzati affermo quanto di sopra ho disposto.

* * *

Sequitur tenor primae additionis, cui erant ascripti D. Simeon Lucae de Bona Judex et Valerius Gigantius Not.s Testis v:

In Christi Nomine Amen. Anno ab eius salutifera Nativitate 1598 Ind.e XI Die vero XX Maji Ragusii. Havendo io Michele Prazzati fatto il mio Testamento, hora m' occorre far questa aggionta, trovandomi p. la Iddio gratia sano d' inteletto e del corpo mio, la quale gionta è questa cioè. Mi trovo havere una casa posta a Isola di mezzo a Igalo, da me novamente fabricata sopra una parte di Magazeni comprati da q.m Jerolimo Fran.o di Caboga, la qual casa è posta fra la mia Chiesa, et una casa della fraternità di S. Maria di Bissone, questa casa lasso dopo la morte della mia Consorte a Marino di Damiano Bratich, et alli sua heredi, il quale Marino non havendo heredi voglio che pervenga a Michele suo fratello, et alli Heredi di d.o Michele, con conditione però che questa Casa non si possa vendere, nè alienare, ma vada di herede in herede in perpetuo. Lasso a Marra che fù nostra Massara, al presente moglie rel. del q.m Giovanni di Rado fabro, scudi dieci ogni anno durante la sua vita, li quali scudi dieci le debba dare ogn' anno la fraternità di S.ta Maria di Bissone dell' entrate, le quali ho lassate nel mio Testamento alla d.a fraternità in Napoli. E perchè potrebbe essere che io non havessi disposto di tutto il mio nel mio Testam.o, però voglio et ordino che trovandosi qual cosa, la quale non fusse stata da me disposta, e lassata nel mio Testam.o, vada, e sia delli poveri vergognosi a Isola di mezzo, et che passi p. le mani delli miei Epitropi. Aggiungo alli miei Epitropi nominati nel mio Testam.o Giovanni di Fran.o Palmotta e Gio. et Dom.co Facenda.

Io Michele Prazzati affermo q.nto di sopra mano propria, approvando le sud.e tre cassationi p. esser fatte di mia volontà.

* * *

Tenor secundae Additionis, cui erant ascripti q.n Simon Lucae de Bona Judex scriptus, et q.n Valerius Gigantius p.tus, qui tenor sequitur v.:

In Christi Nomine Amen. Anno ab eius salutifera Nativitate 1601. Indictione XIIII.a die vero VI februarii Ragusii. Havendo io Michele Prazzati fatto il mio Testamento questi anni a dietro, mi occorre hora fare la presente aggionta, trovandomi sano per l' Iddio gratia dell' inteletto e del corpo mio. Lasso a Giorgi di Pietro Balach per amore scudi ducento, li quali voglio che li siano pagati, e dati all' aprire del mio Testamento, del quale mio testamento, e di questa mia aggionta faccio ancora lui Epitropo, pregandolo che voglia aver cura di dar fine alli effetti della mia Nave nom.a s. Gio. Battista che si disfece all' Isola di Mezzo, et il proceduto di detti effetti, che si debba notare in credito della d.a Nave in conto corrente nel mio libro segnato E. del quale proceduto si debba far parte alli partecipi della detta Nave, li quali partecipi apparono notati nel detto mio libro, et esso Giorgio, ancora per li conti havuti da esso Giorgi, dal quale la detta Nave fù patroneggiata ultimamente, disbattendo quello che essi partecipi hanno havuto a conto di detti effetti, come appare nel detto mio Libro segnato E. Dichiaro che nel mio Testamento ho fatto mentione di quello che mi debbeno li mia Contadini delle mie possessioni in Terre Nove, cioè di Mravignaz, Maglkove, e Bagna, come appare in un Libretto, dove sono notati li detti Contadini, del quale debito voglio che li detti Contadini siano liberi, voglio non di meno che debbano pagare li debiti pokloni, e le cetvartine di grani, e di altre biade ogni anno a quello, o veramente a quelli a chi perveniranno le dette mie possessioni come hanno fatto sin quì, perchè di detti pokloni, e cetvartine non li faccio liberi. Item voglio che la fraternità di S.ta Maria di Bissone debba pagare dell' entrate in Napoli, che io le ho lassate nel mio Testamento, scudi trenta ogni anno al Parochiano dell' Isola di Calamota per suo salario con questo però, che quelli della detta Isola, li quali sono stati sottoposti al detto pagamento non siano più obligati nè travagliati per causa del d.o pagamento, ma voglio che siano liberi da questo aggravio, et questo faccio per l' anima, e delli miei Progenitori. Epitropi di questa

mia Aggionta faccio quei med.i li quali ho fatto nel mio Testam.o alli quali racc.ando l' anima mia.

Prijevod.

Hoću i naročito zapovijedam da sve glavnice te se budu naći pri otvaranju ove moje oporuke na dohocima Italije, to jest u Genovi, u Rimu i u Napulju, ostanu do vijeka netaknute, a u slučaju da bi natrag bile povraćene, hoću da se opet povrate na druge dobiti u Italiji putem mojih Epitropa, koji su za izvršenje rečene moje odredbe, i da budu opstojati na vijeke. Pošto bi se moglo slučiti da koji od nadarenijeh u ovoj mojoj oporuci bude dosadivati mojim Epitropima za koji bio posao zapovijedam da ko bi činio zadjevice mojim Epitropima, taj čas neka bude lišen blagodati mojega zavještaja, što će moji izvršitelji prenijeti u dobrotvorne svrhe, kako se njima bude bolje svidalo. Zapovijedam, pošto bude otvorena ova moja oporuka, da moji izvršitelji isplate naj kasnije u rok od deset dana što dugujem onijem koji su u mojoj knjizi kao dužitelji ubilježeni, a toj knjizi hoću da se bude vjerovati sveosve, bilo za dužnike, bilo za dužitelje; a pošto budu plaćeni rečeni dužitelji, hoću da cijeli ostatak mog gotova novca, te se nađe po mojoj smrti, bilo u mojim pjeneznicama u Dubrovniku, bilo u kojemudrago drugom mjestu i dijelu od svijeta, i u trgovinama i u mojem brodu, i u mojim dionicama u ostalim brodovima, taj moj brod i iste moje dionice ne ću da budu prodani; dobiti ovog mog broda i spomenutijeh mojijeh dionica ukupno sa rečenim gotovim novcem i trgovinama, što se moraju prodati, neka se tačno danomice u otkup sužnjika troše sa strane mojih Epitropa, ali sužnji, te budu meni svoji do četvrtog koljena, imat će prednost pred ostalim sužnjima iz otadžbine. Hoću da rečeni nasljednici zapisa o mojim imanjima od Majkova i od Banje i njihovi nasljednici plaćaju svako godište fratrima od Slanoga četiri škuda, a ti se fratri obdužuju da govore jednu Misu na sedmicu u mojoj kapeli u Banji i mole Boga za moju dušu i mojih preda, a uz to hoću da Vica moja žena isplaćuje ista četiri škuda za ove Mise. Hoću da mojim brodom imenom Sveti Ivan Krstitelj,

kojim sada zapovijeda Đuro Petra Balak-a, bude zapovijedati isti Đuro na volju mojih Epitropa, a kad on to ne bi hotio, hoću da isti moji Epitropi nadu i postave drugog nadomjesnog zapovjednika. Ostavljam svakoj mojoj službenici, koja se po mojoj smrti nade u mojoj kući, dvadeset škuda okrom plate. Očitujem da imam jednu knjižicu napose, gdje su zapisani neki dugovi mojih seljaka; hoću da im se ti dugovi oproste i badava otpuste, okrom dugova za četvrtine i poklone, koje četvrtine i poklone hoću da isplate, jer im je to dužnost. Očitujem da poviše prihoda od nameta na vino grada Napulja, imam glavnicu od dvije hiljade dukata, po šest i po na stotinu, hoću da prihodi ove glavnice budu podijeljeni na ovaj način, naime. Polovina prihoda neka se dâ siromasima, koji će se svake godine namještati na Dančama. Jedna četvrtina nek se podijeli na Luci Šipanjskoj potrebitim siromasima, dajući vavijek prednost siromašnoj svojti moje prve žene, kćere Toma Brailon-a, jedna četvrtina nek se porazdijeli medu potrebne siromahe na Kalamoti, pretpostavljajući sved siromašnu moju svojtu do četvrtoga koljena, a kad bi se zgodilo da ta glavnica od dvije hiljade dukata, ili koji dio iste, bude povraćen, hoću da se opet postavi na dobit u Italiju od mojih Epitropa, a te će se kamate porazdijeliti istim siromasima, kako sam gori spomenuo, a pogodbe i ostala pisma svijeh mojijeh prihoda, što imam u Italiji, sačuvani su u mojem sanduku od orahovine. Epitropima i izvršiteljima ove moje oporuke činim i ostavljam Vicu moju dragu ženu, Tomu Sagri njena brata, Vicka i Miha sinove Ivana Balak-a, i Frana Benedikta Primi, i Frana Vickova od Stefani, kojima preporučam vršenje moje odluke i volje.

Ja Miho Pracat potvrdujem koliko sam gore odredio.

* * *

Evo sadržine prvog priloška, koji su potpisali G. Šimun Lukov Bona, sudac, i Valerije Giganti bilježnik i svjedok. t. j.:

U Hristovo Ime Amin. Godina od spasonosna njegova Porođenja 1598, Indikt. XI, dneva pak XX. maja u Dubrovniku. Pošto sam ja Mi o Pracat učinio svoju oporuku, sada mi trebuje da učinim ovaj priložak, kad sam po Božijoj milosti zdrav u pameti i u svojem tijelu, a ovo je taj priložak, naime. Imam

jednu kuću na Lopudu na Igalu, koju sam iz nova sagradio poviše magaza kupljenih u nekoga Jera Frana Kaboge, a ona je izmedu moje crkve i jedne kuće bratovštine Sv. Marije od Šunja; ovu kuću ostavljam po smrti moje žene Marinu Damjanovu Bratiću i njegovim nasljednicima, a kad taj Marin ne bi imao nasljednika, hoću da pripadne Mihu njegovom bratu i nasljednicima Mihovim pod uvjetom pak da se ova kuća nema prodati niti drugom dati već da bude prelaziti od nasljednika na nasljednika na vijeke. Ostavljam Mari, koja bi naša službenica, a sad udova pok. Ivana Radova kovača, deset škuda svake godine, dok bude živa, a te deset škuda ima joj dati svake godine bratstvo Sv. Marije od Šunja od prihoda u Napulju, što sam ostavio u svojoj oporuci rečenom bratstvu. A moglo bi se slučiti da ja nijesam razredio sve o svojoj imovini u oporuci; zato hoću i zapovijedam, da ako bi se našla koja stvar, što ja nijesam odredio i ostavio u mojoj oporuci, neka bude i ostane sramlježivim siromasima na Lopudu, i da prede preko ruka mojih Epitropa. Prilagam k mojim Epitropima, napomenutim u mojoj oporuci, Ivana Frana Palmotu i Ivana i Domenika Faćendu.

Ja Miho Pracat potvrđujem gore rečeno svojim potpisom i pristajem na rečene tri preinake, jer učinjene mojom voljom.

* * *

Sadržina drugog priloška, te su potpisali Šimun Lukov Bona, sudac gore rečeni, i Valerije Giganti prije rečeni, a sadržina je ova, naime:

U Ime Hristovo Amin. Godina od spasonosna njegova Porođenja 1601. Ind. XIIII. dneva pak VI. februara u Dubrovniku. Pošto sam ja Miho Pracat učinio svoju oporuku ovo posljednjih godina, trebuje da učinim sada ovaj nadometak, kad sam zdrav po Božijoj milosti duhom i tijelom. Ostavljam Đuru Balaku Petrovu za ljubav dvijesto škuda, što hoću da mu bude plaćeno i dato, kad se otvori moja oporuka, a iste oporuke i ovoga moga priloška odabiram i njega Epitropom, molbom da bi pazio e da se dovrše stvari glede mojega broda Sv. Ivan Krstitelj, koji se razrušio na Lopudu, a izvadak od tijeh predmeta neka se ubilježi kao dug rečenog broda u tekući račun

u mojoj knjizi označenoj E.; taj izvadak neka se podijeli udionicima rečenog broda, a ti udionici nahode se zabilježeni u spomenutoj mojoj knjizi, te još i sam Đuro, radi računa što ih je imao onaj Đuro, koji je u posljednje doba zapovijedao rečenim brodom, odbivši što su isti udionici bili primili na račun rečenijeh predmeta, kako se vidi u rečenoj mojoj knjizi pod znakom E. Očitujem da sam u svojoj oporuci napomenuo što mi duguju moji kmetovi na mojim imanjima u Primorju, to jest u Mravinjcu, Majkovima i Banjoj, kako se razabire iz neke knjižice, gdje su pobilježeni ovi kmetovi; hoću da oni budu prosti dugova, hoću ipak da plate dugove poklona i četvrtine pšenice i ostalog žita svake godine onome, ili uprav onim kojima će zapasti ova moja imanja, kako su radili doslije, jer ne ću da budu prosti poklona i četvrtina. Zatim hoću da bratovština Sv. Marije od Šunja plaća od prihoda u Napulju, što sam joj ostavio u svojoj oporuci, trideset škuda svake godine Parohu ostrva Kalomote kao njegovu platu, pod tim uvjetom, da oni od rečenoga ostrva, koji su obvezani bili na rečeno isplaćivanje, ne budu dalje dužni ni traženi radi toga, da li hoću neka budu prosti ovoga nameta, a ovo činim za dušu mojih predaka. Epitropi ovoga mog priloška neka budu oni isti, koje sam imenovao u svojoj oporuci, kojima preporučam dušu svoju.

Пшенично зрно велико као крушка.

Прилог проучавању народних приповиједака.

Владимир Ђоровић.

1887. изишла је у „Босанској Вили" једна приповијетка народна забиљежена од Јове Тубимовића, под насловом „Како је нестало правде на земљи". Садржај јој је опширан и шарен. Цар неки желећи да дозна, има ли старина каквих у његову царству, пошаље на све стране људе са заповијешћу: „Ће год шта старо и необично нађу, да одмах оправе њему". И ти људи, међу осталим ријеткостима, донесоше цару и једно пшенично зрно, велико као крушка. Зачуди се цар и посла поново људе, да траже по царству паметара, који би знао шта рећи о томе зрну. Послије дуга хода наћоше једнога старца од двјеста година, (у њега је била брада бијела као вуна), и запиташе га, зна ли им што рећи за зрно. Он их посла другом старцу од четири стотине година, јер он не знаде ништа рећи. И тај старац од четири стотине година (и просједе браде) не знаде им ништа казати, но их посла трећем старцу, који је имао шест стотина година. Кад дођоше овом трећем старцу, посланици се необично зачудише, јер је био још крепак и ни мало сиједе. Кад му рекоше за зрно, он заплака. „Ej, ej, моја дјецо, то је зрно баш на земљи расло, ама давно је то било, давно, још кад је правда на земљи владала, ето толико је онда било зрно пшенично, па не само то, већ све је било више и напредније све, — све, што је живо на свијету, било је много веће него сад, па и људи су били виши него данас". Али то је све било у доба, док је још правда била на земљи. И исприча им један случај из тог доба, кад се право судило, „онда вам не бијаше клетве, нити би се коме тражили свједоци, веће, што не би могао суд право осудити, оно су слали праведнијем веригама, па би се одма дознао кривац". Човјек неки продао другоме кућу. Купац хтједе градити нову и стога сруши стару кућу. Копајући темељ наиђе на благо. Он одмах оде продавачу и врати му благо говорећи, да му је он продао само кућу. Продавач опет рече, да је он продао с кућом све и да благо не припада њему. Ниједан не хтједе да га узме и нај послије одоше

цару, да им он пресуди. Цар одлучи, да се узму њихова дјеца и да то благо дође њиховој дјеци. Други случај био је страшан и учинио је, да је нестало правде на земљи. Јер „када бијаше божији благослов на земљи, онда бијаху и праведне вериге. Чинило се свијету, да те вериге из неба висе, и оне су биле свједок свакоме на земљи... Кад суд не би могао намирити или изнаћи, ко је кривац, онда би суд слао тијем праведнијем веригама. Кад би два противника дошла до верига, требала би обадвојица да их руком дохваћају, па, прави је вазда мого' дохватити, а кривом се не би дало, јер би вериге од њега у небо побјегле". Кум неки зајмио је у кума сто дуката, издубио један штап и ставио их унутра. Кад је кум заискао паре натраг, он му даде штап у руке, поче се крстити и рече, да је паре вратио. Зачуди се кум томе непоштењу и пође с њим на суд. Уз пут је узео непоштени овај штап натраг. Пред часним веригама закле се поштени кум, да је прав и дохвати вериге. Непоштени кум даде опет штап свом куму и закле се и он, да нијесу у њега дукати и дохвати вериге. Кад се вратише, он узе штап и опет натраг. А у тај час почеше се вериге дизати у небо и нестаде их за увијек испред људских очију. Он им нај послије растумачи, за што је онај први старац онако бијел („много је радио и имо' је много бриге"), онај други сиједа („имо' је бриге"), а он остао с правом бојом („ја нити имам бриге, нити што радим").

Прича та има три дијела, управо три готове приче, из којих је састављена. Једна је са пшеничним зрном, друга са поштеним купцем и продавачем и трећа о кумовима и часним веригама. Све их, изгледа, веже заједничка нит онога доба, кад је још било правде на земљи. Али, у ствари, у том споју има неприродности и прилазаји из једне приче у другу нијесу ни течни, ни оправдани. Оне могу да буду по логичном закону једна уз другу, али логична веза те врсте није обична у народним приповиједткама. По сам развој радње ове узгредне приче, ако би се сматрале као епизоде, немају потребне узрочности и ако иначе, у неколико, допуњују слику прилика, али не и радњу. Народне приче уз то не трпе тих реторских, драмских и сликарских допуна, оне хоће да буду течне, одређене. Ове приче немају ни значајне сличности или сродности мотива, немају успоредности радње. То су приче са разним елементима и из разних кругова.

Везу њихову, према том, ја сматрам као специјално излагање дотичног приповједача или и скупљача, који је за карактеристику једног стања узео једну епизоду (са продавачем и купцем) и из својих разлога невјешто спојио причу о куму варалици и часним веригама са причом о пшеничном зрну. Разлог је могао да буде у тенденцији, да се о том златном добу, *aurea aetas*, даде у контрасту двају епизода једном од њих и мотивација нестанка тога доба.

Први дио ове приче одговара потпуно једној причи из класичне серије Толстојевих народних прича (Народные разказье), са причом „Зерно съ куриное яйцо". Ту су све оне типичне особине, само је у појединостима нешто одступања. Дјеца су нашла зрно и продала га путнику, а путник цару. Даље је све исто, цар се распитује, доводе му старце. Први је безуб, зелен, не чује готово ништа, слабо види и једва је дошао на двије штаке. Он није знао рећи ништа, него им рекао, да зовну његова оца. Овај је дошао на једној штаки, види добро и чује боље од сина. Ни он не зна ишта рећи, него их шаље по свога оца. Дошао и тај старац са свијетлим очима и разговјетним говором, и он одговара: „Хлѣбъ такой на моемъ вѣку вездѣ раживался. Этимъ хлѣбомъ я вѣкъ свой кормился и людей кормилъ. Это зерно и сѣяль, это и жалъ, это и молотилъ". И он спомиње с уздахом своје доба, кад још није било новаца и кад се хљеб није куповао, кад је поље његово била земља божија. „Земля вольная была, своей землю не звали. Своимъ только труды свои называли". А његов одговор због чега сада не роди више тако зрно и због чега је он крепчи од сина и унука, даје љепши и срећенији одговор од оног прошлог: „— что перестали люди своими трудами, жить, — начали на чужіе зариться. Встарину не такъ жили, встарину жили по Божьи: своимъ владали — чужимъ не корыстволись".

Ствар је занимљива. Могуће је, прије свега, да је скупљач сам причи оваквој, каква је у штомом, дао и сувише много своје боје. Ствар о часним веригама и кумовима, она о купцу и продавачу чисте су народне и ми их код нас чешће сретамо. Али шта је са оним првим дијелом? Није ли он спојен са ова два мотива намјерно, да би међу њима изгледао више наш? Да га није скупљач писао не по сјећању, него по препрчавању од лектире (све ми се чини, да је у некој читанци ова прича пре-

ведена?) Јер мотив тај није обичан, иначе и немамо га раније. Сумња је наша, дакле, оправдана. Још кад се види, да су она ситна одступања тако незнатна, да је све карактеристично остало, кад се узме неприродност споја, онда је ствар још сумњивија. Али могуће је, да је Толстој добио идеју те приче из које руске народне приче и да онда та евентуална прича припада општем циклу. Јер у другој једној причи из тог истог Толстојевог низа, у „Чѣмъ люди живы" имамо једну епизоду, која потпуно одговара једној нашој народној причи (у много верзија) и која је, без сумње, општег народног или легендарног поријекла. То је прича, како Бог шаље анђела, да из једне мајке узме душу, а он то не учини из бриге за сирочад. И како га Бог за то казни: има да дозна, шта је у људима, шта није дано људима и чим људи живе. (У нашој причи обично шаље га Бог да донесе каменчић из мора и разломивши га покаже му унутра црва, за ког се он брине и у дубокој пучини).*

Свакако, ствар заслужује да се истакне и да се покаже, како с много обазривости и критике мора да се приступа тим тешким проблемима народних приповиједака.

* Елемената народних прича има и у оној тенденциозној и духовној причи „Сказка объ Иванѣ-дуракѣ". О одношају између приче „Крестникъ" и наших народних прича говорићемо у засебном чланку.

Rajniku sinu.

Ivan Miletić. Zadar.

Za sretnih dana pri majčinim grudim
Podojen, bujeć, kad si glavu sklanja',
Šaptao sam ti — da te ne razbludim —
Stihove bajne topla milovanja.

Sad glasno - - pjevam - - - Nije, da te budim,
Ne, Boris! — San tvoj nema prenjivanja: —
Ja tužnom strunom kraj rake ti gudim
U pomen sreće — mješte ljuljuškanja!..

Spavaj mi! — Nebo iz mrzlih njedara
Crnu je zemlju poplaštilo lierom;
Kô biljur tvoja, biela, nepisana

Mogila blista — željkujuć vajara! —
Ah! Na tom sniegu ja ti suzom-perom
Sad črčkam ime — željo zakopana!

Na Savin dan 1907.

Сфрагистичка вриједност печата * * * * * * * * *
на комисији Дубровчана посланицима у краља Људевита I. 1358. г.

Комисију са пријеводом донијели смо између „Дубровачких Споменика“ у „Срђу“. На ванјској страни комисије је велики печат Дубровачке републике. На дну му, кад га обрнеш наопако, поредана су три мала печата у воску, којим је комисију запечатио сваки од три истодобна кнеза: Марин Бона, Савин Бонда и Џиво Тудиси, сваки својим печатом.

На лијево је грб породице Бона, т. ј. љествице, од владалачке талијанске породице della Scala, које се пењу од десне пут лијеве, а на врху у малом четверокуту налази се царски Хохенстауфовски орао главом обрнутом пут запада. Љествице су доле шире а горе уже. Легенда је наоколо у готско-романском слогу: MARINVS BONA. Све је врло лијепо и чисто. Бонов грб носи на врху крст а с обе стране су грба двије гранчице неког биља.

Печат на десно је породице Тудиси. У грбу на горњој страни су три звијезде или цвијета, ниже два, а на дну само један. Легенда наоколо регби да садржи: GYVO d. TITYISO ✝, остали је дио поцијепан. Грб и слова нијесу тако чиста као у првоме, него су размечена.

Печат по средини је породице Бонде. Грб приказује (црвеног) вола, гдје гази по валовима. Овај је печат у најгорем стању. Грб је цио, али нешто размечен, али од легенде нијесу сачувана него шест до седам слова. Треба опазити да је овај печат носио двоструку легенду концентричну у два вијенца. У једном се вијенцу познају три а у другом ванјском четири слова, али измечена.

Грб је Бонде по талијанској харалдици тако звани: parlante = који говори, т. ј. сликовито приказује само презиме, бива: Bue = во̀ и onda = вал, дакле: Bueonda, скраћено:

Bonda. У дубровачкој харалдици особито обилују грбови ове врсте, т. ј. parlanti, тако је Croce, лав гдје носи Krst; Ragnina, у горњем црвеном пољу три pauka (ragno ital.), Saraca, којој је породици припадао надбискуп Илија Сарака, послат од републике 1358 краљу Људевиту заједно са дубровачким посланицима, има за грб на жутом пољу модри појас који носи рибу, која се талијански звала sarago (сад sargo), а старо име Саракâ бјеше Saraga. Кад преоте мах словенски елеменат над романским, породица се прозове Сарака (Saraca) по истој риби, која се у нас зове сарак. Поред побједе словенског елемента породица се још дан данашњи служи за своје племенско презиме романском ортографијом и потписује се Saraca са *c* мјеште *k*.

Породица Gradi, која вуче лозу још од Бодинових времена, а чије је по причи праотац Вук Гредић, нетом би примљен међу властелу дубровачку, звучни романски језик, који се онда говорио по Дубровнику међу властелом, преметне га у Gradi а на грб му постави степенице по талијанској ријечи gradini (gradi) што значи степенице.

Сорго, гласовита породица, која пређе из Арбаније, назове се Sorgo одатле што, кад је по Дубровнику харао глад, подијели силни сијерак сиромасима мукте, а мање имућнијем грађанима уз врло ниску цијену. Град тим би спашен, те Сорга убројише међу властелу а на грб му ударе класове Сијерка, што се талијански управ зове sorgo.

Боздари, породица убројена међу властелу послије трешње ради силног богатства, пошто се преостала властела бојаху да се не би република извриула у олигархију и именоваше неке нове међу властелу, да би се тим попунио број породица изтражених у трешњи, бијаху из дубровачке Ријеке и зваху се Шкапрленда. Именовани ради силног богатства, властела им подадоше грб, гдје бијаше представљено небо, на којем сјаје звијезда и мјесец, док се по модром мору ваља некаква риба, рек би плискавица, дакле како свак види, грб је представљао све нај ,боље дарове божје човјеку, те се породица по том прозове Боздари.

Од српских је породица особито грб омиљелог јунака Милоша Обилића, κατ' ἐξοχήν parlante, јер на црвеном пољу носи три бијеле кобилине главе. У једном старом рукопису у Дубро-

внику, гдје је његов грб нацртан, зову га по томе Кобиловић а не Обилић.

Да је романски елеменат имао велики утицај не само на дубровачку него и на српску и хрватску харалдику, види се одатле, што на грбу најгласовитије породице хрватскога племства, бива Франкопана, налазе се двије звијери, гдје ломе погачу, то значи frangere panem, одатле Франгипани, пак Франкопани. На примједбу да је ова породица донијела своје племство и грб из Рима опазићемо, да је она, све по причи, донијела из Италије само презиме и племство, и то на овај начин. Негдје око X. вијека један властелин сједећи у својој кући, кад је глад и непријатељ пустошио Италију, зачу куцати обноћ на вратима; пограби мач, те отвори врата и рече странцима да уђу. Кад има што да види. Два старца учмала и блиједа лица, те се једва држаху на ногама, плачући га замолише у име божје, да им пода штогод јести, јер да давно нијесу ништа окусили. Он и ако богат, пошто су били ратови и глад, не имађаше у својој кући него само једну погачу за се и за своју породицу. Гану га тај призор, те преломи ту једину погачу и половину је пода сиромасима а другу половину остави себи и породици. Кад се сутри дан обазна по граду за то племенито дјело, народ се сакупи да захвали добročинитељу, те се одатле породица прозове Франгипани. Овдје не би вриједила примједба, да су они донијели грб из Италије, јер су Франгипани били у Хрватској већ у оно доба, кад су се стопрв заметали грбови; наравно ово је све прича, као већина заметака племичких породица а колико је у њој истине, ми не знамо.

Српска породица, Тасовић, исто тако носи упечатак романски. На њеном старом грбу налази се јазавац, те би се по том морали зват Јазавчић или Јазавац, а не зову се него Тасовић, што управ произлази из италијанске ријечи tasso а значи јазавац.

Враћајући се на печате комисије треба опазити као куриозум да је печат Бонов био печатан можда воском, који се био прилично охладнио, те га је Бона мечио палачким прстом у наоколо да добро прихвати. Боре прста палачкога сасвим се добро познају и врло су дубоке, те регби да вите пристоје руци каквог тежака, него ли властоскоj. Ако је истина да се по борама прста може да распозна харахтер и психе једнога индивидуа, то је овај печат врло интересан. У позније доба холандешке сликарске школе био је обичај код сликара да налијепе задак слике бојом, те је палачким прстима размажу и прилагоде слици. Наравно да је смјеси те уљене боје остајао упечатак прсних бора, по којим би неки модерни учењаци (или кироманти) хтјели да установи харахтер и психу дотичног сликара. Али досада нико још није доказао да је ова теорија исправна.

БИЉЕШКЕ. — BILJESKE

„Srđ". Srpski književni glasnik u svome broju od 16. januara o. g. ima bilješku, kojom pregleda sa priznanjem „Srđev" rad a „Novi List" u svom broju od 23. januara podulji članak o složnoj saradnji Srba i Hrvata na listu „Srđu".

Profesor P. Zabolotskij o Dubrovniku. Pisac koji je nedavno posjetio Dubrovnik pisao je dva članka u listu „Варшавскій Дневникъ" u brojevima 2 (15) i 31 decembra (13. januara) o. g., te kaže u prvom broju da je smještaj grada divan; navodi glavne tačke historije republike i nabraja glavne spomenike grada. Ističe njegovu romansko-slovensku kulturu s koje se proslavio. Pripovijeda je grad nekada ugostio cara Dušana.

Pominje naš muzej, utemeljioca mu pok. A. Dropca i upravitelja Kosića i zbirku vijenaca za Gundulića. Opisuje čarnu pojavu naše prirode k večeru, kad na nebu već počnu sjati zvijezde a oči dubrovačkih djevojaka još jače iskre bacati. Dubrovkinje kao u krasnim vijencima kolaju po Placi, ili sjede pred općinskom kafanom. Tada između melodijskih glasova Dubrovkinja odjekuje tam i amo snažni glas dubrovačkih Srba i Hrvata. Ovi glasovi, klopot koraka i zvukovi muzike slijevaju se neprekidno u zujanje do kasne večeri; živa gomila ljudi, koja se miče tamo i amo, zaprema i sredinu i krajeve Place.

U drugom članku ističe da su stanovnici Dubrovnika Hrvati i Srbi a da između Srba ima katolika i pravoslavnih. U Rusiji misle da su svi Srbi pravoslavni, a svi Hrvati katolici; ali kaže da je to mnijenje krivo, jer ima Srba katolika, nadasve u Dubrovniku, u Dalmaciji i Slavoniji. U Dubrovniku ima mnogo više Srba katolika nego pravoslavnih i da su ovi Srbi katolici bili veoma zaslužni za Srpstvo i za Slovenstvo. Između starijih spominje Meda Pucića a iz posljednjega doba A. Fabrisa. Pripovijeda da je predsjednik srpske stranke u Dalmaciji. A. Pugliesi, a predsjedatelj kružoka B. pl. Gradi. Nabraja neke književnike dubrovačke: urednika Srđeva A. Vučetića, Vida Vuletića-Vukasovića i profesora u bečkoj universitati M. Rešetara. Podaje veliku znamenitost sadašnjoj slozi Srba i Hrvata u Dubrovniku pod vodstvom D.ra Pera Čingrije i Antonija Pugliesi, koja je pružila jake žile naj prvo između hrvatske i srpske omladine. Bavi se žurnalistikom stranke za slogu i protivne joj. Navodi kao braniča srpskih interesa i sloge list „Dubrovnik" sa glavnim saradnikom Dr. Stojanovićem (sada Dominkovićem); zatim „Srđ" i nabraja „Srđeve" zasluge. Od naprednih Hrvata pisac ističe Dr. Čingriju, Dr. DeGiulli i prof. Medini. Prikazuje „Crvenu Hrvatsku" kao list progresist u smjeru, slovenski po harakteru i koji radi u duhu sloge. Okolo ovih listova je skupljena velika četa mladih sila i stoga imadu veliku nacionalnopolitičku misiju.

Spominje protivnu „Pravu Crvenu Hrvatsku" kao organ hrvatske stran-

ke u Dubrovniku, koja stoji o sebi. Pisac govori poslije o društvima i bibliotekama a napose o biblioteci i arhivu pravoslavne crkve Navještenja pod upravom mnogozaslužnog paroha Barbića i jeromonaha Danilovića. Pisac pripovijeda svoje ugodne upečatke na „slavi“ na dan sv. Srđa u kući gosp. Barbića. Ističe djelatnost pjevačkog društva „Sloga“ i kulturni rad srpskopravoslavne općine. Govori o drugim društvima, kao, Srpskoj Zori, Dubrovačkom radničkom društvu, hrvatsku društvu „Sokol“; i ostalim društvima.

Ističe da slovenska fizionomija Dubrovnika upada u oči svakome putniku, koji posjeti ovu slovensku Atinu, poetičnu sa svoje prošlosti a primamljivu svojim prirodnim krasotama i žali da ga naj manje posjećaju Rusi, koji poplavljuju sva strana liječilišta nasipljući džepove inostranaca ruskim novcem, a ne zavire u Dubrovnik, koji odvaja među liječilištima svojom klimom po svjedočenju mnogih specijalista.

Ali srećom da se sada srpska i hrvatska omladina riješila da učenjem jezika i života ruskoga dobije u ruke sredstvo općenja s Rusima pomoću *kružoka*. Za tu se ideju živo zauzeo gosp. B. Gradi a nju su pohvalili „Dubrovnik“ i „Crvena Hrvatska“. Učiteljicom je u kružoku gospođica Bubalo. Pisac završuje opaskom da će posljedica kružoka bez sumnje biti nov elemenat kulture u Dubrovniku, koji će naći odziva kod pišćevih sugrađana.

— *Hans, pametni konj.* Za nekoliko mjeseca vas Berlin je trčao da vidi nekoga konja; za nekoliko mjeseca širom svijeta rečeni konj činio je da se izlije na kartu mnogo mastila. To je doprlo do Amerike i još dalje, jer pametni konj *Hans* — tako ga zovu — nije obična stvar. Rekao bi da *Hans* ima stepen razuma i razbora čak viši od onoga, do koga dopiru obični konji, koji nijesu nigda vrijedili polag naturalistâ — unatoč Buffon-a — kao životinje osobito razvijene u moždanima.

Sad se o tomu konju govori manje iza razlaganja što je iznio *M. Ludwig Heck*, znanstveni upravitelj zoološkog Sada u Berlinu.

Hans je plodnik ruski, što ga je prekazao svijetu neki krotitelj po imenu *M. von Osten*. Ta živina vrši stvari, što su, u prigodi, uprav vanredne. Evo o čemu se radi.

Hans-a smatraju kao dijete osnovne škole. Za to poređe pred njim vas pribor školski: slikâ, uzoraka za pisanje, tablicâ, na kojim su masnijem slovima rastavljene proste riječi, kruglicâ nanizanijeh na gvozdenu žicu, i ost. i njegov vlasnik ga uči isto kao učitelj djecu. Poslije pouke *M. von Osten*, da pokaže koliko je konj razumio, postavi mu aritmetična pitanja ili mu čini rastavljati riječi.

Životinja odgovara udarcima kopitom o tle. Odgovori *Hansovi* za čudo su tačni, začuđenje je pak veće, kad *Hans* pogodi kakav broj, ne broj izgovoren na glas ili prišaptan ispod glasa od koga, nego broj prosto zamišljen od čeljadeta, koje upravo postavi pitanje.

Naglasit mi je napokon da konj tačno odgovara komu drago gledaocu isto kao i samomu *M. von Osten*-u, a još k tomu da odgovara pred svojim gospodarom kao i kad ga nema.

Ova vještina *Hansova* mnogo, je zabušila svijet. Na tisuće ljudi se proturivahu da vide *Hansa* na djelu; mnogo lica prosvjećenijeh i učenijeh hotješe da ispitaju iz bližega stvar.

Kako se teško vjerovalo da su te pojave baš onakve kako ih priča *M. von Osten;* kako je mučno prianjalo, da konj, pa baš ruski, očito je življi duhom i prikladniji za nauk nego većina djece u osnovnoj školi, tražilo se da nema tu kakve prevare. Nije se otkrilo ništa. Da nije bilo sporazumka između konja i vlasnika, dokazuje to što konj odgovaraše točno Petru i Pavlu kao i samomu *v. Osten*-u, i da se nije pometao ni kad bi *v. Osten* bio na sjednici, ni kad bi izostao.

Naturaliste, profesori, zvaničnici, savjetnici svake vrste promatrahu pomljivo, ali ne otkriše ništa, te se moradoše povući ne odgonetavši zagonetku. Sad se sve razumije. Odgonetka nije više jedna nego dvije, jer neki mladi psiholog istumačio je način pametnoga *Hansa*. Ima dakle dva pametna lica u Berlinu: konj i psiholog.

Pošto se je odbor sastavio i raspravio, povjeriše proučavanje pameti tê životinje jednom specialisti, mladomu psihologu universitati u Berlinu *M. Oskar*-u *Pfungst*-u. I sad, zahvaljujuć *Pfungstu, Hans* je posve razumljiv.

Konj, po ispitanju *Pfungstovu,* nema poznanja, što mu se pripisuje; on ima dar vrlo tanahan opažanja. Kad mu je postavljeno pitanje, ne gleda on sliku i ne muči moždani ištući i dubući koji je broj promislio taj i taj gledalac. On gleda prosto pitaoca, i čita odgovor na licu i u pokretima njegovijem. On čita misao iz vanjskijek znakovâ njezinijeh, osjetljivijeh vidu.

U početku svoga ispitivanja, *Pfungst* je ugledao *M. von Osten*-a da izvodi male pokrete u času, kad konj podavaše potrebite udarce kopitom. Ali ostali — odbor na primjer — ne opažahu te pokrete. I *M. von Osten,* u neznanju da ih izvodi, poricaše to. Za to *Pfungst* izmisli i dade napraviti spravu, pomoću koje pokreti naj sitniji u kojoj drago od triju prostorina, što učini čeljade tu namješteno, odma bivaju zabilježeni i uvećani na jednom valjku. Kad se to utvrdi, *Pfungst* uze da bude konj, a drugo čeljade koje drago, ušavši u spravu, zastupalo je krotitelja. Ovaj potonji postavljaše *Pfungstu* pitanja — naravno ne takva, kojima se moglo lako odgovoriti: radilo se n. p. o pogadanju promišljenog broja, — a psihiolog odgovaraše vladajući se po malijem pokretima, što poput *v. Ostena*-a činjaše čeljade, koje postavljaše pitanje, i to nehote. *Pfungst* odgovaraše vrlo dobro, i nije mu bilo mučno pokazati zabilježene, masnijem slovima na valjku, iza pokušaja, male znakove, po kojima se bio vladao za odgovor.

Ni *v. Osten,* ni oni koji ga zamjeniše nijesu se stavili da čine kakve pokrete, koji su bili gotovo neprimjenjivi. Ali *Hans* ih je očito primjenivao i razumio; a tako i *Pfungst,* te po njima se obojica vladali.

Jedan protivni pokus potvrđuje potpuno tumačenje *Pfungstovo.* Najme, ako je konj povezanijeh oči, ili ako je drugijem načinom zapriječen da vidi pitaoca, ne može da odgovori. Još jedan dokaz jednako to potvrđuje: *Pfungst* može u nekijem prilikama pritisnuti u sebi one male pokrete, po kojima se konj ravna za odgovor, i ukinuće tijeh pokretâ vidi se iz ispita potezâ u spravi, gdje je *Pfungst* namješten za pokus. Tad *Hans* ne odgovara ništa, ili odgovara smeteno. Ali one dane kad *Pfungst* stavlja pitanja i ne pazi osobito na sebe, *Hans* odgovara točno *Pfungstu* ili svome vlasniku ili komu drago.

Pfungst je sad zabavljen da uredi svoja opažanja na pametnomu konju

u velikoj raspravi, gdje se nalaze sve podrobnosti s pismenijem znakovima svijeh opitâ koje je učinio, što mi ovdje ne možemo nego letimice izložiti. Ali već sad može se naglasiti da pametni *Hans* nije konj uzvišenije pameti s razumijevanjem gotovo čovječjim riječî, slovâ i brojevâ, pa još sa svojstvom neobičnijem i u čovjeka, po kome pogađa ono što ne zna. *Hans* se ne napire nikakvom umnom radnjom višega stepena; on samo opaža i to iz bliza, i tumači nehotične znakove što mu se pokazuju bez znanja.

Osobiti dar ovoga konja lako se i tumači. Njegov prirođeni dar *Osten* je mnogo gajio i ne sumnjajući o tome. Učeći konja, *v. Osten* držaše u ruci repe i hljeba što bi mu davao za nadarje kad bi lijepo odgovarao. Životinja je pazila na te privoljke; on je shvatao mali pokret tijeh ponuđenijeh stvarî u ruci te bi se pokazao u trenu kad bi on udario kopitom koliko je treba, pokret, koji je poticao od zadovoljstva krotitelјeva, i što je bio početak znaka nagrade. Kad u predstavi nije bilo ponudâ hljeba, ostajaše ruka; konj nastavljaše je motriti, jer ona slijedaše ga izvještavati. Pametni konj nije dakle izvanredna pojava, kako se iz početka mislilo. Njegova pamet po tome nije na višemu stepenu nego u običnijeh konjâ. Ne diže se očito do stepena mačka *Mordory*, koji opazivši da mačka silazaše, kad bi zvonilo zvonce za objed, zvonjaše on sam, kad bi zaželio da ona dođe. To što je zbilja zanimivo u ovoj stvari jest da ima odista neko pametniji, a to je *M. Pfungst*.

Iz *P. T.*

Cetinje 21. novembra 1906. L. Zore.

Sokolstvo.

„Obilić" u Mostaru. Ovo prvo i naj starije srpsko gimnastičko društvo u Bosni i Hercegovini 21. januara (3 februara) 1907. god. priredilo je veliku i svečanu javnu vježbu, za koju su se učinile pripreme kako od strane samih članova „Obilića", tako i drugih mostarskih građana, te je ova prva „Obilićeva" zabava te vrste vrlo lijepo ispala. Članovi su učestvovali u novom društvenom odjelu, koje je usvojeno od beogradskog „Dušana Silnoga".

Nove knjige. Новe књге.-

Povjest Trogira (La storia di Traù) Pavla Andreisa, savremenika Ivana Lucia, dosada netiskanu, do skora će objelodaniti pop Marko Perojević. Povjest je pisana talijanski a izdanje će biti izrađeno na temelju pet rukopisa, prvi je Trogiranina Dragaca, a sada gosp. Slade Silovića, drugi je biblioteke konta Fanfonje, treći kaptolske biblioteke u Troglru, četvrti plemičke obitelji Micheli-Vitturi, a peti je biblioteka Paravije u Zadru.

Ovaj posljednji je naj znamenitiji od sviju, jer je avtograf i sadrži predgovor i šestu knjigu, što u drugijem nema. Ali nestalo mu je nekoliko sâdržaja. On je pripadao kontu *di San Fermo*, koji je umro malo godina prije a naslijedili su ga Isusovci. Stoga ili je San Fermov arhiv bio osakaćen u njegovoj kući, ili je bio raspršan po njegovoj smrti. Svakako ga bibliotekar *Paravia* — knjižnice kupi u jednog starinara izmedu mnogih starih spisa i isprava.

Zna se da je Andreis bio takmac Lucijev i napiše svoju povjest da pobije Lucijevu.

Djelo je dakle vrlo znamenito a narudžbe se šalju Marku Perojeviću, župniku na Muću u kotaru Spljetskom. *(Dalm).*

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

III.

(Наставак). Тестаменти.

6.

Extratto dal libro di Testamenti di Cancelleria di Stagno del 1629 in foglio 23.

Adi 21 Aprile 1637.

Anno a natiuitate Domini nostri Iesu Cristi 1637 indictione quinta die uero XXI genaro in Stagno Picolo.

Io Lucha Vidoeu trouandomi sano di mente et d' inteletto et considerando la intentione del mio saluatore doue esorta tutti i fideli *estote parati, quia nescitis neque die neque hora* faccio et ordino questo mio ultimo testamento. Lasso l' anima al mio creatore e che me conduca in sua santa gloria.

Item lasso per decime et primitie a Santo Biagio di Stagno grande perperi una, a Santa Maria del Piano perperi una et a Sante Maria di Samirie[1] perperi una, alli RR Padri di San Nicolo perperi una, alla Santissima Nontiata perperi una, a Santa Cattarina perperi una, a Santo Michiel perperi una, a santo Antonio quì perperi una, alla Confraternita di santo Lucha perperi una, a santo Giovanni in Hodiglie perperi una.

Item lasso et faccio mio uniuersae erede le reverende Monache di santo Cosma e Damiano et Reverendo Don Giorgio di Rado di tutti li miei beni stabili e mobili e li prego che facciano et esseguiscano il tutto puntualmente conforme segue, chè così è la mia uolontà. A sadara u ouoi moi(oi) potrebi idem moliti G. Andriu Ghetaldi i G. Nikolu Ragninu i G. Giura di Rado da bi se degniali sa charita biti mi epitroppi od ouoga

[1] Svete Marije su bile crkve pravoslavne u doba pred 1333. g.

moga ubosctua, da bi molili prisuietlu G. Tessauliere da bi mi acetali po ruke epitropa sto i peset duchata tj. 150 i da bi mi stauili na intratu carita da ucine i da ih bog nadalne i da mi tu intratu usdauaiu parocchianu od Stona maloga coia bude od recenich sto i peset duchata intrato a oni meni da su darseiani suaki miesez chantati misu uelichu od martuieh parocchian i dua popa i po misi oficiat moi grob.

Ostauiam za trista misa suakomu ko bi reko..... misse da mu se da lemosina po pet dinara, koie misize molim da mi se rechu koliko prie se moscie, sa koie ostauiam duchata tridesti i sedam i po d. 37.20 sa one recene misize i da se imaiu rieti one misize u Mali Ston u sueti Antun na uelichi otar sa duxu moiu misizu od martuieh.

Ittem one recene trista misa ostauiam na Margariti dumni batesi od Uracia i na Uitku barbiera i na Andru Armiragli da bi oni sulicitali da se prie reku. i recena dumniza i Uitcho i Andro cinim ih epitropim coiem ostauiam inuentario od suega moga ubosctua i scto budem narediti da imaju bliediti toliko od robba colico od cuchia i od ostaloga scto bude suarh gnihoue duscie ostauiam moiu dusciu.

Ittem ostauiam u blascenu Nuntiatu u Poglie od Uelikoga Stona u fabriku peset spuda[1] klaka, koi se nahodi receni klak odi u Mali Ston u kucchiscte Spaletino u ruchah Nicole Marinouichia cod recenoga klaka, da se ima dati tri spuda fratigli od suetoga Luche sa gnih potrebbe u Mali Ston.

Ittem ostauiam u Blaxene Gospe od Samiria[2] u pomoch od fabriche duchata sces.

Ittem ostaviam dumnizam od Mihaila duchata tri sa lemosinu.

Ittem ostauiam dumnizam od Urucia[3] duchata dvadeseti d. 20 lemosine i ioscters sauisce scto sam naredio na rie bactesi od Uracia duoizi da ima dati duchata duadesti i osam cioe iednomu d(uka)ta osam a drugomu duadesti u sue d. duadesti

[1] Spud je mjera, koja iznosi sto oka, i danas se govori u Stonu. Drugačije se zove *Konj*.

[2] Ne zna se koja je to crkva, može biti Gospa od Suplavovice drama pristaništu vatrenjačâ.

[3] Ne zna se gdje je to bilo.

i osam d. 28, to cad se robe prodadu, da ioi se niko ne ipancia, er se tacho ciuiem darscian.

Ittem ostauiam postouaniem fratrom od suetoga Nicole u Ston uelichi perpera pet, ppi 5. A sadara nepuce moie imaite mi prostiti ia ua(s) udo, kako sam mogo, coie (cioè?) ostauiam Peri Mascouoi, nepuci moioi, tri duchata da ucini parsten, da ga nosi sa moiu gliubau.

Ittem ostauiam noi? nepuci Catti Iuana Tomichia da ioi se daua jedna haglina na godiscte sa gnie sciuota i iedna koscuglia i par zreui to gniegda gugn a gniegda rasciu sa gnie sciuota.

Ittem ostauiam Giuanouoi chieri Anizi od parue scene petnaest duchata, d. 15, u pomoch ili od parechie ili ako bi se dumna obuchla i iosctera ioi ostauiam iedan parsten koi ie gnie otaz u mene saloxio i plachien kolicho uaglia, ia ga gnioisi ostauiam recenoi, Anizi i iostera, ioi ostauiam iednu scrigniu koia ie u mene u chuchiu naiuechia i nainouia koie, sue ouo ui apitroppi da ioi neimate dati dochle ne dogie na età toli bi po srecchi umarla, da se imaiu oue petnaies ducata spengiati i uciniti iednu nauicelu sa tamiana od incensiera od srebra i dat ie recenu nauicelu fratigli od suetoga Sacramenta u Mali Ston.

Ittem ostauiam Giuanu Ivanouu, momu neputu, sa gliubau iednu giontu[1] od isavrata[2] od Maloga Stona sa choiu se plachia G. Ieru Rastichiu Calonichu dinara duadesti i ses ..... dinara trinaes i po, u sue se ima platiti cetresti dinara G. Jeru dn. 40.

Ittem ostauiam moiem epitropom duie chuchie iednu uechiu drughu magniu odi u Mali Ston choie se plachia terina ..... G. Mata Pozze sa uecchiu po schuda, sa magniu perperu na godiscte koie sam ia spengio sa graditi uelichu kuchiu duchata trista d. 300 — magniu ischupiti i spraudati i naciniti spengio sam duchata osamdeset sato molim sue oue epitrope ako bi (i)h mogli prodati uecchie u gnih spusctauam da ucine chacho boglie mogu, toli se ne bi moghle prodati da se afitaiu iedna i druga chuchia cegliadim koie ne bi strapazali a epitropim

[1] Gionta je komad zemlje pri strani.

[2] Gosp. mi Maro Gučić kaže da ima riječ: „Iza vrata Malog Stona" za jednu stranu, te se kaže i sada: *Iza vrata* ili *za vrata*, to jest na zapad Maloga Stona.

cinim chacho odisgara sam sasuo eredem G. D. Giura di Rado i batesu od Vracio i Uitcha barbiera i Andra Armiraglia od suega moga ubosctua i da mi ono isuarsce chacho ostaviam ..... ouo moia uoglia. Josctera uas molim da biste uidieli se eredim G. Mateo Pozza da bi se contentali sa oue tridesti dinara choie se gnima plachia ..... od oue tridesti dinara da oni staue na sicuro a necha su chuchie libere i one robe choie su inuentariane da se prodadu chacho boglie mosce.

Ittem ostauiam G. D. Giuru di Rado duchata deset sa glubau d. 10, Vitchu i Andru sa giubau po pet duchata u sue duchata duadesti a sa trauaglie choi chie imati sa prodati recone robbe i scto bi auanzalo i za spenaza ..... D. Giura di Rado i batessu Uitcha i Andra da bi na cens stauili i kuchie ako bi se prodali da se sue na cens staui i o(d) tega censa da se cupi sukna ili chlasciagnia[1] i da recena batesa Margarita dumniza od Vracia od tega sukna ali chlasciana bielo da bi cetverizi po gugn dala od ..... coi naipotrebni budu po iedan gugn na godiscte suakoi ouoi cetverizi i die godi se gouori o duchata ima se rasumieti suachi ducat po 40 dinara i robu choiu sam inventario da se proda i učinili kolicho jes uoglia moia u recenomu testamentu.

Io Giorgi di Francesco Resti v.ice)off(izial)eatesto. Adi 26 detto Ja Lucha receni promiseglia(juch) receni testament, paralo mi e sa ne dauati fastidio Gospodi Tessaulierom ostauiam recene sto i peset duchata po 40 din. po duc. posctouaniem popouom u gnih fratigliu u Uelichi Ston da mi mantegnaiu i gouore suachi miesez po misu ueliku od martuieh sa moiu dusctu kako sam ..... grob officiaiu i da su u sve tri popa i diak s parocchianom i di piu ostauiam duchata petnes, duc. 15 po 40 din. po duc. da mi se gouori suako godiscte misa od aniuersaria u Stonu Uelikomu:

Item ostauiam dumnizami od Vracia meglioramente choie ie s gospodinom Nikkom Bincioi .... u Cesuinizu a koih ne bi on mantegno i darscio s gnima na polouizu da bi platio megliorament a gnih molim da bi guuernali i mantegnali cacko sam i sascluxio.

[1] *Klašnja* znači ženske gornje skutiće (haljine) u Stonu.

In casa di me Lucha Uidoeu in Stagnio picolo sudetto Resti atesto.

Giugnio Tudisio Conte Stefano Nenchi cancelliere.

Пријевод и Транскрипција.

Пријевод: Извадак из књиге Тестамената Стонске канцилијерије год. 1629 на листу 26.

Дне 21 априла 1637.

Године рођења Господа нашега Исуса Христа 1637, пета индикција, а дне XXI јануара у Маломе Стону.

Ја Лука Видоев налазећи се здраве памети и размишљајући намјеру мога спаситеља, кад опомиње све вјернике, *будите справни, јер не знате ни дана, ни часа,* чиним и наређујем овај мој посљедњи тестаменат. Остављам душу моју творцу и да ме одведе у своју свету славу.

Такође остављам за десетине и првине светому Влаху у Стону Великому једну перперу, светој Марији у Пољу једну перперу а светој Марији од Самирја једну перперу, мп. оцима св. Николе једну перперу, пресветому Навјештењу једну перперу, светој Катарини једну перперу, светому Михајлу једну перперу, светому Антуну овдје једну перперу, братству светога Луке једну перперу, светому Ивану у Ходиљама једну перперу.

Такође остављам и чиним за мојега опћега баштиника поштоване думне светога Кузме и Дамјана и поштованог дум Ђура Радова свију моји непокретних и покретних добара и молим их да учине и изврше све тачно, како је овдје доље, јер је овако моје хотјенство.

Транскрипција: А садара у овој мојој потреби идем молити Г. Андрију Гхеталди и Г. Николу Рањину и Г. Ђура Радова, да би се деньали[1] за карита(т)[2] бити ми епитропи[3] од овога мога убоштва, да би молили присвијетлу Г. тезауриере[4], да би ми ачетали[5] по руке епитропа сто и песет дуката т. ј. 150 и да би ми ставили на интрату[6], карита(т) да учине и да их бог надахне и да ми ту интрату уздавају парокијани од Стона Малога која буде од реченијех сто и песет дуката интрате, а они мени да су држани сваки мјесец кантати мису велику од мртвијех парокијан и два попа и по миси официјат[7] мој гроб.

Остављам за триста миса свакому ко би реко . . . . мисе да му се да лемосина по пет динара, које мисице молим да ми се реку колико прије се може, за које остављам дуката тридести и седам и по д. 37·20 за ове речене мисице и да се имају рићети оне мисице у Мали Стон у свети Антун на велики отар за душу моју мисицу од мртвијех.

Итем[8] оне речене триста миса остављам на Маргарити думни батеси[9] од Враћа и на Витку барбиера[10] и на Андру Армираљи да би она суличитали[11] да се прије реку, и речена думница и Витко и Андро чиним их епитропим којијем остављам инвентарио[12] од свега мога убоштва и што будем наредити да имају бљедити (дијелити?) толико од роба колико од кућа и од осталога што буде сврх њихове душе остављам моју душу.

Итем остављам у блажену Нунцијату у Поље од Великога Стона у фабрику песет спуда[13] клака, који се находи речени клак о(в)дј(е) у Мали Стон у кућиште Спалетино[14] у руках Николе Мариновића код реченога клака, да се има дати три спуда фратиљи[15] од светога Луке за њих потребе у Мали Стон.

Итем остављам у Блажене Госпе од Самирја у помоћ од фабрике дуката шес(т).

Итем остављам думницам од Враћа дуката двадести д. 20 лемозине и јоштера савише што сам наредио на ријеч батеси од Враћа двојици да има дати дуката двадести и осам, сіое[16] једному дуката осам а другому двадести, у све дуката двадести и осам д. 28, то кад се робе продаду да јој се нико не иманча, ер се тако чиним? држаи.

Итем остављам поштованијем фратром од светога Николе у Стон Велики перпера пет (*ppi* 5).

А сада непуче моје, имајте ми простити, ја вас сам удо, како сам мого, које (?) остављам Пери Машковој непучи мојој три дуката да учини прстен, да га носи за моју љубав.

Итем остављам непучи Кати Ивана Томића да јој се дава једна хаљина на годиште за ње живота и једна кошуља и пар цреви, то његда гуњ а његда рашу за ње живота.

Итем остављам Ђивановој ћери Аници од прве жене петнес(т) дуката, д. 15, у помоћ или од прћије, или ако би се думна обукла и јоштера јој остављам један прстен, који је ње отац у мене заложио и плаћен колико ваља, ја га њојзи оста-

вљам реченој Аници и јоштера јој остављам једну скрињу[17], која је у мене у кућу највећа и најновија, које све ово ви епитропи да јој не имате дати, докле не дође на ета[18], толи би по срећи умрла, да се имају ове петнаест дуката спенђати[19] и учинити једну навичелу[20] за тамјана од инченсијера[21] од сребра и дат је речену навичелу фратиљи од св. Сакрамента[22] у Мали Стон.

Итем остављам Ђивану Иванову, мому непуту за љубав једну ђионту[23] од . . . . . од Малога Стона за коју се плаћа Г. Јеру Растићу Калонићу динара двадесет и шест . . . . . динара тринаест и по, у све се има платити четрести динара Г. Јеру дн. 40.

Итем остављам мојему епитропу двије куће, једну већу, другу мању о(в)дј(е) у Мали Стон, које се плаћа терина[24] . . . . . Г. Мата Поце за већу по шкуде, за мању перперу на годиште, које сам ја спенђо за градити велику кућу дуката триста д. 300 мању искупити и справдати и начинити спенђо сам дуката осамдесет, зато молим све ове епитропе, ако би их могли продати веће у њих спуштавам да учине, како боље могу, толи се не би могле продати, да се афитају[25] једна и друга кућа чељадим, које не би страпацали[26], а епитропим чиним како одизгара сам зазво ередем Г. Д. Ђура ди Радо и батесу од Враћа и Витка барбиера и Андра Армираљу од свега мога убоштва и да ми ово изврше како остављам . . . . . ово моја воља. Јоштера вас молим да би сте видјели се ередим[27] Г. Матео Поца да би се контентали[28] за ове тридести динара које се њима плаћа . . . . . од ове тридести динара да они ставе на сикуро[29] а нека су куће либере[30] и оне робе које су инвентарјане, да се продаду, како боље може.

Итем остављам Г. Д. Ђуру ди Радо дуката десет за љубав д. 10, Витку и Андру за љубав по пет дуката, у све дуката двадести, а за траваље[31] који ће имати за продати речене робе и што би аванцало[32] иза спеназа[33] . . . . . Д. Ђура ди Радо и батесу, Витка и Андра да би на ченс ставили и куће, ако би се продали, да се све на ченс стави и о(д) тега ченса да се купи сукна или клашања и да речена батеса Маргарита думница од Враћа од тега сукна али клашана бијела, да би четверици по гуњ дала од . . . . . који нај потребнији буду по један гуњ на годиште свакој овој четверици и (г)дјегоди се говори о дуката, има се разумјети сваки дукат по 40 динара, и робу коју сам

инвентарио да се прода и учинили, колико јес(т) воља моја у реченому тестаменту.

Пријевод: Ја Ђуро Франов Рести мјесто официјала тврдим свједочим.

Транскрипција: Ја Лука, речени Прамишља . . . . . речени тестамент парало ми(је) за не давати фастидио[34] Господи Тесауријером, оставјам речене сто и песет дуката по 40 динара по дук. поштованијем поповом и њих фратељу у Велики Стон, да ми мантењају[35] и говоре сваки мјесец по мису велику од мртвијех за моју дишу, како сам . . . . . гроб офичају[36] и да су у све три попа и дијак с парокјаном и ди рій[37] оставјам дуката петнес, дук. 15 по 40 дин. по дук. да ми се говори свако годиште миса од аниверсарија[38] у Стону Великому.

Итем оставј_м думницами од Враћа мељораменте[39], које је с господином Ником Бинчиом . . . . у Чесвинизу а којих не би он мантено и држо с њима на половицу да би платио мељорамент а њих молим да би гувернали и мантењали како сам и заслужио.

Пријевод: У кући мене Луке Видоева у Малом Стону, горе напоменути Рести свједочим.

Ђуњо Тудисио кнез Стефано Ненки канчилијер.

---

[1] Удостојали; [2] милосрће; [3] извршиоцн; [4] благајнике; [5] примили; [6] приход; [7] благословити; [8] такођер; [9] опатици; [10] бријача; [11] поспијешити; [12] попис имовине, имовник; [13] врсти цовца; [14] Спалетин је надимак племићке обитељи Кабужића; [15] братовштини; [16] то јест; [17] сандук; [18] доба, пунољетност, зрелост; [19] потрошити; [20] тамјањачу, лађицу; [21] кадило; [22] олтарско Светотајство, Евхаристија; [23] приложак; [24] земљишта; [25] унајмити; [26] кварили, злостављали; [27] баштиницима; [28] задовољили; [29] без погибељи, на сигурно; [30] слободне; [31] труде; [32] остало; [33] трошака; [34] досаде; [35] држе; [36] као под [7]; [37] окром тога, са више; [38] обљетнице; [39] год, годишњица; [40] побољшица, тежаштина.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 28. фебруара 1907. Бр. 4.
God. DUBROVNIK, 28. februara 1907. Br. 4.

KAROLINA.

Dubrovački oriđino.[1]

Patres nostri pecaverunt . . .

Piše **Živko.**

Niku Marinoviću-Karolini djed je bio konsuo dubrovački, čini mi se na Cipru, a otac Marko Marinović, uzor-rodoljub za pada dubrovačke republike, bibliofil, vrli prepisač dubrovačkih klasika, na glasu kaligraf — i k tomu... A Karolina? On ti je tužan naslijedio klicu umne i tjelesne mnohavosti od djedova, te se na njemu, ni krivu ni dužnu, obistinila atavistična istina: — „*Patres nostri pecaverunt* . . . . .“ Rodio se, regbi, po zlu zvijezdu i zla ga sreća pratila od uranka do crnoga mraka. A je li Karolina igda dobro uranio? Samo se sjećao sirota Niko prvih drugova i češće bi kazao: »Hodio sam na skulu s gosparom Perom i vazda mi dâ *šesticu* (dvadeset parâ)... Jesi li ga vidio ovuda *pasati?* (proći)« Tako bi Karolina oduševljeno svaki put ponavljao, a neka je gospar Pero eto i ostario daleko od Dubrovnika u Zagrebu kao slavni urednik čuvenoga rječnika.

Niko je ostao u školi otučak i nije ništa naučio, no samo čakati žlje i gore, pa ga otac stavio u šavca, ali je i tu slabo uporavio, jer su ga djeca vazda zadrkivala i tako ga otac poslao u Carigrad, da bi se tamo uputio, ali Niko ostao vazda spizmica (slabičak) i — Karolina.

Ko god bi došao u Dubrovnik, svakako bi u dvoru vidio Miha Pracata, ispred Luže Orlanda, na Poljani Gundulića, a i Karolinu, jer se nekako pričinjalo kao da grad ne može nikako

[1] Originale = nastran čovjek — čudak.

bez Karoline. Nalazio se svuda. Nigda ga čovjek ne može da zaboravi: visok kao trklja, mršav kao čavô, u obrazu kao žuta zemlja, na glavi mu zamazani činovnički tašket (kapa) i niza nj duga prljava *flaida* (koret) kao da si je objesio o vješalo, kratke gaće do vrh članaka, a karakteristika mu visoki zaprljani *kolet* (ogrljak) nigda dobro zapučen, te mu skače ispod bradice. Žmario je šuster-kubu od novčića, ali mu obično nije nigda gorjela, no bi je žvakao.

Nosio bi vodu s *fontane* (česme), a stala bi za njim hùka lerâ: »Šumpatata, Osmane, mrš dogone, vrati tambur, patria . . .« Sve bi pretrpio, ali bi mu prekipjelo, kad bi mu doviknuli: »Mrš dogone!« On — pravi Dubrovčanin — nije mogao da trpi te uvrjede, pa bi se hitao i drvlja i kamenja, a da se osveti prokletoj dječurliji.

»Ja sam pravi Dubrovčanin, gdje ste susjedi, pomozite!!!« Da, on pravi Dubrovčanin nije razumijevao u zadnje doba, u komešanju strasti, na čemu smo, jer bi kliknuo: *„Živjela naša!“* To je značilo za Hrvata Hrvatska, a za Srbina Srpska. Tako bi, dakako, svakomu ugodio, jer je Karolina bio samo pravi Dubrovčanin i tijem se ponosio, isto kao ono, što je bio drug u školi gosparu Peru.

Nema Karoline, a svakomu se eto čini da još žive: skladnoj je čeljadi još pred očima ta žalosna prikaza, a neskladnici nemaju koga da muče . . . Svakomu je još u očima, svak zna da mu je kršteno ime Niko, ali malo ko zna i od starije čeljadi, zašto su ga prozvali Karolina.

Prošlo je pedeset godina, a u Dubrovnik stigao Talijanac s opicom, te je obukao u crvenu haljinicu i činila svake marifete na Poljani, biva udarala, mećala iz puške, igrala, mela — i što ti ja znam . . . Svak se divio majmunčetu i Talijanac se dobro ućesio, kaonuti što bi ista opica sabirala novce na *gvantijeru* (tepsiju). Talijanac bi dovikivao lukavomu zvjeretu: *„Avanti* (naprijed) Karolina, *avanti* Karolina!“ I šusnuo bi je *tataricom*, a da bude okretnija u glamazanju novaca.

I nestalo Talijanca, ali ostala uspomena, pa će neki predrti *oridinô* dubrovački Andro Đurašić sašiti crvenu haljinu i obući Nika, a onako mladićak u žutoj bradici, sličio tamo on, Bože mi prosti, moemuči, jer bi se zgurio kao da se hita na

četr' ruke, a Andro bi ga oparío s *frustom* (bičem), a da kùpi novce: „*Avanti* Karolina!“ I to se nije nigda zaboravilo, jer je Niko postao Karolina, a Karolina Niko.

Zanatom se nije nigda bavio, nego bi za se štogod, ako i naopako, prestrigao, ali u zadnje je doba nosio tude poderine.

Eto su mu bili našli i radu, a da poteže u dvokolici *šifune* u gostionice, ali ga i tu zla sreća zadesila. Opaka dječurlija* zaupila za njim i nekako se raspukla gostara, te njega kukavca caklena oštropina pogodila u oko i iskipjelo mu, baš kao da ga nije nigda ni imao. Pao u nesvijest i prenijeli ga u nosilima u bônicu, pa kad se malo razabrao, upitaće ga:

»Što ti je, Niko?«

»Nije ništa, izvadio mi *šifun* oko!«

»Kako ništa, jadan ne bio, izgubio si oko?«

»Ne smeta, ostalo je drugo!«

I tako ti se Karolina do stare starosti potezao po gradu i govorio:

»Ne smeta ništa, Bog će pomoći!«

Andro Đurarić s Karolinom je pilivanio po gradu, ali se Niko nije nigda nikomu omrazio, no je bio samo *oridinô* i dičio se da je pravi Dubrovčanin, a bio je skladan (uljudan) i u ljubavi, jer je jednoj ljubeznici na Prijekomu ovako govorio:

»Ljubim te, Milice, i ljubiću te — i evo ti *patakun*« (osam helera).

Na to će Milica Niku:

»Bili me uzô, moj Niko? Na te sam *namurana*« (zaljubljena).

A Karolina se malo zakašljao i očepio joj, da ga svak živ čuje:

U Cavtatu stala,
Pa se n'jesi udala:
U Zadar pošla
I doma došla...
— Uzmi je, Niko,
Kad je ne će niko! —
Ma, kad je ne će niko,
Ne će ni Niko!

* Grdan je ovo običaj, da se luda dječurlija i nepitoma čeljad rugaju nesretnicima i muče ih grdesijama do očajanja, a pravo ima Manzoni, da „Bog nije stvorio čovjeka, da ga se muči.“

Upitali bi ga češće:

»Kako je ono, Niko, bilo s Milicom?«

»Jadan ne bio, toga nije bilo ništa po srijedi. — Živjela *patria!*«

I poskočio bi ti dobro — kaono obično.

Svjetovao bi Lolu* i vikao ga:

»Pjančino, ne pij rakije i ne *bjestimaj*« (psuj).

On je ipak pio rakiju, ali nigda, u koliko se čeljad spominju, nije psovao niti komu na žao učinio.

Vikali bi mu leri:

«Skokni, Niko!«

A Karolina bi skočio u uskim gaćama, do tri puta i kliknuo:

»Živjela naša!«

»Koja naša — jadan Niko?«

»Dubrovačka — a koja?«

»Ne — ne — Dubrovačka!«

»Živjela Hrvatska!«

»Kakva Hrvatska?«

»Onda — onda živjela Srpska — to je bolje, je li?

Obukli bi ga obješenjaci na različite načine: kao kapetana, advokata, sûca itd.

Jednom je prikazivao i balkanskoga denerala u crvenoj *monturi* (odijelu), s durlindanom (mačem), u golemim čizmama do bedara, pa na njima ostruge kao zvrčoka ili *rotela* (kolo) za priklice (uštipci).

»Skokni, gospodin denerale!«

Karolina bi skočio barem pô metra u visinu, a ostruge bi zazveketale, baš kao da je denerô na polju.

Ne zna se zašto, ali je valjalo da se Karolina odreče deneralaštva, jer je za to, čini mi se, i prenoćio jednom u tamnici.

Ovako će jednom vlastelinu, na Poljani, ali na uho:

»Gosparu Ivo, ne vjeruj im nimalo, jer će spoljati (porobiti) i tebe i mene... Samo moli Boga i ne boj se!.. Živjela *patria.*«

* Nevoljni uličar, te je imao paralizu od alkohola.

Bacili bi po tlima novčić, pa će:

»Ko će ga dokučiti klečeći zubima, da je njegov.«

Karolina bi se mučio i mučio, ali bi ga dohvatio; a Lola bi, kaonuti rakijaš, nagrdio nos i usta, pa eto nerazborite graje i smijeha.

Jednom ti se Karolina opio, kao čep, te nastala huka dječurlije na Prijekomu kao bitkavaca, kad spaze u rogaču buca (bukača).

»Mrš dogone, mrš Osmane, šumpatata, šumpatata!«

I Karolina je — koliko je dug i širok — ležao nasred ulice.

I objesni leri ga opkolili kao pčele medvjeda, te na nj prelijepili preko pedeset voštanicâ — i valjalo je da ih spametniji gase, jer bi u onomu velentluku vatra bila zahvatila Karolinu — i ko zna kako bi bio obršio.

Bio nam je susjed i vazda bi se lijepo javio:

»Dobro jutro, susjede, kako si?«

Nigda nije prosio niti pitao milostinju, no bi samo rekao:

»Kako si, gosparu Frano?«

Po tomu bi uzeo milostinju, ako bi mu je pružio — i otišao bi.

Stanovao je u magazinu, tu je bio stô po srijedi, a na njemu *koletâ* i *bonetâ** piramida do poda, te je tako mogao promjenivat ih po miloj volji, i neka su bili prljavi.

Susjed mu dao dva-tri klobuka i kovčeg; Karolina stavio klobuk u klobuk, a kovčeg na vrat i uputio se uz ulicu.

»*Bon viaggio* (dobar put), dogone, preko Srda!«

»I ovdje ste me našli, vragovi!«

I to je bila kao smrt za Karolinu. Bacio kovčeg, klobuke — i udario u potjeru za neprilikama.

Oko šezdeset godina tako je prošao po gradu, i u njegovoj bi duši, ako i smušeno, odjeknula svaka zgoda i nezgoda negdašnjega Dubrovnika, jer je na svoj način svaku razumijevao i sve podnosio mirno, samo mu je bila ono golema uvrijeda, da mu se kaže da nije Dubrovčanin.

Prije svetoga Vlaha osvanulo zimno jutro, zibrina da ti pukne srce. Eto ti Karoline na Pile, na Brsalje, te oće u kafanu, a poslužnik mu inostranac ne da unutra:

* ovratnika i činovničkih kapâ.

»Marš, dogone!«

»J.... ti...«

»Što, jadan Niko?« Neko će iz kafane.

»J.... ti Australiju... Ja sam pravi Dubrovčanin... I hakne od mraza u šake...

I sutri dan povedoše — ili bolje ponesoše — Karolinu u bônicu, te ga nakon godištâ i godištâ izumiše i presvukoše.

Nije mogao ozdraviti, mraz mu zahvatio stare kosti — valjalo je da se odijeli pravi Dubrovčanin od svoga Dubrovnika.

»Niko, umrijećeš« — rekoše mu.

»*Pekâto!*...« (grehota je).

I odpodne na Svetoga Vlaha, kad je svršio blagoslov u crkvi, kad su se barjaci uz pucnjavu dijelili od grada, Niko Marinović-Karolina izdahnuo je uz ove besjede:

»Danas je Sveti Vlaho...«

* * *

Na sprovodu su mu udarale obje muzike, bilo je dosta naroda — govorio mu ganutljivo slovo radnik na grobu... Ova se počast dolikovala u istinu pravomu Dubrovčaninu, sinu žarkog rodoljuba Marka Marinovića-Koprivice,* a ne *oridinalu*-prosjaku — nesretnomu Karolini.

* Spominje ga povijest bivše republike. Op. Ur.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

IV.

Први дан комуне и биографије њених чланова.

Први утисак, који је наш нови стан на нас учинио, био је чудан. Чак је тешко наћи му поређења. Ма како да смо били сиромашни, опет смо под „собом за становање" навикнули били да разумемо нешто, што је имало све атрибуте стана. Ти су атрибути могли бити дотрајали и лоши, столице су могле бити поцепане, орман или шифонер могао је имати само три ноге, кревет је могао бити временом изубијан, завесе пљаве и подеране, диван голих опруга, које једва чекају да се упију у свакога, ко би дрзнуо сести на њ; али, све то треба да је ту, на лицу места, не толико баш због тога, да би се због тога могао и употребити, колико више ради тога, да се поглед задовољи и умири.

Ништа од свега тога не беше у нашем стану. Соба врло ниског плафона, на коме су се рељефно, јасно опажале таваниче, као оно ребра некаквога огромног скелетра, имала је облик скоро правилнога квадрата. Три малена прозорчића, од зеленкастога стакла, која изгледаху као расплакана, од влаге која се на њих навукла, гледала су у пљаво двориште црквене куће, по коме су се слободно шетале свиње, гуске, телад и свакојака домаћа живина, — нмовина, не убоге клисарке, него целога поповскога сталежа. У соби бејаше полумрачно. Поред свакога зида налазаше се нешто склопљено из дасака, које су временом добиле пљаво-жуту боју, а од којих је пре тога био начињен ђаконов кокошињак. Али је осим тога ту био и један кревет са старом, већ угњеченом

сламњачом. Крај једнога прозора парадирао је један огроман сто, на коме је клисарка годинама месила проскурице, а сада га због рабатности ослободила те дужности, и две, тако исто поштовања достојне клупице. Ми смо имали осећање, као да се налазимо у „каосу правечности".

— Ето вам, браћо, сада и стана! Како вам се чини? Просто је, али пријатно! — рече Кирђага.

— Само, ту ничега нема! — одважи се рећи Фећа.

— То јест, како нема ничега? Прво, ту су четири дувара, плафон и патос, — предмети неопходно потребни, да се заклониш од хладноће, од студи, од непогоде; друго, ту је пећ, која даје благодетну топлоту; треће, ту су ти четири легале...

— Али, ко ће до врага спавати на тим голим даскама!

— Слушај! — Кирђага узе Фећу под руку и одведе га прозору. — Видиш ли ово двориште пуно живих створења? Па видиш ли у дну дворишта ону камару сламе? То је камара оца ђакона, лица духовнога и поштовања достојнога; он нам не ће одрећи, ако га замолимо, четири наранка. Ха, таман добро... Почекај...

У тај се мах појави на дворишту гојазно духовно лице, у топлој, дабровином постављеној мантији, са високом, господском шубаром на глави. Кирђага истрча прво у ходник, па онда у двориште, и приђе ђакону с молбом да нам да сламе. Кирђага је, нема сумње, био човек који се уме наћи и коме све иде од руке. Ђакон одобри и црквени чувар кроз десетак минута довуче читав пласт сламе.

— Ето вам сад, па се наместите... — рече Кирђага. И ми, уз његову припомоћ, разастремо сламу по оним даскама, покријемо је простиркама и тако спремимо постеље.

— А ја за себе и немам шта да спремам! — изјави Кирђага. Покојни је клисар спавао двадесет и пет година на овом кревету, за то га клисарка и цени као неку светињу, и само је мени као добром познанику допустила, да на њему спавам.

— Али, где ћемо да оставимо наше огртаче и рубље?

— Е где сад! Где ћемо! Сад ћемо добити јексере, па ћемо све то повешати по дуварима.

Оде газдарици, добије неке грдне клинове и чекић, стане их редом укрцавати у дуваре, и наша соба убрзо добије изглед телалнице. О јексере је висило апсолутно све што смо имали: кошуље, гаће, чаршави, чарапе, цела наша бедна тоалета. Не би се могло рећи, да је све то изгледало лепо, али, за то што је по дуварима висила толика маса ствари неопходно потребних, соба је наша наједампут добила изглед собе у којој — види се — да неко живи. Ко би год погледао на дуваре, морао би у себи рећи, да овде живе људска створења.

Приликом доњега распоређивања ствари, основана је комунска библиотека, то јест: све књиге, које је ко од нас имао, стрпали смо у један кут. Том приликом изађе на видело занимљив факт: у Кирђаге није било никакве књиге. У осталом, у њега није било нигде ничега. Све што је имао, било је на њему.

Али што је било несумљиво, то је, да је наша соба била богата топлотом. Пећ се гријала, кад је клисарка пекла проскурице у првој соби до наше. А како је она поскурице месила још и за парохијску цркву, која је трошила велику количину, то је она по цео дан ложила, тако, да ми чак нисмо ни морали нашу пећ ложити.

После онолике патње од хладноће, за нас је топла соба била једна од нај важнијих погодаба среће, тако, да смо се ми врло добро осећали, ма да нам је стан у многом којечему био чудноват.

Отпоче живот по комунским начелима; али, пре но што би прешли на описивање његових појединости, хајде да се нај пре изближе упознамо са самим члановима комуне.

Порекло Феђе Будкевича није већ никаква тајна за нас. Тајна је била једино, у каквом је стању ствар његова оца. Ну, ствар та, свакојако да није била особито чиста. Није бадава Феђа тако упорно ћутао, кад год би се повела реч о томе. Али та околност не треба да баци ни нај мању сенку на мојега друга, који је био и остао честит младић.

Међутим важно је то, што је у његова оца било пуно кћери, које су, као што се по себи разуме, биле Феђине сестре, и оне су баш и биле на терету, јер их је, пошто пото

требало издржавати. Ето како се објашњава то, да мој јадни друг, Феђа Будкевич, који је провео детињство у изобиљу и свакој удобности, у својој двадесетој години није имао ничега осим једнога пара панталона; једног капутића, који је сам собом прекројио од гимназијског мундира; онога, већ познатог огртача са црним гајтанима, који су се поносно вијугали по грудима, као неке бескрајне пересе; једног јастука; једнога јоргана и нешто рубља, и ето зашто је морао сам да брине бригу о себи и о својем издржању.

Што се тиче члана комуне Јагелонова, он је био још жалоснија жртва прилика, но Феђа. Његов је отац био прилично богат спахија у губернији, живео је стално у Москви, живео на великој нози и својега сина лепо васпитавао. Па и ако је своје стање јако пореметио, живећи преко својих средстава, опет зато није очајавао. Узео је учешћа у неком удеоничком предузећу, које је по његовом мишљењу имало да обаспе породицу му златом, а нарочито је требало да буде срећа за његова сина.

Али једнога лепог дана сви конци овога напредног предузећа попуцају, и све се наде оца Јагелоновљева изјалове. Наједампут се после видело, да је он презадужен, и да му од целога имања није нигда ништа остало. Он ни онда, не премишљајући дуго, пројури себи куршум кроз чело, оставивши жену и сина судбини на милост и немилост.

Баш у то доба је Јагелонов прешао био у седми разред гимназије. Ваљало је напустити Москву и преселити се у забачену среску варош, где им је заостао незнатан кућерак, у који се једва могло како-тако сместити. Ту је мати са великом наметом гледала, да му да могућности, да доврши гимназију, па је у томе и успела. Пошто је недавно претрпео овај страшни удар, дошао је сада овамо, слабачак, болешљив и крајње неспреман за самосталан живот. Мати му је на једвине јаде могла да одвоји по седам рубаља месечно и то му је за дуго било све издржавање.

Такав је био Јагелонов.

Прелазећи на биографију Кирђаге, основаоца наше комуне, мене обузима нека бојазан. Његова ми је личност увек улевала неко чудно осећање. Све је у њега било — сама од-

лучност, он се ни пред чим није заустављао и све је насилно узимао. А кад видиш да човек јури ка циљу, свестан својега права, па макар тога права и не имао, ти му се и нехотице уклањаш с пута и правиш му места.

Кирђага је био чорек духовнога звања. Он сам, то је другаче звао. Он је о себи говорио да је „божанственога порекла". О својему је животу укратко причао овако:

„Ја мојих родитеља нисам никада видео. То јест ја сам их морао видети несвесним очима најраније детињства, али то се не узима у рачун. И пошто је мој отац заузимао положај сеоскога црквењака, онда мора да је био висок, сувоњав и погурен; морао је имати ретку брадицу (јер густа брада не доликује тако малом чину) и нешто мало косе на потиљку; мора да је читао и певао у цркви слабим тенором; а кад би се сусрео са црквеним настојником, мора да се од страха уклањао с пута и с пола врсте далеко скидао му капу, пред владиком пак ваљда му се језик за непце лепио и он мора да је немио; у време кад није било службе, свакако да је морао пити, као што је то према његовом звању и био ред; у опште пак мора да је био поштен човек, који заслужује добар помен. Тако ето ја њега замишљам. Што се тиче моје матере, она никако није могла личити на нашу веома уважену газдарицу — клисарку, јер је ова још и црквена пекарка, која, не само да се у опште довољно наживела, него је и својега клисара надживела, и као што, браћо, и сами видите, она, услед особитих дарова, којима ју је сама природа обдарила, обликом својим живо подсећа на тесто кад почне да расте, пре но што ће од њега да се умесе проскурице. Матер моју замишљам као створење бледога, испијеног лица, преко сваке мере танко, од прилике као оно стабљика у оне траве, што у нас по пољу расте, ма да је нико не сеје. Црквењак би је „у напитом стању" вештио, а кад би се после истрезнио, он би жалио и тепао би јој: „ах, тужна и жалосна јаднице моја" . . . Ето то су производи мојега уображења, који ми замењују родитеље, пошто их ја никада нисам видео свесним очима.

„После тога долазе године детињства. Другови! Ако би сте ради били знати, у чем су се оне састојале, онда ћу вам

рећи: да су ме бијли свуда и свакојако. Штипали су ме за образ и бокове, ударали ме ногом где је ко и како стигао, вукли за уши, чупали ме за косу. Зврцкали ме по носу и по другим, за то згодним местима. Ко ме је био? питате. А од куд ћу то знати? Биће да су то били добри сродници, који су ме, по смрти мојих родитеља, узели, да о мени бригу воде.

„За овим су дошле године учења. „Сретно, неповратно детињство. Како да те човек не воле, како да те се са задовољством сећа", наједампут патетично издекламова Кирђага, и грохотом се насмија. „Е, браћо! ја мислим, тај што је то рекао, да је био на мојем месту, он би место тога морао рећи: „Проклето, препроклето детињство. Нека си проклето, анатемисано!" Дали су ме, браћо, да будем државни питомац, хранили су ме трулом рибом и свежим буба-швабама, силом ми налевали у главу грчку и латинску мудрост, и тукли, тукли, тукли где су стигли, тукли анатомски, тако да на мојем организму није било једне тачке, која није била излупана, и тукао ме је свак, ко је само хтео, кога је рука засврбела, ко није био и сувише лењ. Да, сретно, неповратно доба детињства, нека те ђаво носи! И то је како коме: некоме сретно, некоме сто пута проклето.

„Али, опет зато, драги моји, ја остадох читав, и не само да сам остао читав, него је из мене изцигљао, као што видите, неописан левента и та школа није остала без утицаја на моју природу. Докучио сам наиме, да има једна врста људи, којима је све дато, значи, да ти људи не треба ни о чем да се брину, а има опет друга врста, којима ништа није дато, и овој врсти, значи, остаје једно једино умовање: гледај да се користиш свуда где ти се само прилика укаже.

„На крају крајева семинарска ми је мудрост толико досадила, да сам узео своје документе, одрекао се државнога издржања, које последњих година није било ни мало лоше, и пошао на универзитет. И сада, браћо, као што вам је познато, ја немам ничега осим ево ове кошуље, која се и сада налази на мојем телу, које се развило здраво и снажно, упркос елементима и здравој памети, и које ја морам хранити и топлити, јер и само свето писмо вели: „нико не омрзну кад на своје тело, него га храни и греје".

Такав је био живот Кирђаге, оснивача наше комуне.

ИЗ РУКОПИСА ЈЕДНОГ СЕОСКОГ ЛЕКАРА.

— Анатол Франс — С француског превела О. Б. Ђ.

Доктор Х***, који је преминуо пре кратког времена у Сервињи-у, где је практиковао медицину од пре педесет и више година, оставио је један дневник који није намењивао јавности. Ја не бих смео штампати цео рукопис, па чак ни мало замашније фрагменте, премда данас многи мисле са Г. Теном да треба нарочито штампати оно што није било за штампу начињено. Онај који хоће да каже интересантне ствари, није довољно, па ма шта се говорило, да не буде књижевник.

Дневник мога лекара био би досадан својом монотоном једноликошћу. Међутим, човек који га написа, имађаше поред свога скромнога положаја, ретку памет. Тај сеоски лекар беше лекар филозоф. Последњи листови његовог дневника биће можда читани без много непријатности. Усуђујем се преписати их овде.

Одломак из Дневника покојног Г. Х*, лекара у Сервињи-у.**

»Филозофска је истина да ништа на свету није апсолутно рђаво а ништа апсолутно добро. Најнежнија, најприроднија, најкориснија врлина, сажалење, није увек добра за војника ни за свештеника; она мора, код једног и код другог да умукне пред непријатељем. Не вића се да је официри препоручују пре битке, а читао сам у једној старој књизи да је се Г. Никол* чувао као основе саме телесне понуде. Ја нисам војник а још сам мање свештеник. Ја сам лекар и то међу најмањима, сеоски лекар. Имам тиху и дугу практику своје вештине, и могу тврдити да, ако сажаљење једино може достојно да надахне нашу дужност, оно мора за навек да нас остави пред оним бедама које ми хоћемо да умањимо подстакнути њиме. Лекар кога оно прати до постеље болесникâ нема ни поглед

* Никол, моралиста и теолог XVII. века.

доста чист ни руке доста поуздане. Ми идемо куда нас сажалење упућује, али идемо без њега. У осталом лекари стекну већином врло мало потребну им неосетљивост. То је једна благонаклоност заната која им дуго не недостаје. Сажалење се брзо тупи у додиру са болом; човек мање сажаљева беде које може да умањи; најпосле, болест представља лекару низ интересантних природних појава.

»У оно доба кад сам почињао да практикујем медицину, волео сам је страсно. У свима болестима које ми беху излагане ја сам опажао само прилику да применим своју вештину. Када се болести развијаху потпуно, по своме нормалном типу, ја налажах у њима лепоту. Морбидне појаве које су ми изгледале необичне, раздраживаху љубопитљивост мога духа; у кратко рећи волео сам болест. Шта велим? Са мојег гледишта, болест и здравље беху само чисте битности. Одушевљен посматралац људске машине, ја сам јој се дивио и у њеним најзлокобнијим променама као и у најспасоноснијим. Био бих радо узвикнуо са Пинел-ом: Ево један леп канцер (рак)! То беху лепе речи, и бејах на путу да постанем лекар филозоф. Само ми је недостајао геније моје вештине те да потпуно уживам у нозолошкој лепоти и да је имам. То је особина генија да пронађе сјајност ствари. Онде где прост човек види само одвратну рану, природњак достојан тог имена диви се једном бојном пољу на коме се тајанствене силе живота отимају о царство у судару грознијем од оне битке коју је онако бесно насликао Салватор Роза. Ја сам само назрео тај призор чији су поверљиви сведоци били Маженди и Клод Бернар, и служи ми на част што сам га назрео; али покоран судбини која је хтела да будем само скроман практичар, ја сам сачувао као потребу заната моћ да хладно посматрам бол. Дао сам својим болесницима своју снагу и своје знање. Нисам им дао своје сажалење. Не дај Боже да ја ценим више од сажалења неки природан дар, ма колико скупоцен био! Сажалење, то је оно кад се одвоји за другога од својих уста; то је неоцењена жртва сиромашнога човека, који, племенитији од свих богаташа овога света, даје са својим сузама комад свога срца. Због тога баш сажалење нема никаква посла у вршењу једне професионалне дужности, па ма колико била племенита та професија.

Да бих ушао у посебнија размишљања, рећи ћу да људи међу којима ја живим уливају у својој несрећи једно осећање које није сажалење. Има нечега истинитога у тој мисли да човек улева другоме само оно што сам осећа. А сељаци код нас нису милосрдни. Тврда срца за друге и за себе саме, они живе у некој срдитој озбиљности. Та озбиљност прелази и на друге, и човек се поред њих осећа жалосне и снуждене душе. Лепо је у њиховој моралној физиономији то, да чувају потпуно непомућене велике црте човечанства. Пошто они мисле ретко и мало, њихова мисао сама по себи у извесним тренуцима узима свечан изглед. Чуо сам неке од њих који су умирући изговорили кратке и мудре речи достојне старацâ из Библије. Они могу да буду дивни; нису ни мало дирљиви. Све је у њих просто, чак и болест. Размишљање не повећава њихове болове. Нису као они одвећ смишљени створови који себи представе своје болове много горе него што су у ствари. Умиру тако природно, да није потребно бринути се много око тога. Најпосле додаћу да сви личе један на другога и да ништа особеног не ишчезава са сваким од њих.

Из свега овога што сам рекао излази да ја мирно вршим професију сеоског лекара. Не жалим што сам је изабрао. Ја сам, мислим, мало виши од ње; а ако је непријатно за једнога човека да буде виши од свога положаја, штета је много већа кад је нижи од њега. Нисам богат и не ћу бити за живота. Али зар је потребно много новаца кад се живи сам на селу? Жêни, моја зелена кобилица има само петнаест година; каса као у доба своје младости, нарочито кад смо на путу за коњушницу. Немам, као моји славни другови у Паризу, галерију слика да покажем посетиоцима; али имам крушке као што их они немају.

Мој је воћњак на гласу на двадесет миља унаоколо и долазе из оближњих замака да ми иште калеме. А како сам се једног понедеоника, биће сутра равно једна година, забављао у моме врту око воћака, један слуга дође да ме замоли да свратим што пре на имање звано Ле-з-Али.

»Ја га запитах да ли је Жан Блин, газда реченог имања, пао синоћ идући дома. Јер је код нас недељом пуно уганућа и није ретко да се коме сломију тога дана два-три ребра излазећи из крчме. Жан Блин није рђав човек, али у друштву воли да

пије и десило му се више пута да дочека у каквој блатавој јарузи зору понедеоника.

»Слуга ми одговори да Жан Блин није болестан, већ да је грозница обузела сина Жана Блина, малога Елоа.

»И не мислећи више на моје воћке, узех штап и шешир и упутих се пешице ка имању Ле-с-Али које је на двадесет минута од моје куће. Путем мишљах на малога дечка Жана Блина кога беше грозница обузела. Његов је отац сељак као и сви остали сељаци, с том особином да Мисао која га је створила заборавила је да му начини мозак. Та човечина Жан Блин има главу велику као песница. Божанска мудрост ставила је у ту лубању само оно што је неопходно потребно. Његова је жена најлепша у целоме селу, вредна и брбљава домаћица са великим врлинама. Па они двоје дали су једно дете које је заиста најнежнији и најдуховитији створић који је икада додирнуо ову стару земљу. Наследност има таква изненађења и истина је рећи да се не зна шта се ради када се ствара једно дете. Наследност је, вели мој стари Нистен, биолошки феномен којим преци преносе на потомке, изван главних особина врсте, нека засебна својства организације и природних способности. Али која су то засебна својства што се преносе а која што се не преносе, то је оно што се не зна, чак и кад се прочитају лепи радови доктора Лука и Г. Рибо-а. Мој сусед, бележник, позајмио ми је прошле године једну књигу од Г. Емила Золе; и видех да се тај писац хвали нарочитим познавањем тога предмета. Ево, вели он, у ствари, овај предак болује од неврозе; његови ће потомци бити невропатични, — а можда и не ће бити; биће их и лудих и паметних: један ће од њих можда имати и генија. Он је чак начинио и једну генеалошку таблицу да би ту мисао учинио јаснијом. Дивота! Проналазак није сасвим нов и онај који га је учинио не треба заиста да се њиме поноси; али истина је да садржи готово све што знамо о наследности. И ето како то да је мали дечак Жана Блина врло духовит! Има стваралачку моћ. Када је био не виши од мога штапа ухватио сам га више пута да бежи од школе са другим обешењацима из села. Док су ови тражили гнезда видео сам овог малишана како гради мале млинове и цеви са сламкама. Обдарен и дивљи, испитивао је природу. Његов је учитељ губио сваку наду да ишта учини са тако непажљивим

дететом, и, заиста, Елоа није још знао буквар у својој осмој години. Али, у то доба, научи читати и писати, невероватно брзо, и за шест месеца постаде нај бољи ђак у селу.

»То беше врло усрдно и љубазно дете. Дадох му неколико лекција математике и бих зачуђен коју плодност објављиваше тај дух, још из детињства. Нај после, признаћу без бојазни, да ме кога год исмева, јер ће се опростити једном дивљем старцу неке претераности: са радошћу сам опажао у томе сељачету прве умне производе једне од оних сјајних душа, које се јављају нашем тамном човечанству у великим размацима времена и које подстакнуте потребом да воле колико и жаром да сазнају, испуне, свуда где их судбина смести, једно корисно и лепо дело.

»Ова и слична размишљања отпратише ме до Ле-з-Али. Ушавши у ниску салу затекох малога Елоа где лежи у великој памучној постељи, где су га његови родитељи били пренели без све сумње из обзира на озбиљност његовог стања. Дремаше; а његова мала и фина глава дубљаше подглавак као какав огроман тег. Приближих се. Чело беше ватрено; очи беху зацрвењене; температура целога тела беше врло висока. Мајка и баба беху уз њега, забринуте. Жан Блин, беспослен због своје забринутости, не знајући шта да ради а не смејући да се удаљи, с рукама у џеповима, гледаше нас једне за другим. Дете окрену к мени своје омршавело лице и, тражећи ме добрим и болним погледом, одговори на моја питања, да га чело јако боли а тако исто и око, да чује некакво шуштање које не постоји, да ме познаје и да сам ја његов стари пријатељ.

— »Има дрхтавицу и зноји се често, додаде мајка.

»Жан Блин промисливши неколико тренутака, рече:

— »Без сумње унутра му нешто фали.

»Па се уђута.

»Би ми одвећ лако да констатујем симптоме једног наглог запаљења мозга. Преписах му топле облоге за ноге, и пијавице за иза ушију. Поново се приближих моме младоме пријатељу и покушах да му кажем једну добру реч, једну реч бољу од истине, на жалост! Али се у мени зби нешто сасвим ново. И ако сам био потпуно хладнокрван, ја опазих болесника као кроз један вео и то тако далеко од мене да ми се чинио мали, врло мали. Та смутња у појму простора би у брзо попраћена једном сличном

смутњом појма о времену. И ако моја посета није трајала ни пет минута, ја замишљах да сам одавно, врло одавно, у тој ниској одаји пред том постељом од беле памуклије, и да месеци, године, протичу, а да ја стојим непокретан.

»Једним напрегом мозга који ми је уобичајен, на месту анализовах ове чудноватe импресије и њихов узрок ми се јасно указа. Врло је прост. Елоа ми беше драг. Видећи га тако изненадно и озбиљно болесна, »ја не долажах себи«. То је израз који обичан свет употребљује и тачан је. Мучни тренуци чине нам се дуги тренуци. Због тога ми се учинило да оних пет шест минута које проведох уз малога Елоа имају нечега вековитог. Што се пак тиче оног привиђења да је дете далеко од мене, оно долазаше од помисли да ће дете умрети. Та мисао, утврђена у мени без мога пристанка, беше од првог тренутка узела облик једне апсолутне сигурности.

»Сутрадан, маломе Елоа беше боље. То побољшање потраја неколико дана. Био сам послао у град да се донесе леда; тај лед добро дејствова. Али петога дана болесник беше у јакој ватри. Бунцаше много; међу искиданим речима, које чух да изговара, распознадох ово:

— »Балон! балон! држим крмило балона. Пење се. Небо је црно. Мама, мама, зашто не дођеш са мном? Ја водим мој балон где је тако лепо! Ходи, овде се човек гуши.

»Тога дана ме Жан Блин отпрати на друм. Врцкао се као збуњен човјек који хоће нешто да каже а не сме. Најпосле учинивши ћутећи једно двадесетак корака, застаде и метнувши ми руку на лакат:

— »Видите, докторе, рече, ја све мислим да њему унутра нешто фали.

»Продужих жалостан свој пут, и ово би први пут да не убрзах корак из жеље да видим моје крушке и бресквe. Ово би први пут, након четрдесет година праксе, да сам потресен у срцу због једног мог болесника, и у себи оплакивах дете, које не могох спасити.

»У брзо велика туга придодаде се моме болу. Бојао сам се да га ја добро не лечим. Затим ми се дешавало да заборавим што сам јуче преписао, непоуздан у своју диагнозу, плашљив и збуњен. Позвах једног мог колегу, млада и вешта човека, који је

лекар у оближњем граду. Када он стиже, несрећни мали болесник' који беше ослепио, спаваше сада од изнемоглости дубоким сном.

»Сутрадан беше мртав.

»Прође једна година преко ове несреће, када се деси да бих позват на савет у окружно место. Догађај је чудноват. Узроци који су га изазвали необични су; али пошто немају важности, не ћу их овде изнети. После савета, доктор С***, општински лекар, учини ми част да ме задржи код себе на обед са још двојицом његових колега. После обеда, на коме ме обрадова озбиљно и разноврсно разговарање, пођисмо кафу у докторовом кабинету. Приближујући се камину да метнем моју празну шољицу опазих обешену о оквир огледала једну слику која проузрокова у мени тако силно узбуђење, да се једва уздржах да не узвикнем. То беше једна миниатура, портрет дечји. То дете личаше тако јако на оно које нисам био могао спасити а на које мишљах сваког дана, да поверовах, за један тренутак, да је то баш он. Та претпоставка беше бесмислена. Црни дрвени оквир и златни круг који опкољаваху миниатуру беху у укусу краја XVIII. века, а дете беше представљено са капутићем на пруге ружичасте и беле као какав мали Луј XVII.; али лице беше потпуно слично лицу малога Елоа. Исто својевољно и моћно чело, чело одрасла човека — под коврчастом косом херувина; исти жар у очима; иста болна благост на уснама! Над истим цртама беше исти изражај!

»Беше можда доста времена како посматрах ову слику, када доктор С*** ударивши ме по рамену:

— »Драги колега, рече ми, ви посматрате ту једну успомену породичну којом се ја дичим. Мој деда од стране мајчине био је пријатељ овог славног човека којега видите овде представљена још дететом, а та миниатура долази ми од мога деде.

»Ја га запитах, ако хоће да нам каже име тог славног пријатеља његовог деде. Он тада откачи миниатуру и пружи ми је:

— »Читајте, рече ми, овај датум записан на обод... *Lyon*, 1787. Не подсећа ли вас то на штогод?... Не?... Ово дете од дванаест година, то је велики Ампер.*

»Тога тренутка јасно појмих и тачно оцених шта је смрт била уништила назад годину дана на имању Ле-з-Али.

* Ампер, француски математичар и физичар.

Исправе из преписке Лилиенберг-Рајачић и владике Рада године 1832 и 1833.

(наставак упор. бр. 3 „Срба") Приопћио **А. Вучетић.**

У броју прије овога донијели смо у њемачком и српском пријеводу писмо владике Рада (Петра II.) Рајачићу, извјештај Рајачићев на Лилиенберга и његов одговор од 1. октобра (17. септембра) 1832. Ниже доносимо изворно писмо владике Рада. Лилиенберг овим својим одговором био је овластио Рајачића да позове на договор владику Рада. Рајачић изврши то својим писмом од 27. септембра (9. октобра) 1832, које смо донијели у прошлом броју. Његову му молбу отклони владика Раде писмом од 2. (14.) октобра и. г., које доносимо под бр. II. Рајачић понови своју молбу писмом од 7. (19.) октобра и. г., које немамо, а владика Раде отклони опет молбу писмом од 12. (24) октобра и. г. Ово писмо доносимо овдје под бр. III.

I.

Изворно писмо вл. Рада Рајачићу за рођење Богдановићево.*[1]

Ваше Преосвјашченство,

Милостиви Господине!

Оскудна парохија Копитска у поповима принуђава ме молити у Вашег Преосвјашченства милост, да бисте благоизволили показатеља овог писма, именом Станка Богдановића, постепено у чин поповски произвести, почем је ова Митрополија од дугог времена, као што ће Вашем Преосвјашченству

* Ова писма вадимо из Шематизма епархије, како смо напоменули у прошлом броју.

[1] Ово смо писмо донијели у пр. броју као пријевод из њемачкога а сада га доносимо онако како га је писао Раде.

бити познато, удова, сљедовательно ја не имам на кога другога обратити се с прошенијем развје на Ваше Преосвјашченство.

Што се тиче моралног поведенија предреченога Богдановића, то Вас слободно могу увјерити, да је врло чеснога. У наукам пак толико имаде вјежества, колико је нуждно за овдашње свјашченство, за садашња опстојатељства.

Ако Ваше Преосвјашченство удостоји моје прошеније испунити, ја ћу Вам свагда за тај општеполезни зајам благодаран остати.

Препоручујући се Вашим свјатим молитвама имам чест с особитим високопочитанијем назвати се Вашег Преосвјашченства, Милостиви Господине,

Покорњеиши слуга
Архимандрит црногорски.
Петровић.

Цетиње 12 септембра 1832.

II.

Неповољан одговор владике Рада.

Ваше Преосвјашченство,

Милостиви Господине!

С највећим усхићењем имао сам чест и срећу примити Вашега Преосвјашченства препочтено писмо од 27 прошастога мјесеца о. г., у коме сам видио Ваша благопријатна изражениja ради благостојанија црногорске православне цркве, о којој Ваше Преосвјашченство отеческо попеченије носи. Ја Вам именом мојим и именом цијелога Црногорскога народа препокорно благодарим и молим Ваше Преосвјашченство и у будуће садржати му архиерејску благост и на Ваш благослов пошиљати.

Једно једино скорби ме, што не могу удовлетворити Вам састати се с Вашим Преосвјашченством, будући да нешто народња дјела а нешто и слабо сада моје здравље томе границу полажу, нити ми дозвољавају за сада лично од Вашег Преосвјашченства благима совјетима, за којима моје срце жедни, напојити се. Но имам упованије на Свемогућега, да

ће и та силна моја жеља испуњена бити и по времену да ћу имати удовољствије Вас гдјегод посјетити.

Међу тијем молим понизно Ваше Преосвјашченство, да не бисте отрекли се, у случају могла потребованија, помоћи у Духовним стварима овому народу, који ће знати уважавати и почитовати Ваш благодјејанија и Ваше за сада мени писмено наставленије, и биће ми добро дошло, од кога трудићу се да учиним благоупотребленије и Вашем Преосвјашченству признателним остаћу.

Препоручујући себе и сав народ овај Вашим свјатим молитвама, имам чест с отмјеним високопочитанијем и благоговјенијем називати се Вашег Преосвјашченства, Милостиви Господине,

Покорњеиши слуга
Архим. црногорски
Петровић.

Цетиње 2 Октобрија 1832 год.

III.

Поновни неповољни одговор вл. Рада на поновну молбу Рајачићеву.

Ваше Преосвјашченство,

Милостиви Господине!

С чуством оскорбленија прочитао сам Ваше високопочитајемо писмо од 7 текућег, видећи у њему Вашега Преосвјашћенства горећу жељу са мном састати се и разговорити се; а од моје стране немогући Вам а још много више мени удовлетворити због многих препјетствија относително моје дужности к овому народу. Ја сам доиста увјерен, да та Ваша жеља, како год и моја, происходи само из чистосрдачне љубави овдашњега народа и цркве благостојанију, пак за то ми стоструко тешко и пада, што не могу срећан бити Ваше Преосвјашченство посјетити и ту ствар још боље с молбом препоручити Вам у идућност; но надам се, да и овако не ће се тај жар љубави у Вашим прсима угасити, почем сваки Црногорац, који је срећан био свету десницу Вашега Прео-

свјашченства цјеливати, не може довољно да се нахвали колико Ви њих отечески дочекујете и љупко предусретате. На таковом архиерејском примјерном поступању хвала Вам и на вијеки хвала.

Такођер и то знам, да Његово Превосходителъство Губернатор Далматински стара се свакојако, да Црногорцима буде добро од стране аустрийских поданика; но може и он тврдо бити увјерен, да и ја сав возможни мој труд прилажем внушавајући Црногорцима, да добро почитују и уважавају Аустрийско Владјеније, и да њихове поданике љубе и да живу с њима у миру и согласију; и заиста, док сам год жив, не ћу престати о томе својски старати се, јер ја знам врло добро какво је благо имати мирољубивога сусједа, као што аустрийски Императур Франц I. који по своме благоутробију шчедро излива благост своју на нашу браћу тамошње Србље.

У сваком пак случају, кад ми унапријед обстојателъства дозволе и згодно вријеме к тому нађем, примићу себи на особиту чест и срећу Ваше Преосвјашченство посјетити моћи. Ако међутијем Ваше Преосвјашченство има мени какву препоруку од кога изручити или Ваше благе савјете дати ми, изволите молим покорно, на писму саобшчити ми или одатле, или, кад дођете у Шибеник, оданде.

Препоручујући себе и овај народ Вашем даљем благоволенију и Вашим свјатим молитвама, имам чест с чуством отмјеног високопочитанија и благоговјенија називати се Вашег Преосвјашченства.

Покорњеиши слуга
Архимандрит Црногорски
Петровић?

Цетиње 12 Октобрија 1832 год.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak por. br. 2 „S.")

Piše † prof. Luka Zore.
uredio A. Vučetić.

IV.

Pustimo sad neka Luko Mali raste, a zabavimo se medutim krajevima, gdje se on rodio i odrastao.

Zaglušno ili predhistorijsko doba Cavtata i Konavala jest tako zvano *Ilirsko*. Potrtajmo po toj pomrčini, eda li nešto napipamo.

a) *Ilirsko doba.*

Za ovo doba slabi su izvori. Zna se samo da i sadašnja konavoska krajina bila je njegda naseljena Ilirima. Primorski Iliri bjehu pomorski razbojnici, i njihovi kraljevi za rana ratovahu s Rimljanima, koji naj poslije kraljicu Teutu nadvladaše g. 228 pr. H. Od ovoga vremena malo što znamo, ako se izuzmu *gomile*, kojih i sad ima po Konavlima. A jesu li to ilirske starine ili naše, teško je razabrati. I danas u našem narodu se čuje: *„pod gomilu, nametnut gomilu*, ili *mogilu"*, što bi značilo da je i naš narod pravio *gomile*, a može bit donio taj običaj iz svoje pradomovine, srednje Evrope, gdje po kazivanju starinarâ, bilo je gomilâ i ima ih i danas, pod imenom: Evropejske piramide. Glasoviti engleski učenjak Artur I. Evans iskopao je u Konavlima dvije-tri gomile i našao u njima srebrenijeh narukvicâ, zemljanijeh lukijernica (svijeća) i još štogod. Po tome bi se reklo da ne treba sijat u zaglušnu starinu za tumačenje *mogilâ*, nego naprotiv po nađenijem stvarima obazdrijet se ne u duboku davninu nego u poznata vremena, kad su se radovi na nađenijem stvarima vršili. Jesu li to slovenske starine ili predslovenske, idemo da vidimo.

Samo na jednu stvar u ovom koljencu obratit mi je pažnju, biva na *Buganj-greb* u Konavlima. Ispod sela *Močića* prama polju ima nekakva odulja ploča skrenuta sa svoga

mjesta, ali ne bi se ni opazila, da je ime ne razglašuje, biva *Buganj greb.* Što je taj *Buganj greb? Buganj* je adjektiv od supstantiva *Bugan*, kao *Ivanj* (dan) od *Ivan.* A što je *Bugan?* A ko bi znao. Bolje nego nagadati uzalud, ostavimo da stvar s vremenom sazdrije. Ako nije i ovo kakav otražak ilirskoga vremena i jezika. Svakako to znamo da su Iliri bili i u sadašnjim Konavlima u oblasti kraljice Teute, koja je stanovala u Risnu (Rizonium). Ilirska se država na jugu prostirala do rijeke Drine (Drilon), a zvali su je Rimljani *Illyris Graeca*, da je razlikuju od sjeverne Ilirije, koja se zvala *Illyris barbara* i dosizala je do rijeke Arsije (sadašnje Arse) u Istri. Iliri su se bavili pomorstvom i bili pomorski razbojnici, za to su za rana sukobili se s Rimljanima, dok ovi nijesu njihovu kraljicu podjarmili g. 228 pr. H. Ovo je doba za Rimljane bilo historijsko, jer pada između prvoga i drugoga punskoga rata. Ne tako za ove krajeve, o kome vremenu nema spomenika. Jedino iz svjetske historije znamo da neki učenjaci misle da su se Iliri istražili pretopivši se u Grke, Rimljane i Slovene, a da su od toga plemena sadašnji Arbanasi. Tako se i zovu potomci Ilirâ[1] od Ἀλβανοί, Ἀρβανοί, a njihova zemlja Ἀρβανον i Ἀλβανον i Arbanum. Turci ih zovu *Arnautima*, a oni sebe same zovu *Skipetarima*, te znači „koji čuju, razumiju".[2]

U novije vrijeme iskrslo je ilirsko ime, te su se zvali Ilirci južni Sloveni: Slovenci, Srbi i Hrvati po pokretu Gajevu u Zagrebu,[3] a ime je uzeto od Ilirske države što je bio zamislio i osnovao Napoleon I. Od toga doba naš jezik zvao se *Ilirski*, a za naše doba u školama naš jezik zvao se talijanski: *lingua illirica.** Ali ne treba ni spominjati da slovenski Ilirci i njihov jezik nemaju ništa zajednički sa starijem Ilirima.

[1] Jireček. Die Rom. 43; [2] ibidem. Poredi. *Sloveni* koji govore; [3] G. 1848 i kasnije pjevala se i u Dubrovniku poznata pjesma: „Mi smo braćo Ilirskog i ost."

* Ime: *Lingua illirica* upotrebljavala je kadgod i sama dubrovačka republika, kako n. pr. već g. 1667 iza velike trešnje. Onda, kad je kralj franceski Lujo XIV. vodio prvi navalni rat (666-8), Dubrovčani iza trešnje bili su se obratili na evropske vladare za pomoć, te i na Luja XIV i tu su mu kazali da će mu oni *nella nostra lingua illirica* (u našem ilirskom jeziku) raznositi hvale po svijetu. Tu su riječ oni tada uzeli kao sinonim opće slovenskog jezika. Poredi Srd 1904 g. Op. Ured.

Spomenika Ilirskog jezika nemamo osim nekijeh imena mjesnijeh, koja su ostala, kao *Risan* (Risinium), *Perast* (Perasto), *Trebinje* (Trivunium) i ost. Ako nijesu i imena istesana na nekijem grobovima u dvorištu franjevačkog manastira u Dubrovačkoj Rijeci, kao *Simcho*, *Bencho*. Može bit da su to i kasnija rumunjska (vlaška) imena, što će znanost i nauka razbistrit. A *Belen*, naš Plat, što Jireček spominje, nije li to može bit ilirsko ime, ako nije rumunjsko!

Vatasi (selo u Konavlima) je rumunjsko ime.

b. *Grčko doba.*

Još prije rimskoga osvojenja nastupile su grčke naseobine i u ove sadašnje naše krajeve. One se zovu korintske i korkyrejske (Corfù) naseobine. Mi od tijeh vremena imamo Molunat, Epidaur, Lopud (Elaphites), Malfi (Amalfi), sadašnji Zaton i ost. Od tijeh naseobina bio je naj glavniji *Epidavar*, koji kažu da je bio, gdje je sadašnji Cavtat.

Epidavar u Grčkoj (Ἐπίδαυρος) bio je na južnoj obali Argolide u zatonu Saronskom.[1] Radi zgodnog položaja i luke postane jaki trgovački grad. Poglavito božanstvo grada bješe Asklepios (Eskulap),[2] koje je imalo hram i čudotvorno ljčilište na polju, opasanu odasvud gorama i planinama,[3] daleko od grada od prilike 10 kl. Odatle je izašlo nekoliko naseobina, koje su se razasule tamo amo po maloj Aziji. U to doba spada za cijelo i naša naseobina. Tačno ne može se uglavit epoha, ali odista biće to bilo barem tri-četiri vijeka prije Hrista. Ovo naseljivanje Grkâ počinje se g. 589 pr. H. Ovo je bila trgovačka i donekle narodna naseobina grčka, a nikako politička, jer došljaci Grci tu ne osnovaše svoju nezavisnost. Oni se namjestiše kao došljaci u tadašnju ilirsku državu i prilagodiše se baveći se brodarstvom i trgovinom. Kad su Rimljani osvojili Iliriju, smiješaše se ovi Grci s Rimljanima i pretopiše se u njih.[4]

[1] Dr. B. Bogišić nam je pričao da je on obašao u Grčkoj stari Epidavar i da mu je topografija posve jednaka našemu Cavtatu. Sad je ondje kakavno selo.

[2] Naseljenici kod nas donesoše sa sobom i poštovanje Eskulapiju, a uspomena se uzdržala i do danas, jer općina Cavtajska ima na svom štitu boga Eskulapija.

[3] Kako je od prilike polje Konavosko.

[4] Grehota da nemamo na ruci kakav grčki onomastikon, po komu bi se mogla bolje označiti imena novijeh naseobina.

BUGARSKA UNIVERSITAT U SOFIJI.*

Piše prof. K. Jireček.

Utemeljenje bugarske universitati bješe kao daleka Fata Morgana za kneza Aleksandra Batenberga, kad mi je bila čast da služim kao generalni sekretar bugarskog ministarstva za nastavu a nekoliko doba i kao ministar. Trebalo je naj prije misliti se za uredenje osnovnih i srednjih škola. Za kneza Ferdinanda, koji uz svoje veliko zanimanje za prirodopis i umjetnost potpomagaše svaki napredak kulture u državi i za predsjednika ministarstva Stambulova, bistre i pametne glave s dalekim pogledima, otvori se u Sofiji već 1888. g. universitat, naj prije kao „viša škola" a 1894. konačno se uredi kao universitat. Ona je bila razdijeljena u tri fakultati: na historijsko-filološku, fizičko-matematičku i juridičku (otvorenu 1892). Posljednjega zimskog semestra ona je imala po prilici 50 nastavnika, redovitih i vanrednih profesora, docenata i asistenata i oko 1350 slušalaca i slušateljica. Profesori su bili po naj više Bugari. Inostranaca je bilo samo malo, kao poznati voda maloruskog pokreta, Dragomanov i Miljukov, koji je dobro poznati historičar iz naj novije ruske povjesti, kasnije nekoliko austrijskih Slovena. Bugari se potrudiše da nadoknade što se bilo zanemarilo u znanosti nadasve u ispitivanju svoje otadžbine. List „Bugarskog književnog društva", koje jednom 1869 bješe utemeljeno od iseljenika u Braili u Rumunjskoj, a mojim je sudjelovanjem obnovljen 1891. u otadžbini, ima sada 18 knjiga u 67 svezaka. Ogromni Zbornik ministarstva nastave, utemeljen 1889. g. sastavlja niz od 21 knjige u *quartof.* sa raspravama i gradivom za poznavanje zemlje. K tome priloži ono što izdaje Prirodoznanstveno društvo (od 1905 g.) Universitat-

* Prof. Jireček stavio nam je na raspolaganje ovaj članak, koji je izašao njemački u cijenjenom *münchenskom* listu *Allgemeine Zeitung*, a mi ga u prijevodu donosimo u „Srdu", jer se tiče nauke u Bugarskoj. A. V.

ski seminar za slovensku filologiju (od 1905. g.) i ost. U mnogim strukama imadu Bugari izvrsnih strukovnjaka; navestiću dva primjera: literarnog historika i folklorista Dr. Ivana D. Šišmanova i slavistu Dr. Ljubomira Miletića, kojega su studije o istočnobugarskim dialektima izašle (1903) njemački u spisima carske akademije znanosti u Beču. I historija, geologija, botanika, meteorologija i ost. su zastupljene od valjanih ljudi.

Prama ostalim balkanskim zemljama razlikovala se nešto bugarska universitat svojim smještajem u javnom životu svoje otadžbine. U Rumunjskoj, gdje se toliko drage volje pomišlja na doba cara Trojana, u Srbiji, gdje cvjeta štovanje narodne prošlosti zajedno s poštovanjem starih narodnih pjesama i novijih književničkih radova, u Grčkoj koja se obazire na literaturu i umjetnost, kojoj nema para i koja je neprekinuta počinjući od klasične starine, domaće su universitati narodni ponos. One su uz to jedna vrsta spremišta prijašnjih i nastajnih ministara. U Srbiji na pr. nalazimo izmedu ministara predsjednika posljednjih godina sadašnjeg poslanika u Berlinu, Vujića negda profesora nacionalne ekonomije na beogradskoj velikoj školi, i neumornog izdavača starosrpskih i novosrpskih literarnih spomenika, Ljubomira Stojanovića. U Bugarskoj je drukčije. Literarna narodna svijest i nepristrano cijenjenje domaćih duševnih radova nijesu još pružili jake žile u ovom mladom društvu. Izmedu profesora sofijske universitati bilo je, istina nekoliko starijih državnika, kao profesor rimskog prava, Balabanov, u svoje doba (1879 g.) prvi ministar spoljašnjih posala po oslobodenju Bugarske. Nije u vezi s parlamentarnim prilikama, da profesor Dr. Šišmanov postade ministrom prosvjete. Bugarski su profesori naime uopće zakonom lišeni pasivnog prava glasa isto kao svi službenici i cio viši klir. Bugarska narodna skupština nije ni po što svijesno zastupstvo narodne inteligencije, kao što je bilo u prvo doba iza oslobodenja, nego poslanička komora koja visi manje ili više o vladi. Svaka izjava političkog interesa sa strane profesora ili djaka stoga je u vladinim krugovima posmatrana kao prestup njihova djelokruga, kao vrsta bunjenja. U svim sporovima profesora sa slušaocima, koji su se puštali zavaditi od stranaka na javne iskaze, političko društvo ostavljaše redovito universitat na cje-

dilu. Tome se pridružuju socijalne opreke. Vladine starješine nijesu više negdašnji turski podguverneri kao Zankov, ili ljekari kao Dr. Stoilov, ili financiste, kao Načović odgajan u Franceskoj, ili Gešov, koji je odrastao u Ingleskoj. U Bugarskoj uspeše se na vladu niži društveni slojevi. Sadašnji ministar predsjednik Dimitrij Petkov (koji se nema pomesti sa svojim predšasnikom, generalom Petrovom, simpatičnim i skladnim časnikom, u svoje doba šefom generalnog štaba u srpskom ratu 1885) pripada pokoljenju zavjerenika dobrovoljaca u borbama za oslobođenje. Kao dobrovoljac bugarskih bataljuna izgubio je ruku u klancu Šipci (1877). Za kneza Aleksandra bio je činovničić u ministarstvu unutrašnjih djela, ali je bio osuđen na tamnicu, jer je upotrebljujući ministarstveni hektograf pomnožio proglas protiv kneza. Zatim je uređivao humoristički list „Svirka" (zviždak) žestoko navaljujući na kneza Aleksandra i bješe poznat po cijeloj Bugarskoj kao „Svirčko" (Zviždalac), koji je bezobzirno izviždavao sve ono što je bilo neugodno i ružno se svakomu vladinomu djelu. Za Stambulova postane sofijskim načelnikom i znatna potpora stranke na vladi. Prirodno je da ovaki primitivni elementi teško se mogu slagati sa školovanim domorocima.

Universitat pade napokon posve u nemilost. Bila su nadasve četiri profesora, koja izgubiše milost sadašnje vlade, juriste Danailov, Kirov i Fadenhecht, koji se već po imenu raspoznaje kao nebugar, pa i filolog Teodorov, jednom prvi rektor bugarske universitati. Decembra 1906 proslavila se stota obljetnica prve novobugarske štampane knjige nedjelnih besjeda episkopa Sofronija, a to bješe za mladu literaturu jamačno znamenita obljetnica. Ali službeni krugovi pored eminentno nacionalnog značaja svečanosti držahu se od nje daleko, samo kako se čini s lične nestrpljivosti prama nekim priredivačima svečanosti. Stoga profesor Teodorov objelodani u listu „Den" članak kojim opominjaše kneza na dužnosti prama narodu. Profesor nacionalne ekonomije Danailov napiše članak o uređenju činovničkih plata. Ministar predsjednik Petkov na to odgovori u narodnoj skupštini, da ima loše mnijenje o ovom profesoru; i kad bi bio ministar prosvjete, „uhvatio bi ga za uši te istjerao iz universitati". Na to bukne besposlica željezni-

čara. Socijaliste između universitatskih slušalaca, kojih je bilo oko 250, podupirahu ovaj pokret. Vlada je krivila pomenuta tri jurista kao tajne vode besposlice.

Bugarske universitati danas nema više. Ona nije bila uništena trešnjom, kao Leland Stanford University kod San Francisco. Ona ne postane ni žrtvom političke revolucije, kao veći broj ruskih universitati, koje biše dakako zatvorene, ali ne ukinute. Nju ubi drugi zavod, novi bugarski narodni teatar, nova sjajna zgrada, koja bi otvorena 3. (16.) januara o. g. Običavaju u Bugarskoj posvetiti novu zgradu žrtvom zaklanicom (kurban), jagnjićem, ili naj manje pijevcem. Pri otvaranju teatra zaklala se universitat. Otvaranje nije bilo nipošto priređeno kao narodna svečanost, nego samo kao tijesno ograničena tobože dvorska i vojnička svečanost. Od universitatskih profesora bili su pozvani samo neki koje je vlada naj više voljela. Ovo ograničenje pobudi opće negodovanje. Slušaoci, kojim doznačiše nekoliko ulaznica, ne htjedoše ih primiti. Omladina, universitatski slušaoci, željezničari u besposlici, trgovci i gradani sofijski, koji ne bjehu dobili ulaznica, sakupe se da naprave iskaz. Vlada ne bješe nipošto prepravna, ma i da se tako moglo znati, da su po svoj Sofiji rasprodati svi zvišci na glas i da je ova trgovina što više bila mnogo poskupjela. Ministar prosvjete Šišmanov, u čije je djelokrug spadao i teatar, ostane bolestan kući, Ministar predsjednik „Zviždalac" Aleksandrova doba uljeze u teatar kroz vrata sa strane. Izviždani su bili gosti koji su se vozili put teatra a naj prvi knez i njegov dvor. Tad ministar predsjednik bijesan s balkona od teatra zapovjedi navalu policiji, ali ova u tmini noći pogadana sniježnim krugljama i galošama bješe izgubila glavu. Trebalo je zvati u pomoć pješadiju i konjicu da se isprazni poljana. Čudnovato je da tom prigodom niko nije bio zatvoren ili uhvaćen ma i da sofijske novine donesoše sva imena ljudi koji su bili ranjeni sabljama.

Već sutradan, na 4. (17.) januara, prispije odmazda. Prva žrtva bješe ministar prosvjete, koji dade ostavku i kog nestane u uleknini između teatra i universitati. Odluka ministarstva naredi da se odmah zatvori universitat, da se otpuste svi profesori, docenti i lektori a i da im ne nabroje imena. Narodna

skupština podložna posve vladi, pristade dakako na to. Akademski senat ne bi ni zapitan i ne povede se pravda protiv nijednog profesora. Universitatski zakon 1894. g. koji tačno propisuje modalitati zatvaranja, baciše u zapečak. Baciše na sred puta sve universitatske nastavnike i one koji bjehu vladi mrski i one koje je ona voljela i koji bjehu počašćeni pozivnicom za otvaranje teatra; stari gospari već za blagopoč. kneza Aleksandra stajahu u državnoj službi, uprav jednako kao i naj mladi docenti i asistenti. Profesori objelodaniše 10. (23.) januara proglas bugarskome društvu, koji je osuđivao „posve nepristojni noćni iskaz pred teatrom protiv kneza" i sadržavao gorke tužbe na neznatnu potporu narodne universitati sa strane promjenljivih vlada sve do nje ukinuća, koja je narod samo osramotila pred svijetom. Slušaoci demonstrovaše na ulici, ali ih policija i konjica raspršа, pohvata i po rusku zaprati po naj više u njihov zavičaj administrativnim putom.

Stranci običavaju pri svakoj uzbuni između samih Bugara govoriti o novim „bulgarian atrocities" (bugarskim okrutnostima) i o „bulgarian massacres" (bugarskim pokoljima) u pomen glasovitih Gladstonovih govora o grozotama koje bjehu počinile 1876. g. muhamedanske narodne čete potporom redovite otomanske vojske pri ugušenju bugarskog ustanka. Pravi uzroci ove posljednje krize ostali su tamni zapadnom čitalačkom svijetu. Ukinuću universitati nijesu nikako krivi lakomstvo i štedljivost bugarska. Prošla su vremena, kad je narodna skupština brisala plate i kad je glasanjem ukidala mrske joj brojke. Otada su Bugari postali rasipnici. Država i općine su nagomilale dugove poviše dugova. Lakoumno se započeše skûpa preduzeća i jednako se brzo zabatale. U Sofiji ministar Karavelov sagradi sudbenom dvoru temelje; dođe druga vlada, koja ih opet dade zatrpati. U istočnoj Rumeliji započe se gradnjom konkurencne željeznice pored pruge društva Istočne željeznice; ali nije bilo novaca, koliko je trebalo, te započeta trasa ostavljena je da se razori.

Druge su vrste uzroci pada bugarske universitati. Dvije su struje u Bugarskoj. Daroviti samouci i ljudi, koji su učili na strani, uglêdaju se u primjere pitomih država i žele se dohvatiti ideala moderne pravne države razvijanjem duševnog

života na narodnoj podlozi. Druga struja prikazuje staro neznanstvo uz fizičnu snagu. Pred četvrt vijeka za svog petogodišnjeg boravka u Bugarskoj imao sam često prilike da posmatram ljude, koji su se javno i bez straha banili i nametali svojim neznanstvom. Pojavama, koje prate ovu struju, pripada nedostajanje pravoljublja a nadasve nepoštovanje domaćih zakona. Ima još ljudi, kojima je državni ideal posve orientalan i pominje na Tursku, Persiju i Afganistan. „Sultan" — pisao mi je prijatelj po ukinuću universitati — „ne bi drugačije postupao; vidi se koliko smo srodni s Turcima." Tome se pridružuje to što mnogi političari od zanata ne vide daleko i imaju pogled pomućen ličnom navisti i zastrt malenkastim pobudama stranačkih klubova. Po naj više su čudnovato kratkovidni i misle samo na sutrašnji dan; svestrano proučavanje jednog pitanja i njegovo posmatranje sa višeg gledišta odveć je teško za njih. K tomu dodajte to što se za čudo ne cijeni domaća duševna radnja, a to se nipošto ne dogada u Srba, Rumunja i Grka. Osobito književnički honorari čine se posve nedopuštena zarada većini bugarskih političara. Stoga je narodna skupština prije malo godina izbrisala iznose za izdavanje Zbornika ministarstva prosvjete, koji od tada izlazi u umanjenom objemu iza duga razmaka vremena. Bugarsko književno društvo, negda utemeljeno u emigraciji sa mučno isprošenim prilozima bugarskih patriota, bilo je posmatrano prije ne mnogo vremena kao društvo za zaradu i lišeno mal ne sviju sredstava s jednog poreznog pitanja.

Bitka kod Slivnice prije više no dvadeset godina pribavila je Bugarima u Evropi veliko štovanje; ali ovo treba da bude sačuvano i ne smije biti potkopavano. Bugarima treba još marljivo raditi da sačuvaju svoje mjesto pri utakmici evropskih naroda. Ovdje se ne radi samo o sudu Srba i Grka, koji se već tačno obaziru na to, kako ukinuće bugarske universitati djeluje na osjećanje u Maćedoniji, gdje se sva tri naroda takme. Ja kao stari bugarofil znam iz svog opita samo odveć dobro, da u Evropi mnogi učenjaci i državnici drže Bugare dakako za narod, koji je fizično jak, ali bez dara za duševno radnju. Pokojni ministar Kállay, negda jedan od sastavljača statuta za autonomnu zemlju Istočnu Rumeliju, kazao mi je često puta,

da se Bugare procjenjuje; da je politički talenat jednog Stambulova[1] osamljen, da je bugarska inteligencija uopće bez talenta. Hajka bez osnove na Grke god. 1906. svrati pažnju na slične glasove i u evropskoj štampi. Bugarski državnici imali bi ipak razumjeti da se ne mogu steći simpatije pitome Evrope i Amerike nasrćajem protiv narodne visoke škole, koja je branište znanosti i literature.

Mnogo ljudi u Bugarskoj drže kao vjerovatno da će narodna universitat bit opet uspostavljena. Ali nje obnovljenje bilo bi male vrjednosti za duševni život u zemlji, ako bi universitat imala biti uprav periodična škola, koju izmjenice jedna stranka otvara a druga pri prvoj promjeni ministarstva zatvara. Beč, februara 1907.

* * *

Profesor Jireček nadodaje poslije ovo: Novi događaji pretekli su djelomično moj članak. Vlada dade pohvatati sve slušaoce ukinute universitati i dovesti pred povjerenstvo za novačenje. Oni koji su bili sposobni, bili su odmah pridržani u vojenoj službi, i profesorski sinovi. Što bi bili rekli Bugari 1979. g. pri ustanovljenju narodne vojske, kad su je pozdravljali klikovanjem, da im se prorokovalo da će ona nakon četvrt vijeka služiti kao neka kaznena satnija. Tako se nije ni u Rusiji radilo pa ni za jednoga Bogoljepova ni Plehve-a. Čuo sam da je ministarstvo predložilo skupštini nov universitatski zakon. Iz njega se bistro vidi da je glavna tendencija Petkovljeve vladavine: uništenje universitatske avtonomije. Sve profesore imenuje vlada bez ikakva prava predlaganja sa strane universitati. Vlada imenuje i sve dekane i rektora. Obnovljena universitat biće dakle zavod policajno ureden za vladine kreature. Nijesam pak mogao saznati kako se stvar dalje razvila.

[1] Zloglasni i nesretni Stambulov! Ured.

Летњој ноћи.

П. Ј. Одавић. Београд.

Кажи ми, кажи, тиха летња ноћи,
Кажи ми чуда што их мрак твој диже
Пред духом људи, чије топло срце,
Под крилом твојим, све би к небу ближе!

Кажи ми снове, што 'но само теби,
Девојче много поверава тајно,
С прозора свога, кад већ сумрак падне,
И ветрић крене да ћарлија трајно!

Кажи ми жеље, кажи мисли оне
Што сенке твоје на свој начин буде,
И њима чежњом наша срца плаве,
И вечно њима уљуљкују људе!

Кажи ми песме, да их и ја чујем
Што младост сада без гласа их поје;
Кажи ми живот невидљивих бића,
Што сад у мраку около нас стоје!

Кажи ми, кажи, тиха летња ноћи,
Кажи ми тајну чиј' се дах сад вије;
Кажи ми, ноћи, чуда мира твога:
Кажи ми сунца што их мрак твој крије!

† ПАЈА МАРКОВИЋ-АДАМОВ

Српску је књигу опет задесила несрећа, јер је смрт покосила Пају Марковића-Адамова у ноћи између 11. и 12. (24-25) јануара у Сријемским Карловцима.

Он је био за 26. година гимназијским професором у С. Карловцима и творац и до смрти уредник „Бранкова Кола". Паја бјеше омилио Србима као приповједач из живота нашег народа у Војводини и тим је много задужио српски народ, јер износећи у дивним реалистичким приповијеткама народни живот доказао је свијету да Србин има велику душу и да племените осјећа. Свој је књижевни рад започео назад тридесетак година подижући Српство пером. Овим својим радом не само што је створио красно дјело, него је и показао пут многим другим српским приповједачима, који су се у њ угледали и угледају по свим нашим крајевима. Као примјер навестићемо његов „Јоле". Грехота само да је ово своје писање одавна прекинуо. Разумијемо зашто. Разноличан га је рад држао запослена све до смрти око „Бранкова Кола", које је његовом заслугом унапређивало српску књигу и одгајало млађе књижевнике и омиљело по свим нашим крајевима.

Он оставља у српској књижевности иза себе свијетло име, а у кругу пријатеља српске просвјете и српског напретка вјечан спомен. Слава му!

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Др. Л. кн. Војновић — Дубровник Једна Историјска Шетња са 55 слика. Београд. Изд. Трговине Ј. М. Павловић и Комп. Штамп. Димитријевића. 1907. Цијена 3 К.

Ovo je po svojoj vanjskoj opremi, po dobroj hartiji i lijepim slikama vrlo krasna knjiga u zgodnu formatu. Radujemo se da ćirilovicom imamo knjigu, koja će služiti ne samo Srbima i Hrvatima, koji imaju doći u Dubrovnik, nego i svakomu našemu čovjeku, koji hoće da pozna Dubrovnik i njegovu historiju ilĭ koji uči našu knjigu. Svakomu će Vojnovićevo djelo biti neophodno potrebito, jer tumačeći srpski, zorno mu predočuje predmete. Osobina je u ovoj knjizi da između slika ima ih, koje nam prikazuju javni rad starih Dubrovčana u raznim strukama društvenog i državnog života. Takim slikama pripadaju: dvostruki grb dubrovačke republike, koji se nalazio na čelu nekih isprava republike, dubrovačka putna isprava iz XVIII. v., državni pečat, državne zastave Libertas i S. B. U te ćemo uvrstiti i sliku slavnog otadžbenika Marojice Kaboge i sliku polače Velikog Vijeća. Ove zgrade više nema, jer je općina nenarodne stranke vandalskim svetogrdemnju srušila da gradi dubrovački općinski dom u „lombardskom" stilu. Glede ostalih slika istaknućemo da između osam i više slika kneževskog dvora ima ih više lijepih i poučnih, da ima više slika cijelog grada, tri franjevačkog a tri dominikanskog manastira, koji su znameniti i za umjetnost i za duševnu kulturu. Ima više slika dubrovačkih utvrda Lovrijenca i Minčete; ima ih koje predstavljaju umjetnost u Dubrovniku kao ona Gospe i njena kubeta, gotskog balkona na Prijekom, Venere i Adonisa, sv. Nikole slikara Nikole Dubrovčanina, palače Skočibuh u Tri Crkve, dvorišta Đorđićeve vile u Gružu, manastira na Lopudu, dvora kneževa na Lopudu, dvorca Skočibuha na Šipanu Više. slika prikazuje ljepotu karakteristične vegetacije u Dubrovniku

kao: Poma u dubrovačkom vrtu, Bor stražari pred gradom, Glušice (amerik. agave), Čempresi Mihajla, Platani na Trstenome. Knjiga donosi i više slika o ljepoti prirode i prizora, kao sliku Rijeke kod Rožata, Ispod grada, Rrta na Dančama, Vrata od Pila, Mjesečine pod Lokrumom, Pogleda na Dubrovnik s Ploča, Pogleda s Brsalja na Lovrijenac i druge. Pa i ako se ne može zahtijevati da privatno preduzeće u maloj knjizi donese sve što je znamenito, može se tvrditi da bi knjiga bila dragocjenija, kad bi donosila još kakvu sliku da nam prikaže i druge naše slave kao n. pr. Manastir na Lokrumu, crkvu Jezusovaca, kojim je pripadao naš slavni Bošković, kapelu u bašti oko „Banove" kuće na Konalu, gdje je, kažu, stanovao Car Dušan, pa pošto je knjiga pisana srpski i sliku jedine pravoslavne crkve u gradu; pa kad je pisac donio i vrata kneževskog „Dvora", mogao je donijeti i drugu stranu sa dragocjenim kucalom. Ali i bez ovih slika knjiga je njima ljepo ilustrovana.

Djelo samo pisac nazivlje *historijskom šetnjom* i dijeli ga u tri česti ili poglavja: prva čest sadrži naime historiju, druga se bavi naj znamenitijim zgradama u Dubrovniku a treća opisuje naj znatnije i naj krasnije okolice grada. Ovo je drugo izdanje „Voda kroz Dubrovnik i okolnih mjesta", koji je 1893. g. izašao prigodom otkrića Gundulićeva spomenika, ali povećano i ukrašeno, pa kako je svrha „Voda" bila da ispriča u kratko povjest Dubrovnika, prirodne ljepote i djela prijašnjih pokoljenja, ista je svrha i ove šetnje; samo pošto je djelo prerađeno, popunjeno i ukrašeno i štampano ćirilovicom, može se smatrati novim i stoga ima i drugi naslov.

Treba odmah u početku pohvaliti da kako je pisac u „Vođu" bio izjavio želju prigodom otkrića Gundulićeva spomenika da Srbi i Hrvati na klasičnom tlu stare slobode zaborave prijašnju neslogu, tako i sada radujući se, da o stotoj obljetnici pada republike Sloga spaja Srbe i Hrvate, posvećuje djelo osvitku ove Sloge.

Samo vješto pero L. Vojnovića može onako krasno pisati kao on, t. j. pjesničkim poletom i otadžbeničkim darom i pripovijedati historiju našega grada. Ako koji „Vod" može navesti Srbina i Hrvata da posjeti Dubrovnik, to može naj bolje

postići Vojnovićeva knjiga, koja nije samo historijska nego i pjesnička „Šetnja". Ali ona ne služi samo putnicima, nego je potrebita i svim našim ljudima, koji se bave knjigom, a nadasve i našoj omladini, jer sadrži historiju i opis stare „slovinske" Atine, koja je kroz vjekove držala žežlo moralnog prvenstva u našem svijetu. Zato bi se ona imala naći i u svim našim školskim bibliotekama i u rukama svih đaka i imala bi doživjeti više izdanja.

S ovih razloga pisac ima biti ne samo pripovjedalac nego i učitelj i treba da nastoji da učenik po mogućnosti usvoji njegovo gradivo i da ga ne pretrpa, da mu razdijeli gradivo u ne preduge jedinice i da ove budu bistro označene. Zato je potrebito i sintetizovanje i tačno hronološko ograničenje dijelova historije. Tako označenje hronoloških granica svakog dijela u kratku uvodu, koji u malo redaka navodi pregledno, sintetično, cio put koji se ima preduzeti i završan kratak epilog bistro određen hronološkim granicama, zgodna su sredstva za shaćanje i usvajanje gradiva. Ovaj je postupak prirodan za i istoriju a hronološke su granice kao čavli koji čvrsto drže predmet.

Pisac kao učitelj treba da bude umjeren u priopćivanju gradiva i da ne pretrpa čitaoca, učenika, treba da kaže samo ono što je neophodno potrebito za svrhu.

Za konkretan primjer navestiću prvi dio. „Postanje" imalo se izričito protezati od naj starijeg doba, recimo, do 1358. g. t. j. do višegradskog ugovora s Ljudevitom I. Velikim, od koje godine sâm pisac započinje drugi dio t. j. „Sjaj". I pravo je, jer kad se Dubrovnik oslobodio mletačke zaštite, postao je slobodniji. Zato iz „Postanja" mogle su se ispustiti manje znatne stvari. Napose ću još nešto istaknuti. Pojedini djelovi mogu sastojati iz više pojedinih slika vješto vezanih sa malo riječi jedna s drugom; tako se ograničuje gradivo a svaka mu je čest vrlo zanimiva.

Još jednu misao. S opisom pojedinih zgrada može se vezati jedan dio historije. Dobro se pisac osvrnuo na uzajamni uticaj našeg Primorja i daljeg mu zaleđa i tomu je mogao možda odrediti osobit dio ili dajbudi koju sliku, premda o tome ima na više mjesta obilna gradiva. Treba još koja sitnica. Na strani 21. i na 22. napomenut je Ladislav Veliki mješte Lju-

devita Velikoga. Za općinsku polaču i pravoslavnu crkvu nije napomenut prof. Dr. Emil Vecchietti koji je izradio nacrte za te zgrade.

O Cavtatu, nema osobita dijela kao o Lastovu, Mljetu i Šipanu, a Cavtat, kolijevku Dubrovnika, posjećaju stranci a ove otoke ne posjećaju. Stoga je trebao dio za Cavtat.

Ali sve što se ovdje reklo isčezava prama vrijednosti knjige, koju preporučujemo svakomu a nadasve omladini po našim krajevima, jer nije lijepo da čovjek, koji se bavi našom knjigom ne pozna historiju i spomenike stare naše Atine, kad mu ova krasna knjiga nada priliku da se upozna s Dubrovnikom.

A. Vučetić.

БИЉЕШКЕ. — BILJESKE

† **Giosuè Carducci.** (Đozuè Karduči), koji je nedavno dobio osobitu mirovinu od Italije i Nobelovu nagradu od dvije stotine hiljada kruna za pjesništvo, umro je u Bolonji 16. o. m. Italija je sva u žalosti, jer, kao što su Viktor Emanuel, Cavour, Mazzini, Garibaldi stvorili materijalno Italiju, tako pripisuju Carducci-u da je nju stvorio intelektualno. List „Il Giornale d' Italia" kaže da su od njega nanovo Italijanci naučili da ljube otadžbinu i da se klanjaju ljepoti. Kralj, kraljica Elena, svi princevi kraljevske kuće, ministri, senatori, poslanici i starješine sviju vlasti otposlaše telegrafska sažaljenja porodici velikog pokojnika. List „La Vita" kaže da Kardučeva golema književna radnja od šezdeset godina u svakoj književnoj struci bila bi dostatna da proslavi stotinu historičara, kritičara, pjesnika i odgajatelja. „Il Messaggero" zove ga prvim prozatorom obnovljenog talijanskog naroda.

I njemačke novine donose mu duge osmrtnice ističući njegov genij. „N. F. Presse" bečka kaže da je Kardučeva pjesma znala nadahnuti italijanske junake na sjajne podvige i da je pjesnik stranom zaslužan za osvojenje Rima, o kojem je on sved sanjao. Drugi ga list zove pjesnikom slobode i nezavisnosti Italije. Treći kaže: ne samo Italija, nego vasioni pitomi svijet gubi u njemu jednoga od naj većih lirskih pjesnika sviju doba, ponos Italije, koja da ga pravom žali kao jednog od naj većih i naj plemenitijih svojih sinova.

Senat će mu odati poštu kao i Manzoniu i Verdiu, te će mu postaviti bistu u jednoj senatskoj dvorani.

Bio mu je sprovod o državnom trošku. Kralja je pri sprovodu zastupao *Conte di Torino* a ministar Rava zastupao vladu italijansku.

Carducci se 8 februara razbolio od hunjavice, koja se pretvorila u zapalu cijele pluće, te ga je zanijela u vječnost.

Od njegova se života ističu neke glavne crtice. Kao mladičak, kad je učio latinski, marljivo je prevađao iz Cicerona, iz Salustija, iz Tacita; naučio je na izust mal ne cijeli Vergil, pak Oraca, Katula i Tibula; mnogo je učio talijanske pisce; naj miliji mu bješe Dante; zatim Foscolo, Giordani, Leopardi i Tommaseo; kao dijete bješe pročitao Manzonieve *Promessi sposi* sedam puta. Učio je zanosom grčki tako da je osladivao izvrsnosti ovog jezika. Učio je zanosno historiju, filozofiju diveći se Giobertiu, Rosminiu; učio je Kanta, Hegela, Spencera i Darvina; poznao francesku, njemačku i inglešku literaturu, cvijet spanjolske drame, Cervantesa i Camoensa. Poznao je srpske narodne pjesme. Bio je strašno načitan. On je 1860. g. bio postavljen za licejalnog profesora u Pistoji, pa iste godine za profesora u universitati u Bolonji. Svi glasoviti ljudi, koji su dolazili u Bolonju, posjetili bi ga. Tako i Mommsen. Mnogo je učio i nabavljao mnogo knjiga, tako da je trebalo da s njih nabavlja prostraniji stan. Imao je mnoštvo monografija o obno i Italije, jer je sam mislio napisati historiju ujedinjenja Italije, što nije mogao da učini. Carducci je ljubio veoma svoje učenike. Između njih bi se njegova duša pomladila a s njima kad je bio, nestalo bi mu s lica obične osornosti. Njegovo tumačenje Danta ili Petrarke bilo je intelektualna naslada učenika.

Sprovod mu je bio 18. o. m. o podne. Cijela je Bolonja bila u žalovanju i s toga svi dućani zatvoreni; svi fenjeri užeženi, ali obaviti crnom koprenom a s prozora visili crni sagovi.

O podne se ulice napuniše svijeta. Kažu da je preko što tisuća duša bilo nazočno sprovodu. Kad su mrtvi ostanci pjesnikovi stavljeni na kola, uputi se beskonačna povorka. Mnogi se uspinjahu uz stubove portikâ, mnogi gledahu s krovova, svi prozori bjehu zapremljeni od što više gledalaca. Grobna tišina pratila je lijes. Gospođe i djevojke izasipahu ga ljubicama i sunovratima. Povorka trajaše cio sahat a zatvarahu je kocije i veliki vozovi krcati cvijeća. Na gradskim se vratima povorka razide a samo prisni prijatelji otpratiše mrtve ostanke do prevremenog groba; ali su oni kasnije sahranjeni u kapelu Čertoze, koju je općina darovala u tu svrhu porodici.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објеподањује А. ВУЧЕТИЋ.

III.

(Наставак). Тестаменти.

7.

Ja Nicola Sauinou ostauiam Simuovi chieri 10 ducata od dundouich dobara; takogier ostauiam Stanuli ducata 10 od recenich dobara; Vizzi 10 dukata, Vizzinoj chieri 10, cad im srechia iscoci sa vjerit se; Stanuli Petrouoi 10, Vizzi Petrouoi 10, Vizzenzu Malomu 10; ne drugo, nego da Boga mole sa mene i da se spomenu od dusce moie, coiu im p(r)iporuciuiem i tebi dumo[1], da im spomenese ovi moi Testamenat, necha snadu po smarti moioi da mi se spomenu coie dobro uciniti.

Io Andrea Ponterigi Parocho di Santa Madalena confesso, anzi dichiaro l'ordinatione sudetta eker stata fatta da sudetto Nicolo Sauinou sano di mente, et questo prima tre giorni della sua morte, la quale ordinatione ho scritto di mio pugnio proprio così richiesto et di volontà del sudetto quondam Nicolo Sauinou.

Die 12 februaui 1664.

Presentat. S. Junio Michaelis de Sorgo vni ex dd. Coss.p Reu.m D. Andream Ponterighi & ne lapsus temporis prejudicet & Petrus.

Транскрипција.

Ја Никола Савинов остављам Симовој ћери 10 дуката од дундовијех добара; такођер остављам Станули дуката 10 од реченијех добара; Вици 10 дуката, Вициној ћери 10, кад им срећа искочи за вјерит се; Станули Петровој 10, Вици Петровој 10, Виценцу Малому 10, не друго, него да Бога моле за мене и да

[1] попе, од наслова дум *(dominuo)* што се дава католичким свећеницима.

се спомену од душе моје, коју ја припоручујем и теби думо, да им споменеш ови мој тестаменат, нека знаду по смрти мојој, да ми се спомену које добро учинити.

Пријевод: Ја Андија Понтериги, парох Свете Мандалијене, исповиједам, што више очитујем да је горња наредба била учињена од напоменутог Николе Савинова здрава од памети, и то три дана прије смрти, коју наредбу сам уписао својом властитом руком, тако замољен и по вољи напоменутога Николе Савинова.

12. фебруара 1664.

Приказано Г. Јунију Михову Соргу једному од ГГ. консула по поштованом Г. Андрији Понтеригхи и да не шкоди пролазење времена.

8.

Jesus Maria Josef adi 25 luglio 1773 Ragusa.

Nahodechi se ja Orra, sgena pokoinoga G. Sciscka Gondole, sdrava po millosti Bosgiom u tielu i u pameti, alli vechie u etati avanzana i sguidechi dispognatti od onega scto moghu, einim ovi moi naiposliedgni testamenat, s kojem cassavam i annullavam suaki drugi, koi bi se nascio od menne ucignegn, hottiusci da ovi sam ima svu jakos i krepos.

Naiparvo priporucivam moju dusciu G. Boghu, da bi se sa gnegovo priveliko millosarghie smilovo na gnu i prostio ioj sue gne griehe i priveo je u slavu raisku. Takoghier priporucivam se i Blasgenoi Dievizi Marij i momu Anghielu strasgianinu, da bi sse dostojali utech se sa menne prid Pristogliem Bosgianstveniem.

Ostaugliam paka sa Decime i Primizie u obiciajne tri zarque to jest u Gospu Veliku, u svete Vlasi i u Gospu od Danacia po perperu u suaku jedan put samo.

Od suega moga, scto ja moghu dispognatti, illi sa quarat od moje parchie, ne biusci imala bracchie, illi u conat od moje ereditati sa biusci ia ereditarola, ili na koi mu drago drughi nacin, sue ostaugliam D. Niku Ferrichiu Paroku, illi onemu sacerdotu, koij budde assistiti na mojom smarti, sa da ucinni onu scto sam(m)u ia naredila u ovoj kgnissi, scto se naghie satuorena u onemu momu Testamentu, sa da on isuarsci i soddisfa moje obbleghe od conscienze, er sam tako darsgiana.

Cinim ereda G. Scischa, mogha sina.

Cinim epitroppe od ouega moga Testamenta G. Mata Frana Ghetaldi, G. Miha Frana Tudisi i G. Luksciu Pala di Gozze.

Hoc autem Testamentum nullo testimonio rumpi possit. Laus Deo.

С двора:

Die 27 Aprilis 1776.

Mii DD. Coss. Ser Bona et S. Sorgo et de supte S. Martolizza Cerva (повише овога је написано Zamagna ?) e DD procuratoribus civitatis, et S. Ghetaldis e DD fudiribus ad ..... extractum, apertum, lectum et pubblicatum nec non admissum ad Registrum.

Faccenda.

Testamento della Sig.a D. Orra moglie relicta ? di quondam S. Sigismondo Matteo Sigismondo di Gondola.

Ego Nicolaus Pauli de Gozze Iudex.

Die dicsa.

Nota quod controscripta epistola reperta in controscripto testamento tradita fuit controscripto R. D. Nicolao Ferrich per suprascriptos DD Consules.

Registrato (Мјесто Печата).

Транскрипција.

(Пријевод): Јесус, Марија, Јосеф, дне 25 јула 1773 у Дубровнику.

Находећи се ја Ора, жена покојнога Г. Шишка Гондоле, здрава по милости Божијом у тијелу, и у памети, али веће у етати[1] аванцана[2] и жудеће диспоњати[3] од онега што могу, чиним ови мој нај посљедњи тестаменат с којијем касавам и анулавам[4] сваки други, који би се нашо од мене учињен хотиуши[5] да ови сам има сву јакос(т) и крепос(т).

Нај прво припоручивам моју душу Г. Богу, да би се за његово привелико милосрће смилово на њу и простио јој све ње гријехе и привео је у славу рајску. Такођер припоручивам се и Блаженој Дјевици Марији и мому Анђелу стражанину, да би се достојали утећ се за мене прид пристољем Божанственијем.

Остављам пака за дечиме[6] и примције[7] у обичајне три цркве, то јес(т) у Госпу Велику, у свети Власи и у Госпу од Данача по перперу, у сваку један пут само.

Од свега мога што ја могу диспоњати, или за кварат[8] од моје прћије, не бијуши имала браће, или у конат[9] од моје ередитати[10] за бијуши[11] ја ередитарола[12], или на који му драго други начин, све остављам Д. Нику Ферићу, пароку, или онему сачердоту[13], који буде асистити[14] на мојом смрти, за да учини оно што сам (му) ја наредила у овој књизи, што се наће затворена у овему мому Тестаменту, за да он изврши и содисфа[15] моје облеге[16] од коншиенце, ер сам тако држана.

Чиним ереда Г. Шишка, мога сина.

Чиним епиитропе од овега мога Тестамента Г. Мата Франа Геталдића, Г. Миха Франа Тудиси и Г. Лукшу Пала ди Гоце.

Пријевод: Овај пак тестаменат да се не може разбити никаквијем свједочанством. Хвала Богу.

(С двора:) Дне 27 априла 1776.

Од Пр. Господе консула: плем. Боне и С. Сорга и плем. Мартолице Черве и Госп. градских прокуратора .... и плем. Геталди и Госп. судиа ..... изваћено, отворено, прочитано и проглашено и стављено у регистар.

Опорука Госпоће (Г.) Оре Фаченде удова покојнога плем. Шишка Матова Шишкова Гондоле.

Ја Никола Павлов де Гоце судац.

Истог дана.

Забиљежи да горенапоменуто писмо нађено у горенапоменутому тестаменту би предато истому пошт. госп. Николи Ферићу од напоменуте Госп. консула.

Регистровано (L. S.)

---

[1] доба живота; [2] постарјело; [3] располагати; [4] уништавам; [5] хотивши као хотећи; [6] десетине; [7] првине; [8] четвртину; [9] рачун; [10] оставштине; [11] бивши као будући; [12] баштиница; [13] свећенику; [14] назочан, помагати; [15] задоволи; [16] дужности.

9.

Iesus, Maria, Iosef.

Dubrovnich u mojom kucci u gradu.

Na 10 decembra godiscta od porodiegna Jesussova 1806.

Nahodeci se ja Nikka, sgena pokojnoga Antuna Bettere, nemocna, ali u pameti sdrava i ne znajuchi cjassa ni ure od moje smarti cinim ovi moj parvi i najposledgni testamenat, koij hochju da ima suu jakos od moje najposledne voglje.

Najparvo priporucivam moju Dusciu Gospodinu Bogu i Blasgenom Dievizzi Marij, da sse dostoji privestit je u slavvu raisku.

Ostavgliam sa decime i primizie u tri obicjane zarque, tho jes u gospu veliku, u sveti Vlasi i u Gospu od Danacia u suaku po jednu perperu sa jedan put.

Ostavgljam najparvo momu pridraghomu brattu Marcu quarat od moje parcije dotale sa onu gliubav, koju sam ja gnemu svegh nosilla.

Ostavgljam pako ereda dobara moga Musgja mojom pridraghoj rodizi Nikki Giva Facende, mojem pridraghijem rodiazima Antunu Frana Liepopilli i Baru Pera Betterre, i gnihovjem eredima najparvo tissucju dukata, koju je moj pokojni musc vratio od svojeh dinara confraterniti antuninskoj sa drugh visce basctine moje parcije u Konavlima.

Ostavgljam josctera istjem odisgara recenjem vas dinar od miglieramenata, koja su se od nasad tridesti i dva godiscta do sadara na recenoj basctini ucinilla, er hocju da sse budu stimat i platiti, ako usimam rasloga od moga bratta Marcha.

Ostavgljam na svarhu istjem odizgara recenjem jedno cambio od tri tisucie i dviesti dukata na ime D. Mara Chipre, koje cambio rasumijem i hocju, da ga on mosge vratiti, illi platiti, kako hocie, illi u dinarima effettivjem, ili s kojom venditom censualom bes ikakva censa.

Sve scto sam odisgara dispognialla, hoccju da recena Nikka Giva Facende i receni Antun Liepopilli i Baro Beterra budu se jednako rasdjeliti meghju gnima, kojem ostavgliam sve recene dinare s ovom kondizioni, da svaki od gnih bude davat na godiscte po dvadesti dukata manastieru dumana svete Cattarine u gradu, dokle dumne professe od koraa budu stati i sussistit u recenomu manastjeru moleci ih, da me budu priporucivati Bogu na gnihovjem molitvam.

Dichiaravam od vechje i potvardivam s mojem giuramentom, da u gragju od kuccje mglinze, tieska od uglja i gustierne na rečenoj basctini ucignene spengialo se vechje od trista i peset zechina, koje je moj pokojni musgc primio u parciju i sato ako imam rasloga moj ered nema ih vratiti momu bratu Marchu.

Ostavgljam malomu Peru sinu Bara Beterre sosjer, paprenizu od srebra i orlogio od scpaga.

Ostavgljam Antunu Frana Liepopilli segettu sa gnegove diezze.

Ostavgljam sa legat svako godiscte affikat od buttighe pod mojom kucchjom, u kojom sadara stoj mestar Ilia Kukiza, mojom pridraghoj kusgini Dumni Gertrudi Giva Faccende, dokle je sgiva.

Ostavgljam sa legat svako godiscte affikat od drughe butighe pod mojom kuccjom mojem dievoikam, koje me budu vjerno doslusgiti do moje smarti, osvem gnihovjeh plataa i Anizi sgeni Nikole vojvode, dasse one budu djeliti jednako, dokle budu sgive.

Ostavgljam Mari sgeni Miha Svargotte samo moju robu, koja se naghie u mojom kamari po mojom smarti, a ne slato ni srebro, ni dinare, ni sctogod se naghie neskrojeno; ostavgljam jostera recenoj Mari sctogod ona recce da jom ie od potrebe od tarpese i komina, sa onu gliubav, koju je ona meni svegh ukasala.

Ostavgljam moju kuchju s buttigam, u kojom sadara pribivam, malomu Cristu Vlaiki sa gljubav onega, cigovo ime nosi. Ako bi paka receni Cristo umro bes djezze (scto molim Boga, de se nigda ne dogodi) hoccju da recenu kuccju s buttigam bude imati najstarij sin Giva Vlajchi. Alli kada bi se dogodilo, da receni Givo Vlajchi neusima sinova (scto ne dopustio Bog), tadara ostavgljam recenu kuccju s buttigam mojom pridragom rodizi Nikki Giva Facende i mojem pridraghjem rodiazima Antunu Frana Liepopilli i Baru Pera Beterre i gnihovjem eredima, dasse oni budu rasdjeliti jednako meghju gnima. Kada bi receni Cristo, ili koi drughi sin Giva Vlajchi imo affictavat drugomu recenu kuchju, hoccju tadara, dasse bude preferiscat moja kusgina Aniza Giva Facende, kad bi jom bila od potrebe sa prez raslosgiti.

Naregivam i hoccju da moj ered bude dati djevoizi Marij spravjenom osvem gne plataa sto dukata i parsten s korniolom.

Naregivam i hoccju, da moj ered bude dati djevoizi Marij za gne spravvu dvjesti dukata.

Hoccju na svarhu, da sse bude vjerrovati mojoj djevojzi Marij, koja sna sve scto je robe tugije u kuchi mojom sa da svak bude imati bes questioni ono scto je gnegovo.

S blagossovom Bosgijem i moijem sasivgljem i cinim moga ereda universaloga pridraghoga neputa Giva Vlajchi od svjeh mojeh stabila, mobila, dinara, i od svegha, scto ja moghu dispognat isvan onega scto sam odisgara dispognalla, moleci ga da sve isvarsi s pomgnom i dâ svakomu svoje, kako sam ja naredila.

Cinim i sasivgljem sa epitrope od ovega mogha testamenta Gospara Nikollu Giva Sorga, Gospara Orsatina Ragninu i gospara Giana Vlajchi, koijeh molim, da cinu podpuno isvarsiti ovi moj testamenat.

I da ovi moj testamenat nemosge biti rasbjen s ikakvom sviedosgbom.

С двора:

Die XXVI Februarii 1807.

..... DD. Coss. extractum, apertum, lectum et pubblicatum nec non admissum ad registrum. Tromba.

Die XXVI Feb.

..... Dd. Coss. et ad instantiam ac pro interesse Ser Marci Milli Boscovich ..... Sgiarco (r.verius) retulit se sequestrasse presentem testamentum ita ..... nulla possit ..... usq ..... Tromba.

Die XXVII Feb. 1807.

De voluntate suprascipti S. Marci Milli Boscovich seg .... moderatum supradictum quoad omnia legata relicta a contro-scripta Testatrice Petro filio S. Bartholomei Prosp .... Bettera remaneat sequestrum quoad alia omnia in suo pleno robore et vigore. Tromba.

Die VII martij 1807.

Moderatum iterum contràscriptum Sequestrum de voluntate contrascripti Ser Marci Milli Boscovich sequestro remanente in sui robore solummodo quoad consequentionem integre dotis retroscripte Testatricis et totius dotis sue matris. Et sic ...

Scorich coad.

..... DD. Coss. et ad instantiam ac pro interesse S. Jacobi Petri de Natalis et S. Nicelai Sodargna *Ivani* (?) Cristophori

filii J̄nis Bapte Vlajchi Johanes Antunovich retulit se sequestrasse presens testamentum ita ut per nullo possit *usque.* (?)

Транскрипција.

Јесус, Марија, Јосеф.

Дубровник у мојој кући у граду.

На 10 дећембра годишта од порођења Јесусова 1806.

Находећи се ја Ника, жена покојнока Антуна Бетере немоћна, али у памети здрава, и не знајући часа ни уре од моје смрти чиним ови мој први и најпосљедни тестаменат, који хоћу да има сву јакос(т) од моје најпоследње воље.

Најпрво припоручивам моју Душу Господину Богу и Блаженом Дјевици Марији, да се достојој привестит је у славу рајску.

Остављам за дечиме и примиције у три обичајне цркве, то јес(т) у госпу велику, у свети Власи и у Госпу од Данача у сваку по једну перперу за један пут.

Остављам најпрво мому придрагому брату Марку кварат од моје прћије дотале[1] за ону љубав, коју сам ја њему свећ носила.

Остављам пако ереда добара мога мужа мојом придрагом родици Ники Ђива Фаченде, мојијем придрагијем рођацима Антуна Франа Лиепопили и Бару Пера Бетере и њиховијем ередима најпрво тисућу дуката, коју је мој покојни муж вратио од својијех динара конфратернити[2] Антунинској за дуг више баштине моје прчије у Конавлима.

Остављам јоштера истијем одизгара реченијем вас динар[3] од миљорамената[4], који су се од назад тридести и два годишта до садара на реченој баштини учинила, ер хоћу да се буду стимат[5] и платити, ако узимам разлога од мога брата Марка.

Остављам на сврху истијем одизгара реченијем једно камбио[6] од три тисуће и двијести дуката на име Д. Мара Кипре, које камбио разумјем и хоћу, да га он може вратити, или платити, како хоће, или у динарима ефетивијем, или с којом вендитом ченсуалом бер икаква ченса.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, 15. марта 1907. DUBROVNIK, 15. marta 1907. | Бр. 5. Br. 5.

DUH STRAŽANIN.*

Na harpi mi tri žice pukoše u suton; značenja kobna! nekome pjesniku zan'jemila usta.

R.

Gdje si guslama posvećeni pjesniče? Do kojih se visina vječnog zavičaja tvoj duh vine, kad ga samrt oslobodi od zemaljskog praha? Na čemu je sada tvoja duša? Sjeća li se zvijezdice, na kojoj je za kratko doba bila? Male zvijezde jamačno se sjeća, i smrtnika, koji bjehu po plemenu i po jeziku i po nadama s njom u rodu! Zlamenja mi se objaviše, pojave vidjeh; umijemo tumačiti mi skaldi sa sjevera huku valova Ledenog mora, šaru bodaca svjetlosti sjeverne i magle talasanje nad stogovima upokojenih junaka. Kako ne bismo umjeli da tumačimo zlamenja, te se oko nas zbivaju, kako blijede ne spoznali maglene sjene muževa, koje za života častismo, kad se ispred nas viju u sutonskom svijetlu svoga preobraženja?

Vječnim opkoljen djelima pjesnika davnih davnina bijah pred ognjem, što praskajući sagorijevaše mojih hrastova cjepanice u gluho doba noći; bijah sagnut na moju harpu i svih se sjećah samrtnika, koje sam često u svojoj duši slavio s njihovih zasluga, a koji boravljahu od mene veoma daleko. Pogledah kroz okna u oblake, što su letjeli nad mjesecem, koji staraše; mogaše do mene samo rjede svjetlost njegova bljedahna, oluja sved iznova hujeći svojom ga zastiraše koprenom od oblaka, dok ga u oblačinu utopi, tamnu kao ponoćno more. Oluja kao da se raduje pobjedi nad svemirskim blagim zvi-

* Ovo je posljednji pozdrav njemačkog pjesnika pok. L. Zoru.

jezdama, kao da ne će da prizna više nikakve granice svojoj sili. Iz temelja drmahu se i do lastovice se tresijahu moji dvorovi. Iz ognja su vrcale bezbrojne iskre. Harpa u ruci čudno mi zacvili; tri žice mi pukle na harpi. To mi bješe zlamenje, da se s ovog svijeta kakav duh odijelio meni u rodu i za života s mojom harpom složan. Razgledah popucane mi žice i gle, to bješe historije žica, žica ljubavne popjevke i žica junačke pjesme! Groza me uhvati i sam ću sobom, mogu li zapeti ove žice, hoću li da jednom ove žice složim kako njekoč za udaranje skladno misli svojih. Kušah, kad su mi još drhtale ruke, je li to za me zlamenje, je li meni zabranjeno da pjevam ljubavnu bol, rijetku sreću, povjesničke podvige i junačku slavu za plemenitost ljudskog roda. Eto ti napnem žice, tada izvjesno znadoh da zlamenje meni nije bilo, nego duhu mi jednorodenom, koji bješe končinu dopjevao. Bijah od njih mnogo daleko i o tim duhovima ne mogaše tako nikakav glas do mene.

Tada ću na vodu, do rijeke, da vidim u ogledalu joj, je li slika samrtnika, koji bješe otet momu prijateljstvu. Hujeći tiskaše se ledna santa na santu i udaraše o obale jadikama ovjenčane. U tom tiskanju ne mogoh ugledati nikakve slike, ondje ne bješe mi sagledati lice preminulog prijatelja. Otidoh tada veoma daleko na poljanu ravnu, po kojoj je silno meo snijeg i zavijao; nadah se da ću u vijavici ugledati sjenu od pahuljica sniježnih, ledenu kao mraz, kao mrtve mi moći prijatelja, čiji se duh, sad ovako lagahan i ovako slobodan po prostoru titraše kao ove pahuljice, koje su padale po sledenim rudinama. Vjetar ipak nije jednako lece zasipao u lice i na moj upit bojažljivi nijedna se sjena nije prikazala. Tada se ispeh na brda moja naj viša, na čijim sniježnicama meni se bjehu pokazale onako često slike moje mašte. Oblaci biješnjahu oko mojih hridi. Ogoljela stabla borahu se svojim granama orijaškim protiv maglenih kreljuti te ih obuhvaćahu, a žile im drhtahu u strašnoj huci oluje; ništa drugo ne vidjeh. Prisluškivah, hoće li bar vjetara glasovi, kad bi prohujali, donijeti glasak, te sliči kakvu imenu; u pomamnu pogledah maglu u šumi, hoće li se koja ukazati sjena, da me trgne iz neizvjesnosti, te me mučila. Ništa ne čuh no grmljavinu vijora i lomnjavu stabala suhih, što padahu da se mogu mladike uz-

dignuti na njihovim hrekovima, zlamenje prolaznosti pojedinaca. Ništa oko mene ne vidjeh no bježanje oblaka, te neprekinutom, ali sved jačom brzinom hitahu dalje preko gora, dalje u neizvjesnost preko ponora u dolinama i gudurama, kao spiješenje ljudi kroz život, dalje preko svačega, dalje u neizvjesnost vječnosti. Sadoh s mojih brda i znadijah da ne će mi biti ovdje odgonenuta jadna zagonetka.

Odveć daleko, daleko od ovih krajeva bješe duh moga prijatelja; on stanovito ostaviti ne mogaše mjesto svog sadašnjeg stanka, da mi se ukaže, ili ne smijaše?

Tada ću u svijet i daleko sam, mnogo daleko pješio, tražeći mjesto gdje bi saznao, zašto su na mojoj harpi popucale one tri žice, koji se duhovi meni srodni ne mogu više oglasiti.

Obidoh mnoge krajeve i morsku pučinu, prispjeh eto u Grad nadahnuća i melanholije. Drevne mu zidine, te stoluju na svojim vječnim hridima, pozdraviše me kao iz minulog svijeta basna, koja do u naše doba osta da živim ljudima kaže: „Naričite, ljudi; vidite, jednoč bješe sve ovako lijepo na zemlji, ja sam još ovdje sama kao opomena tih davnih davnina".

I mene je mnogo naučilo ovo kamenje, koje govori, naučilo me o prolaznosti svake ljudske veličine, već od davna dobro ga poznam i razumijem mu riječ. Ondje imao pasti željeni odgovor, to osjećah, ovdje sam imao znati za kim bi tugovao. Bješe o zapadu sunca i vas kraj utonuo u čarobnu ljubičastu svjetlost, sve zastrto šarom tog kraljevskog žalovanja. Nigdje ne spazih ovog mističnog rasvjetljenja, no samo u ovom gradu ruševina, koje tužno svijetle na zimnom suncu, gradu tihih dvorova, uz koje su pome i viti čempresi, gradu mirnih ljudi, koji čekaju da im se okrene udes. Popeh se na visoko do velike kule gradskih zidina, koje i danas jednako se ponosno uzdižu u sunčanoj svjetlosti ili u sjaju mjesečine kao u prijašnje doba, kad se gradu orila slava. Sjaja nestade pomalo, a s mora se gonjahu crni oblaci, na krilima oluje, koja nastajaše. Nisko prodirahu vlažni oblaci, kao da u njedrima nose vihor, kao da im je u njedrima zlamenje teških zgoda. Valovi se hukom uzburkaše i u svom bjesnilu pjeneći otirahu se o gradske bedeme, što im se otimlju kroz hiljadu godina. Grmljenju oluje i huci valova pridruži se mukla podzemna

tutnjava; i to sam poznao, to bješe preteča trešnje, koja je ovdje nemila gošća i što je više puta ništila i harala. Bio sam naslonjen o zidine dvorova, te su pred sto godina postali razvalinom, a sila zemaljske nutrine učini ih spomenikom opomene.

Zviždeći vije se oko mene vjetar na mojem osamljenom visu, a dolje u dubini tutnji jače i žešće, već se trese hrid na kojoj stojim, kad eto se meni približi u plaštu oluje bijeli oblak, kao da svijetli u nutrini; oblak lebdi i brza put mene, a ja ti spoznam u njemu jednu sjenu; oblak je kao kaban, te zastire pojavu, dugi magleni ustrižak ide za njim kao sjena mača, a pahuljice toga oblaka sastavljaju sjenu gusala u ruci svijetle jave. Sada sam obaznao s čije smrti popucaše mi žice na harpi. Za čas me iznenadi što ugledah mač sastavljen od magle, ali samo za malo, jer znadijah da Mu se pravo pristoji simvol mača u svom preobraženju, jer pjevač junačkih pjesama u duši treba da osjeća kao junak, da može plemenito iskazati osjećaje junaka, koje slavi, a bez te unutarnje iskrenosti naj ljepše pjesme bile bi lažne, naj divniji stihovi bili bi ništavilo pravo.

Po tom maču od magle, kojim se pasaše sjena, te na oblacima bješe u stolu, upoznah Ga, ne bješe doduše nigda sâm povukao mač, ali bješe vojvoda i vod u duhu.

Luko! Duše plemeniti! Ti dakle nas ostavi, ti koji da počastiš rodni grad, svede na svoj jezik moje pjesme, da ih poznadu građani, koje ljubim, ali joh čiji jezik ne zborim. Poeta! Oko tvoje časne glave vije se vječni lavor-vijenac nesebične pjesme. Tvoj sjen moleći gleda u nebo i kao da blagosivlješ, ruka ti je nad svojim rodnim gradom. Ti podižeš svoje gusle i oluja se obraća u blag vjetrić, te piri niz njihove strune; uzburkano se more stišava, a na vapaj i pogled velikog pjesnika umukla je tutnjava podzemne vatre i tako ti je u vlasti, da, kao preobražen duh, te lebdi u oblaku, oslobodiš od pogibelji tvoj ljubljeni zavičaj.

Naprijed lebdi u oblaku svoje slave, koju je malo samrtnika moglo poznati u pravoj cijeni i snuj za svoj rodni grad uz vijekove, i kao što sada ti molba pred nebesnim silama izradi spas zavičaja od strašnog bjesnila stihija, neka tako tvoji građani bolje procijene i razumiju po tvojoj smrti tvoju misao, koju si ostavio u svojim djelima.

Tvoja misao neka umiri ljudske strasti i očuva tvoj zavičaj od ljudske srdžbe i mržnje.

Guslaru svog plemena! Ti se ne slakomi na nestalnu svjetsku slavu, ti ne tražaše pohvalu prevrtljive svjetine, ti mišljaše i pjevaše ne za prolazni čas uspjeha, nego slutnjom preteče radnju nastajnih vijekova cijelog tvog plemena. Kad jednom budeš prolazio u tvom svijetlom oblaku, koji samo kao veo zastire mjesec, ali mu sjaja ne zaštićuje, kad kao Duh Stražanin, koji blagosivlje, lebdiš nad tvojim preslavnim zavičajem, preko čijih granica ni oluja sa juga ne može odnijeti u jedan dan tvoju na magli stolicu, tad ćeš postići nagradu svoje duše, za koju si sve dao na zemlji!

Rodenstein.

Iznimno donosimo ovdje niže i izvorni njemački sastavak, koji nam je bio ustupljen da se odade pošta našemu pjesniku.

* * *

Der schützende Geist.

„An meiner Harfe drei Saiten
die rissen in dämmernder Stund
da wusst ich, es müsse bedeuten
dass verstummt eines Sängers Mund".
R.

Wo weilest du Harfengeweihter? Zu welchen Höhen der ewigen Seelenheimath hat sich dein Geist erhoben, als die Stunde der Vollendung ihn vom Erdenstaube befreite? Wie bethätiget sich deine Seele jetzt? Gedenket sie dess kleinen Sternes auf dem sie eine kurze Spanne Zeit gewandelt? Gewiss gedenkt sie dess kleinen Sternes und derer auch die ihr verwandt gewesen, verwandt, in Rasse, in Sprache, in Hoffnungen. Zeichen haben sich mir geoffenbart, Erscheinungen habe ich gesehen, wir Skalden dess Nordens wissen das brausen der Wogen dess Eismeeres, die Farben der Nordlichtszacken und das wälzen der Nebel über die Hügel verstorbener Helden, zu deuten. Wie sollten wir nicht Zeichen zu deuten wissen, die um uns geschahen, wie sollten wir nicht erkennen die bleichen Nebelgestalten derer die wir geehrt im Leben, wenn sie dahinziehen vor uns im dämmernden Scheine ihrer Verklärung?

Umgeben von den ewigen Werken der Dichter der Vorzeit sass ich am prasselnden Feuer, das die Scheite meiner

Eichen verzehrte zu später Nachtstunde gebeugt über meine Harfe und gedachte aller jener die ich so oft in meiner Seele gepriesen hatte ob ihrer Verdienste und die alle so fern von mir weilten. Ich blickte durch das Fenster und sah die Wolken über den abnehmenden Mond fliehen, gar selten nur durfte sein fahles Licht bis zu mir dringen, immer wieder überzog ihn der heulende Sturm mit seinen Wolkenschleiern bis er ihn endlich in ein Gewölk, schwarz wie das mitternächtliche Meer, versenkte. Wie frohlockend seines Sieges über dess Himmels sanftes Gestirn schien der Sturm keine Grenzen seiner Macht mehr anerkennen zu wollen, in seinen Grundfesten erbebte mein Haus und zitterte bis zu seinen Giebeln in der Höhe, das Feuer im Kamin sprühte zahllose Funken, seltsam erklang die Harfe in meiner Hand, es waren an ihr drei Saiten gesprungen.

Ich deutete es als ein Zeichen, dass irgend ein mir verwandter Geist dies Erdenleben verlassen habe, irgend ein Geist der meiner Harfe verwandt gewesen im Leben. Ich besah die gerissenen drei Saiten und siehe, es waren diejenigen der Geschichte, dess Liebesliedes und dess Heldensanges! Ich schauderte und fragte mich selbst, ob es mir wohl gestattet sein würde diese Saiten nochmals aufzuziehen, ob es mir noch einmal gelingen würde diese so zu stimmen, wie ich es einst gekonnt für das harmonische klingen meiner Gedanken. Ich versuchte es mit bebenden Händen und zagenden Sinnes, ob das Zeichen nicht wohl mir selbst gelte, ob es mir wohl nicht versagt sei hinfüro, der Liebe Schmerz und seltenes Glück, die Thaten der Geschichte und der Helden Ruhm zu besingen, zur Veredlung der Menschheit.

Es gelang mir endlich die Saiten neu zu spannen und nun wusste ich es gewiss, dass das Zeichen nicht mir, sondern einem mir verwandten Geiste gegolten, welcher ausgesungen hatte. Weit entfernt war ich von allen diesen und so konnte keine Nachricht über sie an mein Ohr dringen. Da stieg ich hinab zu den Wassern dess eisströmenden Flusses, zu schauen ob in seinem düsteren Spiegel mir das Bild dessen sichtbar würde der meiner Freundschaft entschwunden. Brausend schob sich Scholle auf Scholle, an den weidenbekränzten Ufern brandend. Im drängen dess Eises konnt' ich kein Bild erblicken, der Anblick des dahingeschiedenen war mir dort versagt. Da schritt ich weit hinaus auf die flache Ebene, über welche der Schnee treibend fegte, ich hoffte in dem Wirbel eine Gestalt zu erblicken, gebildet aus den Flocken des Schnees, eisigkalt wie der Körper meines entschwundenen Freundes, nun war dessen Seele jetzt so leicht und so frei dahin flog durch den Raum

wie diese treibenden Flocken über die vereisten irdischen Fluren. Doch gleichmässig wehte mir der Wind die Krystalle ins Antlitz und kein Gebilde beantwortete meine bange Frage. Da erklomm ich meine höchsten Berge, auf deren Firnen so oft mir die Bilder der Fantasie erschienen waren. Die Wolken rasten um meine Felsen herum, die entlaubten Bäume kämpften mit ihren Riesenarmen gegen die sie umfangenden Flügel dess Nebels und ihre Wurzeln erbebten im heulenden Sturme; sonst sah ich nichts. Ich lauschte, ob die Stimmen der Winde mir keinen Laut einem Namen ähnlich würden im vorbeisausen zutragen, ich schaute in die brauenden Nebel des Waldes, ob keine Gestalt mir würde sichtbar werden, die quälende Unsicherheit beendend. Nichts hörte ich als den Donner dess Sturmes und das Krachen sterbender Bäume, die fallen, damit neue auf ihren Überresten erstehen können. Zeichen der Vergänglichkeit dess einzelnen. Nichts sah ich um mich als das fliehen der Wolken, die mit ununterbrochener aber immer steigender Schnelligkeit flohen, fort über das Gebirge, fort in's ungewisse über den Abgrund von Thälern und Schluchten, wie das hasten der Menschen durch's Leben, über alles hinweg, fort in's ungewisse der Ewigkeit. Herab stieg ich von meinen Bergen und wusste, dass hier mir das schmerzliche Räthsel nicht gelöst würde.

Zu weit war wohl der Geist meines Freundes von diesen Orten, er mochte wohl die Stätte seines jetzigen Aufenthaltes nicht verlassen, um sich mir kundzugeben. Oder durfte er es nicht?

Da wanderte ich hinaus in die Welt, weit, sehr weit reiste ich, einen Ort suchend, wo mir Kunde darüber würde, warum die drei Saiten meiner Harfe gesprungen, welche Laute der mir verwandten Geister nicht mehr tönen darf. Ich durchzog Länder und Meere, endlich kam ich in die Stadt der Begeisterung und der Melancholie. Thronend auf ihren unvergänglichen Felsen begrüssen mich ihre ewigen Mauern wie ein Märchen aus vergangener Welt, welches zurückgeblieben ist bis in unserer Zeit hinein, um den Lebenden zu deuten: „Weinet Menschen, sehet, einst war alles so schön auf Erden, ich allein bin noch da als Mahnung der Vorzeit". Auch mir haben sie viel gelehrt diese sprechenden Steine, sie lehrten mich die Vergänglichkeit aller menschlichen Grösse, ich kenne sie gut und verstehe ihre Sprache schon seit langer Zeit. Hier musste mir, ich fühlte es, die ersehnte Antwort werden, hier musste ich erfahren, wen ich betrauern solle. Es war zu Sonnenuntergang und die ganze Gegend war in zauberisches violettes Licht getaucht, die Berge, die Felsen, die Stadtmauern, alles, war in

die Farbe der Königstrauer gehüllt. Nirgends habe ich dieses mistische leuchten beobachtet als nur hier in der Stadt der in der Wintersonne wehmüthig leuchtenden Ruinen und der von Palmen und Cypressen umgebenen stillen Wohnungen der auf eine Wendung ihres Schicksals wartenden stillen Menschen. Hoch hinauf stieg ich, bis zum Hauptthurme der Stadtmauern die heute noch im Sonnenlichte oder im Mondesglanze ebenso prächtig dastehen, wie zu den Zeiten der ruhmeshallenden Vorzeit. Der Glanz schwand allmählig dahin und vom Meere kamen Wolken dahergejagt auf den Flügeln eines beginnenden Sturmes. Niederig zogen die wässerigen Wolken als trügen sie Gewitter in ihrem Schoosse, als trügen sie Vorzeichen schwerwiegender Ereignisse in sich. Aufbrüllten die Wogen und in ihrem Zorn überschütteten sie die Mauern der Stadt, die ihnen seit bald tausend Jahren trotzen, mit ihrem Gischte. Dem heulen des Sturmes und dem Donner der Wogen gesellte sich ein tief erdinneres Grollen, das kannte ich auch, es war der Vorbote dess hier so häufigen, schon oft verheerend gewütheten Erdbebens. Ich stand gelehnt an die Mauern eines vor hundert Jahren zur Ruine gewordenen Palastes, den die Kräfte dess Erdinnerns zu einem Denkmale der Warnung gemacht.

Zischend umheult mich der Wind auf meiner einsamen Höhe und tief unten grollt es stärker und stärker, schon erbebt der Fels, auf dem ich stehe, da saust heran auf den Flügeln dess Sturmes eine lichtere Wolke, wie innerlich leuchtend, sie schwebt auf mich zu und ich erkenne eine Gestalt in ihr, die Wolke ist wie ein Mantel, der eine Erscheinung verhüllt, ein langer Nebelstreifen zieht nach wie der Schatten eines Schwertes und Flecken der Wolke bilden die Gestalt einer Laute in der Hand der leuchtenden Erscheinung. Nun wusste ich aus Anlass, von essen Tode die Saiten meiner Harfe gesprungen waren.

Auf einen Augenblick verwirrte mich der Anblick dess Schwertes aus Nebel gebildet, doch nur auf einen Augenblick, denn ich erkannte, dass das Symbol eines Schwertes ihm in seiner Verklärung wohl gebührte, da ein Sänger von Heldenliedern in seiner Seele Innerstem als Held fühlen muss, um die Gefühle der durch ihn verherrlichten Helden in edler Form ausdrücken zu können, ohne welcher innerlichen Aufrichtigkeit die schönsten Lieder falsch, die künstlichsten Verse hohl und gehaltlos klingen.

An dem Schwerte aus Nebel gebildet, das die Wolkenthronende Gestalt umgürtete, erkannte ich ihn, er hatte zwar nie das Schwert selbst gezogen, doch er war ein Feldherr und Anführer im Geiste.

Du also, Lucas! edler Geist! hast uns verlassen, du, der deiner Vaterstadt zu Ehren meine Gesänge übersetztest, damit sie jene kennen lernen, die ich so sehr liebe aber deren Sprache zu sprechen ich nicht gelernt. Um dein ehrwürdiges Bardenhaupt schlingt sich der ewige Lorbeer dess uneigennützigen Dichters. Flehend blickt dein Schatten zum Himmel und wie segnend hältst du deine Geisterhand über deine Vaterstadt. Du hebst deine Laute und der Sturm wird zum milden Lüftchen indem er durch ihre Saiten gleitet, das empörte Meer legt sich und auf dess toten Poeten flehenden Blick verstummt das Grollen der unterirdischen Gluthen und so war es dir vergönnt als verklärter in Wolken schwebender Geist die Gefahr deiner geliebten Heimat zu beschwören.

Schwebe dahin in der Wolke deines Ruhmes, den so wenige nach seinen wahren Werthe zu erkennen vermochten, plane über deine Vaterstadt für alle Zeiten zu ihrem Heile und so wie jetzt deine Fürsprache bei den himmlischen Mächten die Errettung deiner Heimat bewirkte vor dem drohenden Ungestüm der Naturkräfte, so mögen deine Gedanken, die du in deinen Werken zurückgelassen, nun, nach deinem Tode von deinen Mitbürgern besser verstanden und gewürdigt, fortan die menschlichen Leidenschaften besänftigend, deine Heimat vor den Erschütterungen durch menschlichen Zorn und Hass, bewahren. Barde deines Stammes! Nicht hast du gegeizt um vergänglichen weltlichen Ruhm, nicht hast du gebuhlt um den Beifall der veränderlichen Menge, du hast gedacht und gedichtet nicht für die vergängliche Stunde dess Erfolges, sondern ahnend hast du vorgearbeitet den Jahrhunderten der Zukunft deines ganzen grossen Stammes. Wenn du dereinst dahinziehst in deiner lichten Wolke, die den Mond nur verschleiert nicht aber dessen Glanz verlöscht, wenn du schwebest als segnender Schutzgeist über deine unendlich gross gewordene Heimath, über deren Grenzen selbst der Südsturm deinen Nebelsitz nicht in einem Tage hinaus zu tragen vermag, dann wirst du erlangt haben die Belohnung deiner Seele, nach der allein du getrachtet auf Erden.

Rodenstein.

HO CAPIO! (Razumio sam!)

Lakrdija u tri čina

napisao **Ljubo Bilić (3. Г.)**

Stvar se događa u Starom Gradu na ostrvu Hvaru oko 1850. godine.

—* *Pisac pridržava po zakonu sva prava za se.* *—

LICA:

1. Šjor[1] Stéfano Zlatór
2. Kumpór[2] Antuónij „Aleluja" iz Verbanja
3. Mištro[3] Zaneto „Porugáča"
4. Parón[4] Tadéo „Pištún" svjedok
5. Mištro Šimun „Škopíra" svjedok
6. „Nane" sin Šjor Stefana.

Čin I.

Pojava I.

Kumpór Antuonij „Aleluja" sam pred vratima Šjor Stefana.

„Aleluja". Néznôm bih iša, al ne! Muká mi je *vjeramiénte*,[5] jer nim[6] ímôm za dát još onú petnáeste fiorínih, ča su mi zájôli lôni: ne bih rôd da mi jih zakrôtídu sadója* i da se ne svádimo; a s druge *bónde*[7] mi je potríba i juto[8] potriba! jer mi vajô[9] puoć svakojóko sômlit u Solín dvi vricice hrônjé za ovú zimú, *perchè*[10] zeleníla za ovó godišće oh! *parí* mi se[11] da će mo ga želít vidit néšma[12] se okusít. Onó sôn pôsíjôl na dvô, na tri mista ripe i rodákve a ne vídi se žarna[13] niknut, kolíko da su ga zviri pozobôli. *Pasôna*[14] godišća dohodíli bi almeno[15] Puízi[16] s bobuon, a ovó, hvôla Bógu, litos za *kaštíg*[17] i njih je nestálo. Onó malo čô se nahódi u ovó naših glôdnih

---

[1] gospodin [2] kum [3] majstor [4] gospodin ili zapovjednik lađe [5] uprav [6] njima [7] strane [8] ljuto [9] valja, treba [10] jer [11] čini mi se [12] nego li [13] zrna [14] prošla [15] barem [16] Puljizi, talijanci iz Pulje [17] pedepsu. * sada.

manjagazíjet,[1] drogo je i pridrogo da te dusa boli poć istratit *šuold*....[2]

A pok jo činim *konat*[3] kako da mi je puna *buoršа*,[4] a *inviéce*[5] nimom nego duga. Bih dakle iša u šjor kumpora, ol ne? Hm!! Hm!! Ah! vajo se *reselvít*.[6] Bome govori naš šer *Kurót*[7] da nečesita nabi leje (= *necessitas non habet legem*)[8] a tuo će reć, ako se dobro spominjem da diguod vajo izgubit i sramotu i obroz, kad se čovik nahodi u nevoji. Homo dakle! Homo! *koza šierve*:[9] ne možemo nego *provát*[10] (kuca na vrata šor Stefana).

Nane. Ko je! Ko klapje?

Pojava II.

Isti, Nane i Šior Stefano.

Aleluja. A niko ne, jo som jo, otvorte. (Nane otvara vrata da vidi ko je).

Aleluja. O môli, zdravi! Jesu doma šjor Pôpe?

Nane. Jesu, jesu, a ča ćete s njima, kumpore Antuoniju?

Alel. Imo bi nim za reć dvi beside, ako nisu u poslu.

Nane. Čekôjte jedon kip, kumpore Antuoniju gren-nim reć. (Ide i viče:) *Papà, la ciama kumpôr Antonij Aleluja.* (= Ćaće! Zove vas kum Antonije Aleluja).

Šjor Stefano. **Ho capio!!!! (Razumio sam!!!!)**

Pojava III.

Aleluja. Oh! pasja vira od diteta! Koji mu je vrag reko, da me zovu Aleluja! A ne zovem se jo po provoj *kazoti*[11] Kuničić? Ovi vrôgi od Starogragjanih već nikoga ne znaju zvat po svojuoj kazoti, neg svak vajo da ima maškaru na-rilo. Nikoga zovu *Kalagáće*,[12] nikoga Brez-kosti, nikoga Gvozdeni miš, nikoga Veli tovor, nikoga Jajor, nikoga *Proféta*,[13] Pečetor, Kokošor, Pišalo[14] a ko bi duošal na kroj ovima vrozima, dona-

[1] koji jedu novce, tako seljaci zovu trgovce u Staromgradu [2] novčić [3] račun [4] pjeneznica, tobolac [5] naprotiv [6] riješiti se [7] paroh [8] iznakažena mudra riječ latinska = nužda nema zakona [9] šta treba [10] kušati [11] kući [12] spusti gaće [13] prorok [14] mižalo.

pokon Princip. Biskup, ma nešma tuomu, imali i Oca nebeskoga ove pasje vire, ali nim je hvala-Bogu krepol. Rastiegli se, ako Bog dô do jednoga..... (bijući se u grudi). Bože mi prosti! ma su baš vrožji i vajo da nim rečeš i gore. Aleluja....? puh! pasja giro od ditmana* ijés ga ti vidil! a pok jes čul šjer kumpora? I oni: Ho capio! Nisu arjavi[1] čovik, ma rekli su ga borme na neki nočin, da su me stavili i oni u *šušpet*.[2] Ča će tuo reć: ho capio? hu! hu! Ah! doćemo i temu na kroj. Puoću jo u meštra Zaneta Porugače, uon mi je prijatej, uon se *intendi*[3] u latinski, *spjegače*[4] mi on ča će tuo reć „ho capio". Ufon da ne će bit zla, ma mi je *proprio*[5] udrila malo u glavu ova rič.

Šjor Stef. Evo me s vami kumpore Antonij.

Alel. Oh! zdravi bili šjor kumpore, ča-je kako-ste?

Šjor. Stef. Dobro, fala-Bogu, a vi kumpore Antoniju?

Alel. Kako nevuojni čovik, a od zdrovja ne mogu se fala-Bogu tužit A kako Vam gospodarica?

Šjor Stef. Dobro i ona sadoja: *pasala*[6] je jednu veliku *buraŝku*[7] i ona, ma je fala-Bogu *šuperala*[8] ča som se i straši dosti znate.

Alel. Eto fala-Bogu; da jim Buog do i u naprida.....

Š. Stef. A u čemu voš možem sluzit, kumpore Antoniju?

Alel. Eh! eto *dobota*[9] imom i *riguorda*[10] i reć von. Znom da som vom dužan još od loni onu petnaeste fiorinih ča ste mi zajoli i mislil som vom jih vrotit litos, a eto vi znote, kako je išla introda pak i one dvi nevuojne kapje, ča se je učinilo ne može se ni prodat ni darovat. Duoša som dakle u vos, da biste mi učinili *karitat*,[11] da bi ste mi zajoli još jednu dvodeset fiorinih, da mogu kupit malo hronje za ovu zimu, jer vi znote, muoj šer kumpore, da ol *abundancija*[12] ol nevoja, hoće se jist. Eto, ako možete, učinte mi jednu veliku jubov a jo ću vom, ako mi Buog do zdrovje, pošteno sve vrotit i *učiniću stimu*[13] od vos. I til som vom donit danas jednoga kozlića, da ga izite na moje zdrovje, al tuo je čoviče Božji, još nevuojno i misero, kako nimo listo-trovie ča je ova suša i bura sve izgorila ća do marve: ma ne buojte se, nijeću vos zaboravit.

* Djeteta. [1] rdavi = loš, zao [2] sumnja [3] razumije se [4] protumačiće [5] uprav [6] prošla [7] oluju [8] preboljela, nadjačala [9] malo ne [10] obzira, stida [11] ljubav [12] obilje [13] štovaću vas.

Š. Stef. Ah! to ne smeto, kumpore Antoniju, nemojte se za to brigovat, ne i kako od pinjez, virujte mi da som *skaras*[1] i jo. Imaju mi za dat, ako ćete na sto mist; a niko ne doje; neg mi se vajo skitat po *preturi*[2] ako ću škodit moje. Virujte mi da som već *štuf.*[3] Čujte ovu: Biće dvo miseca don da som činil donit iz Senja sto vrić cvita i doša mi je jedan *butigir*[4] da mu *čedim*[5] 10 vrić tega cvita za njegovu butigu; jo som čoviče čedil *volentijeri*[6] brez sumnje, brez *ricevute*[7] i čeko som da mi donese pineze. Hoćete virovat; imo mi je rilo *denegat*[8] cvit i reć da on ni primil ništa. I tako som s njim sadoja u provdi. Biste virovali?

Alel. Virujem, virujem šjor kumpore! Tako se dogogja. Današnji don vajo se diguod i pokajat učinit komu dobra. Jo ne znom kako se je ovo svita izopačilo. Tako se je i meni dogodilo onomodnje.[9] Duošlo je, čoviče, tamo u naše selo nekoliko onih vragov od *skularić*[10] za učinit jednu *fraju*,[11] kako oni govoru, i duošli su, čoviče Božji, u muoj dvor da hoću nim prodat jednoga kozlića, da će mi ga plotit puoč jo hoću. Ja som *difati*[12] imol jednoga baš dobroga ..... vijeramente dobroga posve ne, jer kako som vom rekol, otolič[13] litos nimo onih provih kozlić. U malo ričih pogodili smo se po 30 suoldih *funat*[14] i jo som nim ga dô. Kad ti je bilo, coviče božji, oni su ti ga *oforali*[15] i utekli, da jih već ni moje oko vidilo. Za tuo som duoša danas u *Paiz*,[16] za puoć se tuzit na preturu, ako se bude moć noć ono *maškalcunih.*[17] Ma strah me je da će bit: *Ki abù abù*,[18] tako mi je reko naš šjor kurot, ko ji izi, izi.

Š. Stef. Vidite *karonj*[19] od dice! A zoš ni ga dat pri neg su ga plotili?

Atel. Eto, jo som se *fidol*[20] u njih, kako vi u tega butigira.

Š. Stef. Sad da se vratimo no se, *koza šerve*,[21] jo ću vam zajot tu dvadeset fiorini, ma učinićemo *bokun korte.*[22] Vi se ne ćete za to *ofendit.*[23] Jo vos poznajem, vi ste pošteni čovik, ma

[1] oskudan [2] sud [3] da mi je dodijalo [4] dućandžija [5] ustupim [6] rado [7] primnice [8] kazat da ne, zanijekat [9] onomadne [10] gjačići [11] gozbu na izletu [12] u istinu [13] prije [14] Stara mjera: Pfund [15] izjeli [16] mjesto, varoš [17] derani [18] ko je imao imao [19] sramotnik, svinja [20] povjerovao [21] šta služi, šta ću [22] komad pisma [23] uvrijediti se.

za da se zno ča sam vom do, tako ćemo upisat; Bog sačuvo jedne smarti moje ol vaše, vi me razumite....

Alel. Eh! istina je živo; eto činite ča vi znote, šjor kumpore, jo som svemu kuntenat, ma ne će bit potriba od *bul?*[1]

Š. Stef. Ah! ne, ne, na kortu bilu sa dvo svidoka.

Alel. A ča som i ti[2] reć, zoč[3] služu ta dvo svidoka? *Amor* nismo na pretuu ni na testamjentu.

Š. Stef. Bože moj, kako ne razumite, ovako se svej činidu korte, vi znote da brez svidok jedna korta nema *valora.*[4]

Alel. Ah! ča ćete da jo znom... eh! Vi znote da mi druzi se ne indendijemo, nego okolo motike i mašklina pa Buog!

Š. Stef. Stavićemo, kumpore Antoniju, i malo dobitka, jer vi znote, da i ja imam puno trotnje a malo se dobije.

Alel. Eto jo se stavijem u vaše ruke, šjor kumpore, činte ča vos Bog nadahne, somo da ne bude puno tega dobitka, jer vi znote koja godišća *kuriju.*[5]

Š. Stef. Ah! coviče jednu molu stvar. Stavićemo puo solda na fiorin. Vidite, da je stvor molo.

Alel. Ah! *bjen.*[6] Kad ni nego puo šuolda, to je stvor molo po sve. S tim, čovik ni bogat ni siromah.

Š. Stef. Sedte s tim vrimenom kumpore Antoniju!

Alel. Folo vam, šjer kumpore, dobota mi je malo i potriba, jer sam se malo umoril duoć do Paiza. Vi znate da su već i godišća... (sijeda).

Š. Stef. (zove sina) Nane?

Nane. Ča će te?

Pojava IV.

Nane i isti.

Š. Stef. (Nanu) Va-me ćamàr kvà el meštar Šimun e il paròn Tadèo che i venja kvà un momento a sotoskriver una karta (Hajde, zovni mi majstora Šimuna i patruna Tadiju da dođu amo za čas da potpišu jedno pismo).

Nane. Gren udija.

---

[1] biljezi [2] til = hotio. Ovo se kaže kad se čovjek stidi onog što ima kazati. [3] zašto. [4] vrjednosti [5] rastu. [6] dooro.

Š. Stef. (Uzimlje pero, hartiju i kalamar i piše primnicu): *Ričevuta.* (Može se ispustiti kazivanje primnice).

Se dekjara kvalmente kè io sotoskrito per kompjaćenza di kumpor Antonio Kuničić lji konto e zborso in vista fiorini 35 moneta konvencionale in bankonòte e ciò in senjo d'i imprestito da estingversi col primo posibile inkontro, kvest' ögi kvì in kaza ala prezenca di due galantuomini, d' indûbia fede e riputacione atkve di religiosi kostumi e kondòta, primo meštro Šimun Škopiza dèto Kalafot e patron Tadeo Pištun capitan de pikolo kabotajo, kvì domiciliati in kvesto paeze. Si dikjara inoltre kvalmente ke il sudèto kumpor Antonio Kuničić kvi ala prezenca dei sudèti mištro Šimun e Patron Tadeo si obliga e liga in parola di galantomo, ke mi zborserà l' importo di soldo mèdzo al meze per onji fiorino a titolo di suporto competente fino ala prećiza epoka kvando venjirà al' estingvimento del' intero kapitale di fior. 35. In fede di che, ećetera.

Čitavekia . . . . Stefano Zlator.

Š. Stef. (zove sina) Nane?

Nane. Evo, evo gredu! (Ecco, ecco i vien).

Pojava V.

Patrun Tadija, Pištun i majstor Škopira ulaze i kažu:

Ča zapovidate Šjor Stefano, evo smo ovdi za poslužit vos.

Š. Stef. Prostite, moji drogi, učinte mi jubav, potpisajte ovode ovi bokun ricevude za ovu sekodu. Anci vi, paron Tadija, proštite ju i spjegojte mu je farvoski, neka je boje razumi.

Patrun Tadija. (Čita primnicu mučno, pa kaže kumu Antoniju) A znoš ča će ovo reć?

Alel. Bogme neka slušom.

Pat. Tad. (Pogleda opet na pismo pa počinje:) Ovo će reć da ovode gospodin Šor Stefan ti zajmiju ovode u ovu kuću prid nami, koji se zovemo meštar Šimun Škopira, Tadeo Pistun kapiton od pikula kabotajo, judi pošteni i poznoni po poštenju i po religjuni, da ti zajimiju 35 fiorinih u bankanotim a to će reć u korti i da se ti podobligoješ, da ćeš njim ploćat po šolda dobitka na misec na svaki fiorin (fino al totale estingvimento del kapitale) a ovo će reć, dokli se ne deliberoš od ovega ka-

pitola, to jes dokle ne vrotiš ove pineze. Čitavekia ogji. Starigrod na 15. novembra mijor osam stotin i pedeset (prema Šjor Stefanu:) Jie tako šior Stefan?

Šj. Stef. Je, baš, je.

Par. Tad. Dobro je. Ovako mi je drogo. Nimam bidon skule, ma govori poslovica da više *pratika* vajo nego gramatika; a mi smo judi koji se skitamo po svitu; pak čoviče božji vidimo, slušamo i naučimo sve. Tarpi se istino je, ma *koza šjerve, rekompensani*[1] smo, jer se zvilupoje[2] čovik.

Š. Stef. Sad vi kumpôre Antoniju ovde prikrište se.

Alel. Tako je: (Ustaje i stavljajući ruku na čelo, počinje:) U ime Oca i Sina i Duha svijetoga. Omen-Isus (opći smijeh).

Pat. Tad. Oh! pasja te vira obukla jutros! Nisom ni ovega vroga još vidi *e savè kę go pasà 60 ani* (= i znate da sam prekoračio 60 godina). Čobane divji jijete....[3] za tuć! Ovode na korti da učiniš križ na misto tvoga imena, kad ne znoš pisat, za da di kjaraš,[4] da si kuntenat[5] od ove ricevute. Pojte se vi intrigovat[6] u ovu jentajut[7]! Ah! potloga ne bi čovek virovo! Ah! lipa je baš i ova lipa!

Alel. Kumpatite[8] judi božij, ol son jo kad čini ovi *miŝtier*.[9]

Par. Tad. I vidi se da nis, vidi.... ćapoj ovode za puntu od pera.

Alel. (Uzimlje pero svom rukom).

Par. Tad. Sa dvo prsta somo!! Ol misliš da ti je ovo mašklin ol motika?

Alel. Oh! nespacijenta[10] čovika (i bilježi krst).

Paron Tad. (Pošto je Aleluja zabilježio krst). Oh! lipega križa! Boje bi ga kokos s nogom učinila..... (pak potpisuje glasno): Paron Tadeo Pištun capitan de pikulo cabotajo testimonio ala kroce (pak dava Pero majstoru Šimunu, koji se jednako glasno potpisuje): Mištro Šimun Škopira (Pak kaže patrunu Tadijji): *Ma si deve dir teste* (= ali ima se kazati teste). Jo som barem vavik ovako činil.

Par. Tad. Nemoj mi se učinit sjedit. Zove se *teste* oni, ča kanto *pasjo* u velikoj setimoni koji čini od parvega na pulpitu, nisom zno da si i ti tako *injoranat*.

[1] nagrađeni smo. [2] razvija. [3] je li. [4] očinješ. [5] zadovoljan [6] pačat [7] čeljadinu. [8] oprostite. [9] zanat. [10] neustrpljiva.

Mas. Šimun. *Skuze, skuze* (oprostite) (nastavlja pisanje): *testimonio alla kroze.*

Par. Tad. Do nopokon i ova je učinjena. Pari mi se da ne služi ništa više. Jo gren dake ća i stojte mi dobro.

M. Šim. *Anke da parte mia la ge stia bèn!* (= I s moje strane, da ste zdravo!)

Š. Stef. *Skuže savè, skuže, e grazie.* (= Oprostite, znate, oprostite i fala vam).

M. Šim.)
Par. Tad.) Njente, njente (= ništa, ništa) (idu ća).

Šj. Stef. Sad evo von ovode kumpore Antoniju 20 (dvodeset) fiorinih.

Alel. Ma meni se čini da ste upisali trideset i pet, ako son razumil šer kumpore?

Š. Stef. Jie, ma smo stavili i onu petnaeste fiorinih ča su od loni, kapite! (razumijete li!)

Alel. Ah! Ah! Ah! kapin, kapin; loni petnaeste a sad dvodeset, tuo je dvostipet, dobro, dobro.

Š. Stef. *Trideset i pet, čoviče!*

Alel. Na di mi je glova! istina je, istina, a trideset i pet šuoldih dobitka, tuo grie dobro. Sad vom ne mogo šjer kumpore nego zahvolit, i da vos Bog nadori. A joću ako mi Buog do zdrovje učinit stimu od vos. Tamo do petnaeste dvodeset don neka se pri malo remeti poslaću vom onega kozlića, ča som vom reka. Dakle šier kumpore s Bogom vom, pozdrovte šjeru gospodaricu i svih ostalih od kuće.

Š. Stef. Tako i Vi, pozdovte doma i guvernojte se. Zbrigada anke kvesta! (= Opravio sam i ovu)!

(Sin Nane koji je nazočan završetku ove pojave pribada papirnat rep Kumporu Antuoniju, koji odlazi).

(Svrha prvog čina).

Opaska. Donosimo ovu lakrdiju kao prilog za čakavsko narječje i jer živo prikazuje općenje na Hvaru. Ostavili smo riječi, kako ih po izgovoru piše rukopis a naglasak smo naznačili po njemu samo na prvoj stranici. Stoga ćemo na svrhu donijeti popis riječi s pravilnim pisanjem i s naglaskom. Starograđani izgovaraju *a* kao *o*, ali Vrbanjani kao *uo, m* često ka *n* a svi Čakavci *ć* kao češki *t'*.

Donosimo ovo kao prilog za čakavsko narječje i jer živo predstavlja općenje na Hvaru.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

V.

О томе како треба готовити супу и пси Јагелоновљеви.

Првих дана нашега заједничког живота показале су се неке тешкоће. Као што је било уговорено, сваки је дан по један од нас морао остајати дома, ради оправљања домаћих послова, а остали су могли ићи на предавања.

Видело се да је пут од четири врсте мало подугачак, а нарочито Јагелонову, чији је крилати огртач давао слаб отпор елементима; али на ту смо се незгоду убрзо навикнули. Много је теже било ономе, који је остајао дома. А то је прво мени у део пало. Благајник Кирђага даде ми двајест копејака и упути ме, како ћу наћи оближњи трг, где ми је ваљало купити намирнице, и ја по његовом упуту одем. Али ту наиђем на велику тешкоћу у томе, што мој капитал не одговараше пијачним ценама. Прорачунавши нај савесније, закључио сам, да се за двадесет копејака не може купити ништа паметно. Намера је била да се зготови чорба, којом би се пахранили сви чланови комуне. Али, фунта меса коштала је десет копејака, тако, да је само на то отишла половина целога капитала. А при томе, шта је фунта меса на четворицу младих људи? Па опет за то купио сам што сам могао. Десет сам копејака потрошио за месо, за две сам копејке купио зелени, а за четири две фунте црнога хлеба. Још ми је остало четири копејке. Њих сам употребио за кромпир и крупу. Дошавши дома, покажем клисарци шта сам купио и објасним јој да ми од тога ваља зготовити чорбу за сву четворицу, на што ми она изјави, да ја од тога не ћу зготовити никакву чорбу. —

То ће испасти некакав буњкуриш! Где је то још било, да се од једне фунте меса и два кромпира може да скува чорба за четворицу? Не, не ћете ви од тога начинити никакву чорбу. Погле само, шта су они измудровали! Сами да готове чорбу! Па каква ћете ми ви после господа бити, кад сами будете чорбу кували? Какви сте ви ђаци? Жестока посла — са једном копејком хоће да нахране двадесет људи...

Моје било мишљење клисаркино, са којим се ја нисам морао сложити. Ја дакле мушки прегнем да испуним своју дужност. По погодби нам је клисарка морала давати на послугу шерпељу и тигањ, према томе шта хоћемо да готовимо, па ма се и не слагала са нашим назорима. Овога је пута потребна била шерпеља.

У осталом ја сам се уверио, да је клисарка у ствари била много боља, него што би се по њеном разговору могло мислити. Кад је видела, како сам у шерпељу насуо воде, па у њу метнуо зелен, кромпир, крупу и месо, и како сам се спремао да тако напуњену шерпељу приставим на ватру, она плесну рукама и викну тако запрепашћено, као да сам пошао да кога убијем.

— Та шта сте то намислили? Та зар се то тако ради? Та каква ће то чорба бити?

— Него како треба? — запитам ја, нашавши се у великој недоумици.

— Па ето како треба. Треба — и то је први посао — да вода проври, сама, чиста вода, онаква каква је, без игде ичега. То је прво. А друго је, да се месо испере. Сваки православни хришћаним зна, да месо треба испрати... Па кад вода проври, онда људи од реда мећу зелен и бибер, и со, и ловорику... А где Вам је бибер? Па Ви ни бибера немате... То значи да ни чорба не ће имати никаква укуса. Каква ми је то чорба — без бибера? Ни соли нема, ни ловора... Ето ти чорба! И то ти је чорба! А лук, а где Вам је лук? То значи да нема лука?... Чорба! Красна чорба!...

И тако говорећи, она све из шерпеље изручи, на ново је наспе водом, па је пристави на ватру, а за тим дочепа све што сам донео, живо почне испирати месо и у опште се лати да сама скува моју чорбу. Мени је остало само да гледам и

да уживам, што сам и учинио. Кад је вода у шерпиљи почела врети, клисарка метне зелен и месо, па све лепо посоли својом сољу. Уколико се та смеса загревала, она ју је варјачом мешала, а кад је, после подужега времена, све то стало врети, она онда сручи крупу, исече кромпир на ситно, па и њега баци у шерпељу. Кад је све то довољно, онда метне бибера и лаворовог лишћа и напослетку учини нешто шта ја нисам никако очекивао: метне у тиган масти, загреје га, баци у њ ситно исецканога лука, подржи га на ватри, док лукац није порумењо, па онда све то сручи у шерпељу.

— Ево тако, то је сад чорба! То је права чорба! — рече ми за тим, као поучавајући ме. Оно истина, меса нема довољно, али сам зато запржила луком, те ће бар имати укуса; лук, кад се запржи, вара укус...

Ја јој се станем захваљивати за поуку, за маст, лук, со и бибер, али она на све то скромно одговори:

— Е, па шта знам да радим с Вама, кад Ви ништа не умете како ваља. Тек то и није Ваш посао. Не, то није за Вас, никако није за Вас!

А чорба је доиста већ пријатно мирисала. Клисарка је измакне, да не би искипела, али само мало, како би и даље могла уживати благодети огња.

У то дођу и чланови комуне. Беху гладни као зверови. Даљина од четири врсте невероватно им је отворила апетит. Ја сам већ био наместио сто, поставивши посуђе и хлеб.

Шта? викну Кирђага. — То ти је сав хлеб? Та то није доста ни мени самоме!

Ја му објасним, да више нисам могао купити, па му онда набројим шта сам све набавио. Кирђага почне да замера.

— Фунту меса! Мислиш ли ти да смо ми мачићи, што ли? Па то значи само колико да се намамимо, да надражимо апетит... И какав си ми ти то гроф, да ти мора бити месо од десет копејака? Што ниси тражио трећу врсту, она кошта четири копејке, па би сад имали не једну, него две и по фунте. Као да није све једно која је врста меса, месо је месо. Главно је, да што више оде у стомак... Не. Видим ја, драги моји, да вас треба учити, па учити!...

Наклописмо се на чорбу. Хлеба је доиста било мало, али Кирђага оде клисарци и са својственом му мудрошћу добије од ње још хлеба. Чланови комуне поједу чорбу и пошто су подуже сложно своју ревност посветили јевтиној кобасици, нађу, да је чорба изврсна.

— Дивна чорба! генијална чорба! усхићено је хвалио Кирђага, а Фећа и Јагелонов само су јели и ћутали.

Чорба је, у осталом, и испала доста укусна, али јој је главна врлина била, што је била топла, а то је оно што су наши желуци већ одавна тако упорно захтевали.

Сутрадан Кирђага одреди самога себе да остане дома, како би са што економије набавио све што треба. И њему збиља пође за руком купити јевтино месо. Оно је додуше било врло рђаво, али ми томе нисмо придавали никакав значај. И Фећа је своје обавезе доста добро испунио, али са Јагелоновом се деси читава историја.

Он се упути на пијацу, тек што смо ми отишли у школу. Имао је у џепу двадесет и три копејке, пошто се искуством утврдило, да је двадесет мало. Погледа, читав ред дућана и на њима широм отворена врата. На довратницима висе говеђи черези и цела телад одеране коже и ишчупана дроба. И у дућанима унутра црвене се крвави делови поклане стоке. По пијаци пуне тезге набалане суве рибе, кромпира, овчевине, комаћа свинског сала, а за тезгана седе пиљарице, Светина се мува тамо-амо. Људи улазе у дућане и излазе, сви изгледају замишљени, заузети послом, очевидно се сви разумеју у оно, ради чега су дошли. И ево где се и Јагелонов поче шуњати око дућана и тезага. Што год би погледао, све му се чини да није оно што њему треба. Долазе купци, пазаре кромпира, по фунту, по десетину других производа, товаре у корпе, износе из месарница делове сочног меса, неки узимају по читав черек телетине. Па кад је представио себи, како ће ући у дућан, са својом бедном сугицом у џепу и како ће затражити само за грош, за цигло један грош, буди каквог јевтиног ћубрета, онда му се учинило, као да ће сви — и трговци, и купци — стати да га с презрењем гледају.

Тумарајући тако читав час и по, силно је прозебао и опет није могао наћи довољно храбрости, да штогод купи.

Почеше га већ мрко погледати. Његово необично одело изазиваше општу пажњу и, док је пролазио поред тезага, пиљарице не скидаху очију са његових руку.

Светина се међутим поче разилазити. Скоро па ће се већ и пијаца затворити. Неке су пиљарице почеле већ распремати своје тезге. Јагелонов се још никако није могао ни на што да одлучи. Напослетку се са дубоким очајањем у души, одлучи, и готово трком јурне у месарницу. Не гледајући ни на што, не видећи ни продавце, ни купце, ни робу, изговори као кад се научи лекција на памет:

— Дајте ми, молим Вас, меса, од онога што је по четири копејке фунта ...

— То хоћете за псе? — запита месар.

— Јесте, да, за псе ... Дајте ми две и по фунте ...

— Не знам, да ли ће га се још наћи ... Доцна је!

„Богме, ако се нађе, ја ти већ више никуда даље не одох", — одлучи Јагелонов у себи. Али се меса за псе нашло. Јагелонов плати, па узевши што је купио, нагло излети из дућана. Ништа више није куповао. Изгледало му је да сада нема више смисла куповати кромпира и крупе, пошто је изашло да је месо за псе. Све му се некако чинило, да ће месар све то видети, и да ће сви онога часа све дознати, па ће стати да пружају прет на њега и да му се смеју.

„Та то је малодушност, то је слабост!" — говораше сам себи, али ништа не беше у стању са собом да учини.

Дошавши кући, оде право у своју собу и стане плакати. Пошто се умирио и сетио, да на њему лежи обавеза исхране целе комуне, он оде газдарици и отворено јој исприча све што му се десило. Клисарку то гане, пожали га, узме од њега оно новаца, што му је претекло, докупи сама све чега још није било, а за наш долазак спреми и испржи пуно, доста укусних котлета, уколико су то јест, могли бити укусни котлети од меса којим се пси хране.

Ту нам епизоду Јагелонов није одмах причао. Било му је незгодно и он се одлучио исповедити нам се, тек пошто смо се боље упознали. Међутим то беше за њега лепа лекција. Доцније, кад год би био дежуран, он би већ без зазора

ишао у месарницу и као са неким самопоуздањем тражио „меса за псе“, тако, да су људи, као што се њему чинило, морали веровати, да у њега збиља има паса. Али код онаквога његовог одела, једва да су се продавци и за једну минуту варали о правоме стању ствари.

PRIČICA O KOKI.

Rikard Katalinić-Jeretov - Brodarica kod Zadra.

— Ko-ko-da, ko-ko-da... i eto ponosne kokice, gdje galami po dvorištu i priča cijelom komšiluku, da je iznijela jaje.

— Mà što si se razvikala po Bogu kumice — hoće joj sa grane vrabac — čemu pričaš svima i svakome, da si iznijela jaje?

Dà, al koka ni odgovora, već kokodače i pripovijeda dalje, a gojna se gazdarica žuri u dvorište, pa hiti pod tezu, i vesela kô nedjelja nosi kući osam lijepih, bijelih jaja.

— Stani, promukla! — javi joj se još jednom vrabac sa grane — i na to koka umače pod tezu. Jao, i pomagaj! Ubijena koka kô ubijena. Ne stalo jaja.

— Ajme meni — stade je zapomaganje po dvorištu.

— Što ti je? — upita snuždenu koku stari pjevac.

— Nesreća i nevolja. Promijenila sam sirota uboga ležaj i već sam iznijela osam jaja ovih zadnjih dana, a ona vještica od gazdarice i opet ih je odnijela.

— Ne čudi se. Kriv je tome tvoj jezik. Žensko, pa žensko, iznese jaje i već hoće, da cijelo selo to znade.

Непознатој.

Д. Пијаде — Минхен.

Напољу мећава бесни, снег са кровова брише,
Фијуче око куће, врата стаклена клима;
Кавана дупке пуна — црна дуванског дима.
Жагор се потмуло губи, гости говоре тише.

Звекећу стаклене чаше, пиво свеже се точи,
Љупке моме те служе, кава врела се пуши;
Нови улазе гости: мир се понова руши.
Ја седим у једном углу — Ваше посматрам очи.

Оне се несташно смеше под прамом вране косе;
Како су лепе, госпо, те очи црне Ваше!...
Нови улазе гости. Звекећу пивске чаше.
Девојке доносе пиво, пехаре празне носе.

На враној угљеној коси крупна црвена ружа,
Над њом около главе свилени котур бео,
С њега низ лице бледо танани пада вео,
И дивну чаробну слику тропске лепоте пружа.

Огртач перјани бели покрива плећи снежне,
Благо огрће недра, и пада сниже паса;
Под њим виде се дражи виткога гипког стаса,
Осећа заносни мирис прозрачне коже нежне.

Па Ваша ручица бела! Из ње бих вино пио,
Последње срк'о капи бурног живота сласти,
Пустио да ме носе вали оргијске страсти.
На Вашој маленој руци — ђаво и бог бих био!

Звекећу стаклене чаше, пиво свеже се точи,
Љупке моме те служе, врела кава се пуши;
Нови улазе гости: мир се понова руши.
Ја седим у једном углу — Ваше посматрам очи.

„TRŠĆANSKI LIOYD“ O DALMACIJI.

U ovom listu F. J. Weinwurm, upravitelj velikog evropskog zavoda za trgovačko obavještenje W. Schimmelpfeng u Trstu, donosi niz članaka iz Dalmacije pod naslovom: *Putopisne crtice*, počinjući od 200. br. lista.

Naj prvo (u 1. čl.) u kratko crta povjest Dalmacije, kaže da mu je svrha putovanja bila da upozna Dalmaciju i njene ljude, trgovinu Dalmacije i njen promet.

Dalje (u 2. čl.) bavi se Zadrom. Napominje veličanstveni mu zvonik, rimski vodovod, „pet zdenaca“, mletačku utvrdu sv. Mihajla na ostrvu Ugljanu prema Zadru; lijepo novo šetalište i aleju i druge ukrase za austrijske vlade. Pripovijeda da je za Zadar vlada još nazad nekoliko desetaka godina izradila lijep željeznički projekat, te se nada da će nastajnog XXI. vijeka izaći kakav lijep roman pod naslovom „Zadar 2000.ete godine“, koji će opisati i otvorenje ove željezničke pruge, ali da će to biti samo roman.[1] Opisuje navalu Zadrana na obali, kad prispije vatrenjača iz Trsta. Pominje muzej sv. Donata kao zaslugu poznatog poštenjakovića Glavinića.

Podulje se bavi fabrikama *zadarskog maraskina*, naj finjeg svjetkog likera, kojemu nema nigdje para. Kaže da fabrike Drioli-a i Luxarda i druge prave taj fini liker po osobitim starim receptama iz dalmatinskih višanja (uprav poljičkih). Pripovijeda da je Calcenigo 1730. g. utemeljio prvu fabriku ovog likera, da je nju Drioli 1768. g. uzeo na se i da je gospoda Luxardo 1821. utemeljila novu fabriku. Spominje i fabriku likerâ R. Vla ova. Novo utemeljene banke u Zadru, koji se inače ne ističe velikom trgovinom, počinju oslobodivati zadarske seljake od pandža kamatnika, koji su ih upropastili i prouzrokovali strašno iseljivanje, započeto na primorju i s otoka, te zarazuje sve to više cijelu Dalmaciju; ima otoka, na kojim nijesu

[1] Vlada je sad izdala program radnjâ za Dalmaciju.

ostale nego žene, djeca i starci. Zaraza iseljivanja zahvatila je već i Zagoru. Istina da oni, u zavičaju naviknuti na siromašan život i tvrd rad, lakše zarade i steku novaca u Americi i vrate se kući s prištedenim novcem, ali da njihov primjer nuka i mnoge druge na iseljivanje; da pri tome svak zaboravlja na one mnoge nesretnike, koji kukaju u tuđini i umru, i na mnoštvo naj boljih mladića, koji su iseljevanjem izgubljeni za Dalmaciju, te i novac, što neki iseljenici šalju kući, postaje često štetnim, jer ljudi, koji se oslanjaju na pomoć iz Amerike, većinom zanemare svoje gospodarstvo.

Tvrdi (u 3. čl.) da nije istinita prijašnja tužba stranaca da se zlo nalaze stanom i jelom u Dalmaciji, da je Hôtel Bristol u Zadru dobar i da su Dalmatinci vrlo gostoljubivi i da ne perušaju strance, jer da je to proti njihovom poštenom osjećaju a da se protivno događa u drugim zemljama. Okrom toga krasota Dalmacije je taka, da može pritezati posjet stranaca. Stranci ipak iz Trsta i iz Rijeke mimolazeći Dalmaciju idu u Italiju i u Grčku, jer se glede Dalmacije ne čini mal ne nikakve reklame za promet stranaca.

O Spljetu (u 3. čl.) kaže da je naj znamenitiji grad dalmatinski u gospodarskome pogledu i da se još sa vatrenjače vidi monumentalni zvonik sv. Dujma, spominje s lijeva od luke Marjan, sada pošumljeno i lijepo šetalište, i uz obalu bačve vina tvrtke Ilijica i Katalinića; po srijedi ostanci Dioklecijanove palače, koje sadrže mnoge kuće grada Spljeta i da su sumporne vode u Spljetu primatali ovog cara da gradi ondje polaču. Navodi Hôtel Bellevue kao naj bolji na krajnom krilu „Prokurativa" i gostionu Smodlakovu iza Općinskog doma kao naj bolju gostionu. Ističe živahan promet gradski i napredne znakove; ali se još ne vidi nova željeznica, govori o školskom napretku, jer je utemeljena poljodjelska, pak i trgovačka škola a brzo će i industrijalna škola. O zgradi za realku kaže da treba pokriti glavu da ne bude videna, tako je gadna. Govori da je glavna trgovina Spljeta vino, koje se prije mnogo iznosilo u Francusku; ali da je sada trsna uš zarazila vinograd i u dalmatinskom kraju. Ističe industriju cementa u Spljetu, kojom je započeo 1860. g. neki Nijemac iz Pruske. Kad je njega nestalo u njemačko-francuskom ratu, nastavili su tu in-

dustriju tvrtke Gilardi i Betica, ali sad ima i druga velika tvornica Zamboni, Stock i dr. u Solinskom zalivu, jer u okolici je veliko obilje kamenja za cemenat, koje se i izvozi do u Italiju. Opaža da je u prijašnja vremena nestalo industrijalne preduzetnosti u Dalmaciji, ma i da ima kapitala. Stoga da bi trebalo potaknuti razvitak dalmatinske industrije tim da inostrani industrijalci uvedu razne industrijalne struke i dadu pučanstvu industrijalni odgoj.

O izletu (4 čl.) iz Spljeta kroz Kaštela do Trogira ističe da nema ptica pjevica, jer ih djeca utamanjuju. Kaže da je na brdu poviše Solina tvrda Klis, branič Hrvata u bojevima protiv Avara i Turaka, stanak kraljice ugarske, žene Bele IV. gdje su joj umrle dvije kćeri, položene u sarkofagu u Spljetu. Napominje Solin, grad, koji su razorili Avari, te mu se razvaline mogu sada posjetiti u društvu mons. Bulića, upravnika muzeja, govori o Vranjici, malim Mlecima pred Solinom put Spljeta. Opisuje prizor pri jematvi i pripovijeda da su mu Spljećani nudili grožda, za koje nijesu htjeli novaca. Nabraja vatreno vino, slatke smokvice, maslinsko ulje iz okolice po stranama i ističe lijepe djevojke Hrvatice i spominje da je kolni put kroz Kaštela sagradila 72. franceska pukovnija pod Marmontom.

Pripovijeda (u 5. čl.) da je trsna uš iz daleka već zaprijetila spljetskijem vinogradima i pokazala se u Poljicima i kod Šibenika, te da će trebati posaditi amerikansku lozu. O Kaštelanima kaže da se malo iseljivaju i da se ustrajno drže starih običaja. Nabraja znamenitosti Trogira: stônu crkvu i *loggiu* (lodžu) a ističe trgovinu vina u Trogiru i Kaštelima kao i buhača u Trogiru. Pripovijeda da je otok spojen s gradom pomičnim mostom. Na istoku Spljeta kaže da se vidi gologlavi gorski skup Mosor.

Zatim (u. 6. čl.) pripovijeda o Dubrovniku. Stigao je u jutro vatrenjačom u Gruž, negda mjesto vlastoskih ljetnikovaca, a sada stovarište za bosansko drvo. Ulazeći u grad pominje Gundulićeva Osmana i navodi kao naj bolje hôtele: „Imperial" i „Hôtel de la Ville", g. Odaka, gdje se vrlo dobro jede. Pripovijeda o ljepoti Dubrovnika i čistoći, ljubeznosti, skladnosti i umjerenosti stanovnika i kaže da je Dubrovnik pravi pleme-

niti grad. Ističe seljake i seljakinje iz dubrovačke okolice s njihove prekrasne narodne nošnje i stasitosti i čistoće, što je posljedica stare slobode. Ističe neke glavne tačke iz dubrovačke povjesti kao zabranu trgovanja robovima, koju su Dubrovčani odredili već 1416. g., kad je to Engleska učinila tek 1807. g. Pripovijeda o diplomaciji i trgovini Dubrovčana i napominje i napućuje strance, koji dolaze u Dubrovnik, da se obrate na prof. Vučetića, urednika našeg lista. Pripovijeda da su Dubrovčani ustupili Turcima Klek i Sutorinu, samo da ne budu u dodiru po kopnu s Mlečićima, da je ogromna stara trgovina dubrovačka propala, ali zato da su Dubrovčani ostali jednako isto valjani pomorci i postali vrlo okretni vlasnici vatrenjača. Nabraja neke spomenike u gradu, trgovinu jednog terzije i starinara (Kiri) i okolicu, kao Lokrum, gorostasne makljene u Trstenome i Rijeku.

U posljednjem (7 čl.) pisac se bavi Bokom, pošto strašnom jugovinom iz Dubrovnika stiže u divotni ovaj zaliv ili fjord i velikom kišom u Kotor, zadušen odasvuda hridinama, mjesto junaka na kopnu i po moru u službi mletačkoj. Napominje sv. Tripuna i prijašnju provoznu, izvoznu i uvoznu trgovinu s Crnom Gorom i kori državnu austrijsku upravu, koja je tu trgovinu marljivo uništila. Jedini je sada izvoz iz Kotora izvoz Crnogoraca iseljenika i kaže da ih je dosada sašlo dvadeset hiljada; ali da oni šalju svake godine iz prekooceanskih krajeva sedam miliona kruna svojim kućama. Članci su napisani, kako se može razumjeti iz ovog izvatka, simpatijom prema nama, ističu naj znamenitije stvari o trgovini, industriji i drugim sličnim našim prilikama tačno i vrlo duhovito a mogu služiti kao zanimivo štivo za sve čitaoce iz naših zemalja, nadasve trgovcima, ali bi pisac mogao potanjim daljnjim vijestima trgovačkim i industrijalnijem u *Tršćanskom Lloydu* učiniti temeljitiju uslugu našoj zemlji. Svraćamo pažnju naših čitalaca na ovaj list.

Triester Zeitung o *Dalmaciji*, *Dubrovniku* i *Boki Kotorskoj*. Gospodin Weinwurm donosi iste putopisne crtice na njemačkom jeziku u 28. br. od 4. februara o. g. ovog lista i tim je poradio na više raširenje njegove radnje u prilog naše zemlje.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

c) *Rimsko doba.*

I ako su Rimljani za rana kraljicu Teutu svladali i nje oblast, južnu Iliriju, spojili s Maćedonijom, ipak za dugo su razna plemena ilirska, Dalmati, Liburni i Japidi Rimljanima se opirali, jer nalazimo u povjesti da su istom bili pod rimski jaram skučeni za vrijeme Oktavijana Augusta 35-33. pr. H.

Epidaurum je spomenut istom za građanskog rata izmedu Ćesara i Pompeja. Za rimskijeh Ćesara je naj glavnije mjesto od Neretve do Boke Kotorske — kasnije sjelo jednoga episkopa. Sličan položaj ima na Pontu, Propontidi i u Siciliji. Cavtat je hridinasti poluotok ovalni, dug od prilike kilometar, skopčan s kopnom niskom prevlakom, što je kasnije nastala.

Dakle Rimljani su našli u sadašnjem Cavtatu grčki Epidaur, grad i luku, a po gotovu sela oko sadašnjega Konavoskoga polja; valjda svetilište Eskulapovo na polju usred dubrave[1] po primjeru matice zemlje. Sva je prilika da su na polju Rimljani osnovali svoj municipije i naseobinu, koja je bila u svezi s lukom i s gradom na moru. To potvrđuje rimski trgovački put koji je išao iz polja Konavoskoga koso uz Vlašticu (?) planinu[2] prama Travuniji (Trebinju); njegov trag vidi se i danas na oko. Ovaj put od Epidaura išao je da se srete s glavnijem trgovačkijem putom iz Narone u Skadar, koji nije išao primorjen, kako je mislio Mommsen i drugi, nego preko Trebinja i Bileća, i tad nije potreba iskat grad *Asamo* u našoj Rijeci ili Zatonu,[3] nego uprav kod Trebinja.[4] Put se odvajao od rimskoga municipija, gdje je sad od prilike crkva sv. Ivana

[1] Nema vele vremena, da je sve polje Konavosko oranica i vinograd. Starci u naše doba spominju se, kad je jedan dio polja bila gusta dubrava.

[2] Planina nad Župom. [3] Kako su ga Tomašek i Koernes iskali. [4] To je potvrdio g. Evans u svom djelu prije napomenutom.

Masnika. Tako potvrđuje natpis prije pomenut što je kod rečene crkve našao g. Evans i priopćio u „Slovincu“ br. 25 g. 1883. Tu je dakle negdje oko te crkve bio *Municipium Romanum*, kako smo prije napomenuli, a tako je i zabilježeno u maloj karti, koja je dodana Evansovu djelu.

Eto razloga, zašto su Rimljani doveli vodu iz Ljute u Epidavar (Cavtat), jer je trebalo vode *Municipiju* i još kojemu postanju (statio) do Cavtata. A da je trebalo samom Epidauru na moru vode, eto je s Oboda (sela iznad Cavtata prama istoku), mogli su je dovesti zdravu i obilnu, kako je stari rimski natpis na njoj naden opisuje.

Imamo i ovaj natpis, što donose Lucij, Gruter, Banduri, Cellarij i Appendini na str. 44. I. knj. i što se još vidi na osnovi groba P. C. Dolabelle izmedu razvalinâ staroga Epidaura na Obodu. Evo ga:

P. Cornelio . Dolabelle . Cos.
VII VIRO : Epulon . Sodali . Titiensi.
Leg. Propr. Divi . Avgusti .
Et . Ti . Caesaris . Avgusti .
Civitatis . Superioris .
Provinciae . Hillyrici.

U jednom starom rukopisu kod gosp. V. Adamovića ovaj natpis, uz opasku da se nalazi u Obodu u Marka Grgića, ovako se čita:

P. Cornelio
Dolabellae cos.
VII viro Epulon .
Sodali Titiensi
Leg . Pro . Pr. Divi Avgusti
Civitates Superioris
Provinciae Hillyrici.

d) Slovensko doba.

U 7. vijeku iza H. eto slovensko more poplavljuje ove zemlje. Sloveni osvojiše Epidaur i uništiše ga, a bjegunci iz ovog grada osnovaše tada Dubrovnik. Oko toga vremena ima jedna vijest u ovoj biblioteci Male Braće na rukopisu br. 312 str. 185-6: »Neka se zna, kada se počeo Dubrovnik graditi od

Zaptata na 626 godišta Isukrsta na X..«[1] Po drugijem vijestima grad je osnovan 656. iza H. od bjegunaca iz Epidaura uništena od Slovenâ. Po tome Epidavar trajao je od prilike preko 1000 godina. Ti bjegunci dakle osnovaše *Raguzu*. O postanju riječi *Raguza* možemo kazati da se nalazi i forma *Ragous* u spomenicima (Jir. Rom. 60), što opet nas odvodi na narode, koji ne znajuć grčki, a čuvši u akuzativu to ime, tako su ga od prilike prisvojili, n. p. Arapi u Sicíliji za onu *Ragusu* (dakle ραγών, - οῦσα, - όν) te bi tako od prilike etimologija imena našega grada gađala sa starijem nagađanjem. Oko korijena ραγ svakako se vrti to ime, a nije neumjesno ono što sam o tom imenu napisao u Radu Jugosl. Akadem.

Što se tiče našega imena „Dubrovnik", tu je lakši posao. Naši Sloveni, došavši na more i naselivši se prama hridi *Ragusa*, jer za rana s *Raguzanima* razvi se njihov promet i trgovina, a našavši tu *dubovnik* (isp. starsl. дѫбрꙑ što bi starosrpski glasilo *dubr*, čiji adjektiv je *dubroven (na, no)*, nazvala se ta naseobina *dubrovnik*. Riječ je izvedena po pravilima, kako od *bob, boboven, bobovnik*. Da je riječ od *dubrave*, grad bi se zvao *Dubravnik*, kao što je *Travnik* od *trave*. Za to dan danas mi imamo dva imena našem gradu: latinsko-grčko *Ragusa* i srpsko *Dubrovnik;* a i bila su dva grada, koje je dijelio moreuz kao rijeka, što je s vremenom bio nasut; sad je najljepša ulica (placa, lo stradone). Što su se uzdržala dva imena, tomu nije čuda, a gotovo je čudo da se nijesu ta dva imena stopila u jedno ili bolje spojila: Ragusa-Dubrovnik kao np. Buda-Pest.

Naj starije vijesti o Raguzi imamo u Konst. Porf.[2] koji god. 948 sedam Dubrovčana po imenu kaže; za tijem u osnovnoj povelji Benediktinskoga manastira na Lokrumu za vremena Cara Vasilija (976-1025), i u njekomu spomeniku sačuvanom u opatiji Monte Cassino[3] g. 1044.

Zadnje vijesti o Epidauru imamo za hrišćansko doba. U pismima pape Grgura I (590-602) spominje se da je arhiepiskog Natalis iz Salone svrgnuo episkopa Florencija u Epidauru za

[1] V. Макушевъ. Наслѣдованья одъ историческихъ памятникахъ и битописателяхъ Дубровника (1867).

[2] Edit. Bonn. 3.137 [3] por. Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, von Const. Jireček. Wien 1901.

neke tobožnje kriminalne uzroke i to bez svešteničkog suda, uzeo mu imanje i poslao ga u prognanstvo; Epidauritani tražili su njegov povratak. O rasulu Epidaura prvu vijest imamo u knjizi biskupa, Ivana, grada Sikim u Egiptu iz Etiopskoga; prevedeno je franceski[1] i u prijevodu evo što je: „Priča se o rimskom carstvu da kraljevi toga vremena uništiše kršćanske gradove i da su pustili divlje narode, inostrane pukove i Avare da vode stanovnike u sužanjstvo. Sam grad Tesalonika bi pošteđen, jer su mu zidovi bili tvrdi, i hvala budi božijoj obrani, inostrani narodi ne mogoše ga osvojit. Sva pokrajina bi opustošena. Ovdje se ne spominje Epidaur, ali se od svijeh gradova izuzimlje Tesalonika; dakle i Epidaur je tad bio uništen. Osobito pak rečeni Episkop uglavljuje g. 609. sedmu godinu vladanja Phoke (Phokas). Dakle u tomu se popravljaju prijašnje vijesti da je to bilo od prilike 668-686, osnovane na vijestima Konst. Porf. da su Sloveni prodrli za vrijeme Heraklijevo.

U puku je živjela priča da je Epidaur uništen baš od naših pradjedova, i ta je priča čisto i bistro ispisana u ugovoru, kojim se Konavli ustupaju Dubrovniku.

Mikl. Mon. Serb. 1391. 15 aprila, str. 217. ovako:

На Цавтатѣ при морѣ есть биль градь стари Дѣбровникь полагь жупе Конавальске, коемѣ градѣ пристоѣкше жупа конавоска, и вѣкше мѣ племенито та жупа и дрѣге земьле и мѣста, и када се онь стари градь расѣ и опѣстѣ, тьда господа рашька и ѵѣмьске ѣ тен дни крикиномь посѣдоше и по сили ѣзеше конавальскѣ жупѣ и дрѣга мѣста тогаи града, и тада граѣне пондоше ѣ тврдо мѣсто, и зидаше градь Дѣбровникь, кои ест и данась ....

To isto veli i Konst. Porf.[2] i grad zove Πίταυρα govoreći, kad su drugi rimski gradovi nestali, nestao je i Epidavar. Stanovnici neki su ubijeni, neki uhvaćeni, a oni koji pobjegoše, skloniše se na nedaleko ostrvo i pravu hrid. Johannes de Ravenna, koji je bio 1384-1387 kandžilijer (Cancellarius) Dubro-

[1] Journal Asiatique VIII serie, vol. 13 (1879) 343. Taj je episkop 700 iza H.: njegova knjiga spada u VII. vijek.

[2] De adm. imp. cap. 29 ed. Bonn. 3. 136—137.

vački piše u svojoj još neštampanoj „Historia Ragusii“ [1] da je Epidavar uništen, kad su stanovnici pošli na Supetar na zavjet.

Supetar je jedan od tri mala ostrvca kod Cavtata t. j.: on, Mrkan i Bobara. O njima i o postanju njihovih imena možemo ovo kazati. *Supetar* jest po svoj prilici *sv. Petar*, jer je bila crkva tomu svecu posvećena na ostrvu i manastir (Johannes de Ravenna 1384-87 Historia Ragusina).

Superka pak hrid što viri iz mora uz sami *Supetar* na jugu, ima i na Mljetu, ali ondje je *Superka*, te po tome bi rekô da je i tu kakav svetac. I imena za druga dva ostrva bila bi po imenu svetaca, ali to nije tako. *Mrkan* po svoj prilici ima podlogu u grčkoj riječi μέλαινος, mušlja, a svakako je srodna s tudom našom riječi *mrkijenta* što znači hrid. Isporedi za razvoj riječi *mrkatunja* od *mela cotonia*. Da je od sv. Marka, bilo bi latinski *Marcana* a ne *Mercana*, a na otoku ne bješe crkva sv. Marka.

Bobara nagadaju da je sv. Barbara; ali da je to tako, bilo bi talijanski ostalo *Barbara*, a Sloveni bili bi to prometli kao i drugovdje u *Sutvara*, ili *Suvara*, kao što ima brdo kod Cavtata *Suvarovina*. Nije ni *Bóbara* (Roggenkrebs, Jir. Handelsstrassen).

Stanovnici starog Epidaura iza zavjeta na Supetru odoše u Gruž, kako dalje pripovijeda Johannes de Ravenna, i utemeljiše Raguzu. Kako Raguza slična su nova osnivanja Spljet, Kotor i Bar.

Dok svud prodriješe Sloveni do zidova gradova, Konst. Porf. spominje da su se održali Καναλῖται po sebi, može bit er su na moru i pri moru bili gradovi po Dalmaciji a na po se Dubrovnik, Raguza, malo teritorija imadaše, jedva malu okolicu oko zidina. Vinogradi bjehu dijelom na zemlji slovenskoj, za koje plaćahu najmovinu.[2] Naj kasnije do IV vojne križarske ostade Raguza pod grčkijem gospostvom.[3] Sloveni su Dubrovčane zvali *Vlasi* (Romani) (Mon. serb.)

[1] Jedan prijepis te povjesti je u biblioteci jugosl. akad. u Zagrebu.

[2] Handelsstrassen und Bergwerke während des Mittelalters. 11—14. Konst. Jireček.

[3] Bedeutung von Ragusa in den Handelsgeschichte des Mittelalters 48-50. Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften 1899. (412—14.)

TRISTOTA OBLJETNICA SMRTI MIHA PRACATA.

1. Njegov testamenat.

(nastavak). Priopćio i preveo **A. Pavlić.**

Sequitur tenor tertiae Additionis, cui erant ascripti D. Marinus Viti de Ghetaldi Judex et p.tus q. Valerius Gigantius Notarius Testis.

In Christi Nomine Amen. Anno ab eius salutifera Nativitate 1602 Ind.ne XV die vero VII Martii Ragusii. Havendo io Michele Prazzati fatto il mio testam.o con alcune gionte, hora m' occorre far la presente sano p. l' Iddio g.ra dell' inteletto, e del corpo mio, approvando tutto quello che ho ordinato et disposto tanto p. il detto mio Testam.o come per le gionte. Dico che novamente ho comprato dalli d. Tes.ri una possessione posta in Terre nove a Doli, però voglio che la mia Consorte la possegga durante la sua vita, o fin tanto che possederà il letto viduale, e che l' entrata che si caverà ogni anno dalla detta possessione, ella dispensi p. amor di Dio, p. l' anima mia, sua, e delli n.ri antecessori, come le dettarà la sua conscienza, la qual possessione dopo la morte di essa mia Consorte lasso alla fraternità di S.ta Maria di Bissona d' Isola di mezzo con questo che li Ghestaldi della detta fraternità, debbano ogni anno tutte l' entrate della detta fraternità debbano ogni anno tutte l' entrate che cavarono della detta possessione spartire alli più bisognosi all' Isola di mezzo, preponendo sempre ad ogni altro i miei Parenti bisognosi, sopra la conscienza di essi Ghestaldi. Aggiungo agli Epitropi, li quali ho fatto tanto nel mio Testam.o quanto nelle Aggiunte, li quali confermo colla presente mia gionta il R.do Pre. Pietro Palicuchia con la med.a autorità che hanno i detti altri Epitropi da me instituiti tanto nel mio Testam.o q.nto nelle gionte, il quale Pre Pietro habbia una sola voce.

Io Michele Prazzati digo che questo è la mia volontà.

* * *

Sequitur tenor quartae Additionis, cui erant ascripti D. Marinus de Luccaris Judex, et q. Valerius Gigantius Not. p.tus testis v.

In Christi Nomine Amen. Anno ab eius salutifera Nativitate 1602 Ind.ne XV. Die vero XX. Maji Ragusii. Havendo io Michele Prazzati fatto il mio Testam.o con alcune gionte' hora m' occorre far l' infra.tta gionta, trovandomi p. l' Iddio gratia sano del corpo e dell' inteletto mio, e perchè nel mio Testam.o ho lassato il possedio delli mia beni stabili a Vizza mia Consorte durante la vita di Lei, o fin che lei possedesse il letto viduale, e poi che li detti beni andassero a Vincenzo di Gio. Balach, et a Michele di Gio. Balach suo fr.llo, come si legge nel d.o mio Testam.o. Hora dico che i detti mia beni stabili vadano non solamente a Loro come già ho ordinato ma anche a loro fig.i legittimi, e loro descendenti, e che non possano essere venduti, impegnati, donati, o altrimenti alienati, et quando mancassero i loro figliuoli e descendenti, in tal caso voglio, che li detti mia beni stabili si debbano vendere al publico incanto per mani delli mia Epitropi, e che il prezzo sia dato alla giornata p. mani di essi mia Epitropi p. riscatto delli schiavi della Città, e del Teritorio, ma principalmente di quelli schiavi, li quali fussero d' Isola di mezzo. Dichiaro che le mie entrate che ho in Genova di mille Lochi in S.to Giorgi, e di Lochi trentasei che ho a Roma e de monti che ho a Napoli sopra la Città, e sopra la gabella delle sete, e sopra la gabella delli vini di Napoli, come appare p. li contratti, e per le fedi di esse entrate riposte nella mia cassetta di Noghera, e per le note fatte nelli mia libri, non si possa fare alcuna vendita, impegnatione, nè alienatione, ma che sia fatto et eseguito il mio ordine che ho lasciato nel mio Testamen.o sopra le dette entrate di Genova, di Roma, e di Napoli, e che non si faccia altrimenti. Aggiungo Epitropo in loco di q.n Franc.o dei Primi m. Valerio Giganti.

Io Michele Prazzati soprad.o affermo.

* * *

Sequitur tenor quintae Additionis cui erant ascripti D. Nicolaus Nat. de Tudisio Judex et Victor Besalcus Can.rius testis v.

Nel Nome di Dio Amen. Adì 19 Aprile 1606. Rittrovandomi io Michele Prazzati sano p. gratia del mio Creat.e di mente e di corpo, ma aggravato dagli anni, e desiderando, oltre le cose p. avanti da me ordinate nel mio Testam.o e nelle mie additioni essistenti nel Cathastico della Notaria di Ragusa, le quali confermo et approvo, ordinar l' infrascritte cose, acciochè volendomi chiamar a se la Divina M.tà la voglia mia nelle cose terrene sia adempita. Però p. questa aggionta presente dico et dichiaro che Vizza mia Car.ma Consorte habbia il possedio di tutti li miei beni stabili che ho nel Territorio di Ragugia in vita sua, se possederà il letto viduale, e non di quelli che ho in Italia, e morendo d.a Vizza, o rimaritandosi voglio che tutti li detti miei beni stabili essistenti in questo sud.o Territorio vadano a quelli altri p. lo mio Testam.o li ho lassati, dumodo che non li possano vendere, nè alienare, nè obligare im modo alcuno, ma che in perpetuum vadano d' herede in herede, e mancando l' herede d' essi voglio che detti stabili pervengano alla fraternità di S.tà Maria di Bissone d' Isola di Mezzo, e di più voglio che detta Vizza mia Consorte habbia tutto quello che nel mio Testamento sud.o l' ho lassato delle entrate di Italia, mentre possederà il letto viduale, con aggravarla che delle entrate di Italia lassateli, quanto li soppravanzerà, resti in obbligo di spartir alli poveri mentre viverà, e dopo la sua morte vadino a chi l' ho lassato in Testam.o, perchè di dette entrate non li lasso altro. E perchè nelle mie casse in casa mia, mi trovo bona somma di denari contanti, di che appare al mio libro la nota, et si può vedere, voglio che delli soprad. denari prima s' habbia a pagare quanto ho lassato nel detto mio Testam.o, et tutto quello che sopravanzarà, voglio che p. mani delli miei Epitropi sia speso in riscatto di tanti schiavi Christiani dalle mani d' infedeli, pur che detti schiavi siano di nostra Natione, e specialm.e da Isola di mezzo, li quali saranno preferiti a tutti gli altri, e non trovandosi schiavi di Isola di mezzo nè altri di n.ra Natione, voglio che siano riscattati tanti schiavi Christiani di qualsivoglia Natione et dichiaro et voglio che dopo la mia morte si trovaranno dei miei beni mobili o stabili, de quali non ho disposto p. il mio Testamento e per le mie gionte, sud.e tal mobile et stabile pervenga in po-

ter de miei Epitropi, e ridotto in denari contanti si spenda nel riscatto de schiavi, in modo detto di sopra. Lasso alla Confraternita di S.ta Maria di Bissone il Capitale che si trovarà non pagato dopo la mia morte dovuto da quelli di Facenda, come in Diversi di Can.ria 1605. 2 Decembre d. 13. con ordine che p. mano delli Ghestaldi di detta Confraternita tale partita, che si trovarà non riscossa, sia divisa alli poveri di detta Isola di mezzo. Lasso a Marra di q.n Gio. di Rado, fabro d' Isola di mezzo scudi vinti p. amore oltre di quello che l' ho lassato nel mio Testam.o. Lasso alla Confraternità di S.to Steffano a Luca di Giuppana scudi vinti ogn' anno et in perpetuo p. sgravare come sgravo tutti quelli di d.a Confraternita per quello sogliono pagare al loro Parochiano, e con questa elemosina voglio che siano pagati p. mano della Confraternita di S.ta Maria di Bissone d' Isola di mezzo delle entrate per me lassateli nel mio Testamento sopra li monti della città di Napoli, et in oltre dichiaro che se in qualche tempo le mie entrate di Napoli, lassate alla d.a fraternità di S.ta Maria di Bissone, venissero a mancare, o esser estratte, che di nuovo debbano esser investiti li capitali in altre entrate al meglio che si potrà, acciochè l' opere pie da me ordinate non manchino, ma vengano esser supplite di tempo in tempo conforme la mia volontà. E perchè diversi Epitropi nom.ti nel mio Testamento sono morti, in loco loro instituisco Epitropi miei M. Marino di Fran.o Radulovich, M. Giacomo Martolossi, M. Giorgio di Pietro Balach, M. Fran.o di Giam.a Sagri, M. Steffano Hrabri, M. Natal di Lorenzo Alegretti, et M. Bernardo de Nale, con la medesima autorità che hanno li altri nominati nel mio Testamento, e N. S. habbia cura e misericordia di me, et si degni ricevermi nella sua Santa gratia Amen. Mi ricordo d' haver fatto nel mio Testam.o un Legato a qm. Valerio Giganti, però ora rivoco, et annullo il detto Legato, volendo che non lo possano pretender più in conto alcuno li Heredi del detto Giganti, ne alcun altro p. li detti Heredi. Hoc autem Testam.

Sequitur Additio Nuncupativa supradicti Testam.

M. D. C. VII. Ind.ne V. die vero VIII. Augusti M.a D. D. C. C. infra erunt registratae infrascriptae Testium depositiones, deponentium supradicta additione, sive ultima voluntate sup.ti

qm. Michaelis Prazzati coram ipsis D. D. C. C. examinatorum cum iuramento quas depositiones ipsi D. D. C. C. admiserunt in Additionem Nuncupativam dicti qm. Michaelis, et mandarunt illam hic describi pro firmitate contentorum, in ea quarum tenor talis est. v.

Die XXIII. Julii 1607.

Il R. P. Marino Alligretti Procuratore della Fraternità dei R.di Sacerdoti.

Prijevod.

Ovo je sadržina trećega priloška, koji su potpisali G. Marin Vita Getaldića, sudac i gori rečeni Valerije Giganti, bilježnik svjedok.

U Hristovo Ime Amin. Godina od spasonosna njegova poroda 1602. Indikc. XV. dneva pak VII. marta u Dubrovniku. Pošto sam ja Miho Pracat učinio svoju oporuku, uz neke priloške, sad mi trebuje da ovaj učinim, jer zdrav po božijem daru duhom i tijelom, pristajući na sve što sam zapovjedio i naredio, bilo u rečenoj svojoj oporuci, bilo u priloščima. Velim da sam novo kupio u g. blagajnika jedno imanje u Primorju u Dolima, ali to hoću da uživa moja žena dok bude živa, ili dok bude udovica, a da prihode, te se dobiju svake godine od njega, ona porazdijeli za ljubav Božiju za moju dušu, njezinu i naših predaka, kako joj duševnost bude kazala; to imanje po smrti moje žene ostavljam bratovštini Sv. Marije od Šunja na Lopudu, pod tim uvjetom, da komornici rečene bratovštine svake godine, sve prihode te se budu dobiti od rečenoga posjeda, podijele naj potrebnijim od Lopuda, predpostavljajući vavijek nad drugim moju svojtu potrebnu, na dušu ovijeh pomornika. Prilagam k Epitropima, koje sam imenovao bilo u svojem testamentu, bilo u priloščima, koje potvrdujem sa ovim priloškom, pošt. svećenika Petra Palikuću uz jednaku oblast, te imaju rečeni drugi Epitropi, koje sam nabrojio bilo u svom testamentu bilo u priloščima, a taj svećenik Petar nek bude imao sam jedan glas.

Ja Miho Pracat velim da je ovo moja posljednja volja.

* * *

Ovo je sadržina četvrtog priloška, koji su potpisali gosp. Marin Lukarić, sudac i Valerio Điganti, bilježnik gorerečeni, svjedok, t. j.

U Hristovo Ime, Amin. Godina od njegova spasonosnog poroda 1602. Indikc. XV. dneva pak XX. maja u Dubrovniku.

Pošto sam ja Miho Pracat učinio svoj testamenat uz neke priloške, sada mi treba da učinim dolje zapisani priložak, jer zdrav po Božijoj milosti duhom i tijelom, i jer sam u svome testamentu ostavio da uživa nepokretna dobra Vica moja žena, dokle ona bude živa, ili dok bude udovicom, a zatim da ova dobra budu pripasti Vicku Ivana Balak-a i Mihu Ivana Balak-a njegovu bratu, kako se čita u mome testamentn. Sada velim, da ova moja nepokretna dobra zapadu ne samo njima, kako sam već odredio, nego i njihovoj zakonitoj djeci i potomcima, i da to ne mogu prodati, založiti, darovati, ili kako bilo drugome uručiti; a kad bi ponestala njihova djeca i potomci, u tom slučaju hoću, da se ova moja nepokretna dobra prodadu na javnoj dražbi od mojih Epitropa, i da se novčana vrijednost od tijeh Epitropa uloži odmah za otkup sužanja Grada i okolice, a naj skoli onijeh sužanja te budu s Lopuda. Izjavljujem da moji prihodi, što ih imam u Genovi od hiljadu uložaka u Sv. Đurđa, od trideset i šest, što imam u Rimu, i od glavnice što imam u Napulju poviše grada i poviše nameta na svile i poviše nameta vina od Napulja, kako se razabire iz pogodaba i dokaznica ovijeh prihoda čuvanijeh u mojem sanduku od orahovine, i po zapisima te su u mojim knjigama, nipošto se ne prodadu, založe, ni drugom predadu, već da bude uradeno i izvršeno što sam naredio u oporuci odnosno prihodâ od Genove, Rima i Napulja, i da se inako ne uradi. Pristavljam kao Epitropa, mješte pok. Frana Primi, Valerija Điganti.

Ja Miho Pracat gore pomenuti tvrdim.

* * *

Ovo je sadržina petoga priloška, koji su potpisali g. Nikola Boža Tudizića, sudac, i Viktor Besalko, kancelar svjedok.

U Božije Ime, Amin. Dneva 19. aprila 1606. Pošto se nahodim ja Miho Pracat zdrav po milosti mojega Stvoritelja u pameti i u tijelu, ali pritisnut godinama, te želim okrom stvari

što sam prije uredio u svojem testamentu i priloščima mu te se nahode u bilježničkom katastu u Dubrovniku, što potvrdujem i priznajem, urediti dolje zapisane stvari neka se, kad me Božije Veličanstvo k sebi pozove, i moja želja glede stvari svjetovnijeh izvrši. Zato glede ovoga priloška velim i izjavljujem da Vica, premila mi drûga bude, uživati sva moja dobra nepokretna, što imam u oblasti Dubrovačkoj, za života, ako bude udovica, ali ne ona dobra što imam u Italiji, a kad bi umrla Vica, ili se preudala, hoću da sva ova moja dobra nepokretna, te se nalaze u ovoj oblasti, budu zapasti one druge, kojima sam ostavio u svom testamentu, samo da ih ne mogu prodati ni drugom predati, ni založiti na ikoji način, nego da na vijeke budu prelaziti od nasljednika na nasljednika, a kad bi njih ponestalo, hoću da rečene nepokretnine zapadnu bratovštinu Sv. Marije od Šunja na Lopudu, i još hoću da ista Vica, moja drûga, dobije sve što sam u svom testamentu zavještao odnosno prihoda u Italiji, dok bude udovica, opterećujuć je da od prihoda u Italiji, što joj budu preostati, porazdijeli ubogijem, dok bude živa, a po njenoj smrti neka sve zapane one kojima sam ih ostavio u testamentu, jer od ovijeh prihoda ne ostavljam joj drugo. A pošto u sanducima u kući mi, imam dobar iznos gotova novca, kako se vidi i m že se vidjeti ubilježeno u mojoj knjizi, hoću da se od ovog novca prije plati što sam označio u testamentu, a sve drugo što bude preostalo, hoću da se od mojih Epitropa potroši za otkup toliko robova kršćanskih te su zapali među nevjernike, samo da ti robovi budu od našega naroda, a osobito od Lopuda, koji će nad svim ostalim imati prednost, a kad se ne bi našlo robova sa Lopuda, ni drugih našega naroda, hoću da se otkupi toliko robova krstjana kog mu drago naroda; izjavljujem i hoću da će se po mojoj smrti naći dobara nepokretnih ili pokretnih, o kojim nijesam odredio testamentom ni mojim priloščima, da te nepokretnine i pokretnine dodu u ruke mojim Epitropima, i da obraćene u gotov novac, budu uložene za otkup robova na gore pomenuti način. Ostavljam bratovštini Sv. Marije od Šunja iznos, te se nađe po mojoj smrti da nijesu Fačende isplatili, kako je u Diversima Kancel. 1605. od 2 decembra, te zapovjedam da sami Komornici ove bratovštine podijele siromasima Lopuda taj dio

što se nađe da nije naplaćen. Ostavljam Mari nekoga Ivana Radova, kovača s Lopuda, dvadeset škuda za ljubav, ne ubrajajući ono što sam joj ostavio u testamentu. Ostavljam bratovštini Sv. Stjepana u Luci Šipanjskoj dvadeset škuda svake godine i na vijeke, eda olakotim kako olakoćujem sve one članove bratovštine glede onoga što su svome parohu obično plaćali, i tom zadužbinom hoću da budu oprošteni rečenog tereta, koje dvadeset godišnjih škuda hoću da isplati sama bratovština Sv. Marije od Šunja na Lopudu od prihoda što sam joj zavještao testamentom poviše glavnica grada Napulje, i izjavljujem dalje, da ako bi igda moji prihodi u Napulju, što sam ostavio bratovštini Sv. Marije od Šunja, iščezli ili bili izvučeni, neka se opet iznos uloži u druge dobiti kako se bolje uzmogne, eda dobrotvornih djelâ, što sam naredio, ne bude nestati, već se budu nadomještati s vremena na vrijeme, kako je moja volja. A pošto su neki Epitropi, imenovani u mome testamentu, umrli, na mjesto njih odabiram svojim Epitropima M. Marina Frana Radulovića, M. Jakova Martolossi, M. Đura Petra Balaka, Frana Đamarije Sagri, Stijepa Hrabri, Boža Lovrova Alegretti i Bernarda od Nale, sa jednakom oblasti, te imaju ostali što su spomenuti u mome testamentu, i naš Gospod dao mi pomoć i milosrđe, te se udostojao da me primi u svoju svetu milost. Amim. Spominjem se da sam u testamentu učinio neki zavještaj nekom Valeriju Giganti, pak sada opozivljem i uništujem taj zavještaj, namisli da ga ne mogu tražiti dalje nipošto nikoji od baštinika rečenog Giganti, niti iko drugi za ove baštinike. Ovo je pak testamenat.

Ovo je nunkupativni priložak gorirečenog testamenta.

1607. Indik. V. dneva pak 7 avgusta. Po nalogu gospode Savjetnikâ dolje su bile zapisane nižezabilježene izjave svjedokâ, koji su posvjedočili glede gorirečenog priloška, ili posljednje želje spomenutog Miha Pracata, pred istom gospodom savjetnicima te su ispitani prisegom, koje izjave ista gospoda savjetnici, primiše kao nunkupativni priložak istog Miha, te naložiše da se ovaj priložak ovdje zapiše eda mu sadržina bude tvrda, a ta jest, naime:

Dneva XXIII Jula 1607.

Poštov. Pop Marin Alligretti Prokuratur Bratovštine Poštovanih Svećenika.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Kristo P. Dominković: Sličice sa sela iz dubrovačke okoline. (Prodava se u Spljetu kod Morpurga. U Dubrovniku u pisca. Cijena 1 Kruna. U Zadru kod Hrvatske Knjižarnice).

Teško je pisati za puk. Treba u tu svrhu ne samo poznavati čisti jezik, već i narodni život, njegove običaje, način mišljenja, kreposti i grijehe, poroke i osjećaje, u jednu riječ, njegov duševni i tjelesni život.

Puku se hoće dolične duševne hrane, a takove je malo i kod Srba a još manje kod Hrvata. A ipak štiva iz narodnog života crpljena i pučkom shvaćanju namijenjena, svaki narod treba, a osobito pak naš, koji žive posve drugim životom nego li moderna kultura zahtijeva. Ja se stoga osobito veselim, kad pročitam prama gornjemu pripomenku, kakovu knjigu napisanu zgodno za narod, pak se tako obradovah, kad pročitah sličice pod gornjim naslovom.

Znao sam, da Kristo Dominković dobro pozna naš jezik, jer je iz naroda potekao, s njime živio i na pravom ga vrutku učio, ali ipak nijesam se nadao, da će ove sličice biti tako dotjerane u jeziku, u formi, u opisima, u vijernom prikazivanju seoskog života, da će u jednu riječ imati sve uslove dobrog pučkog pripovijedača. Same četiri kratke seoske novele sabrane su u toj knjižici, pa ipak ona vrijedi suha zlata. To su žive slike sa sela, tako plastično a vijerno prikazane e bi rekô, ko je i jednom na pr. zavirio u ognjište dubrovačkog seljaka, da pred njim oživljuje to ognjište u svom pokućstvu i namještaju. A pa ono sijelo oko njega, kako je istinito prikazano!

Dominković se bavi životom dubrovačkog seljaka i premda to pripovijedanje strogo spada na seljake Župe dubrovačke, ipak ono je svojina, radi istovjetnosti, seljaka cijele dubrovačke okolice. Zavirimo li u Vodopićevo pripovijedanje o Konavoskom

životu, naći ćemo malo ne potpunu jednakost kod jednih i drugih u običajima, u življenju, u mišljenju, u jeziku, skoro u svemu. Isto takav duh vlada i ostalim dijelom dubrovačke okoline, kao i Primorjem. Taj seljak nešto je osobito pred drugima. Sačuvao je, istina, sve tradicije cjelokupnog nam seljaštva, ali mu je ipak gospodske republike duh dao zasebno obilježje. Divan je taj dubrovački seljak u cijeloj svojoj pojavi! Kad s tobom zbori, ponosno drži glavu, dok mu iz usta teče kao med čista riječ našeg jezika. Ono sokolovo oko na rumenom, bijelom licu, ono čisto i uredno odijelo naj dražih boja, na pristalom stasu, uz bistar um i skladno držanje, pobuđuje osobite simpatije. Ne će ti istina kod kuće za živu glavu napustiti svojih običaja, al kad dođe u grad, zna se ipak snaći u napretku moderne kulture.

Sadržaj Dominkovićevih slika je slijedeći:

I. Knjiga u dubrovačkog seljaka. (mješte predgovora).
II. Jedno veče pri ognju.
III. Naši Amerikanci.
IV. Đedovo.
V. Negromanat.

U predgovoru govori nam, kako dubrovački seljak rado čita i što naj rađe čita.

U prvoj slici opisuje nam seosko ognjište i ugodno sijelo oko njega, a u drugoj, naj duljoj, pokazuje nam krvavu ranu, mahnitu čeznju za Amerikom.

U „Đedovo" povijeda nam o seoskom sudu, a u zadnjoj iznosi pučko praznovjerje o oluji.

U ove četiri slike dikcijom lakog pučkog pripovijedanja napisane, dao nam je krasan prilog pučkoj književnosti. S nasladom sam pročitao tu knjižicu, napisanu iz naroda za narod. Pisac ima ujedno poučnu tendenciju. Iznoseći s pohvalom seljačke kreposti, ne sakriva ni njegove mane i poroke, praznovjerja i prerasude, da mane kori a sujevjerja razbija. Ko ljubi lijepu knjigu, ne će se pokajati ako je dobavi.

A. A.

Dr. F. D. Marušić: „Liječnikovi zapisci".

Kod nas su abnormalne prilike glede socijalne drame, kod koje još vlada historizam i romanticizam, a utješljivije možemo pogledati na naš roman i pripovjetku. Duh vremena i kruta zbilja našeg života odnjihali su nam malu ali dičnu kitu pisaca, realista, u kojima se blista socijalni, moralni i kulturni položaj našeg čovjeka, naše žene. Narodna nevolja, glad, bijeda, zapuštenost, sve ono što naš narod moralno i ekonomski slabi, u jednu riječ, cio narodni život, odjeknuo je u književnom radu osobito mlađe literarne generacije. Bertić i Kozarac slikaju nam Slavonski život, Cipico golo i iseljeno dalmantinsko primorje i otočje,[1] Kosor više gorkijanskim načinom iznaša nam socijalne nevolje, tuži društvo i pojedince, s inih poroka i sujevjerja, podiže svoj glas za čovjeka, njegovu slobodu i dostojanstvo, a Dr. Marušić originalnim načinom, velikim čuvstvom, crta nam u svojim „Liečnikovim zapiscima" kukavno stanje naše Zagore, gladnog, oguljenog, zapuštenog i bolesnog „zagorskog junaka". Čitajuć ih na prvi mah, rekô bi da je sve to produkat bujne i ugrijane mašte, pjesničkog zanosa, afektovanog temperamenta, ali ko pozna Zagoru, sinove njene, ko je zavirio u one nečiste i na pola srušene seljačke kolibice, ko pozna živinsko srce kamatnika, njemu je to shvatljivo. „Tamo je sve ubogo, jadno i tužno. Tužna je zemlja što je bez ljudskih ruku i rada obudovjela. Vajne su kuće i stanovi, u kojima odjekuju glasovi uboštva, glada i bolesti. Otvrdla je zemlja, jer za'rdjaše plugovi i motike.... A ljudi, naša rodjena krv, ginu u neimaštini u podrtim dronjcima, u duševnom robstvu, presudama, gladu, bolestima i u strahu što će sutra biti".

„Zapisci" nikoše iz „gorke životne zbilje i oštre istine". Oni su izliev srca i ljubavi, spram progonjenim i potlačenim. Oni su fotografija elementarnih i ljudskih nepravica, zločinstva, koja počiniše ljudi bez sažaljenja, bez Vjere, na jednom dijelu našeg naj darovitijeg naroda. Pa ako još nadodamo da je sve to prikazano jezgrovito, plastično, umjetnički i ljepotom jezika, tad možemo biti zahvalni „Matici Hrvatskoj" što je skupila u jednu kitu razbacano cvijeće iz Marušićevog perivoja.

[1] Cipico, taj naj veći naš umjetnik-realista radi na ovećem djelu „Pauci", u kojem iznaša sve društvene zareznike, koji izjedaju dušu i tijelo našeg seljačkog svijeta. Op. pišč.

Momentima potresanja obiluje svaka stranica „Liečnikovih zapisaka". Svaka riječ, svaka izreka, svaka pojedina stavka govori o nečem što je veliko, značajno i duboko. Čitajuć ih, svaki čas staneš, razmišljaš i ne možeš se načuditi srcu, ljubavi auktorovu a s druge strane ne možeš da pojmiš zlobu ljudsku, krvništvo i nepravdu. Duša ti zbori: „Oj krvniče kamatni oštar li je bodež tvoj!" Slušajmo samo jadikovanje auktorovo: „Jadna moja čeljadi, tužna naša Zagoro... i kabanice vam odnesoše rad harača, dok vjetar brije, kao da vas gole i bose, gladne i žedne na megdan zove.

Ona piramida bijeljaca, kabanica, kumparana i dronjaka, što vam s golih pleća odnesoše, jer ste krivi, što ste živi, ona piramida puna je drhtaja, leda, uzdaha i suzâ. Više govori nego li sve piramide egipatske. Ona je podignuta od svjedokâ siromaštva vašega, ona je spomenik vašeg jada, koji dira oštrije, nego li munja, otrovnije nego li zmija! Ništa nemam za vas, no tople krvi u grudima i ovu desnicu, kojom bih naj rade spalio vaše krvnike na onoj piramidi, da oni ćute toplo, kad je vama zima. Oh, da vam nije tako hladno, — oh da mi vas je ugrijati, pa da planete ondje, gdje vas podžižu. Ali vi ste janjci ustrpljivi i vjerne krotke ovce; ali čuvajte se zvjeradi. Godina je gladna, a zima crna, čuvajte se vukova, da vam kožu ne oderu i zadnju kap krvi ne popiju."

Ovakim uzdisajima i teškim prizorima obiluju „Zapisci". Oni su gorka jeremijada nad Zagorom. Potresen, pada pisac, kadikad u očaj, klone, jer „nema ni sjenke nade, da će po ovim stranama novi život proklijati.... Sunce će sjati cijelom svijetu, samo nama ne će..." Al ojačan višim poticajem, vjerujuć u tajnu silu, koja ravna državam i narodima, i u ljudska srca, zove: „U pomoć!.." — „Spasavajmo ih, vrijeme je skrajnje, kobni su ovo časovi, poginuće sve, bićemo sami, pa će i nas osamljene vatreni život susjeda proždrijeti.... Nama ostaje vremena, da se koljemo među sobom i dokažemo, ko je bolji, ko li plemenitiji. Svi smo jednaki, tromi i lijeni, neradišni i bezbrižni. Gledajmo što radi život oko nas, pa crvenimo stidom. —... Obustavimo pjesme i sipljimo rad! Dvorimo slabe, da i mi ne poginemo! Ostavimo more, pa bježimo u Zagoru, tamo je potop!..."

Ako li je istina da se ima suditi o vrijednosti nekog djela i po njegovoj nutarnjoj snazi, koja vrši jak uticaj na mišljenje i čuvstvovanje i u tom pogledu ostavlja jak i trajan dojam, onda smo sigurni da je Marušić stvorio djelo zanimljivo i od veće vrijednosti. Nek u tom pravcu i ustraje, želimo samo da iznaša raznolikije sižete i momente, jer raznolikost čuva od monotonije. Neiscrpljivo je vrelo život našeg zagorskog seljaka za literarna i umjetnička djela.

Vrlika $^{18}/_{1}$. **Roca Stjepan.**

Imenik narodnijeh naziva rodbine i srodbine. Skupio i uredio **Jovan pl. Ivanišević.** Sarajevo 1906. — Zemaljska štamparija. Vel. VIII. str. 46-cij. K 1·30.

Ovo nijesu prvine g. Joši Iveniševiću, jer je on dosta toga — i dobro — pisao o Crnoj Gori, a u velike, jer zanimljivo *narodno horo* u Crnoj Gori, gdje je svaku, kaonuti rođeni Crnogorac, pronicavo vidio i u pero vješto uhvatio. Bilježi tačno i priča vjerno, a to je baš svojstvo narodoslovca.

U imeniku je rodbine sabrano dosta, gotovo sve gradivo, što su i drugi pisci djelomice nakazali, a osobito naš čuveni Bogišić u djelu „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena" (Zagreb, 1874 — str. 376.-385).

Ovdje mi je navesti pregled spomenute knjige, koja će u velike zanimati *pravnike* i *sveštenike*, pa i svakoga, koji svedi za narodom i narodnim blagom: Vrste srodstva. I. Srodstvo po krvi ili rodbina: a) prave uzlazne loze rodbine; b) prave silazne loze rodbine. Dodatak rodbini. II. Srodstvo po ženidbi ili srodbina. Nazivi srodbine. III. Duhovno srodstvo. Nazivi duhovnog srodstva. IV. Polurodbina. Nazivi polurodbine. V. Posinjenje. Nazivi posinjenja. Redovna tablica. — Ključ.

Ako ova zanimljiva knjiga pane u ruke naših učitelja, hoće učitelji (osobito po otocima na Jadranu) a i svećenici, te su na čistoću izvoru, dosta popuniti i dodati, jer je u Srba i Hrvata rodbinska sveza *golema pletenica*, kaonuti što je u nas velika i od pamtivijeka zajednica i puno je u jeku plemenski duh, te njih krv rodbinska teče u junačkim miščama, kako narod kaže, do devetoga koljena... Bogastvo našega jezika za rodbinu ispada iz piščeva registra, gdje je zabilježeno oko 670 riječi, a k tomu bi se moglo još dosta nadodati.

Iz ovoga se vidi da je knjižica vrlo znamenita za naš jezik i neophodno potrebita svakomu našemu naučnjaku, književniku, pravniku, svećeniku i učitelju i svakoj našoj biblioteci.

I ova nam je knjiga u dobar čas došla!...

Vid Vuletić-Vukasović.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Najnovije o povelji Kulina bana. Ovih dana na jednom svom predavanju iznenadio nas prof. *Rešetar* jednom ugodnom novošću o postanju naj starije srpske povelje bana Kulina iz g. 1189. Do sada se je naime držalo, da je srpski tekst povelje bio *prvi*, original, a da je latinski tekst prijevod srpskog originala. Sad smo eto sigurni, da nije tako, nego obratno, t. j. original je latinski tekst.

Smatrajući ovu stvar važnom po našu starinu, a i stoga što je sadržaj pomenute povelje zakletva bosanskog bana Dubrovčanima, to sam cijenio potrebnim, da ovu novost saopćim u našemu „Srdu". Da moje priopćenje bude bolje i tačnije obratio sam se veleučenom prof. Rešetaru molbom, da bi mi on štogod o tomu kazao, u koliko je zgodno za naš „Srd". Prof. Rešetar se veoma rado odazvao mojoj molbi, — a nek mu je zato naša naj veća blagodarnost — pa mi je od prilike ovo kazao: Naj stariji je spomenik srpskog jezika povelja što je 1189. dao bosanski ban Kulin Dubrovčanima, a kojom se je zaklinjao, da će im uvijek biti dobar prijatelj, a da će dubrovački trgovci slobodno moći dolaziti u Bosnu i tamo živjeti i trgovati ne plaćajući zato nikakva danka ni samomu banu ni njegovijem časnicima, osim ako bi mu ko što svoje volje dao. Ta se povelja čuvala u dubrovačkom arhivu, ali poslije velika požara 1717., koji je uništio dobar dio arhiva, i ona je s mnogijem drugijem stvarima dospjela u ruke dućandžije, koji je proda tadašnjemu ruskomu konsulu Gagiću, a ovaj je poslao ruskoj Akademiji u Petrograd. Sada je ovu povelju izdao s opširnim uvodom i komentarom i s fototipskim snimkom mladi ruski naučnik Iljinski, i tako poslije 700 god. možemo vidjeti ovu srpsku starinu onaku kakva je i proučavati je. Povelja je napisana u dva jezika, naj prije latinski pa srpski, i do sada jednako se je govorilo, da je srpski tekst original, a da je latinski njegov prijevod, tj. mislilo se je, da je pisar bana Kulina, koji je i potpisan ispod srpskog teksta, sastavio povelju, pa da su je Dubrovčani preveli na latinski. Ali sada kada imamo pred očima povelju u vjernoj reprodukciji izlazi, da je stvar bila drugovačija: Isporedujući naime latinski tekst povelje s drugom latinskom poveljom, koju je g. 1190. napisao dubrovački notar Marin, moglo se je konstatovati, da je isti notar napisao i latinski tekst Kulinove povelje. Vidi se dakle, da je naj prije dubrovački notar po zapovijedi dubrovačke republike sastavio latinski tekst zakletve, kojom su Dubrovčani htjeli, da im se bosanski ban zakune, po tom su bez sumnje dubrovački poslanici pošli s tom latinskom zakletvom k bosanskom banu, koji je dao zapovijed svojemu pisaru Radoju, da je prevede srpski. To je Radoje i učinio i dodao nekoliko riječi ispod prijevoda, kojim potvrđuje, da je on pisao po banovoj zapovijedi, pa još i naznačio dan, u koji se je ban zakleo i izdao ovu povelju dubrovačkijem poslanicima. O-

vako nam je sada sasvim jasno postanje cijele povelje, a što je još važnije, znamo, da je ovo baš pravi original ove naj starije srpske povelje; zbog toga što na njoj nema pečata, mislilo se naime, da je možebit samo prijepis, ali na starinskim poveljama, koje imaju ovakav sadržaj i ovaki oblik, može i ne biti pečata.

Beč, 4 marta 1907. Frano Kulišić.

Matica dalmatinska. U četvrtak 25. februara bila je u Zadru skupština Matice dalmatinske, prva pošto su bila odobrena nova pravila. U ovoj se skupštini konstituisala nova uprava. Predsjednikom je jednoglasno izabrat g. Rikardo Katalinić Jeretov, književnik i „Srdev" saradnik; podpredsjednik Dr. Klaić, advokat, bilježnik prof. Karlić, blagajnik savjetnik Obuljen, drugi članovi: prof. Kušar, prof. Katalinić i prof. Biankini; kao zamjenici: K. Mazzocco i nadučitelj Marinković. U časni sud izabrani su: Vl. vit. Šimić, F. pl. Ivanišević i Dr. J. Đivanović; u revizionalni odbor: St. pl. Budisavljević, J. Bajazetov i St. Schön.

Нове Књиге. - Nove Knjige.

1. *Mala biblioteka:* Urednik *Risto Kisić,* vlasnik: Izdavačka knjižara Pahera i Kisića u Mostaru. God. V. 1906. Ova mala biblioteka zaslužuje naj srdačnije priznanje, pohvalu i pomoć, jer je u malo vremena donijela mnogo lijepih djela bilo izvornih, bilo u prijevodu, jer je sada već izdala svoju 133. svesku, to je: *Edgur A. Po. Tri pripovetke.* S engleskog preveo *Dr. Dušan Rajičić* i III svesku *Prijegleda* za jun i decembar 1906 koja, donosi sliku Stefana Sremca i lijepe korice u platnu za ovu V. godinu istog Prijegleda. III. sveska Prijegleda sadrži: 1. Nekrologija Stefana Sremca 2. Istoriju „Zastave". 3. Podulju knjiž. studiju o Vojislavu Iliću *Vladimira Ćorovića.* 4. Ocjenu istorije književnosti Jovana Grčića. 5. Raspravu o jednom našem sveštenićkom pitanju. 6. Nekrolog Josipa Kozarca. 7. Gorki o Čehovu. 8. Odgovor Herceg. Glasniku na prikaz o kalendaru Male Biblioteke. 9. Ocjena. „Jinde" St. Kobasice. 10. Detlev von Lilienkron. 11. H. Sjenkijević o Heineu. 12. Jose Maria de Heredija. 13. O Aforizmima *Gj. Brandesa.* 14. Pabirci po naj novijoj madarskoj književnosti. 15. Esperanto. Napokon ima obilnu raznovrsnu kroniku.

Preporučamo svakomu pretplatu na ovu biblioteku.

2. *Марко Цар.* О књиженој критици теоријско-Практична разматранја.

3. *Ђорђе Настић.* Језувите у Босни. Београд. 1906. Нова Штампарија Давидовић. Цијена 1. К. Садржај: I. Извори католичке пропаганде у Босни и Херцеговини. II. Надбискуп шпекулант. III. Језуитска политика. IV. Завршетак. Књига се распродава у књижари Св. Б. Цвијановића.

4. Россія и Славянство. Магистра межд. пр. А. Х. Штиглица С. Петербургъ. 1907.

5. *Postanak riječke resolucije i njczine posljedice.* Napisao V. M. Prestampano iz Narodnog Lista 1907. Zadar

6. Памяти Ивана Сергѣевича Аксакова. Магистра межд. права А. Н. Штиглица Петерсбургъ. 1907.

7. *A. Hangi.* Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini. II. izd. Sarajevo. Naklada D. A. Kajona (s mnogo slika). Cijena 4 K.

Рашник. Мјесечни војни Лист. св. V. и IV. 1906. (нов. дец.) Београд. Шт. А. М. Станосвић.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, 31. марта 1907. DUBROVNIK, 31. marta 1907. | Бр. 6. Br. 6.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

V.

Luko mali bješe zdravo i krepko dijete. Već od godine dana trčao je sam, gledao, pazio i motrio. Kad se bolje okopitio, izašao je u susjestvo, a susjede tkalje, švelje i obrtnice ga milovale davajuć mu kolača, kad bi im on po naputku dobre majke kazivao jutrnju i večernju molitvu. »Zahvaljujem ti, moj dragi Bože, da sam živ i zdrav osvanuo; dopusti mi ovi dan današnji da provedem u strahu božijemu i sramu ljudskomu, kako mi ti, Bože, zapovijedaš.« Večernja molitva glasila je isto, samo što mjesto *osvanuo*, kazao bi *omrknuo*, a za *ovi dan današnji* rekao bi *ovu noć noćašnju*. Kad bi on to izrekao, dobre bi ga susjede celivale, a Made Ivova, žena prvoga cklara[1] za Konavle, nadjela mu je ime *Lučić na Božić*[2] što mu je dugo i ostalo.

I u Cavtatu nastupi mutljavina g. 1848. i sastavi se od mještana u općoj bezvlaštici *narodna straža* za održanje reda i za zaštitu života i imovine. Zapovjednik Cavtajske narodne straže bio je Jozo Nardela (Nardelli), ugledni Cavtaćanin, a u sebi bijesan, te nije dao gledati na se. I Antun, otac Luka maloga postane stražar, te je imao s drugijem jednoliko odijelo. Luko mali htio je da vidi oca u vojničkoj odori, a to bî g. 1849. o

[1] U Konavlima bjehu na prozorima samo drveni zatvori. Ivo drvodjelja iz Cavtata počeo je prvi da napravlja Konavljanima caklene prozore, odatle mu i ime *cklar* št › mu je i ostalo.

[2] Mali luk (kruh o Božiću).

njekoj svetkovini: ali od navale naroda ne mogaše on malahan da vidi oca. Pomogne mu Antun Vernazza, već tad odrastao mladić, koji je kasnije postao savjetnikom sudskijem, i podigne dijete da vidi oca. Ovo je Luku malomu često naspominjao g. Vernazza, tekom godina.[1]

U to doba Luko je mali bio tek u 4. godini, a Mati mu je pokojna pričala, da nije htio s djecom da se igra i druži, nego je volio stati kod kuće i igrat se *otaričá* i pojat crkvene molitve.

Jedino se sastajao s vrsnikom *Nardelom* po imenu *Pepili*, a kasnije sa sinom pretura. Otac mu bješe mrzak narodu, jer za prestupke udarao je batine Konavljanima, a to regbi, nije bilo protiv naredaba. Tad već Luko mali ne znajuć još ni azbuku, sabirao je knjižice, veživao je hartije i spremao i slagao, čuvajuć te svoje dragocjenosti od braće, da mu ih ne raznesu. U to doba, pošto još nije bio dozrio za osnovnu školu, roditelji ga predadoše *Madi Grančici* (Grančić), dobroj i ustrpljivoj ženi, u koje su se okupljala sitna i nedorasla djeca, kao u sadašnji *dječji sad*. Tu je bilo skladnijeh igara, pa ih je ona učila lijepo molit Boga; a kad bi mirno svi sjedali, i muško i žensko učila je ona plesti bječvu. I Luka je maloga Made tako nastavljala sve dok su ga roditelji poslali u pučku školu.

Kad je bio u 7. godini, sjeća se da su Cavtaćani ispratili paroha Cafrona, koji je bio premješten za kanonika na Korčulu. Ovaj kanonik postade kasnije episkopom u Šibeniku, pak zatim u Dubrovniku. Dok je bio u Cavtatu još 1848. god. kazivali su da je bio veliki zanesenjak za slobodom, i kad je proglašen bio ustav, bacao je od veselja klobuk u vazduh. On je, dok je bio u Cavtatu, imao od vlade povlasticu da uči privatno 6 gimn. razredâ, te je tako bila privatna gimnazija u Cavtatu i ako malobrojna. Zapamtio sam da su u njega učili: B. Bogišić, J. Vacchetti, Korner, Vernazza, Hrdalo, Baule i još koji, pa bi u grad išli praviti ispite. Malo prije nego je paroh Cafron preselio se na Korčulu, dođe u Cavtat Biskup Jederlinić da krizmava i Luko mali, i ako istom u 7.oj godini, krizman je. Kumovao mu je pri tome B. Bogišić već momče u 18-19. go-

[1] Umro je malo mjeseca prije njega od slične bolesti.

dini. Sjećao se Luko mali da je bio krizman a još ne pristupio na ispovjest.

U Cavtatu bješe pučka škola, i nekako mješovita još u ono vrijeme, jer se Luko mali sjeća da je bilo ženskijeh u školi, a zna odista, da je tu bila kći učitelja Cvijeta Vojnovića. Ovaj učitelj dobričina bješe čedo svoga vremena, i kako je bio po svoj prilici slabo plaćen, tražio je od učenika častî i poklonâ. Luko mali se sjeća, da mu je *meštar Cvijeto* kazao jednom u školi pred svima: »Luko mali, ti si mi danas donio ono plećice, je li?!« Luko se mali zastidi i pocrveni, jer mu on ne bješe donio onu čast, pa kad je pošao kući, prognao je majku da mu dâ čast za meštra. Majka mu dobra pogodila i dala mu dva *stravačka* sirca, to jest kozji sir iz sela *Stravče* u Konavlima, da ponese meštru. Tako je učitelj postigao svoju svrhu.

U školi je nastavni jezik bio talijanski, biva učitelj je govorio naški s djecom, jer ga inače ne bi bili razumjeli, ali teksti su bili talijanski. Luko mali se spominje da je učio na pamet, a ne razumijevao: »La grammatica è l' arte che insegna a parlare e scrivere esattamente« (Slovnica je nauka [umjetnost] koja uči da se govori i piše pravilno), pa onda: »Giannetto pregò un dì la mamma che lo lasciasse andare a scuola,« (Jovko zamoli jednom mamicu da bi ga pustila da ide na školu), i ost. *Poći na stranu* govorilo se *andare al licet*, pa ne zna to kako i zašto, djeca su govorila: *„posandara grančara“* a učitelj ne bi na to pazio. Imao je svagda prut u ruci, pa bi nemarljive učenike bio po rukama. Trebalo je da učenik pruži jednu ruku, pa drugu, dok bi učitelj zamahnuo i udario, i to su se zvale *špalmate*. Udario bi kad i po plećima, a rijetko i po glavi. No meštar Cvijeto pazio je bolje na Luka maloga, jer mu je on bio na *ripeticioni*, biva otac mu je plaćao učitelju nešto na mjesec, da ga više poučava i drži u školi i ponavlja. Zato je Luko Mali šetao s učiteljem, a ljeti se s njim i kupao, pa se on spominje da bi on s drugovima vozio u lađi meštra Cvijeta i vlastelina Frana Bonu, advokata, koji kad bi se uvalio u more kod Supetra (jer se onda dalje išlo na kupanje) rekao bi: »Ni Ćesar u Beču nema ovako kupanje.« I u crkvu je hodio Luko Mali, a uopće i u povorci, pa bi učenici klečali

ispod *bankate* s jedne strane *podestata* (načelnika) a s druge *pretura* (suca) i ostalijeh činovnikâ. Svaki put kad bi bila misa kantana (pjevana), i kad bi svećenik na *prefaciju* pojao *tremunt potestates*, načelnik bi se poklonio i glavom klimnuo. Luko je mali onda mislio da tako treba, ali kad je odrastao, čudio se kako oni činovnici u crkvi nijesu se smijali, a to nije bio opazio. Načeonik je tada bio kap. *Luko Mašošević*, oštar čovjek i ugledan, a djeca su se od njega bojala strašno, jer kad bi on prolazio *placom* i brodaricom i nabadao se majestatično na štap sa srebrnim balčakom, djeca su se skrivala od njegova straha ispod barakâ te su bile istegnute na obalu.

Po smrti ovoga *podestata* nastupi Antun *Casilari*, prozvan *Planto*, čak ugledniji i učeniji Cavtaćanin od staroga Mašoševića. Ovaj je bio i glava crkovne uprave, pa je umio i udarat u organe u crkvi a i pojao je, pa učitelj nautike, jer onda nije bilo javnijeh nautikâ, pa je držao i zalagaonicu i uopće bio sve i sva u Cavtatu. Brat Pero Luka maloga učio je nautiku u njega, te bi svoje pitomce vodio kad i kad na ostrvo Supetar da pravi pokuse s *otantom*. Jednom ode i Luko mali s bratom Perom na ostrvo. Igrao se kao nestašno dijete i upao u škip u more. Učitelj Antun Casilari s mukom ga izvadi, svuče s njega mokro odijelo i umota ga u svoj ogrtač, te se svi odmah vrate doma, da ne bude što djetetu. Od tada Luko mali pokaza svagda prama tomu *podestatu* višu udvornost radi harnosti i priznanja. To je Luko mali držao na pameti, kad je odrastao, pa se odužio što je mogô kćeri Antunovoj, koja je bila udata u Kotoru za nekog knjigonošu, a Luko bio upravitelj gimnazije. U kući Antunovoj živio je i stari Mato Milić, koga je Antun zvao dundom (stricem), a bješe mu, kako veljahu, otac, pâ se i nalikovahu kao jabuka razrezana. Osim njih dva matora muška, dođe u to doba iz Amerike brat mu ženin, nazvan Kozica, napojen naprednjačkog duha a dosta slaba zdravlja, te na samrtnoj postelji ne htjede se ispovijediti i tako umrije. Paroh ne htjede ga za to pratit, ni ukopat u *u sjenu crkovnu* (u ogradu grobova pred crkvom), ali Cavtaćani, koji su mrzili natražnjaštvo, skočiše jedanak, svi, pograbiše iz crkve križe i svijeće, pa ga notnjo (jer obdan se nije smjelo) ukopaše uz mnogobrojnu pratnju i pojanje te se razlijegalo.

U ovo doba spada prvi polazak Luka maloga u Konavle, kamo ga otac odvede da vidi djedovinu, tu zateče još živu babu, pa brata i rodake očeve. Pustimo ga sad da razgleda Konavle a mi se pozabavimo ovim ubavim krajem.

Konavli.

Legende.

Živa je muka u pisanju historije nagadati, ali kad pouzdanijeh naslona nema, dobre su i *legende*, koje su mnogo puta zgodnije od hronika. Što je bilo u *Konavlima* prije historiskijeh podataka o Grcima, Rimljanima i o *Slovenima?* Ne velim specijalno o Srbima, jer mislim da je prije dolaska Srba bilo starijeh Slovenâ u ovijem stranama. O starome doba svakako se gada, pak eto gataćemo i mi do historijskoga doba, a za istoriju cijeloga naroda naj zgodnije su monografije o njegovim čestima.

Kadmo i Armonija (Cadmus et Harmonia) zaručnici dižu se iz *Beotije* i dolaze u *Enheliju*. Ovo je davno ostarjelo ime one krajine, koju Plinij i Mela zovu pravijem *Ilirikom*. Ivan Lučić (Giov. Lucio u I. knjizi de regno Dalmat.) govori: „*Enchelias* esse antiquum nomen opsoletum regionis Illyris, quam Plinius et Mela Illyricum proprium vocant.“ — Ilirik su Rimljani dijelili na dvoje: *Illyris graeca*, koja je od Narone (Neretve) išla od prilike do Drina (Drilon); to je bilo primorje južne Ilirije; i u *Illyris barbara* koja je dosizala do rijeke Arsije (sadašnje Arse, Raše) u Istri. I ovo je bilo primorje sjeverne Ilirije. U Ilirik spada i zemljište sadašnjih Konavala. Enhelijima reče proročište da će oni svladati Ilire, ako uzmu Kadma i Armoniju za vojvode. Oni to učine i Kadam svlada Ilire i posvoji im kraljevinu,[1] Kadam i Armonija rodiše sina i nadjedoše mu ime *Ilir* (Ilirius). Kadam naseli se u Konavle, koje kasnije, kako ćemo vidjeti, zvali su *Partenia*[2] Epidauritana. Po Kadmu *stijene* konavôske nazvale su se *saxa Kadmea*, a da su to baš stijene konavôske svjedoči Konstantin Porfirogenet, koji ozna-

[1] Appendini po Apolodoru (Bibl. libr. 3).

[2] Parteni ili Partini zvali su se stari stanovnici Epidaura u Grčkoj. Pa se i jedna rijeka tako zvala.

čuje mjesto tijeh stijena veleći: „Od Neretve do Rijeke (Dubrovačke) ima dan plovidbe; od Rijeke za po dana tijeka stijene su Kadmove i Armonijeve.“ Plinije veli (lib. 3. cap. 24): „A Narone amne C. M. passuum abest Epidaurum“. Dalje po priči Kadam je umro u Konavlima i pokopan je ispod *Sniježnice*, te se za to i ova planina zove *Mons Cadmeus*. Po Appendini, koji opisuje kako je išao i pregledao Sniježnicu, vrh od Sniježnice zove se *grebljice*, dakle *groblje*, jer ima kosti i po tome Kadam bio bi ukopan na vrhu od Sniježnice. No mnoge strane svojataju grob Kadmov, kao što mnoga mjesta hoće da budu rodna Omeru. Priča pak nastavlja da se Kadam prometnuo u zmaja i zasio u Šipun,[1] a odatle po pričanju sv. Jerolima, da ga je sveti Ilar istegao i oslobodio mjesto. Narod pak dalje priča[2] da je sveti Ilar uhvatio zmaja i preveo preko mora u Župu, gdje se ubio. I tu bi zgrađena crkva sv. Ilaru, koja je i sada u Mlinima.

Appendini veli da je i Sniježnica u zemlji, koju Porfirogenet zove *Pagania*, po poganima koji su tu stanovali prije kršćanstva. Ako se tako govorilo i mislilo u Konavlima za dolaska Slovena, ko zna da od tada nije u puku *Buganj greb*, što još dosle niko nije zabilježio i oglasio, a mi smo ga prije pomenuli. Ispod sela *Močića* prama polju ima nekakva ploča razbijena, skrenuta sa svoga mjesta, obrasla travurinom, ali se ne bi ni opazila, da je ime ne razglašuje, biva *Buganj greb*. Buganj je po svoj prilici adjektiv od *Bugan*. A da nije Bugan iskvarena riječ od *pagania*, i da ne označiše Sloveni tijem Kadmusov grob po priči i pripovijedanju? Istina da mi imamo od *paganus pogan, poganin poganiti*, ali bi mogla ova riječ bit kasnije unesena u sređenijem prilikama, a da je *Pagania* postala *Buganj* u prvi mah, kad su Sloveni čuli riječ.[3] Bolje nego uzalud nagađati, ostavimo stvar da bolje dozori. Međutijem zaglavimo ovo koljence.

Nama se čini da priča o Kadmu veže se s pojavom Grkâ u ova mjesta i to s nekom predhistorijskom pojavom, po kojoj

[1] Voda podzemna posred Cavtata.

[2] Dakako po analistima i pripovjedačima.

[3] Poredi *Gusa* (gusar) i kursar, a oboje od iste riječi κούρσον i cursarius.

se *Iliri* pomaljaju na vidik, a to je očevidno po imenu tobožnjega Kadmova sina *Ilirija*. Da je Kadam poput Omera nekakvo simbolično lice, dokazuje nesloga o mjestu Kadmova groba, kao što je i Omer umišljeno lice.

Prometanje Kadma u zmaja osniva se na štovanje Eskulapija i neznabožačko štovanje zmije.

Ubijanje zmaja od sv. Ilara to je po svoj prilici slika kršćanstva i poganstva, i konačna pobjeda kršćanstva. Ista priča ima i o sv. Đurđu.

Prijelaz sv. Ilara u Mline to bi rekao da je bijeg Epidauritanâ u Župu, odakle su se pomakli u sigurnije mjesto, u današnji naš grad (Dubrovnik).

Svakako ovo su sve priče i nagađanja, od kojih imamo samo to da je krajina konavoska bila u *Enheliji*, da se ta krajina osobito zvala *Partenia Epidauritana*,[1] stijene konavoske *saxa Kadmea*, Sniježnica (planina) *monsCadmeus* i da ima posred Konavala neka starina, koju i danas nazivlju *Buganj greb*.[2]

Ima još jedna nepoznana starina navrh Konavala, te se zove *Kopit-grad*. Da nije to možebit starina ilirska, jer arbanaški je *kopeli* probuden a *tosko* (alb.) mladi sluga (Mikl. Fremd.). Imamo i sela *Kopila* u Travničkom kotaru, *Kopljari* u kotaru Visočkom (a loco „*Copella*“) što su romanska imena; (v. Jireček, die Romanen i ost.). Iz dubrovačkog zapisa Jireček spominje neko *Scopile* u Konavlima: „Robaria hominum de Canale et Scopile“ (v. Die Romanen i ost. na str. 92 pod riječi *spella*).

Ovo je dosta kao potka osnovi, iz čega će se da razvije pripovijest o Konavlima od pamtivijeka do današnjega dana.

---

[1] Parteni se zovu i naseljenici Grci u Tarantu. Po tomu bi se reklo da jedan dio naseobine ode u Italiju, a drugi da dođe amo. To bi donekle potvrdila i ista imena naseobina, kao *Barion* i *Antibarion* (Antivari), *Amalfi* i *Malfi*, pa *Ragusa* i tamo i amo i ost.

[2] Da je riječ davna, dokazuje starija forma *greb*.

HO CAPIO! (Razumio sam!)

Lakrdija u tri čina

napisao **Ljubo Bilić (3. Г.)**

Čin II.

Pojava I.

Mištro Zaneto „Porugača".

M. Zan. (drvodjelja: sam u svom dućanu). Oh Aleluja, oh Aleluja! Nisam ni ovega toma[1] još vidi! Jijete za tuć! Poć se zlamenot za na misto učinit križ na kortu! Oh! takoti mora slonoga! Ah! lipa je i ova, lipa! Pak dosti da je vidi ovu stvor Paron Tadija, do večeras će se znat po svem Paizu. Ali dobro mu stoji, dobro! Ono divjoka od kumpora Antonija! Epur[2] ga nisom vidil jutros e si da je on užon[3] činit se vidit u mene svaki put kad dojde u Paiz! Ah! bil bi kuntenat[4] vidit ga.[5]

Aleluja (kuca na dućanska vrata).

M. Zan. Naprid.

Pojava. II.

Aleluja i isti.

Alel. Bujorno meštre Zaneto.

M. Zan. Ke nova[6] kumpore Antoniju! Kad iz Verbanja?

Alel. Ah! Ostavte me se meštre Zaneto, ovo od jutroska. Duoša son na Preturu, jer su neki don duošlo, čoviče Božji, nika dičurina, koju ne poznajem, tamo u nos, za učinit jednu fraju i vazeli u mene jednoga kozlića pak izili, utekli i ne platili ga.

M. Zan. Ah! Ah! ču son čogod od toga posla, čul!

Alel. A znote takovom bora koja su tuo dica, jeste čo čuli?

---

[1] ludova [2] ipak [3] vičan [4] rād [5] dobro jutro. [6] Što je novo?

M. Zan. Cekojte neka mi dojdu na pamet. Ako ne falijem[1] to ti je bil moli spicjora, moli šer Stefana i... i... a drugih se ne spominjem.

Alel. Čo!!! tuo sin šer Stefana Zlatora?

M. Zan. Appunto![2]

Alel. Ah! tadoja vrože, razumim čoguod. Oh! pasja gira[3] od diteta!

M. Zan. Oh! a ko Vam je obisil ovi rep? (skidajući mu ga) kumpore Antoniju?

Alel. Na! Na! Ah! nisu neg vrozi ova naša dica. Ma ko mi je muoguo to obisit? Ne će bit drugi neg oni moli vrog šer Stefana!

M. Zan. Ah! nemojte se za to jedit kumpore Antoniju! to je jedna igra ditinska, koja se ovode u nos čini na parvi od miseca svakomu komu se može. Pak bokun korte! Nemojte se za to jedit.

Alel. Ma na! hoćeš vraguov! Nebi mi se ni morilo, ma dohodu mi na pamet i neke druge stvori od ojutroska; pok se tuo već smantojem a za tuo sam i doša veramiente u Vos, jer znom, da ste mi prijatej.

M. Zan. Al vom se je čo drugo dogodilo, kumpore Antoniju! kažte mi, kažte, ako u čemu možem, vi znate dobro, da neću mankat.

Alel. Ma ije ništo za reć van istinu ča mi sve po glovi varti. Imote dakle znat, da som iša ojutros u sier Stefana, Vi znote ča smo mi drugi siromasi, da mi zajmu jedno dvodeset fiorinih, i doli su mi jih veramiente ma na niki način da su me stavili u šušpet.[4] Gren dakle i klapjen na vrota i evo mi se prizento[5] jedon moli (a tuo će bit bil oni ča ste mi vi rekli od kozlića). Pitom ga, da su doma šjer pope i govori mi da jesu, pok grije onimo u komoru i govori na vos glos latinski, ma son moga razumit. Papà, zove Vas kumpore Antonij Aleluja = Udija mi je malo zavonjala ova rič = ma porod riguorda[6] od fameje čin son fintu,[7] da ne čujem.

M. Zan. Kad smo na to, učinte mi jubov kumpore Antoniju, provjoj te mi štoriju od te bložene vaše kazote jer son

[1] se ne varam [2] uprav [3] ime morske ribe mješte riječi: vira [4] sumnja [5] prikazao [6] obzira prama porodici [7] kao da.

se i jo znate, puno putih izidi porad toga imena s nikima karonjima, koji bi počeli vadić vonka nike stvori, koje jo nison mogal tarpit, per ežempjo[1] od nikoga loja,[2] projca da je Vaša fameja ukrala. Ne biste virovali ča bi jo jido, jer ste mi Vi prijatej, i jo poznajem dobro vašu poštenu kuću.

Alel. I jie! hvala Bogu — kako od tego rekli ste živu istinu. Od one pok kazote, nì ni ovode, hvala Bogu ni jednega zla, ma ni vele ni dikjè, ma kako Vami mogu provjet[3] kako je izošla vonka.

M. Zan. Učinte mi proprio[4] jubav, neka Vos možem boje branit unaprida.

Alel. Dakle pozna ćete bome staroga popa Dun Duonka?

M. Zan. Onega slipega?

Alel. Da.

M. Zan. Hvala Bogu i govoril som šnjim puno putih.

Alel. Dakle čovice Božji, kad je bil još živ i mlaji i kad je govoril misu, muoj pokojan nuono[5] (Buog mu do slavu nebesku) on mu je misu odpivol, kako se je intendi[6] čagod od carkvenih stvorih, znote. Ma imote znat, da je bi malo tupe glovie (kako živ). Dakle ono po uzmima govori se, kako ćete to bit čuli u crikvi = Aleluja.

M. Zan. Ah! Hvala Bogu to svaki zno!

Alel. Dakle jedon put pri Mise iša je don Duonko pričestit jednu ženu, a ti muoj nuono imo mu je odgovorit na one cerimonije[7] na kojim se ono govori – Frane[8] de celo prastitisti jei: Onisiamente mišjamente i uov mu je muoj nono čoviče, odgovoril, ma je zaboravil reć Aleluja. Kad su došli u sakrištiju, Don Duonko ga je poče sovat i govori mu da ča nezno, da u vrime od Uzom[9] vajo nadodat Aleluja na svaki odgovor. A on mu je čoviče odgovori: Prostite mi, neću se već kojunat.[10]

Dakle kad ti je bilo išli su reć misu i kad su došli na krijelejson[11] poče je uov muoj nuono odgovorot: Krije lejso Aleluja, Kristelej so, Aleluja, in šoma[12] ti jih je reko tuoti

[1] na primjer [2] svinje [3] dokazati [4] uprav [5] djed [6] razumije [7] obredi [8] ovo od „Frane" do „mišjamente" su latinske riječi nekažene od Aleluje, koji ne razumije latinski [9] vazam, uskrs [10] prevarit [11] pokvareno iz Kyrie eleison [12] u jednu riječ.

nikoliko tih krijelejso i na svaki bi uloži Aleluja. Tako isto kad su došli na levacijun[1] poče je don Duonko. „Per onja sekula sekuloru[2] a moj nuono: Amen Aleluja: uon Dominus vobiscu[2] uon ekušpiritutu[2] Aleluja: Šur šur korda[2] a on abemus ad Dominus[2] Aleluja i tako naprid. Onda ti se je čoviče Božji Don Donko izidi, volto je se nose, pak mu govori. Muč blieko,[3] uovdi ne grije[4] = Aleluja = Poser sve te Aleluje!!

M. Zan. (gromko se smije hvatajući se za bokove).

Alel. I je se veramiente čemu smijat, je. Dakle čoviče Božji, osto je burdil[5] u crikvi a niki su počeli anke[6] smijat se. Uov se je moj nuono zasromi, i posli Mise ni njanke[7] iti puoć od sroma u sakristiju, nego je ostavil misol[8] na oltor i iša je ća preko crikve doma. A to je juoš gore i bilo, jerbo mu se je svit poče rugat i govorit mu: Aleluja! Aleluja! A on se je tuot izidil, čoviče, kako beštja[9] i poče beštimat.[10] A od tad su ga već svijeja zvoli Aleluja i ostala je eto i nami ta kalonza veće nego ni njemu, jer imote znat da se je on posli tega i razbolil i umor — niko hoće reć porod tega posli tri miseca don!

M. Zan. Facile,[11] znote, čovik kad se izidi preko nočina divento beštja i veće putih se dogogjo da mu pukne zuč unutra. Tako son čul da se je dogodilo ultimamente[12] jednemu u Splitu koji je imol užancu[13] govorit ćeri, kad bi je zvo: Aneta mo, Aneta mo. To su dovonjali dica i počeli su mu se rugat, a on bi izoša vonka svisti, kad bi mu oni počeli govorit: Aneta mo, Aneta mo, i jedon put, borme ti se je izidi priko nočina, iša u posteju i u malo don umor. To som ču od ovih naših tragetjerih.[14]

Alel. Vraguov od dice! Ma hoćeš vidit!!

M. Zan. Za to je najboje nebadat, nego pustit žvatot ča hoće, jerbo kada se njima pari da je komu žol da ga se zove s jednim prizimenom, allora la xe fata,[15] nepušća ju ga već u miru, dokli ga neskončaju ća.

Alel. I je tako i je!... Oh! ča son iti reć. Sadoja da se vrotimo nose na ono ča son vom poče kaživat od šjer Stefana;

[1] uzvišenje preko mise [2] iskvarene latinske riječi [3] bleko! [4] ide [5] nastala je bruka [6] još [7] ni [8] knjiga za čitanje mise [9] živina [10] psovat [11] lako [12] skoro [13] običaj [14] ladari [15] tada je stvar gotova.

kad nim je sin reka, da jih jo iščem, ču som da odgovoraju, ma na neki način jidovitni ča me ni komodo:[1] **Ho capio!** Tako von bora spjegojte me ča će reć tuo: ho capio!

M. Zan. To Vam je on reka? proprio šer Stefan?..... hu, hu, hu!

Alel. Jie na viru moju! Jo son ču s mojima ušima, hvala Bogu, još nisom gluh, ma rectemi ča će tuo reć, al je čo zla?

M. Zan. Ah! puste,[2] kumpore Antoniju, ni ni dobra vieramente..... buškarada,[3] kva ge xe da rider[4]!!

Alel. Ma rectemi, rectemi; ča je jie, neka almeno[5] znom i neka se umim almeno vlodat u naprida.

M. Zan. Ma vi biste se kruto izidili, znom, a ča bi bilo fajde izidit se.

Alel. Ma Čoviće Božji, jo som za tuo i duoša u Vos, veće nego za ništa drugo. Ako ste mi dakle prijatej kažtemi ča je jie!

M. Zan. Obećajte mi, da se nećete izidit, da Vom neće učinit zlo?

Alel. Obećajen, ma nemojte me već uzdoržat ovako. Stuo pensirih[6] mi pasaju priko glovje; ča to more bit?

M. Zan. Čoviče božji, kad propio hoćete da Vom rečem ..... ma..... molim Vos kumpore Antoniju dispensajte me,[7] ostavmo na bondu ovu stvor, jer ne može bit smanje da se ne izidite, kako bi se izidil i jo i svaki pošteni čovik.

Alel. Oh! Svijeti Spiridjunu pomoga nas! Dakle ča, da nisom jo, pošten? Ako mi vi ne ćete da spjegojte ovu stvor a jo ću poć u drugoga, ma ja hoću znat svakojoko ča će to reć, i negren ga doma vrogu stope, dok ne zaznon.

M. Zan. Dakle kad ste vi kuntienti, čujte..... Ma jesu proprio Vam rekli, da nisu komu drugomu?

Alel. Oh! Bože moj! kako nisu meni rekli, čoviče božji: kad mi je sin rekal, zove vos, kumpore Antonij Aleluja, oni udij za ovim = Ho Capio = ma na vas glos, znote, da bi bili i gluhi čuli. Hoćete dakle, da nisu meni referili,[8] ovu rič?

---

[1] nije milo [2] pustite [3] bora mi! [4] ovdje može biti smijeha! [5] dajbudi [6] misli [7] riješite me [8] prinijeli.

M. Zan. Epur me stupisso del quel omo[1]! Dakle čujte: Ho capio hoće reć: lupjež; ma ne somo lupež, nego lupež od korina, od onih lupežih matrikulonih,[2] u malo ričih, lupež po rodu i po karvi. Za to Vom jo jopet govorim, da mi se mušno čini, da je on to Vami reko, par impossibile,[3] par!...

Alel. Tako Vom Zaneta!! Ča mi govorite! Jo lupjež, jo lupjež, moja fameja od lupježkoga roda... Oh! Pasja viro... ča me tuoko[4] slušat... Jo lupež, jo... Poj govori čejadinu: ne izidi se i ne zabeštimoj.... Mene intanto[5] gledajte, puoc sad onamo, pak mu zabost (vadi britvu) ovo bokun britvice u čriva onemu tovaru a ne čoviku.

M. Zan. Ma kvjetojte[6] se čovice; kvjetojte se.....

Alel. Ol on misli da je svak kako on, al se hvala Bogu ne poznaje u Paiz = ča je on a ča son jo = ča je njegova fameja i ča je moja fameja = Prosac a ne čovik! Zoč mi ni reka forvaški tu rič nego latinski, za da jo ne razumim!! bi bi mu jo odgovori onemu projcu da bi mu.... Ol on misli, jer imo četiri smardećih gazetih da je on Buog a da su drugi huncuti i lupeži? Ma dokle mu jo nečinim doćutit ovo lamice,[7] neću bit miran...

M. Zan. Jeson jo rekol, da će bit tako da ćete se Vi najidot i da će te napunit štumak.[8] Puste tako Vom bora trankvilizojte[9] se čoviče, al svit ne poznaje ča je on, a ča ste Vi. Govori se: che el rajo de asino no ariva a zielo[10] — a to će reć da kad rove tovor, da ga ne slušaju na nebu. Pustite, ča će Vom riči, ča će Vom on. Restemu da ni niko od Vaših hvala Bogu prido dušu vrogu, kako je njegov did svoju ćer, kad je noša žaru punu zlotnih munitih onamo na Slavac. Namuor[11] to svak zno. Lipo je bit i bogat, ma na oni nočin ne, ne; jo bi volil bit prosjok i hodit od vrotih do vrotih pitat karitot,[12] neg bit kroj na oni nočin. Pok ne govorte ništa od dobitok lupežkih. Ovako se može facile svak obogatit. Ma duša?.....? Ah! ovode smo. Vi ne znote da on ima kuraja vazet, dvonaste, petnaste i do dvodeset po sto dobitka? Pitajte ove bidne

[1] čudim se ipak ovomu čovjeku [2] prepredenih [3] čini se nemoguće [4] moram [5] u toliko [6] umirite se [7] oštrice [8] trbuh [9] umirite se [10] revanje magareta ne dopire do neba [11] kao prije amor [12] milostinja.

naše gripulonte,[1] kako ih on dere! Koje puste pineze je došlo u Paiz s ovim jeneron:[2] a pok ko se obogatil? Ser Stefan, i još tri četiri užuraja[3] a ova bidna čejod koja se skito simo tamo po tarafijermi[4] i po ižulima[5] po sve lito i dobota po sve godišće, ča je od njih? Siromasi, nevojni, da nimoju dobota čim prihronit svoju fameju! Ovo se zovu veli judi u Paiz a pok vidite ča su. Znote jih po dilima ove škortiga krištjane. Pok još imaju rila ofendit poštene jude i reć ni da su Ho! Capio! da su lupeži. Mene tanto vidite poć onamo pak mu izbrojit sve ove stvori. Ruzi a ne judi!!!!!!!!!!

Alel. Puste, puste, meštre Zaneto, nemojte se Vi puno jedit, dobro ste otolie rekli, da kad tovor rove da ga se ne bado.

M. Zan. Ne more se (uzdrman) moj kumpore Antoniju, specjalmente[6] jo koji son peverin.[7] Da se je meni dogodilo to, ča se je Von dogodilo, jo bi se precipito[8] ovega puta. Ma reste[9] mi, biće i Vom stavi čogod dobitka na tu tristipet fiorinih ča von je žajol?

Alel. Jie, Jie, ma veramiente ni nego jednu molu stvor, ma ča se meni hoje: jo bi voli, vidite, da me je poslo udija ća, neg da mi je opravil ča je opravil.

M. Zan. A koliko Vom je stavil tega dobitka?

Alel. Ah! stavi mi je šuold na fijorin, ma jopet govorim da se meni za sve to malo mori.

M. Zan. Šolad na svaki fiorin? Buškarada? A pak vi govorite, da je to molo stvor, da je to ništa? A znote vi ča će to reć? pari ti se ništa dvonaste posto?

Alel. (začuden) Dvonaste po sto?

M. Zan. Dvonaste po sto, dvonaste po sto, čoviče božji i kako lipo!

Alel. Jie tuo moguće? a oni su mi rekli šuold na fiorin, dokle, jo son svijej kalkulo na 35 fiorinih, tristepet šuoldih dobitka.

M. Zan. Čoviče božji, di vom je glova? 35 šoldih na misec ne miga[10] na godišće; to razumiju i dica. Vi neznote kako ovi baruni[11] činidu. Za da se bidna čejod ne pristraši

---

[1] trgovci striježem [2] vrstom [3] kamatnika [4] kopnu [5] ostrvina [6] naročito [7] jedovit [8] upropastio [9] recite mi [10] nipošto [11] lopovi.

negovoridu joj nidor: daćeš mi dvonaste ol petnaste po sto dobitka, ma daćeš mi šolad, dvo na misec na svaki fiorin, a to dohodi dvonaste, dvosti četiri po sto.

Alel. A koliko bi to jo imo plotit na ovu 35 fiorinih, meštre Zaneto moj, na godišće?

M. Zan. To je facile, činit konat, čekojte jedon cas (uzimlje tablicu i pisalicu i množi na glas). Trideset i pet puta dvonaste a to je: jedon put trideset i pet, to je trideset i pet; dvo puta 5 su 10, pišem ništa a nosim jedon; dvo puta tri čini šest a jedon ča som nosil, to ti je sedam. — Potež rigu pa činim sumu.[1] Ništa; sedom i pet dvonaste su jedon ča som nosil i tri to su četiri. Koliko? Četiri fiorina čoviče i 20 šoldih na godišće. Ma to možete razumit i vi po sebi. Čujte: za fiorin na godišće 12 šoldih; za dvo fiorina 24 šoldih; za tri 36 šoldih, za četiri 48, za pet 60 šoldih; dakle za deset fiorinih na godišće je dobitka fiorin i dvodeset solod: za dvodeset fiorinih je dobitka 2 fiorinih i 40 solod: za 30 fiorinih 3 fiorina i 60 šoldih, sad ovamo za 5 fiorinih 60 soldih, to vom je jušto 4 fiorinih i dvodeset solod.

Alel. Jije, je, to je ćoro[2] kako svića kad gori na otoru.

M. Zan. To bi ste mu vi, imali vrotit dobitkom 39 fiorinih i 20 šuoldih a priko dolita 43 fiorinih i 40 šoldih a do tri godišća 47 fiorinih i 60 soldih. Jeste vidili koji su ovo judi? Je son von reko provu istinu otolič, da su ovo ne judi nego škortigakrištjani.[3] Pojte se vi fidojte u njihovo prijateljstvo. I to su Vom šier kumpor!!

Alel. Vrozi ga šierkumporali[4] i njega i kad ga je vidilo moje oko. Pok mogu mu jo ovu prostit i zaboravit? Ah! da bi vidil oči ojutroska izgubit, puoću mu hitit ovo njegovih lupežkih fiorinih, pok ću ga isovat,[5] ma isovaću ga kako naj gorega projca. Ah! ču će me danas borme, ako me ni nidor[6] ču. Vidiću jo ča je kuo, jeson juo lupež ol on. Oh! bidon Onte, bidon Onte... Kako bi te on bil zaklo, da nisom duoša ovode. Ne mogu Vom nidor zahvolit muoj meštre Zaneto. Propju[7] me je Bog nadaha duoć ovode k Vami. Ovamo me gledat zaklat,

[1] zbrajanje [2] čorav čovjek [3] čovjek koji odire hrišćane (bližnje) [4] glagol od šjer kumpore [5] opsovat [6] nigda [7] uprav.

a tamo mi reć da son lupež. Barun[1] jedon!!!! Ovo je tako ti muora slonega, baš kako su učinili braća Dužević iz Sela, kad su spojali na sri puta jednoga moga borbu,[2] počeli su mi vikat iz daleka = Ferma[3] lupežu: Ah! reću ni jo i ovo, reć.... Ma pripovidaću ni jo i onu, ča ste mi Vi provjali od ćerie njihove, ča su doli proždrit vrogu. Kako je ono bilo? provjojte mi jopet, jer nison dobro razumi, kako son bi u parnicu kruto jidon.

M. Zan. Ah! ne proždrit vrogu, čoviče, nemojte se izbagutit.[4] Ono je bilo ovako:

Vi znote, da je njihova fameja ostala u jedon put bogata, a ni se znalo ni kako ni čo. Finalmiente, pitoj simo, pitoj tamo došlo se je na znonje, da je did šjer Stefana nošal jednu žaru zlotnih munitih,[5] tamo nidor[6] na Slavač[7] u jednu gomilu. Ma mu se je javol prikazo i govori mu: Dopusti ću ti da odnešes ovu žaru, ako mi obećoješ da ćeš mi posvetit parvu stvor kojo ti se prezento[8] na vrota od kuće, kad dojdeš doma. On mu odgovoril da hoće. Jer imote znat, da je on imol jednoga pasića, koji bi mu svaki put išo inkontro,[9] kad bi on dohodi doma. Dakle on je pensol[10] da će mu ofrit ovega pasića. Ma invieze on don, kad je doša iz poja, ni mu se prezento pasić, nego ćer starijo. I ova ćer, čoviće, udija ublidila razbolila se i u malo don umorla, dake svak je govoril da je javal zadovi poradi one žare i porad one promeše.[11]

Alel. I jo bi reko. A ko nebi reko?.... Oh! takoti nebora! i jo se imom sastot s ovima koji imaju posla sa jovlima!

M. Zan. Pok se vi stupijete da Vom je rekal, da ste lupež, čoviče ovi su kapoci[12] od svega.

Alel. Ma neka rišpetaju,[13] koga se imo rišpetat, i neka ne miru svakoga svojin lojtom, a pok nek stoju s jovlima, ako će lipo i na stuol. Ah! dokle ga ne isujen nimom propju mira ni u duši, ni u tilu.

M. Zan. Imate prov, da je toj moj posal, jo bi ga čapol i za garkjon.

Alel. Ah! grjen ća, grjen ća, jer mi se čini da ću puknut, kako corcak ako se ne sfogon.[14] Grjen ga išovat na muoj

[1] lopov [2] stŕica [3] zaustavi se, uhvati [4] prestrašiti [5] novaca [6] negdje [7] jedno mjesto u Starom gradu [8] prikazao [9] u susret [10] promislio [11] obećanja [12] kadri [13] štuju [14] ne izvičem.

mod; ma ću mu jih reć, da mu ih još, ni niko rekal, od kad je živ. Z bogovom meštre Zaneto!

M. Zan. Hote z Bogom kumpore Antoniju.

Alel. Anzi[1] dojte mi onu daščicu, staviću je u vriću, služiće i ona, kumpatite. (baca je u vreću i izlazi).

Pojava III.

Meštar Zaneto sam.

Ma znote da se je dobro užeglo ova pasja vira! Da mi se je noć tamo u Sjor Stefana, to ima bit burdil! Ah! prigori bi vidiš žurnotu[2] prigoril tako mi Muhameda, da mi se je sakrit za vrota i čut ča će zvatot ono vilona.[3] Kapač mu je provjat[4] onu fiabu[5] od kćeri ča som mu je jo provijol, jer kad se ovo svita inspiritoje,[6] ne činidu proć beside za[7] lambik od glave[8] nego, boč — kako gre, neka gre..... Oh! ma sad mi dohodi jedna stvor na pamet!!! Per bacco!! nebi iti da mu ono divjoka reče, da san ga jo ovo sve naučil.

Per la Martina,[9] kapoc je! A onda?.... Epur bi mi bilo žol omrazit se šer Stefanom, jer i jo imom koji put potribu od njega..... vidićeš da son kapoc poć u burdil.... Ah! ma znom ča ću jo učinit. Jo se lipo gren probiré, zatvoriću butigu, pok ako me ko dojde iskat, neka me ne nojde u butigu.... Ako bi on reka šior Stefanu da je s nami govoril, jo ću reć da je sve to folšo,[10] da jo jutroš ni son njanke bil u butigu, nešma lavuro,[11] jerbo da nos je Profeta zvo na konsilij od škule[12] od Pargatorija[13].... Kako i je, i tad je fata;[14] onda će se Aleluja, inbrojat još i gore (ide).

[1] što više [2] nadnica [3] divljak [4] pričat [5] priču [6] pomami [7] kroz [8] kotao od glave, gdje se misli razmišljaju, kao što se rakija peče u kotlu [9] tako ti broda [10] podmetnuto [11] a kamo li radio [12] školsko vijeće [13] očistilište [14] gotovo.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

VI.

Неколико лекција из политичке економије.

За две недеље довољно се упознасмо са обавезама чланова комуне.

Две позитивне околности, којима смо стално користили, а то су: грејање и топла, и ако не Бог зна како јака храна, утврдише наше добро расположење према комунском животу. Истина, да је све наше чорбе и котлете (јер даље од овога није се развијао наш јеловник) готовила клисарка. Оно истина, да би се дежурни обично сам собом прихватио посла, али клисарка, кад би видела, како се безобзирно газе кујинска правила, одмах би почела да даје израза својему незадовољству и сама би легла на посао. Пошто је ово било утолико боље по нас, разуме се да нисмо ни протестовали.

Десетога дана наступи један мали прекид: благајник Кирђага изјави, да је заједнички новац потрошен, и да у њега нема више од седам копејака. Фења, који је међу нама тројицом имао нај више дара, да проникне у суштину ствари, смотрено ће рећи:

— По мојем рачуну, до данас је утрошена само сума, коју смо положили нас двојица и Јагелонов, па и од тога би требало да је претекло не седам копејака, него тридесет и четири.

— Твој је рачун потпуно тачан! — одговори на то Кирђага.

— Али ми претпостављамо да си и ти твој удео положио . . .

— Е видиш, та ти је претпоставка погрешна.

— Па ти рече, да ћеш претурити твоје џепове, те ће се зар и тамо наћи која мангура . . .

— И ја сам збиља и претурио џепове, али се није могло ништа наћи . . .

— То није баш сасвим право . . .

— Брате, имаш право. То није баш сасвим право. Али дедер ми покажи макар једно једино дело човечје, за које би се могло рећи, да је савршено правично. Таквога дела не ћеш наћи у целој природи. Човек се баш тим и разликује од божанства, што му је сав живот пун грешака и одступања од идеала истине и правде! а само је и једино савршено: божанство!

— Морам признати, да ме то не може да убеди! — рече Фећа.

— Кад то није у стању да те убеди, онда ћу узети друго нешто, што ће бити приступачније твојему грубом схватању. Ти видиш, ми образујемо комуну. А шта је комуна? То је такав облик заједничкога живљења, у којем се све, што може да послужи општој користи, сматра као имовина свију и свакога. На тај начин, сав новац који унесеш ти, или на пример Јагелонов, од онога тренутка кад је ушао у општи фонд, престао је бити твој и Јагелоновљев, он је постао заједнички, општи, т. ј. он није ни за длаку у већој мери твој и Јагелоновљев, него што је мој. Разумеш ли? Ето тако ствар стоји. Ја видим да ти ваља проучити политичку економију. А осим тога, узми на ум још и ово: мени сад некако не иде нај боље, а теби иде добро, — ето ти имаш да преписујеш; за тај препис ти можеш данас да добијеш две рубље и четрес копејака. Е али, колико сутра, може све тумбе да се обрне, теби може да престане ићи добро, а мени може одједампут да пође на боље; онда ће у благајници бити мој новац, а ти ћеш га сматрати као свој. Схваташ ли сад?

— Опрости што сам био неправичан! — рече Фећа. — Али опет зато не разумем, како да у каси остане само седам копејака, а не тридесет и четири.

— И томе има разлога. За двадесет и четири копејке купио сам дувана, а за три папира, што је онет својина комуне.

— Али то само ти пушиш . . .

— Зато што нико од вас не пуши; али ја опет велим, — то је својина комуне и свак од вас има право да пуши тај дуван.

Морадосмо се задовољити таквим објашњењем. Фења оде и добије за преписивање две рубље и четрдесет копејака, унесе их у комунску касу и тако је живот комуне био за неколико дана обезбеђен.

Прилично су се непријатно показале наше импровизоване сламњаче. Слама покривена чаршавом непрестано мигољила испод њега и падала на под. Осим тога, сухе, оштре сламке, пробијале су кроз чаршав и боцкале нас по телу. Кирђаги беше жао, али налазаше да је то неизбежива погодба шпартанскога начина живота.

— Ја бих радо уступио једноме од вас мој кревет с модроцом, — говораше: — али клисарка ми га је дала само тако, да нико други на њему не спава, него само ја сам. Пошто је на њему спавао њен покојни клисар, она мисли да само лицу духовнога реда приличи, да и даље на њему спава.

Што се тиче лекција из политичке економије, њих смо добили од Кирђаге неколико. Једнога је вечера, на пример, морао негде да изађе. Време беше мочарно. Ојужило, па се снег опет улицом претворио у житко блато. Кирђага набије шубару, навуче огртач, па онда стаде преко својих грдно великих чизама, да навлачи сразмерно мале каљаче Јагелоновљеве. То је био један једини пар каљача у нашем стану. Што се мене и Фење тиче, ми смо о њима само сањали.

Јагелонов опази то, па да се зарани.

— Шта то радите? — упита.

— Навлачим каљаче. Очевидно! — одговори Кирђага.

— Па то су моје каљаче! — викне Јагелонов, који је своје каљаче јако ценио, јер се бојао назеба.

— Пријатељу, ништа овде није ни твоје, ни моје! Овде је све заједничко, па следствено — и те су каљаче комунске.

— Али оне нису за твоју ногу! Оне ће се на твојим чизмама распасти! — са ужасом ће рећи Јагелонов, гледајући како се Кирђага свом снагом напреже, да преко својих чизметина навуче његове каљаче.

— Е, то је баш глупо, што купујеш тако мале кољаче. То је доказ да су у тебе још дубоко укорењени експлоататорски инстинкти. Ја вам, господо, предлажем, ако би ко од вас у будуће смерао да купи кољаче, онда нека изабере такве, да буду за свачију ногу. Иначе, каква смисла има комуна? У комуни треба држати само такве ствари, које су згодне за сваког...

И кољаче се Јагелоновљеве спасу захваљујући једино томе, што су биле и сувише мале, те их Кирђага не могаше никако да навуче.

Други пут сам добио ја још убедљивију лекцију из политичке економије. Као што је већ познато, цела наша гардероба беше повешана по свима дуварима о велике клинце, које је сам Кирђага укуцао. И мимо комунистичких назора које нам је Кирђага тако брижљиво утуривао у главу, ми смо опет допуштали, да може бити бар неке сенке својине. Свак је имао свој дувар, на коме су висиле принадлежности његове гардеробе.

Кирђага немађаше својега дувара, пошто у њега не беше апсолутно ничега. Чак је чаршав, јастук и јорган узео од клисарке, која је њему у опште наклоњена била.

Једне недеље изјутра, кад смо се сви облачили, опазимо необичну појаву: Кирђага скинуо са себе кошуљу, ону исту на којој су груди биле црвено везене, па је баци на патос. То беше први пут да је тако урадио, јер је дотле ту кошуљу непрекидно носио, и дању и ноћу. Тако добисмо прилику да уживамо у његовом здравом, мускулозном телу и рутавим грудима.

Затим устаде, па подбочивши се, приђе дувару на коме је висила гардероба Јагелоновљева. Пажљиво је разгледао сваку ствар, и кад није нашао ништа што би му се свидело, он крене даље Фећиној гардероби. И њој је такву исту пажњу поклонио, али је и код ње остао незадовољан. Сад дође ред и на моју скромну тоалету, и ту је, на моју несрећу, али у оно доба, у славу комунистичког принципа, на најистакнутијем месту висила кошуља, са косо исеченом, шарено оперваженом јаком. Па како је Кирђага волео све што је шарено, сасвим је природно, да му се поглед заустави на тој кошуљи, и он је, пруживши своју ручерку, скине с јексера.

Мени је врло добро било познато, да при комунистичком начину живота немам права сматрати ни једну ствар као своју властитост, али, како су у мене, нема сумње, још били укорењени експоататорски инстинкти, ја и нехотице викнем:

— Камо ћеш са том кошуљом?

— Хоћу да је обучем! — одговори Кирђага. — Ова је већ и сувише прљава. Има већ три недеље како је носим!

— Али ја сам и сâм хтео да је обучем...

— Јест, али је мени прво пала та мисао у главу, следствено је и право на мојој страни!...

— А по чему ти као знаш, да си прво ти пао на ту мисао? Ја сам још јучер мислио, да је данас обучем...

— То је лако могуће. Али, пошто сам је већ обукао, — прогунђа Кирђага, свечано навлачећи моју кошуљу: — ти ми је ваљда не ћеш здерати с леђа!...

Последњи део овога периода изговорио је, кад му се глава већ промолила кроз јаку моје кошуље и кад је кошуља већ на њему била. Мирно, без журбе стане закопчавати јаку, па онда и рукаве, и за све то време поучљиво говорити:

— Ах драги моји, како је то дубоко у вас усађено ћифтинско васпитање. На сваком кораку морамо да се враћамо принципима комунизма, на које ви никако не можете да се навикнете. Што се мене тиче, мени не достаје једно само, а то је, што ничега немам. А кад би у мене ма чега било, верујте да бих вам леп пример показао. Али ја се надам, да ће се моје прилике поправити. То мора наступити...

Отворено признајем, осећање које сам ја у себи угушио, беше негодовање. Осим кошуље коју сам имао на себи, имао сам још две; и ону, што је изабрао Кирђага, највише сам волео; њу сам баш хтео да обучем те недеље. Сасвим је лако могуће, да би се у мени нашло довољно буржоазности и експлоататорског инстинкта, те да се с песницом заузмем за најмилију кошуљу моју, да је почнем отимати од Кирђаге, али је он тако вешто прометнуо главу кроз јаку од кошуље, да ја нисам ни стигао да се одлучим на тај корак, а већ је све било готово.

Епизоде таквога рода бацале су сенку на колорит нашега живота. Било како му драго, тек нас тројица смо, овако или онако, плаћали свој удео за издржавање комуне. Ја и Фећа понешто смо зарађивали преписивањем, а Јагелонов је давао својих седам рубаља, које је добивао од матере. Кирђага није баш ништа привређивао, те је тако живео о нашем трошку.

При томе, он је имао страховит апетит, јео је више но сви ми, а поврх свега још је и пушио о трошку комуне.

На први дан Божића 1889.

Милош М.

уз цигар духана!
Духан човјеку разабире туге,
то је медицина, којој нема друге!

Спавам спавам и боим се,
Да се тргнем из тог санка!
И погледам бело лице,
Веселога ведрог данка!

Јер од санка дубокога
Бољег дара свету нема!
А зором се мисао рађа,
И на нову борбу спрема!

Зашто Боже да су кратке
Ове тихе благе ноћи!
Зашто зора да имаде
Такве снаге такве моћи?

Руменило зоре бајне;
Што просипље зрачак слатки,
Тјеши мене и говори:
„Тако живи човјек сваки"!

Све под небом што но дише,
Све што црну земљу гази,
Боље среће оно није,
Све по једној иде стази!

GIOSUÈ CARDUCCI kao pjesnik.

Prof. W. bar. Ljubibratić.

Carducci je umro! Ove se žalosne riječi raširiše brzinom munje po cijeloj Italiji, odjeknuše po svuda u civilizovanom svijetu, napunjajući tugom i boli srce svih onih, te poznavahu velikog Učitelja. U njemu izgubi moderna Italija naj većeg svog pjesnika, Evropa naj znamenitijega liričara, Bologna svoga obljubljenog učitelja, koji je za skoro četrdeset godina sa svoje učiteljske stolice pred oči zanešenih svojih učenika dozivao slavnu prošlost naroda svoga. Kao čovjek i pjesnik, u umjetnosti i životu, bijaše svome naraštaju izgled starih latinskih vrlina, izgled postojanosti i značaja. Njegova djelatnost na polju poezije i književnosti zaprema skoro svu zadnju polovinu devetnaestoga vijeka. A kad mu fizična slabost ne dopusti da dalje razvija onu tako plodnu djelatnost pjesnika i historičara, trebaše samo dozvati u pamet, što je učinio, što je izveo, a da se uvjerimo da je njegovo ime već zabilježeno na vječnim stranicama slave.

Dijete još zaljubi se svom svojom dušom u knjigu, a ta ljubav ogrijavaše njegovo srce skoro sve do smrti. Ljubio je knjigu, jer mu pričaše o slavnoj prošlosti naroda, jer mu govoraše o neprolaznim djelima onih, čije kosti spavaju san samrtni pod svodovima *Santa-Croce*.

Mladiću se prikaza život duga, ljuta borba. Uvijek ostade na svojem mjestu, boreći se ljutim oružjem svojih *Jamba* i *Epoda*, ubojitim oružjem svoje hladne proze protiv svega, što bijaše odurno, podlo, čovjeka nedostojno.

Kao učitelj posveti sve svoje sile odgoju i naobrazbi onih, te imadahu da kasnije nastave njegov rad, budeći duh naroda, dižući narodni ponos, šireći moral među narod. Znajući, da samo plemenito i temeljito naobraženi ljudi mogu djelovati na pojedinca, a i na cijeli narod, govoraše često puta svojim uče-

nicima, da toli u javnom, koli u privatnom životu uvijek ljube, uvijek se bore za pravednost, za istinu: temeljne tačke narodnog blagostanja.

Kao pjesnik utjecao je dosta na politički život Italije. Njegovi stihovi bijahu živa vatra, te upaljivaše srca svih Talijanaca u doba, kada ljubav za domovinu bijaše kažnjena tamnicom, progonstvom, smrti. Njegova Muza poticaše Talijance na boj protiv neprijatelja, koji još uvijek gospodovaše u nekim krajevima Italije:

Fino al dì, verdi retiche vette,
Che su voi splenda l' asta latina,
Sciagurato chi pace promette,
Chi la mano a la spada non ha!
Presto in armi! l' antica rapina
Ceda innanzi a l' eterno diritto!
Come Amazzoni ardenti al conflitto,
Presto in armi le cento città!

Kao dobar duh postavi se uz bok junaku Garibaldiju, potičući ga, da oslobodi Italiju, da osvoji Rim. I bio bi klonuo Garibaldi, da ga nije hrabrila i krijepila pjesnikova muza, koja mu predočivaše žalosno stanje domovine, u kojoj tuđinci po volji gospodovahu:

Or tu primo a spezzar nostre ritorte
Corri, sol del tuo nome armato e cinto.
Vola tra i gaudi del periglio, o forte:
Vegga il mondo che mai non fosti vinto,
Nè le virtù romane anco son morte.

Kad se Italija oslobodila i ujedinila, pjesnik doživi teško razočaranje. Tomu ne bijahu povodom niti izgubljene bitke, niti nestalnost i neodlučnost onih, koji bijahu pozvani da upravljaju kormilom države, tomu ne bijaše povodom niti nesloga izmedu onih, koji prije složni u radu, složni u težnjama, složni u cilju, umirahu za slobodu domovine, a umirući moljahu Stvoritelja, da Italiju povrati Talijancima:

A i morti, a i vivi, pe 'l fumante sangue
da tutt' i campi,
per il dolore che le regge agguaglia
a le capanne, per la gloria, Dio,
che fu ne gli anni, pe 'l martirio, Dio,
che è ne l' ora,

a quella polve eroica fremente,
a questa luce angelica esultante,
rendi la patria, Dio; rendi l' Italia
a gl' Italiani.

Pjesnik očaja, njegova duša zacvili, videći, da pokoljenje, koje bijaše baštinilo domovinu ujedinjenu i slobodnu, ne bijaše dostojno učinjenih žrtava, jer bijaše moralno propalo, jer ne imađaše onih kreposti, te resijahu mu pradjedove. I videći to zavapi tužnim glasom:

Oh non per questo dal fatal di Quarto
Lido il naviglio de i mille salpò,
Nè Rosolino Pilo aveva sparto
Suo gentil sangue che vantava Angiò!

Uvjeren, da jedino republikanski sistem može podići Italiju do prvašnje moći i slave, posveti svoju pjesmu republikanskoj ideji. Kao republikanac radio je od ujedinjenja Italije sve do svoje smrti. Jedino Kraljici Margariti pođe za rukom, da svojom ljepotom, svojom dobrotom i plemenitosti duše predobije za sebe njegovo srce. I Carducci, koji je u dnevima teške kušnje opjevao bijeli križ Savoje, pozivljući sve Talijance, da se sakupe oko te svete zastave, Carducci, koji je zanosno klicao, kad se garibaldinske čete spremahu u boj:

Noi, progenie non indegna
Di magnanimi maggiori,
Noi con l' armi e con i cuori
Ci aduniamo intorno a te.
Dio ti salvi, o cara insegna,
Nostro amore e nostra gioia!
Bianca Croce di Savoia,
Dio ti salvi! e salvi il re!

Carducci otvori svoje srce nježnim riječima i iskrenom zanosu kraljice za njegov rad, te joj posveti jednu od naj ljepših svojih oda, klanjajući se njezinoj ljepoti, njezinoj materinskoj brizi za narod sav:

fulgida e bionda ne l' adamantina
luce del serto tu passi, e il popolo
superbo di te si compiace
qual di figlia che vada a l' altare;

con un sorriso misto di lacrime
la verginetta ti guarda, e trepida
le braccia porgendo ti dice
come a suora maggior „Margherita!"

Skoro od mjesec dana krije prosti grob u certozi od Bologne kosti ovoga velikoga pjesnika. Italija se još nije snašla od teškog udarca, Italija još uvijek žali gubitak svoga naj većega sina. Ona plače, svijetu očituje svoju ogromnu bol, a time iskazuje pjesniku svoje štovanje, svoju ljubav. A to je Carducci i potpuno zaslužio. Njemačka, koja je ponosna, jaka, ujedinjena podigla glavu ispod ruševina, te na nju nagomilaše ljuti udarci Napoleonovih mačeva, Njemačka ima u Teodoru Körneru pjesnika-vojnika, koji je na polju slave ostavio svoj mladi život, boreći se za slobodu zemlje, te bijaše kolijevka njemu i njegovim. Ponositi hrast na pomolju sela *Wöbbelin*, gdje počivaju kosti hrabrog trubadura, postade mjesto pokloničko svih Nijemaca. Tako će biti i od pjesnikova groba u Bologni. U časovima radosti, u dnevima kušnje Talijanci će hoditi na poklon u Bolognu, da se na pjesnikovu grobu pomole, da nađu okrepe, da traže utjehe. A pjesnik će se iz groba javljati, jer i u smrti ostaje za Italiju ono što je bio za života, njezin dobri genij.

(nastaviće se).

NAD GROBOM FRANĆESKA PETRARKE.*

* * * Giosuè Carducci * * *

Preveo Špiro J. Gerun.

I.

Bilo je to u godini 1353., kada Franćesko Petrarka posljednji put pobježe iz Avinjona i rimskog Dvora bez oproštaja s papom Inoćentijem VI., koji ga držaše za vrača, i kad opet sa mandinevarskih visina zapazi golemi prostor lombardske ravnice, koja se, ispresijecana ponositim rijekama a načičkana gradovima i selima, zelenila u proljetnjem sjaju, a po njenim se livadama ljupko osmjejkivalo majsko sunce. Razdragani pjesnik raširi ruke prama otadžbini a iz grudi mu se izviše veoma tople riječi u njezinu slavu. Bješe to izliv pjesničkog patriotizma a iz grudi takova pjesnika, koji se punim pravom može nazvati obnovitelj i gajitelj onih umjetnosti, koje Italiju u renesansi učiniše učiteljicom svijeta. On izlazi iz sumornih i ledenih tmina srednjevjekovnih i sa lisnatog brežuljka posmatra doba obnavljanja a laki povjetarac novih vremena igra mu se oko lica, orošena suzama ljubavi i zanosa za otadžbinu, za pronađene umjetnosti, za slavu starine, koju gleda gdje se širi u budućnosti; njegova slatka, slavna i sveta Italija prostire se u svoj veličini svojoj oko njega...

. . . . . te laetus ab alto
Italiam video frondenti collae Gabennae,
Nubila post tergum remanent, ferit ora serenus
Spiritus et blandis assurgens motibus aër
Excipit. Agnosco patriam gaudensque saluto:
Salve pulcra parens, terrarum gloria salve!...**

* Ovo donosimo kao primjer Kardučeve proze.

** . . . . sa visokog lisnatog brežuljka gabenskog veseo gledam Italiju. Za ledima ostaju oblaci a vedar duh obasiplje me i vazduh pokretima prožet. Poznam otadžbinu i s veseljem je pozdravljam: Zdravo lijepa roditeljice, slavo zemalja zdravo!

Punanih pet vijekova prohujalo je od smrti pjesnikove, pa dok se sva Italija, ispunjena zahvalnošću i poštovanjem, sakuplja oko njegova groba, da učini pomen jednome od svojih narodnih patrijaraha, dotle se svi kulturni narodi evropski hvataju u isto kolo, da počaste uspomenu oca renesanse i pjesnika...

II.

Kao pjesnik talijanski Petrarka, ako se i udaljuje od klasičnih starina, koje ipak susrećemo u svim njegovim ostalim djelima, opet se ne udaljuje manje ni od srednjeg vijeka. Sa svojim lirskim pretečama Provanse ima za predmet zajedničke neke zgode, po gdjekoje forme; u ostalom njegova poezija nije pjesma viteškog sklopa jednog Ventadura ili Danijela, niti je skolastička pjesma ili narodna balada jednog Kavalkantija, pa nije ni mistična ili alegorska pjesma Aligijerova. Ovaj mladić, koji luta po poljima osamljen i zamišljen izbjegavajući tragove ljudske i, kao omirski Belerofonat, kidajući svoje rođeno srce, ne pristaje ni iz daleka u feudalne dvornice ni u trubadurske zabave; šta više, rekao bih da naliči nešto malo Verteru. Izašao je za rana iz elegantnih i strogih ali odveć zatvorenih loža škole u Bolonji i Fiorenci pa regbi da iskazuje zametak Aroldova nespokojstva. Ovaj čovjek, koji je obigrao unakrst Francusku, Belgiju, Njemačku, britanski Ocean, španjolske obale i sve gradove Italije, stade da piše jedan latinski spjev u Valchiusi a nastavlja ga u Selvapiano, započinje jednu pjesmu u nekoj tvrdavici u rimskoj ravnici a dovršuje je na visovima irlandskim, bere, kao gorsko cvijeće, sonete kraj ardenskih bukava a mili mu se, da ih razaspe, kao ružino lišće, po plovnim rijekama Rajni, Padu, Ronu i Durancu. Ovaj pjesnik, koji u nadi za slavom i ljubavi, u cvijetu mladosti zamijeni jednog lijepog dana bučan život u Avinjonu sa malo prijatnom samoćom u Valchiusi, koji postade pustinjak, da lakše može ispitivati sve tančine svoga bolesnog srca i žalosnom nasladom pratiti u vječito promjenljivom ogledalu prirode strašila svoje ljubavi i melanholije; ovaj pjesnik, velju, nije nikakav crkveni pustinjak, ali ima neke daleke sličnosti sa Obermanom i Renatom. Ne treba se zaista dalje zalijetati u ovaka isporedivanja,

koja nijesam ja prvi postavio; dovoljno je samo naglasiti, da je Petrarka bio prvi onaj, koji je osjetio i uradio ono, što stari pjesnici ne uradiše, ono što Hristjanstvo ne dopuštaše inače već u smislu asketskog mučenja, koji je, biva, osjetio, da svaka duša kojega bilo individua može imati svoju istoriju baš kao i ljudsko društvo, da se u svakom času života može razviti poema, da kakva god, i malena zgoda, ako ima duga odjeka u čovječjem srcu, može ga imati i u lirici: hoćemo da kažemo, da je Petrarka bio prvi onaj, koji je estetski raskrio koprenu sa svoje savjesti, ispitao je i analizovao; tako radeći skrenu pažnju na pravo i duboko značenje svoje elegije, koja je: razmirica između konačnog čovjeka i beskonačnih njegovih težnja, između onoga, što se može osjetiti, i idealnog, između čovječjeg i božanskog, poganstva i hristjanstva.

Ali Petrarka nije klonuo, već stade da plemenito izbavlja ono, što je čovječanstvo, iz veza teoloških, u koje ga bješe okovao srednji vijek i on ga podiže, okrijepi i oporavi od one utopije božanskog, u koju ga je mističnost odgurnula bila. Prije njega, izuzmimo nacionalnu i socialnu epopeju, umjetnost stajaše između dvije granice, ili bolje, između dvije provalije: svetosti i grijeha, asketične besvjestice i surovog materializma; u sredini, kao nezgodan i opasan most, stajaše ili viteški ili skolastički kompromis između te dvije protivnosti. Petrarka uvidje, da priroda nije osuđena, da nije odvratno ono, što se čovječanski začimlje u čovječjim grudima, da je lijepo svakako dobro, da život ima svoj ideal, da se duša oplemenjuje sama od sebe idealizujući samu sebe; i uzdignuvši se nad uvjerenjima i kompromisima, podiže, kao svećenik naforu, svoje srce hristjanskome Bogu i uzviknu: Oče, blagoslovi!

U njegovoj poeziji ostaje za navijek vjerska drhtavica i razmirica davajući joj neku ljupkost, sjètu i istinu, ali je suština pjesme ta: s jedne strane pjesnik, oplemenjujući malo po malo svoju strast uzimlje kao ideal ono, što se može osjetiti, a pokazuje ono, što je čovječansko; s druge strane opet, ne kažem, da ponizuje ali svakako približuje nama ono, što je božansko, stavlja ga na stranu naših osjećaja, te ga humanizuje. Takav bješe estetski proces renesanse u Italiji, koji je glavom Petrarka pokrenuo; reforma ga prekinu i razmirica

započe još žešća i očajnije; odatle Verter i Renat, poezija Byronova i Leopardijeva. Petrarka, i duhom i mišlju, vas Talijanac, stoji u sredini između Virgilija i Rafaela.

Ni sami Rafaelo ne bi bolje naslikao idealni preobražaj ljudski, nego što je to uradio Petrarka u licu svoje Laure. Poslije trubadurskih žena, koje imaju mnogo boje u licu, ali pravoga lica nemaju; poslije teološke Beatrice, kod koje nema ni boje ni lica, Laura sjaji i kreće se u pjevaniji mnogo bolje nego ijedna boginja na stolu Giottovu. Njezine plave vlasi lelujaju se za aprilskih vjetrova u cvijeću a pod debelim hrastovima; vi ih gledate i osjećate, kako ih potresa milje muzike, što se vije kroz sonete. Kad ona skrene oči na stranu u strofama, koje se lako prelijevaju u tihi tok vokala, pa kad hoće da poprati i da obilježi taj svoj pokret, rekao bih, da još gori onaj sveti oganj, što ga zapališe ove nevine oči. Ona sjedi u u mrkoj sjeni hrastova, a po vazduhu oko nje vrcaju divne iskre, cvijeće se raspravlja tražeći tragove lijepe noge i krasne forme; ona sjedi na obali svoje rođene rijeke a kiša lišća sipa sa stabala, to je lišće svu obavija i kružeći vazduhom objavljuje carstvo ljubavi. I poslije tolikih podražavanja ovi opisi ostaju uvijek novi, dišu svježim i mirisavim dahom proljeća, izazivaju isti utisak kao i priroda, koja se iza toliko asketskih proklestava, iza tolikog pljesnavog zadaha iz manastirskih ćelija i feudalnih dvornica, na posljetku ipak ponosi, da je opet posvećena u osjećaju života.

Kad je tako opet podigao prirodu, pjesnik rastjera sve one užase, koji srednji vijek učiniše nesrećnim i zatucanim. On pominje davola teško i kao s nekim okolišanjem, čisto biste rekli da ne zna za pakao. Smrt, koja svojom tamnom sjenom, kao svojom rođenom atmosferom, obavija ovo kukavno doba; kostur, koji igra, namrgođena i sarkastična nakaza, istrula i crvljiva lješina u afreskima, bareljevima, legendama, crkvenim i narodnim pjesmama; — ta smrt prikazuje se u Petrarkinim pjesmama kao grčka Jevtanasija, koja razrješava, oporavlja i uspavljuje; nema više onih trivijalnih simvola ni strašnih djela... Tada Smrt iz svoje plave kose otrže rukom zlatan cvijet....“ Smrt Laurina izazivlje vedru sjetu bez ikakvih nezgodnih zapjevaka u očajanja, bez straha. Tako zamišljaše

smrt i Platon, tako bi je opjevao i Sofokle pod maslinicima Kolona ili na obali Ilise. Slike ljepote sakupljaju se oko nje, kad je na umoru, slike sjaja odsijevaju u onim žalovitim stihovima; veoma slatki i meki glasovi talijanskog jezika udešavaju se u neiskazanu harmoniju, koja navješćuje mir; divlja tercina postaje nježna kao mirisavi zumbul, da bi otpočinula na idejama pjesnika, koji je na umoru ...

... Morte parea bella nel suo bel viso ...[1]

Međutim vizantijski raj, vas ispunjen golemom i ukočenom slikom vječnog Oca, otvara se ideji pjesme i ta uzvišena slika iščezava Bog zna kojim načinom: raj Božanske Komedije, prazna pustoš teološke svjetlosti, gdje su pojedini duhovi odjeveni u mistične forme kola, orlova, krstova i ruža, sve se to najedared smanjuje, sužuje i ispunjava divnim vizijama, koje osvjetljuju zemlju. Anđeli se gomilaju oko toga novog dolaska ne kličući „Osana" nego ispunjeni „di meraviglia e di pietate"[2] a ona ostaje žena u „si paragona pur coi più perfetti";[3] ne nagli ona, da utone u blaženu viziju nego

„ad or ad or si volge a tergo
mirando se io la seguo,
e par che aspetti ..."[4]

Pa kad u snovima otkriva pjesniku svoju sreću, koliko li je čovječjeg, šta više, ženskog u toj sreći! „I' son colei che ti diè tanta guerra"[5] — time se ona ponosi; „compiè mia giornata innanzi sera"[6] — tako jadikuje; — „te solo aspetto e quel che tanto amasti è la giuso e rimaso, il mio bel velo..."[7] i tad se tek pojavljuje začetak i izjava čovječjeg: Laura djevojačkim osmjejkom saginje svoju plavu glavu prama ovoj planeti, gdje bijaše kao žena lijepa i svidaše se, a svojim ru-

[1] Smrt izgledaše lijepa u njezinom lijepu licu.

[2] Čudom i sažaljenjem.

[3] I isporeduje se sa naj savršenijim.

[4] Čas po čas okrnće se natrag gledajući, idem li za njom i izgleda kao da čeka.

[5] Ja sam ona što ti navuče toliko bitaka.

[6] Svrših svoj dan prije večeri.

[7] Tebe samoga čekam, a ono što je tebi bilo milo, tamo je stiglo i ostalo, moja lijepa koprena ...

žičastim, malenim prstom pruženim između raja i zemlje, dok određuje tačku za sjedinjenje naturalizma i idealizma pjesnikova i za jedinstvo radnje u oba dijela pjesme, kako li tek primiče ovom svijetu treće nebo apostola Pavla! Pred tako nečuvenom izmjenom raja Svetih Otaca shvaćamo ono, što je Ferari nazvao: „nevina izdaja, koju je Petrarka učinio srednjem vijeku."

Malo po malo i pjesnik stade da nazire tu izdaju, tada tek nastade razmirica između čovjeka božanske milosti i čovjeka svjetskog, između hristjanina i poganina, između srednjeg vijeka i renesanse. A ta razmirica ne nađe nigdje življeg izraza od onog u posljednoj pjesmi, toj naj ljepšoj poeziji, što se ikada izvila iz krštenih grudi Bogorodici. Ovdje se optužuje razmirica u dvostrukom obliku, u dva različita tona, dvije rijeke koje ispunjavaju pjesmu a ne smiješaše se. To je himna i elegija: sve što je teologija razlagala o Bogorodici, sve što su Oci od Avgustina do Bernarda smislili u njezinu slavu, svi pridjevi, koje joj pridijeva crkva vjernih, sve je to u himni stavljeno u uzvišene, svečane, prijatne i klasički savršene stihove; u elegiji bujica plača teče pred onim hramom, što se diže tako elegantno i premeće pred nogama Bogorodice sve ono, što je umjetnik ljubio, želio i podnosio, sve čega se on sjeća i boji. Klečeći na koljenima u svojoj sobici u Arkvi, pred Giottovim Bogorodičinim likom (koji ostavi kao divan i prijateljski dar gospodaru Padove) spominje on divne dane mladosti, ljubavi i slave, pa, osjećajući da su oni prohujali u nepovrat, okrivljuje ih ispraznošću i grijehom i širi ruke svome zadnjem utjecištu, koji je: „Vergine dolce e pia".[1] Ali malo po malo zapazi, kako u svetome liku sijevaju i miješaju se potezi Izabrane Majke i Laure i uskliknu:

„Tre dolci e cari nomi hai 'n te raccolti,
Madre, figliuola e sposa . . . .[2]

a okrenuvši se Majci Božjoj pjeva:

„Che se poca mortal terra caduca
Amar con sì mirabil fede soglio,
Che dovrò far di te, cosa gentile . . ."[3]

[1] Djevice slatka i pobožna.
[2] Tri su slatka i draga imena u sebi sakupila: Majka, ćerka i nevjestica.
[3] A ako običavam tako čudnom vjerom ljubiti ovo malo smrtne zemlje, što ću učiniti s tobom, prijatna stvari?

Iz tog izvora skrušenja teče kroz one stihove tako bistra, čista i harmonična bujica veselog zapijevanja, da pjesnik ne izgleda da se u tolikoj mjeri pokajao koliko bi to on možda htio. Ne ću da ponavljam da se u Petrarkinim rimama Bogorodica pretvorila gotovo u hristjansku Veneru, kao što je u pjesmama latinskim Isus postao Apolon, ali je bez sumnje Petrarkina Bogorodica različita i odveć daleko od „Mater dolorosa" Jakova od Todija i od „nebeske žene" („donna del cielo") kojoj je Dante upravljao mističnu himnu kroz usta Svetog Bernarda. Kao što je Afrodita, na zazivanje pjesnikinje s Lezba, na svojim kolima dolazila i pitala djevojku: »Ko te vrijeđa, Safo?« — tako pri pojedinim mjestima u Petrarkinoj pjesmi čisto izgleda, da će se i djevica ljese, vjerujući slatkim tajnama a potresena jadima prikazanim tako plačnim žarom, otrgnuti sa stola Giottova, da otare suze hrišćanskom pjesniku.

I srednji vijek bijaše zaista izdan...

(nastaviće se)

Suza.

Vladimir Šiffer — Zagreb.

Tvoje je oko kô sjena,
Neke daleke boli.
Rad' koje se šutljiva mnoga
Suza niz lice proli.

A ti ko da sklapaš tiho,
Umorne veđe tvoje.
I puštaš mi glavu na lice,
Nudeć mi usne svoje.

A vani već magle guste
Gube se zapadu svome.
— Ja s tvojom bi suzom plak'o
I plačuć umr'o s njome...

TRISTOTA OBLJETNICA SMRTI MIHA PRACATA.

1. Njegov testamenat.

(nastavak). Priopćio i preveo **A. Pavlić.**

Die 28 Julii 1607.

Pietro di Bartolomeo Bonazza Test.o prodotto, et const.o inanzi li S.ri Consoli: capo q.n Vladislavo de Menze, et suoi hon.di Colleghe q.m Martolica Cerva e q.m Luca Mar.o L.a de Bona mon.to giur.to et ins.to sopra il p.to Cap.lo disse. Prima sei giorni che q.m Michele Prazzati morisse, essendo io andato in casa sua quì in Ragusa a visitarlo amalato in compagnia di q.m Pietro Gio. de Giorgi, di q.m Vito Nic.o di Gozze, Vincenzo Luchscich, e Scipione d' Andrea, tutti come Confrati di S.to Rocco, et havendo trovato d.o Michele sano di corpo giacendo in letto fra gl' altri ragionamenti disse che egli si trovava havere in mano di Alessandro Ruspoli di Roma tre milla, ma non mi ricordo se disse che erano duccatti, o scudi, pure disse che d' essi appariva la partita al suo Libro, e che però lassava la metà di detti tre milla, cioè mille cinquecento ai R.di Sacerdoti di S.ta Maria di Ragusa, et altra metà alla Confraternita di S. Rocco di Ragusa soggiongendoci che i detti denari si pigliassero in tempo, et tantum dixit. Intero.us de C. S. per modum ut sup. De loco et tempore, ut supra. De Conbus de se et de pnom.tis

Pietro Gio. de Giorgi Test.o prod.o et const.o ut supra m.to giur.to et interog.to sopra il primo Capto disse. Essendo io andato come uno de i Confrati di S. Rocco, insieme con gl' altri deputati della detta Confraternità, a visitare Michele Prazzati quì nella Città in casa sua dove giaceva infermo, ma sano della mente, fra l' altre cose che parlò con noi ci disse: Io mi trovo havere in mano d' Alessandro Ruspoli di Roma, come appare al mio

libro ducatti tre milla, però la mità ne lasso alli R. R. Sacerdoti di Ragusa, et altra mità lasso alla Con.ftà di S. Rocco, e ci replicò più volte che li dovessimo pigliare con prestezza et tantum dixit. Interg.us de causa scientiae, loco, et tempore ut supra.: De Con.bus, de se, de q.m Nicolò de Gozze, de Vin.o Luchscich, de Scipione d' Andrea, e de Vizza moglie di d.o q.m Michele, e de Vincenzo Balach.

Scipione d' Andrea Test.o prod.o et const.o ut supra mon.to giur.to et interog.o sopra il. p.to Cap.lo disse. Io come Confrate deputato della Confrà di S. Rocco, andai in compagnia di altri deputati a visitare q.m Michele Prazzati in Casa sua quì nella Città prima sei o sette giorni in circa che morisse, et havendolo trovato in letto amalato, ma sano della mente, dopo alcuni ragionamenti fatti con lui ci disse a un certo proposito del d.o ragionamento, dovete sapere che n' ho lassato duc. tre milla i quali mi trovo havere in mano d' Alessandro Ruspoli di Roma, cioè alla n.ra Con.ftà di S.to Rocco ducati mille cinquecento alla Con.ftà dei RR. Preti di Ragusa, come appare al mio libro; però procurarete d' havergli in ogni modo, et tan.um dixit. Inter.us de causa scientiae R. p. modum ut sup.a De loco et tem.e ut supra. De con.bus de se, de q.m Pietro Gio. di Giorgi q.m Vito Gozzi, Vin.o Luchscich, e Vizza Consorte di d.o Prazzati.

Vin.o di Nicolò Luchscich Test.o prod.o et const.o m.to pr.o et inter.o sopra il p.mo. Cap.lo disse: È vero che il q.m Michele Prazzati mentre io come Con.fte deputato dalla Con.ftà di S. Rocco era andato in casa sua, dove giaceva amalato, ma sano di mente prima sei gioni in circa che morisse, ei disse fra gl' altri ragionamenti che fece con noi, ci disse sappiate che io mi trovo havere in Roma in mano d' Alessandro Ruspoli dà ducatti tre milla, e però d' essi lasso alla n.ra Con.ftà di S. Rocco ducatti mile cinquecento, et altri ducatti mille cinquecento lasso alla Con.ftà dei R.di Preti di Ragusa, e ci replicò due volte, che li pigliassimo quanto prima et tantum dixit. De causa scientiae, loco, et tempore ut supra. De Con.bus, de se, de q.m Pietro Gio. di Giorgi, q.m Vito Gozzi, Scipione d' Andrea e de Vizza moglie di d.o q.m Michele Prazzati.

Die XXX Julii 1607.

Q.m Vito Nicolò di Gozze Testim.o prod.o et const.o innanzi i sig.i Consoli: Capo q.m Nicolò Vito di Gozze et suoi hon. coll. q.m Martoliza Cerva, et q.m Luca Marino Luca de Bona, mon.o giur.o et interogato. Sopra il pred.o Cap.to disse esser vero, e lo sà perchè fu presente, et ha udito tutte le cose contenute nel Cap.to dal d.o Testatore. De loco in casa della sua habitatione posta in Ragusa, de temp.e cinque giorni prima che morisse. De Con.bus, de se, de q.m Pietro Giorgi Vin.o Luchscich, e Pietro Bonazza. Omissa distributione.

Michael Allegrettus Coad.

Prijevod.

Dneva 28. jula 1607.

Petar Barov Bonaca svjedok prikazan i priznat pred gospodom Konsulima, starješinom Vladom Minčetićem, i njegovijem časnijem drugovima Martolicom Červom i Lukom Markom Lučinim Bonom opomenut, prisegnut i obaviješten o prvom poglavlju, reče. Šest dana prije nego je Miho Pracat preminuo, ja sam otišao u njegovu kuću ovdje u Dubrovniku da ga bolesna posjetim sa Petrom Ivanovim Đordićem, Vitom Nikolinijem Gozze, Vickom Lukšićem i Šipijunom Andrijinim, svi braća sv. Roka, te našavši reč. Miha zdrava tijelom, gdje u postelji leži, među ostalim razgovorima reče, da on ima kod Aleksandra Ruspoli u Rimu tri hiljade, ali se ne sjećam da li reče dukata ili škuda, ipak kaza da je o tome pobilježeno u njegovoj knjizi, i da ostavlja polovinu od spomenute tri hiljade, naime hiljadu petsto pošt. Svećenicima Svete Marije u Dubrovniku, a drugu polovinu Bratovštini sv. Roka u Dubrovniku, dodajući nam da se rečeni novci prime na vrijeme. I toliko kaza. Upitan o uzroku znanja kao gore. O mjestu i vremenu kao gore. O bratimima, o sebi i o gorespomenutim.

Petar Đivov Đordi doveden i priznat kao gore, opomenut, prisegnut i upitan o prvom poglavlju reče: Otišavši ja kao jedan od bratima sv. Roka, uz ostale izaslanike rečene bratov-

štine, na posjet Mihu Pracatu ovdje u Gradu u njegovu kuću, gdje je bolestan logom ležao, ali zdrav u pameti, među ostalim stvarima, te je s nama govorio, reče: Imam kod Aleksandra Ruspoli u Rimu, kako se razabire iz moje knjige, tri hiljade dukata; zato polovinu ostavljam pošt. Svećenicima od Dubrovnika, a drugu polovinu ostavljam bratstvu sv. Roka, i veće nam je puta kazao da treba da to odmah primimo; i toliko je kazao. Upitan o uzroku znanja, mjesta i vremena kao gore: o Bratimima, o sebi, o nekom Nikoli Goce o Vicku Lukšić, o Šipijunu Andrijinu, o Vici ženi rečenoga Miha i o Vicku Balaku.

Šipijun Andrijin svjedok prikazan i priznat kao gore. opomenut, prisegnut i upitan o prvom poglavlju reče: Ja kao bratim izaslan od bratovštine sv. Roka, odoh sa ostalim izaslanicima na posjet Mihu Pracatu u kuću njegovu ovdje u Gradu od prilike šest ili sedam dana prije nego će umrijeti, i nadosmo ga u postelji bolesna, ali zdrava u pameti. Iza nekoliko razgovora te s njim provedosmo, reče nam u nekoj prilici toga razgovora: Neka znate da sam ostavio dukata tri hiljade, te mi stoje kod Aleksandra Ruspoli u Rimu, to jest našoj bratovštini sv. Roka dukata hiljadu i pet sto, a drugu hiljadu i pet stotina bratovštini pošt. Svećenika u Dubrovniku, kako stoji u mojoj knjizi, ali nastojaćete da dobijete to na svaki način, i toliko kaza. Upitan o uzroku znanja i po načinu kao gore. O mjestu i doba kao gore. O bratimima, o sebi, o Petru Đivovu Đordiću, o Vitu Goci, o Vicku Lukšiću i Vici ženi reč. Pracata.

Vicko Nikolin Lukšić, svjedok prikazan i priznat, opomenut itd. o prvom poglavlju reče: Istina je, da Miho Pracat, dok sam ja kao bratim izaslanik bratovštine sv. Roka otišao u njegovu kuću, gdje je bolestan ležao, ali zdrav u pameti, po prilici šest dana prije no umrije, među ostalim razgovorima, što je s nama proveo, reče nam: Znajte da ja imam u Rimu kod Aleksandra Ruspoli tri hiljade dukata, te od ovijeh ostavljam našoj bratovštini sv. Roka hiljadu i pet stotina dukata, a ostalo hiljadu i pet stotina dukata ostavljam bratovštini pošt.

Svećenika u Dubrovniku, i dva nam je puta rekao, da to primimo što prije, i toliko reče. O uzroku znanja, mjestu i vremenu kao gore. O bratimima, o sebi, o Petru Đivovu Đordi, Vitu Gučetiću, Šipijunu Andrijinu i o Vici ženi rečenoga Miha Pracata.

Dneva 30. juja 1607.

Vito Nikolin Gučetić svjedok prikazan i priznat pred gospodom Konsulima, starješinom Nikolom Vitom Gučetićem i njegovijem časnijem drugovima Martolicom Červom i Lukom Marinom Lučinim Bonom, opomenut, prisegnut i upitan o gore rečenom poglavlju reče, da je istina, i znaje, jer bi nazočan, te dočuo sve stvari odnosno poglavlja rečenoga oporučitelja. O mjestu, u kući njegova stanka u Dubrovniku; o vremenu, pet dana prije smrti. O bratimima, o sebi, o Petru Đordiću, Vicku Lukšiću, i Petru Bonaci. Izostaviv dijeljenje.

Miho Alegreti pom.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Изашло је **„Наше село“**, пјесма у 20 слика од Јосипа Биничкога, рав. учитеља у Никинцима, 144 стр. елегантно штампано, добива се код писца, а и посредовањем свију књижара, уз цијену од 1 К 50 пара. Дјело је намијењено хрватском пуку, да му буди народну свијест и показује пут к бољој будућности. Сабирачи претплатника и књижаре добивају обични попуст, а пучке књижнице $33^{1}/_{3}\,^{0}/_{0}$.

Та је добра књига (као и њезин врли ауктор) заслужила, да о њој опширније проговоримо. Не ничу код нас сваки дан овако красне китe цвијећа чисто народног, чисто словенског.

* * *

Бинички је скромни народни учитељ у селу, један од оних многих који би заслужили, да су на видјеном мјесту, али јер не умију пузати и метанисати, јер своја увјерења не продавају, они вјечито остају на забитним мјестима. Он пјева из пуна срца, не порад ефекта, него јер жели нашем сељаку дати књигу, која му може требати, јер у душу позна нашег човјека, с којим живи већ више од 30 година. Та књига не смије остати неопажена и жалосно је, да има учитељица које ауктору враћају књигу, не марећи зар за њу.

Биничкијева је књига низ бисера, а ниједан у њој није криви бисер, крива атлас-жица. Свака му је пјесма ношена од сигурне мисли, а изведена чистим народним говором. Сврха је прави душевни доживљај, па се у њој одразује личност пјесникова посве јасно, а та је личност фина, јасна и честита душа, честита хрватска душа! Пјесме се нижу у реду догађаја из живота сеоског, али свака фаза тога живота одређено је схваћена у своме расположењу, па се дубоко дојимље душе.

Песимизав, раздераност, очај и мрак не дишу у тим излијевима племенита срца, него напротив ведрина, веселье за живот,

љубав за честитост и поштење, тек овдје ондје проткана меким и тугаљивим словенским молом.

Бинички је предсједник разних народних удруга и заједница, отац врле дјеце, а супруг добре и наображене жене. Као пјевач и олјењивач нашег сељака, наше равне Славоније и њених чара, њена поносита ритма показао се управо мајстором. П[illegible] и ондје, гдје оштро куди и кара, гдје озбиљно жигоше мане народне и тамо то чини са грацијом и хумором, те љубезним лицем. А тек какав је, када са усхитом гледа у дарове, којима је Бог надарио нас Словене, када говори о слози Срба и Хрвата. Толико занесене њежности, снаге и љубави не ће добри наш народ нигдје оставити хладна!

Ауктор је и изумитељ учила: „Свјетозор" за зорну наставу, а ради у лијепој и стручној књизи већ од год. 1884. Као новелиста познат је са радова из народног живота: „Хајдукова освета", „У прарају", „Из прве љубави", „Бабина памет", „Драгина освета", „Мило за драго", „Јунаци тринаесте кумпаније", „Доккор Мане", „Хајка на вука", Харамбаша Миле" итд.

За сељаке у нас данас многи пишу, али не сваки пише од срца. За то наш човјек не прима радо таких књига. Бинички је са својим дјелом ударио у друге дипле, па дао Бог, било му успјешно! Већ сам наслов тих благословних пјесама одише топлим мирисом земље црнице. Ево тих наслова: „Помоз Боже!", „Устајмо", „Орање", „Сјетва", „Лед", „У храму", „Коло", „Крчма", „Год" (црквени збор) „Школа", „Жетва", „Вршитба", „Пожар" итд.

Била је родољубна моја дужност, да и далматинске кругове упозорим на ту заиста лијепу књижевну појаву, тим више јер је пјесник ово дјело издао у властитој наклади са великим жртвама.

Јелица Беловићева.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Finis Reipublicae. U broju 3. Savremenika izašao je članak pod ovim naslovom Dr. Luja k. Vojnovića, koji je sastavni dio djela „Pad Dubrovnika (1806-1814)," koji će doskora da ugleda vidjelo. Članak pripovijeda zadnje trzaje republike mjeseca januara 1808 do njene smrti posljednjeg januara.

Листина бана Кулина од г. 1189. У I. свесци „Летопис Матице Српске" за 1907. год. приказујући монографију Г. А. Ильинског Грамота бана Кулина истиче повјест ове листине о којој смо у прошлом броју нешто приопћили и њена објелодањивања. Маја 1817. г. у Дубровнику пожар уништи палачу великог вијећа, гдје је сад општински дом и нанесе нешто штете у Двору. Тада нестаде из архива много листина и кроз трговачке руке дође повеља Кулина бана у руке руског конзула у Дубровнику. Ј. Гагића, који приопћи 1832 пријепис листине Шафарику, али је публикује тек Јосип. Јиречек у XIV к. Старина на стр. 200. И П. Каранотвртковић (Николајевић), који такођер доби пријепис од Гагића објави повељу у Срп. Спом. 1840 г. и он бјеше први, који је штампао. Шафарик је објелоданио тек 1851. г. у Památky drevního pis. Jihosl. Али се листина у оригиналу налазила већ у библиотеци Императорске Академије Наука, те И. Срезњевски написа рецензију на Шафариково дјело и прештампа из оригинала листину у Извѣстіяхъ вт. отд. русск. яз. и слов. I. Миклошић је штампао листину по пријепису из XIII. в. у бечком архиву ма и да је знао за оригинѣ. По Срезневском штампао је и Јагић у Прим. старохрв. језика 1866, Кукуљевић по Миклошићу у Codex dipl. regn. Croat. 1875, а Ст. Новаковић по Микл. у Примјерима, али много тачније од Кукуљевића Е. О. Карскій у „Очеркъ славянской кириловской палеографіи (Варшава 1901) штампао је самостално по оригиналу. Смичиклас у Diplom Zborniku kr. Hr. D. i St. II. Zagreb 1907 по Миклошићу. Сада је млади Ильински посветио листини цијелу монографију и приопћио латински пријевод* листине, те судећи по фотографском снимку поправио је на четири, пет мјеста досадање читање оригинала.

* Упор. br. V. „Srda".

Паљетковање.

Господине Уредниче!

Ви желите да се у „Срѣу" пише и о пречишћавању језика. Ја ћу стога започети посве малом ситницом да потакнем друге да наставе.

Какав се српски облик има дати француској ријечи; *l'université*, или њемачкој *Universität*, да ли: универзитет, универза, или другачији?

Одговор. Ова ријеч није изворно француска, а још мање њемачка, него је чисто латинског извора, бива: *universitas*. Стари Дубровчани кад су хтјели удомити ову и сличне ријечи латинске, држали су се извора а нијесу се освртали на туђе језике, те су узимали чисто латинску основу ријечи

као нашу ријеч. То исто они чине и дан данашњи. Тако сад се од генетива сингулара *universitatis* откине наставак *is*, остаје латинска основа *universitat* и она постаје нашом ријечи у облику *универсйшйш*, остаје женског рода и склања се као женс. *йапраш*-и. То је исто и по осталој Далмацији. Ово је мнијење заступао пок. Л. Зоре.

Ваш Л. Волцио

Наука. - Nauka.

Mudre izreke. Na lake uvrjede naj bolji je odgovor prezirni posmjeh, ali kad ti ko teško dirne u čast, uteci se sudbenoj zaštiti, a ne zaboravi kršćansku ljubav, koja je vazda naj bolji savjetnik u tijem prigodama. M. Gioja.

Ne budeš li željet mnogo, i male stvari činiće ti se velike. Platon.

Vid Vuletić-Vukasović, naš književnik, imenovan je članom biogradske Akademije.

Dr. Milorad Medini i *Dr. Lujo Adamović* imenovani su članovima Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Novost iz dubrovačke historije: Stonjsko plemstvo. Dosad mal ne nikome nije bilo poznato da je u Dubrovačkoj republici bilo dva razreda plemstva, jedno je bilo plemstvo vlastele dubrovačke, što je svakomu poznato; drugo, dosad nepoznato, bilo je *plemstvo biskupskog grada Stona* Ovo je historička istina, koja je dokazana ispravama, te su sahranjene u historičkome arhivu u Dubrovniku, i jednom ispravom, te se nalazi u dubrovačkoj porodici. Tri isprave, koje sam našao u dubrovačkom arhivu, potvrđuju ovu nepobitnu istinu. Prva je od godine 1758, druga od 1788. god. a treća je od 1792. godine. Prva je diplom ili otvoreno pismo, kojom knez i vijećnici dubrovačke republike svjedoče da je Matej Ivanov Vodopić *plemić biskupskog grada Stona* i da ima pravo uživati sve službe, časti i povlastice, koje se običavaju podijelivati drugim plemićima Stonjskim, i glasi ovako: Rector et Consiliarii Reipublicae Rhacusinae. Omnibus et singulis, quibus praesentes nostrae Patentes Litterae pervenerint, aut quovis modo exhibitae fuerint, plenam indubitamque facimus fidem atque testamur D. Matthaeum Joannis Vodopich esse nobilem civitatis Episcopalis Stagnensis, Ditionis hujus Reipublicae, eumque frui debere omnibus officiis, honoribus, praerogativis et praeminentiis, quas et quae Respublica nostra caeteris nobilibus praefatae Civitatis Stagnensis impertiri solet. In quorum etc. Datum Rhacusij ex nostro Palatio die 23 mensis Decembris 1758. reg.to (registrato).

Ove znači: Knez i vijećnici republike dubrovačke. Svakoga i pojedinca, do kojih bude doprlo ovo naše otvoreno pismo, ili bude im prikazano na koji god način, uvjeravamo potpuno i nesumnjivo i svjedočimo da je gospodin Matej Ivanov Vodopić plemić biskupskog grada Stona ove republike, i da on treba da uživa sve službe i časti, povlastice i prednosti, što naša republika običaje udijeljivati ostalim plemićima rečenog Stonjskog grada. U ime čega i ost. Dano u Dubrovniku iz našeg Dvora 23. decembra 1758., zabilježeno.

Ova se isprava nalazi u knjizi dubrovačkog arhiva, koja nosi naslov Nr. 3193. Sec. XVIII. Fasc. CLIV. Puntature, Elezioni, Fedi ed Attestat: del Minor Consiglio (a. 1700-1800).

Druga je isprava od 1788. i nalazi se u jednoj knjizi arhiva koja nosi naslov: Arringhe del Consiglio de

Pregati, a to je odluka vijeća umoljenika, koja je zabilježena ovako:

Giovedì 13 marzo 1788. La prima parte è di creare per nobili di Stagno Giovanni Carlo d' Ellia Mascarich e Biagio d' Ellia Mascarich fratelli. c. tutti c. l. La seconda parte (venne cancellata).

To znači: Četvrtak 13. marta 1788. Prvi je predlog da se imenuju plemićima Stonjskim Ivan Karlo Ilijin Maškarić i Vlaho Ilijin Maškarić, braća; svi glasovi za predlog, osim jednoga. Protupredlog (je isbrisan).

Treća je isprava opet odluka vijeća umoljenika od 23. februara 1792. Onaj dan to vijeće imenova za nadbiskupa dubrovačkoga franjevca Luja Spagnoletto, pa zatim ga imenuje plemićem Stonjskim.

Četvrta je isprava jedna isprava, koju ima bilježnik Antonije Pugliesi To je svjedodžba dubrovačke općine od god. 1817. potpisana od sedam vjerodostojnih svjedoka, vlastele i građana, kojom se svjedoči da porodica Pugliesi pripada Stonjskom plemstvu i da ima i svoj porodični grb, taj je grb naveden sa dotičnim šarama na glavi isprave.

Ovim je dostatno dokazana historička istina da je opstojalo Stonjsko plemstvo u dubrovačkoj republici a ovo objelodanjujemo, jer znamo da će zanimati učenjake. A. Vučetić.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

— *Brojno stanje konja.* Na cijeloj zemlji ima ih od prilike 80 miliona. U Evropi ima ih 44 m., u Aziji 11, u Africi 1½, u Americi 25 a u Australiji preko 2 miliona. Države, koje u Evropi imadu naj više konja, jesu: Rusija 23 mil.; Austro-ugarska 6·3 mil. (sama Ugarska 4 mil.); Njemačka 4·2 mil.; Engleška 3 mil.; Francuska u Evropi 2·9 mil.; sve ostale države imadu od pô miliona do sto tisuća (ovoliko Grčka). (Iz Ратника).

— *Rijetkost u pomorskom životu.* Putom od 22-23 marta o. g. vatrenjače ugarsko-hrvatskog društva „Gödölö" pomorski kapetan F. Prossen navršio je svoj *tisućeti i prvi* put na dalmatinskoj pruzi. To je vrlo dugo putovanje po moru na istoj pruzi a jedinstveno je u tom predugom putovanju da brod nije nigda imao nikakve štete *(avarea)* i da su sved i putnici i društvo bili potpuno zadovoljni. Nadamo se da će naši putnici vrijednome i sretnome kapetanu čestitati prigodno pri sofri ovu čestitu zgodu želeći njemu i sebi da i drugu tisuću isto tako sretno navrši.

Sokolstvo.

Hrvatsko sokolstvo. Krajem 1906. g. bilo je *hrvatskih sokolskih društava ukupno* 51, i to u Hrvatskoj i Slavoniji 31, u Dalmaciji 13, u Bosni i Hercegovini 4 a u Istri 3. Svih članova bilo je 6445 (izuzimajući 4 društva, od kojih nema podataka); od njih su 3272 izvršna. Ali ih se vježba svega samo 941 član (porad oskudice dvorana, sprava i sposobnih prednjaka. Prvu sokolsku čitaonicu ima Sokol u Karlovcu. Jedino Hrvatski Soko u Zagrebu ima svoj dom i dvoranu. On ima i naj više imetka, biva 70 hiljada kr. Hrvatski Sokoli u Dubrovniku, u Karlovcu i u Sarajevu imadu po dvije hiljade kruna.

— *„Dušan Silni" u Srbiji.* Savezna uprava viteških društava „Dušan Silni" sa sjedištem u Beogradu izabrala je za svoga sekretara G. Stev. M. Matijašića, vojnog adm. činovnika pri

glavn. deneralštabu, admin. i glav. saradnika Ratnika i drugih listova, bivšeg kralj. srpskog vicekonsula i poznatog književnika. Ovo je priopćila uprava svim družinama za intenzniji razvitak njihova rada i za čvršću vezu saveza, za koji će poslati naročita uputstva.

— *Hrvatski Sokol u Dubrovniku* priređuje 1. aprila u Bondinom Pozorištu Akademiju s igrankom.

— *Srpski Soko u Karlovcima* imao je svoju IV. redovnu glavnu skupštinu 10. marta o. g. po nov kal.

— *Srpski Soko u Zagrebu* priredio je na staru godinu vanrednu zaključnu godišnju vježbu. Na koncu vježbe Sokoli su digli na ramena svoga učit. brata, Milana Šenka, da mu tim izjave svoju harnost za njegovu revnost.

— *Srpski Soko u Dvoru* priredio je 30. januara po st. kal. vrlo zabavnu i raznovrsnu Svetosavsku Besedu u dobrotvorne svrhe.

Нове књиге. - Nove knjige.

— *Branič srpskog ili hrvatskog jezika*. Treći broj ovog lista, koji izlazi u Jagodini u Srbiji, sadrži ove radnje: I. Treba li stavljati tačku pored arapskih brojeva, kad se upotrebe kao redni? II. Isprave u jeziku i pravopisu. III. Kritika „Srpske gramatike" za I r. gimn. Ljub. Stojanovića.

— *После Сабора*. утисци са галерије. Нови Сад. Парна Штампарија Ђ. Ивковића 1907.

— *Poluotok Rat ili Pelješac* Nikola Zv. *Bjelovučić*. Cijena 30 para. Zagreb. 1907. Tis. br. Kralj.

— *Свешозар Манојловић. Шаробајерске* (njesme) Беч 1907. У комисији књиж. бр. Јовановића у Панчеву. Штампарија. Мехитариста у Бечу. VII.

— *Пеш. Кочић. Јазавац пред судом*. Треће издање. (Награђила Српска Краљевска Академија из фонда Николе Мариновића). Нови Сад. Ивковић. 1906.

— *М. Сш. Сшановић Омладина у садашњосши*. Њен приватан живот — Њена књижевност — Њена политика. Београд. 1907. Штампарија Андре Петровића. Цена 1·20 дин.

— *Mala Tkalja*. pripovijetka za zreliju mladež od *Amalije Markulin*. Sarajevo. 1906. Naklada D. A. Kajona.

— *Istina*. Novine hrvatskom narodu za politiku, pouku i zabava. U Zagre bu. Franjo Suša svećenik. Br. 1. Godina III.

— *Imenik narodnijeh naziva rodbine*. Jovan Fil. Ivanišević. Sarajevo 1906. Cijena 1.30.

— *Stogodišnjica osvojenja Biograda 1806. g.* Ratnik, vojni list, koji izlazi u Biogradu u svojoj sv. o koncu 1906. g. ima lijepu studiju o tom osvojenju s kartom u prilogu i četiri slike u slogu Jov. Miškovića.

— *Професор Л. Зрнић*. Нова српска *йисменица*. Прештампано из „Просветнога Гласника". У Београду Државна Штампарија. 1907.

— *Досишеј Обрадовић у Хоџову*. Студија из културне и књижевне историје Написао Тихомир Остојић. (Бр. 19. и 20. књига Матице Српске). У Новом Саду. Издање Матице. 1907.

— Potpisani izdaje knjigu: „Stihovi". I. d. ljubavne pjesme II. d. pjesnička pripovijest „Beduin". 80 str. Cijena 70 para. Novci na adresu: Đorđe Martinović Milošev. Okružni sud Mostar.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

III.

(Наставак). ## Тестаменти.

Све што сам одизгара диспоњала, хоћу да речена Ника Ђива Фаченде и речени Антун Лиепопили и Баро Бетера буду се једнако раздијелити међу њима, којијем остављам свс речене динаре с овом кондициони[7] да сваки од њих буде дават на годиште по двадести дуката манастијеру думана свете Катарине у граду, докле думне професе[8] од кора буду стати и сусистит у реченому манастијеру молећи их, да ме буду припоручивати Богу на њиховијем молитвам.

Дикјаравам од веће и потврђивам с мојијем ђураментом[9] да у грађу од куће, мљинце[10], тијеска од уља и густијерне на реченој баштини учињене, спенђало се веће од триста и песет цекина, које је мој покојни муж примио у прћију, и зато, ако имам разлога, мој ередь нема их вратити мому брату Марку.

Остављам малому Перу сину Бара Бетере сосјер[11], папреницу од сребра и орлоћо од шпага.

Остављам Антуну Франа Лиепопили сећету[12] за његове дјеце.

Остављам за легат[13] свако годиште афикат[14] од бутиге под мојом кућом, у којом садара стоји мештар Илија Кукица, мојом придрагом кужини[15] Думни Гертруди Ђива Фаченде, докле је жива.

Остављам за легат свако годиште афикат од друге бутиге под мојом кућом мојијем дјевојкам, које ме буду вјерно дослужити до моје смрти, освем њиховијех плата, и Аници жени Николе Војводе, да се оне буду дијелити једнако, докле буду живе.

Остављам Мари жени Миха Сварготе само моју робу која се нађе у мојом камари по мојом смрти, а не злато ни сребро, ни динаре, ни штогод се нађе не скројено; остављам јоштера реченој Мари што год она рече да јом је од потребе од тарпезе и комина[16], за ону љубав, коју је она мени свећ указала.

Остављам моју кућу с бутигам, у којом садара прибивам, малому Кристу Влајку за љубав онега, чигово име носи. Ако би пако речени Кристо умро без дјеце (што молим Бога, да се нигда не догоди), хоћу да речену кућу с бутигом буде имати најстарији син Ђива Влајки. Али када би се догодило, да речени Ђиво Влајки не узима синова (што не допустио Бог), тадара остављам речену кућу с бутигом придрагом родици Ники Ђива Фаченде и мојијем придрагијем рођацима Антуну Франа Лиепопили и Бару Пера Бетере и њиховијем ередима, да се они буду раздијелити једнако међу њима. Кад би речени Кристо, или који други син Ђива Влајки имо афиктават другому речену кућу, хоћу тадара, да се буде преферишкат моја кужина Аница Ђива Фаченде, кад би јом била од потребе за прец разложити.

Наређивам и хоћу, да мој ред буде дати другој дјевојци Марији справљеном осем ње плата сто дуката и прстен с корниолом.

Наређивам и хоћу да мој ред буде дати другој дјевојци Марији за ње справу двијести дуката.

Хоћу на сврху, да се буде вјеровати мојој дјевојци Марији, која зна све што је робе туђе у кући мојом, за да свак буде имати без квестиони оно што је његово.

С благосовом божијем и мојијем зазивљем и чиним мога ереда универсалога придрагога непута Ђива Влајки од свијех мојијех стабила, мобила, динара и од свега, што ја могу диспоњат, изван онега, што сам одизгара диспоњала, молећи га да све изврши с помњом и дâ свакому своје, како сам наредила.

Чиним и зазивљем за епитропе од овега мога тестамента Госпара Николу Ђива Сорга, Госпара Орсатина Рањину и Госпара Ђана Влајки, којијех молим, да чину потпуно извршити ови мој тестаменат.

И да ови мој тестаменат не може бити разбјен с икаквом свједоџбом.

Пријевод : (С двора) дне 20 фебруара 1807.

По консулима изваћено, отворено, прочитано и разглашено и стављено на регистар, Тромба.

По консулима и на тражбу и у корист господина Марка Мили Бошковића . . . . . Жарко (здур) извјести да је заплијенио ову опоруку тако да . . . . . никаквом се не може . . . до . . .

Тромба.

Дне 27 фебруара 1807.

По захтјеву поменутог госп. Марка Мили-Бошковића . . . . . напоиенуту запљену обзиром на све записке остављене од напоменуте опоручитељице Петру сину госп. Бара Просп. Бетере остаде заплјена обзиром на све друге у цијелој својој снази и моћи. Тромба.

Би по други пут умјерена горња запљена по захтјеву наспоменутог госп. Марка Мили Бошковића, остајући заплјена у снази само обзиром на постигнуће цјеловите прћије горње опоручитељице и цијеле прћије ње мајке . . . . .

Скорић *coad.*

По налогу госп. консула и на молбу и на корист плем. Јакоба Петвова Натали и госп. Николе Шодрње . . . . Кристову сину, Ивана крститеља Влајки, Иван Антуновић извјести да је заплијенио овај тестаменат тако да се не може по никому . . . . .

---

[1] Ово је придјев од доте. а доте значи прћија; [2] братство; [3] новац; [4] побољшица, тежаштина; [5] процијенити; [6] мијеницу; [7] увјетима; [8] које су положиле редовничке завјете; завјетовање [9] заклетвом; [10] млинице?; [11] сољенка, судић за сб; [12] од италиј., носиљка; [13] записка; [14] најмовину; [15] родици; [16] кухиње.

Опаска тестаменту Луке Видоева у Стону.

Гдје је писано *Самирје*, треба да буде Замирје (= иза мира, за̀ зидинам). Госпа од Замирја у овом тестаменту је управ она што се сад зове „Госпица". Она се налази на истоку Стона Великога на подножју брда *Сушаво* прама садашњему пристаништу пароброда. Овдје и друговдје, како ћемо ниже казати, налазе се останци православља у Стону, којег је нестало иза 1333. г. За једно 50 *м* или мало даље прама истоку од „Госпице" налазе се у баштини Матка Грбића два крста грчка а ту је негда било гробиште, јер има још стараца, који се сјећају, кад се ова баштина трапила, да су на гробове наилазили. Те би била основана предмњева, да је то било православно гробиште.

Црква „Госпа од Лужина" на југозападу Стона Великога иза Солила рек би да је била стона православна црква прије 1333. године судећи по већему богатству орнамената ове цркве прама осталим. То су орнаментне плоче. које су уз цркву а лијепи капители ове цркве пренесени су у потпријемак „Госпе Нунцијате" наспоменуте у тестаменту Л. Видоева. У ниједној другој цркви у Стону нема овако богатих удеса.

Натписи на гробовима носе стара крсна имена, као Радивој, Радован.

Уз речену цркву „Госпе од Лужина" налазе се два велика спремишта за со, која су некад по предаји служила за манастир (православни). Дакле овдје је била црква и манастир православни а у њему је по свој прилици становао владика. На ове ме прилике упозорио уч. Фортунић.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. априла 1907. Бр. 7.
God. DUBROVNIK, aprila Br.

SODERINI.

Il y a bien des années que je touchais ta plage,
Ville dormante, spectre de liberté,
Pour la première fois et de mortels ravages
Avaient de mon esprit tari les facultés;
Mon âme engourdie et ma santé débile
S' en allait aux secousses de mon pouls fébrile
Et ne demandait plus rien que le repos.

De ce pays — ci j' ai fait longtemps l' étude,
Creusant les mystères de son passé;
Ma santé se refit dans la solitude
Qui me rajeunit dans mon âge avancé;
Ici j' ai trouvé de l' âme la paix sublime,
Et c' est en fouillant de l' histoire les abîmes
Que je reconnus de ce monde le néant!

Venez ici vous tous, pauvres âmes, que le monde
Blessa dans vos plus intimes sentiments,
Engourdissez vos peines au bruit de l' onde,
Qui sur les rocs déferle en mugissant.
Qu' elle vous parle de l' antique Raguse hospitalière
Qui, forte de ses murailles et de sa neutralité fière,
Protégeait le malheur, accuellait l' exilé.

Quand' à vous, touristes ennuyeux et banales,
Grouillez à loisir au bord de la mer,
Mais n' explorez pas la ville au sort fatale;

Fuyez ces murs rigides, où la joie même est amère,
Où les rires se meurent comme par enchantement;
Gardez pour vous le luxe, la mode, les amusements,
Laissez-moi le sublime!

Laissez-moi seul ici, ces ruines m' appartiennent,
Bien qu' elles ne soient pas ma propriété;
Que les profanes orgueilleux n' en viennent
Jamais troubler la triste sainteté;
Que mes pas seuls résonnent sur les mornes escaliers
Qui mènent aux ruines jamais plus restaurées,
Grandissantes à mesure qu' elles s' écroulent.

Arrière! retirez-vous, voyageurs profanes,
Ne piétinez pas sur ces pierres sacrées,
Qui couvrent un sol où des grands hommes les mânes
Servent d' ombre aux noirs cyprès,
Oh! que je voudrais y mettre d' obstacle
A ce que le passé vous serve de spetacle
Et ses tragédies de divertissements!

Qu' est-ce que tout cela pour vous, profanes aux coeurs éteints?
Une couleur de robe, une nuance de chiffons
Est plus importante pour vos âmes de nains,
Qui ce pâment d' un bibelot, qui adorent un pompon,
Que les teintes du soir aux flancs des monts sacrés,
De sang, de violet et d' or vieux combinées
Qui semblent une aurore en deuil!

Du temps de la sanguinaire renaissance
Soderini courbé par d' immérités malheurs,
Abreuvé de fiel et chassé de Florence,
Vint ici pour cacher ses regrets et ses pleurs;
Homme faible, âme droite et honnête,
Il n' avait su résister aus tempêtes
De sa patrie ingrate qui l' éxila.

Au bord de la mer il bâtit un château:
Le murmure des flots y endormit sa peine,
De son âme ce fut là le mortuaire caveau,

Où en révant au néant des grandeurs humaines
Il voyait son espoir se réduire en chimère,
Il regardait passer et barques et galères,
Mais aucune ne ramenait son gonfalon perdu.

Moi aussi, écoeuré des vanités mondaines,
Souvent dans ces ruines je me suis retiré,
Plein de ce dégoût du monde, qui mène
Au désir de la mort le poéte irrité.
Je vois crouler peuples et trônes et noblesses,
Triomphante la cupidité, la paresse
Et déchoir, de nos jours, même la poésie!

Souvent devant mon âme passa une multitude
Dont chacun, pour sa part, aspirait au laurier:
Petits poètes d' amour, de fleurs, de solitude
Rimeurs par vanité, sans vocation innée;
Ils pinceaient de leur lyre les cordes débiles,
Etaient riches de mots et de phrases subtiles,
Mais en vraie grandeur ils n' etaient pas féconds.

Vous bardes et trouvères, dont la harpe sonore
Chanta la beauté et les actes des héros,
Revenez et faites encore une fois éclore
Les fleurs d' amour et résonner l' écho
Des triomphes, dont la gloire dès longtemps fût éteinte
Sans vos oeuvres pieuses, héroïques et saintes,
Vous, Giorgi, Pozza, Ragnina et Gundulić.

Je les apelle en vain, jamais ils ne reviennent
Ces grands, qui firent grand leur pays,
Je veux joindre au plus vite les lieux qui les retiennent,
Car dans ce monde-ci j' ai souffert trop d' ennui,
O Raguse, Dubrovnik, comme aujourd' hui on te nomme
C' est ton ami, ton poète, qui te prie qui te somme,
Donne-moi une tombe sous tes cyprès!

Donne-moi une tombe, Raguse! car c' est en vain que j' innonde
De l' ardeur du poéte le coeur des humains
Comme en vain le soleil veut réchauffer des mondes

Qui sont morts dès longtemps et pour toujours éteints,
Permets o mon Dieu qu' au déclin de ma vie
Je te rende une âme pleine de pure poésie
Et que du someil en révant je passe à la mort!

Rodenstein.

* * *

SODERINI.

Tomu je nekoliko godina — stigoh za prvi put do tvojijeh žala, grade koji spavaš, utvaro slobode, a smrtni trzaji obuzeli mi duševne moći. Ginulo mi slabo zdravlje, a duša, pri drhtanju grozničavog bila, malaksala. Ne zahtijevah do li mira. —

Ja dugo učah ovo mjesto, kopajući tajne njegove prošlosti. Moje se zdravlje oporavi u samoći, te se pomladih u stavnoj dobi. Ovdje nadoh uzvišenu duha mirnoću, a dubeći bezdna povjesti spoznah ništavilo ljudsko. —

Dodite ovamo vi svi, jadne duše, te vas svijet rani u naj svetijem osjećajima: uspavajte vaše boli pri šumu valâ, te se udaranjem lome o hridi. Nek vam priča more o starome gostoprimstvu Dubrovnika grada, koji moćan sa svojijeh zidina a ponosan radi svoje mirnoće prama svakome (neutralnosti), nevoljnika štićaše, a izagnaniku davaše utočišta. —

Putnici, dosadni i prosti, vrvite, koliko vam je drago, sinjega mora uz obale, ali grad kobnog udesa ne ispitujte! Bježite od ledenijeh zidina, gdje je i radost grka, gdje smijeh iščezava, kao da ga piju zli dusi. Za sebe držite raskošje, modu i zabave, a meni ostavite samo što je uzvišeno. —

Ostavite me ovdje sama, ovo su moje ruševine, ako i nijesu moje. Nek oholi prostaci ne dolaze nikad ometati žalosnu svetinju, nek samo moji koraci odjekuju na melanhoničnijem stepenicama, koje vode preko nikad više nepogradenih ruševina, te padajući postaju sve to veće. —

Natrag! Uzmičite prosti putnici, ne gazite sveto kamenje, koje pokriva tlo, gdje dusi velikana zaštićuju mrke čemprese. Oh ne bih htio da dopustim, a da vam prošlost bude komedija, a tragedije prošlosti budu zabava! —

Što je to sve za proste duše bez srca? Boja haljine, šara repa i ustrižaka za duše sićušne, koje se gizdaju sitnijem rešenjem, to za njih više valja no uz sveta brda večernje šarenilo, postalo i od krvi, i od ljubicâ, i od starog zlata, te je to kao u crnilu zora. —

U okrutno doba renesance, Soderini, pod nepravednim igom zle sreće, napojen žuči i prognan iz Firence, pribjegne ovamo da sakrije svoje žalbe i svoje suze. On bijaše čovjek slab, ali poštena i pravedna srca, a ne znadijaše da se opre i da se ne dâ olujama nezalivalne otadžbine, te ga progna. —

Kraj mora podigne gradac. Romon valâ njegov jad uspava, ali kao iz rake svoje duše, gdje razmišljaše o uništavilu ljudskog veličanstva, vidaše da su mu klapnja uzdisaji. Mimo dvore će mu drijeva i galije, ali ni jedna mu ne dovožaše izgubljeni gonfalun. —

Ja sâm, ozlovoljen na svjetsku taštinu, povukoh se često u te razvaline, pun one dosade na svijet, koja potiče jadnoga pjesnika da samrt želi. Kako da ne, kad vidim da padaju narodi, prijestolja, plemstva, da pohlepa i lijenost pobjeduje, pa da dan danas i to pjesništvo pada! —

Često pred moju dušu prode svjetina, koja hlepljaše da zadobije lovora, mali pjesnici ljubavi, cvijeća, samoće stihotvorci tašti bez božijeg poziva; oni čupahu tanke žice, bijahu bogati u riječima, u sitnoj besjedi, ali tu ne bijaše ploda prave veličine. —

Vi bardi i trobaduri, kojih zvučna harfa udaraše o krasoti i junačkim podvigama, vratite se, te učinite da se iznova rastvori ljubavno cvijeće i da odjeknu pobjede, od kojijeh bi se slava od davnine bila utrnula, da ne bijaše vašijeh pobožnijeh, junačkijeh i svetijeh djela Đordiću, Puciću, Ranjino, Gundulić! —

Ja vas utaman zovem! Vi velikani, s kojijeh divna postade vaša otadžbina, nikad se ne ćete povratiti! Ja želim da Vas što prije stignem, jer preveć stradah u svome vijeku. Dubrovniče, tvoj te prijatelj moli, pokloni mi jednu raku ispod tvojijeh vitijeh čempresa!

Pokloni mi raku, Dubrovniče grade! Pjesničkijem plamom zaman obuzimljem srdašca ljudska, kô što utaman traži jarko sunce da zvijezde oživi, te ih odavna nestanulo i na vijeke. Daj Bože da ja u skončini pustim Ti dušu pjesništvom obuzetu, a u snu snijevajući prestavim se u vječnost!

Rodenstein.

BOG DUŽAN NE OSTAJE.*

* * (Hercegovačka). * * Živko.

Sto godina je prošlo, a sad se spominje — i da se više ne povrati taj krvavi zeman, kad je kuga morila u zemlji Hercegovoj, a uz kugu zavio vratom goloj raji zulumčar serhatlija (krajišnik) Suljo.

Tako su zvali porugljivo Gračani, biva Gradačku raju, Hadžibegova momka, te je prama Sulju bio kao umiljato jagnje oholi gospodar grada Hutova.

A što ćeš bolan? Bolija (seljak) postao spahija (vlastelin), pa ti nema izora, a kamo li napolice, jer ti sve pritisnuo kao *dženabet* (duh pakljeni) o *kijametu* (sudnjemu danu). Hadžibeg je bio, to ti je istina, prama njemu svetac. Zabrusio bi ti Suljo preko Gradačkoga polja, a uza nj tri kera (pseta), kao tri kurjaka, te bi nahripili na golotinju i sirotinju.

— „Uc, uc, uc — dumo . . .“

Odvalio bi i ime popovo. Tako je Suljaga vapio i uckao pse, a imao je i dobru granajliju (pušku), take jer nije bilo u svoj Gabeli, baš do Šeher-Stôca. Tako bi se tamo on pohvalio, kad bi je zagrlio, kao da mu je dilber-Fatima. A što nije govorio?

Sve je govorio, a još grđe tu psilio (mučio) goloruku mučenicu raju.

Svak se bre pobojao kuge, a ko se ne će bojati božjega biča? Ali Suljo kao da ne haje, no gigiće (pjeva) po polju kao od sevdaha (ljubavi):

Ču li Kato, materino zlato,
Jadan ti je pod jorganom (pokrivačem) Suljo,
Mila Kato, moja dilber-Fato . . .

---

* Zabilježio je priču „Sviječnice“ Lav Tolstoj, te je slična ovoj hercegovačkoj, što mi je pričô pokojni otac, koji je čuo u Grácu (kod Hutova); zato je naša priča i napisana, da se vidi sličnost između ruske i narodne hercegovačke.

A te su noći prenijeli na vrljikama trojicu i ukopali ih šulakom (tajno) na Okladnice. Umrli su kao dobri kršćani. Dum Matuško im dao red i pričestio ih u štipalici, pa onda zavrli uz Božje ime i majke Bogorodice, parčice Gradačkoga puka.

Obršio je i Mato Butigan i Filip Vukasović u oči bijele subote. Filipa je jedinica Kata postavila na nosila, a Bog je eto sačuvao od kuge, jer joj je babo prvi iza Boga bio. Samo onaj zulumčar ne zna što je Bog ni muka na svijetu... Eto osvanulo Sveto Uskrsnuće, a nije veselo kao negda, jer s jedne božja, s druge vražja, ne mili *insanu* (čeljadetu) ni živjeti, a kamo li slaviti *šarena jaja*. Opet Bog pedepše, pa i pomiluje, ali je vražji čovjek gori od svake pogani i džinovske sile...

Taki je bio i Suljo!

Pop Matuško hoće da služi i da pjeva *aleluja*, da se narod pomoli Spasitelju, a da ga oslobodi od svake nadne i nenadne.

Udario tri puta ćepenku (dasku ili klepetalo), te je visjela o hrastu, a to je obilježje, da će misa na pristup. Sulju ni na taj slavni dan *šejtan* (davo) ne da mira, nego namislio da će podoravati niže Okladnica ispod crkve, pa natjerao na taj opaki posao Ivana pokojnoga Mata Butigana, a Katu da po brazdama diže okrašnicu (travurina kao troskot). Pop je eto i povisio (preko uzvišenja), pa se narod moli ispred crkve pod hrastovima, jer je matica uzahna, pa malo svijeta može u crkvu.

Kad, dànu! Dalo se pogledati Andriji Bjeloperi dolje na Okladnice i vidi golemu svijetlost nad Ivanom, kao da je žarko sunce zasjalo. Na rucelju (rala) sve gore zlatne sviječice, a Ivan s kopicom ispod pazuha krsti se i pjeva s anđelima, te su nad njim:

„Gospodin je uskrsnuo
Puku na veselje..."

Anđeli mu odpjevaju:

„Aleluja, aleluja, aleluja!
Hvalite Gospodina svi narodi..."

Svak, ko je kršten i ufa u Spasitelja, to čuje i vidi slavno viđenje, a Suljo pobijesnio, te leti na paripu niz polje i uz polje.

Vas je krvav u obrazu, te su se od njega i kerovi prepali i stali zavijati kao o glavu — i bilo je tamo njemu o glavu, jer se božja bila prevršila.

— Misa dospjela i nestalo videnja, pa se narod krsti i Bogu čudotvorcu zahvaljuje, jer je velik i milosrdan prama stvorenju: — Koga je stvorio, nije ga zaboravio.

U to Suljo ljosnuo s konja i kotrlja se po ledini.

Ivan će prama narodu:

— „Kuga!...“

Prekrsti se Andrija:

— „A jutros u *zahoru* (sili) kao nejanjak (mladi vô)!...“

I potegnuše ga kukama do ispod Okladnica i uvališe ga u jamu, da se svijet ne kuži.

Na to će dumo prama Kati i Ivanu, a da čuje narod:

— „Bog dužan ne ostaje. Bog mu prostio!.....“

I ovo je bio posljednji okuženjak u Grâcu, te i dandanas na Granču Kamenu, kao obilježje vječne pravde božje raste crna drača...

Moja bol.

Zvonimir Binički — (Nikinci Srijem).

Oluja bjesni, krši, lomi plače,
A kiša pljušti, mutna voda prska,
Oluja bjesni, a pjesma joj drska
Diže se, ori sve jače i jače...

Oluja bjesni... Gledam, gledam... Pusto...
Mlaz mutne vode o moj prozor bije,
A oko sneno vrele suze lije...
I gledam, gledam: malaksô sam, sustô.

Staračkí kročim iznemogô s truda,
Bez svrhe, cilja, kud me noge vode,
I plačem, plačem, smijem se kô luda.

Na zemlju padam. Nadimlju se grudi,
A moje srce nešto grize, bode....
I čekam, gledam, e li zora rudi. — — —

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(наставак)

И. Н. Потапенко.

VII.

Постанак унутрашњих партија и Кирђагина диктатура.

Кирђага нас је учио, да је комуна, — таква, као што је наша, — облик идеалне државе, у клици својој. А како у свакој држави мора бити партија, то су се оне убрзо и у нас образовале.

Нас је било четворица, дакле би следствено и у нашој комуни могло бити четири партије, и врло је лако могуће, да би се то тако и десило, при даљем развијању њеном. Али за први мах ми смо се поделили само на две партије.

Ја и Фења у сваком смо случају представљали неку засебну јединицу. Тако је било и онда када смо се у животу управљали по буржоазним принципима, па је тако остало и сада, када смо усвојили комунистички начин живљења. Јагелонов опет, као што се то могло из досадањега видети, није могао да се потпуно одрече експлоататорских инстинката, онако исто као и ми, него је имао понешто од одела и понекад је покушавао да штити своја права. Он је на нас личио још и у томе, што је, као и ми, улагао новац за набавку комунских потреба. Напослетку, просто по својим назорима и у односу ка стварима, он се је приближавао нама двојици.

Ми о томе нисмо никада говорили, никада нисмо формално састављали партију, али смо некако осећали, да нам је преко потребно, да ујединимо нашу снагу, те да се можемо бранити од заједничког непријатеља. Кирђага нас је на сваком кораку гњавио. Брзина којом је делао чинила је, да му се никако није могло досадити. Ми се тек спремамо да ступимо у обрану каквога својег права, а кад погледаш, а он то право

већ бацио под ноге. Носио је наше рубље; понекад је некога од нас оставио без огртача, па чак и без других, још много потребнијих принадлежности наше тоалете; за обедом је јео невероватном брзином, те је тако стизао да поједе по три пута више него ми сви. Напослетку је свој комунизам тако далеко терао, да је једампут дошао у не потпуно трезном стању и саопштио нам, како је из комунске касе попио целу рубљу.

Он је — нема сумње — представљао засебну, нашој потпуно непријатељску, партију. Много смо трпели, али ова попивена рубља пробуди у нас буржоазна осећања, а ми га нападнемо.

— Море, јеси ли чуо Кирђага, Бог свети зна, шта ти све не ћеш себи још допустити, — отпочнемо ми, сви у један мах. То већ прелази сваку границу! Ти треба да знаш, са каквом се то натегом набављају средства за живот! Рубљу, целу рубљу! Па то је скоро пет оброка, пет дана издржања четворице људи, целе наше комуне... и т. д.

Употребили смо сву нашу речитост, свак посебице и сви заједно, казали смо му такве истине, да их није било могуће оборити. И Кирђага нас је трпељиво слушао. Ни један мишић на његову лицу не уздрхта, он не учини ни један покрет, по коме би се видело, да хоће да обори наше доказе, тако да смо већ мислили, то ће бити први случај, да смо га дотерали до дувара и да ће најзад признати, да није имао право.

Тако смо ми мислили. Али, кад су се све наше истине исцрпле, онда прихвати Кирђага:

— Све би то, браћо моја, било тако, кад не би било једне околности, која је вама непозната. И ви, наравно, нисте криви, кад ме тако безразложно корите, јер као што рекао, ви још не знате ту околност, која ме правда. Ствар је, браћо, у томе, што сам ја пролазио поред немачке пивнице, где сам некада имао прилике чешће пити, разуме се на туђ рачун, пошто својега рачуна нисам никада имао... Дакле, као што рекох, пролазио сам поред пивнице, па ми се страшно прохтело пити пива и појести једно два пара кобасица с резом. А то је изврсно јело, — части ми моје! Да је рђаво, верујте

не бих га ни јео, а ја сам појео не два, него четири пара. Новаца је било у џепу, али сам знао, да је то новац комунски. Боже сачувај, браћо, да помислите, да бих ја то могао, ма и за једну минуту заборавити. Али за то мој апетит није ни за једну јоту попустио. И гле, баш у тај мах, то јест кад сам се већ приближио пивници, сијне ми сјајна мисао, према којој ја гајим захвалност, јер ме је она, та мисао, нахранила кобасицама и напојила пивом. Ја ћу вам је одмах саопштити.

— То је занимљиво! — рече саркастички Фећа.

— Те још како! Одмах ћете видети. Ствар је у томе, што наша комуна већ ево два месеца како живи, а управо је толико, како ја отправљам дужност благајника, на коју сам — као што знате — дошао путем слободних избора. Свака јавна служба везана је са неким обавезама, трудом и одговорношћу, те је према томе и усвојено, да се људи, који имају такве опште обавезе, награђују нарочитом платом. Браћо! ја два месеца нисам добио никакве награде за вршене благајничке дужности, и ево добио сам је данас. Ето то вам је све. А сад одох да спавам, јер ми је тешка глава од пива, а кобасице су ми на стомак пале.

И, рекавши то, окрете се дувару и убрзо заспа. Сваки одговор на то био би излишан, а код свршеног чина није у опште ни имало смисла што одговарати. Али, од тога тренутка, наша је партија ојачала. Истина, она се држала пасивно: на њене очи благајник показиваше диктаторске наклоности, и отворено иђаше на то, да се дочепа неограничене власти, ослањајући се на софизме, на које се очевидно навикнуо у философском одсеку семинарије. Али унутрашња снага протеста снажно је држала нашу партију, и, да прилике нису омеле, могуће је да би се латила револуције.

Прилике су то спречиле, али пре но што би прешли на њих, треба споменути неке појаве комунског живота, које ма да несумњиво беху лудорије, ипак играху своју улогу. Фећа је, на пример, имао навику да у постељи чита. Кад сви полегају и кад се већ угаси комунска лампа на столу, он метне чело главе столицу, запали парче стеаринске свеће, па се наслађава „Историјом руске државе", која у оно доба бејаше његова забава.

У своје време, докле још у заједници бејасмо само нас двојица, ја сам од те његове навике патио, а он се опет од своје стране трудио, да ми за то учини извесне уступке; покушавао је да заспи без читања, али није могао.

— Не могу, па не могу, — говорио је готово кроз плач: — ето покушавао сам, па сам се васцелу ноћ превртао, ока нисам склопио.

Шта да радиш са рђавом навиком, која ти је већ у крв прешла! Стао сам се на њу навикавати, завлачио сам главу под јорган, обртао се дувару, и напослетку сам се навикнуо и научио да спавам и при светлости.

Сада пак, где нас је у једној соби спавало четворица, морало се о томе водити рачуна. Да је Јагелонову то било досадно, могло се само нагађати. Он се немирно превртао час на једну, час на другу страну, уздисао и хукао. Њега су болеле очи од светлости, али томе смо се ми тек доцније досетили. Он је по урођеној му деликатности ћутао.

Али Кирђага је одмах прве вечери енергично протестовао.

— Хајде море, гаси ту свећу! Ја при светлости не могу заспати за живу главу!

— А ја опет не могу да заспим без књиге, — одговори Фећа.

— Сад како знаш! Тек је ред да се спава без свеће, сав свет тако ради . . .

Признајући у души, да човек има право, Фећа попусти и утули свећу. Али за то целу ту ноћ није тренуо. Неколико је ноћи за тим покушавао да заспи без књиге, али узалуд. Тада смисли причекати докле сви не заспе, па онда да упали свећу и чита. Ја и Јагелонов смо збиља и заспали дубоким сном, нити би то опазили, да се није нешто десило.

Кирђага мора бити да се пробудио иза сна од светлости. Подигне се, па како је Фећа у тај мах био загњурио главу у „Историју руске државе“, он ти полагано устане с кревета, прикраде се и утули свећу. Не могући да се разабере шта се то десило, Фећа викне и укреше мишицу, а Кирђага и њу угаси; Фећа скочи са постеље, настане доста жива вика. Гласно су се грдили, чуле су се речи „свињарија“, „насиље“, па чак и „подлост“. Нас се двојица, Јагелонов и ја, пробудимо,

свећа је горела, али не за дуго. Кирђага изговори кратку сентенцију о правима и дужностима чланова комуне и о општем добру, Фећа попусти и ми опет заспимо. Он је био принесен на жртву „општем добру".

Са Јагелоновом опет дешаваху се ноћу непријатне ствари. Скакао је у сну са постеље и почињао јасно говорити; понекад је просто викао, као да га неко дави, а неки пут је чак и плакао. То је долазило од слабости и од растројених нерава. Сви смо се будили, само што смо нас двојица, ја и Фећа, то трпељиво сносили, али Кирђага, он се љутио и негодовао.

— Каква је то нежност, молим ја вас, — говорио је, мрзовољним гласом човека, кога у невреме разбуде: — уснио какву будалаштину, па се дере, као да га је нешто снашло! . . . Безочност! . . .

Јагелонову и самом не беше право и силом је њутао. Налазио је да је много крив, а услед тога је још више патио.

Али ни Кирђага није остајао дужан. И он је имао опет своје навике, које су нам на сваком кораку досађивале. Пушио је некакву крџу, пушио је преко сваке мере, и облаци густога дима непрестано су се гонили под ниским плафоном нашега стана. На прозорима не бејаше ни једнога окна које би се отварало, и ми смо морали отварати врата, да дођемо до чиста ваздуха. Ја и Фећа бејасмо доброга здравља, те смо могли много којешта лако поднети, али Јагелонову је дим досађивао, дражећи га на кашаљ, зато замоли Кирђагу:

— Зар не би ти могао пушити у ходнику? То није хигијенски . . .

На то му Кирђага одговори својим сентенцијама:

— Хигијену су измислили људи богати, у којих има много соба. Пушење буди нервни систем, оштри ум и чини да може снажније да ради у корист човечанства. Напослетку, брате мој, твоја нежна природа није нигда пристала, и ти треба да се свакојако челичиш, те да будеш снажан и издржљив. Иначе ти мораш у борби за опстанак пропасти. Треба бити Шпартанац, до врага . . .

— Али где ти нађе, да су Шпартанци пушили? — питао га је Фећа.

— Ако нису пушили, онда је то било глупо од њих. У осталом они и нису ништа велико створили.

Али много је више Јагелонову досађивала за чудо велика нечистоћа Кирђагина. Окрајке својих цигарета бацао је где је стигао, и њих је било по свима кутовима стана. Понекад их је оњечио, као каквога штетног инсекта, у шољици из које се чај пије, а дешавало се, да их је просто потапао у тањир, из којега тек што је појео чорбу.

Осим тога имао је још и ту гадну навику, да је пљувао по патосу, па пљувачку чизмама трљао. Јагелонов је, кад год би то видео, увек бледио, мутно би му било пред очима, и на врат на нос би побегао из собе.

— Види, молим те, каква је то нежност, презриво би тада говорио Кирђага. — Ето шта значи добити будаласто њифтинско васпитање! Све то, брајко, долази отуда, што тебе нису у детињству деветали и што те отац — инспектор није жилом лемао!... Да, драги моји, много ви треба да сами себе обделавате, док се очеличите...

— Море остави се, па то је прост мудрарлук! — одговоримсо му.

Али сад се тек Кирђага показа просто ненадмашан. Као природњак, који се бави природним наукама, стаде он доказивати, са гледишта физиологије, да човек треба, баш с погледом на чистоту, сваки час да пљује, не обазирући се ни на шта.

— Све су те обзире, браћо, изумели беспослени људи, да би прекратили време. Физиологија не зна ни за какву пристојност, она зна само за нормалне функције организма, које треба да се врше без икаквих сметња и непрекидно.

И тако је Кирђага, ослањајући се, с једне стране на политичку економију; с друге — на физиологију; с треће — на ту околност, што су га много тукли; а у опште, на несавладљиву дрскост, којом га је Бог обдарио, отворено тежио диктатури.

GIOSUÈ CARDUCCI kao pjesnik.

(nastavak)

Prof. W. bar. Ljubibratić.

Cijela je djelatnost Carducci-ja kao pjesnika prožeta dvojakom svrhom: uskrisenjem stare klasične kulture i nastojanjem oko oslobođenja i ujedinjenja raskomadane domovine. Ova se dvojaka svrha provlači kao neprikinuta nît od prvoga do zadnjega stiha; nalazimo ga toliko u mladenačkim pjesmama *Juvenalia* (1850-60), koliko u *Odi barbare*, te nam predstavljaju vrhunac savršenstva Carducci-jeva pjesničkog rada.

Osamnaesti vijek ostavi kao baštinu devetnaestome lijep broj valjanih pisaca, koji podadoše talijanskom narodu cio nîz besmrtnih umotvorina. K tomu talijanska poezija poprimi nov oblik, te jednako bijaše udaljen od nadutosti Marini-jeve škole i ispraznosti Arkadije. U tom pogledu stekoše osobitih zasluga G. Parini, koji htjede da poezija bude služiti poboljšanju i oplemenjivanju narodnog morala, i V. Alfieri, te učini od pozornice školu gradanskih vrlina. Ova dvojica, naj znamenitiji pjesnici zadnjih godina osamnaestog stoljeća, djelovahu na U. Foscola, dočim na V. Monti-ja, savremenika Foscolova, uplivisahu političke prilike u Italiji, a naj više čar Napoleonova imena.

Medutim već prvih decenija XIX. stoljeća započe u Italiji ona književna borba izmedu klasicista i romanticista, koja već prije bijaše buknula u Njemačkoj. Prama raznim prilikama zemlje ova, na prvi pogled tako bezazlena borba, poprimi i različiti harakter. U Francuskoj, na primjer, gdje narod, i ako ne u slobodi, a to dajbudi bijaše u političkoj zajednici, romantici idahu za tim, da poeziju oslobode onih formalnosti, te sprječavahu slobodan polet misli, a romantici u Njemačkoj nastojahu da stvore književnu zajednicu izmedu uspomena i tradicija srednovječne i moderne literature. Po tome bijahu oni također i pristaše one političke struje, te živo nastojaše da uskrisi staro njemačko carstvo. I ovako ova borba bijaše u Francuskoj samo književne, a u Njemačkoj i književne i poli-

tičke naravi. U Italiji poprimi isti harakter kao i u Njemačkoj. U isto doba kada su *carbonari* u svojim potajnim društvima raspravljali o sredstvima, te bi se morala upotrijebiti, da se domovini pomogne do slobode i ujedinjenja, gotovo svi pisci isticahu svoje nezadovoljstvo s opstojećim prilikama, željkovahu novo doba, koje bi ipak bilo u neposrednoj svezi sa starom slavnom prošlosti. Ali jedina slavna prošlost Italije, te se je mogla uskrisiti, bijaše doba slobodnih općina, kada slobodni gradovi sklapahu po volji saveze i ugovore s njemačkim carevina, a oboružani se narod branjaše od nasilja feudalne aristokracije. Ove još mutne vizije o novoj eri približavahu pristaše romantične struje liberalcima, a emancipacija literature pretpostavljaše emancipaciju i oslobođenje od tuđinskog gospodstva. To brzo uvidi i Austrija, stoga još prije nego će baciti u tamnicu Pellika, Maroncelli-ja, Confalonieri-ja, a prisiliti na svojevoljno prognanstvo Scalvini-ja, Borsieri-ja, Berchet-a i Porra, bijaše ukinula list *Conciliatore* glavno glasilo romantičara u Italiji.

Nepravedno bi bilo, kad bi se iz ovoga htjelo zaključiti, da su svi klasicisti bili zadovoljni s vladajućim prilikama u Italiji, da su svi bili za to, da se očuva isto stanje. To nam naj bolje dokazuje Foscolo, koji, zanešeni obožavalac klasične knjige, bijaše opjevao *Grazie*, a u svojim političkim nazorima zastupaše naj liberalnija načela, tako da je morao bježati iz Italije, da spasi svoj nevoljni život. — Uz Foscola borio se za stare olimpijske bogove Monti, koji ispjeva poznati *sermone La Mitologia e la Poesia*, da dokaže, kako ne može biti prave poezije, od časa kada su bogovi s Olimpa protjerani, kada *Grazie*, koje su svojim posmjehom resile sve vidljive stvari, moradoše ustupiti mjesto grdnim vještacima i utvarama. Ali zaludu bijahu stihovi Monti-ja, zaludu oni Foscola: romanticizam predvlada nad klasicizmom, koji nade svojeg naj idealnijega predstavnika u A. Manzoni-ja. Osobitim zadovoljstvom zakopaše romantici stara mitologijska božanstva, tvrdeći u ime slobode duha i istine, da se mora jednom za uvijek prekinuti s tradicionalnim lažima, da svagdje, dakle i u poeziji, mora da vlada istina:

Fine ai sogni e alle fole, e regni il vero.

Ali ova pobjeda romanticizma bijaše kratka vijeka. Romantici osiromašiše poeziju, pokvariše jezik, uništiše svaki ukus i odgojiše tako naraštaj bez poleta, bez zanosa. Zdrav razum, toliko proslavljen u nji ovim pjesmama, bijaše već postao smiješan; jednostavnost, o kojoj toliko pripovijedahu, bijaše spala do retorične igre a religijozno čuvstvo, tako uzvišeno, tako istinito, tako živo u himnima A. Manzonija, zadovoljavaše se prostim frazama, bez sadržaja, bez značaja. Manzoni-jeva teorija o talijanskom jeziku, veoma udobna, osobito za one, koji ne hotijahu da uče svoj materinski jezik, nesretno djelovaše na daljni razvitak jezika, koji, mjesto da napreduje, potpuno nazadovaše.

U takovim se prilikama stvori nova *Arkadija*. Veliki broj pjesnika bez osobite kulture, spavahu na svojim lovorima, te bijahu stekli s malo truda, i još manje znoja. Oko njih se bijaše postavila cijela straža budnih kritičara, spremni da na svaki čas podignu svoj glas protiv onoga, te bi bio na koji način pokušao da poremeti sveti mir onog novog Parnasa.

Ali u taj čas dode Carducci, u čijoj ruci novim žarom zasja zublja klasicizma, te bijaše pala iz Foscolovih ruku. Carducci donese smetnju među pjesnike i njihove kritičare, poruši njihov duboki mir, te ne brinući se za njihovu viku smjelo se vine do nebesa, do onih idealnih oblasti prave poezije. Olimpijska božanstva, koja u ime istine i slobode bijahu pokopana, još ne bijahu umrla. I ako ih teška grobna ploča zatvaraše u utrobi zemlje, ipak još bijaše života u njima, s čega se i tresao kamen te ih pokrivaše. Trebalo je malo pomoći, i ona bi bila zbacila sa svoga groba pokriv, da još svježija, još ljepša oživi svojom nazočnosti

I laghi i fiumi,
Le foreste, le valli, i prati, i monti,
E le viti e le spiche e i fiori e l' erbe
E le rugiade, e tutte alfin le cose,

koje otkad bijahu pokopani bogovi vapijahu osvetu. — I tu im pomoć pruži Carducci. On uskrisi dobar ukus u poeziji; obnovi kult stare klasične knjige; oživi ljubav za život, koji i ako pun nevolja i patnja, ima ipak i svoje ugodnosti; postigne, da su savremenici mogli shvaćati, a po tom i uživati uzviše-

nost Pindara i Horaca. I kad je sve to izveo, zavikne, da se orilo od jednoga na drugi kraj Italije: Febo Apolon nije umro:

Te da le valli tessale
Te da l' egea marina
Vedea de' vati ellenici
La fantasia divina,
  Giovine iddio bellissimo
  Pe' i cieli ermi sorgente:
  Ignei tu avevi alipedi
  Carro di fiamma ardente;
E intorno ti danzavano
Ne la serena spera
Le ventiquattro vergini
Fosca e vermiglia schiera.
  Nè vivi tu? nè giunsoti
  Del vecchio Omero il verso?
  E Proclo invan chiamavati
  Amor de l' universo?
Il vero inesorabile
Di fredda ombra covrío
Te larva d' altri secoli,
Nume de' Greci e mio .....
  Ahi! da le terre ausonie
  Tutte fuggír li dei:
  In vasta solitudine,
  O Musa mia, tu sei .....
E pèra il grave secolo
Che vita mi spegnea,
Che agghiaccia il canto ellenico
Ne l' anima febea!

Carducci nade odmah pristaša i sljedbenika; bilo ih je s početka samo malo, jer se trebalo boriti protiv već ukorjenjenih nazora, protiv presuda, te nije bilo moguće jednim udarcem uništiti. Ali pjesnik je bio osvjedočen, da će prije ili poslije pobijediti, da će klasična Muza opet zavladati svijetom, i zato, obraćajući se naj glavnijem predstavniku Augustova doba, pjeva:

Flacco, il tuo bello Apolline
Fuggì dal suol latino
Cedendo innanzi a Tentate
Ed a l' informe Odino.
  La musa a noi da gelide
  Alpi tedesche or suona,
  Turba un vil gregge i nitidi
  Lavacri d' Elicona:
Noi pochi e puri — il secolo
Sieci, se vuol, nemico —
Libiamo a Febo Apolline
E al santo carme antico.

Sve što je na ovom svijetu mora propasti: sva božanstvena bića moraju poginuti, ali ne one nježne kreacije helenskoga

duha, koje prebivaju na vrh brdâ, koje borave usred šuma ili u kristalnim polačama rijeka i mora. Pa i ako ih nova vjera može zasjenuti, može potamniti, može okameniti njihovu golu krasotu, uvijek će ipak živjeti u pjesmama; uvijek će se odazvati, bilo da ih iz njihova zakloništa pozove na ovaj svijet nježno lice zaljubljene djevice, ili žarko srce pjesnika:

Muoiono gli altri dei: di Grecia i numi
Non sanno occaso; ei dormon ne' materni
Tronchi e ne' fiori, sopra i monti i fiumi
I mari eterni.
A Cristo in faccia irrigidì ne i marmi
Il puro fior di lor bellezze ignude:
Ne i carmi, o Lina, spira sol ne i carmi
Lor gioventude;
E, se gli evòca d' una bella il viso
Innamorato o d' un poeta il coro,
Da la santa natura ei con un riso
Lampeggian fuore.

Prava poezija može biti samo ona, koja je nadahnuta klasičnim duhom, i zato je potreba, da se Italija povrati na stara vrela pjesništva, i tek tada će dati svijetu djela, dostojna da se postave uz Pindarova i Horacijeva. Tu ideju svoju opetuje Carducci često puta, pokazujući svojim učenicima, kako će doći do prave veličine pjesničke:

A piè de i monti e de le querce a l' ombra
co' fiumi, o Italia, è de' tuoi carmi il fonte.

Carducci-jevi pokušaji ne ostadoše bez uspjeha, njegovo živo nastojanje oko uskrisenja stare klasičnosti bude ovjenčano pobjedom. On prodre svojim bistrim pogledom u staru poganstku klasičnu kulturu, i nađe zublju života, objavljenje budućnosti. I stoga je mogao o sebi reći, da je stekao za svoju domovinu neumrlih zasluga, time što je obnovio kult stare poganske klasične knjige:

E tu, pia madre di giovenchi invitti
a franger glebe a rintegrar maggesi
e d' annitrenti in guerra aspri polledri
Italia madre,
madre di biade e viti e leggi eterne
ed inclite arti a raddolcir la vita
salve! a te i canti de l' antica lode
io rinnovello.
Plaudono i monti al carme e i boschi e l' acque
de l' Umbria verde: in faccia a n si fumando
ed anelando nuove industrie in corsa
fischia il vapore.

* * *

Prošlost ne imaše za Carducci-ja nikakovih tajna; a u prošlosti nalazijaše on jedino i isključivo klasičnu ljepotu:

Sol nel passato è il bello, sol ne la morte è il vero.

Praćen svojom Muzom penjao se Carducci na brdo vijekova, i došavši mu na vrhunac zaustavi se, da sa te stoljetne visine promotri svu prošlost. Tu je vidio Sigfrida i plavokosog Ahila, gdje pjevajući lutaju žalom šumećeg mora. Do njih bijaše Ofelija i Ifijanaksa, te cvijećem posipahu glave junaka. Pod zelenim hrastom sjedahu Roland i Hektor. Ljepotica Alda grli junaka Rolanda, a nesretna Andromaha privija na grudi svojega sina. Stari Lear pripovijeda Edipu svoje nevolje, a ovaj još uvijek očima traži sfinksu. Pobožna Kordelija pozivlje nevoljnu Antigonu, da se zajednički pomole za mir svojih otaca. Jelena i Isotta zagrljene šetaju, motreći zapadno rumenilo sunca. Kao da još uvijek misli na svoj bijeg iz Sparte, motri Jelena more, dok Isotta, umorena, prigiba glavu na sijedu bradu kralja Marka. Macbeth i Klitemnestra peru svoje krvave ruke, ali morski valovi, kao da se zgražaju na nevinu prolivenu krv, muklo se lome o bregove:

Ivi poggiati a l' aste Sigfrido ed Achille alti e biondi
erran cantando lungo il risonante mare:
dà fiori a quello Ofelia sfuggita al pallido amante,
dal sacrificio a questo Ifianassa viene
sotto una verde quercia Rolando con Ettore parla,
sfolgora Durendala d' oro e di gemme al sole:
mentre al florido petto richiamasi Andromache il figlio,
Alda la bella, immota, guarda il feroce sire.
Conta re Lear chiomato a Edippo errante sue pene,
con gli occhi incerti Edippo cerca la sfinge ancora:
la pia Cordelia chiama. - Deh, candida Antigone vieni!
vieni, o greca sorella! Cantiam la pace a i padri. —
Elena e Isotta vanno pensose per l' ombra de i mirti,
il vermiglio tramonto ride a le chiome d' oro:
E Una guarda l' onde, re Marco ad Isotta le braccia
apre, ed il biondo capo su la gran barba cade.
Con la regina scota su 'l lido nel lume di luna
sta Clitennestra: tuffan le bianche braccia in mare,
e il mar rifugge gonfio di sangue fervido: il pianto
de le misere echeggia per lo scoglioso lido.

Sa visine ovoga brda motrijaše pjesnik zanešen *„l' isola de le belle, l' isola de gli eroi, l' isola de' poeti"*, jedna se vizija redala za drugom, napajajući njegovu pjesničku dušu osobitim zanosom, kad mu žilama strujaše sav žar helenskog života.

Sa elizijskih se poljana Carducci povrati na realni svijet, te preleti kroz cijelu povjesnicu naroda svoga. S Dantom proputova kroz boravišta preminulih, side u bezdan pakleni, vine se do empireja svagdje slušajući bolno jadikovanje gibelinskog bjegunca, koji proklinjaše svoje sugradane jer

nati solo al fratricidio

koji je čeznuo za danom, kada će obnovljena Italija biti

Una d' armi, di leggi e di favella.

Čitajući Petrarku, činjaše se pjesniku, da se nalazi na obali tihe Sorge. Uzrujanost njegove se duše utišavala, motreći plemenitu ljubav Franja i Laure. Njegovo je ucviljeno srce nalazilo utjehe u žarkom domovinskom čuvstvu Petrarke, čije pjesme kao da buntovnički ponavljahu: *Italia e Roma.* — Arijostove divne kreacije razveseljivahu njegovo srce. Oni stihovi puni humora, puni ljute ironije mogahu, pa bilo i samo za čas, da razvedre Carducci-jevo mrko čelo. Sretnim smatraše pjesnika *bijesnoga Rolanda*, jer nagrada za njegov rad

era una bocca bella,
che del fronte febeo lenía l' ardore
Co' baci, e quel fulgea come una stella. —

S Alfijerijem lutaše uz zapuštene obale rijeke Arno, s njime se sakrivaše u crkvi *Santa-Croce*, gdje pod onim ogromnim svodovima počivahu vječni san prvaci talijanske knjige, naj glavniji zastupnici njene slave. I motreći te tihe grobove, činilo mu se, kao da se crkvom ori strašna kletva tih pokojnika, koji u ime poginulih staraca, umorenih mladića, ožalošćenih matera zahtijevahu od svojih nasljednika, da se druže, da zajednički navale na neprijatelja, da ga unište, e da Italija bude njihov grob.

Pe 'l sangue de gli eroi, pe' franti petti
De' vegliardi, pe 'l duol che si disserra
Da le piaghe di madri e pargoletti,
Guerra a' tedeschi, immensa guerra eterna,
Tanto che niun rivegga i patrii tetti
E tomba a tutti sia l' itala terra. —

Parinija moljaše, da mu okrijepi dušu i srce, da mu udahne njegovu srdžbu, njegov prezir za sve, što je podlo:

Sol vuo' di te la schiava anima, e il retto,
Non domabile ingegno, e l' ira e il forte
Spregio pe' vivi, e la parola franca. —

Ističući Metastasijeve zasluge za razvitak talijanskog *melodrama*, toliko obzirom na jezik, koliko obzirom na sadržaj; iznoseći veliku znamenitost njegove reforme, uslijed koje pokuša, da sa pozornice odaleči svaku prostotu, eda tako kazalište bude škola građanskih vrlina, govoraše, da, dok u čovječjem srcu bude još samo tinjalo poštovanje kreposti, njegov će Katon, njegov Regul nalaziti povladivanja.

No, non morranno, in fin che tempra umana
Non sia dal vizio o da te barbarie doma,
Il tuo nobile Cato e la sovrana
Virtù del prigionier consol di Roma. –

I kao što Goldoni ne bijaše sretan, da za života nade zasluženo priznanje, kao što Monti umre skoro zapušten i zaboravljen od nedostojnog vijeka, tako ne će ni Niccolini od svog naraštaja biti onako štovan, kako zbilja zaslužuje, ali će za to potomci, dostojniji i zahvalniji, izmedu buke ubojitog oružja spominjati s Dantovim i Alfijerijevim još i njegovo ime:

O beati i nipoti! in mezzo a l'armi
Te di giorni miglior ben degno vate
Con Dante e con Vittorio invocheranno.

NAD GROBOM FRANĆESKA PETRARKE.*

* * * Giosuè Carducci * * *

Preveo Špiro J. Gerun.

III.

Kao latinski pisac Petrarka je vodio otvorenu borbu sa srednjim vijekom; on, pravi otac renesanse, i to ne samo zbog toga, jer je širio želju za ispitivanjem starih pisaca po svim gradovima Italije, Franceske, Germanije, Španije i Engleske, ne samo zbog toga jer je izvukao Omira iz Jelade, pa ga predao Zapadu, nego još više stoga, što je latinski jezik od crkvenog učinio svjetskim. Govoreći u Ciceronovu jeziku sa narodima iz svih krajeva i kroz sve krajeve Evrope, koja se divila ovoj klasičnoj novosti stila, sijući svoje poslanice, rasprave i pjesme spoji zapadne narode, koje je prije teologija okovala bila, novim vezom, vezom filozofskim i literarnim; stvori — kako reče jedan Francez — u Evropi, još uvijek podložnoj moći crkvenoj i feudalnoj, novu moć, izvan crkve i države, moć svu moralnu i modernu, biva: republiku znanosti.

Ni za starinu ne tražaše on retoriku ni nauku, nego, kao živ čovjek, zaiska život. U istoriji naroda rimskog ne gleda on više, kao Dante i skolastici, niz predodredenja Promisli i mističnog zasjenjivanja o nekom budućem gradu božjem... Bijaše to zaista velik skok: on htjede da otrgne od tradicionalnih predrasuda istorijsku istinu, kojoj je vrijednost vidljivo shvatio, jer osjećaše već unaprijed kritično doba, ali ga ipak savlada divljenje i ljubav. Pjesnik, koga je privlačio neki plemeniti instinkt usavršivanja prama idealu, klanjaše se u rimskim licima tolikim primjerima ljudskih priroda obdarenih božanskom moći; u rimskoj istoriji štovaše preveliki odsjev ljudske obrazovanosti, a kod pisaca divljaše se još čišćem i dostojnijem izrazu te čovječnosti i obrazovanosti; on htjede da živi njihovim životom i da piše njima kao svojim suvremenicima. Po-

vraćajući se iz takova života na tadašnji život i isporedujući onaj sjaj starih forama sa socijalnim i literarnim stanjem svoga doba, udaraše grdnjom i psovkom na srednji vijek i one svoje vršnjake, koji ga branjahu: „izgledaju kao da su živi — govoraše za njih — i dišu, ali su već smrdljive lješine"; — on ostavljaše svoj ideal za budućnost. A to je baš ono, što mu još više podiže čast; on se ne utjecaše prošlosti, da se može tamo slobodno kretati, nego da bi mogao odatle uzeti što lakši i sigurniji let novome doba. Njegova su djela puna slutnja, on ima vjere i pouzdanja u renesansu, on predvida bolje dane što će nastati, i u kojima će Italija svuda triumfovati, stare kreposti opet će procvjetati a nauka, umjetnost i retorika s njima ponovo zaokupiti rostre, for i senat; sjajna poezija, blagodatan moral utješiće nadčovječnom svjetlošću te srećne ljude. U tim danima on bi htio da živi, pa se stoga i okreće svojoj Africi i pjeva:

„Tum, juvenesce, precor, cum jam lux alma poësis
Commodiorque bonis cum primum adfulserit aetas."

Petrarka mora da je ozbiljno i duboko proniknuo u taj svoj ideal, kad ga je mogao onako uspješno primijeniti na svoj vijek i uspeti se dotle, da ga štuju kao auktora renesanse, koju je prorekao. Dolazi nam u pamet ona priča o Orfeju, kad gledamo ne toliko kraljeve napuljske i franceske, gdje stoje pred njim začuđeni i zadivljeni, i careve i crkvene dostojanstvenike, gdje mu se udvaraju, koliko — što je još više — izdajice, smutljivce i krvoločne gospodare Italije, gdje se pripitomljuju oko njega, kad gledamo groznog Bernabò Visconti, gdje ga zove da mu bude kršteni kum sinčiću, a Galeazzo, poznat radi „časnog posta", gdje ga miluje. Ali se još više divimo onom lakom i veselom preokretu talijanskog naroda vjeri nauke i štovanju razuma, kad čitamo o onim slijepim učiteljima, koji, naslonjeni na ramena svoje djece, obigravaju za ovjenčanim pjesnikom svepoluostrvo s jedne strane na drugu, ili o umjetnicima, koji kite svoje sobe purpurom i zlatom, da njega dočekaju. A kada čitamo, kako ga prati do Campidoglia omladina iz naj ponosnijih baronskih kuća, odjevena u crveno odijelo, i kako se razni Savele, Conte, Annibald, s nažuljenim rukama radi neprestanog bacanja šestoperca u građanskim ra-

tovima, ponose što mogu da prospu pred njega vijence cvijeća, kako se Colone i Orsini nalaze zajedno i složni samo jednog jedinog dana i to baš onog kad stavljaju lovorove vijence na glavu ovog zaslužnog sina firentinskog bilježnika, a narod ga pozdravlja kličući: „Živio pjesnik! Živjelo Campidoglio!" a pjesnik odvraća: „Živio narod talijanski i Bog ga održao u slobodi!..." Kad čitamo sve to, tada nam se čini, da zraka stare slave osvjetljuje ove ruševine Rima, koji se opet podiže slaveći veliko ime renesanse; tada nam se čini, da je Italija zaista dostojna jednoga Franćeska Petrarke.

Ali u idealu, koji je obuhvatao misao i ljubav prama renesansi, isticala se u pameti i srcu Petrarkinu iznad svega: misao i ljubav prama Italiji. Roden kao izgnanik, još djetetom prenošen iz mjesta u mjesto, do iza Alapa, živeći dulje vremena od stranaka i magistrature, svu onu živu pažnju, koju ostali Talijanci posvećivahu svojoj općini, ili simvolu svoje stranke, on posveti samo imenu Italije. Iz knjiga Virgila, Cicerona i Livija on stade da ljubi Italiju, Italiju veliku, pobjedonosnu, jedinu; ali kao što renesansa nije starina i ako je u njoj novina pomiješana sa starinom, tako ni Italija Petrarkina nije Italija rimska, i ako ima u sebi mnogo njenoga. Živeći u doba gospodarâ, on im shvati namjeru i svrhu, koja se sastojala u diktaturi protiv stranaka, gvelfske i gibelinske, diktaturi, koja će obezbijediti narodima mir, slogu i konac građanskih ratova. Ali taka namjera ne prelažaše nikada preko bedema jednog grada, granice imanja gospodareva. Petrarka je sada raširi, pa, kao što je Dante navještavao rat čak i tirana protiv Gvelfa, da se obnovi veličina Imperije, tako on navještavaše mir medu gospodarima, da se ukloni svako rješavanje oružja i tudinskog gospodstva, da se u svojim prirodnim granicama povrati u svoju moć latinska narodnost, kojoj je glava Rim. Riječ Foscolova: „da se podigne Italija, red je prije uništiti sekte", glasovi 1847. godine za sjedinjenje talijanskih knezova, primirje i promjena stranaka u „Narodnom Društvu" pred 1859. godinu, — sve to bijahu glasovi, izreke i politika Petrarkina u četrnaestom vijeku. Kad ono Knez Metternich reče, da Italija nije drugo nego geografski izraz, on ne bješe tačno shvatio stvar. Italija bijaše literarni izraz, poetski prije-

vod. Onaj zaborav i osuda zemaljskih stranaka, gvelfske i gibelinske, ona sloga, koju pripovijedahu hiljade i hiljade munićipija, sve to bijaše zaista plemenita poezija. koja se začimlje u ljubavnoj pjesmi. Ne znam, je li istinito ono, što priča jedan Francez, da je, biva, austrijska uprava katkad zabranjivala pjevanje pjesme Italiji, ali ako je ona to zaista radila, jamačno je imala razloga, i ako je već bilo kasno.

Ali pjesnik, ako je i bio postojan u idealu o Italiji svagda, u svim dogadajima, u svim ratovima, u svim revolucijama, što ispuniše njegovo doba, ne propovijedaše uvijek slogu i mir. Ivan XXII. i Filip Franceski pomažu svojim auktoritetom i oružjem avanturistu Ivana Češkog; a Petrarka, koji također življaše na Dvoru avinjonskom, šalje domovini opomenu, koja kasnije u karmanjolskom horu bijaše samo jedan istorijski spomenik. Ko se ne sjeća one pjesme rimskom senatoru, gdje pjesnik omotava ruke u kose Italije, pa ih tako tragički niže pred uspomenom stare veličine i sadašnje mizerije? Ko se ne sjeća one pjesme upućene gospodi, što ratovahu oko Parme u godini 1344., pjesme jadovite i silne, gdje mržnja prama strancima u Italiji nade tako žestoka oduška, a ljubav prama otadžbini tako nježna izraza, pjesme, koja s jedne strane zove gradane, da se grle, a s druge, da ubijaju? A kada je Cola da Rienzo svojim tribunskim skiptrom sabirao oko sebe u Campidogliu glasnike iz svih gradova talijanskih, Petrarka zaista pomisli, da se njegova vajkadašnja želja primiče ispunjenju. I ostavi Dvor i Avinjon i zaboravi ljubav i postade nezahvalan Colonama: ne gledaše, ne mišljaše više ni na što nego samo na Italiju i Rim; on, koji je prije tri godine zazivao: mir, mir, mir, stade da proglašuje zator i rat: zator buntovničkom feudalizmu a rat gradanskom ratu. „Kad pomislim — piše on Coli pred 1347. godinu — na onaj žalosni ali sveti razgovor, što smo ga prekjučer vodili na vratima one stare crkve, čini mi se, da sam čuo proročanstvo, da sam čuo Boga a ne čovjeka. Tako si božanski oplakivao sadašnje stanje, pad i ruševinu republike, tako si duboko stavio prst svog govorništva u naše rane, da, kad mi se god povrati u uši zvuk onih tvojih riječi, svagda mi naraste bol u duši, blaga mi sjèta oblije lice, a srce, koje je gorjelo dok si ti govorio, sada, kad

misli, sjeća se svega i predviđa sve, razlijeva se u suze, ne već ženske nego čovječje, ali suze čovjeka, koji će svojom moći da se zgodnom prilikom zakani na nešto divno u slavu pravde i pravice. Pa i ako sam već otprije bio u mislima često s tobom, od onoga sam dana s tobom još češće, te čas očajavam, čas se nadam, čas opet, kolebajući se izmedu nade i straha, govorim sam sebi: „O, da se to hoće ikada da ostvari! Da se hoće da ostvari još za mojih dana! Pa kad bih i ja mogao imati udjela u tako velikom preduzeću, u tolikoj slavi!" Pa se okrenem raspetome Isusu i podviknem glasom žalosnim a očima suzama orošenim: „O dobri i preblagi Isuse, ustani, čemu spavaš? Pogledaj šta sve podnosimo i od koga! Pogledaj šta rade tvoji neprijatelji a pod grbom tvoga imena!" — — A na takove neprijatelje Isusove (vi već znate, koji su to), bjesnio je Francesko Petrarka tolikim bijesom, da reformatori XVI. vijeka mišljahu čak da ga mogu ubrojiti među svoje preteče. Ni ljubavi ni zastrašivanja, ni štovanja ga ne savladaše. Pjesnik mira postaje gnjevan baš pred očima rimskog Dvora; pjesnik sramežljive ljubavi odbacuje svaki stid u opisivanju sramotnih djela dostojanstvenika. U poslanicama bez natpisa njegov latinski stil osnažuje se novom moći, izražavanja mu plamte grozničavom sumpornom svjetlošću, pakleni ognjevi bukte ližući prljave slike a sotona (ovo je jedini put što ga pjesnik spominje) predsjedava i upravlja.

(nastaviće se)

HO CAPIO! (Razumio sam!)

Lakrdija u tri čina

napisao Ljubo Bilić (3. Г.)

Čin III.

Pojava I.

Aleluja i Nane.

Aleluja. (Kuca na vrata šer Stefana).

Nane. Ko je? (ide da otvori vrata).

Alel. Ah! da mi ti je odgovorit s jednim kacotom (pest) u joči, volil bi nego mesa jist.

Nane. Oh! Ča ćete, ča von je: ol ste opjanili?

Alel. Jeson ti ruog ćaćin!

Nane. Papa! Papa! Ovo se je vrotil kumpor Antonj i pari da je pjon.

Alel. Zov mi ga, zov, za tuo som i duoša, ukazaću nim jo jeson pjon.

Pojava. II.

Isti i šjor Stefano.

S. Stef. Ke nova kumpore Antonju?

Alel. Che nova?... Još imote obraza pitat me che nova! A ča se ne spominjete ča ste mi rekli ojutros? Onako se ne more uvridit u poštene jude.

S. Stef. Ča, ča, ča divjote? Ča son vom reka, do som vom do ča ste pitali i učinil som vom jubov, a drugo ništa.

Alel. Ča će meni vaša jubov! Ovo vaše pineze! Volil bi imat kugu nose nego vaših pinez (baca mu na sto banke).

S. Stef. (krsteći se) Patris et Filii!!!! kojega vroga imote, govorte!

Alel. Ni mom jo vroga, hvala Bogu; jo nimom š njim posla, kako ga je vaša fameja imala! O mislite vi da jo neznom

kako je vaš did do proždrit jovlu ćer, kad je nošo blogo na Slavač u gomilu, kako je meni provjo, meštar Zaneto i kako zno vas Paiz?

S. Stef. Figurazza![1] Ti ćeš doć mene inšolentat[2] u moju kuću za na misto mi zafolit! Udija vonka, ako ne da ću ti dvi noge u..... da nećeš znat di se nahodiš.

Alel. A zoč vi meni poštenome čoviku reć da som: ho capio? A znote ča ću Vom reć: Vi ste „ho capio"; Vaš ćaća je bil „ho capio"; vas nuono je bil „ho capio" i sva vaša rodbina je bila „ho capio" a ne jo, hvala Bogu i divici Mariji, ni moja fameja, nego pošteni judi, znoni i poznoni i ako siromasi!!!

S. Stef. (Ne može da se uzdrži od smijeha i kaže Nanu). Poj zov ovamo ono meštra Zanetota nek udija dojde momenat. Biće mu ona hudoba stavila u glovu ove ludarije ovome divjoku. (Nane ide pospješno).

Alel. Imote se prov još rugat! A ča bi ste sadoja kontraštali,[3] da mi niste rekli da som „ho capio?"

Ne spominjete se da je ovo bila parva rič, ča ste progovorili, kad vom je reka sin, da vos jo iščem? Još bi ste imali kuraja[4] reć da ni istina, ma jo ni som „hvala Bogu" još gluh, ne.

S. Stef. Poj vrože s vrogom, ni zla nidnega u ovoj riči, nego si ti ignoranat[5] i ne znoš. Ova rič hoće reć;[6] razumil som.

Alel. Razumi som i jo, razumil! Ah! gledojte kako bi se oni itili izvadit, kojom furbarijom.[7] Da mi ni ojutros špjego sve ovo meštar Zanetto u butigi i uon se intendi u latinski jazik, sasvim da je marangun[8] i da ni puno študijo.[9] Ah! bogme vidilo se kako je ono uon učini žvelto[10] one konte,[11] latinski..... A pripozito[12] kad smo u ovemu! Vi meni reć, da mi nestavite na onu 35 fiorinih nego jednu molu stvor dobitka; a meštar Zaneto mi je stavi prid oči i prikozol da je tuote četiri fiorina i dvodeset šuoldih na godišće: a to lipo dohodi dvonaste po stuo. Kako vos ni duša zabolila vazjet toliko jednomu siromahu kako meni, na provu viru. Jo som se stavil u vaše

[1] svinjo [2] vrijeđat [3] prepirali se sa mnom [4] srca [5] neznalica [6] znači [7] lukavstvom [8] drvodjelja [9] učio [10] brzo [11] račune [12] glede ovoga.

ruke, a vi meni ovo opravit i ovako, na ovi nočin, me maltratat[1]....

S. Stef. Bože moj hajde ti imat posla s ovom jentajom. Ma divjok i gore, vajo da ti rečem!

Alel. Kad ste rekli ono, morete i to, morete.....

S. Stef. Kako to izahodi dvonaste po sto?

Alel. Pitojte meštra Zaneta, pok će te vidit kako to izahodi; uon mi je prikazo, da se ni moglo boje.

S. Stef. Ča će meni meštar Zaneto i meštar divjok. Ako nis po sve šupje glove; slušoj ovode beštjo. Reko son ti, da ćeš mi dat po šolda na fiorin na misec: ovo ovode korta i svidoći (kaže pismo na stolu) a po šolda na fiorin na misec, to čini šest šoldih na godišće; dakle za dvo fiorina, dvonaste šoldih za tri, osamnaste; za četiri fiorina dvodeset i četiri šoldih; za pet: trideset šoldih; dakle za deset fiorinih, šesdeset šoldih dobitka na godišće; za dvodeset fiorinih; fiorin i dvodeset šoldih; za trideset fiorinih, fiorin i osandeset šoldih a ovamo za pet fiorinih ča je do tristipet: trideset šoldih i to je u sve dvo fiorina i deset šoldih. Gre dobro? jesu ovo konti ćori?[2] Di je ovode dvonaste po sto? ni, inveze[3] šest po sto? A u današnji don, di bi ti nošal pinez za šest po sto? Ne bis ni u brata tvoga (Ulazi meštar Zaneto čini se svemu nevješt). Oh! Propjo vos je Bog dovel ovode meštre Zaneto moj!!!

Pojava III.

Meštar Zaneto i isti.

M. Zan. (Ne čineći se vješt riječima njemu upravljenim). Evome ovode Sjor Stefan. Ča zapovidote ča ste tako alteroni.[4]

S. Stef. Ča si lud, ča si stavil u glovu ovome čoviku, ovoj pasjoj viri omalo da ga nisam bocil niz škale. Ti s tvojim ludarijama činiš svaki don škondolih a misliš činit prodece.

M. Zan. (gledajući ga začuden). A jo jošće neznom ča će te stim reć.

S. Stef. Drogi moj, ne ćeš meni dovat rog za sviću nisom dite, rodil sam se pri tebe, rodil.

---

[1] zlostavit [2] čisti [3] naprotiv [4] ljutit [5] junaštvo.

M. Zan. Eh! ma no[1] potloga![2] to von je tako. Spjegoj te se.

Alel. Ah! Oni bi itili svakim imot prov, vidite; ma su nošli ovega puta ko će nim prisić jazik.

S. Stef. Čamu niš rekal da „ho Capio" hoće reć lupež, da sam mu vazel dvonaste po sto i toliko drugih stvorih ča mi je ovode ovi divjok već smantol, njega kumpatim, jer je injoranat od tebe se čudim di ne promišljoš ča govoriš i ča činiš.

M. Zan. Jo? Jo???? Čudim se jo od Vos ča ste čovik od pripozita. (Podižući glas ljutito).

Alel. Sujte još i gore, meštre Zaneto i meritaju;[3] kad oni nemaju rigvorda od drugoga nimo imat ni drugi od njih.

M. Zan. (jedovito Alehiji): Ča son ti jo reko suhi, čorni Varbanjin kontra[4] njima? Kad si ti s nami govoril? Skin misliš ti imat posla? Ča si ti doša mene ovode omrazit s poštenim čovikom? Da nison u tuju kuću, dobiti jo četiri u rebra da se ne biš otole makal, prosasko rilo!

Alel. Oh! vrože vrozji! Ča von je meštre Zaneto, ča ste izošli vonka svisti? Ča? ni son bil ojitros u Vos u butigu? Ča nison vom provjol od mojie kažote? A ni ste mi Vi kozali i špjegali ča će reć „ho capijo?" A ni stemi učinili konat uonondikoja na onu dašćicu koliko nim imo ploćat dobitka na godišće ovamo njima? Ni ste mi provjali od njihove ćerje i toliko drugih stvorih?

(Svršiće se).

[1] ali ne [2] bora mi [3] zaslužuju [4] protiv.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

V. Bogišić et C. Jireček, Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272. (Sumptibus Academiae scientiarum et artium Slavorum Meriodionalium). Zagrabiae, MCMIV.

piše Dr. **Karel Kadlec.** Prag.

Bilježimo za sada samo u kratko publikaciju, koja pripada zaista naj znamenitijem pojavama u struci pravne povijesti kod Slavena u posljednjim godinama. Spojiše se dva prvaka slaviste i izdaše zbirku dubrovačkih zakona od god. 1272., a to tako savršenim načinom, da nije uopće moguće poželjeti boljeg izdanja. „Knjiga statuta", t. j. dubrovačkih zakonskih pretpisa, objelodanjena je ovdje na temelju dviju glavnih recenzija, uz neznatne promjene u riječima daljnjih triju recenzija, al manje znatnih. Iza teksta zakonika, koji obuhvaća samo polovinu cijele knjige, dolazi opsežan, vrlo znatan *appendix* (dodatak), koji je za pravo ključ teško razumljivomu dubrovačkom zakoniku. Taj je *appendix* — izim nekoliko stranica — dijelom rad slavnoga dubrovačkoga pravnika XVI. stoljeća Fr. Gundulića (de Gondola), a dijelom samih izdavača. Sadrži nekoliko komada. Na prvom su mjestu (str. 232-248) *Tabulae rubricarum singulis statutorum libris praemissae*, t. j. napisi pojedinih kapitula zakonika, onda *Adnotationes marginales*, opaske na okrajcima triju kodeksa (str. 249-251), koje upućuju čitatelje na pojedine kapitule zakonika od god. 1272., a i drugih zakonskih zbiraka dubrovačkih, koje ćemo kasnije spomenuti, ili označuju, da je bio stanovit zakonski pretpis promijenjen, odnosno ukinut. Oba prva komada *Appendixa* potiču jošte iz doba pred Gundulićem. Naj kasnija recenzija zakonika — izdavači je nazvaše E — bila je uredena Gundulićem u XVI. stoljeću i jest mnogo savršenja od spomenutih *Tabulae rubricarum* i *Adnotationes marginales*. Gundulić je naime napisao k svim kapitulama stručna kratko stilizovana *summaria* i sijaset *scholia* i pripojio izvrsne indekse (osim toga je recenzovao i sam tekst, a kapitule razdijelio na paragrafe). Ovi Gundulićevi komadi opsižu u knjizi (str. 251-421). U sumarijima pruža Gundulić s nekoliko malo riječi kratak sadržaj svake kapitule zakonika prema pojedinim paragrafima. Pošto uvijek ne uporavljuje za-

konskih termina, već se vlastitim riječima izjavljuje, zato je njegov sumarij na nekim mjestima od velike vrijednosti kao tumač nepoznatih termina zakona, a dakako i za tumačenje mnogih riječi, koje nijesu sasvijem jasno stilizovane. Indeks je abecedno sastavljen u obliku rječnika i olakšava traženje u zakonu, a imade još te novi indeks, sadržaj svih gesala, koja su u glavnom indeksu. U taj glavni indeks umetnuta je pod slovom P. *Praxis judiciaria*, traktat o dubrovačkom sudbenom postupku, koji imade 21 titul u (str. 384-389). Svoje marginalne opaske (str. 409-421) nazivlje Gundulić, u indeksu i u samim opaskama, *apostillama*. U jednima upućuje k drugim pretpisima ne samo Knjige zakona, nego i k ostalim zakonskim zbirkama dubrovačkim, gdje se stanoviti pravni pretpisi i instituti ruše, mijenjaju, dopunjuju, potvrđuju, ili gdje se zakoni među sobom ne slažu, u drugima pruža tumačenje zastarjelih riječi već u XVI. stoljeću i institucije u ono doba nedovoljno poznate. Iza Gundulićevih apostila dolazi *Index nominum et verborum novus*, koji su napisali izdavači (str. 421-459). To je naj znamenitiji dio čitavoga *Appendixa*, u kojemu se tumače tehnički termini zakonika i taj je dio tako potrebit, da bez njega ne možeš upotrebljivati dubrovačkoga zakona. Njegov tekst imade sijaset nepoznatih termina tako, da bi mnoga mjesta bila nerazumljiva bez strukovnjačkoga tumačenja. Uz riječi sredovječne latinštine danas malo komu poznate, pojavljuju se tamo i sredovječne grčke riječi kao entega (ἐνσήκη), aptagi (ἐκταγιατικά), pivati, (ἐπιβάται), perchivium (τρεῖς), pitropi (ἐπίτροποι) i dr. Tamo i amo imade i slovenskih riječi, od kojih su neke dosta nakažene, kao patacum (potok), lidigna (ledina) i dr.

Od velike su vrijednosti i Prologomena t. j. opširni znanstveni uvod (str. V.-LX.), u kojem izdavači raspravljaju o Knjizi zakona dubrovačkih i upoznavaju nas s drugim dubrovačkim pravnim zbirkama, iznašaju pregled literature i izvorâ dubrovačkoga prava i poglavito se bave rukopisima, na čijem su temelju priredili svoju publikaciju. Donašamo kratak sadržaj prologomena.

Preko jedanaest vijekova trajala je dubrovačka republika, ali Knjiga statuta od god. 1272. jest jedini sustavno uređeni zakonik. Taj je kodex bio napisan na temelju starih dubrovačkih zakona (statuta). Pravila, međusobno oprečna, bila su uređena, suvišne stvari bile su ispuštene, nedostaci popunjeni, a tamna mjesta razjašnjena. *Liber statutorum civitatis Ragusii* jest kodex sveopćeg značaja. Sadrži staro građansko pravo, kazneno, pomorsko i mnoge ustanove javne uprave. Starije zakone prije god. 1272. spominju izdavači na str. VI. prologomena i objelodanjuju svekolike njima poznate na str. LXI.

do LXIX. Baš je čudnovato, da zakoni izdavani poslije g. 1272. nijesu više bili u jednu sustavnu cjelinu uredeni i što time nije imala dubrovačka republika za preko pô tisuće godina zakonik u pravom smislu riječi. Zakonske su zbirke iz kasnijeg doba (poslije god. 1272.) uredene samo kronološki. To su one tri knjige zakona, koje su opisane već u starijem Bogišićevu radu: Pisani zakoni na slovenskom jugu (Zagreb, 1872. str. 106 i slijed.):

1. *Liber reformationum*, uredena god. 1335. Prvi sastav ove knjige bio je sankcijonovan god. 1306. Dodaci idu sve do god. 1410.

2. *Liber Viridis*, zbirka zakona od god. 1358. do god. 1460.

3. *Liber Croceus* počinje god. 1460. i premašuje polovinu XVI. stolj.; u nekim kodeksima dopire do pol. XVII. vijeka, a u jednom primjerku do god. 1806., dakle do pada dubrovačke republike.

Dalje nabrajaju izdavači pravne zbirke, koje sadržavaju samo posebna pravila neke struke, a koje su bile napisane na temelju spomenute četiri glavne knjige dubrovačkih zakona. One donašaju uprav izvatke iz tih knjiga. To je poglavito knjiga pod imenom *Criminalium* (bez dvojbe skraćeno u njesto *Liber legum criminalium)*, kaznene ustanove iz svih četiri spomenutih zakonskih zbiraka. (Pisano talijanski). Dalje spadaju ovamo *Statuta Stagni*, zbornik ustanova, koja su se ticala uprave dubrovačkoga kneza u Stonu i na Stonskom Ratu. Sadrži izvatke ne samo iz zakonskih pretpisa, nego također iz uputa *(commissiones)*, koje su bile davane stonskim knezovima pri nastupanju njihove službe. Ova je zbirka započela god. 1335., a zakoni njezini, u koliko su datovani, potiču od god. 1350.-1406. Inih rukopisnih knjiga s izvacima iz tih četiri temeljnih zakonskih zbiraka, izdavači ne spominju.

Na str. VIII. prologomena nabrajaju izdavači dubrovačke pravne zbirke, koje sadržavaju specijalno gradivo, ali koje nijesu pukom izradbom spomenutih već zakona. To su: a) *Capitulare parvae curiae* iz doba prije god. 1272., koji se spominje u *Liber statutorum* u knj. VIII. kap. 3., a ipak je izgubljen; b) *Liber statutorum doane* iz god. 1277.; c) *Capitolare della dogana grande* iz god. 1413. s dodacima do god. 1674.; d) *Regolamenti della dogana grande per la navigazione nazionale*, tisk. u Dubrovniku g. 1794. i 1815. (novo izdanje od Gelcicha).

U oblasti dubrovačke republike imali su svoje vlastite zakone otoci Lastovo i Mljet. I ove spominju izdavači.

Pravo dubrovačko nalazi se dalje u knjigama dubrovačkih vijeća: maloga vijeća, vijeća umoljenih (consilium rogatorum,

srav. mletačko consiglio dei pregati, senat) i velikoga vijeća, u kojima je popisano djelovanje tih vijeća. *„Libri de consiliis et reformationibus"* počinju god. 1301., a svršavaju padom dubrovačke republike god. 1806. Za ovog petstogodišnjeg doba broje se 430 svezaka (sahranjenih u gradskom archivu) osim *Libri commissionum* (Lettere e Commissioni) iz godina 1358. i slijed. i drugih knjiga. Knjige vijeća iz god. 1301.-1379. izdala je Jugosl. Akademija u Monum. Ragus., sv. I.-V. Na str. IX. i X. spominju se tri zbirke *sudbenih riješenja* dubrovačkih, koje imade Bogišić u svojoj knjižnici. Znatno vrelo za poznavanje dubrovačkoga prava jesu privatne pravne knjige, koje sve rade o sudbenom postupku. To je spomenuta već Gundulićeva *Praxis judiciaria*, dalje slično djelo Šimuna Beneše, *Praxis curiae ad formam legum et consuetudinum reipubl. Ragus.*, dalje Nikole Bunića; (de Bona) *Praxix judiciaria*, a konačno Marina Tudisi, *Praxis juridico-civilis fori Ragusini* (str. X. i XI.).

Neka od spomenutih dubrovačkih pravnih vrela bila su izdana štampom. Čudnovato je, da su se sve četiri glavne zbirke zakona — počinjući Knjigom zakona od god. 1272. — nahodile jedino u rukopisima i nijesu bile štampane. Izdavači naslućuju (str. XII.), da te zbirke hotimice nijesu bile štampane, već tajno čuvane. — Prva kapitula prologomena svršava bibliografičkim podacima o literaturi i izdanjima vrela dubrovačkoga prava (str. XIII. i XIV.).

Druga se kapitula bavi formalnom stranom Knjige zakona. *Liber statutorum* bi potvrđen god. 1272. i malim i velikim vijećem, a onda tek odobren u skupštini čitave općine *(in concione, in arengo populi)* i proglašen dubrovačkim knezom Markom Justinianom *(Giustiniani)* iz Mletaka. Razdijeljen je na osam knjiga, premda se čitava zbirka zove *Liber*. U prvoj se knjizi govori o javnim uredbama dubrovačke republike, o platama činovništva, odnosno o daćama pučanstva činovnicima i o nekim pravima crkvenim, nadbiskupskim, kleričkim i redovničkim. U drugoj su knjizi formule prisege svih činovnika počinjući od kneza pa sve do naj nižih službenika i prisega puka mletačkomu duždu i dubrovačkomu knezu. Knjiga treća bavi se sudbenim postupkom. Na kraju ove knjige imade postanova o sudbenim sastancima Dubrovčana sa susjedima, koji se sastanci zovu lat. stanicum (od riječi stanak, u mjesto sastanak), o kojima je Bogišić napisao posebnu raspravu već god. 1877. Knjiga IV. i V. rade o građanskom pravu. U četvrtoj knjizi uređeno je obiteljsko pravo i ženidbeno-imovinsko. Ova knjiga imade vrlo mnogo potanjih ustanova, osobito o prćiji. Peta se knjiga bavi raznim pitanjima: svojinom nepo-

kretnog imanja, prodajom nekretnina, služnostima, (servitutima) i drugim stvarima. Šesta knjiga sadrži kazneno pravo, a sedma pomorsko. U osmoj knjizi — naj većoj — govori se o raznim pitanjima. Ona je nekako dopuna prethodnih knjiga. Jedino prednji dio osme knjige sustavno je uređen, a inače su sastavljene kapitule prema poretku vremena sve do god. 1358., kad je posljednji knez mletački otišao iz Dubrovnika.

Kod razdijeljivanja gradiva, nijesu se sastavljači Knjige zakona obazirali niti na Institucije, niti na Pandekta, niti na druge poznate pravne zbirke, već su razdijelili zakonik po svoju, na osam knjiga, a knjige opet na veći ili manji broj poglavlja. Daljnje razdijeljenje poglavlja na paragrafe (ili „numere") potiče, kako je već rečeno, od Fr. Gundulića.

Pojedina poglavlja pisana su govorljivim slogom, u kojemu se riječi ne štede. Često se tumači uzrok zakonske ustanove doista uz vrlo mnogo riječi, al su baš ova tumačenja od velike cijene za pravničkoga povjesničara. Neka poglavlja imadu 2-2½ stranice, a druga opet samo jedan ili dva retka.

Pitanje je: ko je napisao *Liber statutorum?* Jamačno, to nije bio knez, koji je taj zakonik proglasio. Jer knezovi su bili u Dubrovnik pošiljani duždem samo na dvije godine, a za to kratko vrijeme nijesu se mogli upoznati s dubrovačkim pravom tako, da bi mogli rastrkane njegove ustanove sakupiti, te ih zakonodavno kritički urediti. Bio je dakle *Liber statutorum* sastavljen domaćim pravnicima, naj prije sucima. Ni njihova imena, ni štogod bliže o njihovom radu nije poznato. Znamo jedino, da je dubrovački zakonik bio napisan god. 1272. za knezovanja Marka *Justiniana*, koji je poticao iz poznate mletačke porodice, nosio je pridjevak *Orso*, i bio dvaput dubrovačkim knezom, u god. 1270.-72., a onda 1276.-78. Izdavači spominju neke podatke iz njegova života (str. XVIII. i XIX.).

Treće poglavlje prologomena bavi se nutarnjom stranom kodeksa. Redaktori zakonika sabrali su pravne norme, koje su već postojale, uredili ih, dopunili, a neke ispustili ili promijenili. No njihova namjera nije bila da sastave zakonik isključne potpunosti, uz koji ne bi vrijedila druga pravna vrela. Ostalo je još mnogo pravnih običaja nekodifikovanih, na koje se kodeks izrijekom poziv lje.

Izdavači su istakli pitanje: otkuda potiču pojedine ustanove dubrovačkoga prava, a djelomice na to pitanje i odgovaraju. Nema dvojbe, kažu, da su neke ustanove dubrovačkoga prava tudinskoga porekla, ali su se ovi elementi, primljeni naj većim dijelom još prije god. 1272., srasli već sa starijim zakonima, nego li je *Liber statutorum*. Premda je Dubrovnik ze-

mljište, na kojem se uvijek gojilo rimsko pravo, ipak je u Knjizi zakona, prema riječima izdavačâ, vrlo malo ispisano iz *„Corpus juris civilis"*. Što je bilo recipovano, to je promijenjeno ili skraćeno. Na str. XX. imade za to potvrde.

Što se tiče kanoničkoga prava, spominju izdavači (str. XX.): *Etsi in ordine litium instituendarum quaedam sine dubis accepta sunt ex jure canonico, tamen legem quandam ex hoc fonte in Librum statutorum ad literam translatam non animadvertimus.* I dubrovački povjesničari tvrde da u Dubrovniku ni rimsko ni crkveno pravo nije imalo ni dopunbene (uzgredne) vrijednosti. Knjiga se statuta upravo opire nekim povlasticama crkve i njenim težnjama na proširenje vlasti.

Pitanje je dalje: da li je i koliko je crpio *Liber statutorum* iz mletačkoga prava? Premda su dubrovački knezovi bili postavljani od god. 1205. do god. 1358. mletačkim duždima, koji su pazili da u zakone ne dođe nešto, što bi bilo štetno po Mletke, mletačko pravo, kažu izdavači *„Ragusinis fontem juris parum suppeditavit"* (str. XX.). Već svojim uredenjem razlikuju se mletačka statuta iz god. 1243. sasvijem od dubrobrovačkih statuta iz god. 1272. (Ona imadu pet knjiga, proti osam dubrovačkih.) Moglo bi se pomisliti da je *Liber statutorum* crpao barem u VII. knjizi (pomorsko pravo) mnogo iz mletačkih statuta. Al i tu nije bilo mnogo primljeno. Usuprot tomu više je crpano iz bizatinskoga pomorskoga zakona *(νόμος ναυτικός)* iz VIII. stoljeća.

S Knjigom dubrovačkih statuta treba dalje uporediti neka mjesta statuta dalmatinskih općina, poglavito Kotora i Korčule. Izdavači donašaju (str. XXI.) primjere. Statuti Lastova, Mljeta i Hvara crpali su iz Knjige dubr. zakonika od 1272. g.

Redaktori ovoga zakonika uzimali su neke ustanove iz običajnoga prava, ali kako je već spomenuto, uz pravne običaje u zakon primljene dopuštala se i primjena pravnih običaja, koji ostaše izvan statuta.

U četvrtom poglavlju prologomena govore izdavači o dodacima i promjenama Knjige zakona. Na dubrovačkom zakoniku činile su se promjene već treće godine poslije proglašenja, dakle od god. 1275. sve do god. 1408. Radi se ovdje o promjenama, koje su uvrštavane u zakonik. Kronološki pregled tih promjena i dodataka nalazi se na koncu publikacije (str. 459 463). Razlikujemo dvije vrsti dodataka. Jedni potiču iz doba mletačkih knezova do god. 1358., drugi iz doba dubrovačkih knezova (latinski *rectores*), poslije god. 1358. Promjene, učinjene god. 1358. i kasnije su neznatne. Osnovan je naime god. 1358. pomenuti *Liber Viridis*.

Opširnija peta glava prologomena posvećena je Gunduliću i njegovim indeksima i scholijama. Tu su točni životopisni podaci o Gundulićeu, a izlaže se i bogata njegova književna djelatnost (str. XXIX.-XXXV.).

Gundulićeva sumarija, indekse i apostile ka Knjizi zakona spomenuli smo već gore. Sličnim aparatom priredio je spomenuti slavni dubrovački pravnik i tri ostale glavne zbirke svoje domovine. I za *Liber Reformationum* napisao je sumarija i indekse, no marginalnih opazaka pridodao je veoma malo. Od Knjige statuta razlikuje se Gundulićeva recenzija Knjige reformacijâ time, što poglavlja nijesu razdijeljena na paragrafe. Pred indeksima izbrajaju se mletački knezovi, koji se u tim zakonima imenuju, kao i ukinute reformacije. I *Liber Viridis* i *Liber Croceus* imadu slične dodatke. U indeksu zbirke naj poslije spomenute imade pod riječi **Consules** nov komentar o dubrovačkom sudbenom postupku, razdijeljen na 26 titula. Od Prakse sudbene u indeksu *Libri statutorum* razlikuje se time, što se poziv|je na tekstove svih zbiraka dubrovačkih zakona. Vrlo je znamenita titula toga komentara, u kojoj se govori o pristojnosti (nadležnosti) svjetovnih sudaca u rasprama, koje se tiču crkvenih dobara. Ovdje opisuje Gundulić svoje poslanstvo u Rim god. 1582.-83. u ime Dubrovačke republike. Iz toga, kao što i iz drugih opazaka, jasno je, da aparat *Libri Crocei* potiče takođe od Fr. Gundulića. Isto tako je to sigurno o aparatu *Libri Viridis*, što se razabire iz posvete, koja je pred indeksom, te nosi potpis Gundulićev. Na str. XXXIX. i XL. naročito dokazuju izdavači, da i aparat (komentari, indeksi, opaske) *Libri statutorum* i *Libri reformationum* treba pripisati istomu F. Gunduliću.

Šesto poglavlje prologomena opisuje pet recenzija Knjige statuta, a imade tu i snimaka iz dvaju kodeksa. Iz sedmoga poglavlja (posljednjega) doznajemo, kako je došlo do izdanja Knjige statuta i upoznajemo se s potankostima izdanja.

Rado bismo govorili i o sadržaju pojedinih knjiga Dubrovačkoga zakona, ali to već prekoračuje međe ovog referata. To ćemo učiniti drugom prilikom.

Na svršetku izjavljujemo jedino želju da se svi slovenski pravni spomenici izdadu tako savršenim načinom kao što je izdan *Liber statutorum civitatis Ragusii*.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Нова српска њисменица. Професор Л. Зрнић (Београд. Држ. Штамп.) прештампава из „Просвјетног Гласника" свој приједлог о новој српској писменици. Тај је приједлог многостручан, ма и да је садржан у кратку чланку од пет страница. Он тврди, да се слово и ријеч имају писати једним самим потезом, ако хоћемо да брзо пишемо; да велика слова имају бити једнака малим, да писмена и штампана слова имају бити једнака, и да се има писати усправно а не косо.

Први је дио његова приједлога, да се пише слово и ријеч једним потезом, посве разложит, надасве обзиром на садашњу српску писменицу, у којој има више слова, гдје то није могуће, како на пр. са *п, ш* и др. У томе је руска писменица претекла нашу српску, јер се *п* пише *n*, *ш* се пише *т* и ост. Зрнић је ово прво питање ријешио повољно предлагањем реформоване писмене азбуке. Али треба примјетити да слова *а, д, с, н, њ* није могуће једним потезом написати, ако се по једном дијелу потеза не прође два пута. Окром тога облик предложен за *б* није управ лијеп, а мало се осим положаја и величине трбуха разликује од слова *j*.

Други дио приједлога; да велика слова буду једнака малим, дакако да би олакшао учење и раширио писменост у народу. То су наши стари пред неколико стотина година и чинили, кад су писали старом ћириловицом; али су они и разликовали често велика слова од малих тим да су велика слова писали двоструким потезом. Једнакост би великих и малих слова олакшала учење, али би остало оно што је било у старој ћириловици, да се често не би знало, да ли је једно становито слово велико или мало; ну то је нузгредна ствар, јер нијесу ни сад сва велика слова различна од малих.

Трећи је приједлог, да писана и штампана слова буду једнака, или дајбуди слична, ако не истовјетна. Писац разложи овако: У српскоме језику има 30 гласова и слова, која као мала и велика чине 60 слова за писменицу, а 60 за штампу, то је 120 знакова, које треба научити, или 83, ако се одбију она слова, која су једнака или слична у штампи и у писму. Пошто од 30 слова, које он предлаже, 24 су једнака или слична штампаним, ученик, мјеште 83 знака, имао би их научити само 36. То је добро, само треба прије одлучити, да ли су њека слова, која он предлаже упорављива. Ну и сам писац увиђа да ипак писана и штампана слова не би била истовјетна, а не усуђује се, како је разложито, да предложи њихову истовјетност, те тако постаје сумњив број од 36 слова.

Посљедњи је дио његова приједлога, да се пише *усправно* писмо, а не *косо* и зато наводи познате разлоге: хигијенски, педагошки и практички. Ми ћемо ипак примјетити, да су разлози за усправно писмо добри у теорији а да у пракси потамњује њихова јасноћа.

У пракси се догађа, да већина људи, који су научили да пишу усправно, упадају у порок да пишу *криво косо* потезима косим с лијева на десно; то је обратно према староме косоме писању, при којем се потези пишу косо с десна пут лијеве. Али ово искривљено *косоусиравно* писање води за собом порок, да се слова потежу једно за другим, тако да, мјеште да буду једно поред другога, остају често једно под другим и да тако писмо може постати нечитљиво а :а нај мање ружно. При старом косом писању порок је писања слова испод слова искључен.

Да завршимо. Добра је идеја да се слова и ријеч пишу једним потезом; добри су мал не сви предложени облици, али при неким словима повраћање на исти потез није искључен. Остало чини ми се да нема знатне практичне вриједности. А. Вучетић.

— *Песме Васе Живковића.* Овај се пјесник истиче међу пјесницима 40 тих година. Он је пјесник пјесама: „Радо иде Србин у војнике", „Орао кликће", „Ти плавиш зоро златна", „Одби се витка грана" и других. Милан Ђурчин издаје његове пјесме уз помагање кћере пјесникове, госпође Софије удове Ђурковића, која му је повјерила рукописе и писма очева. Професор Др. *Јован Скерлић*, одличан критичар, написаће критични чланак о пјеснику В. Живковићу и његовом доба. Госп. *Тодор Џлем. Стефановић од Вилова* приложиће чланак о проти Васи као човјеку, Србину, пријатељу и свештенику по успоменама својим, свога дједа Тамбурића, поочима и свога оца побратима пјесникова и своје матере посестриме пјесникове. Иза пјесама доћи ће ноте за пјесме које се пјевају, а нарочито ће их спремити г. *М. Тајаловић*. Књигу ће издати г. *С. Б. Цвијановић*, књижар у Београду. Цијена књиге не ће прећи 3 динара, али није још утврђена. Сто комада биће на засебној хартији уз круну више. Предбројба се пријављује код *С. Б. Цвијановића Београд, Кнез. Михајл. ул. 22* и код *Браће Јовановића у Панчеву за Аустро-Угарску*. Препоручујемо предбројбу на ову књигу.

— *Smrt majke Jugovića*, dramska pjesma u tri pjevanja od Iva Vojnovića, izašla je nakladom dioničke tiskare u Zagrebu. Oprema je krasna. Knjiga nosi portret Vojnovićev a uz svako pjevanje i originalnu sličicu, koju je izradio Iveković. Knjiga stoji 1 K 50 para i naručuje se knjižari Đ. Trpinca u Zagrebu. Knjiga će brzo biti rasprodata, jer je bila željno očekivana. Zato neka se pospješi ko je želi dobaviti.

— *Бранич* у бр. 6. садржи између осталих ствари чланак: Који говор (дијалекат) треба узети за основ српског или хрватског књижевног језика — источни, или јужни?

— *Дело* у својој свесци фебруара о. г. доноси између осталих ствари спрштак реферата од *Гаврила Јовановића* о дјелу *Јована Скерлића:* Омладина и Њена књижевност (1848-1871) и приказ о дјелу: Стјепан Митров Љубиша, утисци и успомене, које је написао заслужни књижевник *Тодор Стефановић Виловски*.

— *С. Књижевни Гласник* у свесци 16. марта о. г. између осталих радова доноси критику *Др. Ј. Скерлића* о студији *Т. Остојића* о Доситеју Обрадовићу у Хутову; затим наставак реферата Т. Р. Ђорђевића о двије румунске књиге о Румунима у Босни и Херцеговини.

— *Летопис Матице Српске* у II. свесци за 1907. доноси књижевну студију *Јована Скерлића* о Јанку Весели-

новиђу; пјесму *Џозуа Кардучија:* На извору Клитумна, прев. *Бошка Десниће.*

† *Ladislav Evgen Petrović*, slikar, umro je u Beču 1. aprila o. g. Rodio se u istom gradu 25. januara 1839. Otac mu, Mitar Petrović, bješe vajar. Iza smrti očeve poče Ladislav učiti slikarstvo u bečkoj akademiji pod profesorima Steinfeldom i Zimmermannom. Njegova je struka bila pejzaža i arhitektursko slikanje na ulje i akvarel. Njegove austrougarske narodne nošnje bile su reprodukovane u bojama. Bio je za 25 godina umjetnički dopisnik francuske „L' Illustration" i crtao je za „Illustrierte Zeitung". Mnogo je radio za knjižnu trgovinu. Jedan njegov nacrt plakata za Jubilarnu izložbu u Beču 1888. bio je nagrađen. Tu je on bio izložio četiri velike slike na ulje o Beču, koje su sada grada Beča. Druge četiri velike slike o povodnji u Segedinu kupio je stranom grad Segedin, stranom cesar Franjo Josip I. U Künstlerhausu izložena je sada slika na ulje „Jesenski motiv". Bio je ukopan u srijedu po podne 3. o. m. u Centralnom groblju u Beču.

† *Karl Gussov*, slikar, umro je 27. marta u Pasingu kod Münchena.

Наука. - Nauka.

Filosofija i pravne znanosti.

Mudre izreke. Oštrina zakonâ umnožava zločinstva. Montesquieu.

Ima zakonâ, ali ko ih primjenjuje. Dante.

Mnogi ljudi snaže tijelo vježbanjem, a ne brinu se da osnaže dušu krepošću. Diogenes.

† *Pobjedonoščev.* Prokurator sv. ruske sinode umro je 23. marta u Petrovu gradu. Rodio se 1827. u Moskvi, gdje mu je otac bio profesor literature. Položi 1846. s odlikom konačni ispit u duhovnom seminaru u Moskvi; zatim je učio u carskoj školi prava u Petersburgu i postade tajnikom i velikim tajnikom u vladinom senatu u moskovskom okružju i u isto doba profesor građanskog prava u universitati u Moskvi. Pozvat je 1860. u Petersburg da bude nastavnikom pravne znanosti djeci cara Aleksandra II. Pratio je 1863. velikog vojvodu nasljednika prijestolja na putovanje po Rusiji i napisao je o tom i knjigu. Postane 1868. ministrom i senatorom, a 1880. velikim prokuratorom sv. sinode. U ovom smještaju on je djelovao močno ali nesebično na cijelu rusku politiku, počam od stupanja na prijestolje Aleksandra III., za carski apsolutizam i pravovjerje. Bio je ne samo znamenit državnik, nego i pravnik učenjak. Njegovo djelo o ruskom građanskom pravu, koja je prva potpuna radnja o ruskom pravu, neophodno je potrebito za svakog ruskog pravnika. Izdao je i druga juridička djela i monografije i veliko mnoštvo pobožnih knjiga. Godine 1896. slavio je pedesetu obljetnicu državne službe. Na mlado ljeto 1904. dobio je naj viši ruski orden, orden sv. Andrije u briljantima. Bio je velik protivnik zapadne evropske kulture, parlamentarizma, porotnog suda i slobode štampe. Imenovan mu je za nasljednika u sinodi knjaz Obolenski.

† *Grof Lambsdorff* (Vladimir Nikolajević), ruski ministar spoljašnjih posala, umro je 20. marta u San Remo u dobi od 62. godine. On bješe porijetlom prastarog vestfalskog (njemačkog) plemstva.

— *Dr. Petar J. Gudev* postao je iza umorstva Petkovljeva predsjednikom

bugarskog ministarstva. On se rodio 1863. u selu Gracu u Istočnoj Rumeliji. Bio je krojač, pak šegrt po dućanima u Slivnu. Kad je ondje podignuta gimnazija, dade se na gimnazijalne nauke i svrši ih. Zatim postade pučkim učiteljem. Godine 1885. stupi u dačku legiju. Iza rata postade kancelistom u Ruščuku. Stupi 1887. u patriotsku ligu protiv ustanka. Iste godine pođe na universitatske nauke u Pariz i u Brüssel, gdje dobi državnoznanstveni doktorat, zatim preduze naučno putovanje u London i u Rim. Postade 1892. god. predstojnikom u ministarstvu građevina. Kao stambulovac bi 1894. g. otpušten od službe. U stranačkim vezama bio je pomirljiv. Taki je bio i kao poslanik, potpredsjednik i predsjednik sobranja. Dobio je sada i lisnicu unutrašnjih posala.

— *Imenovanje.* Savjetnik, g. Mato Bojanić, bio je imenovan predsjednikom pokrajinskog sudišta u Dubrovniku.

† *Dr. Eduard Gregr,* voda Mladočeha, umro je 1. aprila na svom dobru u Ctyrtoly. Rodio se 15. marta u Brzeshradu kod Kraljičina Graca (Königgrätz). Bio je liječnik. Učio je u Beču i u Pragu filozofiju i medicinu i habilitovao se 1859. god. kao privatni docenat u praškoj universitati. Bio je kratko vrijeme 1861. godine urednik prirodoznanstvene revije „Živy". Te godine osnova štampariju „Narodnih Listy", te joj je do smrti bio dionik. Stvorio je mladočešku stranku, kojoj je bio na čelu od 1874. godine do njene konačne pobjede. Bio je žestok kao agitator i kao govornik. Protiv apstinenciji (ne polazenja sabora i vijeća) Staročeha napiše 1876. broširu „Naša politika" protiv ideje češkog državnog prava Riegera i Palackoga. Agitovao je i za husitizam, te je 1881. god. pod vedrim nebom besjedio na bojištu Lipana slaveći Prokopa Velikoga. Ali je tako žestoko napao na plemstvo i na crkovnjake da su ga žandari odstranili s tribine. Pripadao je carevinskom vijeću od 1883. godine, te za deset godina ostade vrlo moćan parlamentarac, kojega su svi pozorno slušali u vijeću. Strahovito zagrmi 20. marta 1889. u carevinskom vijeću besjedeći proti školskom prijedlogu kneza Lichtensteina, koji je prijedlog on držao natražnjačkim i škodljivim narodu češkomu. Godine 1894. napade u vijeću na Poljake a godine 1898. na Kaizla, ministra financija. Pred same dvije nedjelje stranka je slavila osamdesetu obljetnicu njegova rođenja. Više je puta bio u neprilici radi svojih govora, a malo dana prije smrti besjedio je u češkom saboru da se obrani od ličnog napadaja, koji ga bješe uzrujao preko mjere. Živčano stanje pozli mu nenadno u jutro 1. aprila a po podne u jedan sahat ležeći na sofi preseli se u vječnost. Biće ukopan u mjestu gdje je umro, a sprovod će mu biti o troškovima praške općine. Mrtvo mu je tijelo imbalsamovao profesor Hlava. Žalovali su se sa klubom mladočeške stranke ministar predsjednik Beck i nekoliko drugih ministara.

† *Ernest v. Bergmann,* glasoviti njemački kirurg, umro je 25. marta u Wiesbadenu.

Liječništvo i higijena.

— *Rat protiv komaraca.* Komarci bijahu poplavili Staaten Island, ostrvo blizu New-Yorka. Doktor Alvah Doty, u higijenskoj službi gradske luke, bio je s njima boj na istrijebljenje za pet godina. I uspio je, tako da se računa da će ove godine biti istrijebljen sasvim ovaj insekat. Dokazalo se, da se

ovaj komarac koji je *culex sollicitans* povlači u slane baruštine, nese svoja jaja na zemlju i ostavlja ih da ih voda morska oplodi kad ih pokrije. Obaznalo se stoga da treba spriječiti leženje ovih jaja osušenjem baruština. Ova je radnja teška i spora, jer se ima djelovati na znamenitu prostoru. Ima mjesta zaraženih na metar dubine koja se nalaze na sto metara daljine. Radnje prosušenja stale su do sada oko 90.000 franaka, ali se nema žaliti trošak, ako se pomisli na štetu ovog bića. Doktor Doty nalazi zato svuda potpore. U državi New. Jersey doctor John Smith u higijenskoj službi ponudio je u ime vlasti 350.000 dolara za isti boj u ovom kraju. Doktor Doty je uvjeren da, kad bi sve države amerikanske na atlantskom primorju išle za ovim primjerom, ne bi komarci do skora opstojali nego u pričama prošlosti.

Historijske znanosti.

— *Dva poljička pečata.* U svećenika Ante Kružićevića u Zvečanju, selu prijašnje poljičke republike, vidio sam osamdesetih godina prošloga vijeka dva pečata i uzeo sam otisak od njih. Jedan je pečat same poljičke republike, drugi je porodice Kružića ili Kružićevića, koja je bila jedna od plemićkih porodica u Poljicima.

Pečat republike nosi u polju sv. Georgija na konju obrnutu put istoka, gdje kopljem ubija u žvalo krilatog zmaja obrnuta put istoka, ali glavom okrenutom put Sv. Georgija. Zmaj je repom ovio zadnje konjske noge. Sv. Georgije gleda put pročelja. Ovo polje okruženo je nizom bisera između dvije crte. Naokolo je legenda:

SIGILLVM * COMVNITATIS * POGGICIE * † *

Ona je tako smještena, da krst koji bi imao biti više tjemena sv. Georgija ostaje mu (prama gledaocu) na lijevo od glave a više tjemena mu praznina, tik koje se nalazi desna tačka gore naznačena iza križa. Tačke su trokutne. Legenda je s dvora zatvorena crtom pa nizom bisera. Pečat je oblika elipse koja je osovljena na duljem premjeru. Manji premjer ima 43 mm a veći 50 mm. Slova legende nijesu fine izradbe i nejednake su veličine. U legendi ime Poljica upisano je pogrješno *Poggicie* mjesto Poglicie. Legenda znači: *Pečat republike* (komunitati) *Poljičke.*

Pečat porodice Kružića (Kružićevića) ima isti eliptički oblik kao i prijašnji. Vas je zatvoren dvostrukom crtom. Grb ima oblik vodoravni; dno čini oštri luk, ali lijeva stranica luka pri dnu je uvinuta put središta grba. U grbu je orao uzdignutih krila; noge su mu otvorene i čine mal ne pravi kut; pandže no drže ništa. Ondje, gdje izlaze noge iz tijela, nalazi se na grbu s jedne i s druge strane po jedna zvijezda sa sedam ili osam zraka između dvije ili tri piknje; između glave i krila s jedne i s druge strane nalazi se isto po jedna zvijezda između dviju pikanja; po jedna piknja nalazi se i između repa i noga. Više grba je naslonjen *krug* a u njemu kao grančica sa dva ili tri kruga; na lijevo i desno od velikog kruga po jedna zvijezda. Poviše kruga je drugi orao jednak onome u grbu samo manji. Poviše ovog drugog orla kao dva polukruga koja su obješena o unutrnju okolnu crtu cijelog pečata. Legenda oko grba od jednog do drugoga krila gornjeg orla glasi: C - KRVXICH - D - PROV - D - POGL - (C. Kruxich de provincia de Poljica). To znači: C. Kružić iz krajine (zemlje) Poljičke. Kružići na grbu označuju ga kao

parlante, to jest figurativno tumače ime porodice. A. Vučetić.

Op. Prigodom stote obljetnice pada poljičke republike i uređenja nove općine ustupamo u „Srđu“ mjesto Poljičanima za njihovu prigodnu saradnju. *Ured.*

— *Kruna sv. Stjepana podmetnuta.* U pariskom „Žurnalu“ neki Žan de Bonfon bavi se krunom sv. Stjepana i dolazi do čudnog zaključka da je i kruna i papina bula o njoj podmetnuta. To je otkrivanje ispričano u novelističkoj formi, ma i da je prikazano tobože znanstveno-arheološki. Francuski naučnjak hoće da dokaže da bula ne može biti od pape Silvestra II. i da se svak ko jednom vidi tu krunu, može na prvi pogled osvjedočiti da ni jedan njen komad ne može biti rimskog porijetla, i da su mnogi komadi kasnije falsifikacije. — Kruna sv. Stjepana sastoji u istinu, kako je poznato, iz dvije krune, iz latinske, koju je Stjepan I. 1000. godine primio od Silvestra II. i vizantinske, koja je poklon grčkog cara Mihajla Duke vojvodi Geizi (1075). Nju čuvaju u budinskom kraljevskom dvoru osobiti krunski stražari. Dva zastavnika imadu naslov krunskog čuvara. Sada su to grof Bela Zečenji i Nj. Pr. baron Nikola Veselenji.

Geografija.

— *Kapetan Roald Amundsen*, norvežanin, vratio se sa svog dugog trogodišnjeg putovanja po sjeveropolarnim krajevima. Slavili su ga mjeseca februara o. g. u Parizu. Geografsko francesko društvo udijelilo mu je veliku zlatnu medalju. On je ganutljivom besjedom u Sorboni pripovijedao prostodušno o ovom svom putovanju. U Beču ga je Česar primio na saslušaj. Njegovo je putovanje odvojilo prama sličnim drugim tim da u to tri godine nije ostavio broda i da nije izgubio ništa i nijednog druga osim jednoga. Preduze put malim brodom *Gjoea* od 47 tona i 22 *m* duljine. Vojska mu sastojaše iz poručnika *Hansena* i pet vrlih mornara i nikoga drugoga. To je bila dakle sva vojska. Dne 23. jula 1903. otiđe brodom iz Kristijanije put Groenlandije i počine na zapadnoj obali ovog ostrva u mjestu *Godhavnu*. Zatim se uputi sjevero uz Baffinov zaliv i kroz Lancastersko tijesno, te prođe kroz polarno ostrvlje sjeverne Amerike. Tu mu bješe posve teško; ali nađe utočišta u jednom zalivu kralja Vilelma Zemlje, gdje prezimi za 23 mjeseca! O Božiću 1903. godine termometar bilježaše 40° ispod ništice a dva mjeseca kasnije, 24 februara, — 62°. Spavalo se u sniježnim pećinama, a noć trajaše 6 mjeseca. Ne nađoše nikoga, nego šest Eskima. Ali pošto su bili blizu magnetičkog pola, učinili su mnoštvo opažanja, a okolne su krajeve tačno ispitali, nadasve zemlju Viktoriju. Dne 3. avgusta 1905. Đoca mogaše nastaviti svoj put ploveći put zapada oko sjeverne obale sjeverne Amerike, — to se zove sjevero-zapadni prolazak, a put oko Azije i po putopisu Nordenskiöldovu zove se sjeveroistočni prolazak. Amundsen napokon dopre do Aljaške. Tu opet prezimi čekajući proljeće 1906. Napokon svrši prolazak dolaskom u *Nome* na Aljaški na Beringovu tijesnu, gdje dovrši i polarno putovanje.

Ovaj je njegov put znamenit nadasve za opažanje oko magnetičnog pola i kao dokaz sjeverozapadnog prolaza.

— *Meteorološke dopisnice.* Njemačka državna uprava je mjeseca juna prošle godine razdijelila metereološke dopisni-

ce, koje djeluju velikim uspjevanjem i čine znatnu uslugu znanosti. Dopisnicama se sada šalju odasvuda iz Njemačke na meteorološke urede, Berlina, Vratislave, Hamburga, Königsberga, Magdeburga Aix-la-Chapelle i ost. obavještenja o svemu što ih zanima. Ove se dopisnice šalju bezplatno saradnik na znanstvenom ispitivanju naučnjaka.

Нове књиге. - Nove knjige.

— *Књиге за Народ издаје Матица Српска* Св. 121: *Из књига старосшавних IV.* Велики жупан Властимир и ост. од *Стевана Сремца*. Нови Сад.

— *Тодор Стефановић Виловски* 1876-1906. У спомен тридесетогодишњега књижев. и публистичк. рада његова. Издало уред. „Бранкова Кола" Срп. Карловци. 1906.

— *Исши. Стјепан Митров Љубиша*. Утисци и Успомене. Ср. Карловци. 1906.

— *N. B. Gjonović*. Suttorina und die römischen Funde. Im Selbstverlage des Verfassers. 1906.

— *Istog.* Enumeratio auctorum, qui florae dalmaticae studio operam dederunt. Mostar. Hrv. dion. tiskara. 1906.

— *Istog Sutorina.* Povjesničke crtice. Mostar. Hrv. dion. tisk. 1906.

— *Б. Шйадијер.* Реферат *о школама* у Црној Гори. Цетиње. 1906.

— *Сшанојевић. Византија и Срби.* Књига II. (књиге Мат. Српс.). 1906.

— *K. Tončić* (ingenieur). *Dioklecijanova Palača* i položaj nove *katedrale* u Spljetu. Split. Nar. Tisk. 1907.

— *Osveta,* izvorna pučka gluma u 4 čina s pjevanjem, *Angjelka Tomerlina* p. učitelja u Vinkovcima dobiva se kod *pisca ili u vinkovačkih knjižara* za 1 K 20 p. Gluma vjerno crta slavonske narodne običaje u dramskom obliku.

— *Невен,* чика змајовин лист, излазити ће редовито сваког мјесеца осим два мјесеца ферија, јула и августа. Невен је намјењен омладини и стоји 4 кр. на год., односно 2 на $^1/_2$ год., а 1 на $^1/_4$ године. Првог априла изашао је 7. број. Новци се шаљу администрацији листа у Новом Саду. Рукописи на уредника К. Миловановића. Год. 1908. излазиће „Невен" по грађанској години.

— *Veliko Ćirilo-Metodski* Koledar za 1907. g. Stoji broširan 1 K 60 p., uvezan 2 K.

Разно. — Razno.

— *Сшечај.* Одбор Задужбине Дра Љубомира Радивојевића расписао је стечај на ова дјела: I. *Сшочно Лекарсшво.* Награда: *пеш сшошина динара.* II. *Буквар за самоуке.* Награда: *пеш сшошина динара.* Рукописи имаду се послати најдаље до 1. септембра 1907. године секретаријату задужбине у Београду — Браће Недића ул. 23. Поближе обавијести код уредника Срба.

— *Srpskim roditeljima i učiteljima.* Sad nastaju blaži, topliji, za putovanje zgodniji dani; zato *Srpski Roditelji,* (staratelji), koji žele da upute svoje valjane dake — od 12 do 15 godina, — na izučavanje raznih, korisnih zanata, ostalih privrednjih struka, stranih jezika i tako dalje, neka se prijave što prije kod svojih mjesnih učitelja, sveštenika, ili pismeno upravi „Društva Privrednik" u Zagrebu, pa će dobiti odmah sva daljna nužna uputstva. — Isto važi i za valjane zdrave Srpkinjice (makar i siromašne ili bez roditelja bile) koje uprava Privrednika u srpske porodice sklanja i namješta — a preko Srpskih ženskih dobrotvornih zadruga.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

IV.

Споменици односно на Турке и Турску.

Писма ове збирке, која се односе на везе Дубровчана са земљама турскога царства, па била она царева турскијех, турскијех часника и другијех људи у турскому царству, или писма Дубровчана управљена њима, страном разјашњују речене везе а страном треба да буду разјашњена од њих.

Нетом је Дубровник уговорио угарску заштиту године 1358, почне као слободна држава, која се без ичије запреке може побринути за свој опстанак и развитак, да тражи заштите и на другу страну у Турској. Турска се бујица приближавала Европи, а Дубровник је настојао да обезбиједи на европском истоку и на азијатскијем обалама своју трговину, поглавити услов материјалнога опстанка дубровачке државице, јер нити природни, нити индустријални производи нијесу могли подмиривати њене потребе; не остајаше него да трговином било копненом, било поморском настоји да надокнади ту несташицу производа и зараде.

Дубровчани дакле године 1358. уговорише угарску заштиту, а већ године 1359., кад турска сила бјеше продрла до Галипоља, понудише Оркану, или боље године 1365. цару Мурату 500 годишњијех дуката за слободу трговања на истоку, као што су у исто доба били уговорили исту слободу с некијем другијем владарима у Азији и Африци. Они обновише год. 1399. трговачки уговор с Бајазитом.

Кад се већ раширила турска сила по Балкану на свршетку XIV. вијека и XV., тада и Дубровчани настојаху да обезбједе своју трговину и слободу новијем уговорима с Турцима, и од године 1430. понављају се уговори више пута, те настаје чешће опћење и дописивање с турскијем царевима и властима за харач, слободу

и трговину. О томе имамо 18 исправа у *Mikl. Mon Serb.* Најприје Мурат II. повељом од 6. дечембра 1430.:

1) Забрани свакому да Дубровчанима чини коју штету (да нитко не смие ..... да им кою штетъ 8чини;)

2) Да им је слободно трговати свуда по Турској, а нарочито по Србији, Арбанији и Босни плаћајући закониту царину (да си чине тргъ ... кѣда 8сходе ..... 8 Сръблехъ, 8 Арбанасехъ и 8 Босн8 .... и да плакаю заповедн8 царин8).

Исти Мурат II. дванаест година касније, т. ј. 1442. мјесеца фебруара прошири много пријашње повластице, али уз увјет да му Дубровчани пошаљу сваке године поклисара с даром од сребренијех посуда у вриједности од тисућу златнијех дуката (з даромъ 8 сѣдокехъ сребрьковехъ вредности · а̂ · дѣкатъ златехъ). Дубровчани су ову повељу добили, кад још није сасвијем пропала Србија (1459.), кад још није био освојен Цариград (1453), кад Босна није била још турска (1463.) ни Херцеговина (1482.), те су овом повељом особите повластице могли уживати као право насљедства добара у Турској и право да Дубровчани суде Дубровчанима у Турској.

(наставиће се).

1.

Султан Мехмед признаје, да је примио од Дубровчана за годину, која иде, харач од 10.000 дуката млетачкијех златнијех. Бован 28 дечембра 1476.

С двора: Serviano. Expeditoria de 1476 in 1477.

Ѿд великогѡ господара и всемь земламь источнимь и западнимь царемь цара и великога амире, сѣлтань Мехъмедь Бегъ, кнезъ и кластелюмь дѣбровчьцемь многѡ здравие да прими племенъство и ки по темь ведюмо да ки естъ, како доиниоше ваши кластеле и поклисари съ харачемь законьнемь на порътъ ц(а)рьства ми Йковь Бѣникь и Паладинь Лѣкаревикь и донесоше десетъ тисѣкь дѣкать златехъ венетчьцехъ харача и предадоше 8 хазн8 цьрьства ми, а за годин8, кога греде 8 тисѣкю и четириста и седмьдесетъ и седьмо лето дѡ

прьви дїк месеца новембрια. Шис. месеца декембрина ·К и Н. дїк 8 Коканѕ.

Оп. На врху је тура султанова а на дну на десно печат црнилом.

2.

Цар турски очитује, да су му властела дубровачка Никулин и Франческо, поклисари, донијели харач 17. ђенара и 12. марта.

. . . . мим сѧгламь п . . . . . .

номѕ и кластелюмь дѧбровачкимь любак . . . и пријатељство по тель да ки є кедомо, како дошше наши почтени поклисари, кнез Никѧлиць и кнез Франчешко, и донесоше закони харач кшї ie зна племенство ки, и предадоше месеца генара ѯ дан дванадесет тисѧкь и дкадесет и ѯ дѧкать злате кенетачке на порти царства ми; опет паки дрѧгюа кише речени поклисари донесоше четириста и седамдесет и шесть дѧкат златех кенетачкех марта (12) ѥ дан и предадоше царствѕ ми свегере дванадесет месеца тисѧкь и песат дѧкат златех кенетачкех, кшї прими царство ми нашно и поставн . . . . ѕ ризнице наше кисоте; а племенствѕ ки дадюх си хочать и карат царства да ки є кѧде ѕ рѧках, како после за окшї, да ки не кѧде некоа сѧмна или кюе пшткорѣкнїе, такшї да зна племенство ки месеца марта (27) кѯ дан ѕ дренополю.

(наставиће се).

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, 30. априла 1907. DUBROVNIK, 30. aprila 1907. | Бр. 8. Br. 8.

SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

Piše **A. Vučetić.**

I.

Gospar Maro Mali *** osuđen 1668. g., jer šćaše silom izbaviti brata iz tamnice.

Iza velike trešnje 1667., te razori Dubrovnik, a od nje pogibe oko pet hiljada duša, ne bješe reda ni mira. Opća strava i bježanje i požar osokoli lupeže iz grada i zdvora da grabe iz kuća, iz manastira i crkava, iz ureda i kućišta. Onih prvih dana iza trešnje nije bilo nikoga da zapovijeda i nikoga da sluša; a grozio se Dubrovniku dušmanin s mora i iza brda. Napokon je teškom mukom uspostavljen red i mir. Veliku zaslugu u tome poslu stekoše vrli otadžbenici, kao Marojica Kaboga i druga vlastela.

Malo vremena iza toga republika pozva iz Napulja viteza Paola *Morgone* kao glavnog zapovjednika sve oružane sile dubrovačke i dade mu pedeset peča *realih* za putne troškove a pedeset talira mjesečne plate. Pomnoži broj vojnika i unajmi ih po republici i sa strane; poveća broj barabanata, ponajviše iz Senja; pozove iz Jakina prota bombardijera i unajmi više bombardijera; namjesti kapetane husara. Vojnici bjehu pod zapovijedi nekoliko kapetana, a između njih Marojica Kaboga i Petar Ohmučević. Noćni kapetani imađahu osobitu noćnu službu. Druge vlasti brinule su se oko uređivanja, isplaćivanja i unajmljivanja vojnika.

Za ukonačivanje vojnika sagradiše iza trešnje daščare na Pločama ispred crkve sv. Mihovila i pod razvalinama Mihajla

Aligrettia. Protu bombardijera republika plaćaše 12 škuda po deset paola na dukat mjesečno; ostalim bombardijerima po 6 i 7 dukata (dubrovačkih srebrnih), barabantima pod kapetanom Grgurem Dubravčićem iz Senja po 6 groša na dan *(grossi*, po 40 ih na dukat), drugijem barabantima i ostalijem vojnicima po tri dukata. Vlastelinu kapetanu u Lovrijencu po 30 dukata mjesečno.

Vrata gradska iza trešnje bjehu i obdan zatvorena. Nakon nekoliko mjeseca to se promijeni. U jutro bi mladi vojnik otvorio vrata i donio ključe u tvrdu Leverin na Pločama, gdje su se brižljivo čuvali. U večer bi se vrata zatvorila nešto svečanije. Kapetan husara s nekoliko vojnika i s bubnjarom zatvarao je vrata gradska jedna iza drugih.

Glavne straže bile su pred Lužom u gradu (kod Zvonika koji se vidi u slici na pročelnom listu Srda), pred vratima od Pila i pred vratima od Ploča. Na svakoj straži bio je kapetan, nekoliko kapurala i više vojnika. Vitez Morgone imao je osobitu ćeliju za službu i mogao je svaki čas doći da nadgleda i da vidi što se događa. Od te glavne straže na Luži više vojnika čuvali su knežev Dvor (vidi se na desnoj strani iste slike) a bili su na raspolaganje kneževo. Drugi vojnici i barabanti čuvali su tamnice u Dvoru, kojih je bilo više.

* * *

Za trešnje bješe nestalo mnogo blaga, novaca, trgovine, žita, ulja i druge robe privatne i državne, što ne bješe utamanila trešnja, nego bjehu prisvojili pojedini ljudi. Sem toga pojavljao se neposluh i svojevolja sa strane pojedinih plemića, ma i da se vlada brinula za red i oštro postupala protiv svačijih prestupaka, jer je bilo nekoliko objesne vlastele, koja nijesu osjećala pravu ljubav domovine ni dostojanstvo svog staleža. Ali vlada malo dana iza trešnje zavede pravdu protiv svih onih, koji su za trešnje bili razbili sanduke i magaze u velikoj divoni (carinari) (koja se vidi u sredini slike) i pokrali ili ne predali novaca ili trgovine iz drugih javnih spremišta ili blagajna. Između ljudi, na koje je bila pala sumnja, bješe i koji gospar. Krivci su kažnjeni zaplijenom dobara i petogodišnjim izgonom a jedan gospar osuđen je na šest mjeseca ta-

mnice u jednoj od tri tamnice *od pélaga* (mora) u Dvoru. Poslije su osuđena dva gospara na isplatu od 786 zlatnih dukata i drugih novaca, jer je ovih iznosa bilo nestalo iz blagajne. Godine 1868., kad umrije gospar Miho pok. Dživa,* odlučiše da mu se prodade dio dobara za njegov dug prema eraru, a gosparu Đivu Nikšinu* zabraniše dolazak u vijeće, dok ne plati duga; to isto odrediše i prama gosparu Božidaru Mihovu* jer bješe sumnjiv u jednoj karnoj pravdi; gospar Maro M.* osuđen je na desetgodišnji izgon iz države; gospar Frano Pavlov na izgon za pet godina; gospar Maro Nikšin* na zatvor od pet mjeseca u Lovrijencu; gospar Klimo* zatočen za 6 mjeseca u tvrđu *Castelcorona* u Stonu Malomu. Za trešnje država bješe izgubila mnogo ulja, koje je bilo povjereno gosparu Marinu* i gosparu Đivu Matovu*. Prvi nije mogao opravdati, kako je nestalo trista mjera ulja. Riješiše ga odgovornosti za 200 mjera, ali za ostalo trebalo je da plati nekoliko stotina dukata na rokove pod zapelu prodaje dobara, a gospar Ivo Matov* riješen je sasvim, jer se našlo da je trešnja bila razbila sve sudove ulja.

* * *

Bješe večer 3. juna 1668. god. iza ure noći. Bubnjar koji je pratio kapetana husara i vojnike pri zatvaranju gradskih vrata ne bubaše više u bubanj. Bješe nastala noćna tišina a noćni kapetani već u službi. Noćni kapetan Tadija Natali prolažaše Placom i ugleda gospara Mara Maloga, gdje ide niz Placu. Posumnji da nije namislio kakvo zlo djelo. Brat gospara Mara bješe zatvoren u Dvoru; stoga ili je držao da je Maro Mali kadar da opravi štogod za brata, ili mu je Maro bio sam povjerio svoju tajnu namisao i zamolio ga da kao noćni kapetan zatvori oči na njegovo postupanje. Ali noćni kapetan Natali sjeti se svoje dužnosti, pođe na Lužu i pošalje odonle kapurala Rada da vidi, je li gospar Maro Martoličin M.* još u tamnici. Maro Mali bješe uprav jogunast i silovit čovjek i namislio da one noći silom otvori vrata svome bratu i da ga povede na večeru. Zavjerenika za izvršenje svog nedjela nije imao, jer ih sobom nije odveo, niti su bili pred Dvorom.

I u istinu Maro Mali dođe pred Dvor, a o boku mu bodež ili mač. Kad htjede uljesti u dvor, vojnik Petar Ivanov,

koji je čuvao dvorska vrata, zapriječi mu da uljeze. Ali Maro trže bodež ili mač iz korica i zagrozi se Petru Ivanovu. Vojnik ga tada pusti, ne valjda od straha, nego po svoj prilici jer Maro bješe vlastelin, jedan od gospodara republike. U dvorištu pred tamnicom bješe više vojnika na straži: Đuro Markov iz Biograda na Dunavu, Ivan Trgovac i Nikola Ivanov Pripisanić. Maro slobodno pođe u brata pred tamnicu te kroz otvor stade se s njim razgovarati. Zatim se obrati vojnicima, te će im po prilici kazati: Čujte ljudi! Razbiću vrata od tamnice, eda oslobodim brata. Njemu će na to Đuro Markov: Mi ćemo to zapriječiti, gosparu! Ali Maro lukavo odvrati vojnicima: Znajte da ima dvanaest gospara na vratima od Dvora i kogod će vas ubiti, a ja ću povesti brata na večeru.

Jedan od druga dva vojnika pođe u to na Lužu da obavijesti o stvari kapurala Mata Boha, koji pođe u viteza Morgona da mu navijesti što radi Maro Mali.

* * *

Na Luži i u Dvoru svi vojnici nošahu alabardu. Na Luži bilo je više vojnika s kapuralom Tomom Bohom i kapuralom Radom. Ovaj bješe u toliko došao u dvor pred tamnicu, jer ga je kapetan Natali bio poslao i poče govoriti s Marom Malim. Ovaj ga zapita da mu kaže zašto je došao, a Rado će njemu da ga je poslao Natali. Zatim kapuro Tomo Boh iza izvještaja vitezu Morgonu dođe pred tamnicu da nagovori Mara, eda obustavi vršenje svoje namisli, dok dođe glavni zapovjednik Morgone. Maro ga tad poče moliti da ga pusti, eda odvede brata. No Boh ostane pri svojoj i pozivaše se na glavnog zapovjednika, koji bi imao doći, te ga napokon nagovori da obustavi radnju do njegova dolaska.

Maro otide tada u Lužu i prikaže se noćnom kapetanu, koji bješe večerao. Tu na dugo oba raspravljahu među sobom, pa se upute put Dvora. Natali se vrati u Lužu, a Maro u Dvor pred tamnicu a da mu se niko ne opriječi. Tad poče kamenom razbijati vrata, odbije komad gvozdene ploče i bravu s jedne strane. Kad kapuro Rado sazna za to, pošalje na Lužu vojnika da dođe Natali. Ovaj dođe i stade koriti Mara. Ovaj se uzruja i poče vikati, te će mu kazati: „Ti si me na ovo doveo, a sada

ne ćeš da me ispustiš." I Natali se uzruja i poče da viče tako da ne mogaše čuti Marov prijekor. Napokon mu reče: Kazaću sve Morgonu. I otide u njega u ćeliju da ga obavijesti o svemu.

Napokon glavni zapovjednik dođe s noćnim kapetanom u Dvor. Ulazeći nađoše Boha i Rada i vojnike s alabardama pred Dvorom. Morgone pošalje u Dvor Natalića da razvidi stvari. Njemu Maro očito ispovjedi da razbija vrata bratove tamnice.

Jesu li s mjesta uhapsili Mara, ne znamo, ali znamo da je događaj prijavljen Malomu vijeću.

Vijeće odmah sutradan, 4. juna, zavede pravdu, ispita viteza Morgona, kapetana Natalića, kapurale Toma Bocha i Rada i vojnike Petra Ivanova, Đura Markova, Ivana Trgovca i Nikolu Ivanova Pripisanića i pošalje pred tamnicu dva svoja malovijećnika, biva Marina Stijepova Prokuli *(Proculi)* i Martolicu Medova Červu, koji pregledavši vrata izvijestiše o oštećenju vrata, kako smo već pripovjedili.

Vijeće zatim dade da se pročita cio zapis, pak glasovanjem krugljicama odluči da se spis ustupi vijeću umoljenika.

Ovo se sakupi sutradan, 5. juna, i većinom glasova osudi Mara Maloga na progonstvo za pet godina.

Tako oba brata bjehu kažnjenici, jer su prestupili zakon i bezobzirno pogazili ugled svog staleža!

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ КОМУНЕ.

(Из успомена старога ђака).

(свршетак)

И. Н. Потапенко.

VIII.

Кирђага нам даје последњу лекцију и комуна се растура.

Ово се десило у априлу, кад се снег по улицама већ сасвим истопио, а на небу засјало пролетње сунце, чији су благи зраци љупко у душу продирали. Дошле су и тице, и нарочито их је много било у нашем подграђу, где не беше ни високих кућа, ни калдрме, нити екипажа који непрестано врве улицама, нити оне дивље ларме варошке.

Ранији почетак пољећа допустио нам је отворити прозоре, те смо их остављали отворене по цео боговетни дан, а само смо их преко ноћ затварали. Јагелонову је сада дим мање досађивао.

Али баш у то време, где су се у природи извршиле тако пријатне промене, наша је комуна преживљавала тешке дане. Ја и Фења не могасмо никако наћи зараде. Ишло нам је страшно рђаво. Чак је и онога злехудог преписивања нестало. Па и у Јагелонова се код куће морало десити нешто непојмљиво. Од матере је добио писмо, којим му је, као кроз маглу, наговештавала, да ће се њихово стање ускоро можда на боље окренути, али оних обичних седам рубаља некако није приложила. Кирђаги је ишло као и дотле, то јест, он није ништа зарађивао, па следствено није ништа ни у касу уносио.

Већ су се два таква дана десила, где комуна није имала шта јести, него је пила само чај са сувим хлебом.

Баш у то доба дође једном Кирђага кући, веома весело расположен. Јасним је гласом певао неке псалме, звиждукао арије, задовољно трљао руке, па је једно два пута покушао

чак да изврши и неке балетске скокове, који му међутим баш никако не хтедоше за руком испасти.

— Шта је море то с тобом, Кирђага? — запита га Фења.

— Са мном? Шта је са мном? Е драги моји! одмах ћете чути!...

То је било врло занимљиво и ми сви начуљисмо уши.

— Хм!.. Где сам био?! продужава Кирђага таквим тоном, како ће да заголица нашу радозналост. — Где сам био? Е хајд' погодите, где сам био!

Погодити, где је Кирђага био и шта је то могло довести ово чудовиште до тако веселога расположења, апсолутно је немогуће било. Ми дакле откажемо погађање, а Кирђага нам онда саопшти:

— Овога сам часа, браћо, имао кондицију! Ха, ха, ха!

— Кондицију? — викнемо сви тројица као у један глас.

— Ха, ха, ха! Замислите само, имао кондицију! Тако ми боба! Те још какву кондицију! Не можете себи ни представити какву кондицију!

— Добио си кондицију?

— Да богме, добио сам кондицију! Ха, ха, ха, ха! Те још какву кондицију! Једну грдњу мангупчину, трговачког сина, осамнаест му је година, имам да спремим за добровољачки испит! Замислите: пуних шест месеца треба да тешем овога клипана, да се из њега истеше пристојна индивидуа, и за то ћу добивати по чедрсет рубаља месечно и...

— Четрдесет рубаља месечно? Та то је несрављено! — кликнуше чланови комуне и искрена радост обасја лица свију.

У први мах, ми, дабогме, не одмерисмо све околности и наше се комунистичке наде страшно охрабрише.

— Да богме да је несрављено! потврди Кирђага. А главно је то, што сам ја најзад дошао к себи, па сам половину месечне плате већ спљискао..... Ха, ха, ха! Видите ли како се џепови истресају? Ха, ха, ха!

— Изврсно! Дивно! Прекрасно! — клицаху чланови комуне, и пред њиховим се очима већ поче на хоризонту рељефно појављивати богат разнолик обед.

Кирђага је ходао по соби, певао псалме, звиждукао, а у исто време некако брижљиво заглёдао по свима углима и

закуцима собе. Затим приђе столу на коме је лежао његов, у артију увијен дуван, пажљиво га покупи, завије и стрпа у џеп од огртача, који није никако ни скидао. Затим почне опет преметати по кутовима собе, па чак завири и под кревет.

— Где је моја кошуља? — запита напослетку. — Нешто не могу да је угледам.... Моја, може се рећи, једина имовина, и наједампут... Мора бити да ју је узела клисарка да је опере... А не; ево је, — кликну, нашавши своју везену кошуљу под клупицом.

Пажљиво је савије, па је онда увије у старе новине. Затим намакне своју шубару до обрва, узме под мишку своју тојагу, па рекне:

— Omnia mea mecum porto!.. Дакле, браћо, у здрављу!

— Камо ћеш? — запита га Фећа.

— Селим се...

— Како, селиш се?

— Ето како, тако, селим се, браћо... Ја сам већ погодио собу. Дивна соба, кажем вам, соба на трећем спрату, са универзитета да је руком дохватиш... За дванаест рубаља, заједно са самоваром...

— Како то, Кирђага?

— Како: како? Па шта је?

— А комуна? Значи, ти си се користио нашим новцем, докле ниси ничега имао, а чин си добио кондицију...

— То би, разуме се, драги моји, само по себи било ниско, кад би ја продужио користити се вашим новцем...

— Али, опет... То је несавесно!..

Кирђага уздахне.

— Тако је. Ви имате потпуно право. Заиста је то несавесно. Али, ствар је у томе, што се у мене изменили назори. Ја сад узимам, да је комуна, — једна преживела установа. Она, тако рећи, гуши личност, лишава је индивидуалности, смета развијању и не да да избију на видело оригиналне стране карактера, које сачињавају најљепши душевни украс и основу свакога прогреса... Пошто ја већ заузимам такво гледиште, оида ћете се и ви сложити са мном, да би од мене још несавесније било, кад бих радио против убеђења... Само

се по себи разуме, да се ја својевољно одричем благајничке дужности. Због Бога брашо!

С тим речима пође Кирђага вратима. Нема сумње да би смо му ми имали шта одговорити на ту његову беседу, која је надмашила сва наша очекивања, али, ми смо стајали изненађени, поражени, уништени. Све што је Фења још могао наћи да рекне, било је, да га запита:

— Чекај... А моја кошуља? Она је, знаш ваљда, на теби.

— А зар се ти не можеш без ње проћи? — запита га Кирђага најдоброхудније. — Па лепо, ја ћу ти је послати.

И он оде. Ми смо се згледали с таквим изразом лица, као да се први пут видимо. Цео нам је свет изгледао тако чудан, тако различан од онога, какав је био на једну минуту пре тога, као да смо се тога тренутка родили. Ту је престајао сав говор, ништа више није било могуће рећи по тој ствари.

Још смо којекако могли да прикупимо нешто новаца, и наша се комуна таворила још једно две недеље, али онда наступи опет нова једна околност.

Дошла је мати Јагелоновљева. Кад се у вече вратио од ње, чули смо пријатну новост, да му је мати добила неко мало наслеђе, тако да ће захваљујући том случају, Јагелонов од сада добивати по тридесет рубаља месечно.

Тај смо глас саслушали ћутећи. Сетили смо се какву је поругу претрпела наша радост, којој смо дали израза, поводом среће која је задесила Кирђагу. Али Јагелонов сам прекине ћутање.

— Само, господо, немојте мислити, да ћу ја сада да одем од вас... Не, не! Ја ћу непремено живети с вама и даље, и то на досадањој основи... Иначе... Иначе би било несавесно!...

— И он се страшно збуни и поцрвени. Јагелонов је био младић племенита срца и ми смо то ценили, али смо и сами увиђали, да је за њега, онако слаба, разнежена, размажена и болешљива, наш шпартански живот — тешко бреме. И са каквим би му правом ми могли сметати, да удеси свој живот скромно али удобно, да живи онако како је навикао и да се мирно бави о својој математици? То, напослетку, не би ни право било. Јагелонов ће имати свој одређени приход, а ми

смо свакојако, на крају крајева прави пролетари, осуђени да се издржавамо од случајне, несигурне зараде.

И ми га стадосмо ватрено наговарати, да се одвоји од нас и да живи самостално. Дуго није хтео пристати, али га напослетку ипак приволемо, и он нам онда рече:

— Истина, то је врло незгодно... Тај начин живота врло је скучен. И, ако ћемо да говоримо истину, — ја сам за све време ужасно патио... Али господо, не ћете ми бар одређи, да заједно обедујемо, и у опште... у опште, да ме потражите, кад вам буде рђаво...

И тако смо тога дана изврсно обедовали, а осим тога узели смо од Јагелонова на зајам пуних пет рубаља и од тада смо сви тројица остали вечито добри другови.

Ја и Феђа још смо се дуго злопатили, оставши на стану код клисарке. Она нам попусти кирију за једну и по рубљу, те смо тако седели само за три.

Дођу испити. Ми смо се за њих спремали жестином људи који једва чекају да добију стипендију и положили смо их сјајно. Најзад обојица добијено стипендију, пређемо у варош и почнемо живети као прави богаташи.

Тако се растурила наша комуна.

Превео **Вечански.**

PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao A. Fogazzaro preveo M. Grgurić.

I.

Danas, 2. novembra 1881., odlučio sam da zapišem tajnu, koja je život, blago, snaga duše moje. Niti moji rodaci, niti prijatelji, što ja znadem, sumnjaju o njoj. Jedna jedina duša u Italiji doznala je od mene nešto o toj tajni; ali takva je ta duša, da nije za stavno što o njoj progovorila.

Mislim na osobu, koja će od mojijeh nasljednika dobiti ovaj rukopis; mislim na Vas, mila i vjerna prijateljice moja. Ako se, čitajući ovo, budete sjećali lombardijske crkvice, sred zelenila krasnog zaravanjka; budete li se sjećali tankog žuborenja vode u samoći; sjećaćete se također one moje ispovijesti, prekinute jecanjem bez suza, ganućem bez boli. Ja eto ostavljam Vama na volju: hoćete li govoriti ili mučati. Bude li i na dalje ostala svijetu nepoznata moja tajna, nemojte, prijateljice moja, govoriti o njoj van samo s Bogom, u molitvama svojim; bude li koji naš književnik, putujući u tudini, štogod neizvjesna doznao, pa bude li htio prikazati za dva novčića moje srce u *Fanfulli*, ili u *Pungolo della Domenica*, a da se ne ogriješi nego samo povjesničkoj točnosti, kažite Vi sukromno istinu onijem, koji me budu u ono doba još ljubili. Ali, budu li pisali o nama štogod krivo, što bi moglo koga ražalostiti i uznemiriti, sklopljenih Vas ruku molim a sa srcem punim jada, objelodanite ovu moju pripovijest. Bio sam pisao: srcem punim *jada i jeda*, izbrisah ono *jeda*, jer se ne bi mililo „dragoj", kao neka nečistoća. Nema više za nju i za me nego jedna pogibao na ovome svijetu; prosimo od Boga da nas od jednoga samoga zla sačuva: a to je od sablazni. To je jedva moguće; ipak se nadam da ćemo biti uslišani; ali kad bi božja volja taka bila; činite, prijateljice moja, sve što bismo mi učinili da smo živi. Kad se ne bi mojoj riječi povjerovalo; potvrdite je

svjedočanstvima i ispravama koje će Vam u svakoj prigodi, na svaki zahtjev, podati moj prijatelj, doktur Paul Steel iz Rüdesheima na Rajni u Pruskoj.

Danas je Mrtvi dan; magla se puši okolo prozora samotnog zaseoka, gdje sam kod svojijeh nećaka pogošćen; te me ona magla zatvara među uspomenama prošlosti. Njetko poda mnom ponavlja na pianofortu ne znam koja monotona vježbanja; u susjednoj sobi slušam tihi hod služinčadi. Niko ne može mišlju dokučiti niti što radim, niti što osjećam. Ruka mi dršće, prsi mi se lome, a suze mi teku u grkljan. Ipak ova će se pripovijest činiti meni samome tako hladna. Htio bih govoriti, ali ne riječju koja umire, govoriti iz sjene nepoznatog svijeta; živom riječi koja ide, ide neprestano od atoma do atoma; a slušana je valja da u svijetovima, do kojih ljudsko oko ne dopire, ako ima tamo duhova kadrijeh da ovako čuvstvo osjećaju. Htio bih da mogu govoriti ne svjetini, već samo plemenitim srcima, koja je bijeda ražalostila i pokosnim srcima, koja su od te bijede uživala. Moram li ja položiti pero, dati se u Božje ruke? Mislim na nju, na zvijezdu svoju, slušam njezin slatki strani glas, naj sladi glas — mislim, što je ikad zvonio iz ljudskih usana; gdje kaže umiljato: piši, dragi; *write, love.*

II.

Vi znate, prijateljice moja, da do 1872. god. ne imadoh za Vas nikakve tajne. Ako se nijesmo ljubili, ma koliko slobodni bili, to bijaše valjda za to, što između nas opstojaše prevelika srodnost osjećaja, prevelika zajednica misli, njekakva bratstvenost u ćudi; ljubav među nama bila bi kao njeka rodoskvrnost. Taj čudan razlog jednom smo ga zajedno našli. Ipak ne bijaše ono jedini uzrok: i Vi i ja imali smo i drugijeh razloga. Ne ću govoriti o Vašijem. Ali, sjećate se onog sna što Vam pričah, baš zimi 1872., jedne večeri kad bijasmo sami, a ja Vam donesoh njeku čudnovatu knjigu: *Du sommeil et des rêves?* Valja da ga se ne ćete spominjati. Što je čudna u tom snu bilo, jest da ga bijah u dva maha usnuo, u razmaku od devet godina. U prvoj mladosti svojoj čitah poetičnu legendu onog bunara, toliko duboka, da niti ljudsko oko, niti ljudska sprava ne mogahu nikako doprijeti do vode. Dolazi jedan tro-

badour, nadnosi se nad bunar, nad vodu, i počinje slatko guditi: voda se kreće; on dalje gudi i gudi, a voda se malo a malo diže, diže to više, dok ne zablista na ustima od bunara. Nastajne noći snivah da sam izišao iz ne znam kojeg bezdana, silom milozvučnog glasa, koji, negdje u visini, kazivaše meni, stranim naglasom, neshvatljive riječi. Probudih se plačući, u takom živčanom uzbudenju, koje potraja njekoliko sati, prožet besmislenim uvjerenjem, da glas što bijah u snu čuo u istinu postoji, te mučih se što bolje mogoh da dozovem u pamet zvuk onog glasa, strepeći da ga ne bih zaboravio. Ipak zaboravih ga i brzo; ali ne zaboravih svog sanka; a nije mi moglo nikako iz glave da je onaj san njeko proročanstvo, otajstvena božja opomena.

Nijedan ženski glas nije me podsjećao na onaj; ali siječnja 1872. godine, dok se od bolesti oporavljah, usnuh onaj isti sanak; opet slušah slatki glas, gdje stranim naglaskom govori. Osam ili deset dana kasnije dodoh u Vas i donijeh Vam onu knjigu: *Du sommeil et des reves.*

Skoro nije moguće da budete zaboravili moje tronuće one večeri. Može biti da sam ja po naravi mističan, i sklon da vjerujem u njeke tajovite sile ljudskog duha, u njeke njegove otajstvene odnošaje s vrhunaravnim. Svakako je stavno, da prvo siječnja mjeseca 1872. bijah već u dva navratka osjetio, a ne u snu, takva izravna saopćenja; jednom kad mi je bilo dvanaest, drugom kad mi je bilo četrnaest godina. Prvi put ostadoh kao potresen i ganut, i ako je san na dobro slutio; toliko mi bijaše nov smisao onog sna, toliko jasan i nagao bijaše nutrnji glas koji je u meni progovorio. Slutnja se obistini nakon šesnaest godina. Drugi se put nije radilo o kakvoj slutnji; a samo ću na onom drugom svijetu znati, da li je ono bila pomama duše, ili uprav glas drugog duha, kako vjerovah i vjerujem, i kako stoji pisano u njekoj mojoj knjizi. Uticaj drugoga sna, naravno, bijaše na mene izvanredno dubok. Da glas, što bijah čuo, uprav opstojaše, vjerovao sam s većom žarkošću, ako je moguće, nego prvog puta: vjerovao sam blagotvornom i moćnom uticaju što bi jednom imala na me da vrši osoba koja je onako govorila. Promislite Vi kakva je morala biti moja tuga, Vi, koja znadete u kojim sam se prilikama nalazio siječnja 1872. g.

Smatrao sam se već tada vezanim, a valja da za uvijeke. Kada promislim na izvor i na narav one sveze, dolazi mi na usta gorak osmijeh: žalim onu gospodu; sažaljivam i smijem se sebi samom. O ovoj je svezi svijet govorio, ali krivo; a nije za gore da ja ovdje o njoj nješto pišem. Znate da sam ja od mnogo vremena poznavao onu krasnu i inteligentnu gospodu, o kojoj je svijet kazivao, prvo neg naši odnošaji postadoše tjesniji, da ima njekog ljubovnika. Išao bih kadgod u nje, a češće bismo se susretali u društvu. Mišljah da sam joj sasvim ravnodušan, te joj jednakom ravnodušnošću odvraćah; ali malo bi tko kao ona pobudio u mene žicu sarkazma. Jedne večeri u teatru, dva puta moj se durbin sudari s njezinim, na mene upravljenim; a drugi put ona podnese nekoliko časova moj pogled prije nego ga je drugamo obratila. Mišljah da me je u srce malko dirnula; nego valjda bijahu živci znatiželjnosti i taštine, koji bijahu pobudili u mene tobože njeki trepet srca. Čekah, i dočekah često još koji njezin pogled; kasnije posjetih gospodu u njezinoj loži. Ona se prama meni počela sasvim drugačije da ponaša, te mi, u nazočnosti drugijeh osoba, podade tako očitijeh znakova naklonosti, da me stavi u nepriliku. Uobrazih se, vraćajući se kući, da sam u nju zaljubljen, i u isto doba da joj to moram ispovjediti. Ispunih ovu silnu dužnost dva dana kasnije. Radilo se o udatoj gospodi, a moj je grijeh tim veći što tada podlegoh ne sili prave ljubavi, nego praznoj sjeni ljubavi. Ona mi odgovori da vrlo žali moje riječi. Nastavi, na moje veliko čudo, da se je bila odavna dosjetila ovoj simpatiji, da mi nije mogla zatajati njeku naklonost, ali da bi bila voljela da o tom medu nama ne bude nigda govora. Ona bijaše odlučila da se ne iznevjeri svojim dužnostima. Prije bilo bi moguće vidjeti se češće i intimnije, kao prijatelji; sada, ni promisliti na to. Posavjetova me da ugušim ljubav, koja ne će biti još uhitila duboka korjena; tako da bi mi bilo moguće, za nekoliko doba, uživati u miru blagodati čistog i intimnog prijateljstva, čega smo oboje valja da trebovali.

Tad se dosjetih bolno, da je ni malo ne ljubljah; toliko me ohladile ove njezine besjede: rekoh sam sebi da sam ludo upao u mreže bezdušne vijoglave, ali ipak radi krivog osjećaja svoje časti, lagah; ne prihvatih ishodište, koje mi je ona

pružala: odvratih da mi prijateljstvo nije dosta. — Bog znade, koliko sam bio kažnjen radi ove kukavštine, kad to ispovijedah *njoj*, uza sve grijehe, sve slabosti koje su me činile nedostojnim one uzvisite ljubavi. Blaga i ozbiljna riječ njezina, poljubac njezinih usana, učiniše mene čistim, kao što nas očisti onaj val vjekovječnosti, koji se kadgod nadvija nad našu dušu poslije molitve; ne osjećam više ni bol ni sramotu one svoje prošlosti. Takav bijaše početak onog mog veza. Ne vjerujem da me je uprav ni gospoda ikada za zbilja ljubila. Mislim da su glasine što je svijet prije toga sipao o njoj, a njeke prijateljice njezine o mužu joj, bile puste izmišljotine; da je ona smislila ne naj sretnije sredstvo da ih poreče; da je oholost nju potakla da izabere jednoga koji je pjesme pjevao, o kojemu svijet a kadgod i novine govorahu; da je dopokon ona imala neku intelektualnu znatiželjnost ljubavi, valja da i njeku moralnu potrebu tronuća, nepojmivu potrebu da trpi i da čini drugoga trpjeti; samo da čuvstvuje jako na ovom svijetu a da ne stavi na kocku onaj drugi. Reče mi uprav, da, kad bih je htio ljubiti ljubavlju ukroćenom dužnosti, ona mi ne bi to mogla braniti, ali da bismo bili obojica nesretni. Morilo bi je grizodušje, što me odvraća od ženidbe, koja je za me bila nužna, budući ostao bez drugijeh srodnika, osim jedinog brata, već oženjena; a moje godine nijesu dopuštale da još dugo čekam da se okućim.

Nesretne li godine za me! Kadgod bih sam sebe varao pričinjajući sebi da ljubim onu gospodu; a tad bih se ljutio što je nadem uvijek tako oštru, i pouzdanu u svojoj kreposti, kako gospoduje sama sobom. Mnogo češće osjećao bih se hladan, a dok je mene mučilo što sam neiskren, mučili su me njezini zahtjevi; jer kazivajući da je ljubomorna moje vile, htjela je vladati sama u mojoj pameti, nadahnuti me prama svojim mislima i naklonostima. Nije joj nedostajalo uma ni nauke; ali ako između Vas i mene, prijateljice moja, ima valja da mnogo duševne srodnosti; bilo je odveć malo između mene i one gospode. Ona je imala religiju ukusnosti i kićenja. Ne samo kićenost tijela i odjeće bijaše u njoj zamamljiva; već i oblik svakog i naj manjeg kretanja svake riječi, cijelo držanje. Sve bijaše u njoj izabrano. To bi me privlačilo; ali je ona tu

svoju religiju nosila i u umjetnosti; a ovdje bilo je u našim odnošajima cjepotina tanka kao da je tankim nožem prosječena, i koja se tek opaža na površini, ali razdvaja čisto sve do dna. I ako mi ona to nije kazivala, nalazila je stavno da su moji stihovi odveć demokratični u obliku, odveć udaljeni od one plemenite ugladenosti bez koje, za nju, nije bilo poezije. Dosjetih se tomu razgovara ući se s njom o drugim pjesnicima, i to me je vrijedalo. Vrijedao me je njezin sud, vrijedala me u nje tolika neovisnost suda od osjećaja; jer mi je ona ispovjedila višekrat, pismeno i naustice, da me ljubi. Ja sam imao drugi ideal ljubavi; bio sam i ja ljubljen, u prošasto doba, ali drugačije; prevladivalo u mene srce nad svaku moć i naklonost pameti. Ipak da mi je ona pokazala druge znakove jakog i dubokog osjećanja, da sam je vidio dajbudi koji put nesposobnu da ukroti strast, ne bi me vrijedala ova njezina neovisnost u rasuđivanju. Ali ona je znala sobom vladati uvijek, a nesložna sa mnom u mnogim pitanjima i manje znamenitim: uvijek je tvrdo branila svoje stanovište. Uvjerih se dakle da njezino čuvstvo ne bijaše ljubav; a kako je i ja sam ne ljubljah, odlučih da se s njom raskrstim.

Ona posumnja o tom, kad smo se našli u gradu prosinca 1871., nakon dva mjeseca što bijasmo daleko jedno od drugoga. Namjeravao sam otputovati o Božiću put San Rema, da tamo prezimim; ali se razboljeh. Ona tada bi namjerice bezobzirna i htjede me vidjeti. Ja življah sa svojim bratom, a ona nije nigda dolazila u pohode mojoj snasi.

Ovom je prigodom posjeti i zamoli je da me može pozdraviti. Bogobojazna moja snaha ostade na to iznebušena i sablažnjena, toliko da u prkos svojoj bojažljivošti ustručavala se nekako da na to pristane, a uvjeren sam da se je poslije radi toga ispovjedila. Zbilja u gradu mnogo se buke učinilo radi ovog posjeta. Ja to doznah tek iza kako ozdravih, pa bojah se da, otputovavši, ne pokažem se nezahvalnikom i kukavicom. Moj je život bio takav: vječito talasanje pameti i srca, i jedna i drugo bez svijetla.

U noći na osvit 13. siječnja 1872. god. usnuh opet onaj tajoviti san. Dođoh u Vas, netom bih u stanju da u večer izadem; na 20. ili 21. Prijateljice draga; Vi ste imali razloga da

se srdite na me. Bio sam Vas od godinu dana nedično zapustio. Nije da je u mene malaksalo staro prijateljstvo; ali sam se sebe samoga stidio, a to me je držalo daleko od Vas. One večeri dodoh u Vas, kako da me je kakva oluja dobacila, te Vam sve pripovijedah; pričah Vam san s takom vrućom vjerom u njegovo vrhunaravno porijetlo, u proročanstven duh njegov, da ste se Vi bojali da ne bih pomjerio pameću. Rekoste mi: da još nijesam dobro ozdravio, da mi se hoće moralne tišine, da se moram razgovarati, malko putovati, *i ne pisati mnogo pisama.*

Bio bih tako i uradio, da se nije dopokon probudilo tada ljubomorstvo muža joj. Iznova mislih da mi nije ostaviti gospodu. Vidasmo se rjede; ipak, ne znam s kojeg buntovničkog duha, s kojeg opakog nagona srca; uprav tada, kad je u ljubavi bilo opasnosti i teškobe; uprav, kad je drugo čeljade počelo da se osjeća uvrijedeno i da trpi; kad nas je svijet stao huditi; tada kao da je dah prave strasti zaduvao u nas. Gospoda se nije više pokazivala toliko pouzdana. To što nas je svijet smatrao krivim, bijaše kao neka uzda manje; a moćna pobuda na zlo, što smo već onako snosili posljedice zla. S moje sam strane osjećao da malo po malo silazim put bezdna, iz kojeg vitlahu vrući plamenovi, da draže pût, da mrače pamet. I osjećajući da sebe upropašćujem, ipak ćutio sam da me tamo vuče onaj isti pogani nagon. Ipak kad god bih se zaustavio prestrašen, odlučio bih da odolim napasti. Takova strast bijaše vatra više putena, nego srčana; bijaše proti mojem uvjerenju, proti onom uzvišenom idealu, kojemu sam se želio prilagoditi u životu i u umjetnosti. Činilo mi se da udaram žig sramote i licumjerstva na svoj život, na svoje djelo, na svoju uspomenu pred potomcima; da kukavički izdajem svoju zastavu. Ali poslije nijesam imao snage da se ustegnem, da je ne vidim samu, ono malo puta što je bilo moguće, znajući s kojom sam vjerom očekivan; a kada bijah s njom, njezina ljepota, njezino tronuće, skoro bi mi pamet oteli. Sreća da ovi sastanci ne bijahu ni česti ni dugi, ni tajni, ni bezbrižni; a, pravo valja kazati, da je u njoj potrajala uvijek, i ako malko uskolebana i slaba, dobra volja. Tako je minulo njekoliko mjeseca, od naj žalosnijeh i naj uzburkanijeh mojega života. Ono bi za me doba

naj većeg duševnog mrtvila i umne tromosti; ne znam da sam pisao u onim mjesecima ni jedan samo stih, niti da sam što učio.

Prijateljice draga, oduljih se odviše ovom epizodom, koja tek stoji u svezi s predmetom moje radnje; jer šćah kazati u kojim je granicama ona ostala, i nekako okajati, dajbudi djelomice, krivicu i slabost svoju, pričanjem koje će u mom gradu razblažiti uspomenu prošle sablazni, ali će stavno smanjiti moj ugled vani, kod onijeh, koji će biti čitali moje knjige, a ne će bit poznavali ove slaboće. A kako sam odveć oduljio ovim za me bolnim uvodom, budi mi oprošteno, ako budem dalje koracao još sporije. Eto sam došao do neizmjerne sladosti da ocrtam na koji god način, da oživim pod svojim očima ono vrijeme, koje je u mojoj pameti ovjekovječeno. *Melius quam cum aliis versari est tui meminisse.*

Prijateljice dobra, stvari, koje ću Vam kazivati, svaki dan se po malo s Vama razgovarajući, postat će Vaše; budete li ih kazali svijetu bez srca, starajte se Vi da prijatelj Vaš ne bude smatran starim brbljavcem i nespretnjakom. Ne kažem Vam ovo iz svojeljublja; oprostite mi, luda je ova fantastična sumnja moja. Valjda da ono što se zla i dobra govori o nama poslije naše smrti, u koliko je plod naših djela, za nas postane nagradom ili kaznom; čini mi se skoro da će nas oni teški ljudski sud dostići i na drugom svijetu, a više nego mene, ožalostiti „dragu".

Pišem ove zadnje riječi uvoda na 6 sah. iz jutra. Zrak je čist, blaga se mjesečina stapa u vedrinu zore, dno kuće, kao bijelo more gusta se magla talasa nad dolinom. Htio bih da ovako bude, prijateljice moja, i onamo, gdje ćemo biti po smrti, prije zadnje zore vječitog dana; htio bih da iz zemlje, obavite ljudskom himbenošću i neznanjem, nikakav zao duh ne bi do nas dopr'o.

HO CAPIO! (Razumio sam!)

Lakrdija u tri čina

(svršetak)

napisao **Ljubo Bilić** (3. r.)

M. Zan. Jo? Jo? imoš još rila to reć?.... Da si tako dobar za torkat kako za lagat, grodim ti jo telegraf..... Ti si s nama govoril jutros u butigu? Lažeš kako prosac. Jo jutros niti son lavurol,[1] niti son bil u butigu. Doves ću ti sto svidok: ono ti Profeta, ono ti Sibić (?) ono ti Mastilčević, ono ti svi konfrati,[2] je son bil debota sve jutro u crikvu na funerol[3] i pok na konsilj[4] od konfraternite.[5] A pok bi ti jo lavurol u ovu robu, ne? Mol Boga da si ovode a da ne istuka bi ti jo roge varbonske; ma vidićemo se još digod indi i činićemo konat u četiri oka. — A jo vom opeta govorim, Šjor Stefano, da se od Vos čudim da se grete gubit s gorima od sebe, grem ća, jer bi se mogo upropostit! Ma vij! zoč me je poslo zvat! — A ti Varbanjine divlji uzdorž me se impenjona[6].....
(izlazi u brzini mrmljajući).

S. Stef. Hod ća, dojga ti intendit, divjocima kako si i ti, dokle se ne namiriš na ludoga kako si i ti, koji će ti dat po kostima a do tad se nećeš ostavit ovih ludosti. Vidi vražje pameti svaki don učini svoju. Vajo reć da ovi vrog i ne spi, nego da misli kako će škondol učinit da judi poludu. Ma vidi jel se moglo gorega čo dogodit: Onomodne je učinil da se potuču one dvi nesrećne na Vorbu, da mi je baš dohodilo za plakot kako su jedna drugoj vlose potezale. Jednoj je rekal, da je ona druga ukrala sviću u crikvi Svetoga Roka i da ju je ona vidila. Poj vrože s vrogom poj! Debota me tento učinit da stavu u tamnicu onega ludoga, ma opet mi je žol onu nesrićnu njegovu fameju. Bože moj. Bože doj mi ustarpljenje. — A Vi, kumpore Antoniju, poj te se svitujte s ovon racom[7] od judih, pojte.....

---

[1] radio [2] braća crkvena [3] sprovod [4] vijeće, sastanak [5] bratstvo crkovno [6] založena (riječju) [7] vrstom, bagrom.

Alel. O buoj meni! negovorte mi ništa, nemojte me mučit! O buoj meni! Kako mi je na propost dovel ono hudobje paklene od čovika. Hoćeš vidit, hoćeš vidit! Oh! bidan Onte! bidan Onte; kojo te je nesrića dovela ojutros u Pajiz! A sve ovo s okažjuni[1] onega prasaškega kozlića. O vroga se izljega, kad si se izljega! Ovo ti na: izili ga prez plotit mi ga; činili mi nahodit se ovode; čini su me najidot, da se ne more gore; ma ča je naj veće, omrazili me s mojim naj većin dobročincen na svitu za Bogom. Oh! Kanaja, kanaja jedon! Kako sam se jo fidol u njega kako u sebe istoga, a on me je ovako na tradimenat[2] dovol intendit![3] Kako će se ispovidit i ko će ga odrišit. Vajo reć da on ne zno ni za dušu ni za Boga, Obuoj meni, obuoj meni! da mi ga biše pri poznat. Ma ko se ne bi bil privaril; prikazo mi se je dobar čovik; prijatej da se ni moglo veće. Bi bi mi i diguod učinil jubov, a jo njemu odvrotil i ko bi bi, na! na! posumnjo da je on vrog a ne čovik. Oh! nesrićo moja! Oh! nesrićo! Bar se nison ni zlameno ojutros krsti se). U ime Oca i Sina i Duha Svijetega, Omen Isus! Svijeto Trojstvo pomoglo nos i izbavilo od svakje nopasti. A sad ča ču? Jo ne mogu drugo, šer kumpore muoj, nego se bocit pred Vami (klekne) i pitat prošćenje, pri u Boga, pok u Vos, da mi prostite ča son vos uvridil, ma tiješko uvridi. Onako mi Buog prosti grihe kako se jo kajem od onoga ča son vom reka i ča son vos uvridil!

S. Stef. Dvigni se, dvigni se čoviće, neka ti Bog prosti i jo ti prošćom, drugi put gledaj s kim se sastoješ i svituješ.

Alel. Hoću bidan hoću; Ah nijeću nikad ovo zaboravit dokliguod budem živ.

S. Stef. Bože duoj!

Alel. Ah! vidićete, ako Bog do zdrovje i meni i Vom, ... A ..... hoćete mi šer kumpore ..... dat jopet ono ..... pinjez?

S. Stef. Vazmi ih, vazmi ih, di si ih bocil.

Alel. Ovo ih ovode; dakle ću ih vazjest i Buog Vom do zdrovje. I jo grjen ća s Bogo vom, ma osigurojte me propju[4] da ste mi prostili i da će te zaboravit sve?

---

[1] prilikom [2] izdajstvo [3] razumjeii [4] uprav.

S. Stef. Ši ši, hod u miru Božjemu.

Alel. Ma pri neg idem ća, vajo da vom ispovidin i da von rečen jednu istinu, vajo reć i za vroga istinu. Znote u ono od kuonta,[1] ono hudobje od čovika ni kriv nego jo, jer som jo bi razumil da ste mi rekli po šuold na fiorin; a vi inveze niste mi rekli nego po puol šolda i tako mi je ono nesriće učinilo konat onako nopoko i anci[2] je uovde u vrićici dašćica, na koju mi je učini ovi konat. Hoću Von je ostavit, za da je Vi vašuom rukom stavite na ogonj, ne bilo ni dašćice i koliko je ..... Na, moga som mu je ukozat onoj hudobi i provat mu šnjom da laže, da ni s menom govori; ma ni mi nonkle[3] duošo na pamet od nje, kako sam se smel. Ma jednoko bi mi denego[4] i ovo; za tuo malo šćete.

S. Stef. Ah! ča će mi dašćica; nos je ća, nos,[5] da je nestane po tvoje ruke, z Bogom.

Alel. Ah! njeću, njeću; hoću Vom je baš ostavit (ostavlja mu je na stolici i odlazeći kaže): Dakle jopet z Bogovom, i Buog Vos nadori i do Vom sve ča od njega želite ..... (Otvarajući vrata) (kumpatite!) (odlazi).

Pojava IV.

S. Stef. Sam. Poj! poj! nesrićo! Baš mi te je žol; i tebi se je danas lipa dogodila; a još mi te je više žol, jer si prova prilikâ današnjeg svita. Govori se da puk zapovido i da puk vlodo, a kad tamo on se razumi u ove privileje koliko je zno ovaj čovik, ča će mu se danas dogodit. Jo som uvik govoril, da je narod, kako su i koze; potežu ga za nos i doju mu razumit Roma per Toma kako ovome divjoku od kumpora Antonija. I bona sera Vom i prostite, ako som Vom do dogorja![6]

[1] račun [2] i [3] niti [4] zanijekao [5] ponesi je sobom [6] ako Vam je dogrdelo.

NAD GROBOM FRANĆESKA PETRARKE.

* * * Giosuè Carducci * * *

(svršetak). Preveo Špiro J. Gerun.

Ali kasnije se pokaza, da je tribun mnogo slabiji, nego li što to zamišljaše on i nade prijateljeve a gospodari Italije prodavahu i davahu u zamjenu one gradove, koje su, po mišljenju pjesnikovu, morali osloboditi i ujediniti, gomilahu oko sebe tudinske plaćenike, koje su morali složno odagnati a na glasove o miru dužd Dandolo odgovaraše ispravljajući geografsku pogrješku građaninu-govorniku. Genova odgovaraše novim bitkama. Zato Petrarka u zrelim godinama, gotovo ne pouzdavajući se u gospodu talijansku, polagaše nade u cara Karla IV. i nastojaše oko povratka papa u Rim. Već se mogahu Crkva i Država idealno istisnuti iz Ustava Italije; ali Petrarka opet, pišući Karlu opomene i ukore, sjećaše ga, da je Italija velika i da će takova i bez njega ostati, a o povratku svete stolice govoraše kao o ponovnom spojenju Rima s Italijom. U ostalom svojim proročanskim okom on gledaše duboko u budućnost: „dvije svjetske svjetlosti — piše on — car i papa već se gase; dva mača već se lome." Međutim nastojaše, da u času, kad se te dvije svjetlosti gase, što više podigne ime i ideju Italije. Ko posmatra Italiju u XIV. vijeku i Italiju, kakvu zamišljaše Petrarka u budućnosti, može slobodno da se posluži isporedenjem, divnom slikom stône crkve u Milanu, koju je osnovao opet jedan prijatelj pjesnikov, Giovanni Galeazzo, prvi od gospodara koji pomisli na krunu italsku: šuma šiljastih stupova, koji i ako su u različitim položajima u veličini i visini, a svaki sa svojim podnožjem, svojim ćivotom, svojim ukrasima i svojom svetinjom, ipak se slažu u nekom raznolikom, živahnom, fantastičnom jedinstvu; poviše svih nadvio se vitak i sjajan zlatni stup, koji drži Bogorodicu, koja onima, te su u blizini, ne izgleda da se uzvisuje nad ostalima, dok onima, te je iz daljega posmatraju, izgleda kao

svečana i uzvišena vladateljka velikog i divnog hrama, koji je vas samo za nju načinjen....

Među kontrastima, koje su ogromnim dijelom izazvale prilike vremena, među neizvjesnostima, koje su izlazile iz same prirode pjesnikove, sami fakat, da je on na vrhunac ideala talijanskog naroda postavio zamisao i ime narodne Italije, sami taj fakat slavna je i nesumnjiva zasluga Petrarke prama otadžbini. Njegova politika, dijelom praktična i za ona vremena moderna, biva: klasično uzveličanje republikanskog gospodstva, propade za uvijek tudom najezdom u 1494. godini. Ali ideal ostade. Šta više, neki neznani hronista rimski, opisujući štetu te najezde, spominje i žalosnim glasom komentuje proročansku pjesmu Petrarkinu na ukor gospodarima Italije a sa auguralnim stihovima te pjesme Nikola Machiavelli završuje svoga „Vladaoca". Kod Petrarke susrećemo se i sa drugim stihovima, koji baš po svojoj neizvjesnosti kao da su određeni da proriču, obilježe simvolizuju, daleko od okorjelog stranačkog gloženja a u značaju široko i opće narodnom, neke časove, događaje i ideje i pojmu preporođaja Italije. Slika onoga „cavaliere, che Italia tutta onora",[1] koji treba da sjedi na Tarpejskom brdu, „pensoso più d' altrui che di sè stesso",[2] ako je od XV. vijeka — kako tvrdi Machiavelli — privlačila i nadahnjivala plemenitu dušu Stefana Parkarija sve do njegove smrti, nije je manje izgledala ni Italija očima tužnim i žalosnim radi dugog, uzaludnog čekanja. Pa ako je za dugo vrijeme Italija bez presanka uzalud pitala svoje upravitelje:

„Che fan qui tante peregrine spade?"[3]

oni drugi stihovi, tako rimski žestoki, kakve nije ni sami Dante spjevao:

„Cesare taccio, che per ogni piaggia
Fece l' erbe sanguigne
Di lor vene, ove il nostro ferro mise....[4]

[1] Vitez, koga časti sva Italija.

[2] Zamišljen više za druge nego za samog sebe.

[3] Šta rade ovdje toliki strani mačevi?

[4] Okrivljeni Cezar, koji u svakom kraju činjaše trave krvave od njihovih žila, gdje postavi naše mačeve....

rekao bi da svojim slomljenim i prigušenim zvukom proriču zagone na bajonete na Varese e S. Martino; na taj način rekao bi da kobni stihovi:

„ . . . . . Virtù contro furore
Prenderà l' armi e fia 'l combatter corto,
Che l' antico valore
Negl' italici cor non è ancor morto . . . .[1]

ovjenčavaju svjetlošću narodne himne borbe Genove, Milana, Brescie i Rima. Takove uspomene, mislim, ne će biti na odmet ni drugim narodnostima, jer i one vrlo dobro znaju, kad stranac zauzimlje zemljište otadžbine, da je tada mržnja štovanje a kultura borba.

IV.

Sada već Italija može da uživa u uspomenana više čovječanskim. Blagog jutra, 22. maja 1341., Francesko Petrarka tek ovjenčan, ulazio je na konju u Parmu, usred oružja braće Correggia, koji, u zajednici s narodom, oslobodiše grad od lošeg gospodstva Scaligera: pobjeda bijaše vesela, nade velike a ovjenčani pjesnik započe pjesmu slobode. Bijaše to čas, jedinstven u životu pjesnikovu i u istoriji talijanske starije poezije, čas, u kome Italija uzimlje na sebe obličje gotovo grčke a lik Alcejev rekao bi da uskršava i živi duh eolske lirike rije se kroz grad longobardski. Bješe to zaista divan čas, ali, na žalost, samo — čas. Svakako ostaju u pjesmi pod natpisom: „Lunge da' libri nati in mezzo all' armi" („Daleko od knjiga, koje su postale usred oružja") vječito divni ovi stihovi:

„Libertà, dolce e desiato bene,
Mai conosciuto a chi talor no 'l perde,
Quanto gradita al buon mondo esser dèi!
Da te la vita vien prospera e verde,
Per te stato gioioso si mantene
Ch' ir mi fa somigliante agli alti Dei . . . ."[2]

[1] Krepost protivu bijesa uzeće oružje i biće kratka bitka, jer starinsko junaštvo nije još umrlo u italskim srcima . . .

[2] Slobodo, ti slatko i željeno dobro, koju nikad ne pozna onaj, koji je kadgod ne izgubi, koliko mora da si mila dobrom svijetu! U tebi život postaje čestit i mlad, za tebe se održava radosno stanje, koje me čini sličnom velikim Bogovima . . .

Ovi stihovi, isporedeni sa Dantovim, gdje je katonska sloboda, za koju se dava život, uzdignuta do simvola duševnog oslobođenja od grijeha, davaju nam naj jasniji izraz razlike dvaju doba i dviju poezija. Za prvo doba sloboda se stječe smrću, za drugo ona je početak života. Kako li je tek u pjesniku, manje starinskom, slavna ova manifestacija našega „ja", koja se pred feudalnošću i teologijom, voljnom, da ukroti i oslabi ličnost, uzdiže u izobilju svojih moći i u slobodnom širenju njihovom osjeća sreću i dostojanstvo! U tome oplemenjivanju i obožavanju čovječanskog, Petrarka, pjesnik Laure, podudara se sa Petrarkom, latinskim piscem i filozofom.

.... Renesansa je oglašena, ali Petrarka, građanin, iščekuje željno što skorije njeno objavljenje i izražavanje u što prijatnijoj formi u Italiji slobodnoj, umirenoj i ujedinjenoj, koja će braneći i vojujući za slobodu biti svagda dostojnija njega i svojih velikih predaka.

Primjedba. U 6. broju ovoga lista, gdje je ugledao svijetla početak ovoga prijevoda, potkrale su se neke pogrješke, koje treba ispraviti ovako: mjesto „ono, što je čovječanstvo", (str. 270.) treba da stoji „ono, što je *čovječansko*"; mjesto „evijeće se raspravlja" (str. 271.) čitaj „evijeće se *ispravlja*" („i fiori si drizzano"); mjesto „sa stola Giottova" (str. 274.) čitaj „sa *daske* Giottove". Još na jednom mjestu treba da mjesto „u" (str. 272.) stoji „*i*" i mjesto „što su" (str. 273.) čitaj „što *si*". *Š. J. G.*

GIOSUÈ CARDUCCI kao pjesnik.

(nastavak) Prof. W. bar. **Ljubibratić.**

Italija je imala malo pjesnika, koji su, kao Carducci, neokaljanu sačuvali svoju Muzu od podlog laskanja i ulagivanja prama mogučnicima, koji su, poput njega, prezirali, da gnusnim i nepoštenim šalama rastjeraju brige onih, te misle, da je pjesnik tu, da ih zabavlja, a kao nagradu za to da pobira mrvice, koje padaju sa njihova raskošna stola:

Il poeta, o vulgo sciocco,
Un pitocco
Non è già, che l'altrui mense
Via con lazzi turpi e matti
Porta i piatti
Ed il pan ruba in dispensa.....

E nè meno è un giardiniere
Che il sentiere
De la vita co 'l letame
Utilizza, e cavolfiori
Pe' signori
E viole ha per le dame.

Pjesnik je, po njegovom nazoru, marljivi radnik, koji spravlja mačeve i oklope za slobodu; koji plete vijence za pobjedu; koji zgotovlja urese i nakite za ljepotu. Pjesnik radi

E per la libertade
Ecco spade
Ecco scudi di fortezza:

Ecco serti di vittorie
Per la gloria
E diademi a la bellezza.

Vjeran ovim uzvišenim načelima o plemenitoj zadaći pjesnika, mogaše Carducci o sebi reći, da samo dvije strasti uznemirivaju njegovo srce, boreći se za prvenstvo: iskreno poštovanje ljepote i žarka ljubav za slavna djela:

Due voglie, anzi due furie, entro il cor mio
Seggon, Felice, e a me di me l'impero
E contendono e strappano: desio
Che di bellezza nacque, e vie più altero
Di egregie cose amor.

Vidjeli smo, kako se oholi republikanac poklonio dražesnoj ljepoti kraljice Margarete, kako je proslavio plemenito srce, uzvišenu dušu one, koja više nego kraljica, bijaše majka naroda svoga:

A te da verdi mugghianti pascoli,
da biondi campi, da le pomifere

colline, da' boschi sonanti
di scuri e dal fumo de' tuguri
io reco il blando riso de' parvoli,
di spose e figlie reco le lacrime
e i cenni de' capi canuti
che ti salutano pïa madre.

Isto se tako Carducci ne mogaše oteti onom sjetnom i turobnom čuvstvu, te osvaja naša srca, kada se u večernjoj tišini razlijega tihi zvuk pozdrava anđeoskoga. Carducci, koji je uskrisio poganska božanstva, koji je ispjevao onu buntovnu himnu *Satani*, Carducci prigiba glavu s Dantom i Aroldom, kada sa zvonika obnovljene crkve zvona pozdravljaju Kraljicu nebesku:

Ave Maria.
Ave Maria! Quando su l' aure corre
l' umil saluto, i piccioli mortali
scovrono il capo, curvano la fronte
Dante ed Aroldo.
Una di flauti lenta melodia
passa invisibil fra la terra e il cielo:
spiriti forse che furon, che sono
e che saranno?
Un oblio lene de la faticosa
vita, un pensoso sospirar di quïete,
una soave volontà di pianto
l' anime invade.
Taccion le fiere e gli uomini e le cose,
roseo 'l tramonto ne l' azzurro sfuma,
mormoran gli alti vertici ondeggianti.
Ave Maria.

Neizmjerna je razlika izmedu ovih stihova tako nježnih, tako tihih i onih punih uzrujanosti, punih neke nervoznosti u himni *Satani*. Razlika je i u izrazu i u čuvstvu. Nas zanosi, nas gane turobni zvuk Zdrave Marije, a Carducci-ja osvaja nebeska harmonija toga pozdrava. *Satana* je pobjedio *Jehovu*, svećenika, kliče pjesnik; rda je izgrizla stari mač arhandelu Mihajilu; sa nebeskih se visina strovališe na zemlju andeli:

Vedi: la ruggine
Rode a Michele
Il brando mistico,
Ed il fedele.
Spennato arcangelo
Cade nel vano.
Ghiacciato è il fulmine
A Geova in mano.
Meteore pallide,
Pianeti spenti,
Piovon gli angeli
Da i firmamenti.....
Salute, o Satana,
O ribellione,
O forza vindice
De la ragione!
Sacri a te salgano
Gl' incensi e i voti!
Hai vinto il Geova
De i sacerdoti;

Imannuel je Kant odrubio glavu Bogu, kao što je Robespierre smaknuo kralja, pjeva na drugom mjestu pjesnik:

E il giorno venne: e ignoti, in un desio
Di veritade, con opposta fe',
Decapitaro, Emmanuel Kant, Iddio,
Massimiliano Robespierre, il re.

Ali je ono nevidljivo Biće, koje je uresilo tolikim sjajnim zvijezdama veličanstveni svod nebeski, svladalo, pobjedilo buntovničkog pjesnika, koji ponizno prigiba svoju oholu glavu, kada

il campanil risorto
canti di clivo in clivo a la campagna
Ave Maria!

Kako je velik Carducci u ovoj svojoj poniznosti! A inače ne mogaše ni biti, jer Carducci u svojoj filosofiji, u svojoj politici, u svojoj kritici ne bijaše nego pjesnik, čija duša bijaše uvijek otvorena da primi i odrazi čuvstva probudena u njemu od utisaka vanjskoga svijeta; čije se srce nakon časovite uzrujanosti i uzbudenosti umirivaše kao more, pošto se utišaše vjetrovi, te izazvaše oluju. A tada, u potpunoj harmoniji svih svojih duševnih i intelektualnih sila, ne opažaše oko sebe nego tragove one nadnaravne ljubavi, te stvori cijeli ovaj vidljivi svijet, i o ljubavi pjevahu njegovi stihovi:

Io non so che si sia, ma di zaffiro
Sento ch' ogni pensiero oggi mi splende,
Sento per ogni vena irmi il sospiro
Che fra la terra e il ciel sale e discende.
Ogni aspetto novel con una scossa
D' antico affetto mi saluta il core,
E la mia lingua per sè stessa mossa
Dice a la terra e al cielo, Amore, Amore.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

Konavli.

II.

Stara knežina od Cavtata do Sutorine u duljinu, a od površja, gdje su sela Stravča, Duba, Brotnjice i ost. do mora u širinu, zove se *Konavli.* Stari oblici što se nalaze u spomenicima[1] *Konavlam, Konavlami, Konavlah* izumrli su, a sad se čuju samo ovi oblici i to u pluralu: *Konavli, Konavala, Konavlima, Konavle,* od kojih *Konavli* je nom., *Konavala* gen., *Konavlima* dat. instr. i lok., *Konavle* ak.[2] Riječ je žen. roda[3] kako je i prije bila.[4]

Naj prvi put pominje ovu knežinu Konstantin Porfirogenet[5] i zove se Κναλή. Latinski prijevod kaže *Canale,* a ima bit *Canali* po bizantinskom izgovoru. I veli tuj Konstantin: τὸ δὲ Κναλὴ ἑρμηνεύεται τῇ τῶν Σκλάβων διαλέκτῳ ἀμαξία, a u prijevodu: A Konavli znače u slovenskom jeziku *kolovoz* (kolni put). Na to naš Dubrovčanin Anselmo Banduri[6] dodaje ovu bilješku: *Canale* seu *Canalis* sub dominio reipublicae Ragusinae, olim ager Epidaurus, neque Canale seu Canalis regio illa dicta est, ut putat hic Porphyrogenitus, quod Canale serblorum idiomate viam plaustri significet: nam, inquit ille, propter loci planitiem servitutes omnes plaustris praestant i ost. I znači: Konavli u oblasti dubrovačke republike, njegda polje Epidaurijsko, a Konavli nijesu dobile to ime kako ovdje misli Por-

[1] V. Mikl. Mon. Serb. 188 (1378), 229 (1397), 292-293 (1419).
[2] Vuk i Daničić imaju oblik *Konavlje,* koga uprav nema u spomenicima.
[3] Akademijski rječnik kaže da je riječ sada mušk. roda.
[4] Spom. sr. 1. 173 (1423).
[5] Doc. hist. rač. 408.
[6] Imperium Orientale I. II.

firogenet, što Konavli znače u srpskom jeziku *kolovoz* (kolni put); jer, veli on, prama ravnini onoga kraja sve radnje vrše *kolima*. Ne gada dakle ovo Porfirogenetovo tumačenje u koliko u srpskom jeziku te riječi nema da znači *kolovoz*, nego je riječ po svoj prilici od Κανάλι (Canali) *prokop, žljeb, vodovađa*,[1] što su tu naši našli kad su se naselili, i nazvali tako onaj kraj, ali su ga i inače zvali, n. p. primorje, donja gora, a po tome je bilo i gornje gore, što se sad zove *vrh*, a stanovnici (Stravčani, Jaseničani i ost.) *površani*. No lakše bi se opravdao ovaj oblik *Konavli*, da ima gdje u spomenicima, što nijesam mogao iznaći, *Canauli* ili *Canabli*, jer uspoređujuć druge slične riječi, tako bi se očekivalo. N. p. *čavô* (čavao = čaval) = clavus, *navô* (navao, naval) *navali*, davô (davao-daval) διάβολος, pavô (pavao = paval) paulus. Naravnije je bilo očekivat od Κανάλι = konô (konao = konal), kako je narod nadio ime i vodovađi nad gradom Dubrovnikom.

III.

Kako su Konavli dopale srpskijeh rukâ, evo što nam pričaju spomenici: Na Captatě pri mori jestь bilь gradь stari Dubrovnikь polagь župe konavalske, kojemu gradu pristojaše župa konavaoska .... Kada se onь stari gradь rasu i opustě, tьda gospoda rašьka i humьska po sili uzeše konavalьsku župu.[2]

Konavljani Srbi.

Osim što su Konavljani kao pripadnici stare Travunje bili Srbi po državi, oni su bili i pravoslavne vjere, dok ih republika dubrovačka nije polatinila.

Konavljani su bili dakle: I. državljani srpski, II. Oni su Srbi etnografski, III. bili su stare ruke.

I. Sandalj Hranić i Pavlović bili su velikaši Bosanske države, a ova je bila srpska, kako sve isprave potvrđuju. Ali

[1] Rimljani su iz Ljute, Konavoske rijeke, doveli vodu u Epidavar (Cavtat). Toj se radnji još vide tragovi na mjestu. Novi stanovnici Srbi, nazvali su selo na Ljuti, odakle je voda navraćena u prokope, *vodovagjom*, što uprav znači *aquaeductum*.

[2] Mon. Serb. 217 (1391).

od staroga državnoga uredenja ostalo je nešto što se još pomiče i nije utrnulo. Još se čuje, ako ništa u pjesmama, *za knežinu konavosku*. Ova se dijelila u *kaznačine*, biva u oblasti, u kojima je vladao *kaznac*. To i danas postoji, te se obično tako i zovu po starinsku seoske starješine, i ne samo u Konavlima, nego i u Župi pred vratima gradskijem. — *Zborovi* koji se često spominju u starijem listinama, kao i *stanak*, žive su i danas riječi u puku. Osim toga *braća* ili *bratstva* ima svako selo. Svi domaćini u selu čine društvo; porežu se na glavu po nješto i plaćaju na godinu, te tako svako selo ima malo glavno. Jedan je od domaćina starješina i traje mu vlast godinu dana. Skupe se negdje jeseni, goste se, mijenjaju ili potvrde starješinu. Novci što se skupe služe za seoske pute, mede i ost. To je bratstvo i *porota*, jer upućuju, kore i kazne prijekorne seljane. Ženska glava nema dijela od imanja, nego prosto ruho. Žene za svoje naprave prodavaju kokoši i jaja, pa i *dignu* od kućnoga imanja ponješto ploda, te prodaju, a to domaćin gleda kroz prste, jer kuća se ne misli za ženske nakite. — *Zadruga* je temelj konavoske kuće, i ako su se podobro već *razdijelili* i neprestano se *dijele*. I muški koji iz zadruge izade te se iseli ili pode na ulaz, biva udomazeti se u kuću, gdje je na djevojci ostala loza i uzme prezime kuće, gdje je došao, izgubi pravo po običaju na dio imanja. Zadruzi je glava *domaćin*. Zadruga razdijeljena u više porodica zove se *inokoština*, a *inokosan* je ko pripada toj užoj porodici.

Po ovome se vidi da Konavljani i danas žive po svojim srpskim pravnijem običajima. Istina, ima primjera da se sadašnji zakoni prizivlju u pomoć, ali to je posve rijetko. Sve je ovo ovako u Boki Kotorskoj, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Srbiji i ost. To se sve može očigledno vidjeti u „Pravnijem običajima" što ih je naš Bogišić napisao.

II. Osim što su Konavljani bili državljani srpski, oni su Srbi po etnografiji. Svi običaji srpski žive još u Konavlima. Badnjaci se i danas nalažu, krsno se ime slavi, svadbe i svatovi su u pravom jeku, grapša se i danas još dogada; sve su ovo običaji srpski bez pogovora. Nošnja je srpska i ako nešto na tursku prekaljena. Ima sad saruk, fes, silah (svilaj) i ost. što prije nije bilo, pa je sad šarovito odijelo, a prije je pre-

vladalo crno. Ženske su bolje održale staru nošnju i ako su i one nešto staro pometle i novo unijele. Konavljanima su *vilaći* koji nose uske gaće, biva noge su ovijem kao vile. Od Turaka su primili *perčin* navrh glave, ali se to već pomeće. Bradu briju a samo nose brkove: XVIII. vijeka a i XIX. bričili su i brkove po primjeru gospode gradske, i za to su podrugljivo zvali Konavljane *Bricane*. Dijete muško do 7 godinâ nosi košuljicu s pasom kao i ženske. Od petnaest godina je od *puške*, sve kako je u ostalog srpskog naroda. U grad ne idu nego za poslom, jer još postoji u Dubrovniku stara pregrada između sela i grada. Nije kao u Spljetu i Šibeniku gdje i u gradu ima seljačkog života. *Cavtat* zovu male *kolače*, a grad (Dubrovnik) velike.

Pjevaju narodne srpske pjesme uz gusle, a možeš i danas čuti:

Kad se ženi srpski car Stjepane.

I zdravica konavoska na krsnom imenu i na svadbama i ako je pretrpjela radi vjere preinaka, ipak ima jednakijeh rečenica, kao što se čuje usred Srbije: n. p. „Ne pada snijeg da pritisne svijet, nego da svaka zvijerka pokaže rad svoj."

I srpsko ime unatoč vjeri katoličkoj koja je to ime istisla, jer skopčano s vjerom, još se čuje. Kad se u mlinu nagone i sokole, da bolje upru, kliču jedan drugome: „Ej Srbine!"

Osim toga nadgrobni (ćirilovicom) i stari stećci,[1] koji su još preostali od zuba vremena i zlurade ruke,[2] dokazuju bjelodana da nigdje bolje do u Konavlima nije se održalo obilježje srpsko.

III. Konavljani su bili stare ruke.[3] Dubrovčani su ih po malo polatinili. To je išlo onda lakše, jer je samo obred dijelio. Pa i ako su crkva i stara država nastojali da izbrišu davne uspomene, još i danas se pomiču i žive. O tome je bilo već prije pisano u Srdu.

[1] na Brotnjicama, u Popovićima, na Vignjima, u Pridvorju (na mjestu koje se zove *Crkvine*).

[2] Konavljani ove starine zovu grčkijem. Po svoj prilici taj je naziv ostao od onda, kad su se neselili prvom Konavljani i naišli na prave grčke starine, pa tako ih nazvali i ostalo i ime. Ili možebit tako označuju staru vjeru.

Nije neumjesno da ovdje napomenem kako su *Vlasi* (Rumunji) prodirali i u Konavle i svud po oblasti našega jezika na Balkanu.[1] Da i ne spominjem riječi koje su nam ostavili, *lotar*, *vatra*, *arhat*, *carymi* (saatfeld), *koliba* (od grč. preko Rum.) *turma* i ostalo, ima jedno selo u Konavlima, u komu su za cijelo nastavali *Vlasi*, jer mu je ime *vlaško* (rumunjsko), a to je *Vatasi*.[2] U Hercegovini ih je bilo mnogo na službi gospodara, te su bili po naj više čobani, a upotrebljali su ih za glasnike i knjigonoše; zato u Dubr. spomenicima ima često: *venit Valachus de domino Sandalj* ili Pavlović i ost., a po Dalmaciji bilo je naseobina crnijeh Vlahâ, biva *Morovalaha* (Morovlahâ), a odatle su brdani Dalmatinski nazvani od Talijana *Morlacchi*. Pošto su Rumunji latinske loze, latinska knjiga i talijanska zove se kod nas *vlaška*.

[1] Bilo ih je i u Crnojgori. Eto u sred Cetinja ima *vlaška* crkva, to je bila njihova; pa današnja gradska baščа prije se zvala *Romanova livada*. A cijela *Katunska* nahija bila je njima posijana, pa su oni dali njoj i ime od njihovijeh *katunâ*.

[2] Rum. vătav, vătaf, plur. vătasi Anführer, Aufseher (Mikl. Wanderungen der Rum.)

Нек се стиди ружа мајска...

Авдо Карабеговић — Пакрац.

Нек се стиди ружа мајска
Пред љепотом лица твога,
Кад си од ње руменија
Слатка ружо срца мога!

Нек се клони сунце јарко,
Нек за облак лице скрије,
Кад са твога бајног чела
Љепша свјетлост чарно сије.

Свјетлост, која из мртвила
Онемогло срце буди,
Свјетлост, која и у ноћи
Над животом мојим руди!

Sluge Gašpara Frankapana i Petra Zrinjskoga

** ** ** u Dubrovniku god. 1668. ** ** **

Priopćuje **N. I. Gjivanović.**

Hrvatski banovi, braća Nikola (mladi) i Petar Zrinjski, stojali su zajedno sa Anom-Katarinom Frankapankom (suprugom bana Petra) i njezinim bratom, knezom Franjom-Krstom Frankapanom, na čelu ne samo političkog već i kulturnog života u Hrvatskoj, te su nam podali lijep primjer književnog mecenatstva kao što i književne djelatnosti. Ovi su junački hrvatski velikaši svršili, kako je poznato, vrlo tragično: Nikola Zrinjski poginu u lovu kod Čakovca dneva 18/XI 1664. nepoznatom nam smrću (po nekim: rastrgan od vepra, po drugim: ubijen od lovca iz zasjede, a po trećim: samoubijstvom), a brat mu Petar i šurjak ovoga Franjo-Krsto Frankapan bjehu kao „urotnici" smaknuti u Bečkom Novom Mjestu dneva 30/IV. g. 1671. Gorkome udesu ne ote se ni banica Ana-Katarina Zrinjska, ta duhovita i umna žena, koja je svoju plemenitu dušu ispustila u mračnoj tamnici, pošto je bijednica, žalošću shrvana, bila i poludila.

Poradi vrlinâ i junaštva širila se je slava odličnih ovih predstavnika porodicâ Zrinjsko-Frankapanskih gotovo po cijeloj Evropi, pa kako da ne bi doprla i do Dubrovnika? — Dubrovčanin je Vladislav Menčetić, zanesen junaštvom i pjesničkom djelatnošću Petra Zrinjskoga, proslavio njega u svojoj kanconi „Trublji slovinskoj", što je izašla štampana prvi put u Jakinu g. 1665.

Na jedan od načinâ, kako su Dubrovčani mogli vrlo lasno da obaznadu za vrline Zrinjsko-Frakapanske, upućuje nas slučaj što ću da ga ovdje spomenem.

I zbilja, ovih dana, kad se među Hrvatima čini žalobni godišnji pomen smrti ovih naših velikana, ne će, držim, biti na odmet, ako priopćim vijest, da se i u onovremenim rukopisima dubrov. nadbiskupskog arhiva, naime u rkp. „S(tatus) L(iberi) 1667 in – ", sretamo sa imenima braće Nikole i Petra Zrinjskoga i Franja-Krsta Frankapana.

U dneve 15. i 30. septembra 1668. g. prikaza se dubrovačkoj nadbiskupskoj kuriji jedan Madžar, imenom Stjepan Madonizchi, i s njime tri Senjanina, biva Mihajlo Žegaranin („Xegaranin") sa dva dubrov. vojnika: Ivanom Grgurovim i Ivanom Mikulinim Barišićem. Taj je Stjepan bio rodom iz Sáros-Pataka, mjesto onada u vlasti ugarskih velikaša-knezova Rakoci (Rákóczy) („de Xarosepatak de Vngaria città de Ragozzi"), a sada u gornjougarskoj zemplinskoj županiji. U tome je mjestu bilo god. 1666. svečano obavljeno vjenčanje Jelene Zrinjske, naj starije kćeri Petrove, sa erdeljskim knezom Franjom Rakocijem, unukom onog Đura Rakocija, koji je to mjesto bio dobio uz neke druge zemlje bečkim mirom sklopljenim god. 1645. sa carem Ferdinandom III. Stjepan se je Madonizchi prikazao kuriji u svrhu da na temelju izjavâ onih triju svojih poznanaca postigne kurijalnu svjedodžbu slobode, potrebnu mu da se može u Dubrovniku oženiti, — a to je on i postigao. Od one trojice regbi da su prilike Stjepanova života bile naj bolje poznate Mihajlu Žegaraninu, jer on o Stjepanu veli: „ali do sada mi se čini, da nema osobe u Dubrovniku, koja bi ga poznavala kao ja" („... mà sin hora non mi pare che vi sia persona a Rag.a che lo conosca, come io...). Medu ostalim kaže on za Stjepana i to, da je on za 6 godina služio zajedno s njim (Žegaraninom) u kneza Gašpara Frankapana (= Gašpara II., brata Ane-Katarine i Franja-Krsta Frankapana =) u Hrvatskoj; da su zatim obojica stupili u službu plemića Petra Zrinjskoga („Srino"), gdje su ostali 5 godina; otole da su, kad je Gašpar Frankapan pošao na Dunav („al Danubio", otišli skupa u Sáros-Patak, gdje je Žegaranin bio za cijeli mjesec dana gostom u kući Stjepanovih roditelja. Po tome su oba pošli u Senj, a iz Senja su stigli u Dubrovnik.

Svjedok Ivan Grgurov znade da je Stjepan Madonizchi služio u bana Petra Zrinjskoga, ali njegovo službovanje na dvoru Gašpara Frankapana ne spominje, već spominje nešto drugo što Žegaranin nije spomenuo, naime, da je čuo govoriti da je Stjepan, prije nego je došao u službu Petra Zrinjskoga, služio brata mu Nikolu Zrinjskoga. No kad Žegaranin, dobar poznanac, drug i prijatelj Stjepanov, ništa o tome ne govori, lako nam je uzeti, da je Ivan Grgurov bio glede te okolnosti netačno obaviješten.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen. Unter Mitwirkung von Fachmännern herausgegeben von Prof. Dr. H. v. Neumayer. Verlag von Max Jäneke. Hannover, 1906. Dritte Auflage.

Najbolji vod za znanstvena opažanja na putovanjima bio nam je dosad F. Richthofenov „Führer für Forschungsreisende". Ali i ovo djelo velikog njemačkog geografa nije potpuno odgovaralo svojoj svrsi, osobito u posljednje vrijeme, te se ćutila potreba, da se potpuno preradi, ili nadomjesti boljim novim. Za ovo se posljednje i odluči H. Neumayer, i to potpunim uspjehom. Djelo siguran vod na raznim putovanjima i za razna opažanja ne samo učenjacima nego i svim putnicima, pa u koju god svrhu putovali i daje stalne naputke da putnik pravo prosudi sve što je vidio, pa to i pripadalo kojoj hoćeš znanstvenoj grani. Putovao putnik kao geograf, geolog, botaničar, zoolog, etnolog, liječnik ili bavio se on nacijonalno-ekonomskim studijama ili znanostima, koje su srodne navedinim disciplinama, naćiće u ovoj knjizi vrlo zgodne upute za sve što bi ga zanimalo u kraju, po kojem putuje, te će mu knjiga biti posve stalan ključ, da riješi mnoga još neriješena pitanja i čuvaće ga da ne udari krivim putem u prosudivanju onoga što je vidio i ispitivao. Pri izdavanju ovog izvrsnog djela osvjetlaše brčno pero po izbor učenjaci. Poglavje o geologiji napisa sam Richthofen, a ono o magnetizmu H. Neumayer. Profesor Hann, poznat kao naj bolji meteorolog, piše o meteorologiji, braća Plehn bave se medicinskim pitanjima, a osobito onima, koji će ispitivaoca naj većma zanimati, kao zagonetne tropske bolesti itd. Pitanje o morskim životinjima lijepo izvede poznati zoolog Plate, a o ispitivanju mora Krümmel. Kako se imaju sakupljati botaničke i zoološke stvari upučuju nas Günther, Schweinfurth, Matschie, Bolan, Reichenow i dr. O kulturnim biljkama lijepo piše Wittmack, a o polodjeljstvu Orth. Luschan upućuje, kako ćemo sakupljati etnografske date, a Ambronn kako se geografski ustanovljuje položaj mjesta. Ovo bi bio kratki pregled poglavitijih, ali ne svih radnja, u ovome djelu. Ako još navedem, da je u ovoj knjizi vrlo potanko zabilježeno sve što treba da ponese sobom svaka znanstvena ekspedicija, čitalac će odmah razumjeti znamenitost izdavanja ovakovih djela. Ovdje su pak saradnici naj bolji učenjaci i strukovnjaci; stoga se djelo pokazuje epohalno i potrebito svakome stručnjaku.

Dr. Božo Cvjetković.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Koji govor, istočni ili južni, da bude osnov srpskog ili hrvatskog književnog jezika. „Branič srpskog ili hrvatskog jezika" u svom 6. br. 15. marta 1907. g. donosi članak pod tim naslovom, te ma i da pominje da su još g. 1850. Vuk, Miklošić, Daničić, Demeter, Mažuranić, Vinko, Pacel i Pejaković napisali i potpisali „Književni dogovor" po kome su ustvrdili, da je naj pravilnije i naj bolje primiti južni govor za osnov srpskog ili hrvatskog književnog jezika, kaže da je istočni govor (ekavština) naj stalniji, naj određeniji i naj ljepši dijalekat i da zato književni jezik treba da se osniva na istočnom dijalektu a da od južnog dijalekta (jekaština) moglo bi se zadržati *ije, je, ḫ* samo u pjesmama, ostavljajući pjesnicima da sa *ije* dopunjuju, gdje im zatreba, mjeru slogova, a sa *je* i *ḫ* da iskazuju mekše i blaže glasove. Završuje da bi ovo pitanje trebalo svakako riješiti, *jer pisanje po dijalektima biva na štetu srpskog ili hrvatskog književnog jezika.*

† *Надежда Александрова Лухманов,* рускиња списатељица, чија су популарна дјела била преведена њемачки, неуморна борилица за женска права, сарадница многих руских новина, умрије у Јалти 8. априла.

† *Dr. Aleksandar Mac Bain,* auktoritat na polju celtskog jezika, upravnik velike škole u Invernesu, pisac djela: Celtic Mythologie and Religion (1885); Etymologal Dictionary of the Gaelic Language (1896), umrije skoro u Stirlingu u Škotskoj. Bilo mu je 52 god.

† *Dr. Adolf Stern,* profesor literarne historije u tehničkoj visokoj školi u Drezdenu, pisac djela: Geschichte der Weltliteratur (Povjest svjetske literature) (1874) i mnogih drugih djela umrije 14. aprila o. g.

† *Maks Haushofer,* profesor nacionalne ekonomije i statistike na tehničkoj školi u Münchenu, učenjak i pjesnik, koji je napisao djelo o statistici, drugo o nacionalnoj ekonomiji, treće o socijalizmu i više geografskih djela; kao što je i spjevao više pjesničkih radova, kao eposa i ost. umrije skoro.

— *Ivana Tišova slika: Bogoštovje.* Naš vrli umjetnik profesor *Ivan Tišov* izradio je, po naredbi hrv. vlade odjela za bogoštovje i nastavu u Zagrebu, za svečanu dvoranu istog odjela vladnog višerečenu sliku, koja predstavlja *„Bogoštovje"*, a koju je dala reprodukovati čuvena zagrebačka tvrtka *Petra Nikolića,* koja je stekla znatnih zasluga oko popularisovanja naših umjetničkih djela pomnoženjem istih. Za ovu sliku dobio je *g. Tišov* nagradu od 6.000 K; ona je čisto umjetničko djelo i duboko svojom zamisli, te uspjela svojom iz adbom. U njoj se zrcale dva momenta: *religiozni osjećaj* i *snaga religiozna.*

U sredini slike je prijesto božiji, na kojem sjedi Mati božija s malenim

Isusom na rukama. Uz prijesto s jedne strane sv. Ambrozija, sv. Pavle i sv. Kata. Na drugoj strani su tri divno izrađena anđela!

Upečatak ove religiozno zamišljene slike upravo je izvanredan. Kao da osjećamo sve pjesništvo vjere hrišćanske i svu blagost matere božije. Marija, blažena djeva, nam predstavlja mater punu blagosti i ljubavi, no ne samo mater Isusovu, već sviju nas. Izražaj je njen blag i sve nas kao okuplja u njenom okrilju, a sv. Kata je idealno pogođena kao *mučenica* napunjena u svome izrazu tihom sjetnošću ali i uzvišenom i hrišćanskom patnjom Mučenica-pobjednica. I ostala lica su divno i lijepo izrađena, a sve ih kao napunjuje mir i blaženstvo neba i umilno lice matere božije. Ovo predstavlja rečena slika, dakle značenje njeno je duboko religiozno i uzvišeno hrišćansko te mu i *boje* potpuno odgovaraju.

Prof. *Tišov* je na osnovu svog umjetničkog iskustva ovo svoje *uspjelo* mlađano djelo pogledom na tehničku stranu još dalje izradio, tako da može vrijediti *original* izvor ove reprodukcije kao neko djelomično *novo* stvaranje. Punim pravom možemo rijeti da se g. Tišov po ovom stvaranju može nazvati našim prvakom u slikarstvu, koji je religiozno slikarstvo postavio na *narodnoj* podloži, pošto on u *dekorativnom* dijelu upotrebljuje *narodne* motive.

Slika je duga 95 cm, a visoka 56 cm. u tamno pozlaćenom okviru, širokom 13 cm, staje 50 kruna; za gotov novac popusta 10% ili uz mjesečnu otplatu po 5 kruna.

Reprodukcija je vrlo ukusna i krasna, te želimo tvrtci p. *P. Nikolić*, da i ova slika nađe *svestranog* odziva, kao što su i sve dosadanje slike njegove stekle priznanja.

Milan Pavlov Jovanović. Vukovar, Srijem.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke.* Umjetnost zakonodavna sastoji u tome, da se čovjek vrati natrag, tek stane koracati na stazi zločinstva. Filangeri.

Sa prošlosti ne čine se prevrati. Chateaubriand.

Dobro i zlo ne rastu ponapose na polju života; nego niču jedno uz drugo, a njihove se grane nerazmrsivo prepliću. Mirabeau.

Hemija.

— *Čijanidrička kiselina u biljkama.* Scheele XVIII. vijeka, Gay-Lussac XIX. vijeka prepravili su ovu kiselinu kažući joj sastavine. Tada su je zvali pruskom kiselinom. Zna se da se ova kiselina nalazi u lovorici i u grkim bademima, u košticama nekog voća, kao breskve, kajsije i trešnje. Kraljevsko Londonsko društvo svršava znatan red ispitivanja, koja dokazuju da ovo sjedinjenje čijanogena i hidrogena opstoji jednako u nekim biljkama. Za prve engleske vojne protiv Mahdija u Sudanu nekoliko teretnih konja otrovalo se jedući malu mohunjastu biljku, koja raste u Nilskoj dolini i koju obično zovu *lotus arabicus*. Ta je biljka inače vrlo rijetka i koja, kad je suha, služi Arapima kao izvrsna krma. Poznat je u ostalom hranjivi lot na obalama sredozemnog mora kao i crveni lot, jednakog porijetla mediteranskog kraja i koji se upotrebljuje kao zamjenik kave. *Lotus arabicus* ne postaje otrovnim, nego kad je udrobljen u vodi. Vjerojatno je da se nalazio u sličnu stanju, kad su ga oni

konji jeli. Ispit biljke izvršen u laboratoriju kraljevskog društva dokazao je da ona sadrži jednu glukosidu s kvascem, koji se može rastopiti i koji se rastvara u prusku kiselinu, dekstrozu i stvar koja masti u žuto, lotoflavin. Ova glukosida prikazuje osobit hemički interes, jer je ona sama koja otkriva egzistenciju čijanogena u korijenu. Društvo se ispitivanjem uvjerilo da i druge biljke za kimu mogu slučajno postati otrovnim nazočnosti drugih čijanogenetičkih glukosida. Tako i neki pasulji *(phaseolus lunatus)*, brašno od suha manioka i lan sadrže fazeolunatinu, koja hidrolizom proizvodi čijanidričku kiselinu i acetona. Ove studije dovele su do ispitivanja naj čudnovatnijih hemičkih i botaničkih zadataka.

— *Ledeno doba.* Reklo bi se da nam prijeti opći nazadak ili povratak prama ledenoj periodi, koja je bila u kvaternarno doba. Krajevi, gdje u prvoj polovini XIX. vijeka ispitivači bjehu iznijeli na vidik potpunu izočnost leda za neko stanovito godišnje doba, imadu ga više stopa debline i pokriveni su na svojim visima snijegom od januara do decembra. Ledeni pojasi šire naprijed svoj prostor. Do nekoliko vijekova — kažu učenjaci — i ovo uspokojuje sadašnje pokoljenje, sutrašnje i prekosutrašnje — prostor zemlje za stanovanje smanjiće se znatno. Tada pučanstvo sjeverne Amerike treba će da traži utočište po južnoj Americi. I druga iseljenja biće jednako potrebita. Ova predvidanja se oslanjaju na naj ozbiljnije račune. Znanost je obazriva. Ona obavješćuje čovječanstvo nekoliko vijekova prije o kobnom roku!

Povjest.

— *Piero Soderini.* U 8. broju „Srda" od 15. aprila izašla je pjesma Rodensteinova sa srpskijem prijevodom pod naslovom *Soderini.* Čitaocima ne će biti na odmet da im nešto kažemo o tome Soderini-u i o ruševinama graca, koje su još poviše strme morske obale pred Oraščem, selu na zapadu Dubrovnika. U ovom gracu stanovao je nekoliko vremena (1512-1513) kao bjegunac Piero Soderini. Kogod drži, valjda i krivo, da Soderini nije tu stanovao, nego bliže gradu, negdje između Loznice i Zatona, gdje ima kuća i razvalina. Istina da puk zove *Arapovo* razvaline onog graca i po tome bi gradac bio u vezi s Arapinom u narodnoj pjesmi, koji je gradio. Ali svakako *Arapovo* je bilo u imanju porodice *Šodrnje,* koja vodi svoje ime od Soderini.

Porodica je Soderini bila veoma stara, plemenita i moćna u Firenci i u rodu s Medićima. Kroničari i povjesničari italijanski onoga doba, kao Villani, Varchi i drugi pominju je.

U početku XVI. vijeka bila je u Firenci vrhovna vlast u rukama tako zvanog *gonfaloniere della giustizia* (= zastavnik pravde). Vlast mu trajaše kratko doba, jer svako dva mjeseca izabirao bi se novi. Ta česta promjena vladareva bješe štetna za državu, te 1502. godine odlučiše da gonfalonijer ima biti doživotno biran a vlast mu je povećana.

Kao prvi doživotni gonfalonijer izabrat je 22. avgusta 1502. *Piero Soderini,* poslije dubrovački gost. Piero, ma i da je bio u rodu sa Medićima, bio je pomogao da oni budu lišeni vlasti u Firenci, a puk ga je volio i stoga što mu je Piero bio naklonjen. Piero je pak bio odvojio djeloredem, zanosom za umjetnosti i bogatstvom. Kao gonfalonijer vladaše mudro uredujući državne finansije. Za njegove

vlade Firenca zadobi nakon duga rata grad Pisu.

Ali nakon deset godina, 1512. g., kolo se sreće okrene protiv Piera, jer se nije znao vladati u spoljašnjim pitanjima. Papa Julije II. hotio je Francezima zapriječiti ulazak u Toskanu, a Soderini uporno ostane pristalica Franceza, jer su mu bili pomogli svrgnuće Medićejske porodice. „On bijaše, kaže pjesma, čovjek slab, ali poštena i pravedna srca“. Ali pristajanje uz Franceze bješe nepametno, jer papa sklopi moćni savez mnogih država protiv njih, tako zvani Sveti savez. U ratu što nastade, Firenca pretrpi mnogo; porodica Medići postane opet ugledna i moćna u Firenci na Soderinijevu štetu. Španjolska vojska pod napuljskim potkraljem *Ramondom Cardonom* krene na Firencu i nje oblast namjerom da zbaci Soderinia s vlasti. Dne 30. avgusta 1512. uzet je na juriš grad Prato. To ustravi cijelu Firencu, a osokoli pristalice Medićejaca, koje su već odavna potajno ugovarale s njima. Zavjerenici prodriješe u vladine dvore i zaprijetiše Soderini-u da će ga ubiti, te ga prisiliše da bježi. Ali između zavjerenika bješe i rodaka Soderinijevih, koji ga izvedoše iz vladinih dvora i obezbjediše mu život sakrivajući ga u kuću jednoga od glavara zavjere. Gradske vlasti, da mu spase život, potpisaše njegovu abdikaciju, a on pobjegne put Jakina.

U ono doba bilo je mnogobrojnih veza između Firence i Dubrovnika. U našemu gradu bilo je sveđ mnogo Fiorentinaca, kao industrijalaca, zanatlija, učenjaka, umjetnika, trgovaca, liječnika, muzičara i ost a u Firenci bila je cijela kolonija dubrovačka a trgovina je, kao i druge veze, između Dubrovnika i Firence bila preko Jakina. Soderini-a je na bjegu pratilo malo vjernih pristalica, između njih valjda je bio Lovro Ranjina prije u službi njegovoj i Firence. Kad Soderini dođe u Jakin, odluči da pobjegne u Dubrovnik, na glasu sa svog gostoprimstva. U Jakinu bješe dubrovački brod, te kako pripovijeda prof. G. Gelcich u svojoj monografiji o ovom bjeguncu po pismima dubrovačkog arhiva, Soderini se ukrca na ovaj brod i dođe 19. septembra 1512. preobučen u razdrpanu odijelu u gradsku luku u Dubrovnik. Sutra se dan otkrije dubrovačkim zdravstvenim činovnicima i ovlasti ih da navijeste njegov dolazak dubrovačkoj vladi i želju mu da mu ona dade utočište. Ali gostoprimstvo prema Soderini-u bješe vrlo pogibeljno za Dubrovnik obzirom na papu i na Mlečiće, koji bjehu u Sv. savezu, i na druge savezne države. Ali pametni se Dubrovčani podnesoše hitro. Učiniše kao da ne znadu da je zbačen i svečano ga primiše kao florentinskog vladara a tajno ga naputiše da ga obnoć s brodom nestane iz luke i da se sakrije na Orašcu kao da je pobjegao u Tursku.

Kad papini poslanici nakon malo dana dođoše u Dubrovnik da zatraže eda im Soderini bude izručen, senat ih lijepo primi i nadari, ali im odgovori po gore navedenoj hitrini a papa primi to od Dubrovčana kao iskreno prijateljstvo. Jednako se Dubrovnik ponašaše i prama Mlečićima.

Soderini se nastani na Orašcu. Tu na morskom konalu između ostrva Kalamote i Orašca, na strmoj i visokoj obali čedni seoski ljetnikovac poče se preobrazivati i izgledati kao sredovječni gradac s kruništem i malim prozorima na visoku. Taj je ljetnikovac pripadao Dubrovčaninu, kojemu blagostanje dopusti da obrati južnu stranu u kulu sa kruništem. Unutra

bjehu mnoge stepenice i podzemne prostorije da se možeš skriti ili pobjeći. Velika trešnja 1667. god. razori i ovaj dvorac. U tu zgradu, nepristupnu s mora, zakloni se Soderini, „gdje razmišljaše o uništavilu ljudskog veličanstva", kako kaže pjesma. Tu je živio ne bez straha, jer često su morem prolazile „drijeva i galije", kako kaže pjesma, i po pričanju trebalo je da se više puta skriva drugovdje. Ali kad nije bilo pogibli, bavio se gojenjem cvijeća, voćaka i povrća i izlazio je po ubavoj okolici u šetnju, a Dubrovčani su ga često posjećali.

Boravljenje na Orašcu ne trajaše dugo. Papa Julije II., koji mu bješe protivan, umrije 21. februara 1513. i izabrat je tada za papu *Giovanni de' Medici*, koji uze ime Lava X. a bješe prijatelj kardinala Volaterrana, Frana Soderinia, brata našega gosta. Lav X. osobitim brevom priopći prognaniku svoje uzašašće na papsku stolicu i pozove ga da dođe u Rim da živi u potpunoj bezbjednosti. Piero Soderini prihvati ponudu, priopći to dubrovačkom senatu i obećavajući mu svoju vječitu harnost oprosti se s njim. Piero u toliko bješe došao u Gruž pak u grad 21. aprila 1513. Tu se ukrca u brod Tome Matova *Smokve* i odjedri put Jakina nakon sedam mjeseca boravljenja na dubrovačkoj zemlji. Dubrovački se senat, kad je Piero bio već u Rimu, pismom od 7. maja 1513. oprosti s njim i preporuči mu se da ga štiti pred rimskom kurijom. On pismom iz Rima 21. maja i. g. oprosti se i zahvali iznova i izvjesti Dubrovčane o svom putovanju i o prvim koracima u Rimu na korist republike. Brat mu četiri dana poslije zahvali Dubrovčanima na gostoprimstvu i što su mu bili spasili život bratu i obeća im svoju zaštitu.

Prijašnji bjegunac proživi u Rimu do iza 1517. godine, kad je pisano njegovo posljednje pismo. U sve to vrijeme bio je najbolji zagovaratelj dubrovačke republike pred papom i rimskom stolicom. A. V.

Graditeljstvo.

— *Caklena kuća u Japanu.* Jedan liječnik, porijeklom iz Holandije, dao je sagraditi u Jokohami čudnu jednu kuću. Zidovi su zgrađeni dvostrukim pločama od neprozirnog stakla, između kojih ima koceljna rastopina. Nje je osobina, da upija obdan dio vrućine a obnoć je pusta, tako da je toplota u kući konstantna. Nema ni vrata ni prozora. Krov je od crnog cakla pomješana gradivom, što je loš vodič, i gvozdenijeh rešetaka obavjenijeh pamukom impregnovanim mikobičidskim proizvodima. Ispod zemlje ulazi se u kuću.

Statistika.

— *Šematizam biskupije dubrovačke.* Izašla je za g. 1907. ova knjiga. Iz nje vadimo ove podatke: popova, fratara i dumana, što pripadaju ovoj biskupiji ima: 353; između njih ima: Franjevaca 49, Dominikovaca 31, Isusovaca 6, dumana (sestrica) 82 bez onih trećeg reda. Od tih 353 nalaze se izvan dieceze 25 lica; tu su pribrojeni i klerici, *novici* i ost. Stanovnika ima u svoj biskupiji 75.957. U gradu sa zagrađima ima 8.749 stanovnika. Biskupija je razdijeljena na pet dekanata, t. j.: dubrovački sa 22.573 stanovnika; korčulanski s 21.734, pelješki ili ćanski s 10.147, stonski s 9.884 i konavoski s 11.619 stanovnika. Po ovim brojevima u biskupiji dubrovačkoj na 1000 stanovnika pripada 4·7 lica crkvenog staleža; t. j. na 200 stanovnika pripada po prilici 1 lice crkvenog staleža.

— *Pučanstvo u Beču.* Grad Beč ima ove godine malo ne dva miliona stanovnika, biva: 1,998.479 stanovnika i nema sumnje da će još ove godine imati potpuna dva miliona.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Socijalizam.

— *O. U. Talija: Prigodom nekih konferencija o socijalnoj demokraciji.* Ovu je brošuru napisao poznati nam pisac knjižice *„Socijalizam i socijalno pitanje"*, učeni franjevac ot. Urban Talija, lektor u franjevačkom bogoslovnom zavodu dubrovačkom, a izašla je lani kod „Dubrovačke hrvatske tiskare" nakladom „Dubrov. svećeničke književne družbe". Nakon „Dvije riječi mjesto uvoda" nahodimo u toj brošuri neka poglavlja (str. 5.-34.), što ih poznajemo, jer su izlazila u mjesnoj „Pravoj Crv. Hrvatskoj" na odgovor konferencijama o socijalnoj demokraciji, što ih je lani svrhom maja držao u našem gradu gosp. Etbin Kristan, urednik soc. demokrat. glasila „Rdeči Prapor". Tomu dijelu priložio je pisac i podulji „nadodatak" (str. 35.-122.), a tu on ispitiva, što je to socijalno pitanje kako ga neki shvaćaju ko je to pitanje stvorio; dalje pokazuje uzroke propadanju poljodjelstva, male industrije i trgovine; upućuju onda, kako da se riješi pitanje radničko, agrarno, trgovačko, male industrije; upozoruje jošte na upliv nemorala na soc. pitanje. Na kraju su knjižice „Dvije iskrene riječi radnicima, seljacima, malim industrijalcima i trgovcima", pa „zaglavak".

Knjižicu je pisac namijenio široj publici, rašta u njoj raspravlja lakim slogom, izbjegava strogo znanstvena raspravljanja i nagomilavanja citata.

Ova je knjižica ponikla u vrijeme kada se i u nas ne malo raspravljaju socijalna pitanja, kada se — više no ikada osjeća neka struja za reorganizacijom današnjeg trulog društvenog poretka, te kada publika ima prilike da čuje i upozna načela i sustav socijalne demokracije (socijalizma). Gosp. pisac, koji dakako u svim pitanjima polazi sa strogo kršćanskog stanovišta, gleda u načelima soc. demokracije sve drugo nego li nevini ekonomični sustav na korist radništva, te on kuša da prikaže apsurdnost nauka socijalističkih kapaciteta. Knjižicu je ovu napisao, to će svako bez sumnje priznati, naučnik koji ujedno i osjeća, te koga boli što vidi, kako današnje društvo u ovo samoživo doba teško boluje uza tolike moralne zakone, koji ostaju mrtvo slovo na hartiji pred surovim i strašnim životnim potrebama. G.

— *Grad veziva u Ruskoj.* Sjajno vezivo, koje resi uniforme ruskih časnika i činovnika, djelo je blagih i nježnih djevojaka grada Torjoka, koji je odaljen 12 sahata putovanja željeznicom od Petersburga. Torjok je grad veziva. Svaka naj finja vrsta veziva radi se u njemu. Ova je industrija u Torjoku mal ne narodna ustanova. Škola, rasadnik ovih vezilja, opstoji već dvanaest godina i pod nadzorom je zemstva, ili općinskog vijeća, koje bdije nad svim pravima marljivih vezilja. Djevojke se primaju u ovu školu, kad navrše 12. godina, pošto su naučile čitati, pisati i računati. Nauka traje tri ili četiri godine. Djevojke odaljenije, koje ne mogu da troše za polazak škole, primaju besplatnu pouku u svom selu od školskih pomoćnika, koji vrše tu službu pod nadzorom upraviteljice. Sam zavod kupuje radnje od učenica i prodava ih velikim trgovcima; tako on štiti ovu industriju i nuda zarade radnicama.

Red je u zavodu pravilan i obazire se na zdravlje. Djevojke rade samo od 9 do 4, sahatom prekinuća za ručak i odmor. Ljeti sprovedu učenice dva mjeseca zajedno na polju, gdje rade samo malo pod vedrim nebom.

— *Poštarske štedionice.* U sjedinjenim državama Amerike misle se uvesti poštarske štedionice. Ali upravitelj kovnice Sjedinjenih država Đorđe E. Roberts protivan je tomu i piše u „North American Review" da je ta misao štetna za ekonomske interese u državi. Roberts je veoma valjan čovjek; on je od prostog štamparskog slagara naukom i radnjom dopro do današnjeg položaja i postao je auktoritetom u financnoj i novčanoj struci. Između razloga protiv poštarskih štedionica navodi iskustvo zemalja, u kojim te štedionice rade. Roberts voli mjesne banke, nego poštarske štedionice, jer mjesne banke ulažu glavnice u istim mjestima, gdje ih pobiru i prinašaju tako k umnožanju kredita, koji je naj moćniji čimbenik za razvitak trgovine i industrije i podupire rasprostiranje običaja da se drži ostava ili deposit za isplaćivanje šekima.

Nasuprot novac poštarskih štedionica ide u glavni grad i uložen je tu za nabavljanje javnih papira i pomaže da umjetno povisi njihovu cijenu nad pravom vrjednosti.

Roberts navodi primjer Irske, koja je od poštarskih štedionica imala veliku štetu. Juna 1906 ostave irske iznašahu 325 miliona franaka. Za siromašnu Irsku ovaj iznos bio bi velika blagodat; ali je on prenesen u London i upotrebljen da podupire kredit engleski. Roberts misli da kad bi bile utemeljene ove štedionice, veći dio 15 miljarada, koji su sada uloženi u štedionicama raznih gradova, prešao bi u glavni grad.

— *Geografski VI. italijanski kongres* biće u Milecima od 26. do 31. maja o. g. a kupiće se u mletačkom Ateneu. Biće dakle u isto doba, kad i VII. internacionalna izložba umjetnosti u istom gradu. Uprava državnog arhiva, biblioteka Marciana, biblioteka gradskog muzeja i Zaklada Querini-Stampalia pripravljaju osobito izlaganje svoga gradiva, koje ima geografskog interesa.

— *Izložba zlatnih i srebrnih predmeta u Beču.* U austrijskom muzeju na Stubenringu u Beču izloženo je sada 1400 starinskih zlatnih i srebrnih predmeta. Između njih se nalazi velika krstionica (leđen za krštenje), na steljku, od pozlaćenog srebra, što je izložio nadvojvoda Rainer livena, i vajana (cezelovana). Nju je grad Milan poklonio Napoleonu I. prigodom rođenja sina mu. U sredini su krstionice Poseidon i Anfitrite na školjci, koju vezu hipokampi kroz valove. Naokolo su eliptični medaljoni s morskim božanstvima u relievu između nakita od primogova (akantusova) lišća sa morskim djevama i morskim konjima. Rub zapremaju devet okruglih medaljona s figurama na nogama starinskih božanstvi između nakita istog lišća, a oživljuju ga na rubu *puti* (muškići). Krstionica obilježena je ovim natpisom: Inventato ed eseguito dai fra-lli Manfredini nella R-a Maniera della Fontana nell' anno 1811; to znači: Začeto i izvršeno od braće Manfredini u . . . načinu Fontane godine 1811. Tronog, na kojem stoji krstionica, urešen je lapislaculima, sfingama, lavljim pandžama, girlandama (vijencima) i nakitima gorenapomenutog lišća.

Sport.

— *Šezdeset i četvrta godišnja ragata* između Oksfordske i Kambrigdske uni-

versitati bila je 16. marta o. g. među Partneyom i Mortlakeom. Dobio je Kambrigde. U dosadanjim ragatama dobio je on 29 puta a Oksford 35 puta.

— *Podizam.* Tomas Langboat (sjev. Amerika) postavio je početkom 1907. novi svjetski rekord u trčanju, jer je učinio 10 engleskih milja (16·090 *km*) u 49 min. i 3 sek., što biva 19.5 *km* na sahat.

Sokolstvo.

Prag. Dne 5 p. m. je dao tamburaški zbor sokola Vinogradskog koncert u Narodnom domu na uspomenu svog desetgodišnjeg trajanja. Prvi komad u programu je bio: Potpouri iz opere Nikola Šubić Zrinjski, solo za brač III. je izvrsno izveo hrvat br. Hugo Gotschalk. Između ostalih komada su svirali i „Na Plitvičkim jezerima" od Farkaša, zatim „Stante Zvijezde" od Broža, pjesma za tenor uz pratnju tamburica. Poslije izvršenog programa slijedio je ples.

— *Poljsko Sokolstvo.* Prigodom 40 godišnjeg trajanja prvog poljskog sokolskog društva u Lavovu čava savez poljskog Sokola slet sa natjecanjem na 19. i 20. maja ove godine. Na svečanost su pozvana i ostala slavenska sokolska društva.

— *Srpsko Sokolstvo, 25 godišnjica beogradskog Sokola.* Ovo društvo čini velike pripreme za proslavu, koja će biti o Duhovima o. g. zajedno sa 25-godišnjicom Srpskog novinarskog udruženja.

— *Pravila Srpske Sokolske Župe Frušk ogorske* odobrila je kr. zemaljska vlada u Zagrebu.

— *Dušan Silni u Aleksincu* održao je skoro svoju skupštinu i odredio je da se društvo reconstrujiše u tom smislu da bude omladinsko i bačko više no što je dosada bilo.

— *Hrvatsko Sokolstvo.* Savez hrvatskih sokolskih društava izdaje do skora *„Spomenspis"* o I. *hrvatskom svesokolskom sletu u Zagrebu,* i to je priopćio svim hrvatskim i srpskim sokolskim društvima.

— *Hrvatski Sokol u Belovaru* osvetiće na rimokat. duhove 19. maja svoju zastavu.

— *Hrvatski Sokol u Đakovu* jednako će učiniti isti dan.

— Dr. *B. Lundstedt,* bibliotekar u kraljevskoj biblioteci u Štokolmu, boravio je prošle nedjelje u Dubrovniku.

†

U nedjelju 21. o. m. obrši končinu

Перо Свилокос,

negda namještenu u upravi srpske štamparije u Dubrovniku i saradnik „Srba" i „Dubrovnika". Težnja za slobodom ne dopusti mu da se dade na ikakvu državnu službu iza univerzitatskih nauka. Bješe mnogo načitan i vrlo dobar poznavalac srpskog jezika. Pok. Vuk Vrčević bješe mu djed.

Njegov slabi tjelesni, a nadasve živčani sustav, koje je potkopavala stranom patnja a stranom napregnuće u čudnim filosofskim idejama, pretvorište ga od davna u bolesnika, koji je uglađenom pristojnošću sakrivao svoju iznemoglu duševnu moć i tjelesnu slabost. Bio je jedinac svojih roditelja, koje ostavlja neutješno rastvijeljene. Laka mu bila crna zemlja i trajna među nama uspomena!

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

Слободе што им је Мурат зајамчио овом повељом јесу:

1.) Да им нико не учини штете, иначе да је има накнадити и бити педепсан (тко годе ки се за нихъ задио, т рькмь бчинио кою к'арь . . . . да им штетъ платн . . . а wдь господства ми да прнкмѕ гнекь).

2.) Признаје Дубровчане слободнијем (нихъ град и нихъ владание стои ѕ с овехъ законехъ и ѕ слободахъ).

3.) Даје Дубровчанима трговачку слободу по цијеломе царству. (да трьго ци и людіе нихъ с трьзи . . . да могѕ ходити по с ехъ землахъ . . . господства ми).

4.) Установљује да Дубровчани плаћају од самога проданога трга 2% а од непроданога ништа (да плакаю . . . цо продадѕ wдь ·ӱ· аспри ·Ё· аспре, каконо не законь; ако трьгъ не продадѕ, да си га понесѕ . . . не платн ь нѣдне царине).

5.) Дубровчанин може у Турској наплатити свој дуг у српској или бугарско земљи, или у Сребрници у Босни, кад је дуг доказао заклетвом тројице (за ске дѕгоке ѕ српском земли али ѕ кѕгарском, али ѕбрькрьнице да се закѕне дѕбровькчанинь самь трьти . . . и да мѕ се тои платн).

6.) У распри између Дубровчана и Муслимана суди кадија: (а коіа годе ки пра кила мегю мѕсломанина и дѕбровькчанина, да поидѕ прѣдь кадию).

7.) Своје распре судиће Дубровчани сами између себе, осим ако би који од њих хотио да им суди кадија: (да они тои мегю собомь сѣде; ако ли . . . кои ѕзиште, да поиде пред кадію, да им кадіа сѣди).

8.) Оставштина Дубровчана, који умру, не припада царству него баштиницима из Дубровника (ако ки ѕмрькь дѕбровькчанинь . . . . . да онои имание крате дѕбровькчане wнет ѕ дѕбровькникь).

9.) Дубровчани су слободни да оnће с другијем државама и с Турском, кад је цар у рату и једнако тргују. (ако бихъ имао кое

разьмирьје с конмь господарьскомь ... коегоде земље .... да кнезь и властеле дъбровачци .... стоиетъ в своје слободије а трьгови да имь ходе слободно по земляхъ господства ми.)

10. За све ове повластице Дубровчани имаду слати сваке године поклисара с даром у судовима сребренијем у вриједности од тисуће златнијех дуката. (да доносіаютъ на порътъ царьскътка ми всако годиџе поклисара з даромь в сьдонехъ сребрьнехъ вредьности ·â· дъкатъ златехъ).

Иза битке код Варне (1444. год.) уговорен је нови уговор год. 1445. за 1000 златнијех дуката, а године 1451. за 1500 дуката годишњих. Године 1453. повиси данак на 3000 год. дуката.

Мухамед II. исправом год. 1456. (9/III—7/IV) пише санџаку херцегновскому и кадијама у Фочи и у Новоме да се пусте Дубровчани да продавају со у Новоме, ако се пронађе, да нема од тога никакве штете. Осим тоги у Дубровник да нема ходити олово, свила, восак и црвац, како ни прије, а остало да може. *(Mikl.)*.

Овај цар писмом јула исте године 1456. понови исту наредбу, то јест да се с Дубровчанима учини развид у Новом за со, да олово, свила, восак и црвац не иду у Дубровник, а остало да иде. *(Mikl.)*. Он им ипак иза године 1453, повиси опет данак, тако да године 1471. овај данак изнашаше девет хиљада дуката.

Исти цар *Мухамед II.* пише 24 марта 1461. санџаку новскому и кадији фочанскому и новскому услиједе тужбе дубровачкијех трговаца и наређује да сваки пут погледају у *барат (edictum)* и да не узимају више но што је у њем писано; и ако узму више него што је по барату или по канинами *(diplomi)*, да им опет накнаде. *(Mikl.)*.

Године 1471. исти цар Мехмед II. издаде исправу, да су му Дубровчани платили девет хиљада дуката за годину 1472. *(Mikl.)* За Мухамеда II. бјеше вријеме, кад Турци освоје Цариград, кад пропаде сасвим Србија и кад је освојена Босна, те више пута Дубровчанима није било могуће да с Турцима буду у пријатељској вези, те Мухамед II. нареди 1471. год. (25/XI—4/XII) санџаку херцеговачкому Хамзи-бегу да даде развалити кулу, што су Дубровчани били дали саградити у Неретви. *(Mikl.)* За овога цара почеше Дубровчани плаћати већи износ султану, прије десет ти-

суђа златних дуката; затим 12·500 дуката: напокон их обавеже на 15000. То се види из његове повеље 7. маја 1480. Њом их обавеже да мјеште 12500 дуката, плаћају у све 15000 златних дуката на годину за харач и за ћумрук. Зато им бјеше слободно трговати по царству, али морали су плаћати, како и прије, царину од продате робе. *(Mikl.)*

У другој повељи истог цара, од 10. новембра без године, набројене су повластице и дужности Дубровчана према турском цару; али ту није говора ни о харачу, ни о ћумруку, него о другијем даћама и царинама. Овом повељом им потврди повластице подијељене им од пријашњих царева, навластито оне садржане у повељи Мурата II. (фебруара 1442.), која сва поглавља понавља осим некијех промјена и уметака. Поглавите су тачке повеље ово:

1. Цар им зајамчује, да им не ће бити учињена никаква штета.
2. Признаје Дубровник као слободну државу.
3. Дубровчани могу слободно трговати по цијелој Турској.
4. Они плаћају 2% од само продате робе.
5. Дуг који когод дугује Дубровчанину исплатив је по заклетви двојице или тројице (у пријашњој повељи речено је тројице).
6. У парници између Дубровчана и Турака у Турској суди кадија.
7. Укинут је мучке суд турски између Дубровчана у Турској.
8. Дужник, који би побјегао у Дубровник, има бити суђен у Дубровнику. То је ново.
9. Оставштина Дубровчана у Турској припада њиховој својти.
10. Дубровчани су слободни да опће поштено са свакијем, кад су Турци у рату и могу једнако трговати у Турској.
11. Дубровчаии имаду 1. новембра дати султану дар од 1500 златнијех дуката, а по повељи цара Амурата II. 1442. г. имали су слати само дар од 1000 дуката у сребренијем судовима *(Mikl.)*

Иза Мухамеда II. завлада Бајазит II. те он 22. новембра 1481. издаде Дубровчанима повељу, којом им потврди пријашње повластице. Садржај је њен једнак посљедњој горенаведеној повељи, само што је уметнута иза садржаја броја 3. одредба да Дубровчани морају плаћати само 12.500 златних дуката харача на годину. Тијем је преиначен диплом цара Мухамеда II. од 7. свибња 1480. И одредба садржана у броју 9. пређашње повеље увртена је у ову нову преиначењем слога то јест мјеште да

каже да оставштина припада својти, каже да се преда у дубровачке руке. *(Mikl.)*

Исти цар Бајазит II. године 1483. мјесеца марта пише даздару (дворскому или кастелану) новскому, да у Новоме, кад се прода со, што се ондје учини, Дубровчани имаду право да продавају своју со, а да амалдари (*exactores*) не смиједу доносити со из другијех земаља и продавати је. То је писано услијед тужбе Дубровчана. *(Mikl.)* Овај цар исте године 24. маја пише опет даздару новскому и кадији фочанскому понављајући наредбу од марта исте године о соли, јер да је то штета Дубровчанима. *(Mikl.)* Затијем 29. фебруара 1484. пише санџаку херцеговачкому Мустафа-Бегу да Дубровчани имаду право доносити на скалу Новску црвац, восак, дрво и свилу. *(Mikl.)* Овај цар писмом од 6. септембра 1485. обрати се писмом на романијске кадије наређујући да истините обавезнице и дуговнице, што приказују Дубровчани по Турској гледе дуга или имања, ваљају само да се дају прије прочитати од дубровачкијех попова или од кога другога, који зна читати дубровачку књигу. *(Mikl.)*.

Кад би Дубровчани послали по посланицима харач у Цариград, цар би им турски изручио примницу. У Миклошића има три таке примнице. Једна је од Бајазета II. од 3. априла 1512. за 12.500 златних дуката; друга је Селима I. од 4. априла 1513., а трећа је од Сулејмана II. (од године 1520.-1523.).

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, DUBROVNIK, 15. маја maja 1907. | Бр. 9. Br.

JEČMENI UŠTIPCI SA SELA.

Piše Don **Marko Vežić.**

I. Lako je pjevati, ali je teško plakati.

Da što je, već moja Stanurka, ona ono pjeva! — Izvirim na pomolj ravnici, a to uzazbilj ona, mala Stana, a od vraštva je i od pusta milinja seljani prozvali „Frantunićem", jer njezina smjehuljavost, vižlavost i zrno je živoga srebra, svakome omilila, a priljubita milokrvnost i bezazlena nevinost maljušaste desetgodišnje Stanurke pritegla k sebi i moju ljubav i srdačnost.

Ispred nje pase dvaestak repića, dvaestak vunjači i bijela i crna runa, a zvonce na prohodniku učesto i svakog trèna titakne i učvršćuje te, da ne preživlju, niti se povalile i drijemaju, već to živo i živolazno na bujnoj svibanjskoj paši pasu i baš reci: pašuju, a nije im korizmena ura, pa će i oči izgubiti, a zuba polomiti, dok ispod kamenčića iskliještaju i iskriljaju vlas suhog mogoruša. Nagoni se mlade medu sobom, janjad i dvizad, a i postarije špecne jedna drugu i šiškom kosimice zaskoči, kô da će joj: ajde bona, i onako nigda mlade!

Ja pred Stanurku, a ona začepi usta, već što prvoj kitici pjesme istrgla prvi cvijetak, jer kad priojknu i doda: lijepa Mara cvijeće brala, jecnu i zaustavi.

— Blago tebi, moja Stano; ko plakao, ko se radovao, ti uvijek pjevaš!

— Žalosti, oče, uvijek pjevam. Već moju pjesmu svak čuje, a niko suza ne vidi.

— A zar i ti kad zaplačeš, i što je gore, suze roniš?

— Tà šta ima, nema ura, da sam se do sita naplakala i kosu s glave čupala.

— A zašto to, bleko moja?

— Poradi one moje zrne.

— Koje?

— Eno ona, što šmedljivo griska snevesela i okrvavljena uha i ispod vrata, poviše onog lasastog janjeta.

— A s čega je krvava, kaži dè ti svome Don Marku, i s čega li si mi brizgom suze ronila? Pače, amo dè, da ti vidim ispod očiju, jesu li kad suzile.

— Još ću vas zar varati, već jesam, oče, slijepoga mi sunca. A s čega? Borami pognala blago ispred sebe od kuće zdravo i čilo kô grudicu, a jedno se na drugo nagoni i pritrčaje kô za oklad. Kad ispod Gorice poče mi zrna glavom odmahivati, pa lešur u lešur i povali se na zemlju. Priletim i priskočim, jadna ti sam, k njojzi, a ona se, moja dušo, ukočenila ko ovaj prut, što mi je u ruci, i što samo zasipila i na mahove dakće. Zovem, dovikujem od ljute svoje žalosti i Lucu i Maru kume Ivanice, ali nigdje nikoga. Suze me oblile, a samoća ubi i smete, pa počnem žaliti. A kad vidim, da se zrna ne izdiže, dosjetim se, što je, i da ću se mašiti za britvicu uza pregaču, a to mi ostala kod matere, da prasetu njome izbire s loze lišće i brašnom ga posiplje. Niti znam, i samoćna i tugom ubijena, što ću, kako li ću, već se dohvatim zrni lijevoga uha, muški zubima zagrizem, dok doprlo do živca i krv prošiklja ko na nožicu. Sad preuzmem prut i dobrim joj protrličam i natučem uho, neka krv još žešće šiba. I pomože, jer je i drugih puta pomoglo, i moja se zrna osvijesti. Ispravim je na noge i evo je malo pomalo, opet nije loše. Skunjena mi je jošte i kô uplešena, a do sutra će mi, akobogda, biti zdrava i vesela.

— A ošta joj, moj Frantuniću, ta nenadna?

— Bog će znati, moj oče! Hoće ljudi i kazivala mi maja, od bujne, slasne i masne začine proljetne trave. Svaka joj travka ode u krv, krv se uspali, uzavrije i udari u vratne žile i u mozak, i da ne oduši na uho, ode ti ga moja zrna.

— A jesi li, moja Stano, sada zadovoljna?

— Jesam, hvala milome Bogu, jer je zrna tekar prvoka, prvo joj je ovo janje ove godine. Vidite ga i sami, zorno li je, i nekidan smo mogli uhvatiti za nj, davali su nam četrnaest cvanciga, a maja ne da, već pita svih petnaest. A i valja.

— Pa kad si, sele, zadovoljna, bi li opet zapjevala?

— Ajte vi oče i prodite me se! Lako je pjevati, ali je teško plakati.

Krenem ja, čini mi se, kući, a Stanurka petlju petlji priveza i očepi: Gdje je brala, tu zaspala....

Нека прође младост!...

П. Ј. Одавић.

Нека прође младост, кад већ мора бити;
Нек у вечну бездан и она се сруши,
Лепоте се њене изгубити не ће
Ко што се не губи и дим што се пуши,
Па га мислиш, после, нестане у зраку!

И ето к'о и светлост у нај гушћем мраку,
И младост ће твоја у теби се скрити;
И у срцу твоме: и у нади, срећи,
И кроз сузе ледне што ћеш старац лити,
Јављаће се она, твоја младост рана.

Јер ни један зрачак сунчанога дана,
Нити једна суза што је икад пала;
Ни један се уздах измучених груди,
За који су људи или земља знала,
У простору вечном не губи нит' гаси.

Још и Христов осмех на свој начин краси
Свако лице људско којим затрепери;
Још и уздах његов и данас се чује
Кад потресе груди очврсле у вери,
Ил' с неправде кад се пут небеса вине.

Па и свака суза што у оку сине,
Било са радости или туге какве,
Отисак је верни свију суза сличних
Што их од вајкада у часове такве
Нису људи слаби престајали лити.

Па нек прође младост кад већ мора бити,
Нек у вечну бездан и она се сруши,
Лепоте се њене изгубити не ће
Ко што се не губи и дим шта се пуши,
Па га мислиш, после, нестане у зраку!

ČOVJEK BEZ DOMOVINE.

Napisao **Th. K. Kennedy.** Iz engleskoga preveo **Lujo Brodarićić.**

Voziš li se iz New-Yorka uz rijeku Hudson na jednoj od onih prekrasnih vatrenjača, koje nijesu drugo nego hoteli, te plivaju, prispjećeš u dva sahata vožnje u Westpoint, jedno od naj ubavnijeh mjesta u Novom Svijetu. Hudson, čiji valovi ćelivaju zapadnu stranu New-Yorka, evropski turiste punim pravom prozvaše „amerikanskom Rajnom". Prodeš li strme stijene, tako zvate „palissade", koje visinom od 400 stopa padaju okomito u široku rijeku, i prispjećeš u zaliv vas crn s gora, te ga pašu sa svih strana. Tu je glavna amerikanska vojna akademija Westpoint, prekrasno smještena, daleko od bruke i larme svjetske varoši. Tu priroda odiše mirnoćom i zadovoljstvom, a u golemoj zgradi uče ljudi kako će uništavati i jedno i drugo, oni uče znanost, koja upućuje čovjeka da u potrebi izvrši brzo i temeljito djelo uništavanja. U parku ove vojne akademije, koja se nalazi u neposrednoj blizini prašume, stoji spomenik slavnog Koćuška, poznatog borca za poljačku slobodu, a u prašumi samoj na uzvišenom brežuljku, te ga obasjava zrakama sunce na zapadu kao da se s njim oprosti, oko posjetioca ugleda na basaltnoj stijeni jednostavnu tablu sa natpisom:

Uspomeni Filipa Nolana
poručnika u vojsci Saveznih Država.
Čovjeka bez domovine, koji je domovinu ljubio kao niko drugi
a niko drugi domovine ne bio manje vrijedan od njega.
Podigoše kadeti Westpointa godine 1867.

* * *

Ovaj protuslovni tekst ponuka me još iste večeri, kad sam kao gost zapovjednika akademije sjedao s njime pri sofri, da u njega zapitam razjašnjenja. Sijedi je starina poznavao čitavu historiju, jer je nju bio sâm čuo iz usta ljudi, te su u ono doba živjeli i pripovjedi mi ovo.

* * *

To je bio mlad, darovit oficir, taj Filip Nolan, kada se na početku ovoga stoljeća pridruži zapadnoj legiji i odlikova u više okršaja proti razbojničkim susjedima Teksancima. Slučajno upozna Nolana Aron Burr, ondašnji potpredsjednik Saveznih Država, kad idući za svojim oholim i vladalačkim nagonom, proputova Jug da agituje za osnivanje svoje nerazložite ideje, da naime osnuje meksikansko carstvo, komu bi on bio car. Burr zavoli pametnoga mladića, pozove ga često k sebi i u brzo ga predobi posve za se.

Nolan piše Burru više dugih pisama iza njegova odlaska, a nikad ne dobi odgovora. Svi su mu se kamaradi rugali radi njegova *protektora*, ali konačno ipak održa toli željenu pobjedu. Burr se je bio naime ponovno povratio u New Orleans i postao ljubimac onog vrlo razdraživog naroda na Jugu, koji je vidio za njime veliku vojsku, a pred njime carstvo. Nolanu je bio sastanak s Burrom naj znamenitiji dan u životu. On je od toga dana bio izgubljeno čeljade i podato dušom i tijelom svomu zavodiocu. Ali kad predsjednik Jefferson* željeznom rukom svlada urotu, bi i Nolan pozvat na odgovornost pred ratni sud. Materijala proti njemu je bilo dosta, ali, kako obično biva, glavni optuženici biše riješeni a neznatniji osuđeni. Tako se dogodi i sa Nolanom.

Kada mu ratno sudište stavi običajno pitanje, kani li moliti za blažu osudu pogledom na svoje prvašnje izgledno ponašanje u službi Saveznih Država, odgovori u času bijesnila: „Vrag odnio veće Savezne Države. Kamo sreće da nikada ne čujem ništa više o njima, i da ih nikad više ne vidim!"

Predsjednik ratnog sudišta, pukovnik Morgan, koji je u svoje vrijeme kao većina ondje nazočnih sudaca stavio nebrojeno puta svoj život na kocku za slobodu ljubljene domovine, problijedi i sav se strese. Pozove suce u sobu vijećanja da se s njima savjetuje.

Kada se povratiše u sudnicu, lice starog pukovnika bilo je blijedo kako smrt. „Nolane" reče on „čujte osudu ratnog sudišta. Ona glasi da vi ne ćete nikada više čuti ime Saveznih Država. Ova osuda biće podastrta Predsjedniku na potvrdu".

* A Thomas Jefferson, treći predsjednik Saveznih Država. Upravljao je god. 1801-1809.

Nolan se glasno nasmija, ali niko s njime. Pukovnik Morgan zapovjedi: „Vodite uznika u New Orleans i predajte ga zapovjedniku flote, koja se ondje nalazi".

Nolan bi izveden; kada izide iz dvorane, pukovnik pozove nase oficira, koji je zapovijedao stražu, te mu reče: „Niko ne smije izustiti ime Saveznih Država pred uznikom. On će se povesti na ratni brod, i niko ne smije s njime govoriti, dok ne stigne pismen nalog, kako se s njim ima da postupa".

Kada je uznik odveden na *Nautilus*, nije više imao domovine. Zapovijed ministra mornarice, upravljena na zapovjednika broda, glasila je:

Montgomery 9. decembra 1807.*

Gospodine!

Poručnik Neale predaće Vam nekog Filipa Nolana, bivšeg oficira Saveznih Država. Ovaj je za jedne kaznene rasprave proti sebi opsovao domovinu i izrazio želju da nikada ne čuje ništa o Saveznim Državama, a sudište je pronašlo da se osvrne na ovu molbu. Ministru mornarice je stigao nalog da izvrši ovu zapovijed Predsjednikovu. Vi ćete dakle preuzeti uznika; držaćete ga na Vašem brodu pazeć osobito da ne bi pobjegao. Što se tiče hrane i odijela, davaćete mu sve kao svim drugim oficirima njegova ranga. Oficirima Vašega broda stoji slobodno općiti s njime, kako im se bolje svidi, ali je želja Predsjednika da mu se ne čini uzaludno osjećati da je uznik. Ali na nikakav način ne smije se govoriti pred njim o Saveznim Državama, niti mu se smije što priopćiti ili javiti o njegovoj prijašnjoj domovini, bilo to putem listova, knjiga, geografskih karata itd. i pobrinućete se ne samo da stavite oficirima do znanja ovu zapovijed, već i da zaištete od njih poštenu riječ da će se oštro držati ove zapovijedi. Osobita će Vam biti dužnost da poučite o ovoj stvari vojsku.

Vlada će se Saveznih Država pobrinuti da Nolan nikad više ne vidi svoju domovinu. Prije nego se Vi vratite s Vašeg putovanja, dobićete naloge, kako da dalje postupate sa uznikom.

Za ministra mornarice
M. Southard.

* Original se nalazi u Arhivu vojne akademije u Westpointu.

U mladosti — nastavi moj ljubazni gazda — čuo sam pričati od starih oficira da je Nolan, kad je stupio na *Nautilus*, uzeo čitavu stvar kao šalu govoreći da očekuje veliko uživanje od putovanja i od zemalja koje će vidjeti. Ali odmah prvih dana opazi da je kazna oštra. Od svih knjiga i karata, koje su mu u ruke dolazile, bilo je odstranjeno ime Saveznih Država. Ako bi brod gdje u luku prispio, Nolan nije smio nikako na kraj, pak makar se i u tuđinstvu nalazio.

Nakon godinu dana *Nautilus* je pozvan u domovinu. Ali dotična zapovijed, koja je prispjela zapovjedniku, kada se je brod nalazio u Bataviji, napominjala je da se Nolan ima prikrcati na *Warren*, koji se nalazio u istoj luci. To je bio prvi čas da ga obuze tuga. Novi oficiri postupali su s njime kao i stari, uljudno, ali Nolan opazi da je svoja nazočnost neugodno uplivisala na društvo, jer bi, ma i naj manji, razgovor o domovini umukao, netom bi se on pokazao. Nakon nekoliko mjeseca doplovi *Warren* u Napulj. Ondje osjeti Nolan ne samo da on nema domovine, nego da nema niti tamnice u njoj. Jedan događaj žalosnoga mu života bio je taj, kada oficiri, hoteći se zahvaliti na ljubazni priček, koji su doživjeli u Napulju, priređiše igranku na brodu. Nolan je ufao da će naći među pozvanicima, među kojim je bilo i Amerikanaca, koga te bi mu mogao što kazati o ljubljenoj domovini. Ali kad igranka poče, dolazio je k Nolanu jedan časnik za drugim kao da se hoće s njime da razgovara, ali uprav svrhom da zapriječe eda ne bi govorio s njim kogod, komu su ove prilike bile nepoznate, ali u brzo i ova pažnja oslabi, jer nikomu nije stalo za njim, a i govorilo se je talijanski, koji jezik Nolan nije razumio. Najednoć ugleda gospoju, koju je on bio više puta vidio na igrankama u Ne[illegible]-Yorku. Prije no će oficir, koji se je nalazio u njegovoj blizini, to zapriječiti, bio je Nolan već kod gospoje.

Ja ufam da se Vi još mene sjećate, gospojice Rutlege", reče joj. „Hoćete li me počastiti igrajući nastajnu kadrilju sa mnom?"

„Ja se uprav ne zovem više gospojica Rutlege, ali ću ipak rado igrati s Vama", odgovori ova slatko se smiješeći.

Nolan je bio presretan. S ove ženijalne domišljatosti, daleko od svoga motrioca, bio je na svrhu našao zgodu da čuje što

mu je na srcu ležalo, nešto o domovini. Ali veoma oprezno poče ispitivati svoju plesačicu. Razgovaraše se o njenim putovanjima i kada je bila u govoru, upita je drščući glasom: „A što je novo iz domovine, milostiva gospo, jeste li dobili kakovih vijesti od tamo?“

Gospoda digne s njega ruku ošinuvši ga čudnovatim pogledom. „Iz domovine, gospodine Nolane? „upita ga. „Kako? Ja sam uvijek čula da Vi ne ćete nigda da njeno ime dopre do Vaših ušiju“. Na to mu okrene leđa, te pođe svome mužu u susret, a Nolan ostane sam, kako je uvijek bio. On sađe sa krova (kuvijerte) i povuče se u svoju kabinu, blijed u licu, sa usnama do krvi izgrizenim.

Nije moguće opisati po redu Nolanov život; sve što Vam o njemu pričam jesu prizori iz predaja, kako su se prenosile od broda do broda. To su kratki odlomci života puna žalosti i zdvajanja. Ali ipak i u onakom životu nesretniku nije sasvim nestajalo sretnih časova. Rat, koji je nastupio malo vremena iza opisanog intermeza, pruži zgodu Nolanu da se pokaže u posve drugom obliku. U jednoj od onih žestokih pomorskih bitaka zrno jednog engleskog broda pogodi brod *Warren* i ubije svu momčad oko topa, kojim je Nolan zapovijedao. Može se doista prigovoriti da to nije bog zna kakav događaj u morskoj bici, ali se ipak hoće mnogo hrabrosti i odvažnosti saći u takovom času pod krov i tu raditi u krvi medu rasmrskanim lješinama.

Nolan skoči dolje, pozove k sebi nove momke, napuni top svojom rukom, napenje ga i opali i sve tako unaprijed za pô sata, dok začuđeni zapovjednik ne side da vidi, kako taj top može ispaliti dva hica u doba, što drugi ispale stoprv jedan hitac. On nađe Nolana, gola do pasa, gdje sjedi kod topa i pušta ga onaj čas da se ohladi.

„Ja pokazujem samo momcima, kako smo mi u svoje vrijeme činili kod topništva“ reče ovaj mirno.

„Hvala, hiljadu puta hvala, Nolane, u ime dom.....“ ali u taj čas proleti kroz glavu sijedomu pomorcu, s kime govori. „To Vam se ne će zaboraviti, da ste Vi onaj koji ste nam dali u ruke neprijateljski brod; a i Vi ne ćete imati razloga zaboraviti što ste za nas učinili“.

Kada bitka prestane, a oholi Englez morade se predati, Nolan bi pozvat pred zapovjednika, koji mu ovo reče: „Danas se pišu izvješća..... razumijete li me Nolane?"

Nolan niknu glavom, grlo mu je bilo kako zavezato. „A u ovim izvješćima spomenut će se i Vaše ime, Vi me razumijete?" „Da!... da!..." zatepa bijednik, koji se od uzrujanosti nije više mogao držati na nogama.

Onda zapovjednik otpasa svoju sablju, državnu sablju, koju je on nosio samo u velikim prigodama — i dade je Nolanu. A siromah zaplače kao dijete, jer od onoga kobnoga dana, od kada je bila izrečena proti njemu osuda, nije nosio sablje. Njegovo ime bi ne samo spomenuto u izvješćima, već i u velike pohvaljeno. Kaže se da je zapovjednik još pisao privatno pismo ministru mornarice, moleći za Nolanovo pomilovanje, ali nikada ne dode odgovora. To se zbilo u ono vrijeme, kada su proces i osuda proti Nolanu bili gotovo zaboravljeni u Washingtonu, a Nolanova robija se je stoga tako dugo potezala, jer nije bilo nikoga, koji bi se postojano za njega zauzeo. Kada su drugi put molili za njegovo oslobođenje, poslije toliko i toliko godina, ministarstvo ratne mornarice je jednako tvrdilo da toga Nolana nema i da nije nikada bila izrečena taka osuda; kada god. 1835. izgori kaptol u Washingtonu, izgorište i svi spisi, koji su se odnosili na ovu zgodu. Ali što se nije moglo uništiti u 55 godina njegove robije, to je bila zlokobna zapovijed, koja ga je pratila od broda do broda, koja se doslovce vršila, kako zahtijeva stega vojnička, a osobito u mornarici.

Za njegova brata i za ostalu rodbinu, koji su živjeli na teksaskoj granici, on je bio davno umro. Pošto nije primao pisama, a nije ih ni smio pisati u izgubljenu domovinu, svojta mu je mislila da je pao u ratu proti Englezima. Što se njega tiče, trpio je izvanrednu kaznu za svoj prestupak muževnom srčanošću. Nikada da bi se potužio na svoju sudbinu, nikada da bi dao uzroka da s njime budu nezadovoljni, niti je ikada otešćao blago nadziranje, koje se je nad njime vodilo. Službu na brodu je vršio kao jedan od naj revnijih, i od dana, kada ga je ona gospoda u Napulju tako ljuto uvrijedila, nije se više izlagao nikakvome novome poniženju.

Jedino što bi ga još razvedrilo bilo je, kada bi zastava na brodu dobila zvijezdu više, što znači da je nova država uzeta u Uniju. A što ga je naj više mučilo, bila je briga za sudbinom Texasa, gdje je on proživio svoju mladost. Dok je Texas pripadao Mexiku, moglo se o njemu slobodno govoriti, i nije bio odalečen iz njegova atlasa. Ali kada se jednog dana zastava pojavila sa zvijezdom više, počne on u večer za stolom slučajno pričati o svojim doživljajima u Texasu i kako bi sada imalo tamo izgledati. Ali je baš Texas bio primljen u Savezne Države, te nastade neugodna šutnja iza njegova govora. Mladi oficir, porumeniv od stida, reče mu: „Texasa nema više na Vašoj karti. Izvolite još čašu madere?" Čovjek bez domovine ustane, popije na odušak vino, te promuca: „Vaše društvo bilo mi je veoma ugodno, gospodo moja. Hvala Vam i laku noć". Blaženim posmjehom pođe on zatim u svoju kabinu.

Opet prođe godina a da se njegov udes ne promijeni. Onda se nalažaše na *Thetisu*. Bio je već star a prividno miran i kao da se zadovoljio sa svojom teškom sudbinom. Rat sa južnim državama bio je baš započeo. Na *Thetis* jednog dana napadoše dva ustanička broda, kud i kamo jača, koji odmah sasuše vatru na nj. Premda je bilo moguće pobjeći, ipak Nolanovoj srčanosti pođe za rukom sklonuti zapovjednika *Thetisa* da ostane i da preuzme borbu. Jedno od prvih neprijateljskih zrna pogodi zapovjednika *Thetisa* i Nolan na vruću molbu oficira zauze njegovo mjesto. S obe strane borilo se naj većom očajnosti, dok poslije dva sata boja neprijateljska korveta *Star* (zvijezda) potone u morske dubine. Drugi brod *Neptun* bio je suviše oštećen da bi se mogao sam boriti. I *Tetisu* nije bilo posve dobro, ali se ipak držao. Na svrhu pojavi se na *piku od rande* (jedno mjesto arbula ili katarke) bijela zastava, znak da se *Neptun* predaje.

Jedno od posljednjih zrna ovoga broda pogodi *kasar*, gdje je stao Nolan, te mu razmrvi obe noge. Prenesen u svoju kabinu (sobicu) od preplašene vojske, umirući reče slabim glasom rasčvijeljenim oficirima, koji su oko njega stajali. „Kao zapovjednik ovog broda razrješujem vas od poštene riječi da ne smijete sa mnom govoriti o domovini. Pričajte mi što se u njoj dogodilo ovo zadnjih 55 godina, ali brzo, jer se moj zadnji čas približava".

Jedan od naj mlađih oficira, koji ga je uvijek poštivao sinovljom odanošću, pade na koljena pred njegovo ležalo te mu, zapirujući od plača, počne pričati ogromni razvitak Unije. Blaženim posmjehom srkao je Nolan pri skončanju njegove riječi; jedino što je još mogao progovoriti bilo je, da je slabim glasom uzdisao „O moja mila domovino!" Ne mogu govoriti nego naj većim naporom zapita papira da piše. Rukom koja mu se tresla napiše: Ja sam svoj grijeh okajao i mislim da sam veliku pokoru učinio; pustite neka more bude moj grob. More je bilo moja domovina i zato ga ljubim. Je li sramota, koja stoji na mojem imenu, veća nego što zaslužujem? Hvala vam svima na ljubavi i dobroti. — Još jedan slabi uzdisaj, a „čovjek bez domovine" se preseli u vječnu domovinu! Laka mu bila morska pučina! — Sijedog starinu obliju suze, kada svrši svoje pričanje!

---

*
* *

Жив. Девечерски. Београд.

Благо мајско вече. Месец небом броди
А злаћане звезде око њега стоје
И огледају се у сребрној води
Што протиче тихо крај колибе моје.

Исто оно вече — о минули дани!
Што се тако брзо у заборав скрише,
Зар је време кадро љубав да сахрани
Зар се никад не ће повратити више?...

Да исто је вече и место је исто,
Тајно шуми бршљан и мирише цвеће,
И месец и звезде и то небо чисто
Све је старо — само она доћи не ће.

Чекао сам дуго, чежњиво без даха
Не ће ли се вратит стара срећа моја, —
Ал' све моје наде као шака праха
На крилима ветра прхнуше куд која!

Ах она ми некад беше мелем груди
Ал' је сакри земља и бршљан и цвеће,
Дух још њезин само око мене блуди
И тужно ми шапће: „Она доћи не ће".

PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao **A. Fogazzaro** preveo **M. Grgurić.**

III.

Juna mjeseca 1872. godine gospoda otide s mužem da ljetuje na Ženevskom jezeru. Namjeravahu se vratiti u Italiju kroz Sempion, za njekoliko se vremena zadržati na Lago Maggiore, u Stresi ili u Pallanzi. Ona mi je imala pisati iz Ženeve, da li je moguće da je tamo tajno posjetim. Drugačije bio bih pokušao da je vidim na Lago Maggiore. Obećah joj da ću medutim raditi žurno.

Bijaše ona zazbilj nješto začuđena i ožaloščena s potpunog umnog mrtvila, na koje me ljubav bijaše osudila, koje sam ja inače u sebi tumačio vrlo dobro. U godinu i pô dana nijesam bio napisao nego četiri ili pet ljubavnih pjesama, kićenijih što sam bolje mogao, jer se je tako njoj mililo, ali hladnijeh. Sad se je ona bila zaljubila u *Idyls of the King* od Tennysona, a željela je da pišem koju pjesmu na onaj način, što se više može aristokratično i ugladeno. Obećah joj da ću štogod pokušati, a, kako sam i ja osjećao potrebu gorskog zraka i mira, nakanih se da se popnem do Lanzo d' Intelvi, gdje mi je bio poznat Hôtel Belvedere, udoban, lijep, divno položen u slikovitoj samoći, posjećen skoro samo od Engleza. Tamo ću, velju, raditi u miru.

Uputih se na 28. juna kroz Argegno. Nadoh dolinu zelenu i hladnu, zrak čist! Činilo mi se da dišem slobodu, nevinost, život. Moj se kočijaš zaustavi njekoliko časaka u seocu Pellio: malo kućica posred kestenika, s prozorima nakićenim karanfilima. Sadoh kod česme. Krasna djevojčica, ruku osmagnutih od sunca, a bijelijeh mišica, crpala je i lijevala vodu, i ponudi me njome. Pitah je: je li voda dobra? Odvrati mi u svom narječju:

— *Le guariss de tucc i maa* (liječi svaku bolest).

Pogledah je zadivljen. „Baš svaku?" odvratih. Ona mi ne odgovori, već porumenje i osmjehne se, kao da mi je pogodila misao. Napih se iz vjedra lijepe djevojke; a, udaljiv se iz Pellia, mišljah da valjada njena malena usta, i srce maleno, i mišice bijele kao mlijeko, mogle bi zbilja izliječiti svaku bolest. Ona bijaše valjada ona idila što sam tražio, isprepletena malo dramom i tajnom? Mišice one bijele ne bijahu kao u gorštakinje nego kao u koje božice: λευκώλενος Ἥρη.

Opažao sam, polagano se penjući planinom, da priroda, prijateljica moja stara, nakon dvije godine muka, počinjaše opet govoriti srcu mome. Valja biti besposličar i sanjalac da razumiješ koje je to veselje osjećati da uživaš milost kamenja, voda i stabala. To mi se činilo dobrim znamenjem; znakom da ću dopokon opet moći pisati. Kad planina progovara, ono što u svojoj duši naj prvo osjećam, to je njeka sjèta i njeka slast, njeka želja da se topim u život prirode; za tim dolazi njeka žurba razdragana u invenciji i lakoća u pisanju. Na isti način djeluje na me Mendelssohnova muzika.

U gostionici ne nadoh pisama iz Ženeve; i drago mi je bilo. Ja, koji, kad bijah zaljubljen, nigda jače ne osjećah ljubav, nego kad mi draga bješe na daleku; sada, daleko od one gospode, ne osjećah više ništa. Nije bilo mnogo svijeta. Za trpezom, *table d' hôte*, u šest sahata, ručalo bi jedno tridesetak gostiju, skoro svi inoroci. Ja sjedah blizu njeke krasne i elegantne gospode, plavijeh kosa a divnijeh očiju; a te, kao i neobičan miris ruža kojim je mirisala, sjećahu na istok. Druge gospode bijahu skoro sve stare i užasno ružne. Talijanci, četiri ili pet na broju, u onom dubokom muku stranaca, bijahu njekako skrušena lica i vrebali su na me, s očitom namjerom da me privabe svojim šetnjama, razgovorima i partijama biljarde. Toga sam se i naj više bojao, te susretoh s naj većom hladnoćom malog starkelju, koji za objedom, nakon kratka uvoda o glasovitim mojim „poemama" (!), reče mi, da se on i družina njegova nalaze u velikoj neprilici među onijem Englezima, i da bijahu sretni što sam ja tamo došao. Nadoda da je on vitez A.; drugi bijahu grof B., vitez C.; četvrti nije imao baš nikakva naslova, ali ipak bijaše vrlo otmjena osoba. Pri koncu jedan mi gospodin obeća da će kazati kuhaču, neka spravi manje

plumpuddinga, i nek bude imao više obzira prama narodnoj manjini; tijem me ostavi u miru, i više nijesmo se ni sastali.

Izidoh da popijem kafu ispod kržljavih madjala na Belvederu, gdje je i moja krasna susjeda motrila žarki zahod sunca, a na obzorju, u dugom luku, divotni pogled vječitih snijegova. Ja ne gledah ni neba ni brda, niti nju; gledah tu pred sobom u bezdnu od sedam sto metara, preko prvijeh bokova suprotnog brda, preodjenutijeh travom, golemu hridinu s ruševinama starih kula, poznatu i milu svojim očima već od mnogo godina. Djetetom bijah stidan i ponosit. Šesnaestgodišnji momak, s glavom punom Leoparda i Viktor Huga, panteizma i pesimizma; prividno s velikim prezirom ljudstva, a u srcu s užasnom željom da budem od ljudi hvaljen, a od žena ljubljen, bijaše me spopala melodramatična misao da budem ukopan onamo gore. Nijesam od davna vidao onu hrid, ona nije jamačno znala za moje ludo ljubakanje s gospodom; a sve misli moje prve mladosti, pola sokolovi a pola vrapci, tamo još vijahu svoje gnijezdo. Tu stanovahu još moje vruće sjete, ponosit prezir onoga što su moji drugovi zvali ljubav, i one ženske sjenke, koje mi se same činjahu dostojne moje ljubavi. Da mi je onda kogod rekao, da ću i bez ljubavi upasti u mrežu take ženskinje, koja će me tražiti bez ljubavi, iz puke oholosti, bio bih odgovorio: to ne će biti nigda! A ipak! Ne bih zbilja zaslužio da ležim kao planinski pjesnik, u onom uzvisitom groblju.

Dobih sobu su dva prozora na sjever. I u večer vidjeh crnu liticu okrunjenu zvijezdama, te me je karala uspomenama čiste i ponosite prve mladosti moje. Pokušah da radim: iz duševnijeh klonuća često je kadro da me podigne krilo sretnog stiha. Pokušah da nacrtam osnovu idile; pomislih na krasnu djevojčicu, bijelijeh mišica, kod one vode na raskršću, na prozore obrasle karamfilima; pomislih i na Vas, oprostite, prijateljice moja. Vi znate način kako ja sastavljam: uzimljem jedno stvorenje živo, i motam oko njega svilu svoje pjesme, obavijajući joj oblik, a u isto doba drugijem ga krijući. Ali one večeri ne nadoh ni jedne niti tanke i jake poezije; izmrčih hartiju uzaludo i ništa drugo. Srce mi klonu.

Što ono kaže Heine: „Moje je srce kao more"! Ja mali pjesnik, kazaću samo da moje srce naliči skromnoj laguni, bez

bisera ni koralja, koja ipak ima danomice svoje plime i oseke kao more, po prirodi svojoj, po otajstvenom utjecaju njeke tajne nebeske moći.

Sutri dan dobih pismo iz Ženeve. Tamo mi se gospoda nadala do dvanaest dana; nakon kojijeh mi bismo se našli sami, a da niko ništa ne posumnja. Nakon ovog uvoda dolazile su svečane preporuke slične prijekorima, u kojima mi se branila svaka i naj manja sloboština. Sve to mi se pričinjalo licemjerno i grdno, te odmah pomislih: ne ću tamo. No pošto još imah šest dana vremena, smislih po svom lijenom običaju, da se odlučim u zadnji čas. Medutim obuzimahu me stara zlovolja i mrtvilo. Bacih misao o idili; nijesam više mario ni za Talijance, niti za krasnu plavokosu gospodu; niti za koju drugu osobu u gostionici. Provodio sam svoje dane skitajući se teška srca po poljima, sjedeći ure i ure na rudini, slušajući vjetar kako vije, i prateći sporo kretanje sijena. Kesteni Pellia, livade Oranske, osamljena ždrijela Val Mara valjada će se mene sjećati. U svojim šetnjama ne sretah nigda nikoga; ne vidah građanskih lica, izvan onijeh kod *table d' hôte*, uvijek mučaljivih i svečanih.

Na 1. jula u večer, okolo 10 sah., čitao sam u svojoj sobi rastvorenijeh prozora; kad čuh udarati na slabu pianofortu u dvornici komad *Gran scena patetica* Clementia, što ga slušah u Vas toliko puta. Činilo mi se da je izvrsno odudaran, te sidoh u dvornicu. Udarala je jedna gospoda Engleskinja; a bijahu u dvornici skoro svi gosti hôtela. Dvornica je na samotnom tlu; a ima vrata i dva prozora na pročelju kuće; izidoh i sjedoh u tmici vani.

Noć bijaše burna. Sijevalo je neprestano, i ako grmjelo nije, a trijeskovi kao da su tamo preko jezera šibali crne oblake i divlje vrhunce, koji u onom naglom sijevanju kao da oživljivahu. Nad glavom mi nebo bijaše uvijek mračno, mračno bezdno pod našim nogama; a kad je zvuk glasovira prestao, odjeknuše u dubokim dolinama sva zvona obližnjih selaca. Dvije gospode izidoše i posjedoše blizu mene. Nijesam ih mogao vidjeti, ali osjetih miris ruža moje susjede: „Kako je lijepo; je li?" reče ova engleski. Bijaše jedini ženski glas meni, tamo gore, poznat.

GIOSUÈ CARDUCCI kao pjesnik.

(svršetak) Prof. W. bar. Ljubibratić.

Naj znamenitiji dio Carducci-jeve djelatnosti je onaj, što je razvio kao patriotični pjesnik. Kad mladež iz cijele Italije hrljaše na bojno polje da krv lije za slobodu i ujedinjenje domovine, trebalo je da on ostane kući, da prehrani udovicu majku i mladega brata. Ali u zabiti i tišini malene svoje obitelji razvi takav rad, da će mu se diviti svi vijekovi. Časno je i dično poginuti na polju slave za milu majku otadžbinu, uzvišeno je kad se svojom krvi otkupi njena sloboda, ali je također dično i uzvišeno kad se bûde u srcima svojih sugrađana ona čuvstva, te ih potiču da preziru pogibli i smrt, da tako raskinu lance, te im sapinju domovinu. U ljutoj borbi između Sparte i Messenije Sparta poražena i prestrašena zatraži pomoći od suparnice Atene, a ova posla u Lakedemon Tirteja, hroma učitelja, koga smatrahu budalom. Ali ta budala bijaše pjesnik i njegove pjesme ohrabriše svačije srce. Njegove vatrene riječi više koristiše poraženoj Sparti nego hladno iskustvo naj vještijega vođe.

Takav bijaše i Carducci.

Učeći i marljivo se bavećí knjigom, kojoj od naj ranije mladosti posveti svoje srce, bijaše Carducci stvorio za sebe idealan svijet, u kojem naj rade boravljaše njegova mašta. Grčka ga poezija zanese svojom ljepotom, latinski ga stihovi začaraše svojom milozvučnosti, njegova duša bijaše opojena krasnim slikama, uzvišenim idejama staroga svijeta. Ali, pored toga zanosa za ono, što bijaše, ne zanemari ono, što se događaše oko njega. Obraćajući svoj pogled oko sebe, uvjeri se, da realnost ne odgovaraše njegovoj idealnosti; opazi, da se prošla slava bijaše prometnula u ljutu nevolju. Suvremenici njegovi, te ponosito isticahu, da su potomci onih starih Latina, koji svoju slavu raširiše po cijelom svijetu, izazivahu u njegovoj duši svojim ponašanjem ogorčenje, tako da otvoreno priznavaše, da prezire njih i svoje doba:

de l' etade obliqua
Dispregiator, ch' altro non posso, eterno;

a preziraše i život, jer nije bilo onoga, što je prvi uslov životu, zlatna sloboda:

Manca ogni ragion di vita,
Se libertade, ahi libertà ne manca.

Mladost njegova padaše uprav u zadnje decenije tudinskog nasilja i jarma. A pošto niko ne mogaše predvidjeti da je doba tlačenja baš na izmaku, da će skoro svanuti zora boljih dana, Carducci plakaše, videći talijansko ime pokriveno sramotom, te željno vapijaše dan, kada će preko brda i dolina zaoriti bojna trublja da narodu navjesti njegovo uskrsnuće. Dvojeći, da će mu uspjeti da trgne suvremenike iz dubokog sna, u kojem spavahu već od vijekova, zapusti ljubavne pjesme, stade voditi stihovima borbu, da tako potrese tromost Talijanaca:

Poi che mal questa sonnacchiosa etade
Di forti esempi a' vivi suoi provvede,
Posa, o spirito mio; ne acquistin fede
Mie fiacche rime a la comun viltade.

Lunge canti d' amore: altro richiede
Quel novo ardor che tutto m' invade:
Io voglio tra rumor d' ire e di spade
Atroci alme rapir d' Alceo col piede.

I opjeva Carducci slavnu prošlost Italije, njene junake, njene mučenike, koji počivahu pod svodovima crkve *Santa-Croce*. A ne mogući ni to da trgne Talijance iz njihove apatije, zaželi da se preko Alapa svale na Italiju nove čete barbara, da ih oni probude. I kao da narod ne će nikada uskrsnuti iz svog mrtvila, pitaše svoga prijatelja Henrika Pazzi:

nulla aita
Veggo a mia gente che tra via pur cade.
Dunque sempre smarrita
Fia dal suo corso? e in noi sempre viltade
Suo soverchio userà? fien d' ozio offese
Nostre menti in eterno? e veramente
Persa è la tempra di ciascun valente?

Nego sretniji od onih, koji padoše u hladni grob, noseći u smrt neostvarenu želju ujedinjene i oslobođene otadžbine, doživi Carducci iza ljute zime teških nevolja sveto pramaljeće junaka. I njegova pjesma bude tada himna, slavospjev onima, koji padahu za rođenu grudu. Viktor Emanuel II., nasljednik

nesretnoga Karla Alberta, koji se poslije poraza kod Novare (1849.) bijaše odrekao krune na korist svojega prvorodenca, jasno pokaza da za ničim drugim ne ide, nego da Italiji povrati prijašnji sjaj, prijašnju moć; da cijeli poluotok združi pod bijeli križ od Savoje. Znajući Carducci to, prikaza mu boli, patnje i stradanje raskomadane Italije, potičući ga i kao viteza i kao kralja, da se požuri i oslobodi od sramote majku domovinu:

Pietà de la gran donna, o cavaliere,
O rege, o figlio! In forza altrui condotta
Questa dolente il suo Cesare chiama:
Mille stannole attorno ombre severe
C' han la persona di più punte rotta
E guardan pure in te con muta brama.

1859. godine zametne se onaj znameniti rat, te imaše da odredi sudbinom Italije. Godinu prije bijahu Napoleon III. i talijanski ministar Cavour na sastanku od *Plombiéres*-a odlučili da navijeste rat Austriji. Prije nego će krenuti iz Pariza, javi Napoleon cijeloj Evropi, da je nakanio osloboditi Italiju od Alapa do Jadranskoga mora. Ali hvastavac, komu trebaše bojnih lovorika da učvrsti svoje rasklimano prijestolje, pogazi prvom prigodom svoju carsku riječ, kako bijaše krenuo vjerom nesretnome Maksimilijanu Austrijskome, koga prepusti u Meksihu svojoj sudbini, pošto ga bijaše varavim svojim obećanjima poslao u susret stalnoj smrti. Kod Montebello, Palestro, Magenta, Solferino i San Martino pobijediše Talijanci austrijske vojske, i već se činilo, kao da će dvoglavi orao za uvijek odletjeti iz Italije, kad Napoleon primirjem od Villafranca uništi opet svaku nadu. Carducci, koga zanesoše pobjede Talijanaca, a ljuto u dušu dirnu vjerolomstvo Napoleonovo, dade oduška svojim čuvstvima u nekoliko pjesama, koje odvajaju sa žarkog patriotičnog osjećaja. U sonetu *Montebello* predbacuje tudincu, da je tlačio njegov narod, dok spavaše tvrdim snom nehajstva, a sada da bježi, pošto se probudio i latio oružja:

T' urta e rompe e disperde, o ladron rio,
Italia a fronte; e a tergo poi ti lancia
La vendetta de' popoli e di Dio.

U *Palestro* spominje narodu svetu dužnost, da Viktora Emanuela ovjenča kraljevskom krunom, jer je on to zaslužio, kad se zakleo, da ne će mirovati, dok i posljednjeg tudinca ne potjera iz Italije, te da tu zakletvu ispuni:

entro l' orrenda
Pugna il suo sangue, italo sangue, ha dato.

U *Magenta* uvjerava narod, da je pobjeda morala biti sa strane Talijanaca, jer se s njima borilo pravo naroda, koje traži da u svojoj kući bude svak slobodan. I stoga se obraća neprijatelju, govoreći mu:

Or via, cessate l' inegual conflitto;
Chè quinci servitù feroce e muta,
Quindi pugna de i popoli il diritto.

U *San Martino* ponavlja svojemu pobjedonosnom narodu, da može slobodno cijeloj Evropi doviknuti, da je prekinuo okove svojega ropstva, da mu se mora povratiti slavno žezlo vječnoga Rima:

Sei tu, sei tu, latin sangue gentile,
che
a l' Europa gridi — Oh, chi mi noma
Servo mai più? fine a l' oltraggio vile!
Rendimi il serto di mia madre Roma.

Ali pjesnikova sreća ne bijaše nepomućena; njegovo srce plakaše s vjerolomstva Napoleona III., koji je, jer pobjede Talijanaca ne bijahu u prilog njegovoj politici, zapriječio i odgodio dan narodnog oslobođenja. Pjesnik plakaše i u svojoj tuzi prokle onaj čas, kad je revolucija u Francuskoj podigla iz ništa na prijestolje obitelj Bonapartovaca, jer je time istrgla iz svačijeg srca krepost i vjeru:

Maledetto sia tu per ogni etade,
O del reo termidor decimo sol!
Tu sanguigno ti affacci, e fredda cade
La bionda testa di Saint-Just al suol.
Maledetto sia tu da quante sparte
Famiglie umane ancor piegansi a i re!
Tu suscitasti in Francia il Bonaparte,
Tu spegnesti ne i cor virtude e fe'.

Pobjede Talijanaca ne zanesoše samo pjesnika, već i cijeli narod, koji sada upregne sve svoje sile da stupi u zajednicu s hrabrim Pijemontom, gdje se jedino ponosno vijaše slobodna talijanska trobojnica. Primjer dadoše Bologna i Modena, a Carducci čisto zanesen od tolikog rodoljublja ushićeno pita, kakva će sila moći da u okovima drži njegov narod

poi che un volere
Raccoglie al fin de la gran madre i figli?

S političkih i diplomatskih uzroka bijaše Viktor Emanuel prisiljen da za čas pozove svoje komesare iz Firence, Bologne, Modene i Parme, ali na to utemeljiše Toskanci provizornu vladu, te povjeriše upravu baronu Bettino Ricasoli. Ostale provincije, združivši se zajedno pod imenom *Emilija*, imenovaše diktatorom L. Karla Farini. Niti savjeti, niti prijetnje ne mogoše odvratiti one provincije od njihove nakane, tako da im se cijela Evropa divljaše, a Napoleon isti, koji ne mogaše s obzira prama dostojanstvu Francuske dopustiti, da ih Austrija ili koja druga vlast silom odvrati od te namisli, isposlova, da su svi evropejski kabineti primili načelo od *non intervento*, s čega se, kao što i na temelju plebiscita, mogaše Toskana i Emilija ujediniti s Pijemontom. Carducci spjeva *Il plebiscito*, gdje tuđincima preporučuje, da čim prije dignu svoje šatore i zapuste Italiju, jer nad njom sjaje zvijezda stare slave. Borila se i pobjedila, a u pobjedi združila sve svoje sinove. Za njenu neodvisnost i slobodu proliše hrabri mučenici svoju krv, ostaviše na bojnom polju svoj život. Pjesnik spominje i zasluge Viktora Emanuela, čija sama pojava bijaše dovoljna da zanese vojsku i narod; zaklinje ga, da i dalje bdije nad domovinom, da mu se niko ne će moći oprijeti, jer je s njime Italija i Bog:

Vieni: anche i nostri parvoli
A fausti dì crescenti
Te con i dubbi accenti
Chiaman d' Italia re.

Assai splendesti folgore
Ne' sanguinosi campi,
E de la pugna i lampi
Arsero intorno a te.

Vieni, guerriero e principe,
Tra 'l popolar desio:
Teco è l' Italia e Dio:
Chi contro te starà?

Ali započeto djelo otkupljenja ne bijaše još dovršeno. Trebaše osvojiti Rim i proglasiti vječni grad prijestolnicom ujedinjene Italije. Jedini junak, koji to mogaše izvesti i tako dovršiti onu titansku borbu između naroda, te se budi, i tuđinca, koji nastoji da mu još jače priteže lance, bijaše Garibaldi. Već 1862. bijaše Garibaldi to pokušao, ali on i njegovi dobrovoljci budu potučeni od redovite talijanske vojske, jer vladi bijaše više od štete nego od koristi neobuzdani bijes kaprerskog junaka. Kod Aspromonte bude Garibaldi ranjen, zarobljen i bačen u tamnicu. Talijanski narod zacvili nad udesom tog junačkog borca, a Carducci zaplače od srdžbe, videći tako zlostavljena svojeg idealnog

voda. Kao uvijek u svim teškim prilikama, nade i ovog puta pjesnik utjehe u poeziji. Vatreni i žarki provališe mu stihovi iz grudiju, da proslave utamničenog junaka, da navijeste svijetu, da će brzo svanuti dan, kad će Rim otvoriti svome kralju i svojem generalu vrata, a blijedilo straha i srama obliti lice Napoleona vjerolomnika:

Oh de l' eroe, del povero
Ferito al carcer muto
Portate, o venti italici,
Il mio primier saluto.

Evviva a te, magnanimo
Ribelle! a la tua fronte
Più sacri lauri crebbero
Le selve d' Aspromonte.

Spada il tuo nome – o improvvido,
Ei non ti fu lorica, –
Tu solo ardisti insorgere
Contro l' Europa antica.....

Evviva a te, magnanimo
Ribelle e precursore!
Il culto a te de' posteri,
Con te d' Italia è il cuore!

Io bevo al dì che fausto
L' eterna Roma schiuda
Non a' Sciani ignobili
A i Tigellini, a i Giuda,

Sì a libertà che vindice
De l' umano pensiero
Spezzi la falsa cattedra
Del successor di Piero.

Io bevo al dì che tingere
Al masnadier di Francia
Dee di tremante e luteo
Pallor l' oscena guancia.

I oslobodi se Garibaldi tamnice i nastavi svoje veliko djelo, osnažen žarkim stihovima rodoljubnog i patriotičnog pjesnika, koji mu govoraše, da se Italija ne može smatrati oslobodena i ujedinjena, dok je još u tuđoj vlasti Rim, taj vječni grad, odakle rimski orlovi pronesoše slavu i moć diljem cijeloga svijeta. Znao je Carducci, kolike su i kakove zapreke ostvarenju te naj milije svoje ideje; znao je dobro, da se tomu naj više opire Napoleon, koji kod Mentana (1867.) boreći se uz papinske čete potuče Garibaldija. Ali ipak ne klone duhom, uvjeren da se samo za čas može zaustaviti taj zadnji čin velike tragedije, ali da nema sile, te bi ga mogla zaprijećiti. I ne prevari se! 20. septembra 1870. udoše Talijanci kroz *Porta Pia* u Rim i bijeli križ Savojski zasja

Su 'l palagio de' Priori
Ne la libera città.

Taj dan završi oslobodenje Italije. Carducci-jevo srce bijaše prepuno zanosa, sreće. Slabo se nadao, da će mu sudbina dopustiti da vidi ujedinjenu Italiju od jednog do drugog kraja, jer znadijaše, da dugotrajno ropstvo i tudinsko nasilje bijaše ugušilo u talijanskim srcima svako čuvstvo, svaki zanos. Pro-

buditi iz mrtvila narod, trgnuti ga iz njegove apatije, to bijaše Carducci-jeva zadaća, to da poluči, a sloboda naroda bijaše nagrada za njegov rad.

* * *

Ali ujedinjena i oslobodena domovina, koju pjesnik zanosno pozdravi, pjevajući:

Via! su le torri italiche
L' Antico astro s' accende;
Leva, o stranier, le tende!
Il regno tuo cessò.

Amor de' nostri martiri
De i savi e de' poeti,
Da i santi sepolcreti
La nuova Italia usci,

ne ispuni nade i očekivanja patriotičnog pjesnika. Spomenuli smo, kako je to razočaranje ucvijelilo pjesnikovo srce; kako ga ljuta tuga obuze, videći, da sve žrtve, sva prolivena krv, pretrpljene muke ne donesoše onaj plod, što pjesnik iščekivaše i trebaše da iščekuje. Njega obuze ljuta srdžba, motreći moralnu nezdrelost Talijanaca, koji ne bijahu dostojni žrtava učinjenih za njih. Povjest je izrekla svoj sud o tomu, povjest je iznijela i uzroke te moralne i političke slabosti, i potpuno opravdala riječi glasovitoga političara i književnika Massimo D' Azeglio, koji već godine 1865. pisaše: *S' è fatta l' Italia, ma non si fanno gl' Italiani.* Ali Carducci ne bijaše povjesničar, ne bijaše političarni diplomat; on bijaše pjesnik, koji življaše u svojem idealnom svijetu, čiji ideali nipošto ne odgovarahu realnosti, i za to njegovo ogorčenje ne poznavaše granica. Hladan i tačan u literalnoj kritici, strastven u pjesničkim izrazima, dade oduška svojoj ljutoj boli u *Jambima* i *Epodima*, šibajuć bez ikakvog obzira narod, narodne predstavnike, vladu i njenu politiku, ne štedeći ni prošlost ni žrtve naroda, tako da je u času potpunog razočaranja uskliknuo: Moja je domovina podla:

Oh, risvegliar che val l' ira de i forti,
Di Dante padre l' ira?
Solingo vate, in su l' urne de' morti
Io vo' spezzar la lira.
Accoglietemi, udite, o de gli eroi
Esercito gentile:
Triste novella io recherò fra voi:
La nostra patria è vile.

To bijahu riječi pune srdžbe, pune boli; to bijahu izrazi ucvijeljene pjesnikove duše, koja jadikovaše, videći nesposobnost i nezdrelost političku onoga naroda, za čiju slobodu i ujedinjenje bijaše učinjeno toliko žrtava. Ali i hladni poziv izbijaše iz

pjesnikovih riječi. U pjesmi *Meminisse horret* predstavlja moralnu propast Firence; prikazuje velikog Danta, gdje tuđincima i strancima pokaziva i tumači starinske spomenike, svojeg rodnog grada, upozorivši ih prije, da dobro paze na svoja odijela; predstavlja političara Machiavelli-ja, gdje im govori, da njegova majka, slavni Rim, ne zna uskratiti svoju ljubav nikomu, da poput proste bludnice razgoljena sjedi na grobnici slavnoga Scipijona:

E dietro una tomba vid' io Machiavello
De gli occhi ammiccare con un che passò
E dir sotto voce — Crin morbido e bello,
Sen largo ha mia madre; nè dice mai no.
Son fòri fulgenti di dorie colonne
I talami aperti di sue voluttà:
Su 'l gran Campidoglio si scigne le gonne
E nuda su l' urna di Scipio si dà.

I kao da se boji prijekora s ovih riječi nadodaje da se opravda:

Che importa se l' onta più, meno, ci frutti?
Io sono poeta nè so mercantar.
Il ghetto d' Italia dischiuso è per tutti.
Al popol d' Italia chi un calcio vuol dar?

Ova ljutina pribavi pjesniku prijekora i predbacivanja sa strane onih, koji hotijahu među prvim i tadanjim pjesmama naći nesuglasja i protuslovlja. Ali ta sila i ljutina izraza ležaše u pjesnikovoj naravi, kako je sam očito rekao, pozivljući svoje kritičare da ublaži, ako mogu, Juvenalove oštre strjelice; da oslabe, ako im je moguće, Dantove krvave prijekore:

Or dite a Giovenal che si dibatte
Sotto la dea, ch' egli lo spasmo in riso
Muti e in gliconio l' esametro ansante;
E, quando avventa i suoi folgori Dante
Su da l' inferno e giù dal paradiso,
Addolciteli voi nel caff' e latte.

Nego, kako za olujom, te lomi i ruši sve što joj na putu stoji, nastupa tišina, a nebo se opet pokazuje u svojem čarobnom modrilu, tako se malo po malo utiša i strast u pjesnikovu srcu. Razočaranje popusti pred rezignacijom, a živa nada, da će se prilike promijeniti na bolje, opet uskrisi pjesnikovu dušu. Sjećajući se, da je bio pjesnikom Italije u doba njenog preporoda; spominjući se žrtava učinjenih za njeno uskrisenje; ćuteći još uvijek u srcu nasladu onoga časa, kad je cijelom

Italijom zaorio poklik prve pobjede, stade opet zanosno pjevati o kralju mladih svojih godina, o nesretnome ali plemenitome kralju, na čiju glavu pade toliko nepravednih optužaba, stade opet slaviti nesretnoga Karla Alberta. Držeći samo činjenicu pred očima, da domovina bijaše oslobođena, zaboravi na svoju tugu i razočaranje. Sve što ne bijaše lijepo tijekom preporoda narodnoga, sve je to prošlo; osjećaju se doduše još posljedice toga, ali će i čas nestati, jer nad milom otadžbinom sjaje zvijezda zlatne slobode. Italija ujedinjena i oslobođena, to bijaše Carducci-jeva glavna misao; o njoj mu govorahu stari spomenici i knjige; za nju radiše oni, čije kosti počivaju u rakama od *Santa-Croce;* za njom uzdisahu Dante i Petrarca; njoj se žrtvovahu Foscolo i Leopardi; nju slobodnom učiniše Viktor Emanuel i Leopardi. S Italijom ljubljaše pjesnik Rim, taj vječni grad, taj naj slavniji spomenik latinske moći i slave. Da u Rimu dovrši svoje dane, da u Rimu bude zakopan, to bijaše njegova jedina želja:

Ne' crepuscoli a sera di gemmeo candore fulgenti
tranquillamente lungi su la Flaminia via,
l' ora suprema calando con tacita ala mi sfiori
la fronte, e ignoto io passi ne la serena pace;
passi a i concilii de l' ombre, rivegga li spiriti magni
de i padri conversanti lungh' esso il fiume sacro.

Ta mu se želja ne ispuni, njegove kosti počivaju u prostoj certozi od Bologne. Ali je imao sreću, da ga svojim naborima pokrije talijanska trobojnica, koju je toliko ljubio, kojoj je upravio zadnji svoj pjesnički pozdrav:

Fior tricolore,
Tramontano le stelle in mezzo al mare
E si spengono i canti entro il mio core.

Takav bijaše Carducci kao pjesnik. Što je Garibaldi učinio za oslobođenje Italije svojim mačem, a genijalni ministar Cavour svojom politikom, to učini Carducci svojim pjesmama. Ponosit, da je djelo narodnog uskrsnuća bilo i njegovo djelo, mogaše s druge strane pohvaliti i narod svoj, da ga ne oslobodi od dugotrajnog ropstva ni bijes oružja, ni spletke političke, ni tuđa milost, već žarka vjera, duboka nada, čvrsta ljubav, te ne mogoše ubiti ni tamnica, ni progonstvo, ni smrt:

Te non furor di brando
Non di coperte industrie avvolgimento
Serena rilevò ne l' alto stato;
Ma fede che inneggiando
Sorvola a i roghi, ma speme che al lento
Ceppo s' invola co 'l pensiero alato,
Ma carità che di più forte stampa
Segna l' ordin civile e al bene avvampa. —

Подводни тунел између Енглеске и Француске.

Пријевод из рускога.

Многи инжењери и капиталисте, који воле грандиозна предузећа, веома су се заинтересовали за подводни тунел испод Ламанша, којим ће бити успостављена сухоземна веза између Француске и Енглеске. Компанија, која се примила грађења тога канала (Channel Tunnel Compapy) и која је основана још прије 30 година, у децембру мјесецу прошле године покренула је у енглеском парламенту питање о неком обновљењу и проширењу њених права.

Мисли о свезивању Енглеске и Француске једним сухим путем поникле су прије 50 и више година. Разни предузимачи у разна времена предлагали су да се ово спајање изврши на четири начина. Једни су предлагали да се просто преко Ламанша, на његовом најужем мјесту између Дувра (Енглеска) и Кале-а (Француска), гдје је канал широк само 31 километар, сагради велик чврст мост за разноврсан саобраћај: жељезнице, теретних кола, пјешака итд. Други су били за тунел испод његова дна; трећи за тунел у облику трубе на његову дну; четврти су били за комбиновану везу т. ј. за мостове с обе стране: један код енглеске обале а други код француске, а између тих на средини канала — тунел, према томе би возови прво ишли с копна по мосту, затим би их спуштали у тунел и послије би их подизали и стављали на мост код друге обале.

Индустријски и трговачки свијет, који од ове везе очекује огромне користи, одавно би је и остварио, да нијесу узети у обзир дипломатски и војнички интереси. Прво су се у Енглеској против ове везе подигли војнички гласови. Кад је 1874. год. парламенат одобрио грађење тунела и кад се компанија спремала већ да приступи радовима, онда је изашла чувена у свијету брошира: „Битка код Доркинга“, у

којој писац доказује да овај тунел баца Енгленску у чељуст Француске; да би Французи у случају рата одмах кроз тунел провели цијелу своју војску, која би за часак покорила Енглеску. Овом гласу придружише се и такви енглески војнички ауторитети као што је лорд Уолслеј, што у земљи учини такав утисак, да се влада успротивила грађењу тунела.

Тада мисао о тунелу би напуштена, и на дневни ред ставише пројекат о гигантском мосту. Али је он прошао још горе. Ламанш је једини излаз у океан за Њемачку, Русију, Скандинавско Полуострво и за све америчке и европске државе, које воде трговину с њима. Заградити тако морско тијесно мостом, којим ће владати само двије државе — то нијесу могле допустити ни европске ни америчке државе. Тако је и пројекат о мосту пропао.

Затим предложише пројекат о грађењу тунела у облику подводне трубе на дну канала. Али сад се појави страховање и бојазан од нечувених и невјероватних катастрофа. Предочаваху: кад се разбије брод од неколико хиљада тона, т. ј. стотина хиљада или милиона килограма тежине; шта ће бити ако се овај случај деси управо над таквим тунелом и ако колосални брод својим гребеном падне на њ и пресјече га, а још узгред смрви и воз, који баш у том тренутку пролази кроз канал?.. Или, шта ће бити са војском, кад за вријеме њеног маршовања кроз канал овај торпедом буде разрушен и у њ појури вода?..

Комбиновани систем, који је предложен послије прва три пројекта, имао је мало присталица, и ако је био без њихових недостатака. Него и он је као и пројекат о мосту имао ту слабу страну, што постављање у знатној дубини јесте посао са огромним, готово неодољивим техничким потешкоћама. Треба спуштати људе у касонима (кезонима) са сабијеним ваздухом, а ту таквим условима људи не могу радити на дубини већој од 28 метара; и ако дубина Ламаиша није већа од 28 м, него је скоро толика, посао би се морао вршити ипак при најтежим условима и стајао би страшно скупо.

На крају крајева вратише се опет на тунел, који би прокопали испод дна канала. На енглеској обали тунел би отпочео испод Дувра (Dover) код т. з. Шекспирове Стијене

(Shakespeare Cliff). Морао би се копати на знатној дубини, јер први слој на дну Ламанша састоји се из талога, који пропушта воду, а испод овога долази слој талога, који воду не пропушта. Испод овога наиме иде слој плавога лапора (мергела), који као и горњи таложни слој пропушта воду. Дакле тунел би се морао прокопати кроз други слој. Он би се морао спуштати с обе стране у почетку на ниже, средњи дио био би у неколико хоризонталан и ако је нагнут ка средини. Како се у сваком случају предвиђа цијеђење воде у тунел, то се за њено одвођење имају ископати дубоки бунари, кроз које ће се вода слијевати у један опћи канал, чији ће се крајеви провести у слој зеленог пјешчаника, испод слоја лапора (мергела) па чак и у дубљи слој кречњака јуре. Из опћег канала вода би се избацивала пумпама кроз крајње бунаре, који су уз једну и другу обалу и који су дубљи него они у средини.

Сав посао у каналу обављао би се електрицитетом: он би био и покретач и осветљач. Многи тврде, да при данашњим усавршеним справама рад на прокопавању тунела, нарочито у тако меканом слоју, не би био много тежак. Вриједност тунела одређују од прилике на 250 милиона динара, али је вјероватно да би са свима расходима и трошковима изнио много више. У осталом капиталисте, које мисле да предузму овај посао, не ће застати ни пред каквим расходима, пошто би од тунела имали огроман приход. Данас путнички саобраћај преко канала достигне преко милиона; кроз тунел он би се, како се надају, упетостручио а тако би исто било и са пријевозом робе, који би сав ишао кроз тунел, те тако би бродарском саобраћају био задат силан удар.

Енглески инжењери и трговци још сада се радују. Ако се сагради тунел под Ламаншем, а затим пројектовани тунели испод Беринговa и Гибралтарског тијесна, онда ће све енглеске колоније у четири дијела свијета бити везане са својом метрополијом сухим путем и само ће Аустралија остати одвојена океаном. — Али су и сада у Еглеској проти коналу.

„Н.“

О приређивању изложаба * * * * * * * * * * * * * * * * српскијех и хрватскијех народнијех знаменитијех рукотворина.

Пише **Милан Павлов Јовановић.** Вуковар Сријем.

Сваки прави и искрени родољуб признаје да мисао изложбе треба развијати, њу треба остварити у сваком округу, јер *изложбе су моћна средства за посјешан развитак материјалнијех одношаја;* нема више града ни мјеста од икакве само важности које не би било већ изложбу такву приредило, нема више народа који напредује на пољу цивилизације-образованости, који не би са пажњом мотрио развијање међународнијех изложаба. Излишно би било заиста, кад би се трудио да докажем, да су уопће изложбе корисне.

Али није довољно, да се увјеримо о користи каквог поузећа; сваки који се за рад маши, ваља такођер да буде на чисто са тијем: *„колики ће дио користи на њ припасти“*. Изложбе у данашњем времену добиле су толики значај, да би се могло уписати у зло свакому произвођачу, који би их занемарио или шта више презрео — игноровао. Уз то већ из радова врле наше Гос. *Јелице Беловић-Бернадзиковића* припоћених и у *„Срђу“* запазио сам много пута већ, да у нашем народу има много и то врло вјештијех раденица у *женском ручном раду.* Но те раденице свијет *слабо* познаје, за то би ваљало, да *све српске женске школе* живо пораде и својски прихвате ту племениту и лијепу идеју — мисао — те да се ставе овоме родољубивоме раду на чело, да у споразумљењу са осталијем Српкињама из свијех нашијех крајева приређују *изложбе свеукупног њеног ручног рада,* и то мислим, да такове изложбе буду, или сваке године, или бар сваке друге године у којем од главнијех српскијех (и хрватскијех) мјеста и градова, како би се сав тај лијепи рад видио и достојно оцијенио, па тијем се начином и друге на рад подстрекле, а приређивачице да не жале труда, па да сваког

позову, упуте, поуче, како би оваке изложбе биле што *сјајније*. Оваку лијепу замисао треба да прихвате све наше врле женскиње из свијех српскијех (и хрватскијех) мјеста и крајева, јер колико је овај потхват лијеп, толико би и лијепе користи донио нашим вриједним раденицама, које су више пута управо *умјетнице* у женском ручном раду; на оваке изложбе састали би се и разни *страни* народи овога свијета, те ће бити могле наше дичне Српкињице и Хрватице приликом ове народне свечаности *производе вриједних ручица* из свијех српскијех и хрватскијех крајева и градова Сријема, Бачке, Баната, Славоније, Хрватске, Далмације, Боке, Босне, Херцеговине, Црне Горе и Србије изнијети на видјело и узајмно показати, колико је од њих свака у цивилизацији напредовала, а тијем пружиле и *јасну прегледну слику цјелокупне народне српске и хрватске женске ручне радиности*.

Не ће бити згорег, ако овдје по нај прије проговорим о непосредној користи коју уопће изложбе било са *духовног* и *умног*, било са *привредног* становишта доносе, јер што за свјетске изложбе вриједи, то вриједи — премда у много мањој мјери, — и за оваке врсте изложбе појединијех народа.

Народна привреда и статистика двије су знаности, па стога ни једна влада у данашње вријеме њихова начела и посљедице не може затајити. У нај важнијим државнијем пословима, у *обртном* и *трговачком законарству*, трговачкој и обртничкој политици, у питањима државне привреде и т. д. државници не могу бити, а да се не посавјетују с начелима и посљедицама реченијех наука. Но имаде ли од изложбе друге пријатније и савршеније згоде, гдје се у исто доба и упоредо могу разгледати и проучавати нај изврснији проналасци и *производи једног народа у онијем појединијем гранама умјетничке радиности женскијех вриједнијех ручица?*

Изложбе представљају нам преглед укупне *народне* цивилизације означујући тачно онај ступањ, на који се сваки народ школом напретка попео. Изложбе су у двадесетом вијеку узрок свеопћем кретању народа, изложбе су господарствене светковине, при којима су назочни и судјелују заступници народа, те сви ови народи доказују, да је *човјечји ум* увијек у жестокој борби са природним силама, и да их тек нај лакше

савлађује. Од несигурног замишљаја, који се тек пробија *мозгом* високоученог учењака, колик ли је пут до успјешна рада, до истинита плода!

Земљодјелство, обртност, трговина и промет црпи велику добит из изложаба. Производна снага расте и умножава се у свијем гранама, пошто се једна све то више служи другом. А покрај тога опет ни један народ не може се отети увјерењу, да снага и моћ оне велевласти, коју *живцем* власти називамо, неодољиво промиче кроз све људске одношаје, да уз *врлину* и *честитост* свега народа и *сваки појединн ваља да буде ревњив, штедљив и постојан*. Не само умни капитал — главница — укупнога човјечанства, а навластито појединe знанствене, *умјетничке* и господарствене струке, добивају изложбама, те подижу каматну своју мјеру, него се такођер умножава и обезбјеђује „*практично знање*“ свију који су назочни на изложби, било као *изложиоци*, било као *посјетиоци*.

Могућност продаје животни је услов свакоме производу. Што више и што сигурније могу продавати, тијем ћу лакше и сталније моћи да производим. А којом ли се приликом може стећи толико купаца, као на изложби? Па ма и не нашао жељенијех купаца, ипак ће произвађач дознати, шта ли треба, шта ли се мили купцима! Но разумијева се да *изложилац* само изврсне производе смије да изнесе посјетиоцима на оглед, изврсне било с мноштва, било с врсте, било с умјерене цијене. Изложилац, који се на ово не осврне, у боље ће учинити, ако мирно остане код куће.

У свакој новој изложби буде све већи број изложилаца; просторије за изложбу све се сјајније приређују. Све то не би могуће било, кад не би главни дио користи падао у дио управо изложиоцима.

Задатак дакле овој изложби био би по нај прије, да покаже јасно, *каквијем се радом* занимају вриједне ручице нашијех врлијех Српкиња и Хрватица по разнијем српскијем и хрватскијем крајевима и мјестима, колико су те ручице *вјешће у тим појединим гранама радиности*, а подједно да се овом изложбом дозна *шта би, и у којој врсти женског ручног рада ваљало још усавршити и боље развити*. Така изложба била би поглавито знаменита за изучавање наше

народне умјетности, а при томе и корисна, што су отворила нашијем Српкињама и Хрватицама за *производе* вриједнијех ручица њенијех *свјетску пијацу*, а тијем повећала *материјално благостање народа српскога и хрватскога*. Жали боже не видјесмо све до данас да је когод од нашијех великана српске и хрватске женске рукотворине, — у којима се заиста огледа једна грана српскога и хрватскога *народнога духа*, српске и хрватске *умјетничке тежње*, — прикупио у оном обиљу, да би се и ова страна *особина* народа српскога и хрватскога могла проучити како ваља;[1] дакле изложба ова била би богата ризница за проучавање ове *наше народне особине*, кад би се на овој изложби истицала *вјештина* у изради разноврснијех творина, *богатство орнаментике*, не двојим, да би се тако постигло из премного *оригиналнијех мотива*, који би се дали умјетнички и савршеније примјенити. Овака изложба шга више пружила би *нова* полета српском и хрватском домаћем раду, а добит од овуд не би се могла ни догледати.

Међу посјетиоцима сила ће их бити јамачно, који ће на изложбу долазити с досаде, или што је сада така *„мода"*. Али свакако ће сваки посјетилац, посматрајући разнолике предмете, ма и нехотице поштогођ научити; на изложби добивени упечатак ма и површан био, опет ће му остати жив у памети, те га у нечему подстакнути на *озбиљну науку*, на што већу *издрживост* у раду.

Но ко се је за изложбу *умно* спремио, тај ће се њом *богато* окористити. Сваки наученьак, разгледајући разне предмете приказане *женске наше рукотворине* и састајући се са стручнијем људима, научиће на изложби за кратко вријеме којечега, што на многијем училиштима ученијех друштава и академија није могао научити. По томе изложбе износе с једне стране огромну слику *друштевнога напретка*, а са друге стране потичу на неуморан рад, на *успјешно настојање у свим гранама људске радиности*.

Колико има људи који ради изложбе како тако науче језик, који се говори на мјесту изложбе! Колико има народа,

[1] једини сад већ покојни вуковарац *Никола Арсеновић* започео је на тој грани наше културе ревно радећи, али тај његов рад већијем дијелом опсиже *мушке рукотворине*.

који су са производима својим унаточ *слободној конкуренцији — утакмици уживали, „народни монопол“, јер у другијех народа није се знало за могућност још бољега и укуснијега произвођења или за сигурност продавања.* Ово је *„истина“* од велике економне знаменитости! Дух нашег доба открио је многу погрјешку, доскочио многој потреби, те у изложбама створио *међународна* збориште, једним *„Concile“*, другим опет *„rendezvous“;* стога ваља и ми Срби и Хрвати да имамо за узорити примјер друге изображене народе, ваља да нам је много стало за тијем, да ми сами узмемо у своје руке путе и начине којима ће производи наше *домаће* радње продирати у *туђ* свијет. Труд нашијех женскијех ручица ваља да донесе добит нама, нашијем Српкињама и Хрватицама, а не онијема који ће бити појединци између нашијех вриједнијех женскиња и странијех наруџбина.

Жарку жељу моју стављам на срце свакој нашој Српкињици и Хрватици, па била *она* од китњастога Сријема, равне Бачке или плодног Баната, племените земље Славоније или кршне Далмације и Боке, Босне поносне, земље Херцегове, јуначке Црне Горе, или српске краљевине, а то је жеља и свега народа српскога и хрватскога да *живо прегне око свога ручног рада,* да се тако узмогу чешће приређивати и у згодно установљено вријеме отварати *жељене и корисне изложбе производа вриједнијех српскијех и хрват. женскијех ручица.*

Дакле Српкиње и Хрватице, радите озбиљно и мудро, радите беспрекидно и самосвјесно на овоме племенитоме предузећу и задатку, па ће Бог помоћи, да опет изведемо у свијет богату, моћну и напредну нашу отаџбину, која *ће сва своја чеда материном љубављу обгрнути,* која ће умјети да закриле све Србе и Хрвате, који прије тога мораше на *своме земљишту* бити као да су странци, при тешкоме раду бити *сиромашни.* Слогом и радом претвориће се наше сиромаштво у богатство, наша поцијепаност у културно јединство. Ступајмо сви под заставу културне *Слоге и рада;* под овијем знаком створићемо будућност достојну наше велике прошлости!

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

Konavli kad su pale pod Dubrovnik.

U tri glavna razdjela sadašnje Konavli su se cijepale. I. Župa Konavoska, II. Župa Vitalinska (Vitaljena) i III. Donja Gora.

I. Župa je konavoska zauzimala od prilike gornju stranu Konavalâ od Zvekovice do Debeloga brijega, i zauzimala je ova glavna sela: Uskoplje, Sv. Mratinj, Mrcine, Gruda i Pločice. Pridvorja onda nije bilo, to je ime postalo od *dvora* gdje je sjedio Dubrovački knez, a prije se zvalo po crkvi sv. Mratina. Tako selo bivalo je i u Rijeci: Sv. Martin, a u Lapadu i sad se zaton tako zove. Još se Mratinj dan svetkuje krsno ime u Pridvorju, a mjesto gdje je bila stara crkva zove se i sad *Crkvine*, gdje je staro srpsko groblje. *Mrcine* mislilo se da je staro *Vrsinje*, ali ovo je uprav IV. dio Konavala na brdu, na vrhu, a stanovnici zovu se sad *Površani* i nastavaju u selima *Stravči*, *Dubi*, *Jesenicama*, *Brotnjicama* i ost., gdje ima staro srpsko groblje sa stećima.[1] *Gruda* se obično zvala *Bačev dô*, a i sad ima *Gruda* zaselak toga imena. *Pločice* su starinsko ime i znači malo trgovište. U ovome odjeljku Konavala kasnije bila su glavna mjesta *Pridvorje* i *Pločice*, a u potonje vrijeme *Gruda* je središnje glavno konavosko mjesto, a tu joj zlamenitost dao carski put, pa sad gvozdani, koji je kroza nju prokrčen, pa i razne političke pojave koje su i u Cavtatu, glavnom mjestu sadašnje općine, dosta štete nanijele.

II. Župa Vitalinska odgovara obama Vitaljenama sadašnjim, gornjoj i donjoj, sa pristaništem na moru, Moluntom.

[1] Vidi stećak i natpis na Brotnjicama (Slovinac i Srd). Vrsinje su uprav prijelaz i veza Konavala s Hercegovinom.

III. U donjoj gori bila su četiri glavna sela i protezala su se od Močića do Radovčića. Sadašnji *Čilipi* dobili su ime od poznate Dubrovačke, davno izumrle, vlasteoske porodice *Čilipi*, ali još se čuje ime *Donja Gora*. *Popovića* nije bilo, nego se zvalo selo po crkvi sv. Đurđa, valjada *Đurđevo brdo*, kako se i sad vrh zove, na kome je crkva. Zaseoci oko Đurđeva brda bili su *Kokoti* i *Zore*, kao i sad što se zovu. Oko crkve, koja je na vrh brda, ima razvalina i omirina. Te razvaline narod zove „*Na polači*“ ili „*Polača*“. Za nje neki kažu da je davno bio kaluderski manastir. U crkvi i pred crkvom ima starijeh srpskijeh natpisa, a i sadašnje je groblje pred tom crkvom. Novo selo što je nedavno postalo u dolini zove se *Popovići*,[1] naj pitomija konavoska naseobina; tu ima novija crkva, imenom Kosovjenac.[2] Ovo se selo upitomilo bolje od drugijeh u Konavlima morem i brodarstvom. Bilo je iz toga sela vlasnikâ brodovâ i pomorskijeh kapetanâ. Za vrijeme republike na glasu su bili *Kljajići* pomorski kapetani i vlasnici brodovâ. Još se i sad spominje *Palaka*[3] kapetan Marka Kljajića.[4] Kasnije bilo je kapetana i iz kuća, kao što su *Bronzani* i *Stanoši*. I iz ostalijeh Konavala bilo je u zadnje vrijeme pomorskijeh kapetana, kao što su *Dropci*, *Skurići*, *Mijatovići* i ost.

Jezik u Konavlima.

U Konavlima je isti govor kao i u Hercegovini. To je i Vuk pripoznao i kazao. Tako je u glavnome, ali ipak ima njeke razlike od Hercegovačkog do Konavoskoga govora. Pošto u Konavlima nije bilo turskoga gospostva, nema u konavoskomu govoru vele turskijeh riječi nego ono što se iz Hercegovačkoga susjestva uvuklo. Ta turska mješanija naj više se

[1] Kažu da se tako nazvalo od nekoga Popovića, popova sina.

[2] Poredi u Dubrovačkoj župi *Smokovjenac*, crkvu, a u Popovićima (u Konavlima) ima *pod smokovljem* borje. Prije nego je bila crkva *Kosovjenac*, zvalo se mjesto na *Lazar-docu*.

[3] Vrsta broda, *la Polacca*.

[4] Puk ovako izgovara, a ne *Klaić*. Ime potječe od njekakvoga *Kljaja* (kljasta čovjeka), koji je dao ime ovoj časnoj porodici.

nalazi u odijelu unesenu iz Hercegovine kao n. p. fes, džamadan, saruk, silah (što Konavljani zovu *svilaj*), i ost.; u nazivlju različitijeh časnika u četi kao arambaša, barjaktar, buljukbaša (buljuk), barjak, čauš i ost.; u svatovima kao duvegija, buktija, buktijaš i ost. Osim toga ima u Konavlima grčke, latinske i talijanske primjese što je potekla iz Cavtata i Dubrovnika, a čega u Hercegovini nema. A to je opet radi položaja Konavalâ na primorju i od doticaja s Cavtatom i Dubrovnikom. No i ako se čuje u Konavlima: *punjestra* (finestra), *škanatica* (?), *kordun*, *bareta*, *pogača*, *kerostac* (κεροστάτης) *gustijerna*, *peč*, *spila*, *šipun* i ost., ipak čuju se i narodne riječi *prozor*, *prijesnac*, *pećina* i ost. No sva je burokratična i sudbena nomenklatura talijanska, kako je i bio vas burokratični i sudbeni aparat austrijske uprave. Kakvijeh se riječi čuje izopačenijeh iz talijanskoga, dosta je spomenuti *inzimin* (esáme), kad su ispiti svijedokâ, te Konavljanim kaže: Bio sam na inziminu. Kako Konavljani prekrajaju tuđe riječi, dosta je spomenuti *prtabonjke*, a to su njeke jabuke talijanske presađene u Konavle, koje su se u Italiji zvale: *brutte buone*.

Inače vas govor za seljačke posle i narodni život čisto je hercegovački, a to je naj bolji srpski dijalekat, što su Vuk i Daničić književnijem jezikom proglasili, a što je idiotizama u Hercegovini, popravili su Cavtajskijem izgovorom, gdje se još jedino pravilno hercegovački govori, jer i grad (Dubrovnik) otišao u tome hercegovačkijem tragom, n. p. skupine *tj* i *dj* u riječima *potjera* i *nedjelja*, što se izgovaraju kako su upisane, a ne *poćera* i *nedelja* kako je u Hercegovini.

Dosta je pročitati Vodopićevu „Mariju Konavoku“, pripovijest Konavosku, pa će svak imati pravu sliku divnoga srpskoga jezika u Konavlima, u komu je sve prosto i narodno, a prirodno, bez *manijere*, *bez nakita*, samoniklo, nenavrnuto, kao što se diviš jeziku grčkomu u Ksenofonta ili latinskomu u Jul. Česara.

Grehota što građanska knjiga i škola svojim barbarizmima prijete da pokvare konavosku prirodnost i prekinu junačko doba, koje još udilj traje u Konavlima, jer se još ondje narodne pjesme sastavljaju, netom se dogodi štogod vrijedno spo-

mene. Ta narodna historiografija opada netom se pisani zakoni uvedu i uredba građanska, a prestanu pučki običaji i narodni život. Svakako sve ide svojim tokom, te će se i u Konavlima dogodit, što se je zbilo u selima naj bližijem gradu. Što kasnije to bolje.

Sv. Jakobu!

A. Baburica.

U malom kutu dubrovačkog kraja
Ti vješto sakri potamnjelo lice,
Gdje gradska nikad ne smeta te graja
Nit ikad čuješ ure budilice!

Vjekóvâ mnogih viđeše te dani
I v'jencem slave obviše ti čelo
A pjesnici ti, maštom ugrijani
Ljepotu tvoju opjevaše smjelo!

U krilu tvome tecijahu suze
— Kô bistri potok sa vrhunca gore —
Od mladih licâ, koja sudba uze,
Da višnjem Tvorcu nehotice dvore...

Pa ipak mnogi snađoše se lako
I život strastî molitva im ote,
Jer zemski nikad ne smuti ih pakô
Pred bajnim licem mira i krasote.

A sada stojiš kano junak koji,
Što svoga jurve umoran je žića
I danke k smrti nesmetano broji,
Ne mareć više za nikakva bića...

A što ćeš?!... Kad je udes htio kleti,
Da vr'jeme nav'jek zakopa ti slavu,
— Ti šutit moraš, samostane sveti,
... I mirno prignut tvoju s'jedu glavu!...

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini. Napisao **Antun Hangi.** Drugo znatno povećano i ispravljeno izdanje. Cijena 4 Krune. — Sarajevo, naklada Daniela A. Kajona. 1907. 16. str. 242.

Sprva je *život* Muhamedanaca, pa slijede običaji: 1. porod 2. djetinstvo, 3. ašikovanje, 4. prošnja, 5. svatovi, *kinanje* i *ničah*, 6. muž i žena. — Starci. 7. smrt.

Knjiga je krasna, te su u njoj izabrane slike i poznata nam lica već u divnim izdanjima zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini (Sarajevo); ali ipak knjiga je do časti poduzetnoj knjižarnici g. Daniela A. Kajona u Sarajevu.

Pisac *Antun Hangi* dobro je vršio svoju, ali u koliko je mogao, jer je još život u naše braće Muhamedanaca *sia tajna velika est*, pa ko će da prozre istinu, kad je ta još ispod koprene?...

Ovo je dobra rada, ali zadovoljava beletristu, nipošto folkloristu, te svaku zgodu pribire, opaža i primeće kao razudbar (anatomik) ljudska uda...

Teško vuku po poruku, pa gospodin pisac većinom proučavao je običaje po kazivanju, a to nije vazda uspješno, kamoli zgodno.

Običaji kod *ašikovanja* i prošnje, po mome mnijenju, naj bolji su, jer tu utječe mladi beg Kulinović, te je o tomu pisao u „Zborniku za narodni život itd.“, što ga izdaje jugoslavenska akademija u Zagrebu.

Pisac je Hangi vršio, opet velju, svoju; ali na ovo su pozvani isti Muhamedanci i onda će biti prama zahtjevima znanja, a ovo je samo prvi pohvalni korak, što ga se ima pozdraviti kao rujnu zoru, koja u njedrima krije žarko sunce.

Vid Vuletić-Vukasović.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Smrt majke Jugovića. Izašlo je već II. i III. izdanje ovog djela Iva Vojnovića.

— *Шематизам правосл. епархије* Бококоторске, Дубровачке и Спичанске 1907. Дубровник. Српска штампарија. Осим обичног садржаја доноси подуљу осмртницу о епископу Герасиму Петрановићу, (за његова насљедника именован је вис. пр. Доситеј Јовић), затим Опис освећења православне цркве св. Георгија на Посату у Дубровнику; пак Освећење нове црквице св. Спиридиона у планини паштровској на „ограђенији". Послије тога: Три писма приликом смрти митрополита црногорског Петра I.; та је писма приопћио заслужни Т. К. Поповић из Новога; Подаци за историју рисанске цркве од Дионисија Миковића; напокон под име старине биљешку о другој српској штампарији у Млецима год. 1519-1554, од Сава Накићеновића.

— *Profesor Pero Budmani* odstupio je od uredivanja akademskog rječnika i odlazi na svoje imanje u Jakin. Njega će u uredivanju djela naslijediti prof. Maretić.

— *Дом и школа.* Тако се зове лист за васпитавање школске омладине, који излази у Београду. Издава га професорско друштво. Власник му је директор реалке Сава Антоновић а уредник му је Драгутин Костић, професор Друге б. гимназије. Сарадници су му не само професори, него и ученици VII. и VIII. разреда. У 2. и 3. броју започео је Петар Миличевић уч. VIII. р. своје. *„Низ јадранско приморје"*, утиске на лањском путовању са београдским матурандима. Проф. Шпиро Калик у 5. и 6. броју написао је чланак о Дубровнику.

— *Југословенско ћачко умјетничко друштво „Вила" у Прагу.* Овому новооснованом друштву је сврха: стручно изображење чланова и приређивање изложаба у домовини да се побуди у нашем народу интересовање за умјетност. Осим тога му је сврха посредовати у корист својих чланова при наруџбама. Осим почасних чланова друштво ће имати *оснивач*е, који плате једампут 100 К, помагаче, који плаћају по 5 К годишње; и изванредне по 1 К. Југословенски ђаци фигуративних умјет. у Прагу су редовни чланови.

† *Josip Hellmesberger,* bečki komponist, umro je u 53. godini života dne 27. aprila o. g. Pripadao je porodici komponistâ i violinistâ. Bio je kapelnik dvorske opere, upravitelj dvorske muzične kapele, upravljao je filarmoničnim koncertima i bio je profesor violina u konservatoriju u Beču. Mnogo je godina uđarao u Hellmesbergerovu kvartetu, koji je bio na svjetskom glasu. Komponovao je više opereta, između kojih je i „Fata Morgana" i beletâ. U njegovim kompozicijama nema velikog inventivnog dara, ali ima svježe melodike nadahnute bečkim duhom.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke.* Vi, kad budete bolovat od groznice, postite; ali kad budu bolovat vaši seljaci, dajte im mesa i vina; skoro sve njihove bolesti dolaze od siromaštva, od slaboće; njihov je naj bolji ječmovac u vašoj konobi, njihov jedini ljekarnik treba da bude vaš mesar. Rosseau.

Svaki stalež ima svoje plemstvo. Lamartine.

Sloboda se rađa usred oluja, ustanovljuje se mukom usred građanskijeh svađa, ali ne daje vas svoj plod neg onda kad ostari. De Tocqueville.

— *Dr. L. Adamović* je 3. maja otišao iz Beča na putovanje po Balkanskom poluotoku. Njega šalje Prirodnjačko istočno društvo (Orientverein) da ispituje geografiju flore po onim stranama i da dovrši radnje, koje je prijašnjih godina započeo potporom carske akademije znanosti u Beču. On će iz južne Srbije kroz Bugarsku i Istočnu Rumeliju u Traciju i Maćedoniju na brdo Olimp i izmjeriće mu visinu a proučiće i mogućnost intensivnijeg gojenja pamuka i duda u evropskoj Turskoj.

† Dne 22. aprila o. g. umro je u Upsali (Švedska) *Frano Reinhold Kjellman*, profesor botanike, koji je učestvovao 1878—1880. god. u Nordenskjöldovoj ekspediciji brodom Vega po polarnom pojasu.

† *Alberto Mosetig*, rodom iz Trsta, dvorski savjetnik, med. profesor na bečkoj universitati, kirurg na veliku glasu, primarni liječnik i kirurg u općoj bečkoj bonici, pisac vrlo vrjednih stručnih djela, koji je uveo porabu jodoforma i plombu kostiju da nadomjesti kosti, čovjek plemenita srca, utopio se u Dunavu u Beču dne 27 aprila o. g. u 70. godini života.

Historijske znanosti.

— *Babilonska biblioteka.* Arheološka ekspedicija, koja je bila otpremljena od pensilvanske universitati za otkriće klinova pisma, spasila je iz stoljetne prašine jedan od naj interesantnijih starinskih arhiva, koji nijesu nigda bili izvađeni iz razvalina starinskog grada. To je „biblioteka", koja je nađena na mjestu starinskog *Nipura*. Nipur bješe po prilici 14 vjekova prije Isusa onaj grad babilonske kraljevine, koji je imao mnogo veliku kulturu i vrlo mnogo poduzetnog duha. Kad je evjetao, Nipur je imao vrlo mnogo prometnog života u starom vijeku. Između sjajnih zgrada, koje su resile grad, bješe glasovit jedan hram a uz njega škola i u njenim arhivima branile su se isprave svake vrste. Ova je biblioteka bila sada otkrivena od amerikanskih učenjaka i njeno je dvadesetipet tisuća glinenih pločica izneseno na svjetlost. Njih su našli vrlo dobro sačuvane i položene jednu uz drugu, a one su dijelom već i protumačene od Clay-a, izvrsnog poznavaoca babilonskog klinovog pisma.

Lukavi Arapi, koji su slutili u Nipuru dragocjene starine i pomnjivo pratili radnje ove ekspedicije, digli su, istina, nekoliko pločica i prodali ih za New-York, ali Clay je i njih proučio i tako dobio dosta potpunu sliku ovih klinovih pisama, koja se vrlo teško čitaju.

Veći broj ovih pločica sadrže poslovna priopćenja, račune i zapise svake vrste, kako su ih pisali svećenici ovog hrama pri rješavanju svojih raznovrsnih posala. Hram je naime bio ne samo vjersko nego i društveno središte ovog starinskog grada, bio je

sudište i tržište. Za rješavanje sporova zazivalo bi se božanstvo i svaka izmjena trgovine i svaki promet prošao bi kroz ruke svećeničke. Bogato imanje božje zaimavalo bi se dobitkom, trebalo je plaćati poreze, ne u novcu, nego u robi, kao žitu, ulju, datuljama itd. Na pločicama nalaze se i podaci o platama, koje su primali svećenici i činovnici trgovinskih spremišta ovoga hrama. U naj većem broju prilika babilonski računari su zabilježili uz plaćene poreze i svrhu za koju su bili plaćeni.

Jedna pločica kaže da je nekoliko žita bilo predato za prehranu svećenika i poslužnika hrama. Na drugim mjestima pominju se isplate za vratara hrama, pjevače pri žrtvovanju, za ovčare hrama i u svete svrhe. U pojedinim računima naveden je i grad, koji je također plaćao poreze. Hram nipurski primao je dakle danke od svih okolnih mjesta i ovi porezi, plaćeni žitom ili životinjom, ili se dovožahu u Nipur ili su se odmah na mjestu upotrebljavali za isplatu, tako da je tim nastajao vrlo komplikovan način utjerivanja poreza i vrlo težak način računovodstva. Mnoge pločice sadrže izvješća o sklopljenju posala privatnih lica i bacaju interesnu svjetlost na život i rad stanovnika ovog starinskog grada. Tako se na primjer pripovijeda da jedan građanin, koji je hotio prinijeti bogovima ugodnu žrtvu, pustio se odvesti u zatvor sudbenom odlukom za jednog svećenika, koji je bio u zatvoru, što nije bio platio svoje dugove. Pravni sudbeni sporovi svake vrste rješavaju se odlukama ovih pločica. Tako je jedan čovjek uzeo vola u zajam u seljaka i obećao da će ga vratit kroz stanoviti rok, jerbo ga je trebovao za žetvu. Za nesreću vo slomi nogu i nije mogao biti vraćen u ustanovljeno vrijeme. Po tužbi gospodarevoj onaj je čovjek osuđen da naknadi štetu, što vo nije na vrijeme bio povraćen.

Pri tumačenju natpisa upadoše profesoru Clay-u u oko mali urezi, koji su bili učinjeni na kraju pločica pri bilježenju isplata. To bjehu kontrolni znakovi platilaca. Ali u naj više posala uporavljivao se i pečat za završenje njihovo i za kontrolu, i pločice po naj više bi se zatvorile u zapečaćeni omotak. Ovo pečaćenje glinenih pločica odgovara potpisu modernih pogodaba.

Pečat pripada onomu koji je u ispravi naznačen kao primilac stanovitog iznosa. Tim što su pločice bile zatvorene u omotku i što je na njemu bio utisnut pečat, bila je isključena prijevara. Često mješte pečata nalazi se znak, koji je palcem utisnut u meku glinu i tim je bio jasno markovan gospodar. — Po tome, kako Clay kaže, već stari Babilonci bili bi spoznali znatnost znakova ljudskih prsta, koje se danas opet drže kao nevaravo sredstvo identifikovanja. W. J.

— *Tjeralica iz stare Grčke.* Brzojavljaju iz Berlina 23. aprila: Pri iskopinama u Miletu otkrila se skoro tjeralica, koja je iz 449. g. prije Hrista, a bila je urezana u jednom stupu na Miletskom trgu. Upravljena je proti plemenu *Nilitâ*, kojeg članovi biše svi prognani iz Mileta. Tada su raspisane ucjene za uhapsenje ili usmrćenje svakog pojedinog plemenjaka. Gradski organi napućeni su uz zapelu globe da uhapse ili ubiju svakog Nilita. Tjeralica vrijedi, dok ima jednog od njih.

— *Uregjenje iskopina rimskog Herkulaneuma.* Profesor Waldstein bio je učinio prijedlog da se stari grad Her-

kulaneum počne otkopavati prilozima pojedinih država. Italija je taj prijedlog otklonila, ali će zato italijanski ministar prosvjete Rava predložiti talijanskom parlamentu zakon za to iskopavanje, ali će se možebit prije nastojati da se nastave po malo radnje prinosima pojedinaca. Herkulaneum, Stabiae i Pompeji, to su tri grada, koja je Vezuv zakopao erupcijom od 79. godine po Hristu. Pompeji je dosta otkriven, ali s Herkulaneumom nije tako. Ovaj grad, koji su Grci zvali Herakleia, nosi svoje ime od Herkulova štovanja i po priči pripisuje se samome Herkulu začetak ovog grada. U njemu su nastavali Oski, Etrusci i Samnićani, dok nije postao rimskim. S njegova zdrava smještaja na visu između dvije rječice na morskoj obali Rimljani sagradiše ovdje nekoliko vila. Ime se grada sačuva i kad ga 79. g. po H. lava pokri i uništi Siromašne porodice se kasnije ovdje nastaniše, ali erupcija od 492. godine uništi ih i preinači sasvim oblik one obale. Druge erupcije podigoše vulkanskim izmetinama više grada tle do 12 i do 30 *m*. I u toj dubini nalaze se sada njegovi ostanci ispod mjesta *Resina* i *Portici*, između Napulja i Vezuva. Grad se otkrio 1719. god stoga što je knez d' Elboeuf imao graditi nakapnicu (gustijernu) za ljetnikovac u Portici i dubeći je dodu do dubine od 27 *m* t. j. do tla starinskog teatra, gdje nađoše nekoliko manje ili više dobro sačuvanih kipova. Zatim se nije kopalo ništa do 1737. god., kad kralj Napuljski Karlo III. naredi da se radnje nastave. Ali dobra uspjeha ne mogaše biti, jedno s nevještih ruku a drugo što se bijaše odveć utvrdila naslaga od Vezuva, napokon što je bilo pogibeljno za kuće u Portićima i Rezini kopati ispod njih i trebalo je osobita opreza. Godine 1750. iskopan je kroz hridi dug i uzak hodnik do u teatar na mjestu, koje je u dubini od 21 *m* pod pločama jedne ulice. Godine 1755. bi utemeljena Herkulanska Akademija za ispitivanje pronađenih starina i pod njenom upravom objelodanjeno je (1757) devet knjiga herkulanskih slikarija (Pitture d' Ercolano), koje uzbudiše veliko zanimanje učenog svijeta a tako su i djela Winckelmannova (1762-4) o tim iskopinama. Nu za 50 godina kopalo se bez sustava i slabo.

Ali za franceske vlade Josipa Napoleona i Joakima Marata (1806-1815) iskopine su se činile pospješnije. Za Burbonaca 1828. opet se poče raditi. Ali ono što bi se iskopalo iznova bi se zasulo. Opet su bile započete 1868. god iskopine, ali je radnja malo napredovala. Herkulaneum je još pokriven lavom. Novije iskopine su 13 *m* ispod površine, te se mogu posjetiti kao i neke starije. Tako se otkrio teatar, za 3000 gledalaca, dio fora sa stupovljem, jedno svodovlje (palestra) slično Eumachiji u Pompeji, pet hramova i nekropola i velika vila gdje se kao stranom i na drugim mjestima našlo mnogo tučanih kipova i umotvorina i ono tri hiljade glasovitih papirskih zamotaka, bista, slika na stijeni, natpisa i pokućstva i kućnog oruda svake vrste što sada rese napuljski muzej. O tučanim i mramornim umjetninama Herkulanskim može se kazati da su divne. Kvadriga, koja je sva u komadima, ili kržinama iskopana, umjetnina naj prvog reda, i stala mnogo godina u spremištu, bila je u posljednje doba sastavljena od učenog arheologa.

Za iskopavanje Herkulaneuma trebalo je probijati zidove i dizati i dragocjene stvari i gradivo, jer se radilo

ispod zemlje i ispod kuća a nije se žalibože nikakav topografski nacrt učinio. U toliko zidovi poviše zemlje počeše pucati a za popravljenje trebalo je upotrebiti novca i vremena.

Ne može se unaprijeda kazati, hoće li se naći još papirâ u Herkulaneum; ali svakako nove iskopine moći će nam prikazati opseg grada, koji nije još ustanovljen, ma i da se zna da nije vas na istoj ravnini, jer je bio na visi koja se protezala u more.

Po mnijenju učenjaka imale bi se nove iskopine početi ne daleko od kraljevskog puta prama *Torre del Greco*, jer bi tu imala biti bazilika i na jednom drugom mjestu pod imanjem Ferrare, jer je tu bilo javno kupalište. Svakako nove iskopine će donijeti iznenađenja, jer u Herkulaneumu predmeti su se mogli bolje sačuvati a između njih cijele kuće i drveno pokućstvo. Stoga pravom žele učenjaci cijele Evrope da se što prije nastavi iskopavanje ovog grada.

— *Православље у граду Дубровнику.* Господин Н. Л. Б. износи у шематизму епархије бококоторске и дубровачке за 1907. год. ове податке о православљу у Дубровнику. Старо становништво православно на земљишту дубровачке републуке од год. 1333. унаприједа било је прешло на римокатоличку вјеру настојањем владе. Али Дубровник је било свеђ падалиште Херцеговаца, те тако све до XVIII. в. насељивало се трговаца Херцеговаца православне вјере у Дубровник, ма и да нијесу имали ни цркве, ни ко би им црквене обреде дијелио. Али иза руско-турског рата за Катарине II. по прилици 1789. год. дође у Дубровник руски консуо Ћика. Он је имао налог од руске владе да сагради у граду капелу за се. Али из обзира према дубровачкој влади он не изорши тај налог. Поред тога православни се становници Дубровника ријешише да купе кућу, коју би под именом капеле претворили у цркву. Изабраше у ту сврху кућу Лучића на Посату. Ови су се били преселили у Трст, те двојица из Дубровника пођоше онамо и склопише куповну погодбу 14. марта 1790. Од тада датује православна црква у Дубровнику. У почетку се литурђија служила тајно а служио би је какав калуђер из Требиња или из другог мјеста у Херцеговини. Тек 1800. године она се почела служити јавно, кад је мостарски епископ осветио кућу и њену часну трапезу.

Год. 1803. дође у Дубровник, као руски консуо, Француз пријетлом и римско-католичке вјере. По његову наговору православни подигоше звоник са звонима и тада почеше вршити све вјерске обреде јавно и чак сахрањивати своје мртве у врту, који је припадао капели а прије тога су их сахрањивали под Босанком изван града. Кад су Французи запремиуи Дубровник 1806. год., православни добише вјерску слободу и капелу прозваше црквом. Али потпуну црквену и грађанску слободу православни у Дубровнику добише тек године 1813., јер им је онда признато и право грађанства а до тада су их сматрали турским поданисима. Г. 1837. њихово гробље је пренесено на Бонино и ту саградише црквицу као кућу само за опијела при сахрани мртваца.

Кад је настало уставно доба у Аустрији и помножио се број православних становника у Дубровнику, они саградише и осветише врло лијепу цркву у граду 1877. год. и затвориште прву стару црквицу на Посату за градом. Али сада прије двије године одлучише да ће је обновити, те 18. јуна 1906. је отворише и свечано осветише, управ након сто година, откад им је призната

од Француза слобода вршења вјерских обреда.

— *Смрт владике црногорског Петра I.* О смрти Петра I. владике, који је био с војском црногорском, с Конављанима и Бокељима у околици дубровачкој за рата године 1806. против Француза, приопћује Томо К. Поповић из Херцегновога три писма у шематизму бококоторске и дубрдвачке епархије 1907. Петар је боловао. Али у вечер 6. октобра (по нов. кален.) 1830. устаде, припреми окруте, ужеже свијећу, постави на стол еванђеље и крст и помоли се Богу за два часа; по томе леже и преда своју душу Богу.

Али неколико дана прије бјеше позвао Црногорце да се сакупе у суботу и недјељу и говернатору изручио власт а да ниje приопћио узрок ове наредбе. То је јавио два дана иза његове смрти которски парох (8. октобра 1830) Јак. Поповић далматинском правосл. епископу Јосипу Рајачићу; овај писмом од 15. о. м. архиепископу Карловачкому Стратимировићу, а он на одговор писмом од 31. октобра замоли епископа да га буде обавјештавати о свему што би Црногорци учинили или намјеравали учинити иза смрти Петра I.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Rudokopnja. *Kameno ugljе u Kolaniта na Pagu* početkom ovog mjeseca počelo se vaditi. Vrsta mu je vrlo dobra.

Статистика. Из статистичке таблице напоменутог шематизма произлази да у овој епархији има 8 манастира, 4 протопрезвитера, 43 парохије, 7 капеланија и 209 цркава. До првог априла 1907. било је у епархији 5293 дома а 30331 становник православне вјере; свећеника свјетовњака 45, а монаха 13 и 1 ђакон монашког чина. Вјенчало се у све 180 пара. Родило се у све мушке дјеце 421, женске 422, укупно: 843. Умрло је становника мушких 242, женских 267, укупно 509. Вишак је рођених прама оним, који су умрли, од 334. Пучанство правосл. вјере по томе расте за 1·1 по сто обзиром на број рођења већи од оног који показује број мртвих.

— *Нова справа за ваздушну пловидбу.* Господин Војтјех Плачек, h. к. домобрански надпоручник у миру, Чех, који живи у Дубровнику (Гружу) изумио је нову справу за ареонаутику, и њу је дао већ патентовати у Паризу, гдје је пробораво неколико мјесеца.

Sokolstvo.

— *Српска соколска жупа Фрушкогорска.* Српска соколска друшва у Славонији удружила су се у Жупу и њена правила била су одобрена од кр. хрв. слав. далм. зем. владе у Загребу отписом 28. ожујка 1907. године, бр. 17.080 и прва је редовна скупштина већ била 28. априла о. г. у свечаноснојдворани срп. велике гимназије у Карловцима, Ту су се изабрали жупни одбор и ревизори; установила се чланарина; одредио се српски соколски слет о Видовдану о. г. Одредило се гледе 25 годишњице Београдског Сокола и гледе свесок. чешког слета у Прагу 1907.

— *Чешко Сохолство.* Јавили су да ће учествовати у чешком свесок. слету у Прагу 1907. хрватски соколски савез, савез бугарских јунака, савез витешких друштава *„Душан Силни у Београду"* и *савез пољских Сокола* у њемачкој држави, народно удружење Соколско у *Америци*, Французи (сенска жупа), франкоарапска унија из *Алжира*, одбор *олимпијских игара* у *Атини* и управитељ гимназије с ученицима из *Кијева*.

Нове књиге и лис. - Nove knjige i listovi.

1. *Београд у слици и речи* за младу српчад приредио: Чика Васа Љубисав, Прештампано из „Голуба". Сомбор. Издање књижарнице М. Каракашевића, штампарија Ф. Битермана и с. 1907. Цена по динара или по круне. Сложено је све у пјесмама, а има 26 слика.

2. *Marjanović Milan,* Iza Šenoe. Četvrt vijeka hrvatske književnosti. Cijena K 1·20.

3. Tresić-Pavičić dr. Po ravnim kotarima. Cijena 80 para.

4. *Novak Vjenceslav,* Disonance. Pripovijest. Cijena 30 p.

5. *Ilijić Stjepko,* Ali beg Čengijić i Biserka. Romantični ep iz dalmatinsko-hercegovačkog života u XVII. vijeku. Cijena 50 p.

6. *Smodlaka Josip dr.,* Posjet apeninskim Hrvatima. Putne uspomene i bilješke. Cijena 50 p.

7. *Ožanić Stanko,* Sadnja voćaka. Pogrješke pri sadnji amerikanske loze. Sa 16 slika. Cijena 40 p.

Ove su knjige od 2. do 7. izašle nakladom hrvatske knjižare u Zadru.

— *Бранково Коло.* Бр. 16. и 17. У срп. Карловцима 19. априла (2 маја) 1907. Садржај: Б. С. Николајевић: Ликови српских владалаца. — 2. Др. Ј. Илијћ. Незнани гост. Трагедија у III. чина (5\ 3. П. Коњовић: О песми над песмама (прип.). 4. М. Јакшић: Лубања (пес.). — 5. Ж. Лазаревић: На дну живота (пес.). 6. P. B. Shelley: Западном ветру (пес.). 7. П. Славејков: Из збирке „Сан о срећи" (пес.). 8. Richard Dehmel: Трагична појава (песм.) 9. Д. С. Медеревски: Антихрист (роман) (11). с руског Н. Николајевић. 10. Emanuel Pean: То је био славуј! (прип.) с француског Н. Стојић. 11. Т. Стефановић — В. Моје успомене (5) 12. Кроз буру живота (биографија Др. Ј. Илијћа) 13. М. Ђурлин, Постанак I. српског певачког друштва и I. позоришне дружине. 14. Ковчежић. a) Jakschitch. La Russie et la Porte Ottomane; b) књижевне белешке, c) Матица Српска, d) Просветни и друштвени гласник e) позориште и уметност. f) Омладински весник g) Новинарство h) Лица. — Бр. Коло излази сваког четвртка у 16 стр. а стоји за Аустро-Угарску 10 К год.

— *Босанска Вила.* Бр. 7. 15. априла. Садржај: 1. Драгутин Ј. Илић. Сећање приликом тридесет годишњице његовог књижевног рада. 2. Из живота знаменитих људи. У дедагину коналу. Д. Ј. Филиповић. 3. Пјесме. Пред твојим станом А. Карабеговић. — Босанској Вили. Б. М. Јовановић. — Пађеник. М. М. Павићевић. — Своме брату. Ј. Загора. Босанцу. Б. Николић. 4. Краса. приповетка Т. Н. Костића. 5. Моја ће драга доћи. М. Руменић. 6. Окови, прип. од А. Сједоја са руског М. Ј. Стевановић. 7. Српске нар. умотворине. О мртвом човеку; нар. приповетка. Л. К. Мишковић. 8. Листак. 9. Читуља. — Излази 2 пут мјесечно у 16 страна и стоји 8 кр. а за ученике, војнике и подофицире 6. кр.

— *Behar.* List za pouku i zabavu. Sarajevo. Br. 1. 1. maja 1907. Sadržaj: 1. Početkom osme godine. 2. Abdullah Quilliam: Islam 3. Ekrem. Zmaj od Bosne, dramatski spjev. 4. Fehim Spaho. Hiljada i jedna noć. 5. Teufik Fikret. Ribari, pjesma, — Halukov bajram, pj. 6. Sjednice zemaljskog vakufskog povjerenstva. 7. Narodne umotvorine. Serhatlije dohe konje krave, pj. 8. Listak. Iz islamskog svijeta. — Izlazi 2 put mjesečno u 16. stranica; stoji na god. 10 K za Bosnu a za ostale zemlje 12 franaka.

— *Српски књижевни гласник.* Бр. 150 16. априла 1907, у Београду. 1. Кроз мећаву. Прип. Петар Кочић. 2. Басне.

М. Вукасовић. 3. Адолф, роман. Б. Констан. 4. Пролеће (песма) Б. С. Николајевић. 5. 6. Ми по милости божијој, деца овог столећа. Суморан дан. (пес.) С. Пандуровић. 7. Успомене. Др. Л. Станојевић. 8. Макиавели. Сл. Јевановић. 9. Књижевни прилог. Ст. М. Љубуша од Т. Стефановића В. Јован Скерлић. 10. Ситни прилози. Еолова лира у српској поезији и критици. Марко Цар. 11. Позоришни прегледи. А. Каре-ина. Емил Фаге. 12. Научни преглед. Две румунске књиге о Румунима у Бос. и Херц. Др. Т. Р. Ђорђевић. 13. Политички Преглед. 14. Оцене и прикази. Болоњски псалтир од Јагића. Др. А. Белић. — „Цвијићеви погледи на етнографију Маћедоније" од А. Ишпркова. Др. В. Ђерић. 15. Белешке. — С. К. Гласник излази 1. и 16. сваког мјесеца а стоји 18 К на годину.

— *Savremenik*, br. 5. maja 1907 u Zagrebu. Sadržaj: 1. N. Nodilo. Još o herezi liberalizma. 2. S. Matavulj. Udes doktora Zvanovića. 3. Vl. Nazor. Diakovo. 4. B. Vodnik. Andrija Palmović. 5. Dr. M. Lišičar. I. V. „Smrt majke Jugovića". 6. D. M. Domjanić. Šutnja. 7. Vl. Vidrić. O podnevu. 8. F. Hrčić. More. 9. Dr. L. k. Vojnović. Finis reipublicae. 10. Fr. Bubanović. E. Haeckel. 11. Dr. A. Tresić-Pavičić. Filozof Petrić i njegovo naj novije djelo. 12. Listak. — Savremenik izlazi jedan put mjesečno i stoji 12, K, za djake 10 K godišnje.

— *Domaće Ognjište*. Br. 8, travnja 1907. u Zagrebu. Sadržaj: 1. Dr. Domjanić. Finale (Pjesma). 2. J. Ivakić. Njih dvoje. 3. B. Lovrić. Impromptu (pjes. nastavak). 5. Dr. Steckl. Pokvarena djeca. 6. M. A. Još jednoć (pjesma). 7. And.a Novotny. Ono dvoje. 8. Ćatić. S harfe moje (pj.). 9. Prof. Popović. O uredenju učiteljskih plata. 10. St. Pirnat. Oganj praminga (pj.). — 11. Emigracija Slavena na izvoru, prevela S. Pećinovsky. 12. Pitanja za glavnu učiteljsku skupštinu. Čitulja. Bilješke. Broju je priložen modni prilog i list uzoraka. Domaće ognjište izdava udruga učiteljica a vlasnik mu je hrvatski pedagoški knji. zbor. List izlazi u 10 mjesečnih svezaka a stoji 6·20 K na godinu.

— *Дом и школа*, лист за васпитање школске омладине. Бр. 5. и 6. Београд 20 марта (2 априла) 1907. Садржај: 1. Бог се расрдио, слика. 2. Тетка Марта, слика. 3. Низ јадранско приморје, утисци. 4. Весник пролећа (песма). 5. Сан (исто). 6. Другу (исто). 7. У ноћи (исто). 8 и 9. Последна серенада и Сироче (исто) 10. Здраво селанце моје (исто) 11. Пролетње веће (исто). 12. Упамти, афоризми. 13. Ђаволов слуга, прича. 14. Ђачке дружине и њихова организација. 15. Џиу џицу, 16. Бедешке а) Сфинкс в) Младешка библиотека ц) Прослава св. Саве у гимназијама. 17. Позориште. Последњи новитети. Омладинско позориште. Матурантски концерти. Концерат женске гимназије. 18. Из дружина гимназијских. 19. Решења. 20. Задаци. — Дом и школу издава професорско друштво у Београду а сарадници су му и ученици VII. и VIII. разреда. — Лист излази 20 пута на годину (свако 15 дана за 10 мјесеца) а стоји 6 К годишњих. Сваки број има 16 страница. Стоји 6 К (обе књиге).

— *Невен* Бр. 8 15 априла 1907. у Новом Саду. Садржај: 1. Долазак Ласта (песма) Чика Змајова. 2. Крај реке Јордана. 3. Деда и унук (пес.) Чика Васа-Љубисав. 4. Африка. 5. Стихови за допуњавање. Г. Груборовић. 6. Пепељуга (пј.) Зора. 7. Записи о срећи (пј.) Млађинац. 8. Сваладао се. Атлета. 9. Разнолије. — Невен излази 2 пут

на мјесец и стоји за Аустр.-Уг. 4 К на годину. Излази у 12 страница.

— *Бранич* српског или хрватског језика, бр. 7. 12 априла 1907 у Јагодини. Излази два пута мјесечно. Цијена 4 динара на годину. Садржај: 1. Фонетички и етимолошки правопис. 2. Интерпункција. 3. Исправе у језику и правопису. 4. Поуке из С. или Х. језика. 5. Туђе речи. 6. Критика и кратки прикази. 7. Разно. 8. Питања и одговори.

— *Наставник*. лист профес. друштва. 1 и 2 свеска 1907 год. Садржај: 1. П. А. Тина. Узајамно васпитање ученика у средњим школама. 2. А. Нечајев. 1. (превео П. Илић) Естетичко осећање и његов педагошки значај. 3. Ј. Кангрга. Како би требало радити писмене задатке из немачког језика. 4. Ст. Маринковић. Телефотографија. 5-9. Преглед стручних листова: а) Наставни Вјесник М. Поповић, б) Учитељски прегледъ (И Живановић) ц) Journal de Mathématique élémentaire (Ст. Маринковић) д) Archiv für Slav. Philologie (Д. Костић) е) Вранич српског или хрватског језика (Ж. Стефановић). 10-12. Преглед књига и листова. а) Erstes deutsches Übungsbuch für bulgarische Mittelschulen von R. Barutschiski (С. Макзић). б) Писци и књиге од Ј. Скерлића (Ј. Живановић) ц) Мишљење и предлог о уџбеницима за науку вере у средњим школама од А. Маширевића (А. Обрадовић). 1. 3. 15. Говорница: а) Објашњење у Закону о средњим школама, б) Из бележнице једног пословође, с, Изглед писмених задатака. 16-19. Ковчежић: а) Е. Оперман. Статистика наставе природних наука у средњим школама Европе б) Хроника ц) Читуља д) Исправке. 20. Додатак Ј. Новитовић. Упутства из експерим. физике (3). — Наставник излази у Београду у 6 двоструких свезака. Препоручујемо га професорима средњих школа.

— *Просвета*, орган пријатеља српске народне просвете, Бр. 20. априла 1907 у Крагујевцу. Садржај: 1. Песма Народним просветитељима. Е. А. Буланина (с руског). 2. О југословенској учитељској заједници. Јов. П. Јовановић. 3. Сверуски учитељски савез. Т. С. Костић уч. 4. Писана слова и усправно писање. С. Љубибратић. 5. Листак. Сеоски учитељ. Слика. М. Максимовић. 6. Гласник. 7. Белешке. Просвета излази кроз 10 школских мјесеца 3 пута на мјесец у 16 страница, а стоји 12 динара на годину а за препаранде 4 д. Препоручамо га учитељским круговима.

— *Učiteljski Glas*. Br. 4. 15 travnja 1907 u Šibeniku. Sadržaj: 1. Prije izbora. 2. Riječ kolegama poslije mog umirovljenja D. Sirovica. 3. Građanske škole i učitelji. 4. San i java, S. Marčić 5. Crtanje u pučkim školama, opaske I. Šoljana. 6. Iz naše Organizacije. 7. Izračunavanje okružnog opsega. 8. Slovnica u pučkoj školi. St. Kastrapeli 9. Vjesnik.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

Има у Миклосића и повеља Селима I. од 5. марта 1517, којом се потврђују повластице Дубровчанима из плаћање данка. Ова повеља разликује се по нешто од оне Бајазита II. од 1481. године, а састоји из ових тачака:

1. Да Дубровчани плаћају као и Бајазиту само 12.500 златнијех дуката на годину у име харача. (како сѣ за.... баязитъ хана времена два на десет тисок и пет сат златиҳ кнетачкиҳъ докат по законѣ храч шть године до године.... до порте царства ми посилали.)

2. Да Дубровник буде обезбјеђен од сваке досаде и да људи слободно иду к Дубровнику а Дубровчани да слободно иду и тргују по турскоме царству.

3. Да само од продате робе плаћају $2^0/_0$.

4. Дуг треба да се плати, ако тако обнаће суд и да вриједи свједочанство на њихове људе.

5. Турчин дужан има бити суђен од кадије.

6. Дужник се може ухватити за дуг.

7. Ко побјегне у Дубровник с туђијем имањем, да има га суд у Дубровнику тражити.

8. Оставштине Дубровчана, који су умрли у Турској, припадају њиховој својти.

9. Путницима из Дубровника и обратно нема се чинити задјевица.

10. Ако који поданик турски учини штету Дубровнику и Дубровчанима, има бити кажњен и осуђен на накнаду.

Уговорима с Турцима Дубровник обезбједи себе од њихове најезде и не само што зајамчи себи слободу и трговину по турскијем крајевима, него и културну колонизацију у српскијем и бугарскијем земљама. По овијем уговорима не само што су имали да плаћају харач турскому цару, него су имали да му искажују своју вјерност обавјешћујући га својим писмима о новостима, које би обазнали у западнијем државама. Услиједи овијех уговора

и њихова опћења по земљама пространога турскога царства, они су имали и много веза с турскијех властима у Европи и изван ње. У нашој збирци имамо пет исправа о плаћању харача; једна је од цара Мехмеда II. освајача Цариграда, једна је, на име царево писмо од год. 1486. (за цара Бајазита II.); једна је од Бајазита II., једна је распарана, те јој нема имена царева и једна је пријевод исправе турске са стране цара Мехмеда IV.

1. Цар Мехмед 28. дећембра 1476. у Бовану очитује да су властела дубровачка Јаков Бунић и Паладин Лукаревић предали у царску благајну десет тисућа златнијех дуката млетачкијех за годину 1476.-1477. од 1. новембра до 1. ис. мјесеца.

2. Незнан цар хоџетом од 27. марта у Дринопољу потврђује да су кнез Никулин и кнез Франческо предали у царску касу за харач дне 17. јануара 12·024 зл. дук. мл. а дне 12. марта 476 истих дуката, укупно 12500 д.

Споменици Турски.

1.

Султан Мехмед признаје, да је примио од Дубровчана за годину, која иде, харач од 10.000 дуката млетачкијех златнијех. Бован 28 дећембра 1476.

С двора: Serviano. Expeditoria de 1479 in 1477.

Ѡд великѡга господара и всемь земламь источнимь и западнимь царемь цара и великога амире, сѣлтань Мехмедь Бегка, кнезѣ и властелѡмь дѣровчкцемь многѡ здравие да прими племенѣство и ки по темь ведомо да ки есть, како доиѡше ваши властеле и поклисари сь харачемь законнѣмь на порьтѣ ц(а)рьства ми Ѩкокь Бѣникь и Паладинь Лѣкаревикь и донесоше десетъ тисѣкь дѣкатъ златѣхъ кенетчцемь харача и предадоше ѕ хазнѣ цьрьства ми, а за годинѣ, кога греде ѕ тисѣкю и четириста и седмьдесетъ и седьмо лето дѡ прьви дѣнь месеца новембрја Пнс. месеца декембрја ·К и Н· дѣнь ѕ Бованѣ.

Оп. На врху је тура султанова а на дну на десно печат црнилом.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, 31. маја 1907. DUBROVNIK, 31. maja 1907. | Бр. 10. Br. 10.

ОСВЕТА * * * * *

прича старога боцмана[1]

(Пријевод с рускога). **К. М. Станьуковић.**

I.

— И сами сте изволели служити у флоти, ваше 'с'ко[2] благородство, па можете разумети каква је та флотска служба. Дабоме, вода није сухи пут, и ако си паметан, одма се с њом не шали, већ је поштуј и Бога се често сећај. Бивало је свашта за време моје службе. У оно старо доба учили су нас — не као данас, већ више бијењем и батинама, а нарочито ако су командант или старији официри имали наклоности за то. Такве су прилике биле онда, те као да без тога никако не беше могућно...

— А јесте ли дуго служили, Захарићу?

— Служио сам цара двадесет и три године, ваше 'с'ко благородство. Боцман сам био осам година и три пут сам одлазио на „далеку".[3] Видео сам много што-шта, може се рећи. Вукли смо се по камењу код Сахалин-острва са нашим клипером,[4] а нисмо се само један пут борили са буром у океану и милостивог Бога спомињали, али право да вам кажем, никада не могу заборавити како смо се на „Галебу" враћали кући у Русију. Јесте ли слушали што о „Галебу"? Били смо допловили већ близу Кронштата... Као да нас Бог гледа казнити, те нам посла несрећу. „Запамти ти, флото руска,

[1] Боцман — најстарији матрос, нострómo. [2] високо. [3] На далеку пловидбу. [4] Врста ратне лађе са једрилима.

како се за грехове суди!“ Прошло је већ тридесет и шест година од тога доба, а и сада се свега сећам као да је јуче било . . .

Омален, широких плећа и сед као овца, Захарић, с којим сам седео у маленом чуну и једног раног летњег јутра ловио гргече на удице у близини Оранијенбаума — на један пут умуче и са напрегнутом пажњом гледаше својим маленим очима на пловке. Још један тренутак и он извуче из воде великог гргеча.

— Добро парче! прошапта Захарић скидајући са удице рибу, која се праћакала, и бацајући је у ведро са водом. Овде је њихова вода, ваше 'с'ко благородство!

Он пажљиво натаче глисту на удицу, попљува је мало, баци је у воду и запаливши своју лулицу, напуњену крцаком, ућута.

Мени не бејаше до гргеча.

Кад сам дознао да је Захарић био на несрећном „Галебу“, о чијој сам трагичној катастрофи слушао још у младости, хтедох, разуме се, да од очевидца дознам што о појединостима, у толико више, што се у своје време о узроцима те несреће свашта говорило.

— Дакле, Захарићу ви сте били на „Галебу“? — повиках ја.

— Да, био сам . . . Служио сам на фор-марсу,[1] ваше 'с'ко благородство . . . Али божја воља . . . Мало се нас тада спасе са „Галеба“, — готово прошапта Захарић не спуштајући ока са пловке. — Гле ти хуље, само трза а не ће да се закачи! — додаде он машући главом.

— Причајте ми, Захарићу, о „Галебу“ . . . Испричајте ми све, чега се сећате.

— Боље је — после, кад свршимо лов, јер риба не воли разговор . . . И ако је риба, опет, и она има разума.

— А ви, Захарићу, причајте полако — она не ће чути. Па ћемо после како треба јести и пити и ловити ћутећи.

— Кад већ кажете — полако, онда — добро — пристаде Захарић, очевидно заинтересован у неколико питањем

[1] Кош на предњој катарци (coffa di trinchetto).

о закусци и гледајући радознало и умиљато на котарчицу, која је стајала на крми и из које стршаше боца с ракијом.

— Можда бисте и сад попили коју? понудих га ја.

— Па не ће, ваше 'с'ко благородство, шкодити ако и попијем, — одговори весело Захарић, који сад очевидно живахну. — Онако у место чаја. То је сад чак и корисно, јер ово време... Сунашце се већ високо попело. Скоро ћемо и заставу подићи...[1] Погледајте само: — праве краве! — додаде Захарић са ироничним презреньем показујући својом поцрнелом руком, са надувеним жилама, на две оклопњаче које стајаху код Кронштата и јасно се виђаху на чистом хоризонту. — Немају никаквог изгледа... Нису оне као стари бродови... Катарке им кусе, голе... Само су по имену катарке, — говораше Захарић, докле сам ја отварао боцу.

Са неком побожном помњом узе он својим искривљеним, сухим прстима чашицу, која до врха беше напуњена, затим скиде свој изгњечени качкет и наздравивши ми, лагано, уживајући као каква пијаница, поче цедити ракију.

— Хвала лепо, ваше 'с'ко благородство. Славна ракија! — рече он одобравајући и врати ми чашу.

— А хоћете ли јести? — понудих ја и пружих Захарићу хлеб са маслом.

— Хвала лепо, ваше 'с'ко благородство... Ја ћу то већ после појести, — рече он турајући хлеб у шпаг свога старог отрцаног капута.

Удесивши удицу Захарић је баци у воду и тихим, нешто промуклим басом, отпоче своју причу у мртвој тишини летњега лепога јутра на мирном мору.

---

[1] На ратним бродовима застава се подиже у 8 ч. пре подне, од којег се времена рачуна дан.

PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao A. Fogazzaro preveo M. Grgurić.

IV.

One noći ne sklopih oči, a sutridan uđoh naj prvi u dvornicu blizu blagovaonice, gdje su Englezi običavali između 7. i 9. doći da piju čaj. Kroz noć bila mi se pojavila sumnja da ne bi onaj slatki glas bio njeke gospođe što sam vidio prvi put dan prije, i koja bijaše došla na ručak zajedno s gospodom što je mirisala ružom. Ova dođe da pije čaj sama, okolo 8 sahata i pô. Malo za tim uđe njeko kroz vrata, kojima sam ja obraćao leđa, i pozdravi je. Bijaše glas njezin.

Do onog časa bio sam u velike uznemiren; svaki korak što bih čuo, moje bi srce zatrepetalo. Njezin me je glas umirio odmah, kao led kad stisne vodu. Sve je u meni umuklo; osjetih se miran, ali bez ikakva drugog osjećaja, do onog sadanjeg časa.

Netom dođe, sjedne pred svoju prijateljicu. Vidjet je, bio bih rekao da joj je dvadesest i pet godina, bijaše visoka struka, plavokosa, imala njeki fini, nježni izraz, dva oka mirna, kao kratkovidna, koje nalikovahu njezinu glasu, blagu ali malo promuklu, s njekim dubokim izrazom razuma; ruka bijela i malena i ona je imala jednaki izraz. Udario mi je u oči zlatan prost prsten na prstenjaku lijeve ruke.

Ona me i ne pogleda, već se stade razgovarati s drugom gospodom. Divno se je ona osmjehivala, a kad bi se osmjehivala, bila je to miloglasna nježna muzika! Razumjeh da je raspitivala o njekoj nesreći, koja se bijaše dogodila one noći na jezeru. Ja sam bijah o stvari obaviješten. Bila je uprav poslije ponoći pukla bijesna oluja, a jedan je *comball*, krcat pržine, potonuo s nesretnim brodarima. Prihvatih onu zgodu i uzeh kazivati engleski kako se nesreća dogodila. Ona me po-

gleda malko začudena, odvrati mi koju riječ naj čiščom talijanštinom, tako malo me ponizujući; zahvali mi lakim kretom glave, ozbiljnim i blagim pogledom; pak nastavi govor sa svojom prijateljicom. Tada izidoh, radostan s onog pogleda; ali ipak ne bez njeke mučne bojazni i njeke nove dvoumice. Činilo mi se kao da je već ljubim, a da ona ne nalikuje nikakvoj drugoj ženi; da njezina ljepota, skoro drugijema skrivena, imala bi biti njekako osobita i čudna za ljubovnika; a da je i duša njezina zastrta njekom koprenom, njekom tajnom. Bijaše li ona slobodna? bi li me mogla ljubiti? Ovo bijaše nova dvoumica, nova muka. Dogodilo mi se, kao kada snivam umjetnički sastavak, te se u nj zaljubim u misli; a pak kada sam s perom u ruci, i bijelim listom pred sobom, hvata me tisuća sumnja i srce mi klone.

Vidjeh je kasnije pod madjalima; bijaše sama i čitaše. Ja, na dva koraka od nje, gledah izvrsnim durbinom hôtela sada kule na svojoj liti, sad mjestanca u dolini, sada parni brod, skoro nepomičan sred zelenila vode, sada grad Lugano, u kojemu se mogahu mal da ne vidjeti osobe na *quaisima*. Gledao sam sve to, jedino da budem blizu nje, misleći uvijek kako bih joj mogao govoriti. Ona zaklopi za jedan čas knjigu. Tad joj se ponudih, ali ovaj put talijanski, da ću joj pokazati mjesto gdje je utonula ona lada krcata pržine. Prihvati vrlo ljubezno ponudu, te položi knjigu, digne se i dođe do prislona, koji je oivičio (zarubljivao) bastiju, okruženu madjalima. Opazih da joj korak bijaše malo nestalan; lijeva noga kao malo zatrnula.

Valja da i lijeva mišica nije imala snage kao desna. Na jedan mah osjetih da mi je srcu lakše i mekše radi toga; a ne ću da potražim zašto me to nekako obeseli nadom. Ona shvati odmah da ja poznavah mjesta, te me stala zapitkivati za imena mjestija i brda, kad joj sobar hôtela dođe kazati:

— Gospodin vas želi odmah.

Prenuh se. Na njezinu licu prođe, a preko njezine volje, prolazna neka sjena nezadovoljstva; pa kad se tomu dosjeti, trenutno rumenilo. Izvine se udvornom besjedom i ode; te mene ostavi sretnijeg i ganutijeg nego li bih mogao kazati. Gospodin! Ko bijaše ovaj gospodin? Nešto neodredivo u vidu, u

držanju; prsten, naušnice s briljantima, sve mi je ostavljalo malo nade da je ona slobodna.

Bijaše zaboravila svoju knjigu, Leopardove pjesme, što me u velike začudi. Na prvoj stranici bijaše napisano koso ovo ime: *Violet Yves*. Nadah se da će se povratiti, ali nasuprot dođe sobar da uzme knjigu. Od njega saznah da je gospođa došla, ima osam dana, s mužem, a da se je ovaj odmah razbolio. Sada mu je bilo nešto bolje. I ako sam se nadao ovoj riječi „muž", ta me riječ žalostivo kosne. Prođe me volja i snaga da mu upravim druge upite.

Bio sam uvjeren, u svojoj vrućoj maštи, da gospođa Yves nije srećna. Njezina udiljna ljubeznost prama meni; naslada skoro očigledna, s kojom se bijaše sa mnom zadržala, kazivahu mi da ne bijaše zaljubljena ni u koga. To je njekako blažilo moju ogorčenost. Bio bih rada znati kakav je ovaj muž i koliko mu je godina, ali se čuvah da to raspitam, ne toliko s bojazni da se ne izdadem, koliko jer mi se činilo, s ovakim pitanjima, da bi nju uvrijedio, a sebe ponizio.

Ona ne sađe na ručak. U večer bilo je muzike u dvornici. Ulazio sam i izlazio svaki čas iz dvornice, nadajući se da će bahnuti. Ne dođe; okolo 10 sahata odoh tužan sjesti ispod madjala. Noć bijaše divna, a mjesec koji se pomaljao nama iza leđa, ostavljao je u sjeni, nas i nizbrdicu strmu do dna, i dio jezera; preko jezera, sve od vode do neba, od bližnjih rta na istoku, do udaljenih snijegova na zapadu, sjala je srebrena mjesečina. Približih se prislonu uzdišući.

— Prekrasno li je!

Izmakne mi usklik čuđenja. Gospođa Yves bijaše progovorila one riječi, malo koračaja dalje od mene.

— Vi? — rekoh.

Valjda je u mom glasu bilo više, puno više, izraza nego u mojim riječima. Ona ne odgovori.

— Ovdje je odviše lijepo — nadodah. — Skoro udi čovjeku.

Ona ne odgovori ni na ove riječi.

— Jutros — reče — htjela sam vas pitati za ime one liti, ondje prama nama, koja mi je toliko mila.

— Ne znam — rekoh. — Ne vjerujem da ima kakvo ime.

Nakon malo časova muka, slatki glas nastavi, tiho, skoro bojažljivo: — Imali biste joj vi nadjenut jedno ime; vi koji ste pjesnik.

— Vi znate? — uskliknuh — Vi me poznajete?

— Da, gospodine — odvrati. — Čitala sam jednu vašu novelu u stihovima: *Luisa*.

— Vi ste čitali *Luisu?*

Umukosmo obojica za nekoliko trenutaka.

Duboko, divno ganuće ne dalo mi da progovorim; ona bijaše ostala začudena osjećajući toliko ganuća u mome glasu.

— Vidite da vas poznajem mnogo, prihvati ona dopokon.

— *Luisa* me je činila toliko plakati. Nijesam mogla vjerovati da je ono napisao čovjek. Doznah danas od jednog gospodina Talijanca da ste baš Vi. Mišljah da je ono koja djevojka napisala, kakva Luisa. Oh kako sam je željela poznati!

— I ja željah poznati Vas.

Ove mi riječi izmakoše, i odmah umuknuh. Ne znah, da li sam ih morao razjasniti; međutim ona opazi da je kasno, i ode. Nešto me u njezinu pozdravu dirnu neugodno, i sprovedoh noć užasno nemirno, misleći da mi je ona bila za jedan čas mnogo blizu, pa da se je od mene udaljila. Stavno bila je našla da su budalaste ili odveć smione zadnje moje riječi. Bijah zabrinut i veseo zajedno, jer mi se činilo kao da sam uvidio malo njezinog osjećaja. Kako bijaše fino, kako bijaše uzvisito! Sada valjalo je odmah rastjerati dvoumicu. Usnuh prije zore, i snivah da sam sve pričao, sve, Mrs. Yvesovoj, a da je njezin slađani glas brujao: znala sam, znala sam: ali da joj lice bijaše ipak turobno.

МАМУРЛУК.

Birò Lajos. — С мађарског **Славко М. Косић** — Мостар.

Путем се лагано спуштаху са једнога брега. За леђима им беше красни летњиковац, а још доста далеко испред њих Барцијева вила.

— Држала сам — рече девојка — да не ћете доћи.

— Лако је било доћи — проговори Олт, — само је тешко остати.

— А зашто?

— Мрзим ове летњиковце. Хотел је згодан, бучан, у њему ври, баш као наручен.

Девојка се замисли. У вили је било и одвише соба, али онамо га не може позвати.

— Знате ли шта — рече му брзо радосних очију — да ли тражите много? Захтевате ли много?

— Ох, — смејао се Олт — откуда!

— Недалеко одавде наш баштован имаде једну кућицу. Лане, како је на Татри било много гостију, издао је једну собу. Могли би ту узети. Истина, није тако сјајна, али згодна ће Вам бити.

— Добро. Изврсно. Изванредно!

И упуте се онамо. Савили су око виле, попели се на брежуљак и ево их на месту. На једној страни брега била је бела кућица, иза ње се подигла стена, а испред ње спуштао се шипраг.

— Красно, — рече Олт. — Како ћу тек одавде сликати сјајне сунчеве зраке!

— Стрина — Јулча! — викне девојка.

Из куће се појави красна, висока, јака сељанка. Одмах се погодише. Олт је добио пространу, видну собу са земљаним подом.

— Моје ствари ћу Вам послати још данас после подне — рече јој он.

Отпратио је девојку и онда се растадоше. После подне се преселио у нови стан.

— Ох — рекао је у себи — једва сам четир стотине корака далеко од ње.

У њиховим очима ово је била најбља вредност стана. Хтели су да буду близу једно другога, да се виде свакога часа, да чују глас једно другога. Ово је била љубав на почетку, ватрена, јака наклоност, распламтила се жестоко. Девојка је почела. Сликар је био лењи сањало, беспослени мислилац, филозоф без енергије. И она се почне забављати с њиме, у душу му је улила интересовање, приморала је његов ум да мисли на њу, у срце му је утутнула благи поглед њених црних очију. Пролетос му је ваљда и десет пута већ рекла да дође на Татру, и њена слатка чврста воља господарила је над леношћу господина сликара. Он је волио девојку, али да му она није била тако заповеднички рекла, да мора доћи, његов комодитет, његова леност и неспособност задржали би га преко лета код куће, или би још можда отишао на другу коју страну.

И добро што је сада дошао. Девојка му беше близу, до ње се није морао много трудити, а њен глас, поглед, читаво блаженство, красну и сјајну појаву жудно је очекивао из дана у дан, од часа до часа, и красоту њену гутао је жудним очима. Та заједно су били читав дан. Сликар је седео крај затегнутога платна, а она би му онда долазила. Гледала је његов рад, чекала га, па би тек затумарали куда. Често би га и довикивала; Олт је по који пут читав дан остао у Барцијевој вили. Он јој се није морао удварати, није се преоблачио, меку кошуљу није замењивао крутим панцирем. За њега је лено, топло лето било пуно слатких, мирних сензација. Радост му је падала на срце као мека, свежа летња кишица. Леп је био живот пун лености, комодитета и беспослице. А и девојка је била лепа. Црне очи и красна облина, глас јој и рука подједнако лепи, била је дивна, како би је само пожелети могао.

Његова душа, којој се никакав осећај није био приближио, била је опијена. Будио би се и заспао с девојком. На њу је мислио пре него што би заспао, мислио би на њу, када се пробудио. Буновним очима посматрао је ниске гредице и шаптао је њено име:

— Јелена . . . . . Јелена . . . . .

Срце му је било препуно, при мамурном прелазу сна у јаву. Крв му је врела од узбуђивања и после бурнога сна, у слабим сањаријама, помишљао је на њу ватреном жудњом, као никада дотле.

На пољу је било свануло, сјајна летња зора. Врата се отворише и уђе жена, баштованка. Носила је воду и ишла на прстима, да га не пробуди.

. . . . . Заспао је био мислећи на девојку, будио се мислећи на њу. На пуначку, црвену газдарицу није никада ни помислио. У души му је сјала красна, нежна лепота девојчина. Али у пожудном мамурлуку, у пијаном заносу иза сна, гледао је газдарицу. На девојку би мислио. Та му је помисао мирисом зачинила његове снове, та га је мисао опијала иза сна. Али онде, пред њим била је жена.

Није био свестан, да вара. Девојци је био посветио сваку мисао, сваки часак. И кад је у бунилу грлио газдарицу, мислио је на девојку. Овака јутра стављаху у души његовој слике несвесне, мамурне, буновне.

Једнога дана пробудио се доцније. Погледа на сат. Девет је било већ прошло. У то уђе газдарица.

Напољу је одјекивао топао девојачки глас:

— Олте, Олте . . . . .

Он је осећао, како му се на лице навлачи оловна тама. Сва му крв појури у срце и укочен страх осећао је на сваком делу тела; боли га.

Девојка остаде напољу. Само је чуо њен глас:

— Олте, дођите на језеро. Каква леност, те и сада спавате.

Није му дошла у собу. Оде. Олт је опет почео да дише. Али му узбуђено срце притискиваше мисао: да је ушла унутра? Као што је већ долазила, да види по коју слику. Како би га погледала? Шта би му рекла? Како би схватила у девојачком незнању, да имаде један једини грех, а то је, да постаје мамуран кад помисли на њу.

Брзо се обуче и пожури за њом. Напољу, на чистом, летњем јутарњем ваздуху осећао је, да је погрешио. Погрешио је у слабости. Погрешио је, јер нема довољно снаге да се одупре мамурлуку.

До сада је волео меку, филозофску леност своје душе, а сад се гнуша при помисли на њу. Читав један живот могао би

преспавати са таком душом, али не би се могао примити дужности.

Срце му је било пуно топле нежности према девојци. Сад је воли. Волеће је и онда, кад му буде жена. Али то је прошло, мамурна сванућа уверише га, да и онда мора имати чврсту вољу, а он сам гази ону верност, коју би по срцу своме требао поштено да одржи. Прекомерно је удовољавао својим тежњама, у лености својој и одвише се био запустио, те своје ћуди није могао да заузда вечном обавезом. Красна девојка постала би несретна, уплакана, остављена жена. Волио је девојку и хтео је да је сретном учини, и сада је видео да с њиме не ће бити сретна. Поштено се загледао у душу, па није ни љубав видео да му је јака, да му може забранити.

А девојку је поштено љубио. Знао је, да је поштен. И хтео је да остане поштен. Није отишао за њом на језеро. Врнуо се натраг. Спакује ствари. Отпутује.

Stepa.

Spjevao **Dragutin M. Domjanić.** Zagreb.

Barišnjo, kako su zlatne Vam kose,
oči su modre i pune sanja,
nismo li nekada ruku o ruku
išli po stepi, gdje k nebu se sklanja?

Jel kako beskrajna stepa je tiha?!
Sunce je zašlo, na grimiznom žaru
čini se brezova šuma tik neba
srebrnim cvijećem na plamnom oltaru.

Večernji lahor tad prošo po ravni,
uvela trava je šaptati stala,
stepski se orao vinuo k neba,
sjena od kreljuti nad nama pala.

Nigdje ni zvuka, mi slušasmo sami
rodnoj na grudi, daleko od ljudi
milujuć travu ko uvojke zlatne,
slušasmo, djeca, gdje priča se budi.

СОКРАТ

(по Еупифрону)

старински призори
од
Јована Бовија.

Писац „Сократа" Јован Бовио (Giovanni Bovio) родио се у Трани 1838 год. а умро у Напуљу као професор тамошњег универзитета 1902. год. Био је велики научњак и филозоф, редак књижевник и искрени родољуб. Као посланик у парламенту припадао је републиканској странци. Своју књижевничку каријеру отпочео је млад, јер је још у 21. год. издао своје прво дело „Saggio di filosofia universale" за којим је следовао читав низ разних дела моралне филозофије и историчне критике у којима се огледа генијалност и солидност његовог образовања. Најзнатније му је међу њима „Uomini e tempi" у којима суди о људима. У последње време одао се и позоришту и написао три дела, пуна значаја и дубоких мисли а та су: Сократ, Христос у Пуриму и св. Павле. Прво од ових дела, које је писац посветио Атини, доносимо овде у преводу као пример и доказ његова мишљења и писања.

Преводилац.

ЛИЦА:

СОКРАТ, КСАНТИПА, ЛАМПРОКЛО, ИФИКРАТ (Сократова породица).
МЕЛЕТ, ЛИКОН, тужиоци.
ТЕРПНЕЈ, народни пјесник.
ХЕРЕКРАТ, старац.
ЕУТИФРОН, Херекратов син.
ТЕОДОТА, хетера
Једна туђинка из Мантинеје

Весник, атински грађани.

Трг у Атини. — С десна гледаоца трем куће првога архонта; с лева, крајњи део Теодотина врта. Поред трема, улица што води на трг суднице; у дну, улица што води Кули. — С преда, до трема, јавни олтар, на коме је попрсје Јупитера; пред њим гори слаб пламен.

Кад се завеса дигне, цитареди свирају у делу врта, који се не види, Симонидову химну погинулима на Трмопилима.

Терпнеј (седи у врту и слуша пажљиво химну, међу тим долазе) Мелет и Ликон.

Ликон (Цитаредима) Доле с том химном! Ништа ми није одвратније од Симонидових стихова и Сократове прозе. Доле!

Мелет. Прослављај ти дед': Анахреонта, афродизијског певача, господара симпозија, чије усне дишу нектаром. У њему се мисао и уметност спајају као Дионисије и Венера.

Терпнеј. (Устајући) Ви се не можете противити укусу других, који се још сећају кланца, што води из Тесалије у Локриду. (Цитаредима) Наставите.

Мелет. Не ћете, Јупитера ми, кад кажем.

Теодота. (Појавља се и стоји код уласка) Није ли ово Атина? Није ли ово гостољубиви дом?

Ликон. Право кажеш, Теодота. Али стани мало и кажи нам ти, шта има на свету или бар у Грчкој надувенијег од Симонида и лажнијег од Сократа?

Терпнеј. Не пресуђуј, о Теодота, него запитај ти њих, кад свет буде престао сећати се оних и мислити о њима, куда ће онда доспети ова два заштитника атичких богова? (Цитаредима) Продужите. Ја прибегавам оним успоменама, док други у Атини предлажу Пританеј Стезихору.

Ликон. Ни Стезихору који лаже, ни Сократу који квари.

Терпнеј. Смеш ли ти поновити ту увреду Сократу? А ја теби смем пребацити у лице крађу новаца у Лампсаку и осуду на коју си осуђен.

Ликон. А ја теби новац који узимаш од хетера, од како ти музе не крпе огртач.

Терпнеј. Новац мени, и то баш он, о Теодота!

Теодота. Сократ те је поправио, а онај је остао исти какав је био у Лампсаку. (Улазе многи гости; последња туђинка из Мантинеје. одевена у белу, која застане у дну позорнице).

Мелет. Добро дакле, кад се већ препирете око Сократа, нека сваки од вас расправи на свој начин то питање и нека буде Теодотина прва реч.

Терпнеј. А последња, ако је запитају, оне лепотице из Мантинеје.

Ликон. Говорићу најпре ја, а они нека престану с том дреком што називате химном.

Терпнеј. (Диже руку а цитаредн престају). Говори.

Туђинка. (У дну). Узалуд је. За три дана Сократ ће доћи у плодну Фтију (одлази).

Теодота. Ох!..... Ове се речи слажу са Сократовим и личе на неки мој сан. Усних како један старац одлази а једног града после њега нестаје!

Терпнеј. (Шапћући Теодоти) Теодота, Сократ те је извежбао у говору; Мелет те љуби; ти можеш збунити Ликона и отргнути од њега Мелета. Данас ће Атина доказати нешто најбожанственије: што може лепота у одбрани мудрости. (На Теодотин миг сви улазе; Теодота, Ликон и Мелет остају. Згледају се ћутећи).

Мелет. (Малко збуњен) У твојим сновима, Теодота, ври машта оданих. У сумњи поднео сам тужбу против Сократа, то признаје и Ликон, и у сумњи сам, да ли ћу остати при њој. Имам ли ја разлога мрзети тога старца?

Теодота. Старац мање него ти желиш, Мелете. Ако свака длака што му поседи придобије једну душу, олимпијаде које му се нагомилавају, увећавају му младост. Два су разна узрока вашој мржњи: код тебе немоћ, код њега несношљивост. Ти га, Мелете, мрзиш, само с тога што он мисли тако, како ти не би могао никада мислити, па ма доживео Прометејеве године; а Ликон, јер Сократ мисли друкчије него он. Млака је твоја мржња; упорна је и јака његова. Ти би хтео да си ти тај оптужени, а Ликон није рад да у опште буде Сократа, ни да ко на њега личи.

Мелет. (Ликону) Каже ли ваљда нешто ова..... жена?

Ликон. Каже да, кад бих је ја волео, волео бих је толико, колико мрзим Сократа. У тим речима је твоја мера.

Мелет. Каже она и више....

Ликон. Оно више што она може доказати, показује сликарима.

Мелет. Ти вређаш жену!....

Теодота. Не; он је хтео да каже, да у Атини има две разне уметности: ја показујем сликарима онај део себе, који представља душу; он продаје младићима онај облик говора, који крије мисао.

Ликон. Мелете, овуда је прошао Сократ!

Мелет. Мора да је велик, кад је оставио трага.

Теодота. Али је о другоме говорио, није о вама.

Мелет. Проће ли, дакле, збиља овуда?

Теодота. Уће виде и остави у мени жељу да га опет видим.

Мелет. А шта ти рече он, о моја Теодота?

Теодота. Учини више него што рече. Учини то да му је после Антистен могао рећи: Фидија је изрезао ову статуу; ти си јој, Сократе, улио душу.

Мелет. Ако душа, коју ти је он створио, личи на тебе, ја бих хтео да се спасе уметник, пошто се осуди филозоф.

Ликон. То је све једно. Душе, које он ствара, вади их из. своје.

Мелет. Ако она личи тој твојој, зар онда није врло лепа? Шта је рекао, шта је мислио, шта је могао човек додати твојој лепоти?

Ликон. Ти си онај истражилац, који се губи у сувишноме истраживању, јер богови да би себе заштитили, метнули су границе истраживању...

Мелет. Онога што је лепо? Не, јер ме направише Атињанином.

Теодота. И то у оно доба, кад Сократ говори о *лепоме* и *свешоме* у хетериној кући.

Ликон. Где се *лепо* продаје а *свешо* крије.

Теодота. Овуда је прошао човек који ништа не продаје и ништа не крије. Онај човек, који се у Потидеји, у Делеју, у Амфипољу бори гледајући ведро у лице непријатељу а не тражи награду; који проучава власти и законе а не утркује се за државним звањима, који при изборима војсковође није гледао да се улагује ни народу ни моћнима, који говори атички боље него ико други а нити кога тужи, нити кога брани. Онај босоноги старац, који свуда поучава, свакога дана, целога дана а не тражи за то новаца и... смешка се благо... и... не плаче, не мења боју... а... зове ли се Ликон тај човек?

Ликон. Ни Ликон, ни Сократ. Зове се мит твоје маште.

Теодота. Да, (Мелету) њему мора да изгледа чудновато да има таког човека. А теби?

Мелет. Ја га зовем Сократом.

Ликон. Сократ је спрему отровао, немој, Мелете, да је прихватиш. Она те је чекала да ти одигра улогу хетере, а хетере нису нај мањи повод опадању атинске државе. Сократ има два сукривца, једног невидљивог а другог, који се и сувише открива, обојица демони, обојица од њега обликовани и не бих знао који је од њих двојице опаснији по државу. Она ти је представила

мит, а ја ћу здрпнути вунени огртач, којим се тај мудров покрива, и показаћу ти човека гола.

Теодота. Дед' да га видимо гола, Ликоне!

Ликон. Онај идеални облик, онај мит за кога ти рече да се не зове Ликон, не зове се ни Сократ. Мит је он у устима следбеника, у очима хетера, на остацима каквог циклиског песника; али пред олтарима градским и пред државом атинском то је човек, који се направио ничим да надвиси све. Да је он први архонт, војсковођа или што веће, не бисмо га се бојали. То његово ништа, мање је и у исто време више од свега: то га чини недирљивим као неку визију, непипљивнм као неку тајну, баш онаког као оног демона, кога је обликовао, који је уз њега и од кога он добива светлост. И ако нисмо нај мудрији као он, ми обични смртни, можемо ипак да схватимо да *ништа* постане неки пут да не речем *јаче*, али свакако *опасније* од многих бића заједно, нарочито кад то ништа надвиси мало по мало све државне власти и почне уздизати над државним боговима оног свог демона мање необичног народу него што слуте пританци па и сами свештеник Јупитера Елеутеринскога.

Мелет. Па?

Ликон. Ви се нај пре дивите, узбудите, ускомешате, а он онда оспе своју иронију на вас, на његову охолу понизност (сниходљивост), на туће богове, на свога демона.

Теодота. Ја сматрам, Ликоне, више атичким оне богове, који мене штите, него оне које ти заштићаваш. Минерва је мудра и остаје у Кули. Венера је лепа и влада срцима; Делфички бог назвао је њега нај мудријим а није од тебе тражио помоћи. Скидајући Сократу огртач пустио си да падне твој и оголио си твоју прилагодну религију.

Мелет. Зар немаш већих разлога да га тужиш?

Ликон. И кад би их имао, пред судом хетера Сократ би победио.

Мелет. Јаох! (мећући руке на слепе очи). Између хетериних нагађања и реторових увеличавања нај непознатија је у Атини Истина.

Ликон. Истина?... Мелете, ти си један од оних који га прозиреш заносећи се, а упропашћујеш разложећи. Треба већ да си увидео да ја браним обичаје а заустављам богове који беже, на прагу кућа простога света. Моји пак робови чувају моје куће.

Мелет. Хетера те дакле боље упознала од мене. Ти ниси тако говорио, кад си ми предао тужбу.

Ликон. И онда као и сада ја сам тебе бранио, оно што се за тобом руши и рекох да је онај олтар нем тамо, свет на граници твојих имања.

Мелет. Олтар је свуда свет; то разумех и прихватих тужбу.

Ликон. Баци је, па ће је сама хетера дохватити, кад буде бранила против нове науке своје драго камење, плод својих пољубаца.

Мелет. Такав ти је Ликон, Теодота: он по занату сипа речи да прикрије мисли; из рачуна има оштру вољу. Кад би се град срушио, рачун би га задржао непомична код последњег комада пропилејског мермера.

Ликон. Не говори ти то мени, боље реци ти то оној твојој, у којој уживаш; она жели да се град сруши да би га својим новцем на ново подигла, само под условом да се на Акрипољу забележе ове речи: *Спарта сруши Атину; на ново је подиже хетера из ерхејског племена.*

Теодота. Не сме се порећи да овај ретор уме неки пут да свој гњев извија у есхиловом стиху; него ми се учини да у претпоследњој речи, доста необичној, има један дорски самогласник. Немој да ти тај самогласник избегне пред Атињанима, кад будеш читао тужбу против Сократа.

Мелет. Мораш признати, Ликоне, да су се овде Грације сложиле да бране мудрост. А што би ти, Теодота, учинила да се тужба стргне?

Теодота. Је ли против Сократа? Да он живи још годину или две више, то може бити иде у рачун ономе који у њему види оца или мужа; хетера тражи Сократа.

Ликон. Чудновато!... Ти дакле желиш да остане и даље при тужби?

Теодота. Ликон, Мелет, Анит, тужиоци, хелијасте, овде само један хоће: у њему тужба, у њему ослобођење. Али његово је ослобођење у самој тужби.

Ликон и Мелет. Не разумемо те.

Теодота. Она старица што тамо доле че на разбоју, може ли, неким чаролијама, ускорити залазак сунца?

Ликон. Прост народ то верује.

Теодота. Прост народ верује исто тако да је Сократова судбина у твојим рукама. Покушај га само бранити, Ликоне, Сократ ће сам устати против твоје одбране.

Ликон. Ти би кан'да хтела да ме натераш да променим улогу.

Теодота. Остани при тужби, Ликоне; одустани од ње; остани, одустани; — да си два пута толики Ликоне, па и три и десет пута, не би могао ни што додати ни што одузети часу, који се приближава.

Ликон. Ако то мора тако бити, онда су најбољи они који су сарадници судбине. Смело само, Мелете! Хетера је оставила Сократа.

Теодота. (Удаљује се смешећи се). Оставила сам вас њему. (Са прага) Чувај се, Ликоне, да ти се онај дорски самогласник не поткраде у тужби. Атина је исто тако опасна као и страни демон. (Улазећи у кућу заустављa се на прагу и обраћа се Ликону) Ах, Ликоне, сетих се речи некога песника.

Ликон. Којих?

Теодота. Там' доле с' пружа за брегом оним
Богата златом и шкољкам разним
Обала пуста, а с брега пири
Ветриц те душ' успављује, мири
Многи јунаци чувени и смели
Пределом оним владат' би хтели
Ал' један влада без свита сјајних
У простом руху без реса бајних
Без круне царске без адиђара
Само са речи простом без чара
И не над људ'ма што сад живе само
Већ кој' и доцније живеће тамо.

Ликон. Ко је тај?

Теодота. То је онај који би се звао Сократ да у тој земљи живи Ликон. (Уђе у кућу).

(Мелет и Ликон излазе из побочних врата врта говорећи и зауставе се на пијаци).

Ликон. Каква је то наука, коју дели Сократ хетерама: наша воља није воља; оптуженик је судија; тужиоци су једног

кваритеља за оптужбу... Па... старица која тамо доле че. Ох, кад се не би још друге жене од њега удаљавала!

Мелет. Стојиш ли још чврсто при тужби?

Ликон. Кад би ме ти, Анит и други напустили вичући при проласку Сократа: Место мудрацу, праведнику; ја се не бих макао, него бих му довикнуо: Прођи с друге стране, лакрдијашу!

Мелет. Твоја мржња цврчи као сирово дрво на ватри, које гори и дими се!... Шта ће она жена?

Ликон. Која?

(Туђинка из Мантиније ступа с улице која води Кули и зауставља се гледајући непомична Мелета).

Мелет. (Туђинци) Твоје су ноге лагане као у Ате и потмуле као рђав сан!... Ко си? Шта хоћеш? Како се зовеш? У Мантинеји и дуж Арголиде, од Орхомена до Телеје ниједан ми Грк није знао рећи твоје име. Овде те зову Туђинком.

Туђинка. (Показујући неки папирос) Овде, поред Сократовог имена, забележила сам данас и твоје. Проћи ћете кроз нове нараштаје вечито спојени, вечито раздвојени.

Мелет. Иди... Тај ми је језик непознат. Тако не говоре Јелини. Из уста оне друге излази лепши атички говор... Ја волем Теодоту.

Туђинка. Ти не можеш ни волети ни мрзети и ниједна жива пут не може се с тобом оплодити! (Оде путем што води Судници).

Ликон. Изгледа да те она Мантинејка познаје.

Мелет. Она ме теби тешње придружује... Ал' ево Сократа. (Посматра га слабо прикривајући своје дивљење, док Сократ прилазећи им из улице, која се види у дну, гледа још од прве појаве, пут Архонтовога трема). Има на његовоме лицу нечег пролетњег, одблесак унутарњега неба. Баш то твоје нападање на њега увећава у мени жељу да га чујем. Хоћеш ли први проговорити с њим?

Ликон. Хоћу, да ти докажем да он није ништа особито и да оно његово усобичајено застајавање као укопан и упирање очију у једну тачку а да не гледа, пре би рекао кип него жив створ, пусто је лакрдијашење.

Мелет. Како то? Ја то сматрам друкчије него ти.

(наставиће се).

LETIMICE KROZ POLJICA

(Poljica i Poljičani).

piše **Jakov Pivčević.**

I.

Godine 1807. pade u Poljica francuska vojska, strašilo ondašnje Evrope, podjarmi ih, tisućugodišnju slobodu poljičke knežije za vijeke ukine, kuće popali, pokretnine pokrade, crkve ogoli, poglavice postrijelja i muškarce raspršа po svijetu.

Iza takog udarca Poljičani se skameniše i lutahu u mrtvilu bez glave i bez cilja, i kud bi okom, vigjali bi crnilo, a kuda krokom, gazili bi ruševine. Uzdišući za izgubljenom slobodom, nijesu znali ni pomisliti na budućnost, a kamo li se na što ozbiljna odlučiti.

Triput, kaže se, sreća pomaže junaka, a trideset i tri nesreća zalijeta jadnika. Kroz kratko vrijeme Poljičani pretrpješe još dva golema udarca. Rastrojiše im domovinu i podjarmiše je pod tri susjedne općine: Omiša, Splita i Sinja, da okuša, kako je slabijemu uz jačega. Malo za tim ukinuše im jedini narodni zavod, sjemenište Priko, gdje se je gojila i branila naša blagosovljena glagolica, koja bi bez Prika odavna iščezla bila i gdje se pisala i naša poljička bosančica (stara ćirilovica).

I crnoj se sudbini katkad smili nad patnikom, a vrijeme svakoj nesreći nagje melema: tako se poče i Poljičanima razgaljivati pred očima, otresoše se ubitačnog mrtvila i počeše se sami u se pouzdavati, te marom i radom osoviše se na svoje noge. Pogradiše izgorjele kuće, obradiše zapuštene zemlje, napasoše stada, uputiše se u trgovinu, posvetiše se nauci i progledaše, a i bolje bi da nas nije mnogo, a tijesni nam megjaši.

*

Mnogi su strani ljudi o Poljicima pisali; više ih površno, neko pogrješno, a malo ih temeljito. Ipak su im Poljičani harni i zahvalni.

Nekoličak domaćih sinova, prožeti domovinskim žarom, pisali su o Poljicima, ne samo da isprave netačnosti i popune nedostatke, nego da potaknu mlagje na ozbiljan rad, ne bi li nam cikla vedrija budućnost.

Svak je dužan priskočiti u pomoć rodnom zavičaju, kako bolje znade i može, te ću i ja, koji sam Poljičanin od glave do pete. Meni su Poljica naj miliji amanet za Bogom, i za njih bih glavom na trupac. I nek nijesam turista, pokušaću da pišem o

„Poljicima i Poljičanima"

jedinom namisli, da strani svijet bude mogao imati pravi pojam o nama. Nek mi se ne upiše u grijeh, ako način pisanja ne zadovolji štioca. Nek mi je hrvatski jezik materinski, nije moja krivnja, nego zlobnih vremena u kojim sam živio, da ga bolje ne poznajem. Sve sam nauke, od bukvice do misala, izučio u tugjim jezicima, i cijeli moj život, u raznim školama, razne predmete poučavao u tugjim, a naj manje u materinskom jeziku. Nije mi pretjecalo vremena da pratim orijaški razvitak našeg jezika, i s tugom sam zaostao. Živio sam u ona doba, kad su naumili nas južnjake odnarodiți; ne uspješe, jer bismo tvrdokorni, borismo se, ne dadosmo se i ostadosmo Hrvati, kakvi ćemo i pod ploču.

Starina pop P. Škarica, Podgragjac, prvi se je od naših, mravinjim marom, dao na ispitivanje povjesničkih podataka o našoj knežiji, pri čemu nije štedio ni troška ni truda, i znao je gladan, žedan, sanen i ozebao, brda prevaliti i vode pregaziti; još i danas mladenačkim zanosom tim se bavi.

Nije mu zaostao u ljubavi za naša Poljica poljički kneževski koljenović, Alfons pl. Pavić, višegodišnji potpredsjednik na dalmatinskom namjesništvu. Pradjed mu se je rodio u Srijanima, selu gornjih Poljica, u kući koja je još čitava, Pavić-kula zvana. Uza sve teške zvanične poslove, našao bi Pavić vremena da probire uredovne arhive i prijateljske privatne knjižnice, dok je sakupio dragocijeno biserje o našoj prošlosti, koje je i objelodanio na svoje troške. U posljednje su doba i drugi naši pisali o našim stvarima, kao Ivanišević, Kapić, Matešan, Miličević i drugi.

*

Sve što je poljičko ljepšim mi se čini i zanima me. Ja uzdišem za našom slavnom prošlošću, žalosti me naša sadašnjost, a čeznem i zabrinut sam za našu budućnost, kojoj još ne vidim utrtog puta, da bude sretna. Zanimaju me naše stare, zaboravljene porodice, porušeni kneževski dvori, požrtvovnost i hrabrost naših junaka i junakinja, kojim bi se mogli ponositi i veći narodi. Zanima me naš Zakonik (Statut), pisan krasnim hrvatskim jezikom, ikavskim narječjem, poljičkom bosančicom (ćirilovicom), i nek je bio oštar i okrutan. Zanimaju me i raspre i mudre osude poljičkog Stola, kojima ni današnji zakonoše ne prigovaraju. Zanima me naša stara glagolica, koju nam ne iskorijeniše kroz tamne vijekove ni sila mogućnika niti lukava previjanost zavidnika. I kako su je naši stariji obranili, i mi ćemo i naši mlagji, jamčeći joj opstanak imanjem i glavom. Zanimaju me običaj življenja, nošnja, sastanci, skupštine, bratovštine, pogodbe, dogovori, ugovori, prigovori, razgovori, igre, šale, dosjetke, doskočice, nagagjanja, gonetanja, nadmudrivanja, basne, pripovijetke, pjesme, porugivanja, nazdravice i žalovanja. Zanimaju me roditeljski, prosti i zdravi napuci svomu porodu: Boga se bojte, starijeg slušajte, u tugje ne dirajte, svoje čuvajte, molite, radite i štedite, pak se nikoga ne bojte. Zanimaju me naše planine, brda, humci, bregovi, glavice, doline, prodoli, uvale, uzbrdice, visočine, krši, ravnice, ledine, oranice, livade, gajevi, ograde, pašnjaci, šume, okrajci, goleti, vrtli, rasadnjaci, voćnjaci, vinogradi, vrela, vruci, lokve, potoci, virovi, skokovi voda, na kojim djeca mline grade, i škrapice u kamenu, gdje se vile umivaju. Zanimaju me i ludi patarenski ostanci, koje naša vjera i zdrav razum zabacuju, kao praznovjerja, zablude, predsude, dvoumlja, gatanja, vračarije, ciganije, vragolije, čaratanja, vile, vukodlaci, i marinorci. Zanima me i dječije takmenje, ko će bolje ralo nasaditi, lisu smoždíti, drvenicu oplesti, nož ukrnjeti, sviralu složiti, lulu iskopati, kamiš prožgati, zid prosukati, kućicu zgraditi i most šćemeriti. Zanima me priprostost našeg življenja, u kom te ne ubija jednoličnost, niti iznenadjuju nagle i nenadne promjene: sve teče odregjenom pravilnošću i kreće se kao vlakovi po tračnicama. A i da te ne zaokupljaju razni poslovi, bogata te priroda i tjelesima mnogovrsnim i raznim pojavima drži budna i blažena. Nigdje nijesi

ni slobodan ni zadovoljan, kao u krilu majke prirode. U njoj slobodno osjećaš, misliš, dišeš i mičeš se, niti te stežu oni lažni gradski obziri, da po njihovu umuješ i kumuješ, drugačije si medo i divljak! Uživaš blagu toplotu tihog povjetarca i dršćeš kad vihor zviždi, grād siplje, snijeg kiha, munja blista i grom se kroz oblake ori. Zabavljaju te raznoliki glasovi stvorova koji lete, plaze i hodaju, bilo da se dozivlju, razgovaraju, miluju, psuju, vesele ili jadikuju. Diviš se nebrojnomu bilju, od gorostasa hrasta do patuljka lišaja, raznoliku lišću i šarenu cvijeću, koje te omamljuje i pluće ti u prsima liječi. Veseliš se s dječicom kad opaze da trešnja rumeni, višnja crni, jabuka, kruška i smokva žuti, jagoda crveni, gloginja, kopriva i smrečke zore, oskoruše i trnovače gnjile, murve paštre, grožgje šarovita, sočivo se mahunja, žito žutoklasi, kukuruz klipa, a krumpir se, repa i rodakva počnu zametati.

Dijeliš djevojačko blaženstvo, kad im je sito blago zaleglo u plandišta, a one bezbrižno u hladu popijevaju, predu, šiju pletu, vezu, potplićу, prošivaju, krpe i jedna drugoj otkrivaju tajne svoga srca.

Motriš neiscrpivu žurbu težaka, kojom vrši kućne i poljske poslove, kojim ne može na kraj, da danom i noću, petkom i svecom radi. Nema poljički težak odmora, ne znade za zabavu, lagodnost, udobnost niti za užitak; svi su mu dani jednaki, i svako doba godine nosi novog trudnog rada. Žale ga, ali mu to ne pomaže. Krči tvrdu zemlju, koju znojem natapa, da mu pleća škriplju; mrvi kamenje, kao da ga grom cijepa, i upotrebljuje ga u pregrade da uzdrži zemlju, a vodu svede u potoke, da mu rad ne kida ili u vodomačine pretvori. Sije sočiva svake vrste, bijelo i žuto sjeme; sadi svakovrsna zelja, lubenice i plodne voćke. Naj više mu nevolje zadaje rad oko loze, na koju je svaki bič navalio.

Zanima me žetva, vršidba, branje kukuruza, trešanja, višanja, smokava, maslina, jabuka i krušaka; zanima me kad se otresaju oskoruše, trnovače i murve; kad se mlate orasi, bajame i željud; kad se kosi sijeno, zrna kukuruz, kopaju krumpiri, blitva, repa i rodakva, i kad se pači duhan; ali mi zanimanje dopre do uživanja za vrijeme trganja, jer je jamatva naj živahniji i unosniji posao Poljičanima.

*

Zovemo Poljicima, poljičkom župom, državom, knežijom, mali trokutni, istokračni kraj, do 30 kilometara dug, a manje od pola toga širok. Protežu se od sjevero-zapada k jugo-istoku, od naše rječice Žrnovnice do pada Gubavice. Leže u sredini kršne nam Dalmacije, megju geogr. stup. 34° 15'— 34° 24' ist. duljine od F. i 43° 29'— 43° 33' sjev. širine, i zapremaju do 360 km² uzbrdito-valovitog tla, megju prirodnim granicama: na sjeveru i istoku rijeka Cetina, na podnevu ista i poljičko-bračkí konô, a na zapadu rječica Žrnovnica i jedna kosa u Mosoru. Ovako je danas, a o stare granice ne slažu se spisatelji; neki ih sužuju, a neki proširuju.

Prvi tvrde, da donja Poljica nijesu pripadala knežiji, nego da joj ih darovala u kasno doba Mletačka. Ko poznaje grabežljivost mletačkog lava, mučno će ovoj tvrdnji vjerovati. Što bi lav zahvatio u svoje jake pandže, niko mu ne bi istegao, a vavijek spravan da što novo ugrabi.

Ne donose tvrdih dokaza ni drugi, koji misle da su knežiji pripadala sela: Kučine, Mravinca, Kotlenice, Bisko, Gardun, Čaporice, Novasela, Blato, Kreševo, Katuni, Ostrog u Kaštelima i neka omanja sela na otoku Braču. Vjerojatnije je, da su spomenuta mjesta bila, dajbudi djelomice, od poljičkih bjegunaca i dobrovoljnih iseljenika; napučena jer ne samo što su im ista obiteljska imena, što uzdrže poljičke običaje, što megjusobno živu u naj tješnjim vezama, nego se sami priznaju Poljičanima.

Jedina je poljička planina gordi Mosor, visok do 1340 metara, malom zubu pitomi pašnjak, koji se proteže od tvrdog Klisa do Zadvarja na ljutom kamenu. Spored njega druga su dva brda raznim imenima zvana.

S Mosora i tih brda, Poljica se na troje dijele, a tako su prozvana s malih ravnica, što su u knežiji. Od mora su do brda Peruna, donja, primorska, uzbrdita; od Peruna do Mosora srednja ravno-valovita; a od Mosora do Cetine gornja, zamosorska, krševito-škrapava. Prije nego su se šćemerili mostovi, tri na Žrnovnici, a tri na Cetini, budući tijesni klanci u Mosoru, mučno je bilo prodrijeti u Poljica, osim silimice, što bi glavom platio, kao su i Turci u Gatima i na Roščima, kad su htjeli podjarmiti knežiju. Te su pobjede pospješili krasotica

Mile Gojsalića i hrabrost popa Jurja Pezelja, što su glavom platili.

*

Danas žive u Poljicima preko dvanaest (12) tisuća duša, u dvadeset sela, posagjenih po glavicama i podini brda, a naj manji ih broj po ravnicama. Da je vas poljički prostor mekota, a nije ga ni polovica, svakog bi stanovnika zapalo do 30 tisuća četvornih metara, jer danas ih žive 33·3 na četvornom kil.

Donjim Poljicima pripadaju sela:

Podstrana, s odlomcima: Strozanac, Stupi i s. Martin, broji 165 dimova i 1020 duša.

Jesenice, s odlomcima: Krug, Zeljevići, Supetar, Krilo i Orah, 191 i 1416.

Duće, 24 i 207.

Srednja se Poljica opet dijele s dvije uvale na sjevernoistočna i južno-zapadnja. U južno-zapadnjim su sela:

Srinjine, s odlomcima: Humac, Čvrčići, Mužinići, Drače Bečići, 84 i 579.

Tugari: Naklice, Truša, Čažin-dolac, Humi, Zastinje, Osič i Račnik, 110 i 879.

Zakučac, 22 i 174.

U sjeverno-istočnim su:

Sitno, Jasenovo, Sitno gornje i donje, Sirotkovići, Višak, Gujine i Dvori, 133 i 840.

Dubrava, gornja i donja, 52 i 382.

Gata, Skočibuhe, Podselje i Varoš, 89 i 691.

Čižla, 23 i 112.

Ostrvica: Slidinje, Alfirevići, Šaškorovići, Kreatovići, Radevenjići, Kovačevići i Dragićevići, 71 i 449.

Zvečanje: Smolonje, Brdine, Gornje selo, Nugorje, Martići, Stanići, Paukići i Gračina, 79 i 520.

Kostanje: Selaca, Podstinam, Sridoselo, Tičinovići, Podbijelom, Marasovići, Juričevići i Šimunovići, 150 i 1016.

Podgragje: Jerčići, Škarice, Marušići, Milavići, Bralići i Bašići, 70 i 427.

U gornjim su, zamosorskim Poljicima tri sela:

Dolac-donji: Polje, Rošci, Kotlenice, Zaradičje, Osoje, Trišnjevo i Lutovije, 160 i 1070.

Dolac gornji: Radovići, Novasela, Seline, Putišić, Rudine, Nahrt, Velanjiva, Luke, Nečaj, Kupris, Doli, Nediljišće, Končuo, Bunja i Doli, 190 i 1589.

Trnbusi, 53 i 461.

Zašto se ovim imenima zovu poljička sela, neki nagagjaju da im nagju izvora; pošto mi se ta nagagjanja čine bez temelja, ne iznosim ih.

Sela su poljička jedno drugomu blizu, da bi mogao dozvati, razdijeljena na komšiluke, a kuće im sbivene, kô ovce u toru, rijetko je naći osamljenih kuća. Pošto je u Poljicima 1739 dimova, pada na svaku obitelj 7 glava, a za moga pamćenja bivalo je u nekim kućama do 40 čeljadi, tako odaljenih po krvi, da su se mogli vjenčavati.

*

Poljica su zdrav kraj, jer su visočina i bez močvara; zdrav ih uzduh obuzimlje s mora, a planina miriše obilnim planinskim i poljskim cvijećem, a i podneblje im je blago. Donja Poljica ne znadu za zimu, jer u njima i narančavke dozrijevaju; u srednjim zastudi, a oštra je u gornjim, jer su izložena sjevernjaku, i leže u osoju Mosora. U donjim potrusi snijeg i u brzo se rastopi, u srednjim produži za koji dan, a u gornjim zategne i po mjesec dana. Mosorske ga se jametine naspu, a ne rastapa se ni usred ljeta. Visoki i goli Mosor pritegne nad Poljica crnih oblačina, koje se pretvore u grâd, te u malo časa uništi vas plod, a ubogog težaka u crno zavije. Znadu se i nebesa prolomiti, i taki povodanj izlije, da nosi i drvo i kamenje. Kliška bura, zadvorski krivčina i jugo, razmahaju se i haraju po Poljicima, kao da su im djedovina, i takom silom pušu, da zaviju, kidaju, lome, gule i ore, nit im odolijevaju stogodišnji hrasti, niti teški, pločnati krovovi kuća. Ljeti zategne suša da i žilje sprži biljkama, i gore je čeljadi i životinji nego u crnoj zimi, jer ne imadu se čim ozeleniti niti zubom zagristi, kao ni o Grguru, koji pripravlja strva psima i lješinarima. U srednjim se Poljicima naj žešća vrućina osjeća; u gornjim i donjim manje, s prohladice sjevernih planina i s morskoga zapadnjaka.

Istom je nazrijeti Poljica na zemljovidu Dalmacije, i nek nijesu ni Štajerska ni Švajcarska, ističu se nečim, kako stranci sude, što ih čini naj ljepšim krajem naše pokrajine, jer su jako raznolična prirodom i svakovrsnim radom ukrašena. S podneva ih liže more, koje je krasno, i kad je mirno i kad je uzburkano, i kad se igra s pijeskom na obalama i kad mu na dnu gledaš raznovrsne ribe gdje šmigaju kroz morske resine, i kad bijesni i nasrće na kopno, da granice proširi. Uživaš gledati i sijedi Mosor sa njegovim mnogobrojnim vrsima, s kojih je, kako tvrdi Kohl, naj glasovitiji i naj čudnovitiji vrh Dalmacije. Treba, piše Ivanišević, upoznati krševe i prodoli, obronke polja, obere planina i rudine; treba proputovati proplanke i uvale gajeva; pregledati vrelice vode i potoke koji šume, visoke podgojene šume i sitno grmlje, onda ćeš istom znati što su Poljica. Ko svrne na nje pogled s mora, ne može vjerovati da je u njima toliko plodovita prostora, da se može prehraniti do 12 tisuća stanovnika. Ipak, neumornim radom težaka, zemlja mu naplaćuje trud.

*

Ko želi upoznati Poljica, valja da ih dužimice i širimice proputuje; lakše će mu biti dužimice nego širimice, jer i nema puta iz gornjih u srednja nit iz ovih u donja Poljica, pošto se ne mogu zvati putovima ni Rašeljka preko gatskog Mosora niti ostrvički Kuci, gatski Prosik i Stazica, niti Zakučka Brnistra, naklička Lisičina i Rasove, niti truška Stomorica niti tugarski Sukmasim i Oblik niti srinjinski Perun. To su oputine, smrtonosne putniku i životinji. Nijesu nam na diku ni puteljci, koji spajaju sela sa selom i glavnom novom poljičkom cestom. Nemar pučanstva i nehajstvo općina krivi su, ako su nam ovakovi putevi, jer ih niko ne uzdrži, a svak ih kvari, navrćući na nje vode i nasipljuć ih kamenjem.

(nastaviće se).

Принципи и методе за израду етнографске карте Балканског Полуострва. * * * * * * * * * * * * *

(предлог италијанском Географском конгресу у Млецима).

од

Др. **Ј. Цвијића.**

Др. Ј. Цвијић, универзитетски професор у Биограду, стручњак на гласу по цијелом ученом свијету, послао нам је овај приједлог, који ће бити читан у италијанском конгресу у Млецима. Ова врло учена радња интересује нај прво Словене, па све остале народе на Балканскоме полуострву, а има особиту практичну сврху за будућност. Мило нам је да се њом „Срђ" може китити и захвални смо стога г. писцу. Уредништво.

Ниједна од досадашњих етнографских карата Балк. Полуострва није ни приближно тачна, нарочито у спорним областима. Нај већи њихов број, све етнографске карте балканских аутора, несумњиво су шовинистичке. Има и две-три руске етнографске карте које су израђене поглавито према руским политичким плановима на Балк. Полуострву. Друкчије стоји са етнографским картама европских аутора, изузимајући, разуме се, оне који су радили етнографске карте по иницијативи и жељи балканских држава. Остали аутори тих карата утврдили су доста тачно границе између балканских Словена с једне а Грка, Турака, Арбанаса и Аромуна с друге стране; даље су већ у главном доста тачно означили и међусобне границе између последњих т. ј. између Несловена. Овде они још нај више греше при издвајању Турака и Арбанаса. Затим и при разграничавању македонских Словена и Грка. Али ниједан од тих аутора није довољно знао српски и бугарски и ниједан се није нарочито бавио проучавањем психичких и етнографских особина ова два народа. И зато су од *Ami Boué*-а преко *Kiepert*-а, *Weigand*-а и других установљаване нетачне границе

између Срба и Бугара. Особито се ниједан није умео наћи у прелазним областима између ова два народа, као што је Македонија.

Аутори последњих етнографских карата нису дакле имали довољно поузданог материјала. Али је осим тога махом погрешна и основа према којој су карте радили. Нема досада ниједне карте која би била израђења на чисто етнографској основи. Тако је на пр. *Ami Boué* први колорисао Македонију бугарском бојом, поглавито с тога што је чуо да се македонски Словени зову Бугарима а није, као странац, разумевао смисао тога имена. Ја мислим да је исто тако с мало разлога Др. *I. Müller* обележио све Словене битољског вилајета као Србе. На другом сам месту дао критику *Hahn*-ових података и *Kiepert*-ове карте која није израђена, у колико се балканских Словена тиче, ни на основу језика ни на основу других каквих етнографских знакова.[1]

Јасно је дакле да данас нема етнографске карте, која би задовољавала научне погодбе и која би могла послужити као основа за процену националних аспирација. Нарочито не у погледу на однос између Срба и Бугара, између Грка и балканских Словена а гдешто и између последњих и Арбанаса. То ће се још боље видети из даљег излагања. Зато држим да треба предложити италијанском Географском Конгресу да започне посао на изради чисто научне, на чисто етнографској бази основане, нове етнографске карте Балк. Полуострва. Нарочито би се чланови Конгреса могли још сада споразумети о принципима и методама по којима треба ову карту израђивати, затим би можда могли да установе Одбор стручњака, којима би се поверила израда карте. Ја ћу о првим двема тачкама, о принципима и методама, изнети неколико напомена које би могле послужити као база за дискусију.

О принципима.

За несразмерно већи део Балк. Полуострва морају се народи издвајати према етнографској основи у ширем смислу

[1] Проматрања о етнографији македонских Словена. Београд, 1906. год. Стр. 42-45.

т. ј. према језику, према националној свести и осећању о заједници, према обичајима и т. д. Тако се могу издвојит одмах шест-седам народних група на Балк. Полуострву: Срби (с Хрватима), Бугари, Арбанаси, Турци или праве Османлије, Власи или Аромуни и напослетку Талијани на Истри и у Трсту.

Али има области Балк. Полуострва где ниједан од поменутих етнографских знакова није довољно јасан или није довољно прегнантан, тако да треба нарочита и врло пажљива студија свих поменутих знакова па да се одреди основа према којој би се класификовала популација тих области. Тако је у областима под Турском религија истављена на прво место. Позната основна црта Корана и Ислама да разликују правоверне или присталице Ислама и неправоверне или бесправну рају, знатно је истиснула национална осећања и национална обележја, нарочито у Македонији и у једном делу Старе Србије. И једино ако је црква имала националну боју (као што има Патријаркат грчку или Егзархат бугарску) и народ се је према имену цркве називао. Кашто могу да преваре и сепаратистичке тежње, и локална боја популације у извесним областима може да се учини као да су то засебне народне целине. У много случајева је утицајем националистичких пропаганди сакривено и ефасирано право етнографско обележје популације. Напослетку је где-где утицај државне турске власти такав да је повољно, корисно да се популације извесних области, нарочито исламизирани или албанизовани балкански Словени, називају Турцима или Арбанасима. Ти у правом смислу спорни етнографски случајеви биће јаснији по овим примерима.

У Македонији на пр. главну масу и већину становништва чине македонски Словени; затим има врло знатан број Турака, знатан број Грка на Југу и нешто мало Влаха илу Аромуна. Већ код словенског македонског становништва нису са свим чиста етнографска обележја и оно се не може несумљиво уврстити у Србе или Бугаре. Можда их је нај боље означити неутрално, као македонске Словене или можда као Србо-Бугаре. То је народ у стварању. Главна маса македонских Словена, народ у правом смислу, нема ни српско ни бугарско национално осећање и свест. Језик је истина у неким краје-

вима ближи бугарском, као на пр. од бугарске границе дуж реке Струме до Сереске котлине или је сродан са српским као у северном делу Македоније. На то је, изгледа, јако утицао географски положај или средство тих делова Македоније са правим српским или бугарским националним језгрима. Али за осталу већу област Македоније није научно поуздано утврђено, да ли је становништво српског или бугарског језика. Практично је врло важно, да се ти македонски сељаци могу споразумевати и са Србима и са Бугарима.

Питање даље компликују ови утицаји. Постоје националне и верско-националне пропаганде и неке од њих деценијама намећу Македонцима, нарочито македонским Словенима, своју националну свест; затим им у том смислу обрађују језик и мењају обичаје. Зато држимо да овакве области, као што је Македонија, не треба шовинистички означити само као српске или само као бугарске, већ треба издвојити оно што се поуздано може тако означити а остало обојити неутралном бојом.

Али у Македонији има и других тешкоћа. У јужној и западној Македонији осим правих Грка има знатан број Словена који су у различним стадиумима јелинизације. Неки од њих знају више или мање и грчки језик, али кажу да су Грци и онда кад знају само неколико грчких речи. То је дошло поглавито утицајем грчке цркве или Патријархата, онако као што се сви Словени, који су под бугарском црквом или Егзархатом зову Бугарима. Научно се мора у оба случаја елиминирати религиозни моменат и име којим се они због тог момента називају. Али се можда морају јаче јелинизирани Словени, који и грчки говоре и осећају се као Грци, тако и на карти означити и обележити засебном бојом. Биће потребно и оне с почецима јелинизације неким засебним сигнатурама одвојити од осталих. Напослетку се исто тако мора поступити и са оним македонским Словенима на којима се осећају утицаји српске и бугарске пропаганде: и њих евентуално различним сигнатурама обележити. Али главну масу македонских Словена није ниједна пропаганда толико афицирала, да је у њима могла створити чврсту националну свест. Шта ће од ових Словена бити, којој ће народности припасти, зависи од доцнијих политичких и културних утицаја.

Слични су односи између Срба, Арнауташа и Арбанаса у Ст. Србији, нарочито у областима око Пећи, Ђаковице и Призрена. Овде поред чистине Срба, типских представника српске расе, и поред чистих Арбанаса који су досељени из Малесије и од Миридита, има велики број тако званих Арнауташа. То су албанизовани Срби, често албанизовани у најновије време. Говоре и српски и арбанашки, али су мухамеданци, носе арбанашку ношњу и под садашњим турским приликама осећају се као Арбанаси. Међутим сви знају да су српског порекла. Има на послетку крајева, као између Скадра и Ђаковице, где сада нема Срба али има много поарнаућених Срба или Арнауташа поред правих Арбанаса. За Метохију, ђаковички, призренски крај и Косово располажем за већину села тачним подацима о односу између Срба, Арнауташа и Арбанаса. За призренску област има драгоцених података о поарнаућивању и Арнаутима код старијих путника, нарочито код Руса Јастребова. И код ових Арнауташа зависи од даљих политичких и културних утицаја да ли ће се вратити Србима или ће постати потпуно Арбанаси. Према томе држим да се они не могу обележити ни српском ни бугарском бојом већ неутралном или нарочитим сигнатурама.

Познато је да има исламизованих Срба у Босни и Херцеговини који се зову Турцима, затим има исламизованих Словена: Помака, Торбеша и Читака у Ст. Србији, у Македонији и у Родопима на граници Бугарске. Истина међу овим исламизованим Словенима има знатних разлика. Исламизовани Срби Босне и Херцеговине не знају турског језика, говоре само српски; осим тога се код њих у најновије време јавља свест о народној заједници са Србима, и ако још спорадично. Међутим исламизовани Словени осталих поменутих области (Помаци), Торбеши и Читаци) говоре поред српског или бугарског језика и турски; један део њихов зна само турски. Исламизовање је тако важан фактор, да се они национално осећају само као Турци. Тај моменат исламизовања, затим разлике између исламизованих Словена, морају се представити на етнографској карти.

У неколико је друкчије са јелинизованим Тоскама јужне Арбаније, који истина говоре и грчки и арбанашки али су

православне вере, примили су грчку културу и већином се осећају као Грци. Ипак се и они на правој етнографској карти морају означити као јелинизоване Тоске.

При изради етнографске карте мора се дирнути питање о Србима и Хрватима. Нико данас не сумња да су они етнографски један народ, који има у главноме не само један говорни језик, исте психичке особине и готово исте обичаје већ и потпуно исти књижевни језик и заједничку литературу. Процес асимилације ова два историјски и политички још раздвојена дела истог народа иде сваке године унапред. Али има и извесних разлика. На првом месту два имена. Даље су различних конфесија, православне и католичке, ма да у последњим деценијама има католика који се зову и осећају као Срби. С вером је у вези и латиница, којом се Хрвати служе, док се Срби служе ћирилицом. Напослетку Хрвати су имали и засебну историјску прошлост и историјску индивидуалност. Ипак, пошто су Срби и Хрвати етнографски једна целина, морају се означити једном бојом; али због истакнутих разлика ваља можда на етнографску карту унети и засебне сигнатуре за Хрвате.

Картографске методе.

Према изложеним принципима јасно излази да морају и начини картографске представе те нове етнографске карте бити друкчији но на досадањим етнографским картама Балк. Полуострва.

Осим боја за поменутих седам народности Балк. Полуострва несумњиво се морају засебним бојама представити још и:

Македонски Словени или Србо-Бугари,

Арнауташи или Арбанаси српског порекла и

Јелинизоване Тоске, евентуално и јаче јелинизовани македонски Словени.

Теже је представити народносне прилике у областима мешовитог становништва.

На Балк. Полуострву и у областима српског народа изван Полуострва има три области особито измешаног становништва, више промешаног но и у којем крају Европе.

Тако у јужној Македонији живе македонски Словени од све три партије: бугарске, српске и грчке, и са различним врстама и ступњама асимилације; затим Турци, Грци и Цинцари или Аромуми. У оном делу Ст. Србије, који је између српске границе, Шар-планине, Пећи и Скадра, има Срба, Арнауташа, Арбанаса и нешто Турака; осим тога међу Арбанасима има и мухамеданских и католичких. Напослетку у ј. Угарској, у Банату и Бачкој, живе измешани Срби, Мађари, Власи, Немци и мање оазе махом доцнијих досељеника.

У све три области је становништво тако измешано, да су ретке веће оазе становништва једне народности. Често су села разних народности једно поред другог, а није редак случај да у једном истом селу живе више народности.

Према покушајима, које сам чинио, етнографске прилике ових мешовитих области могле би се прецизно представити тек на карти размера 1:200000. Али ако би се на карти истог размера представиле и области једноставног и чистог становништва, онда би већи део карте био врло празан, просто обојен једном бојом. Израда и едиција те карте врло би скупо стајала. На послетку да поменем да за неке области Ст. Србије и за крај од Ђаковице до Скадра немам прецизних података за свако село. Ту се дакле не би могао ни извести прецизан распоред народа на карти 1:200000. Исти је случај и са извесним крајевима јужне Македоније. Ако би се етнографске прилике Балк. Полуострва ипак хтеле представити на карти размера 1:200000, онда би требало претходно извршити детаљна и прецизна испитивања поменутих области. Али би боље било та испитивања публиковати као детаљне статистичке таблице.

Сада је корисно и преко потребно да се изради што вернија карта мањега размера, која би у главним цртама представила етнографске прилике Балк. Полуострва. На таквој се карти не би могло становништво поменутих трију мешовитих области представити по селима, односом у коме је по селима заступљено, већ би се израчунао однос између појединих народности за мање крајеве па би се тај однос неким шематским начином представио. Могла би се употребити метода обојених појасева различне ширине која је одређена

бројем појединих народности или група становништва које су у процесу асимилације. А могла би се место ове методе употребити метода тачкица.

Етнографске прилике Балк. Полуострва дају се у овом смислу представити довољно јасно на карти размера 1 : 1000 000.

Изабрао се ма који од ова два размера, потребно је поред боја за народности и за народне делове који су у процесу асимилације увести и нарочите ситне сигнатуре за религије, конфесије и утицаје школских и других пропаганди.

*

Етнографска карта израђена на основу изложених принципа и метода тачно би фиксирала данашње стање балканских народа, њихове прелазне појасеве и различне ступње асимилације. Њоме се не би на силу и шовинистички решавала етнографска питања оних области где су етнографска обележја и национално осећање народних маса флотантни и у стварању. Напротив били би фиксирани такви народни делови који нијесу формирани, сада се формирају или ће се тек у будућности формирати. Осим научних услуга таква би карта послужила као истинита основа и за процену националних аспирација балканских народа.

О, реци ми, реци ....

Боривоје Б. Мирковић. — Беч.

Зашто твоје око мало
Тако тужно гледа мене,
И образи твоји бледе
Што ти лице тако вене?

Зашто твоја уста врела
Усамљена, нема ћуте,
Чело твоје намрштено
Што се твоје очи муте?

О, реци ми, туго моја,
Зашто вене твоје лице,
Глава твоја малаксава
К'о у свеле љубичице?

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

Srpsko doba.

Naj bolje je za ovo poglavje da donesemo ono što je profesor Vučetić iznio u programu dubrovačkog gimnasija 1875. pod naslovom: „Odnošaji Dubrovčana s bosanskijem velikašima za stečenje Konavala", a profesor Jireček u Slovincu 1879. g. pod naslovom: „Nastojanje starijeh Dubrovčana oko raširenja granice." [1]

Konavle su sada južnoistočna strana političkog kotara dubrovačkog i sastavljaju s Cavtatom i Obodom općinu Cavtajsku. Od Dubrovnika do zapadne granice ove općine ima oko 6 pomorskijeh milja; duljina je Konavala od Cavtata do naj istočnijeg kraja (Oštrog Rta) od 18 pomorskijeh milja; naj veća im je širina od 6 milja a prostor im je po prilici 200 km^2.

Konavle sastoje iz dva nejednaka kraja: iz većeg sjevernozapadnog valovitog visočja i iz manje južnoistočne strane. Veće se visočje uspinje s pojedinim vrsima do preko 500 i 600 m visine. To je ono što se prije reklo da je gornja strana Konavala, od Zvekovice do Debelog brijega i da je zauzimalo sela: Uskoplje, Sv. Mratinj, Mrcine, Gruda, Pločice (sad i Pridvorje). Jedan dio visočja zauzimlje sela Mrcine (Vrsinje), Stravča, Duba, Jesenice, Brotnjice a stanovnici ovijeh sela zovu

[1] Pok. prof. Zore bio je naumio donijeti ovdje iz „Slovinca" radnju prof. Jirečeka i tu je namisao očitovao gorenavedenim riječima a poslije je mislio crpsti i iz moje radnje. Ali ga smrt zapriječi da to izvede; stoga sam ja napisao ovo poglavje da izvršim njegovu namisao. Radnje se gorenapomenute popunjuju; moja se osvrće i na veze s Belijakom i Radičem Sankovićem od 1391. do 1403., na koje se ne osvrće Jireček, jer on počinje vezama sa Sandaljem 1419. g. Okrom toga moja radnja dopire do 1442. g. a njegova do 1453. (ili još do 1523.) godine.

se Površani. Manja južnozapadna strana ne uspinje se mnogo iznad površine Jadranskog mora. Ona je ono što se prije kazalo, da je Donja Gora i Župa Vitalinska. U Donjoj su Gori sela od Močića do Radovčića. Župa Vitalinska ima pristanište na moru: Molunta. More oblijeva Donju Goru i Župu Vitalinsku i osim malog i velikog pristaništa Molunta čini na sjeverozapadu dva zatona, koje dijeli poluostrvo, gdje je Cavtat. I na jugoistoku je zaton kod Oštrog Rta.

Posred južnog ruba sjevernog visočja diže se Sniježnica, naj više konavosko brdo (654 *m*); na njegovom istočnom rubu nalazi se Bijelotin (522). Visočje se spušta prema jugozapadu u konavosku kotlinu, odasvuda zatvorenu: Konavosko polje, kroz koje teče Ljuta s više potoka. Prama sjeveru se spušta u Hercegovinu. Zubci i Sutorina dijele Konavle od Boke Kotorske.

Sada, 1907. god., ima u cijeloj općini oko 1400 kuća i 11.619 stanovnika; malo ne svi su rimsko-katoličke vjere, latinskog obreda. Sam Cavtat s Obodom ima 904 stanovnika.

Kad imamo da pripovijedamo, kako su Dubrovčani stekli Konavle, kazaćemo u kratko, kako su prije dobili sve zemlje od Cavtata do Pelješca.

Oblast slobodne dubrovačke općine prostirala se u naj starije doba samo stotinjak koračaja ispred gradskijeh vrata. Sve zemlje naokolo bjehu s istoka srpskijeh knezova u Travunji a sa zapada srpskijeh knezova u Zahumlju. Ali Dubrovčani svojijem bogatstvom i sadeći vinograde zapremiše sve zemlje pod vrsima od Župe, od okolice cavtajske u Konavlima do Zatona i Poljica plaćajući godišnje danke srpskijem vladarima. Tek Uroš, sin cara Dušana Silnoga, priznade 1357. godine dubrovačko gospodstvo nad svijem ovijem zemljama od mora do vrhâ i to od Ljute u Župi do Kurila (Petrovasela) u Rijeci, što su Dubrovčani mogli zapremiti tek nekoliko godina kasnije. Te zemlje su oni zvali *Astarea* (možebit od *aestuarium* što znači nisko primorje). Ali već XIII. vijeka imali su Mrkanu i Elafitska ostrva (Kalamotu, Lopud i Šipan) i tako se dubrovačko zemljište dijelilo na: a) grad, b) astareu, c) ostrva. Oko polovine XIII v. ostrvo Lastovo se samo predade Dubrovčanima. Oni stekoše Ston i Stonski rat 1333. god. a Mljet

oko polovine XIV. v. a dobiše 1399. *Terre nove*, t. j. Primorje od Astaree do Stona. Posljednji kraj, što stekoše Dubrovčani, bjehu Konavle i to kupnjom, prije južni dio, pak sjeverni sa razvalinama Epidavra, napokon Vrsinje 1451. god. — Korčula. Brač i Hvar ostadoše pod dubrovačkijem gospodstvom samo za kratko doba. — Iza posljednjeg stečenja Konavala Dubrovčani sačuvaše nepromijenut prostor svog zemljišta do pada republike.

Prije no što Dubrovčani započeše ugovaranja sa Sandaljem za Konavle, Župan Belijak i vojvoda Sanković zapisaše im ovu župu već 1391. god. Za ovaj posao bjehu Dubrovčani odredili kao poslanike Žuna Sorkočevića i Palka Gundulića. Belijak dakle i Sanković odobravanjem svojih porodica i poveljom 15. aprila 1391. god. ustupiše Dubrovčanima ovu župu, t. j. Konavle sa Donjom Gorom (južnozapadnu čest) i s gradom Sokolom (u južnoistočnoj strani) do granica trebinjskijeh i do Dračevice (kod Hercegnovog), do mora od Cavtata do Molunta; okrom toga i Vitaljinu do pristaništa i ostrva Molunta i predviđajući možebit da Konavljani ne će biti zadovoljni, obvezaše se da će im zapovjediti da priznadu Dubrovčane za svoje gospodare, te ako ne bi poslušali, da će ih smatrati za neprijatelje i da će čuvati Konavle od svakog nasrtaja. Kao razlog ustupljenju navode prostodušno da oni tijem vraćaju svakome svoje, jer da su Konavle u staro doba bile Dubrovčana, to jest „starog Dubrovnika", biva Epidavra, pa kad se rasu ovaj grad, da gospoda raška i humska osvojiše nepravedno ovu župu. A kako su Dubrovčani potomci starog Dubrovnika, njihovo treba da bude ono što je bilo njihovijeh preda. Kao drugi razlog navode se i usluge, koje su Dubrovčani učinili gospodi humskoj, bosanskoj i raškoj a nadasve porodici Sankovićevoj i ocu Sanku.

Kasnije, 1399. god., Radič se tuži Dubrovčanima da su mu kupili zemlju njegovu „plemenitu" bez njegova „savjeta". Oni mu odgovoriše da to nije istina i da su im kralj bosanski i sve njegove velmože bili potvrdili to imanje. Poslije se izmiriše. Ali se razmirica ponovi, te Dubrovčani ostadoše bez Konavala, sve dok im ih ne ustupi Sandalj 1419. godine, ma i da im kralj bosanski Tvrtko bješe 1405. g. potvrdio sve njihovo imanje.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Dr. Josip Smodlaka. — *Posjet apeninskim Hrvatima. Putne uspomene i bilješke. Izdanje hrvatske knjižarnice u Zadru. 1906.*

Dr. J. Smodlaka putujući u proljeću 1904. po Italiji posjetio je i naše slovenske naseobine u Kruču (Živa Voda) (= Acquaviva, Collecroce), Stifiliču (San Felice Slavo) i Mundimitru (Monte Mitro) i već potalijančenoj Palati u provinciji Campobasso. Već prije pok. Medo Pucić i Kukuljević, pa Risto Kovačić, naši, rus Majkov, bugarin Drinov, poljak Hanuš, i drugi bavili su se ovim „našim ljudima" i posjetili ih. Naj veća je od ovih naseobina Kruč (Colle Croce), pak je Stifilič, a naj manja je Mundimitar. Svaki od ovih triju gradova ima svoju općinu a sve ove naseobine zajedno imaju nešto veću površinu nego ostrvo Solta kod Spljeta sa pet hiljada stanovnika, od kojih je devet desetina „naših ljudi", kako oni kažu, dakle 4500 Slovena; ostali su Italijanci, koji se, kad se nastanu i oženu, nadasve u Stifiliču, pohrvate, „poslovene", te odgajaju svoju djecu u našem jeziku, ali u isto doba doprinose kvarenju „našeg" narječja.

Pisac pripovijeda da je između ovih „naših" XIX vijeka odvojio učenosti i ljubavi za svoj jezik, nama i prije poznati, Ivan de *Rubertis* (sl. *Lubertin*) (1813-1889) iz Kruča, profesor državnog liceja *u Casacalenda*, koji je prijateljevao s pok. Medom Pucićem i mnogim drugim slovenskim učenjacima i rodoljubima u slovenskim zemljama a odgojio je svu „našu" inteligenciju u onim naseobinama. Sam se književnik Ascoli dičio njegovim prijateljstvom. Iz ovih naseobina ima mnogo „naših" ljudi, koji su učili liječništvo, ljekarništvo, prava i ost. te djeluju sada i izvan naseobina a ima ih mnogo učenika u napuljskoj universitati. Sinovac je profesorov Cesare de Rubertis, općinski liječnik na Palati, tu blizu, gdje se prijašnja „naša" naseobina već izgubila u talijanskom moru. Ali je naj veći čovjek, što su ga dale naše naseobine, *Nikola Crni* (Nicolò Neri), profesor u napuljskoj universitati, politički mučenik za italijansku slobodu, koji se, izlazeći na borbonsko stratište u Napulju, oprostio od svojih zemljaka riječima; „*Nemojte zabit* (zaboravit) *naš jezik!*"

Dr. Smodlaka predstavlja vrlo povoljno ćud ovih Slovena a manje povoljno ćud susjednih im Arbanasa. To se slaže

s obavjestima, koje smo 1879. godine čuli u Napulju iz usta mladog inženjera Pepe, iz porodice poznatog generala Pepe, koja u onim naseobinama ima kmeta Slovena i Arbanasa.

Pisac pripovijeda sve posjete i razgovore s „našim ljudima" i nastoji da po jednom natpisu od 1531. god. na crkvi u Palati, po predajama, po prezimenima i po njihovu jeziku sudi, otkle su oni došli, pa i ma da pisac nije strukovnjak u ovoj vrsti, njegovo je pisanje vrlo zanimljivo. On odbija mnijenje da su ove naseobine bugarske, i ono da su srpske s Kosovapolja ili iz Arbanije, da su iz Boke, ili iz Dubrovnika, a pristaje uopće na to da su iz Dalmacije, kako tvrdi napomenuti natpis, predaja „naših" ljudi onamo i predaja u nas u selu Bačini blizu ušća Neretve, gdje narod pokazuje ruševine Mirkovih dvora, otkle se Mirko s mnogo naroda iselio preko mora. Pisac odreduje neretvansko-biokovsko primorje kao kraj, iz kojeg su došle one naseobine onamo u Italiji i potkrijepljuje to mnijenje tim što izmedu njih ima sedam prezimena iz ovog našeg kraja, biva: Mirko, Papić, Tomić, Peko, Mileta, Iveta i Rado i tim što su oni „naši" ljudi štokavci, što imadu ponajviše štokavske skupine suglasnika, što imadu isti naglasak i što mu se čini da se njihovo narječje najviše približuje jeziku koji se govori u Trpnju i okolici na Stonskom Ratu.

Ovi Sloveni su rodoljubni i nastoje da sačuvaju svoj jezik, te su 1904. osnovali Slovensku Knjižnicu u Kruču i preporučuju se narodu srpskome i hrvatskome u svim našim zemljama da im šalju na dar naših knjiga i razglednica, jer osim knjižnice sastavljaju zbirku razglednica i narodnih nošnja iz svih naših zemalja, te im je i pisac ovog sastavka poslao onomadne nekoliko razglednica. Knjige i razglednice treba im poslati pod ovim naslovom:

„Slovenska Knjižnica u Kruču"
„Biblioteca slava in Acquaviva Collecroce"
„Provincia di **Campobasso**".
„Italia".

Ko im pošalje razglednice, neka naznači mjesto svog boravka i stavi svoj potpis. — Najkorisnija bi knjiga za njih bila:

Pietro Budmani: Grammatica della lingua serbo-croata (illirica). Vienna 1867. Ko je ima, neka im je pošalje na dar. Preporučujemo svakom rodoljubu da pročita ovu Smodlakovu knjigu. Ona je uprav zanimljiva. Samo treba žaliti da katkad ima po dosta štamparskih netačnosti; na 8. stranici na pr. ima ih oko desetak. Vanjska je oprema lijepa, papir dobar i štampa čista. — A. Vučetić.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Srpski novelista g. Miloš Martinović napisao je pod pseudonimom kroz dugi niz godina mnoštvo izvornijeh priča i novela. U njima su vjerno istaknuti narodni običaji i iznesen velik broj izraza i riječi još nepobilježenih i živo se predstavljaju razni pojmovi u narodu u Crnoj Gori, u Bosni i Hercegovini. Neke pripovijesti mogu pobuditi zanimanje i samih prirodnjaka, kao što je ona posve istinita pod naslovom „Lisičja premudrost". U njoj pisac pripovijeda ovo: „Jednom nekoliko ljudi u šumi opaziše lisicu gdje ide od grma do grma i u svaki se zavlači i nešto bijela i okrugla nosi u zubima. Gonetali su da to ne budu jaja. Ona napokon s nešto velika bijela u zubima pođe na vodu i naj prvo uroni u nju rep, te sve po malo stražnje tijelo pak upadajući po malo sve to dublje u vodu, zaroni u nju i s glavom. Seljaci tada počeše žaliti da se lisica utopila, ali tek se sjetiše toga, kad lisica iz vode na suho na drugi kraj i bježi u goru. Ljudi tada podoše da vide ono nešto bijelo, što je plutalo po vodi. Kad što bješe? Klupko ovčje vune što je lisica bila skupila po grmovima, gdje se ovce, kad prolaze, zadjenu svojim runom, te im grm iščupa nekoliko dlaka. Ali klupko bješe krcato buha, kojih se lisica svojom mudrosti bješe oprostila."

Ove su priče i novele djelomično štampane po novinama. Ali je g. Martinović sada naumio da skupi sve to blago, i ono još neštampano, i da mu bude izdano u jednoj knjizi. Te su priče i pripovijesti kratke a ima ih za 20 i više štampanijeh tabaka.

— *У Српском књижевном гласнику* свесци од 1. маја о. г. има оцјена нашега *Ф. Кулишића* о дјелу Криста П. Доминковића: Сличице са села из дубровачке околине. Писац се изјављује похвално. Књига се може купити у писца, у Сплету код Морпурга, у хрв. књижари у Задру, како смо навијестили пригодом оцјене у Срби.

— *Кнез Константин Немања*, самозвани, посљедњи потомак династије Немањића. О њему Ем. Цветић доноси у С. К. Г. од 1. маја прилог са 5 писама од 1834-5. г. Тај је кнез у ствари био Константин Игњатијевић, звани Славуј, родом из Беркасова, стражмештар у аустријској војсци, пак варошки капетан у Биограду. Из писама проистиче да га је кнез Милош помагао редовито новцем и да су и он и власти поступали с њим веома обзирно.

— *Zakon i analogija u jeziku.* „Branič" u svom 8. broju donosi člančić o zakonu i analogiji u jeziku i tvrdi uz Vuka i Jovana Živanovića protiv Maretića da se u književnosti imadu upotrebljavati oblici po zakonu, a oblici po analogiji samo, ako su istisli iz živog jezika i književnosti oblike po zakonu.

— *Ivan pl. Zajc, hrvatski komponista.* Dne 25.-27. aprila o. g. proslavljena je naj svečanije u Zagrebu 70. obljet. rođenja i tisućeti opus ovog komponiste.

— *„Salome" Rikarda Strausa* u Šatlé pozorištu u Parizu predstavljena je prvi put 6. maja o. g. u posve punom teatru. Komponist je upravljao sa 110 muzičara. I on i oni koji su sudjelovali bili su više puta urnebesno pozdravljeni. Ovoj njemačkoj predstavi bio je nazočan predsjednik republike Falier s gospodom, nekoliko ministara i poslanika i mnogi umjetnici i izvjestioci.

— *Besplatno pozorište.* Hamburško-američko plovidbeno društvo uzelo je u najam naj veće pozorište u Hamburgu, gdje će se izvršivati izabrani dramatski i muzikalni komadi svakog nedjelnog jutra u sezoni 1907-8. Svi činovnici društva, koji dobivaju manje od 50 maraka na nedjelju, ulaziće u pozorište mukte; ostali će plaćati naj manju ulazninu.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke.* Zdravstvena znanost može se svesti na jednu samu riječ: Čistoća. Čista voda i čist zrak njeni su poglaviti stubovi. Smiles.

Svaka je laž loša stvar, koju treba izbjegavat. Aristoteles.

Bolje je da učiniš jednu stvar dobro, neg stotinu na pola. Göthe.

— *Mjerenje vremena u Nepalu u Hindostanu.* Tu se od starine mjeri vrijeme ovako. Ima mjedeni sud sa rupicom na dnu. Sud pliva na vodi, koja malo po malo ulazi u nj. On se napuni šezdeset puta na dan; pođe dakle na dno u 24 minuta. To se vrijeme zove *gari.* Svaki *gar* se dijeli na 60 česti a svaki od ovih dijeli se opet na 60 dijelova.

— *Ultramikroskopija.* Dosada su mikroskopi uveličavali naj više 3000 puta predmete. Dva njemačka fizičara Siedenkopf i Zsigmondy izumili su način, koji dopušta da se može vidjeti predmet, te tek dopire do veličine od jedne miliontine od milimetra. A ultramikroskopija sastoji u tome da se poprečnim (transversalnim) pravcem udari svijetlim snopom na predmet, koji se motri i postaje tako vidljiv.

— *Telefotografija bez žica.* Izumilac Balsera opituje sada u Madridu prenošenje fotografije bez žica sustavom hercovih valova.

— *Рим у будућности.* Е. Гаглиарди из Рима објелодањује у бечком фремденблату своја разматрања о будућности вјечног града. Он каже да је Рим сада тако премален према броју пучанства да не ће бити чудо да до брзо мноштво људи без стана подигне чадоре на празним мјестима, поред противљења власти, само да нађу једно заклониште, јер сада многијем није могуће имати ни нај тијеснију собицу, те ма и да има станова, који стоје годишње од 6 до 10 хиљада лира, огромна већина становништва не може ни да помисли на таке станове. И у истину број становника, којих је 1870. године, кад је пало свјетовно господство папино, било 209 тисућа, нарастао је до дана данашњега до 520 тисућа, а сваке године расте број становника за 14 хиљада. Али концем минуле године није било станова него за само 425 тисућа становника. Кад Рим постаде главним градом Италије, почеше, истина, градиги мноштво кућа, али иза финанцијске стрмоглавице 1894. год. престане грађење за неко доба. У толико станарина постајаше све то више; с те невоље помножи се број злочинстава тако зване *мала вилла.* Истина оне куће, које су за дуго времена стале недограђене и наличиле развалинама

сада су довршене; али оне не могу бити достатне за број пучанства. Треба стога градити; али градиво је јако поскупило, тако исто и радња, још више и земљиште. Окром тога ко би хотио градити, треба да се непрестано боји беспослица. Овој се невољи досада није доскочило, јер ни држава ни општина нијесу се побринуле, како треба, да уклоне невољу. Истина давале су банке предујмове за градњу, али нико не може добити стана него за годину дана а иза тога повиси му се станарина. Ове невоље не би било у толикој мјери, да су се створили нови градски котари; хтјели су помоћи само тим што су се рушили стари крајеви града и у њима подизале нове куће. Држава је пако мислила да ће помоћи ударајући порез од $3^0/_0$ на земљишта ненаграђена и опраштајући кућарине за десет година нове куће. Окром тога основала су се многа грађевна друштва, али су ова без потребитих главница, и тако није досада отклоњена несташица станова. Једину изнимку чине жељезнички намјештеници, којим је учињена најв ећа погодност, јер им је за њихове куће продавано земљиште мало не бадава, по 5 лира на четворни метар а једна штедионица дала им је предујам од 3 милиона лира. Нешто се учинило и за раднике, али много мање; општина је наиме дала седам стотина тисућа лира за њихове станове.

Али је у ово посљедње доба побудио опште занимање приједлог, који је учинио Оторино Раимонди, управитељ пучког листа *Messaggero* за излијечење ове невоље. Он је везао питање јавне расвјете са питањем станова. Друштво за расвјету (гас и електрика) у Риму има монопол за то до 1928. године. По уговору то друштво нити је дужно, нити је власно да расвјетљује улице којих сада нема и којих ће бити, кад се проширн град. Стога Раимонди предлаже да друштво смањи своју досадању тарифу за 1·7 до 2 милиона лира на годину, ако не ће да општина узме монопол расвјете у новим четвртима града. Раимонди би хотио да општина капитализује за 30 година ову главницу и да употреби новац за градњу кућа за сиромашније пучанство. Његов приједлог у опште одобравају.

У толико никакво питање не занима толико колико нови грађевни правилник, који би имао ступити у крепост 1908. г. и укинути стари од назад 25 година. Осим тога план новога града већ је нацртан. На њему се може видјети Рим у повећаном простору. Сви убави постранци седам брежуљака биће награђени у 25 година. Али при томе моћи ће се једнако и надаље уживати гледајући с висине Пинча, јер се нови дијелови града налазе иза брда и не могу се ни сада видјети с Пинча. Престаће, дакако, тишина на Авентину и на путевима који воде у Кампању, јер ће се ту градити куће. Нове четврти биће од *Porta Popolo* до *Ponte Molle*, на *Piazza d' armi*, код базилике Сан Паоло и код базилике Сан Лорензо. Чегвртина цијелог града одређена је за паркове, какве их готово нема ниједан свјетски град. Monte Pincio, Villa Borghese i Parioli биће стопљене у велике садове, које ће ресити тропикално биље, поме, борје и чемпреси. На вијалу на подини брежуљка Паријоли градиће се само виле; тако ће бити и уздуж класичне *via flaminia*, сада позориште пучке буке; тако ће исто бити на подини Monte Maria. И југ града добиће парак на Јаникула, гдје се већ почело садити код лијепе виле Doria-Pamfili. Каква ће то колосална насада бити, доста је напоменути да у средишњој кругљини тог парка могао би комодно стати колосеум или *piazza del*

popolo. Биће још и велика археолошка шетња између *vie ostiniense* и старе *via latina*, те ће ту бити двије горостасне алеје на земљишту сада тешко приступну.

Римски је магистрат одобрио опсег раширења а одгодио расправљање о појединостима на згодно вријеме. Затим ће министарство донијети приједлог закона у парламенат, да буде одлучено, колико има судјеловати држава за ово проширење вјечног града.

— *Ruska naseobina u Kaliforniji*. Дошли су мнogи Rusi, a на путу ih je још три хиљаде, да утемеље у Калифорниji земљоградничку задругу. Насељенici ће бити размјешteni на простору од 50 хиљада акри земљишта.

— *Pobjeda naših mornara*. U Hampton Roadsu u Sj. Americi свршиле су 5. маја међународне регате, у којим је учествовао austro-ugarski крстаš „Sanct Georg" sa samo нашим mornarima (Srbima i Hrvatima). Била је једна једина награда и то сребрни врч (покал). Њу је добио Sanct Georg, јер је стигнуо први у двије регате s ladama jedrenjačama. U drugoj ragati s ladama jedrenjačama i na vesla stigao je drugi, a u ragati na vesla protiv engleskim mornarima стигнуо је једнако drugi. Како се iz ovog primjera vidi, наš је народ по врлини први на мору. Упамтите!

— *Plaćanje poreza u New-Yorku*. Господа Russel-Sage платиће ове године 37 милиона franaka u ime poreza. Наj више од свакога плаћао је до сада Andrija Carnegie, t. j. 36 милиона i 300 тисућа на годину. John Rockefeller плаћа само $15^1/_4$ милиона.

— *Nenadani ribolov*. Sen Lui, lađa srdelarka pod patrunom (zapovjednikom) Simonê iz luke Konkarnô u Franceskoj, ulovila је у ноћи од 5. до 6. маја morskog psa (žensku) od vrste *putnika* (pélerin), koji је dug ne manje nego 7 *m* 70 *cm* od glave do repa. Riba istegnuta na kraj pobudila је izvanredno zanimanje sa strane onih primoraca, koji su se skupljali da je vide.

— *Izumi i breveti*. Posljednjih 60 godina podijelilo se po cijelom svijetu 2,500.000 breveta. Troškovi, koje su platili izumitelji, dopiru do 450 miliona, a svaki brevet za njegovo proučavanje i redakciju stoji poprečno 500 franaka; to sve stoji dakle 5 miljarada. Ali na 100 breveta samo deset pokriju troške i korisni su.

Izložbe.

— *Srpska umjetnost na londonskoj izložbi*. U ovoj izložbi zastupano је srpsko kiparstvo i slikarstvo, srpska ćilimarska industrija, srpska ženska domaća radnja, fotografska umjetnost, srpske državne građevine u slikama, kartografija, srpske štamparske i litografske radnje, knjige štampane od srpskih društava; zbirka oružja srpskog vojnog muzeja i g. St. Ćurčića, srpski etnografski muzej, osim toga srpska izvozna banka, vinodjelska škola u Bukovu, prodavaonica suhih srpskih šljiva Ilije Paranosa iz Šapca, zbirka srpskih poljoprivrednih proizvoda, odijeljenje biogradske općine i ostalo.

Polača u kojoj se nalazi srpska izložba sva је okićena velikim srpskim zastavama.

Kad se uljeze u vežu, vide se dvije velike slike iz srpske historije, biva „Krunisanje cara Dušana u Skoplju" Paje *Jovanovića* i „Sv. Sava blagosilja Srbe" Đ. *Kristića*. Veliko se mnoštvo posjetilaca kupi oko ovih slika, koje zadivljuju svakoga. Na sredini veže је velika vajarska umjetnina „Ribar"

Roksandića za vodoskok; desno i lijevo su biste srpskog kralja Petra ukrašene cvijećem i pirotskim sagovima, po stijenama su velike slike nasljednika srpskog prijestolja, Đorđa, kraljevića Aleksandra, princese Jelene i princa Pavla.

Umjetničko odijeljenje ima tri dvornice. U prvoj dvornici, narodnog biogradskog muzeja, privlače pažnju publike: „Guslar" Paje *Jovanovića*, „Ruđer Bošković", „Utopljenica" i „Anatomija" Đ. *Krstića*; „Vesela Braća" i „Amoreti" Uroša *Predića*: „Konavoka" *Muratova* i „Guslar" R. *Vukanovića*. Ovi su slikari predstavnici moderne srpske umjetnosti u muzeju. Kolekcija istorijskih slika i radovi Katarine *Ivanović* nailaze na općenitu simpatiju.

U drugoj naj većoj dvornici radovi su članova „Lade". U ovom odijeljenju su vajarska djela jedinog kipara Đoke *Jovanovića*. On je izložio svojih dvanaest vajarskih umjetnina, koje odvajaju monumentalnošću; izmedu njih je djelo: „Oslobodioci Srbije Kara-Đorđe i Miloš", pa drugo „Tuga", te djeluje izvanredno nježnom izradom i osjećajem kojim je zadahnuo hladni mramor; zatim „Napuštena", figura u bronzi, pak maska Milovana Glišića, te „Perunika", mala figura i napokon relijevi kralja Petra i kraljevića Đorđa i medaljon Karađorđe i kralj Petar. Od slikarija privlače naj višu pažnju: portreti generala Horvatovića, koje je dobro modelovao i tačno nacrtao Stevo *Todorović*, živi i krepki pejsaži crnogorca Petra *Počeka*, autoportret mladoga slikara Milana *Milovanovića*. Odvajaju takođe i slike „U Ateneu", „Baba Jula" i „Štrajk", koje je izradio Josip *Danilovac*. Ali na prvom redu su znameniti od artista ovi radovi *Muratovi*: „Citisus, Dafne i Kloe" i njegovi portreti a naj više slika Dum Andra. Padaju u oči: „Ciganski logor", „Vjetar", dva peisaža iz Topčidera: „Posljednji zrak" i „Veče" i slika „Buđenje", sve B. *Vukanovićke*. „Ciganski su logor" i „Vjetar" možebit njeni naj bolji radovi, a ona dva peisaža nježnošću kolorita privlače pažnju.

Jedna od naj većih slika ove grupe jeste „Molitva" Rista *Vukanovića*, triptih originalan po ideji a odličan s dobro smišljenog vezivanja tona.

U trećem salonu umjetničkog odijeljenja nalaze se radovi umjetnika izvan društava i vidi se izvanredni relijev „Kako je srpski guslar oslijepio"; to je djelo A. *Bocarića* iz Skoplja; u istom je salonu izloženo i *Roksandićevo* vajarsko djelo; slikarije znamenitije su ove: „Pad Stolaća" i „Glava Cara Lazara" Đ. *Krstića*; „Hajduk Veljko" i „Carica Milica", dobre slike *Rangeovića*, dvije slike Dragomira *Glišića*, od kojih je bolja „Glava Starca"; zatim dobar autoportret Nikole *Milojevića*.

U četvrtom salonu nalaze se fotografski radovi Milana *Jovanovića*, braće *Gjonića* i fotografske slike krajeva iz Srbije i velika geografska karta Balkanskog poluostrva i dr. Engleska štampa povoljno sudi ovu srpsku umjetnost, a Englezi su se iznenadili ovako velikom zbirkom iz Srbije. D. k.

— *Izložba u Beču*. U izložbi „Dijete" u rotundi na Prateru u Beču dalmatinsko društvo za promicanje industrije i čipaka podignut je paviljom s bogatom i lijepom zbirkom dalmatinskih narodnih radnja i čipaka. Između izloženih predmeta ima i lutka odjevena i opremljena vrlo lijepim dalmatinskim čipkama, koje vrijede dvije tisuće kruna. Jedna seljakinja na otoku Pagu i male djevojke u Spljetu, u školama za čipke u Pagu i Spljetu,

izvršile su tehnički izvrsne radnje po uzorku narodnih rađa na lijepim košuljama i ručnicima paških seljakinja. Od veziva divne su radnje trinaestgodišnje djevojčice Marte Vranjković iz jednog od naj siromašnijih sela Škradinskih povrh Šibenika. Ima narodnog veziva iz Boke Kotorske, odijelo male Konavoke kraj Dubrovnika i narodnih odijela sjeverno-dalmatinskih. Izvan ovih radnja ima rezbina iz Knina.

— *Pomorska izložba u Bordo-u.* Francuski kolonijski ministar M. Miljê-Lakroâ predsjedao je 2. maja svečanom otvaranju međunarodne pomorske izložbe u Bordo-u pod zaštitom francuske pomorske lige u kojoj je admiral Žervê predsjednik. Ova izložba, preznamenita i za opće interese i za posebne one velike pomorske luke, namještena je na pijaci Kijnkons. Zgrada sastoji iz tri poglavite, odijeljene zgrade: iz kolonijske polače, iz ligina paviljona i iz velikog salona za svečanosti a podignuta je po osnovama i pod upravom M. Alberta Turnera, vladinog arhitekta, koji je već stvorio znamenita djela a bile su mu povjerene i radnje prijašnje izložbe u Bordo-u 1895. godine.

— *Universitatske svečanosti u Lilu.* Znamenite universitatske svečanosti bile su u nedjelju 5. maja u nazočnosti M. Bajê-a upravnika više nauke, Liarda, podrektora pariske akademije, Žila Gotiera, upravitelja u gabinetu ministarstva za javnu nastavu. Jedna od naj markantnijih tačaka u programu ovih svečanosti bilo je svečano otvaranje „Đačkog doma", prvog ove vrste u Francuskoj. Ova kuća, prelijepa zgrada, mogla je biti podignuta samo s darežljivosti plemenitih darovatelja, kao što je grad, koji je poklonio zemljište, M. Lyon, rektor koji je darovao 50 hiljada franaka, što je iznos naknade, koju je njemu platilo francesko željezničko društvo za gubitak sina u željezničkoj katastrofi kod Šapele; M. Leonard Danel, poznati filantrop, koji je darovao 25000 fr. i dr. Lilski đaci, koji su bili nazočni na ovoj svečanosti zajedno sa drugovima iz ostale Francuske i s predstavnicima stranih universitati, sastali su se u kongres, gdje su ustanovili osnovu narodne zajednice svih đaka u Francuskoj i nekoliko drugih universitati na strani. U toj prigodi vidjele su se lijepe narodne nošnje i krasne uniforme đačkih izaslanika sa strane.

Zabavna putovanja austrijskog Lloyda g. 1907. Ovo naj starije i naj moćnije vatrenjačko plovidbeno društvo u našoj monarhiji uredilo je ove godine četiri putovanja u razne zemlje; četvrto je započelo 25. maja o. g. Jesenas će prirediti još koje putovanje. U tu svrhu izdalo je na njemačkom i francuskom jeziku reklamnu knjigu, vrlo lijepu i fino ilustrovanu sa vrlo krasnim razglednicama krajeva, kuda će krenuti putovanja. Za to je određena naročita zabavna vatrenjača *Thalia* koja je ugodno, udobno i bogato uređena.

Sokolstvo. Srpska sokolska župa *fruškogorska*, skoro ustanovljena i uzakonjena, jest udruženje svih srpskih sokolskih društava u Slavoniji.

— *Šabački Soko.* U nedjelju 14 (1) aprila o. g. obnovljeno je staro sokolsko društvo u Šapcu, pod imenom „Šabačko gimnastičko društvo Soko". I zbor je njegov bio u hotelu Kasini pod predsjedanjem predsjednika općine g. Marjana Gajića i tu se izabrali društveni časnici.

Нове књиге. - Nove knjige.

— *Стеван И. Самарџијић.* Из наше нахије. Приповјетке и слике. I. Београд. Давидовић. 1907. Цијена 1·50 п.

— *Фр. Шилер.* Синовац као стриц. Комедија у три чина. Превео с немачког М. Ст. Станојевић. Београд. А. Петровић. Цена 40 д. п.

— *I. Vojnović.* Smrt majke Jugovića. III. izdanje. Zagreb. 1907 Dion. tiskara.

— Odabrane pjesme *Zmaja Jovana Jovanovića.* Priredio prof. Dr. M. Šrepel. Cijena 1·60 K. L. Hartmann. Zagreb.

— *Spomenica* državnopravnih pitanja hrvatskih. Prof. J. Pliverić. 2 K. L. Hartmann. Zagreb. Knjiga se bavi povrijedama nagodbe.

— R. Jezerac: „O Dokonicama" Don Ilije Ujevića. Preštampano iz „N. Jedinstva". Spljet. Nar. Tiskara 1907.

— *Nuova Rassegna* di letterature moderne. 1907. N.ro 2. 3. febbraio-marzo.

— *Riza Beg Kapetanić-Ljubušak. Hadžun.* (Hadži Mehmedbeg. Rizvanbegović). Drama u 5 čina. Sarajevo. Vlastita naklada. 1906.

— Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu izdaje za 1906. g. ove knjige: 1. Dvorniković: Temelji psihologije. 2. Pedagogijska Enciklopedija I. sv. XII. 3. Iz života za život.

Pripovijetke i pjesme za mladež sa slikama od *Vj. Novaka.*

Davorin Trstenjak, Prirodni uzgajatelji. Zagreb 1907. Lav. (L. Klein) Hrv. knjiž.

— *Prvo progonstvo Evgena Kvaternika* 1858-60, nap. Ch. Šegvić. Zagreb. 1907. Cijena 2 K 50 p.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

3. Мустафа, заповједник једне фусте (лађе) из Авлоне потврђује дне 17. јула 1486., да је по овлаштењу писма царева примио од дубровачке владе у име харача 40 паства свите и да их је укрцао на своју лађу.

4. Сам цар Бајазит II. 28. марта 1497. очитује да су му поклисари дубровачки, властела Михоч Растић и Степко Волчовић предали харач од 12·500 г.

5. Посљедња је исправа о харачу (пријевод канцеларијски у дубровачкоме нарјечју) из турскога цара Мехмеда од год. 1684, мало мјесеца послије бечког подсиједања с писмом великога везира; ове су исправе из Дринополја.

6.—8. Од цара Бајазита II. (1481.-1512.), сина Мухамеда II., освајача Цариграда, имамо два писма а треће је у његово име писано од Анмет-паше у његово име, да су са стране Дубровчана примљене вијести. Једно је царево писмо од 2. марта 1500 из Дринопоља и каже да је неки Симко донио те вијести. Друго је из Цариграда 7. априла без године, а треће Ахметово писмо не само да каже да су од Дубровчана примљене вијести, него и да неки Живан, који се потурчио, не ће моћи више чинити зла Дубровчанима, јер га је влада турска послала у Натолију. Ово је писмо писано из Цариграда 10. јуна без године.

9. Једна исправа Селима (I. или II.) из Цериграда од 4. јула без године (а биће 1512.-20. или 1566.-74.) тужи се Дубровчанима и пише да је новски кадија дао на знање порти, да је један калуђер поставио у залог један град крај мора, гдје има много трговине, с чега много губи турска царина и џумрук над мархом, соли и другијем стварима и караванцима, јер је запријечен пут; зато заповиједа Дубровчанима да настоје еда не буде штете и запреке ни трговини турској, ни трговцима. Исправа је писана посве ружном стилизацијом и језиком, те је тешко разумјети.

10. Једна исправа цара Мехмода II. (1451.-81.) налази се у пријепису, који је учинио Мароје Птичић логофет дубровачки из самог царевог листа, како се види из његове биљешке на дну пријеписа. Мароје био је писар у Дубровнику осам годишта од 1474. до 1482. Изворно писмо писано је 3. јануара без године (1477?), те цар пише да су поклисари херцега Влатка били на састанку с дубровачкијем поклисарима и ту да су они тужили и искали од Дубровчана четири тисуће перпера од дохотка за Конавле и 19 тисућа дуката од поклада. Али да је он пронашао, да ништа нијесу дужни Дубровчани. Заповиједа им да му даду тисућу дуката као намиру и да он не смије више ништа искати. Налаже напокон Дубровчанима да више не помагају Жарка и да га не примају.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. VI. ДУБРОВНИК, 15. јуна DUBROVNIK, 15. juna 1907. Бр. 11. Br. 11.

DUBROVAČKA KNJIŽEVNOST.

Un. Profesor **Pavle Popović.** Biograd.

Ima na južnom Primorju, na samoj obali i pred otvorenom pučinom, jedan malen grad, nazidan na stijeni i padini jednog brijega, opasan visokijem, sivijem starinskijem zidovima, utvrđen masivnijem kulama; grad pun jednolikijeh visokijeh kamenijeh nekrečenijeh kuća, grad sa puno manastira i crkava, i lijepijeh zgrada talijanskog stila, sa uskijem ali čistijem i lijepo popločanijem ulicama; i taj grad, koji je danas jedno vrlo prijatno mjesto za turističke izlete, bio je nekad dugo vremena kroz mnogo stoljeća Srednjega i Novoga vijeka, bogat, kulturan i slobodan, dok su ostali srpski krajevi, uslijed nesrećne turske invazije, bili lišeni i bogatstva, i kulture, i slobode. Taj je grad Dubrovnik. U Dubrovniku se, krajem 15. vijeka, razvila književnost na srpskom jeziku i trajala intensivno do kraja 18. vijeka, kad je, zajedno sa ugledom i slobodom dubrovačke republike, počela da vehne i da se gasi.

Dubrovniku je bilo suđeno da prihvati srpsku književnost u trenutku, kad je stara ćirilovska književnost počela padati, i da je održi dok se nova književnost ne počne radati. Samo, ta je književnost bila sasvim drukčija od one stare. Prije svega, vrijeme je bilo drukčije, i mjesto Srednjeg Vijeka ovdje je vijek preporođaja; a poslije i svijet je bio drukčiji, katolički mjesto pravoslavnog, republikanski mjesto monarhičnog, odgojen na način talijanski a ne vizantinski, jer je taj svijet imao hiljadu veza, kulturnijeh i trgovačkijeh, s Italijom koja mu je bila najbliža od kulturnijeh zemalja i koja mu je, u ostalom, sve te zemlje zamjenjivala. Otuda je došlo, da se književnost koja se u Dubrovniku javila na narodnom jeziku, odmah stala upravljati

prema talijanskoj, odmah na nju počela naslanjati i prema njoj se razvijati, i da ta književnost predstavlja talijansku književnost u malome, isto onako kao što stara književnost predstavlja vizantinsku.

Ta književnost je obilna i bogata, bogata po broju svojijeh radenika i spisa. Nju su njegovali svi kulturni staleži dubrovačke republike, vlastela i pučani, knezovi, senatori, zapovjednici gradova i mjesta, i svi drugi činovnici republike do pisara po opštinama, pa trgovci i zlatari, pa fratri i popovi, i žene čak. Oni su pisali pjesme svojijem mnogobrojnijem draganama, ili pjesme, kojima su slavili Boga i hrišćanske vrline, ili pjesme, kojima su veličali djela srpskog i ostalijeh slovenskijeh naroda, ili, najzad, pjesme za šalu, podsmjeh, zabavu; oni su sastavljali drame i komedije, iz stvarnog života, istorije, mitologije ili fantastičkog svijeta; oni su njegovali crkveno besjedništvo, ili onu malu i neuglednu pobožnu književnost koja je po Italiji bila u velikom jeku; oni su uopšte mnoge rodove talijanske književnosti i kod svoje kuće njegovali, i to često po aristokratskom načinu, za sebe i svoje prijatelje, i često ostavljali svoje spise u rukopisima, katkada nevezanijem i rasparenijem rukopisima pisanijem latinicom, i to talijanskom ortografijom, a rjede ih štampali u starijem talijanskijem štamparijama po Mlecima, Rimu, Florenciji, Jakinu (Ankoni) i t. d.

Tu književnost, čije su nam okolnosti mnogo bolje poznate, nego okolnosti stare, možemo prelaziti hronološki, po vijekovima.

Krajem *15. vijeka* bili su u Dubrovniku prvi pjesnici *Šiško Menčetić* (1457-1527) i *Đorđe Držić* (1461-1501), prvi vlastelin a drugi pučanin i sveštenik, i njih su dvojica ostavili puno kratkijeh pjesama, Menčetić blizu šest stotina a Držić preko stotine. Pjesme su njihove, sa minimalnijem izuzetkom, ljubavne, i u njima je opjevana ljepota njihovijeh dragana, sviju dragana, plavijeh, crnomanjastijeh i drugijeh; opjevane su njihove ljubavničke želje, njihova vjerna služba draganama, njihovi uzdasi; opjevani su i momenti sreće u ljubavi koja nije bila ni najmanje platonska, kao i momenti žalosnijeh rastanaka ili kajanja; jednom riječju ispjevana je cijela gama ljubavnijeh tonova, vedrijeh i veselijeh, kao i crnijeh i žalosnijeh.

U tijem pjesmama, naravno, ima dosta repeticija, katkada ima i nevještine, blijede boje i prozne sadržine, ali nije to što karakteriše ovu ljubavnu liriku. Glavne su osobine njene pretjerivanje, hiperboličnost, afektovanost u osjećajima i izrazima, retorsko uveličavanje ljubavi koja se predstavlja kao trubadurska, besprekidno variranje jedne iste poetske ideje, katkada duhovitost ili finja aluzija, mnogo rjede čist i otvoren osjećaj i njegov prirodan izliv, vrlo često virtuozan oblik pjesme, sa akrostihom imena pjesnikova ili njegove dragane, jednom riječju, cijela komplikovana i afektovana poetika Petrarkina, sa svima manama i vrlinama, koju su ova dva dubrovačka dioskura, za dugi niz godina, a bez talenta talijanskog pjesnika, podražavali.

Kao što se vidi, u 15. vijeku književnost je vrlo jednostrana; tu je samo poezija, i to ljubavna. Od religiozne, dodajmo, ima samo vrlo malo stihova u Menčetića, kao što od dramske poezije ima jedan malen i neoriginalan pokušaj u Držića. Drugijeh vrsta poezije nema. U prozi jedva da ima koji lekcionar za potrebe crkve.

U *16. vijeku* književnost se mnogo više razvija. Svi početi ili naslućeni radovi nastavljaju se u većijem i mnogo većijem razmjerama, novi rodovi javljaju se takođe i obilato.

Ljubavna poezija, da nju od lirske poezije najprije pomenemo, tako obilato i sistematično početa s prvijem dubrovačkijem pjesnicima, nalazi veliki broj posljedovača. Mnogi književnici 16. vijeka, i oni kojima ljubavna poezija nije bila glavno, pišu ljubavne pjesme, po tradiciji, po navici. Marin Držić, Nikola Nalješković, Miho Bunić, Maroje Mažibradić, Sava Bobaljević, Dominko Zlatarić i drugi, svi idu stopama Menčetića i Držića. Naročito u drugoj polovini vijeka, kad su se književne družine po ugledu na talijanske akademije počele podizati, i kad su i žene počele književnost njegovati, najprije Cvijeta Zuzorićeva, a za njom i druge — ljubavna poezija osvoji sasvijem, i cio književni svijet zacvrkuta petrarkinskim jezikom. A Cvijeta Zuzorićeva bila je vladika (vlastelinka), bogata, vrlo lijepa i vrlo umna kako svi suvremenici kažu; i oko nje se pokupi sva elita literarnog Dubrovnika, i svaki joj pjevaše u slavu, i svi je obasuše kitnijem madrigalima i virtuoznijem

sonetima, i u njenu slavu isplетoše vijenac ljubavnijeh pjesama, kao što to, vijek docnije, učiniše francuski pjesnici Doma Rambulea u slavu i čast Julije d' Aažen, lijepe i mlade pokroviteljke ovoga doma. Najvažniji od svijeh ljubavnijeh pjesnika 16. vijeka jeste *Dinko Ranjina* (1536-1607). Ranjina je nešto veći artist od Menčetića i Držića i više cijeni svoj pjesnički poziv nego ovi. On je, doduše, još dosta u tradicijama njihove škole, ima dosta pretjeranosti i afektacije kao i oni, a kao i oni ima malo strasnijeh i živopisnijeh mjesta, ima često i njihovu retorsku frazeologiju, ali već nema onijeh naivnosti i nevještina kao njegovi učitelji, ima više elegancije od njih, teže i virtuoznije oblike pjesama, i, što je glavnije, ima sem Petrarke i drugijeh uzora, u latinskijem i grčkijem klasicima koje dobri dioskuri nijesu ni poznavali, u Katulu, Tibulu i Properciju, u Filemonu, Moskvu, Antipatru Sidonskom.

Religiozna poezija, čije smo začetke vidjeli već u Menčetića, ima veći broj izrazitijeh predstavnika. Nju su njegovali Nikola Dmitrić, Nikola Nalješković, Marin Burešić, Marin Kaboga, a najviše i najbolje *Mavro Vetranić* (1474 ili 1486-1545 ili docnije). On ostavi dosta pjesama razne sadržine, i jednu veću nedovršenu a čudnu poemu *Pelegrin*, ali je najači u religioznoj lirici. Kao fratar, isposnik, pustinjak, i živeći duže vremena na jednom malenom kamenitom ostrvu blizu Dubrovnika, on je ispjevao jednu seriju pokajničkijeh pjesama Isusu i Bogorodici, u kojima su njegova jaka individualnost i asketski temperamenat, kao i uticaj tada jake religiozne poezije talijanske, stvorili dosta jakijeh mjesta, čistijeh lirskijeh efuzija pobožnosti, jednu poeziju koja ima vrlo iskren akcenat i ako ima i naivnosti i nevještina.

Satirična i šaljiva poezija takođe uzima maha. U onom lijepom vremenu preporodaja kad se vrlo bezbrižno živjelo i kad se mnogo na zabave mislilo; kad je u programima karnevalskijeh zabava i književnost igrala jaču ulogu i davala veselju više i finje oblike; i kad je to bilo naročito u Italiji — bilo je i u Dubrovniku slične karnevalske književnosti, bilo je različnijeh zabavnijeh pjesama koje su se u tijem prilikama recitovale, bilo je satirične i šaljive poezije. Nje ima u Bobaljevića, Nalješkovića, Antuna Sasina, čak u fratra Vetranića,

ali je njen najpopularniji predstavnik *Andrija Čubranović*. Njegova karnevalska pjesma *Jedupka*, u kojoj jedna Ciganka vrača ili prorokuje i tumači ponešto raznijem gospodama, a šestoj, posljednjoj, koja je draga pjesnikova, prebacuje što ne odgovara na ljubav svoga nesrećnog obožavaoca, u stvari je ljubavna pjesma, samo prikrivena alegorijom i odjevena u formu maskarate, i ta je pjesma laka, vesela ili oiskretno sjetna, ima prijatne strofe i nenadene slikove, i počiva na srećnoj ideji, da se u aluzijama izjavi ljubav, zbog čega je bila vrlo popularna i vrlo često imitovana.

Epske poezije ima vrlo malo. U stvari nju predstavlja Antun Sasin (kraj 16. vijeka) sa svojijem *Razbojem od Turaka*, u kojem je prosto i nepjesnički opjevao turski rat od godine 1593-4.

Dramska poezija naročito je obilna i ima je od razne vrste. Ima drame *religiozne*, i nju je najviše njegovao pomenuti Vetranić. Tri su religiozne drame njegove: *Uskrsnuće Isukrstovo*, drama radena u tradicijama biblijskijeh drama Srednjeg Vijeka, sa tada čestijem motivom kako Isus oslobodava svete oce, glavne biblijske ličnosti, iz pakla; *Posvetilište Abramovo* gdje je biblijski predmet o žrtvi Isakovoj raden po talijanskoj drami F. Belkarija; *Suzana čista*, gdje je poznati lijepi apokrifni motiv o nevinoj Suzani, koju pohotljivi starci oklevetaju za blud a koju lijepo odbrani mladi prorok Danilo, izraden vrlo dobro, sa reljefnom glavnom situacijom naročito, mnogo i „odlučno bolje od većine latinskijeh i njemačkijeh drama o Suzani". Sem Vetranića, radio je na religioznoj drami i Marin Držić, koji je napisao božićnu dramu „Od poroda Jezusova", i, po Vetraniću, jedno skraćeno „Posvetilište Abramovo". Pored religiozne drame njegovana je i *klasična drama* u prijevodima Euripidove *Hekube* od Vetranića i Držića, i *Jokaste* od Miha Bunića, obe po talijanskijem preradama L. Dolčija; uz to, a vrlo malo, *mitološka* i *romantična drama* u *Atamanti* Frana Lukarića i *Dalidi* Ludvika Grota u prijevodu Savla Gučetića. Mnogo više je njegovana *pastoralna drama*, čije je zlatno doba bilo tada u talijanskoj književnosti.

Prevodeni su najpoznatiji talijanski uzori njeni: *Aminta* Torkvata Tasa (preveo D. Zlatarić) i *Vjerni pastijer* Batiste

Gvarinija (preveo Frano Lukarić); a u isto doba pisani su i originali. Pisao ih je Marin Držić, i to nekoliko. Najvažnija mu je i najpopularnija *Tirena*, koja je glorifikacija ljubavi i koja se sastoji iz serije labavo vezanijeh slika gdje ljubav ima čudnu moć u svijetu pastira, koji se svi jedan za drugijem zaljube u vilu Tirenu, a tako isto i u svijetu vila, pošto se najzad i Tirena zaljubi u glavnog pastira Ljubimira; nevažnije su *Venera i Adon* s predmetom lijepe Šekspirove poeme, uzetijem iz Ovidija, i jedna nepotpuno očuvana i bez naslova o Diani i Kupidonu, opet s idejom glorifikacije ljubavi, i koja ima vrlo dobrijeh, realističnijeh mjesta. Pisali su pastoralne drame još i N. Nalješković i A. Sasin. Prvi je ostavio četiri bezimene i beznačajne pastorale sa opštijem motivima o vilama i pastirima, a drugi dvije: *Floru* i *Filidu*, obe radene u duhu Držićeve *Tirene*. Najvažnija i najbolja vrsta drame je bila *komedija*, i na njoj su radili isti pjesnici koji i na pastorali. Držić je izradio vrlo lijepu i simpatičnu komediju *Novelu od Stanca* (1 čin), veselu jednu igru, u rodu srednjevjekovnijeh lakrdija u kojima se seljaci ismijevaju, punu prijatne šale i lokalnog kolorita. Nalješković je sastavio tri bezimene komedije iz dubrovačkog života, vrlo razuzdane u moralu, bez velike vrijednosti inače. Sasin je dao jednu *Malahnu komediju od pira* (1 čin), prostu, iz života, ali bez vrijednosti.

Sva ova djela, o kojima smo dosad govorili, u stihu su. *Proza* je, međutijem, vrlo rijetka u dubrovačkoj književnosti ovoga vijeka, i cijeloj u ostalom. U talijanskoj književnosti, koja je bila stalan uzor Dubrovčanima, ima dosta proze i od vrlo velike vrijednosti: u dubrovačkoj književnosti je skoro nema. Vrlo važni prozni literarni rodovi, koji su tada u talijanskoj književnosti postojali, nijesu često nikako zastupljeni u književnosti našega preporodaja. Novela, na primjer, koju su s toliko vještine njegovali Bokačo i drugi talijanski novelisti, nepoznata je u dubrovačkoj književnosti. Naučna proza i moralni esej s druge strane, ako su i njegovani u Dubrovniku, njegovani su samo na talijanskom ili latinskom jeziku. Proza na narodnom jeziku, međutijem, obuhvatala je samo praktično religioznu književnost, koja nema velike vrijednosti, i, isto vriednosti ima, i velike, *komediju*. Jer pored komedije u stihu,

koju smo prešli, ima i komedija u prozi, koja je još bolja. Njen jedini i vrlo dobri predstavnik je više puta pomenuti *Marin Držić* (oko 1518-1567). Ovaj čovjek, koji je razne službe imao i mnogo svijeta vidio, uzeo je sebi za model tadašnju zanimljivu talijansku komediju, i radio je po njoj, bilo uzimajući njene gotove motive koje je imao samo da lokalizuje i da im dâ dubrovačku boju, bilo uzimajući nove motive koje je imao da obradi prema utvrđenu uzoru. Njegove očuvane ili u glavnom očuvane komedije ovo su. Najprije je *Dundo Maroje*, najveća i najoriginalnija njegova komedija sa dosta živijeh mjesta i dobro i ako šablonski radenijeh tipova i u kojoj se iznosi jedna prijevara za prijevaru, prijevara sina koji potroši očeve pare živeći raskalašno u Rimu, praveći se da ne poznaje oca kad ovaj zabrinut dođe, i prijevara oca, koji otme sinu svu robu što je ovaj na zajam uzeo da bi se pred ocem pokazao kao dobar trgovac, i koji se onda pravi da ne poznaje sina kad ovaj dođe da za to protestuje. Dolazi poslije *Skup*, plautinska komedija, nedovršena, u kojoj je čista istorija o tvrdici i njegovoj aululariji prenesena, ne baš mnogo vješto, na dubrovačko zemljište, i koja ima dosta scena i epizoda, što se nalaze i u Molierovom „Tvrdici". Zatim dolazi jedna bezimena i nepotpuno očuvana komedija, ali koja ima svoje naročite zanimljivosti i vrijednosti; u njoj se, po motivima iz Bokača, a koji su već bili dramatisani u talijanskoj književnosti, naročito u popularnoj komediji „Pedant" od Frančeska Bela, izlažu nekoliko veselijeh paralelnijeh istorija u kojima žene prevare muževe, među kojima i ona koju znamo iz Molierova „Đorđa Dandena"; i dr. Najposlije imamo, od potpunije očuvanijeh komedija, *Arkulina*, mjestimice razvučenu istoriju jednoj ženidbi na silu, koja se izvrši vještinom jednog negromanta, tog čestitog tipa tadašnje talijanske komedije.

(nastaviće se).

IZ MOJE LOVAČKE TORBE.

Napisao Don **Marko Vežić.** — Vrpoljac - Šibenik.

II. Zec lisica i ja.

— A kud ćete vas troga?

— Čut ćeš.

Očatao sam svetu misu, opremio još, što Bog i zakon donose, prikrpio ono potrkušica, da na spremnoj i šiljbočki iščekaju poštanskog donošu, Šimuricu, kad ti na pomolj sela zatuturiče: tratatatâ. I nijesu s njime šalni posli, kad se promisliš, da se razleti sa pusta zora i nogu brzica, a je li s tobom, ne zaboravi, na kojoj si, od svoje i riječ očenô, puno je to, vjeruj ti Marku. Dva su mu kilometra od moga sela do matice, i zna se po propisu: a sijevalo, a grmilo, odredena mu je ura. Nu zakon je zakon, a on je on; a on je, pa sade to bilo na dan Boga Božića, kad mu red, jer je starješina, ispred kućne čeljadi svijeću paliti, sveisto na zakasnici. Ne bi čeljade ni toj kvasine ponudilo, niti bi se začudilo, da se on žestoka hoda i kina i o savinju, kad je naj zauitija pometanija, ne poti. Što opet prevršilo svaku mjeru, pa bi te, da si zar mrtav, probudilo i iznovice skončalo, jest trud, muka i žalost, dokle, kako zakon propisuje, otvori poštansku spremnicu, što se pričavlala o ćošku moje kule. Ključ za-rdô, brava na spremnici totako, pa kad jošte sa kiše, što je dônjak navije u buščić, zabreči, nema Šimurici drugoga posta, već se dočepati starinskih letanija i ne pomognu li one, doisto ne ću ja.

— Je li ovo! I opet si kô i nekidan, isti te vrag odnio! Vidi ti ovoga posla! Ma da bih kozom orao, ne ću više služiti, sedam đavola došlo po te i morski te dubanci pozobali! Nu, je li ovo pošteno, službena i trudna čovjeka mučiti! Pa ajde ti na ispovijed, i još ti misnik daje pokoru! A kud ćeš je, što je ova!

Da će ih on i na deblje početi kresati. Sve je na svojim meterizima i spremno: oči se zapržile, gubica iščubila i nakriveljala, ali se prisjeti i škiljnu uzgô, a na pendžeru spazi mene.

— Ma vidite li vi, moj oče, ove žalosti! Pa se ne bih ubio, prosti mi moj Spasitelju!

Kvrc! Nešto škljocnu u spremnici; dveri se rastvoriše, a iznutra oduši pljesna za-rđale, zadušene i prazne ponutrice.

— Plju! — Šimurica će. — Zašto sam se izmučio i svoga Boga uvrijedio.

Dakle se ti, kokošiću moj, i sam dosjećaš, da tu nije lako s ovakim ozbiljnim službenikom o dimlijama zboriti, bili ih dulje ja kraće skrojio, već što bi ti htio i mogao onoga trena opremiti, pošlje mi se prodi zanapasti i prije se s urima nagodi, da ne upaneš u nevolju goru, kad i sam vidiš, da je Šimurica s ovoga posla Englež i za nj vrijeme zlato, a da ga ne trati po ludonji, rekô sam ti i velju ti.

A jutros je i druga neosoljena, taman po onoj: je li ti huda tuknula na kućna vrata, rastvaraj joj njih, pendžere i docigli odušak. Neda se ni meni jutros; zar nastupio na što, šta li je, pasja ga noga znala, pa da ću ni liznuti sa svojim stojnim i ponajvjernijim drugom — perom, a ni mukajet ljubidragoj knjizi. Aja, ne rači mi se, ko ni kosovcu, kad mu se jastrebić poviše lužine u pijavice vije. Šta ću, šta ne ću, ne znam ni ja, što bih jutros. O duvaru mi visi šarka i kô da mi se smjehucka; zar bi mi se rugo narugalo.

— Svirca mi, to opet ne ćeš! I ako mi nijesu oni posli, što bugari pučka pjesma: *Mač i puška i otac i majka — Nož i ćorda bratac i sestrica*, jest ta, da sam ja za te upao u arče i gotove ih pare brojio, pa da mi se jošte tute razmećeš. Već da se ti amo, da se prošćamo.

Povijem se niscem fišekâ svake vele zrnâ, domaćoj prikričam, da sprnjavori, dok se vratim, štogod i za zube i Don Marko ispade iz kuće. U selu ni žive duše, niti ko očima gleda, već ja, ono nejačadi i starčadi. Što je radene ruke, slizlo u polje, da sade, u ove jesenske zemane i pred trganje, kad pomučniji posli odušili, berka oko panja, podmećuć poda nj brnestre, da pri nenadnim kišama grozdi ne gnjiju. Pri toj će čvrknuti koje zrno, a je li majka, zatisnuće čevuljicu u njedra

za naprščad kod kuće. Ne će joj se ni kod te smrknuti, već će se zagledati uza smokvu, nije li se koja zimica ujala pudaru i nju iščekala. Što opet ne odredilo onoga dana prignuti šiju i krste otegnuti i raditi, dokonjaci, poželjni zamirisati i s oboritijim se zalogajem ribe počepušati, da se osiguraju, kako će sleišati s novim, jer je već dosada, s malim, svaka kuća okrajke potrgala, izvezli se na more. Zure pomnjivo i uz vodu se niz vodu, odalje od sebe, nabacuju zamrljanim i uljavim piljčićem, ne će li po kojoj izgmiljiti iz kućice obodnica na ćorinu, da joj ostvima leda pročešu.

Svak za svojim poslom, pa evo ti i mene za mojim. Nije to dosada bio pop običajan ob ovoj se uri zapopasti i u lov se zamarijati, i čim ga spaziše dva vrljčića sa svoga sularića, da iščikaju majku, kad će iz polja, a s njome i oni čavuljci, s kojih se i potajale jutros suze, a kmezanja ni za želju, kad ih ono ona ostavila na slamnjači — zagegaše ti se, moj brate, za mnom i pristadoše, a zaduhali se, ko da sam poručio po nje. Kako se ja ogledaj, a oni stani; netom ja koraci, a oni iznovice nagni za mnom.

— Valaj Pozre, valaj Baćino, dodem li vas, ne bio, što jesam, protrest ću vam i isprašiti benevreke, ja vam poruk!

Neka su djeca, ali koga vruće opari i na hladno puše, te se i oni spominju, da je bivalo i zažarenih i nategnutih ušiju, da ćeš i oputu krojiti, pa ti oni krmu meni, propnu se na gromilu i obziru se, jeda otkuda bolje sreće.

Jesam i nijesam kroza krše uru hoda provrljudô, a to počelo dodijavati. Nemila ljut i litičine, pa gledaš, kad ćeš vrat slomiti.

— Aj se, pope, prodi tudih posala; nije to za te! — Povalim se na kuk poviše vinograda i pomnjim na kućni dimnjak, suklja li iz njega. — Lako ćemo mi za moj lov; ne nadimim li se kućnoga dima, po ovome me pozdravljaju dvoje jesenske kvatre!

Što bi smotao i očenaš izmolio, kad te naleti iz vinograda graja i očajničko zapomaganje: cvi, cvi, cvi, a pri toj nešto živa oblovito i ožimito gazi kroza sprženo lišće. Čeljade nije; čuo bi se topot. Koja je, da je, zvijer je. Laza je na zidu taman meni o pramčioku, izleti li nadvo, ovda će. — Cvi, cvi,

cvi — sve to žešće dopire; neko se sa životom bori: ili sada, ili nikada. Ne bi dlanom o dlan, a ja za kuk. Da ću snimiti pušku, još je nijesam ni nategô, a kamo li pri tijesnu na oko namakô, kad se na lazi ukaza lisica; preko krsta zakvačila zubima poluzeca, i kako se ogledava, tako njime otresa. Vrci, kô da je zrno i da će zamaknuti za drugi kuk.

— Ne ćeš, kape mi na glavi — promislim se, đisim iza kuka, a ona, vile je ne dostigoše, kad šušnu, dade vatru tabanima.

U mene fišeci, sve do jednoga, ptičari, ispalim li i pogodim, poštrcat će je, ali je ne će, sva je prilika, povaliti. Opet joj ono kožetine gaste ne vrijedi, kad ogolila i opeljužana, dlaka joj pootpadala sa ljetošnjeg mitarenja, a mlada se takar poimlje. U što ćeš onda pucati?

Nu teško je vuku nositi, a još teže ostaviti, te se i ja promišljam: Zec joj je u zubima, mek je i mlad, moja ga domaća zna muški spremiti i pripraviti, da bi i bolnik prste oblizivô, a na ove segodišnje skupoće, ne omrsiš li se i ne lizneš li ga sada iz lisičjih ruku, ne ćeš, pope, strah me, isleišati svojom tankom kesom — i ja: bûm... prasnu puška. Ustrenio ja i zdravim očima gledam, da lisica odmahiva repom, a zadnjim nogama trza. Usigurno sam je opatrnô, jer ispusti zeca — i drži se, moja diko, brijega.

Zejo se snevidio i od straha ukočenô, šta li, jer se ne miče. Da ću k njemu pritrčati, da mu vidam teške rane, a on ti, prije nego ću mu pred gubicu, promišljajuć se, da će mu biti isto, što i čavlu na putu, zovne li ga pop, jâ lisica za svoju sofru, da se nikome ne zamjeri, stisnu srce, tresnu snagom i opuči, kô opuči.

Dok se lisica dohvatila greda na povisoku, otkuda bi joj se bilo lako sa mnom rugati, da joj nije do suza morilica, čučnu, a prednjom se nogom maca oko gubice. Kaljka zar zube i izgoni zečiju dlaku, što joj za nje zašla. Upiždrila ona u me, a ja u nju, a zec ni u nju, već nam okrenô rep, po kome ćemo se vladati, otkuda vjetar svija — i ovda mi je put.

Biće lisica uzdiše i smišlja se, da je na ovome svijetu samo mijena sigurna i stojna, a da zeca sad si vidio, pa ko će znati, kad ćeš opet. Ako me ne izdaje zdravi očinji vid, i očima je suznula, a da umije, i ustima bi mi bila proustila:

ko hoće dvoje, izgubi troje. Ja se ponio za zecom i za lisicom, a izgubio zeca, lisicu i hitac iz puške.

Taman ja na kućni prag, a Šimurica otvorio poštansku spremnicu. Toga dana, niti ja što ulovio, ni on što iz nje izvadio.

Poluotoku Pelješcu.

N. Zv. B.

Zdravo hridi, usred mora pusta,
Spomeniče divni lavskih sina!
Gdje je slava, što ju pobra sv'jetom,
Valovljem se boreć mora sinja?
Gdje su dani slobode ti davne
Gdje li barjak svetoga nam Vlaha?
Gdje li tvoji ponosni gospari
Kapetani — mora gospodari?
Gdje li brodi morske lastavice
Što no lete na sve četr' strane
St'jeg narodni na jarbolu vozeć
Čast države vasionom noseć?
Gdje mrnari, morske pliskavice
Što prodriješe sva siona mora
Naša krvca nigda neumorna
Djeca slavna tvojih hridi ljutih?
Gdje bogatstvo, gdje li biser, zlato,
Što ga pobra u pjenama mora?
Gdje Janjina, gdje li Orebići
Ta dva gn'jezda tvojih sokolova?
Nemaš premca na Jadranu pustu
Da potamni tvoju slavu sv'jetlu,
Mrtav spavaš, spomeniče divni
Zoru gledeć budućnosti bolje.
Tvoja groblja kriju kosti njine
Mnoge opet, te morske dubine
A nejačad zapuštena mlada
Prahu djedâ, duboko se klanja.
Doć će dani, ponositi dive
Kad će tvoja opet procvat slava
Dignućeš se nebu pod visine,
Na čast srpskom i hrvatskom rodu.
Spavaj, spavaj tiho, morski lave
U pjenama kupljuć svoje grive
Dok je mora, dok je vasione,
Tvoja slava potamniti ne će.

ОСВЕТА * * * * *

прича старога боцмана

(наставак). (Пријевод с рускога). **К. М. Станьуковић.**

II.

— Ишли смо, ваше 'с'ко благодорство, са тим истим „Галебом" готово три године по разним крајевима света. Под једрилима наш клипер иђаше славно. Кад је био повољан ветар, онда је прелазио по дванаест чворова[1] а и једрила је лако носио. Бејаше то брз бродић са послушном крмом и кљун му није рио воду. Добар је то клипер био. Па и са паром, кад је то било потребно, терао је по седам чворова. Обишли смо с њим били скоро цео свет. Били смо и на Надеждном гребену,[2] и у Кинеској, и у Јапанској, и у Француској и у Америци; одлазили смо и на разна острва, где црни људи живе као дивљи. Видели смо, дакле, свако чудо, ваше 'ск'о благородство. Само нам се те три године учинише читав век, јер право да вам кажем, пловидба нам беше као нека робија, и кад „Галеб" уплови у Фински залив, онда смо се сви крстили и хвалили Бога, јер ту беше крај робији... А свему је био узрок-командант...

— Био је љут?

— Право да вам кажем — зао човек и тешко бејаше матрозима с њим. Немац је био, ваше 'с'ко благородство, и то, причали су, некакав барон. Бејаше сух и високог раста, а према матрозима веома охол и надувен. Нико од њега никада не чу добре речи. Изиде пре на кров, па се шета по мосту као ћуран. Ћути и само чупка своју браду. А на матрозе (морнаре) гледа својим жабјим очима као на црве или на какав гад. Себе је много ценио. Причали су ми, да многи од

[1] Дванаест миља на час. [2] Гребен Добре Наде.

те немачке господе мисле, да чак ни крв у њих није онаква као у простих људи, а ја држим, ваше 'с'ко благородство, да је Бог свима једнаку крв дао. Његов посилни бејаше Акимка — бог да му душу прости! — били смо из једнога села. Па и с њим се никада није разговарао. „Животиња!" „Свиња!" — то су биле све речи за њега, јер му је више нарећивао знацима. Мора и то да разуме! Патио је Акимка од њега — јаох, те још како патио и увек ишао са разбијеном њушком! Спремао се он чак и да бежи с брода, него га момци одговорише од тога. А и сада би Акимка живео слободно у Америци.

Захарић за тренутак ућута, прегледа удицу, запали лулу и пуњкајући дим, продужи:

— Па није само Акимка патио; патили смо ми сви, — али, шта је ту могло да се чини? Било нам је тешко, да сам Бог зна како. Никада радосног тренутка. Видео сам ваше 'с'ко благородство, у своме животу свакојаке команданте, и зле и опаке, па, право да кажем, и бесне, али таквог, какав бејаше овај исти барон Шлига, није нам Бог дао ни пре ни после. Други би матрозу и зубе разбио онако, може се рећи, без икаквог устезања, и избио би га као вола у купусу; него човек може појмити, да и ако матрозе тиранише, он то чини по својој дужности по своме карактеру, али их ипак не презире. „Оно, и матроз је, вели, човек, само другог звања". А кад му прође љутина, он не гледа матрозе као звер, већ ће им проговорити и са којом благом речју... А Немац, тај Шлига, матрозе је просто презирао и гнушао их се, и ми смо сви то знали... Јер матроз старешину упозна у прсте, зна колико вреди и зашто туче. А овај је пак тукао хладно, крвнички и много. Чим примети какву неисправност одмах те прстом позове, и тада му трчи што пре можеш. Па почне песницом да удара по лицу, не журећи се, на махове... Удари један пут, па чека. Макне по зубима, па онда одмара песницу. Удара све дотле докле матроза не раскрвави и тек кад му се усне надују од удара, он га пусти. И кад туче, он нарочито удешава где ће да удари, да би више болело. То је он врло добро знао. Зато су га матрози и звали међусобом „ђаво" и „проклетник" — другог имена он код њих не имађаше. А

истину да кажем, прави је ђаво и био — Боже ме опрости. Никаквога сажаљења према људима није имао, као да бејаше без срца. Ја и данас имам белегу од њега.

Захарић подиже свој качкет и показа на бразду испод слепога ока.

— Овде ме је, ваше 'с'ко благородство, дурбином ударио.

— За што?

— А за то, што на фор-марсу нисмо одмах једро утврдили. Одоцнили смо били мало, за једно два секунда. А он је захтевао да све на секунду буде готово. Беома је строг био за то. И онда поред осталих матроза позва и мене... Песница му се беше од ударања уморила, те ме онда из све снаге лупи дурбином... Али тиме поквари државни дурбин, што га још више расрди... Онда заповеди да ми ударе „двадесет и пет". А боцманима је наређивао да бију што јаче и да не журе да би, знате, мучење дуже трајало. А и сам је увек ту стајао и гледао како туку. Стоји тако, посматра и пуши. Захтевао је увек да прутеви буду јачи и већи. Једном речју: бејаше то прави џелат... Али ипак, без кривице није кажњавао (не ћу сада да га клеветам); него код онакве његове строгости кривица се увек налазила... Сумњам да је било кога, који се сачувао од казне... Сви су од њега добијали и чини ми се да на „Галебу" не беше ниједнога човека, који није од њега препатио. И сви до последњега мрзели су га. Па и официри га нису волели, јер и с њима није баш нежно поступао. Приповедали су тада посилни, да су у заједничкој официрској кајути сви били њиме незадовољни и спремали су се да се по повратку у Русију жале противу њега...

Али Шлига ни ухом да мрдне. Страшно је био охол и тврдоглав човек... него, морам истину рећи, у своме послу бејаше капетан искусан и храбар...

Више пута, за време буре он стоји на мосту, као да није ништа, стиснуо зубе и само чупка своју брадицу...

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(наставак).

старински призори
од
Јована Бовија.

Ликон. (Нестрпљив). Сократе!

Сократ. Ти мора да се зовеш Ликон... тужилац.

Ликон. Најпре Ликон. Први тужилац, али без мржње, то је овај Мелет, Питајац по племену, дуге косе, тек што га нагарила наусница, орловскога носа.

Сократ. Тако млад и тако мудар!.... Рекао бих да је жалосно протекло ово мојих седамдесет година према његовоме маломе броју олимпијада, да се данас не рађају људи у Атини лепи и створени за мудрост и државну управу. Мора да те руково дила велика умна светлост, кад си подигао тако тешку тужбу против мене и ја ти честитам, Мелете.

Мелет. (Прилази му стидљиво). Једино што ме оправдава, Сократе, то је, што нисам учинио из мржње.

Сократ. Оправдава те!.... зар ниси, дакле, вршио најсветију грађанску дужност према држави, кад си тужио једног безбожника који квари младеж?

Мелет. Мисли о мени како те воља, Сократе, али само не знаш да се ја борим између две мрачне струје: између богова и тебе. Не велим зато, да ја више верујем у богове нашега града него други, али успомене и обичаји чине свакако да их поштујем. С друге стране опет ти причаш неке ствари које ме чине мисаоним преко граница грађанских обичаја. Морам ли да се некога ослободим: богова или тебе? Кажи и сам.

Сократ. Је си ли икада о томе себе запитао?

Мелет. Дању и ноћу. Једна мисао, кад бдим, вели ми: Брани богове твога града, а јуче опет код Одеона неки борац осакаћен код Потидеје рече ми: Не дирај Сократа!

Сократ. Требало је да си га запитао, да ли је између богова и Сократа било несугласице.

Мелет. Запитао сам сама себе. Али ако ти говориш право као што богови хоће, зашто онда уводиш у град неког туђинског демона?

Сократ. Нико у Атини не зове туђим оно што је њему најближе.

Ликон. Је ли блиско исто тако и држави као и нама?

Сократ. Ту је прва моја сумња: да ли сваки човек има нешто блиско.

Ликон. У томе се састоји баш тужба коју подносимо против тебе.

Сократ. Сумњам, да ли сте је добро проучили и да ли се ко од вас осећа светијим од оптуженога, пошто сте је проучили.

Ликон. Свакако мање крив, јер нико од нас није доспео до мисли да поново створи у себи Прометејев мит.

Сократ. Мислиш ли да сам ја хтео позвати знање с неба на земљу?

Ликон. Најпре то.

Сократ. Мислиш ли, да сам хтео снети на језику искру коју је титан снео у шупљој палици?

Ликон. И то.

Сократ. Ти немаш таких мрља: ти си чист, Ликоне.

Ликон. Не тужим ја тебе због тога, него с тога што си наумио да испуниш титаново пророштво: пад трећег тиранина.

Сократ. Хоћеш да речеш..... Јупитера?

Мелет. Ти га баш именова.

Сократ. Ах Јупитеру!.... (клања се најпре кипу, пак посматрајући благим осмејком два тужиоца, удаљи се).

Ликон. Иде ли Архонту?

Мелет. Чини ми се, да је окренуо пут олтара....

Сократ. (Окрене лагано, приђе олтару, попне се на степеницу и додирне десницом олтар гледајући Божанство у лице).

Мелет. (Испод гласа Ликону). Стој: чућемо мудрачеву молитву.

Ликон. (Исто тако). Не ће се он молити: он посматра Божанство у лице да га испита, а не да му се помоли. (Док се пламен гаси, Сократ се удаљује од олтара а Мелет му прилази).

Мелет. Ваља да ти је Божанство дало неки знак. Шта си му казао?

Сократ. Је ли истина, ослободиоче, да си судбину мудраца стегао у песницу гомиле?

Мелет. А Божанство?

Сократ. Не одговори. Затим: Је ли истина, ослободиоче, да ти претпостављаш глас гомиле предвиђењу мудраца?

Мелет. Опет ћутање?

Сократ. Опет. Је ли нај после истина, да продавци говора, противници истраживања, трговци олтарима, нај побожнији су према теби?

Мелет. Опазио сам, да се ватра на жртвенику угасила. Шта то значи?

Сократ. (Смешећи се). Како за кога: за ону туђинку из Мантинеје значи, да се у граду гаси нека луча; за тебе, за Ликона, да ви треба да је угасите. Иди, Ликоне, по тужбу.

(Ликон пође путем што води Судници).

Мелет. Сократе, жао ми је што сам те слушао. Говор твој беше проткан нечим незнабожачким, потеклим, како ми изгледа, из досаде живота.

Сократ. Све на свету, Мелете, иште да живи а нарочито истина; и више љуби живот онај, који за блесак муње проживи векове још не проживљене. А колико је пак неваљанство Сократово казаће сад Еутифрон који долази у згодан час; побожан је исто тако као и ти а нарочито искусан у науци о Светоме.

Еутифрон. (Долази из улице у дну позорнице, спази Сократа и пође к њему). Шта се то ново десило, Сократе, те си напустио расправу у Лицеју и прелазиш трему Архонта?

Сократ. Опет нова тужба, Еутифроне.

Еутифрон. Свакако не твоја против некога.

Сократ. Не... напротив.

Еутифрон. Против тебе дакле! Ко те тужи?

Сократ. Неки млади мудрац, који хоће да се богови поштују и да младеж буде непокварена (Мелет се мало удаљи и погне главу).

Еутифрон. Тужи те дакле због безбоштва и кварења?

Сократ. Ни због чега другог.

Еутифрон. А ко је тај велики човек? Ваљда Теестет, с којим те видех где се јуче разговараш?

Сократ. Не. Тестет је младић који нема времена да тужи друге, јер мисли због како ће сама себе да поправи. Ја му причах јуче, како морам прекинути с њим разговор да одговарам на тужбу, коју је Мелет поднео против мене.

LETIMICE KROZ POLJICA

(Poljica i Poljičani).

(nastavak)

piše Jakov Pivčević.

Tri su kolna puta uzduž Poljica:

a. carska cesta od Splita do Omiša, 25 km.

b. pokrajinska od Strozanca do Blata, 30 km, a

c. općinska od Biska do Blata, 10 km, a jedna državna, s Pavić-mosta pod Podgradem, do sredozemne ceste u Blatu, koja siječe Poljica širimice. Drugi poprečni put izraduje se iz Gata, niza glatke pole u Stazici, do Omiša. Sanja se o još jednom poprečnom putu s Ugljana u sinjskoj općini, preko Cetine, Srijana i Mosora, do Gata, koji bi, naj kraćim pravcem, spojio sa morem ne samo zamorske Poljičane, istočna sela općine sinjske i zapadna općine imotske, nego i južnozapadnu Hercegovinu, neizmjernom korišću za opći promet i trgovinu.

*

Rekoh već, da ne možemo poznati Poljica, nego ako proputujemo kroz ovu knežiju. A da olakotim posao, navestiću što drugi ljudi napisaše o njima, a to su Marmont, Paulinović i Matešan, a druge ću mimoći, da se ne oduljim.

Veliki franceski vojskovoda, Marmont, pošto je podjarmio poljičku knežiju, ovako o njoj izvješćuje svoju vladu:

„Nalaze se mala Poljica u jednoj prekrasnoj vis-dolini; „nemadu nikakvih komunikacija, i mogu se vrlo dobro braniti. „Osamljenost ove državice i sredstva, koja je priroda pružila „stanovnicima, napućuju ih da ne trpe tuđeg jarma i da izbje„gavaju pokornost, i stoga je trebalo da im Mlečani podijelji„vaju onako velike povlastice. Nikakva se poreza ne plaća u „Poljicima, koja sama sebi imenuju zapovjednike i činovnike, „i ne kupe ni kopnene vojske, niti mornara, a u potrebi je „svak pod oružjem. Ukinuti im ove povlastice s naše strane, „dalo bi povoda njihovu nezadovoljstvu. Sve u ovoj državi go-

„vori na njenu korist, i pogled na nju i način njihove uprave. „Ništa pravilnijega i marljivijega od njihova poljoteženja, ništa „pristojnijeg od njihovih sela, i ništa pravičnijega od njihovih „uredaba."

Pokojni naš Paulinović, koji nije znao za laskanje, ovako piše o Poljicima:

„Poljica su krasna domovina kraj mora, salivena na luke „i matove, preko višja premiješana ravnicama, rijekama i du„bravama, gaj blaga i hrašća, kakvim plode naj južniji krajevi „svijeta."

A ovako piše naš zemljak, prof. Matešan:

„Imade u Poljicima velebnih gora, podzemnih dubina, „duboko-strmih dolina, uzbrditih vrhunaca, vinorodnih glavica, „žutoklasnih njiva, zelenih vrtala, jednolično-golih strmina, pu„stoši punih kamenja; nit su sasvim golovita, nit su odveć za„šumljena; imade glavica i ravnica. Ta će raznolikost biti gla„vnim uzrokom zanimanju putnika, koji se bude voziti kroz „Poljica".

Na žalost, Mosor i druga naša brda, gola su kao dlan, jer su njihove šume negda dobro došle za mletačke galije, a nijesu ni današnjim brodograditeljima na odmet.

*

Poljica nemadu jezera, a ni rijeka, osim male Žrnovnice, koja izvire iz sitanjskog Mosora, tiho lize niz žrnovsku uvalu, i na Strozancu se izlijeva u more. Tako nema ni toplih, ni ljekovitih voda; sve su pitke, i nek mnoge imadu u sebi rastopljena vapnenca neznatnim postotkom. Kreneš li iz Splita za Omiš, prevališ splitsko, jednolično, ali dobro obragjeno polje, i netom prekoračiš preko Mosta, na ušću Žrnovnice, stupio si na poljičko tlo, Strozanac, negdašnju našu solnaru, koja je naplovom Žrnovnice postala tusta i plodonosna zemlja.

U ovom tihom zakutku samuje krasni ljetnikovnik Poljičanina Maričića, koga Mletačka prekrsti u plemića Cindro, kao i druge poljičke porodice, koje se i danas u Splitu ističu i znanjem i imanjem.

Na ratu Grljevac još vire iz mora ruševine kuće knezova Dumičića iz Podstrane. Prerana smrt nije dopustila knezu Pe-

tru Dumičiću, koga je nestalna sreća, više puta za života, podigla do Gavanova imanja i stjerala do prosjačkog štapa, da obnovi te djedovske dvore. Kod s. Martina pod Podstranom, uz samo more, nalaze se ruševine rimskog Pitumtium-a. Poživi li naš arkeolog, Mons. Bulić, otkriće on i ovdje i kod S. Petra pod Jesenicama, povjesničkog blaga.

Krilo, zabitni ugao na jeseničkom žalu, u malo godina, postalo je glavna poljička luka i središte poljičkog prometa. Okretni primorci predvidješe budućnost Krila, sami zapasaše neznatnu luku, pogradiše gradskih kuća i zasnovaše skladišta, za našu i stranu trgovinu. Vlada se ne ogluši primorskim molbama, udesi na Krilu zaklonito pristalište jedrenjačama i parnim brodovima, uspostavi poštansko-brzojavni i carinarski ured, i nadcestarsku i financijalnu postaju.

Kuće, što su primorci pogradili na žalu, svojom gospodskom uredbom i udobnošću privlače spljetsku gospodu na ljetnikovanje i kupanje. Krasna je poljička obala, koja će, kad li tad li, skočiti na glas, jer je mučno naći pristojnijeg kupališta, i što je more čisto, i što mu plitko dno posuto sitno-glatkim pijeskom, koji je brza Cetina, u svom dugom putovanju, ugladila i uvaljala i naslagala ispod Poljica. Obiluje primorska obala i mekuščima i ribom za zabavu ljetnim poljičkim gostima, a pri ruci im je i to, što su u blizini Splita i Omiša, za opskrbu hrane i izlete.

Donjo-poljička sela redaju se ispod brda Peruna ne daleko od mora. Imućniji spuštaju se k moru, i ne bi se bilo čuditi da dosadanje kuće pri brdu opuste. Malo dalje Krila, k jugoistoku, nalazi se mala dućka luka, a do nje kuće poput ljetnikovaca.

*

Netom stupiš na Dugi-rat, nazreš stari, junački Omiš-grad, koji se zavukao pod visoku Dinaru, a s nje su ga branile dvije negda nepredobitne tvrgjave, danas porušene: turski Starigrad i mletačka Mirabella. A i bez njih je Omiš bio utvrđen i opasan visokim i debelim zidinama i dubokim prokopom i tvrdom kulom na ušću Cetine. Prošlog mu vijeka, s zdravstvenih obzira, lagumaše zidine, a prokop (fossale) nasuše i zasadiše stabljikama te ga pretvoriše u hladovito šetalište. Valja priznati

da je Omiš i prirodno tvrd, kada kroz vijekove odolijeva potkopanju Cetine, nasrtajima morskih valova, i dinarskim obroncima, koji mu prijete porazom. A ni omiški stanovnici nijesu bili na sramotu svomu gradu, jer je poznato, kako su prkosili na moru, i na kopnu odiučno odbijali neprijateljske nasrtaje. Ako mali Omiš danas ne cvate, kao je negda trgovinom, nije isključena nada, da će se nanovo podignuti, netom se otvore novi puti do njega.

*

Prije nego stupiš na velebni David-most, kod Omiša, koji je, regbi, saliven, a ne sastavljen od željeza, pada ti u oko mala ravnica pod visokom Babljačom, sa šiljastim vrhom. Na toj zabitnoj ravnici, megju šumom visokih jablana, krkih vrba, pitomih maslina, murava, smokava i šipaka, samuju zgrade, sa bizantinskom crkvom, sjemeništa Prika, jedinog zavoda za naobrazbu glagolaša, poljičkih svećenika, koji su bili ozloglašeni, jer su svoj narod ljubili i svoju svetinju branili, dičnu glagolicu,* proti svakoj prijetnji i sili, kao i danas čine pravi poljički sinovi.

Kad je Pacifik Bizza stupio kao biskup na Dujmovu stolicu, uvidi da se u splitskoj biskupiji ne vlada bez narodnog svećenstva i bez glagolice u svim katoličkim obredima. Otvori sjemenište Prika godine 1750. za odgoj i naobrazbu narodnog svećenstva, i malo za tim u službi božijoj uspostavi glagolski jezik pored svih protivnih odredbi crkovnih sabora VIII. i IX. vijeka. Latinašima pogje za rukom ukinuti Priko, godine 1820., a djake mu potegoše u Zadar da nastave nauke u središnjem bogoslovnom sjemeništu. S nestašice svećenstva u nekim dalmatinskim biskupijama, a osobito u splitskoj, nastojanjem tadašnjeg biskupa splitskog Pini-a, i dopustom vlade, bi opet otvoreno poljičko sjemenište, godine 1853., a uprava i pouka bi povjerena uzornom svećeniku Jozipu Bezići, pod nadzorom kan. Mangera i Poljičanina Banića. Bujno je cvalo naše sjemenište pod upravom našeg zemljaka, kan. Andrije Matešana, čovjeka opširne naobrazbe i administrativne sposobnosti. Neumorno su ga potpomagali: Benković, Pivčević, Topić, Jelić i Paulinović a djaci su iz sve pokrajine vrvjeli u naš zavod, i

* Poljičani su pisali sve do današnjega doba i svojom poljičkom ćirilovicom Ur.

tako su napredovali u nauku, da su kasnije zasjeli na odlična mjesta u svakoj službi.

Opet prevlada struja protivna glagolici, i sjemenište Prika bi po drugi put zatvoreno, možda za uvijek, 1879. godine Lakše će Bog oprostiti onim koji su izvojevali srušenje Prika, nego će narod zaboraviti taj štetni narodni udarac. Mučno bi bilo naći prikladnijeg mjesta za uzgoj mladeži do Prika, gdje, s njegove osamljenosti, svjetski kvar nije se mogao uvući, a djaci su se mogli u blagoj prirodi moralno i tjelesno razvijati, a da niko njima, nit oni komu dosagjuju. Štetno je sa svakog gledišta, što je nestalo Prika, a još je žalosnije, što mu i zgrade propadaju, kao da nema gospodara. Kad ga ne mogu uzdržati, neka ga povrate onome čigovo je bilo; štediće ga kao milu uspomenu, i upotrebiti ga u humanitarne svrhe.

S David-mosta pada ti oko na čarobnu dolinu Zakučac, Misir Poljica, i na vodopad Ilinac, niz koji su turske čete strmoglav skakale, nagnane od Poljičana, pošto im je digla u lagum barutanu Mile Gojsalić, i glavom to junaštvo platila. Voda padajući niz Ilinac divno se pretvara kao u krasne čipke i zavjese i u maglu.

*

Okolo Omiša pokazala je priroda svu svoju čudnu prevrtljivost, da joj se ne možeš nadiviti. Putujući uz rijeku do Zadvarja, nalaziš takovih prirodnih prizora, da bi ih mučno i kistom proizveo, nipošto perom opisao. Put, koji je Cetina iskopala kod Furnaže u Javornici i tijesnim stijenama, svjedokom je dugog, neumornog rada vode. Motanje, bučenje i skakanje Cetine, i njezino bjesnilo u Oblačniku, neopisivi su prizori, ali daleko zaostaju za ljepotom Viseća i krasnom strahotom Gubavice. Što je Margitino ostrvo (Margaretheninsel) na velikom Dunavu, to je Viseć na maloj Cetini, koji pripada obitelji Radmanovoj iz Omiša. Djed današnjega vlasnika, Franka Radmana, brda je srušio, da gatom vodu navrne na mline. Sin mu Ante, profesor matematike na pavijskom sveučilištu, pretvorio je Viseć u pravi istočni raskošnjak. Bašču je nasadio inozemnim biljkama i naselio rijetkim pticama, a hodnike u kući nakitio narodnim oružjem i tugjim i našim pticama, koje bi sam strijeljao i umjetno priregjivao. S te fantastične uredbe i

s njegove zabitnosti skoči glas Viseću, kao i Lokrumu, Biševu, Gubavici i Krki, i nema stranca koji se ne zaleti da ga se nagleda, a mnogomu za njim i srce puca. Bogu bi bilo plakati da Viseć upade u strane ruke, ne toliko s njegove ljepote, koliko s ogromne vodene sile, kojom bi mogao raspolagati u obrtničke svrhe.

*

Pod Podgragjem je šćemeren na Cetini kameni Pavić-most, i tako majstorski izragjen, da izgleda, kao da je iz sira urezan.

Ako ćeš da s nagledaš strašnog cetinskog vodopada Gubavice, koji prozvaše Nijagarom dalmatinskim, treba da se popneš na „staro na kamenu Zadvarje", otkle zaokupiš poglědom cetinsko vijuganje kroz Studenca. Tijesan je prolazak, tijekom vijekova, iskopala Cetina u živcu kamenu, i takom silom i rovanjem skače niz litice, da ti se zemlja pod nogama trese, kose kostruše, koža ježuri i smrkne ti se pred očima, i sam si neodlučan, bi li bježao ili bi ostao. Kad si se rastrijeznio, uskliknеš: Luda vodo, što od sebe činiš!

Kolika je sila pokretnica Gubavice, mogao bi izračunati sam vještak, hidroteknik; kažu da imade zimi do to hiljada konja sile. Okretni smo mi Dalmatinci, da kako su stranci iznašli blago, koje imade u sebi Gubavica, tako će ga oni i prisvojiti, a za nas će ostati oglogjane kosti!

*

Da se poznadu srednja Poljica, treba i njih proputovati, novom pokrajinskom cestom, od Strozanca do Blata. Krasan bi bio ovaj put, da je majstorski izragjen, kako je bio trasiran po zanatu. Imali su ga kada i dovesti do savršenosti, jer su se njime bavili više mjernika, za tri četvrt vijeka. Još bi se bilo tim poslom otezalo, da ne bude stupio na dalmatinsko Namjesništvo, kao Potpredsjednik, naš zemljak, pl. Pavić, koji se je svojski zauzeo, da popravi što je bilo zapuštano. Poljičane je stao ovaj put krvavih tereta, u novcu i radnji. Mi ćemo zaboraviti to, ali nigda one, koji su nastojali da bude prokrčen, a megju prvim je naš Pavić.

Žrnovnica je prvo srednjopoljičko selo od zapada, i leži na istoimenoj rječici i po okolnim brežuljcima, koji su nasagjeni

svakim pitomim stablom. Župsku crkvu i divno uregjeno grobište skrivaju stoljetni brijesti. Duboka je to dolina i plodna, jer iz nje ne vidiš nego nad glavom modro nebo. Ta ti dolinica predstavlja nekakvo tajinstveno zaklonište strogih pobožnika srednjih vijekova.

Kroz tijesnu prodol, donji Vilar, dopreš do Srinjina, a kroz gornji, do Sitnoga. Srinjinsko je polje, kao i tugarsko, dosta prostrano, a iz njih su nikle glavičice, na kojim se bijele komšiluci. Srinjine obiluje živicama vodama, i s toga uspjeva svaka zelen, koju marljivo težak goji.

Tugari su selo sa plodnijim zemljištem i sa naj više vinograda, a medu stanovnicima imade „živih" (bogatih) ljudi. Pitome glavice i rodne uvale zasagjene su lozom i pitomom voćkom. Na sjeveru Srinjina i Tugara, pod samim Mosorom, Sitno su i Dubrava; prvo je krševito, a ravna druga.

*

S Tugara se malom uzbrdicom penješ do istorički znamenitog Graca, na vrhu koga je najstarija poljička crkvica s. Jurja, i najstarije grobište. Nije Gradac znamenit, što s njega vidiš čarobnu zakučku dolinu, Brač plodan vinom i uljem, i istočna Poljica, do imotske krajine, nego što su mu na podini bili birani poljički knezovi, i što su pod njim Turci ametom bili poraženi.

Megju Gracem i Mosorom stere se malo, pitomo, i dobro obragjeno gatsko poljice, prikladno za svaki usjev, i obiluje mnogim živim vodama. Otkada su Poljica, Gata su im bila središtem, i zato su u njima birani bili zapovjednici, i poljički bi Stol u njima držao svoje sastanke. U Gatima su obnovljeni dvori posljednjeg našeg kneza Ivana Čovića, koji je za bježanije pobjegao u Petrograd, gdje umrije godine 1813.

Kad ostaviš Gata, upadaš u duboku prodol, u kojoj su sela Čičla, Ostrvica i Zvečanje. Gaziš naj tušću poljičku zemlju, i koracaš u hladu gušćih maslina, nego da si u makarskom primorju; a ova sela i drugim voćkama obiluju. Na Ostrvici još se naziru ruševine Bobetića kule, i tvrdih dvora Miroslavića, kao i na Dubravi Krešimirovi, a na zvečanjskoj Gračini je još na nogama kuća posljednjeg poljičkog crkovnog vikara

Martića, i posljednjeg učitelja, starog sjemeništa Prika, Kružićevića, i njegova praroditelja, kliškog junaka, Petra.

Kada stupiš na zvečanjsku Stazu, doživiš ugodno iznenađenje. Ostaju pod tobom zanimiva Studenca, magloviti Oblačnik, obilata vrela živica voda, poniknuti otočići po rijeci, zašumljeni jablanima, vrbama, jadikama i vezikama. Studenca su naj ljepša prirodna ljepota u Poljicima, a i strašna su. Toliko je širine od okomitih litica Mosora do rijeke, da se mogu jedva dva natovarena konja mititi. To su ti putniku pravi klanci jadikovci, i bojiš se da ne ćeš iz njih žive glave iznijeti, kao da će te Cetina progutati, ne poklopi li te prije Mosor ili te ne uduše vode, koje Mosor iz sebe riga, te ih preko tebe povraća majci Cetini. Zovu Oblačnikom vodolom rijeke, koja se takom snagom razbija o kamenje, da joj se voda pretvara u oblak. Huka valova kad lupaju o hridi, ili pucnjava topova, zaostaju za bukom, kojom se Oblačnik oglasuje. Nadodaš li tomu žrvnanje mlina i bubanje stupa, regbi da se je zemlja zakotrljala u bezdan. Uza Studenca do Kostanja prolaziš u debelom hladu maslina, smokava, bajama i visokih jablana. Kostanje su visočina, zemlja rodna, i ravnica i uzbrdice, a težak radi, te mu nije loše.

*

Podgragje je naj istočnije selo naših Poljica, Paulinović ga je prozvao obrazom Poljica i s bujne prirode, i s vješta poljoteženja, i s čistoće, uljudnosti i gostoljubivosti njegovih stanovnika. Malo je rodne zemlje u Podgragju, ali je težaci razborito obragjuju, jer znadu koja zemlja koje sjeme ljubi, i svaka im plaća obilno trude. Goje lozu na uzvode i penju je na stabla, pak vina kô vode. U svaku su škrapu posadili kostelju, koju prodaju za obruče skupo, kao vosak, a pokraj rijeke nasadili smokvu, jablan, vrbu i veziku. Nad Podgragjem, u staroj hrastovoj dubravi, jedinoj u Poljicima, nalaze se ruševine nekakvog starog, možda rimskog grada, koji zovu gracem, i otud ime ovom selu.

ZGODE I NEZGODE.[1]

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

(Konačno stečenje istočne polovine Konavala).

Početkom XV. vijeka nastojahu Dubrovčani iz petnijeh žila da dobiju sve Konavle. To im pode za rukom tek pregovorima, koji trajahu više no trideset godina a započeše 1415. godine.

Istočnu polovinu dobiše konačno 1419. g., jer tada Konavle nijesu bile jednog gospodara. Istočnu polovinu sa Sokolom imao je bosanski vojvoda Sandalj Hranić, zapadnu s Cavtatom vojvode Pavlovići. Sandalj je bio iz porodice Hranića u Humskoj. Otac mu je bio Hranje Vuković i zato se Sandalj zvao Hranić; imao je dva brata: Vukca i Vuka. Stric Sandaljev, Vlatko, upravljao je 1389. g. na Kosovu bosanskom vojskom od 20 hiljada momaka i poslije Kosova spasi Bosnu od navale Turaka. Knez Vukac, brat Sandaljev, imao je sina Stjepana, poslije Hercega. Hranići (vojvoda Vlatko) bili su od kraljeva bosanskijeh dobili Humsku uz uvjet da priznavaju njihovo vrhovno gospodstvo, a Sandalj dobi Humsku iza smrti Vlatkove i zvao se veliki vojevoda kraljevstva bosanskoga; imao je i drugih zemalja, kao n. pr. polovinu Konavala. Sandalj ne bješe dobar čovjek i više se puta nađe u svađi s Dubrovnikom. Svada jednom nastade zbog prodavanja soli u Sutorini a to postade prijepornijem pitanjem između njega i Dubrovčana, jer je on imao milost od kralja bosanskoga da ondje prodava, a Dubrovčani su imali isto pravo po povelji kralja Tvrtka. Druga prilika svađi bješe dubrovačka trgovina po Konavlima. Nova zgoda svađi bješe rat između kralja bosanskog i Dubrovčana; tomu se ratu pridruži Sandalj kao kraljev saveznik i tada

[1] Usp. opasku u prijašnjem broju „Srda".

1403. Dubrovčani pretrpješe od Sandalja mnogo. Napokon i rat izmedu Ladislava i Sigismunda, kralja ugarskoga, svadi Dubrovčane sa Sandaljem, jer su oni bili uz Sigismunda a on uz Ladislava. U toliko dode 1415. godina. U ovo cijelo doba nije ipak Sandalj bio sved u neprijateljstvu s njima, što više oni su bili god. 1405. upisali u svoju vlastelu njega i Vukca i njihove potomke i poklonili mu onu palaču i onu zemlju u Primorju, što su negda bili dali Senkoviću. Napomenute 1415. godine Pavao, otac Petra Pavlovića, koji je imao drugi dio Konavala, pratio je sa Sandaljem i drugijem velmožama kralja bosanskoga negdje blizu Sutijeske. Sandalj iznenada zaostade, pozva na stranu jednog vojevodu pa on i svi njegovi ljudi povadiše sablje. Nastade boj a Pavao poče bježat. Jedan od Sandaljevih ljudi stigne ga i osiječe mu glavu. To prouzroči velike nemire i nerede, za kojijeh Konavle biše oplijenjene. Petar Pavlović, sin ubijenog Pavla, naslijedi očeve Konavle.

Tada Dubrovčani počeše ugovarati za Konavle i sa Sandaljem i sa Pavlovićima. Posao bješe mnogo teži sa Pavlovićima a lakši sa Sandaljem. Zato se Dubrovčani riješiše da uzmu u toliko jedan dio Konavala bez drugoga. Oni naj prvo predobiše Sandalja slatkim riječima i darovima; pošalju mu dva svoja poklisara i dar od 180 dukata, a kad poklisari Sandaljevi početkom 1419. godine dodoše u Dubrovnik, vlastela ih naj srdačnije primiše i darovaše. Tako dogovori uspješe vrlo dobro i Dubrovčani 1419. kupiše Sandaljev dio Konavala. Na Ivanj dan ove godine Sandalj „na Stipanu polju pod Sokolom“ izruči Dubrovčanima povelju, kojom im uz odobravanje braće mu, kneza Vukca i kneza Vuka, ustupi svoju polovinu konavoske župe, Vitaljenu i Donju goru sa selima, ljudima, pašama, vodama i sa svijem pravima. Zato mu Dubrovčani obećaše 18 tisuća perpera, drugu palaču u Dubrovniku, blizu one koju su mu bili dali prije i da će načiniti mu obe; okrom toga dadoše mu baštinu u Župi, koja je vrijedila 3000 perpera i obvezaše se da će njima i potomcima plaćati 500 god. perpera, dok budu mirno uživali Konavle. To ustupanje potvrdi 4. decembra kralj bosanski ali uz uvjet da Dubrovčani plaćaju i kralju bosanskome danak od 500 godišnjih perpera na dan sv. Vlasija.

Ali kad republika pošalje svoju vlastelu da prime Konavle i da podijele zemlju, Konavljani se pobuniše. Stoga republika trebaše da pošalje vojsku od 800 ljudi a osim toga da unajmi i oburuža 100 Luštičana i 12 ratnih lada. Ali u isto doba po nalogu vladinu zapovjednici vojske darovaše novaca Sandalju i poglavicama Konavljana, a ostalijem obećaše da će im vlastela učiniti polakšica i da će im dati 10 dijelova zemlje. Sada se Sandalj poče izvinjavati, da ne može izručiti Konavle, ali ga Dubrovčani sklonuše da obeća da će on umiriti Konavljane i dopustiše mu da pridrži za se nešto zemalja. Konavljani se umiriše, ali septembra se iste godine pobuniše; ali nakon malo dana neki položiše prisegu vjernosti. Kad pak dubrovačka vlastela dođu 1423. da razdijele Konavle, Konavljani se opet pobuniše. Pored toga se izvrši razdijeljenje mjeseca juna te godine. Ova polovina bi razdijeljena u 10 desetaka, svaki desetak u 10 česti a svaka čest u četiri četvrtine. Kralju bosanskomu i Sandalju ostavljen je po jedan dio a poglavitijem Sandaljevim ljudima kuća i nešto zemlje. Tako se izvrši stečenje ovog dijela Konavala.

Никад.

Боривоје Б. Мирковић. — Беч.

Никад нису моја уста мала,
Пољубила твоје лице бело,
Нит' је душа радост осећала
Гледајући твоје вито тело.

*

Никад, селе, нисам сузе лио,
И квасио твоје лице смерно,
Ал' сам љубав тамо и крио:
Љубећи те страсно, неизмерно.

Калуђерске и компасне карте средњега вијека.

Пише Др. **Божо Цвјетковић.**

I. Калуђерске карте.

Географија може да напредује само у културних народа. Гдје није било или нема никакве културе, ту нема ни због о географији; што више ако тама покрије земље његда културне а варварство се у њима удоми, географија тад пада под првим ударцем „ропства клета и незнања љута". То ће нам најбоље доказати средњи вијек, који нам се у географском погледу приказује посве друкчији него стари вијек, и зато ће средњи бити предмет нашег разматрања.

Раније доба кршћанског средњег вијека означује нам перијоду грдног назадовања у свему: толико у егзактним знаностима колико и у географији, тако да треба да се управ чудимо, како онако брзо нестаде оног богатог разноврсног знања, које сабраше и уредише стари сумеро-акадски, бабилонски, египатски, грчки и римски учењаци. Исто вриједи и за наш предмет, јер *nulla res sine causa*, (никаква ствар без узрока), а клице назатку колико егзактних знаности толико географије наћи ћемо већ у свеопћем политичком развитку средоземне културне сфере за старога вијека. Грци наиме, или Јелини, бјеху баштиници свега знања оријенталнокултурних народа. Тако, ако ове оријентално културне народе успоредимо са мравима, који само сакупљају и бацају на хрпу или са пауцима који сучу пређу из себе самих, онда треба да успоредимо Грке са пчелама, које сакупљају и прерађују и учвршћују оно што су сакупиле. Јер све што су Грци посредовањем Феничана добивали од ових оријенталних културних народа под фирмом знаности није било друго но мишљење растркано, нестално каткад и контрадикторно. Није било принципа, чим би знање могло стећи јединство и сталност. Зато је требало разорити из темеља сву ону културну зграду, коју сазидаше источни напредни народи, а овим истим градивом подигнути на здравим темељима нову, љепшу и трајнију зграду. То су Грци и учинили

и тек у њих налазимо здраве темеље сваке науке, хоћеш ли филозофије, математике, природних знаности, или повјести, географије и ост. Њихови су баштиници Римљани. Они су били по својем нагнућу и врлинама добри војници, јуристе, државници, енциклопедисте, али никада онако ревни радини и добри радници на знанственом пољу као што су били Грци. Они су додуше навратили бујицу свијетла у многе неиспитане земље, предузимали су и експедиције, раширили су хоризонат ондашњег географског знања, али све су то чинили у толико, колико је то било скопчано с државним интересима. Римљани се нијесу никада озбиљно бавили гео-физикалним проблемима. Тако се могло догодити, да је луч географског знања, коју упалише стари Грци, још, и ако не пламсала, а оно тињала и у кашње доба западне римске царевине; но назори о свемиру, о облику, величини и површини наше земље те о разним народима попримише такав облик, да су се посвема косили с науком једног Питагоре, Птоломеја и др. Клицу назадовања географске науке, особито математичне, физичне и антропогеографије налазимо дакле већ у староме вијеку, што ће бити још горе у средњему.

Пропаст западне римске царевине и дноба исте међу германска племена изазвале су револуцију не само на политичком пољу него и на знанственом. Сеобом народа нестаде римске културе. Уништи је огањ и мач варварских народа. Све што је, у дугом редању вијекова, био открио људски ум а умјетничка рука садјелала и учинила, сви споменици јакости, женијалности, крепости старога свијета, све пропаде или остаде осакаћено. Варварство је славило свој триумф. Али исто толико, колико сеоба народа, освајања Турака у предњој Азији пораде да се угасну зубља знаности у Европи. Позната је наиме ствар, да су између разних средстава и путева, открића разних дјелова земље први темељни камени, с којих је онако дивно одвојила зграда наше европске културе. Огромна множина материјала за ову зграду унесена је из туђинства. Како би она кукавно изгледала без напоменутог градива унесеног из туђине, нај бољим нам је свједоком повијест средњега вијека и то онај дио, што нам прича о освајањима Турака у предњој Азији, наиме кад оно бише прекинуте свезе између средоземно-западноевропске културне сфере и оне индијско-источно-азиатске, те тиме прекинут сваки саобраћај између

Европе, Истока, Египта и Азије. Јер чим се ово догодило, Европа је била осуђена да живи таким животом, те је дјеловао, да се европско пучанство већим дијелом изроди. Што добра видимо у ово доба? Крваве ратове између европских држава и народа; назадак у умјетности, у знаности — у свему. У таковим временима мало је ко и мислио на наук, па које чудо, ако оно страшно удари натраг? Једини они, који још најбоше времена да се баве науком, то су били духовници, особито калуђери у западној Европи. Но, према свому звању, они су се већином бавили теолошким питањима; ако су се пак бавили и другим гранама знања, дакле и географијом, то су увијек хтјели да доведу све знање у склад са библијом и да помоћу библије све докажу. Тако је постала библија базом вјере и знаности, дакле исто што налазимо и у староме вијеку код Стоика и Пергаменаца, који су хтјели учинити Хомера исходиштем свега људскога знања. То је била погрјешка. Јер тим свој знаности, дакле и географији, не бише више темељем знанствена истраживања и путовања, опажања и мјерења, но остаде све на ономе докле допријеше стари Хебрејци. Истина је, да у светоме писму можемо наћи дивних ствари колико за друге знаности толико и за географију, али тиме, што су узели библију за базу свему и нијесу се усуђивали кренути даље, остали су за много стољећа на нстоме, што више и назадовали су криво разумијевајући многе ствари у библији. Ако пролистамо збирке Сантарема, Лелевела, Јомарда, Норденскјелда, Милера и других, у којима они сакупише све могуће карте средњега вијека, доћи ћемо брзо до увјерења, да раније доба средњега вијека означује велику декаденсу на пољу географске науке. Све оне четвероугласте, једноличне или округле карте, које обично називљемо калуђерским картама, јер их највише зготовљаху калуђери по западно-европским манастирима, и ако извана показују велику кићеност и разноврсне сликарије, тако су сиромашне по садржају, да је тешко и бистроме учењачком оку распознати контуре континената и мора. О пројекцијама ту нема ни збора, а гледом на њихову знанствену вриједност исто су тако слабе кô и оне старих Јоњана. Исто кô што налазимо у картама старих Јоњана, да Делфи има централни смјештај, налазимо Јерусолим као средиште на оним калуђерским, дакле исто што и у Китајаца, Индијаца, Тибетанаца и Египћана. Чудне су и разне оријентације

ових карата. На њеким налазимо сјевер доље а југ горе, дакле обратно но што је на нашим картама. Ову је оријентацију баштинио средњи вијек по свој прилици од старога, што нам и свједочи „капитолински план" града Рима, о којему Елстер написа расправу: *De Forma urbis Romae deque orbis antiqui facie.* (О облику града Рима и о лицу старог свијета). На њеким налазимо исток гдје је сјевер или чак гдје је запад. О рашчлањености обала не треба ни да говоримо. Острва долазе по највише у облику кружнице или елипсе. Ријеке теку како се дотичноме калуђеру свиђало. И горја нијесу боље среће. Што калуђери редовно ударају на ове карте, то је све оно, што се чинило некако чудно и невјероја[illegible], као десет израјелских племена и жидовски опкоп, Александрова врата и за њима народи Гог и Магог, киклопи, Амазонке, кинокефали, гимнозофисти, велики мрави, змајеви, базилиски са двије главе, те особите биљке и стабла као *„albero secco"* (сухо стабло) Марка Пола и ост. Но што на којој карти није смјело фалити то је био Еден са стаблом живота, змијом и Адамом и Евом те четири ријеке, које су текле рајем земаљским наиме: Пишон, Гихон, Фрат и Тигрис.

Херефордска и ебсторфска карта још су најбоље ове врсте; најинтересантнија је пак она мадебска ударена у мозајику, која је нађена у једној цркви у Мадеби, источно Јордана. То је најстарија оригинална карта, коју ми досад познајемо.

(наставиће се).

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

†

Milorad Mitrović

pjesnik srpski, porijetlom Hercegovac a rodom Biograđanin, umrije 28 maja o. god.

Rodio se 20. februara 1867. Njegov otac, Jovan, Hercegovac od Trebinja, iz poznate porodice Prcovića, u mladosti doselio se kao trgovac u Biograd.

Kad Milorad dovrši srednje nauke, pođe na pravne nauke u velikoj školi. Tu se bio tako oduševio za prosvijetljenje naroda, da je za nešto dulje nego godinu dana probavio kao pučki učitelj u selu Kamenici kod Niša.

Kad svrši pravni fakultet, postavljen je u službu u Užicu.

Bio je neodvisan u svome mišljenju i kao činovnik i kao pisac, te je proživio nekoliko neugodnih trenutaka i premještaja, pa napokon dospio u Biograd, gdje je dopro do čina sekretara apelacije, a umro je u 40. godini života.

Bio je osobita ličnost i kao čovjek i kao pjesnik, nije se povodio ni za kim i odvajao je između ostalih pisaca i idejama i načinima.

Milorad je bio pjesnik i radio je ne samo na književnim listovima, nego mnogo i na političkim a izdao je samo dvije zasebne knjige pjesama.

Mitrović se pojavio u književnosti, kad mu je tek bilo 14 ili 15 godina. Kad je p. Miloš Popović početkom osamdesetih godina prošloga vijeka pokrenuo list za djecu „Srpče", Mitrović je bio njegov naj bolji saradnik.

Od svoga literarnog rada zasebno je odštampao samo dvije zbirke pjesama „Knjiga o ljubavi" i „Prigodne pjesme".

Ali je njegov rad mnogo obilatiji. On je radio u „Srpčevu" i „Nevenu" i objelodanjivao je svoje pjesme u svim književnim listovima, u Sarajevskoj „Bosanskoj Vili", u „Mostarskoj Zori", u „Glasniku", u „Otadžbini", u „Pobratimstvu", u „Preodnici", u „Zvezdi" i u „Srpskom Književnom Glasniku".

Radio je naj više na političkim listovima i na političkoj poeziji, epigramatici i satiri u „Gedži", „Srpskoj Misli", „Velikoj Srbiji", „Dnevnom Listu", „Odjeku" i „Reči".

Poslije Zmaja i Vojislava Mitrović je naj bolji lirski pjesnik. Predmet je njegovih pjesama ljubav strasna, čista i silna a ne ljubav moderna, rafinovana i računska. On se može uvrstiti u „pjesnike, koji su odrasli u romantičkim tradicijama kao Mišć, Aihendorf, Birger, Ljermontov.

Približio je svoju poeziju muzici, i prvi je pokušao da se prikaže kao muzičar u oblasti slaganja riječi.

Među savremenim pjesnicima on je naj simpatičniji i naj originalniji u novoj eposi srpske poezije.

Laka mu bila crna zemlja!

— † *Dr. Jan Gebauer.* Posljednjijeh je dana umro ovaj učenjak, koji je

prvi zajedno s profesorom Masarykom proglasio da je „Kraljodvorski rukopis“ podmetnut. Gebauer rodio se u Auslaufu u Češkoj 1838. g. Od godine 1873. bio je docentom a od 1881. godine redovitim profesorom slovenskih jezika u češkoj universitati u Pragu. Postao je bio dvorskim savjetnikom i članom gospodske kuće. Napisao je više djela o češkom jeziku.

— † *Jorris Karlo Huysmans*, pisac franceskih romana, roden u Parisu 5. februara 1848. umro je 12. maja o. g. On je negda bio u vezi sa Zolom i napisao naj prvo više naturalističkih romana. Poslije mu je postao protivnikom, te dva puta promjenuo svoj pravac. Posljednje mu djelo „Les foules de Lourdes“ (navala svijeta u Lurdu). Bio je časnikom počasne legije.

— † *Albert Samuel Gatschet*, sjevero-američki etnolog i lingvist umro je u Washingtonu početkom aprila o. g. Rodio se u Švajcarskoj 3. oktobra 1832 Učio je u Bernu i Berlinu. Preselio se u Ameriku 1868. u Nju-Jork i od 1874. bavio se po naj više učenjem indijskih jezika. Primi državnu službu 1877. i postavljen je 1879. kao lingvist u Bureau of Amerikan Ethnology Smithosonian Institution u Washingtonu.

— *Branič* u svom 9. i 10. broju donosi pitanje, ima li se pisati *j* u pridjevima na *ijski* kao *хисйорийски*, или не. Okrom toga ima i raspravicu o pisanju stranih imena.

— U *Savremeniku* S. Matavulj završuje svoj „Udes Doktora Ivanovića“, a Dr. L. Vojnović svoj „Finis Reipublicae“.

— *Branково Коло* u svom 21. broju donosi članak Dr. Nik. Milutinovića pod naslovom: „Добротворне задруге Српкиња — српском народу и биљешку Јована Живановића о ријечи *Бококошторски*.

— У *Невени* између осталог градива има једна Сличица из приморског живота под насловом „Млади јунак“ и јапанска прича под насловом „Два жапца“.

— *Behar* u br. 1. juna o. g. svršuje članak A. Kadića: Nekoliko arapskih opažanja o prirodi, a nastavlja Ekrem-ov dramatski spjev: Zmaj od Bosne i raspravu Faik-Zekia: Zašto islamski narodi ne napreduju.

— *Imitator životinjskih glasova i muzike*. Gospodin Milovan Petrović, specijalista u ovoj vrsti, koji je predstavljao svoju vještinu u mnogim gradovima po Evropi, nadasve po školama u nas u Dalmaciji, pa u Bosni i Hercegovini, u Srbiji, u Berlinu, u Amsterdamu i po mnogim drugim velikim gradovima, pokazao je svoju vještinu i ovdje u Dubrovniku. Imituje glas različitih četveronožnih životinja i ptica, djeteta i muzike.

— *Reklamne knjige za putovanje po Dalmaciji*. Jednu je izdalo na njemačkom jeziku dioničarsko društvo hotela Dubrovnik-Kotor i nosi naslov: *Dalmatien, ein modernes Reiseziel* (Dalmacija, moderni cilj putovanja). Knjiga sadrži sve potrebite naputke za putnike i kratak opis mjesta ne samo dalmatinskih nego i austrijskog Primorja i ima nekoliko stranica i za Bosnu i za Crnugoru; nosi osim toga mnogo lijepih ilustracija. Vanjska je oprema knjige vrlo krasna. Druga je slična knjiga izdana od austrijskog Lloyda i nosi naslov: *Servizio adriatico* i uređena je posve kao prva a pisana je talijanski. Obazire se na putovanje od Mletaka do Boke kotorske po Dalmaciji.

— *Druge reklamne knjige au. Lloyda za putovanja*. Slične su ovim i druge

dvije knjige: jedna francuska, druga njemačka za zabavna putovanja po sredozemnom moru osobitim yachtom Lloydovim *Thalia*. Jedna nosi naslov: *Voyages de plaisir 1907* a druga: *Vergnügungsfahrten 1907*. II. Halbjahr. U njima je i popis cijele Lloydove flote, po kojemu ovo društvo ima 65 vatrenjača sa ukupnom brutosadržinom od 176 hiljada tona. Naj veća mu je vatrenjača *Austrija* sa 7588 tona.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke.* Novac predstavlja mnogo bezvrijednijeh i beskorisnijeh stvari: ali predstavlja i neodvisnost, koja je vrlo dragocjeno blago. Smiles.

Život je uspomena, ufanje, tačka. Rossetti.

Čovjek treba da čeka; vrijeme dovodi do zrelosti svaku stvar. Shakespeare.

Vino, kad se umjereno pije, razigrava i dušu i srce. Crkovnik.

— *Просвета* од 10. маја доноси чланак Др. П. Радосављевића, друга Педагошког факултета у Њу-Јорку: „Проблем психичких елемената, листић из експерименталне психологије.

Državne znanosti.

— У *Делу*, свесци за април, Др. Александар Митровић наставља своју расправу: Двадесет година политичке борбе на Приморју (1880-1900); затим Др. Драгољуб М. Павловић започео је своју расправу „Реформа изборног права у Аустрији“ поглед на развитак уставности у Аустрији.

Pedagogija.

— У *Учитељу*, св. за мај, има окром осталих радња, расправа *Милана Храбреновића:* На који ће се начин најбрже ширити писменост у маси народа.

Hemija.

— *Imbalsamacija cvijeća i biljaka.* Učeni profesor u Italiji, Konstantin Gregori, izumio je način da se za dug niz godina sačuvaju biljke. cvijeće, insekti, ribe i anatomski komadi sa svojim bojama, u prirodnoj gipkosti i formi. Već je 1892. godine spravio veliku zbirku cvijeća, koje je još tako živo, da se potpuno takmi sa onim koje se tek ubralo. Ovo prepravljeno cvijeće sačuvalo je neozleđene sve svoje organizme i zrna klorofile mogu se vidjeti nepromjenjena. Ali prof. Gregori nije samo pazio na cvijeće, nego prepravlja i insekte za zbirke i anatomske komade ljudskog tijela, koji očuvaju svoju prvu gipkost i boju. On je svoj izum protegnuo i na ribe za jelo i u tome je već stekao znatna uspjeha. Prvog je novembra prošle godine prepravio veliku triglju koju je kupio na trgu. Za 13 dana triglja se nije promijenila, boja, tvrdoća mesa, oči i svi unutrašnji su organi sačuvani potpuno, krv je curila iz škrga, živa i prelijepa kao da je riba bila uhvaćena onaj čas. Četrnaesti dan prof. Gregori da dokaže da su posve nevine stvari uporavljene za preparaciju, dade svariti ribu i pojede je u nazočnosti svojeg kolege. Egzemplarima, koje on prepravi, nije ništa izvađeno iznutra i svi su unutrašnji organi posve sačuvani. Gipkost insekata je taka, da je prof. Gregori u šest sahata radnje mogao preparovati insekat *Carambys heros* da bude gibak kao da je sad uhvaćen a bio ga je ubio pet godina prije.

— *Окамењавање мртваца.* Прошлога вијека хемичар Сегато у Италији био је изумио начин окамењавања мртвих тјелеса и има у гробљу у Напуљу цијело мртво тијело окамењено и комада унутрашњих органа окамењених. Али је

Сегато умро а да није никоме приопћио тајну свог изума. Сада би био по једном италијанском листу неки Nello Pignotto из San Giovanni Val d' Arno изнашао нов моћан хемички начин да препријечи распадање, који обрана у тврди камен мртво тијело и даје му једнаку свијетлост као и онај Сегатов а не претвара ни боју ни облик ни ћелије, како се увјерио микроскопском анализом учењак проф. Леви на кр. клиници.

— *Milo (sapun) od kamenoulja.* Jedan franceski hemičar izumio je način da se iz ostataka i odmetaka petrolja prepravi sapun. Izum mu je bio plaćen od sindakata za po miliona franaka. Sapun je veoma jevtin i može izvrsno prati u svakoj vodi, pa i u moru a da ne oprlja vodu ili pokvari boju.

Prirodne znanosti.

— *Dvijestota obljetnica Lineova rogjenja.* Karlo ot *Linné* (Linnaeus) rodio se 23. maja 1707. u Smelandu u Švedskoj kao sin jednog paroha. Njegovo ime dolazi od *lipe* (njem. Linde), koja je bila u obližnjoj bašči. Švedska se prepravlja već dvije godine da proslavi obljetnicu ovog glasovitog botaničara, klasifikatora biljaka, te je izašlo u ovo doba mnogo biografija o njemu i njegovim otkrićima.

Njega su profesori srednjih škola bili našli nesposobnim za humanističke nauke i otac mu se spravljao da ga stavi na zanat, ali liječnik Stobaeus otkri u njemu sposobnost za znanstvene nauke, te Lineus bi upućen da uči liječništvo i prirodnu historiju. U kratko postade zanesenim botaničarom i kad učaše u 23. godini života u universitati u Upsali u Švedskoj, njegov ga profesor Rubdek povede u vrt i ponudi mu katedru botanike, koju on i prihvati. Siromašan proputova nekoliko zemalja kao botaničar, te izlijeći od teške bolesti kraljicu Ulriku. Ona ga zato izbavi od siromaštva a taj uspjeh u kraljičinoj bolesti donese mu i predsjedništvo akademije znanosti, katedru u medicinskoj fakultati, upravu botaničkog vrta i plemstvo. Ostade profesor u Upsali do svoje smrti baveći se svojim botaničkim vrtom a na njegova predavanja dolažahu učenici čak iz Amerike. Umrije 10. januara 1778. a ukopan je u stonoj crkvi u Upsali.

Njegovo je djelo o *prirodnom sustavu* dakako zastarjelo prema kašnjemu napretku prirodnih znanosti. Ali velika je zasluga Lineova ta, da je bio prvi koji je zgradio temelje zgradi prirodnih znanosti. On je sam stvorio pojam *vrste* a odredio i ograničio pojam *roda* i utemeljio način nazivanja biljaka, koji se još uporavljuje u botanici; prije ime opće, pak posebno, pak početno slovo botaničara, koji je klasifikovao biljku. Sam kongres za nomenklaturu biljaka u Beču 1905. godine potvrdio je načelo i način Lineov. Prije Linea bilo je toliko nestalno opisivanje biljaka, da, kad bi dva botaničara opisali istu biljku, nije se moglo razumjeti, da li je ista.

On je istina ustvrdio nepromjenljivost vrste, što bješe zabluda, koju Darwin dokaza. Okrom toga temelj njegovu sistemu bješe samo morfologija; ali noviji prirodnjaci poslužiše se za to i anatomijom i fiziologijom, to jest i unutarnjim biljezima biljaka, koji se mogu otkriti samo mikroskopom. Upsalska universitat da proslavi njegovu dvijestotu obljetnicu odlučila je da prouredni Lineov botanički vrt onako, kakav je bio za njegove uprave.

— U *Domaćem Ognjištu* započeo je M. Š. biografijom Karla Darwina prigodom 25. godišnjice njegove smrti.

Arheologija.

— *Arheološka otkrića kod Masaue u Africi.* Italijanska arheološka misija u Masavi započela je otkopavanje starinskog grada *Zule* (stari *Adulis)* na Crvenom moru malo sahata daleko od Masave. O njemu klasici bili su ostavili posve malo vijesti. Bio je bogat trgovački grad. - U sjevernom dijelu grada našla se odmah ispod površine kršćanska crkva u obliku klasične bazilike s apsidom, prezbiterijem i tri lađe razdijeljene stupovima. Crkva je bila podignuta na drugoj zgradi, koja je također služila za vjerske obrede, ali predkršćanske. Ova je starija zgrada izgledala plemenito; njene su zidine ostavljene do visine od 3 *m.* Našla se i druga predkršćanska crkva u istočnom dijelu grada, duga 25 *m.* a široka 16 *m.* Na njoj je zgrađena druga bazilika, a veća od prve sa trima vratima, središnjim baldakinom, 8 stupova, prezbiterijem, apsidom i krstionicom za ronjenje. Iskopalo se mnogo, i po svim iskopinama proizlazi da je grad bio znamenit.

— *Ископине у сјеверној Далмацији.* Под управом учитеља Колнага *(Colnago)* ископале су се у сјеверној Далмацији око Обровца лијепе римске старине, које ће бити постављене у општински музеј у Обровцу, нетом му буде одређено мјесто Ископине састоје понајвише из стакларија староримских из гробља у Старигради.

Али најзнаменитија су стварзмеђу тих ископина уломци од бакрених плоча, страном писаних, а страном непписаних око 400 комада, које су нашли у Крупи на градини Смоковац, гдје је била прилично знаменита насеобина римска, коју је лани открио Колнаго. Рекло би се да су ови уломци плочица садржали урезан статут римског Скрадинског конвента за I. вијека по Исусу. Професор Е. Борман у Бечу настојаће да прочита, колико буде могуће, садржај поменутог статута.

- *Otkriće prehistoričkog sela na Siciliji.* Profesor *Angelo Mosso* na Siciliji nastavljajući svoje druge iskopine otkrio je prehistoričko selo kod *Cannatello* blizu *Girgenti.* Potanje ispitivanje ovog sela dubokim zasjecima zemlje donese na vidjelo tako visoke naslage neolitske, kakvih se dosada nije poznalo u Italiji. Ovaj je fakat dokaz izvanredno dugog opstojanja sela, koje je trajalo po svoj prilici preko tisuću godina. Stvar je posve nova za ispitivanje jedna okrugla poljana, koja je posve dobro popločena; na njoj se nalazi pet kućica, koje su zgrađene na nekim mjestima od velikih kamenitih balvana. I putevi, koji spajaju pojedine djelove sela s poljanom u sredini, bili su dosad nepoznati u kameno doba. Na dva razna mjesta, gdje su se za opit izvršile iskopine, našli su se i drugi dijelovi sela, koji još nijesu mogli biti sasvim otkriveni. Prvi put pojavljuju se četverokutne kućice, vrlo lijepo sačuvane, koje dokazuju vještinu ovih graditelja kamenog doba. Kaldrma sačuvala je i ostatke slame i tako spominje miješano gradivo iz raznih tvari, koje se našlo u Troji. Četverouglasti oblik na Siciliji nije se prije našao. Našle su se i trapeze za pitne žrtve, koje dokazuju da je već onda bilo veza s Kretom. *Mosso* se živahno zauzimlje eda ovo neolitsko selo *Cannatello* bude sačuvano. On je okrom toga u *Sant' Angelo Muraro* iskopao grob, koji je krio 45 zdravih sudova i pripada posljednjemu doba helenske seobe. Ali nakit nekih sudova pokazuje podražavanje mnogo ranijih vremena i ne-

koliko posuda sa stalkom dokazuju ponovno fakat da su u prehistoričko doba opstojale živahne veze između Sicilije i Krete.

Historija.

— У *„Срб. Књиж. Гласнику"* од 16. маја о. г. објелоданио је Др. Анастасијевић почетак свог предавања у „Колу Српских Сестара": „Света Гора у прошлости и садашности."

— *Stota obljetnica Garibaldijeva.* Pučki odbor u Rimu prepravlja svečanost za proslavljenje obljetnice, koja se vrši ovog mjeseca juna.

Geografija.

— У *Рашнику*, свесци за март, наставља се врло занимљива радња „Drang nach Osten" (навала на Исток), коју је написао Др. Вердун а превео с њемачког проф. Др. Радовановић. У овој свесци истичу се цифре и факти о њемачком елементу у Хрватској, Славонији, у Босни и Херцеговини, Румунији, Србији, Бугарској, Грчкој, Турској и у Русији.

— † *Dr. Walter Volz*, švajcarski zoolog i prehistorični ispitivač, bio je ubijen u okršaju između franceske vojske i urođenika u Africi. Htio je proputovati jedan dio Afrike i bio se pridružio franceskoj vojsci. Ovu je vijest donijelo jedno službeno izvješće od 20 aprila o. g.

— *Profesor Matteucci* upravitelj vezuvskog opservatorija i njegovi drugovi, koji su lanjske godine ostali na Vezuvu za strašne erupcije, t. j. inženjer Peret, brigadijer karabinijera Migliari i telegrafist Mormire bili su odlikovani počasnim medaljama, koje su bile izrađene pomoću novca sakupljenog javnom supskripcijom. Tu su supskripciju potakli universitatski i srednjoškolski profesori. Za Matteucia skovana je zlatna medalja sa 5 *cm* premjera a za tri druga po jedna srebrna; za karabinijere, koji su mjeseca aprila također ostali sa profesorom, po jedna bronzana medalja.

— *Дом и школа* у броју од 20. априла (3. маја) доноси наставак радње П. Д. Милићевића: Низ Јадранско Приморје — утисци.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Statistika.

— *Broj Izraelićana na zemlji.* Dr. *Ferruccio Servi* izdao je skoro kalendar za 5667. godinu od stvaranja svijeta i donio je u njemu podatke o izraelitskom pučanstvu na zemlji. Ima ga u sve 11 miliona; u Evropi 9 miliona, u Americi 1·5 mil., u Aziji 100 hiljada, u Africi 350 hilj., u Australiji 50 hilj. — Ruska bez Poljske ima ih 3,872.625 a Poljska 1,316.775; to je ukupno 5,189.400 (po prijepisu od 1905. g. ima ih 5·7 mil.): Austrija ih ima 1,224.890, Ugarska 851.380; ukupno 2,076.270; Njemačka 581.960; Rumunjska 269.015; Engleska 235.000; Holandija 103.985; Francuska 86.885; Italija 52.115; po njenim gradovima ima ih naj više u Rimu 10.000 a naj manje u Napulju 1030 i Mantovi 1000; Bugarska ih ima 33.660; Belgija 12.000; Grčka 8350; Bosna 8.215; Srbija 5100; Španja 5000; Portugalija 1200; Danska 500.

— *Statistika pučanstva Rusije.* Po popisu od 1905. godine u cijeloj Ruskoj žive 146 miliona stanovnika, t. j. 125·8 mil. u evropskoj Ruskoj, a 20·2 u azijatskoj. Od svih stanovnika ima samih Rusa 96·2 mil, to jest 65% ostalih narodnosti ima od 10% do 0.4%; to jest Turaka i Tatara 15·6 mil. (10%), Poljaka 9·1 mil. (6.2%); Fina 6·6 mil.

(4½%): Izraelićana 5·7 mil (3·9%); Litvanaca 3·5 mil. (2·4%), Nijemaca 2·3 mil (1·6%), Jermena 1·3 mil. (0·9%), Mongola 0·6 mil. (0·4%), Kaukazijaca različitih plemena 2·9 mil. (1·2%).

Po vjeri se dijele: Pravoslavnih ima 69·9 (različitih konfesija), Muhamedanaca 0·8%; Katolika 8·9%; Protestanata 4·9%, Mojisijevaca svih konfesija 4·1%; Budista i drugih 1·4%

— *Slovensko useljeničko društvo u Nju-Jorku.* Česi, Rusini, Slovenci, Srbi, Hrvati i Bugari ustanovili su u Nju-Jorku dioničko društvo da bude posrednikom Slovenima doseljenicima. Podupiraće Slovenima posao i nabavu zarade. Društvo se zove: „Slavonic Imigrant Society" i kani sagraditi doseljenički dom. Nekadašnji saradnik budimpeštanskih „Slovenskih Novina" Slovak Ambroz osnovao je ovo društvo a još je prije osnovao drugu instituciju „Amerikanski slovenski Spolek". Ovo useljeničko društvo ima upravu od 25 članova a u njoj se nalaze Srbi Papić, Jakić i Pavić a Hrvati Zotti i D. Pavelić.

— *Općina, koja će s iseljivanja opuščeti.* U Siciliji je nastalo strasno iseljivanje u Ameriku nadasve u provinciji Girgenti. U općini Campofranco malne polovina se pučanstva iselila. Trgovina i poljoprivreda nijesu više unosne a smanjio se strasno iznos potrošarine. I javna je uprava u nekoliko općina u toj pokrajini u neprilici.

Rudarstvo.

— *Željezne rude u Dalmaciji.* Inženjer Ant. Dešković ispitao je u odlomku Kruševu općine Obrovačke u Dalmaciji tako zvanu „crljenu zemlju" i dao je nakrcati dva broda „beauxito" (željezne rude) i uputio ih na Rijeku, gdje će se u talionici prvi put pokušati taljenje ove rudače. Po mnijenju vrijednih inostranih stručnjaka ova je rudača vrlo dobra, što više mnogo bolja nego ona koja se iz južne Francuske u stotinama vagona svaki dan uvozi u Njemačku za tvornice željeza i aluminija. Ako se ova vijest u potpunoj mjeri obistini, ova će ruda u brzo preporoditi u ekonomskom pogledu obrovački kraj.

Životinjstvo.

— *Sprava Pischardson za ubijanje pasa.* U Engleskoj je prije nekoliko godina Pischardson izumio spravu za bezbolno ubijanje pasa uhvaćenih na putu. Tu su spravu sada uveli u Milan sa nekom preinakom. To je velik stakleni sanduk sa vratima koja se ermetično zatvaraju. Može se u nj uvesti do dvanaest pasa. Vazduh se impregnira kloroformiom. Tada psi padu odmah u nesvijest. Zatim se metne u sanduk cijev ugljičke kiseline, koja zaduši pse u 5 minuta, a da se ne sjete.

Promet.

— *Naj veći most na svijetu.* Bio je tu skoro sagraden most kod Kvebeka u Kanadi (S. Am.) na rijeci sv. Lovrijenca. To je naj veći što ga je dosad ljudski um zamislio i ljudska ruka zgradila. Od gvožđa je, a dug je 854 *m*, naslonjen je na dva pilova, koji su 549 *m* odaljeni među sobom. Ima dakle centralnu svjetlost dulju od pô *km*, a ispod njega je praznina od 46 *m*, kuda može proći naj viši brod. Most je širok 25 *m* i ima mjesta za 5 paralelnih puta, a po srijedi će biti željeznica sa dvostrukom tračnicom.

Uspoređujući sadašnje mostove sa starim rimskim, vidi se, koliko je napredovalo moderno doba. Rimljani nijesu gradili mostove, koji bi prelazili 25 *m* svjetlosti, a u moderno doba Francezi su zgradili s istim materijalom od kamena kao i Rimljani mo

stova sa svjetlosti od 84 *m*. Italijanci tako isto, a most u Plauenu u Saskoj ima svjetlost od 90 *m*.

Ali naj veće se postiglo s gvozdenim mostovima. Oni inženjera Eiffela u Portugalskoj i Francuskoj imadu svjetlost od 160 i 165 *m* a jedan viadukt u Francuskoj ima 220 *m*. U Americi pošli su još dalje, jer ima mostova sa svjetlosti od 480 *m*. Glasoviti most u Dublinu ima svjetlost od 521 *m* i samo ga ovaj novi u Kvebeku natkriljuje.

— *Članovi engleskog novinarskog udruženja*, koji su došli u Njemačku i Austriju sa svojim predsjednikom i sa tajnikom udruženja g. Baker-om, prije svog povratka u Bosnu bili su i u Dubrovniku dne 28. i 29. maja i posjetili su grad i okolicu praćeni od članova dubrovačkog odbora građana i štampe. Bila je zajednička večera u Hôtel-Imperialu. Nazdravio im je g. Matej Šarić a g. Baker odgovorio je hvaleći krasote Dubrovnika i susretljivost građana. Engleski novinari pri svom povratku iz Bosne krenuli su u jutro 4. juna iz Gruža put domovine.

— *Posjet putnika u Dalmaciji*. Austrijski Lloyd potaknat ministarstvom za trgovinu namjerava uporaviti nova sredstva za pomnoženje broja stranaca, koji bi posjetili dalmatinske obale. Naj prije vatrenjače brze levantinske pruge ticaće Dubrovnik. Zatim kad budu dograđene nove vatrenjače, uspostaviće se nova pruga Dubrovnik-Brindisi, koji je središte južnoitalijanskog prometa i prometa putnika. Tako one tisuće putnika po Grčkoj, Egiptu, Siciliji i ost. mogu ticati i dalmatinsku obalu. To će biti na korist i austrijskih putnika, koji će moći mnogo udobnije putovati na ovim velikim vatrenjačama, ako i polakše, nego na malim prebrzim i veće izloženim valjanju. Ove veze moći će i navesti putnike da se ne vraćaju više kući putem Brindisia i Italije, nego kroz Dalmaciju preko Trsta. Do godine biće pomnožene i pospješene plovidbene veze. Željeznički vagoni voziće se vjerojatno do *mula*, gdje pristaju vatrenjače, a red plovidbe biće tako udešen da će putnici moći uživati po danu prizor što pružaju krasni otoci uz obalu. Okrom toga je jedan bečki arhitekt izradio za Dubrovnik osnovu za kasin sa koncertnim salonima i društvenim prostorijama; stil kasine slagaće se sa osobinom i krasotom prirode u ovom kraju. Već su gotove i osnove za drugi novi hotel u Dubrovniku. U ovim zgradama bili bi podvornici odjeveni u krasnim narodnim odjelima. Zatim će se možda spojiti u promet sa putnicima i krasno ostrvce Lokrum kod Dubrovnika. Snuju se također i osobite vožnje u Bokokotorski zaliv sa strane vatrenjača, koje bi bile hoteli te plivaju. Jedan bečki bogataš okrom toga misli podignuti zgrade u Hercegnovomu, da ovo mjesto postane kupalište i boravak za krijepljenje sa svog klimatskog smještaja.

Ali kaže se da pomorska društva dalmatinska uvidaju svoju propast u postupanju vlade prema austrijskom Lloydu obzirom na ugovor za subvenciju.

Izumi.

— *Sprava protiv valjanja broda*. Dr. Schlick, inženjer i upravitelj njemačkog Lloyda u Hamburgu, izumio je spravu da uništi ili dajbudi da svede na najmanju mjeru valjanje i uvijanje broda na uzburkanu moru, što bi koristilo putnicima i trgovini. On je to postignuo žvrkom ili vrtaljkom. Poznato je da se vrtaljka moćno o-

pire odvraćanju svoje osi, netom mu može slobodno izbjeći pravcem pravog kuta. Tako je i s koturačom, koja padne, netom stane. Arhimedova vrtaljka sastoji iz malog kotača zamašnjaka, što stoji u vertikalnom obruču, i vrti se oko osi, koja čini premjer obruču. Ako se ovo kolo (kotač) stavi u brzo kretanje a obruč se izbočinom kao zrno nasloni na stup, obruč ne će pasti, nego će lebdjeti u vodoravnom pravcu i obraćaće se polako oko potpore. Opazili su u istinu da se vatrenjače na kola manje valjaju nego druge i da je kretanje broda njihanje poput pendula. Opitima sa vatrenjačama na kola Schlick je iznašao da se te pojave svode na načelo vrtaljke, i mnogo brže vrćenje djeluje jače protiv njihanja.

Schlick je mnogo opita učinio sa vrtaljkama primjenjenim na modele broda i uvjerio se da ne treba da vrtaljka bude velika. Napokon je pokušao sa pravim velikim brodom i dali su mu u tu svrhu torpedaču. Spravu je ovako učinio. Os vrtaljke stoji normalno uspravno a kreće je brzo elektromotor. Vrtaljka i obruč položeni su u jedan okvir, koji se može vrćeti oko dva čepa, koji stoje prijeko prama brodu. Okvir, koji je nešto teži u svom donjem dijelu, postavi se iznova uspravno prama osi vrtaljke, netom je odvraćen silom koja se pojavi. Ako se brod i s njim os vrtaljke nagne na stranu, tada se os vrtaljke makne pravim kutom prama ovom odvraćanju, jer se pojavi nagib osi vrtaljke s okvirom u pravcu duljine. Kad dakle brod hoće da njiha tamo i amo između krme i prove, vrtaljka se naglo s okvirom vraća u simetrijskoj plohi osprijeda i ozada, tamo i amo.

Da sprava bude potpuna, da se mal ne posve zaprječi valjanje, hoće se spravi jedna poluga, kojom se njihanje ukoči. Tada valjanje malo ne sasvim prestaje. Schlicku je dana torpedača. Kolo vrtaljke ima promjer od samog 1 *m* a težina je od 500 *kg*. Kreće ga turbina, te u minutu kolo čini 1600 vrtnja. Djelovanje je vrtaljke bilo izvanredno. Prije se brod naginjao do 25°; kad je sprava počela raditi, samo 1°. Mnogi sumnjaju u uspješnost ovog izuma. Ipak će sprava biti odmah namještena na više njemačkih i inostranih vatrenjača. I. Z.

Kongresi.

— *Italijanski geografski kongres u Mlecima.* Ovaj je kongres za nas znamenit, jer je bio čitan prijedlog univ. profesora Cvijića u Biogradu o izradi etnografske karte Balkanskog poluotoka, koji je odlični učenjak dao objelodaniti u „Srdu" u broju od 31. maja ove god.

Radnje kongresa bile su razdijeljene u četiri odijeljenja. U jedno odijeljenje bila je i školska geografija. Glede nje kongres je odlučio da se ima u Italiji uspostaviti geografija kao osobiti školski nauk i da po universitatima ima se odrediti posebna katedra za geografiju. Bilo je i nekoliko konferencija, kao ona što je držao L. Cattolica o svijetionicima i morskim signalima, časnik mornarice Tanca o Benadiru, prof. Levi Morenos o slanim dolinama za ribanje. Kongresisti su posjetili 27. maja geografske rijetkosti biblioteke Marciane, 28. maja geografske rijetkosti državnog arhiva, 29 rijetkosti gradskog muzeja, 31. rijetkosti zaklade Querini-Stampalia. Oni su također učinili nekoliko izleta; 27. u večer izlet iz luke Malamoko na Lido; 28. bila je serenata u Canalgrande i požar u bazenu Sv. Marka ureden od općine: 30. izlet po vodi iz Kioze u Pad; prvog juna izlet

na ribnjak konta Papodopula na Cavallino. Kongres je trajao od 26. maja do 1. juna.

Соколство. — Sokolstvo.

— *Srpski sokolski Dom u Karlovcima* dobio je dopust od hrvatske vlade u Zagrebu da skuplja priloge blokovima za gradnju sokolskog doma.

— *Nov Srpski Soko u Hrvatskoj.* U Belovaru se živo radi na osnivanju Srpskog Sokola i već se prijavilo 30 članova.

— *Nov Srpski Soko u Bosni.* U Banjaluci je osnovan tu skoro S. S.

— *S. Soko u Irigu* održao je 14. aprila 1907. II. god. red. glavnu skupštinu, u kojoj je blagajnik izvijestio o novčanom stanju, po kojem imovina iznosi 320 K. Zatim je izabrana uprava sa Dr. Simom Grčićem kao starješinom.

— *S. Soko u Osijeku* držao je istu skupštinu 21. aprila. Po blagajničkom izvještaju imovina društva iznosi 1382 K, i to novca 858 K a imovine 524 K. Izabrana je uprava sa br. Stevanom Strajinićem kao starješinom.

— *S. Soko u Zagrebu.* Održao je istu skupštinu 28. aprila. U njoj je izvješteno da imovina društva iznosi oko 1600 K. Izabrata je nova uprava sa Dr. Bogdanom Stojanovićem kao starješinom.

— *Dušan Silni u Požarevcu.* Na skupštini 14. aprila izabran je za predsjednika društva Svetislav Mišković, major.

— *Češko Sokolstvo.* Peti češki svesokolski slet otpočeo je 3 maja ove godine. U velikoj dvorani na Sofijinom ostrvu bilo je svečano veče, prvo zlamenje za petu češku olimpijadu.

— *Poljsko Sokolstvo.* Poljski Sokoli u Austriji pokrenuli su pitanje o ostvarenju saveza svih poljskih sokolskih saveza i već se radi o medusobnoj izmjeni nazora o tome.

— *Poljski sokoli u Americi* prireduju 4. 5. i 6. jula o. g. osmi glavni slet u mjestu Detroit, Mich. C. C.

— *Српско Гимнастично Друштво „Обилић" у Мостару* приредило је судјеловањем тамбурашког збора Српског пјевачког друштва „Гусле" 9. јуна забаву на корист „Просвјети" просвјетном и културном друштву Срба у Босни и Херцеговини.

Нове књиге и лис. - Nove knjige i listovi.

— *Јово Г. Поповић.* Пјесме. Књига I. Срп. штамп. Загреб. Цијена 40 новч.

— *Josip Miličić.* Pjesme. Nakl. hrv. akad. društva „Zvonimir" Beč.

— *Јелена Ј. Димитријевића.* Фати-Султан, Садем-Ханум, Мејрем-Ханум. Београд. Штам. Дос. Обрадовића 1907.

— *Биро Лајош Новеле,* с мађарског превео Сл. М. Косић. Цијена 1 К. добија се у књиж. Јована Радака у Великој Кикинди.

— *Извјештај* о раду и стању панчевачког српског црквп. пјевачког друштва за г. 63. (1906). Панчево 1907. Штамп. Бр. Јовановића.

— Почела је у Биограду излазити Југославенска Библиотека и 1. маја изашла је I. књига I. Кола, бива: *Иван Цанкар,* Бињете. Библиотеком уређује Одбор; издавач је књиж. Б. Дачић Биоград.

Изашао је 9. број „Босанске Виле" 15.(28) V. са лијепим и разноврсним садржајем.

„Босанска Вила" у 16 страница излази у Сарајеву двапут мјесечно и стаје годишње 8 круна. За ђаке, војнике и подофицире 6 круна.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

2.

Цар турски очитује, да су му властела дубровачка Никулин и Франческо, поклисари, донијели харач 17. ђенара и 12. марта.

. . . . . мим сѫгамь п . . . . . .

номѫ властелюмь дѫбро ачкимь любаꙗ и приꙗтельство по темь да ви е ѣдомо, како дошше ваши почтени поклисари, кнез Никѫлинь и кнез Франчешко, и донесоше закони харач кшї не зна племенство ви, и предадоше месеца генара SI (17) дан двванадесет тисѫкь и двадесет и ѯ дѫкать злате венетачке на порти царства ми; опет паки дрѫгшіа ваше речени поклисари донесоше четириста и седамдесет и шесть дѫкат златех венетачкех месеца марта в IS (12) дан и предадоше царствѫ ми свегере двападесет тисѫкь и петсат дѫкат златех венетачкех, кшї прими царство ми напѫно и постави . . . . ѕ ризнице наше кисоте; а племенствѫ ви дадшх си хочать и барат царства да ви е вѫде ѕ рѫкаχ, како после за овшї, да ви не вѫде некоа сѫмна или кшіе поштворѣнїе, такшї да зна племенство ви месеца марта KS (27) дан ѕ дренополю.

3.

Мустафа реиз једне фусте (лађе) очитује, да је примио од Дубровчана по наредби царевој 40 паства свите у име харача.

С двора: Die 17 Junij 1486 scrito come . . . . . e aricatti 40 poza de pani . . . . . in una fusta de la Valona per conto del gran Signor. (Дне 17. јуна 1486. писано да . . . . . 40 паства свите у фусти [броду] из Авлоне на рачун султанов).

Нека ие вѣдомш како на дашни дань ѕ сѫотѫ днемь на · I3 · жѕла месеца по латиньскомѫ летш христокш · ѰXIIS ·

каkѡ Мѕстафа Рензь wдь једне ѳѕсте доге wдь Ѧкълона ѕ Дѕбро:ьника и донесе книгѕ wдь големога Цара кнезѕ и властеломь дѕбровачьцимь да дадѕ ѕ име харача, кои че бити · М · каstка скитѣ да иχь понеск ѕ Ѧкълонь, кою скитѕ прими речени рензь и ѕкрьца ѕ ѳѕстѕ и пwдьписе како господин Царь запокѣде по реченои книзи.

Оп. На дну су потписи турски.

4.

Цар Бајазит II. признаје да му Дубровчани изппатише харач. У Цариграду 28. марта 1497. или 14. сефера 901.

Wд великога гwсподара и велики амира Gѕлтань Баязитъ Хана силнога гwсподина цара поморскога и напwльскога и романискога инем миозем земламь гwсподара кнезѕ и властеломь дѕбро:ачьцемь ведомо да вие, како сте послали свwе верне поклисаре властели Михwча Растић и Степко Колчожик съ харачем и с поклоном на портѕ царства ми дошавь и харач законни кои се пише месеца новембра · ІД · дй донезь и предаше ѕ кѣкю царства ми двнадесети тисѣк и петь сатъ дѣкать златех Ѯинетачцех месеца сеферь · ІД · дань а по нашем месеца мартъ wсмо на дести дйнь а къ лета деветь стw и прво а за гwдинѕ, кона греде wд Христwва рwждства · Я и ѮѮS · тере wки хwчеть царста ми с хранйкь к да ими кѣде за потреѣ приказать; такои да знате. Пс. месеца март · КИ · дань. ѕ Цариградѕ.

Оп. На врху тура а на дну печат и турско писмо.

5.

Султан Мехмед у Дренопољу очитује да је примио харач од Дубровчана. То потврђује и велики везир својијем писмом.

Дренопоље 15. априла 1684.

С двора: Adrianopoli Sultan Mehmet G. Sig.re.

Из нутра: Lettera di Sultan Mehmet Gran Signore.

Izabraniem u Vierri Messie Issukarsta Dubrouachomu Chnesu i Gospodi, koiem da su posliedgni ciassi najcestitij.

Kada uam bude dochi oua mi slauna zarska sapouied, budi uam na snagne, kako ouegha ghodiscta na priuisoko mi Pristoglie, koie poslaste poklisare isabrane u vieri Issukarstouoi Pala Gondula i Stiepa Proculi na ime Poklisare, po koieh poslaste kgnighu uasciu, koia bij tradukana, i scto se u gnoi pisce sue mi je priuisoko zarstuo rasumiello, kako ste u podloscianstuu i uiernosti, kako ste od starina cestite uspomene pokojnieh mi dieda, koiem da je suietlo pribiualiscte, haraciari, tako da na isti nacin oni put sliedite i mantegniate i posuiedokuiete uascu viernos i podlossianstvo i da sa godiscte 1094. potrebiti harac poslaste po uisce receniem poklisarima; i sctogodi ste pisalli i porucilli, suekoliko mie priuisoko zarstvo razumiello i poslani harac bij pridan u slavno mi tesoro i slaunomu mi pristogliu; obras otarsce i pokloniusci se licentiu iskasce od slaunoga mi zarstva sa opeta se na duoru pouratiti; sato sapouiedam, kada uam bude oua pridana, kako ste sueghier bili u uiernosti i podloscianstuu, klagnali se i od sadara i u naprieda sueghier da budete ciniti, i blisu uascieh darsciaua, koie su pokraine s cgnihouiem habitantima u gliubaui i miru prohoditte od gliudi scpagnskieh i od oruscianieh gliudi slieh, kako uaglia, pasite i ciuuate, a potom togha od darsciaua uascieh, kako ie sakon, harac skupiusci, sprauite i u bpieme na slauno mi carsko pristoglie poscglite; isuan togha, scto bi bilo podobno sa slaunomu mi zarstvu slusebu ucinitti i drughe stuari, scto se cine i na tieh pokrainih scto se cine, slaunomu mi zarstvu pisausci, datti na snagne ne propustite, i onemu slaunomu biglieghu pokloniusci se uierouatti. Pisano na suarhu mieseza Rabiulahira godiscta 1095. (1684. 5/IV. jul. kal. ili 15/IV. greg. kalend.).

Sapouidieno u Mjestu Drenopogliu.

Lettera del supremo Visir. (Pismo velikog vezira).

Jsabranoi gospodi nasliednika Messie Isukarsta Dubrouackoi gospodi, koiem da su naiposljedgni ciassi nai cestitij.

Kako ie podobno posdrau; budi uam na snagne, da usuiscenomu i primoguchiemu slaunomu i prijakomu zarstuu Gospodaru nascemu, gneghouu prisvietlomu gospostvu, kako ie od ghodiscta do ghodiscta sakon, prikasatti viernos i podlosciansttuo slaunomu pristoghliu, i koij poslaste za godiscte 1094.

harac po uascieh poklisarieh, koi pridasce u slauno Thesoro ; poslie togha nostoite bitti slaunomu zarskomu pristogliu u uiernosti i temeglittu podlosciansttuu, kako ste i dosadara i kako ie sakon, harac uasc u briemə poslatti i scto se cini na te strane, kako ie zarska sapovied, datti na snagne ; ne drugho ; da ste sdrauo.

Sapovidieno u Mjestu Drenopogliu.

Транскрипција.

Изабранијем у вјери Месије Исукрста Дубровачкому Кнезу и Господи, којијем да су посљедњи часи нај честитији.

Када вам буде доћи ова ми славна царска заповиједь, буди вам на знање, како овега годишта на привисоко ми Пристоље, које посласте поклисаре изабране у вјери Исукрстовој Пала Гондулу и Стијепа Прокули на име поклисаре, по којијех посласте књигу вашу, која би традукана[1], и што се у њој пише све ми је привисоко царство разумјело, како сте у подложанству и вјерности, како сте од старина честите успомене покојнијех ми дједа, којијем да је свијетло прибивалиште, харачи, тако да на исти начин они пут слиједите и мантењате[2] и посвједокујете вашу вјерност и подложанство и да за годиште 1094. потребити харач посласте по више реченијем поклисарима ; и што гори сте писали и поручили, све колико ми је привисоко царство разумјело и послани харач би придан у славно ми тезоро[3] и славному ми пристољу ; образ отрже и поклонивши се личенцију[4] искаше од славнога ми царствъ за опета се на двору повратити ; зато заповиедам, када вам буде ова придана, како сте свеђер били у вјерности и подложанству, клањали се и од садара и у напријед свеђер да будете чинити, и близу вашијех држава, које су покрајине с њиховијем хабитантима[5] у љубави и миру проходите од људи шпањскијех и од оружанијех људи злијех, како ваља, пазите и чувате, а потом тога од држава вашијех, како је закон, харач скупивши, справите и у бријеме на славно ми царско пристоље пошљете ; изван тога, што би било подобно за славному ми царству службу учинити и друге ствари, што се чине и на тијех покрајинах, што се чине славному ми царству писавши, дати на знање не пропустите, и онему даному биљегу поклонивши се вјеровати. Писана на сврху мјесеца Рабиулахира 1095.

Заповиђено у мјесту Дринопољу.

Lettera del supremo Vizir (Писмо великог везира).

Изабраној господи насљедника Месије Исукрста Дубровачкој господи, којијем да су нај посљедњи часи нај честитији.

Како је подобно, поздрав. Буди вам на знање, да узвишеному и примогућему славному и пријакому царству Господару нашему, његову присвијетлому госпоству, како је од годишта до годишта закон, приказати вјерност и подложанство славному пристољу, и који посласте за годиште 1094, харач по вашијех поклисаријех, који придаше у славно Тезоро; послије тога настојте бити славному царскому пристољу у вјерности и темељиту подложанству, како сте и досадара и како је закон, харач ваш у бријеме послати и што се чини на те стране, како је царска заповиед, дати на знање. Не друго. Да сте здраво. Заповиђено у мјесту Дренопољу.

---

[1] преведена; [2] уздржите; [3] благо, ризница; [4] допуст; [5] становницима.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. VI. ДУБРОВНИК, 30. јуна 1907. DUBROVNIK, 30. juna 1907. Бр. 12. Br. 12.

BRAT OBLAKA.

Runeberg.*

Na visini, izmedu divljega drvlja, daleko od drumova gdje od jeseni buči oružje, nahodi se siromašna koliba, kojoj za put neprijatelj nije obaznao. Gavran koji grakće u oblacima, piljug koji nasićen dolazi da se ljulja na vrsima borova, vuk koji bježi kroz grm da sakrije kakav krvavi otražak, to su za nju jedini vjesnici mrcvarenja i boja, što se dolje bije.

Večer je u oči nedjelje. U svojoj jadnoj kolibi sjedi zamišljen seljak; odmara se od nedjelnog truda, čelo mu je naslonjeno na ruci, jedan lakat protegnut na trpezi; ali se njegov nemirni pogled često okreće. Posinak mu i kći, sami s njime u kolibi, ne opažaju njegov nemir, sjedeći kraj zida uvijenijem rukama, šakom u šaci, glavom naslonjenom jedan na drugoga, nijemi su, spokojni, sretni!

Starac napokon progovora; a za onoga koji ga je razumio njegove su riječi bile znamenite. On pjevaše kao da je dokon, ali govoraše:

„Vuk je roden da bude kralj dubrava; jela raste da krasi šumu; ali sin čovjekov je li roden za snagu i veličinu, ili za ništinu i prah? Niko to ne zna! Ja sam vidio kad je čedo, jedne zimske večeri, došlo u moju kolibu, izgubljeno kao divlja tica u stanu ljudi. Njegova je glava bila gola, njegove noge gole u snijegu; kroz njegovu razbucanu haljinu vidjele su mu se prsi".

* Izdade: „Serviska folksangar" (1833), prijevode i imitacije srpskijeh narodnijeh pjesama.

— „Ko si ti i odakle dolaziš?“

— „Pitaj bogatoga ko je i odakle dolazi, on bo ima oca i ognjište. Odakle ja dolažim? Može bit da to znade vjetar, koji tjera onaj oblak i koji ja mogu zvat svojijem bratom. Ko sam ja? Ja sam kao snijeg, koji pada s nogâ noći na prag tvoje kolibe“.

— „Ali ne iščezne kao snijeg, ne odnese ga vjetar, kao što učini sa oblakom njegovijem bratom. Dijete ostade i postade momkom. Prođe godina, prođe druga, i već je njegova sjekira obarala dubove u gori; prije svršetka četvrte svoje godine ubio je vuka, koji je prijetio stadu. Šta radi on sad svojijem dobrijem glasom, koji nam je bio mio i koji je mračio sve druge? Starac sjedi bez snage u kolibi; on čeka, ali uzalud, jednu riječ, jednu samu riječ o ratu. Njegova domovina je li slobodna ili pobjeđena? On ne razumije govor tica, on ne zna rastumačit graku gavrana, nijedan stranac ne će donijet vijestî u njegovu pustinju..... A momak, koji je bio njegovo jedino ufanje, ispituje i kuša žensko srce!“ —

Kad ljeti u veče, usred počivanja prirode, nalična nedjelnome počivanju, sasvijem iznenada, neopažena pijavica, brza kao strijela, udari u prsi jezera na dno dubrave, dub se još ne miče, nijedan ćuh ne kreće iglaste krajeve bora, mirna su velika stabla, miran je cvijet na vrletnijem obroncima, ali u dubinama jaza već ječi oluja. Na isti način momak, kako mu poj udara u uši, ostaje nijem, nujan, nepomičan, ali na svaku riječ čuje jače kucati svoje srce. Sve veče stoji sjedeći uz djevojku, pa iza toga, u isto vrijeme kad i starac, ide na počivanje. Reklo bi se da je on prvi zaspao, ali prije nego se iko probudi, kad teker puče zora, izvlači se sam iz kolibe.

Svanulo je, sunce je izašlo na pomol, ali se ne bûde nego dvojica u žalosnome stanu. Djevojka spravlja ručak, ali za trpezu ne sjedaju nego samo dvojica. Iza toga nastaje objed, ali onaj, kog čekaju, nije se vratio. Čelo starčevo još nije namrgođeno, oči su djevojčine još bez suza, ali poslije objeda, ni jedan ni druga ne uživaju nedjeljno počivanje. Jedan sat prolazi, priličan onome kad se sakupljaju po nebu olujni oblaci. Starac kuša koju utješnu riječ: „Grad je daleko, kćeri moja, putovi su trudni, jesenske su kiše nabrekle potoke i napunile

bare, nema svuda prolaza, on je krenuo u svanuće, nije moguće da se vrati prije večeri".

Njegova ga kći nepomljivo sluša. Cvijet zaklapa svoju čašku kad počinje večernji vjetar; tako njezino srce, njoj, zatvara njezinu misao. Ali joj do brzo suza curi niz lice, njezino se čelo naginje, i ona pjeva.

— „Kad srce nade srce, kako tada postane mala stvar sve ono što je prije toliko vrijedilo! Zemljo, nebo, domovino, oče, majko, što ste vi tada? U jednome zagrljaju, onaj koji ljubi dobio je više neg zemlju; u jednom pogledu vidio je više neg nebo; jači je jedan teker opaženi uzdisaj neg svjet materin, jači neg zapovijed očeva. Koja je moć vrsnija od ljubavi da zatravi! Nema zapreka za onoga koji ljubi. Prostiru li se jezera; on ih prolazi kao vjetar. Podižu li se brda; on ima orlova krila.... I dosta prije objeda povratio se onaj, koga nijesu čekali nego jako docna, u veče!"

Starac otac čuo je jadikovanje svoje kćeri. Nemiran i žalostan, mučeći izlazi iz kolibe, ide da traži, drži se puta teker učinjena; sunce je dosizalo ovrške dubova, kad on, već umoran, dođe do naj bližeg imanja.

Kako se bor koji požar poštedi podiže sam samcat poviše grma, tako je jedna sama koliba ostajala usred bogata, danas porušena, imanja. Tu je bila žena prignuta na kolijevci svoga zaspala djeteta. Kako tica, čuvši nenadnu buku, pripozna zviždak zrna, uznemiri se, uzdrma se, lupa krilima, tako mlada žena preplašena trči prama vratima, koja se otvaraju; ali radost zamjenjuje njezin strah, kad pripoznaje starca. Ona leti k njemu, stiskuje mu ruke a obilne suze teku joj niz lice. „Zdravo, reče ona, zdravo štovani starče! U našoj bolesti, tvoj je dolazak blagoslovljen, i tri puta budi blagoslovljen momak, kog si ti odgojio braniteljem potištenijeh, prijateljem nesretnijeh! Sjedi, odmori tvoje sustale noge i slušaj svojom radošću. Od jeseni rat bijaše užasan, a naša zemlja poharana na isti način od prijateljâ i neprijateljâ. Dosad dajbudi bijaše šteđen život onijeh, koji su bez obrane; ali juče jedna četa naših, sastavljena u obližnjoj župi, pođe da se bije ovdje blizu. Pobjeda ih prevari, smrt poštedi samo neke; oni se raspršaše, a neprijatelj se baci na naša polja. Oni koji bijahu bez oružja,

kao oni koji se opirahu, ljudi, žene, djeca ne zadobiše nikakvu milost. Jutros kad započeše zvoniti na jutrnju, neprijatelj bijesan dođe baš i ovdje. Moj muž bi oboren i svezan; krv počinjaše teći; sila vladaše; i ne bijaše ufanja u spas. Ja sama uhvaćena od osam ruka bijah postala plijen, o kome se prepirahu one divlje zvijeri. Ali tada dođe spasitelj, brat oblaka; on nasrne u kolibu, a krvnici se zaustaviše, otmičari pobjegoše. Sad sam ja sama u svome stanu, deset puta siromašnija neg ubogi vrabac, ali ću bit veselija nego u svojijem naj boljijem dnevima, ako vidim da se moj muž i moj spasitelj vraćaju oba dvojica bez rana".

Kad starac začu te posljednje riječi, digne se kao da je odveć dugo počivao. Žalost i nemir omračiše njegovo čelo. Uzalud ga je jadna žena molila da ostane još; on nastavi put koji vodaše u grad.

Posljednji zraci sunca na zahodu sami vodahu njegove korake, kad opazi, kako zvijezdu između oblaka, crkvu obavitu dimom i pepelom. On uđe između mrtvaca, prijateljâ i neprijateljâ, kako utvara koja prolazi požnjeveno polje.

Svuda muk i slika razora; nigdje uzdisaja, koji bi još objavljivao život. Ali na laktu od puta mladi vojnik vas u krvi ležaše između ruševina. Na njegovu blijedome licu, kad ugleda starca, pojavi se slabo rumenilo bjeguće kao odsjaj na srebrnijem oblacima večeri; njegove oči ugašene oživlješe, i on reče:

„Zdravo! Jer umirem zadovoljan, kad me dopade da budem između onijeh, koji umiru za svoju domovinu, pošto joj dadoše pobjedu; živ bio ti, koji si odgojio spasitelja domovine! Nek bude blagoslovljen tri put onaj koji nas je odveo u boj, hrabriji on sam neg bijasmo mi svi zajedno! On nas nađe pobjeđene, rašćerane, čekajući sramotnu smrt: nije bilo nikoga ko bi nas znao sjediniti, nikoga da zapovijeda ni da sluša; ali se on prikaza, dođe iz dna pustinje, sin prosjakov, sa čelom kao u kralja! Njegov glas, koji nas zvaše na boj, bi saslušan; njegova iskra uspali sva srca; strah pobjegne; njega je svak poznao, s njim naša četa nasrne na neprijatelja kao vjetar oluje posred vitijeh trsti. Vidiš li, do kraja puta prema crkvi, neprijatelje da leže na zemlji? Ondje gdje je žetva gušća, ondje

je prošao junak; moje su ga oči slijedile, pošto su me noge izdale, a moja ga misao slijedi i sad sve do smrti".

On reče. Malo iza toga njegove se oči polako ugasiše. — Na taj su se način bili polako ugasili posljednji zraci dana. Sad sami mjesec, blijedo sunce noći, svijetljaše putniku starcu. Kad uljeze u polje počivanja, koje opkoljivaše crkvu, skup ljudi i žena bijaše na okupu između križa, svak turoban i nijem, kao oni koji počivahu ispod one zemlje. Niko ne dođe pramą starcu, niko ga ne primi ni jednom riječi ili samo jednijem pogledom. On uljeze u skup i vidje pred svojim nogama prostrta mrtvaca, onoga kog iskaše. Sav krvav, ipak mogli su ga poznat. Kao dub, kralj od gora, oboren sa drugijem, i u prašini je naj viši i neisporediv, tako između oborenijeh neprijatelja ležaše junak. — Starac stajaše tu nijem sklopljenijem rukama, kao da ga je grom ošinuo. Njegovo lice bijaše blijedo, njegove usne tresijahu se. Napokon nađe riječi, i njegove žalbe provališe: „Sad je oluja obalila moj krov, a tuča je porušila moje polje; više neg moj krov i moje polje, od sad mi je mio jedan grob! Jade! Jade! Trebalo je da te nađem takoga, tebe, štap moje starosti, tebe, čast moga života, tebe nebeskog poslanika, juče tako jaka i lijepa, danas tako jadna, nalik zemlji na kojoj počivaš!"

Tako starac dospijevaše svoje jadikovanje. Drugi glas nastavi; bijaše glas njegove kćeri, koja dolažaše i ona na isto mjesto.

„Ja ga ljubljah, reče ona, i kad ga stiskah k mome srcu, bio mi je miliji neg išta na svijetu: ali danas, i ako mi studeni zagrljaj zemlje zavidi njegovo smrznuto srce, on mi je još draži. Njegova mi ljubav bijaše dragocjenija neg život; ali ljepša je, nego njegova ljubav, smrt kao što je njegova".

Pa, bez plača ili jadikovanja, ona klekne i obriše mu polako sa ubruscem okrvavljeni obraz. Seljaci, još oboružani, opkoljivali su je mučke i nepomični. Žene, stupivši svaka za koju nesreću, bijahu i one tu žalosne i nijeme.

„Hoće li kogod, reče plemenita cura, da mi donese malo vode? Ja ću oprat njegovo lice, ja ću još jedan put mojijem rukama urediti zvrkove njegovijeh kosa; ja ću vidjet njegov pogled, ljubezan i u smrti, i ja ću ponosno kazat svakome brata

oblaka, prezrena prosjaka, koji se podigne jedan dan i bi spasiteljem domovine".

Čujući da govori kći, videći kod sebe jadnu ostavljenicu, stari otac, sa mlohavijem glasom, reče:

„Kuku! Radost tvoje radosti, tješitelj tvojijeh jada, okrilje, otac, brat, zaručnik, on je bio sve to za tebe; ti si sve izgubila s njime, ne ostaje ti više ništa na zemlji!"

I svi nazočni glasno jecahu. Sjala je suza i u očima mlade djevojke, ali ona uze ruke onoga, kog svi plakahu i reče:

„Ne slavi se Tvoja uspomena plačem, kako bi se učinilo za onoga, koji prolazi i brzo će bit zaboravljen. Ne; domovina će te žalit kako lijepo ljetno veče žali jutrnju rosu, to jest usred mira, prave radosti, svjetlosti, pjesmama i u ufanju u sjajnu zoru".

У предвечерје.

Жив. Девечерски — Београд.

Румени запад лагано се гаси,
Небом се где-где крупна звезда јавља,
Песма о срећи отпочиње славља,
Премире живот. Ноћ распушта власи.

Крај воде спржен цвет се опоравља,
Нежно га грле поветарца дâси –
Лице му хладе сребрни таласи,
И он је опет пун снаге и здравља.

А ја остављен, кô сламка на води,
Која без циља Бог зна куда броди,
Гледам ту љубав искрену и јаку,

И жудим силно за љубављу брата,
Која би наша растурена јата
Скупила брзо у бури и мраку.

PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao **A. Fogazzaro** preveo **M. Grgurić.**

V.

Sutridan poranih rano i sidoh u šest sah. te je odmah stadoh čekati; ludo, jer nije bilo vjerojatno da side prije sedam i pô, ili osam. Side na devet sah., a vidjeh je samo časkom; valjada je bila popila čaj u svojoj sobi. Ode odmah s jednim momkom koji joj nosaše stolicu, štit od sunca i album. Sobar mi reče da ide slikati, a da je onaj momčić ima dopratiti do crkve sv. Nazara. Bijah odlučio, ma kako ona stvar shvatila, da s njom progovorim; pô sahata kasnije krenuh put Sv. Nazara. S kojim trepetom u srcu, s kojom pometnjom misli, kojim trnućem svega tijela prevalih onaj put! Obuzet mišlju da joj imam kazati odlučnijeh riječi, idah, idah, a da nijesam pazio na put, tjeran nagonom; ne čujah nego glasove, ne vidah nego slike svoje misli. Malo časaka dalje od Sv. Nazara susretoh momka, koji mi reče sam:

— Gospoda je dolje blizu crkve.

Ne znam da li je mislio da sam joj muž, ili ko drugi: meni se učinilo da je to glas Neznanoga, koji mi bijaše poslao onaj san.

Gospoda Yves bila je sred ravnice, malo daleko od puta, i slikaše. Podigne glavu, ugleda me i nastavi crtanje. Sadoh polagano do ravnice i ustavih se malo koračaja od nje. Ona me pogleda iz nova, odvrati posmjehom mom pozdravu i povrati se mûkom svojoj radnji. Ja nijesam znao još čitati mukle riječi, koje se skrivahu u njenim osmjesima; ipak mi se pričinjaše da one bijahu bodljikave. Približih se, i govorismo malo o longobardskoj crkvi, koju je ona slikala. Ponašanje gospode bijaše prijazno, ali usput ravnodušno.

— Nadoh dobro — reče mi odvraćajući mojim riječima o slikovitom položaju crkvice, koja mi se pričinjala sva ugnuta

u svojoj skromnoj starosti. — Ako idete tražiti poezije, želim vam također dobru sreću!

Ona je željela da ja odem, ali nijesam htio otići na ovaj način. U onoj tišini, u muku što nastade, čulo se muklo brujanje vode koja je padala s livade.

— Čujte poeziju, kako zove! — rekoh — Poezija je ovdje.

Opazih kako se je Mrs. Yves namrgodila. Ne odgovori ništa; slikala je hitno; njezine se oči pomicahu hitro od crkve na album i obratno.

— Ne čini li vam se da je ovo poezija? — nadodah.

— Da — odvrati malo uskošeno — a puno mi je drago što ne znam kuda prolazi ova poezija toliko čista, jer valjda prolazi kroz sasvim prostu cijev.

— Gospodo — rekoh joj — bojim se da vi nijeste dobro shvatili sinoć jednu moju riječ.

— Ne znam koja je to riječ — odvrati hladno. — Ja ne pazim mnogo na riječi. Mislite li da bi bila uprav nesreća da nijesam onu riječ shvatila?

— Dakako, gospodo!

Mrs. Yves osmjehne se srebrnim glasom.

— Ovo je preveć talijanski za me — reče ona.

— Rekoh vam — nastavih, ne pazeći na njenu ironiju — da sam vas želio poznati, a Vi ste uzeli valjada ove riječi kao prostu udvornost. Ne pravim komplimente. Želio sam Vas poznati jedino, jer natrag mnogo godina čuo sam Vaš glas, a da Vas nijesam vidio u licu.

Podigne naglo glavu od slike i pogleda me začudena. Sada duša njezina nije mi više bila toliko zatvorena; mogao sam joj je vidjeti u dno očiju, kad je kazivala:

— Gdje ste me čuli?

— To ne mari mnogo — odvratih. — Samo bijaše mi žao da jedan ravnodušan izraz bude smatran budalaštinom. Sada oprostite; ostavljam vas da slikate u miru.

Oprostih se, osjećajući svoju prednost, i ne htjev je izgubiti. Ona, dosjetih se, bijaše napastovana, da me zadrži, ali ne učini toga. Otidoh da razmišljam na svoju malu pobjedu, u hladu obližnje doline, da mislim još na osobitu zamamu ironije onog lica i onog glasa.

„Kad me budeš ljubila!" kazivah sam sobom. „Kad budeš htjela i ne htjela ispovijedati!" Ne htijah misliti da nije slobodna; činilo mi se da bi postala slobodna ljubeći me; i pritisnuo sam prsi rukama svojim. Zbilja moje prsi bijahu odveć uske za toliku radost; one su se lamale pod tim dojmom. Osjećah potrebu da se izmorim, i na dugo se išetah obilazeći doline i šume, koracajući na skokove, kao da sam valovima pognan, smijući se samome sebi, grdeći u veselom ganuću nijema stabla i kamenje koje nije ništa shvatalo. Eto kako me je opijao sam miris jakog pića.

Malo koračaja daleko od gostionice, gdje prispjeh kasno, susretoh Mrs. Yvesovu, koja je pod rukom vodila, blijeda, mršava, očito bolesna gospodina. Bijaše lako pogoditi ko je. Visok, suhonjav, izgledao je kao da mu je pedeset godina; bijaše turobna i mrka lica, a u pogledu mu neka napetost nepoćudna. Gospoda me pozdravi; muž joj kao da me nije ni vidio.

Za tri dana nijesam više imao prilike da govorim s Mrs. Yvesovom. Ona bijaše uvijek sa svojim oporavljenikom; malko bi šetali, a na dugo bi sjedali pod madjalima. Ona me pozdravljaše sa svojom ozbiljnom blagošću, ali nije tražila da zapodjene govor sa mnom, niti sam ja tražio da s njom govorim; ipak se naše oči ne rijetko susretahu, a činilo mi se da joj je drago blizu mene; ono isto veće suzdržanje, što joj je nametala nazočnost muža, činilo mi se puno miline. Kadgod bi mu ona čitala novine; ja bih se tada činio ko da čitam druge novine; stao bi njoj tako blizu da je mogu slušati. Kad bi se ona dosjetila, osjećah to za koji čas u njezinu glasu. Lijepa gospoda, koja je ružom mirisala, često bi se razgovarala prijateljski s Yvesovom, i po koju bi riječ izmijenila s njenim namrgođenim suprugom. Potražih da se s njom bliže upoznam, ne bi li doznao štogod i ako neposredno, o Mr. Yvesovoj, ali kasnije učini mi se da razabirem u nje pogledu da joj je to žao; bijah sretan i time, a od onog doba uklonih se gospodi. Mr. Violet imala je zadnju sobu na zapadnom krilu drugoga poda, i obližnju tarasu. U večer bi sjedala s mužem u čitalačkoj dvornici do devet sahata; pak bi zajedno otišli. Ja bih tada izišao, noseći sobom blago njezina pogleda, njezina pozdrava; te bih ostao vani sve dok se na malim prozorima vidjela svjetlost. Činilo

mi se kagkod da uviđam na tarasi oblik njezin, ali radi svoje kratkovidnosti i sjene šuma, što se s brda pružala na gostionicu, uvijek bi ostao u nekoj dvoumici. Kako mi je bilo neugodno naglo nestajanje svjetlosti s prozora, kako sam mučio tada srce i maštu, ne ću ovdje ni spomenuti.

Moje je stanje bilo neka mješavina, neko neprestano kolebanje radosti i muke, čim bih sebe sve tjesnije k njoj privezao, osjećajući sve to više da ona misli na me.

Bili smo se rastali na ravnici Sv. Nazara hladno; nijesam više s njom ni riječi progovorio, a nakon tri dni već mi se činilo da, kad bismo se našli sami, govorili bismo kao ljubavnici.

Četvrtog dana poslije podne susretoh je po stepenicama gostionice. Pozdravi me tako hladno, da svi moji snovi za jedan čas iščezoše; pa me zapita osmjehivajući se, da li sam na nju srdit. Prosvjedovah, veleći da se držah na strani, jer je vidah zaposlenu sa suprugom; te nijesam htio biti nespretan. Mrs. Yves porumeni kao vatra, odvrati mi da je znala, i da je govorila samo od šale; nadoda da bi me htjela nješto zapitati o mojim knjigama, pa i o drugim knjigama talijanskim. Urekosmo, da ćemo se sastati u pet sahata pod madjalima.

ОСВЕТА * * * * *

прича старога боцмана

(наставак). (Пријевод с рускога). **К. М. Стањуковић.**

Један пут — да вам само кажем — имали смо у Индиском океану два дана и две ноћи страшну буру; изгубисмо грот-катарку,* брод нам је летео по таласима као иверчица, таласи се само котрљаху преко палубе... Мишљасмо: ту нам је смрт, а Шлига се ни мало не боји... сама храброст! Стоји рићи ђаво код крмара, не трепће оком и једнако виче: „Десно!“ „Лево!“ да се не би брод испречио на таласима и пропао... па тек удари којега од крмара што не пази. И изгледа он онако исто као увек: охол, охол — махни се!

Као да њему бура није ништа, нити му је смрт страшна. ... Него тада још и осрамоти једног поручника... Сам он ни један пут се не прекрсти, а кад опази да се један поручник на стражи од страха крсти, он му рече: „Боље би било да сте отишли у калуђере, него што сте у флоту дошли, кад се, вели мора плашите. На стражи, каже он, не крсти се, него се служба врши!“ Поручника као да опржише ове речи. ... Тако је Шлига готово два дана и две ноћи стајао код крме... није се поуздао ни у кога. Сиђе доле само на час два ради одмора а на своје место остави старијега официра, па после опет хајд' горе. Стоји тамо у своме кожуху и капуљачи, сав уквашен водом, па само посматра око себе... Чак му је Акимка и јело доносио горе. Донесе му сир, двопек и чашицу хереса... Шлига сир поједе а двопек умаче у вино и сише... Матрози све то гледају па се чуде његовој храбрости. „Гледај ти само ђавола једног како се не боји!“ Тамо говоримо о њему а кад га видимо онако присебна и храбра и нас страх попусти. Одржаће се проклетник! — вели

* Велику катарку.

за њега. И заиста се одржао, ваше 'с'ко благородство, и ако смо и катарку изгубили и ако је бура била ужасна! Да се само командант уплашио, сви бисмо се утопили. Трећега дана бура попусти. Ми скратисмо једра предње катарке на четири рифа* и узесмо курс на Цејлон-острво. Шлига прегледа брод и нареди да се оно што је поломљено и искварено поправи, па отиде да спава. Спавао је читавих двадесет и четири часа а кад потом отиде горе, и место да људе похвали, што су се за време буре сви марљиво трудили, он раскрвави тесаче бијући их. Оправка се, вели, не врши добро! Па и боцмани добише своје... Није се он ни од тога устручавао... У томе он није правио разлике: тукао је и њих као и све остале... То је било, знате, у место „благодарења"! Мишљасмо: наредиће да попа одслужи службу божју за спасење, а он сам одслужи своју службу!... За десет дана приспесмо до Цејлон острва; наместисмо нову грот-катарку, удесисмо је како треба, па онда хајд' даље... Шлига није волео да се задржава у пристаништима и всома је ретко полазио на обалу... Увек седи сам у својој кајути и једнако пише писма својој бароници.

— Жени?

— Не, ваше 'с'ко благородство, — заручници. Имао је, знате, заручницу у Русији код Ревела!** Хтео је да се ожени њоме по своме повратку. Кад смо полазили из Кронштате, она бејаше дошла са својом матером да Шлигу испрати. Бејаше висока, стасита и лепа. У лицу чиста и бела, а имала је тако око двадесет година. Причали су ми да је и она била Немица и то из неке баронске породице. Једнако су немачки говорили; кад су се праштали, она је много плакала а и он је био тужан. И мора бити да је много волео ту своју Немицу. Причао ми је Акимка, да је у његовој кајути било много слика те исте баронице: и над постељом, и по преградама, и на његовом столу, и у његовом албуму. Често је Шлига гледао у њих. Стане па их посматра и ужива, и у том тренутку, причао ми је Акимка — и он са свим друкчији изгледа, не личи на звере као кад је горе. А кад приспемо у

* Кад је јак ветар, једра се скраћују увијањем на један, два, три, четири рифе („руке").

** Варош у Финском заливу.

какво пристаниште и пошту донесу, он се са свим развесели, затвори се у своју кајуту и чита писмо по неколико пута — не може да се начита онога, што му Немица пише. И шта мислите, ваше 'с'ко благородство?

Акимка је видео како он њена писма љуби а сузе му теку низ лице... Право чудо! Дакле и у њега беше срца за ту бароницу. Управо тако и јесте, а и ја држим, ваше 'с'ко благородство, да у свакога човека, па ма он био најгори, има нечега доброг; јер ако је човек према свакоме зао и никога на свету не воле, онда ни за њега самога нема живота. Страшно је много Шлига трошио хартију на писма! Причао ми је Акимка, да је слао на пошту све неке дебеле пакете... Све оној... И многе поклоне јој је спремао. А иначе је био тврдица и никад није као други команданти звао официре на ручак. Тако је сам јео све те три године... И увек сам са Немичиним сликама... Само му не беше суђено да се види са својом бароницом... Бог га је казнио... А она, причаху ми, кад је чула каква га је судба постигла, полудела је од туге.

Захарић опет извуче гргеча. Наместивши удицу поново, он је лагано баци, али у место да продужи причу, он се лукаво накашља погледајући и мене и котарицу таквим изразитим погледима, да сам се одмах досетио и понудио га да пије.

— Баш је потребно да оквасим грло, ваше 'с'ко благородство, — живо пристаде старац и његово бакарне боје и борама избраздано лице одмах засије: — чисто ми се осушило од приповедања... баш као да је нешто голица у њему...

— А да не буде много, Захарићу, пуна часица на искап? — упитах га ја спремајући се да налијем.

Захарић избуљи своје очи на мене као човек, који је увређен.

— Много?... Мени — старом боцману?

И онда са неким поносом продужи:

— Чак кад бих и пуну вашу боцу попио на искап, не би мени било много, ваше 'с'ко благородство, а камо ли тај напрстак. Хвала Богу, пили смо и пре и знамо своју порцију.

С тим речима Захарић, онако још снажан на очи — и ако му је била седамдесета — испрси се на клупи некако јуначки и пркосно подиже главу, као да тиме хтеде скренути пажњу на себе. Затим уживајући као и мало пре, попи ракију, поједе парче хлеба с маслом и накашља се задовољно.

— Ево, сад је лакше и причати. Ракија, знате, ваше 'с'ко благородство, влагу тера, — објасни Захарић. И кад човек кашље... ништа тако не помаже као ракија. А добра је и за сваку унутарњу бољку.

Затим пљуну у воду и продужи:

Син мајци.

Л. М. Марковић. — Загреб.

Сјећаш се мајко,
милог синца твог;
ал' не знадеш боле —
уцвјељеног срца мог.

И данас ми на ум пада,
како тужно ону вече,
„збогом, збогом сине"
ти ми, мајко, рече;

Још се сјећам, како пôпа
подижући горе руке,
мољаше се Вишњем Творцу
да м' заклони сваке муке.

Обећах се, тебе мајко,
на растанку код огњишта,
како ћу се брзо вратит
и смести ме нема ништа.

То је вр'јеме сада дошло
те се морам кретат тамо,
с надом да ћу назват тебе
здраво, добро! мила мамо.

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(наставак).

старински призори
од
Јована Бовића.

Еутифрон. Тужилац се дакле зове Мелет?

Сократ. Да, то му је име.

Еутифрон. Не познајем га.

Сократ. Мора да си с њим у некој вези, јер и ти долазиш, чини ми се, због тужбе.

Еутифрон. Да због убиства.

Сократ. Тако ми рече?

Еутифрон. Тако.

Сократ. А кога је убио стари Херекрат?

Еутифрон. Није то било данас, Сократе. Кад смо још имали имање на Наксу, неки мој закупац опије се једнога дана и у љутини убије једног нашег роба. Мој отац веже закупца и стрпага у јаму, па пошље овамо изасланика да упита егзагеташта треба да с њим уради. Пре него што се изасланик вратио, заробљеник занемарен од мога оца умре у јами. То је дакле убиство; и док су сви моји укућани љути на мене због те тужбе, ја држим да сам се повиновао божијим законима и да сам учинио свето дело.

Сократ. О злато од човека, мора да си велики познавалац божанских ствари, кад си уверен у исправност твоје тужбе.

Еутифрон. Па какав би ја био човек, да нисам свестан свога дела?

Сократ. Зар не осећаш у себи никакво колебање, никакво повлачење од тужбе ни на јави ни у сну?

Еутифрон. Никакво.

Сократ. А хоћеш ли ми, тумачу дивних ствари, објаснити шта је то Свето, да бих се могао одбранити од Мелета?

Еутифрон. С драге воље, Сократе, ти ћеш моћи о томе са мном расправљати као са себи равноме.

Сократ. Никада ни сањао нисам да ти будем раван. Ја ћу задржати своје место а ти ме научи шта је то Свето а што није Свето.

Еутифрон. Одакле мислиш да треба почети?

Сократ. Баш од тога, да ми кажеш шта је то Свето и шта није.

Еутифрон. Лако ми је то. Свето је оно што ја чиним кад оптужујем свога оца, а није Свето оно што већина чини, кад пушта да злочинац остане некажњен, зато што је он отац или мати или неки други рођак или нека личност које се боје.

Сократ. То је пример, један од толико њих; али није оно што сам ја хтео знати; ја хоћу идеју, у коју, кад се неки догађај задахне, постане Свет. Теби она мора да је цела и жива пред очима.

Еутифрон. Цела. Добро дакле; Свето је оно што је мило боговима, а није Свето оно што им није мило.

Сократ. Врло красно. Али колико твоје знање за више иде толико моје незнање већма трчи за њим задихано, као онај несташни гракталo о коме говори песник. Теби пре него икоме другоме — мора да је стигла вест о раздорима што су настали међу боговима.

Еутифрон. Јесте. И могао бих ти их све испричати.

Сократ. Другом приликом. Сад треба да знам, да ли је Свето оно што је мило свима боговима, или само неким.

Еутифрон. Свима. То је јасно, Сократе.

Сократ. Биће горе велико весеље услед те сагласности. Али ја — немој се бунити, Еутифроне — ја знам сада мање него пре.

Еутифрон. Зар нисам говорио јасно?

Сократ. Ко сунце. Само је овде мрак (показује на чело), јер мени треба да знам, да ли је Свето с тога што је мило Боговима, или је мило Боговима с тога што је Свето?

Еутифрон. А ко то не увиђа? Мора да је мило боговима стога што је Свето.

Сократ. Претпостављајући то остаје још да одредимо шта је Свето, а ти ниси хтео да ме у томе поучиш, о лакоми даваоче Светиње. Кажи ми то, о истражиоче тајни, и допусти да се усавршим у животу и да се одбраним од Мелета.

Еутифрон. Добро дакле, казаћу ти да је Свето мило Боговима с тога што је праведно.

Сократ. О ретки кремене, само ударом истерујеш искре! Ти, и нико други, доносиш после Титана ватру. Отуда ми је дошла воља да ти управим друго једно питање.

Еутифрон. На лицу ти се, Сократе, огледа оно нешто услед чега бих се ја радији нашао на другој некој муци, него имати једног таког ученика.

Сократ. Већу незналицу од мене и већег љубитеља науке не би могао наћи.

Еутифрон. Ти утерујеш у лаж пророштво.

Сократ. Не: оно ме назва мудрим, јер знам да не знам. Ти који знаш можеш ме поучити највишој ствари: Светоме.

Еутифрон. Та говорим ти о томе већ давно.

Сократ. А међутим ништа се од тога не види; и доиста мудраци нашега доба изгледају ми да су на своје знање у толико љубоморнији у колико им је оно скривеније. Свето је оно што је праведно, рече ти, а мени треба знати, да ли је праведно све или само онај његов део који се брига о божанским стварима.

Еутифрон. Само онај део а не онај други који се бави људским стварима. Ох! (уздахне).

Сократ. И нико није говорио боље од тебе, ни Анаксагора, ни Ксенофан, ни онај први мудрац из Милета. Чиме да те наградим?

Еутифрон. Да ме пустиш слободно поћи путем што води Архонту.

Сократ. Не..,. Тиче се Светога.... Стар сам и оптужен због безбоштва. Кад ћу опет наићи на таког учитеља?

Еутифрон. (Збуњен). Зар опет друго питање?

Сократ. Само још једно: закључак, ако немаш ништа против тога. Чекај мало Боговима — пази добро — обраћамо се ми на два начина: жртвама и молитвама. Жртвама, приносимо; молитвама, тражимо. Дакле Свето — између приношења и тражења — било би нека врста трговине између нас и Богова.

Еутифрон. Трговине!

Сократ. Ех!

Еутифрон. (Нестрпљиво) Назовимо трговином, ако ти је тако мило.

Сократ. А каква је то врста трговине, о осми између највећих чудеса и људи, која иде у корист само једној страни, пошто Богови немају од нас никакве потребе.

Еутифрон. (Полу збуњен полу зловољан). Сократе, оно више што знам о Светоме казаћу ти другом приликом; сад морам....

Сократ. Мораш само једно: осећати недостижност твоје науке, да њоме оправдаш тужбу против твога оца. Мелетова (показује га) и твоја душа сродне су, с том разликом, што Мелетово знање граничи сумњом; а твоје сумњу и не прозире. Спојите се, дакле, и реците архонту да ви у Атини представљате Свето.

DUBROVAČKA KNJIŽEVNOST.

(svršetak).

Un. Profesor **Pavle Popović.** Biograd.

Šesnaesti vijek, vidjeli smo, bio je plodan, raznostruk i zanimljiv; *17. vijek* je plodniji i bolji. On predstavlja klasični period dubrovačke književnosti, vrhunac ove malene i provincijalne poezije. Istina, u njemu se gube izvjesni zanimljivi književni rodovi koje je 16. vijek njegovao (n. pr. komedija), ali se drugi rodovi dižu i odjedamput dolaze do kulminacije.

Lirska poezija, i u njoj naročito *ljubavna poezija*, traje i dalje, nastavlja se neumorno, po modelima već utvrđenijem, po tradiciji koja ima silan uticaj jednako, a katkad i van nje, slobodnije i originalnije; u pogledu forme nju karakteriše promjena stiha: dok je u 16. vijeku vladao mahom dvanaesterac, ovdje skoro isključivo vlada osmerac. Njeni najbolji predstavnici jesu Horacio Mažibradić (poč. 17. vijeka), Ivan Bunić († 1658.) i Vladislav Menčetić († 1666.). Mažibradić je u čistoj ljubavnoj poeziji potpuno u tradicijama starijeh dubrovačkijeh pjesnika; u drugoj lirskoj poeziji, u poslanicama na primjer, on ima vrlo mnogo ličnoga, iskren i karakterističan akcenat bola i patnje, puno slobode lične, u dubrovačkoj književnosti tako rijetke poezije. Bunić u svojijem *Plandovanjima* i *razgovorima pastijerskijem* njegovao je čisto ljubavnu poeziju i kraću pastoralnu i idiličnu pjesmu u kojoj su opet ljubavni motivi glavno i koja je i u talijanskoj tadašnjoj književnosti cvjetala; on takođe ima frazeologiju i afektovanost starijeh dubrovačkijeh liričara, kao i tada jakijeh marinista talijanskijeh, ali ima i veći realizam, češću duhovitost i mnogobrojnije čiste i iskrene izlive. Menčetić, koji je takođe pisao ljubavne postorale i idile, ima takođe modernijeh crta. *Religiozna poezija* jača je i razvijenija nego ranije. Dok nju u 16. vijeku njeguju samo dva tri pjesnika, ovdje je čitava plejada; ni u talijanskoj poeziji nije ona tada malo zastupljena. Religiozni su pjesnici: Ivan

Gundulić, Junije Palmotić, Ivan Bunić, Antun Kastratović, Baro Betera, Nikola Bunić, Paskoje Primović, Petar Kanavelić, Stijepo Đordić, Jeronim Gučetić, i drugi. Njihova poezija je ili čisto lirska i subjektivna sa izlivima pobožnijeh osjećaja, sa protestima protiv svjetovne ljubavi, sa apologijom ljubavi božanske; ili takođe lirska ali bibliska, sa prepjevima bibliskijeh pasaža naročito psalama Davidovijeh, koji su služili kao jedna od najčešćijeh inspiracija za dubrovačke liričare; ili, najzad, lirska po karakteru a epska po predmetu, u kojoj su mnoge teme bibliske, mnogi događaji hrišćanske istorije opjevani sa lirskijem izlivima. *Satirična i šaljiva poezija* takođe nije prestajala. Dubrovčani imaju svoj, malo elementaran humor, koji je uvijek nalazio izraza u književnosti. U 17. vijeku taj su humor njegovali Stijepo Đordić, sa originalnom i vrlo vještom pjesmom *Derviš* koja je kao jedna travestija *Jedupke* s turskijem koloritom; zatijem Vladislav Menčetić, sa svojijem *Radonjom*, vrlo prijatnjom pjesmom o temi poznatoj i prostoj kako se zla žena batinama umiruje; Paskoje Primović, sa svojijem satirama protiv Korčulana, povodom njihova neprijateljstva prema Dubrovčanima, koje su pretjerano žestoke u tonu, pokazuju razvijen lokalni patriotizam i gordost na domovinu, i imaju šaren, makaroničan jezik u kojem se i srpske i talijanske riječi slikuju; i drugi.

Ako je 17. vijek u lirici bio plodan, ono u čem je on bio najači, to je *epska poezija*. Mi smo već pomenuli da je bilo *religioznijeh epova;* to su: „Kristiada" Junija Palmotića, razvučena parafraza istoimenog epa od Jeronima Vide, talijanskog pjesnika; zatijem: „Mandaliena pokornica", kratka i čitka pjesma Ivana Bunića; „Glavosiječenje Ivana Krstitelja" od Nikole Bunića; i druge epske pjesme, među kojima i neke najvažnijeg i najproslavljenijeg pjesnika dubrovačkog, na kojeg ćemo sad preći. Ali je važniji *istoriski ep*, koji je stvorio „kralj dubrovačkijeh pjesnika" (rex illyrici carminis) *Ivan Gundulić*.

Rođen 8. januara 1588. u vrlo uglednoj vlasteoskoj porodici u Dubrovniku, Gundulić dobi svoje vaspitanje i obrazovanje u Isusovaca, vjerovatno proputova nešto tudijeh zemalja, i posluži korisno republici u mnogijem višijem državnijem

funkcijama, sve do smrti, do 10. decembra 1638. On je bio vrlo obrazovan i poznavao dobro tadašnju talijansku i klasičnu poeziju. Njegova su djela razne vrste, sva u stihu medutijem. On najprije ima kraćijeh pjesama, i ako ne ljubavnijeh kao ostali pjesnici. Zatijem ima povećijeh pjesama. Takve su, najprije *Pjesni pokorne*, jedna od uobičajenijeh parafraza psalama, bez veće vrijednosti; zatijem *Ljubavnik crameźljiv*, prijevod ili bolje prerada po Đirolamu Pretiju, talijanskom pjesniku; najposlije *Suze sina razmetnoga*, djelo, u kojem je možda po nekijem talijanskijem djelima, obrađena poznata bibliska parabola o bludnom sinu, i koje je jedno od najljepšijeh djela Gundulićevijeh ako ne baš najljepše, krepko radeno s puno dramatičnosti i živosti, a tako i osjećaja, s bezbrojnijem antitezama i poetskijem figurama, u jeziku, koji je kud i kamo odmakao od naivnog narječja Šiška Menčetića i Đorđa Držića. Gundulić ima i drama; pisao ih je nekoliko, ali su mnoge izgubljene. Tri su samo očuvane potpuno; to su *Ariadna*, *Prozerpina* i *Dubravka*. *Ariadna* je čist prijevod istoimene drame Đan-Batiste Rinučinija, jedan od prvijeh pokušaja melodrame, skoro opere, u talijanskoj književnosti; tema joj je poznata priča o Tezeju i Ariadni. *Prozerpina* je vjerovatno takode talijanskog porijekla, a liči mjestimice i na ep latinskog pjesnika Klaudiana, u kojem je obradena ista priča o Plutonu i ugrabljenoj Prozerpini. *Dubravka* je sasvijem originalna i jedno od najpopularnijeh djela našega pjesnika. Ova pastoralna drama, jedna od posljednjijeh u dubrovačkoj književnosti, i u isto doba jedna od najbolje radenijeh, u koliko se ovaj rod mogao dobro raditi, predstavlja svojijem predmetom jedan, možda legendaran, običaj, po kojem, na dan sv. Vlaha patrona dubrovačkog grada, najljepša djevojka, kao neka vrsta karnevalske kraljice, polazi za najljepšeg mladića U njoj su vile i pastiri kao i u Držića, samo je sve izvedeno logičnije i dosljednije i začinjeno lijepijem lirskijem pasažima, medu kojima se naročito ističe himna slobodi dubrovačkoj. Ali je od svijeh ovijeh drama važniji, i od svijeh Gundulićevijeh spjevova najčuveniji ep *Osman*. U talijanskoj književnosti, poslije Tasova „Oslobodenja Jerusalima", epska poezija je povukla za sobom velik broj pjesnika. Ona je izvršila svoj uticaj i u Dubrovniku,

i Gundulić je, u maniru Tasovu, obradio jedan predmet više nacionalnog značaja, jedan događaj iz slovenske istorije, a koji izražava istu ideju koju i Tasov ep, oslobođenje hrišćana od Turaka. Taj je događaj suvremen Gundulićeu, to je poraz mladoga sultana Osmana 1621. pod Hotimom, na Dnjestru, od poljskog kraljevića Vladislava, i umorstvo Osmanovo 1622 Sam taj poraz nije neposredno opisan, nego se njegova retrospektivna slika ukazuje pri opisu puta Alipaše, koji ide kao glasnik mira Poljacima, prelazi zemljište bitke i gleda u Varšavi slike koje tu bitku predstavljaju. Smrt Osmanova, međutijem, neposredno je opisana, i ima dosta lijepijeh momenata u pričanju kako se janjičari pobune protiv Osmana, napadnu na dvor njegov, izvuku ga, izvrgnu ruglu i udave, a zacare Mustafu, strica njegova. Sem ovoga glavnoga predmeta o Vladislavu i Osmanu, u spjevu ima puno romantičnijeh epizoda, među kojima se naročito ističe onaj o Sunčanici, divnoj kćeri Ljubdraga, slijepoga potomka srpskijeh despota, koju Turci zarobe i vode Osmanu Ep je ovaj najveće djelo dubrovačke književnosti sa svojom širokom slovenskom koncepcijom, sa svojom apoteozom Poljskoj, koja je onda bila uzdanica Slovena kao danas Rusija, sa svojijem toplo pisanijem mjestima o srpskoj prošlosti, sa glorifikacijom Dubrovnika, sa jeremijadama o propasti stare grčke civilizacije. Njegove su odlike romantično slikanje i sumarna psihologija, simetrija u kompoziciji i rasporedu epizoda, ukus i suviše ugladen, obilje epskijeh i pastoralnijeh pasaža, dobri i široki politički pogledi, besjede i misli jedre i mudre, stil pun živosti i svakovrsnijeh dobro izvedenijeh figura, itd. Ovaj ep, dodajmo, nije potpun, i u njemu nedostaju dva pjevanja.

Sem Gundulića na istoriskom epu su radili još Jaketa Palmotić sa svojijem *Dubrovnikom ponovljenijem*, u kojem je opisao naglu propast i podizanje Dubrovnika u strašnoj katastrofi koja je Dubrovnik upropastila, naime pri užasnom zemljotresu od 1667.; zatijem Vladislav Menčetić sa svojom *Trubljom slovinskom*, u kojoj su opjevana viteška djela hrvatskog junaka Petra Zrinjskog; i drugi.

Dramska poezija bila je u 17. vijeku vrlo obilata, i ako ne toliko isto jaka. Najvažniji njen predstavnik je *Junije*

Palmotić (1606.-1657.). Do Gundulića i Palmotića dubrovačka drama sem komedije bila je mahom religiozna i pastoralna, dok se mitološka i romantična jedva s jednijem dva djela javljaju. Gundulić a naročito Palmotić imaju tijeh drama mnogo više. Ali što je u Palmotića naročito novo i originalno, to su njegove drame iz nacionalne istorije, iz prošlosti dubrovačke ili opšte srpske i ako te drame nijesu skoro nimalo istoriske u smislu u kojem se danas uzimaju. Četiri su drame te vrste: *Pavlimir, Captislav, Bisernica, Danica.* U *Pavlimiru* je predmet osnivanje Dubrovnika: Pavlimir, legendarni Enej dubrovački, dolazi preko mora i osniva Dubrovnik, uzima lijepu Margaritu, i s njim izrodi lijepi porod „slovinski". U *Captislavi* (5 činova) i *Bisernici* (5 činova), koje čine bilogiju, Cavtat dolazi mjesto Dubrovnika, Cavtat koji je stari Epidaur i prvo naselje potonjih Dubrovčana, i u njima se, u vrlo komplikovanoj intrigi, u kojoj i bogovi i duhovi imaju pored ljudi posla, iznosi kako Captislava, kći epidavarskog kralja, koja predstavlja Cavtat, polazi za ugarskog kraljevića Gradimira, i to u prkos svjema preprekama, od kojijeh nije najmanja ta što Gradimir jedamput i umre, i kako Vladimir, brat njen, uzima Gradimirovu sestru Bisernicu, opet u prkos sličnijem preprekama. U *Danici* (5 činova) je jedan epizod Ariostovog „Bijesnog Rolanda" dosta zgodno prenesen na srpsko zemljište: Danicu, kćer bosanskog kralja, oklevetanu i gonjenu spasava i oslobođava viteški Matijaš Dubrovčanin. Sve su Palmotićeve drame pisane u tečnom i lakom jeziku i stihu, ali su bez pravo poetskijeh pasaža, bez stvarnosti i dobre psihologije, često s pretjeranom intrigom i situacijama koje liče jedna na drugu, bez zanimljivosti i interesa, šablonska jedna radnja koja ni iz daleka nema one vrijednosti, što je u nevještoga ali zdravoga i realnoga Marina Držića. Drama dubrovačka u 17. vijeku uopšte je slaba; naslanjajući se samo na talijansku dramu, koja je i sama rijetko tada imala dobrijeh uzora, i ako je imala boljijeh od onijeh za kojima je Palmotić pošao, ona nije ni slutila da ima negdje u svijetu Šekspira, ili francuskijeh klasika, ili uopšte predstavnika prave, dobre drame. Dodajmo da je sem Palmotića i Gundulića bilo još dosta dramskijeh pjesnika u Dubrovniku, kao što su Ivan Gučetić, Vice Pucić,

Ivan Gundulić mladi, Paskoje Primović, Petar Kanavelić, i da su oni radili stare rodove, dramu religioznu i pastoralnu, ili rodove nove, mitološku, romantičnu i istorisku dramu, koje su Gundulić i Palmotić naročito njegovali. Komedijâ nema očuvanijeh, i ako se zna da su se izvjesni književnici i njome bavili.

Proze, da sad na nju predemo, takođe nema, t. j. prave proze od literarne vrijednosti. Ona u 17. vijeku stoji još gore nego i u 16. vijeku, pošto, kao što smo vidjeli, nema ni komedija.

Sedamnaesti vijek, vidjeli smo, bio je pun, jak, predstavljao vrhunac dubrovačke književnosti; *18. vijek* vijek je opadanja. Upravo reći, to je vijek koji dolazi iza jedinog klasičnog perioda, i koji je svijestan toga. Što je možda najbitnija karakteristika 18. vijeka, to je njegov napor da pribere i očuva ono što je nekad činilo slavu grada Dubrovnika, da bilježi sve to, da preda spomen o tome docnijim generacijama koje su, naročito poslije pomenutog zemljotresa od 1667., sve gore stojale. 18. vijek je možda najviše vijek istorije, arheologije, prepisivanja rukopisa, skupljanja građe, a najmanje vijek čiste literarne produkcije.

Što se same ove produkcije tiče, ona nije sjajna. U njoj je bilo nekoliko vrlo dobrijeh napora, ali su ovi bili pojedinačni; radnika nije bilo mnogo. Upravo jedan je samo od važnijijeh književnika. To je *Ignjat Đorđić*. Roden 1675., ovaj vrijedni redovnik, najprije Isusovac pa kaluđer benediktinac, išao je u Padovu, Rim, Napulj, i putovao uopšte po Italiji, bio obrazovan čovjek svoga vremena i ako je to obrazovanje bilo u manje modernom duhu nego što je njegov vijek iziskivao, pisao vrlo mnoga i vrlo različna djela, sve do 1737., kad je umro. Pisao je, najprije, ljubavne pjesme, i to mnoge, i katkad i od takve vrste kakva nas može začuditi kod jednoga kaluđera; neke su mu u rodu pastoralne poezije. Pisao je zatijem i šaljive pjesme, spjev *Marunko* na primjer, koji je parodija ljubavne idile, karikaturna poema o ljubavi Marunka i Pavice, oboje Mljećana t. j. stanovnika dubrovačkog ostrva Mljeta čijoj se nedovoljnoj inteligenciji građani Dubrovčani često podsmijevaju, satira protiv Mljećana upravo, i ako nezlobna i pisana čisto za šalu. Pisao je još religiozne poeme: *Uzdahe*

Mandaliene i *Saltier slovinski*. *Uzdasi* Mandalijene predstavljaju jedan oveći spjev kojem je predmet legenda o Magdaleni pokajnici i njenom življenju i smrti u pokajničkoj pećini, kao i njenom ranijem grješnom životu. *Saltier slovinski* je i prijevod psalama Davidovijeh. Često su i uvijek iznova, dubrovački pjesnici, Gundulić n. pr. kao što smo vidjeli, prevodili izvjesne psalme: Đorđić ih je preveo sve, opet iznova, dao sintezu ranijega, završio, i to potpuno, taj omiljeni posao ranijih generacija, zaključio seriju psalmoprevodilaca. On se ogledao još i na drami: nedovršena religiozna drama *Judita*, s temom o Juditi i Holofernu, spomen je toga ogledanja. Njegovao je, najposlije, i prozu, pišući opširno život sv. Benedikta, oca reda kojem je pripadao, i kratki život Davida čije je psalme prevodio. To su radovi Đorđićevi na narodnom jeziku, i oni pokazuju da je Đorđić, sintentično i sistematično, njegovao one rodove koji su prije njega odavna njegovani. Đorđić nije reformator: naprotiv, on je potpuno u tradiciji ranije književnosti, samo što u njoj bilježi često viši stepen od onoga na kojem su njegovi prethodnici stojali. On, uz to, ima često više duha, više ironije i finoće nego neki njegovi bolji prethodnici; sem toga je originalna i zanimljiva pojava.

Inače, van njega, važnijih književnika nema. Sve su manje aktivni ili manje talentovani pjesnici, i njihov rad je dvojak: ili je u tradiciji, u nastavljanju početoga, u imitovanju starijeh domaćijeh uzora; ili je (jer i toga ima) noviji, moderniji, stvoren pod uticajem drugijeh uzora, i to ne talijanskijeh i latinskijeh, koji su u dubrovačkoj književnosti skoro tako isto domaći kao i oni na narodnom jeziku, nego drugijeh svjetskijeh, francuskijeh ili njemačkijeh. Samo, taj drugi, moderniji uticaj, na žalost, ne samo što se pozno javio, nego nije ni jak. Tako dubrovačka književnost, koja se pod uticajem talijanske javila, koja se, zatijem, ni ove nije potpuno i svestrano držala već možda više išla za već stvorenom literarnom dubrovačkom tradicijom nego što je pratila i imitovala sve pravce i napore talijanske književnosti, i koja se, prema tome jednostrano razvijala i u uzanom krugu se kretala; tako, dakle, dubrovačka književnost tek pri kraju svome prima nove elemente, trpi nove uticaje, unosi nove struje, koje je djelimi-

čno mogla ranije primiti, i to na svoju veliku korist, ali ih prima u vrlo maloj mjeri. Taj novi uticaj, dakle, skoro ništa nije preobrazio dubrovačku književnost, i ova je u glavnom ostala u duhu u kojem se začela i prvo vrijeme stvarala, a koji je za 18. vijek bio već sasvijem nemoderan.

Pregledajmo ipak tu književnost 18. vijeka.

Poezije nema mnogo. Ljubavnijeh pjesama n. pr. ima vrlo malo (Junije Rastić). Šaljivijeh i satiričnijeh tako isto. Religioznijeh pjesama ima više, ali tu ima manje čisto lirskijeh pobožnijeh pjesama nego popularnijeh spjevova po bibliji (Anica Boškovićeva, Lukrecija Bogašinović). U epskoj poeziji imamo popunjavanje „Osmana" (Petar Sorkočević) i spjevove o Rusiji (Ignjat Gradić, Stjepan Rusić). Tako stoji s originalnom poezijom. Važnija je prevedena. Prevoden je Ovidije s „Heroidama" i djelimično „Metamorfozama" (Josif Betondić, Šimun Zlatarić), Horacije (Luka Bunić, Đorđe Hidža), Fedro s basnama (Đorđe Ferić), Gesner (Marin Zlatarić), i dr. Drama, koja je također u stihu, rađena je relativno dosta. Njen glavni predstavnik je Antun Gledević, sa svojijem religioznijem dramama *(Rođenje Isusa Hrista, Judita)* i mitološkijem, romantičnijem i istorijskijem *(Damira, Ermiona, Olimpija, Zorislava, Velizar)* u kojima je išao za Palmotićem. Prevedena drama je interesantnija; u njoj su najvažnija djela Korneljev „Sid" (Petar Bošković) i Molierova „Psihe" (Frano Sorkočević).

Proze ima više nego u 17. vijeku. Ona obuhvata religiozne spise (crkvene besjede Bernarda Zuzorića, prijevod sv. pisma Stjepana Rusića), komediju (prijevodi najvažnijih Molierovijeh komedija od Marina Tudisića, i dvije tri originalne komedije), i dr. Spisi koji se bave političkom, religioznom, literarnom istorijom Dubrovnika (I. Đorđić, S. Crijević, S. Sladović i dr.) pisani su na žalost latinski.

LETIMICE KROZ POLJICA

(Poljica i Poljičani).

(nastavak)

piše **Jakov Pivčević.**

Kreneš li s Pavić-mosta pod Podgragjem novom cestom, put Blata, naideš na malo seoce u ljutom kamenu, Selaca. Nedavno Selaca su bila siromašna, a danas nijednomu selu ne zaostaju. U pretilim mosorskim škrapama pruta se loza, uspjeva višnja i bajama, i povije se ozimica. Megjaši s pitomim Blatom, zamorsko selo Trnbusi, koji leže u samomu Mosoru. Uz male dočiće okolo kuća siju pšenicu, ozimicu, kukuruz i sade bijeli glavati kupus po mosorskim škrapama i sve uspjeva kao u Misiru. Obiluju i marvom, jer je mukte goje u Mosoru, i skupo prodavaju veliki i mali zub. Gornji Dolac i Srijani, donji Dolac i Rošci, imadu malo ravnice, ali se naspu svakog žita kao da su u Cetini, ako im usjeve ne sprži ljetnja suša, koje se Zamosorci boje kao kuge. U gornjim Poljicima slabo uspjevaju pitome voćke, a loza daje tanko vino, koje zovu hrvaštinom. Srijani su domovina našeg Pavića, a Rošci junaka Pezelja. Kod gornjodolačke župske crkve vidi se Elemov grob, a kod dubravske grob biskupa Ugrinovića, rodom Poljičanina.

Kad smo proputovali sva troja Poljica, a na padini smo vilovitog Mosora, prepnimo opanke, pretegnimo potkoljenjače, prepašimo se, i ploskom o ramenu, durbinom pod rukom, i štapom u ruci popnimo se do S. Jurja na Mosoru. Trudno se je uspinjati, jer je kao uz ražanj, a ni staze, nit puteljka, te se valja i rukama pomagati. Iza dva debela sata, a da se ne odmoriš u hladu, nego za kakvim kukom ili u jazavčevoj pećini dodeš do vrha, znojem obliven i umorom tako satrven, da ti se je vid pomutio. Da se ne stuliš u svečevu crkvicu, i ne okrijepiš li se gucajem lozovače, tučeš zub o zub. Kad ti se pluće i srce umire, i kad ti se pred očima razgali, te pogledaš okolo sebe, zaista ne ćeš požaliti truda, jer se imaš čega nagledati.

*

Rastegni durbin, nanesi ga na oko i okreni se k podnevu, zaokupiš naše sinje more i na kraj njega talijanske planine. Niču iz mora nebrojni manji i viši, pusti i napučeni, goli i zašumljeni otoci dalmatinski, a u more prodiru poluostrva, kao da će jedni i drugi s morskim divljim talasima megdan kušati. Od bližeg Brača do daleke Pelagože, i od šibenske Rogoznice do neretvanskog Neuma, sve ti je pod okom.

Križaju našim morem, raznim pravcem i raznom brzinom, svakovrsne jedrenjače i parobrodi, morske nemani. Od trome ribarske plavčice, koju gone snažne mišice siromašnog ribara, do gorostasne oklopnjače i jeguljaste torpiljarke, kojim utroba gori, vrelicom vodom odušuju, sve su ti na vidiku. Gledaš li k zapadu, vidiš bijeli Split, porušeni Solin, dalmatinsku Rivijeru, ravna Kastela, stari Trogir i krševito Zagorje. Na sjeveru ti se stere, kao more, sinjsko-vrličko polje, bogata Cetina, po komu pase, izmegju gustih stogova uplaštenog sjena, nebrojeno blago malog i velikog zuba. Tim se širokim poljem vijuga, lizući tiho i lašteći kao srebrni povoj, rijeka Cetina. I kao da joj je dosadilo dosadašnje mrtvilo, netom prode ispod triljskog mosta, pomami se, poludi, jer leti, lupa, skače, zavije se, razlije se, buči, pjeni, lomi vrat niz Gubavicu, pretvara se u dim u Oblačniku, ruje niz Studenca, i iznemogla pred smrt, odmori se kroz zakučko polje, te se utopi u sinje more kod Omiša. Na istoku ti ostaje najkršević kraj Dalmacije, imotsko-vrgorsko-neretvansko gorje.

*

Trudno se je bilo penjati uz Mosor, nije lakši ni povratak, bilo na Gata, ili na Dubravu, jer ti grč sapne noge i presjeka te preko hrptenice ukoči, i ne možeš mak. Donja su Poljica uzbrdita, većinom pjeskovita tla, srednja valovitaravna, a zemlja im gnjila, varica i pjeskulja, a gornja su škrapava, sa crnicom zemljom. U donjim i srednjim Poljicima uspjeva svaki usjev, loza, maslina, smokva, i druge plodne voćke, sočivo i povrće, a u gornjim bijelo i žuto sjeme i povrće. U donjim i srednjim Poljicima do Graca malo se žita sije.

Svako se poljičko selo ističe nečim osobitim, jer se svako selo i ne bavi istim poljoteženjem. Primorska sela, a i sredo-

poljička do Graca, ragjaju izvrsnim crnim i rusim, naravskim i pečenim vinom. Trgovci su pomamni za poljičkim crnim pečenim i podgragjskom vugavom. Na glasu su poljičke višnje, trešnje, smokve, oskoruše i orasi. Zakučko, čičavsko, ostrvičko, zvečanjsko, kostanjsko i podgragjsko ulje takmi s onim iz talijanske Luke. Srinjin se ističe vrtlarstvom, Gata kukuruzom, Sitno masnim sirom, Dubrava pšenicom i prosom, a sva gornja Poljica duhanom koji nadmašuje u jakosti virginski, mirisom neumski, a trebinjski žutinom.

*

Siromašnija su Poljica živinstvom nego bilinstvom, a ovo zadnje je bogatije gojenim stabljikam, nego šumskima. I stoga, što nema šuma, nema ni životinje. Što dušmani, a što mi sami iskorijenismo šume, pašnjake iskrčili, a livade zasijali, te blago nema za što zapet zubom. Nestašicom blaga ponestalo zemlji gnjoja, a narodu vune, mlijeka i smoka, te u Brač po gnjoj, u dućan po gnjilo odijelo, a u klaonicu po mrlinu; zato ogolismo i ogladnismo.

Drugom polovicom prošlog vijeka poskočila vinu cijena, i svak se dao u vinograd, a pošto loza ne trpi susjeda, počela se prorijegjivati i pitoma voćka, da nijesi imao čim usta osladiti. Nadošao na lozu lug, crnj, zavijača i medljika i rod se smalio, a s klauzole pala vinu cijena, i mi dogjosmo na krač. Srećom uvidjesmo, da o samoj lozi nema žitka, počesmo se povraćati na staru, bolje zemlje sijati, gojiti voćke, zašumljivati brda i priregjivati umjetne livade, i sad nam je nešto bolje.

Malo se pitomih sisavaca goji u Poljicima, a još ih je manje naći divljih. Malo kuća izimljuje dva jarma volova, a rijetko i po jaram, najveće po jednog vola, te svežu susjedovim, i oru po redu. Mjesto konja i magaradi, jer se prvi ne obnašaju u našem kršu, a drugi ne mogu odoljevati trudu, Poljičani goje mazgu, koja im je, što Mongolu i Arapinu slon i deva, i zovu je željeznicom. Opaša i ždrijebica za rasplogjenje naći je na Dubravi i u gornjim Poljicima, i skupo se prodaju i telad i ždrijebad, jer su tvrda papka i kopita. Zbog otrovna joj zuba kozi je dozvonilo, a u gornjim i srednjim Poljicima imade još

po koje stado ovaca. Nema zar kuće u kojoj prase ne hroče, pas ne laje i mačka ne mauče.

Nestalo šuma, nestalo je i opasne zvjeradi, osim lisice, kune, lasice i jazavca. Prokrade li se mrki vuko u Mosor, ne iznosi glave. Ko je za pušku ide mu u potjeru, a ko ga digne s nogu, dobije muštuluk od ustravljenih čobanica. Od pirćaka slobodno leta slijepi-miš; kukcoždera i krezubica nit za lijeka, a glodavaca izobilja, više kućnih i poljskih miševa i puhova, nego zecova. Poljskom se mišu i puhu ne možeš obraniti, a zecove, lisice, kune i jazavce lovci prorjegjuju puškom, a čobani gvožgjima.

Svaka stopanjica njeguje kokoš, gusku i patku, ako je blizu voda, više s jaja, nego s mesa, koje je odregjeno nemoćniku i rodilji. Kuće se ponose golubom i paunom.

*

Krstare u nas i grabilice: orao, lešinar, kokošar, sokol, labrić, treskavac, i noćna jejina i ćuk. Ako ih lovci ne progone, kunu ih stopanjice, jer im trijebe kokošinjake.

Mali broj stanarica imamo: vrabac, ševa, bahuljača, steglin, banje, trtak, pliska, breljuzga, modrokos, kosovac i vinar, a još je manje skitalica: gavran, ćolica, švraka i vrana.

U zimsko doba malih selica, kao oblaka, a rjegje su velike. Male tamane djeca svakovrsnim zamćicama. Ne priječi djeci tu zabavu ni dažd, ni snijeg, ni vjetar, ni mraz, ni glad, ni žegja, ni golotinja, ni bosotinja, ni očeve prijetnje, ni majčine zapelice, ni popova zabrana, ni učiteljeva kazna, ni oružnički progoni, nit teške nemoći, koje ih napadnu s te zabave.

Za većim selicama, močvaricama, trčalicama i plivačicama vrebaju lovci. Živa je pucatanja na golubove, prepelice, bene, grivnje, škrge, bravarice, drozge, sojke, grlice, vuge, čvrljke, guske, patke i liske; prisili li ih umor ili glad, da se u nas spuste, i dosta ih izgubi glavu, jer našemu lovcu ne drhće ruka, nit ga oko vara.

Ovi kopneni gmazovi u nas živu: dvije otrovnice, zvane raznim imenima, od upecaja kojih češće pogine konj i koza, nego čeljade, vo i ovca. Običajnije su neotrovnice: vodenjača,

lužnjača, glavor, kravosas, smačina, zelembać, poskok, gušter, slijepić, i više vrsta gušterica.

*

Od vodozemaca imade u nas: kornjača, daždevnjak, štur i više vrsta žaba, od gadne zapuhače do gatalinke. O ribama našeg zaliva bavio se je u svomu ribanju naš Kapić, i dr. Kolombatović u ihtiologiji. Spomenut mi je samo one koje žive u našim slatkim vodama. U rječici Žrnovnici, u srinjinskom, zakučkom i zvečanjskom potoku, i u Cetini, od mora do Gubavice, živi jegulja. Više Gubavice pastrva i klen; od Radmanove mlinice do mora svaka riba, koja ljubi pomiješanu vodu, osobito cipol i lubin (smudut).

Imade i mekušaca: planinski i poljski puž, balavac i plošnjak; a od korepnjaka: rak, rakuša i baburica.

*

Svih jedanaest razreda kukaca zastupano je u Poljicima. Dva su samo korisna, pčela i svilena gusjenica. Prvog neumjetno goje, a drugog nit bi znali, nit imali prikladnih prostorija. Kućni su kukci, kao i drugovdje: buha, uš, stjenica, muha, pećara, breculja, štrk, muha kosmata, golubača, čimak, komar, čamac, moljica, gagrica, grezica, mlinar, žitničar, pikac, sitni mrav i žohar. Običajniji su poljski kukci: mravi, hrušt, rogač, klišnjak, glogovnjak, kupusnjak, vrlac, zeleni skakavac, crni konjić, šaška, zavijača, suznik, grba, maslinova i lozova uš, smokov čimak, bobova muha, strmelj, osa, obad, ugre i pamravi. Nijedan od paučnjaka nije u nas otrovan, a nalaze se ovi: razni pauci, štipavac, šklopac, krpuša, sirski pregalj i svrab. Imade i plošnjaka i utrobnjaka: pijavica, glista i trakavica.

Imade li u nas praživih, mikroba i bakterija, u vodama i u zraku, ne smijem ništa reći; ali pošto nemamo malaričnih bolesti, a rijetko zavladaju epidemične i endemične, moglo bi se zaključiti, da u nas tog otrovnog sitniža i ne ima, ili da zdrava krv kola u poljičkim žilama.

*

Bilinsko je carstvo bogatije od živinskog. Pravih šuma, izuzam staru podgradsku, i gdjekoju novu, i to kao oaze u

pustinji, nema u Poljicima. Ugleda li se koja, to su pojedine obitelji otele mašklinu i sjekiri. Ovih se je zadnjih godina počelo po nešto zašumljivati hrastom, brijestom, kljenom, makljenom, crgrabrom, jasenom, grabrom, omorikom, smrječem i šumljem raznim. U Srinjinu, Gatima, Zvečanju i Podgragju naći je hrasta, kakvih nema ni rimska Kampanija, ni Bosna ponosna. Četinjača, osim smriječa i kog čempresa okolo crkava, ni za lijeka.

I nek svaka pitoma voćka uspjeva, i bolje bi, da težaci znadu za umjetno gojenje, i da im dotiče vremena, za klaštrit ih, čistiti, navrtati i presagjivati. Poljičko maslinovo ulje je na glasu; smokve nam, oskoruše, kaiše i praskve skupo plaćaju; poljička je višnja obogatila zadarske obrtnike u priregjivanju maraškina. Nije se čuditi što Poljičani ne peku rakiju od trešanja, murava i jagoda, s ogromnog danjka na kotle, nego je žaliti što Primorci ne prave maraškin, imajući znanja i sredstva za to. Više imade oraha, nego bajama, a manje krušaka nego jabuka.

Kod voda sade jablane, vrbe, jadike, trepetljike i veziku, i njihovim mladicama pletu se košare i ljese, i preošićuju kuće. Japija za kuće i kućno pokućstvo djela se od hrastovine, brijestovine, trešnjevine, oskoruševine i orahovine, a bačve slagaju od murvove i hrastove duge, i nabijaju ih obručima od mladih kostelja, jesena, makljena i grabara. Stare orahove daske prodaju za skupe novce.

*

Ova su žita u nas poznata: pšenica, ozimica, ječam, napolac, pir, kukuruz, proso, bar i sijerak, a ova se sočiva sade i siju: bob, bobica, rožnjak, hromac, slani grah, sočivica i više vrsta graha.

Po sadovima i krčevinama sade: dinje (lubenice), mlune, cate, krastavce, baćire i više vrsta tikava, i pijulja oblih i plosnatih.

Obiluju Poljica povrćem, čeljadi i životinji za hranu. Sade više vrsta kupusa, blitve, repe, rodakve, repice, salate, mrkve, spinače, jabučica, krumpira ranih i kasnih, luka, kapule, ljutike, krena, selena, metvice, koromača i petrusimula (peršina petrusina); ovo pet zadnjih upotrebljavaju kao mirodiju. Kada

slana opari povrće, dobro će doći i paradžik divljih trava, da se družina ozeleni, a to su: žutjenica, lukovica, mak, kostriječ, kozja brada, tušt, štir i blušt. Kad je ponestalo kiselog kupusa i repe, kuha se sočivo, suhe oskoruše i trnovače, a siromasim dogju u slast i smrekove bobulje.

Bilo bi dugo i dosadno izbrojiti samonikle krmske trave. Spomenuću običajnije ljekovite, koje naše ženice upotrebljavaju za liječenje unutrnjih i izvanjskih bolesti, pored liječničkih i ljekarničkih prijetnja.

Za svaku nutarnju bolest, bila u želucu, trbuhu, ili na plućama, prokuhaju nekih travica i daju bolesniku sok, da pije na tašte; kostobolje liječe travama potopljenim na tavi, pošto su ih potrusile tamnjanom, ili poprskale rakijom, kvasinom i slanom vodom; da dignu otok, prokuhaju u mlijeku nekih trava, te previjaju. Da se rana čisti i zacijeli, prirede meleme od soka trava, žutog voska, ulja, masla i meda. Kad ne bude toga pri ruci, stave na ranu rezicu slanine, puhova sala, smokvu, ili ljusku kapule.

Najčudotvornije poljičke trave ovo su: ivica, kadulja, pelim, dupčac, sljez, ranjenik, sljezov i ravnov cvijet, aptovina, duhan, repanj, kopriva, gomiljačina, brštan, popovac, ruta, bunika, gospino cvijeće, rosopad, ravanj, troskot, bazgov cvijet, metvica, kupus i blitva.

Od otrovnica poznate su nam: žigavica, bunika, sprež, paskvica, mliječ, ljulj, vučac, kužnjak, velebija, duhan i kukute. Nit pretiče vremena težaku, nit ima zemljišta, da se bavi ukrasnicama i da goji perivoje. Mlade nevjeste i djevojke okite dvore i prozore raznobojnim, mirisavim cvijećem, da sebi urese prsi i pruže po grančicu znancima: bosiok, ruža, kaloper, karamfil, vrbena, kanela, gjeranij i lijer. Sije se i lan i konoplje za prteninu; sitom, žukvom i pšeničnom slamom pletu rešeta, sita, drvenice i sitovače, a od trstike i batura sastavljaju prostirače za sušenje voća i za pletare i pregrade u kućama.

Od tajnocvjetaka poznate su: paprat, prešlica, tresetar, mašina, resine, pečurke, razne snijeti i zlokobni lug i meduljika.

*

Rudarstvom se je našim malo ko bavio, zato se jako malo o njemu i znade, nego ono što se vidi na površini zemlje.

Većinom su zemlje ilovače, crnice, pjeskulje i varice. Većina je kamenja vapnenac. Mosorski vapnenac može se isporediti sa korčulanskim i gustoćom i tvrdinom, jer odolijeva mrazu i žegi, ne upije vlage, ne mrvi ga morska posolica, a dade se ulaštiti i do tančine klesati. Mosor imade crvenog i naštrapanog mramora. Nahodi se i brusine, modrulje i kremika, i na više mjesta obilatih nasada konglomerata i drstve, a u Studencima i Zakučcu sedre. I nek čobani i lovci čudesa pripovijedaju o pećinama, još nijesu pretražene, i ne može biti govora o njihovim prostorijama i sigama.

U sitanjsko-kotleničkom Mosoru kopa se dobre željezne rude; na Roščima su kopali pakline, a u dubrovskom Smovu nalazi se na površini kamenog uglja, biće ga i pod zemljom, ako se i ne znade u kolikoj mjeri. I nek naš Mosor nosi zlatno ime, zlata u njemu ne bi imalo biti, jer mu nema mjesta u vapnencu.

*

Ne imade zar sela u Poljicima u komu ne izvire živica voda, od kojih su neke nepresušive i najžešćom sušom. Pošto Mosor nije toliko prostran, da tolike vode sakupi, a ne bi ih imao gdje ni saliti, vjerojatno je, da su naše vode blagi dar Cetine, da nam njima nadoknadi štetu, što nas ona sa tri strane potkopava. Najbogatiji su vodom izvori u Žrnovnici, Studencima i u Docu donjem, a najviše ih je brojem u Gatima i Srinjinu.

Pošto su Poljica uzbrdito-valovita, strašno nabreknu potoci, i razlijevajući se po zemljama poskorupe mekotu, a nanesu kamenje. Da ih marljivi težak ne zauzbije pregradama i ne svrće u kolotečine, ne bi im ostalo ni drva ni kamena. A to najbolje kušaju Primorci, Gaćani, Zakučani sa njihovim potocima: suhi potok, Smovo, Rasovo i Lisičina.

ZGODE I NEZGODE.[1]

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

(Konačno stečenje zapadne polovine Konavala).

Stečenje zapadnog dijela Konavala, Cavtata i Oboda, što je pripadalo prije Petru, pa njegovu mlademu bratu Radosavu Pavloviću, bješe mnogo teže.

Iza umorstva vojvode Pavla 1415. god. naslijedi mu imanje stariji sin Petar Pavlović. Otac im Pavao bješe od stare bosanske gospode, imao je Trebinje i Popovo i zapadnu polovinu Konavala. Pavla od djetinstva držaše kralj bosanski, Tvrtko, kao svoje dijete u svom dvoru i tako Pavao postade poslije vješt bosanskijem državnijem poslovima i življaše s Dubrovčanima u prijateljstvu sve do 1413. godine, dvije godine prije smrti, kad naredi da se navali na Osojnik, dubrovačko selo, i da ga plijene.

Sin mu Petar nastupi imanje, kako rekošmo, 1415. god. i Dubrovčani počeše odmah ugovarati s njim za zapadni dio Konavala, koje je uživao sve do svoje smrti 1419. godine. Iza svade 1416. godine, koja je trajala kratko vrijeme i za koje Petrova vojska bješe sašla na dubrovačko Primorje, Dubrovčani nastaviše ugovaranje i u tu mu svrhu poslaše dar i poslanike. On im napokon obeća svoje Konavle, jer kralj bosanski, Stjepan, poveljom u Sutjesci 4. decembra 1419. bješe potvrdio Dubrovčanima obe polovine Konavala U toliko se Petar i Sandalj svade, a kad Dubrovčani poslaše u konavoski Soko posadu, Petar je ne htjede primiti u svoju polovinu a Sandalj navali na Soko. U toliko se Petar zarati i s Turcima, te Isak, zapovjednik turski u Bosni, navali s vojskom na njega, ubije ga i dade zapadnu polovinu Konavala Sandalju, koji je ustupi Dubrovčanima uz obećanje palače, baštine i novaca.

[1] Isporedi opasku u 10. broju „Srđa“ od 31 maja o. g.

Ali stoga Radosav Pavlović, brat ubijenog Petra, postade sada neprijatelj Dubrovčanima, što prije bješe inače. On im odmah pobuni Konavljane, a kad se oni primiriše, posla Trebinjce na Konavle i na Dubrovčane. Ali ne ufajući uspjeha zaželi mir i od Dubrovčana i od Sandalja. Dubrovčani stoga odazvaše posadu iz Sokola da se mir lakše ugovori i Radosav im ustupnom poveljom 3. novembra 1420. potvrdi imanje svijeh Konavala. To oporeče poslije; ali im aprila 1421. potvrdi Sandaljevu istočnu polovinu. Sada Dubrovčani počeše iznova raditi oko Radosava, Sandalja i oko Radosavljeva poslanika, Braila Tezalovića, da im Radosav ustupi zapadnu polovinu nudeći mu vrlo povoljne pogodbe: novaca, baštinu i kuću. Ali se poslije Radosav svadi s Dubrovčanima te 1421. godine posla svoju četu da navali na kuću dubrovačkog kneza u Konavlima; napokon se umiri i ugovori prodaju Konavala. Ali se po drugi put oporeče. Dubrovčanima pođe napokon za rukom da mjeseca februara 1427. godine ugovore s njim način razdijeljenja Konavala, te ustanoviše da se njegova zapadna polovina razdijeli na desetke a poluotok Cavtat i Lug na polju da se razdijeli na priloške. Tako Radosav 31. decembra 1427. dade Dubrovčanima ustupnu ispravu a oni mu zato isplatiše 13 tisuća zlatnijeh dukata i dadoše kuću i obećaše da će mu plaćati 600 godišnjih perpera i upisaše njega i porodicu mu u vlastelu dubrovačku, a za šest hiljada zlatnijeh dukata, što ostavi u njih na kamatu, obvezaše se da će mu plaćati pet po sto. Zatijem svrhom 1428. godine bi razdijeljena ova zapadna polovina. Nešto zemlje dadoše Radosavu, Sandalju, kralju bosanskome, Brailu Tezaloviću i drugijem Radosavljevijem plemićima; ostalo bi razdijeljeno između općine, vlastele i pučana.

Ali nakon malo počeše prepirke i bune, koje je podupirao sam Radosav iz Trebinja i Zubaca i do skora dođe i do rata. Prigodu rata dade gradnja široka prijekopa, što su Dubrovčani bili počeli graditi oko Cavtata, jer su ga tijem htjeli obratiti u ostrvo da tako bude utvrđen i nepristupan i da bi se u ratno doba mogli spasti stanovnici Konavala s porodicama, pokućstvom i blagom i već 22. novembra 1429. vijeće umoljenika ustanovi pravilnik za gradnju ove jame (posata). Prijekop imao je biti širok deset koraka a toliko dubok, da u njemu bude

do dva lakta (metar) vode a preko njega imao se sagraditi most. Svi ljudi od 16 do 60 godina iz Konavala popisani su za radnju. Po 50 ljudi radilo bi po tri dana, pa bi ih izmjenilo drugo 50 i tako dalje. Radilo se i kad nastade rat, a već 2. januara 1431. Cavtat bješe otok.

Radosav pošalje svoje poslanike u Dubrovnik da protestuju protiv te gradnje kao da im je samo dao te zemlje, ali ne da grade na njoj utvrde. Poslanici predadoše neuljudno protest i oko podne iznenada otidoše bez oproštaja iz grada, a da ih niko nije vidio, put Trebinja, gdje počeše odmah kupiti vojsku.

Prije no što su se Dubrovčani mogli prepraviti na rat, čete Radosavljeve počeše pljačkati sve od Konavala do Zatona. Ali u toliko protiv Radosava Dubrovnik nađe za saveznika kralja bosanskoga, Stefana Tvrtka Tvrtkovića i vojevodu Sandalja, koji je bio moćniji od samog kralja, a oba dvojica bjehu od davna neprijatelji Radoslavljevi. Uvjeti saveza bjehu, da, kad bude nadvladan Radosav, Dubrovčani imadu dobiti Trebinje i Lug s cijelom okolicom. Lug je bila zemlja kod Trebinja sa 60 i nekoliko kuća u kutu među zemljom dubrovačkom s južne strane i zemljom Sandaljevom sa sjevera za naknadu od štete u iznosu od 15 tisuća dukata, koju je vojska Radosavljeva bila učinila na dubrovačkom zemljištu i ratnijeh troškova u iznosu od 4 hiljade dukata.

Ali nije bio lak posao protiv Radosava, jer je on bio pod zaštitom cara turskoga Amurata II. Stoga Dubrovčani odlučiše prosto kupiti tu zemlju u Turaka. Dubrovački poklisari podoše u cara nudeć za Trebinje, Lug, Vrm, Klobuk i Bileće 20 hiljada dukata. Ali tu nađoše Radosavljeva poklisara kneza Ostoju Paštrovića, koji poveljom u ruci tvrdaše da je Radosav samo u zalog dao Konavle Dubrovčanima. Ali se nađe da je ta povelja bila podmetnuta. Tada naročito dođe u Dubrovnik carski komesar, pregleda povelje, razvidi štete, a između njih 250 kuća popaljenih u Župi, ispita Konavljane iz svakog sela o prodaji Konavala i zapovjedi im da budu vjerni Dubrovčanima, jer mu sami potvrdiše da su Konavle prodate.

Tad bješe u Dubrovniku i drugijeh poslanika. Iz Trebinja dva Radoslavljeva: Paštrović i Budisav Bogavčić, jedan kralja

ugarskoga Sigismunda, jedan Sandaljev, Pribisav Pohvalić. Pročitane su im sve povelje Konavoske, te oni izjaviše da je Radosav gotov da se pomiri. Ali s naknade šteta od 40 hiljada dukata, što Dubrovčani zahtijevahu, pregovori se prekinuše i poslanici otputovaše.

Zatijem Dubrovčani pisaše svojijem poslanicima u Drijenopolje da nastoje da dobiju od Amurata Trebinje s Lugom, Vrm i Klobuk; ako ne, sedam sela, kao Uskoplje, Glavsku i druga. Njima pođe za rukom da im Amurat II. potvrdi Konavle uz danak od 500 dukata i darova Trebinje, Vrm i Klobuk. Ali Radosav ne htjede poslušati cara, a Dubrovčani naložiše svome poslaniku kod Amurata da traži egzekuciju protiv Radosava. Ali i ovaj ne bješe lijen, te nagovori kralja bosanskog protiv Dubrovčana a u sultana pošalje Paštrovića sa 15 tisuća dukata da i u njega okrene stvar protiv njih. Ali dubrovački poslanik, Petar Lukarić, ne mogaše ništa učiniti, jer ga stiže smrt.

Novi poslanici u kralja bosanskoga ne mogoše isposlovati potvrdu ni jednog dijela darovanijeh zemalja, te trebujući obe stranke mira, ovaj je ugovoren sa Radosavom 25. oktobra 1432. na temelju „status quo“ bez novijeh zemalja. Godinu koja dođe iza ove Radosav iznova potvrdi mir, a to učini i sam kralj bosanski, Sjepan Tvrtko Tvrtković.

Po kasnijem poveljama od 1437. i 1439. godine vidi se da su Dubrovčani vršili uvjete ustupa a kad umrije Radosav, njegov sin Ivaniš potvrdi godine 1442. sve te uvjete ustupa.

Od kad Radosav 1432. godine ugovori mir s Dubrovčanima prođe 20 godina i tada se opet pokrene pitanje ovijeh novije i zemalja. Već bješe umro Radosav Pavlović a mješte njega i njegovih sinova vladao je u Trebinju sve do Sutorine i Kotora Stipan Vukčić, sin Vukčev i sinovac Sandaljev, poznati „herceg“, po kojemu se nazvala Hercegovina. I vojvoda Stipan glede Konavala ponašaše se prema Dubrovčanima jednako kao i Radosav. Proglasivao je i on da su Konavle samo u zalogu Dubrovčana; pljačkao je dubrovačke karavane i nasrtao na dubrovačku zemlju i radio protiv Dubrovčana u Turaka i Mlečića. Juna 1451. udari s vojskom i zauze sve Konavle osim Sokola, opljačka Župu i razbije vojsku dubrovačku na Brgatu.

Dubrovčani nastojahu sada da se sporazume s kraljem bosanskijem, Stjepanom Tomašem i Đordem Brankovićem, despotom srpskijem i predložiše napokon despotu, da se njih troje združe i kupe u turskoga cara za 200 tisuća dukata Stipanovu zemlju i da je među sobom razdijele, tako da Dubrovčani dobiju Trebinje s Lugom i Vrm s gradovima Klobukom, Mičevcem i župu Dračevicu s Novijem i da oni dvojica s njima ugovore savez protiv Stipana nudeći kralju novaca samo da im dade povelju za Dračevicu, Novi i Risan.

Kralj bosanski primi ponudu saveza i poveljom 18. decembra 1451. u gradu Bobovcu darova im sve od Sutorine do međe Kotorske. Ali despot ne htjede, jer se bojao take osnove.

Nastajne 1452. god. dođe do velikog rata. U savez pako s Dubrovnikom i Bosnom uljeze i sam Stjepanov sin, Vladislav s majkom Jelenom. Vladislav prodre u Hercegovinu, uze grad Blagaj kod Mostara i dopre sve do Neretve. Ali s njim nije ništa bilo ugovoreno o tome da Dubrovčani dobiju Trebinje i ostalo imanje, jer je sve to hotio on imati. Ni kralj bosanski nije hotio dati Trebinje u tuđe ruke, jer ga je bio naumio dati svojjem saveznicima Pavlovićima. Zatijem između kralja i poluzavisne moćne vlastele bosanske i hercegovačke pojavi se nesloga i kralj otide a ne učini ono što je bio obećao.

U toliko Muhamed II. bješe odbio kraljevu ponudu ugovorenu s Dubrovčanima a Vladislav ih ostavio, te se pomirio s ocem, koji protiv njega bješe primio pomoć od Turaka. Dubrovčani se s toga nadoše sami protiv Hercega, koji još 1453. htjede imati polu Konavala ili tisuću dukata godišnjeg danka. Napokon 10. aprila 1454. ugovoriše mir na temelju „status quo", to jest da Konavle ostanu Dubrovčanima.

Nakon malo Turci osvojiše Bosnu i Hercegovinu, te se Stefan, jedan od Stipanovijeh sinova, poturči i kao Ahmed Hercegović postade sultanovijem zetom. S braćom je svake godine primao od Dubrovčana danak na koji su se ovi 1419. g. bili obvezali prama Sandalju i rodu mu, dok ga bude. Iza njegove smrti, 1517. godine, nasljednici mu primahu njegov dio ovog danka, 48 dukata svake godine.

Dubrovčanima je i poslije trebalo da brane svoja prava na Konavle protiv Turaka, kad je 1523. g. Mehmed-beg Alibegović u Mostaru ispitivao i dao ispitivati o tome kako Dubrovčani imadu Konavle, koje su tako njima ostale sve do pada republike.[1]

[1] Ovijem svršuje ovaj umetak u ruk. prof. Zore.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Иза Шеное — четврт вијека хрватске књижевности — написао Милан Марјановић.

Најновијим раздобљем хрватске књижевности бави се писац у овом дјелу. То је, богатим познавањем новије лијепе књиге, написана студија, која постаје знатним прилогом за повјест хрватске литературе. Критичним оком које је дубоко проникло у развој културе, сакупио је Марјановић обилно градиво белетристике те анализом разних дјела хотио показати да је, како сам у уводу каже, наша „књига након Шеное у великој мјери напредовала и по броју и по врсти, да се је са народним животом јаче и органички повезала, и да се успјешно примакнула великим свјетским књижевностима." Марјановић је хтио уједно опровргнути овим дјелом приговор „да након Шеное нема више праве лијепе литературе." Доиста је био мучан посао, да се супротиви тој тврдњи — откад је Шеноа заслужено осјекао раздобље у хрватској књизи. Не може се занијекати да је хрватска белетристика, ако не одмах након Шеное али дајбуди постепено иза њега, свернула с народног смјера и спустила се више мање у туђу струју па за то и не можемо признати Марјановићеву дјелу потпуни успјех у опроврнгнућу оне тврдње. Колико је ова претјерана, толико није ни Марјановић могао успјети да је обори. Али ко би занијекао напредак уопће хрватске књиге и иза Шеное, показао би непознавање њезино. Узмимо самог Тресића који класичну старину спаја са народним живљем и хоће да уштрца у стабло народног организма здрави сок с класичних наука. Можда се је Марјановић превеш заносио за појединим писцима премале вриједности, да покаже слободоумнији развој књижевности и за то је мање успјео да покаже њезин напредак. Као привржених „младих" постао је у многочем одвеш субјективан у просуђивању и многим појавама у модерној књизи приписао значајност која јој не баш доликује. Ну ипак уза све мане остаје књига згодан прилог књижевне повјести, јер нам је у њему знао подати слику развоја двадесет и пет годишње лијепе књиге и који су узроци дјеловали при тому.

Ова је књига издана накладом родољубне „Хрватске књижарнице у Задру." *А.*

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Двадесет и пета обљетница смрти Пјесника Меда Пуција 30. јуна 1907.

Дне 30. јуна 1882. преселисе у вјечност пјесник **Медо Пуцић,** властелин дубровачки.

Он се родио 21. марта 1821. у Дубровнику, тринаест година послије пада републике. Основну школу учио је у Дубровнику, гимназију (лице)) у Млецима, университат у Падови и Бечу, гдје је учио право. Чезнуо је за слободом, коју су дубровачка властела била изгубила 1808. године. Савременици посљедњег раздобља дубровачке републике, старија властела, као његов отац Марко и мати Маде Бонда, стричеви и други, који су били кнезови и властела „владуштаго" града, могли су лако навриути у његову пјесничку душу своје болне осјећаје за падом републике. Његово чезнуће за слободом и болни осјећаји, који се испољавају у стиху:

„Свакоме се хоће нађ лијека,
„Властелину никад ни до вијека!

гонили су га да ту слободу тражи у туђини. Стога је често путовао. Ова су путовања дјеловала на његов рад и пружила му прилику да се упозна са људима као Јаном Коларом у Млецима, који га је одушевио за Словенство. Он се на својим путовањима такођер упознао 1853. са Иваном де Рупертисом, учењаком и књижевником из словенске насеобине Кампобасо у Италији. У Падови стече много симпатија између талијанске омладине и познанство с високим личностима, као што су били Бурбонац Карло Људевит, војвода од Луке, и војвода од Парме, те је тако неколико времена живио на њиховим дворовима и имао дворску част. Шест година живио је на српском двору у Биограду као наставник кнеза, познијег краља, Милана. Путовао је до посљедњих година свог живота и дајбуди љети био је на страни. Био је осјећајем нај изразитији Србин у Дубровнику а оне године кад је умро био је предсједником Дубровачке народне штионице.

Медо Пуцић је једна од нај значајнијих личности XIX. вијека у Дубровнику и душевни вођа српске омладине у Дубровнику. С њим су друговали и радили Перо Будмани, пок. проф. Зоре, пок. Ка-али и други људи у Дубровнику, који су имали једнаке племените осјећаје. Укопан је „под Ћемпресима" у Михајлу у Лападу крај Дубровника.

Књижевни рад Пуцићев имао је сврху, како је казао покојни Антун Фабрис у коледару „Дубровнику", да украси српску књижевност и науку и да користи народу. У „Поми" завјештао је Дубровнику и српском народу свој тестаменат. Као пјесника правом га зову *пјесником слободе свог народа.* Да је таки био, доказује много пјесама, као пјесма „Хелвеција"; он слави слободу у „Италији", тугује над пропасти дубровачке слободе у „Цвијети", а и „Карађурђевка" је пјесма слободи. Уз то југословенска идеја избија у неким његовим пјесмама, као што у „Словинац", а српство је основа, српство је, по њему, позвато да изведе ту идеју.

И у неким од његових 24 сонета пламти његова љубав према своју народу. Та љубав избија и у његовом научном раду. У „Српским Споменицима" настоји да расвијетли једно доба дубровачке повјести (од свршетка XIV до почетка XV. в.), ма и да није био стручњак. Стога је и написао прву кратку повјест Дубровника на српском језику, издао „Славјанску Антологију" да прослави дубровачке пјеснике XV. и XVI. в., радио је с Матијом Баном и с другим у „Дубровнику", изнио у пријеводу говоре Мицкијевића о народним пјесмама, створио је с проф. Зором и с другим „Словинац"; уресио га својим радовима и више других радова издао. А кад у пјесми „Словинац" купи у Словинчево коло Србе, Хрвате, Крањце и Бугаре, виче нам:

„Сложите се, грлите се, браћо,
„И јуначко заметните коло.

Народ харан своме пјеснику. Међу Пуцићу, данас 30. јуна 1907, након 25 година смрти, полаже му на гробну плочу вијенац славе, харности и помена!

Наука. - Nauka.

Filosofija.

— *Mudre izreke.* Slatka je suza na oku, što na nebo gleda. Niccolini.

Domaće su kreposti sakrito korijenje, iz koga izbija radost i korist životu kao cvijet i plod. Tommaseo.

Poštena je žena zemaljski raj, andio utjehe u svijem ljudskijem nevoljama. Persichetti.

— *Umjetno pravljenje alem kamena.* Po telegramu iz Berlina bio bi Miete, profesor u politehnici u Šarlotenburgu izumio način pravljenja alem kamena normalne veličine. Kako je već poznato, nekolicini hemičara, a između njih Moisamu, pošlo je već prije za rukom da prave umjetne diamante, ali posve male veličine.

— *Nov način trajna balsamovanja mrtvaca.* Profesor universitatski *Giacinto Vetere* u Napulju držao je u četvrtak 6. juna u filološkom društvu *Circolo filologico* predavanje o imbalsamaciji mrtvaca. Slušali su ga mnogi profesori, između kojih Antonelli, Paladini, De Amicis, della Valle, Masci, Gianturco, umjetnici, književnici, gospođe, u jednu riječ cio intelektualni Napulj. Za predavanja bili su izloženi i njegovi preparati, toliko pojedini komadi, koli cijela mrtva tjelesa. Ti preparati imadu mramornu bjeloću i čine se kao da su izašli iz vajarske radionice a ne da su samo imbalsamovani. Između preparata je bilo i jedno prekrasno žensko dijete, koje je umrlo od difterije, jedna prekrasna ručica djevojačka, ruka, noga i ost. Njegovi preparati sačuvali su gipkost zglobova i mekotu organa. Kosa i nokti zadržali su svoju prirodnu boju a preparati postaju sve to bjelji vremenom. Tu je bilo komada imbalsamovanih nazad četiri godine. Profesor Vetere ima i svoj vrlo zanimiv muzej tih preparata, koje nije onda sve izložio. Taj su mu muzej posjetili profesor kriminalne antropologije De Blasio, profesor Antonelli u napuljskoj universitati, književnica Matilde Serao i drugi učenjaci, književnici i umjetnici i divili su mu se preparatima; između ovih odvaja prekrasna ženska glava, crnim kosama koje su opletene na pompejansku; na licu joj se vedru i mirnu ističu divne crte grčke umjetnosti. Imbalsamacija se čini samim upojem bez paranja droba; mrtvo tijelo upije antiseptičke sastavine, mineralizuje se i obezbjeđeno je za sved protiv raspada. On može urediti i popraviti crte i forme, koje je bolest po-

kvarila. Njegov pomoćnik Dr. Aprile preparovao je nazad četiri godine mrtvo tijelo koje je od godinu dana izloženo u *Belle-Vue Hospital* u Njujorku i pobuđuje divljenje posjetilaca. Nadaju se da će se ovaj znanstveni pronalazak moći primjeniti i u praksi i da će profesor Vetere otvoriti u Napulju javnu izložbu svojih preparata. U svome predavanju je prof. Vetere iznio historiju balsamovanja od naj starijeg doba i razne načine, kao i pojavu prirodne mumifikacije i načela za imbalsamaciju uopće a napose za njegov način, koji se oslanja na starije opite Dr. Sucquet-a.

Sokolstvo. — Sokolstvo.

— *Srpski Sokolski slet u Ravanici.* Vidovdan 16. (28.) juna bio je III. slet, na koji je pozvalo sve srpske Sokole predsjedništvo C. S. Župe Fruškogorske. U jutro bilo je nadmetanje u bacanju kamena, kugle, koplja i diska i razno skakanje; poslije podne bile su razne gimnastičke vježbe i mačevanje, kao i vježbe ženskog odijeljenja zastavicama. Bila je lijepa svečana poworka sa muzikom i zastavama, predsjedništvom župe, izaslanstvima, Sokolovima hrvatskim, Srpskim Sokolovima van Župe, starješinama društava u Župi, i srpskim sokolskim društvima Župe. Poworka je krenula s vježbališta prema ravaničkoj crkvi pa od tole do mjesta, gdje je bio zajednički ručak.

— *Srpski Soko u Karlovcima* priredilo je u nedjelju 9. o. m. po nov. kal. u 5 c. po podne u Dvorskoj Šašti u Karlovcima *javnu sokolsku* vježbu u svrhu putovanja na V. češki svesokolski slet u Prag a istoga dana u Srpskoj Čitaonici igranku.

— *Sokolski pokret u Boki.* Srpska omladina u *Risnu* radi na tome da osnuje ondje društvo *Srpski Soko.* Sretno!

— *Nova srp. sok. društva u Srijemu* osnovana su ovijeh dana u *Rakovcu* i *Susseku.*

— *Srpski Soko u Vinkovcima* priredio je u nedjelju 2. juna o. g. sa tamošnjijem bratskijem hrvatskijem Sokolom prvu zajedničku vježbu.

— *Djevojački Soko u Novom Sadu* priredilo je u nedjelju 13.(26.) maja o. g. poslije podne izlet na Stražilovo kraj Karlovca, na kojemu je učestvovalo 30 članica u srpskom narodnom odijelu pod vodstvom predsjednice Anđelije A. Sandićeve i potpredsjednice Dr. Kornelije Rakićeve. Pred nadgrobnijem spomenikom Brankovijem na Stražilovu govorila je tajnica Sokola Julka Đurčićeva istaknuvši pjesnikovu misao: duševnu zajednicu svega Srpstva, koja je idejal i srpskih Sokolova; zatim mu je položila vijenac na grob. Jelka Srpska deklamovala je neke djelove Brankova „Đačkog Rastanka". Poslije su članice sašle na padinu Stražilova, gdje su bili stigli i upravitelji i članovi Karlovačkog Srpskog Sokola i ostala srpska omladina, te se u igri i pjesmi i razgovoru provelo do večera.

— *Dušan Silni u Sarajevu* održalo 6.(19.) maja o. g. glavnu skupštinu. Starješina br. Dr. M. Jojkić otvorio je skupštinu. Tajnik prof. M. Pivčeta izvjestio je o nastojanju odborovu da se sva srpska sokolska društva u Bosni nazovu „Dušan Silni". Blagajnik Radonić izvjestio je o finanč. stanju društva a učitelj br. Matejčić o društvenijem vježbama. Zatijem je bila birana nova uprava u kojoj je ostao prijašnji starješina.

— *Obilić u Mostaru* sudjelovalo je na 19. maja na zabavi u Čapljini.

Бугарско Соколство.

— *Савез бугарскијех гимнастичкијех друштава „Јунака"* приредио је о ускрсу 5. 6. и 7. маја слет овијех друштава у Рушчуку на Дунаву. На овај је слет Ческа Соколска Општина из Прага послала нарочито изасланство, Др. Шајнера и др. Хелера. Старјешина је Савеза Јунака Кефсизов на свечаном обједу изјавио у име Јунака *да су ријешили* да своју организацију чврсто припоје соколству и да ће на V слет у Праг доћи воз са 150 до 200 јунака.

Чешко Соколство.

V. *Чешки свесоколски слет* почео је 27. јуна а завршиће 1. јула о. г. Један од најдивнијијех призора био је, кад се огромна маса од 8000 вјежбача без команде, без знакова и без нарочитог вођења развија и како се појединци постављају тако да могу изваћати заједничке просте вјежбе. Наступање је ове године било савршеније и љепше но прије а трајало је 14 мин.

Пољско Соколство.

Прослава 40. обљетнице пољског Сокола-Матере у Лавову биће кад и V. чешки слет; стога пољски Соколи не ће доћи у Праг. Из С. С.

Hrvatska i Slovenačka *Sokolska društva molimo* da nam preko svojijeh sokolskijeh listova izvještuju o svome radu.

Нове књиге и лис. - Nove knjige i listovi.

— *Извештаји* поднесени министру народне привреде о дасадашњем раду на унапређењу домаће привреде и мерама за даљи рад у томе правцу. Издање министарства народне привреде. Београд, у државној штампарији краљевине Србије. 1907. Цена 10 динара.

— *Југословенска Библиотека.* Она излази у почетку сваког мјесеца у књигама од четири до пет штампаних табака. Сваке четири књиге сачињавају коло, прва је књига сваког кола намијењена словеначкој, друга хрватској, трећа бугарској а четврта српској књижевности. У првој књизи донио се „Вијенце" Ивана Цанкара, па ће се послије донијети радови Е. Пешина, Борисава Станковића, Јанка Крсника, Кс. Ш. Ђалског, Петка Тодорова и Стевана Сремца. Словеначки и бугарски писци биће у српском преводу са страницом оригиналног текста на крају књиге. Пред текстом биће информативан предговор о писцу.

Новац и остало ваља слати члану уређивачког одбора проф. Живојину О. Дачићу, секр. унив. у Београду. Претплата је за годину дана 5 динара, за $^1/_2$ г. 2·50, за мјесец дана 0·50 дин.

— *Песме Васе Живковића* изашле су из штампе. Издање је укусно а књига износи преко 18 штамп. табака. Како се већ прије навијестило, и књизи има још овај чланака: Његова Биографска слика од Ђурчина, Књижевни портрет, од Ј. Скерлића, Успомене од Тод. С. Виловског, о његовим Преводима од М. Ђурчина и Ноте уз пјесме од М. Топаловића. Књига стоји три д. (к), лијепо укоричена и на нарочит хартији пет д. (к). Новац се шаље поштанском упутницом Књижару С. Ђ. Цвијановићу у Београд (Кнез-Михајлова ул. 22) или (за Аустро-Угарску) књижари Браће Јовановића у Панчево.

— *Ivan Pivčević.* Pomen nekolicine Poljičana (Preštampano iz „Našeg Jedinstva". 1907). U Spljetu Brzotiskom „Narodne Tiskare" 1907.

— *Летопис Матице Српске.* Св. III. за год. 1907.

— Књиге Мат. Срп.: Ромео и Јулија трагедија В. Шекспира, с енглеског превео Лаз. Костић, (начрађено из заруџбине Ј. Остојића и ж. му Терезије). У Новом Саду. 1907.

— Књиге за народ, издаје Матица Српска. Уму и срцу. П. Аршинов Нови Сад. 1907.

— *Ратник,* месечни војни лист, април св. IV. 1907. Београд. 1907.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

6.

Цар Бајазит пише Дубровчанима да је примио по Симку вијести од њиховијех страна и заповиједа им да и унаприједа таао раде. Писано из Дринопоља 2 марта 1500.

С двора (прогризено је, а позна се :) . . . imperial (?) turcho? 1500 a di 24 april ricevuto per Simcho (царско? турско? 1500 дне 24 априла примљено по Симку).

Милостию кожию ѣ велики господар и силнї царь и велики Ѧмире сѣлтань Баназитъ Хаи и всемь земльмамь приморьскимь и рѣмьскимь и караманьскимь и натолискимь и романискимь и веке инемь миозимь земльмамь господинь пишетъ висота царьствиа мї кнезѣ wбраномѣ и кластѣломь дѣбровьчщемь поздравльнїе и херетисание да прими племенстаw ки по темь съ да ведомо да ки ie како сте послали Ѥимка и книгѣ съ гласови wдь техи страна. Книгѣ ваше донесе и предаде на порьте царьства мї и кое сте речи и гласо е ѣписалї все лепо по танькѣ ки разбра висота царьствиа мї и на теме и ки захгалямь како къ сегда праимь и верьнимь слѣгамь царьства мї и ре вьсегда право и верьно слѣжите и пакь камь wпетъ послахъ по слѣзе и по Симькѣ сию запо ѣсть царьства мї и тако и запокеда царьство мї како да развирате wдь техи всехъ страна и цо чѣете и разбере и конгоде глась истинь разберете често цо можете наибрьже вез крьсманиа да посилате ѣ знание на портѣ царьства мї тако и да знате инако да не ѣчините. Пис. месеца марта · КГ · дьн ѣ Дренополю къ лето рождьства Хрѣа тисѣкю и петсатьно лето.

Оп. На врху је по сриједи тура султанова.

7.

Цар Бајазит пише Дубровчанима, да је примио вијести, што су они послали на порту.

Ѿдъ великѡга гѡсподара и великаго амира сѣлтанъ Баязитъ хай царь помо҃рьски и натѡльски и ромѡнийски инемъ м(ногим) земльамъ господарь князъ и властелѡмъ дѹбровачкѣмъ поздравление да имате; по тѣмъ вѣдомо да ки є како ми сте писавъ послали гласнѡ тѣхъ странахъ цто се чѹє и разѹме и гѡвори те како сѧ є чемъ се га сѫ полинѹ? тере цто ми сте писали и порѹчили сѫ дѡбре ѹзна и разѹме царство ми тере за тѡи добре чините ере ѡ тѣхъ странахъ гласи разѹмѣнъ послате на порътъ царства мога коне и подобно ере се и моа писмѡта ѡдъ васъ такои нада, ере сте ки и ѡдъ прегє ѡвен порѣте праве слѹге ким такои ки и царства ми праве слѹге има тере треве и одъ сем сада наше слѹге ѡ тех странахъ да не липшѹ шере цто се разѹме ѹписавъ да дакате на знание мо мѹ вемичствѹ.

П(и)с(ано) миесеца априла ѓ̃ дн҃ь ѹ Цариградѹ.

Оп. На врху је по сриједи султанова тура.

8.

Ахмет паша пише у име цара Бајазита, да су примљене вијести, које су послали Дубровчани и приопћује им, да се Живан потурчио, те се тим ослободио, али да га је влада турска послала у Натолију, да не може чинити више Дубровчанима зла.

Милост нюбожиюмъ и нарокомъ силнаго и пресветлаго нѣ господина цара и великаго амире сѣлтанъ Баязитъ хана и всемъ земльамъ примо҃рьскимъ и рѣмскимъ и карамањскимъ и напомискимъ и романискѣмъ и веке инемъ миозимъ земльамъ господинова изабраннога послакина и милоснога везира и кипаго Ахмат каше пишемо князъ ѡбраномѹ и властелѡмъ дѹбровчьцемъ на-

шимь добримь пријателемь и сѣседомь старимь љубимо поздравление и за здравие ѕпрошение да прими племенство ви потемь паки сь да ведмо да ви е, како сте послали книгѕ сь гласоки до силнаго господина цара такоигере и до нас и тогоде сте ѕписали все лепо по танкѕ добрѣ разбрать силномѕ и честитомѕ господарѕ шпокидехмо и ксеми мѕ ви ваша слѕжба драга трекше и по семь сега да пазите и разирате и конгоде глас чѕете и разкрете колико годе можете наибрже ѕписак посиланте ѕ знание на портѕ господина цара тако-и-гере и до нас. да разбирамш и за Жикана шо намь пишете разбрах, потѣрчением се шслободи, али га смо посадили ѕ Натоли, е веке нашемь людемь ни зла ни добра да не ѕчини тако и да разкерет племенство ви. И Бшгь ви весели.

Пис(ано) месеца июла · I · дн҃ь ѕ Цариградѕ.

9.

Из Цариграда 4 јула без године. Султан Селим пише Дубровчанима о слободи трговања. (Селим I. 1512-20; Селим II. 1556-7).

Милостиюи Бошиюи ма великие цар и силние господарь иї великие амирь сѣлт(ан)ь Се(ли)ь хань вѣсимь зимьмлимь (тако) приморскимь и караманскимь и рѣмскимь и натолиским и романискимь и инимь мнозимь зимлимь (тако) господинь пишетъ кисота царствина ми ѕ вѣсимь почтенимь кнезовем дѣѣкровьник-(ч)кимь иї кластеломь поздравелене да иматъ племенстка ви; паке тако ма ве(до)мь да и е, како ѕ сие криме новьчькомѕ кадие, кои естъ нан ї послай(и) книгѕ на честитои порте царствина ми, и такоа вст дал на знание, како wдь место wд аа҃а норозь едань калѣгерь, цо е ѕ залогѕ поставиль · а҃ · градь на кран моѣа наиме Стѣ҃ѣтерк wд зимьли ѕ Ними много кѣпалак и марха доходивши и на странѕ wдьходивши, тогаи ради рѣмьрѣкѕ царс(т)ка ми много имат пагѣка и дрѣго

пакь по истине карванцемь много се и соль продавало потемь
емин цар(т)ва ми wдь свое стране ц(а)рине и гѕмьрѕка ѕзи-
мане ради члопика поставилъ да племенства ки wтемь за-
конѕ чинить нее законъ тина пѕть да се чѕкат говорить и нема-
кать говориль тоги ради тако и заповидамь царство ми како
пише речении пѕть wдь стране емина любдье да чѕкат и да
пазить и по законѕ иманье царства ми да кѕпеть wтемь пли-
минства ки кике да не имать закона ѕ некон ѕзькрок и да
кѕдеть и племенства ки помоћници тина пѕть да се чѕкать
иѕѕкрадомь кике карванцем соль да се не продавать ерь ако
паке посли wтем пѕтѕ имать закона и не дате пѕт чѕкать
имань царства ми пагѕк кѕдѕки wдь ками ке се знанть такоа
надвикь да ви е пимис дьна лѕпа · Ѯ · ѕ мест Стамболь.

10.

Цар Мехмед пише Дубровчанима, да су му се поклисари Херцега Влатка тужили на њих за новце, што му Дубровчани дугују, и због Жарка. У Цариграду.

С двора: Lettera de Gran Signor ser ducati 1000 . . . . . sian dati a C erceg che non del deposito nula resta. (Писмо султаново за 1000 дуката . . . . . буду дани Херцегу, да од поставе не остаје ништа).

Wдь великога господара и великога цара амире сѣлтань Мехмедь Бега князѕ и кластелюмь дѕкрокачьцемь много здравие да прими племеньствw ви а пw(том) да знате како догоше поклисари Херцегови и кише с поклисари нашеми наѣwчице. И тѣжише поклисари Херцега Влатька за Жарька и искаше wдь васъ четири тисѣче перперь wдь доходька за Конавле и wдь поклада декеть на десте тисѣнь дѣкать и wкнаге царьствw мѕ ире мѕ несте дѣжьни ницо да атw заповеде царьствw ми да се вмирите и да мѕ дате намирѕ тисѣню дѣкать и шнь да вчини камь хѕжете; кѣне wдь васъ

да не ище ни малѡ ни многѡ и Жарька вѣше да не помагаше ни ѕ градь ни ѕ инсне каше не прибѕстите, ако ѣете да несте ѕ гнѣвѣ wдь царьства ми. И за все работе више писане нарѕчно самь керьномѕ ми слѕге Хамьзабегѕ; такои да знате; инако да не ѕчините. Писа месеца ѥйра ·ѓ· дань ѕ Цариградѣ.

На Мароие Птичинь Логофеть дѣковачьки изъписах више писанѡ писание из царева листа.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. VI. ДУБРОВНИК, 15. јула 1907. DUBROVNIK, 15. jula 1907. Бр. 13. Br. 13.

НИШТА ИЗ НИЧЕГА.

Севаст. Јовановић — Херцег Нови.

Посвећено Нурисаби.

I.

Био је красан пољетни дан — причаше ми мој пријатељ — какав само може бити у питомим приморским крајевима. Априлско је сунашце умиљато просипало своје топле румене зраке с врх исполинскога Ловћена и као да се чаробно осмијехивало на тихо Јадранско море. По гдје-гдје се вода прелијевала љубичастом бојом, а затијем прелазила у златно-румену од сунчаних зрака. А лагани свјежи зефири безбрижно су се играли са ситним, бистрим валима, који су под њиховим дахом дрхтали, као рибље љуске или обле груди младе дјевојке у раздраганом миљу прве невине љубави ....

Са шарне обале, гдје се блистало азурно камење, у мирноме хладу слушао сам тај њихов тајанствени шапат, којим су изјављивали међусобну рајску љубав. Био сам прилегао на зеленој и мекој, као кадифа, трави и уживао у тој небеској чаролији, дишући слатки миомирис који је долијетао из цвјетних њедара. Не знам колико је могло бити сати. У осталом то је споредна ствар за сретна човјека. А ја сам, морам признати, био сретан у толико, што ми је испало за руком да побјегнем од градске вреве, досадних посјетилаца и — људи.

Ако ћу право рећи (а данас се не смије говорити), с њима и њиховим мислима и иначе нијесам имао никакве заједнице и сношаја; а ако сам и имао, то је било за врло кратко вријеме,

кратко — као женска љубав. Ну за то ми је једина утјеха у животу била — самоћа. Не треба из овога изводити закључак, да сам тобоже био егоиста, као на примјер, данашњи „преподобни“ оци и матере. Не; нијесам! Ја сам волио самоћу само због тога, што сам избјегавао овај „смијешни“ свијет — грозну јаву живота.

Међутим треба сваки да ми вјерује, па и највећи скептик, да самоћа и нерад необично годе машти. Особито за онога Адамова потомка, који је у својем кратковременом животу преживио много, врло много; чији је цио живот био борба, почев од дана рођења (а боље је рећи смрти), у којем му је усуд подарио живот, а с њим и кобни дар судбине. За таквога инсана ништа није боље на овом свијету, него да пусти машту, па да му у самоћи и тишини ствара нове идеале над старим рујинама наде и снова; да у њима кроз ружичасте наочаре назире љепшу и сретнију будућност, а суморну и жалосну прошлост да свечано умота и стави је у — архиву. А да би га „богиња фантазије“ што прије однијела у кристално царство, он треба, на сваки начин, да дође у ову величанствену чаролију, која му у свему напомиње првобитни рај наших „невиних“ прародитеља, осим, разумије се, данашње „цивилизације“ и „прогреса“.

Лежао сам тако на лијеву страну и мислио. А шта би друго и радио? Човјек без икаквога циља нема никаква ни занимања на овом свијету. И ја бих смио са сваким да спорим, да сам се родио у оно вријеме, кад су људи били без занимања. За мене није остало ништа друго него да — мислим и безбрижним погледом да овако блудим по пучини тихога мора, које се недогледно и бесконачно пружило преда ме. Не ћу да кријем, да ме је занијела она његова чаробна тишина и мирноћа, они његови умилни вали, који тихим, тајанственим шумом далеко носе болове уцвијељене душе, тешке јаде, што као зли дуси стежу груди, крше снагу и уништавају живот у пролетњем цвијету младости. И све што сам га више посматрао, све што сам више мишљу проницавао у његове неизмјерне дубине, у његову вјечну књигу живота с тајним слојевима, из које „благоразумни“ природњаци ревносно изучавају његове тајне јероглифе — све ме је више и више носила богиња царством фантазије, док ме најзад није успавала у њезину меку криоцу и њежном руком почела

да нија вјечним миром, претварајући јад и тугу у рајски нектар....

Књига, коју сам механички држао, испала је из мојих руку... И ја сам у овом тренутку заборавио и њу и вас — свијет а он мене. У осталом какве потребе он има од мене, а ја од њега? Та између нас зија велика провала. Мени је усуд, у овом тренутку, доста среће додијелио, што нијесам морао да гледам његову грозну јаву, — јаву живота, у коме је све пусто, мрачно, подло, суморно...

(наставиће се)

Под чемпресом.....

Радомир Орлински Кр. — Бар.

Под чемпресом, кипарисом
Сахрањена љубав спи,
Већ њезиним бај-мирисом
Не сладимо душе ми.

Утули нам св'јета злоба
Божанствени срца плам,
Над животом мрачног гроба
Запечати ледни кам.

Љубави нам развалине
Освјештане плачу сад,
Туд уздаха зефир мине
И покрене бол и јад.

Поврх гроба цв'јеће шушти
В'јенца, што нам сплете мај,
То је, грле, због немушти:
„Свему мора доћи крај!"

ОСВЕТА * * * * *

прича старога боцмана

(наставак) (Пријевод с рускога). **К. М. Станьуковић.**

III.

— Тако смо се ми мучили на „Галебу“ поред тога Шлиге и свакојако га проклињали. Сакупимсо се више пута на предњем делу брода да попушимо коју или да прије но што идемо на спавање мало проћаскамо а о коме другом, него о — Шлиги. „Те оваков је, те онакав је!“ Разговором срцу мало олакшамо. Криво нам је, што на другим бродовима матрози живе као људи, а ми као да смо какви заточници. И, право да вам кажем, било је дошло већ дотле, да бисмо сви устали противу команданта, само да нас је, чини ми се, један од наших позвао да се побунимо... Доцније сам слушао од једног старог матроза да је у старо вријеме био такав догађај на фрегати* „Одважни“. Може бити да сте чули о томе, ваше 'с'ко благородство?

— Не, нисам чуо ништа.

— А овако је то било, ваше 'с'ко благородство, поче Захарић важно са пониженим гласом. — Матроз, који ми је ово причао, служио је у то вријеме на фрегати. И они су дакле имали команданта, који је страшно тиранисао матрозе, па један пут ноћу, кад су били на океанској пучини, боцмани и подофициpи засвираше у пиштаљке и повикаше сви у један глас: „Изидите сви горе да бацимо команданта у воду!“ Сви људи истрчаше горе, и била би права буна, ваше 'с'ко благородство, да се у том тренутку старији официр није досјетио и цијелу ствар окренуо на другу страну... Био је досјетљив човјек а, причаху, и добар према матрозима.

— Па шта је учинио?

---

* Врста ратне лађе на једрила.

— Скочи он одмах горе... Види, људи се буне, те не говорећи ни ријечи стаде на мјесто за командовање и викну отуда громовитим гласом: „На своја мјеста! Спреми за окретање!“ Чувши команду матрози јурнуше на своја мјеста. Разумије се, навикнули на службу. А он једнако командује: „Кливер-шкот, фока-шкот* одреши! На десну страну!“ И почеше фрегату окретати час низ ветар час противу ветра. И тако је лепо читав час командовао и људе са свим замајао. Уморише се матрози па их и ватра прође. А у том и старији официр целу ствар објасни капетану. „Тако и тако, вели он, хтели су у воду да вас баце због вашег тиранства. Ја сам буну за сада угушио, а ви, вели он, радите даље како знате!“ Тада командант изиде горе и чини се као да ништа не зна. „У фронт!“ — заповеди он. Људи стадоше у фронт. „Јунаци, вели он сад, децо! Ви сте одлично радили. За такве момке, вели, и батине нису потребне!“ И одмах нареди боцманима и подофицирима да прутове баце у воду. Матрози онда повикаше: „Стараћемо се, ваше 'с'ко благородство!“ и разиђоше се. И после тога, тиранства више није било. Кажњавали су паметно и људи дахнуше душом... А командант сакупи све официре и замоли их, да о томе случају нигде ништа не говоре, како се о њему не би ништа у Русији дознало. Кажу, да их је био заклео. Јер, значи, сам је увидео своју кривицу и није хтео да матрозе због буне упропашћује. Да је он објавио све, шта се догодило, пропало би много људи. А он се чињаше као да ништа није чуо и као да на фрегати ништа није ни било. Племенито је он тада поступао и матрози су после с њим потпуно задовољни били. Кад је постао адмирал, био је према матрозима веома добар старешина и много се за њих бринуо. Ја сам с њим служио на адмиралском броду и био сам веслач у његовом чамцу. Никада није никога тукао и увек нас је частио чашом ракије, кад бисмо га возили куда у чамцу.

Захарић умуче и као размишљајући поче лагано махати главом.

* Кливер, једно од троугластих једара, која стоје на кљуну брода. Фока, фокасегел, велико четвероугласто једро, које стоји доле на првој катарци. Шкоти-конопи.

— Ето до каквога греха могу довести матроза — поче он опет, — и ако је наш руски матроз и трпељив и послушан. Сад је већ много лакше служити... Нису више онакве прилике као у старо време... Дали су нека права, па се човек може и шалити... А тада — и сами знате како је било... Ипак ми смо на „Галебу“ трпели све највећом послушношћу. Све смо мислили да не ћемо целога века патити и да ће дати Бог те ће у будуће и патња престати. И заиста тиранство на броду ослаби. Кад смо се враћали дома, наш се Шлига мало умири и није више онако тиранисао матрозе, мора бити, од радости што ће се скоро видети са својом Немицом. Него и то да споменем: радили су наши на броду да све сева, као бесни. За три минута скупљали су једрила, ваше 'с'ко благородство. Извежбао их је био Шлига за те три године и страшно зотлашио. Кад смо дошли у Копенхафен (Копенхаген), сви смо се обрадовали, јер одатле до Кронштата треба — што 'но кажу — само крочити. Ту је, кажу, и Шлиги крај! Један се само човек није радовао, један артиљеријски подофицир као да постаде још мрачнији и као да од муке не могаше себи места наћи. Стане тако, па гледа на море страшним погледом као да га муче какве рђаве мисли. Много је он био огорчен на Шлигу, и значи, није могао своје срце да савлада. Често пута, кад би се пред њим повела реч о команданту, Јашкин би сав уздрхтао, побледео као платно и очи би му се страшно засијале. Кад га човек са стране погледа, да га страх ухвати... Бог да му душу и грехове опрости, ако је то било дело његових руку...

И Захарић, скупивши качкет, лагано и свечано се прекрсти и тихо, нешто певајућим гласом, продужи:

— Тај исти Јашкин био је војнички син, ваше 'с'ко благородство, и причаху као да је незаконити син неког адмирала, а мати му бејаше жена неког матроза. Био је то млад човек око тридесет година, личан на очи и страшно поношљив, нарочито у почетку докле га Шлига није почео гонити. Носио је чизме што шкрипе, часовник са ланчићем, на руци прстен — речју: прави кицош. А волео је тако да разговара господски, да меша у говору све неке фине речи... Чисто се хвалио тиме. А истину да кажем, био је тај Јашкин

човек паметан, јако тврдоглав и страшно злопатило; себе је много ценио, као да не беше само подофицир... Нас је презирао и није хтео да се с нама дружи. „Ја, вели он, нисам друг матрозима!“ Официри пак с њим нису хтели да разговарају, јер, разуме се, он је нижи чин и другог звања. И тако је био сам: с једнима он није хтео, а други нису с њим хтели. Ни паун ни врана! Свезао се после са писаром и фелчером, с њима је заједно и на обалу излазио... Па и поред свега његовог уображења Шлига га је страшно тукао, и ако је он био подофицир.

Моја љубав.

Д. И. Ријека.

Хај, на што очи красне и сјајне,
Кад срце само за презир зна?
Идите, цуре, л'јепе и бајне,
За ваше љупце не марим ја!

Ја једну волим силно и јако,
Таман, колико презирем вас,
Пред њом бих момак клечећи плак'о,
Покорно слуш'о сваки је час;

А с вама љути силник бих био,
Мрзећ у вама све мане ње,
Рад ње сам много јада поднио,
На вама ја бих светио све....

Тà она прва горка отрова
Ули у чашу живота мог,
Збриса из срца пољетних снова
Сву сласт, којом ме обдари Бог:

Ал' ја је љубит' поред свег' морам,
И ако знадем, да је душе зле,
Стопута можда од вас је гора,
Ал' ја њу љубим — а вас мрзим с ње.

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(наставак).

старински призори
од
Јована Бовића.

Херократ. (Долази из улице у дну. Баци најприје поглед на Мелета и Еутифрона). О најмудрији међу Грцима, Сократе, који исправљаш јавне обичаје, ја сам према теби мањи од оног лончара из Леонтиде, племена Скамбонића, који за читаво пола године није могао схватити да је атинска Минерва чудотворнија од Саиске Минерве.

Сократ. Ни ја, може бити, за читаву годину.

Херократ. Мањи сам од тебе него онај лончар; па ипак морамо данас спојити наше гласове, да заједно проклињемо.

Сократ. То ми је теже него појмити разлику две Минерве.

Херократ. Не?... Овај Мелет ох! — лепог ми аполинског струка! — овај Мелет — дајте му питанеј — овај Мелет завиди твоме гласу, па те тужи због безбоштва; а овај Еутифрон — најсветији од племена Есејаца — он! завидећи ми на ово мало дана што ми преостаје, оптужио ме због убиства, и обојица — строге моралисте — говоре о Светињи! А Атина, која је теби дужна питанеј, сада, како ми се чини, одређен Стезихору, укротитељу магарица, а жени бар заборав, прима измете ових изрода! Раздирали им синови душе, посетиле Еуменице њихова огњишта у свечане дане; сматрали их Атињани за периојке, а периојци за робље а робови мислили да њихове здружене душе праве змију са две главе. А кад хтедну опрати у Илису руке којима су потписали тужбе, нека би се вода повукла натраг и жуборећи о оцубијству скренула пут Есеја!... Тако, Сократе (диже десницу у вис) тако, тако!...

Сократ. Боље је да одустанеш од твога проклињања (спушта му руку). Као младић могао би лепо представљати у Едипу и Филоктету; али ти си од мене старији за две олимпијаде и

можеш посматрати људске ствари онаке какве су. Овај (показује Мелета) покушава да ми одузме живот на своју одговорност и то оног дана, када је требало да се обухвати сав једном речју која садржи све. Овај (показује Еутифрона) те ослобађа малаксалости која те чини ћандрљивим. И један и други осуђују сами себе да носе на леђима лешине два старца, те твоја клетва није већа од њихове казне.

Херократ. Али Мелет, није теби син!

Сократ. Нека рече сам Мелет би ли он због мога безбоштва и свог оца оптужио.

Мелет. (Одлучно)... Не бих!

Сократ. Та ви се не слажете!... А шта ћете одговорити Архонту, ако запита ко од вас два представља Свето? (Ћутање).

Херократ. Свето постоји, али оно представља сама себе (Одлази путем у дну).

Еутифрон. (Баца тужбу) Херократе!... Свето постоји (Одлази за оцем).

Сократ. На путу душе, Мелете, онај ће младић наћи богове, на твоме путу, ти ћеш наћи једног непознатог: себе сама.

Мелет. Могао бих повући тужбу .... под једним условом.

Сократ. Да Сократ постане Мелет. Но сад пусти ме да се браним од мојих а не од тебе. (Сократ каза ове последње речи видећи своју породицу где долази к њему из улице Кулс. Мелет иде у двоумици путем Суда. Долазе Ксантипа, Лампрокло, Ификрат).

Ксантипа. Ох јадне моје куће!.... Ево човека који је најправеднији, услед чега смо ми најнесрећнији.

Сократ. О доброто моја, а зашто одмах тако?

Ксантипа. Сократе, ти ћеш с њима рђаво проћи! Та колико сам ти пута говорила да ћете они рђаво наградити?

Сократ. Циљаш ли тиме на тужбу коју је поднео против мене Мелет?

Ксантипа. По граду се о другоме и не говори и ваздух је пун тога. Нема никога коме то не би читао на лицу... Не знам где да се склоним да не чујем... Не смем прићи јавним олтарима.

Сократ. Ниједан те бог Атине не би одбио од себе.

Ксантипа. Ти си нешто ставио између мене и њих.

Сократ. Моју сиротињу и твоју невиност.

Ксантипа. И још некога!

Сократ. Јесам ли те ја икад одвраћао од молитава и жртава?

Ксантипа. Пред твојим очима жртвеник се није више димио.

Сократ. Требало је да га опет распалиш пламеном душе твоје.

Ксантипа. Ти си ми га угасио. Нисам ни ја била — буди праведан једном и према мени, ти, који друге учиш врлини — нисам ни ја била, велим, у мојим лепшим данима исто тако примамљива као Мирто, кад оно Перикле, беседећи у агори, задржа изненада поглед на мене, и ја се стресох? А народ се онда окрете мени и прогуњба: Испрошена је за Сократа. И ја ти се дадох недирнута. А сада кад би те богови упитали . . . шта си учинио од оне жене? твоја би филозофија нашла да је најбоље о томе ћутати.

Сократ. (Ухвати је за руку). И ћутећи доказао бих да сам од те жене начинио мајку наших синова, пример другим мајкама а кадгод и меру стрпљења за мужа.

Ксантипа. (Трже се као ножем убодена). — Ах то је оно што ми се толико пребацује и што ме тера да плачем. Пре него си постао обожаваоцем Аспазије, звао си ме десетом Каменом; а сада оно што сам постала, постала сам услед тебе, ја, која сам нашу кућу сматрала краљевском кућом и без једне коринтске важе и без једне Сиционске чохе, док ти ниси био тако далеко од нас као кад си био међу нама, и укућани те довикиваху „Пријатељу, оче, Сократе, треба набавити ово за богове, оно за нас, треба се постарати за порез" . . . . Ал' коме? Сократ броји капље које је Јунона просула дуж млечног пута! Баш тако као сад, ено га . . . гледа ме а не види се, као да ја не говорим. Јаох! Јаох!

Лампрокло. Мајко, он ти даде своје име.

Ксантипа. Ја њему срце.

Лампрокло. Ми га волимо онаког, какав је, може бити баш зато што не зна да буде друкчији.

Ификрат. Таквог смо га познали.

Ксантипа. И ја нисам рада да је друкчији, али хтела би да буде мало и мој, толико да осетим да сам његова.

Лампрокло. Немој да те чују, мајко, ни Глаукови робови. Кад ја браним неку праведну ствар, осећам да ми је он

дао нешто свога, да су се његове мисли образовале у твоме срцу. Јуче је Глаук Клеонов претио робу батинама, пошто га је оковао. Не чини то, Глауче, не чини то, повиках; у томе робу плаче човек! А Глаук спусти руку и оде собом незадовољан. А роб ми захвали очима и дигавши окована руку рече: Твоја те мати могла само са Сократом родити.

Ксантипа. Хтела бих да будеш сасвим као он и да се сасвим од њега разликујеш. Тај степен врлине штетан је свуда. Никад он није лаж рекао; али ако је ко у Атини и рекао нешто више него што је требало да се чује, то је био Сократ.

Лампрокло. Мора да је имао неки нарочити циљ пркосити овој тужби.

Ксантипа. То ти не ће он рећи.

Лампрокле. (Понизно оцу) Зар не ћеш то рећи твојим синовима?

Сократ. Мој циљ! (као неко који је у пола чуо).

Лампрокло. Оно што лежи у кобној ведрини твога чела.

Сократ. (просто) Нисам имао великих циљева, Лампрокло. Идем тамо камо ствари иду, говорим онако како душа говори.

Лампрокло. Али, кад бих ја то радио с блиском опасности . . . . . .

Сократ. Ја бих ти рекао: устрај.

Лампрокло. Докле . . . . .

Сократ. Докле? Ничега се не треба бојати, о Лампрокле. Неко дело може бити ружно, и то, мислим, оно које се удаљава од Истине.

Лампрокло. (Метне руку мајци на раме). Сад видим све, мајко.

Ксантипа. Ти видиш оно што видим и ја.

Лампрокло. Видиш да ће права тужба бити његова рођена обрана.

Ксантипа. Сасвим тако. И дођох да кажем, да се Лизије нуди да га брани.

Сократ. (Смјешећи се). Лизије брани све.

Лампрокло. Добро се Ликон сетио, да ће с тужбом против Сократа побацити пре него против ма кога другог у Грчкој. Ти ћеш казати реч која обухвата живот а не брани га.

Ксантипа. А каква би била његова одбрана? Суд се тамо скупља и чувена мерила начињена су од људи. На једно

мерило елијасте међу законе, свештеници тајне, тужиоци мржњу, моћни страх, незналице веровање, други нерад . . .

Лампрокло. Шта би ти метнуо на друго, Сократе?

Сократ. Ову историју једне мисли, једну длаку моје седе косе (хоће да је ишчупа и баци).

Лампрокло. (Надајући се). Дакле учинићеш то?

Сократ. Учинио бих да спасем живот. Али ми неко каже: Не чини.

Лампрокло. Ко?

Сократ. Онај што ми је за леђима.

Лампрокле. Нема никога, Сократе!

Сократ. (Једва приметним узбуђењем). Да неко! . . . онај који ме прожео свега од главе до пете . . . лижући ми слепе очи (Показује десно слијепо око). „Проћи ћеш сам без наклоности моћних, без плескања народа; али у одбрани немој се огрешити о Истину, о Сократе.“ Не ћу: ти личиш на глас Светога!

Лампрокло. (Вичући уплашен). Ја сам те љубио, пре њега, без њега, овакога какав си, јер сам ја од тебе, не он. Ох! . . . Ко ме дирнуо у бок?

Ификрат. (Уплашен наслони лице на мајчино раме гледајући у Сократа).

Ксантипа. (Окренув се нагло). Ох, ти! могао је бити . . . други!

Ификрат. Ја, ја . . . твој!

Сократ. (Лице му се разведрило). Видиш рушевину на вашим лицима . . . да није овуда прошао неки демон рушитељ?

Ксантипа. Онај твој!

Сократ. Тај не излази из мене . . . Није никакво зло; дођите к себи, и . . .

Ксантипа. Помоли се Јупитеру, ако има у теби још нешто твога . . . нашега, да ми не опусти кући . . .

Сократ. (К Јупитеру). Штити је, о непомични покретниче, ако је истина да се не могу од њих удаљити, пре него препоручиш да се жртвује петао Ескулапу. Да овде ко не плаче? (Прилази Ификрату).

Ификрат. Мој је отац био невин.

Сократ. (Милујући га). Личи, док можеш, на оног првог Сократа, а о ономе другоме, који ти се чини да се тек данас родио, судићеш доцније, да ли је због друкчији од првога.

PJESNIKOVA TAJNA.

Napisao A. Fogazzaro preveo M. Grgurić.

VI.

Tresao sam se od nestrpljivosti kao od groznice; na četiri sahata i pô bijah već na ročištu. Znao sam da će Mrs. Yves doći sama, jer joj muž bijaše sproveo noć slabo, te bijaše ostao u krevetu. Dode sama, nekoliko dugih časova poslije pet ura. Nosila je elegantnu plavu odjeću, s crnim čipkama oko vrata i njedara; đerdan i naušnice od zlatnih rimskih novaca. Vrat joj mi se nije nigda pokazao čišćeg oblika, ni čišće bjeloće, niti mi se lice igda pokazalo tako nježno. Nosila je u ruci Leopardijeve pjesme. Činilo mi se da je imam odmah pitati za muža; porumenje opeta i odvrati mi tako tiho, da je ne razumjeh.

Htjela je znati da li je Luisa u mojoj noveli istinita osoba. Odvratih joj da nije; da je u njoj inače bilo mnogo crta i boja pravijeh lica. Nije shvaćala ovaj način sastavljanja: činilo joj se da je otud imalo izići stvorenje bez individualnosti, neizvjesno i nekako krivo. Uvjerih je razlogom, da je isto tako i u prirodi; da neke vrste, neke šare u svakog od nas nalikuju na crte i šare drugog kakvog lica, a da ukusno stapanje ovijeh crta i šara sačinjava baš naj teži i naj delikatniji rad umjetnika. Valja s običnim kajdama sastaviti takav sklad, da on ima različitijeh nesuglasnosti, a osobit zvuk.

— Istina je — reče. — Nijesam na to pomislila. Ali vjerujete li vi, da je uprav moguće naći jednu taku „Luisu"? Da može uprav opstojati čeljade, koje nije kadro da ljubi dva puta u kojoj mu drago prigodi?

— Dakako, gospođo.

— Ja ne. Ja vjerujem u ideal sto puta manje od vas. U njezinom se glasu pojavljalo toliko ganuće, da mi se činilo kao da osjećam u njemu golemu gorčinu, te ostadoh nijem, ža-

lostan. Prekidoh odmah mučanje, te se prihvatih predmeta u kojemu sam uvidao kao njeku opasnost. Rekoh da ima dakako uzvisite poezije u onom blagom i umiljatom stvorenju, umjerene mašte, a duboka srca, koje ljubi jedan put samo; ali da ima ipak plemenitijeh ćudi, toliko naglih u pokretima srca, koje se lako rane u svojem pohitu i nekako gube. Osjećaji ljubavi i vjere leže u njih kao mrtvi, kao orlovi ošinuti trijeskom; ali se poslije trzaju, zatrepte, podižu se i vinu opet pod oblake. To su duše pune životne snage, krepke volje i krilate mašte, koje bi ljubile jedan sami put, kad bi se susrele: duše radine i moćne, koje ljube, kao što nebo ljubi zemlju u pramaljetnim olujama, rastapajući u drugoj duši svaki unutrnji mraz i pobudujući sve što je život, zelenilo i cvijeće.

Mrs. Yves me pogleda i ništa ne odgovori. Nijesam li ja mrtvac koji besjedi? Ne mogu li istinu kazati bez ljudskijeh obzira? Pričini mi se kao da me dugi njezin pogled pita: Je li uprav tako? Jeste li vi to iskusili? Gospoda ne progovori, već rasklopi knjigu Leopardijevih pjesama.

— Htjela sam vas i pitati nješto o Leopardiju — reče prelistajući knjigu. — Ljubim toliko Leopardija. A Vi volite li Leopardija ili Manzonija?

— Leopardija.

— Oh, i Vi; kako mi je to drago! Nije li istina da je veći od Manzonija?

— Ne, daleko je manji; ali ga najvolim.

— Oh — reče sklapajući knjigu — to ne razumijem. Valja da mi razjasnite.

Razjasnih joj svoje mišljenje.

— Oprostite — reče — Vi, koji ste govorili o plemenitim ćudima, biste li htjeli kazati, što mislite o ovim stihovima?

Tražila je u knjizi pjesmu *Ginestra*, pa mi dade da pročitam ove stihove:

Nobil natura è quella
Ch' a sollevar s' ardisce
Gli occhi immortali incontra
Al comun fato, e che con franca lingua
Nulla al ver detraendo
Confessa il mal che ci fu dato in sorte
E il basso stato e frale.....

— Mislim — rekoh da bih zagrlio Leopardija, i da bih zaplakao s njime i rekao mu: kakav si ti pjesnik, ali i kako si ti slijep! Ovu plemenitu narav, koju suprotstavljaš, golemu i jaku, maćehi čovječanstva, ko ju je u te ulio? Ista ova zlobna mati? Ne. Jesi li je sam sebi stvorio? Ne, ne. Mora dakle da imaš Oca blagoga; a ovaj izvor svakog dobra, ko je? Znadeš li zašto te je tako obdario? Znadeš li što od tebe traži; što ti sprema? Vidiš kako sva tvoja mračna filozofija ovdje pada.

— Kako imate biti sretni Vi — reče Mrs. Yves — kad tako mislite. Ja ne mogu. Ja ne vjerujem, da je dobro ni sama plemenita narav. Pak ne vjerujem u stalnost nikakovog ljudskog čuvstva. Rekoše mi, da se i sam Leopardi bojao smrti.

Opazih joj, njekako tužno, da ne mogu razumjeti kako su njoj, prožetoj onakovim mislima, mogli omiljeti moji stihovi.

— Dakako — reče ona — puno mi se mili. Mili mi se što mogu sanjati da Vi imate razlog da postoji upravo takih stvorova, takih čustava kako ih vi smišljate. Htjela bih dajbudi biti stavna da Vi u njih vjerujete. A htjela bi se također uvjeriti da ljudi nijesu toli sićušni, nesretni kao što mi se čine, i da ovaj život nješto vrijedi, da zaslužuje da bude nastavljen, na ovome ili na drugome svijetu.

Duša mi je visjela o njezinim usnama, ne bi li prodrla tajnu njezina srca. Činilo mi se, da nazirem u njoj prošlost burnu, potresenu silnom ljubavlju i žalošću, sadanjost ledenu i nijemu, ali u kojoj već se pomaljahu prvi znakovi drugog života. Kad prestade govoriti, mučke je pogledah, ne kao ljubovnik, već kao liječnik koji istražuje i dvoumi. Ona malo porumeni, pa mi reče:

— Što mislite o meni?

— Da ste bolesni, i da ne smijete čitati Leopardija.

Osmjehne se, pa mi odgovori:

— Vi bi bili prestrog liječnik. Vidite ipak da ne čitam jedino Leopardija, čitam i knjige koje uživaju dobar glas, i knjige bogobojažljive kao što su Vaše.

Odvratih joj, da malo marim, bude li ona pila otrov u vinu, u čorbi ili u kavi. Pripovijedah joj zatim kako sam i ja

jednom strastveno obožavao Leopardija; pričah o svojoj negdašnjoj bolesnoj sumornosti, o grobu što sam bio sebi izabrao. Gospoda me slušala vrlo pomnjivo: pomislih da me proučava, koo što sam ja malo prije proučavao nju. Htjede gledati na durbin onaj krš gdje sam želio da budem ukopan. Namjestih durbin pravo k planini i ona mu se primakne, al izgubi pravac; potražismo ga zajedno; naše se ruke dotakoše. Mrs. Yves ne povuče odmah svoju. Cijelo mi tijelo prostruji tanka ježnja.

— Ja se ne bih mogla uspeti do vašeg groba — rekne mi smješeći se.

Htjedoh je pitati, ne bi li jednom došla da položi na moj grob jedan cvijet. Ali bijah odviše uzbunjen; ne znah izraziti svoju misao. Mrs. Yves me upita, da li bi mi još bilo drago da me ukopaju tamo gore; odvratih da, u onom času, nijesam baš ni sam znao. Nadah se da će me pitati, e joj razjasnim što joj bijah kazao o njezinom glasu; ali me to ne upita. Zapita me, da li sam spjevao koju pjesmu o onom kršu, o svome grobu, a kada joj odvratih da nijesam, ostade kao začuđena; reče mi da moram ispjevati pjesmu o tom predmetu. Obećah joj odmah da hoću. Niti ja, niti ona što kazasmo; ali smo se obojica dobro razumjeli, da će stihovi biti njoj namjenjeni. Samo nakon nekoliko časova muka ona prošapta:

— Drago bi mi bilo nositi sobom jednu uspomenu ovijeh mjesta. Nagla tuga obuzme mi srce. Zapitah Mrs. Yves, da li misli otputovati.

— Da — odvrati ona blagim, žalostivim glasom — mislim da ćemo otputovati, netom budemo mogli. Zrak nam ovdje ne prija.

Ganuće zadavi mi glas. Nije mi nigda došla na pamet misao, inače tako prosta, da su Yvesovi mogli otputovati; činilo mi se da je sve moglo ovako trajati uvijek.

Dosjetila se kako me njezine riječi ražalostiše, pa kao da ublaži njihov uticaj napokon me potiho zapita, gdje sam slušao njezin glas. Ovaj upit, tako jednostavan, u onom času, obli me neizmjernom sladosti.

— U snu — odvratih.

Ona problijedi i ne progovori. Opet rasklopi Leopardija, ali ne mislim da je što čitala. Nasta dugo mučanje.

Nastavih držćući:

— Snjelo mi se o vašem glasu u dva maha: prvi put otrag mnogo godina, drugi ima tomu malo mjeseca. U ovim snovima ćutio sam se tako zlo, osjećao sam se tako nevoljan, a glas Vaš bijaše za mene život i nada. Cutio sam se zlo, vrlo zlo, a to svojom krivnjom, a ne samo u snu već i na javi, a uvijek me tješila tvrda vjera, da ću susresti pravi živi glas što usnuh.

Neke su gospode hodile put nas. Približih svoje lice onome Mrs. Yvesove, čineći se kao da čitam u njezinoj knjizi, da čujem što će mi odgovoriti.

— Nema ni u mene niti života, niti nade.

Druge gospode posjedaše okolo nas. Nije nam bilo moguće dalje govoriti: valja da bijasmo oboje odveć ganuti da se razgovaramo. Njezine su ruke drhtale; od teške zaduhe ljuljahu joj se njedra i ramena.

A ja? Ne znam kakav sam bio vidjeti; ali velika mi je oluja buktjela u srcu.

Dodoše javiti Mrs. Yvesovoj, da ju je gospar želio vidjeti prije ručka. Počeka časak, pa se digne. Dopratih je muklo do ulaza u gostionici.

— Htjela bi Vam nješto kazati — prošapta mi prije neg me ostavi — ali strah me da ne ću imati srca.

— Zašto? — pokliknuh.

Ne reče mi zašto; pozdravi me milostivo, a njezine se oči za jedan čas ustaviše na moje čelo. Mnogo se je puta onijeh dana zagledala u moje čelo. Zašto? Bilo mi je drago, ali bi me to u isto vrijeme smutilo; činilo mi se kao da je ona voljela Mene, nego mene samoga. Je li ovo moguće? Ne znam: ali ovako sam osjećao.

LETIMICE KROZ POLJICA

(Poljica i Poljičani).

(svršetak)

piše **Jakov Pivčević.**

Kada smo se upoznali sa Poljicima, bilo bi umjesno da vidimo, ko su

II.

Poljičani.

Današnji su poljički stanovnici potomci naše braće Hrvata iz Bosne, koji su se prvi amo preselili, i Hrvata, zvanih Ugričići, iz Banovine.[1] Kad su amo došli jedni i drugi, i koji je narod prije njihova dolaska živio u Poljicima, nije dosada temeljito dokazano. Poljičani su skladovali kao braća, do zadnjih vremena prijašnje knežije i svegj su djelom pokazali svoje hrvatske osjećaje. Vjerom su tako gorljivi katolici, da ne trpe megju sobom inovjeraca, i s toga se nije u Poljica uvela nikakva druga vjeroispovijed.

U zdravu kraju, kako su Poljica, i stanovnici su zdravi, i krepkog tjelesnog sustava, a ni duševnim moćima ne zaostaju. Okretni su, upravno i brzo koračaju; srčano i naporno svaki posao rade, a mogu i teško breme ponijeti. Ragje donji i srednji Poljičani govore, nego gornji; prvi brzaju, a drugi razborito i promišljeno. A dogusti li im, svi oštro siplju, i ubodljivo osjećaju. Ne plaše se ljetne sparine niti zimskog leda. Znadu se gostiti, a i s manjim zadovoljiti, samo da nije suhoparno. Govore hrvatskim štokavskim jezikom, uopće ikavskim, a u Primorju i čakavskim narječjem, a pišu jedan drugomu poljičkom bosančicom, t. j. starom ćirilovicom.

*

Najpreduzetniji i najobrtniji su Primorci; na svomu su mjestu i na polju, i na moru i u trgovini, i za to ne znadu za

[1] Ma i da štujemo hrvatske osjećaje Poljičana, treba da istaknemo da njihovi pozniji naseljenici iz istočne strane Bosne bili su plemenom Srbi. — Op. Uredništva.

crne dane. Iz pjeskovita i mršava tla znadu izmatati obilnog ploda, a iz mora velike koristi, bilo ribanjem, bilo trgovinom.

Svoje poljske proizvode vino, rakiju, ulje i višnje, svojim brodovima vode do velikih trgovišta Trsta, Rijeke, Senja i Zadra, gdje ih vješto prodaju, ili spreme u skladišta, dok ih na sitno, i na krupno rasprodadu, a obilnim novcem, koji saspu u džep, nakupuju čega u nas nema, da Poljica oskrbe. Svoju su okretnost pokazali u Trstu, gdje nije lako trgovati, u kom su gradu otvorili do trideset krčama, kojim su se svi pomogli, a mnogi obogatili. Prvi je ovoj trgovini otvorio put Ivo Vojnović iz Duća, a drugi se za njim poveli.

Poljičani su bistre pameti, dobra srca i poštena značaja, ali su samovoljni i tvrdokorni, s toga se ne prilagogjuju novotarijama i zlorado trpe prigovora i tugje prevlasti, kao da im još kola u žilama djedovska slobodna krv. Rijetko padaju pod kaznene zakone. Ali na obranu poštenja i imanja ne uzmiču pred nikim, da bi na vješala.

Za ubojito oružje ne znadu, nit ga upotrebljuju, nego za lov, ili kao narodni ures.

*

Poljičke ženske glave, i nek se ne ističu crtama osobite ljepote, prikladne su, gojne, sramežljive i radišne. Kuća, dvor i vrtao su njihovo carstvo. Niti kopaju, niti oru, a nemadu nikad mira ni pokoja; zadnje legnu, a prije su svanuća na nogama, da opreme čobanice, donesu vode, pometu kuću i sprave težacima ručak. Zatim u vrtao, da uberu zelja, da omijese kruh i preprave objed. Najstarija jetrva je domaćicom, a stopanjuju izmjenice. Djevojke su pri ruci majkama, kad je višeg posla; inčije predu, snuju, tkaju, pletu, potpliću, krpe, šiju, kroje, vezu, peru i utijavaju; mlagje djevojčice čuvaju braću ili su za životinjom. Muškoj djeci imade posla, netom su ostavila školu. Ili su za pašom, ili s ocem u polju, da obavljaju lakše posle, dok prispiju za mašklin, ili caru pod pušku.

*

Poljičani se hrane jednostavno, ali ne gladuju. Jedu kruh ispod crijepnje, a najmilije im je varivo, zelje i sočivo, dobro začinjeno. Sam im se kruh ne mili, prismoče ga ma bilo čim. Piju za svakim obrokom vina, a jutrom gucnu po kap rakije,

dok je imadu domaće. Rijetko je vidjeti pijana čovjeka, a ženu nigda. Osim djece, kojoj je za zabavu, pijanca svak mrzi, svak ga izbjegava. Teška, Bogu mrska psost, nije se još u nas udomila, ali je čuti groznih proklinjanja. Bogopsovca zovu Luterom, neznabožcem, one koji se ne ispovijedaju, ne slušaju S. Mise u nedjelju, ne izmole dio od Rozarija, ne pozdravljaju Gospe i svojih se mrtvih ne spominju. Zla žena je Irudica, grdna baka vještica, a stara usigjelica morina.

Pobožni su, jer ćeš u svakoj kući naći Propeće, krštene vode, svijeću trojicu, blagoslovljenu kitu i tamnjana, a svaka ženska nosi kakvu medaljicu ili karmelitanskog odijela na sebi.

Ne izostaje Poljičanin nijednom Sloveninu u gostoljubivosti; prijatelja raskošno gosti, znancu pruži, što se prigodi, a ne pušta gladna ni namjernika. Tugjem prosjaku pruži ruku i ustupi konak; seoska siročad, beteżnik i starost, ne smijedu kruha željkovati, a ni smoka pri blagdanima, jer niko ne znade, čega sam može dočekati. U nas ne može ni biti pravog siromaha; svak može, ako nije propalica, zaslužiti, uz hranu, i pristojnu nadnicu.

Dok je u kući mrtvac, u njoj se ne užiže vatra; rodbina i zajmenici staraju se za hranu smućenoj obitelji, a za osam dana, po ukopu, skuplja se susjedstvo, da moli za pokojnika i da utješi razgovorom ucvijeljene ukućane.

*

Zanimanjem su Poljičani težaci, a imade i raznih zanatlija: kovača, zidara, drvodjelaca, krojača, bačvara, kalajisara, opančara, samardžija, mlinara, stupara, tangara, tkalja, švelja i vezilja. U imućnijim ćeš kućama naći svakog alata, jer sami minavaju i krešu stijene, pale klačine, sijeku goru, djelaju, pilaju i strugaju drvlje, grade kuće, sklope ih i pokrivaju. Vještije zanatlije skupo plaćaju. Sami kopaju kamenice, krešu turnje i djelaju za turanj (tijesak) potrebito drvlje; sami četvrtaju prage, nasagjuju rala i drugo težačko ratilo, i pletu košare, rešeta i sitovače. Stanuju u tvrdo zidanim, dvokatnim i trokatnim kućama, pločom ili crijepom pokrivenim; u njima je svake opreme za udobno stanovanje.

U nedavno doba upotrebljavala se domaća japija i za kuće i kućno pokućstvo, danas već nije tako. Jablanove se grede

uginju, trešnjavi su sklopovi krivuljasti, hrastove se daske izmeću, teška ploča rastrgne zidove, pleter od trstike iskrivi se; hrastovi su stoli teški, naša poznata smrekova bukara zaudara; zelovski lonci za gvozdske zdjele, čanjci i kašike, voštanske sinije, pladnji, sanduci, hambari i postelje, starog su kova; sve to treba prekomorskim zamijeniti, i nek je skuplje, krhko i malo traje. Današnjemu mlagjem naraštaju hoće se kuća zidanih na redove, ukrašene dlijetom i zubačom; hoće mu se vlaštenog pokućstva, ormara svake vrste; hoće mu se svitne varoške nošnje, lakovane obuće, finih kapica, svilenih ubrušćića i zlatnih uresa, što nas grozno upropašćuje.

*

Mile su Poljičanima narodne i junačke pjesme, nipošto umjetničke; drage su im šale, doskočice, basne, gonetanja i pripovijesti, ako nijesu preslane. Ne znadu za raskošne sastanke, niti bučne zabave, ali se i oni svecem odmore i pozabave. Ko je vješt puški, gagja u nišan; stariji zasjedu u hlad, da se porazgovore o poljskim i seoskim poslima, a momčad se umeće i hita s kamenom, utrkuje se, uskače, preskače, rve se i vježba u koraku. I žene se nauživaju svečanog odmora, jadikujući se i razgovarajući o svojim, a i o tugjim poslima, a djevojke se napjevaju za pašom.

Jedino se o božićnim svetkovinama i o pirovima zaigra kolo pod vedrim nebom. Nema u kolu mjesta djevojčicama, koje nijesu još za udaju one pjevanjem prate, i mnogoj uteče: Kad će moje vrijeme doći, da se i ja protresem! Svjesnije majke ne dadu kćerima u kolo, jer da je prigoda grijeh.

Za dugih zimskih večeri splije se susjedstvo u prostraniju ognjenu kuću.* Ko zna otrese po koju pjesmu iz Kačića, a vještiji čitalac zapliva u Korabljicu svetoga pisma, i tumači „Pučki list" i „Danicu", jer nema kuće, u kojoj nema ovih knjiga. Kako izbjegavaju prosutke, pijance, pravdadžije, bogopsovaoce, smutljivca i skitalice, tako se žele sastati s mudrijim od sebe, da nešto nauče.

Ni stari Grci nijesu starije častili više nego ih časte Poljičani. Svak pušta mjesto starom brku, u kući, u crkvi i na ulici, i dok stariji zbore, mlagji ne bijele zubâ.

* To je jedina poljička riječ za kuhinju.

Odavna su pometnuli gozbe na imendan i sedmine, a još drže brgulje i trodnevno pirovanje prigodom mlade Mise i vjenčanja.

Nesnošljivi su u parnicama za seoske granice, za koje troše do umeta, gone do Beča, i dogje se do gustih. U nevolji i danas siromah nagje u susjeda, da zavali lozu, bez pisma i svjedoka, kako se je običavalo za knežije.

Domorodno naše svećenstvo, svijesno svoga zvanja i uvidiv kobne posljedice pravdanja, počelo je obnavljati stari poljički „sud poštenih ljudi". Često se i uspjeva, čim se prištedi mnogi trošak i danguba, i utrnu se svadbe i mržnje.

*

Nova poljička cesta privukla mnogog putnika, a Poljičani, pošmagni za dobiti, otvorili mnoge krčme. Ne budu li ih strogo nadgledati, uzrokovaće teških, moralnih, društvenih i obiteljskih posljedica. Pojavljuje se osoba, kojim je nesnošljiv obiteljski život, neslana obiteljska hrana i težak težački mašklin, pak se dale u besposlicu i plandovanje u krčmama, u danu i noći, a u kesi ni prebijene pare. Krčmar takove nevaljance čeka do jamatve i naplati dug i kamate obilato.

U izboru nevjeste više se gleda na majku joj i rod, nego na ljepost i imanje; i ragje je vode iz svoga, nego iz tugjega sela. Bude li u kući pop, on gospodari, drugačije stariji neoženjeni brat, jer ne imajući poroda biće s družinom nepristran.

Mrze Poljičani na rasulo kuće i stoga svaki kućni član, drži zubima i noktima do sklada i mira, jer skladna braća kule grade a neskladna i zgragjene ruše, a gdje je mira ondje i božjeg blagosova.

Svaki je naš težak sam sebi satokazom. Kad se je naspavao, ustaje; kad ogladni jede, a kad se umori, opočine. Zorom je na poslu, a zapadom sunca, ostavlja ga. Došav doma, s djecom se pomoli Bogu, večera, potegne dva dima, odredi za sutra svakomu svoj posao, prekrsti se, pa u postelju; a stopanjica uredi sugje, zapreće vatru, zatvori kuću, i moleći još po koji očenaš za mrtve, umorna kako je, netom legne, zaspe.

Svaki bi roditelj volio da mu crna zemlja oči zaspe, nego da dočeka sramotu, da mu porod bude dugih prstiju, ili upade

u sramotni grijeh. Lupež ostaje vavijek lupežem, a osramoćenoj se djevojci oprosti, netom se vjenča. Prije joj vjenčanja nema mira u danu ni u noći, na domu ni na putu.

*

U nedavno doba bilo je izobilja u nas svećenika, i stoga se je mnogo crkvica pogradilo. Ponestalo svećenstva, koje je te crkvice uzdržalo, te su pale na teret župske crkve, koja ih jedva može potrebitim oskrbiti, a često su uzrokom prepiranja megju popom i pukom. Svak žali ovaj nered, ali nikomu ne ide za rukom da ga odstrani, jer je to ljuti osinjak.

Jednostavne su vanjštinom naše crkve, a i siromašne, jer su rijetke koje imadu što svoga, puk ih uzdrži. Takme se sela, koje će viši zvonik podignuti i glasnija zvona nabaviti. Za vrijeme knežije sjale su nam se crkve srebrnim uresima i dragocijenim misnim ruhom. Pripovijedaju stari ljudi, da je za bježanije odneseno iz župske gatske crkve, do sedamdeset misnih odijela. Podstranjska je crkva oskrbljena srebrnim predmetima, a podgragjska ruhom.

Kako prije naglasih, poteže se još patarenskih zabluda. Stare bake i slabe majke plaše nemirnu i neposlušnu djecu vilama, morama, vještičama, vukodlacima, marinorcima i macićima. Susresti ćeš još neplodnih roditelja, tužnih majaka i pokradenih domaćica, natovarenih darovima putem Zelova ili do bule vračarice, gatalice, varalice i ciganke, da im isprose od srca poroda, da im djeca ne umiru, da im se blago ne smiče, da se okameni ona jezičina, koja joj se je dovezala poštenja, ili da im očituje kip, koji ih je pokrao. A kad sve to ne pomaže, zasramljeni i skrušeni, uteku se svomu župniku, da im Boga moli. Žarki domorodac i čuveni propovjednik, kanonik Dn. Toma Pivčević dok je bio gatskim župnikom bio je zasnovao, ili bolje obnovio, staru poljičku bratovštinu S. Jurja, našeg poljičkog Odvjetnika. Nagla mu smrt uskrati zadovoljstvo da je vidi na nogama. Bili bolje sreće oni koji se tim poslom bave danas!

Koliko štuju Poljičani svoje mrtve, dokazom su poljička grobišta, kakvih je rijetko naći. Malo obitelji imade vlastitih grobnica, sve su zajedničke. Dvije su odličnije za popove i za

strance, koje smrt zateče u selu, komu, iz kršćanske uzajamnosti, opreme sprovod, kao da je bratim. Svagdanjom se molitvom spominju svojih pokojnika, a na ishodnji dan S. Misom. Ganutljivim se obredom u crkvi oduže na mrtvi-dan svojim mrtvim, jer na turobni glas zvona, koji zove žive da mole za mrtve, svak ide crkvi, pošto svak promišlja da je danas tebi a sutra meni. Neizbrojnim se plamenima rasvjetljuje ona tamna, mrtva noć, i što ne izgori u crkvi, dogori na grobnicama.

*

I nek smo mi Poljičani svi jedne krvi i svagdano se sastajemo, u mnogo čemu se razlikujemo, osobito u nošnji. Zamosorci su se pocetinjili, stariji sredopoljičani i donji još nose po staru, a mlagji se oblače po kaštelansku i varošku, ni poljičke crven-kape ne nose na glavi. Kako muški, tako i ženske na polak se polaćmanilo.

Poljica imadu sve prirodne uslove, da svaka biljka ragja, a težak je radišan kao mrav, a i ne rasiplje, ipak jedva da pošteno preživi. Nas mnogo a tijesni nam megjaši, zemlja se izrodila, a ne gnjoji se, a težak se u sve prti, ne dostaje ga, te se plod otančava. Nadošle nove nedaće na lozu, vinu pala cijena, a danjci općinski i pokrajinski svake godine to veći, pak se ne dade naprijed, nego trbuhom za hruhom, u toj mjeri, da nema ko da polje obradi. Ipak, da nam je splitske mekote i cetinskog prostora, malo bi ko pred nas.

Žalosno je da u svim Poljicima nema samih deset škola. Da ih je više, poskočio bi broj naših djaka i kod srednjih zavoda, gdje nam nijesu na sramotu, ni naukom, ni ponašanjem.

*

Kreni Poljičaninu u zenicu od oka, prostiće ti, ali mu ne diraj u ništa, što se odnosi na knežiju; postat ćeš mu dušmaninom. Sve što mudrijaši prigovaraju našoj bivšoj knežiji svaki će Poljičanin znati opravdati.

Rečeš li mu, da knežija nije imala kneževskog dvora ni kuće za urede, zamjeriće ti, da se što takova prigovara jednoj maloj državici, kad je poznato, da toga nije bilo u ona vremena ni u većim državama. Knezovi su bili birani svake godine, a ni-

jesu bili plaćeni, jer se nikakva danjka nije biralo, i zato su stanovali u svojim kućama, i kod sebe su držali uredovne spise.

Prigovoriš li da nijesu imali škola, odgovoriće ti, da nije sve znanje u javnim školama. Poljički su svećenici ubrajali u dužnosti svoga zvanja i javnu pouku, i nije bilo manje pismenih, nego ih je danas.

Ukoriš li ih da nijesu imali kolnih puteva, reći će ti: Poljica su bila sama sebi dostatna, nit su što izvodila nit uvodila. A puti su im bili dostatni za njihove potrebe, a Statutom je bilo naregjeno da putevi budu toliko široki, da se dva jarma volova na njima budu mogli izmijeniti, da niko ne smije na nje vodu izvoditi i da ih svaki pod svojom zemljom imade uzdržati.

Zamjeriš li, da nijesu podigli spomenika junacima knezu Paviću, popu Pezelju, četovogji Petru Kružićeviću, Mili Gojsalića, Mari Žuljevića i Bari Lekšića, odgovoriće, da je najviša slava našim junacima, što ih narod udivljenjem i harnošću spominje, što su znali za domovinu ginuti, a da su kameni spomenici tašta slava, za kojom Poljičani nijesu težili.

Na primjedbu, da se je dogagjalo nereda pri izboru knezova, kazaće, da je svak imao pravo glasa, da je i onda bivalo nezadovoljnika i mutikaša, i da nije bilo oružnika da bude reda, i da se nema čemu čuditi, ako bi koji smutljivac pošao kući razbijene glave, ali da ih nije mrtvih padalo, kako se danas dogagja i u najnaprednijim državama kod raznih izbora.

*

Prije nego se oprostim s mojim Poljicima, nadodaću, da je pametnije nastojati da nam cikne bolja budućnost, nego žaliti za prošlošću, koju su zub vremena i kobni udes za uvijek pokopali.

Biće nam bolje kad budemo imali našu poljičku općinu, kad nam se prokrči kolni put preko Mosora do Omiša, kad budemo imali kolne ogranke od pojedinih sela do naše glavne ceste i kad nam se uspostavi stari poljički crkveni Vikarijat.

Budemo li mi složni i budemo li više gledati opće, nego svoje dobro, sve ovo bez napora možemo postignuti. Politička

vlast ne bi se imala protiviti ustrojenju naše općine, jer se ima biti uvjerila, da nema mjesta kapi i klobuku pod jednim krovom, i da hoće i seljak uz gragjanske dužnosti i gragjanska prava.

Zemaljski bi Odbor još ragje pristao jer mu imadu biti dosadila neka sablaznjiva i ubitačna trvenja megju seljacima i gragjanima, pošto u nekoj općini nijedan ustavni načelnik nije se održao na stolici, dok mu je rok istekao. A ne bi se tomu opirao ni broj pučanstva poljičke općine, koja bi brojila do 12 tisuća duša; a imade i siromašnijih općina, nego li bi naša bila.

Ne bi se imale uzroka ni same dotične općine protiviti, jer su i bez nas moguće, a ne imadu se boriti s našim protivnicima, koje smo im pomogli pokopati bez straha da se opet podignu.

Naša poljička općina, bez ičije štete, nama bi donijela velike koristi, jer bi sami sebi bili gospodari i našim bi novcem naše laze zavaljivali.

Za ovim sam idealima cijeli život čeznuo, i kad bih vidio oživotvorene, miran bih i zadovoljan usnuo u Gospodinu, jer bi moja Poljica bila spašena.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

Konavljani pod Dubrovnikom.

Ostali su do pada Dubrovačke republike pod njom, ali se nijesu nigda sljubili s Dubrovnikom. Dva puta su se bunili do kraja 18. vijeka, a g. 1798., kad je vijeće naredilo da svak kupi soli (jer nije bilo novaca), Konavljani ne htjedoše i pobuniše se digavši se na oružje. Na lijepe se Konavljani ne prignuše. Tad se republika obrati Austriji koja posla generala Brandy s 1200 ljudi. Ovaj uduši bunu, ali se Konavljani srcem odbijahu od Dubrovnika.

Kad su Francezi zapremili Dubrovnik, a Rusi se ozlovijedili, nastade rat i u ovijem našijem krajevima. Crnogorce vladika (Petar I.) sabere u Hercegnovi, a s njima i mnoge Bokelje. Ovima se udruži i dobra konavoska četa, koja kivna na Dubrovnik, htjede se osvetit Dubrovčanima. Upadoše u Konavle mjeseca maja 1806. i poplijeniše kuće te ostadoše vjerne Republici. Francezi s Dubrovčanima odoše proti njima. U maju sukobiše se, a francezi uzmakoše u Cavtat. Tu ne ostadoše, nego krenuše suhijem put grada. No Rusi odjeljkom pomorske sile pod Snaksarevom stigoše pod Župu a kopnom Crnogorci, Bokelji i Konavljani odoše u potjeru Francezima i Dubrovčanima, koji iz Župe popeše se na Brgat. Tu se utvrdiše, ali Rusi iz drugog odjeljka pomorske sile pod Sinjavin-om, koji bješe stigao, iskreaše četu rusku u pomoć Crnogorcima. Kako na 17. junija bi općeniti napadaj na Brgat, Francezi i Dubrovčani, poslije junačkoga otpora, uzmakoše u Grad. Tad Rusi, Crnogorci, Bokelji i Konavljani zapremiše te iste večeri brda i glavice oko Dubrovnika i dopriješe do Gruža, odakle izagnaše Franceze. Tu pade franceski general *Delgorque.*

Ubojna ruska pomorska sila svu noć pucaše na Grad i na Lokrum. Od toga časa počinje po suhu i po kopnu potstup

grada, u koji se bilo strpalo iz sve okolice što ostade vjerno Republici i u strahu i u oskudici kuburilo. Udaranje s mora i s kraja, a najskoli sa Srda, gdje se kopnena savezna neprijateljska vojska bješe utvrdila, ošteti grad i okolicu. Ni grad nije mirovao, i odgovarao je sa svojih tvrđava. Pljačkanje i gorjenje okolice bješe u jeku. To je tako trajalo do 24. junija, jer tad savezna vojska poslije krvave bitke uzmaće put Konavala ispred generala Molitora, koji pozvan od Lauristona u pomoć bješe iz Spljeta uputio se i na vas mah došao sa 2-3000 ljudi. Tad Grad za čas odahne, ali u okolici sve bješe opustošeno. Crnogorci, Konavljani, Bokelji s Rusima utvrdiše se kod Novoga, jer su se nadali Francezima u Boke. No kad se oni ne vidahu, Crnogorci s Konavljanima i Bokeljima upadahu često u Konavle i Župu, dok se Francezi uputiše pognavši Crnogorce koji uzmakoše iza teške bitke kod Novoga. Tu se Francezi osvetiše, jer popališe sva sela oko Novoga, kao što saveznici bjehu učinili oko Dubrovnika.

Od pljačke oko Dubrovnika saveznici mnogo sa sobom odniješe. Zna se za srebrno trpezno posuđe koje se prodavalo po Konavlima i Bokama. I iz crkava odnijeli su dragocjeno posuđe, odežde a i zvona sa zvonikâ. Toga ima još sad u Konavlima (na Mrcinama).

Nije čudo, kad su bili taki Konavljani, da je o njima niklo poslovicâ u Dubrovniku, koje bacaju na njih nepovoljnu sjenu. Evo ih njekoliko:

1. Ako su potrebni Konavoski vojnici, nu se i brez Župskijeh štetočnika proći ne more.
2. Crnji je od Konavljanâ.
3. Konavljaninu bez noža, a Lopudaninu bez klobuka treba da im se mati veće krat udavala.
4. U Konavlah ni u crkvu sam.
5. U Konavljanâ sapluna kupuje.

Ove su poslovice popisane u knjizi: Poslovice na svijet izdao Daničić, u Zagrebu, iz jednog rukopisa Male Braće u Dubrovniku.

Konavli pod Austrijom.

Dubrovačka republika bi spojena s Dalmacijom. Uredba koja se uvela u Konavlima s Cavtatom gotovo je ona kao i sada.

Konavli s Cavtatom čine jednu općinu, Cavtat je bio i iz početka glavno mjesto općinsko, ali u Konavlima bjehu dva *sindika;* ovo je ime po primjeru iz Italije, gdje se i sad zove načeonik *sindaco.* Jedan je sjedao na Pločicama i imao je da upravlja *donju stranu Konavala,* a drugi je bio u *Pridvorju,* i nadgledao je *gornju stranu Konavala.* U Cavtatu pak bio je načeonik (podestat), komu oba konavoska *sindika* bjehu podložna. Godine 1824 načeonik *(podestà)* je bio u Cavtatu: Andro Pervitić, a sindik u Pridvorju *Mato Magud,* a na Pločicama *Marko Cvjetković,* kako se nalazi u: *Scematismo provinciale della Dalmazia, Zara 1824.* I sud, koji je za Republike bio u Pridvorju, gdje je sjedao dubrovački knez, premješten je u Cavtat; i tako sva ostala oficija, koja su uz sud spojena, kao carina, porezi i ost. utaboriše se u Cavtat. Razumije se da načeonik i sindici bjehu imenovani od države sve do početka druge polovine minuloga vijeka, kad je, kako je poznato, ustav se proširio i na općine, te narod počeo birati vijećnike, a ovi načelnika. Iz početka rok njihova rada trajao je 3 godine, a sad je produžen na 6 godina, i novijem vijekom tako započelo.

No Konavljani, kao i za vrijeme republike, tako i sadašnjoj zajednici otimali su se proti vlastima. Kad su počeli novi nameti polovinom minuloga vijeka, rogoborenje nastade, a još gore kad je uvedeno novačenje. Bunu Krivošijsku gledali su Konavljani s nasladom, a politička vlast, koja je to znala, činila je da vojska za Boke, dok je buna trajala, prode često kroz Konavle. No lukavi Konavljani razumjeli su da njihova krajina, pristupačna vojski, bila bi odma poharana. Za to se baš u to doba okomiše ne proti države, dapače su državi laskali, nego proti *gosparima konavoskijeh zemalja,* te se rasprostrani u Konavlima taki socijalistički pokret, da je dao posla i političkoj i sudbenoj i vojničkoj vlasti. Kao da je dunuo vjetar *internazionale,* te se kao munja prospe po Konavlima. Evo poglavitijeh načela toga katekizma društveno-juridičkoga, što se javno razglasivao i bio uopće prihvaćen:[1]

Zemlja je božija i onoga koji je radi; i samo ko mačem u ruci podloži sebi drugoga može tražit da mu ovaj čini službu.[2]

[1] Saggio d' uno studio storico-critico della colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa di Antonio degl' Ivellio. Ragusa 1873 pag. 276-277).

[2] Seljaci su bili dužni devedeset dana u godini raditi za gospara na njegovijem zemljama, na tako zvanijem *carinama,* što bi gospar upravo držao.

A zašto neko da šeta po gradu i prima dio od ploda što drugi vadi iz zemlje svojim znojem?

Zemlje su konavoske otkupljene od Turčina (?) *konavoskijem novcem* (?) *pak su bile razdijeljene među vlastelom dubrovačkom, koja u ono vrijeme kupovahu i razdijeljivahu po svojoj volji, jer oni sami zapovijedahu.*

Dok je krajina bila pod republikom, seljak je bio držan prinositi jedan dio ploda da naknadi troškove javne uprave; ali sad kad on plaća carske poreze i carine, naravno je da nema ništa veće davati gospodi Dubrovačkoj.

Istina je da neki od te gospode, koji traže na ime gospareva dijela, i oni su težaci; ali svakako oni su stekli to svoje tobožnje pravo od vlastele Dubrovačke, što su ga imali prije njih; što smeta da su ga stekli za gotov novac ili inače; bjehu pomislit prije neg su upali u zamku, prije nego su kupili prava tako neosnovana i nepravedna.

Ko traži štogod od imaoca zemljinoga neka iznese redovite isprave, jer zakoni austrijski ne dopuštaju nikomu, koji nema na ruci pisane redovite isprave, da uznemiruje mirna imanja; ali pisanijeh ispravâ ne će moći prekazati nijedan od tako zvanijeh gosparâ, jer sve matičine isprave bile su sahranjene u Dvoru konavoskoga kneza, i s kneževijem dvorom izgorješe i nestadoše za vrijeme neprijateljske najezde g. 1807. a zakon austrijski ne dava snage dokazu prijepisima.

Padom republike pali su i njezini zakoni, i sad nema drugoga suda nego po zakonima austrijskijem; a zakoni austrijski ne će da znadu ni za službu ni za gospare. Ovo je bilo bez straha ponavljano i u pokrajinskom saboru i drugovdje, pa i od lica koja vide dulje od seljaka, koja su vješta austrijskijem zakonima.

Za inad *gosparima*, Konavljani su se držali autonomne (talijanske) stranke, jer su gospari spadali narodnoj, i to je sve trajalo dok negdje 1880. poče se narodna stranka podizat i ote općinu. Otada Konavljani spadaju *hrvatskoj* stranci, jer su ih tako popovi latinski uputili. Svakako su na narodnoj podlozi, a kasnije rekao bi da nijesu zazirali od Srbâ, jer g. 1905. u općinskim izborima prevlada *bratstvo* hrvatsko-srpsko.

Sve ove evolucije izvele su se u Konavlima od g. 1860., otkad je ustav, i pošto su stradali u političkom procesu g. 1861., o kome će bit govor, poklekli su i bili svagda pristaše vladini. Dalje biće govor o stradanju Konavoskome g. 1861. i dalje.

Калуђерске и компасне карте средњега вијека.

(наставак в. бр. 11). Пише Др. **Божо Цвјетковић.**

II. Компасне карте.

Тринаестим вијеком раћа се ново доба за картографију. Нестаје оних старих калуђерских карата, којима је и почела декаденса у картографији, а на њихово мјесто ступају нове такозване компасне карте, којима и почиње ренесанса у истој знаности.

Компасне су карте оне знамените наутичке мапе, које почињући од 13. вијека теку све до 18., те носе на себи, мјеште меридијана и паралела наших карата, мрежу праваца прилично замршену; правци теку од столних вјетруља (rosa dei venti), које су ударене на разним странама карата. Оне нам доносе на видик, баш противно но калуђерске, вјерне оцрте обала Средоземног мора па свих обала те се с њим спајају. О времену постанка, о начину развитка и о врједности ових карата написало се прошлог вијека много расправа, али се дошло до позитивна резултата тек у новије доба. Старији писци, који су се бавили питањем, особито наутик Артур Брајсинг, били су тврдо увјерени, да су компасне карте настале тек онда када се почео компас употребљавати на бродовима. Но математичар Матеј Фиорини бијаше први, који почне сумњати о исправности ове тврдње, али ове карте нађоше тек у Херману Вагнеру свога Едипа. Вагнер проучавајући их на темељу картографијске методе дошао је до увјерења, да је она једини кључ, којим можемо ријешити загонетку компасних карата. Те што он, што његови ученици дотјераше питање о постанку наших карата до таке јасности, да стоје у овоме питању као орлови на тимору и остају ауктoритетом. Овим оборише и све пријашње теорије, те чисто и бистро доказаше, да је ових карата било већ много прије но што је компас био употребљаван на бродовима. Тим је пала и тврдња Артура Брајсинга да су ове карте конструисали талијански картографи на темељу материјала које им прибраше поморци пошто

поче компас играти велику улогу у поморству. Ако пролистамо расправу Артура Брајсинга под насловом: Flavio Gioia und der Schiffskompas, (Флавио Гиоја и бродна бусола) одмах ће нам пасти у око смјела тврдња, као да би Гиоја био изумио компас примјењен за брођење и то око године 1300. Но и ако то никако не одговара истини, јер Флавиа Гиоје као таква није никада ни било, пустимо нека за час стоји а прихватимо најстарију датирану компасну карту коју имамо, наиме ону што је прије приписиваху Марину Сануду, али је по суду Кречмерову конструисао Петар Весконти и носи годину 1311. Узмимо сада на око годину 1300, када би Гиоја по суду Артура Брајсинга био изумио компас а не дајмо да нам измакне ни она 1311. година откада датира најстарија Весконтијева компасна карта. Ако још мало дубље проучимо ову карту и опазимо како Весконти знаде вијерно цртати обале Средоземног мора, не ће нас минути чуђење а да не запитамо, је ли могуће да је у 11 година могла настати онако савршена карта. Ако не пустимо с ока прилике које су онда владале, моћи ћемо стално уствrдити да је онда било апсолутно немогуће конструисати онако савршену карту. Јер у она су времена поморци имали неизбројних запрека по мору, те им је било могуће доћи само до једног приближно савршеног система дистанса и према томе до једног прилично вјерног оцрта обала и то тек на темељу појединих али многобројних путовања и јаког опита. Друга запрека могућности савршености карата у оно доба налази се у конзервативном и празновјерном духу код помораца; осим тога су они имали слабо средстава за тачно означивање положаја мјестâ. Најинтересантније је пако за нашу тврдљу то, да налазимо на овим картама исте карактеристичне погрешке све од 13. до 16. вијека. То нас све води до суда, да је тврдња Артура Брајсинга нетемељита. Истина могла би се сада бацити објекција, донекле увјерљива на први мах, да ипак није било тешко ондашњим картографима конструисати прилично савршене карте, кад су имали на располагање приличан број портулана, гдје су биле донекле тачно описане поједине обалне црте Средоземнога мора те оних што се с њим спајају, па поједини смјерови што су се имали дати броду, а и дистансе од једне тачке к другој. Но на ову објекцију посве је лако одговорити, ако се само једанпут латимо посла, те на темељу пор-

тулана покушамо конструисати карту Средоземног мора. Узмимо дакле два најбоља портулана, наиме оног Кадамоста и Узана, па почнимо. Но одмах ћемо опазити, да је могуће помоћу портулана означити поједине обалне тачке, али није могуће означити непрекинути руб обала па нити шематички. Ако пак узмемо у руке једну компасну карту Средоземнога мора н. пр. ону Андрије Бианка из године 1436. па је испоредимо са једном модерном поморском картом исте омјере, наћи ћемо, да се оне у главноме потпуно подударају. На карти Андрије Бианка наћи ћемо исто као на модерној карти све веће и мање заливе, ртове, отоке, ушћа ријека итд. Што дакле излази одатле? Јасно је да компасне карте нијесу могле настати на темељу самих портулана. Али пошто смо још видјели да ове карте нијесу могле настати тек од онда када се почео компас употребљавати на бродовима, не остаје друго но закључити, да је базом овим картама служио много старији материјал но што се до сада мислило. По мнијењу проф. Вагнера, Оберхумера, Норденскиелда и Гинтера, талијански картографи, који су нам и дали највише компасних карата имали су имати веома старих, поморских карата, које су потекле још из феничко-грчко-римске-византинске периједе. Доиста такових нам се карата, које би нам могле служити као директни доказ није сачувало, али ипак имамо из старога вијека остатке оне литературе, која се има сматрати као потребита допуна напоменутих поморских карата. Остаци ове литературе долазе у пловидбеној терминологији под разним именима као стадијазми (σταδιασμός), парапли (παράπλους) дијашли (διάπλους), и перипли (περίπλους) Ако и не отприје, дајбуди од 4. стољећа пр. Ис., поморци су по суду Оберхумера имала имати напоменутих стадијазма итд., којима су биле додане карте Средоземнога мора те свих оних обала што се с њим спајају. Такову једну поморску карту, која потјече из доба пр. Ис. имамо н. пр. код Китајаца а представља нам југоисточну обалу Азије названу „Тхинаи“ те јужну обалу истог континента до Перзијског залива. А пошто знамо да су у 1. и 2. стољећу послије Христа александријски трговци трговали са Китајем а особито са градом Катигаром, који је био знаменит са своје свилене индустрије и пошто још читамо код китајских хисторичара, да је год. 95. послије Ис. неки војсковођа њихов био славодобитно провалио до Каспијског мора, те био намислио да

навали и на државу римскога цара Ан-ту-ну т. ј. Антонина Пија, не ће нам бити тешко закључити, да је Европи било лако доћи до оних карата Китајаца.

Ова трговина са Китајем била је наиме по испитивању Сјеверзова веома јака особито са земљом „Серика" т. ј. сјевернім дијелом Китаја те је њему ћак пошло за руком ући у траг и путевима, који су текли из Европе кроз централну Азију до Серике.

Но што је најзанимивије од испитивања Сјеверзова то је јамачно она страна, гдје се он ријешио да одреди и мјеста у којим би трговци на овим путовањима отпочивали као н. пр. „Камен-кулу", која се налазила на крају Алајске долине те „Стацију трговаца", данашњи Кашгар. А јер још имамо и један веома знаменити извјештај о китајским земљама који саставише трговачки агенти маћедонског трговца Мајеса Тицијана а који је Марин од Тира око год. 60. пос. Хр. употребио за своје карте, све нас опет доводи до пријашње наше тврдње наиме да Европи при тако јаком саобраћају није било тешко доћи до оних китајских карата, те да је по узору истих и сам Марин од Тира конструисао своје карте. Па и саме карте Птоломејеве кажу нам, да је и он морао за оцрте обала употребити већ готове обалне карте. Ове су биле објелодањене по суду Гинтера у примитивној цилиндричкој манијери Марина од Тира, а имале су по суду Норденскиелда посве једнак облик као и оне средњега вијека и биле су по једној опасци Птоломеја плоснате карте (Plattkarten) чији се меридијани и паралеле сијеку под правим кутом.

Што дакле можемо закључити из свега што рекосмо? Јамачно то, да су компасне карте настале *mutatis mutandis* од карата, које је још познавао стари вијек. Али да још боље утврдимо овај свој закључак изнијећемо овдје и једну лијепу биљешку коју налазимо код Масуди-а, наиме да су географске карте Марина од Тира биле познате Арапима још у 10. вијеку по Ис. те да су их они веома цијенили. А по хисторији знамо, да је у ово доба већина трговине, која се прометала кроз мухамедовске земље те византинску царевину, била у талијанским рукама; зато је мучно промислити, да су се ове карте могле измакнути Талијанцима као и опис обала оног гласовитог „Σταδιασμὸς τῆς μεγάλης θαλάσσης" (Стадијазам Великог мора), који нестаде у би-

зантинско доб., али на темељу старијих извора. На темељу дакле овако богатог материјала није било тешко Талијанцима конструисати онако савршене компасне карте, да нам се готово од 13.-16. вијека константне сачувају. Овим не буди речено да није компас ништа упливао на њихов развој. Он је овдје играо секундарну улогу у толико што је омогућио перманентно оријентовање о смјеру брода, што је било од велике знаменитости, јер су се тим могли тачније држати ударених црта при броћењу чим су наравно могли тачније означити дистансе.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Zimske Ruže. Lenka Stepanović.

To je zbirka lirskih čustvenih pjesmica, obavita sjètom i tugom, puna suza i jada, a posvećena uspomeni svoje prijateljice Milice Petrović-Njegoš.

Svaka moja pesma mala
U dubini suzu skriva,
Svaka moja suza gorka
U pesmi se odaziva.

Čim prestanu suze teći
I pesma će prestat mila,
Jer sa svakom pesmom malom
Po jedna se suza slila.

58 je pjesmica na broju a „sa svakom slila se je po jedna suza" za izgubljenim dragim. Za njim pjesnikinja tuži, o njem snijeva, rad bi ga dozvati ali uzalud. Spominje nekoć sretne dane ali ni to ne pomaže. Napokon bi ga rada mrzjeti ali ne može, te žali „što nije mržnja od ljubavi jača". Istina da su te pjesmice bez dubokih misli, obične jadikovke zaljubjenih duša, kad se nađu poslije ugodnih osjećaja ostavljene, zapuštene, ali su ipak „Zimske Ruže" radi nježnosti osjećaja i pjesničkih slika ispjevane lakim i uglađenim stihom, prepune efekta, veoma zanimive i ako su „zimske". **A.**

Pomen nekolicine Poljičana. — Ivan Pivčević. Preštampano iz „Našeg Jedinstva". U Spljetu. Brzotiskom Narodne Tiskare" 1907. M.XVI. str. 149.

I vrijedilo je preštampati ove uspomene. Zadahnute su ljubavlju, a osoljene znanjem i povjesničkom pronicavosti, pa ponosom može doviknuti mladi profesor, a vrli otadžbenik, svećenik Ivan Pivčević svojim kršnim i junačkim Poljičanima: „Mementote opera patrum vestrorum, quae fecerunt in generationibus suis."

U sve je devet kratkih poglavlja, al je svako dobro istociljeno i procijeđeno na izvoru, te nema jedne bačene na brzu preko ruke.

Evo ih po redu:

I. Žarko Dražojević	do	32 str.
II. Ivaniš Nenadić	„	52 „
III. Mile Gojsalić	„	58 „
IV. Jelići	„	80 „
V. Marjanovići	„	93 „
VI. Nikola Ugrinović	„	116 „
VII. Agustin Kvinčić	„	128 „
VIII. Marko Sinovčić	„	145 „
IX. Don Jure Pezeljić, Mare Žuljević, Bare Lekšić	„	149 „

Ova *pagina*, ovaj dobri list povijesti, naše povijesti, ide od svrhe XIV. v. gotovo do svrhe XVII. v. (1686.) *do provale turske na kaurske ćenare* (granice).

U ovoj knjižici g. Pivčević* nastoji da metodički ispita historiju, što ugađa čovjeku, te traži strogo istinu.

Ovo mu svakako ne će biti prvijenci, pa će i dalje raditi, a da osvijetla davninu Poljica, ove zlamenite narodne slobodne općine, koja je od pamtivijeka sačuvala strogo svoju individualnost, što nam najbolje svjedoči statut Poljički i narodni običaji, navlastito narodna knjiga i pismenica, što je istovjetna s drevnom bosančicom, starom ćirilicom, koju je upotrebljavala i Dubrovačka republika, kao srpski i drugi balkanski vladari.

Vid. Vuletić-Vukasović.

* I Pavić je u Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini g. 1903. objelodanio raspravu o Poljicima, u kojoj su bogate slike, a oprema krasna.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Dvadeset i peta obljetnica smrti pjesnika Meda Pucića. U nedjelju 30. juna o. g. društva: Cnora i Dubrovačko radničko društvo i dubrovačka građanska muzika i predstavništva srpska i hrvatska i hrvatski Sokо iz Dubrovnika posjetiše groblje Sv. Mihajla; u parohijalnoj crkvi bjehu nazočni na misi za dušu pokojnikovu; iza mise okupiše se svi oko pjesnikova groba ispod čempresa, gdje paroh mp. Zlovečera opjeva Pokoj pjesniku. Zatim Dr. Vlaho Matijević izreče zgodnu ganutljivu i savremenu besjedu. Na završetku svi nazočnici s njim uskliknuše Slava pjesniku, kojemu na grob bjehu položena tri lovor-vijenca, jedan od Srba, drugi od općine a treći od Hrvata.

— *Alfred Jensen,* švedski naučnjak, koji je napisao djelo o našem Gundduliću, promovisan je za počasnog doktora filos. universitati u Upsali prilikom 200-obljetnice rođenja Karla Linne-a.

— *Ivo Vojnović,* auktor „Smrti majke Jugovića", imenovan je dramaturgom zagrebačkog teatra.

Наука. - Nauka.

Filosofija.

Mudre izreke. Poznanje onoga što je lijepo, prvi je stepen shvaćanja onoga što je korisno i plodonosno. Ruskin.

Svjetovna graja nije drugo nego ćuh vjetra, koji sad dolazi odovud a sad odonud i mijenja ime jer mijenja stranu. Dante.

Liječništvo.

Nov način liječenja plućne tuberkuloze. Usmrkovanje vazduha u prsište.

Forlanini, profesor universitati u Paviji držao je u milanskom medicinskom društvu predavanje, koje je pobudilo pažnju na njegovu borbu protiv tuberkuloze, borbu koja stoji na sasvim novim načelima. Forlanini priznaje u Kohovu bacilu nosioca sušice, ali ne uzrok rasapa u bolesničkoj plući. Bacil Kohov ne pravi u plući veći kvar nego u drugim djelovima tijela, dakle je kvar posve neznatan. Ove male ozlede povećavaju se i postanu kobne bolesniku djelatnošću pluće, neprestanim rastezanjem i stezanjem plućne mase. Tim početne ozlede budu malo po malo mehanički povećane i dođe do sastavljanja praznina, koje sa svojim bacilima, gnojem i produktima gnjiloće, davaju sušici karakter neozdravljenja u tim slučajevima u kojim je bolest napredovala.

Forlanini *ne zabacuje* poništo *modernu metodu liječenja sušice,* ali mu on dodaje *novo sresstvo liječenja odlučno: umjetno unošenje vazduha u prsište* Njegova je svrha zapriječenje disanja bolesne pluće. Bolesna pluća mora da ostane u potpunom miru i nesmije se ni raširiti ni stisnuti. U ovom stanju mira, za zgodna življenja i hranjenja, ozdravljenje i zacijeljivanje tuberkulskih središta pojavlja se neočekivano brzo.

Svrha se postiže tim da liječnik ušmrkne iza leda nekoliko vazduha u

bolesnikovo prsište; tim ostane bolesna polovica pod vazdušnim tlakom, koji treba da bude uprav odmjeren da može zaprječiti raztezanje pluće pri udisanju. Sva djelatnost disanja ostavlja se zdravoj, odnosno manje bolesnoj polovici. Upotrebljenje lijeka zahtijeva praktično iskustvo i tačno poznanje stanja bolesne polovine pluće; ali nije teško pod ovim predpostavkama. Kad je pošlo za rukom da se učini negibivom bolesnu stranu pluće, vrlo se brzo poboljša opće stanje bolesnika, oganj popusti i noćni znoj prestane.

U svim slučajevima, u kojim je jedna polovina plućna još zdrava, uspjelo je liječenje, nepogriješno. Vještu liječniku pođe za rukom, da očisti mehanički i jame umjetnim vazdušnim tlakom. Kaverne bivaju pritisnute jedna na drugu kao dvije plohe jedne rane. Samih kaverana (jama) dakle nestaje i cijelo zarazno gradivo koje je napunjalo kavernu i sačinjavalo središte razorne djelatnosti u plući, izbaci se brzo. Kaverna zacijeli poslije kao kojamudrago rana. Prof. Forlanini je opitao *svoju metodu* na mnogoj djeci i pokazao je bogato gradivo anatomskih preparata i Röntgenovih fotografija sićijavih pluća prije i poslije liječenja. Nakon nekoliko dana je Forlanini doveo pred svoje kolege nekoliko pacijenata, koje je on izliječio. Do daljih opita ima se držati kao istinito što je Forlanini kazao, jer je on uopće poznat kao ozbiljan ispitivač.

Historijske znanosti.

Isprava glede Visa iz 56. god. prije Hrista. Profesor Kubiček držao je u Beču 21. juna o. g. konferenciju o ovoj ispravi, koja je od doba Cezarova namjesnikovanja. Donio je od nje tri krnjatka tog grčkog natpisa, koja su bila skoro iskopana iz starih razvalina u blizini Spljeta. Oni predstavljaju uvod jedne isprave, koja je sadržala uspjeh molbe ili tužbe, koju je poslanstvo autonomne općine *Issa*, današnjeg otoka Visa 56. godine prije H., bilo podastrlo rimskome imperatoru Gaju Juliju Cezaru, poznijemu diktatoru, u stvari svoje slobode i pravne veze s Rimom.

Ovo je prva isprava nađena u Austriji o djelatnosti Cezarovoj za svojeg dugogodišnjeg namjesnikovanja, koje se protezalo i na austrijsko Primorje i na Dalmaciju. Riješenje molbe nije sadržano u ovim krnjacima. U toliko čini se da je Cezar uspješno zagovarao molbu, jer inače ne bi se bilo objelodanilo izvješće a još bi se manje bilo urezalo u kamene ploče a k tomu namjestilo ga na razna mjesta u Iskom zemljištu toliko manje što je Isa, nekoliko godina poslije, na početku građanskih ratova, bila priznata kao Cezarova pristašica. Odaslanstvo su predstavili imperatoru na početku proljeća (56.) u Akvileji, njegovoj stolici na istočnoj obali Italije, malo dana prije no što je nastupio treću vojnu u Galiji i što se sastao uz put u Raveni s Krasom, u Luci s Pompejem i što je s obom dvojicom vijećao o postupku za ugušenje otpora senatske stranke (to jest Ciceronove) protiv njegove oporne politike.

Pošto su ova tri krnjatka nađena pojedince, prof. Kubiček uhva da će drugi pronalasci dopustiti popunjenje ovog natpisa, koji je znatan i u drugim obzirima.

Njegovo je razlaganje bilo popraćeno živahnim odobravanjem.

— *Један фалсификат повеље Селима I.* (1512-1520) од 5. марта 1513. издате Дубровчанима. Посредовањем г. Б. Косића, управника домородног

музеја у Дубровнику, састали смо се са једним Подгоричанином, који нам је показао старо писмо нађено, како он каже, назад 10 година између писама свога оца, који је умр'о 1877. а родио се по прилици 1830. Ова повеља садржи првих пет редака повеље Селима I. од 5. марта 1517. из Брусе о трговању Дубровчана и посљедњих шест, која је штампана у Миклошићевијем *Monumenta Serbica* на стр. 550. и 551. под бројем 476. Нетом нам је била указана ова подметнута повеља, изјавили смо ње имаоцу, да нам се чини да је то фалсификат и замолисмо Подгоричанина да нам допусти да је препишемо, што нам је он допустио. Повељи додат је и пријевод енглески, који је био справљен за лондонску изложбу, на коју није био препуштен. Ималац повеље казивао нам је да је Др. *Antonio Baldacci* у Bologni у неком листу писао о њој не сумњећи да је била подметнута. То је било прије три године. Кад смо тај фалсификат преписали у музеју, понијели смо свој препис кући да га боље проучимо. Упоредили смо га са горе поменутом повељом штампаном у Миклошићу и нашли смо да је то од слова до слова препис почетка и свршетка његове повеље.

Сумња, коју смо имали одмах нетом смо видјели повељу нашег Подгоричанина, обратила се послије у чврсто увјерење да је фалсификат с овијех разлога:

1. Повеља је без јасног стварног садржаја, то јест не садржи одређена предмета.

2. Између почетка и свршетка Миклошићеве повеље, мјеште онога што је испуштено у подгоричкој повељи, стављено је неколико сртица, ствар која се не види у никаквој такој повељи.

3. Датум Миклошићеве повеље је 5. марта 1517. а у подгоричкој датум је нешто преиначен, бива мјеште године 1517. написана је година 1513.

4. Спочетка између ријечи има више дебелих тачака; а у другом дијелу нема тијек тачака и уопће други дио разликује се од првога тијем што су слова мање помњиво написана, и мања и што уопће дају више темеља увјерењу да је сво фалсификат.

5. Слово ч написано је једном налико на штампано ново ч мјесто да буде писано старом ћириловицом, а слово *с* написано је једном као ϲ грчко.

6. Ријеч цѣнташа на 4. ретку од краја написана је у подг. повељи са ѳ без и а мјеште њега стављена је кратица; ријеч чѣѕн уписана је са ѳ а не са ѡ; ријечи цáрствa ми написане су цáрствaм (5. редак); у првоме ретку иза раздвојнијех цртица мјеште родитељ писано је родитељъ; послије мјесто рѣчи писано је рѣчиѡ, мјесто поречем писано је поречиѡм и има још другијех разлика.

7. Надасве у другом дијелу писма слова су писана руком, која се тресла, што приноси сумњи о фалсификату.

8. Надасве у другом дијелу повеље танки потези одвише су танки а да се не увиди да су могли бити писани само оцалнијем пером модерног доба.

9. Надасве из монограматичкијех сигнатура, којијем су писане све ријечи насловне од Милостї до Сїаѡм, то јест писане су, да цјеловито, али у монограмима, има се извести да је фалсификатор имао пред очима изворну праву повељу, коју Миклошић није први донио него је преписао из Гласника IV. (1852.) 220. То исто вриједи и за ријечи Бжиѧта ѵама; а састављање овијех монограматичкијех сигнатура тако је умјетна да није могуће промислити да

их је фалсификатор из своје главе извадио.

И ваљштина повеље води на све то већу сумњу, и то с овијех разлога:

1. Формат хартије није обични писама турскијех (царева), то јест није врло узак, на примјер 10 или 12 *cm*, него је ширина од 23 *cm* и по; дуљуна је од 35½ *cm*; у овој подгор. повељи дакле није обични размјер између ширине и дуљине.

2. Врста хартије није она обична сличнијех повеља турскијех царева; она је врло тврда и конзистентна а с лица једне особите глаткоће и сјајности, коју вема садашња тако звана министеријална хартија, од које изгледа да је подгор. повеља.

3. За већу сличност на праву повељу ово је писмо посуто златнијем прашком. Али свак зна да турска писма, а нарочито царева, посута су крупнијем златнијем пијеском, који личи опиљцима. Насупрот је златни прашак, којијем је посута подг. повеља, са свијем ситан и неопипив.

4. Повеља избјегава тачно испитивање тијем што је прилијепљена сва на другу хартију, јер на прегибу преко ширине тобожња ју је старост распарала. Раскид налази се на ретку, гдје су ријечи: господинь . . . ота царствам.

Због свијех наведенијех разлога, увјерени смо да је ово фалсификат и да само као таки има негативну вриједност, за коју ималац није се задовољио нигдје са 300 франака.

Одвише великом хитњом требало је, да прегледамо ову подг. повељу и да је препишемо да смо је могли тачније испитати и ње пријепис у хитњи учињен има само релативну тачност. Сада ево фалсификата те повеље, о којој је пок. Даничић казао да је рђав споменик. Фалсификат објелодањујемо, јер смо уовлаштени од имаоца:

Милостиї Божї и великіе господарь и сиинїї царь, Имнрь сбатань Селимъ ханъ, синъ . прекетлюга . и Бамнежнюга . поконнюга . сбатан . Бамнита ханъ . юримморскнемъ . и патолскнемъ и романскнемъ . и Виним . многемъ . земламъ . господинъ . . . ота царствам . окнн . сватаѕ . клетовнѣ книгѣ . — — — — — — — — заканнам се, тако мї родитель доше, и тако мї кере, и тако мї сеноке глава зарадї книге реченнї добровачки кнез и клаетеле, досле цр(т)во мї правѣ и верно слежѣ, книге свнтаа писмѣ и речї ц(а)рс(т)ва мї да не потворим и да не порчнем и не поколебам, такон да се зна. Пис(ано) месеца мар(та) . в . ѯна ѕ мнстѣ Бросї рожства Хрстѣ . афг . лета.

А. Ву.

— *Pop Niko Gjivanović* objelodanio je u „Listu dubrovačke biskupije" u broju od maja popis starješina saborne crkve sv. Vlasija u Dubrovniku.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

Prirodni proizvodi Srbije u novije doba. Vadimo iz „Izvještaja o dosadašnjem radu na unapređenju domaće privrede i mjerama za dalji rad u tome pravcu" koje je izdalo ministarstvo narodne privrede u Srbiji ove podatke o prirodninama u Srbiji.

Kraljevina Srbija, koj' ima više no dva miliona stanovnika, ima površinu od 48.302 □ *km* ili 4,830.900 hektara *(ha)* (isp. Bosna 51·000 □ *km*, Dalmacija 13.000 □ *km)*. Podaci se odnose na g. 1904. ili na g. 1905. ili 1906.

I. *Poljoprivreda:* (u oblim brojevima)

a) Od sve zemlje u Srbiji bilo je 1904 g.

1) pod *usjevima* a) *njivskim* 1·1 milion *ha*, b) *baštenskim* 0·023 mil. *ha*.

2) pod *livadama* 0.310 mil. *ha;*

3) pod *voćnjacima* 0·15. mil. *ha;*

4) pod *vinogradima* 0·039 mil. *ha;*

ukupno: 1·7 mil. *ha*.

b) Ukupni *žetveni* prinos i njegova *vrjednost* 1904 g.

1) *kukuruza* je rodilo 2·4 mil. u vrjednosti od 32 mil. dinara; *pšenice* 3·2 mil. tov. u vrjednosti od 44 mil. din. *raži* 0.26 mil. t. u vrj. og 2·5 mil. d.; *ječma* 0·69 mil. tov. u vrj. od 7 mil. d ; *ovsa* 0·46 mil. t. u vr. od 4 m. d; *krupnika* 0·018 mil. d. u vr. od 0.3 mil. d: *prosa* 0·0011 mil. t. u vr. od 0·012 mil. d.; *heljde* 0·0036 mil. t. u vr. od 0·041 mil. d ; *žita ukupno* 7 m. tovora u vrj. od 89·5 mil. dinara.

2) *pasulja* 0·032 mil. t. u vrj. od 0·7 mil. d.; *pasulja s drugim usjevima* 0·1 mil. t. u vr. od 2·2 mil. d.; *sočiva* 1 tisuća tovara u vr. od 0·03 mil. d.; *graška* 1·3 tisuća tov. u vr. od 0·03 mil d ; *kupusa* 0·19 mil. tov. u vr. od 2·7 mil. d.; *krompira* 0·2 mil. t. u vr. od 1·6 mil. d.; *bijelog luka* 28 tisuća tov. u vr. od 0·7 mil. d.; *crnog luka* 53 tis. tov. u vr. od 0·9 mil. d.; *konoplje* 60 tis. t. u vr. od 4·6 mil. d.; *sečerne repe* 6 tis. t. u vr. od 0·7 mil. d ; *lana* 5 tis. t. u vr. od 0·012 mil. d.; *duhana* 11 tis. t. u v. od mil. d.; *livade* 2·7 mil. t. u v. od 16 mil. d.; *djeteline* 120 t. t. u v. od 0·8 mil. d.; *šljivara* 4·7 mil. t. u v. od 23 mil d.; *vinograda* 370 t. t. u v. od 23 mil. d.; *ostalog voća* 1·1 mil. t. u v. od 17 m. d.; *slame* 3·8 mil. t. u vr. od 21 mil. d. *ukupno vrjednost proizvoda pod b:* 104·5 mil. dinara.

II. *Šumarstvo.* Ima 1.5 m. *ha* zemlje pod *šumom* ili 31% od cjelokupne površine zemlje; od ovih šuma je *državnih* 36·2%; *opštinskih i seoskih* 42·8%; *crkvenih i manastirskih* 1·1%; *privatnih* 19·9%. Brojevi su većinom uzeti samo po procjeni od oka.

Od ovih šuma ima mješovitih 60% čistih 40%; lisnatih 90%; četinastih 10% ili a) bukovih 60%; hrastovih 25%; ostalih lisnatih 5%; četinaca 10%.

Godine 1905. od svega je osječeno i prodato za 366.017 dinara.

III. *Rudarstvo.* Godine 1906., u koliko su se dobili podaci, izvadilo se kamenog uglja, mrkog uglja i lignita 215 tisuća tona u vrjednosti od 2. miliona dinara; zlata 128·179 *kg;* zlatne rude 252,7 tona u vrjednosti od 30.124 dinara; crnog bakra 763.103 t. u vrj. od 1,570.446 din.; olovne i nikalne rude 11 t. u vrj. ? antimon regulus 233 t. u vrj. od 336·000 d.; antimon oksida $81_{,012}$ t. u vrj. od 108.509·30 d.; vodeničnog kamenja $330_{,5}$ t. u vrj od 23.139 d.; cementa $6535_{,7}$ t. u vrj. od 265.424 d. Ukupni je proizvod bio od 4,734.723·58 dinara.

— *Majdan kamenog uglja u Kolanima* na otoku Pagu započeo se kopati 6 jula o. g.

Izložbe.

Izložbe ženskih radnja po ženskim školama u Dubrovniku. 1. Zavod „Službenica Milosrđa", koji ima „Fröbelijanski vrt", pučku osnovnu školu, višu djevojačku školu i sirotište odvojio je raznovrsnošću i bogatstvom rađa. Tu ima rađa što mala dječica, koja nijesu još navršila 6. godinu dobi, kao za igru izradiše, biva umetanje ustrižaka kao vrpcu u papir rasporen, tako da iz toga se stvaraju četvorine i druge geometrijske slike, pa druge lake radnjice s iglicom sa strane ženske djece na šupljikavom papiru tako da iz toga izađe nacrt po uzorku. Gradivo za te i druge radnje dava zaslužna tvrtka Pichler s Witve et Sohn u Beču.

U pučkoj školi izradile su se radnje kačkanjem, bječve, zastirači, ženske i muške košulje i druge vrste rublja. Vezivo na rublju, bilježenje, krpanje, šareno vezivo sa svilom i vunicom; i

druge propisane radnje zastupane su obilno. U najvišim stupnjevima, a nadasve u višoj djevojačkoj školi, ne znaš imaš li se više diviti finoći izrade ili raznovrsnosti, ukusu i dragocjenosti predmeta, tu ima navlaka sa finim bijelim vezivom koje često predstavlja bogat nakit ili komplikovanu pejizažu, predmeta sa svilenim vezivom u finom stilu renesance ili izabratim uresom secesijonim; ima akvarela i slikarija na ulje; ima dušeka sa šarenim vezivom, akvarelom, ili nacrtom na lapis, koji izgleda nešto izvanredno divno; ima sagova izrađenih ili vezenjem ili na drugi način kao oni „Smirne“ vunicom. Tu se poučavalo i slikanje iz prirode. Nema sumnje da ovdje ima radnja što su neophodno potrebite za svaku i najmanju siromašniju porodicu i za one porodice, koje hoće i stvari skupocjenjijih i finijih.

— 2. *Ženska osnovna škola u gradu.* Vidi se iz izložbe da se one tri učiteljice koje službuju u ovoj školi zauzimlju svojski oko ženskih rada, a što je znatnije da ozbiljno idu putem koga je učiteljica Belović naznačila Srpkinjama i Hrvaticama za ženske radnje u „Srdu“ i u drugim listovima. Raznovrsnost i množina radnja upada u oči. Ali je ova škola odvojila narodnim vezivom: Konavoskim, Sinjskim, Hercegovačkim i drugim narodnim i učiteljice zaslužuju osobito priznanje za to. Neka nastoje da uvedu što je po osnovama moguće više narodnih rada, koje će podignuti vrjednost škole i ženskog roda a ženske rade narodne pružiće im prigodu da šire narodnu slogu!

Соколство. — Sokolstvo.

Peti svesokolski slet u Pragu, Otkad je Dr. Miroslav Tirš u Pragu god. 1862. postavio temelj češkoj sokolskoj organizaciji, kakove nema u čitavom svijetu, otada se češko Sokolstvo tako razgranilo po Češkoj, da ima šezdeset hiljada članova i članica u Češkom sokolskom savezu, te je tako Sokolstvo postalo velika narodna ustanova. Već dne 28. juna Prag je bio svečano okićen i dolazili su gosti iz svih strana svijeta, nadasve slovenski. Franceski gostovi su bili osobitim zanosom primani u svakom mjestu od granice Češke pa sve do Praga. Došla je jaka četa franceskih gimnasta, zastupnici grada Pariza, zastupnici glavnih francoskih novina. Između stranaca bilo ih je mnogo: iz Alžira Oman Bey Mahmud sa dva pobočnika, zastupnik Engleske Colguhon, iz Rusije, iz Moskve: Agarijev Nikolajević, iz Petrograda: Volodimirov, iz Tiflisa: Goronijev i Gudiev; iz Crnegore vojvode Matanović, Vukotić, Vojvodić, iz Srbije četa „Dušanovaca“ s načelnikom biogradskim Glavičićem i književnikom Dr. Rašićem. Iz Bugarske je došlo 100 „Junaka“; iz Hrvatske i Slavonije 800 Sokolaša, iz slovenačkih zemalja jednak broj, iz Dalmacije došlo je Sokolaša iz Dubrovnika, Šibenika, Vodica i ostalih mjesta, Dr. Amruš iz Zagreba, Dr. Car, Bučara i Mazura iz Banovine, Dr. M. Čingrija iz Dubrovnika, načelnik Kunjašić iz Blata, Dr. Bjelovučić iz Janjine i drugi iz Dalmacije i Istre.

*

U petak 28. doletiše iz Beča svi češki zastupnici i ministar Pacak i Foržt sa nekoliko dalmatinskih i slovenačkih zastupnika. Praga je bila okićena mnogim slavolucima i zastavama a u večer poče svjetlucanje miliona električnih svijeća i drugih iskrica. Rijeka Vltava planu sva u svjetlosti. Uz obale, mostove, kroz granje, po fenjerima i žicama sve se prelijevalo u ča-

robnu svjetlost; to je bila kao neka fantastična noć a u ponoći sve je još bilo živahno, sve je vrvilo, sve je pjevalo i nazdravljalo kao da je podne. Američki Česi bili su te večeri predmetom burnih ovacija. U dvoranama na Sofijskom otoku bila su za zajedničkom sofrom braća iz svih slovenskih strana. Samo su izostali Poljaci, koji nijesu htjeli sudjelovati zbog Rusina ili Malorusa!! Tek pred zoru umuklo je sve, jer su tek tada pošli na počinak. Računa se da je bilo preko sto i pedeset hiljada gostova.

*

Sutra dan 29. juna poče veliko kretanje naroda iz okolice na Vaclavsku poljanu i drugovdje i na Vježbalište Letna, da gleda skupne vježbe, a mnogi se stranci razlazili tam i amo da vide znamenitosti Praga. U 11. sahata deputacija Sokolaša pošla je na grobište i položila vijence na grobove Tirša i Fignera utemeljilaca Čeških Sokolaša.

Skupne vježbe imale su biti po podne na velikoj visoravni Letni, tu je vrvila sila naroda. Tu kao u Olimpiji ima krasnih loža i drugih zgrada i divnih dveri, sve okićeno zastavama češkim i zastavama naroda zastupanim na sletu. Vanjski Sokolaši u crvenim košuljama bili su poredani u dužini od više od po *km*, zbijeni u guste redove. S protivne strane odlični gostovi, upravitelji vježba i telefon. Druga dva krila bijahu za općinstvo. Ali sve je bilo puno, tu je bilo oko dvije stotine hiljada glava na gledalištu.

U toliko se čuli zvuci slovenske pjesme i muzike. Tu je slovačka muzika, tu mladi momci i djevojke uhvatile se u narodno kolo; Slovaci iz Ugarske i Moravske su pričekani burnim ovacijama.

*

U četiri sahata čuo se jaki glas trublje, vrata se rastvoriše, muzika svira maršu i Češki Sokolaši stupaju na gledalište. Urnebesni poklik: Na Zdar! Osam hiljada Sokolova prekrilo prostor u malo časa. Svi u bijelim košuljama, crljenim pasom i modrim gaćama a kapom sa perjem na glavi. Na povik zapovjednika i uz pratnju muzike, raščetali se u 4, pa u 8, pa u 16 odjela, raskrili gole ruke i tiču se prstom u prst a sve kao vojnički stupovi.

Zatim se započinju razne vježbe: tačno i brzo. Narod razdragan neprestano je klicao i pljeskao rukama. Sokolašice zapriječi silna kiša da dodu na gledalište.

U večer bile su zabave, muzike, koncerti, pjevanja, predstave, opere i ostalo.

*

U nedjelju 30. juna slet u naj većem je jeku. Svečana povorka trajala je od 10 do 1 sahat kroz grad. Sudjelovalo je 25 hiljada Sokolaša, kao narodna vojska. Bilo je naj prije 250 sokolaša na konju, pa sve ostale hiljade iz svih strana sa 16 mužika, koje su svirale. Glavni vođa čeških sokolaša, Dr. Scheiner, nosio je kitu cvijeća u ruci. Ovacije prolaznicima bjehu neprekidne.

Kod gradske vijećnice načelnik je praški Dr. Groš pozdravio Sokolaše a odgovorio mu je njihov glavni Starješina Dr. Scheiner.

Zatim se narod rastrkao po gostionicama.

*

Po podne u 3 sahata opet na vježbalište Letnu. Tu se naj prije nadmetalo i razne su se igre provadale sa strane Sokolaša i Sokolašica iz Amerike i iz drugih zemalja.

Zatim na znak trublje evo dvije hiljade i petstotina Sokolašica lakim korakom na poljanu Ogromno klicanje se podiglo iz stotine tisuća grla mladim djevojkama u kratkim modrim suknjama i bijelim naplećkom na ramenima. Svaka ima u rukama dvije drvene palice. Razvrstale se, izvele okretaje, položile palice, pa sve zaigrale narodno slovensko kolo.

U večer pučka svečanost.

U ponedijenik 1. jula na Letni natjecanje inostranih gimnasta. U utornik svršila svečanost s izletom na Turnovo „Češki raj!“ Češkim Sokolima: Na zdar! „Nar. L.“

Нове књиге. - Nove knjige.

Drag. Anastasijević počeo je objelodanjivati u „Srpskom Književnom Glasniku“ u Br. 152 i nn. ono što je predavao u „Kolu Srpskih Sestara“ 28. aprila o. g. u Biogradu o *Svetoj Gori u prošlosti i sadašnjosti.*

On opisuje naj prije Svetu Goru na Kalcidičkom poluotoku. Napominje zatim, kako su se grčki i rimski pjesnici oduševljavali njome, kako su je stari opisivali, a dvorski vajar Aleksandra Velikoga hotio ju je obratiti u kolosalnu statuu svog gospodara.

Stanovnici su ove gore kaluđeri, koji sačinjavaju monašku republiku. I Srbi su učestvovali ovdje i stekli manastira, nadasve Hilandar. Ali tekovine srpske početkom XIX. v. pređoše u tuđe ruke; mladi naraštaj srpski nastoji da im se povrati zadužbina sv. Save, Hilandar.

U vizantinsko doba na Atonskoj (svetoj) Gori bilo je nekoliko gradića i trag im ide do V. v. pos. H. Propali su, i do IX. v. nema vijesti o ovom kraju.

Ali po predaji, koja ne ćuti kao historija, sv. Bogorida side na Aton i pokrsti stanovnike, koji su se klanjali idolima. Po predaji Konstatin Veliki htjede na Atosu zgraditi svoju prijestonicu, ali ga od toga odvrati jedan sv. Marko, jer da je to Bogorodičina zemlja. Mješte prijestonice sagradi tri hrama. Tako isto Teodosije Veliki sagradi manastir Vatoped a njegova kći Pulherija druga dva.

U carigradskom saboru 843., koji je povratio ikonopoklonstvo, bilo je i izaslanikâ Atonskih manastira.

U početku IX. v. sv. Jeftimije, docniji solunski mitropolit, i neki drugi monasi, bili su naumili da se kao isposnici nastane na sv. Gori, ali bez uspjeha. Ali poslije Kolovo jedan od njih, osnova manastir na prevlaci poluotoka, pa i sv. Vasilije osnova drugi kod Hilendara. Spominje se i manastir Klimentov iz IX. v.

Predaja priča da se sv. Petar atonski, IX. v. bježeći od cara Teofila ikonomrsca zbog izgubljene bitke, sklonuo na atonsku goru i tu proveo 50 godina u isposništvu.

Atonska je gora bila dakle monaška već 9. v. i *car Vasilije Maćedonac pokloni atonsku Goru monasima zlatnom bulom 885. godine.* Tu su bulu i samostalnost kaluđera potvrdili njegovi nasljednici IX. i X. v. između njih i Konstantin Porfirorođeni.

Atonski đakon, Kozma, vlah, tvrdi 1903. g. da su tek u početku V. v. monasi počeli dolaziti na Atonsku goru.

(nastaviće se).

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

11.

Пријепис писма цара Бајазита, који је Дубровник послао својим посланицима у Херцегнови о слободи да Дубровчани не плаћају ништа, кад изиду из Дубровника, него да плаћају 2% ондје гдје продаду. Овај пријепис нашао сам год. 1882 у архиву дубровачком, не знам да ли је гдје штампан.

С двора: 1510.

Chopia de la nuova letera qual se manda a le S. V. per presentarla a lo cadi di Castelnouo de la liberazion come Raguxei non debano pagar alo uxir di Raguxi nula, se non doue uendeno, lì debiano pagar 2%.

Милостю божиємъ ѣ велики Гѡсподарь и велики цар и велики амир сѣлтань Баязитъ хань и свем земламъ примор-цемъ и посѣшниемъ и иниемъ многиемъ земламъ Господин. Пишет кисота царства ми ѣедань меѣѕ дрѣзиемъ почи(ѣ)ниемъ кадиамъ Скопскомѕ и Софискомѕ, Пловдискомѕ и Сарискомѕ и Фочаскомѕ и свием иниемъ осталех(!) Романискемъ кадиамъ. Кад примите сии запокиесни честити и почтени киниегъ царства ми, тако да знате како приѣте оногаи ѕ царства ми земли wџсѕ ... кадие и емини послали смо хѣѣѕме царства ми, ѣесть царство ми заповедело какw wд Мѣсромана од сто по три аспри а wд разминре лѣки wд сто по петь аспри wд царства ми харачара од сто по четири аспри ѣѣмрѣкь, ка се ѣзима и циеѣа тогаи заповидиенна и од Дѣбровачке господе тарговцемь ѕ царства ми земли по скалахъ wд сто аспри по петь аспри ѣѣмрѣкь ниџѕ ѣзети а по некоие скале wд сто аспри по четири аспри ниџѕ ѣзети защо ие наредивь такw, тер тога ие ради

дѣбровачка господа поклисаре послаше именомь Бенко Гѵндѵлићь и Живань Саракозићь на честитѣ портѣ царства ми дошадь такон се тѣжише како и од нашиехъ трговаца .... wд сто по четири ищѣ ѕзети а ѕ Цариградѣ wд сто по петь аспри ћѕмрѣкь ѕзети и искати ние право и намь ие ѕ силосьа ѕ мимошасна крнемена wщие подана ѕ клетозиои книзи wд сто по две аспри ћѕмрѣкь да се ѕзима iесть речено и заповидиеиw ѕ крнемени нашега причистога пророка Мехмедь Мѣстафе wсам стотина и осамдесеть и ѕ шесто лито васкончана минесеца нашега рамазана ѕписаиw ѕ почтенѣ и ѕ честитѣ книгѣ клетозиѣ донесав ю прогледа се и ѕ реченои честитои книги канѣтра такон iест записано, како Дѣбровачки трговци ѕ царство ми земль тарга ради када доидѣ и поидѣ реченiемь трговцемь иманiамь и трговинамь и инои марѣ нихнѣ ниткорь ѕлнезавь мегѣ нихъ да имь не можеть досадити ни забавити.

Arch. Rag.

Селим I. одређује нешто гледе харача и осталих веза Дубровчана с Турцима. У Бриси 8. марта 1513. Пријепис из дубровачког архива.

12.

Билиегъ ѕзъкишени и нестити и ост. и заповиедь ово е; ерь по крѣме миньтw книзь и господа дѣбровачка покоиниемь почтованиемь диедѣ ми солтан Мехметъ ханѣ и оцѣ ми сѣлтань Баязитъ ханѣ вѣдѣни показали свакѣ киернѣ слѣжьбѣ, саде речена господа на честита ми врата гиихъ поклисаре мене .... такоћерь добро хотиение питаюћи новѣ книгѣ клетозиѣ искашѣ. Ия даке wдь мога царства количанства добро хотиение показавь и милось ѕчиниюше имь wкѣи честичѣ и ѕзъкишенѣ заповиедь дахъ имь, нека и подь моимь честитиемь царствwмь ѕ миро и ѕ покою прѣквикаю; и заповиедамь да онеи двандесте хиљада и пецать дѣката коие по крѣме миньто за покоиного почтwванога оца ми посилали сѣ такоћерь како ие по законѣ

одь годища до годища по гнихъ поклисарѣхъ на честйта крати ми пошиглѕ и wдь сенока ѕнапрѣдакь вѣне wдь згора реченіехъ двадаисѣ хилыада и песетъ дѣката одь реченихъ за харачь не вѣде питати се и градовомь и даржакамь гнихъ и гнимь од моихъ санъчака, сѣкаша, тимарника и wдь осталіехъ wдь ніеднога кои под моимь царствомь прѣквикаиѕ по ніедань пѣть ни начинь ніедна цета ни магнъшина не даѣ и онако како по врѣме минѣтw гнихъ градове и држаке. Слободни ѕ миръ и покою прѣквикали сѣ такои и ѕ напрѣдакь слободьни ѕ миръ и ѕ покою да прѣквикаю и ода свіехъ земагла ѕ стране реченіехъ толико од онихіехъ кои сѣ са миломь ѕ размирью колико ѕ миръ ѕ градовѣ реченіехъ да доходе и походѣ нитъко да имь неда досаде ни смѣне ни ніедне и тргwвци реченіехъ ѕ градовіехъ wдь царства моихъ да тарѕю и да доходе и походе и пратежемь трговинамь иманью ни дрѕзіемь гнихъ стварем нитъко да не ѕчини смѣне ни досаде ніедне и по свіехъ пѣтіехъ wдь реченіехъ таргозаца ніедна царѣна да сѣ не ніре него ли ѕ онихіехъ міестіехъ ѕ коихъ гнихъ пратежи и трговине продадѕ по законѕ да платѣ царѣнѕ и царѣна гнихъ на разьлогъ wд сто аспрѣ двіе аспри да имь се ѕзьме и ако гнихъ таргowине не ѕзьмоцъ вѣдѕ се продати и ѕ онаи міеста дгіе они ѕзхоѣе да ихъ одьнесѕ, нитъко да имь не ѕчини смѣѣне ніедне и ода онищхіехъ міеста од коихъ ѕзимаю имать дѕге гнихъ показавши сѣдwмь да ѕзьмѕ и свіедочька онихіехъ кои сѣ изъ Дѕбровника одь ніеднога на дрѕгога да не чѕкена н прѣмьглена и ако би имали имать одь тѕрака да поѣю на кадіѕ прѣдь коимь на шачисе посѣдѕ да ѕзьмѕ изьтѕѣь дѕгь нитъкw тко доходіе изь Дѕбровника гwворе ти си wдь тогаи міеста да ніе стискнѣтъ ни сметень неголи самw они исти дѕжьникь да вѕде ѕхиѣень и акw wдь кога онихіехъ кои сѣ ѕхиѣень и ако wдь кога обихіехъ кои сѣ ѕ міестіехъ wдь царства ми кои wдь гнихъ ѕзамьши имание побиегао би ѕ Дѕбровникь

трикѣ҃ие да по законѣ тамо изиџе се такои како да ничие имание не заѣе се и ако би тко дошачи изъ Дѣбровника ѕ миесто царства ми ѕмрш ѕ имание гнегово пеитилькмальчи да не ѕлази него ли wдъ тѣда дошачи комѣ се пр҃кестои да ѕзамьши имание са҃срани га и wдъ земагла wдъ онихиехъ крстниана кои сѣ са мьнwмь ѕ сѣади трговци дошачи ѕ стране згоре речениехъ али гниихъ земьгли ѕчиниш кою цетъ терь да се мение да на знание како се пр҃кѣѕе онагаи педиеплосавши имаьне мѣѣю чинитъ кратити такw ми дѣше оца и дieда мога и тако ми истине киере моие и тако ми главѣ синоѣа моихъ доколе годиерь мение киерно и праведно слѣжитъ кѣдѣ wдъ окогаи ѕвиета ѕчигнена имь не ѣиѕ се ократити такои да знаиѕ и момѕ ѕзъвишьнwмѕ билиегѕ да киерѣю.

Писана на ·кз· миесеца зимьхиге годиие деѣецатъ и осамьнаисъ ѕ Грѣси.

Arch. Rag.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. ДУБРОВНИК, DUBROVNIK, 31. јуна jula 1907. Бр. 14. Br.

АН! ЛИЈЕПЕ НОЋИ.

B. Gjaja pomorac.

Sva jedra napregnuta vjetrom porumenila su od zdrakova sunca, koje tone polako na zapadu u raskošnom purpuru neba i mora. Na istoku pun mjesec se pomalja crven, okrugao, bezračan. Zvijezde počinju da krase nebo kao da ih nevidljiva ruka jednu po jednu reda, dok se naj poslije po cijelome nebeskome svodu ne razasuše divne i neizbrojne, kao da su mjesecu htjele okititi put. Prozračno zelenkasto more sve to prima u svoje ogledalo; talasi se slatko valjaju jedan za drugim pa se šušteći razlijevaju u bijesnu i ružičastu pjenu. Vazduh je zasićen isparavanjem i zdravim mirisom mora, koji naši pomorci na „Sokolu" udišu svojim snažnim grudima, uživajući u ovim prirodnim ljepotama na indijskome okeanu.

„Soko" gmiže nečujno kao noćna voda; gdje god se ljuljne, katarke škripnu, a kroz manikele[1] štrcne more. Osam ura izbiše, straža se smjeni, a niko ne ide da spava. Svi se sakupili na kašćelu;[2] tišina im noćna raznježila živce, mila ih slabost obuzima; skupa razgovarahu o domu, o djeci, bratu, roditelju i zaručnici, dok jedan od mrnara rekne: Ajde da pjevamo!

Pjesma zvučna po malo je gubila svoju snagu, te tiše, tiše, dok posljednja nota neprimjetna ne iščezne na usnama posljednjega pjevača.

Sada svi spavahu, čak i onaj od straže, koji se trže kada glas s krme vikne: „Oko s prove"[3] i polu uspavan odvikne: „Aj! Aj!" Drugi se ne probudiše; njih se nije ticalo!

[1] Manikele = otvor na krovu broda za oticanje vode.

[2] Kaštio = izdignuto mjesto na prednjoj strani broda.

[3] Oko s prove = opomena da bi straža pazila.

Plavi svod nebeski neprimjetno spojen modrom površinom mora, na kojoj se bljesak svake zvijezde opaža, prijatno vaše oko, te je izgledalo da se „Soko" nalazi zatvoren u sredini ogromne, plave, biserom okićene lopte.

Pred zoru vjetar stade, ovlada potpuna tišina. Nije bilo ni lišća da šušti, ni potoka da žubori; ni bûba da zuje, ni tice da pjevaju; ništa, ništa nije razbijalo pokoj prirode. Nijema priroda, ali čarobna bješe u svom odmoru. Zvijezde još namiguju nad glatkim okeanom. Mrnari na „Sokolu" kao da se boje da prekinu odmor prirode te ćute i misle, jer je nemoguće ne misliti.

Tišina, muk, mrtvilo .... Na istočnome vidiku blijedo rumenilo zabilježi crtu spajanja mora s nebeskim svodom; jedna ribica skokne i pljusne po vodi; palidrvce kvrcne, vrata škripnu na gvozdenom kuhinjskom ognjištu ..... Rumenilo pojačava na istoku i razastira se, a manje zvijezde posljednji put namignuše i iščeznuše. Lahor pokrene po katkad kaživjetar na vrh katarke, a kroz dimnjak iz kuhinje izdiže se pepeljavi stub dima... Zora savlada i posljednju zvijezdu; krvavo rumenilo sa istoka razvuklo se do zenita i postaje sve bljede, a od zenita pa do zapada poblijedelo nebesko plavetilo... Jutro se bilo pojavilo.

Jedno momče protegne se, duboko uzdahne i rekne: Ah! lijepoga svanuća, pak poluglasno zapjeva:

Ne zabijeli bijela zora
Nit pomoli sunce jarko,
Dalmatinskih po vrh gora,
Viknu vila glasom tanko...

Nježna se zora ukloni gordome suncu, rumenilo ustukne pred zlatnim zracima; pomodriše nebesa i zablista se more, po kome „Soko" bilježi srebrnu brazdu, potisnut jutrenim vjetrićem..

Zvono izbi pet ura. Prvo čabre vode pljusne po krovu broda; mrnari, bosi, trljaju četkama krov i ograde; jedan popijeva, drugi zvižduka, neki zadirkiva a neki poigrava; more blago šušti pod brodom; škripuću lijeno katarke, konopci kuckaju, mali[1] lupa ugalj, kuhar vuče šmrkom pitku vodu, krmar okreće točkom krmila, meštar struže jedno drvo, kapetan puši.

Sva se jedra sada blistaju u vatri mladoga sunca; cijela je priroda oživjela, nastavili se rad i borba za život.

[1] Mali = novajlija na brodu.

НИШТА ИЗ НИЧЕГА.

Севаст. Јовановић — Херцег Нови.

II.

Сунце је лагано управило свој ход по одређеном путу. Оно је све њежније и њежније загријавало студене груди зелене природе. Тамо гдје је био хлад, оно је просуло своје румене и топле зраке, док најзад није дошло и до мене, т. ј. мог мирнога хлада, у којем сам сисао отровне сокове опијенога заноса.

И с једне стране ова јака сунчана жега, која ме је почела палити као адски огањ; а с друге њежни гласић, који се доносио иза мојих леђа — све то учини, да сам се одједном пренуо из тог фантастичнога стања.

Обрнем механички главу на ту страну, одакле се доносио шум. И као да сада гледам: недалеко мене стајала је дивна а може се рећи и најдивнија Евина шћер, танка и висока. На њежну и бијелу, као алабастар лицу руменили су се једри образи, као двије мајске мирисне руже. Оне мале кораљне уснице, иза којих су вирила два низа ситних бисер-зуба; оне благе очи као голубице, у којима је мислиш изображен цио џенет Мухамедов — само би вјешта рука каквога генија могла створити.

У своме лаком љубичастом одијелу с малим, лијепим клобуком на глави, који јој је скривао бујне власи, била је убава као каква богиња. Свјежа и мила као анђео у цркви св. Петра у Риму. Једном ријечју: била је права хуријска љепотица, њежно чедо Алахове милости и љубави.

Стајала је непомично недалеко мене, близу једнога кама, и крадимице ме је посматрала. Нијесам никако могао дати себи одговор: шта је нашла на мени интересантнога, да је то тако пажљиво занима? Да ли моја смијешна сањалачка позитура? Тек, кад је примјетила, да сам је спазио, стидљиво обори очи доље и полако се окрене мору. Румен јој обли лице, те се црвенила као мајска ружица, а на оку блистала се врела суза као

кап бисерне росе на њежном пролетњем цвјетићу. Ах, како је лијепа суза на чарном оку љепотице, да просто нај ватренија љубав жали, да је збрише слатким пољупцем!

„Што ће она суза на оку?" помислих у себи: „Да је њу занимала моја смијешна сањалачка позитура, не би без сумње росила тако лијепе дуге трепавице врелим сузама."

„Биће, да је и то каква разочарана млада душа", мислио сам даље, „којој се већ осмјехнула несрећа с њезином грозном јавом? А можда је ово мјесто тијесно везано с успоменама њезиног нај сретнијега доба живота, па јој сада јатомице излијећу сјетни, суморни уздаси из боних груди, оплакујући изгубљену срећу? Можда се је овдје, у тихој величанственој ноћи, грлила с нај милијим створом у милини снова и изјављивала му бесконачну љубав, па напошљетку..."

Нијесам био довршио реченицу. Друге мисли потрчавале су на ову као хучни вали, и заузели њезино мјесто. Хтједох да се дигнем и да с њом проговорим; нијесам знао, на који би начин то испољио. Уопште сам био неспретан у овакијем случајевима. Додуше, за ово не пада на ме толико кривица; јер се никада у животу нијесам опходио с „просвјећеним" Евиним шћерима, а нај мање с оваковим богињама! У овоме чини изузетак моја добра газдарица Агапија. Ну, она није припадала овој категорији. Ах, знаге, то вам је била права домаћица из Ликургова доба, кад је оно још стара Јелада цвјетала. И ја сам с њом опћио врло просто, без икакве етикете и церимоније модерна свијета. А не ћу гријешити душе: с њом сам био потпуно задовољан, а донекле и сретан. Тà ко не би и био, кад је умјела да зготови тако дивну јуху од рибе, да...

Неке не одређене мисли роиле су се у мојој сањалачкој души. Оне су се у дугом ланцу низале, прекидале и опет настављале, прво брзо, а онда све спорије и спорије, док нијесу старе уступиле мјесто другим новијим... Нека неодољива, но слатка чежња и примамљивост силно ме је вукла непознатој богињи; али нијесам имао довољно храбрости... Код мене је била још и та несрећна околност, што сам био сувише млад, а при том неискусан, па сам јој се могао показати смијешним. Признајем, да сам се тога плашио.

И можда се овом приликом не бих с њом ни упознао, да ми није случај у помоћ притекао. Само њему имам бити благодаран, што ми се једном у животу осмјехнула срећа, али само — осмјехнула.

С тихога мора одједном је дуну јак вјетар. Мислим, да му се није нико надао; јер није било изгледа за то. Но за нас је то споредна ствар. Главно је то, да је он наједаред дигао клобук с лијепе главе непознате богиње. А како је био лак и округао, то га је својом дивљом силом почео котрљати дуж обале.

Овај ме је призор подсјетио на моје златно дјетињство, кад сам безбрижно играо обруча с мојим другом Миланом. Али, мјесто да се сада предам „богињи фантазије" и да оживим те миле успомене нај сретнијега доба живота, ја сам за тренут ока скочио и потрчао за клобуком.

Непозната богиња, кад је то опазила, лаким се корацима упутила мени. Дошавши близу, ја јој дрхтавом руком од узбуђења и страха пружим клобук. И кад нам се сукобише очи, сударише душе, груди ми се нагло дигоше и почеше да се таласају, као они ситни вали, кад их лагани зефири узбуркају. Срце ми је силно заиграло, те мислиш, да ће пусто искочити из груди, а затијем као да престаде куцати. Румен ме је облила до ушију, а по цијелом тијелу ми заструји сладак осјећај с оном божанском искром прве невине љубави...

Бивају, веле, покашто сретни тренуци у људском животу; али се одмах утопе у море грозне јаве. И мени се тада учинило, да сам тај јединствени тренутак само проснивао. Нијесам никако морао да вјерујем у његову реалност. И данас ми он изгледа само као један сладак, но неповратан сан.

Трже ме глас непознате богиње. Без сумње се није надала овом дирљивом призору. Она моја „нервна криза" довела ју је до узбуђења. Погледа ме благо, па послије обори очи доље. Али часак затијем опет ме погледа, а у очима јој изби неки нови небески жар, који још више заноси човјека. И оно њезино стројно тијело лагано се тресло, а пуначке, обле груди надимале, дизале и спуштале, као да јој срце неки неодољиви јад притискује...

— Хвала вам на услузи! — проговори најзад она са мном, а види се да је била још узбуђена. Пружи ми своју бијелу, меку руку, која је лако задрхтала у мојој.

Ја сам још био у забуни. Желио сам да јој одговорим какву паметну ријеч; али ме је пусти језик издао. Ни једна ми ријеч није долазила на памет. Стајао сам ћутљив и непомичан, као каква статуа очајања, кад изгуби пошљедњу искру наде, па се претвара у хладан камен. А право да речем, био сам до крајности и стидљив, нарочито према женскињама. Изгледа, да је то одмах опазила моја лијепа богиња, па да би ме извела из забуне, она је продужила говор.

— Ви сигурно нијесте из овијех крајева? Опростите на мом питању; али сте ви на првом погледу произвели у мојој души неко „чудновато" сажаљење.

Ове њезине ријечи донекле су ми улиле храбрости. И ја сам је пажљиво слушао, а као у знак потврде на њезино питање, механички сам климнуо главом. Морао сам јој бити врло смијешан.

— Разумијете ли ме? — поправи се брзо она. — Ја сам осјећала само неко сажаљење према вама. Извините на изразу! Мало час сам вас дуго посматрала, кад сте оно лежали на трави с књигом у руци. Биће, да сте какав студенат, ако се не варам?

— Је-е-сам! — одговорим јој испрекидано.

— Ах, како сте у том часу били тужни и суморни! Ви сте још тако млади, па сте већ осјетили горчину људскога живота. Извините на мојој слободи Али мене тако интересује историја вашега живота.

— Историја!.. Живот!.. Ово су врло чудноватe ријечи за мене. Знам историју старих Мисираца, Грка, Римљана... али моју историју! Ала је то смијешно: ја и историја! Тà ја ништа не знам о њој. Чини ми се да живот уопште нијесам ни имао. Ако је то живот: да једем, пијем, спавам... онда је ово био само обломов сан; али сан пун грозне јаве. Ја више пута питам себе: зашто и живим, кад сам излишан овдје на земљи?

— Зашто живите? — прихвати она живо — Живите да будете једном човјек и као такав да славите творца и узимате удјела у блаженству дјела његових руку.

— Али, за Бога! Цио мој живот био је борба. Немилосрдна судбина са свијех страна шибала несрећом. Моји су дани као пожутјело јесење лишће, пусти мрачни, суморни... који нестају у амбису времена. Па зар могу при оваковијем условима да славим

творца. Ето, и сада гледам, видим, како се тамо далеко таји ништавна пјена валова мојега живота. Може бити, да у мени говори гордост, очајање, које овлада човјеком, кад за њега муке и патње постану обична навика.

— Ко би се надао од вас, да сте тако осјетљиви!

— Нијесам ја осјетљив човјек. Ово што рекох, доста наличи на истину.

— Онда сте грозни песимиста? Али треба да знате, да муке и патње, које нам је природа натурила, нијесу тако жестоке, као оне, које сами себи причињавамо.

— Али, ма колико да смо оштроумни, да олакшамо то наше тешко бреме живота, ми ипак не можемо доћи до онога степена савршенства, са којега бисмо могли рећи: „Сретни смо!"

— Зато, у томе случају морамо да тражимо помоћи у — нади, која нас оживљује и кријепи, да можемо лакше сносити то тешко бреме. Да није ње, људски род не би могао ни постојати, или да сви гледају за живот као ви, онда...

— При свему томе треба имати у виду, да су људска дјела уопште непостојана. Човјеку увијек нешто недостаје. Нема просто минута, а да у животу ма шта не зажели.

— Ето, сад сте сами дошли на мој аргуменат. Баш због тога, што његова уобразиља побуђује у његову срцу безбројне жеље, баш због тога му је потребна нада. Јер његова слабост не може да се управља са живошћу те његове уобразиље. Она му, по својој слабости, не може дати довољно средстава, којим би он могао сам себе задовољити. Вјечни му немир немилосрдно кида срце, које може само једна нада да умири.

— Молим вас, реците ми, шта је то „нада"?

— Хоћете дефиницију? Сад ћу вам рећи. Нада је за нас други живот. Уз то и душа свијета, која је неопходно потребна, како би се могао одржати поредак и хармонија у њему.

— Сад вас разумијем! Али, пошто ви гледате кроз ружичасте наочаре на овај живот, ви мора да се бојите смрти?

— Ах, престаните! — рече она, па обори очи доље и силно ми стиште руку. — Не говорите ми о смрти. Ја бих хтјела тек сада да живим, кад сам ја крива, што сте ви у мени изазвали сестринско саучешће? Ја мислим, да то није никакав гријех, — Извините, али вам још не знам име.

— Име? — упитам је уплашено. — Што ће вам име? У осталом да вам кажем. Име ми је: * * * *.

— А мени * * * — и опет обори очи доље.

— Како сте ви добри! Не би ми, мислим, никад досадило, да разговарам с вама. Али се, ено, морам кренути дома.

— Ако ми дозволите . . .

— Шта? Да ме пратите? Ала сте ви мушки чудновати. У почетку хоћете само мали прст, а послије цијелу шаку.

— Не! — одговорим јој. Него да ми дозволите, да Вас још неки пут видим.

Она ме некако благо погледа, као да је тиме хтјела рећи: „Ах, не би се с тобом никад ни растајала!" За тијем намјести озбиљно лице и полако одговори:

— Добро! Видјећете ме сјутра, свакога дана. Ја се овуда често шетам.

— Довиђења! — рече ми смијешећи се и опет ми стиште руку.

И растадосмо се.

Ја сам је дуго пратио погледом све док се није изгубила из вида! А по души ми се разлијевало неко слатко, пријатно осјећање. Чинило ми се, да се нешто излило из њезине душе у моју, те ми је срце некако пуније било, и груди и све . . . . Друкчије ми изгледало и ово плаво море и зелено дрвље и све око мене и нада мном и у мени. Чисто сам чуо да ми све то тајанствено шапуће: „Нашао си оно, што си у животу тако жудно тражио!"

Али ипак, нијесам још био начисто: да је љубим. Дуго сам испитивао срце, душу и сваки живац у мени . . . И тако занесен мислима, упутим се и сам дома. Путем ми је непрестано лебдио њезин лик. По ручку сам тумарао цијело по подне. У вече нијесам вечерао, а ноћу око склопио.

Тà био сам срећан . . .

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(свршетак).

старински призори
од
Јована Бовија.

Терпнеј. (Долази из улице Судница). Сократе, једна реч више или мање у одбрани, ту је чвор.

Лампрокло. Шта хоћеш тим да кажеш?

Терпнеј. Сви осећају да се Атина може сачувати од тако значајне погрешке. Многима си се ти, Сократе, чинио несносан, а сада нико није рад да те не буде. Међутим судница, пијаца пуне су твога демона: неко га види с лица, неко попреко, неко с бока и шапуће молитве, не би ли га се отресао. Ликон говори одрешито; Мелет се кревељи. Неки, којима си ти давао помоћи и савета, праве те лудим, да те не би направили кривим.

Сократ. Мудри постају опрезни, Терпнеје, а ја — хвала Јупитеру! — немам времена да се спаметим (долази Теодота).

Теодота. Тужба се претвори у интригу, Сократе; хоће да те се отресу а да те не осуде, под твојим именом, ето, хоће они другога човека. Не знају, да си ти сам твоје име.

Терпнеј. Јасно је: зар би ти хтела да он потврди тужбу? Изгледа да је то твоја тежња.

Теодота. Нека се онда извини; нека клекне пред судије; али га онда зовите Терпнејем.

Терпнеј. Док он не буде примао савете од хетера зваћемо га Сократом.

Ксантипа. (Достојанствено) Оставите га, дакле, самоме себи. Ја не верујем (хетери) да твоја атичка реч може на њега утецати више него мој човечански глас. Ја сам мати.

Сократ. (С поштовањем) Па тражиш?

Ксантипа. Оца своје деце, а нарочито твоју вољу, кажем твоју.

Сократ. Па ма... (Пружајући прст као да искаже крајњу намеру).

Ксантипа. Не говори... (Погне главу на мужевљеве груди). Хиљаду хетерских гласова не вреди колико ова моја кап плача.

Сократ. (Благом строгошћу). Није требало да се појави пред архонтовом кућом. Лампрокле, води је кући.

Ксантипа. (Одрješито). Нико ми не може забранити да ја овде пре пресуде говорим мужу и оцу.

(На Теодотин знак Терпнеј и Теодота удаљују се)

Ксантипа. Знам: ни туђ савет, ни плач, ни прекор не ће те моћи одвојити од оног непознатог гласа који ти је говорио позивајући те готово на друго место. Ја не ћу моћи себи представити да ниси више у граду и свакога дана видећи да те нема да се вратиш кући, ићи ћу да те тражим у лицеј или на пијацу. Моје шапутање биће страва, нека врста прекора Делфа Атини. Немој да си расејан; не ћеш имати много времена да ме слушаш. Само ми једно обећај: имам једну мину сребра: ако те осуде, кажи да ћеш платити радо ову мину. Донела сам ти је чврсто везану у крај овог вела који ми је даровала Фенарета, твоја мати, на дан нашега венчања. (Одреши чвор и извади мину нудећи је мужу).

Лампрокло. Можеш је узети: то је све. Доброј деци Атина тражи њино порекло, а нас двоје гинемо у теби, који храниш твој живот самим собом.

Сократ. (Узме новац претварајући се као да је малко узбуђен). А сад како да кажем судијама, Лампрокле? Помози ми рећи. Да сам васпитавао, да сам се борио за отаџбину, мало ће ми вредети. Треба ли много златних мина да се откупи осуђеник? Има их Протагора. Треба ли молитава, жртава? Њима рукује Алкандар. Треба ли беседништва да се њим у згодно време нешто открије или прикрије? Има тога у Лизије. Могло би ме бранити делфијско пророчиште, које ме означило мудрим, али рекоше да га је наговорио Херефонт. Шта ћу дакле казати? Помози ми, Лампрокле. Огрешио сам се о законе државе; вредим мало; могу да платим сребрну мину и плаћам је. Плаћам заклињући се да за ове две три године живота што ми још преостају не ћу говорити ништа од свега онога што сам говорио од младости па до старости; да сам био комедијаш; комедијаш онда, када сам казао, да у тешким тренуцима осећам неки глас који

ми казује што је добро а што је зло; комедијаш и онда, када сам изложио живот у три опасности, да се може бити вас троје ослободим; када жртвовах Грацијама да ме задахну комедијашком гиздавошћу; кад на ваше усне — најпре на твоје, Лампрокле, метнух име оца. Тако, здерите ми маску, коју сам називао савешћу и онда ћу вам се вратити да вас предводим. Ко ће ме од вас два звати оцем? Ти ваљда, Лампрокле, који ми не помажеш да се браним или онај други који се узбуђен окреће и нема мира?

Ксантипа. Не ћеш имати што да кажеш. Дигни само ћутећи у вис ову сребрну мину и она ће казати: „Оволико у Атини вриједи Сократ". То ће бити сва твоја одбрана.

Сократ. (Умиљато). Има у овим твојим речима неког последњег одблеска дуте, који у граду залази.

(Улази гласник првога архонта и устави се на уласку позорнице).

Гласник. (Чита). Сократ Софронисков и Фенаретин, рођен месеца Термалиона, четврте године седамдесет седме олимпијаде. Тужба против тебе гласи: „Сократ се понаша безбожно, јер не верује у богове, у које град верује, уводи нова божанства и квари младеж". Тужба ће се прочитати јавно а теби је допуштено да се пред Елијастима браниш.

Сократ. (Породици). Закони су заштитили твоју брачну постељу и њину колевку. (Гласнику). Ја припадам законима. (Упути се. Међутим со из народа чује плескање и акламација).

Ксантипа. Чини ми се да народ трчи да те брани.

Сократ. Не ће смети против закона.

(Дође Теодота и Терпнеј).

Ксантипа. Шта значи то плескање?

Терпнеј. Пратиоц за Стезихора! Имај на уму, Сократе, да ти после делфијског прогласа припадаш више Грчкој него Атини.

Сократ. (Бацивши поглед пут Куле). Ја припадам законима. (Дође за гласником).

Теодота. За законе! Тако исто пред тремом Архонтовим, као некада на Термопилима! (Иде поред Сократа).

Терпнеј. (Раширивши руке). Овде је наоколо настала празнина. Заиста некога нестаје. (Прилази Лампроклу). Зар нисам ја исто тако крив као и он? Кад он окрене да говори о непознатоме, осетим да ме проће нека језа, која постане страва, кад он куша бескрајност, у којој се извесност, сумња, разум, лудост,

знање, незнање замењују, измешају, а ја помешајући се с њим, нађем себе сама. Прснем у смех, који је трзање, пређем у бунило, које је визија; а оно што је код њега отпочело као беседа, заврши се у мени као пјесма. Да онда можда не пређе његов демон у мене?... А зашто...

Гласови изнутра. Пританеј Стезихору! (Ова вика прекине Терпнеја и он, запушивши рукама уши, побегне пут судница. Сократова породица, пристрављена, скупи се и стисне као да се претворила у једну особу).

Ификрат. Стезихору! (Понављајући механично тон вике).

Лампрокло. А оног другог воде осуђена!...

Ксантипа. У Атини! Јер је казао против софиста „Правда није проналазак моћи." (Подражава говору Сократа).

Лампрокло. (Исто тако). „Не тражите бога у жртвеничким поклонима, ни савест у новцу."

Ксантипа. (Исто тако). „Не тражите светога, где нема жртве".

Лампрокло. Он тако...

Ксантипа. Тако...

Лампрокло. (Као горе). Обесите венац Грацијама.

Ксантипа. (Као горе). Жртвујте Ескулапу петла.

Ификрат. Стезихору! (Понавља тон вике).

(Долази Терпнеј).

Лампрокло. (Пита забринут). А одбрана!

Терпнеј. Рекао је судијама да се не боји две ствари: сиромаштва и смрти.

(Долази Теодота са многим Атињанима који ћуте).

Лампрокло. (Као горе). Пресуда?

Теодота. Сократ и она из Мантинеје не пребледеше.

Терпнеј. (Саркастично). А ти?

Теодота. (Поносно). Видех законе, судије, гомилу, видех једнога човека и у том часу схватих пророштво.

Терпнеј. (Видећи Мелета где прилази). Онај се човек могао спасти, Мелете, али хтеде се покорити законима отаџбине. (Окрене се врту). Свирајте химну Симонида палим на Термопилима. (Док прикупља Сократову породицу да је одведе кући, чује се почетак химне која се одмах прекида). Шта је?

Гласник. (Заустављa се на крају). Пролазе једанаесторица којима је предат Сократ, да се над њим изврши пресуда.

Терпнеј. С оним старцем пролази младост Јеладе!

Туђинка из Мантинеје. (Идући испред једанаесторице пролази лагано дуж позорнице држећи кажипрст на уснама). Он иде пут плодне Фтије!

(Док се народ дели а Мелет заклиње главу за леђа једног грађанина, завеса пада).

прев. *Шпиро Калик* — Биоград.

ОСВЕТА * * * * *

прича старога боцмана

(свршетак). (Пријевод с рускога). **К. М. Станьуковић.**

— Зашто је Шлига тукао страшно овог подофицира Јашкина?

— За све, ваше 'с'ко благородство. А главни узрок био је тај, што је Шлига увидео његово јогунство и хтео је са свим да га сломи, те да више себи не уображава. У брзо по нашем изласку из Кронштата поче Шлига да га гони. И припети се у њ као крља. А Јашкин је тада страшно поносит био; мисли он: артиљеријски је подофицир па с њим треба поступати боље! — Није познавао Шлиге. Е, лепо. Позваше један пут све људе горе, јер је био аврал.[1] Изиде и Јашкин, стаде на кров, па само посматра шта се ради, као да је какав путник. Опази то Шлига и кад се посао сврши, позва Јашкина себи. Овај ништа и не слутећи пође онако поносито капетану на мост, скиде капу и гледа Шлигу слободно и право у очи. А Шлига упита лагано: „Шта сте ви овде на броду?“ — подсмева му се, знате, зато му каже „ви“. — „Ја сам, вели, артиљеријски подофицир.“ — „Ви сте мож'да војнички син?“ — „Да, ваше 'с'ко благородство, ја сам од изученог особља.“ — „Од изученог особља?.. Ах, подлаче један! вели, — од изученог особља а овамо при авралу продајеш зјала?..“ Па замахну и поче га ударати по зубима. Кажем вам, изби га тада поштено. Јашкин сав збуњен удаљи се са крвавим лицем... Да се то деси њему — онако поноситом! Страшно! И намргођен и огорчен, не смејући од стида никоме да погледа у очи, он сиђе доле, па је цео дан метао на лице хладне облоге да му не би остало трагова од ударача. Од тога дана он страшно омрзну Шлигу. И што даље то га је све више мр-

[1] Посао на крову бродском кад сви људи морају радити (на пр. за време буре).

зео, јер и Шлига не могаше Јашкина трпети, понижавао га је на свакојаке начине, као да га хтеде просто уништити. Није му дао да дахне душом и веома га је често млатио. Један пут — сећам се врло добро — дође Јашкин на брод са обале (били смо се укотвили у Хонколту [Хонконг]) сасвим напит и у место га иде спавати, он поче на крову викати, претити Шлиги и грдити га. Назва га и зликовцем и како га још не наружи! Људи одвукоше Јашкина доле, а Шлига све то слуша. Сутрадан нареди он да Јашкина истуку. „Кожу одерите томе неваљалцу!“ — рече он боцманима. И немилосрдно истукоше јадника, па га по том полумртва однесоше у болницу бродску. Боловао је читаву недељу дана и најзад оздрави. Од тада се Јашкин сасвим снебесели и мржња овлада њиме потпуно. „Ја ћу и сам пропасти, вели, али ћу се и њему зликовцу осветити!“ Тако је после причао Фелчер — њему се он у свему поверавао. Ипак и после те крвничке туге Јашкин изгледаше миран, свакојако се трућаше да не буде кажњен и на својој дужности бејаше исправан. Пазио је да не излази Шлиги на очи. Чим Шлига изиде на кров, Јашкин одмах бежи доле, па седи и чека.. А и Шлига је био пакостан и тврдоглав, па кад примети и најмању неисправност код топова, он одмах удари по зубима. Све је то Јашкин трпео, скривао мржњу према Шлиги у својој души а и сву своју кичељивост изгуби... Увек седи доле, па мисли и премишља, или узме какву књижицу од официра и чита, чита и плаче... Али освету не заборављаше. Један пут кад су га опет због неке кривице истукли, он тако страшно погледа Шлигу, да и овај обори очи па оде даље. Значи и он је разумео, да је човека довео до посљедњег очајања... И одиста је упропастио човека. Раније кад би Јашкин излазио на обалу, он је лепо и, као што господа чине, време проводио, ишао у тијатер (позориште), пио врло мало... а сад чим би на обалу изашао, почео би пити и увек би га на брод довезли мртва пијана. Таквог су га људи увек брзо носили доли, да га Шлига не види... Жалили су га. А Јашкин би доли почео да прети и грди Шлигу најстрашнијим речима. „Убићу тога зликовца, вели, за све муке, што сам пропатио. Он ми је, каже, живот упропастио!“ Често би онако пијан почео плакати, и човеку

се ражали, кад га онаквог погледа. А сутрадан, кад се отрезни, хода по крову намрштен и мрачан, па само стреља испод очију као какав убица! Него посљедње године није ни он више толико патио. Сад, да ли се Шлига уверио у његову послушност, или га је било жао — не знам, тек он га више није гонио; пустио га дакле да дахне душом. Али зло Јашкин не заборављаше — није он био такав човек, који увреде прашта — и што год смо били ближе Русији, он је постајао све некако сметенији. Видело се, да му мржња не даваше мира и он је вењуо... Стигосмо у Копенхаген. Сви се радују што ће брзо дома присићи, а он напротив постаде тужнији — просто као да човек шену памећу. Није хтио чак ни на обалу да излази. А ноћу у пристаништу — ја сам био на straži од пола ноћи — опазим како се Јашкин лагано прикрада капетановој кајути. „Куда ли ће то?" помислих а страх ме обузе. Али га у томе опази и поручник са стране па повика: „Куда ћеш ти?" — „Тражим посилнога, одговори он; морам да се видим с њим." — а глас му дрхти. — „Видећеш га сутра!". Јашкин се врати... Мора бити да је намеравао учинити какво зло. Сутрадан кренусмо из пристаништа у читавој ескадри: две конверте[1] и два клипера (у Копенхагену је дакле био састанак) и ускоро упловисмо у фински залив... Ветар нам је попутни, пловисмо на свима једрилима и клипер чистимо и распремамо, да бисмо кући приспели, знате, свечано и парадно. Време бејаше дивно... Сунце, па сија одозгоре... Прекосутра бићемо већ у Кронштату... Сви матрози изашли на кров па сваки ради неки свој посао. Изашао и Шлига па чак и он радостан. Заповеди да очисте муницију комору и да тамо све у ред доведу... Разуме се, ово је био Јашкинов посао... Спусти се он доле са два матроза, обукоше, као што је ред, ципеле са неким ђоновима и узеше са собом фењере сигурности...[2] После ми је Фелчер приповедао како је Јашкин, кад је силазио доле, био јако збуњен... Али то никоме онда није пало у очи, јер су већ познавали Јашкина... Прошло је тако један час времена... Шлига

[1] Корвета, врста ратне лађе на једрила.

[2] Фењери, који су херметички затворени.

упита артиљеријског официра: „Је ли код вас све готово?“ „Све је готово“, вели. „Но, добро, хајдемо да видимо!“ И одоше доле и не слутећи да никада више не ће видети божјега света.

Захарић дубоко уздахну.

— Како се сада сећам, на броду одзвони три часа по подне. На срећу своју ја сам у то време био на крову и пошао да чамац очистим и спремим. Стојим ја тако и гледам на Гохлан-острво,[1] поред којега смо пролазили, — кад од један пут груну нешто, као да из хиљаду топова опалише... То је била експлозија. Брод подскочи, сав се затресе, а ја од силине падох на другу страну крова. Устанем ужаснут са накострешеном косом и видим како се напред страшан бео дим диже и пламен сева и зачујем отуда јаук и узвике... Да вам не да Бог, да их икада чујете! Још један секунд и све се умири, а половине брода већ нема. У томе поче и крма да тоне. Ја се прекрстих, скочих у воду па се ухватих за врх од катарке... Око мене наши, који су остали живи, труде се да отпливају од брода и хватају се за предмете што плове по води... Дуваше јак ветар и таласи беху велики. Многи од наших потонуше. Држим се ја чврсто за катарку а у том доплива Фелчер, те се и он ухвати за њу... Држимо се тако н надамо се спасењу. Видимо да нам од свих бродова долазе шалупе у помоћ. Осврнемо се да видимо „Галеба“, а од њега ни трага нема, само разно комаће плови поврх воде. Ја и Фелчер прекрстимо се, па чекамо. Шалупе брзо приспеше и почеше вадити људе из воде. Неке спасоше а неки се потопише — Бог да им душу прости!

— А јесу ли се многи спасли?

— Од матроза спасла се само једна трећина, а од официра десеторо људи. Официра је свега било осамнаест.

— И ви, Захарићу, мислите да је Јашкин бацио брод у ваздух.

— Изгледа да је он тај грех учинио из мржње према команданту. И на суђењу многи су то тврдили.

— А можда се експлозија догодила с непажње?

---

[1] Шведско острво Готљана.

— Сумњам, ваше 'с'ко благородство, јер и сами знате да је муниционa комора такво место, где се нај строже мора пазити. Тешко да је са непажње. У осталом само један Господ Бог зна како је било, а људи никад не ће дознати истину.

Обојица сеђасмо неко време ћутећи и не обраћасмо пажње на удице. Време бејаше потпуно мирно и на мору владаше некаква свечана тишина.

— А није ли време да се мало прихватимо, ваше 'с'ко благородство? — прекиде Захарић наше ћутање. — Ми у разговору и не видимо да се сунце високо попело.

Диван ће данас бити дан!.. А то је ретко у овим местима! — додаде Захарић.

Ми почесмо јести.

Пр. *Бор. С. Л.*

Постанак народне пјесме „Огњана Марија у паклу".

Петар М. Колендић.

У народној пјесми „Огњана Марија у паклу" моли светитељка Господа, да јој даде рајске кључе, те да јој дозволи ући кроз рај у пакао, како би видјела матер и можда јој душу спасла. Бог се смилује светици, поклони јој кључе и преда јој као пратиоца апостола Петра. Њих двоје прођоше кроз рај у пакао и ту опазише три друга, гдје шетају. Петар објашњује Марији њихове муке. Првоме гори глава, што није даровао куму, другоме изгара десница, јер је клао овце преходнице, а трећему је нога у пламену, што је њом тукао и оца и матер. Нешто даље нађоше два старца, гдје сједе, а главе им и браде горе. Петар примјећује, да су у животу били судије, наопачке су судили и примали мито. Понапријед затекоше невјестицу, изгарају јој и ноге и руке, језик јој је пропао кроз вилице, а о дојкама јој змије висе. На овом свијету била је крчмарица, присипала је воду у вино, варала је мужа и маћијама је успјела, да не рађа дјецу — а Бог јој их је седам записао. Сад јој висе у обличју змија о дојкама! Отишавши даље опазише остарјелу бабу, то је мајка Маријина. Горе јој и ноге и руке, чак и коса врх главе. Марија пуна наде, да ће јој душу спасти, пита је, шта је згријешила. Старица на то прича, како је у доба дјевовања, док јој је једног ускршњег јутра мати била пред црквом, преправљала код куће ручак. Врнувши се од цркве, затече је мати „голу у хаљине" и удари је „руком и прстеном". У срџби гурне осуђеница мајку о дувар, на што је ова стаде клети, да се узалуд удавала. Три пута се је удала, а код четвртога мужа затекла је двоје пасторчади. Дјеца су је вољела, али она је према њима маћехински поступала. Кад је прво дијете једном приликом молило, да му скроји кошуљицу, омјерила му је о камен[1], а другом дјетету, кад јој је једаред хљеба тражило,

[1] Кошуљицу му је омјерила о камен, да не расте! Народ вјерује, да камен не расте од оног дана, кад су Јевреји мучили Исуса. Он се је склонио био у

дала је комад земље! Старица настоји наставити причање, али је Петар спријечи, дохвати је за руке и вргне међу ђаволе[2]...

У суштини, то се осјећа, мотив пјесме без сумње је узет из средњевјековне апокрифне књижевности, сличне тонове сусрећемо, на примјер, у врло раширеном апокрифу „Павлово објављење". Веза наше пјесме с том визијом тешко да се даде спорити, чак није искључена могућност, да основни тонови „Огњане Марије" у првом почетку нијесу ни били друго, него у стихове изложена проповиједь о Павлову виђењу. Код нас се, истина, не јавља ватрена ријека, али су очити разнолики степени изгарања, а није случајна појава змијâ у свези са женама, које убијају своју тек рођену дјецу, да и не помињемо старце, каматнике, те оне, који нијесу држали закон Божји, и ситније додирне тачке. Та је визија настала под очитим утјецајем апокалипсе апостола Петра, којом је по први пут источњачко схватање живота иза смрти преко апокрифа ушло у кршћанску есхатолошку књижевност.[3] Она је и код нас — као и код Руса и Бугара[4] — могла врло лако ући у народ, јер је у нешто краћем облику још г. 1520 Божидар Вуковић штампао у своме зборнику за путнике[5], а давно прије тога јавља се она у приручним рукописним зборницима српскога рода. Ђ. Поливка, на примјер, издао је такову једну версију[6], В. Јагић изнио је један новији бугарски текст, који је у провидној свези с каковом српском прерадбом[7], а и Н. Ти-

небо, али су га мучитељи осули кучјем. Један камен готово је био до њега допро, на што му Исус ускликне „Стани, проклет био и окаменио се" — те од тада камен не расте (Босанска Вила 1887, стр. 284).

[2] Караџић, Српске народне пјесме II, Биоград 1895, стр. 11-14.

[3] E. Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen, Tübingen-Leipzig 1904, стр. 214.

[4] Утјецај Павлова објављења на руску народну књижевност описао је Н. Сумцов, Очерки исторіи южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсенъ (Кіевская старина 1887, новембар, стр. 424-429). О утјецају тога апокрифа на бугарску народну књигу писао је Н. А. Начов (Сборникъ за народни умотворенія, наука и книжнина X, Софија 1894, стр. 187-189).

[5] С. Новаковић, Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога[2], Биоград 1904, стр. 510-513. Врло сличан текст саопћио је А. Н. Пипин, Памятники старинной литературы III, Петроград 1862, стр. 129-131.

[6] Starine XXI, стр. 218-220.

[7] Starine IX, стр. 137-171. Сличан текст издао је П. А. Лавров, Обзоръ звуковыхъ и формальныхъ особенностей болгарскаго языка, Москва 1893 (Приложенія, стр. 22-37). И Начов је штампао један текст наше редакције (Сборникъ за нар. умотворенія IX, стр. 100-113).

хонравов је имао у рукама сличан рукопис српске редакције.[8]

Текст, који би могао вриједити као основа нашој народној пјесми, био је без сумње источнога рода, јер походници другог свијета иду кроз рај у пакао. Да рај није опширније описан, узрок је могао бити и у томе, што је нашем пјевачу — као и француском трубадуру[9] — могло изгледати, да људи нијесу достојни обазнати рајске радости, које је Павао видио. Како нам изворни грчки текст није дослије познат[10], нећемо, ваља да, погријешити, ако ону версију, из које су тонови могли прећи у нашу народну књижевност, замислимо од прилике барем приближно налик на ону, што је Х. Брандес описао као шесту латинску редакцију[11]. Појава дјеце, која несиновски поступају према родитељима, у њој је од особитог интереса, а занимиво је и то, што у овој одвојитој редакцији Павао коначно пита, што је с душом његова оца, м а ј к е м у, браће и пријатеља. Арханђео му јавља туробну вијест, да је сва његова ближа својта у п а к л у, а апостол моли дозволу, да их може видјети . . .

---

[8] Памятники отреченной русской литературы II, Москва 1863, стр. 58. Српских текстова тога апокрифа нађи је у Русији и по дослије необјављеним рукописима (Сперанскиј-Јакушкин, Сочиненіи Н. С. Тихонравова, I древнимъ русскимъ литература, Москва 1898, Примѣчанія стр. 62-63).

[9] Л. Шепелевич, Этюды о Дантѣ. I. Апокрифическое „Видѣніе св. Павла" II, Харков 1892, стр. 38.

[10] Ма да је J. E. Grabius почетком осамнаестога вијека имао прилике видјети у Инглешкој рукопис „Revelatio S. Pauli his tribus diebus, quum conversus et vocatus à Christo cecidit in terram, nihil videns, ostensa sibi per Sanctum Michaël de poenis multiplicibus Purgatorii et inferni horribilibus, et quis primus impetravit à Domino requiem animabus, in purgatorio permanentibus, in singulis diebus Dominicis usque finem mundi subsequentibus" (Spicilegium SS. Patrum I, Oxford 1700, стр. 85), опет се је дуго времена држало, да је тај апокриф изгубљен. Тако је мислио и Ф. Лике (Lücke) у својој књизи „Versuch einer vollständigen Einleitung in die Offenbarung Johannis und die gesammte apokalyptische Litteratur" (Bonn 1832, стр. 50-51), на што је Тишендорф (Tischendorf), оцјењујући његов спис описао у смотри Theologische Studien und Kritiken 1851 (XXIV, 2, Hamburg стр. 439-452) један грчки рукопис Павлова виђења („Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἅπερ αὐτῷ ἀπεκαλύφθη, ἡνίκα ἀνέβη ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα"), што га је нашао обилазећи италијанске библиотеке, а позније га је потпуно издао у своме зборнику Apocal. apocryph. (стр. 34-69).

[11] Visio S. Pauli. Ein Beitrag zur Visionslitteratur, Halle 1885, стр. 39-40.

У осталом већ је В. Јагић примјетио[12], да при разматрању ове пјесме не смијемо изгубити из вида ни други један апокриф врло, готово бисмо казали потпуно, сличан Павлову виђењу, познато „Хожденије Богородици по мукам". И тамо се јављају различни степени изгарања, долазе „кривопрѣтворници право твореще криво, а криво право", каматници, они, који нијесу пазили кумове, итд. Познато је, да готово ни један апокриф није ушао у словјенску књижевност, а да га наши преводници нијесу прерадили, врло често измијенили би у њему и повеће партије, дали томе комаду неки национални колорит — ако је дозвољено рећи[13]. Тако беспорно треба схватити све списе, о којим се је обично мислило, да су код нас настали под упечатком богумилске јереси, па се томе практиковању није отео ни Богородичин поход[14]. Та легенда

[12] Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga I, Загреб 1867, стр. 90-91.

[13] И. Ј. Порфирев, Апокрифическим сказанім о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, по рукописямъ Соловецкой библіотеки (Сборникъ отдѣл. русск. языка и слов. Импер. Академіи Наукъ LII, 4, стр. 1-2).

[14] Занимиво је напоменути, да је грчко παῦ ἡ ἁγία κυριακή, τὸ τεῖχος τῶν χριστιανῶν српски преводник превео где је ćте петка мр'ска поука'а. Очито је, да му је ту лебдјела пред очима свеза, у коју је наш народ довео св. Петку и кћер јој св. Недјељу! Култ св. Петке јавља се код Јужних Славена врло рано; Бугари на њен дан смакну јање и пазе, да му крв не пролију (И. Снегирев, „Русскіе простонародные праздники и суевѣрные обряды" I, Москва 1837, стр. 144), а код Срба је то поштовање нарочито ојачало, кад је султанија Милица донијела моћи те светитељке у Србију (Архіепископ Филаретъ, Святые южныхъ славянъ II, Чернигов 1865, стр. 150), а да је то почитање и иначе било раширено доказују ријечи бугарског патријарха Јевтимија: Нь кто оубо тоіе по чести изрѣчитъ дѣянїа же и чюдеса, кто благодѣянїа и застоупленїа и прѣдстательства, имже къвѣщаетъ, имже къ Трактї, Трьновѣ же и Мисїи и Дал'матїи, не тъчїю же ихъ и по въсменї'ски тоіе wкрѣштиши wвносимо имъ (Starine IX, стр. 53). И Недјељу је код нас народ дано персонифицирао, што је у осталом био случај и другдје по Јевропи (А. Весселовски, „Недѣлы-Анастасіи [Domenica-Anastasia] и Пятница-Параскева", Журналъ Мин. Народ. Просвѣщенія 1877, фебруар, стр. 186-252). Поштовање Недјеље нашло је код нас релативно рано одзива и у умјетној пјесми (В. Вулетић-Вукасовић, „Čakavske starinske pjesme na čast svetiem i sveticama Božjim", Задар 1880, стр. 7-9), а народ је и сада замишља као персонифицирану светицу (М. Крачманов Ваљавец, Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici², Загреб 1890, стр. 111-116), као особу изнакћжену с тога, што је људи муче не светкујући њен дан (Гласник земаљ. музеја 1890, стр. 116). Недјеља се готово нераздружно јавља уз Петку, народ се њима двјема уједно утјече у невољи

била је позната и у нашој књижевности[15], но, што је од особитог интереса, она је у српском руху, дјеломично изгубила основну намисао грчкога оригинала[16], у српској прерадби поход Богородичин не буди у нама самилост према душама патника, он не истиче ни из далека бесконачно милосрђе Господње[17], па нас све то увјерава, да је у доба, кад су тонови тога апокрифа прелазили у народну литературу, текст ове визије био код нас у осакаћеном облику, без Маријиних коначних молитава, онаков од прилике, како га налазимо у једном украјинском зборнику новијега времена, гдје Дјева, обашавши муке страдалника, свој поход докончује карактеристичним ријечима: „**По дъклолъ ихъ да кѣдетъ цѣлъ**“.[18] И, одиста, слично наше „**Селско перечїстѣ кїи ѡ прощенїе мѣскамй**“ некритички је објавио М. М. Вукићевић према једном рукопису из конца XVIII вијека[19]. Надодамо ли томе, да су и црквене проповиједи о Богородичину заузимању за патничке душе

(Б. М. Главић, Narodne pjesme, Дубровник 1889, стр. 66-75), а занимиво је, да су, како народ пјева, обе светиње биле у оловном сандуку у манастиру Хиландару. Харамбаша Мијат мислећи, да је у том сандуку црквено благо, отворио га је баш у часу, кад се је Петка чешљала (М. Д. Станић, Српске народне песме и разне приповедке, Биоград 1869, стр. 50-55. У једној сличној варијанти те пјесме каже се, да је војвода Коча разбио златни сандук у манастиру Трњу, како је у њем нашао дјевојку Ружицу и полубио је. Тим се је грдно огријешио о светињу, јер дјевојку није смио нико цјеливати — то је била св. Недјеља, кћерка „свете Петке, српске старе мајке“ [М. С. Милојевић, Песме и обичаи укупног народа српског II, Биоград 1870, стр. 26-27]).

[15] В. Јагић штампао је један глагољачки текст из XV в. („Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga“, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku IX, Загреб 1868, стр. 110-118), један српски текст из истога доба изнио је Тихонравов (цит. дјело, стр. 30-39), а има их још у рукописима српске редакције (С Новаковић, Starine X, стр. 180-181; А. Попов, Описаніе рукописей и каталогъ книгъ церковной печати библіотеки А. И. Хлудова, Москва 1872, стр. 486).

[16] Грчке текстове штампали су: Срезневски (Извѣстия II.го отд. Имп. Акад. Наук. X, стр. 552-574) А. Васильев (Anecdota graeco-bysantina I, Москва 1893, стр. 125-134) и J. Armitage Robinson (Texts and Studies Contributions to biblical and patristic Literature II-3, Cambridge 1893, стр 115-126).

[17] Н. К. Бокадоров, „Легенда о Хожденіи Богородицы по мукамъ“ (Изборникъ Кіевскій, спис у част Флоринскога, Кијев 1905, стр. 70).

[18] И. Франко, Памятки українсько-руської мови і літератури IV, Лавов 1906, стр. 159-163).

[19] Гласник земаљ. музеја 1901, стр. 65-66.

биле народу на дохвату[20], те да код нас, сјем тога народ и иначе Дјевичино име замјењује називом Огњана Марија[21], биће нам потпуно јасно, како су беспорно неки дјелови те визије ушли у народну литературу.

Основни облик ове наше народне пјесме можемо, дакле, замислити, да се у ствари није разликовао од пјесме „Како је у паклу" Павлиновићеве збирке[22], био је од прилике налик на текст „Сестара светога Петра"[23], додавши му партију о удовици из „Гријешне удовице у паклу"[24]. Таков текст ми, у осталом, имамо готово у пјесми „Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и

---

[20] Нарочито по западним крајевима нашега народа чешће успије Богородица, да мјерила арханђела Михајла превагне тако, да се иначе гријешна душа ради било кога добра дјела спаси (Ф. Курелац, Jačke ili narodne pesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i železnoj na Ugrih, Загреб 1871, стр. 190; Hrvatske narodne pjesme, што се pjevaju po Istri i kvarnerskih otocih, preštampane iz „Naše sloge", Трст 1879, стр. 3-4). У то Маријино заузимање вјерују и Словенци (К. Штрекељ, Slovenske narodne pesmi I, Љубљана 1895-1898, стр. 417-422).

[21] Ср. у Караџића (цит. дј., стр. 1-4) пјесму „Свеци благо дијеле", гдје се јавља „Блажена Марија" (једнако и у И. С. Јастребова, Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ, Петроград 1886, стр. 237-239 [изд. од г. 1889, стр. 254-256)], а у „Опет то, али друкчије" (цит. дј., стр 4-7) мјесто ње је „Огњана Марија". Исто тако у „Дријему св. Николе" (Броз-Босанац, Hrvatske narodne pjesme I, Загреб 1896, стр. 25-26) сусрећемо „Огњану Марију", док у једној варијанти те пјесме у истом зборнику (цит. дј., стр. 486-488, подједнако и код Г. А. Николића, Српске народне песме из Срема, Лике и Баније, Нови Сад 1889, стр. 19-20) мјесто ње ступа „Христа Бога мајка". И код Бугара у сличним пјесмама о светачким зборовима јавља се „Огњана Марија" (К. Миладинов, Български народни пѣсни, Загреб 1861, стр. 61-62), а гдјекад је и код њих за столом замијени „пресвета Марија" или „Божја мајка" (Сборникъ за народни умотворения II, стр. 26-27; Периодическо списание на българското книжовно дружество, Брајила 1876, св. 11-12, стр. 157-158). Занимиво је уз то напоменути, да Словенци недалеко Трста зову Благовијест, дакле Маријино навијештење, „Ognjénica" и „Glavnjénica", те вјерују, да тога дана (25 марта) падне с неба ватра, која животом загрије усјеве (Ф. Ерјавец, Iz pótne torbe [Letopis Matice Slovenske, Љубљана, 1879, стр. 137; 1880, стр. 161]).

[22] Броз-Босанац, цит. дј., стр. 35-36.

[23] Караџић-Врчевић, Српске народне пјесме из Херцеговине, Беч 1866, стр. 305-306.

[24] Караџић-Врчевић, цит. дј., стр. 309-310. Слична јој је и „Мађеха у паклу" (Броз-Босанац, цит. дј., стр. 28-39).

паклу" Петрановићева зборника, гдје Богородица пролази кроз десет паклених клијети, да коначно приспије до росне ливаде — раја[25]. Пјесма је у потпунце провидној вези с апокрифом о Богородичину походу, а за нас је, међу тим, од особитог интереса, да се и тамо јавља крчмарица, што је присипала воду у вино и варала мужа, као и осуђеник, који је ногом родитеље тукао[26].

[25] Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине, Биоград 1867, стр. 11-20.

[26] Готово поуздањем могли бисмо устврдити, да је схватање сваког појединог гријеха, ради кога страдају душе у „Огњаној Марији у паклу", настало под упечатком свећеничких опомена на исповијести. Да се особе, које су тукле родитеље у првом реду баш с тога муче у паклу, вјерује цио наш народ (Hrv. narod. pjesme .. preštampane iz „Naše Sloge", стр. 28; Р. Ферд. Плохл-Хердвигов, Hrvatske narodne pjesme III, Вараждин 1876, стр. 58-59), а то је вјеровање и иначе раширено у цијелом Славенству. Код Чеха, на примјер, осуђене су на вјечне муке личности, које су само и помислиле дотаћи руком родитеље (Ф. Сушил, Moravské národné písne s nápevy do textu vradenymi, Брно 1860, стр. 43-44. И код нас је у паклу онај, ко је на оца и мајку „замахнуо, а не ударио" [Караџић-Врчевић, цит. дј., стр. 306]), а то је мишљење раширено и код Пољака и код Русина (А. А. Потебња, Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ II, Варшава 1887, стр. 780). Крчмарицу, која је у вино присипала воду, и Словенци мећу у пакао (К. Штрекељ, цит. дј., стр. 423-426) итд.

(Свршиће се).

TRAGEDIJA U KVERETARU.

Prof. W. baron Ljubibratić.

Bijaše god. 1859. Pred čarobnim Lokrumom, tim draguljem izmedu Dalmatinskih otoka, stajaše usidrena ratna lada *Triton*. Nesretnim se slučajem upali barutana lade, koja prsne u vazduh i rastrijeska se, a sva momčad, do jednoga mornara, nade svoj grob u hladnijem valovima mora. Tom prigodom dode nadvojvoda Maksimilijan u Dubrovnik, posjeti Lokrum, te ga, začaran i zanesen njegovom krasnom prirodom, kupi u Miha Tomaševića, da za sebe i svoju mladu suprugu, lijepu Karlotu, sagradi na njemu vilinske dvore. U tome zakutku, u tihom miru, daleko od svijeta i političkih trzanja, običavaše nadvojvoda sa svojom suprugom sprovoditi svake godine nekoliko mjeseca. Ali ta sreća ne potraja dugo. Sjena prijestolja, sjaj krune izmami nadvojvodu iz svoje samoće, da u dalekom Meksihu postavi na svoju glavu znak carske vlasti, da utemelji novu dinastiju. Ali, kako se prevario! Carska se kruna pretvori na njegovoj glavi u trnovu krunu, a prijestolje bude njegov grob.

Uprav se sada navršilo četrdeset godina, da je viteški Maks bio smaknut u *Queretaru;* četrdeset je godina prošlo od dana, kad je ubojito tane prekinulo nit života, puna djelatnosti i rada. Ovu prigodu upotrebljavamo, da u kratko ocrtamo tu tragediju.

* * *

U južnom kraju sjeverne Amerike, izmedu 15° i 32° sjeverne širine, prostire se, sežući od jednoga Oceana do drugoga, visoka ravan Meksiho, tri puta veća nego Austro-Ugarska monarhija. Tropsko sunce svojim žarkim zrakama čini od cijeloga toga velikoga kraja čudnu i bujnu vegetaciju.[1] Kulturan

[1] Tu su, okrom američkog bora, cempresa i hrasta, bez hlada šume gorostasnijeh juka sa kitama svojih ljiljana a na jukama hilandsije, nametnice,

narod indijskog roda, čija kultura ima dosta sličnosti s onom staroga Egipta, bijaše ondje, već nekoliko stoljeća prije nego je noga Evropljanina stupila na novi svijet, položio temelj silnoj moćnoj državi. Bijaše XVI. stoljeća, kad Fernando Cortez poruši ovo indijsko carstvo, te cijelu zemlju izruči vlasti svojega suverenskoga gospodara, Karla I. od Spanije. Cortez postupaše pri tome tako okrutno, nečovječno, brutalno, da nije moguće inače nego riječju *razbojnik* prevesti počasni naslov *Conquistadores*, pridodan njemu i njegovim drugovima.

Ironične su riječi talijanskoga pjesnika Parini, ali ironija je ljuta, krvava, jer nam najbolje osvijetljuje mnijenje cijeloga ondašnjega društva, kojemu u pogledu vlastite koristi ništa ne bijaše sveto. Govoreći o otkrićima Corteza i Pizzarra ovako se izjavljuje:

e ben fu dritto
Se Cortes e Pizzarro *umano sangue*
Non istimâr quel ch'oltre l'oceano
Scorrea le umane membra: e se, *tonando*
E fulminando, alfin *spietatamente*
Giù dai grandi balzaro aviti troni
Re messicani e generosi Incassi;
Poi che nuove così venner delizie,
O gemma de gli eroi, al tuo palato.

Nego Španjolsku stigne i zaslužena kazna. Tek tri stoljeća nakon onih razbojničkih osvajanja Corteza i drugova mu ona spade s one visine, na koju se bijaše popela kao prva kolonijalna država cijeloga svijeta. Pravednost učini, da djeca i od djece djeca budu kažnjena sa zločinstava počinjenijeh od pradjedova, jer pisano stoji:

Molte fiate già pianser li figli
Per la colpa del padre.

---

sa krasnim cvijećem i razni ananasi. Gdje nema vode ni zemlje, podižu se i pružaju se razne agave zubastog i debelog lišća sa cvijetnim metlicama, koje oživljuju pustoš. Tu je i agava, koja dava žestoko piće, narodnu *pulkvu;* tu su bodljikavi kaktusi sa hladnim voćem i raznovrsnih formi i opuncije, na kojim živi crvićina za purpuru. Tu su golemi kukuruzi puni ećera i gojni, kao nuti u svom prvom zavičaju, a od brašna njihovog zrnja prave Meksičani narodne *tortilje.*

Tri je stoljeća vladao u Meksihu brutalni španjolski režim, ali rob napokon rastrgne svoje okove.

1808. godine biše Burbonci istjerani iz Španije, a to bi znak ustanka i u dalekom novomu svijetu. Od godine 1810. do 1821. trajaše ustanak, a posljedica mu bijaše, da se Meksiho ocijepio od Španjolske, a proklamacijom *Augustina Iturbides-a* bi Nova Španija proglašena slobodnim neodvisnim Meksihom. Ova proklamacija bi narodu pročitana dne 21. februara 1821. Ali se odmah pokazaše sve zlokobne posljedice španjolske anarhije. Narod osloboden teškoga jarma tudinskog gospodstva odluči da sam sebi skroji svoju sudbinu, ali se u tome pokaza tako neodlučan, tako nestalan, da iz jedne pogrješke padaše u drugu. Iza kratke vladavine Iturbidesa, koji je već tri godine nakon spomenute proklamacije, 1824., bio ustrijeljen u *Padilli*, bi u Meksiho uvedena republikanska vlada. Tada se razmahne strahovita borba izmedu pojedinih stranaka; jači nastojahu da se domognu naj viših mjesta, a mlada tek oslobodena država hrlijaše uslijed tih nutarnjih trvenja u susret stalnoj propasti.

Mjeseca marta godine 1846. uspije Sjevernoj Uniji da otrgne i sebi pripoji naj bogatije i naj ljepše krajeve Meksiha: Kaliforniju, Teksas i Novi-Meksiho. Ovaj teški udarac mješte da opameti stanovnike, te da ih sakupi pod zajedničku zastavu, izazva naj goru anarhiju. U tako nesretnim političkim prilikama zamisliše neki od videnijih Meksihanaca osnovu, da utemelje prijestolje, koje bi ponudili kakvom španjolskom princu, te bi bio toliko jak, da neredu učini kraj i dovede opet svu zemlju u kolotečinu mira, reda i blagostanja. Oko ovih se državnika sakupi lijepa četa istomišljenika, koji se nazvaše *Imperijalisti*. Ali se odmah stvori i druga, daleko jača stranka, koja zahtijevaše republiku. Ovi nazrijevahu spas zemlje jedino u priličnim liberalnim reformama, te se stoga i nazvaše *Liberalci*. Pošto ni jedna ni druga stranka ne htjede da popusti od svojih nazora, plane opet građanski rat, koji se dovrši gogine 1860. bitkom kod *Calpulapam*, u kojoj održaše pobjedu liberalci. Vode imperijalista moradoše zapustiti domovinu, da potraže utočište u Evropi, a odvjetnik *Benito Juarez*, glava liberalaca, bi izabran predsjednikom republike i kao takav također priznat i od zastupnika stranih velikih vlasti.

Odvjetnik Dr. Benito Juarez bijaše potomak indijskih roditelja niskoga staleža. Ustrajnost, odlučnost, željezna volja pomogne mu da se od jednostavnoga pastira popeo do naj viših časti u državi.

Tijekom već spomenutih građanskih ratova bi izvršena u Meksihu silesija svakovrsnih nasilja na stranim podanicima zemlje, a osobito Englezima, Španjolcima i Francezima — nasilja, koja se u svakoj periodi nutarnjih nereda i prevrata kušaju opravdati političkom nuždom. Zastupnici se spomenutih vlasti potužiše s ovih nasilja, ali Juarezova vlada, mješte da uvaži tužbe, da na koji god način dode u susret traženoj zadovoljštini, izjavi ne samo da ne može dati nikakve zadovoljštine, već da za dvije godine ima obustaviti isplaćivanje dugova i zahtijevane naknade, jer da se nalazi u teškim novčanim neprilikama. Na to odgovoriše one tri vlasti osobitom notom. 17. jula 1861. bijaše Juarez potpisao dekret, kojim se obustavljaše isplaćivanje dugova i naknade Engleskoj, Španjolskoj i Franceskoj, a već 31. oktobra iste godine ove tri vlasti ugovoriše u Londonu savez, da zajednički štite interese svojih podanika u Meksihu i da republiku prinude na izvršenje svojih obveza. Mjeseca januara god. 1862. osvane u *Veracruz*-u združeno brodovlje englesko, francesko i španjolsko, te odmah započeše zajedničku akciju protiv nove republike, a da prije ne navjestiše rat. Nego ovaj trojni savez ne imadaše dug opstanak. Zahtjevi Franceske bijahu tako pretjerani, da ostale dvije vlasti ne mogoše uz nju nikako pristati, i tako se dogodi, da je naj prije Engleska, koja odmah bijaše uvidjela da iz te akcije ne će ništa ili jako malo dobiti, istupila iz saveza, a nekoliko vremena kasnije učini i Španjolska isti korak. Uslijed toga ostade jedina Franceska na bojnom polju, što joj bijaše i po volji, jer pitanje naknade bijaše stupilo od nekoliko vremena u novi stadij, te se prometnulo u akciju velike izvanjske politike.

To se pokaza odmah iza odlaska englesko-španjolskoga brodovlja. Ma i da se Juarez bijaše u preliminarima od *La Soledad*, 23. februara 1863., izjavio spravnim da zadovolji p r a v e d n i m zahtjevima Franceza, ovi ne obustaviše započetu vojnu, već je naj energičnije nastaviše, poduprti u tome od jake pomorske i kopnene vojske. Uz naj brutalnija i naj okrutnija

zločinstva prodirahu Francezi u nutarnjost zemlje rušeći, pljeneći, paleći, pustošeći sve kuda prolazahu. *Puebla* bi jurišem zauzeta, glavni grad Meksiko zapremljen, Juarez prisiljen da potraži zaklonište u nepristupnim nutarnjim krajevima zemlje. Ovom se prigodom ne može premučati, da se Francezi podniješe u republikanskom Meksihu isto kao Cortez, voda bandita, u carevini viteških *Azteka*.

Nego, sada nam se nameće pitanje, koju svrhu imadaše Franceska pred očima, kada preduze aneksiju Meksika svojoj vlasti? Kratak izvještaj događaja u Sjevernoj Američkoj Uniji daće nam lako i odmah odgovor.

Pitanje robova bijaše izazvalo građanski rat između romanskih — južnih — i germanskih — sjevernih — država. Rat, koji pod pepelom tinjaše već od dulje vremena, bukne aprila 1861. takovom silom, poprimi tolike dimensije, da je historija zabilježila samo malo sličnih ratova. Činilo se, sudeći po uspjesima, da će ustanici održati konačnu pobjedu, jer jug pobjedi nekoliko puta svoje sjeverne protivnike, tako da za konačni uspjeh niko ne bijaše u dvojbi, i to obzirom na valjane vojskovode i dobro opremljeno brodovlje južnih država. Na tome se konačnom uspjehu osnivaše cijela zgrada Napoleonove vanjske politike. K tomu bijaše mu i poznato, da u južnim državama prevladuje aristokratični elemenat, čije vođe simpatizovahu s četicom imperijalista u Meksiku.

Napoleon započe vojnu protiv Meksika pod izlikom da traži zadovoljštinu i ratnu naknadu, ali njegova prava namisao bijaše da na ruševinama slobodne republike podigne prijestolje, čiji će jedin oslon biti Franceska. Ova veza trebalo je da ima za posljedicu, da novo carstvo Meksiha bude savezna država i ovisna od Franceske. Nadalje imaše da bude i zaleđe secesionističnim južnim državama, koje bi bile imale, da nakon konačne pobjede aristokratičnoga elementa i imperijalistične ideje razvrgnu anglosasku Uniju. Napokon se imaše na ruševinama velike sjeverno-američke republike podići velik broj monarhističnih državica, koje bi sve skupa, isto kao i Meksiho, imale stajati pod protektoratom Franceske.

Kako se vidi iz onoga što se reklo do sada, trostruka bijaše korist, koju crpaše Franceska iz svoga pothvata protiv

republike Meksiha. Naj prije bi bio za uvijek uništen u novom svijetu demokratsko-republikanski princip; zatim bi na mjesto anglosaskog roda stupilo romansko pleme u cijelom svojem sjaju i svojoj moći; napokon bi sjeverna Amerika postala za Francesku ono, što bijaše Indija za Englesku. Uspjeh ove politike jamčio je Franceskoj ne samo u Evropi, već i u novom svijetu prvo mjesto.

Ovaj krasni san vanjske politike tako zamami svojim sjajem Napoleona, da mu se prepusti sa cijelom svojom dušom. Ali, mješte da vidi pobjedu svojega plana, sruši se u propast.

Dok se o ovoj politici govorilo i raspravljalo na franceskom dvoru, življaše na ubavoj obali jadranskoga mora, u neposrednoj blizini Trijesta, u svojem vilinskom dvorcu *Miramaru* nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan Josip. Ma i da mu ne bijaše nego 30 god., mogao je sa ponosom i zadovoljstvom gledati na svoju prošlost, jer toliko kao vrhovni zapovjednik austrijske ratne mornarice, koliko kao glavni guverner lombardijsko-venecijanskoga carstva bijaše stekao neprolaznih zasluga. Sada življaše sa svojom suprugom Karlotom u čarobnom svojem dvorcu, baveći se isključivo i jedino svojim obljubljenim predmetima: glazbom, slikanjem i pjesmom.

U tišini ove tako mile zabiti dođe k njemu s franceskoga dvora oficijalni upit, da li bi bio voljan sjesti na prijestolje, te se imaše utemeljiti u Meksihu. Nadvojvoda Maksimilijan bijaše se već godine 1856. sastao sa Napoleonom u St. Cloudu, ali tada se ne prozbori ni riječi o Meksičkoj kruni, stoga je shvatljivo, da je oficijozni upit franceskoga cara zapanjio i donekle smeo Maksimilijana.

Kako nam odgojitelji nadvojvode u svojim uspomenama pripovijedaju, pokaza Maksimilijan već u prvoj mladosti sasvim romantičnu prirodu. Idealnost njegove duše izbijaše iz svakog njegova djela, iz svake njegove riječi. Njegov duh, stvoren i pristupan svemu, što bijaše plemenito, lijepo, uzvišeno, ne sanjaše nego o velikim djelima, o lovorikama. Lasno je razumjeti, da je Napoleonova riječ jako i silno djelovala na ovako romantičnu dušu. Malo po malo zaokupi Maksimilijanovo srce čvrsto uvjerenje, da bi njemu povjerena zemlja, pod njegovim blagim skeptrom, došla do potpune sreće, kad bi se samo ispunila

namisao silnoga Napoleona. Idealista, kako bijaše, ne pomisli, ko je onaj te mu nudi krunu; ne posumnja o iskrenosti onoga, te ga pozivaše na prijestolje.

Kroz to se vrijeme izmijeni velik broj depeša izmedu Miramara i Pariza. Napoleon pisaše budućemu caru Meksiha, da u svim vladalačkim kućama Evrope nema princa, koji bi bio dostojniji od njega — Maksimilijana — da se ovjenča krunom Meksiha, tim više što je i prvi kršćanski vladar Meksiha bio iz Habzburške porodice.

Odgovor Maksimilijana na ove laskave riječi franceskoga samovladara bijaše toli prirodan, koli logičan. Nadvojvoda hotijaše znati, što o tome misli cijeli Meksihčki narod.

Već ovaj upit bijaše donekle pristajanje sa strane Maksimilijana na ponudu Napoleonovu. Da ga sasvim predobije za svoju ideju, ne trebaše mnogo. Napoleon III. bijaše, isto kao i prvi istoga imena, velik majstor u stvaranju plebiscita. Nekoliko sedmica iza poznatoga upita nadvojvode stigne odgovor, da se je gotovo cijeli narod u Meksihu u velikoj svečanoj javnoj skupštini jednoglasno izjavio za Maksimilijana, kao cara na novom prijestolju.

Ova vijest uništi svaku sumnju u srcu nadvojvode, koji po tom ne imadaše razloga da se krati postaviti na svoju glavu carski vijenac. Napoleon se smatraše u tom času potpuno sretan: njegova politika bijaše pobjedila, a k tomu našao osobu sasvim prikladnu za svoje nakane i namjere.

Ali, da je nadvojvoda mogao malo dublje zaviriti u tajne one izborne komedije, ne bi se bio za stalno primio carske krune. Istina je, da u onoj skupštini nije bilo ni riječi o republici, ali to se ima pripisati prisutnosti franceske vojske i zveketu franceskoga oružja. I, dok su Meksičani na taj način morali glasovati za monarhiju, proklinjahu u svojem srcu one, koji silom hotijahu da im unište slobodu; koji im otimahu pravo, da sami odluče o svojoj sudbini.

Nego u neposrednoj blizini nadvojvode bijaše ljudi, koji ne vjerovahu niti Napoleonu, niti pučkoj skupštini Meksihapaca. Njihove opaske i primjedbe ne ostadoše bez uspjeha, jer baš iz toga doba imamo pouzdanih vijesti, da Maksimilijan bijaše neodlučan, da se za uvijek odijeli od svoje mile domovine. Teško

je reći, da bi se Maksimilijan bio odlučio na onaj korak, da ga nije njegova supruga Karlota svojim optimističnim nazorima sklonula, da već jednom posegne za krunom, koja mu, kao zdrela jabuka, padaše u njedra. Tako se dogodi, da se Maksimilijan, dne 10. aprila 1864., u cerimonijalnoj dvorani u Miramaru primi ponudene mu krune. Iz Meksiha bijaše došla u Evropu naročita deputacija imperijalista, čiji voda *Gutierez de Estrada*, uzvišenim riječima pozdravi nadvojvodu kao cara Meksiha. Na franceski pozdrav odgovori Maksimilijan španjolski, te se svečano zakune, da će uvijek i svakom prigodom čuvati i štititi prava Meksiha, da će mu biti na srcu jedino sreća i blagostanje povjerenoga mu naroda. Kada, pri koncu Maksimilijanova govora, poslanici trokratnim *Živio* pozdraviše nadvojvodu kao svojega cara, zaoriše topovi u Miramaru i Trijestu, a na toranj nadvojvodina dvorca bi podignuta meksička zastava, kao znak, da je državni čin krunisanja bio dovršen. Još istoga dana potpisa Maksimilijan, kao slobodni vladar Meksiha, onaj poznati ugovor s Napoleonom, po kojemu se novi car obveza, da će u svemu priznavati vrhovni auktoritet Franceske, koja opet sa svoje strane obeća, da će i novcem i vojskom podupirati novoga cara.

Tri dana nakon toga čina zapusti Maksimilijan svoj ubavi Miramar, da se tri godine kasnije povrati u domovinu kao lješina.

Za 14. aprila (1864.) bi određen odlazak. Dan ne mogaše biti ljepši, sunce sjaše u svem svojem sjaju, a modro nebo, bez ijednoga oblaka, kao da hotijaše pozdraviti novoga vladara. U Miramaru i u okolici bijaše neobično živo. Put od Trijesta do nadvojvodina dvorca bijaše gotovo pun i kočija i ljudi, a more vrvijaše od raznih čamaca, većih i manjih lađa. *Novara*, kojoj se sa strane bijaše postavila franceska fregata *Themis*, bijaše već spravna da digne sidra. Pô sata prije odlaska izruči deputacija iz Trsta caru Maksimilijanu umjetno izrađenu adresu, na kojoj bijaše više od 10.000 potpisa. U adresi se grad zahvaljivaše na primljena dobročinstva, te žalošću vidaše nadvojvodu gdje se dijeli od jadranskih obala i željaše mu svaku sreću u novom svijetu. Ovaj dokaz ljubavi, privrženosti i poštovanja silno se kosne Maksimilijanova srca, tako da je jedva mogao

sakriti svoje duboko ganuće. Kada pak načelnik Trsta u svoje ime i svojih građana pozdravi nadvojvodu za posljednji put, suze su mu se lile niz lice. Pred dvorom se međutim bijaše sakupilo veliko mnoštvo svijeta, da ga posljednji put vide, da se s njim oproste. Svijeta bijaše toliko, da je bio mal ne sasvim zapriječen prolazak. Napokon dođe nadvojvoda i njegova pratnja do obale, gdje čekaše čamac, raskošno urešen, da ih odvede na *Novaru*. Topovi zagruvaše, a *Novara* izvjesi meksičku zastavu. Nadvojvoda se ukrca. Uz neprestano gruvanje topova, praćen od fregate *Themis*, kojoj bijaše naređeno od franceske vlade da s nadvojvodom pođe u Meksiko, te od šest Lloydovih brodova i bezbroj drugih većih i manjih lada ostavi Maksimilijan trijestinsko pristanište. Lloydovi parobrodi ispratiše *Novaru* do Koparskog rta, zatim se vrnuše natrag. Sav prizor odlaska tako djelova na nadvojvodu, da se, netom mogaše, zatvori u svoju kabinu, gdje ostane do slijedećega dana.

Nadvojvoda upravi tijek prama *Civitavecchia*, gdje se iskrca, da pođe u Rim na poklon papi. Iz Rima krene dalje, te se nakon 44 dnevnoga putovanja usidri 28. maja 1864. u luci *Veracruz*.

Pod upečatkom onih onako srdačnih, onako iskrenih dokaza ljubavi i privrženosti pri odlasku iz Trijesta moraše nadvojvoda da se silno razočara, kad je sa svojim brodom ušao u luku Veracruz. Ma da i fregata *Themis* bijaše odjedrila naprijed, da najavi dolazak cara, niko se ne nađe u luci da dočeka vrhovnoga gospodara zemlje. Novi vladar Meksiha bijaše stupio u svoje carstvo, ali se njegovi podanici sakrivahu da ga ne dočekaju. Neugodno čuvstvo osvoji Maksimilijana i njegovu pratnju; zlokobna slutnja nastajnih nevolja pritisne dušu svih prisutnih. Ovu slutnju pojača izjava zapovjednika franceske mornarice, koja se bijaše već od početka ekspedicije usidrila blizu otoka *Sacrificio*, nedaleko od Veracruz-a, da je put u unutarnjost zemlje opasan, jer su se sakupile čete republikanaca, u namjeri da zarobe carski par.

Ma da ova izjava, kako je prirodno, uznemiri Maksimilijana i drugove mu, bi odlučeno, da se već sutradan krene naprijed. Jaka vojnička pratnja bi određena u zaštitu carskoga para, te tako krene povorka preko *Puebla* prama glavnom gradu.

Imperijalisti, uz sudjelovanje Franceza, bijahu upregli sve svoje sile, da doček u glavnome gradu bude što sjajniji. I zaista, 12. juna ude novi car u svoju prijestolnicu uz neobično slavlje. Osobito Indijanci nastojahu da dadu oduška svojem veselju, uvjereni da je Maksimilijan jedino s toga došao preko mora k njima, da ih oslobodi njihova nesretnoga položaja, te da im pomogne do slave i moći. Povorka, koja pratijaše carevu kočiju, zaustavi se ispred stolne crkve, gdje se odsluži služba božja. Zatim ude novi vladar u svoju polaču. Pred polačom se bijaše sakupilo nepregledno mnoštvo svijeta da pozdravi cara.

Ma da je cijeli ogromni trg pred palačom bio prepun svijeta, vladaše uzoran red i mir. Ne mogaše se reći, da veselje naroda ne bijaše srdačno i iskreno. I baš to osvjedočenje ublaži donekle neugodni dojam pričeka u Veracruz-u, i ako neka neizvjesnost držaše duhove još uvijek u uzrujanosti.

Nego se brzo imalo vidjeti, kakovo je mnijenje vladalo medu Meksičanima o monarhiji. Katastrofa dode iznenada, a posljedica bijaše smrtna osuda nesretnoga cara.

Napoleonov plan cijele meksičke politike osnivaše se na uvjerenju, da će južne države uništiti moćnu Uniju sjevernih država. O pobjedi južnih država niko ne sumnjaše; k tomu maršal Bazaine vodaše sasvim oprezno vojničke operacije franceske vojske, koju pri tome potpomagahu čete dobrovoljaca, te iz Belgije i Austrije bijahu krenule s Maksimilijanom. Pristalice predsjednika Juareza biše kao buntovnici postavljeni izvan zakona, uslijed čega su mnogi od njih i smaknuti. Kao progonjena zvijer bježaše Juarez iz jednoga mjesta u drugo, da spasi svoju glavu. I ako mu prijećaše smrt sa svih strana, ipak ne izdade svoju stvar, uvjeren, da će prije ili kasnije doći čas pobjede a i osvete. I ne prevari se!

Pramaljeća se godine 1865. dovrši sjeverno-američki građanski rat. Ali konačni uspjeh ne odgovaraše nipošto niti nadama, niti iščekivanju moćnoga Napoleona, jer južne države biše hametom potučene, tako da je bio zajamčen triumf anglosaskom plemenu i republičkoj ideji u saveznim sjevernim državama. Ova pobjeda porazi Napoleona, jednim mahom poruši oholu zgradu njegove američke politike. Pripovijeda se, da se, netom je o tome obaviješten, odmah zatvorio u svoju

sobu, gdje je ostao cijeli jedan dan. On predvidi, što se moraše dogoditi. Već nekoliko nedjelja iza toga događaja dobi franceski dvor iz Washingtona poruku: *Amerika Američaanima.* Ova poruka nije djelovala onako, kako se iščekivalo, na franceske političare, koji se još uvijek nadahu, da će se kojekakvim spletkama izvući iz neugodnoga svojega položaja, te se stoga pozivahu na ratno pravo. Ali u Washingtonu nije se znalo za šalu. Videći, da njihove riječi ne postigoše nikakav uspjeh, upotrebiše jasnije riječi u kojima bijaše već i nešto prijetnje: *Sjedinjene se države ne tuže na prisutnost franceske vojske u Meksihu, već na njezino djelovanje, koje ide za tim, da poruši republičku vladu, koja uživaše potpuno simpatije sjeverne Unije, te da na ruševinama te republike podigne monarhiju, pogibeljnu republičkom duhu i nazorima sjeverne Amerike.*

Da franceski dvor i tamošnji političari bolje shvate smisao već navedenih riječi, nadodaše iz Washingtona: *Kao što Amerika nema nikakva prava da u Evropi posreduje na propast tamošnjih monarhija, isto tako nema Evropa toga prava prama Americi.* Ove riječi bijahu dosta jasne, ali ipak u Parizu ostadoše bez ikakva uspjeha. U Washingtonu se počinjalo gubiti ustrpljenje, ali, da se ne bi reklo, da je Amerika odmah posegnula za najstrožim mjerama, a da prije nije iscrpila sva ostala sredstva, poruči još jednom franceskom dvoru svoje mnijenje o Napoleonovoj politici: *Utemeljenje monarhije u Meksihu pomoću evropskih bajuneta protivi se duhu i vladajućim institucijama sjedinjenih država.* Nego u Parizu kao da su bili izgubili glavu. I ako sve poruke iz Washingtona bijahu jasne i shvatljive, političari se okolo Napoleona nadahu, da će postići štogod oklijevanjem, ugovaranjem, a možda i posredovanjem ostalih evropskih vlasti. Na to se vlada Sjeverne Unije odluči na posljednji korak, sadržan u riječima: *Ili će Francuska povući natrag svoje čete, ili će buknuti rat.* Ova kategorična izjava Amerike prisili Napoleona da pozove natrag svoju vojsku, jer čete, koje stajahu Uniji na raspoloženje, bijahu gotovo 20puta jače od njegove vojske u Meksihu, a okrom toga poraz u Americi bio bi povukao u propast Napoleona. I tako franceska vojska dobi nalog, da se povrati u Evropu. Ovaj korak silnoga gospodara svih Franceza pokaza njegovu slabost, a bijaše isto-

dobno preteča svih onih drugih poraza, koji ga srušiše s njegove visine u duboki ponor propasti.

Kad je Maksimilijan to doznao, preseneti se, te se odmah pozove na Miramarski ugovor, po kojemu bijaše mu zajamčena za nekoliko godina vojnička pomoć Franceske. Ali sva prosvjedovanja cara Maksimilijana ne koristiše ništa. Napoleon ostade nepomično pri svojoj odluci, a Maksimilijan se uvjeri, da ga je car gadno prevario.

U tako nesretnim prilikama odluči se Karlota da glavom pode u Evropu, te da pokuša odvratiti Napoleona od svojega nauma, sjećajući ga njegovih riječi i obećanja. Mjeseca avgusta godine 1866. iskrca se u *St. Nazaire* i pode u St. Cloud, gdje boravljaše Napoleon. Predvidajući da će taj sastanak biti za njega nepovoljan i strašan, odluči ne pustiti caricu k sebi pod izlikom da je bolestan. Karlota se ne dade odvratiti od svoje nakane, silom provali u sobu franceskoga vladara, gdje se odigra takav prizor, kakvoga Napoleon nije ni sanjao. Na sve molbe i primjedbe nesretne Karlote odgovori Napoleon prividno hladno, ali u velikoj uzrujanosti, da ne može učiniti ništa za Meksiho. Na te se riječi carica sruši onesvješćena na zemlju. Kad se oporavila, baci se na koljena pred Napoleona, zaklinjući ga da ne zapusti u pogibli onoga, kojega on sam bijaše nagovorio, da posegne za carskom krunom Meksiha. Napoleon, ne obazirući se na njezine suze, molbe, njezino dostojanstvo, reče jednostavno: Gospodo, niti jednoga vojnika, niti jednoga franka za Meksiho! Te riječi djelovahu na nesretnu caricu, koja se napokon uvjeri, da u Napoleonovu srcu ne bijaše niti iskre kakva plemenita čuvstva. Kao pomamna skoči na noge, baci se na cara, te vičući mu u lice: Prokletstvo na tebe, kao na bratoubojicu Kaina, izleti iz sobe.

Iz St. Cloud-a pode Karlota u Rim, da nagovori papu da se zauzme za njezinoga nesretnoga supruga. Pio je IX. primi ljubazno, stade je tješiti, ali joj ne mogaše dati nikakve pomoći. Sijedi glavar Hristove crkve, gotovo sužanj u svojem gradu, u svojoj polači, dugovaše milosti Napoleonovoj ono malo moći što mu bijaše preostalo. Pa kako da se digne proti onomu, koji mu mogaše jedini pomoći da spasi svoju svjetovnu vlast?

Karlota, izgubivši svaku nadu, sve više potištena, krene iz Rima u Miramar, gdje nekoliko mjeseca kasnije — oktobra 1866. — pade u ludilo.

Dok se ovo događaše u Evropi, franceska vojska ostavljaše malo po malo Meksiko. Mjeseca marta 1867. otplovi i posljednji brod iz luke Veracruz-a. Uzalud nastojahu Maksimilijanovi prijatelji da ga nagovore da pođe s njima. Toga ne htjede da učini, smatrajući prijestolje naj dostojnijim grobom jednoga vladara.

Odlazak franceske vojske uskrisi sve nade Juarista, koji već prije no što posljednje čete franceske otploviše bijahu počeli izlaziti iz svojih skrovišta. Juarez, prognani predsjednik, sakupi oko sebe svoje vjerne pristalice te u malo vremena ote imperijalistima nekoliko utvrđenih mjesta. Maksimilijanove čete imadahu u svojim rukama još gradove Meksiko i *Kveretaro*, znatno mjesto i radi svojega smještaja i radi svojih utvrda. Tamo se zaputi Maksimilijan po savjetu svojega ministra *Lareza*, da tako oko sebe okupi čete, koje mu još bijahu na raspoloženju. U carevoj pratnji bijahu i njegova dva glavna generala *Mejia* i *Miramon*. Već 6. marta stade republička vojska podsjedati Kveretaro. Podsjedanjem upravljaše general *Escoledo*. Posada se Kveretara borila naj većim junaštvom, ali njezini redovi postajahu od dana na dan rjeđi, dočim republički ojačavahu sve više svoje čete. Polovicom mjeseca maja bijaše posada sasvim prorijeđena, tako da grad mogaše biti osvojen svaki čas. Što započe republička vojska, to dovrši izdaja. U noći od 14. na 15. maja Maksimilijanov general, *Lopez*, otvori neprijateljima gradska vrata. Maksimilijanu ne preosta drugo, nego da se na milost i nemilost predade neprijatelju. Što je pri tomu boljelo cara naj više, bijaše pomisao, da ga je onaj izdao, koga bijaše obasuo svakovrsnim dobročinstvima. Ali se Lopez ne nauživa dugo plodova svoje izdaje, jer malo za tim umrije u naj groznijim mukama, jer ga bješe ugrizao bijesan pas.

Maksimilijan se nalazaše u rukama svojega krvnoga neprijatelja, Benita Juareza. Bijaše se neprijatelju izručio bez ikakva uvjeta, stoga se postupalo protiv njega i njegovih generala na temelju ratnoga prava. 15. juna, malo iza ponoći, bi

izrečena osuda, na temelju koje Maksimilijan i njegovi generali Mejia i Miramon biše osuđeni na smrt.

Vijest o tragičnoj sudbini nesretnoga cara zapanji svu Evropu. Gotovo se sve veće države zauzeše za njega ali bez ikakva uspjeha. Beč, Berlin, London, Madrid obrate se na Sjevernu Uniju, da svojim posredovanjem spase dajbudi život Maksimilijanov. I ova nastojanja bijahu uzaludna. Juarez zahtijevaše smrt *Uzurpatorovu*, tako u osudi nazvaše Maksimilijana i taj njegov zahtjev morao se ispuniti.

Kilometar, po prilici, daleko od Kveretara, nalazi se visočje *Cerro de la Campana*. Iz tamnice *Capuchinas* povorka se uputi 19. juna u $6^1/_2$ sati u jutro prama Cerro de la Campana. Za osuđenike stajahu spravne tri kočije, u svaku pojedinu bi zatvoren jedan od njih. Pred kočijama stupaše 30 vojnika, a iza istih drugih 15, koji imadahu da izvrše osudu. Povorku zatvaraše 4 bataljona pješadije i 2 eskvadrona konjice. Maksimilijan bješe u crnu odijelu. U istoj kočiji s njime bijaše njegov ispovjednik otac *Soria* i njegov podvornik *Tüdös*. Kočije se zaustaviše nekoliko stotina koračaja od mjesta gdje se imaše izvršiti osuda. Osuđenici sidoše iz kočije da pješke prevale ostali put, jer uzbrdica bijaše odveć velika. Kada dođoše na određeno mjesto, vojnici se postaviše nekoliko koračaja od osuđenika naperivši svoje puške. Maksimilijan pristupi k vojnicima, koji moradahu na njega pucati, dade svakomu po jedan zlatni novac, moleći ih da ciljaju u srce, da mu poštede lice. Zatim se povrati na svoje mjesto. Časnik htjede već da dade znak, da se puca, kad Maksimilijan zaprosi, da mu se dopusti da nešto reče. To mu bi dopušteno.

Njegove posljednje riječi bijahu: *Opraštam svima; molim, da mi svi oproste; želim, da moja krv donese sreću zemlji. Neka živi Meksiko, neka živi sloboda!* Tek što je car izrekao ove riječi, dade časnik znak, vojnici naperiše puške i odapeše. Gusti dim obavi cijelo mjesto. Kad se dim nakon nekoliko časa razrijedio, pruži se prisutnima strahoviti prizor. Maksimilijan ležaše na zemlji, ogrezao u krvi, mahajući konvulsivno rukama i nogama. Tada pristupi k njemu jedan vojnik, koji stajaše u pričuvi, ispali na cara iz neposredne blizine jedan hitac, ali ni taj hitac ne svrši onaj život. Da prizor bude strašniji, upali se

Maksimilijanovo odijelo, tako da otac Soria moraše proliti na njega blagoslovljenu vodu, koju bijaše donio sa sobom da nakon osude poškropi i blagoslovi lješine. Drugi pričuvni vojnik pristupi, ali mu hitac ne upali. Treći vojnik iz pričuve usmrti svojim hicem cara!

Nekoliko minuta prije 7 ura preseli se Maksimilijan na na drugi svijet.

Na istoj se fregati *Navari*, koja bijaše ponosno odvela Maksimilijana u Meksiko, povrati mrtvo tijelo carevo u domovinu, da bude postavljeno uz druge članove Habzburške porodice u kapucinsku grobnicu u Beču.

Kasnije bi od jarbola *Navare* učinjen ogroman križ i stavljen u park Miramara, a na mjestu, gdje se izvršila smrtna osuda, bi sagrađena lijepa spomen-crkvica.

* * *

Pjesnici gotovo svih naroda opjevaše tragičnu smrt nadvojvode Maksimilijana. Mi ne znademo ovo bolje završiti, nego onim poznatim stihovima iz Carducčijeve ode *Miramar;*

Deh come tutto sorridea quel dolce
mattin d' aprile, quando usciva il biondo
imperatore, con la bella donna
a navigare!
A lui dal volto placida raggiava
la maschia possa de l' impero: l' occhio
de la sua donna cerulo e superbo
iva su 'l mare.
Addio, castello pe' felici giorni
nido d' amore costruito in vano!
Altra su gli ermi oceani rapisce
aura gli sposi.
Lascian le sale con accesa speme
istoriate di trionfi e incise
di sapïenza. Dante e Goethe al sire
parlano invano
da le animose tavole; una sfinge
l' attrae con vista mobile su l' onde:
ei cede, e lascia aperto a mezzo il libro
del romanziero.
Oh non d' amore e d' avventura il canto
fia che l' accolga e suono di chitarre
là ne la Spagna de gli Aztecchi! Quale
lunga su l' aure
vien de la trista punta di Salvore
nenia tra 'l roco piangere de' flutti?

Cantano i morti veneti o le vecchie
fate istriane?
— Ahi! mal tu sali sopra il mare nostro,
figlio d' Absburgo, la fatal *Novara*.
Teco l' Erinni sale oscura e al vento
apre la vela.
Vedi la sfinge tramutar sembiante
a te davanti perfida arretrando!
È il viso bianco di Giovanna pazza
contro tua moglie.
È il teschio mózzo contro te ghignante
d' Antonïetta. Con i putridi occhi
in te fermati è l' irta faccia gialla
di Montezuma.
Tra boschi immani d' agavi non mai
mobili ad aura di benigno vento,
sta ne la sua piramide, vampante
livide fiamme
per la tenèbra tropicale, il dio
Huitzilopotli, che il tuo sangue fiuta,
e navigando il pelago co 'l guardo
ulula — Vieni.
Quant' è che aspetto! La ferocia bianca
strussemi il regno ed i miei templi infranse:
vieni, devota vittima o nepote
di Carlo quinto.
Non io gl' infami avoli tuoi di tabe
marcenti o arsi di regal furore;
te io voleva, io colgo te, rinato
fiore d' Absburgo.
e a la grand' alma di Guatimozino
regnante sotto il padiglion del sole
ti mando inferia, o puro, o forte, o bello
Massimiliano. —

Miramar.

Talijanski spjevao **Giosuè Carducci**
preveo Arsen Wenzelides. — Rieka.

O Miramare, kulama tvojim b'jelim
tmurnim ispod oblačna siva neba,
zloslutnijem pticama slični hrle
oblaci tmasti.

O Miramare, klisurâ protiv tvojih
udaraju, s grozna se mora dižuć,
kô da nose pečalnih duša ukor,
valovi sivi.

Oblačnoj u sjeni, a usred drâga
redaju se gradovi utvrđeni
sjetni Piran, Edida, Poreč, Muje,
alemi morski.

Svaki bijes hujeće more tjera
protiv tvojih bedema grebenastih,
s kojih bacaš dvostruk na Jadran pogled,
habzburška tvrdo!

Tutnji nebo duž nabrežinskog žala
crvenkastog. Uvali na dnu i Trst
ovijenu bl'jescima diže glavu
usred oluje.

Kako sve se sm'ješilo lijepog jutra
aprilskoga, kada je izlazio
sa lijepom gospodom plavi care
morem da brodi!

Carske vlasti muževna snaga mirno
njemu s lica s'jevaše. Modro oko
njeg've žene ponosom motrijaše
prostrano more.

Zbogom ostaj sretnijeh dana kulo,
gn'jezdo zalud ljubavi sagrađeno!
Oceanom pustošnim drugi vjetar
nosi mladence.

Puni nada puštaju svoje dvore
ukrašene pobjednim triumfima,
izrekama mudrim. S okvira zalud
Dante i Goethe

odvraćaju njega, kog sfinga neka
okom nepovjerljivim vuče k moru.
On se mirno podaje, a romànsjer
pritvoren osta.

Oh, ne da ga ljubavnih zgoda pjesma
dočekuje kitarâ uz zvuk tamo
u Aztekâ Španiji onoj! Kakvo
dugo po vjetru
Salvorskoga kobna sa râta ide
naricanje valovâ uz plač mukli?
Poju l' mrei venetski ili stare
vještice Istre?
Oh, zlo po te morem kad brodiš našim
na „Novari", habzburški sine, kobnoj!
S tobom brodi Erinja crna, vjetru
raspinjuć jadra.
Gledaj kako sfinga mijenja lice
uzmičući himbena ispred tebe!
To je b'jelo Ivanke lude lice
tvojoj prot ženi.
Odsječena lubanja Antoniette
to se kesi tebi, a smradnim okom
Montezume runjavo žuto lice
upire u te.
Usred strašnih agavskih šuma, koje
vjetar lakim dahom ne giblje nikad,
piramidi stoji u svojoj pireć
modrikast plamen
tropsku kroza zaparu, krv ti njušeć,
bog meksički Hújcilopôtli strašni,
koji brodeć pogledom po pučini
urliče: — „Hodi,
već odavna čekam! Bijelac kruti
tron mi ote, hramove moje sruši....
Dođi žrtvo odana, Karla Petog
unuče, hodi!
Pradjedove ne ću ti sušičave,
il od b'jesa kraljevskog izgorjene, —
šćah ja tebe, biram te, obnovljeni
habzburški ev'jete,
i velikoj Gvatimocina duši,
sunčanim pod čadorom koji vlada,
žrtvujem te nevini jaki čisti
Maksimiljane!" —

Tumač.

Kitica IX. — Maksimiljanov kabinet u Miramaru bio je jednak kabini ratne lađe „Novara". Zidovi bijahu iskićeni slikama („pobjednim triumfima") i latinskim poslovicama („izrekama mudrim"). Nad mjestom, gdje je nadvojvoda učio i radio, visjahu slike Danta i Goethea.

Kitica X i XI. — Prije nego se je uputio put Meksika, Maksimiljan je čitao rijetko belgijsko izdanje kastiljanskih romanasa. Što pjesnik veli da ga „tamo ne dočekuje pjesma ljubavnih zgoda" znači, da ga ne dočekuju pjesme, kakve je čitao u napomenutoj knjizi. — Azteki su meksičko pleme.

Kitica XIV. — Ivanka, majka Karla V., živjela je u ludilu 40 godina.

Kitica XV. — Montezuma bijaše predzadnji vladar slobodnog Meksika.

Kitica XVII. — Hujcilopotli je meksički narodni ratni bog.

Kitica XX. — Gvatimocin je bio sinovac napomenutog vladara Montezume. Obojica padoše u boju sa Španjolcima, osvajačima njihove domovine.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

По равним котарима. Др. А. Тресић-Павичић.

Хрватска литература оскудијева путописним дјелима. Немчић је први обдарио књижевни препород дјелом такове врсти (Путноситнице), које се уз добру поуку читају занимањем. Уз Царићеве „слике из поморског живота" опстоји још по гдјекоје дјело, али без замјерне књижевне вриједноте. Тресић је може се рећи први ударио темеље тој врсти литературе код Хрвата са путописима: а) По Лици и Крбави. б) По Босни и Херцеговини. ц) По мору. д) Полети около Биокова и недавно дјелом По равним Котарима. Како видимо, Тресић се је у њима бавио само својом домовином, да покаже њезине љепоте и да је знаду цијенити и љубити. Он сам каже у „Полетим око Биокова" овако: „Дивио сам се свему, на чему у тућини наћох одраз љепоте и поницах духом пред дјелима генија и природе. Ну никада не хтједох пером описати своја чувства. Само љепотама своје домовине посветих перо и настојах описати њезине горе, њезино море; пољане и долине; водопаде и језера; спиле и шуме; останке умјетности наших отаца и тежње данашњих умјетника, витезова љепоте.

. . . „Хтио сам само и у другима побудити жељу, да виде љепоте наше мајке и да ју љубе . . ."

И доиста бујна пишчева машта и јаки таленат могла је пресликати онако разне слике природних љепота и зачинити их са старинском славом и новим умјећем. Залијеће се у све стране наше домовине, па се вере по „Лици и Крбави", по „Босни и Херцеговини" и оживљује пред нама те земље пружајући нам слике повјесничких догађаја и природних љепота. Као галеб кружи.

„По мору", и јасним бојама слика његове љепоте и силу његове моћи.

Као сури оро полети „около Биокова“ те бистрим оком захваћа и овај крај, па се диви и зори на Биокову и воденој снази Губавице, Напокон се шеће „По равним Котарима“, иде до Бенковца одакле хити, да види бедеме древне Асерије и размишља поврх истрошенот камена промјену свега што опстоји. Залази у башћу, те нас заноси љепотама и мирисом цвијећа, а онда иде до Кличевице, стародревне градине, која је припадала кнезовима Шубићима. Посјећује Врану, гледа рушевине и узвеличава дивски лик пријора Ивана Палижне. Описује Машковићев хан, залази у Брибир и слави Павла I. Шубића. Иде до Манојловца и зури са тиморова у дивље гудуре и ужива над чаром слапа и бујног у наоколо биља. Гледа останке римскога града Бурнума, гдје је било сијело XI. римске легије а данас су само гомиле камења. Мотрећи све те старинске успомене, залази мишљу у давну прошлост износећ нам слике њезине.

И овај је путопис, као и други Тресићеви, написан углађеним стилом, обилном пјесничком дикцијом, пуном фигура и присподоба, богатом ерудицијом те заслужује да сврати на себе позорност читалаца.

Издање је хрватске књижаинице у Задру.

А.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Sveta Gora u prošlosti i sadašnjosti, D. Anastasijevića. (nastavak)

Još u prva vremena monasi su živili ili po manastirima, ili usamljeni. Oni su bili pod vlašću svojih starješina. Pored toga bila je i uprava za cijelu zajednicu na Atonskoj gori; to bješe protat s protom. Pod njegovom direktnom vlasti bio je velik broj ćelija, mjesta bez gospodara i zapušteni manastiri. On je imao i sudsku vlast u odnosima između manastirića.

Pored prote bio je i *sabor* starješina manastirskih i naj uglednijih kaludera za krupnije stvari, koji se s protom skupljao u protatu. Ali je uticaj protov bio osudan i u saboru.

Atonska gora je bila pod zaštitom Vizantinskih careva. *Carigradski patrijarh nije nad njom imao nikakve vlasti osim crkveno-kanonske; nad njom nije bilo nikakve biskupske vlasti.* Tek od XIV. v., povodom borba između manastirâ, patrijarh carigradski i episkop jerisovski počeli su se miješati u Atonske stvari.

Život pocjepkan na sitne manastiriće i njihove filijalke, a sa jakom vlasti protivom traje do u drugu polovinu X. v. Od tada do konca XIV. v. je druga perioda, do pravih upada turskih. Njena su obilježja. 1. Velike lavre, pod zaštitom carskom, oslobođene svake protine vlasti. 2. Pored prote i sabora sad se pojavljuje i vlast starješine lavrâ i tako nastaju dvije stranke. 3. Manastiri su uređeni komunistički sa stiješnjenom slobodom pojedinca a sa neograničenom vlasti starješine.

Ovu drugu periodu otvorio je sv. Atanasija osnivanjem svoje lavre sv. Atanasiju. On je bio u naj tješnjem prijateljstvu s carem Nikiforom Fokom i prvi iguman svoje lavre. Uveo je zajedničko žiće, zajedničku bogomolju u crkvi, zajed. trpezu i zajedničku svojinu.

Foka i njegovi posljednici pobrinuše se za lavru darovima i potporama i zlatnim bulama, te im zajemčiše slobodu od protine vlasti. Tako je lavra mogla imati već za Atanasija preko 100 kaludera, a poslije preko 700.

Po ugledu ove lavre postadoše i drugi veliki manastiri u drugoj polovici X. v. Tada se atonska gora proču kao Sveta gora. Množenje monaha i manastira bješe veliko u XI. v. (180 manastira) a do XIII. v. bilo ih je 300.

Krajem XII. v. niče i velika srpska lavra Hilendar. Svi veliki manastiri bjehu slobodni kao lavra sv. Atanasija i jednako su bili uređeni, a carevi i privatni ljudi ih podariše imanjem i dobrima.

Ove velike lavre bjehu država u protinoj državi. Tako, protino dostojanstvo dolazaše u zasjenak a sabor spočitavaše njegovu vlast. Ali u toliko prote imađahu stvarnu imovinu u kraju gdje je bilo mnoštvo ćelija. Tu su prote bile neposredne starješine. U XI. vijeku ćelije su bile tako guste oko protatskog hrama da je ličio na ogromnu lavru, koja se nazvala „Karejska Lavra". Tako prote

utvrđene vodile su žestoku borbu sa starješinama ostalih lavra. Tada su ponicali sporovi oko ranga manastira u općem manastirskom savezu. Zbog množenja manastira i monaha nastala je nuždа za trgovinom i zapostavljao se pravi poziv. Držalo se mnogo stoke. Tu je bilo mnoštvo starih monaha i mladih učenika, što je poradalo opasnost za monaški život.

U ovoj periodi postadoše *tri svetogorska ustava*. Prvi je za vrijeme sv. Atanasija (oko 972.) i sastavio ga je sabor i prota u dogovoru sa carskim izaslanikom. Isprava se još čuva i zove se po jarećoj koži τράγος (jarac). Drugi je ustav postao skoro na jednak način 1046 g. Treći je nastao nastojanjem patrijarhe Antonija 1394. I o njima čuvaju se dokumenti.

Do 1046. velike lavre bjehu na vrhuncu svoje moći sve do početka XIV. v., kad uslijed najezde kotalanskih najamnika strašno postradaše manastiri, te im u prvoj polovini XVI. v. moć bješe strašno opala. Tim se okoristi prota da raširi svoju moć. U tome ga pomagahu car i patrijarha i tako dobije više povlastica, kao n. p. da igumani birani od manastira dobivaju protino priznanje. Zato prote imale su, kad su birane, hoditi u Carigrad u patrijarhe na rukopoloženje. Ali u drugoj polovici XIV. vijeka lavre podignu glavu na prota. Ovaj se potuži patrijarsi, koji pošalje izaslanike. Ovi sa saborom i protom izradiše 1394. treći ustav; po njemu samo iguman s Atanasija nije trebao da pita blagoslov, ali zato trebalo je da ide na rukopoloženje u Carigrad kao i prota. To bješe nova rana na svetogorskoj upravi a ovi ustavi urediše napomenuta pitanja i mnoga druga sitnija.

U ovoj periodi i dalje sve do naj novijeg doba *ističe se megjuno rodn karakter Atona u pravoslavnoj crkvi*. Za stalno već na početku druge periode zahvaljujući narodnosnoj trpeljivosti vizantinske carevine i crkve počeli su se javljati i veliki negrčki manastiri Tako za vrijeme sv. Atanasije manastir za Đurđijance (Đurđijana bješe onda slobodna država) *Tako i talijanska trgovačka kolonija grada Amalfia* iz Carigrada u isto doba podiže veliki manastir Amalfijski. To je trajalo sve dok se Grci ne zavadiše sa zapadnjacima i dok ne propade amalfijska trgovina XIII. v. Tako po svoj prilici utemeljiše manastire i Rimljani i Sicilijanci; Rusi i Bugari se javiše XI. v. Poslije je nestalo Rusa i XV. v. manastir ruski sv. Pantelejmona dođe u srpske ruke; Bugari zauzeše manastir Zograf i drugi.

Pred kraj XII. v. srpski veliki župan Nemanja i sin mu Ratko predoše u grčku lavru Vatoped i sagradiše naokolo mnogo crkava. Napokon koristeći se srodstvom sa carem Aleksijem III. Komninom dobiše na poklon zapušteni manastir Helandar (od ἀγιλάνδιον = čun) (Hilandar, Hilendar, Filindar itd.), obilato ga obdariše i obratiše u veliku srpsku lavru, četvrtu po rangu od svih atonskih manastira. Pored toga sv. Sava osnova i srpsku isposnicu pod imenom „Tipikarnica sv. Save". Ove su zadužbine uveličavali Nemanjići XIII. v. i carevi grčki srodnici Nemanjića. Car Dušan oko polovine XIV v. osvoji Maćedoniju i Sv. Goru. Na saboru, gdje je bio prota sa drugim uglednim svetogorcima, arhijepiskopija u Peći bila je proglašena patrijaršijom. Iza krunisanja Dušan s Jelenom posjeti sv. Goru i obdari manastire nada sve Hilendar i Ruško (sv. Pantalejmona). To svjedoče njegove grčke hrisovulje. I poslije, g. 1364,

despot Ugleša zadobi manastir Simopetru i pretvori ga u srpski manastir. Oko istog vremena zadobiše Srbi i manastir sv. Pavla. (Ovijem manastirima, Hilendaru i sv. Pavla Dubrovčani su plaćali „lemozinu“ ili „svijeću“. Isporedi A. Vučetića radnju o tom u „Starinama“ Akad. Zag. 1885.) Sveta Gora priznavaše tada srpsku vlast a širenje Srba nastavilo se i iza propasti ove vlasti. (Nastaviće se).

— *Tristota obljetnica M. Pracata.* Prošlog 20. jula o. g. navršila se 300.-obljetnica smrti Miha Pracata bez ikva pomena u Dubrovniku. Pracat je umro u Pucićevoj ulici ispod gimnazije u svojim dvorima kraj crkvice sv. Vida. Ruševine im se još vide. Ukopan je u Maloj Braći u Dubrovniku.

— *Riješeno pitanje upravljanja balonima.* Ovoga mjeseca prvi put upravljivi balon „Patrie“ učestvovao je vojničkoj smotri u Longchamps u Franceskoj. Malo prije 9 sahata u jutro opazila se u visini povrh zvonika Meudonskog kao jedna mala žuta riba u nebeskoj modrini. To bješe balon „Patrie“. On se okrenuo lako oko zvonika, pak se uputio tiho leteć uprav put Longchampskog polja, gdje je vojska bila tek počela defilovanje ispred predsjednika republike. Sustopice s četama na polju kretala se mirno gorostasna riba. Na jednom mjestu ona izvrši nekoliko okretaja, pak se uputi uprav put predsjednika zatim leteći samo 300 *m* poviše glava gledalaca prođe dalje. Malo će koji od njih biti promislio, da ova mašina u vazduhu može za ljudstvo postati isto tako znamenita kao što je njekoč postala prva lokomotiva na zemlji. Balon je produgast, na sprednjoj strani deblji ali oštrim vrhom a veoma dug. Svi manevri balonovi bili su izvršeni divnom tačnosti. Dne 23. jula ministar-predsjednik Clemenceau i ratni ministar Piquart vozili su se u ovom balonu te se poslije sretno iskrcali. Osim „Patrie“ zgrađen je i balon „Lebaudi“. Vojnička uprava misli odrediti nekoliko miliona za gradnju ovih ratnih balona. Njima će biti u toliko opskrbljeno pet franceskih tvđava a tvrtka Lebaudi uredиće fabriku za ove balone. Država će ustrojiti i osobitu vojničku četu za ove balone, koja će sastojati iz 48 inženjera i 92 podoficira.

I u Berlinu 23. o. m. činili su se upravljivim balonom opiti, koji su pošli posve dobro za rukom.

— *Zelena „špilja“ u miniaturi u Dubrovniku.* Kraj kupališta pod kućom g. Svilokosi na Pločama, gdje je sad *Pension Adria* i uprav iza prve stijene za kupalištem nalazi se jedna rupa u objemu od 4 m², niska i kraj mora; u nju se može uljesti samo plivajući kroz nje otvor. Na jednom je kraju ta rupa zelena, stijene poviše nje jednako su zelene a čeljadetu, koje se kupa koža se čini u moru zelena. To je dakle „zelena špilja“ u miniaturi, 700 metara daleko od grada.

Соколство — Sokolstvo.

„Душан Силни“ у Дубровнику. Српска омладина у Дубровнику наумила је основати гимнастично друштво „Душан Силни“. У ту ће сврху сазвати збор Срба грађана за настајну недјељу. Дао Бог да остварење те намисли помлади Српство у Дубровнику и окријепи искрену слогу с Браћом Хрватима у нашем Граду!

Нове књиге. - Nove knjige.

Буде Будисављевић Приједорски, Неколике моје успомене на Никанора Грујића. Прешт. из Бос. Гл. Карловци. Срп. Ман. Шт. 1907.

— *W. bar. Ljubibratić.* August Platen u Italiji. 1907. U programu velike gimnazije u Dubrovniku.

— *Др. Ник. Милаш.* Рукоположење као сметња брака. II. попуњено издање. 1907. Мостар. Пахер и Кисић.

— *Медицинска библиотека.* Књига 1. *Јектика и борба с њом.* Написао Др. Куjачић. Загреб. Срп. штампарија (Библиотека ће излазити од сада мјесечно.) Цијена 2 К 20 п.

— Mjeseca avgusta izaćiće iz štampe: *Karumuk,* osam što crtica što novela, koje izdaje naš obljubljeni pisac *Podnopoljski.* Knjiga će stati manje od Krune. Preporučujemo prijateljima da skupe što više pretplatnika. Uredništvo „Srđa" i „Dubrovnika" primaju rado pretplatnike na ovu knjigu.

— *Гроф Толстој.* Друштвени покрет у Русији, прев. Др. Куjачић. Никшић. 1907.

— *Jagoslavenska korespondencija* (Südslavische Korrespondenz). Potpisani je naumio izdavati korespondenciju, koja će zastupati probitke austrijskih južnih Slavena. Korespondencija je namjenjena uredništvima českih, poljskih, rusinskih i njemačkih novina kao što političkim piscima, izvjestiteljima i političarima, i to radi informacije. Oba parlamentarna kluba južnih Slavena obećaše mi — u ime jednoga ljubljanski zastupnik Ivan Hribar, a u ime drugoga zastupnik Dr. Ivan Šusteršić — da će me o mojoj namjeri sa svim silama podupirati. Korespondencija, koja će izlaziti dnevno jedan put, a do potrebe i više puta, donaša članke informativne naravi o položaju, političkih događaja ove ili one stranke. Svakomu članku ili izvještaju biti će naveden izvor ili osoba, ili stranka, koja je isti uredništvu priposlala. Jer su moju namjeru slovenski, hrvatski i srpski zastupnici na carevinskom vijeću sa veseljem primili, to se uslobođujem umoliti i javnost domovine, e bi me blagohotno poduprla pri izdavanju spomenute korespondence, koja je i po samoj laskavoj izjavi g.de poslanikâ veoma potrebna. U prvom redu radi se o točnim, kratkim i *pouzdanim* vijestima o događajima, koji mogu zauimati širu javnost. Na želju plaćaju se brzojavni i ostali troškovi. Pobliže informacije podjeljuju se pismeno. Naklonosti sl. općinstva preporučuje se izdavatelj — *F. L. Tuma,* Beč, III/4 Khungasse 23.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. августа 1907. Бр. 15.
God. DUBROVNIK, avgusta Br.

НИШТА ИЗ НИЧЕГА.

(свршетак)

Севаст. Јовановић — Херцег Нови.

III.

Тек је свјежа зора била разгрнула ноћну црну копрену с лица студене земље и обагреним прстима отворила своја рујна уставца, да дâ свијету јутарњи пољубац — а ја сам већ био на мом омиљеном мјесту, које ме је подсјећало на јучерашњу срећу. Гледао сам зору блудећим погледом, како тајанствено и некако стидљиво понавља своје румено лице и тихо га умива у кристалној морској води. Из сјајних очију просипала је њежну румен и сладосне часове љубави... И ја тада осјетих неку празнину на души, неки недостатак. Недостајала ми је нај љепша ружа у кити мирисноga цвијећа!

На љубичастом небу сићане су звијезде почеле да трну, чезну и кашто тихо, тајанствено да затрепере, па су затијем једна за другом ишчезавале. И моја је душа у том часу блудила далеко, далеко кроз тај звјездани свод, тражећи своју милу звијезду, да је вјечно ниха у меку криоцу. Тражила је звијезду, да је слатко загрли и лагано миспима пољуби, као да би тиме хтјела да положи вијенац небеске љубави на њезино биједо чело. „Чудновато!“ помислих у себи „како то, да се одједном заљубих; да се заљубих ја, који сам имао врло чудноватe назоре на љубав, на женскиње, на цио свијет? Како то одједном да се преокрене досадашњи начин мојега живота, с којим сам мислио и у гроб отићи?“

Истина, ја сам у животу тражио нешто. И то нешто, што сам тако жудно тражио, за чиме ми је тајно чезнуло срце, душа и сваки живац жудан љубави.. ето, то нешто нашао сам у њој!

Али нијесам био свијестан тога нешто, што ме тако од првога погледа примамљује и привлачи њој, као магнетични флуид.

И ја сам одиста био заљубљен. Просто сам осјећао, да без ње не могу живјети. Цио мој живот концентрисао се у њој. Од онога тренутка, кад сам ју је први пут угледао, она је постала једина мисао моје душе, једини предмет мојега живота. И ја сам је тајно љубио, сасвим друкчије од обичних људи. Моја је љубав била невина и чиста као бисерна кап росице на бијелом љиљану, а опет јака као смрт.

У овим мислима затекло ме је и сунце. Небо је било ведро и чисто као кристал. И ја сам сјетно гледао, како сунце у пуном сјају сија и топло, топло пече . . .

У први мах нијесам опазио, како је иза мојих леђа стајала * * * и посматрала моју стару сањалачку позитуру. А кад је видјех, ја сам поново оживио . . . изнова сам почео дисати . . . повратило ми се и кретање и осјећање. У мојим оживљеним очима блистале су се мисли, које су се давно појиле у мојој души.

Оно њезино витко тијело у бијелој, као крин, хаљини, оно убаво анђеоско лице с бујном косом, на којој се сјала јутарња роса као дробно бисерје — учинило је на ме необичан утисак. Изгледала ми је много љепша, него што је јуче била.

Добро јутро! — рече она и пружи ми своју грациозну руку.

— Ала сте ви неко право сањало! Увијек све нешто мислите, све вас ниха ваша „богиња фантазија", настави она, а лак јој осмјех треперио око кармин-усница, као оно умилни зраци пролетњега сунца.

Ја сам је некако чудновато посматрао. Нијесам никако могао да одвојим поглед с њезина убава лица, на којем је трепериla свјежина и младост. У њезину осмјеху ја сам гледао срећу, живот свој. Чудио сам се сâм себи овом поступку, кад сам иначе био до крајности стидљив према женскињама. Хтио сам својим погледом просто да проникнем у њезину душу. Она је то примјетила, па се мало зацрвенила, а часак затијем стидљиво оборила очи доље.

— На првом мјесту, молим вас, да ме тако чудновато не гледате. Страх ме је од вашега поглега. Хоћете цијелу душу да ми испитате. А на другом, да ми у кратко испричате историју вашега живота. Рекла сам вам јуче, да ме она необично интересује.

Мјесто да јој одмах отпочнем излагати „историју", ја сам и даље мучао. У души ми се ројиле безбројне мисли. Хтио сам одједном да се дигнем, па да јој паднем на обле груди и рећем: „Ах, љубим те, бесконачно љубим!" Али, кад је погледам, осјетим се немоћним, слабим...

— Ви се сигурно плашите мене, те не смијете да ми откријете копрену ваше прошлости — прекиде она ћутање, као мало увријеђена. — Опростите на слободи! Али ја осјећам да сам тако близу ваше душе, као да сте ми одавно познати.

— Ја уопште не сумњам у вашу искреност. Јер сте ми ви на првом погледу улили такво непоколебљиво увјерење, да бих вам могао повјерити и најмање тајне.

— Па зашто се онда не одазовете мојој жељи?

— О, Боже мој!... Тà ја немам никакву историју... Ко вам је то рекао?

— Али, молим вас, шта ви онда разумијете под „историјом"?

— Одговорићу на ваше питање, — само под једним условом.

— Да чујем тај услов!

— Ако ми унапријед обећате, да се не ћете смијати мојим глупостима.

— Као, на примјер? — а већ је готова била да прсне у смијех.

— Ето, већ сте се почели смијати! Сигурно сам рекао глупост? Извините... али ја нијесам крив; јер сам у животу имао врло мало сношаја с људима.

— Нијесте рекли никакву глупост.

— Па онда зашто се смијете?

— О, свети Спиридоне! Па ја не знам ни сама. Али сте ви неки...

— Шта? Педантан!

— Ах, не! Хтјела сам рећи — холерик. А шта ће му то „педантан"? Нас у институту нијесу о томе учили.

— О ви сте сретни, што се у животу нијесте с њима сретали. Тако ми дина, прије бисте могли сносити чир на носу, него се с њима дружити. А што се тиче лично мене, ја бих се прије здружио с козом, но с којим из њихова — рода.

— Биће, да су то опасни људи по друштво, ако не страшни?

— Желите ли да знате истину? Ево, сад ћу вам рећи. То су једне врло чудноватe машине, по образу и подобију човјека, које покрећу „празне главе".

— Молим вас, шта вас је највише занимало у животу и шта сте највише у животу волјели? — окрене разговор на други предмет.

— Шта вам је то одједном пало на ум да ме питате?

— Не знам ни сама. Али ми реците!

— Занимало ме је све, осим свијета и живота. Волио сам, да се наслађујем природом; радовао сам се као дијете првом прољетњем дану и сунцу; волио сам, да јутром и вечером шетам у вријеме лијепих љетних дана и једем рибе. Волим цвијеће, тице, а највише...

— Кога? Чега? Реците!

— А највише... — тебе — оте ми се као гром св. Илије.

— Ох, мили мој! Срце ми је унапријед то предосјећало — рече она. Очи јој синуше горућијем пламом и она се приви уз мене, а усне нам се стопише у дуг сладак пољубац... Небесна љубав спојила је наша срца.

— Љубав, коју сам у себи замишљао, о којој сам толико сањао, нашао сам само у теби — рекох јој послије оног љубавнога заноса.

— Ако сте увјерен, да је моја љубав достојна уважења, ја друго ништа не тражим. Ја те волим; али те волим као брата, не више. Мислим, да ти је то доста; јер ти немаш сестара.

— Ти само толико тражиш? А ја много, врло много! Тражим, да те увијек гледам, слушам, да стојим близу тебе и удишем твој дах. Хтио бих увијек с тобом да живим, а с тобом и да умрем. Да љубим твоје убаво лице, твоје благе очи, твоје рубин-уснице... ево овако...

— Ах, доста! Усне су ти прави огањ. — Шта си се већ наљутио због тога? Ти си ме сигурно преварио?

— Зар онај, који гледа твоју заношљиву грацију, твој дивни стас, твоје анђелско лице и благи поглед — зар тај може икада да те превари?

— Вјерујеш ли ти, да те љубим?

— Ја вјерујем! Али ми ипак нека тајна туга пригушује срце због тога, што оно сазнаје, да ће ова наша љубав време-

ном ишчезнути, усахнути, као сухи јесењи лист. И кад једном у зими нашега живота откријемо љубичасто језеро успоменâ, указаће нам се ова мјеста, гдје сада проводимо нашу младост, нашу љубав. Ето, шта ми мучи душу. Природни закон смрти, коме је потчињено све оно што има својега узрока: тај ће закон и нас раздвојити...

*

Овдје је мој пријатељ застао с причањем. Погнуо главу и нешто се дубоко замислио. Чудио сам се овој његовој наглој промјени, која је рјешавала оно, што он није хотио да ми открије. Непостојане црте на његову лицу говориле су, да се у његовој мрачној души боре многобројне непознате страсти. Можда је тако и било — али нијесам могао то сигурно знати.

— Па шта би послије с твојом лијепом богињом? Јесте ли се и даље састајали? Чиме се завршио ваш роман? — најзад га меланхонички упитам.

— Ех, шта би! — рече ми он, а глас му је дрхтао, као да га је нешто у грлу гушило... Биле су неке сметње нашем браку, па је, јадница, једнога дана — ненадна снаће и напрасито умрије...

— Па то је ништа — рекох му, не би ли га утјешио. — Таквих случајева много бива у свијету.

— Како ништа? А знаш ли да је ништа мати свега? Ништа је исто, што и нула, а кад јој се даде нека јединица бива милион.

— Куд си ти дођерао? Вјеруј ми, опет ти велим, да је све то ништа из — ничега.

ЈЕДНА НОЋ.

Иван Б. Ђаја.

A l' ami M. Gérard.

Очекујући поноћ шетах се дуж кејева спољашњег пристаништа Хавра. Беше двадесет и први јула. Ноћ тиха, без месеца, беше пуна свежине коју је ветрић доносио с мора на махове, терајући топао дах загријаних кејева и тротоара. На насипу, који излази на само море, свет уживаше у ноћној хладовини; једни се шетаху, други седећи на клупама, чињаху нејасне групе у мраку, а зажарене тачке цигарета осветлиле би по каткад једно лице. Све беше мирно; само се чујаху кораци пролазника по плочама, и по који пљусак који чињаху у близини весла једнога чамца падајући у море.

Мало подаље, на кеју Нотр-Дам, под јаком електричном светлошћу, врвљаше многобројан свет у журби, састављен од путника, носача и морнара. У ноћи се опажаше велики пароброд везан уз кеј, а који полазаше у поноћ за Сутамптом.

Ја шћах на кратко бављење у Енглеску. Мало минута пред поноћ ступих на „Колумбију" која је требала да ме превезе преко Манше.

На доњему крову, на који ступих ушавши у брод, стајаху многобројни путници гледајући кеј који смо требали до мало да оставимо. Беху већином Енглези; ни један ми Француз не паде у очи. Оставивши свој мали пртљаг у једној кабини попех се на горњи кров поневши собом путнички вунени покривач. Ту не беше готово никога. Сместих се у један заклон и осетих такво задовољство знајући се на води, да се тврдо реших да на томе месту проведем целу ноћ; (требали смо да стигнемо у Сутамптом изјутра, око осам часова). Од стране времена не беше се надати изневерама а не беше се ни бојати морске болести.

Оштар писак заталаса мирну ноћ и одјекну тамо међу кућама. Густ дим куљаше из оба димњака „Колумбије" и сакри-

ваше звезде. Брод се продрма неколико пута и кеј се удаљи од нас.

Тада полако и тихо изиђосмо из пристаништа, клизећи по води, и нагло се нађосмо на отворену мору.

Остављасмо за нама бразду изорана мора. Светлости пристаништа низаху се у дугим редовима и огледаху се у мору. А изнад Хавра светиљка са Кап ла Хев сева у једнаким размацима времена проузрокујући сваког пута одблеске у сјајним металним предметима на броду. Дуги сноп светлих зракова светиљке чини велике замахе преко нас по целом небесном своду и рекло би се да се чује шуштање од његовог брзог трка.

Ох! да срећних тренутака између свих осталих ти тренуци полазака на путовања! Мењати под и небо, како је то знатна промена у нашој једноликој свакидашњости. Како нам мислима годи велики хоризонат у простору; јер мислима треба зрака и простора као и деци.

Не видим никога од путника изузев један пар младих особа наспрам мене који с руком у руку гледају у вис, — дим или звезде. Чини ми се да су Французи.

Имамо и месец, дакле све што треба за једну лепу ноћ. Црта хоризонта јасно се одсеца. Небо је на томе месту сјајно и бледо као плоча цинка, а море има онај лепи изглед тисућâ малих зрцала која несташно играју. Види се као усред дана; на хоризонту се опажају мала једра не већа од једне мухе, а у самом месецу, који је још ногама у мору, плови један пароброд који га сенчи својим магловитим и прозрачним димом.

Дремах у потпуну блаженству тела и духа, затварајући и отварајући очи с времена на време, да бих умножио утиске ове лепе ноћи на мору. Владаше готово потпуна тишина; само море благо шушташе и са два брода допираше звекет вратâ на огњиштима.

Када после неколико минута дремања отворих очи, опазих наспрам мене леђа једног човјека налакћена на одбраду брода. Непознати се окрену и тада видех да пуши цигарету и да му из оба џепа вреткапута вире књиге. На очи му се спушташе обод мека шешира те му и не видех лице; он се тада удаљи на неколико корака а ја заклопих очи. Али када поново отворих очи непознати стајаше наспрам мене, тобож посматрајући море; али

ја сам схватао по његову неспретну положају да је његов поглед морао бити управљен на мене, пре него што сам се пробудио. Подигох главу, и одмах затим, као да ме је био препознао он се упути к мени:

Ти овде! рече ми у чуду.

Остадох неколико тренутака гледајући га, мислећи да се тај човјек обмамљује. Али када осмех осветли лице, познадох га.

— Како! Ти Морисе... овде! изустих ја у још већем чуду.

— Ја, ја, као што видиш, лично ја!

Сетих се тада његова гласа који сам био већ заборавио.

— Али то је чудновато, рекох, да се у таквим приликама нађемо после толиког времена. Ја сам мислио да си изгубљен, и то за навек... Колико има година да се нисмо видели? Четири, пет?...

— Пет, рече Жак Морис.

— Па шта је значио твој нестанак, онако нагло, без збогом? Вратарка не зна ништа да каже до да си ти иселио, у твојој школи нико не зна ни толико!.. Седи, молим те, и причај, јер чисто не верујем да си преда мном.

Жак Морис седе до мене стежући ме пријатељски за мишицу. Опажах да је тај сусрет изазвао успомене у њему, јер он разабираше мисли гледајући пред собом.

— Па зато, како то, упитах нестрпљиво, да се нађемо овде на пароброду, када ни ја ни ти не путујемо него једном годишње.

— Ех! рече ми Жак с горњим осмехом на уснама, код мене су се ствари промениле, или боље рећи, цео ми се живот променио. Ја сам прошао кроз једну кризу; велим прошао и ако сам у ствари можда остао једном ногом унутра.

— Разумем, рекох. Нека несрећна љубав?

— Не, вараш се, одврати Жак Морис, него нешто сасвим друго. Нешто што не можеш предпоставити а што можда не ћеш моћи ни схватити када ти све испричам. Нешто, у осталом, што ни ја не разумем а што и не тражим да разумем, већ само да заборавим, када би то било могуће. Сада се морам свега сетити, јер треба у кратко али тачно да ти све испричам, теби, који си ме добро познавао.

Жак Морис ми исприча свој случај:

»Отац ме је био дао у трговину... Али шта вреди да ти то причам, када ти добро знаш целу ту историју: Морао сам послушати оца, за којега само трговина постајаше: остајем два месеца у „одељку мидера" и напуштавам место дан пре него што су ме газде требали да отпусте; затим, мој ми отац даје једну месечну потпору и не ће да зна за мене, убеђен да сам пропао, пошто нисам успео у трговини...

»Тада дођох у Париз и ступих у Школу Источних језика. То је био мој идеал. Исток је за мене имао увек неописане драži, и ја се сав одах мојој омиљеној студији. Успеси се убрзо показаше а будућност се већ указиваше. Био сам срећан, задовољан, здрав... Знаш ти то добро; дружили смо се редовно... И ако се сећаш, од једном си изненадно престао да ме виђаш. Тада се десила моја „криза".

„Ох! пријатељу, сећаш ли се мене, како сам био ведра духа! Сећаш се, је ли, мојих здравих живаца? Видећеш како сам доцније био надвладан, срамно и стидно за мене... Али зар вреди судити фаталне ствари? Зар вреди судити, човека чија дела не зависе од његове воље! И баш стога што сам био здрава духа, занет за егзактним наукама и њиховим методама, баш стога, велим, удар који ме је снашао био је тако јак.

»Започело је једном ништавном глупошћу: Једна млада жена у жалости за мужем... Ах! пријатељу, дозволи један изгред, рече Морис променувши узједаред тон, метнувши руке на прса и подигавши главу у заносу: Волим жене у црнину; волим када им бледо лице увија црн вео, волим у њихову загрљају мирис њихова тела помешана мирисом црнине и мртвачке свеће. Знаш ти ту моју болест. Ја ти се исповедам, а ти мисли шта хоћеш. У осталом видећеш да је то било посредан узрок мојој кризи.

»Када сам био врло млад, дете још, жене у црнини биле су мојим очима нешто што ти не знам изрећи, вероватно стога што и моја осјећања беху тада нејасна и неодређена. Али када дођох у доба љубави, бих инстинктивно привучен за младим женама у жалости за њиховим мужем. Под њиховим црним велом, у њиховој души, беше за мене сакривена она слатка тајна коју за друге крије бео вео девицâ... И зашто да ти кријем? Зар човек треба да се стиди својих слабости, када је свестан њих и

када их осуђује у дубини своје искрености, али не може да их надвлада! Зашто дакле, да ти не кажем тај факт, да су ме младе жене у жалости неодољиво привлачиле не само црнином, у којој се боље истиче њихово бледило, већ и самом смрћу која их још опкољаваше. Да! нај веће сам блаженство у своме животу окусио уз ону младу жену, која се у мене заљубила сутра дан по укопу њеног мужа, када стан још мирисаше на цвеће венаца и на восак свећа. Јежи се, имаћеш право, али је истина ово што ти рекох.

Дакле, морадох те подсетити на ту моју болест која ти у осталом није била непозната, те да знаш да је неизлечива, а затим и због тога што је она била, као што ти рекох, један првобитан узрок мојој „кризи" коју ћу ти сада испричати.

(наставиће се)

Оаза.

Радомир Орлински — Бар.

Мој живот је сличан степи,
Коју пржи сунце сјајно,
Гдје не ниче цвијет л'јепи,
Који кити створе бајно.

У њој смртни п'јесак др'јема,
Ког бар Самум крилом буди,
А мој живот никог нема,
Да окр'јепи болне груди.

Само с неба жиђа б'једна
У поноћ ми зв'језда бљеска,
Сузе за њом пије жедна
Оаза ми из пијеска.

Па нек ноге трње газе,
Љубав мени вида ране,
Кад капљама из оазе
Попрска их моје лане. *

* „Лане", или „ланче" је епитет, који момци радо дају својим избраницама краснога пола, њом се изразује велика њежност итд.

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

Ivan Pivčević.

Predgovor Uredništva.

Povjesni osvrt na Poljica popa prof. Ivana Pivčevića napućuje nas da istaknemo znatnost ove male općine, zato što je ona održala svoju samoupravu i za mletačkog gospodstva sve do 1807, kad je Francezi osvojiše. Poljica su u srednjoj Dalmaciji bila ono što Paštrovići u jugoistočnom srpskom kraju Dalmacije, koji su također sačuvali svoju samoupravu do početka XIX. vijeka.

Historija Poljica je znatna i stoga što su Poljičani imali raznih veza i doticaja sa srpskim i bosanskim vladarima i sa plemenom na istoku Cetine i što su Poljica bila na staroj granici hrvatskog i srpskog plemena, koja su se ovdje s jedne i s druge strane miješala. Toga se miješanja ili seljenja dotakao više puta u ovoj radnji i pisac, ma i da bez namjernog isticanja.

Ali naj znamenitija je stvar u historiji Poljičana, da su oni sve do našega doba pisali starom ćirilovicom, kao što je pisao njom narod u Hercegovini, Bosni, u makarskoj biskupiji i drugovdje, i kao što su pisali i sami Dubrovčani. Pokojni pop prof. Ivan Berčić kaže, da su Poljičani pisali ćirilovicom matice rođenih, krizmanih, vjenčanih, mrtvih, propovijedanja, živote svetaca, zakone, pogodbe, oglase i svjedodžbe i da su primali i same naredbe mletačke napisane ovim pismenima. Ovu su ćirilovicu poljički popovi nosili i izvan Poljica u župe, gdje bi bili namješteni. Oni su držali ovo pismo kao svetinju i tako su bili s njim srasli, da su ga pisali sve do danas a zvali ga poljičkim, ma i da se neznatno razlikuje od ostale stare ćirilovice. Ovo njihovo pismo dokazuje čvrstu vezu Poljičana s ostalim narodom i veliki njegov uticaj na Poljičane nadasve s istoka.

Drugovdje su po Dalmaciji put zapada popovi katolički, koji su vršili službu rimskoga obreda staroslovenskim jezikom, pisali obično glagolicom, a iznimno ćirilovicom, kao pop Radovan iz Zadra, koji je bio paroh u Mandalijeni u Župi Žrnovničkoj blizu Dubrovnika i napisao ćirilovicom testamenat Radoja (Upor. „Srđ" 1906).

Da su Poljičani sve do danas pisali ovim pismom dokazuje prepiska koju je urednik „Srđa" imao sa pokojnim Tomom kanonikom Pivčevićem, svojtom pisca ovog osvrta. Iz te prepiske izvadićemo samo jedno njegovo pismo i ovdje ćemo ga priopćiti. Pismo je od 12. aprila 1890. Evo ga:

Писмо Томе каноника Пивчевића из Гата у Пољицима 12. априла 1890. А. Вучетићу, којим га моли да буде с њим устрпљен.

Ꙁборити господине надзорниче! *

Гата $^{12}/_{4}$ 1890.

Нскꙋшана каша пријазност, доброта, ревност и каше пријљꙋбдно срце, прама нами, да'ке ми слобод да вас замолим, да 'кош више него сте, вꙋдете ꙋстрпљиви прама нами поповим, 'кер нама ни'ке сама школа и д'кеца, него пꙋк, црква, црковинарства, ко'кници, немо'ћници, исповиди, приповиданька, па ко'ки пꙋт ови чести дописи слꙋжбени, тако сꙋ чести, да 'ким се ни'ке морꙋе одма одазвати. Немо'кте се ꙋзредити, него благохотно опрос(ти)те, док са дꙋбоким поклоном и цтованꙋем кесам слꙋга Т. к. Пивчевић.

* * *

GLAVA I.

Poljica do priznanja mletačkoga pokroviteljstva.

1. Megje i opseg. — 2. Postanak. — 3. Razmirice sa Spljetom. — 4. Odmeću se od kralja Bele. — 5. Pristaju uz Šubiće. — 6. Ljudevit Veliki ili dolazak Ugričićâ. — 7. Poljica za nereda po smrti Ljudevitovoj. — 8. Bore se uz Nelipića protiv Mlečana. — 9. Svađaju se s Nelipićem. — 10. Priznaju „zaštitu" mletačku.

1. Poljica se nalaze usred kršne Dalmacije na istoku Spljeta. Ona zapremaju onaj prostor što je s tri strane omeđen rijekom

* Tada je urednik „Srđa" bio školski nadzornik u spljetskom kotaru.

Cetinom, Jadranskim morem i rječicom Žrnovnicom, a s četvrte strane, počinjuć od izvora Žrnovnice, graniče sa selima Žrnovnicom, Dugopoljem, Kotlenicama i Biskom do u rijeku Cetinu. To je njihov današnji prostor.

U staro doba ona su s četvrte ili kopnene strane i dalje sezala, jer im pripadao i jedan dio današnjeg Dugopolja i sve Kotlenice i Bisko.

Poljica su to izgubila, pokle su godine 1513. Turci stali pašovati po Cetini.

Još i prije toga vremena rasle su zazubice i Spljećanima i Omišanima za poljičkim primorjem od Žrnovnice do Cetine, te im je, sada jednim, sada drugim, i pošlo za rukom, pomoću ovoga ili onoga kralja, dočepati ga se, ali su ga i Poljičani znali svaki put ubrzo presvojiti, tako te se može reći da im nije nikad ni ispalo iz ruku.

Kako su ono Turci početkom šesnaestoga stoljeća silom oškitili poljičko zemljište, tako su napokon i Mlečani, svrhom prve polovine osamnaestog vijeka, na prijevaru otrgli selo Podgragje.

Položaj Poljica, kako se vidi, nije samo jedan od najljepših u cijeloj Dalmaciji, nego je takode bio i sasvim prikladan za stanovanje. U njima je bilo i dosta polja za obradivanje i dosta pašnjaka, gojenje stoke, jer jednom i Mosor i Perun bili obrasli bujnom šumom, dok ih ne ogoliše Mlečani; a tome i sinje more pružalo svoje blagodati.

2. Kao po svoj Dalmaciji, tako i po Poljicima su najprije nastavali ratoborni Dalmati.

Njih su pokorili moćni Rimljani, koji su ovdje zasnovali svoja lijepa naselja Pituncij, Nareste, Oneum, Gedate i druga, a kako se pripovijeda, i sam je car Dioklecijan na Dubravi imao svoje lovište, a u Docu svoje hladište.

Kako su ono Rimljani podjarmili Dalmate, tako su i divlji Avari uništili moć Rimljana u ovim stranama, pa se ovdje sami nastanili.

Avare su napokon nadvladali Hrvati, koji su tada utemeljili svoju državu u današnjoj sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, Banovini, pa i Slavoniji.

Hrvati su bili podijeljeni u sedam plemena i pričaju da su se nazivala od petero braće i dviju sestara Tuge i Buge.

Svako od tih plemena zauzelo je onoliko zemlje, koliko mu je bilo potrebno za svoje uzdržavanje, a sve ono zemljište, što ga nije zauzelo koje pleme, bilo je vlasništvo hrvatskoga vladara.

Onaj prostor, na kojemu je nastavalo jedno pleme, zvao se župa, dočim ono zemljište, što je ostalo vladarevo, nazivalo se državno ili krunsko dobro.

Jedno od sedam hrvatskih plemena nastani se u Poljicima i pričaju da je s njima bila i Tuga te da je sagradila svoje dvore u današnjem selu Tugarima, koje je od nje i dobilo svoje ime, ali da se kasnije, ne zna se s kojega razloga, otole preselila u primorje ispod planine Velebita, pa da su tada i Poljica postala državnim ili krunskim dobrom.

Od toga svoga dobra obdarivali su već zarana hrvatski vladari spljetske biskupe.

Vladari hrvatski slijedili su jedan za drugim i Poljica bila njihovo dobro, sve dok nije ban Pribina ubio mladoga hrvatskoga kralja Miroslava. Tada su se tri hrvatska velikaša, braća Tješimir, Krešimir i Elem, da izbjegnu njegovim progonstvima, zaklonili u vrleti morske, pa na Ostrvici kod živice vode Pokornika sagradili ponosne kule, ruševine kojih još se i danas vide.

Oni su se ondje pooženili i njihovo se potomstvo uzmnožilo pa su se tada razdijelili. Tješimirovići uzeli su zemlje od pada Gubavice do Graca, Krešimirovići, koji se kasnije prozvaše Kremeničanima, od Graca do rječice Žrnovnice, a Elemovići su pošli u podosoje mosorsko, i tako je nastala nova hrvatska župa, koja se od okrugljastih i škrapastih poljaca, kojih tuda ima sva sila, prozvala Poljica.

Starješine hrvatskih župa zvale su se župani, kao i u Srba. Oni nijesu bili samo upravitelji svoga plemena, nego i savjetnici svoga kralja. Oni su dapače, kada bi kralj umro bez muškog poroda, imali pravo da biraju novoga vladara.

Po smrti posljednjeg kralja oni se ne mogoše složiti koga da učine svojim hrvatskim kraljem, pa otole u zemlji nemiri i neredi. Žena pokojnog hrvatskog kralja Zvonimira bila je tetka ugarskog kralja Kolomana, koji je stoga mislio da ima pravo na hrvatsku krunu. I doista god. 1102. poglavice dvanaestorice

hrvatskih plemena proglasiše ga i kraljem hrvatskim, ali uz uvjet, da mu ne će plaćati nikakovih daća. Koloman se je na to i zakleo, ali kasnije nije držao svoje zakletve, a još su je manje držali njegovi nasljednici, koji su suviše bili i slapčine i nedostojni kraljevske krune. To je pružilo zgodu silnom carigradskom caru Emanuelu da se počne miješati u stvari ugarske i hrvatske.

Sve je to uvelike ojadilo neke hrvatske velikaše pa stali ne priznavati nad sobom kraljeve vlasti, nego se vladati kao da su sami kraljevi u svojim županama. Tako su se vladali kao Kačići, koji su stanovali u Omišu i imali svu zemlju, što se stere od rijeke Cetine do rijeke Neretve.

Stanovnici grada Spljeta, koji je bio jedan od malih ostataka rimskog gospodstva u Dalmaciji, nijesu bili ni Hrvati ni Srbi, nego potomci starih Rimljana. Oni su imali malo zemljišta oko svoga grada, da bi se s njega mogli prehraniti, pa su se htjeli okoristiti tim neredima i podmetnuli su jednu povelju na ime pokojnog kralja Kolomana. Po njoj bi Koloman bio darovao spljetskom biskupu Krešenciju, osim drugih zemalja, i poljička sela Srinjine, Tugare i Gata, kao i svu desetinu iz Poljica.

Poljičani su, da se obrane od te spljetske grabežljivosti, pozvali u pomoć Kačiće, pa se tako i sami odmetnuli od kralja.

Kada je došao iz Italije za spljetskog biskupa Arnir, koji nije znao da je ta povelja kriva, htio je po svaki način dobiti u svoje ruke ona sela. Došao je tako i na Dubravu. Tu ga dočekao Nikola Kačić i stao mu dokazivati da ta dobra nijesu njegova, a kada mu Arnir ne htio vjerovati, on ga sa svojom rodbinom isprebijao, od čega je istoga dana i umro, a to se dogodilo god. 1180. na 4. kolovoza.

Malo iza toga Kačići su se dali na gusarenje po Jadranskom moru i svakoga su, koga su samo uhvatili, robili i plijenili. To je na njih podiglo veliku viku, pa je i sam Papa god. 1221. poslao svoga poslanika na ove strane, neka nagovori Spljećane i Trogirane da unište Kačiće. Oni su i zaratili na Kačiće i nanijeli im dosta štete, ali ih nijesu mogli uništiti, pa su se Kačići i opet dali na gusarenje. Stoga ih spljetski biskup udari crkovnim prokletstvom, a kralj im Andrija ote sva imanja i tako uništi njihovu moć.

3. Skršenjem moći silnih Kačića Poljičani su ostali bez njihove jake potpore, pa su se sada gledali pomoći sami sobom. U to je naime doba, pomoću hrvatskoga bana, došao za spljetskog biskupa neki Gunćel, koji je bio prijatelj Hrvatima. K njemu su došla dva moćna Poljičanina, braća Tolen i Vilčeta, i zamolili ga da bi im dopustio da iznova sagrade Ostrog u Kaštelima, koji je sada bio porušen i bez stanovnika, jer njegovi utemeljitelji, koji su bili pradjedovi braće Tolena i Vilčete, nijesu htjeli više u njem stanovati, otkada ga je ugarski i hrvatski kralj bio darovao spljetskim biskupima.

Gunćel im je dopustio, ali su se opirali Spljećani, da se tako ne bi našli megju dvije vatre, s jedne strane Poljica a s druge Ostrog.

Uza svu protivnost Spljećana oni su ipak obnovili Ostrog i jako ga utvrdili. Nato su Spljećani pozvali u pomoć svoga kneza Petra, koji je bio u isto vrijeme i gospodar Zahumlja ili današnje Hercegovine. On je došao s velikim brojem pješaka i konjanika te združen sa Spljećanima stao jurišati na Ostrog. Podsjedanje je trajalo više dana, pa su pozvali u pomoć i Trogirane. Napokon sva ta sila više, može se reći, prijevarom nego li junaštvom, predobila je Ostrog, porušila ga do temelja, poubijala staro i mlado, muško i žensko, i napokon raskopala crkvu i grobnice, pa razbacala i kosti mrtvih.

To je strašno rasrdilo Poljičane a naosob Tolena, pa stali da se grozno osvećuju Spljećanima, kojima nije bilo više mira sve do god. 1239, kada je umro Tolen.

4. Uto su nastala tužna vremena. Prodrli iz Azije divlji Mongoli, opustošili Ugarsku i prekovelebitsku Hrvatsku, pa se dali u potjeru za nesrećnim kraljem Belom, koji je ispred njih bježao i sklonio se najprije u tvrdi Klis, pa onda u Spljet i Trogir, te su tako prvih dana ožujka 1242. banuli i na ove krajeve i sve uništili i opustošili, što im doprlo ruku.

Beli su se tom zgodom Spljećani nešto zamjerili, dok su ga nasuprot Trogirani lijepo primili i pogostili, pa im je zato ne samo potvrdio sve stare pravice, nego im još, osim drugih zemalja, darovao i Ostrog. Toga je radi, odmah po odlasku Belinu, planuo rat izmegju Spljećana i Trogirana. Neki ih je pobožni fratar Gerard bio izmirio, ali je mir malo potrajao, pa

su Spljećani i opet navalili na Trogirane, nu zlom srećom, jer su bili ametom potučeni.

Treba megjuto znati da su se Hrvati, netom su prodrli Mongoli u Ugarsku, bili počeli buniti i nastojati oko toga, kako bi se ocijepili od Ugarske i obnovili svoje narodno kraljevstvo. Nijesu se ni sada svi mogli složiti, pa se tako podijelili u dva protivna tabora.

Pobojavajući se Spljećani osvete Trogirana, koji vjerno pristajahu uz Belu, pozvaše u pomoć sve one, koji su bili protivni Beli, ali i Trogirani isto tako pozvaše u pomoć sve one koji su mu bili vjerni. Trogirane pomagahu Šubići, Nelipić i neki drugi hrvatski knezovi, a Spljećane Poljičani, zahumski knez Andrija, bosanski ban Ninoslav te knezovi Brativoj i Vukša.

Spljećani su za dvije sedmice harali trogirsko polje, ali tvrdog Trogira ne mogahu osvojiti. Uto i Bela posla s vojskom bana Dionizija da kazni Spljećane i njihove pomagače. Dionizije je 12. srpnja 1244. osvojio Spljet i prisili Spljećane da se izmire s Trogiranima. Mir je bio sklopljen 19. istog srpnja i u njega su bili zauzeti i svi pristaše jedne i druge stranke, osim bana Ninoslava, kneza Andrije i Poljičana, koji se nijesu htjeli pokoriti kralju Beli.

Malo kasnije izmirili su se doduše i Poljičani sa Belom, ali samo prividno i na kratko vrijeme, jer su i opet god. 1259. na njih zaratili Spljećani, Trogirani i primorski hrvatski ban Butko, a to s razloga što nijesu htjeli priznavati kraljevske vlasti.

5. Godine 1282. osvojili su Mlečići Omiš i otok Brač. Da se odbrane od toga novoga neprijatelja, Poljičani pristadoše uz hrvatskoga bana Pavla Šubića i njegove potomke, koji su odvažno ustali na obranu hrvatskih zemalja protiv mletačke grabežljivosti. Poljičani su tako zavoljeli Šubiće, da ih nijesu samo branili protiv svih njihovih neprijatelja, nego i protiv istoga kralja Karla Roberta, koji je god. 1322. bio zarobio Pavlova sina i nasljednika u banskoj časti.

Malo iza toga stali su Poljičani navaljivati i na Spljećane, koji su očijukali s Mlecima, a te navale imale su biti i česte i teške, jer se Spljećani obraćali za pomoć i kraljici Elizabeti, koja im je dne 3. studenoga 1333. izdala zaštitnu povelju.

6. Karla Roberta naslijedio je sin mu Ljudevit Veliki, koji je vodio neprestane ratove da bi opet pod svoje žezlo prikupio sve one zemlje, koje su jednoć pripadale ugarskoj i hrvatskoj kruni. Zaratio se je tako i s Mlecima pa, nadvladavši ih, prisilio ih na mir dne 18. veljače 1358. Tim mirom Mletačka se odreče na korist Ljudevita cijele Dalmacije i tako su pod Ljudevitovu vlast doprla i Poljica.* Ljudevit im tada poslao za upravitelja hrvatskog plemića Jurja Bajčića, a poslije njegove smrti, reklo bi se, da ga je naslijedio drugi hrvatski plemić Juraj Dražojević. Potomci jednoga i drugoga trajno su se nastanili u Poljicima i znatno su, kroz sva kasnija vremena, utjecali na njihovu sudbinu.

7. Iza smrti Ljudevitove nastali su nemiri u kraljevstvu. Tim nemirima okoristio se bosanski kralj Tvrtko i skučio pod svoju vlast Hrvatsku i Dalmaciju. Njemu se, izmegju prvih, pokorili Klis i Poljica, pa im on izdao zato kraljevske povelje, u kojima je potvrdio sve njihove stare pravice.

Tvrtku se je dugo opirao Spljet, koji je vjerno pristajao uz Ljudevitova nasljednika Sigizmunda. Nu kad mu Sigizmund ne slao pomoći, i on se predao Tvrtku, koji je bio toliko zadovoljan tim pokorenjem, da je uništio obe svoje povelje, što je bio izdao Klišanima i Poljičanima, pa je Spljećanima ispunio njihovu davnu želju i darovao im poljičko primorje od Žrnovnice do Cetine, a to se dogodilo god. 1390.

---

* Tim se nema razumjeti da je cijela Dalmacija sadašnja ostala pod neposrednom vlasti Ljudevitovom, jer Dubrovnik osobitim ugovorom 1358. g. priznavajući zaštitu ugarsku raširi prijašnju svoju slobodu. Primorje i Neretva i kraj oko Dubrovnika do u Boke pripadahu Hercegu i kralju Tvrtku. Perast i slobodni Kotor priznaše konačno Ljudevitovu zaštitu 1381. god. uslijed Turinskog mira, pak nakon 4 godine, 1385. god., pristajanjem kraljice ugarske, priznadoše bosansku zaštitu, pak Perast 1400., a Kotor 1420. god. ostade pod mletačkim gospodstvom. Budva iz srpskog gospodstva prijegje u ruke nekog Povreska 1367, pak pod Zetu, napokon pod mletačku vlast. Uredn.

Постанак народне пјесме „Огњана Марија у паклу". (Крај.)

Петар М. Колендић.

Тонови, које сусрећемо у нашој пјесми о Огњаној Марији, тим су објашњени, тек настаје питање, откуда је светитељка код нас добила мало нејасно име — „Огњана Марија". Дуго се је времена мислило, да је тај назив траг претповјесне славенске митологије, Марију су уз брата јој Громовника Илију схватали као Херу или Деметру према Зевсу,[27] јали као Перкунову мајку према Перуну[28]. Православни дио нашег народа увео је, међу тим, Огњану Марију у списак народних светитеља, слави је 17 јула по староме стилу, кад православна црква светкује великомученицу Марину и пријенос моћи преподобнога Лазара[29]. Света Марина (код католика Маргарита, 20 јула) доконча је мученичком смрти почетком трећег вијека у пизидској Антиохији. Живој су јој откидали месо и коначно пресудили, да се на о г њ у спали. У тамници видјела је та светица напаст у обличју змаја, који је о г а њ сипао, а нетом се је ослободила његових насртаја запазила је другог ђавола — претворена у либијског црнца. Преминула је светитељском мирноћом под крвничким мачем[30]. Трагични конац Марине за рана је ушао у јевропске књижевности. По Инглешкој, Француској и Белгији врло су раширене популарисане приче о њеном страдању, о том чак има и штампаних драмата[31]. У неким легендама о Марини чешће сретамо напомену, да је она ослободила многе душе мука другог свијета, па кад истакнемо учестано поминање њена опћења с духовима загробног живота и нарочито

---

[27] Ђ. Магарашевић, Стражилово 1885, стр. 695-696.

[28] Н. Гржетић Гашпићев, O vjeri starih Slovjena prema pravjeri Arijaca i i Prasemita I, Мостар 1900, стр. 48.

[29] Ј. Чокор, Мѣсацослѣвъ всѣхъ свѧтыхъ, костéчно православною церкóвію празднѣемыхъ, Карловци 1860, стр. 31.

[30] К. Дукаки, Μέγας συναξαριστης πάντων τῶν ἁγίων, јул, Атина 1893, стр. 226-235.

[31] Douhet, Dictionnaire des Légendes du Christianisme (Migne: Troisième et dernière Encyclopédie théologique XIV), Париз 1855, стр. 832-836.

истицање о г њ а у вези с њом, чему налазимо трага и у православној служби овој светици, гдје се пјева, да је одлетјела на небо ускликнувши: **текѣ женшшѣ мо́й желаю, й желаи́шѫ любо́вь и́мо́ущи, за тѧ́ пло́ть мою́ о г н ю́ предаѫ́тъ**[32], лако нам је схватити, са шта је народ Огњану Марију смјестио тога дана. У томе је, јамачно, одлучивала и сличност имена (Марија-Марина), као и то, што сви Маријини другови, „огњевити свеци" нашег народа, падају у највруће годишње доба, мјесеца јула: и Прокопије (9) и Илија (20) и друг им Пантелија (27).

Према народном вјеровању Марија је при подјели светачкога блага добила власт над ватром[33], са шта је — а све под упечатком придјевка „огњана" — народ код нас и међе међу „огњевите" или „огњене" свеце[34], па на њен дан неће око љетине ни муслимани, ни православни да раде[35]. Кажу, да је светица, ако се тога дана ради, нујна и невесела[36], па се боје њене освете. Иначе ступа Марија као заштитница усјева: српском цар-Стјепану, што је у рату на Мађаре попалио поља, осветила се је молбом Створитељу, да му отме царство до „амина"[37], а њој је, сјем тога, пало у дио, да ватром казни оне, који раде у недјељу[38], нарочито кад у тај дан пада Преображење[39] или Илијин

[32] Минѣи, мѣсѧцъ ію́лій, Москва 1885, стр. 139-а. Томе, изгледа, сачуван је траг и у славној молитви крсног имена по неким крајевима код православних: „(Ва славу) свију мученика, који прођоше боси и голи кроз огањ и воду: Ђурђа, Дмитра, Мратиндана, Тодора стратилата и Јована крилата, свију мученика и мученица и Огњене Марије" (Н. Беговић, Живот и обичаји Срба-Граничара, Загреб 1887, стр. 38; исти, Српске народне пјесме из Лике и Баније I, Загреб 1885, стр. 214).

[33] Караџић, цит. дј., стр. 4-7.

[34] Н. Беговић, Живот, стр. 30.

[35] Босанска Вила 1904, стр. 257; Л. Грђић-Бјелокосић, Из народа и о народу II, Мостар, стр. 30 (Гласник земаљ. музеја 1896, стр. 155); Zbornik za narod. život i običaje Juž. Slavena V, Загреб 1900, стр. 278. По Србији неће народ да се на Маријин дан ни купа. У Јелашници код Ниша, на примјер, подране дјевојке тога дана прије зоре и набаце кориве у ријеку, да се момци не би купали. Култ Огњане Марије раширен је и код католика у околини славонског Брода, а њен дан слави и наш народ по Боци и по Далмацији.

[36] Босанска Вила 1901, стр. 306.

[37] М. С. Милојевић, Песме и обичаи укупног народа српског II, Биоград 1870, стр. 183-186.

[38] Караџић, Живот и обичаји народа српскога, Беч 1867, стр. 52.

[39] Вила 1867, стр. 62; Ђ. Рајковић, Српске народне песме (женске), Нови Сад 1869. стр. 144.

дан[40]. Једаред се јавља Марија и као љубитељка књиге. Нејаком Лазару, сиротном претенденту на дједовску власт, кад је девет година тамновао, дала је она златну књижицу, из које су га свеци Димитрије и Ђурађ учили читању[41]. Марију, коначно, помиње народ салијевајући растопљен куршум над главом особе, која страда од страве. Моле је, да уједно с браћом јој, Громовником Илијом и св. Пантелијом, уништи ватром страву[42], а гдјегдје православни јутрошњу молитву докончају ријечима: „Свети Илија, св. Пантелија и Огњена Марија, свети Спасе, добри часе, часни крсте и часни посте и сјајни мјесече, св. Саво, српски просвјетитељу и учитељу, научи ме Бога молити, Божју вољу творити и по правди живити“[43].

J. Navratil, пишући своје „Slovenske národne vraže in prazne vére“, нехотично је вјеровао, да Огњана Марија пада 17 јуна[44], дакле оног дана, кад су у XIX вијеку католици славили Петров дан, са шта је и дошао до погрјешна закључка, да би наша Марија могла бити у свези са светим Петром, о коме Нијемци вјерују, да влада громовима и грмљавином, те на његов дан не воле радити у пољу бојећи се тријеса и непогоде[45], а Петар се, сјем тога, и код нас јавља гдјекад у свези с ватром[46]. Него власт над ватром добила је Марија, сва је прилика, код нас тек у новије доба, кад јој је народ ту моћ извео из придјевка „огњана“, јер она и није никаково митичко лице — то је једна католичка светица из Белгије, блажена Марија Oigniacensis (Oegniacensis)!

[40] Босанска Вила 1890, стр. 74.

[41] Г. А. Николић, Српске народне песме из Срема, Лике и Баније, Нови Сад 1889, стр 34-36. У једној варијанти те пјесме мјесто Лазара јавља се дијете Дејан, кога је Исус у тамници научио писмена (Д. С. Караман, Marjanska vila ili sbirka narodnih pjesama skupljenih u Spljetu, Сплет 1885, стр. 132-135).

[42] Грбић-Бјелокосић, Из народа II, стр. 80-81 (Гласник земаљ. музеја 1896, стр. 151).

[43] Босанска Вила 1888, стр. 156

[44] Letopis Matice Slovenske 1890, стр. 115.

[45] A. Quitzmann, Die heidnische Religion der Baiwaren, Leipzig & Heidelberg 1860, стр. 66; K. A. Oberle, Überreste germanischen Heidentums in Cristentum, Baden-Baden 1883, стр. 119.

[46] И код нас се у очи Петрова дне пале кријеснице и прескаче преко ватре, а према народном вјеровању Петар је при подјели светачкога блага добио на дар велике врућине (Ђ. Рајковић, цит дј., стр. 141).

Кад је та Марија првих година тринаестога вијека преминула, описао јој је житије један њен савременик и познаник, фра Никола, каноник кантипратског манастира. Сјем других догађаја, који нас овог часа не интересују, описује он тако једну њену занимиву визију. Светитељка је, наиме, свагда вољела душе, што се муче о очистилишту, те је непрестанце молила Господа, да јој јави, је ли јој се мати спасла. Молећи тако једном приликом пред отаром, опази Марија неки мрачни дух уза се. Престрављена обазнала је светица, да јој је то мајчина душа, која јој на питање: „Како ти је на другом свијету?" признаје, да је излишна свака молитва за њу, јер је осуђена на вјечне муке. Ражалошћена кћи моли у том житију даље матер, да јој јави узрок, са шта сада муке мучи. Старица прича на то, како је живјела тековином од камата и непоштена трговања. Задржавала је и проти грижњи савјести туђу својину, и није пазила на Господње заповиједи. Тако је непокајана преминула. Докончавши своје причање, старица по том ненадно ишчезне[47].

---

[47] Erga animas, quae in purgatorio erant, valde compatiens, super anima matris suae jam defunctae multum solicitabatur in spiritu, sed hoc à carne ut jam patebit. Hanc itaque, propter eleemosynas frequenter in pauperes factas, & propter honestum quemdam vitae modum, quo inter mundanos ipsa quoque mundana vixerat, sperabat quidem posse salvari. sic tamen (quasi) per ignem. Super hoc cum dubia tamen aliquando timeret, quoniam judicia Dei abyssus multa, rogavit Dominum, ut eam certam redderet, in quo scilicet (statu) damnationis salvationisve anima matris suae de hoc mundo transisset. Cumque multas in hoc lacrymas funderet, accidit die quadam, ut venerabilis Aegidius Prior de Oignies Missarum solennia ageret, et juxta altare quasi ad pedes Domini Maria sederet. Inter agendum ergo, Ancilla Christi horrore concussa, videt; & ecce sibi tenebrosus quidam spiritus prope consistit. Mox signo Crucis timore fugato, audacter quis hic esset interrogat. Et ille: Ego sum, inquit, mater tua, pro qua postulasti. Cui filia: Quomodo, inquit, tibi est mater? Tunc illa: Male, inquit, nihil me tuae juvare poterunt preces, cum me quidem damnatam perpetuo inferni claustra detineant. Mox filia, elato gravius gemitu, Heu, inquit, mater, quae causa dammationis tuae? Cui illa: Enutrita, inquit, fui et vixi in his quae per usuras et injusta mercimonia acquisita fuerant; conscia mali, oblata restitui non animadverti quidquid contra dei praecepta fuisset, sed tortuosas mundi vias ingressa, indignum misera duxi progenitorum meorum vestigia declinare. Non poenitui in his: sed infructuosam vitam morte commutans, à futura secula vita deperii. Haec dicens repente disparuit (Боландисте, Acta Sanctorum Junii IV, Антверпен 1707, стр. 670-671).

Занимиво је напоменути, да је Марија још једном приликом имала врло сличну визију. Била је, тако прича њен савременик Јакоб de Vitriaco (Vitry), на самртном часу једне своје другарице, гдје је молитвама успјела разагнати анђеле тмине, који су се купили на растанку душе од тијела. Позније је на Петров дан молила Марија за душу те преминуле другарице, силно желећи знати, гдје се она налази. Одједаред прикаже јој апостол Петар душу те пријатељице у очистилишту и објасни јој све муке и узроке патња страдалника[48].

Та два догађаја из живота белгијске светице били су као наручени „изгледи" за проповиједи. Замислите часом мисионаре Дивковићеве и Маргитићеве школе или стране проповједнике Кашићева и Белина (Della Bella) кова, те ће вам бити јасно, како је име[49] те светице и то њено виђење продрло у народ, нарочито кад уз то напоменемо, да је г. 1608 готово цио католички свијет црквеним поменима, прославио пријенос Маријиних моћи.

Огњана Марија црногорског пјевача у ствари је, дакле, проповиједи о једној белгијској светици и њену походу по страдалишту душа на другом свијету, три пуна виђека, можда, иза како је с отара ушла у народ, који је и њу искитио отприје познатим тоновима из апокрифа, угођених према схватању наших првих књижевника монашкога чина!

---

[48] . . . beatissimus Petrus Apostolus ostendit ei amimam illam dieris Purgatorii poenis affectam, simulque & poenas ipsas, & poenarum causas ei indicauit. Magno cruciabatur ardore, quòd mundum & seculi uoluptates nimis ardenter amasset. Interdu(m) etiam acerrimo affligebatur frigore, quod pigra & deses fuisset ad bona agenda, tum uel maxime, quod liberos & familiam suam admodum negligenter correxiset. Siti etiam misera(n)dum in modum torquebatur, quod uestes superfluas habuisset, ualde affligebatur (L. Surius Carthusianus, De vitis sanctorum III, Млеци 1581, стр. 241; Боландисте, цит. дј., стр. 650).

[49] Наша Марија обично код нас носи придјевак „Огњена", док јој је у Црној Гори име „Огњана", а тај назив најбоље одговара светитељчину придјевку „Oigniacensis". Не треба, сјем тога, изгубити из вида ни то, да и у самом називу „*Oigni*acensis имамо, ослањајући се дакако на погријешену етимологију, трага главној карактеристици Маријиној: њеној власти над ватром *(ignis)*.

ZGODE I NEZGODE.

(nastavak)

Piše † prof. **Luka Zore.**
uredio A. Vučetić.

VI.

Antun bješe uzor domaćin, nije ni pušio otkad su ga liječnici od toga odvratili radi oči, a nije išao ni u kafane ni u krčme, nego nedjeljom i svecem išao bi u crkvu a po podne šetao, ako je bilo lijepo vrijeme. On bješe u velike pobožan te se ispovijedao i pričešćivao nekoliko putâ na godinu a na dan sv. Antuna pošao bi bosonog do manastira franjevačkoga i tu bi ovršio svoje duhovne dužnosti. Žena mu Mare bješe i ona pobožna žena, te je Luko Mali rastao u pobožnoj okolini, dapače naginjao na mističnost, jer mu se često privid alo, valja da je sanjao obnoć, što je čuo pripovijedat, da vidi duh koga pokojnika i da se s njim razgovara i sluša mu želje. Nije čuda da je neprestano išao u crkvu, služio oko otara, pjevao epistole i misu i naklonjen bio svešteničkom zvanju.

U to smrt stare Pile potrese Luka Maloga, jer ga je ona babovala malena, a i odrasla njegovala, pa se on spominjaše, kad bi ga na skutu *tindirikala* i pjevala:

Tindiri, tindiri, moj Martin!
Ljepša Pulja neg' Jakin,
U Jakinu bobica,
A u Pulji šenica.

Ele sad je bilo šire u Antunovoj kući, a bila je i potreba, jer su djeca dorasla, a kuća malena i tijesna.

Stariji brat Pero naginjao je na more i za to ga otac stavi u Antuna Casilari da uči nautiku, a kasnije pošlje na Vragolovčevoj škuni u Crno more; no brzo se uvidje da Pero nije bio za more, jer mu je udilo, i pobolijevao je, za to se na povratku iz Crnoga mora on iskrca i ostade doma. Bavio se domaćim poslovima i ekonomijom, dok postade gazda nakupivši baštinâ i carinâ, odašta i sad lijepo živi.

No prije nego zaglavim ovo koljence, na ino mi se ne može a da ne spomenem, kako je Pero poslije očeve smrti kao naj stariji brat zauzeo mjesto oca i brinuo se za nedoraslu braću.

VII.

Za vrijeme Dubrovačke republike, a i kasnije tako je ostalo, dvije su samo karijere bile otvorene sinovima puka, koji nijesu ostajali na svojoj zemlji kao seljaci težaci, a to je pomorstvo i sveštenstvo. Naš Antun odredi starijega sina na more, a to smo već kazali, a mladega Luka, videći njegovu naklonost, uputi u sveštenike.

Luko Mali bješe svršio pučku školu u Cavtatu; počeo je u Cvijeta Vojnovića, kako se kazalo, a kad ovaj bi premješten, dođe Mihočević i s njim svrši. Kad svrši školu u njega, otac ga stavi u paroha Dum Antuna Ramadana, u koga ponovi i utvrdi što je naučio u javnoj pučkoj školi, pa ode s parohom u grad na ispit IV. klase pučke škole glavne, kako je onda bila uredba, i vrati se veseo u Cavtat, pa nastavi učenje u paroha, koji ga uputi nešto u lat. jeziku, no već 1857 ode mali Luko s ocem u grad, podjači (postane klerikom i obuče sveštenički odijelo) i upiše se u I. r. gimnazija. No bješe na muci, jer ne znadijaše talijanski, a talijanski bješe nastavni jezik u gimn., i zvanični u sjemeništu, jer oba zavoda bjehu u rukama Jezuvitâ talijanaca. Koliko je puta bio Luko Mali ukoren i kažnjen, što bi se s drugovima prirodno razgovarao naški! Ta neprirodnost otvori oči malomu djaku, i za rana poče da narodnijem duhom diše i da svoj materinski jezik ljubi po onoj *nitimur in vetitum semper cupismusque negata.* Luko je Mali učio dobro, svake godine imao je izvrsne ocjene, a jednom u VI. r. i medalju u javnoj crkvi. Taj premije sastojao se u srebrnoj medalji, koju bi djaku priboli na prsi. To je bilo svečano izvršeno, jer kad bi gromki glas oca Rizzardini zabučao:

In oratione latina tulit premium

N. N.

onda bi zasvirala muzika, a jedan od uglednih zvanica, episkop ili politički glavar, pribo bi učeniku, koji bi pristupio, medalju na prsi, pa bi se tad izmakao i popeo na podac uzdignut, da ga vidi svijet okupljen u crkvi, a i on sam, da se

bani. Ovo je bilo po staroj pedagogiji stramputica u odgajanju, jer nijesu imali pred očima onu Ciceronovu: *Non scholae sed vitae discimus*, nego su upućivali djecu da uče radi pohvalâ i nadarja. To je bilo u svim napucima pedagoškim, te se to izvrtalo u licemjernost, jer djaci te su se tim napucima podmetali radeć jedno a misleć drugo, rasli su pretvorni, ako se kasnije nijesu otresli tijeh porokâ. Jezuvite su bili njegda vrijedni nastavnici, ali ostadoše konservativni i ne idahu sustopice za napretkom naukâ, i to velim u opće, jer izuzetaka je bilo. (I Kitaj bješe negda prosvijetljen, ali je zastao, jer ga je divlji Japan pretekao). — To je Luko i okušao na sebi, jer kad je svršio gimnaziju i ispit zrelosti izvrsno, ode u Beč i posveti se filologiji. Kad se je sastajao s profesorima, ovi po odgovorima razumješe, da je krivo upućen, te kad vidješe tekste na kojim je učio u gimn. Dubrovačkom, naježiše se videći u njima zastajanje u nauci, i narediše kandidatu Luku moderne tekste. Ovo napominjem da iskoči prava istina o nastavi Jezuvickoj, koja kad je u Dubrovniku i u Feldkirchu u Voralbergu god. 1868. nestala, nije samo prestala, što Jezuvite nijesu htjeli podvrći se ispitu i u opće zakonima, nego i za to što nijesu njihove unutrnje ustanove i novicijati bili dorasli da sprave svoje kandidate po duhu vremena i napretka u nauci.

Luko djak hvalio se u opće na Jezuvite, jer su ga lijepo gledali, ali im nije mogao oprostit, što su ga u svakoj prilici odbijali i odvraćali od narodne ideje i svoga jezika, pa ga i kaznili za to. On se spominje da jednom s drugovima ode u štionicu, koja u svom statutu pripuštaše u svoje prostorije djake VII. i VIII. r. Kad to obaznaše Jezuvite, kazniše krivce bez šetnje, a na trpezi bez vina i pečenke.

VIII.

Svake godine djak Luko provodaše dva mjeseca ferija, Septembar i Oktobar. u Cavtatu kod svojih roditeljâ. Jedne godine, a to bi g. 1861, kad idaše kući u ladi popodne skupa sa djakom Ivom, a bješe i Konavljanâ u ladi, pade riječ na politiku. I tu djak Luko poče da govori o narodnosti, o jeziku, i osuđivaše tamničenja i proganjanja Cavtaćana zbog potonjih

izbora. Pokajao se za to svoje razglagolanje, jer vlast politička u Cavtatu obazna za to, i djak Luko trebalo je da ide na preturu i da se tu pravda i izgovara. Odbijeno mu je na godine, ali već od tada djak Luko upisan je u knjigu crnijem slovima, što je ostalo i popunjavalo se za cijeloga njegova vijeka.

A što su bila ta progonstva u Cavtatu? Godine 1861. proglašen je u Austriji ustav i urečeni prvi izbori za Dalmatinski sabor. U Cavtatu bješe pretur (sudac i politička vlast, onda još nerazriješeno) njeki Agazzi, a pristav mu i pomoćnik zloglasni Matković. Burokratska vladavina Dalmatinska proglasi za kandidata u Konavlima pretura Agazzi. On imadaše pristaša, koji su stojali uz vladu, ali većina cijele općine oprije se, a oporbi na čelu bi Đuro Vragolov, trgovac u Cavtatu.

Na dan izbora dođu Konavljani pod barjacima u Cavtat. Neka sela pod narodnom trobojnicom predvođena od mladoga popa Gavranića. Svi gotovo popovi u općini, počinjući od Ramadana u Cavtatu, spadahu narodnoj stranci; neki mirovahu, a jedan Barabić u Ćilipima bijaše vatren pristaša pretura, a on bješe okretan, obrtan i teglijaše na mjerilima za deset. Ele žestoka borba u izborima, ali podleže vladina stranka i bjehu izabrani birani birači, koji su kasnije glasovali za popa Pulića, Dubrovčanina, te je osvijetlao u saboru i u životu sebi obraz i otadžbini.

No za vrijeme izborâ razdragani duhovi skinuše sa koplja ispred općine carsku zastavu i nataknuše narodnu trobojnicu, isprebijaše sindika Iva B. vladina pristašu, boriše se proti nepravdama komisije, u kojoj je sidio Agazzi i vladao izborima.

Pop Ramadan, pošto je glasovao, ostade silom u zbornici, dok ne izađu i drugi, koji nijesu imali pravo da tu ostanu; pa pošto je i on, a i miljenici vladinog komesara izašli iz zbornice, Konavljani ih dočekaju i po riječi Ramadanovoj, koji idaše za B. i ukaže ovoga puku uzvikom: Evo čovjeka, čibucima ga izlemaju i govore da je od batâ kasnije i umro.

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

piše **A. Vučetić.**

Miho Pracat, ako sudimo po podacima njegova testamenta, umro je u Dubrovniku kao milionar i postao naj veći dubrovački dobrotvor, i pravom je zaslužio da mu republika podigne spomenik u sred kneževskog dvora da za vijekove odvoji kao naj zaslužniji Dubrovčanin u tisuću godina otkada postajaše republika, koja mu također odredi za vijeke godišnju pomen misu. Stoga držimo da je zgodno da ove godine, kad se dne 20. jula navršila tristota obljetnica njegove smrti, iznesemo štogod o njegovu životu i njegovim zaslugama za dubrovačku otadžbinu, pošto smo u 1. 2. 3. i 5. broju ove godine „Srda" donijeli prvu vijest o istoj obljetnici i njegov testamenat.

*

Miho Pracat, uprav Prazzati, jer se tako on sam više puta piše u svom testamentu, rodio se na Lopudu XVI. vijeka. Onda je ovo ostrvo bilo bogato, jer su Lopudani pomorskom trgovinom i svojom trgovačkom flotom sticali bogatstvo po svijetu, nadasve po južnoj Italiji i uopće po zemljama španjolske krune; zlatarski zanat bio je na Lopudu u cvijetu, te još danas opstoji ime ulice, koja se zove „Zlatarska", a ime „Getnja" što još ima druga ulica, dade slutiti da su u ono doba dubrovačkog bogatstva, kad je bilo mnogo Židela, oni dolazili i na Lopud, jer riječ „getnja" bila bi postala od italijanske *ghetto*, što znači četvrt, gdje stanuju Žideli.

*

Dominikanac Razzi, koji je živio u Dubrovniku, kad je Pracat već bio nastanjen u ovom gradu iza dugotrajnog boravka u inozemstvu, opisuje nam Lopud u ono vrijeme i kaže

da je naj ljepši dio ovog ostrva onaj, koji je okrenut zapadu, jer je naj napučeniji i naj više ukrašen sadovima, palačama, veoma plemenitim zgradama, ima dva manastira, dominikanski i franjevački a izmedu njih je crkva Krstova (sv. Križa), koju je iz temelja podigao Miho Pracat, čovjek plemenite duše i koji ima, kako kažu, sto tisuća škuda i brodova a ne imajući poroda želi da se Lopud podigne na biskupiju, i zato nudi da će odrediti tri stotine škuda na godinu biskupu lopudskome. Ali kaže da se još nije izvršila njegova želja eda se ne bi raskomadala dubrovačka mitropolija. Ova se želja Pracatova nije za njegova života nigda ostvarila i možebit da je sam zapustio. Razzi slavi Pracata, što se brinuo da se lijepo vrši služba božja u Krstu, što neprestano osloboduje robove od ruka nevjerničkih svojim novcem i dijeli mnogo milostinje podražavajući pokojnog Skočibuhu, ali primjećuje da je dočekao višu starost od njega. Razzi navodi da na Lopudu ima oko 30 crkava i kapela, ali da je naj znamenitija od svijeh Gospa od Šunja (italijanski: *Biscione)*, tako nazvana, jer velika zmija (ital. *biscione)* bješe proždrla do pasa sinčića inostranog plemića (Visconti), koji se bješe nastanio na Lopudu. Ali otac, kad pridođe, zavjetova ga Gospi, te zmija izbaci dijete zdravo. Tada plemić sagradi gospu od Šunja, sa Velikom Gospom na velikom otaru i dvanaest apostola, sa mnogim slikama i nakitima. Ona postade poklonička crkva za pomorce, bješe bogata i imadaše u vrijeme Razzia sedamdeset kaleža. On je to vidio 1588. godine, 19 godina prije smrti Pracatove. U njoj je Pracat imao svoj otar, jer u testamentu govori: *altare nostro* (naš otar). I Pracat je doprinio poljepšanju Lopuda ne samo gradnjom Krsta nego i gradnjom nove kuće na Igalu, poviše spremišta, koja su prije bila Kabožina, kako što mu je i djed zgradio jednu kuću a i otac jednu, i što je po svoj prilici uredio drugo deset kuća, koje su bile njegove na Lopudu. Tada će po svoj prilici Lopud bit imao više stanovnika no sada, kad ima samo 508.

*

Kad se rodio Miho Pracat, ne zna se, ali Razzi, koji je počeo pisati svoju: *La storia di Ravgia* oko 1588. god. a do-

štampao je 1595. g., piše da drži da je Pracat stariji *(più grave d' anni* = više opterećen godinama) od Skočibuhe, o kojemu kaže da je umro u Dubrovniku 26. decembra 1588., kad mu je bilo 54 godine. Skočibuha dakle bio bi se rodio 1534. godine. Kad bi se uzelo da je Pracat bio stariji od njega 12 godina, Pracat bi se bio rodio 1522.

Sam pako Miho Pracat 15 mjeseca prije svoje smrti kaže u 5. prilošku svog testamenta da je zdrav dušom i tijelom, ali da je *aggravato dagli anni* (pritisnut godinama). Da je dakle Skočibuha bio živ, kad je umro Pracat, bilo bi mu malo više od 70 godina, a 15 mjeseca prije, kad Pracat kaže da je pritisnut godinama, Skočibusi ne bi bilo više od 69 godina; u toj dobi čovjeku sveđ zdravu, kao Pracatu, (jer je bolovao samo prije smrti, te god. 1596, 1598, 1601, 1602 i 1606, kad je napisao testamenat i priloške, sveđ je izričito kazivao da je zdrav tijelom a nadasve 1596. god., kad u testamentu naređuje da se iza smrti proda njegova trgovina, znači da je trgovac bio još pun snage), teško se može kazati da je zdrav čovjek pritisnut, opterećen godinama, kad mu je 69 godina. Tada dakle Miho Pracat ima bit bio stariji, jer sam Razzi kaže da mu se Miho Pracat čini više opterećen godinama nego Skočibuha. Mihu Pracatu ima bit bilo oko 80. godina, ili još više kad je umro. Po tim računima dakle Pracat bio bi se rodio 1527. godine, a da je umro u 85. godini života, bio bi se rodio 1522., ali bi tada bio 12 godina stariji *(più grave d' anni)* od Skočibuhe. Može se dakle ustanoviti približno da se Miho Pracat rodio oko 1522.

Godinu njegova rođenja treba nam nagađati, jer parohijalne knjige o kretanju pučanstva na Lopudu počiju tek iza smrti Pracatove, 1615. godine. Po ovome nagađanju, kad se 1556. Karlo I. (V.) odrekao vlađe, Mihu Pracatu bilo je tek 34 god.

Otkle to ime Prazzati ne znamo, ali znamo da ga Dubrovčani zovu Pracat.

*

Ako ne znamo tačno, kad se rodio Pracat, nego nagađamo, znamo za neke članove njegove porodice; na to nas upućuje njegov testamenat i testamenat njegova strica Diva,

koji je od 19. juna 1569. Tako smo po njima mogli sastaviti ovu genealošku tablicu:

Pasko Pracat, djed Mihov

Pavao Pracat, otac Mihov	Đivo Pracat † 1569, oženjen za Niku	Paolina Pracat
Miho Pracat	Pasko Pracat	
1. žena: *kći Toma Brailona* sa Šipana	oženjen prije 1559. g.	
2. žena: *Vica s Lopuda*		

Pasko Pracat bio je dakle djed Mihov i imao je troje djece, dva sina Pava i Điva i jednu kćer Pavlu. Pavao bio je otac Mihov a Đivo stric, koji je imao sina Paska, već prije smrti očeve 1569. god. oženjena. On je živio s roditeljima i regbi da nije ni iz daleka naličio na rodaka Miha. Miho je pako imao svoje rodbine ne samo na Lopudu, nego i na Kalamoti, jer je spominje više puta u svom testamentu; tako isto imala mu je i prva žena rodbine na Šipanu, koju također spominje u istomu. Od službenica u svojoj kući Miho spominje Māru, koja se bila udala za Ivana Radova, kovača, pa ostala udovicom. Tako isto u kući njegova strica Điva bila je Marta Petra Ivanovića iz Mravinjca, pa se udala za Matka Nikolića u Trsteniku.

*

O Mihu Pracatu pripovijedaju da mu je otac bio kmet vlastoske porodice Đorđića, koja se pobrine da Miho nauči štogod, pa da pođe na more u svijet. Ako je i istinito ovo pripovijedanje, znamo po testamentu Mihovu da mu otac i djed nijesu bili bez ništa, jer je djed sagradio jednu kuću a otac drugu, obe na zemljištu pok. Andrije Frana Sorga. Kad je Miho pošao u svijet, pripovijedaju da se dva puta vratio kući, kako no se ono kaže, gô i bos, te kad je jednom stao zlovoljan na igalu bez ikakve nade u bolju budućnost, dade mu se pogledati na guštericu, koja se penjala uz zid, dva puta bila pala, a treći se put sretno popela. Osokoljen tim primjerom odluči da i on pokuša po treći put sreću i opet pođe u svijet i obogati se. Ali ovo što se pripovijeda o gušterici obzirom na

Pracata, drugi sjeverni narod pripovijeda slično o mravu. Miho se dade na pomorstvo i trgovinu i steče više broda. On je trgovao žitom i služio je žitom Španju, kad je ondje bio glad i tako steče mnogo novaca i pripovijedaju da ga kralj španjolski (i car njemački) Karlo I. (V.) jednom zapita da mu kaže koju nagradu želi za svoje zasluge. On mu odgovori da je već bogat da traži blaga, da je kralj svojih karaka (broda) da želi časti, i da je građanin dubrovački da želi titula, te nadostavi: Kao znak Vaše milosti, darujte mi taj ručnik (ubrus). Karlo se uprav tada bričio i dade mu ubrus, koji se čuva na Lopudu. Kad se Karlo 1556. g. odrekao vlade, Pracatu nije bilo više od 34 godine po našemu računu. Ako je dakle ovo istina, on se vrlo rano obogatio.

*

Istinito je pako da se Pracat već 1569. god. bio vratio u svoju milu otadžbinu u Dubrovnik i da je živio sve do svoje smrti u Dubrovniku, ili na Lopudu. Ali za stalno glavno mu je stanovanje bilo u Dubrovniku, jer je ovdje držao svoje trgovačke knjige i svoje blagajne a stanovao je u svojoj vlastitoj kući u Pucićevoj ulici pod gimnazijem blizu crkvice sv. Vida. Ta je kuća sad razvalina, a propala je u velikoj trešnji 1667. god. Tu je kuću on bez sumnje kupio, kao što je bio kupio i kuću na Prijekome, u Tri Crkve i kuću sa sadom u Gružu na Škaru. Da je od 1569. godine do svoje smrti bio u Dubrovniku, dokazano je bilješkama na testamentu strica mu Điva u dubrovačkoj kancelariji (arhivu), jer je u njoj glavom vršio svake godine isplate naredene od strica svojim testamentom. Ovo ipak ne isključuje da nije u ovo vrijeme od 1569. g., dakle u 37 godina, polazio po svijetu, nadasve u Napulj, u Rim i u Genovu, gdje je imao mnogo glavnoga, te možebit i u Španju, ali središte njegove djelatnosti od 1569. bio je Dubrovnik, a otada nije stajao besposlen, jer kad je 17. aprila 1596. god. napisao testamenat, naredio je da se njegove trgovine iza smrti mu imadu prodati; to je dokaz da je trgovao dajbudi do jedanaest godina prije smrti.

*

Još dok življaše bješe dobrotvorom po svjedočanstvu Razzievu, jer je otkupljao robove i pomagao siromahe. Svoje bogatstvo ulagao je u građenje i kupovanje kuća i baština, kao što je bila baština u Dolima, o kojoj izričito u testamentu kaže da je kupio; dobavljao je brodove i ulagao mnogo novca u Genovi, Rimu i Napulju; davao je u najam novce na zaloge od zlata i srebra, te je te zaloge držao u jednom sanduku, davao je u zajam novaca svojim kmetima i drugim obiteljima, kao što su bile Facende. Imao je u Dubrovniku više nego jednu kasu ili blagajnu i u njima je bio znatan iznos novaca *(buona somma di danaro)*, kako kaže u 5. prilošku 19. aprila 1606. i naređuje da se od tog novca plati sve što je zaviještao, a ostalo što preostane, da se upotrebi za oslobođenje robova.

On je vrlo dobro upravljao svojim imanjem i njegovu vrlinu kao pametna i poštena upravnika priznao je za vijeke njegov stric Đivo u svom testamentu, jer ga je ostavio da mu upravlja sinom Paskom i njegovim imanjem. Đivo, kako smo vidjeli, imao je sina koji je kao oženjen živio još s ocem i s majkom Nikom. Otac ostavi sve ženi Niki da uživa do smrti uz dužnost da hrani sina i nevjestu, ako je budu slušali. Iza njene smrti imao je postati sin Pasko gospodarem svega. Ali ostavi kao upravnika svih dobara sinovca Miha naredbom, da od njih zgradi brod rodaku Pasku, ako bude sposoban da ga zapovijeda; inače da mu dade tisuću škuda da trguje uz dužnost da pokaže Mihu račun za svako putovanje; ako i za to ne bi bio sposoban, da mu kupi nepokretnina na uživanje. Ako bi Pasko umro bez djece, imao je sve naslijediti Miho; ako bi pako i on umro bez djece, imalo se sve prodati u dobrotvorne svrhe; ali Miho imao je upravljati u svakom slučaju. Nasuprot svojoj sestri Pavli ne ostavi nego pet škuda. I Miho je upravljao lično tim dobrima sve do dvije, tri godine prije svoje smrti, jer posljednja kancelarijska bilješka na testamentu stričevu svjedoči da je Miho nešto isplatio 1604. godine na vršenje testamenta.

*

Na moru su mu brodovi imali nesreća. Jednu navodi A. L. u br. 127. od 27. jula ove godlne u „Pr. Crv. Hrvatskoj"

vadeći je iz knjige *Diversi di Stagno*, sada u arhivu dubrovačkom a druga je napomenuta u samom testamentu.

Godine 1564. imao je brod (nave), koji se zvao *S. M. de Bison* a zapovijedao je *Giovanni de Vido* (Ivan Vidojev) kao patrun. Ovaj brod odjedri 25. decembra 1564., na Božić, kreat pšenice i ječma, iz Manfredonije u Italiji prema Dubrovniku put Napulja, da tu proda ili iskrca žito. Izvan Brindiza stiže ga oluja i stjera na arbanašku obalu. Ivan Vidojev htjede da se spasi u *San Giovanni di Medua*. Kad bješe 6 milja od kraja, oluja mu prelomi velike penune (priječnice) jedra; tada pokuša da uljeze u Budvu kraj Bara u Srbiji *(Schiavonia)*; ali ga vjetar prisili da ide u pučinu, te vjetar i more kad se iza ponoći užeže još strašniji, podere mu i raznese sva jedra i prelomi priječnice (penune) srednjega (jedra); pšenica se i ječam prosuše na stranu; golemi valovi morski udarahu na brod i izlijevahu se u nutrinu broda. Brod, momci i teret bjehu u strašnoj opasnosti, ne preostajaše drugo, no bacati pšenicu i ječam u more i voziti se niz vjetar. Tako ih oluja donese u Stonski kono. Tada se patrun Ivan Vidojev 2. januara 1565. stigavši u Ston, predstavi stonskom knezu, Nikši Điva Palmotića, i njegovim časnicima da im javi i dokaže štetu od oluje navodeći kao svjedoke mornare Marka Nikolina, Andriju Nikolina, Luku Nikolina i Đorda Nikolina.

Druga nesreća bješe mnogo kasnije, možebit 1600. g. sa brodom (nave) Pracatovim, koji se zvao *S. Giovanni Battista*, koji je već 1596. godine bio pod patrunom Đurom Petra Balaka. Taj brod nije bio samo Pracatov, jer su i drugi imali sudjela u njemu. Ovaj se brod raspade na Lopudu po svoj prilici 1600. godine. To spominje Pracat u svom drugom prilošku od 6. februara 1601. godine i nareduje patrunu da uredi i prodade imovinu ovog broda i razdijeli je između dionika i da uknjiži sve u knjigu *E*. Po ovoj naredbi i po datumu njenu razumije se da se nesreća ima biti dogodila malo vremena prije toga, tijekom 1600. godine.

Ove dvije nesreće Pracat jamačno nije vele osjetio, jer je već četiri godine iza prve i mnogo godina prije druge bio nastanjen u Dubrovniku kao bogataš.

*

Iz njegova testamenta možemo dobiti neki, ako i nejasni pregled njegove radnje. U kući u gradu kod sv. Vida, gdje je stanovao i umro, bila mu je poslovnica i pisarna. U kući držao više kasa sa novcima; izmedu kasa bio je i sanduk od orahovine, koji on zove *cassetta di noghera* ili *cassa di noghera*. U pisarni *(scrittoio)* je Pracat držao glavnu knjigu, koju zove *libro ordinario*. U nju je pisao sve obveznice što je imao u Genovi, Napulju i Rimu, iskaze gotova novca, zaloge koji nijesu bili pisani u osobitoj knjižici, iznose dužnika, kao Facende, svoje dugove i to sve na *partite*. Ta je knjiga imala i svoj dnevnik, *giornale*. Držao je osobitu knjižicu za neke zaloge u zlatu i srebru, što je sve stalo u sanduku od orahovine, i drugu osobitu knjižicu za dugove kmetova. Osim toga za vjeresije ili obveznice u Napulju imao je pogodbe i svjedodžbe, koje su stale kao i zalozi u sanduku od orahovine.

Imao je napose knjigu *E* za brod koji se raspao na Lopudu. Tu su se bilježile vjeresije, *conti correnti* i ostalo za brod.

Glavna knjiga, ili *libro ordinario*, stala je u pisarni.

Imao je bez sumnje i drugih knjiga, jer više puta kaže *nel mio libro*, što se može razumjeti za glavnu knjigu, ali kadgod možebit da je razumijevao drugu, toliko više što jednom kaže da su njegove napuljske vjeresije pisane u njegovim knjigama.

Kako se vidi, on se bavio upravom svojeg imanja sve do pred svoju smrt, jer on napominje svoje knjige i u priloščima.

Četrnaesti jula.

Béranger 1829. god. u tamnici La Force.

Sužnju meni, uspomeno, puna ti si čara! Bijah posve mlad, vikahu: Osvetimo se! Na Bastilu, na oružje, brzo na oružje! Trgovci, građani, zanatlije, trčahu svi. Ja vidim da bljede i mati i žena i kći; top grmi na pozive bubnja. Pobjeda narodu, Bastila je uzeta! Lijepo sunce proslavi taj veliki dan, proslavi taj veliki dan.

Djeca, starci, bogataši i siromasi, grle se svi; žene pričaju koješta; junaku opsjede, vojniku odjevenu u modru, koji prolazi, tapsaju i viču: Živio! Ime kraljevo stiže mi do ušî, La Fayetta spominju srdačno. Francuska je slobodna, a moj se razum probuduje. Lijepo sunce proslavi taj veliki dan, proslavi taj veliki dan.

Sutradan starac učen i ozbiljan odvede me na ogromne razvaline. »Sinko moj, reče on, ovdje je samosilje dušilo sve »žalbe naroda sužnja; ali da bude mjesta množini uznikâ pot»kopa svaki turanj, tako da se pod prvijem udarom stara »zgrada sruši. Lijepo sunce proslavi taj veliki dan, proslavi »taj veliki dan.

»Sloboda, stara i sveta buntovnica, sine moj, oboružana »gvoždima naših predaka, na svoju slavu u ovu zagradu po»zivlje jednakost, koja se s neba vraća. Tijeh dvijû sestara »grom puca i pali; to je Mirabeau koji grmi proti dvoru; njegov »nam glas viče: Još jednu Bastilu! Lijepo sunce proslavi taj »veliki dan, proslavi taj veliki dan.

»Gdje mi sijemo, svaki narod žanje. Na glas naših ra»sprâ, već dvadeset kraljeva, zebnjom podižu ruku k svojoj »kruni, a njihovi podanici potajno i oprezno o nama govore. »Ovdje se otvara plodna era ljudskijeh pravâ i izvršiće opho»dnju zemaljske kruglje. Na ovijem razvalinama, Bog stvara »novi svijet. Lijepo sunce proslavi taj veliki dan, proslavi taj »veliki dan.«

Tijeh starčevijeh poukâ drijemaše uspomena u mome srcu; ali, nakon četrdeset godina, ja iza brave vidim opet četrnaesti jula. Slobodo! moj glas, koji bi htjeli da uduše, priča nanovo tvoju slavu zidovima ovog boravka. Na moje gvozdene rešetke zora se posmjehuje. Lijepo sunce slavi još taj veliki dan, slavi još taj veliki dan.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

Jedno pismo Meda Pucića. U zagrebačkoj univerzitetskoj biblioteci, u prepisci Stanka Vraza ima jedno pismo Meda Pucića. Za one koji budu iscrpnije proučavali pesnika, čija je 25-godišnjica skoro proslavljena, to pismo može korisno poslužiti. Ono glasi:

An

Stanko Vraz

in Agram.

Gospodine!

Ako tako duga čekaste odgovor moj na preljubljeni vas list 17 travnja, nemojte si mislit da to moja bijaše krivina; onaj list dodje do Beča baš isti dan kad iz Beča otidjoh i put Italie s' uputih, kud me poslovi posebni zvahu. To nenadno moje odlaženje iz Beča bit će uzrok da *Antologia** malo kasnie na sviet izadje i sa sviem da ja ne mogu već na korektä pomnjit, ipak sam ju priporučio varlomu jednomu mladiću Slavoncu g. Pejačeviću koj će kako se nadam dosta pomnjivo izčistit ju. Takodjer (!) nijemi već na vrieme promjenut naslov knjige kako vi mislite; ali što se tiče narodnieh pjesamah ja sam bio već i sam promislio ne izdati ih zajedno s' Dubrovačkijeh Iz parva cjenio sam da stavit uporeda proste narodne pjesme i umne dubrovačke moglo bi služit za ukazat jednijem pogledom cjelo nase književstvo sastavljajujećega najviše tih dviuh živaljah; ali poslije tolikŭ gomilu narodnieh pjesamah kaupih da već bi njih samih cjela knjiga sastala a s' druge strane tako trudno mi se činjaše moć ih dostojno razredit kronoetnologički da već tu misao za sad ostavih sasviem.

Što se pak tiče knjige u pomoć Dubrovčana, moja nije bila nego samo *idea;* a g. Kuretić mislio je za ostalo; kakovieh je pisaoca dobavio i komu se preporučio, ja neznam, zato ne mogu nikako taj predmet izjasniti. Imala se u Beču jedna Akademia dat za iste nevoljnike, no već eto je mjesec dana da od Beča otidjoh a nijemi nĕdan glas o tega stigao. Rječih svudar ima dosta a dela, bogme malo, i kako u velikih tako i u malih stvari'. Ne bi htio da i jedno i drugo bude još na istomu, ali strah me je.

Da sam znao, oli da mi je tkogodj rekao kako mi vi pišete, da bi vam bilo drago imat za Kola kakav moj

* *Antologia*, koju pisac napominje, izašla je u Beču iste godine i sadrži ukusom probrate pjesme dubrovačkih pisaca iz XVI. i XVII. v. Pucić nadodao je pred pjesmama kratke biografije pojedinih pisaca. Pisao je u „Favilla", tršćanskom listu, o Gundulićevom „Osmanu", koji mu je bio mila lektira i dugo se vremena nosio mišlju da ga prevede na talijanski i ako su otprije bila već štampana dva prijevoda talijanska (Jakšićev i M. A. Vidovićev). S Vrazom se Medo upoznao u Zagrebu i saradivao u „Kolu" i još otprije pisao u „Pokretu" i u „Katoličkom Listu" u ono doba. Pisao je i u „Antologia Italiana" 1863. g. A sam je pjevao i talijanski. U „Epidauritano" ima više njegovih pjesama. *Kol.*

sastavak bio bih stogod napisao; bio bi vam ga poslao, no ni o temu g. Kuretić ne reče mi ništa nigda. No ono što do sad nijesam učinio učiniću unaprieda i sasviem da moje zabave i život moj svegj veće od književnieh stvarih mene odalečuju, ipak neću nigda žalit vrjeme potrošeno za korist naroda i prosvjetjenje; ali što se Gundulića tiče, istina da drugačie ga se mora prikazat tudjinima a drugačie našiem i da bi bilo o njemu dosta veće govora nego ono malo sto se u *Favilli* cita; ništanemanje vratit se po drugi put na isti predmet svakomu je trudno — a to novo Gundulićevo izdanje ja nesam još mogao dobavit zbog dalecine.

Ja ne znam koliko ću se ovdje još bavit ali za stalno veće od mjeseca dana, zato ako me vi hoćete vašiem listima počastit molim vas da mi ih pošljete u *Lucca ferma in posta* a meni će bit vele drago ovaj razgovor naš svedj bolje utvardit i uzmnožit.

Ostajem Vas prijatelj i sluga

Lucca $^{8}/_{6}$ Orsat Pozza (Pocić)

— *Jedna neštampana pjesma P. A. Kazali.* U biranoj četi Dubrovčana XIX. vijeka, na značajnoj raskrsnici dubrovačke knjige, na gariŝtu stare slave, koja bješe zaputila novim stazama, narodnim putevima, a koju sačinjavahu Medo Pucić, Mato Vodopić, Matija Ban i dr., odlično je mjesto zauzimao P. A. Kazali, pjesnik „Zlatke" i Trista Vicâ udovicâ."

Saopćiću ovdje jednu njegovu pjesmicu, koju je ispjevao na 25. septembra 1860. i to u manastiru Krupi u gornjoj Dalmaciji. Kako svi drugi posjetioci zapišu svoje ime u knjigu posjetilaca, tako je Kazali zapisao ovu pjesmicu, ali je uz njegov potpis pročitati još dva imena, i to: Gj. Bilić i B. Petranović. Za Božidara Petranovića znamo ko je, a za Bilića ne, ali mislimo, da je koji kalnder, koji bješe s pjesnikom u pratnji.

Manastirska tišina učini Kazalu da zaželi mira i pokoja; on sve čuje riječ „pokoj": pokoj mu veli „šapat vjetrinji", „romon vodeni" i „sušnja gajeva". Duša mu čezne za pokojem, traži ga, ali ga sila tjera naprijed; on žalosno pozdravlja Krupu i pustoš te je okružava, jer ne može da tu ostane u miru i pokoju. Ali želi, da ako ga ikad sudbina nagna da igdje počine, nek to bude s žiteljima Krupe.

Ova elegantna pjesmica pod kojom stoji „P. A. Kazali sveštenik iz Dubrovnika", ovako glasi:*)

Pokoj! šapat vjetrinji,
Pokoj! romon vodeni,
Pokoj! sušnja gajeva,
Ovdje mi naricaju
Pokoj!
I bi duša željela
Tajnom moću stisnuta
Neopr'ječno spustit se,
Da mi srdce okuša
Pokoj.
Oh, nesrićnog vriemena,
Sila napried tjerame
It na bliže ikuda,
Pušta k meni stupiti
Pokoj.
S Bogom, Krupo gizdava!
S Bogom, blaga pustoši!
Nij mi ovdje boravit,
Nij mi sada tražiti
Pokoj.
No da ikad udes mi
Koj me vlada dopusti,
Da ja igdje počinem,
Daj mi s tvojiem žiteljim
Pokoj!

Saopćili smo je onako kako nam je u prijepisu predata, samo smo nešto u

*) Ovu nam pjesmu nabavio g. Boško Desnica, na čemu mu hvala.

interpunkciji dostavili, jer nije u opće ni bilo kakve interpunkcije, po čemu i sumnjamo u *potpunu* vjernost prijepisa. Priopćio Franjo Kulišić.

† *Špiro Gerun* u cvijetu mladosti dne 30. jula umrije u Dubrovniku, u svom zavičaju. Bješe prije urednik „Srpskog Lista" u Zadru, zatim je namješten kao činovnik crnogorsko-talijanske duhanske režije u Mlecima, a saradivao je i na „Srdu". Bješe darovit i načitan mladić. S bolesti se vrati tu skoro u Dubrovnik, ali mješte da se oporavi, nemila ga smrt ote Srpstvu i rasceviljenim roditeljima i svojti. Velika ga je povorka srpskih društava i drugih građana pratila do groba, gdje mu urednik, gosp. Dominković, izrekao oproštajnu besjedu. Laka mu bila crna zemlja!

— *Ђорђе Мартиновић Милошев: Стихови.* Srpska Štamp. u Dubrovniku. 1907. Cijena 70 para.

Nije neobična stvar kod nas, kad se pojavi nova zbirka pjesama neког novог pjesnika; čak ih i suviše imamo. Broj pjesnika nevjerojatno raste, a broj zbirака s dana na dan je golemiji. Po tomu bi izgledalo, da se kod nas sve pjesnici rađaju i da je pjesništvo na visoko stigло. G. Martinović bio je čedan; on je izdao С т и х о в е а не П ј е с м е. Ali su ti stihovi suhi; mimoićena su u njima naj elementarnija pravila, a ima u njima bezначajnih riječi. Nasilno okljaštrane dvosložnе riječi i mnoštvo jednosložnih ubijaju čitaoca u raspoloženju. фк.

— *Povratak.* Drama u jednom činu, napisao *Srgjan Tucić.* Ova drama, koja je uspješno prikazivana u Zagrebu, Pragu, Ljubljani, Biogradu i Sofiji a prevedena na češki, slovenački, bugarski i njemački izaći će ovih dana u nakladi „Hrvatske knjižarnice" u Zadru. Knjiga je vrlo ukusno opremljena a zapada 1 K, s poštarinom 10 para više. Pošt doznakom se nabavlja knjiga kod ove tiskare.

– *Djela Elija Lampridija Cervina.* Prevrčući neke stare rukopise naše biblioteke namjerih se i na djela glasovitog dubrovačkog humaniste Elija Lampridija Cervina. Ispitavši potanko književne proizvode ovog glasovitog Dubrovčanina, uvjerih se od kolike bi koristi bilo, kada bi se oni objelodanili e da tako budu pristupačni svim onima, koje interesuje dubrovačka starina.

Nakon naporna truda uspio sam sakupiti sve ono, što se odnosi na ovog velikog Dubrovčanina; i odlučih sve to skupa sa djelima velikog dubrovačkog humaniste izdati, ako bi se prijavio dostatan broj predbrojnika, a da se štamparski troškovi isplate.

Ko bi se želio na djelo predbrojiti, koje će obuhvaćati kakovih 50 tiskanih tabaka, neka se obrati na potpisanoga.

O. Kalist Tadin
franjevac — Dubrovnik.

— *„Ратник"*, vojni list te izlazi u Biogradu, donosi predavanje Dr. M. Ђ. *Поповића*, санит. капетана o *Алкоholu и војсци*, koje je on držao u oficirsкom domu 29. marta o. g. Predavanju priložena je tablica sa 11 slika, koje predstavljaju zdrav želudac, jetru, srce i bubreg i ova unutarnja, kad su pićem alkohola oboljela. Predavanje je vriједno čitanja i pažnje.

Isti list donosi također *и оштужбу и осуду бившег адмирала Небогатова*, koji je sastavio bio državni tužilac protiv admirala zbog predaje 4 oklopnjače 15. maja 1905. Japancima kod Cušime. Već prije u "Ratniku" za

октобар 1906 била је изашла одбрана адмиралова.

— У свесци IV. 1907. Летописа матице Српске изашла је (стр. 54-71) радња Василија С. Марковића: Односи Дубровчана са Србијом од 1358. до 1362. год.

— У С. К. Гласнику од 16. јула о. г. изашао је 1. дио Прегледа народне књижевности пр. П. Поповића.

— U Savremeniku br. 8. свршио је Dr. A. Tresić-Pavičić svoju radnju: Filozof Petrić i njegovo naj novije djelo.

— U „Tršćanskom Lloydu" od 3. kolovoza o. g. ima članah R Slade Šilovića: Nešto o pčelarstvu i voštarstvu u dubrovačkom kotaru. Ovaj će svršiti u narednom broju.

— *U listu Dubrovačke Biskupije od* 1. augusta 1907. ima članak: Kada i od koga je porušen Epidaurum? *Nik. Štuka.*

— *Zbirka novaca i slovenska biblioteka za bečku universitat.* Do brzo će bečka universitat imat dvije dragocjene zbirke, koje će pritezati mnoštvo učenjaka u Beč, jer se mogu nazvati jedinstvene.

Jedna je: zbirka novaca, koja što se tiče bogatstva, ne će na daleko imati premca. Ona će vrijediti oko 150 hiljada kruna i ostavio je sanitatni savjetnik u Trstu, Dr. Bretauer. Uređenje i izložba zbirke povjerena je profesoru Dr. Kubičeku.

Druga zbirka, to jest slovenske knjige, dar su princa Franja Lichtensteina. Ta zbirka sastoji iz biblioteke za slovensku književnost, kupljene u Ruskoj i već primljene u Beču; i ta je biblioteka jedinstvena. Može se shvatiti opseg ove interesne zbirke, kad se čuje da se prijevoz ovih knjiga izvršio u 109 velikih sanduka pod naj opreznijom upravom Dr. Uebersbergera. Za namještenje ove biblioteke trebaće, kako kažu, unajmiti osobite prostorije izvan universitatske zgrade.

† *Franić Bibica.* Nakon teške i duge bolesti umrije u ponedjenik u jutro 5. o. m. ovaj naš pošteni i vrijedni sugrađanin starog kova. Bio je zlatar, kojemu umjetnost pobuđivaše sve do smrti neugasivu čežnju za njom. Dubrovački zlatari prijašnjih vijekova bili su njegovi uzvišeni uzori nadasve pri radnjama na filigrani, u kojim je odvojio umjetničkim osjećajem i zanatničkom vještinom. Njegovi su vijenci prigodom otkrića Gundulićeva spomenika u Dubrovniku i oni prigodom prijenosa kosti besmrtnog Karadžića naj ljepši dokazi njegova rada. Čakan bješe također orude kojim je vješto upravljao za izrađenje metalnih ispupčenih stvari (čakaninā); jedna mu je oveća radnja ostala nedovršena. Rado se bavio i slikanjem, te, ma i da samouk, dobro je pogađao lica; veliki broj njegovih drugova, prijatelja i znanaca ima portret koji im je Franić izradio i poklonio. Bio je svom dušom odan Srpstvu i ljubio je Dubrovnik, te je bio jedan od predstavnika stare dubrovačke „skladnosti" (uljudnosti). Opće štovanje prama njemu i porodicama, kojim pripadaše, naj sjajnije se očitovalo velikim učešćem u njegovu sprovodu, koji je bio šestog ovog mjeseca, i svojevoljnim zatvorom dućana tom prigodom, jer vas Dubrovnik žali da ga je izgubio.

Наука. - Nauka.

— *Mudre izreke* Ti mladi ljudi predati iz učione u kasarnu ne znadijahu napokon ništa o Francuskoj: za njih,

velike uspomene ostajahu bez glasa; patriotična nagovaranja bijahu nijema i mrtva, te kad bi se u kasarni mučili da im uzdrmaju dušom, ona ostajaše bez odjeka. Georges Goyan

Raspršani marširaju a združeni tuku. Moltke.

Ko zna da govori, taj zna i da muči. Tal. izreka.

Hemija.

— *Izum fotoskulpture.* Italijanac inženjer Baese izumio je način proizvađanja basrelieva u veličini od nekoliko santimetara pomoću fotografije na gelatinu. Izum nije još usavršen, ali moći će biti koristan umjetničkoj industriji.

— *Nova arheološka otkrića u Pestumu.* Pestum, starinska Posidonia, ne daleko od Salerna, čuva najveličanstvenije hramove grčke Neptunov, Cererin i Baziliku. Prof. Viktor Spinazzola, arheolog i glavni nadzornik iskopina u Italiji, započeo je tu nove iskopine, koje će otkriti cio grad i njegove starine. Vrata gradska, koja su vrlo dobro sačuvana, biće očišćena od bršljana i drugog rastlinstva, koje ih pokriva. Otkriven je žrtvenik u Neptunovu hramu, stepenice bazilike, koje vode na razne ravnine prijašnjeg grada, starinsko tlo gradsko, mnogo starinskih predmeta; pak dalje od bazilike veliko mnoštvo arheoloških i neolitičkih predmeta i starinski put. Predmeti nađeni biće položeni u nov muzej; nada je da će iskopine učiniti od Pesta grad, koji će se natjecati sa Pompejima obzirom na arheološku znamenitost i bogatstvo.

Liječništvo.

— *Liječenje krive djece plazenjem.* Nedavno je prof. Klapp izumio senzacionalno liječenje krive djece, koje se vrši već u kraljevskoj klinici u Berlinu. Bilo je opaženo na psima, kojim je umjetno bilo iskrivljena hrptenjača, da ozdrave netom ih se pusti da trče. Tako se uvidilo da plazenje, četveronoženje, sadrži u sebi liječenje. Klappovo liječenje plazenjem učinilo je dosad mnogim, nadasve djeci, dobru uslugu. Sada se zna da je prvi čovjek hodio čatveronoške i trebalo je mnogo energije da se gornji dio tijela uzmože držati i kretati upravno hrptenjačom. To se vidi naj bolje na djeci, koja su se stoprv razvila od povoja, te se događa djeci slaboj da se iskrive, a djeca, dok još ne mogu na noge, pomažu se sama puzenjem. Ovo puzenje, vršeno sistematski, djeluje vrlo jako na hrptenjaču i to u iznenadno kratko vrijeme na nestajanje svake abnormalnosti.

Prof. Klapp je izumilac ovog novog liječenja, koje čini pravo razdoblje. Njegova se metoda pokazala izvrsnom u cijelom nizu abnormnih slučajeva. Sada se 40 djece u dobi od 5 do 15 godina vježba u klinici u Berlinu svaki dan po podne pod upravom jednoga liječnika asistenta i učiteljice osposobljene za gimnastiku. Ovo prosto liječenje, koje može vršiti svak bez troškova, treba da pobudi pažnju svih liječnika. Upravitelji raznih zavoda za djecu posjećuju mal ne svi ovu kliniku. Svraćamo i mi pozornost liječnika, roditelja i odgojitelja djece na ovu metodu i svjetujemo da se odmah započne ovom novom stazom.

Historijske znanosti.

Sveta Gora u prošlosti i sadašnjosti, D. Anastasijevića. (nastavak)

U doba Uglešine vlasti na Atonu bio je sukob prote s obližnjim jerisovskim biskupom i s patrijarhom zbog Srba. Episkop bio je prisvojio neka prava na Atonu protiv sveto-

gorskog ustava. Na Aton dolažahu srpski jereji rukopoloženi od srpskih episkopa. Ali patrijarha smatraše srpsku crkvu kao šizmatičku i dade mig episkopu da ih ne prima. Ali prota istjera biskupa, a patrijarha 1368. g. naredi mu da ga primi; a pošto Uglesa bješe izmirio srpsku i grčku crkvu, prota se pomiri. Drugi sukob se dogodi 1393. koji svrši pravednije u smislu ustava, jer se pečska patrijaršija bješe izmirila sa carigradskom a na Atonu više ne vladahu Srbi.

Na raskršću 14. i 15. v. car Aleksije I. Komnen učini veliko zlo Atonu, jer je odobrio da se na njemu naseli oko 300 pastirskih vlaških porodica, koje unesu veliki moralni nered. Jedan iguman, da ih se riješi, podmetne lažni akt prokletstva patrijarhova na Aton. Tim lukavstvom se pobuniše kaluderi, poćeraše Vlahe, a patrijarha da umiri kaluđere, morade ukinuti lažno prokletstvo.

XIII v. je nesretno doba. Križari 1204. osvajaju Carigrad. Latinski baroni iz Soluna pljačkaju Atonske manastire; pape ih nešto obuzdaše ali Aton se njih oslobodi tek 1223. iza njihove propasti, kao što se oslobodi i od drugih napastovanja iza obnovljenja grčkog carstva 1261. g.

Za cara Mihajla, obnovitelja carstva, nastade drugo zlo. On bješe primio s katolicima lionsku uniju. Ali protiv njoj bješe narod i svećenstvo i svi Svetogorci. Car htjede upotrebiti silu, te padoše mnoge žrtve na Atonu. Mir se povrati iza smrti Mihajlove, kad je odbačena unija 1282. g.

Početkom XIV. v. stiže Aton velika nesreća sa strane katalonskih najamnika, koje bješe uzeo u službu pa otpustio car. Oni se nastaniše na Kalkidiku, otkle su strašno pljačkali Atonske manastire. Tada jih je propala većina tako da od više stotina manastira, na koncu XIV. v. nije ih bilo nego 25. Katalonska najezda svrši 1309. g.

Oko polovine XIV. v. nastade crkveni spor. Isposnici tajnom molitvom dovodili su se u vjerski zanos i prividali su nestvorenu božansku svjetlost tavorsku i zbog čutanja zvali su se *isihasti* a jedan teolog bješe i vještačkim načinom pronašao hipnotizovanje u tu svrhu. Na to ustade monah Varlaam, onaj od kojeg Petrarka bješe naučio grčki. Za njim se zavedoše i drugi na zapadu. Atonci se branjahu. Tako se razgori veliki spor između zapada i istoka. Grčki sabor dade pravo Svetogorcima a spor ugasi 1368.

U ovoj drugoj periodi nastade naj više procvjetanje i pojavi se naj veće nesreće na Atonu.

Treća perioda ide od kraja XIV. do kraja XIX. v. Odlika je njena *razbijanje komunističkog opšteg žića i individualistički način života u t. zv. svoježiteljno uregjenje po manastirima.* Sve je zajedničko bilo nestalo osim bogomolje; imanje, kuhanje, stanje bješe po sebi; monasi što više imali su i platu; nije više bilo igumana, nego sabor uglednijih kaluđera. To se dogodilo, jer je novo uređenje bilo jeftinije sada kada su se manastiri bili upropastili, nadasve kad su Turci osvojili Maćedoniju, Srbiju i Carigrad. Tek krajem XVI. v. manastiri mogoše otkupiti svoje imanje. Turci priznadoše Atonu samoupravu, kad ga osvojiše (oko 1430), ali nametnuše težak danak. Suleiman I. XVI. vijeka ustanovi vojni odred Bostandžija na Halcidici i stavi Aton pod vlast Bostandžibaše, te monasi moradoše i njemu plaćati danak do 1820. g., kad je odred ukinut. Zatim dođe carski činovnik na Aton i plaćan je od mana-

stira. God. 1722. i 1764. popisano je od Turaka imanje manastira i povećan danak.

Ali polovicom XIV. v. bilo je nastalo drugo zlo, parnice između manastira, koji su se otimali o imanje, što ih dovede do ivice propasti (kako Hilandar). XV. i XVI. vijeka pritiču u pomoć vlaško-moldavski gospodari i ruski carevi. Ali to bješe trenutni lijek. Novac se potroši a na darovana zemljišta bješe težak pristup. Korist nastupi, kad Rusija oslobodi od Turaka rumunjske zemlje. Ali već 1863. rumunjska vlada konfiskova sva zemljišta. To učini i Rusija 1873. u Besarabiji ostavljajući Atonu do danas $^2/_5$ prihoda Svetogorcima. Ali zato su stali manastiri slati kaluđere po pravoslavnim zemljama da skupljaju priloge za Aton.

Ali su se manastiri od kraja XVI. v. morali zaduživati, plaćati grdne sume i prodavati imanja, i samo početkom XIX. v. poboljša se stanje s vlaškomoldavskog prihoda. Ustanak grčki 1821. g., u koji se umiješa i Aton, dovede mu novi poraz, jer je za 9 godina morao hraniti tursku posadu od tri hiljade vojnika. Od materijalne oskudice Aton se poče pridizati tek u drugoj polovici XIX. v.

Ova je materijalna oskudica prisilila Svetogorce na individualističko samožiće. Ova se promjena pojavi tek krajem XIV. v. a početkom XV. novi sistem zahvati mal ne sve manastire.

Nov sistem bješe spojem s drugim zlom. Sloboda porodi moralni nered i otuđi kaluđere od duhovne dužnosti; oni postadoše trgovi i čelije se obrate u dućane.

Imperatori, patrijarhe i blagočestiviji Svetogorci često su nastojali da istrijebe zlo. Tako car Manojlo II Paleolog 1406. izdade *nov svetogorski ustav*, u kojem ukidaše svoježiće i druga zla, ali učini neke koncesije novim navikama. Ali kad propade Carigrad, propade i carska kontrola, ponoviše se stara zla krajem XVI. v. i pomoliše se nova pitanja kao o odnosima između manastira i novog oblika monaškog života t. j. sketa. Zato inicijativom pobožnih Svetogoraca i blagoslovom patrijarhe Jeremije II. sastavi se opet na sv. Gori *nov ustav*. I ovaj uspostavi opšte žiće, zabrani sve zloupotrebe i uredi pitanje o Skitima. Ali sve zaludu. U nevoljama XVII. v. svoježiće otima maha i prevladuje XVIII. v.

I pojedini kaluđeri kušali su uspostaviti opšte žiće, ali svaki uspjeh bio je samo privremen, tako da od 20 manastira koji preostaše, devet ih je do danas ostalo svoježiteljno, a između njih i Hilandar.

Културне вијести. - Kulturne vijesti.

— *Prirodni proizvodi u Srbiji u novije doba.* Stočarstvo. Iz službenog izvještaja ministarstva narodne privrede vadimo ove podatke: Godine 1905. bilo je 172.281 konja prama 163.391 godine 1890.; goveda bilo je 943.946 prama 819.251 god. 1890.; bivola bilo je 7.710 prama 8.494 god. 1890.; magaradi 1.212 prama 1.463 god. 1890.; mazaka 130 prama 125 godine 1890.; svinja 875.549 prama 908.603 god. 1890; ovaca 3,066.231 prama 2,963.904 godine 1890; koza 495.867 prama 509.738 god. 1890; svega 5,562.986 prama 5,374.969 g. 1890

Peradi bilo je ukupno 4,885.941 prema 4.740.959 god. 1900, t. j. ćuraka (tuka) 177.171 prama 247.505 godine 1900: gusaka 168.010 prama 224.801 god. 1900: plovaka 173.177 prama 240.263 god. 1900; kokošiju 4,337.583 prama 4,028.390 god. 1900.

— *Pomen Mihu Pracatu na Lopudu.* Prigodom tristote obljetnice njegove smrti 20. jula bio je ovaj najveći dobrotvor Dubrovnika proslavljen 30. i. m. na Lopudu, rodnom ostrvu. Kapela Pracatova na obali (isporedi članak o Pracatu u ovom broju), sada na pola porušena i razvaline njegovih dvora, koje su sad obavite bršljanom i prekrivene rogačevim grmljem, postadoše iz jutra padalištem Lopuđana da odadu poštu pokojniku. Nad ulazom u atrium kapele bile su postavljene tri prigodne slike, koje je izradio g. H. Ćurlica. Jedna je predstavljala Pracata gdje posmatra guštericu, druga njegov brod, treća ubrus kralja Karla. Slike bjehu ovjenčane lovorikom i leandrovim cvijećem. U dnu atrija bješe postavljen ôtar, gdje pres. g. biskup Marcelić uz podvorbu svećenika odsluži misu za upokoj ovog otadžbenika i izreče prigodnu besjédu.

Po podne u 5 sahata u dvorani franjevačkog manastira pred g. biskupom, svećenicima i lopudanima m. p. Niko Gjivanović pročita krasan govor o velikom dobrotvoru a svećenik N. Zlovečera prigodni poetski sastavak a zatim je otac U. Talija, franjevac, govorio o zaslugama pokojnikovim za Lopuđane i o svrsi koje treba da imaju ovake proslave. Tada velika povorka položi na vrata kapele zelen vijenac s crnom vrpcom u znak hvalnosti prama dobrotvoru. U veče bi rasvjeta obale i kapela, gdje sjahu one tri transparentne slike, koje smo prije napomenuli.

Sokolstvo.

— *Dušan silni u Dubrovniku.* Mjesni odbor Srpske narodne stranke u Dubrovniku, zamoljen od dubrovačke srpske omladine, pozvao je za nedjelju 11. avgusta o. g. u prostorije Dubrovačkog radničkog društva članove stranke u svrhu da se odluči o pitanju osnivanja gimnastičnog društva. Predsjedao je skupštini mnogobrojno posjećenoj podpresjednik odbora gosp. A. Suhor. Gospodin Kristo Dominković pročitao je brzojavne čestitke, koje su stigle iz Biograda na glas o osnivanju društva, one su primljene ushitom i oduševljenjem. Zatim je izvjestio o pitanju utemeljenja „Dušana Silnoga" i stavio odnosan prijedlog. Prijedlog je primljen jednodušnom aklamacijom.

Zatim je istom aklamacijom primljen drugi prijedlog gosp. podpredsjednika da se izaberu u odbor, koji će se pobrinuti prama vlasti za zgodna odredenja o osnivanju „Dušana Silnoga", ova sedmorica: Gg. Luko markiz Bona, Dr. J. Milić, Dr Mato Gracić, Jovo L. Perović, Kristo Dominković, Ivo Šubert i Baldo Marinović.

Zatim je odlučeno da se brzojavno zahvali na čestitanju iz Biograda.

Dao Bog da Dušanovci u Dubrovniku zajedno sa braćom Sokolašima budu naj jača poluga bratske sloge između Srba i Hrvata. Zdravo Silni!

Telegrami iz Biodrada glase:

U ime svih sedamdeset i dva današnjih klubova Srbijanskog Dušanovačkog saveza šaljem dragoj jednorodnoj braći viteško Srpsko pozdravlje.

Zdravo Silni!

Predsjednik Saveza podpukovnik Mišković.

—

Duša nam je danas medu Vama, naj milija jednorodna braćo! Današnji drugi ulazak Velikoga cara u Dubrovnik neka bude kamen temeljac Dalmatinskom savezu sa sred'štem u starodrevnom gradu bivše slavne i sjajne srpske republike. Zdravo, zdravo, Silni! Glavni sekretar Saveza

S. Matijašević.

Odgovor glasi:

Savezu Dušana Silnog

Beograd.

Srbi Dubrovčani jednodušno odlučili utemeljenje Dušana Silnog, te zahvaljuju na bratskom sjećanju slobodne braće. Zdravo! Odbor.

— *Posveta Sokolskog barjaka na Korčuli.* Dne 28 pr. mj. se slavila posveta sokolske zastave, koju je poslao na dar iz Amerike patriota g. Letis. Kum je bio g. Zafron a kumica g.da Arneri. Iz raznih strana Dalmacije se sakupiše mlada sokolska društva kao iz Dubrovnika, Spljeta, Zadra, Šibenika, Mandaline i Vodica. Iz Mostara dođoše također nekoliko sokolaša a iz Zagreba brat Šulce, vođa Saveza hrvatskog Sokola i brat Mahorić. Sokolaša je bilo taj dan preko 500.

Poslije posvete zastave krenula je povorka oko grada i kroz sve ulice gradske, da pokaže svakome za prvi put razvijenu sokolsku zastavu. Na banketu su se čuli patriotski govori i zanosne prigodne zdravice. Po podne se sakupi sav svijet na vježbalište da vidi sokolsku silu naše Dalmacije. Proste vježbe V.og sleta u Pragu, vježbe sa čunjevima i na spravama, onda vježbe podmlatka i vježbe ženskog odjela s vijencima itd. pokazaše svijetu napredak hrvatskog sokolstva u Dalmaciji. Svečanost svrši sa Moreškom, starinskom omiljenom igrankom Korčulana.

Jedina nesuglasnost pri ovoj svečanosti bila je ta što je, kako kažu, nekolicina očitovala svoje negodovanje protiv srpskih zastava, koje su bile izvješene kao i hrvatske po Korčuli.

Нове књиге. - Nove knjige.

— *Ante Anić.* Pogledi. Putne bilješke. Dubrovnik. Dub. Hrv. Tiskara. 1907. Cijena 1 K. O ovoj lijepoj knjizi progovorićemo u narednom broju.

— *Ж. О. Дачић.* Београд у служби туђину. Јавно предавање у корист кола српских сестара. Ово је предавање било у университатској сали. Књига је изашла у издању уредништва „Народних Новина". Цијена 0·50 дин.

Dr. Henrik Tuma deželni poslanec slovenskih trgov na Goriškem. Slovanska ideja in Slovenci. V Gorici 1907. Tisk. A. Gabršček. To je niz članaka što su bili pisani u Spljetskoj „Slobodi".

— *Др. Ил. Ивачковић и П. В. Маркичевић.* Српска бодословска књижевност у год. 1904. и 1905. Прилог „Гласнику Прав. цркве у Кр. Србији. Београд. Шт. А. Петровића. 1906.

— *Ратник* мес. војни лист; јул. 1907. Београд. Љ. М. Давидовић. 1907.

— Извјештај за XX. школску годину Трговачке школе београдске трговачке омладине. 1906-7. Београд. Димитријевић. 1907.

— *Говор Др. Душана Бањака* 23. јула 1907 у царев. вијећу. Задар. Артале. 1907.

— Извјештај о Врањској Гимназији за шк. год. 1906-7. Београд. Давидовић. год. 1907.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

13.

Извадак турског хоћума за сва мјеста; нашао сам га, кад и гдје и првашње писмо; и за њега вриједи опаска пред пријашњим.

Transumpto del chochiumo dela porta per tutti li lochi.

Почтованѣмь кадиамь, конгѕда правди и законѕ романенскѣмь и натолискѣм ѕмножи ви Богъ сѣни царске. Ѵ садание врѣеме wдь стране Дѕбровачке господе поклисари Живко Пѕцикь и Никола Горкочевикь царства ми на портѕ догиноше зацикь таргозца рекоше ѕ царства ми сахранѣнѣхъ миестѣхъ гдѣ сѕ кадие, тѕи гдѣ таргѕю таргозци наши извань закона имь се неки ћюмрѕкь ѕзима и wдь ща не продадѕ wдь тога имь ћѕмрѕкь ѕзимаю из кань закона, такои ми даше на знание одь сада минѕтога врѣмена дѕбровачки поклисари са ахтнамюмь доћиноше, ахтнамѕ показаше извань Цариграда Дренополя и Врѕсе, таргозци продаю ·е· по сто ѕ Дренополю и ѕ Врѕси ·г· по сто по разлогѕ гюмрѕкь да им се ѕзима, ако ли пратежь не продали, тои кѕда имь драго да могѕ понести, нитко да им ниедне сѕпротике не да, да имь се до сада и сѕпротника не ѕини. Тако имь ѣкше ѕ ахтнами ѕписано и свархѕ тога имь ви поткардћено хѕкюмь имь ви дать запокѣдмь реченѣхъ Дѕбровачкиехъ таргозаца пратежи що но се по запокѣди ми царства тако да имь се ћюмрѕкь ѕзима инако дрѕгчако, неки ћѕмрѕкь да им се не ѕзима, ако ви що не продали, тои да понесѕ, кѕда имь драго да понесѕ wдь тоган, да имь се нищорь не ѕзме и портће минѕтѣхъ врѣмена дѕбровачкѣмь таргозцемь кѕкюмь ѣкше дать извань хниь скала,

с моіе скале, ако ви що понесли ·ё· по сто да плате, кекіе да не плате ништа. Такои к҃кеше заповид҃коw заць҃ккь оногаи такоѣерь опеть к҃кюми, кои с҃ дати ѕ сахранiена м҃кста, кои кише послани ѕ панѕ҃ми на скале, коіе с҃ к҃маше и остале таргокине скаке, коіе таргѕ҃ю и поносе, како ie wдь пр҃кѣе викало на скалахь, да мог҃ѕ доходити и походити по запоѣ҃кди царства ми ѣѕмрѕ҃кь да им се ѕ҃зима и онаи обичаи до сада кило такои опеть iест изтанк запоѣ҃кда царства ми ѣѕмрѕ҃кь да ниь се кеки ѣѕмрѕ҃кь не ѕ҃зима.

Писань ѕ Цариградѕ ·ѵл· на ·д· сеѳера.

14.

Велики везир, Мустафа паша, очитује Дубровчанима да су њихови поклисари, Климо Менце и Ђоре Палмота предали харач. Без датума. Ово је службени пријевод дубровачке канцеларије.

Из нутра: Kniga od Mustafa Pasce, Vezira velikoga, iz Zarigrada.

U vieri Isukarstovoi usvisceni i od druscine gnih ciestite isabrani Dubrovacka gospoda, koioj da bude naiposlegni dan naibogli, i koia gospoda, kada budu sarciano posdravglenie primiti, davamo na snagnie, er bivsci vi pri visokoj porti vierni sradi koie viernosti ieste isabrali is megiu od vase vriednieh vlastela usmnoscitoga i svake ciasti u vieri Isukarstovoi dostoinoga *Klima Menze* i *Gioru Palmotu*, koi doscavsci na slavnu portu pridasce harac, koi vas sapada sa ovo ciestito godiscte i pridasce dare obiciaine, koie ste od starina obiciavali davati potom toga na obiciaino vasci poklisari na privisoko pristoglie, cinismo, da budu obras otarti, gkie bisce dobriem okom pogledani i liepo primgnieni, koi su i poso, sa koi su doscli veoma ga sa liepo isvarscili i moleki bi visci slavnu li(s)cenziu pitali, isiscla im ie tako nepredobitna sapovied, po koioi bi ovi lis pisan, koi kada vam prighie, imate da se od vas cieka temeglita viernos i potpuna sluscba, koiu od starina cinite slavnoi i nepredobitnoi porti nastoiechi na vasce obiciaino vasc harac na breme posilati i u slavnu hasnu pridavati a s ove strane nekie se mankati potrebam vasciem svaka

pomok dati, sćto kiete nastoiati ovako obslusciti. Ne ostaie nam ino, nego li vas liepo posdraviti.

Транскрипција.

Из нутра: Књига од Мустафа паше, везира великога, из Цариграда.

У вјери Исукрстовој узвишени и од дружине њих честите изабрани дубровачка господа, којој да буде најпосље(д)ни дан најбољи и која господа, када буду срчано поздрављење примити, давано на знање, ер бивши ви при високој порти вјерни и с ради које вјерности јесте изабрали између од ваше врједни(ј)ех властела узмножитога и сваке части у вјери Исукрстовој достојнога Клима Менце и Ђору Палмоту, који дошавши на славну порту придаше харач, који вас запада за ово честито годиште и придаше даре обичајне, које сте од старина обичавали давати потом тога на обичајно ваши поклисари на привисоко пристоље, чинисмо да буду образ отрти, гдје бише добри(ј)ем оком погледани и лијепо примљени (сик!), који су и посо̀, за ко(ј)и су дошли, веома га су лијепо извршили и молећи би више славни личенцију[1] питали, изишла им је тако непредобитна заповијед, по којој би ови лис(т) писан, који када вам приће, имате да се од вас чека темељита вјерност и потпуна служба, коју од старина чините славној и непредобитној порти настојећи на ваше обичајно ваш харач на бреме посилати и у славну хасну придавати а с ове стране неће се манкати потребам ваши(ј)ем свака помоћ дати, што ћете настојати овако обслужити. Не остаје нам ино, него ли вас лијепо поздравити.

[1] допуст.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 31. августа 1907. Бр. 16.
God. DUBROVNIK, avgusta Br.

ЈЕДНА НОЋ.

(свршетак)

Иван Б. Ђаја.

„Да бих учинио по вољи тој младој удовици, коју познавах од пре кратког времена, а којој не бих био могао да одбијем ни један њен захтјев, пристадох да ме она обучава спиритизму. Разумеш, колико је то било смешно за мене и како радо пристадох. Проведосмо тада читаве часове око малога стола, грејући га нашим рукама, а гледајући један другога у очи. То ми беше дивно средство да постављам питања и добијам одговора. Моја пријатељица, једна наивна душа, вероваше у ма шта. Да бих јој се допао, и ја се чињах да верујем. Она убрзо би очарана успесима свога ученика и уведе ме у друштва спиритиста.

У времену једне године, коју проведох међу тим светом, дођох у додир са најбеднијим типовима што може да избаци наше човечанство. Ти и не замишљаш да такав свет постоји. Међу њима је било и старих одвратних жена, праве вештице са образима као празне бешике, и младића бледих лица и дугих свилених власи, и младих жена, које вараху мужеве да би могле бити назочне једној седници спиритизма.. Међу тим болесним светом кружаху неке тајанствене речи, причаше се са највећом збиљом о разним предвиђајима и привиђењима, а расправљаше се са научном тачношћу о стварима које беху само алуцинације њихових болесних мозгова.

„Због моје пријатељице, коју јако љубљах, постадох редован члан тог жалосног друштва. Наравно да нису имали на мене никаква утицаја; ја сам их сажаљевао знајући унапред, где ће већина тих завршити. Налажах веома интересантно изучавати таких типова. Прочитах чак неколико научних дела о њима и упуштах се с њима у најтачнија њихова разлагања. Кажем ти да

не утицаху апсолутно ни мало на мене. У осталом икоји човек, који има мало назочности духа, смеје се таквим стварима и не да се завести. Али једнога дана, у једном тренутку душевнога умора и под другим стицајем прилика, та ми је назочност духа фалила, и — подлегох. Ја држим да је мој мозак био у једном стању раздражености и да је само на тај начин једна претпоставка могла у њему да се претвори у стварност.

„Ево како се то десило:

„Беше почетком маја; дакле више од године дана беше протекло од како се налажах у томе свету спиритистâ. Љубљах сада више нег икада моју пријатељицу, која беше увек у црнини. Она беше јако одана спиритизму, али на свој начин. Наивности и сујеверности њене душе годила је та атмосфера и зато ју је она и тражила; задовољна тиме она се и не упушташе у сам спиритизам. И ја налажах да јој заиста годи та средина, да ми је чини лепшу. Кроз магловит поглед њених великих очију и на мермеру њена чела опажаше се сетна душа, одвећ осетљива, у вечиту треперењу.

„Једне прве летње вечери, спремајући се у нашој соби да одемо на једну седницу спиритиста, коју даваху нека потпуно нам непозната лица, бих чудно дирнут покретима, које чињаше моја пријатељица чешљајући се наспрам мене у огледалу. Беле јој се руке угибаху као благи таласи, а прсти, њени дуги бели прсти, између којих тецијаху праменови косе, клизаху тако страсно, да ме обиђе нека језа.

„Идући улицом још непрестано размишљах о чудном утиску тих покрета, који се не беше још избрисао у мојој души.

„Дођосмо до куће, где смо требали да проведемо вече. Налазила се на једном великом тргу; степенице беху необично широке а кућа стара. Попесмо се на трећи спрат; момак нам отвори врата, а после неколико тренутака нађосмо се у једном салону са диванима дуж сва четири зида. Бисмо представљени. Кадъ седох, приближи ми се један младић, чији поглед сакриваху црни наочари, и говор се заподену између нас двојице о безначајним стварима, као што бива између двију особа, које се тек први пут виђају. У току разговора опазих да је тај младић знатне интелигенције и уливаше ми неку спонтану симпатију. Не разумевах

како то да се налази у тој средини; помишљах да су га околности сличне мојим ту довеле.

После једно три четврти часа разговора младић се нагло исправи, погледа изокола, и држећи да је час дошао да се седница отвори, стаде на средину салона и рече:

— Госпође и господо! Наша седница спиритизма почиње.

Беше нас свега седморо: три жене, међу којима моја пријатељица; а од људи беху: младић с наочарима, један постарији господин чија рамена бејаху потресана нервозним тиком, затим један човек од тридесет година од прилике сасвим обичне спољашности, чија ми се слика потпуно избрисала из памети, и ја.

„Не сећам се више шта је све рекао младић у почетку, али моју пажњу привукоше речи:

„— Ствар је у овом: Замислити остварено оно што је неостварљиво.

„Младић се ућута за неколико тренутака, гледаше где се плафон састаје са зидом, па продужи:

„— Да! замислите да гледате пред собом остварено оно што позитивно знате да је неостварљиво.

„Против мога обичаја инстинктивно приметих:

„— Држим, господине, да је то једна нетачност говора. Јер, када бисмо видели остварено нешто што смо држали за неостварљиво, од тог тренутка не можемо више сматрати ту ствар као неостварљиву.

„— Ви ме нисте добро разумели, одврати ми младић мирно. А ја сам се добро изразио. Нисам рекао: Када бисте видели остварено нешто што држите за неостварљиво, већ сам рекао, када бисте видели остварено нешто што држите за неостварљиво. А то је све два. Оно, разуме се по себи, да од оног тренутка када се нешто десило да то нешто постаје стварност. То је просто. Да, остварљиво је по самоме себи али не за вас. Јер, рекох вам, да у случају који претпостављам, ви и гледајући ту оствареност држите је за неостварљиву. То вам изгледа чудновато, је л' те! Али размислите, па ћете увидети да је морате сматрати за такву. Јер, разумите ме добро, ако хоћете да се ваш разум подчини факту, он исти који вам не дозвољава у том претпостављеном случају, да признате тај факат, из простог разлога што се тај факт коси са самом основом вашега разума, онда је фатална пропаст једнога

или другога. И онда шта се дешава? Факат не може пропасти, а рачун може.

„ — Али то би било страшно, оте се узвик једној младој жени.

„ — То је баш оно што бих желео, госпође и господо, да осетите ове вечери. Желео бих да размишљавањем осетите тај страшни удар који ће можда једнога дана снаћи наше човечанство...

„Тада се десило нешто у мени што нисам још себи објаснио. Осетио сам да губим свест. Али речи младића долазиле су још до мојих ушију и ја сам их разумевао. Осећао сам да ме мисао младића савлађује и поред мога опирања.

„ — То су глупости, шаптах себи, глупости и лудости! покушавајући да се опоравим тим речима као промрзао гутљајима алкохола.

„Ал изложена мисао младића беше продрла у моју главу и не излажаше више.

— Тада разабрах речи:

„ — Зар наша осећања нису стварна као и дивани на којима седите? Шта мари дакле да узимамо нестварне чињенице, када од њих градимо стварне раздражаје наше душе. Као да нешто мари за лепоту оне Венере у оном углу, што је од камена а не од меса.

„Претрпех дуге тренутке неописана бола. Осетио сам једном смрт, када ми се највише живљаше, али не беше грозно као ово. Смрћу све нестаје, докле овде, ја живљах а осећах своју смрт и надживех себе самога.

„Свест ми се потпуно помути. Тргох се не знам када и дођох у пола к себи. Једна светлост проће ми кроз душу, осветли је, и видех бедан призор који ми она пружаше: Бејах поражен; опажах да је све уништено; бејах смрвљен. Стајах пред неисказаном страхотом банкротства разума!

„И не долазећи к себи шаптах из дубине груди:

„ — Бедне наше свести! бедне наше свести!

* * *

„Сутрадан сам се нашао у својој постељи. Дођох к себи само за неколико тренутака, таман толико да имадох времена да

видим моју пријатељицу надвишену нада мном. И тада поново упадох у мрак несвести. Остадох читавих петнаест дана готово беспрекидно у том свету. Затим проведох још петнаест дана у постељи, јер ослабео као сенка немадох снаге да се одржим на ногама.

„Моја пријатељица, буди узгред речено, изиђе једнога јутра да ми купи неке лекове, и не видех је никад више.

„Телесно опорављење иђаше доста брзо, али поремећени живци не долажаху брзо у ред. Бејах сетан. Уопште, ма која идеја узимаше у моме мозгу огромне сразмере и осећах да не ћу моћи то дуго поднети. Нисам смео ни помишљати на читање. Хоћеш ли ми веровати, да озбиљно помишљах на самоубиство као једини начин окончања моје несреће.

„Једнога дана добих депешу која ми навештаваше смрт мога оца. Узех први воз и падох пред очев одар лијући топле сузе, које ми велико добро учинише.

„Неколико дана доцније вратих се у Париз, али овога пута не с намером да останем, већ да продам с места моје ствари и одмах да бежим.

„Отац ми беше оставио сву своју тековиву која беше много већа него што сам могао замислити. Све беше пажљиво уложено на сигурна места и ја без икакве бриге почех примати ренте.

„Тада одмах стадох путовати, и од тога нисам још престао; а мислим да ће ме само смрт или болест зауставити. Обишао сам целу Европу и добар део Азије. Путујем беспрекидно, без циља, не знајући куда ћу. У животу ме држи та помисао да ми је могуће окончати своје дане а да не станем два пута на исту стопу. Сва је моја срећа у томе што помишљам да све што видим при пролазу, људе и земље, да их не ћу више видети.

„Ја сам пронашао свој лек. Сада се осећам готово исто онако добро као и пре случаја, који ти испричах. Али да бих остао тако, треба да беспрекидно путујем и да не мислим. Како ћеш мислити у том вечитом мењану места, у тој хитњи и журби одлазака, у новости долазака! Пишем писма само једном пријатељу и моме банкару а не читам апсолутно ништа...

— Како, не читаш, приметих му ја. Зашто су ти тада џепови пуни књигâ.

— Ха! да, књигâ, насмеја се Жак Морис. Прочитај им наслов: »*Pacific Mail Steamship Co*« *(New York, San Francisco)* ... »*Chargeurs réunis*« *Service règulier entre le Hâvre le Brésil et la Plata* ... То су ти све индикатори за разне жељезнице и пароброде; имам их доле пун ковчег. То су безопасне књиге. А могу ти за неколико тренутака рећи са највећом тачношћу, када бих могао, продуживши ово путовање, стићи на ма коју тачку наше планете.

Дан је забелио. Сунце се указа изнад хоризонта, али се одмах сакри за танке љубичасте облаке који лебде изокола над морем. Ветрић је свјеж, а море запљускује бродиће енглеских рибара, који пролазе мимо нас.

Жак Морис и ја шетамо по крову с многобројним путницима, који су управили своје догледе ка енглеској обали, која се плави између беличаста мора и неба, као једна вéна на бледу лицу.

Мој ми се пријатељ указује сада у свом новом животу. Весео је и говорљив. Прича о европским жељезницама, о бродарским предузећима, о кинеској банци. Меша се у говор са путницима, даје им обавештења, а кад не може нечега да се сети, он задовољно извади из џепа своје индикаторе. По начину како их прелистава и затвара видим, колико су му срцу драги и добро познати.

* * *

Стигосмо у Сутамптом. Ја полажах одмах жељезницом за Лондон, док Жак Морис не иђаше тим путем, али и не знађаше којим ће другим. Отпрати ме до воза и пре него што се попех у вагон стеже ми руку и обећа да ће ми писати.

— Јер знаш, рече ми, ми се не ћемо вероватно никад више видети.

Али од тога је протекло подуже време до данас, немам још никаквих новости од мог пријатеља.

ЕЛЕГИЈА.

* Колбцекъ *

Прев. **Радомир Кр. Орлински.** Бар.

У твоје крило, о хладни гробе!
К'о милом другу ја летим сада,
И скрит' се желим од људске злобе
У твоме стану, гдје покој влада.
О смрти, брзо! нек' коса ма'не
Над мојом главом још млада што је;
На овом св'јету, да ми одлане —
Од срца руку пружио ко је?
До сад ми шта је весеља дало?
Ко радост д'јели са мном и тугу?
На св'јету овом, гдје живјех мало,
Ко мени даде осмјех к'о другу?
Баш нико! нико! — у пуста мјеста
Једнога вјерног имадох друга,
К'о пјесме звуци и тај ми неста —
За њим ме гуши вјечита туга...
И тај ми неста к'о бајни гласи,
Ил' искра када за тренут мине,
К'о гробни огањ он се угаси,
Ил' муња каца кроз свемир сине.
Још једна зв'језда са неба плава,
У ланце да ме савеже, нуди...
У мраку мени свјетило дава,
И тајном надом напаја груди...

Ал' мало траја, па свега неста,
И свјетлост зв'језде изгубих оне,
Сад као сирак ван родног мјеста
Без ње се скитам и свуд ме гоне...
Са мрачном душом ја лутам тужан,
И к'о лед хладан идем међ' људе,
Те к'о очајник ил' вјечни сужањ
Долазим к њима, да дух ми буде.
Са мојом браћом и људ'ма свима
Дијелит' хтједох и живот сами,
И као прије жељах међ њима
Свог друга наћи, да срце дâ ми.
Зли људи никад ни да се јаве,
Још гледе на ме с презрењем они,
Па јадну душу муче и даве,
Да брже свене мој живот бони...
Сад за то к теби, о хладни гробе!
Са жељом летим, к'о другу милу,
Од људи гоњен и њине злобе,
Да покој нађем у твоме крилу.
О смрти, брзо нек' коса ма'не,
Над мојом главом још што је млада,
Ох, дођи брже! јадном да сване
Вјернија, боља, загробна нада...

JEČMENI UŠTIPCI SA SELA.

Piše Don **Marko Vežić** Vrpoljac-Šibenik.

II. Razmrsi je![1]

Ja nizbrdo, a ona uzbrdo i kraj guvna se susretnemo. U lijevoj ruci nosi nokat (komadić) bijela papira i kako rukom odmahiva, a vjetrić lagano puše i pripuhiva, jedan kraj o drugi pljeska i šušti. Desnu, kad ugleda mene, nadvi nad oči.

— Otkuda ti to, Matija, sa čituljama?[2]

— Taman, oče, pogodiste, da je čitulja, ali ne suknovlja,[3] već ljekareva. Oči me, moj oče, pusto bole, a kad ih na sunce iznesem, onda, van da ti duša izleti od muke, kô da iglom žicaš i probadaš, pa kad jutros prispi ljekar po običajnoj, svakog utorka, kako i vi znate, da izgori hudobnu groznicu, što nas smiče, dok nas u selu i ne pomete, pošla i ja, da ga pitam za oči; dade mi evo čitulju, da pribavim neke vode, a bilo bi mi bolje, da sam kod kuće ostala.

— A rašta ti to tako govoriš?

— Valja, oče, za ovo arčiti, a ja, a baš i sve selo, nemamo je se ni napiti, kad pritisla ova Božja prižega, bunare ispila, a vruljke u zemlju sagnala, pa ću još vodu po gradu kupovati!

— Ali je, sestro moja, očinji vid čeljadetu sve na ovome svijetu, za nj i suknju prodaj, a svojih očiju ne zapuštaj. Vidiš i sama, da to nije šalan posao, jer su ti se upalile, kô da si glavicu luka crljenca zapržila na tavi, a opet krmelji i gnoj na njih navire, da ne možeš od žalosti u nje pogledati.

---

[1] Odgonetaj.

[2] Čitulja = komadić papira, kojim se otkupljiva omašteno (otangano) sukno.

[3] = da na njome iskupiš sukno.

— Sve je to oče, tako, kako vi govorite, ali je i ovako — i prihvati se čitulje obima rukama, raspara je i više sebe prosu.

— Eto ti nä; nosi vjetre na sve četri strane, kô je i meni zla kob odnijela sve, pa će evo i očinji vid!

— Kako to, moja Matija; a si zar poludila i tako se po očaju daješ?

— Borami, malo ćete i faliti. A pa i što će mi, dušice moja, oči i njihovo zdravlje, u što li ću gledati, kad sam drûga poželila, a devetero djece pokopala? Dobra se na ovome svijetu nijesam ni nagledala, a kamo li okusila. Nije za sirotinju već glad i plač, a toga mi može biti i bez očinjega vida.

Uzdahnu ona, a uzdahnem i ja. Ko će znati, čiji je uzdah umjesniji: jä moj — kršćanskog samilosrda, jä njezin — neimatluka i mraka neznanja? Razmrsi je!

ŽIVI LI KRISTAL? [1]

* * Otkrića i teorije * *

prof. Ota od Schröna u Napulju.

Piše **Eduard Miloslavić** — Dubrovnik.

„Omnis formatio organisata ex plasmate, omne vivum ex plasmate". Schrön.

Naumio sam ovdje u kratko da prikažem glavne tačke Schrönove teorije, jer mislim time mnogim čitateljima donijeti nešto sasvim nova, što će ih zanimati, a osim toga i uputiti ih na jednu novu granu biologije, na život kristala.

Pukim slučajem otkri Schrön genezu kristala.[2] Proučavajući bakterije i njihova izlučivanja opazi da u jednoj fazi (t. j. četvrtoj) tog izlučivanja svaki bakterij izlučuje jednu supstancu koja još kao amorfna polarizuje a kasnije kristalizuje. Tim putem otkri Schrön t. zv. organske kristale, koji su produkat izlučivanja pojedinih bakterija, a svaki bakterij ima svoj specifični kristal (kristalodiagnoza bakterija).[3] Prva svoja prouča-

[1] Kao predavanje čitano na sjednici hrv. akad. društva „Jadran" u Beču. Piscu je prof. Schrön držao nekoliko privatnih konferencija o predmetu i pokazao mu pod mikroskopom mnogo preparata, a između njih i žive; osim toga nekoliko stotina fotografija pod projekcijom svojih preparata. Ovih fotografija snimio je prof. Schrön nekoliko (17) hiljada, koje mogu dati odgovor na kojemudrago pitanje o predmetu. Pisac će o stvari i drugih radnja priopćiti „Srdu".

[2] U fizici se označuju kristali kao tjelesa koja su homogena i anisotropna (E. Ricke, Physikalische Zeitschrift 6, 25, 1905). Anisotropija je osobina kristala da u raznijem smjerovima kažu u opće razne fizikalne osobine (Lehman, Kosmos 1907).

[3] Spomenuću ovdje samo neke patogene mikrobe sa svojim specifičnim kristalima; ovi su različiti između sebe radi svojih kristalografičnih karaktera: Bakcil tuberkuloze ima quadratne rombe, a *bakterium coli* produgaste rombe. Kristali antraksa imaju trapezoidnu formu; kristali azijatične kolere pokazuju formu iglice, a oni bakcila subtilnoga oblik bajonete i t. d. i t. d.

vanja počne sa biogenezom i morfogenezom tih kristala a nastavi svoja opažanja na kristalogenezi 64 anorganskih soli. U zatvorenoj kapljи, koja visi, usavršenjem mikrofotografije i projekcije, opažao je evoluciju strukture tih kristala pod jednim povećavanjem od 800.000 puta. U svom pismu upravljenu na prof. Milesi kaže: „Si tratta di una vera vita nel vero senso „della biologia, dunque al tutto differente da una vita supposta „nel senso fisico- chimico- mecanico a base di ragiona„mento affatto metafisico.“ [1] (Radi se o pravom životu u pravom biološkom smislu, dakle sasvim različito od jednog života koji smatraju u smislu fizično- kemično- mehaničkim na bazi samo metafizičnog razlaganja.)

Ovom životu pripisuje Schrön postojanje jedne plasme, naime jedne primitivne, nediferencovane, homogene mase, pri kojoj je taj život skopčan (bioplasma.) Kod kristala anorganskih soli i kod organskih kristala otkri jednu plasmu, naime njihovu bioplasmu, koju on nazva *petroplasmom* ili *litoplasmom*. Ova plasma ima oblik niti, mrežice ili sićušnih tačkica a sasvim je analogna fitoplasmi algâ (hyaloplasma) i mnogim drugim plasmatičnim oblicima vegetalnim i animalnim.

Diferencovanjem petroplasme nastaju *petroblasti*, koji imaju jasne i tipične celularne oblike, pa su sasvim slični odontoblastima i osteoblastima. [2] *Petrocelula* nastaje uslijed ekspanzije iz jedne sićušne tačkice, koja se je u homogenoj petroplasmi diferencovala. Ova veoma malena pahuljica širi se više i više, ali se već u tome času diferencuje u *protolitoplasmi* t. j. jednoj perifernoj opnici i u *deutorolitoplasmi* t. j. u jednoj centralnoj materiji.

Razlika je pako među petrocelulom i petroblastom ta, da je petrocelula u svome prvom stadiju diferencovanja u svojoj

[1] „Biologia minerale.“ Lettera del prof. Schrön al prof. Milesi. („Rivista di filosofia e scienze affini.“ Ottobre 1901). „Mineralna biologija.“ Pismo prof. Schröna profesoru Milesi (u „R. d. f. e sc.“)

[2] Osteoblasti su osobite celule sa veoma razvijenom protoplasmom, produgasta i okrugla oblika, izredane u redovima, tako da daju sliku jednog epitela. Osteoblasti prave kost. Odontoblasti su kubične celule poredane na šupljini (pulpa) zuba u obliku jednog epitela i sasvim su slični osteoblastima.

unutrašnjosti jasna a na periferiji tamna, dočim kod petroblasta protivno opažamo. Petrocelula je sasvim slična epitelialnoj celuli i celuli živčanog sustava, jer ona ima kao i ova razne izraske te se pojavlja katkad kao unipolarna, bipolarna ili multipolarna, i struktura jezgre (nucleus) je od raznih plasmatičnih supstanaca učinjena i sastavljena. Petrocelulu nade Schrön koliko kod soli toliko i kod Granita, Kvarca, Apatita, Lave i t. d. Da petrocelula ima karakter jedne celule (stanice), dokazujem još time, što ona ima moć plođenja i to: prvo, uslijed endogenije, drugo, uslijed dijeljenja (Teilung) i treće, uslijed pupčanja (Knospung), gdje iz celule matice (Mutterzelle) mlade celule (Tochterzelle) kao pupci izlaze i sasvim su identične sa celulom maticom. Petrocelula je dakle jedna celula u pravom anatomskom smislu, jer ona ima moć plođenja i time je ravna svakoj bilinskoj i živinskoj celuli.

Kristali ne rastu uslijed *iuxtapositio* t. j. uslijed periferične aposizije (naslaganja), nego uslijed *intussusceptio* naime uslijed sukcesivne (centrifugalne) ekspanzije; ali se može povećati uslijed periferičnog naslaganja *(iuxtapositio)*. Kristal *asimiluje* tekućinu u kojoj se nalazi, ako je zasićena; on raste dakle uslijed intussusceptio, jer nova materija prodire u njegovu unutrašnjost. Ako se promijeni stupanj zasićenosti tekućine, kristal otpušta iz sebe jedan dio svoje materije tekućini t. j. on *disasimiluje*.

Proces kristalizacije dijeli se u dva stadija. U prvom stadiju, ili pretkristalinskom, počinje se materija, koja je do tada sasvim homogena i amorfna, diferencovati pojavljujući se u obliku tačkica ili mrvica a kasnije u obliku mrežice ili niti. U ovom času nastala je petroplasma. To su dakle prvi pojavi evolucije materije. Iz jedne sićušne krugljice (tačkice), što se u petroplasmi diferencuje, postane *petroblast*. Petroblasti prodiru na periferiju i postave se u obliku jednog kristalinskog stabla. Ali najglavniji momenat u pretkristalskom stadiju je taj, kada se u materiji pojavljuju središta sile iz kojih proizlazi valovito gibanje materije. Središta sile su izmedu sebe različita ili po svojoj veličini ili po svome načinu iradijacija (kaotično stanje). Drugi stadij je kristalinski „in cui compariscono le prime linee „geometriche sistematicamente ordinate nel punto, in cui più

„tardi si costituisce il cristallo“ [1] (u kojem se pojavljuju prve geometrične crte sistematično uređene u tački gdje kasnije postaje kristal). Razna slabija središta sile, koja su se još u predkristalinskom stadiju u materiji pojavila, budu apsorbisana od jednog središta, koje vlada i upravlja ondulatornim gibanjem materije. Sada se stoprv događa daljno diferencovanje materije u dvije primitivne supstance u *protolitoplasmu* i *deuterolitoplasmu*, koje se optički razlikuju. Pojave života opažamo tu, kada u pretkristalinskom stadiju petroplasma postaje, koja se dalje diferencuje; pojave jednog života vidimo još ter i tu da između te dvije primitivne supstance, naime protolitoplasme i deuterolitoplasme, koje Schrön usporeduje sa nukleinom i paranukleinom [2], postoji jedan antagonizam. Ovaj pravi kristal i ostaje u njemu latentan a prikazuje se samo u borbi za opstanak koliko i u patološkim procesima, kojim su kristali, kao i sve što živi, podvrgnuti. Na temelju toga dade nam Schrön ovu definiciju života, naime: Antagonizam dviju primitivnih supstanaca težnjom da naprave individuum. U ovom je slučaju individuum kristal. Iz svega proizlazi da kristal ima svoju strukturnu evoluciju, jer tijekom razvitka usavršuje, sve do svojeg postanka, svoju teksturu isto, što opažamo i kod bilinskih i živinskih tkiva (Gewebe). Petnaest raznih patoloških procesa opiše Schrön na kristalima, kao traumatičnu upalu, hiperplasiju [3], hipertrofiju, nekrozu, malaciju i t. d. i t. d. a mnogi još pako od ovih patoloških procesa sliče skoro sasvim onim od kojih budu obično kosti spopadnute. Schrön još kod kristala prirodene bolesti razlikuje od dobijenih. Kristal ima dakle, kao i svako živuće biće, svoju patologiju.

---

[1] Schrön: Le due conferenze dimostrative ecc. ecc. fatte a Napoli nel 1900 (Estratto dagli atti del congresso.)

[2] Nuklein je jedna od najglavnijih sastavina stanične jezgre (Zellkern) i odgovara hromatinu. Supstanca jezgre (Linin) ima oblik jedne guste mrežice, u kojoj se nalaze mala tjelašca (nucleoli), koja se također sastoje iz jedne hromatične supstance ali kemički reagisaju kao paranuklein.

[3] Jedno se tkivo (Gewebe) može povećati, ako se pojedini elementi (celula, niti i t. d.), iz kojih ono sastoji, povećaju i to se nazivlje hipertrofijom; ili tom povećanju može biti uzrok da su se pojedini elementi umnožili a to se nazivlje hiperplazijom.

Ali što još karakterizuje jedno živuće biće, to je njegova borba za život. Ako se dva mlada kristala, raznog porijetla, za vrijeme svojeg razvitka susretnu, jedan od njih izgubi najprije svoj pigmenat radi hromatične autohtone metamorfoze[1] a zatim mu bude plasma njegovih petroblasta od drugoga progutana. Kao obrana tog kristala koji nestaje pojave se primitivni vibratorni valovi protolitoplasme;[2] ali i to brzo iščezne i ostanu samo za kratko vrijeme dva, tri vala apsorbisanog kristala; u nastajnom času nestane i to. U ovom procesu opažamo regresivne faze. — Ali osim ove pojave poznajemo i naravnu smrt kristala, to jest njegovo fosilno stanje. Kada vitalnost, to jest endokristalinski valovi, budu malo po malo utišani, nestaju također i perikristalinski valovi i pojavljuju se samo kao ravne paralelne crte. Uglovi kristala bivaju otupljeni; on pogiba i ostaje u svom fosilnom stanju.

Schrön opiše još razna gibanja kristala kao n. pr. oscilatorno, slično Brownovu molekularnom gibanju[3], propulsivno, retropulsivno, rotatorno[4] i t. d.; pa i sama materija iz koje nastaje kristal pokazuje ondulatorno gibanje. Gibanje kristala kao i ono materije proizvodi toplinu, što je uzrokom perikristalinskih valova. Pojavi života kod petroplasme su još time karakterizovani da u unutrašnjosti plasme valovi nastaju, koji se endokristalinskim nazivlju. Ove valovite vibracije su uzrokom da se petroplasma razdijeli u protolitoplasmu i u deuterolitoplasmu.

Tri znatna momenta opazili smo u pretkristalinskom stadiju naime postanak jedne plasme, diferencovanje celula i pojava središta sile. U pretkristalinskom stadiju nalazimo jednu ne-

[1] Autohton znači nešto što je postalo iz sebe samoga. Pod hromatičnom autohtonom metamorfozom razumijeva se postepeno bojadisanje (žuto, crvenkasto-smeđe, tamno-smeđe, crno) jedne supstance, koja je iz početka bez boje, uslijed promjene bjelančevine (Eiweiss), koja se nalazi u dotičnoj supstanci.

[2] Deuterolitoplasma je pasivan u borbi za opstanak.

[3] Brownovo molekularno gibanje je jedno oscilatorno, titrajuće gibanje sitnih mrvica u jednoj tekućini. To gibanje nije aktivno.

[4] Rotatorno ili oko jedne idealne akse ali transversalne, ili rotatorno oko jedne akse longitudinalne.

porecivu i neospornu činjenicu t. j. *generatio aequivoca:* u sasvim homogenoj soluciji jedne soli nastaju petrocelule, tipični momenat pretkristalinskog stadija. Sada ne treba da više pitamo kako je nastala prva celula. Ova činjenica obara one dogme, koje su postavili Redi[1] i Virchow.[2] Schrön otkri dakle generatio aequivoca u mineralnom svijetu, što je znanost uzalud kroz vijekove tražila za živinski i bilinski svijet. Ona je u svemiru najnaravniji, najjednostavniji i najrašireniji proces postajanja.

Schrön pokaže još da opstoji jedna sila, koja materiju organizuje, ureduje i vlada, da je dakle materija ovoj sili podvrgnuta. Znanost pako poznaje samo one sile koje su ovisne o materiji. Ova sila je skopčana sa materijom i pojavljuje se u isto vrijeme s njom. Ova sila upliva na topografsko razredenje materije i različita je od svih onih sila koje su dosada od znanosti opisane. Ona se pojavljuje kod kristalogeneze soli kao jedan radijalni centrum ili kao jedna upravna lineja ili kao aksa jednog kristala. Schrön je ovu silu fiksovao na fotografskoj ploči srebrnog bromira, što pako nije moguće u svakom času. Ovu silu nazva on *dinamogen* a materiju samu *protogen* i postavi tako i ipotezu dualizma materije. Proces postanja je monističan za sva živuća bića. Kristal nam dakle dava znakove života. Tijekom vremena ugase se njegove životne snage i energije i on postaje samo jedna mrtva supstanca s biološkog pogleda, ali on spada još uvijek pod zakone kemično-fizične.

[1] Omne vivum ex ovo.
[2] Omnis cellula e cellula.

О текстилној индустрији неолитскога доба у нашим крајевима.

Пише **Јелица Беловићева.**

О текстилима из тако давне давнине мало је до данас познато. Тим веће ће занимање побудити заиста ријетка ископина, која се је заслугом др. Јосипа Бруншмидта, директора музеја археолошкога из Загреба, нашла у нашим крајевима у неолитском насељу и то у Гапској у Шидском котару (Хрватска) и чува се у народном музеју. Др. Бруншмидт био је тако добар, па ми је тај комад показао и о њему дао ове податке заједно са фотографијом тога предмета. „То је камена сјекира, на којој се виде останци некакова ткива из неолитскога доба. Тај комад је од прилике 4000 година стар, а можда и старији." (Као да је сјекира омотана на пукотини). Ни у Далмацији, ни у Србији, а ни у Херцег Босни није се доселе нашло у неолитским насељима такове тканине, па је тај комад заиста риједак не само ради тога, што потјече из копнене насеобине, а не из сојеница. Ткива из тако давнога времена нашло се је и у швајцарским сојеницама и у скандинавским гробовима у тресетиштима, па је о томе писао Müller (Nordische Altertumkunde, Strassburg 1897.)

Текстиле из неолитскога доба можемо најбоље проучавати на статуетама из печене земље из тога доба. Од тога проучавања статуета имамо и ту корист, што у исто доба упознајемо и све оне културне појаве неолитскога доба, које су са људским тијелом у природи стајале у тијесној свези, као што: декорације тијела бојењем, тетовирањем и кићењем, па одијело и ношњу.

Одијело из тако давне давнине готово је посве неиспитано, јер се: а) ткива ондашња нијесу често нашла окамењена, а нађени отисци даваху премало грађе; б) јер је владало погрјешно разумијевање извјесних орнаменталних облика на појединим дијеловима тих статуета.

Лијепо о томе пише Др. Милоје Васић (Прилог ка решавању тројанских проблема): „Познавање одијела неолитских људи веома је потребно баш и ради бољег познавања орнаментике, њених мотива и система очуваних на неолитском посуђу. Велика већина тих мотива на посуђу понајмљена је са производа текстилне индустрије."

За познавање тих текстилних орнамената нај боље нам могу послужити представе одијела на статуетама, јер су нам оне несумњиво нај аутентичнији споменици из неолитског доба, на којима се налазе представе текстилних орнамената тога доба.

При проучавању појединих орнаменталних мотива на посуђу ми смијемо само условно претпостављати, да су ти исти мотиви могли бити извођени и у текстилној индустрији, пошто је и њихова појава на посуђу тек секундарног поријекла и значаја.

Сасвим је друго, када ми те орнаменталне мотиве нађемо представљене на представама одијела на статуетама; јер су ти мотиви на томе мјесту примијењени прије свега ради карактеристике самога ткива, од којега је одијело начињено, те су према томе и ти орнаменти примарног поријекла и значаја као непосредна копија природе.

Да бисмо се могли увјерити о тачности ове тврдње, потребно је, да се исте орнаменталне појаве, које се налазе на посуђу, нађу и на облицима одијела (на киповима идола), што ће у исто доба значити, да су исти орнаменти били употребљавани и у текстилној индустрији неолитског доба.

Чињеница је, да је у оно доба било текстила и то врло лијепих. То се види по одијелу тих кипова, нађених у Босни, Србији и Хрватској.

Који су орнаменти тога доба очувани на киповима? Чошкасте спирале, траве, спирале у лику ⁂ (s) округле спирале, спирале, које једног у другу захваћају и које су разном техником рађене и обојене, квадрати са уцртаним угластим спиралама, крстови, троуглови, црте кривуљице (цик-цак) — паралелне црте итд.

Који је облик и крој одијела и који је начин везења? Изнад очију видимо линије као са кроја наших поцулица, а на прсима кројеве огрлица, обрубљене црвеном бојом (дакле везом), као што их јужни Словени и данас кроје.

Има огрлица са врло лијепом околицом (Bordure). Има кипова, гдје се лијепо види појас и прегача (четверокутна), а лијево и десно саме дуге ресе, које висе о појасу. На прегачи се виде везови разне врсте. И то је дакле крој и данас у Словена одржан, особито у нас јужних.

На плећима видимо косе оплећнице (Pelerinenkragen) или траке обрубљене околицом а те траке иду често и до појаса, на куковима су исто траке (црвене) такођер са околицом. Има кипова, гдје се паче виде двије прегаче, једна отрага, друга напријед, исто дакле тако као што и данас Српкиње носе у Глини н. пр. (Хрв.), а и у Србији тако Румунке[1] носе. Орнаменти на тим прегачама посве су текстилног карактера, отражне прегаче износе дуге и обилне ресе.

Др. Васић мисли, да су пријестоли, — на којима обично сједе људске фигуре из неолитскога доба, и који износе или праволинијске или спиралне орнаменте — били застрти тканинама, јер откле би иначе онакви орнаменти (мотив „ћошкасте спирале", „убода", „тракасте спирале" и т. д.) дошли на оно мјесто? Несумњиво су орнаменти на тим пријестолима у самој ствари орнаменти, који су се налазили на тканини, која је преко тих сједишта била пребачена. Наш народ и данас ради такове орнаменте, то су „стрике", „ивери", „куке", „кукаши"; наиме нај примитивнија текстилна његова израда.

То је мнијење и Тишлерово (M. Hoernes, Urgeschichte der bild. Kunst, стр. 300). Он вели за керамику у Торбошу, да је она у текстилном стилу украшена, и да се налазе директни отисци тканина, којима су дна посуђа украшена. (То су ти „убоди" у орнаментима старих кипова). Ти су отисци нехотични. Они су постали на тај начин, што је влажан и непросушен суд стављен на простирке да се суши, те је тако тканина на мекој, влажној земљи оставила[2] за собом траг у облику

[1] „Катранци" из Ердеља.

[2] Често пута на доњој страни посуђа из неолитског доба виђамо отиске од грубље или финије израђене тканине, од тканине разне врсте. Опажа Др. Васић, цитовано дјело; стр. 208. Јасан је то дакле доказ, да је у оно доба било доста тканина и то разне врсте, да су служиле не само за одијело, него и за простирке — у декоративном и практичном смислу код разних других радова за покривање, застирање, подастирање итд. Тако и касније у

у б о д а. Тако су неолитски људи онда нехотице пронашли најбољи начин за карактеристичну представу тканине на киповима. Послије су такове појаве онда и посве самостално као орнаменте употребљивали и за посуђе и за друго којешта. Тако су послије и ти у б о д и изгубили своје првобитно значење, па их видимо употребљене са и без смисла. Но првобитно им значење је карактерисање ткива као таквог. (И вазе микенског стила са острва Кипра испуњене су тачкицама (сликаним убодима дакле!) на мјестима, која су замишљена потривена одијелом. Ова идентичност у карактеристици тканине није случајна).

H o e r n e s мисли, да су цртежи на неолитским киповима представе т е т о в и р а н и х шарки[1] на живом људском тијелу, али то је искључено Прегаче н. пр. нијесу тетовирање, па доследно нијесу то ни други цртежи, него су то све слике неолитског одијела, дакле текстилних производа.

Металном добу оматаху врло финим тканинама дрвене корице од копља, гдје су нам такође ти отисци очувани. Има ту врло нежнога ткива танких нитки, а ткања фине врсте. (сарајевс. музеј). Показао ми их врло пријазно археолог г. Вејсил Чурчић.

[1] Musterung.

(свршиће се)

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

Ivan Pivčević.

Slabi Tvrtkov nasljednik Dabiša nije znao uzdržati reda; pa se sada stao miješati u naše stvari i napuljski kralj Ladislav koji se zbilja dne 5. kolovoza 1403. u Zadru i okrunio za hrvatskog i dalmatinskog kralja a, pri svom povratku u Napulj, učinio svojim namjesnikom bosanskog vojvodu Hrvoja Vukčića, kojega je imenovao i dukom grada Spljeta.

Ovdje mimogred treba napomenuti da se u prijašnje doba dobar dio današnje Dalmacije do Cetine zvao Hrvatskom * a Dalmacijom se nazivali samo gradovi Zadar, Šibenik, Trogir, Spljet, Dubrovnik i Kotor i druge općine i neki otoci.

Tako se eto zgodilo, da su Hrvatska i Dalmacija imale tri kralja, a to ugarskoga Sigizmunda, bosanskoga Dabišu i napuljskoga Ladislava.

Sigizmund zarati na Dabišu i svlada ga, pa hrvatski velikaši počeše sada redom odbjegavati i Dabišu i Ladislava a prianjati uz Sigizmunda, kojemu se priključi dapače i sam Vukčić. Našto Ladislav izdajnički proda Hrvatsku i Dalmaciju Mlečićima, koji odmah i obladaše Zadrom, Novigradom, Vranom i otokom Pagom.

Sigizmund udari sada na Mlečiće, ali ga slabo poslužila sreća, pa je god. 1413. sklopio s njima petogodišnje primirje i priznao im kao njihovo vlasništvo sve one gradove i otoke, što su tada imali u svojim rukama.

Već sam prije spomenuo da je bosanski kralj Tvrtko god. 1390. bio darovao Spljećanima poljičko primorje, a sada moram nadodati da im ga je god. 1397. oduzeo Sigizmund i

* Tako ostali kraj Dalmacije na istoku Cetine zvali su stari pisci Srbijom. Uredn.

darovao ga Omišanima, a Ladislav ga opet, kada se okrunio u Zadru god. 1403., oduzeo Omišanima i darovao Spljećanima. Uto je Vukčić domala pao u nemilost kralja Sigizmunda, koji stoga naredi da mu se otmu sve zemlje i gradovi, što ih je imao. Od Vukčića se odmetnuše prvi Spljećani, te on sada navali na njih pomoću Omišana, koji mu bijahu ostali vjerni. Na Spljećane se sada obore i Poljičani da im otmu svoje primorje. Vukčić nije predobio Spljeta, ali su Poljičani presvojili svoje primorje.

Spljećani su teško snosili taj gubitak, pa su zvali u pomoć i banovca Andriju i bana Petra, optužujući Poljičane da su nevjerni kralju Sigizmundu, ali im sve to ništa nije pomoglo, jer Poljičani nijesu više pustili iz ruku svoga primorja.

Spljećani htjedoše sada proširiti svoje imanje po Kaštelima na uštrb Trogirana, koji zato pozvaše u pomoć Poljičane, pa im se tako izjalovi i taj pokušaj.

Za trajanja tih bratskih razmirica proteklo je spomenuto petogodišnje primirje izmegju Sigizmunda i Mletaka, a uto se desio u Spljetu i jedan slučaj, koji je pružio Mlečićima prilike, da se i opet počnu miješati u naše poslove, pa su dne 27. lipnja 1418. zarobili nekoliko spljetskih brodova i osvojili otok Šoltu.

Od toga trena nastoje Mlečići osvojiti i Spljet i Trogir, pa gledaju da privuku na svoju stranu i Poljičane da ih u tom pomažu, ali im oni ne padoše na lijepak. Mlečići udariše najprije na Trogir i osvojiše ga u lipnju 1420., a Spljećani prestrašeni tim padom, priznaše svojevoljno mletačko gospodstvo, ali uz neke uvjete. Jedan od tih uvjeta bio je i taj, da im Mlečići predobiju sve ono imanje, što su im u posljednje vrijeme bili oteli susjedi, a to se odnosilo i na poljičko primorje.

8. Poljičani su se sada našli u velikoj neprilici i pogibli, pa kako su ono jednom bili pristali uz Šubiće, tako se i sada pridružiše uz Nelipića da se odupru Mlečićima. I doista od toga su trena Poljičani i Nelipić jedini branitelji hrvatstva na ovim krajevima. Oni ne samo ne dadu Mlečima grabiti novih zemalja, nego im nastoje istrgnuti iz ruku i sami Spljet, na koji stoga neprestano navaljuju, ne bi li ga prisilili da se odmetne od Mlečića. Spljećani su, više manje, uvijek očijukali sa Italijom, pa su i sada voljeli sve nevolje, što su im zadavali

Poljičani i Nelipić, nego se iznevjeriti Mlečićima, u kojih neprestano vape za pomoć.

Bilo bi dugo i predosadno opisivati potanko sve jade što su Poljičani zadavali Spljećanima. Dosta je stoga napomenuti da ih Spljećani zovu r e ž e ć i m z m a j e m, i da za nje kažu, da nema dana a da im ne nanese koju škodu, bilo plijeneći im stoku, bilo trgajući vinograde i berući drugo voće. Šteta je češće iznosila po više hiljada dukata. Mlečići su zato svakog trenutka naregjivali svojim knezovima po dalmatinskim gradovima da već jednom odbrane i zaštite nevoljne Spljećane. Kada sve to ne pomoglo, pozivali su u pomoć i bosanskoga kralja, a usto nastojali i oko toga da bi zavadili Nelipića i Poljičane ili dajbudi sklopili s njima mir, da bi tako već jednom odlahnulo nevoljnim Spljećanima.

9. To tužno stanje potrajalo je za Spljet do god. 1426. kada je Sigizmund imenovao za hrvatskoga bana Nikolu Frankopana, koji se je uvijek lijepo pazio s Mlecima, a kako je njegov prvorogjenac Ivan bio oženjen s Nelipićevom kćerju Katarinom, tako se sada i Nelipić primirio sa Spljećanima. Primirivši se s njima, htio je sada prisvojiti za se poljičko primorje od Žrnovnice do Cetine, a Poljičani mu nato oteli i Kamen.

Uto Nelipić umrije u svibnju 1434., a Sigizmund god. 1436. smetnu s banske časti Ivana, sina Nikole Frankopana, a mjesto njega imenova banom Petra Talovca, kojemu je darovao svu Nelipićevu baštinu i još mu naredio da osvoji i svu imovinu bivšeg bana Ivana Frankopana.

U takim prilikama naravski je da Poljičani, osamljeni, nijesu više mogli prkositi Mlečanima, pa, da izbjegnu sukobima, na lijepe se nagodiše sa Spljećanima i povratiše im na mirne sve one posjede, koje su im za prvašnjih razmirica bili ugrabili na desnoj obali rječice Žrnovnice, koja je od vajkada označavala poljičku granicu.

10. Tim je načinom, kako tako, već jednom bio zavladao mir, ali samo zamalo. Dne 9. prosinca 1437. umro je Sigizmund, a naslijedio ga austrijski vojvoda Albreht, koji je opet preminuo nakon dvije nepotpune godine vladanja, a tada nastali

u kraljevstvu neredi, jer se velikaši ne mogli složiti, koga da izberu za kralja.

U te razmirice, koje su trajale sve do srpnja 1440., upleo se i ban Petar Talovac, pa tako zanemario ove krajeve. Tim se okoristio Stjepan Vukčić, veliki vojvoda bosanski i krvni neprijatelj Talovčev, pa provalio u njegovu banovinu i skučio pod svoju vlast Krajinu, Omiš i Poljice.

Prije nego će doći poradi toga do rata izmegju Talovca i Vukčića, oba zamoliše za pomoć u Mletke, ali ih Mlečići lijepim izlikama obojicu odbili, jer su rado gledali kako Vukčić krši snagu bana Talovca, koji ih je mogao ometati u njihovim osvajačkim težnjama. Nego Mlečići se ubrzo posvadiše i s Vukčićem, koji je bio osvojio neke njihove gradove u Zeti. Ne mogući mu se tu s uspijehom oprijeti, oni su dne 17. svibnja 1443. naredili svome pomorskom zapovjedniku u Jadranskom moru da ustanovi mir s Vukčićem, a ako mu to ne pogje za rukom, neka tada navali na njegove zemlje, na Krajinu, Omiš i Poljica. Do mira nije došlo, pa je mletački zapovjednik po moru osvojio Omiš i zauzeo poljičko primorje od Žrnovnice do Cetine.

U takim prilikama nije Poljičanima ostalo drugo nego da se na lijepe nagode i tako spase što se spasti dalo. Stoga dne 29. siječnja 1444. prikazaše se poljički odaslanici Radoš Petrović i Ivan Grgurić kod Krsta Marcello, mletačkog kneza u Spljetu, i na ime Poljičana priznaše mletačku zaštitu, ali uz neke uvjete. Članke toga ugovora potvrdio je dne 3. ožujka iste godine i mletački dužd Frano Foscari.

GLAVA II.

Poljica za mletačke i turske zaštite.

1. Prva mletačka zaštita (1444-1513). — 2. God. 1514. priznaju zaštitu tursku i, uz višekratna neuspješna odmetanja, ostaju pod njom do god. 1699. — 3. Druga mletačka zaštita (1699-1797).

1. — Poljičani su, kako spomenuh, priznali mletačku zaštitu dne 29. siječnja 1444. Odnosnim ugovorom, osim što im

je bilo povraćeno njihovo primorje, bila im je takogje zajamčena potpuna sloboda u nutarnjoj upravi i potvrgjene im sve stare pravice i povlasti, samo su morali birati za svog kneza jednog spljetskog plemića.

Poljičani su, netom su se osvijestili od prve zabune, u kojoj su se bili našli, nastojali da im Mlečići izrijekom potvrde sada ovu sada onu njihovu povlast, da tako sve bolje utvrde svoju nutrnju samostalnost i slobodu, a kako su bila burna ona vremena, Mlečići su im sve to i potvrgjivali iz bojazni, da se ne bi od njih odmetnuli.

Malo iza priznanja mletačke zaštite došli su Poljičani poradi nekih imanja u sukob s Omišanima, koji su se za to prituživali i u Mletke i kod samog Pape, ali im sve bilo uzaludno.

U to su god. 1463. Turci osvojili Bosnu, a malo kasnije počeli prodirati i u Dalmaciju. Klis, koji je bio najtvrgja obrana protiv turskih provala, bio je u vlasti ugarsko-hrvatskog kralja, Matijaša Korvina, pa su Mlečići nastojali da bi ga dobili u svoje ruke, a za to su bacili oko na poljičkog junaka Žarka Dražojevića, koji je zbilja u ožujku 1472. i osvojio Klis, ali ga ne predao Mlečićima, kako se nadali.

Kralj Matijaš znao je dobro da je onaj pravi gospodar na ovim krajevima, u čijim je rukama Klis, pa je i on nastojao oko Žarka i Poljičana da bi se odmetnuli od Mletaka. U Poljicima se tako skovala urota, koja je hodila za tim da istrgne iz ruku mletačkih i Omiš i Spljet, pa da se onda predadu Matijašu. Mlečići su nekako ušli u trag svemu tomu pa su odmah poslali izvanrednog providura, kojemu je uspjelo primiriti Poljičane, i tako se stvar izjalovila. Žarko nije imao sredstava da sam uzdrži Klis, pa ga je predao Matijašu, koji mu u zamjenu darovao Novigrad u Lici, pa je tada na obranu Poljica protiv Turaka sagradio dvije kule, a to Nućak blizu Trilja i Kunjak u Kučićima.

Turci su, za spomenutih provala, ne samo nanosili štetâ Poljičanima, nego počeli zahtijevati da im i harač plaćaju. Nu kako su u to Mlečići god. 1479. sklopili mir sa Turčinom, na njihovo je zauzimanje to zabranio sultan Bajazit naredbom 12. siječnja god. 1481., jer je priznao da su Poljičani mletački podanici. Mir je taj potrajao sve do god. 1499., kada je

bosanski paša provalio u Dalmaciju te početkom travnja skučio pod svoju vlast svu Krajinu od Cetine do Neretve, ali nije mogao osvojiti tvrdog Omiša. Turci su odmah zauzeli i gospoštinu Radobilju, pa su početkom nastajne godine 1500. provalili i u Poljica i zarobili do 150 stanovnika, a kako je tada u Hercegovini bio sandžakom neki poturčeni Poljičanin, on je nastojao da i Poljica priznadu tursku vlast. Uza nj je pristajao Ivaniš Nenadić, potomak Jurja Dražojevića, te stao na to nagovarati i druge Poljičane, ali nije nalazio odaziva pa se sklonio u Mantovu i Bolonju, a kasnije nekako dopao u ruke Mlečića, koji ga zatočili u tvrgjavu u Veroni.

Poljičani su bili od više godina povrgli običaj da biraju za svog kneza jednog spljetskog plemića, kako su to bili ugovorili god. 1444., pa ih sada opet nekako na to skloni mletački knez u Spljetu, i oni u siječnju 1503. izabraše Agustina Maričića, čiji su pregji bili takogjer iz Poljica. Maričić je odmah sa jakom četom Poljičana pošao i porušio četiri mosta, što su ih Radobiljani bili bacili preko Cetine, a to je učinio za to da Turci ne mogu preko njih provaliti u Poljica.

Poljičani su sada živjeli u dobrim vezama sa Mlecima sve do god. 1507., kada je Nenadić pobjegao iz tvrgjave veronske i opet ih stao buniti protiv njih, koji i sada poslaše izvanredno providura, koji je toliko uspio, da su Poljičani udarili Nenadića progonom iz domovine.

2. — Sve to nije ipak ništa pomoglo. Turci su nastavili svoja četovanja i osvajanja, pa su u lipnju 1513. osvojili Čačvinu, Sinj, Nućak i obladali svom Cetinom kao i zamosorskim Poljicima. To je nagnalo Poljičane, koji nijesu primali niotkle pomoći, da se nagode s Turcima stavljajući se pod njihovu zaštitu, ali uz uvjet da im ostane netaknuta njihova nutrnja samouprava i da u Poljicima ne smije stanovati nijedan Turčin osim jedinog e m i n a, koji je imao da pobire ugovoreni harač.

Poljičani su priznali tursku zaštitu iz gole nevolje, te nijesu vidjeli trena da ga se oslobode, pa su za to uvijek pružali pomoćnicu ruku tvrdom Klisu, koji je branio glasoviti Petar Kružić, po svoj prilici i sam Poljičanin iz Zvečanja. Oni su što više nešto kasnije obustavili i plaćanje ugovorenog harača, a Turci, da im se osvete, god. 1530., na broju ih desetak

dvanaest tisuća, provališe preko Žrnovnice u Poljica, orobiše i popališe Srinjine, Tugare i Gata, i tu se pod Gracem utaboriše. Junaci poljički, a bilo ih jedva jedna hiljada, sakupili se u vrleti mosorske da otale vrebaju povoljnu zgodu, kako bi nenadno nasrnuli na Turke i odmazdili im se. U to stupi megju nje mlada Mile Gojsalić i reče im da se za nju mole Bogu, a ona da ide k paši, ne bi li joj pošlo za rukom upaliti barutanu. Što rekla, to i izvršila. Barutana skočila u vazduh, a Poljičani navalili na smetene Turke, i što ne sasjekli to natjerali na skok Ilinac, gdje našli smrt u vrtoglavu sunovraćaju.

Da izbjegnu ponovnim pljačkanjima, Poljičani su se malo iza toga opet izmirili sa Turcima.

Poslije smrti mladog kralja Ljudevita, koji je poginuo u bici na Mohačkom polju god. 1526., ugarski i hrvatski velikaši nijesu se mogli složiti u izboru novog kralja. Hrvati jedne stranke su izabrali Ferdinanda, vojvodu austrijskoga, a druga stranka izabere ugarskog plemića Ivana Zapoljca, porijetlom Bosanca. Ugri tako isto bjehu razdijeljeni na dvije stranke, te jedni izabraše Zapoljca a drugi Ferdinanda. Kao da je bilo i otprije malo nevolje, sada se počeše i oni boriti izmegju sebe. Zapoljac pozva u pomoć Turke. Posrednik izmegju Zapoljca i sultana bio je Mlečić Alviže Gritti, kojemu su sada i sultan i Zapoljac poklonili Poljica i naredili mu da otme Kružiću Klis. Gritti nije mogao doći sam amo, pa je mjesto sebe poslao svoga sumješćanina Nikolu Querini, koji je stigao u Poljica početkom ožujka 1532. On je učinio dosta štete Poljičanima, a bio se je na prijevaru ušuljao i u Klis, ali ga je Kružić brzo iz njega istjerao. To se nije mililo njegovu gospodaru Grittiju, pa ga je pozvao nazad.

Poljičani se sada opet odmetnuli i stali pomagati Kružića u nadi da će se njegovom pomoći otresti turske vlasti, ali kada im se i ta nada rasplinu, jer Turci 12. travnja 1537. ubili Kružića i osvojili Klis, oni se ponovno vratiše pod zaštitu mletačku. Mlečići im 15. studenoga iste godine potvrdiše sve stare povlasti, darovaše nešto oružja i obećaše svaku pomoć. Na žalost to bijahu samo prazna obećanja, jer kada su god. 1540. sklopili mir s Turcima, ostaviše Poljica u njihovoj vlasti.

Mir je taj potrajao do god. 1570., kada je sultan Selim opet navijestio Mlecima rat, pa sandžak kliški odmah noću 31. ožujka navalio na Spljet. Turci su se vratili razbijenih glava, jer Spljetu pritekli u pomoć i Poljičani, koji su teško platili tu svoju gorljivost, jer, ispred turske osvete, do 350 obitelji moralo ostaviti svoju domovinu i prebjeći na mletačko zemljište. Dukalom (pismom mletačkog dužda = duke) 6. lipnja iste godine time prebjeglicama bilo je zajamčeno da će uživati sva ona prava i povlasti, koje uživaju i stanovnici onih mjesta, u kojima se nastane.

Janko Marijanović nije mogao mirovati, pa je od tih prebjeglica sastavio jednu četu i s njom je, uz pripomoć uskoka, zauzeo tvrgju Zadvarje, a malo kasnije, uz pripomoć nekih Spljećana, pokušao istrgnuti iz turskih ruku i Klis, što bi mu bilo i pošlo za rukom, da su i drugi bili onako odvažni kao on.

U tom ratu pomagali su Mlečiće Papa i Španjolci. Dne 7. listopada 1571. njihove su čete zadale težak udarac Turcima kod Lepanta. S nevjere Španjolaca od te velike pobjede nije bilo nikakove koristi po kršćane, pa su i Mlečići god. 1573. morali sklopiti s Turcima mir, koji je potrajao sve do g. 1645.

Poljičani su i opet ostali pod vlašću turskom, pa kao da im malo bilo te nevolje, počeše im sada dosagjivati i senjski uskoci. Protiv toga novoga zuluma utječu se Poljičani više puta pod zaštitu ugarsko-hrvatskih kraljeva, koji im i izdaju zaštitne povelje, jer im uvijek lebdjelo pred očima istrgnuće Klisa iz turskih ruku, a pri tome im mogli Poljičani mnogo pomoći. I doista kada je fra Angjeo Trogiranin stao snovati kako da istjera Turke iz Kliša, Sinja, Nućaka i drugih utvrgjenih mjesta, i Poljičani su mu obećali svoju pomoć, ali su se njegov pokušaji izjalovili najviše s krivnje Mlečana, koji su poštopoto htjeli živjeti u miru s Turcima poradi svoje trgovine. I opet je na istu misao došao pobožni i junački spljetski plemić Ivan Alberti, pa je i on pozvao u pomoć Poljičane i za to se bio okumio s poljičkim velikim knezom Pavlom Pavićem. Njima je i pošlo za rukom da su upravo na cvjetnicu dne 7. travnja 1596. ušli u Klis i zaposjeli ga. Nego, na žalost, Ivan je Alberti poginuo nakon nekoliko dana u jednom okršaju, pa ga je na silu htio naslijediti i naslijedio u zapovjedništvu brat mu Nikola,

koji je bio arhidijakon u kaptolu spljetskom. Naši u Klisu, jer sa svih strana opkoljeni od Turaka, morali se hraniti i konjskim mesom, a to bilo teško Nikoli, pa je sramotno predao Turcima Klis, samo da mu dopuste slobodno izići i lišiti se te grozne muke da jede konjskog mesa. I ovoga su puta mnogi najodličniji Poljičani morali seliti iz domovine i pribjeći k ugarsko-hrvatskom kralju Rudolfu, jer ih sada nijesu progonili samo Turci nego i Mlečići, koji su već god. 1592. u Spljetu bili otvorili skelu, u koju se splivala sva turska trgovina iz Bosne i Hercegovine, a to im donosilo velike koristi. Da dokažu Turcima kako se sve to zbilo protiv njihove volje, stali su Mlečići najbezdušnije ubijati i daviti sve učesnike pothvata, koji im doprli ruku.

Alpe.

Spjevala **Ada Negri.** — Preveo **Đuro Palavršić.** — Spljet.

Ne mogu te ljubit, oj koso, gdje snijeg
u nepomičnijem sjaji se tišinam,
gdje kristalni led se cijepa niz brijeg
skritim nad dubinam.

Nad oblacim stršiš i nad zlom si čila,
praznina te zraka obavija gola;
prije neg' te dirnu ukoče se krila,
samotnico hola,

koja ništa ne znaš, ne ćutiš, niti mriješ.
Između' žića moga i tvog vječnog sn'jega
bratskih mržnja, žudnjâ i ljubavi zrješ
jato kako l'jega:

jek s odziva drščuć ljuckih uzdisaja,
bijeda i jada zemskih kola plešu;
al s prostora mrzlih s tih ne haješ vaja,
kano da i n'jesu.

Ako stvor te motri i na veličinu
idealnu misli: Nigda, ti mu rečeš,
uzvišenu na tu besmrtnu tišinu
doprijeti ne ćeš. —

Možda, ko zna?... i ti trpiš. — Možda sita
neizmjernog gluhog grobnog tvoga mûka,
i što v'jek si sn'jegom nepomično skrita,
nad sv'jetom gdje dolje bjesni šum i bruka,

i ti sanjaš. — Sanjaš o potoku láve
da s tvog srca zlaćan k vrhu teče st'jene
i rastvara ždr'jelo, i rušiš se s glave,
sa ljubavi goreć svete, uzvišene.

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

(nastavak) piše **A. Vučetić.**

Vidjeli smo da se Pracat ženio dva puta: prvi za kćer Toma Bailona s ostrva Šipana a drugi put s Vicom s Lopuda. On spominje u testamentu da je Tomaso Sagri nje brat; ali zna se, iz genealogija kojemu su rodu Sagri pripadali; tako tê genealogije rasvjetljuju veze Pracatove i žene mu sa mnogim porodicama i ljudima n. pr. s porodicama Sagri, Stefani, Skočibuha, Krivonosović, Balak, Primi, Facenda i dr.

Njegova žena Vica bila je dakle rodom Sagri. To je otmjena pučka porodica, koja je odvojila u nauci i pomorstvu. Sagri su pripadali porodici Krivonosovića, koja se bila doselila iz Bosne: njeni potomci uzeše poslije druga razna prezimena, kao Stefani, Skočibuha i Sagri. Kao što je sam Pracat bio pomorski kapetan, tako i u porodicama Krivonosovića bilo je mnogo pomorskih kapetana.

Vicin djed bješe kapetan Stjepan Krivonosović i imao je tri sina: Toma Stefani, Frana Sagri i Marina (Sagri?). Prvi je bio otac Vinčenca Skočibuhe, onoga kog Razzi spominje da je bio darežljiv i da je umro 1588. g., kad mu je bilo 54 godine. I Frano Sagri, stric Skočibusin, imao je također mnogo djece, a izmedu njih i kćer Vicu, ženu Pracatovu. Vinčenco Skočibuha, u čiju se darežljivost bio ugledao Miho, bješe rodak ove žene Pracatove.

Vica se udala za Pracata oko 8. jula 1551., jer je ženidbeni ugovor napisan taj dan. Mihu je dakle tad bilo 29 godina; držimo tako, jer smo nagudali da se rodio 1522. godine. Malo je vremena ili godina živio s prvom ženom. Kad je pak istinito da se oženio drugi put 1551., nije istina što je ko pisao da se rodio oko 1540., jer bi po tomu Mihu bilo samo 11 godina, kad se drugi put oženio, a koliko mu je onda bilo kad se oženio prvi put?

Veći dio baštinika i epitropa naspomenutih u testamentu bili su po napomenutoj genealogiji bliži ili dalji rodaci Vicini; tako Tomaso Sagri, epitrop, bješe brat Vicin; Frano Vickov Stefani (Skočibuha), epitrop, jednako svojta Vicina, jer je bio sin njena rodaka Vinčenca Skočibuhe. Frano Benedetto di Primi, epitrop, bješe jednako u svojti, jer je bio oženjen za Mariju, kćer Vinčenca Skočibuhe, a njegova kći Fioka bila je udata za svog strica Frana Vinčencova Skočibuhe-Stefani, s kojim je Franom izumrla muška loza Skočibuhe-Stefani. Frano Gianmarija Sagri bješe bratić Vicin. Vicko Balak bio je oženjen za Anicu Sagri.

I braća Facenda bili su u rodu. Đivo Marinov bio je oženjen za Franu, kćer Vinčenca Skočibuhe, a njegov brat, Domenik Marinov Facenda, bješe oženjen za Pavlu, unuku Skočibuhe.

Ova sva rodbina naj bolje će se razumjeti ovim rodoslovjem:

Rodoslovje

Vice Sagri,
druge žene Pracatove.

Kap. Stjepan Krivonosić,
oženjen na Šipanu

Tomo Stefani	Frano Sagri	Marin (Sagri)
ž. Vica Rusko	ž. Zizinović	
	Vica Sagri	
	udata za M. Pracata	

Marin Vicko Skočibuha
ž. Pavla Paskova

Frano Stefani,	Marin	Marija	Frana
ž. Fioka kći Frana B. Primi		udata za Frana B. Primi	udata za Ivana M. Facendu
	Pavla	Fioka	
	ud. za Domenika Mar. Facendu		

*

Rekli smo da obitelj Vice Pracatove bješe otmjena; i uprav u njoj je bilo učenjaka, a u širem krugu rodbine bilo je i kapetana i vlasnika broda; okrom toga u onom vijeku bilo je s Lopuda mnogo drugih otmjenih ljudi, što sve uticaše povoljno na Vicu i na Pracata.

Jedan brat Vicin bješe Niko Sagri. To je za stalno onaj o kojemu Appendini pripovijeda da je umro u Manfredoniji 1573., da je bio mnogo učen čovjek, poznavao mnogo predmeta, između kojih i matematiku, i svoje znanje obogatio putovanjima. Napisao je djelo: *Ragionamenti sulla varietà dei flussi del mare Oceano Occidentale* (Razgovor o raznim morskim mijenama Zapadnog oceana). Drugi brat Vicin, Ivan Marija Sagri, po Appendini, dao je 1574. g. štampati ovo djelo u Mlecima kod *Domenico Guerra*. O tom djelu kaže Appendini da dava izvrsne upute pomorcima da se čuvaju od plime i osjeke morske. Isti Appendini pripovijeda o porodici Sagri, da je bila otmjena između pučkih porodica i da je gojila književnost i nauku i da se u *Miscellanei Lipsia* nalazi jedno pismo Frana Sagri (to je možebit Francesco Antonio Sagri Marinov). Brat njegov Ivan Krstitelj (Giovanni Battista) Sagri, (dakle oba rodaci Vicini) bio je pomorski kapetan i imao je galeon od 530 *kara*, koji se zvao *San Lorenzo*.

Odlični ljudi s Lopuda bili su u onom vijeku Nikola Brauti, kojega je papa Kliment VIII. bio izabrao za odgojitelja svog sinovca ili unuka Frana Aldobrandi, zatim Vicko Buna, Bonifacije Darkolica, Urban Grkeš, Petar Palikuća i Vičenco Skočibuha, svojta Vicina. U ovakom ambijentu nije čuda da je i Vica Pracatova bila odgojena, izobražena i pametna žena, da je mogla sudjelovati u radnji svog muža u Dubrovniku prodavajući trgovinu u poslovnici stojne kuće u Pucićevoj ulici, kako sama navada u svom testamentu; znala je ne samo srpski nego i talijanski i za pisanje imala svoj pisaći stô u svojoj sobi, kojeg navada u testamentu i tako je svome mužu savjesno pomagala da stiče bogatstvo.

*

Sreća je bila za Pracata da je imao tako valjanu ženu i tako odličnu njenu svojtu. Muž i žena bili su ljubazni supruzi, Miho se povjeravao u Vicu a ona mu pošteno pri prodaji dobivala i o svakoj dobiti savjesno polagala račun, kako sama kaže u testamentu. On je njoj punio sve kuće u Gradu i na Lopudu pokućstvom, tkaninama, ukrasima, jer mu je ona bila vjerna radnica u trgovini; a trgovali su zastalno žitom i postavom, jer znamo da je onaj brod koji se bio spasio u Ston,

bio krcat pšenicom i ječmom a da je Miho u testamentu naspomenuo platna, koja se nalaze u njegovim kućama. I uprav kad je ona učinila testamenat odredila je komu se imadu razdijeliti 30 truba (peča) platna, što joj je ostalo od muža. Razumije se da je ona živjela udobno s mužem u Gradu i da je mogla imati na raspolaganju 15 muževljevih kuća, jer u svim je bilo pokućstva; okrom toga više sluga i službenica i poslije Miho/e smrti, te ih spominje u testamentu.

Vica je imala srebra i zlata u kući, te muž priznaje da je to njeno. Znamo po njenom testamentu i za jedan dio toga, biva: šest zlatnih prstena, od kojih dva s urezom (od tih jedan sa crnim emailom), dva s modrim kamenima, a dva sa grbom Pracatovim; o jednome je kazato da je grb sa crvenim poljem; imala je tri starinska i zlatna đerdana (kolane) dvije n a l e ć i c u, od tih jedna u dva komada a druga veća, treća je bila na p e č i c e m a l a h n e četvorne; imala je đerdan od bisera; dva zlatna ogrlja *(pendenti)* s *agnus dei*, jednu malu šipku od zlata, što joj je možda muž bio donio ili dobio iz španjolskih zemalja; dva kraliješa, jedan od granatâ sa zlatnim slavaocima, a drugi od koralja sa slavaocima od pozlaćenog srebra, dvanaest srebrnih ožica i dvanaest srebrnih vilica, koje su supruzi u kući u Pucićevoj ulici upotrebljavali, lijekoviti kamen što ga je Baro Skočibuha bio darovao Pracatu a on ga uvezao u ures, propeće srebrno koje je stalo na pisaćem stolu u Vicinoj sobi. Ove predmete sama Vica nabraja u svom testamentu, jer ih ostavlja različitim licima; sve drugo zlato i srebro što je imala, ne nabraja, jer ga je ukupno ostavila Andrijani Ratković kćeri pok. Ivana Marije Sagri, koju je ona bila poćerila.

Međusobna ljubav Miha i Vice trajaše do smrti njihove, jer Miho ostavi Vici na uživanje do smrti sve nepokretnine, naj veći dio glavnica i učini je gospodaricom dobrog iznosa novaca i svega što je bilo u njegovim kućama i povjerio joj vršenje mnogih zadužbina i zavještaja, a Vica je po smrti muževljevoj vršila vjerno i tačno sve zavještaje, tako da je za sebe ostavljala samo što joj je trebalo i poslije u testamentu g. 1612. i prilošku od 1620. g. odredila znatan iznos za dušu muževljevu, ma i da je on već to prije svojim testamentom bio učinio. Tako ona zadovoljno življaše do svoje stare starosti i smrti dne 29. februara 1620.

Калуђерске и компасне карте средњега вијека.

(свршетак)

Пише Др. **Божо Цвјетковић.**

Када испитасмо све што нам повијест и логични разлози кажу о нашему предмету, прихватимо се одмах картометричне методе, тога јединог директног кључа к разумијевању наших карата, па станимо, да на томе темељу проучавамо компасне карте.

Све компасне карте, па биле оне и најстаријега датума, имају своје мјерило ударено у миљама. Ово се мјерило налази на њиховим вертикалним странама, али није увијек добро ударено, што више поједини листови једног те истог атласа диферишу знатно међу собом у мјерилу. То ћемо посве лако опазити, ако само узмемо такав један атлас, н. пр. онај Андрије Бианка из године 1436. Мјерило је готово увијек убачено међу двије вертикалне црте те узимље час раздјељене час нераздјељене дијелове. Раздјељени су дијелови готово увијек опет пораздјељени тачкама или вертикалним цртицама и то обично у пет, четири или десет дијелова. Но ако налазимо само четири или пет дијелова мјешге свих десет, то се чинило по суду Nordenskiöld-а зато, да се добије простора за друго. Ријетко је додана мјерилу легенда, но ако је има прије год. 1500. тад велики раздјељени дио износи 50 миља тако, да свакоме мањем дијелу у великоме долази 10 миља.

Казали смо горе, да је овим картама ударено мјерило у миљама. Наравно одмах се намеће питање, да ли је миља ових компасних карата идентична са римском миљом, како то већ узеше Fischer и Uzielli. У овоме нам питању не могу ни компасне карте ни портолани ништа помоћи. Једино картометричном методом можемо доћи до стална ријешења питања. И баш на темељу ове методе дошао је Wagner до резултата, да миља наших компасних карата не одговара никако римској миљи, него само кад је говор о Средоземном мору. Он је нашао да је миља наших карата мања од римске за једну $^1/_7 - ^1/_6$, дакле не $1^1/_2$ *km* (тачније 1482 *m*), него само $1^1/_5 — 1^1/_4$ *km*. За обале Атлантског

Оцеана наших карата доказао је напротив да њима потпуно одговара римска миља.

Резултат овог Wagnerovog изтраживања гледе миље, која би одговарала Средоземномн мору, био је од еминентне вриједности, те евидентни доказ, да су компасне карте, али само за Средоземно море, настале у доба, када се римска миља нпје употребљавала за мјерење прелаљених путева по мору, но да је томе служила једна много мања миља. Wagner мисли да ова мала миља, у 18. вијеку названа грчком миљом, одговара Eratostenovoj темељној мјери, те да је једној и другој служио за базу мали стадиј. Ова би мала миља потицала од Грка а према томе и компасне карте Средоземнога мора. Wieser иде даље те докнзива, да ова мала миља наших поморских карата потјече ћак од Фенпчана и да је тек послије попримише Грци. Још треба на сврху да ријешимо питање, које мало прије напоменусмо, наиме да појединн листови једног те истог атласа компасних карата знатно диферишу међу собом у мјерилу. Атласи Андрије Bianka те Giraldija најбоље ће нам помоћи у овоме питању, ако се само прихватимо мјерења карата напоменутих атласа. А то ћемо постигнути ласно, ако само ударимо неколико дистанса у миљама, како нам их мјерила напоменутих карата означују, па те дистансе опет контролишемо на неколико наутичких мапа те их напокон успоредимо са правим даљинама по нашим модерним поморским картама. Узмимо дакле да мјеримо даљину од Cap Palos (Шпанија) до афричке обале, и то по мјерилу листа у атласу Андрије Bianka а који нам представља Пиринејски полуоток, тад ћемо добити средњу вриједност миље за цијелу котлину 1·28 *km*. Но ако мјеримо удаљеност котлине између Гибралтара и Оран-а на карти, која даље на десно слиједи, добићемо 41·18 *km* као средњу вриједност миље. Али још је знаменитије то што је миљно мјерило на обје карте у атласу Андрије Bianka, што нам престављају Средоземно море, готово једнако, па сасвим тим удаљеност од Golfo di Tine do Cap Maria di Leuca износи на оној карти на лијево 810 миља а на оној на десно 775. Западна обала Шпаније мјерена у правцу износи 750 *km* и одговара удаљености од Cap Bon до италијанске луке Специа, али прва линија на многим компасним картама износи 500 миља, а друга износи готово увијек 670—680. Али још ћемо се боље увјерити о диферисању

миљног мјерила, ако на једну компасну карту навучемо мрежу меридијана и паралела једне плосне карте (Plattkarte.)

На овај је начин нашао Steger ове разлике у мјерилу на картама Giraldija из године 1426.; али то исто вриједи и за све друге као оне Biankovog, Luksero-te медицејског атласа. Мјерило је иберске котлине на 36. паралели око 1 : 6,935.000. Источно одатле имамо мјерила 1 : 7,130.000; 1 : 7,500.000 и 1 : 7,530 000, све према томе да ли мјеримо на 43., 39., или 37. паралели. Тиренско море има мјерило од 1 : 7,300.000 и то на 41. паралели. Ондје гдје западна котлина Средоземнога мора прелази у источну, силно се разилази мјерило и то од 1 : 8,530.000 до 1 : 9,000.000 и то на 36. паралели. У Јонскоме мору, и то у ширини Триполиса, имамо мјерило од 1 : 8,000.000 а између Cap Passero те залива Patras 1 : 7,000.000. К истоку је мјерило нешто веће, и то на 33^0 ширине, 1 : 7,250.000 а на 36^0 ширине 1 : 7,000.000. К овоме имамо још да напоменемо да, кад мјеримо на овим картама у источно-западном правцу, дужина миље пада без изнимке од југа к сјеверу, па било то у западној или источној котлини Средоземнога мора. То нам је без сумње очити доказ да меридијани теку паралелно. А и тек паралела није тако искривљена да би могла одговарати еквидистантној азимуталној пројекцији, тако да можемо за стално устврдити да се мрежа ступњева компасних карата много приближава плосним картама, које су већ познавали Марин од Тира и Птоломеј, како је већ било напоменуто. Који би дакле био коначни закључак из свега што наведосмо о постанку наших карата? Јамачно тај да су компасне карте настале од плосних карата различита мјерила а све према примјереној корекцији и комбинацији. Компасне карте нијесу друго, како добро опажа Nordenskiöld, но копије или копије од копија врло старих карата. Оне дакле нијесу настале у доба, кад поче компас играти велику улогу у поморству, но су члан у ономе низу карата, који се вуче из феничко- грчке- римске перијоде па се спаја са оним из доба ренесансе.

Ко је само једанпут видио коју компасну карту, јамачно ће је међу хиљадама на први мах опет распознати. Ове су карте покривене, како већ казасмо, мрежом линеја које теку од сталних вјетрulja. По средини је карте ударена једна вјетрulja а около ње по крајевима теку у облику вијенца шеснаест других, али тако

да се линије из оне у средини сливају у оне на крајевима. Линије, које нам представљају осам главних вјетрова, бојадисане су црном бојом, а оним, које кажу осам полувјетрова, ударена је зелена а оним од шестнаест четврт-вјетрова црвена боја.

Оријентација наших карата тако је удешена, да сјевер долази гдје је југ, а југ гдје је сјевер. Но има и оријентација наших модерних карата. Али јака разлика прама нашим компасним картама јамачно је она, да је западно-источна главна ос Средоземнога мора за готови компасни поинт обрнута. Ако почнемо да испитавамо контуре обала компасних карата опазићемо, да је на њима свака ствар јаче ударена но на нашим обичним поморским картама. Заливи и затони продиру јаче у копно, делте ријека увијек су појачане а отоци, па били и најмањи, јаче ударају надвор но што би морало бити. Оцрти обала тако со ударени, да су кружии лукови већег или мањег премјера један другоме придодани и тако обала повучена. Такова расчлањеност обала долази чак и ондје гдје обала тече у правцу. Погрјешка код Птоломеја, да је екумена у правцу од запада к истоку одвећ растегнута, што се особито опажа на Средоземном мору, не долази на нашим картама. Градови долазе на овим картама само именом, али опет означени као кућа или кула. Имена су често врло изиакажена и нестална.

Ово би дакле биле компасне карте, које су се опћенито употребљавале на бродовима све до 18. вијека.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Pogledi, putne bilješke, napisao Ante Anić.

Prigodom posljednje bogate izložbe u Milanu, sa svih strana svijet je hrlio u taj veličanstven grad ubavne Italije, da se divi najnovijem napretku ljudskoga uma, čija remek-djela bijahu sakupljena na toj bogatoj izložbi. I p. Ante Anić, ovaj mladi i simpatični naš književnik, u društvu sa nekim prijateljima, pohiti u Milan, da se nauživa lazurnog lombardijskog neba i da posjeti izložbu. Ali Anić nije putovao kao kakav turista, što na žalost čine mnogi; on je nastojao da zabilježi u knjigu gore napomenutu razne utiske i opažanja na putu. U našoj književnosti imamo nekoliko divnih „Putopisa", a poslednje vrijeme to je polje sa uspjehom obradivao Dr. Tresić. Anićeva knjiga ne zaostaje za drugim, jer se posve rado čita, kao kakav ugodni roman. Dosta lijep i čist jezik, plastičan stil, divni opisi kao da ih je umjetnički kist išarao, psihološka opažanja i poznavanje klasičnih starina čine knjigu zanimljivom i daju joj književnu vrijednost, tim veće što djelima takove vrste naša književnost ne obiluje, kao što obiluju književnosti tuđih naroda. Pisac nam je vješto, to jest lakim načinom i pregledno, predstavio klasične starine i znamenitosti lombardijske kraljice, raskošnog Milana; a o zadnjoj izložbi daje opću sliku, tako da onaj, koji je nije pohodio, može steći pojam o njoj. Lombardijska jezera, to čudo divne prirode, Certosa di Pavia sa remek-djelima talijanske umjetnosti, zanijele su dušu mladoga pisca i nije mu ništa izbjeglo, a da na mrtvoj hartiji prenese u harmoničnoj cjelini taj veličanstveni spomenik Gian Galeazza Viscontija, savršeni uspjeh talijanske arhitekture XIV. vijeka. Rastaje se pisac sa Italijom, a sa Italijom kao da se od pisca i zanos dijeli. U bijelome Zagrebu, tom središtu hrvatskoga života, pri sletu „Slavenskoga sokola" zapjevati će

patrijotičnu pjesmu slovenskoj misli i narodu svome. Rastaje se sa Zagrebom, da se preko Bosne u domovinu vrati. Trči preko Bosne, rekao bih želi da je gotovo izbjegne. Razumijemo njegovu hitnju, koja mu nije dopustila da čitaocu pokloni još mnogo daljnih stranica svoje lijepe i zanimive knjige. Pisac završuje Gružem svoje interesantne „Poglede".

Prije nego i mi završimo, nadamo se da će g. pisac obdariti čitaoce novom knjigom, kad drugi put bude putovao n. pr. kroz srednju Italiju: *Bolognu, Firencu* i *Rim*, i da će nam jednakom plastikom ocrtati i ova središta talijanske kulture i umjetnosti.

Za tu novu knjigu preporučili bismo mu, da pridoda i jedno kazalo pri svrsi knjige.

Anićeve „Poglede" naj toplije preporučamo, jer zaslužuju.

T.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Knjiž. i Umjet.

† *Josip Joachim*, kralj violinistâ, umro je u Berlinu ovih dana. On se bio rodio u Kittsee kod Požuna u Ugarskoj 1831. godine. Učio je u Beču u Georga Hellmesbergera i Josipa Böhma. Zatim je putovao po svijetu, pa se nastani u Lipskom u Njemačkoj, gdje postane prijateljem Medelsohnovim, pa u Weimar, gdje ga je Liszt štitio, pa u Hannoweru, gdje se oženi za Amaliju Weiss, umjetnicu. Još mlada pozvaše ga kao učitelja u kraljevsku visoku školu za muziku u Berlin, gdje je radio više nego 40 godina i odgojio izvrsnih umjetnika. Joachim kao solista bio je nenadmašiv tumač Beethovenovih kompozicija. Utemeljio je poznati Joackimov kvartet, te je i u Engleskoj bio slavljen. Radio je i kao komponista. Stari ga car Vilelmo i Bismark odlikovaše svojim prijateljstvom a mučaljivi ga maršal Moltke uvede u svoju kuću. Carica njemačka bila je između prvih na redu, da mu porodici pošalje sažalnicu.

— *Spomenik izumitelju šivala* (sprava za švenje). Mala varošica, Amplepluis, u departmanu Rône, podiže spomenik Bartolu Thimonieru, izumiocu sprave za švenje. On u ovom gradu izumi svoj stroj za šav na verižicu. Bio je prosti šavac i samo nekako instiktivno dođe do svog otkrića. Jedan inženjer mu dade sredstva da učini nekoliko strojeva. To se dogodi 1828. Ali radnici, kad su vidjeli da strojevi rade u jednoj vojničkoj radionici, zabrinuti navališe na strojeve i porazbijaše ih i zaprijetiše Thimonieru, koji tada pođe u Pariz podnašajući nevolju i glad. Tek 1830 dobi patent koji mu je ponovljen kasnije. Na Londonskoj izložbi g. 1851. šivalo Thimonierovo pobudivaše pažnju svačiju. Naređeno mu je nekoliko strojeva, ali vrativši se u Amplepluis morade se boriti za uzdržavanje brojne porodice. Umre 1857. kad se imao obogatiti prodajom patente u inozemstvu.

Наука. - Nauka.

— *Mudre izreke.* Kad djeca dođu u školu mokrijeh nogâ, trebalo bi da ih učitelji odmah pošalju kući. Kant.

Svakome je milo ostarit, ali nikome nije mila starost. Narodna izreka.

Volim da me slovničari poprave, nego da me narod ne razumije. S. Augustin

Ljubav je cijena ljubavi. Nj. izreka.

Liječništvo.

Lijek protiv pelagre. Iz Bukarešta javljaju ovo. Profesor Bubeš, prvak na patološkom polju, priopćio je ovoj akademiji znanosti da mu je pošlo za rukom da nađe lijek protiv pelagre i da je njim dosad polučio dobar uspjeh na svojoj klinici a bio je opitan i od drugih kliničkih liječnika. Novi lijek naliči atoksilu, koji je profesor Koch upotrebio protiv bolesti spavanja.

U Rumunjskoj ima sada preko sto tisuća bolesnika od pelagre. Ima ih mnogo i u južnom Tirolu i u pogra-

ničkijem italijanskim krajevima, gdje broj bolesnika raste Austrijska vlada je za ove bolesnike pred nekoliko godina osobitu bonicu u Roveretu u Tirolu da prepriječi širenje ove zarazne bolesti. Lijek će dakle biti mnogo koristan.

Hemija.

— *Povratak hemije u doba alhimije.* Kad bi glasoviti mrtvi alhimisti uskrsnuli i posjetili sadašnje hemičko laboratorije, ne bi ih možebit u njemu ništa začudilo osim preveliko mnoštvo sprava i aparata. Dosta je čudnovato u razvitku moderne znanosti da su današnji fizikalni i hemični nazori otišli istim putem, na kojemu su bili i alhimisti srednjega vijeka, ali, istina, pod sasvim drugim predpostavkama.

Pionir je na ovom novom putu glasoviti hemičar Viliam *Ramsay*, koji je otkrio *argon* i *helion* u našem vazduhu i jedan od naj revnijih i naj sretnijih ispitivača *radiuma*. Ovo počelo, ili elemenat, uzdrmalo je uopće temeljna načela prirodnih znanosti, koja su vrijedila kao moderna, a još je čudnovatije, što još niko njie imao u ruci radium o sebi One mnoge zagonetke, koje su supruzi *Currie* bacili nenadno u znanstveni svijet svojim opidima, gube svoju izvanrednu vrijednost pred otkrićem što je učinio Ramsay zajedno sa *Soddy*, da se iradiacija radiuma pretvara u helium pored naj brižljivijeg isključenja svakog uticaja i svakog donašanja s polja. Ako su fizičari bili zapanjeni neprestanom emanacijom svjetlosti i toplote iz radiuma, sada je to došlo na red u hemičara. Ovo je prava pravcata alhimija, jer što su drugo tražili alhimisti i tvrdili kao moguće, nego pretvaranje jednog elementa u drugi, a pri tome naravno je lebdilo mnogim pred očima pretvaranje u zlato kao naj znatnije i korisnije? Sada u ovom slučaju jedan od naj pouzdanijih ispitivača prirode i naj ženijalnijih eksperimentatora naj svečanije naviješta, da je imao u ruci ovako pretvaranje jednog elementa u drugi. Mnogi hemičari dakako, ne će bit vjerovali ovo na prvi mah i biće posumnjali na sposobnost otkrivaoca. Ali mnogi hemičari prvog reda ponoviše opite Ramseyeve i potvrdiše njegovu tvrdnju. Što više Dr. *Debierne*, koji je otkrio *aktinium*, priloži još dokaz da također i iz soli ovog posljednjeg elementa, koji pravi iradijacije, razvija se *helium*, a Ramsay nađe poslije jednak razvitak i u rastopini toriumske soli. To je ipak bio svakako osamljen slučaj i moglo se misliti da se *helium*, elemenat opisan kao fantastičan već pri otkriću, miješao sa ovim elementima, koji davaju iradijacije, ili da je njihova glavna sastavina. Ali stoprv naj noviji Ramseyevi opiti vode k nazorima alhimista, i što je Ramsay u toliko priopćio listu *Nature* pobudiće još ogromnije čuđenje. On je pronašao da pretvaranje je iradijacije ili emanacije iz radija mnogo jače, nego što je sam isprva mislio. Obično se emanacijama radium pretvara u helium Ali ako iradijacija dođe u dodir s vodom, oli ako se radium rastopi u njoj, tada ne postaje helium, nego novi elemenat, *neon*. Što je još čudnovatije, ako se mješte vode upotrebi zasićena rastopina bakrenog vitriola, tada ne postaje ni helium ni neon, nego treći elemenat, *argon* iz emanacija radiuma. A ako se izluči bakar iz ove rastopine, pojavljuju se u spektralnoj analizi spektralne crte *kaliuma* i *kalciuma* sa slabom ali bistrom crtom *litiuma*. Ovaj je opit ponovio Ramsay četiri puta istom posljedicom i sved uz naj veću

opreznost. Ramsay tumači kako se događaju ovi „raspadi" elementa. Ali okolnost da Ramsay upotrebljuje riječ raspad sved sa navodnim znakom, dokazuje nepriliku i smetnju, koju je prouzrokovao ovaj otkriti fakat Do sada je u modernoj znanosti vrijedilo temeljno načelo da se elemenat ne može „raspasti" ili pretvoriti. Ali sada kad se pojavljuje činjenica da se bakar pretvara, „raspada" u litium ili u kalium, nema više razloga da se misli da je nemoguće ono, što su hoćeli alhimisti, da se manje plemenite kovine pretvore u zlato.

Historijske znanosti.

— *Likurgova nekropola na otoku Kreti.* Na sjeverozapadnoj obali ovoga ostrva, u daljini od 20 milja od grada Kaneje ima morska draga, kojoj se na jugu podižu visi od 60 *m.* poviše morske razine, gdje su stanovnici često otkrivali starinskih predmeta. Sjeveroistočnu stranu ovog kraja zovu stanovnici palaikora t. j. starinski grad ili kraj.

Prošlog aprila dva seljaka radeći u vinogradu otkriše veliki četverouglasti kam, koji je služio kao zatvor prostoriji posvođenoj mičenskoga doba, koja je slična grobnim prostorijama otkrivenim u Sparti i u Menidi Atičkoj. U toj prostoriji okrom drugih predmeta, kao kržina, komad modre gnjile i ugljena, otkriveno je šest lješina, sve glavom okrenutom prama sjeveru. Jedna od ovih lješina je u sredini mrtvačke prostorije, dvije su u jednom nuglu a druge tri u jednom od ostala tri nugla.

Jannaris arheolog grk u članku lista *Contemporany Review* drži da bi ova zgrada mogla biti dio niza zgrada mičenske periode. Ali sad arheolozi nagađaju ime ovog grada, kažući da ne daleko ima biti grad Pergamon, što je po Veleju Paterkolu utemeljio Agamemnon vraćajući se iz Troje, u kojem gradu kasnije umrije i bi ukopan Likurgo, kako pripovijeda Plutarho.

— *Tobožnje otkriće Gospodnje čaše.* Blizu opatije Glastonbury-iske iskopala se krasna čaša, koja je očito vrlo stara Jednom se gospodinu u Bristolu šnjelo nalazište i otide onamo sa dvije gospode i otkrije uprav čašu, o kojoj stručnjaci kažu da joj je 2500 godina. Čudnovato je pak da Dr. *Goodschild* u Bothu, auktoritat na historičkom polju, izade na polje tvrdnjom, da je u stanju velike strahe našao posudu, kojoj se Isus poslužio pri posljednjoj večeri. Po priči opatija Gladstone je bila utemeljena od Josipa od Arimateje. Priča tvrdi da je čaša iza smrti Isusove bila donesena u Englesku. A fakat je da se našao vrlo rijedak i dragocjen sud. U Londonu bio je sastanak visokopoloženih lica i tu je gosp. *Pole,* koji je našao posudu, pripovijedao da je posjetio jednu irsku bistrovidu ili gatalicu, kad je bio u muzeju da dade ustanoviti dobu čaše. On joj je prikaže pokrivenu i ona odmah izjavi da on drži u ruci svete moći i tada odmah čaša poče sjati.

Ona je modrozelene boje. Od ckla je a u nju je umetnuto velikom vještinom srebrno lišće. *Pole* je pripovidio da ga je od 1902. godine neprestano pratila misao da se nalaze jedne moći u blizini Glastonbury-a, ta ga je misao sve to više obuzimala, dok je njena sila postala naj jača mjeseca septembra prošle godine. On je tada u stanju, koje nazivlje sanom pri javi, vidio zgradu sa malom tekućicom. Ona se uprav nalazi *km* daleko od opatije i u koritu te tekućice otkrije čašu.

Čudnovato je da Dr. Goodchild tvrdi da je on prije imao tu čašu i da ju je ondje zakopao i da ju je kupio u *Bordigeri* od trgovca starinara. Na istom je mjestu bio naden i krst i lanac zlatni, da mu se u pariškom hotelu pojavila prikaza, koja ga opomene da je u opasnosti i da je čaša iz Isusove posljednje večere i da je zakopa, te da će nakon deset godina biti nadena; i zakopa je tako dobro, da je više nije mogao naći. Vještaci su mnijenja da je ovaj sud iz feničkog doba. Ovo je zanimalo novinarstvo u Engleškoj i u drugim zemljama. Treba počekati, dok se otkrije je li ovo sve prepredena prevara kakvog bezdušnika.

— *Prijenos kosti Zrinjskog i Frankopana u Wienerneustadtu.* Poznato je da je Andrija II., kralj ugarski i hrvatski, svojom zlatnom bulom od 1222. god. podijeljujući ustav bio velikašima dao i pravo *resistendi i contradicendi*, t. j. pravo da skoče na oružje, ako kralj povijedi taj ustav. Ovo je pravo ukinuo Leopoldo I. tek u saboru u Požunu 1687. god. Iza prvog rata s Turcima 1664. god. Ugri i Hrvati bjehu nezadovoljni zbog postupanja njemačke vojske u Ugarskoj i povrijeđivanja slobode protestanata i drugih uzroka, te ugarski i hrvatski velikaši skupiše vojsku protiv Leopolda I. a sporazumiše se i s dušmanima carevim, i sultanom i francenskim kraljem. Izmedu tih velikaša bješe i Zrinjski i Frankopan, koji su uhapšeni i u Wienerneustadtu 1671. strašeni. Njihovi ostanci do današnjega dana ostadoše u Wienerneustadtu. Na molbu društva „Hrvatskog Zmaja“ dopustilo je gradsko vijeće Wienerneustadtsko ekshumaciju i prijenos kosti u novi grob. Izaslanstvo Zmajevo stoga se uputi iz Zagreba u Wienerneustadt, gdje ga gradsko vijeće primi naj ljubaznije. U izaslanstvu su bili gospoda Emilije pl. Laszowski, društveni predsjednik, Dr. Velimir Deželić, podpresjednik, Stj. Širola, tajnik, Filip Hajduković, odbornik i prof. Dr. Rudolf Horvat, redovni član.

Dne 20. jula pristupi se ekstrumaciji. U osam sahata u jutro je g. Hajduković služio misu u župnoj crkvi, gdje je grobna ploča Zrinjsko-Frankopanska. Tada se izaslanstvo zajedno sa podnačelnikom g. Schwarzom, koji je zastupao izočnog načelnika, i nekoliko Hrvata i Hrvatica uputilo na groblje. Tu dodoše i članovi oblasnog povjerenstva, Dr. med. Geiser, kotarski liječnik, i Dr. Leopold Jäckel, gradski tajnik. Osim njih došla je i stara grobarica, gospoda Pugl i Franjo Karacson, onaj radnik, koji je 1885. god. sa pokojnim grobarom Puglom pokopao Zrinsko-Frankopanske kosti u grob, iz kojega su se imale izvaditi kosti. Pošto se tačno ustanovilo mjesto groba, pristupilo se iskapanju, jer je Karacson tačno označio mjesto i položaj kostiju. U dubini od tri stope, kako je bilo unaprijed zapisnički označeno, našle su se kosti mučenika narodnih. Gradski fizik uz asistenciju cand. med. g. Frana Dulibića iz Beča konstatovao je starost kostiju ispitujući komad po komad. Karacson i grobarica Pugl priznali su identičnost kosti. One su tada položene na tkanini od hrv. ruke narodno izvezenu u limeni lijes, te su prenesene u mrtvačnicu, pak je pod kosti stavljena hrvatska zemlja iz raznih mjesta Zrinsko-Frankopanskih. Hrvatice su tada stavile na kosti mnogo kitica hrvatskog cvijeća a blizu glave stavljena je kutija sa ispravom na kvijeru potpisanom od nazočnika. Tada je kapelan

Hajduković blagoslovio lijes a Lasowski izrekao kratku besjedu i izjavio nadu da će blago srce Nj. Veličanstva dopustiti prijenos kosti u Hrvatsku. Zatim je lijes tutijom zaliven i položen u drugi metalni lijes, koji je zatvoren ključem, što je podnačelnik predao članovima „Zmajevim". Iza toga je krenuo sprovod; predsjednik, podpresjednik, tajnik i Dulibić nosili su lijes a pred njim kći predsjednikova i kći podpresjednikova nosile su krasan vijenac sa hrvatskom trobojnicom i natpisom. Za lijesom je stupalo gradsko vijeće i drugi učesnici. Kad je novi grob blagoslovljen, u nj je spušten drveni sanduk, pa lijes i poklopac, pak nekoliko hrvatske zemlje. Tada je pop Hajduković izrekao latinski govor. Na „pater noster" svi poklekoše za pokoj duša ovih velikana i sami Wienerneustadtani pomoliše se skrušeno i ganutljivo za duše ovih pokojnika. Grob je zatrpan zatim i stavljen poviše njega željezni križ s natpisom: *Hic ossa Petri com.a Zrinio et march. Franc. Christ. de Frangepanibus † 30 aprilis 1771 requiescunt. Procul a patria expectantes sepulcrum in patria. Huc translati cura fratrum draconis Croatorum 20 julii 1907.* — Zatim je odmah sastavljen zapisnik u potankostima i zabilježeno da je grob svojina braće „Zmaja" a kosti svojina grada Wienerneustadta. Ali na molbu braće vijeće je pismeno očitovalo da će izručiti kosti Hrvatskoj na intervenciju hrvatske vlade. Sada stoji u saboru i vladi da se pobrinu za prijenos.

Ovom djelu, koje je opisano ovim službenim izvješćem, prigovara, ne znamo da li temeljito, upravitelj hrvatskog zemaljskog arhiva g. Vojničić, kako javlja N. F. P., kažući da nijesu bila ovlaštena braća „Zmaja" na ekshumaciju, da je to trebalo da učini hrvatski sabor i vlada; da u povjerenstvu nije bilo vještaka antropologa i drugih, koji bi bili mogli nedvojbeno konstatovati da li su one kosti ovih velikaša; da svjedočanstvo onog radnika, iza smrti grobareve, ne daje nikakva jemstva za istinitost kosti i za mjesto gdje su bile ukopane one kosti. Do god. 1885. bješe ekshumaciji slučajno nazočan jedan profesor srednjih škola u Budimpešti, koji je onom prigodom bio učinio nacrt cijelog groblja i položaja groba Zrinjsko-Frankopanjskog. Taj je profesor već mrtav, ali da je trebalo poslužiti se tim nacrtom, a to se nije učinilo. Stoga da je moguće da su one kosti ostaci kojeg siromaha koji je umro u kući siromaha u Wienerneustadtu.

— *Stota obljetnica parne plovidbe.* Ove godine 17. avgusta navršilo se sto godina, od kad je počela plovidba vatrenjačama po moru.

Porodica irska, Fulton, bila se XVIII. v. preselila iz Evrope u Ameriku tražeći, kao svi emigranti, sreću i blago. Ali ona se boraše sa siromaštvom i nevoljom u Americi, kako mnogi emigranti, te kad se u Little-Britain u Pensilvaniji god. 1765. rodi Robert Fulton, njegovi roditelji bjehu već izgubili nadu u bolju budućnost. Roberto je bio naj mladi od petero braće, a kad mu bješe 3 godine, umrije mu otac. Poče učiti zlatarstvo, pa slikarstvo i od tog življaše lijepo u Filadelfiji. Ali u toliko se on zanimao i sa mnogim drugim stvarima, koje ne pripadahu umjetnosti, kao mekanikom, ma i da je slikarstvom dobivao toliko novaca da je majci bio kupio malu baštinu. Benjamin Franklin ga upozna i savjetuje da pode u London. Fulton ga posluša. Izumi industrijalnih spra-

va, kojim steče glasa i novaca, te poče proučavati primjenu pare na brodove. Amerikanski ga poslanik pozove u Pariz i tu Fulton ostane sedam godina, prije u njega, pak u jednog pjesnika. Napokon mu pođe za rukom da može sagraditi vatrenjaču i podmorsku ladu i torped i ponudi je Napoleonu. Njegova se vatrenjača, 1803 vozila za sahat i pô po rijeci Seni. Ali Napoleon zaboravi izumitelja i ostavi ga na cjedilu. Fulton se vrati u Ameriku. Tu Livingstone ga podupre i s njim 807. g. naredi u Englesku mašinu za vatrenjaču i nadjene joj ime „Claremont" koja se kretala na kola i u 32 sahata obali put od Njujorka do Albany. Vraćajući se iz Albanya ukrca putnika, koji Fultonu htjede platiti vozarinu, kad dođe u Njujork i dade mu šest dolara. On ih primi suzama radosnicama niz lice. Godine 1814. vlada mu američka naredi da zgradi ratnu parnu fregatu za milion i po kruna. Nju nazvaše „Fulton" i 4. jula 1815. ona navrši svoje prvo putovanje.

U Engleskoj Bell zgradi 1812. malu vatrenjaču „Comet", koja je putovala iz Glasgowa u Greenock i Engleška nakon malo godina ustanovi prvo vatrenjačko društvo. Rusija zgradi već 1813. prvu vatrenjaču; Njemačka tek 1816., Francuska 1820. Prva vatrenjača koja je putovala preko Atlantika bila je „Savanah", koja iz Amerike dođe u Liverpool tek u 26 dana. Austrija mnogo godina poslije sagradi prvu vatrenjaču, jer onda nije još bila napredna država, kako sada. Znatno usavršenje vatrenjače bješe elika, koju je izumio austrijanac Ressel, te bi učinjen prvi opit elikom 1829. godine; al s jedne slučajne nesreće austrijska vlast zabrani dalje opite. Tek 1836. elika pobjedi, kad prva vatrenjača stade ploviti po Temzi. Ali vatrenjače su trošile preveć goriva. Kad „Compound" mašine smanjiše potrošak za trećinu, vatrenjača pobjedi jedrenjaču, a još bolje i konačno, kad se izumiše mašine trostrukom i četverostrukom ekspansijom. Veličina vatrenjača od stotine tona, kao što su bile prve, podigne se do danas na 32 hiljade tona, kao što su nove vatrenjače „Cunard Line", a brzina od 5 milja podiže se na 25·5 uzala na sahat.

Ali Fulton ne bi prvi koji sagradi vatrenjaču. Sto godina prije njega Papin učini prvo putovanje sa „Fuldom", sjenom sadašnjih vatrenjača Ali je trebalo da Papin prekine sa svojim opitima i putovanjima, jer njegovo preduzeće vrijedaše privilegije podijeljene prije vlasnicima brodova i tako vatrenjača Papinova bi razbijena. Ali ostane ideja, te učenjaci stadoše učiti i kušati zaludu, dok se ne pojavi Fulton.

Statistika.

Jeftinoća ribe i koralja na obalama Jadrana. To nije sada, to je bilo 1640. g. u Dubrovniku. Dva gospodara mreža (traktâ), Trajan Božidarović i Stjepo Lavrićević iz Rijeke dubrovačke, sklopiše 22. aprila 1540. sa Grkom Zanom de Zantis redovitu pogodbu u notariji dubrovačkoj, kojom se obvezaše da će za njega loviti srđele oko Dubrovnika i prodavati mu ih po 2600 za dukat dubrovački do iznosa od 100 dukata. Dukat je vrijedio 110 sadašnjih para, a kad se na svaki *kg.* srdjela odredi 30 glava srednje veličine, ima ih 87 *kg* u 2600 glava, što je malo više od pare za *kg.* Poslije su obe stranke odstupile od te pogodbe, ali sličnu je sklopio godinu dana poslije (14 maja 1421.) Stjepan Franov iz Stona sa Tomasom

Lorenzovim pok. Ivana iz Bari za srdjele i druge slične ribe.

Slično je bilo i sa koraljem. Onda su stanovnici ostrva Kalamote kod Dubrovnika lovili koralj iz mora, te Rado Paskov i Marin Matov sklopiše 19. aprila 1540. pogodbu s Dinkom Ruskovim Pucićem (Pozza) da će loviti koralj i njemu prodavati po 22 zl. dukata za 110 litara dubrovačkih; 110 litara je jednako 41 *kg;* dakle stajao je Pucića malo više od pô zlatnog dukata i oni mu zbilja dadoše koralja za 23 zlatna dukata.

— *Broj putnika u Meku.* Ove godine je krenule iz raznih muhamedanskih zemalja 281 tisuća putnika. Od njih je bilo 113 tisuća iz Turske, 40 hiljada iz Indije, 17 hiljada iz Maroka, 16 hiljada iz Ruske, 15 hiljada iz Persije, 13 hiljada iz Sudana, 12 hiljada iz Bukare i 4500 Malajaca U Dždedi, pristaništu Meke, oštro je zdrastveno pregledanje putnika.

Čitulja.

† *Mato Luco Bonda,* dubrovački vlastelin, umro je 15. avgusta ove godine u 86. godini života u Dubrovniku. Njegovom smrti nestalo je pretposljednjega Pucića, jer je on bio od porodice Pucića, te je s jedne povjerbine uzeo prezime Bonda.

Sokolstvo.

Hrvatski Sokol u Biogradu na moru proslaviće 1. septembra o. g. svoje utemeljenje, prvi javni istup i otvor sokolane. Starosta I. Pelicarić, podstarosta Lj. Bakija i tajnik N. Pelicarić pozivlju na svečanost, koja će u jutro tog dana započeti dočekom gostiju i staroslovenskom misom od Kukle u župnoj crkvi, gdje će pjevati pjevački zbor „Hrvatskog Sokola“ iz Zadra. Zatim će izaći povorka iz crkve kroz grad do sokolane, gdje će starosta izreći svečanosni govor i otvoriti Sokol. U jedan sahat biće banket za zvanice na Općini. U četiri sahata biće javna vježba, pak pučka zabava na obali. U osam sahata koncerat istog pjevačkog zbora, umjetne vatre, koriandoli, šaljiva pošta i ost. Zdravo. S.!

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

15.

Кадија Новски спомиње Дубровчннима, како је дошао хуђум царев њему и њима а књига Мустабега, да Дубровчани купе свите за цара.

С поља: 1500 adi .... freuaro letera de cadia de Noui .... de questo .... scriue .... de non .... de le galee ..... del sal non doue .....

Племенитомѕ и мѕдромѕ и ѕ свемь много почтованомѕ кнезѕ wбранwмѕ и властелwмь Дѕбровачциемь wдь кадие Новскога wдь бога здравие и милость божию да примите; а потwмь ето да знате, какw намь дође хѕһѕмь wдь честитwга цара, и єдань мени, а дрѕги камь, и книга камь wдь господина Мѕстабега, а заповеда царствw, да мѕ кѕпите свите, цw мѕ потребѕе · І · маѕна · т · голима аршина · д · хиљаде и · т · и · к · аршина; а заповеда, да мѕ дамw wдь Новске сланице; а wдь Новске сланице ние ни аспре; цw има twе ѕ каск wдь каше соли; али є и тамw мамw; да цw велите хоћете ли намь позаимати аспри, цw не стане wдь нашега разлwга, да царскѕ работѕ wправимw, ако бwг да, када се со прода, каше да є камь ске, цw намь позаимите; за ске намь дайте wдьгокорь, цw ћете ѕчинити, да не ѕкрсма царска работа; и ако ћете позаимити и twи скрштити, цw ви пишемw, пишите намь, да пошлемw к камь јунака Мѕстабегwка и нашега, да имь wправите; защw є велика царска заповедь; такоп да знате; и хотиахомо камь и хѕһѕмь послати, али не да слѕга Мѕстабегwвь; wн га ће самь довести; за

ске намь пишите цw мислите ѕчинити. И кwг ви ѕмиwжи господство миwго лета.

Оп. На врху писма има турски печат или монограм.

16.

Из Новога 1. јула 1590. Ахмет-ага и Балиага, диздари Новски, пишу Дубровачкој властели, да за посао долазе тамо Хатип-ефендија и Пир-Мухамед Ћелебија, и препоручују их.

С двора: Племенитиемь и мѣдриемь и сваке части и часне хвале (достои)ниема господи господинѣ (кнезѣ и ка)стелому дѣбровачкиемь ѕ Дѣбровникь.

Племенитиемь и мѣдриемь и сваке части и часне хвале достоиниемь господи, господинѣ кнезѣ и кластелом Дѣбровачкиемь од наск Балиаге и од наск Ахматаге даздарал новскиех спочтениемь поздравленнем а потом да им не господствомь на знание како ће тамо нашь господинь Хатип ефендна и шниме Пир Мѣхамед Челе(к)на, (п)ријатели вашега господства, тако такоћере и наши, имаиѣни посао свои, коие вашемѣ господствѣ вале препорѣчнемо зашто, нами е ѕ законѣ и ѕ разлогѣ старии и оба криједни лиѣди од миеста нашега и вашега господства и ћоће имати за препорѣчен наше коли ради, а опета и ми што смо наши, могѣ се ѕ наск поѣздати (?), и затои молимо гйа Бога да их ѣздаржи ѕ милости свонои колие одсаде него досаде, амин гйе Боже. — Ѵ (Но)вомс на парки лиѣла 1590.

Оп. Има два печата турска на лијевој страии.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. septembra 1907. Бр. 17.
God. DUBROVNIK, 15. септембра Br.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

Ђуро Марић, надучитељ.

I.

На подножју врлетних Херцеговачких брда, изнад чаробног бокешког залива, на једној кршној висоравни налази се мирно и тихо сеоце са растрканим кућама и добрим сељанима. У средини је села, близу парохијалне цркве, нова, доста велика, кућа. Ако јутром туда прођеш, чућеш како дјечији гласови брује као пчеле у уљанику; а ако те иза подне туда пут нанесе, осјетићеш неку хладну самоћу, па ћеш се по томе увјерити, да је то сеоска школа. Бациш ли поглед на големе школске прозоре, видјећеш да су пусти — само ћеш можда на једноме опазити главу са коштуњавим и не баш пријатним дугим лицем. По озбиљном погледу, који те стријеља из црних очију са прозора, увјерићеш се да је то глава сеоског учитеља.

Пошто га не познајете, ред ме да вам га прикажем.

Момче је, у 27. година. Осредњег раста, сух као вериге, не најпријатније вањштине, енергична и жива погледа, немирна и радљива духа. Уз то је искрен, отворен, слободоуман, није био још заљубљен и раће се занима радом у школи и ван ње, него ли љубавним пустоловинама. Како видите, има прилично особина које данашњи свијет манама назиље, па није чудо што не ужива благонаклоност красног рода и оних, који ведре и облаче.

Ако вас његов вјерни Кастор пусти, можете ући у његов стан, па ћете видјети, да је то удобна, сиромашна собица, у којој нема него малена постељица, писаћи стô са књигама, пар сједалица, а о чивилуку виси учова острагуша са фишеклуцима и

револвером. У собици влада гробна тишина: чује се како шкрипи зарђало учово перо и види се како паук своју мрежу плете по кутовима собе.

* * *

Месојеђе је. Хладни дани са планинском буром и залеђеним прозорима измјењују се са још хладнијим и суморнијим ноћима.

Једне такве ноћи наш учо рано подмирио своје „благоутробије", затворио своју кућу, запалио свијећу, принио чашицу руменике десници на дохват, запалио херцеговачку цигарету, па хладнокрвно слуша како Кастор задовољно хрче, вјетар силно фијуче, а у зажареној пећи умилно пуцкара суха буковина.

Учо је суморна и тужна изгледа, па му се не мили ни завирити у разбацане књиге и листове, а не ће ни да погледа свог вјерног Кастора, који мирно спава, јер не зна коју муку мучи његов госа.

И ми, који смо вични видјети весело и насмијано учово лице, у чуду се питамо, шта му је.

Да се није бог Амор од силне зиме и вјетра сакрио у његову сиромашну собицу?

Не, то не, учо с њим не ће пријатељства. Али ипак... чести уздаси учови увјеравају нас, да му све козе нијесу на броју.

Подигнимо завјесу, која покрива људске мисли, па ћемо видјети да се учове мисли роје, као дим његове цигаре. Сјећа се он лијепо прошлих дана ђаковања — царевања, кад у глухо доба ноћи по градским улицама трчкараше од мјеста до мјеста, да чује угодни звук музичких иструмената, да види лепршање свилених сукања, да чује махање пернатих лепеза и да осјећа мирис парфима (воњиџâ). У мислима успоређује тадашње и садашње своје стање. Што му се приказује? Онамо несташна младост, овамо озбиљно, момачко доба; онамо богатство и живот, овамо сиромаштво и мртвило, онамо скрајна поквареност, овамо мирни и тихи сеоски живот, онамо оштро и намргођено професорско лице, овамо анђеоски погледи невине дјечице, онамо досадна укоченост, овамо пожртвовани рад за добро и напредак сељана, који су му тијелом и душом одани; онамо посљедни, овамо први. Кад је све измјерио тезуљом разбора, увјерио се да је боље садашње стање.... само да није те досадне самоће, само да има сродне

душе, којој би могао свој јад изјадати, која би га кријепила да у тешком и племенитом послу не сустане.

Како би то красно било, мишљаше тужни учо, да у овој самоћи има вјерна друга с којим би дијелио радост и жалост, добро и зло! Јест, то би било врло пријатно имати уза се своју женицу и с њом дјечицу, с ким би се разгалио иза свакданьег тешког рада. Али му се истодобно, уз ту красну слику, појављује као авет његова кукавна плата, женина папуча, њени непрестани захтјеви да удовољи моди и она толи озбиљна брига о намирењу и о срећи своје дјеце.

И наш учо суморно намршти своје широко чело, сркну капљицу руменике, сави нову цигару и дубоко уздахну, јер се увјерио, да су његови снови само куле у ваздуху, којима не да његова кукавна плата да се у чврсте полаче претворе. Његово се суморно лице одједном промијени и доби озбиљан изглед, пун снаге и поуздања.

Поче тада у мислима пребирати своје познанице. Нема их много, јер о женидби није никад ни мислио. Иза слатка осмјеха учово се лице намршти; иза озбиљна израза лице му доби тужан изглед и то иде тако напријед, како се сјети које познанице. Одједном му лак осмјех, праћен његовом ваздашњом збиљом, пређе преко момачких усница. Сјетио се једне своје колегинице, његове врснице, која ужива добар глас „педагошког свијета" — баш као и он. Ништа боље, промисли учо, ја учитељ, она учитељица; патник ја, патница она; плату ја, плату она; моћи ће се живјети.

Пошто је добро размислио о томе, одлучио је покушатн, па што Бог да и срећа јуначка.

Дубоко замишљен, озбиљна лица, маши се фијоке свог писаћег стола, извади листак хартије, обвој, перо и црнило. Умочи перо, али рука не ће да се креће. Замислио се . . . не зна почети, јер лакше би му било написати најозбиљнију педагошку тему, него — љубавно писмо.

Одједном почне шкрипати његово перо и он у кратко, озбиљно, јасно и отворено изјављује госпођици своју жељу. Пошто је довршио, још једном прочита, на обвој напише адресу, затвори писмо и дигне се, да га баци у поштарско сандуче, које је на његовим вратима.

Отвори врата, а хладан вјетар обгрли му зажарено и знојем облито лице. Затвор поштарског сандучића шкљоцну, писмо удари о дно, а с учова срца свали се грдан тежак терет.

Пошто се насркао чистог, планинског ваздуха затвори своја врата, да се преда у наручје богу Морфеју.

Dies irae

* Oscar Wilde *

B. D.

Ne, Bože, tako. Dubrave maslina,
proljetni krini, golub što no guče
u tvoju ljubav vjerovati uče,
bolje neg rika groma u sred tmina.

O tebi zbori rujno vino jako,
o tebi, hrleć na noćište, ptiče
ptičetu u suton pozni priča priče,
o tebi lasta cvrkće. Nemoj tako!

U jesen dodi, kad je šuma žuta,
kad list na grmu crveni se i rune,
u polju kosač svoju pjesmu poje.

Dodi, kad mjesec sa višnjega puta
srebréni snoplja jedra zlatne krune!
Mi čekamo: tad žanji sjeme svoje.

ЉОЉА. * * * * * * *

(Из збирке „У праху и у крви).

Рикард Николић — Кистање.

I.

Поноћ је мало минула била, кад се „Љоља" упути из своје подшеварке у „град". Некад, кад је био млађи, преваљивао је тај пут кô за шалу, али му сад слабо служе предуге ноге, кад је остарео. Није шала: осамдесет и пет година. Сад је морао стискати у окоштој ручетини, гаравој, набреклих жила, матрак и ослањати се, па касај. Тражио је сада правицу код суда. Однели му стање — како, зашто? Није знао никако да растумачи. Истина, пио је, али је ли могуће да је пропио онако силно стање? Тако умовао Љоља. Љоља је стискао у ретким, гаравим зубима утрнуту лулу. Кад би осетио да је нешто зашумило у грму, застајао је, ко да слуша. У истину је осећао умор, па би стао да отпочине. Тада је гледао на себе. Сами прњи. Распорена кошуљетина пропуштала је да се виде његова руњава, смрежгана прса. Колико су леда и олова за време хајдуковања поднела она прса? Па ето га жива. У оно време није ни знао за суд. Било је другога суда тада. Под старост је дочекао да се клатари и тражи правицу код људи, што нису могли ни знали да повире у његову душу. Путем је сам собом разговарао: — Тако и тако стоји ствар. Његово је, ту нема приговора. Пије, боме, дакако. За старо и јест вино. Како је он стекао? Није никоме отео. Зна се и ђедово, чачино, па његово. Веле хајдуци? А што је то данас: Харачлије, вуци гладни! На веру хоће да му отму и оно лежишта, јер је остарео, и сирак сâм. Стискао је жилаву пест осећајући у себи још искру оне младеначке ватре, кад је пушке празнио и торбу пунио, али је природа душманин. Није могао никако да састави прсте. Укорепили се, умрли. Гледао је жалосно на руку и оте му се тежак, дубок уздах. Оматорио. И време је, али је

волео да га земља одмах сакрије, него да види овако наопак свет. Хајдуци? Јунаци су оно били, поштењаковићи а ово данас: крволоци без душе, без ишта што им је свето. Сећао се једне песме, што је чуо од једног гуслара у Босни:

Доћ ће време, нестати ће вере
брат ће брата по суду терати
а син оцу о глави радити.

То је време дошло и минуло, а још горе настало. Немош' помолити носа из куће без бојазни да те из бусије не дочекају и отму, не живот, него и поштење.

Осушио се Љоља кô пророван пањ, али његова висина, његове ручетине и глава сведоче да је био јак у младости. И очи су изгубиле сјај, поцрвенеле и непрестано сузе, па мора да их од часа до часа отаре коштуњавом руком. Тешко му је, кад се сећа своје младости. Озебе га у срцу. Не би жалио да му је остао ко његов. Али жену више и не памти а деца му сва помрла. Пошљедњи момак нема три године пуне.

Тако је умовао Љоља и касајући стигао у „град", како тежаци зову К.... у варош, откад су се подигле некоје нове куће и сазидала „велика кућа", суд.

II.

Сео је на зид, испод смоквића, према кући и крчми Лазе Мандића. Он се је сећао кад је овај Мандић доселио у К....е. Био је момак код једног трговца. Мало по мало стао је на своје ноге и у двадесет година први газда у месту. И њему је давао да једе и пије у крчми, па оде ораница „попрекуша", оде четверо волова, оде му „виноградина". Сад ће и оно неколико уврати земље да однесе и ону кућицу, под шеваром, где заклања главу од кише и буре.

Био је уранио. Код Мандића је све спавало још. Тек је почело белити на врхцима планинским Мало по мало она нејасна боја свањивања стала се ширити све више према западу. Врхови планина као да су излазили из магле, чудећи се, руменећи се, кад их је пољубила прва сунчана зрака

Отворише се, великом, лўпом прозори на кући. Заскринуше авлијска врата и стари Мандић изађе на цесту зевајући.

— Добро јутро, Љоља. А што си ти уранио?

— Посли, одговори онај кратко.

Мандић, осредњи, постарији човек, беле косе и проседа брка, лукаво се насмеје.

— Какви посли?

— На суду.

— Сврни, брате. Хош' ли капљицу лозоваче?

— Мртвога питај хоће ли. Мени дај, одговори Љоља. Устане се ањкаво, опирући се о штап и уђе, за Мандићем, у крчму.

Долазило је мало по мало света из околних села и већином свраћало у Мандића. Пили су ракије и разговарали се. Понајвише је звао суд. Већ у крчми су се инадили да им се распути језик, како ће боље викати у суду.

Мандић је Љољу призвао у страну, па га стао одвраћати да не иде у суд.

— Боље, брате, да се нагодимо. Дуг је ту.

— Какав дуг? пресече га Љоља. Ја да сам попио у годину дана четири стотине литара вина код тебе? Мани се. Кад се у целој години нисам сврнуо у све десет пута.

Мандић се је смејао.

— Пусти крају то. Боље да се нагодимо, без правде и суда.

— Не ћеш, валај, хоћу ја у суд, па црно јал' бело. Нека ми суд одврати, па част му... а и теби брате.

— Пустит' ћу ти четвртину, наговараше га Мандић.

— Вуци, готови, викао је Љоља. Викао је и смејао се а Мандић донесе политраш ракије и стави преда њ.

Љоља погледа њега, погледа стакоце, удре клештуњавом руком по столу и наточи у чашу.

— Па какав био, жив био.

Сетио се да мора у суд, кад је видео да у крчми нема скоро никога.

Устане и вукући ноге упути се, претећи дугим, чворавим прстом Мандићу. Овај се је смејао тарући брк десном руком, па му довикне:

Сврни се опет амо.

Кад је дошао у суд, где се од стиске света није могао протући до врата сучеве собе, стаде питати је ли га звао.

Један му тежак рече да јест и да му је пала правда, јер се није одазвао.

Он се протура и уђе у собу, скинув прљаву капетину.

— Ево ме, рече.

— Што је, ко је? викне крештећим гласићем малени грбави судац. Кад је разумео што Љоља пита, викне:

— Нема више, пала правда.

— Ма како то, чудо те снашло, викне смејући се Љоља.

Судац, мислећи да му се руга, викне:

— Ајде ћа, на поље. Зазвони звонце. Дође послужник.

Судац му рече да отера Љољу.

— Идем, идем, Бог те помогà, говораше Љоља.

Виде ти, како ме превари лопов Мандић.

Махне руком. „Шта мари". Силазећи низ степенице суда запева. Упути се прама кући Мандића. Овај га је чекао на вратима.

— Ниси се марио ни мучит до тамо — рече му.

— Беше ми казати, брате, колик си лопов, не би био ни отишао.

Зовне комад печенога и вина па прионе јести и пити.

III.

Опет се крчма напуни света; вике, певања и дима. Ко је био добио или изгубио заборавио и утопио и радост и жалост у вино. Неки су се још, али слабо, тужили да их је тај и тај преварио, али певање је покривзло и оне гласове.

— А што си ти био Љоља у суду? упита Тодор Шарлија Љољу.

— Ја врага — одговори овај.

Онога су Шарлију звали тако по презимену. Право му је име племенско било Шрбац. Звали су га тако, јер је вазда знао ваљано да шара.

— Е па и не марим — Љоља лупне штапом по столу, тако жестоко да су се некоје чаше преврнуле.

— Лакше море — викне љутито један тежак, који је био подбочио главу и замишљен ћутао.

— И не марим. Вуци су, па нека носе. То ми није жао. И не море у сваки земан да су једнаки људи. Ни јаје не сличи јајету.

— Па причај ти што, како је било у твоје доба — викне му Шарлија.

— Свакојако, али је било више вере, више љубави него сада.

— Причај ону од капетанове жене!

Љоља погледа преко ока на Шарлију, намршти чело, па пригне главу и замисли се.

— Е брате, дирнуо си ми у стару рану. Ништа ми није жао у животу што урадих и не бојим се да ће ме, Бог питати, али би био прегорео све ове године живота да ми се није десила ова.

Остали се је свет, на ове речи згрнуо око стола, где је био Љоља и престаде певати.

— Идемо — почне Љоља — нас десетак; у зимње је било доба, негдје пред Божић. Идемо ми на приморје. Лед притисну у планини. Немаш чим да уђуташ глад. Куд ћемо? Ајдмо, вели харамбаша Дрча капетану К . . . у. Код њега ћемо добро стати. Ми у вече њему куц на врата. Ко је? — Пријатељи. Разуме капетан ко је. Отвори. Кад за софром жена му и два туђа момка. Поздрависмо се и поседасмо. Јело се је и пило, па кад је вино угрijало главе, и певало. Седим ја до капетанове жене, а до мене један момак. Леп момак. Свако ме зло смело, кад сам ја радио дирати у ону жену. Него онако лепа, ја је потапкам по рамену и уштипнем за јагоде. Кад нешто мене пљус по образу. Удари ме онај момак. Ја га омерим погледом. Жао ми га беше. Капетан пробледио ко крпа, а жена више умрла. И ја не би био окаљао руке крви, али харамбаша рече: Удари те, несрећа, брате! Што оно рече, Бог га питао.

— Шта би? упита Шарлија.

— Разнесосмо на сабље све.

— А жена?

— Утече.

Љоља лупне празном стакленицом о стол.

— Дај ракије Мандићу.

Прионе пити, али није певао. Видело се на њему да га је она успомена растужила.

Свет је стао изилазити из крчме. Ко пијан, ко напит шеврљајући, или загрљени упућивали су се кућама, ојкајући. За свима изађе Љоља. Сунце је било на западу. Наднесе руку над очи, и погледав далеку планину, за којом се је сунце полагано сакривало, викне:

— К врагу — па, шеврљајући упути се кући.

Dubrovčani braća Đuro i Jakov (Armeno) Baglivi.

Piše **Niko I. Gjivanović.**

Ove se je godine na 17. pr. juna navršilo dvjesta godina, da je u Rimu prerano umr'o vrlo glasoviti naučenjak i liječnik: Dubrovčanin Đuro (Armeno) Baglivi, brat učenog i poštovanog svećenika kanonika Jakova (Armeno) Baglivi.

O tome liječniku, kojega punim pravom možemo da postavimo uz naše velikane Điva Franova Gundulića i Ruđera Boškovića, pošto ga je i cijela Evropa slavila i nazivala „talijanskim Hipokratom", — o njemu, velim, imamo vrlo lijepu, podulju raspravu iz pera Dubrovčanina, vrsna liječnika i spisatelja, pok. dra. Nikole Selaka, pod naslovom „Život i djela Đura (Armena) Baglivi-a, Dubrovčanina, Profesora anatomije i teoretične medicine na rimskom arhiliceju Sapienza". (U zagreb. Radu jugosl. Akademije knj. CVII. god. 1891.). Selak je za tu raspravu sakupio što su o tome naučenjaku bili donijeli razni mu dubrovački i inostrani biografi, a uz to je nadodao i nekoje podatke, što ih je našao u Baljivijevim djelima iz liječničke struke.

Prigodom pomenute 200.-obljetnice čini mi se zgodno, da iznesem na javnost nekoje bilješke, kojima će se moći donekle ispuniti gdjekoja praznina u Selakovoj raspravi. Bilješke se ove moje ograničuju na porodične prilike i na djetinjsku dobu braće Armeno-Baglivi.

Prve godine svoga života provela su braća Đuro i Jakov Armeno u Dubrovniku, dok se nijesu, kako je poznato, preselila u talijanski grad Lecce (lat. Aletium ili Lycium, u Apuliji).

Prije no što prijeđem na porodične prilike ove braće, vrijedi istaknuti ovo: Dr. Selak drži, da se je Đuro (Armeno) Baglivi rodio u Dubrovniku na 8. septembra god. 1668., i ako Appendini[1] navodi taj datum nešto drukčiji, naime 10. septem-

[1] Notizie istorico-critiche, tom. II. Ragusa MDCCCIII. str. 35.

bra 1668. Selak je za onaj prvi datum, jer ga je donio i sam liječnik Đuro Baglivi u jednoj svojoj liječničkoj disertaciji. Isti taj citat prenosi doduše i Appendini,[1] ali izgleda da tomu datumu ne daje znatnosti. Taj je datum posve ispravan, jer nađoh da ga donosi i matica rođenih dubrov. gradske župe god. 1664-1671. U istoj se matičnoj knjizi nalazi i datum rođenja Đurova brata Jakova, a to je 24. februara god. 1670. Jakov je dakle bio mladi od Đura, a ne obratno, kako donosi Appendini.

Govoreći o porodičnim prilikama naše braće upotrebio je dr. Selak podatke što ih je donio Appendini. A evo što Appendini pripovijeda:[2] Braća Đuro i Jakov Armeno rodila su se od oca Vlaha Armeno i matere Ane Lupi, koji su se bavili kupovanjem i preprodavanjem robe male vrijednosti; pošto su ovi umrli, ostadoše braća Armeno, još posve malena djeca, sami bez ikakve pomoći, dok se nije za njih zauzela jedna žena siromašna ali plemenita srca; ona ih je uzela k sebi, hranila ih, odgojila ih, te ih dala i u školu Isusovcima. Preko Isusovaca Dubrovčana Rafa Tudizića i Miha Mondegai obaznade za darovitog Đura Armena bogati Petar-Andeo Baglivi, liječnik u talij. mjestu Lecce, te dobavi k sebi toga dječaka, koji je bio tek navršio 12.tu godinu. Malo zatim uze k sebi Đurova brata, Jakova, brat Petra Baglivi-ja, kanonik u Lecce. Oni ih posiniše, nadjenuše im svoje prezime „Baglivi", dadoše ih na talijanske škole, da se izobraze, te im na smrti ostaviše svoje imanje.

Preci ove dubrovačke braće bili su starinom iz Armenije, pa su zato njihovi potomci obično i nosili prezime „Armeno" i „Armeni". Appendini spominje, da se neki Đuro Armeno naselio iz Armenije u Dubrovnik, gdje je i umr'o god. 1665., te bio ukopan u vlastitom grobu kod Domenikanaca, a taj da je imao sina Vlaha, koji je pak porodio braću Đura i Jakova. U državnom arhivu našao sam oporuku Đura Nikole Armena napisanu dne 3/10 1655. a objavljenu iste godine na 9/10. U njoj oporučitelj ostavlja svoje imanje svojoj kćeri Mariji i trima sinovima: Vicku, Jakovu i Vlahu. Taj je dakle Đuro

[1] Appendini ibid. na str. 34. u opasci, što se je, regbi, omaklo pažnji dr. Selaka.

[2] Appendini, ibid. str. 34 i 35.

Nikole Armeno zbilja djed naše braće, te je umr'o, nakon svoje žene Anice, prvih dana oktobra god. 1655., a ne god. 1665., kako Appendini donosi.

Nakon ovoga možemo da počnemo pratiti obiteljske prilike pomenutih potomaka starog Đura Armena, osvem sina mu Vicka, o kome nemamo daljnjih podataka. Sva su se trojica, biva braća Jakov i Vlaho, kao i sestra im Marija, okućili. Marija se je udala u Dubrovniku dva puta: prvi put dne 7/5 1656. za Vicka Antunova, „špadara", a po njegovoj smrti, dneva 11/9 1667., za Mata Hlanjevića. Oženio se je i brat joj Jakov Armeno, te je imao bar jednoga sina, Đura „malog", kako ćemo niže vidjeti. Treći brat, Vlaho, oženio se je u Dubrovniku dva puta: prvi put negdje god. 1662. za Franu, kćer kapetana Ruska Ruskovića, i s njome je imao dajbudi troje djece. Ta mu je žena do brzo umrla, a po svoj prilici i djeca, pa se je na 11/9 1667. oženio drugi put za Anicu, kćer šavca Jakova Antuna Lupi („de Lupis", i „Antonini") i Frane kćeri Petra Vukovića.

Tako smo prispjeli do roditeljâ braće, o kojima pišemo. Mati naše braće, Anica Lupi, imala je brata Petra Lupi (zvana i „Antonini"), svećenika, koji preminu u Dubrovniku mlad od oko 30 godina; imala je dvije sestre Marije, od kojih se mlada udade za Ivana Ljifana („Glifan")-Miljena, i umrije na Pilama dne 8/11 1720.; u bližnjem rodu bio joj je i Andrija Lupi („de Lupis"), svećenik vrlo izobražen, kanonik zavoda sv. Jerolima u Rimu, a taj je bio pouzdanikom dubrovačkog Senata, dopisivao se je sa glasovitim Dubrovčaninom opatom Stjepanom Gradićem, te preminu na Pilama dne 18/5 1691.

O roditeljima braće Đura i Jakova Armeno kaže Appendini, da su se bavili kupovanjem i preprodavanjem robe male vrijednosti. I ot. Serafin Crijević (Cerva) slično ih označiva, veleći „populares erant, et tabernarij, vilium mercium negotiatiatores".[1] Rukopisna knjiga savremena pomenutoj obitelji, a to je matica rođenih dubrov. gradske župe god. 1658.-1663., veli god. 1663. o Vlahu Armenu („Zorzi") da je „officionarius" (= zanatlija =). Ova je obitelj ipak imala u svojoj kući i svaku

[1] rkp. „Bibliotheca Ragusina", tom. II. u biografiji Đura Baglivija.

potrepštinu i opremu za udobno stanovanje, biva odijelâ, rubenine, pokućstva, posuđa, a i zlatnih i srebrnih predmeta. O tome sam se mogao uvjeriti čitajući veoma interesantne izjave nekih svjedoka polovicom god. 1673., pobilježene — nije jasno prigodom kojeg procesa — na početku rkp. knjige arhiva stare dubrov. nadbiskupije pod nasl. „Monitoria 1673-1676." Tom je prigodom svjedokinja Jeluša Jakobova pripovjedila među ostalim i to, da je po smrti Vlaha Zorzova (Armena) bio učinjen inventar njegove ostavštine (..... „kadaie umro pokoini Vlaho Zorzov ..... onidan isti doscioie kangilier i pripiso svu robbu koiumusu ukasalli"). No ta je obitelj živjela u slabo sređenim ekonomskim prilikama; Vlaho je, biva, Armeno imao nekoliko povećih dugova, a to prema Domenikancima („Fratrima od Predikatura") i prema nekome Ivanu Stella, „mastiocu" na Pilama, pa i troškove za lijeke i za ukop Vlahov platio je brat mu Jakov, pošto je prodao „sctoie bilo srebra i slata" u kući toga mu brata. Pomenuti su vjerovnici utjerali svoje vjeresije, nakon čega je sirotama braći Đuru i Jakovu Armeno preostalo malo što da naslijede od svojih roditelja.

Ponašanje Vlaha Armena za velike trešnje god. 1667. regbi da je bilo prijekorno; izgleda naime, da je i on bio u društvu nekih, te su bili navalili na Boninovu kod „Tri Crkve" na neku Milicu Ivana Gojavića iz Smokovljanâ, što je nosila vrećicu s novcem (oko 250 dubrov. dukata), te su joj novac ugrabili. Odnosna se je rasprava vodila i pred dubrov. crkvenom vlasti početkom god. 1669., jer je među tuženim bio i koji svećenik. (Rukopisi arhiva dubrov. nadbiskupije „M(onitoria) 1667-1673" i „Pro(cessus) 1647 in —"). Kako je taj proces svršio, to ne mogoh naći.

(svršiće se).

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопранитендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

Љубомир Нер. Влачић.

Драгим пријатељима
достојним потомцима
витешких својих предака:
СИНОБАДИМА
Филипу п. Јована у Скрадину и Симу Васину у Книну,
трговцима и посједницима

посвећује:
Љ. Н. В.

Породица Синобада.[1]

А. Опће црте.

По списима[2] Архиве задарске године 1568., а по документима[3] Архиве млетачке, првих годинâ Кандијскога рата (1645.) српска породица Синобадâ напустила је Отоманску државу[4] и са многобројним српским народом (con numero considerabile, da numeroso seguito di Morlacchi) преселила се у Далмацију те се подложила млетачкој републици, настанивши се у скупу кућâ, који се називље Будим, у селу Калашцу, близу Петрове цркве, у данашњој општини Кистањској, котара Бенковачког.[5]

[1] Ову сам радњу написао на основу документатâ млетачке и задарске архиве, сабраних од г. Сима Синобада у Книну, узевши у обзир и неке податке, које ми је исти г. пружио.

[2] A. 3. (Архива задарска) 29./5. 1749. l. (libro) V, c. (carte) 20-21 28./3. 1774, l. II. c. 467-468.

[3] A. M. (Архива млетачка) 7/8 1727., S. M. (Senato Mar.), f. (filza) 5 и 10./12. 1728. S. M., f. 5).

[4] „Otklen bješe starina Nakićâ,
Sinobadâ i mlada Radnića,
Već od Bosne i Hercegovine." *Kačić.*

[5] И тако замијенила турски јарам туђим господством. Уред.

Од доселења свога у Далмацију непрекидно до 1797. г., до пада горде Републике млетачке, поједини чланови дичне фамилије ове (служећи млетачким господарима. Ур.) предводили су народ свој у окршајима, бојевима и ратовима противу Турака, нападача и освајача, опсједајући њихове тврђаве, палећи им села, вароши претварајући у прах и пепео, и задавајући им страх по Далмацији и свима крајевима у крви огрезле Босне и Херцеговине (на које вребаху Млечићи. Ур.) У заједници са Јанком Митровићем, сином му Стојаном, са Смиљаничем Петром, Филипом и Илијом, и без њих, Синобади са сабљом у руци у најсмјелијим окршајима, пролијевајући крв своју и допадајући тешка и дуготрајна ропства, прогоњаху Турке и запријечиваху њихова нова продирања у наше земље које бијаху под млетачком.

Република за њихова јуначка и славна дјела и доказе непоколебиве вјерне службе пригрлила бјеше Синобаде као синове и будући јој пријатне биле њихове жртве крви, проливене на славу и корист млетачке државе, награђивала их је, паметно, платама и инвестицијама кућа и земаља, војеним и грађанским титулама и највишом чашћу за вјерног поданика млетачкога, наиме: кавалијерством св. Марка. А као што је у породици Синобадовој насљедно било јунаштво и вјерност, тако била је и непрекидна брига Републике, да ту породицу штити, да у потомству сачува њезину успомену и да у насљедство пренесе и доброчинства учињена прецима. Тако сатније, са којима су управљали очеви и стричеви, по смрти њиховој, предате су синовима и унуцима и Сердарство Книнске Крајине, од како је установљено било, увијек се је држало у кући Синобада по жељи генералних проведитора далматинских и Сената, а по обичају, који се је управљао и у другим нашим крајевима, под млетачким господством, да се та част као и част кавалијерства уздржи у оним кућама, које су их знале стећи.

Међу дичним Синобадима најхрабрији и најзаслужнији бијаше: сердар, пуковник и сопраинтендант витез Јован. Све части и господства, титуле и власти, даровштине у кућама и земљама и кавалијерство св. Марка, што су у насљедство прешле каснијим Синобадима, подарила је Република Јовану за његова код Грахова и Книна, Звониграда, Лијевна и Сиња и другамо почињена витешка дјела, на која се посредни и непосредни по-

томци његови касније позивљу у толиким представкама и молбама, са поносом и хвалама, а са тежњом на признања и награде.

По смрти Јовановој у бици код Гламоча год 1715., Андрија Бутковић бијаше именован пуковником, а Андрија, јединак син п. Јована, потчињен својему оцу, пуковнику и сопраинтенденту Книна, Дрниша и Врлике, остаде и даље сердаром окружја книнског и врличког. Андрија је имао саме три сестре; Тодору, жену барјактара Стефана Симића, Канду (прозвану Катарину), жену Јована Бутковића и Василију, жену попа Марка Бједова, чију је унучад Доситеј учио у Книнском Пољу 1764. (Срп. Књиж. Задруга, књ. 8, с. 18 и 19). Живио је у заједници са многобројном породицом стрица свога Филипа,[1] капетана народне војске тврђаве Звонинграда.

Андрија је умр'о без порода, остављајући за собом удовицу Анастасију. Одлуком проведитора далм. Erizzo, а потврдом Сената, би постављен за сердара книнског 23./2. 1725. Петар, син пок. Вучена Стојисаљевића п. Новака. Петар овај прозвао се је Митровићем по матери својој Марији, која је била кћи п. Илије Митровића, гласовитога српскога јунака. Али неки Јаков Бузи-Синобад, трубач реформоване војске (cornetta riformato), успије молбама код Републике, те га дужд Alviso Mocenigo дукалом 3./1. 1729. постави сердаром на мјесто поменутога Петра Стојисаљевића, прозванога Митровића.

Настаје сада питање: од које лозе потиче Јаков Бузи-Синобад, знаменити јунак книнске крајине? Је ли он одиста рођени Синобад или бар Синобад по женској лози, или припада италијанској фамилији Бузи? По народноме предању Јаков је био италијанац, који спријатељивши се са Дамјаном, сином Филиповим, са овим бијаше учинио погодбу, да им кућа буде заједничка, те Дамјановим пристанком пошао у Млетке, примио сабљу у знак сердарства и постао старјешином велике куће Синобадâ. По другом једном предању Јаков се је оженио са Анастасијом, удовицом п. сердара Андрије, сина Јованова.

Али ни једно ни друго предање, сачувано у кући Синобадâ, не може се потврдити са документима, које имадемо при руци. Ну ни из списâ млетачке и задарске Архиве такођер не може се тачно сазнати поријекло Јакова Бузи-Синобада. У овим списима

[1] A. M. 3./9. 1735., 8. M., f. 960.

разнолики сродствени и одношајни називи придају се Јакову: он себе називље рођаком (cugino) сердара Андрије[1] и трију сестара[2] Андријиних, а кћери п. Јована; сестре називљу га странним[3] (estraneo); проведитор Вендрамин помиње га као сродника[4] (congiunto) Андријиног; Vallaresso (savio alla scrittura) рођаком[5] Андријиним; проведитор Grimani вели, да је Јаков био — као и остали — један од рођакâ од побочне лозе[6] (trasversali) кћери п. Јована; Sindici Inquisitori веле, да је Јован витез био ујак[7] (zio) Јаковљев; проведитор da Riva називље га сином[8] (sic!) Андријиним, и нај послије по списима проведитора Grimani-a Јаков је могао бити или странски или од побочне лозе Јованове.

Из приведених докумената позитивна може се извести: 1) да Јаков није био, нити је могао бити ни Јованов, ни Андријин син и 2) да се је Јаков презивао Бузи (Busi). Позитивно могло би се устврдити, да Јаков није рођен од мушке лозе Синобадâ. Наше је пак мишљење, да је Јаков био син једне сестре Јованове и Филипове. По смрти Андрије, који није оставио порода, био је Јаков у прâву, да наслиједи ујака свога Јована у служби и части исто онако као што је Киријак Деде у сердарству наслиједио ујака свога Илију Митровића, пошто је мушка лоза Илијина изумрла, прозвавши себе: Деде-Митровић. Да је Јаков могао бити сестрић Јованов и Филипов, даје се закључити из списа А. М. (види примј. 1, 2, 6), а нај јасније из документа А. 3. (в. пр. 7).

Јаков Бузи дакле, било као сродник, или побратим Синобадâ, да лакше узмогне постати сердаром Книнске Крајине, прозвао се је Синобадом, дочим његови насљедници називљу се и самим презименом Бузи. Он је прешао становати са великом породицом капетана Филипа, брата Јованова, која је живјела у заједници — патријархално, као што се и данас живи у Горњој Далмацији. Ради војничких својих заслуга, а нај више што се је млетачкој влади представио као блиски сродник п. витеза Јована,

[1] A. M. 10./12. 1728 S. M., f. 5. [2] id. 24./9. 1735. S. M., f, 960. [3] A. 3 29./8. 1733. l. V. c. 12. [4] A. M. 4./10. 1728. и 10./12. 1728. S. M., f. 5. [5] id. [6] id. 3./9. 1735. S. M. f. 960. [7] A. 3. 29./5. 1749. l. V. s. 20-21. [8] A. 3. 28./3. 1774, l. II. c. 467-68.

постао је Јаков сердаром и старјешином Синобадове куће, дочим син Филипов Дамјан са својим синовима хотио је више и радије бавити се економијом, обрађујући многобројне оранице и винограде.

Јован витез Синобад и његов син Андрија, као и Јованов брат Филип и овога насљедници све до данашњега дана били су православне вјере; напротив Јаков Бузи, прозвани Синобад, па и даље његови потомци, припадали су римокатоличкој вјероисповјести. Стога сматрати се има заблудом тврдња задарског арцибискупа Карамана, који у своме извјешћу од 10./4, 1754. помиње да је и породица Синобадова, као што је Нонковићева, прешла са православне у римокатоличку вјеру *(Le illustri famiglie Noncovich e Sinobad con tante altre nella provincia, quietamente passate dal serviano al rito latino)*.[1] Одиста под Синобадом могао је поменути арцибискуп помишљати једино на Јакова Бузи-Синобада и његове насљеднике, замишљајући их, да су потекли од српске православне породице Синобадâ, мјесто што су они припадали италијанској римокатоличкој фамилији Busi-â.

(наставиће се)

[1] Милаш: Списи о историји прав. цркве далмат., књ. I, с. 318.

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

(nastavak)

Ivan Pivčević.

I neka su Mlečić po svaki način htjeli živjeti u miru s Turcima, ovi ipak g. 1645. nenadno navale na mletački otok Kandiju i iz Bosne stanu provaljivati u Dalmaciju. U Dalmaciji stao da im se opire slavni Lunardo Foscolo, pa netom naumio udariti na Klis, k njemu se 27. svibnja 1647. priključili i Poljičani. Foscolove čete ušle su u Klis na 31. ožujka 1648.

Veliki knez, vojvoda, četiri prokuratura, kančelir i dvanaest katunara ili malih knezova, uživali su kod Turaka godišnju nagradu, koju im je i Foscolo obećao uzdržati. Tu su nagradu pod Turcima uživali svi oni ljudi, koji su bili u tim častima i dok su u njima bili. Foscolo je nasuprot, da prištedi svojoj državi novaca, stvar izvrnuo i odredio da tu nagradu uživaju odsele doživotno samo ona lica, koja su toga trena obnašale te časti, pa i ne bila ponovno na njih birana. I ako tako nepošteno prevareni, Poljičani ipak nijesu samo mirno pretrpjeli tu nepravdu, u nadi da će pomoću Mlečića stresti sa sebe mrsko tursko gospodstvo, nego su se oni obdarenici pokazali i velikodušnim domoljubima. Oni su se naime odrekli jednog dijela tih nagrada, da se tom svotom pomože narodu, koji je bio osiromašio za tog rata i dugog turskog gospodstva.

Poljičani se što više nijesu ustavili ni tu. Mletačke su se blagajnice za tog rata bile strašno ispraznile, te se u Mlecima prodavalo i plemstvo i sve ine časti i dostojanstva samo da se smogne novaca, pa se zato god. 1651. i Poljičani obvezaše da će plaćati Mlecima danak od 200 groša.

Rat se i dalje nastavljao i Poljičani mu gorljivo sudjelovali, dapače se mnogi i u Dalmaciji i na Kandiji istakli i odlikovali, a za svu svoju hrabrost kao i za novčane žrtve dobili

su za nagradu to, da su ih Mlečići, iza dovršena rata pri razvodu meda god. 1671., i opet ostavili pod turskim gospodstvom.

Poljičanima je, istina, sultan bio oprostio njihovo odmetništvo za tog rata, jer držao da je istomu kriv jedino njihov veliki knez Sinovčić, koji je zato morao i pobjeći iz domovine, ali im nijesu tako oprostili i amošnji Turci, kojima su oni zadali toliko jada, pa su ih sada zato globili i haračili na sve moguće načine. Toga raoi utjecali su se Poljičani sultanu u Carigrad i molili ga za pomoć. On je izdavao fermane na njihovu zaštitu, ali sve to ništa ne pomoglo, jer im se amošnji Turci ne pokoravali. Nije stoga nikakovo čudo da su se Poljičani i opet odmetnuli, netom je ponovično god. 1683. planuo rat izmedu Turaka i kršćanskih vladara. Naši su već u rujnu i listopadu te godine bili istjerali Turke iz raznih utvrgjenih mjesta po Dalmaciji. To je napokon i sklonilo i Mletke da u veljači 1684. godine navijeste Turčinu rat, te je bilo naregjeno općem providuru Lovri Donato da porazdijeli megju narod bojnih sprava i zaire, kao takogje da im odredi i vogje, pod kojima će se boriti, pa je upravo tek sada i nastao strašan i krvav rat. Naši zaplijene tursku karavanu, koja je hodila iz Bosne u Spljet i zarobe u samu gotovu novcu do dvjesta hiljada dukata. Turci se na to oboriše na Krajinu, ali moradoše uzmaknuti razbijenih glava, a Poljičani im pod vodstvom Janka Marijanovića, oteše još i Zadvarje.

U ožujku godine iza ove, t. j. 1685. spremao se providur Petar Valier da udari na Sinj, a Poljičani megjuto navališe na Nućak i osvojiše ga. Valier je udario na Sinj, ali je bio potučen. Kad se Turci dali za njim u potjeru, dočekaše ih Poljičani iza Klisa i strašno ih razbiše. Rasrgjen stoga bosanski paša naredi Poljičanima da se odmah povrate na tursku pokornost, a oni za odgovor pomogoše odbraniti tvrgjavu Zadvarje, kada je na nju malo kasnije bio navalio hercegovački sandžak.

Da se osvete Poljičanima, provališe dne 4. srpnja 1686. Turci u Dolac, na broju ih šest do sedam tisuća, te ga opljačkaše i popališe. Navala je bila iznenadna i neočekivana, pa nijesu našli nikakova otpora. Nu sve, što izbjeglo toj bujici, sakupilo se u vrleti mosorske, a k njima uto pridošlo i drugih Poljičana. Sakupljeni porazdijelili se u dvije čete. Jedna skokne

naprijeda da zakrči neprijateljski umak, a druga udari na nj sučelice pa, uhvativši ga megju dvije vatre, grozno ga razbiše. U tom junačkom okršaju osobito se istakao pop Juraj Pezeljić koji odsiječe mnogu tursku glavu, ali i sam pogine pogogjen turskim tanetom u prsa. On je bio vogja jedne čete pa kada je, smrtno ranjen, pao na zemlju, da mu se drugovi ne bi jadu dosjetili i prepali, poviče im neka tjeraju dalje, dok on priveže oputu na opanku, koja mu bila pukla. Tom prilikom odlikovale su se i dvije mlade Dočanke, a to Mare Žuljević i Bare Lekšić, koje su prostim kosorom u ruci branile i svoju domovinu i svoje poštenje.

Nasljedniku Valijerovu, Jerolimu Kornaru, nasmijala se bojna sreća. Uza nj listom pristali svi Dalmatinci, a nikad ga ne ostavljali ni Poljičani koji su se, kako on sam ispovijeda, uvijek i na svakom mjestu odlikovali. Njihova se zastava prva zalepršala na zidinama Sinja, kada su na nj 25. rujna 1686. zajurišali, a tako su se na osobit način istakli i kod zauzeća Norina i pri pot vatima kod Čitluka i Gabele.

Rat je trajao sve do godine 1699., kada je 26. siječnja u Karlovcu bio sklopljen mir.

3. — U tome miru napokon su se i Poljica istrgla ispod turske vlasti, pa su od tog trena ostala uz Mletke sve do njihove propasti.

Godine 1651. Poljičani su se, kako se vidjelo, bili obvezali da će plaćati Mlečićima danak od 200 groša na godinu. Kako su Poljica po Kandijskom miru ostala u vlasti turskoj, pitanje o danku bilo zaspalo i nijesu ga više probudili sve do god. 1705., kada je opet taj danak od Mlečića svojevoljno i usilnički bio ustanovljen na 300 groša godišnjih, ali ga Poljičani nijesu nikad ni potpuno ni redovito isplaćivali.

Uto su Turci ponovno god. 1714. navijestili Mlečićima rat i na nji sa dvije strane navalili. Tursko je naime brodovlje zaplovilo put mletačkog poluotoka Moreje, a bosanski paša provalio u Dalmaciju. Mleci nijesu bili spremni za taj rat, pa sve svoje sile, što ih mogoše sabrati, odaslaše k Moreji a Dalmaciju, kao gotovo uvijek, pripustiše samoj sebi. Strah, da bi Turčin i opet mogao ovladati, podiže na nj listom sve Dalmatince, a Poljičani i ovoga puta osvjetlaše lice.

Turci su najprije opsjeli Sinj u srpnju 1715., a kada se je otole njihova jedna četa, jedno ih dvije tisuće, zaletjela gotovo do Klisa, dočekaše je tu Poljičani i Spljećani pod generalom Emom te je razbiše i oteše joj sav plijen. Isto tako odlikovaše se Poljičani i u lipnju 1717. u provali na Mostarsko blato, ali najviše zasluga stekoše otjeravši ispod Sinja bosanskog pašu, koji je u srpnju 1718. na nj nenadno bio navalio, u trenu, kada je sva mletačka vojska bila otplovila put Arbanije. Opći mletački providur Alviže Moćenigo ispovijeda otvoreno da se Poljičani nijesu samo odlikovali u spomenutim okršajima, nego takogje i u svima ostalima zgodama ratovanja.

Ovaj je rat svršio mirom u Požarevcu dne 21. srpnja 1718., pa je po njemu Dalmacija dobila one iste granice koje i dandanas ima, a to su bili takogje i posljedni trzaji turske sile, koja još opstoji.

GLAVA III.

Poljica pod austrijskim pokroviteljstvom.

1. Pad Mletaka. — 2. Neredi po dalmatinskim gradovima. — 3. Dolazak baruna Rukavine. — 4. Ustav. — 5. Sagjenje duhana. — 6. Poljički iseljenici. 7. Stavnja.

1. — Kada je gotovo sva Evropa bojak bila sa Francuskom, koja bila smakla svoga kralja, Mleci su htjeli da ostanu postrance, ali mladi pobjedonosni general Napoleon počeo dirati i u njihovo zemljište, a to je napokon nagnalo i *Sinjóriju* da se makne i počne misliti na svoju obranu. Ona stoga pozva u svoju pomoć i Dalmatince, koji se odazvaše u veoma veliku broju. I Poljičani su tada poslali svoju četu koja je, stigavši u Mletke, bila odregjena na stražu duždeve palače. Sve pripreme nijesu koristile ništa, jer većina mletačkih plemića bila zanesena za Napoleonom i upita onim novim mislima, što se širile iz Francuske, pa su 12. svibnja 1797. zaključili, da se dotadanja aristokratska vlada raspusti i zamijeni novom pučkom. Nato su bili otposlani svojim kućama svi dalmatinski, pa i poljički vojnici.

2. — Dalmatinci se nijesu smatrali dužnim slušati tu novu vladu, a megjuto se doznalo da tajnim ugovorom, što su ga bili sklopili Napoleon i njemački car Franjo, koji je u isto vrijeme bio i ugarski i hrvatski kralj, sva je Dalmacija i Istra

imala pripasti Franju kao ugarsko-hrvatskomu kralju. Kako je i po Dalmaciji bilo ljudi, i ako ne mnogo, koji su naginjali za Napoleona, dočim je većina pristajala uz Franja, dogodilo se, da su po dalmatinskim gradovima nastali strašni neredi, za kojih se prolilo mnogo krvi.

3. — To je potaklo svjesnije Dalmatince da su odašiljali kralju Franju poslanstva moleći ga da bi čim prije poslao svoju vojsku, koja će učiniti kraj tim krvoprolićima i uvesti red. Nato je bilo naregjeno barunu Rukavini da odjedri s vojskom u Dalmaciju. Rukavina je stigao u Zadar 5. srpnja 1797. i bio svečano primljen, pa je otole nastavio put niz ostalu Dalmaciju i svagdje bio lijepo pričekivan, a napokon je dne 17. istog srpnja stigao u Omiš. Kada je primio zakletvu vjernosti od Omišana, prešao je u sjemenište u Prijeku, gdje ga je dočekao veliki poljički knez Marko Žuljević sa svim stolom i sa dvanaestoricom malih knezova, pa su se i oni zakleli da će biti vjerni kralju Franju, a Rukavina im obećao (!) da će uzdržati netaknute sve njihove stare pravice i povlasti, pa je tada odjedrio naprijed niz Dalmaciju.

4. — Kad je Rukavina tako obredao cijelu Dalmaciju bio je poslan u Zadar grof Thurn da upravlja pokrajinom. I k njemu je došlo jedno poljičko poslanstvo da ponovno prisegne vjernost i da isprosi potvrdu starih poljičkih povlasti. Grof je Thurn to i obećao, ali nije kasnije održao svoje riječi (!). Kako je krnjio povlasti drugih Dalmatinaca, tako je okrnjio i poljičke. Poljičani su se iznebušeni posljednim dogagjajima zakleli da će se držati toga novoga reda, ali kada su ga na miru proučili, opazili su da je taj novi austrijski pravilnik u mnogočemu krnjio njihove stare povlasti i uredbe, pa su se protiv svega toga pritužili. Nato je 13. travnja 1799. bio izdan za Poljica novi pravilnik, iz kojega je izostalo sve ono, na što su se Poljičani bili pritužili.

5. — Austrijska je vlada odlukom 10. prosinca bila zabranila slobodno sagjenje duhana po Dalmaciji, pa je htjela da ta naredba vrijedi i za Poljica. Poljičani nasuprot, koji su svoju domovinu smatrali slobodnom knežijom pod austrijskim pokroviteljstvom, nijesu htjeli znati za tu naredbu, pa su se i protiv nje utekli dokazujući kako je ta naredba i nepravedna i pro-

tivna njihovim povlastima. Vlada je pomno proučila njihov utok i uvjerila se da Poljičani imaju pravo, pa im dozvolila da mogu i odsele slobodno saditi duhan ali samo za svoju potrebu.

6. — U više prilika iselilo se je iz Poljica mnogo svijeta, bilo plemića bilo pučana, i nastanilo se po raznim mjestima Dalmacije. Svima tima iseljenicima bilo je zajamčeno od mletačke vlade, da će biti smatrani kao urogjenici onih mjesta, u kojima se nastane, pa stoga da će biti podvrgnuti jedino onim teretima, kojima su podvrgnuti i starenici istih mjesta. Dogodilo se s vremenom da se mnogi pučani stali izdavati za poljičke plemiće, što je bilo na uštrb pravih plemića toliko poljičkih koliko i onih mjesta. Vlada je htjela ukinuti taj nered, pa je naredila velikom knezu Marku Žuljeviću da joj prikaže tačan popis svih poljičkih plemića, koji su se nastanili po raznim dalmatinskim mjestima. Žuljević je prikazao traženi popis, ali nije bio tačan, a vlada tada ne htjela više nijednog poljičkog iseljenika priznati plemićem. Oni su se tada obratili na poljički stô s molbom da se zauzme za njih kod vlade, te je novi knez Mate Mihanović prikazao tačan popis iseljenih plemića, a vlada im je odlukom 3. rujna 1799. priznala sve stare povlasti.

7. — Vlada je god. 1803. htjela da po svoj Dalmaciji, pa i u Poljicima, provede stavnju. Tim uopće nijesu bili zadovoljni Poljičani, a neki knez Mihanović i svećenik Struić stali dapače protiv te nakane vladine buniti narod ne samo po Poljicima, nego i po okolnim mjestima. Bilo je naređeno da obojica budu uhapšena, ali ih nijesu nikako mogli naći, pa se je stvar tako rastezala sve do god. 1805. Te je godine buknuo opet rat protiv Francuske, a u nj se uplela i Austrija. Vlada je nato ponovno pozvala velikog kneza da sabere u Poljicima trista vojnika, koji će zajedno sa ostalim Dalmatincima poći na ratište u Italiju. Protiv te odluke prikazali su Poljičani utok dokazujući, izmegju ostaloga, i to da oni nijesu nikad izlazili na rat vanka Dalmacije, osim kada su ono god. 1797. svojevoljno pošli u Mletke, pa stoga nole da ih se i sada ostavi na posadi, ma gdje bilo, u Dalmaciji.

Bilo im je, istina, i to dozvoljeno, ali je megjuto sudbina Dalmacije, pa dosljedno i Poljicâ, bila već drukčije rij šena.

О текстилној индустрији неолитскога доба у нашим крајевима.

(свршетак)

Пише **Јелица Беловићева.**

Врло су знатне неолитске прегаче. Има их шараних као табла од шаха, са ромбичним пољима, а ова су испуњена наизмјенце са по два или четири убода, који су на кипу изведени помоћу цијевастог инструмента (можда сламе или трске), а налик су на „вез на буше". Има их украшених са двије угласте спирале, које једна у другу захваћају и од којих је једна испуњена такођер онаквим убодима као на прегачи са орнаментом табле од шаха (Schachbrettmuster). Исте те орнаменте пренијели су онда и на посуђе.

Неолитско доба приказује своје кипове (особито старије) у натуралистичком правцу. Под строгим стилом и натурализмом ваља у овој прилици разумјети принцип по којем је људско тијело, и све што је на њему, (дакле одијело особито) представљено у пластичним израдама тако, да су поједине појаве из природе добиле у њиховој представи на кипу сталне облике, који се само на одређеним мјестима на кипу примјењују. Облици одијела и накита нијесу нити су могли бити вазда вјерна копија правог одијела, они су већином шематичке, а често пута и скраћене представе, Али се ти облици у строгом (старијем) стилу никада не налазе на мјестима, гдје би њихово значење било без смисла или би имало чак супротан смисао. Касније у новијем стилу тих налаза видимо да из тих натуралистичких првих облика често постају слободни декоративни облици и фигуре, које умјетник употребљује по својој вољи не држећи се више натуралистичке вјерности. Меће их гдје му драго, на посуђе као и на разна мјеста код кипова, па у тој фази сваки орнаменат на кипу не означује више вазда уједно и вјерно приказивање ондашње ношње, као што је то код старијих кипова неолитскога доба. Дакако да нијесу вазда тако слободно накићених кипова ни у новије доба радили; строгога натурализма има и у метално доба још, али их потискују производи слободнога стила.

И тако видимо, да су и те тканине и то одијело па орнаменти из неолитскога доба, које сматрамо као најстарије тканине, да су и оне од правога почетка већ далеко удаљене. Овој текстилној савршености неолитскога доба претходила је без сумње епоха једноставнијих почетака, без везених огрлица, без прегача са ресама, без везених оплећница и пâсова, шараних ногавица и чарапа.

* * *

Неолитско посуђе даје нам још доказа и за другу врсту текстилне израде, наиме за плетење (Flechterei). Тачно проучавање орнамената на врату неких шоља може нам послужити за објашњење извјесних орнаменталних појава, које су натуралистички приказане, а њихови цртежи живо нас сјећају на изразе од животињских и биљних влакана као и самих биљних стабала (прућа), које су плетењем постале. Отиске тако израђених рогожина на днима посуђа нашао је др. Васић доста у ископинама Србије из неолитскога доба, па им слике доноси у напоменутом дјелу. Вјештина плетења одијела (Stricken) и плетења кошара и рогоза (Flechten) бијаше дакле позната и неолитичарима наших крајева.

Са кипова гдје су такови орнаменти означивали одијело, пренесени су као апстрактни мотиви (у истој техници) и на суђе („троугли испуњени косим урезима").

Неолитичарима бијаше познат и рад са нанизаним шкољкама и ђинђама у име накита. Такове су низове носили око тијела у висини бедара, а испод њих ниже долази одијело. (H. Schmidt назива те низове „Perlenschnüre" = низови бисера). Кипови износе округла удубљења, која лијепо приказују ту ношњу. Послије су ти низови удубљења прешли такођер у орнаментику посуђа.

Занимљиво је и то опажање археолошко: сви орнаментални мотиви (осим спирале) припадају у неолитско доба оној групи орнамената, који стоје у свези са орнаментима вјештине ткања и плетења, или су у њој чак и постали. То је исто утврђено и за мотиве т. зв. врвчасте керамике (Schnurkeramik) али и орнаменти т. зв. тракасте керамике (Bandkeramik) налазе се такођер у ткању и плетењу. Вјештина ткања и плетења извор је

дакле орнаментике уопће. Заједничко поријекло мотива обају група јасно доказује, да су ти мотиви на керамичке производе преузети из других људских вјештина, а нарочито из вјештине плетења и ткања, које су много старије од вјештине грађења земљаног суђа (Conze, Kekulé von Stradonitz, Archaelogischer Anzeiger, 1880 и други, Васић и други).

Што више, неки археолози веле, да и мјеста, на којима се на посуђу стално виде орнаменти, имаду значење накита, који се на живом људском тијелу носио о врату у облику огрлице (антропоморфно посуђе) или другог одијела. То мнијење ипак није усвојено од свих учењака, јер води до апсурдних закључака.

И исти компликовани мотив „спирале" (и данас у нашим кнајевима много употребљиван на резбарије и на вез по сукну) имаде своје постање из неолитског доба, а са кошарица плетених (од сламе или других биљних стабљика), у спиралу савијених. На ободу суђа орнаментованог спиралом видимо кривуљицу (та је остала и уз везове ове врсте), а то има да нам прикаже везу (Zick-Zacklinie), која је биљне дјелове плетене кошаре у скупу држала. Да су се у оно доба заиста плеле кошарице и рогожине, видимо и по многим отисцима таковних радова, а ти су отисци на спољашњем дну суђа остали (без намјере лончареве). Спирале као орнаменти на поклопцима суђа одлично илуструју теорију о постанку геометријских орнамената из саме тектонике разних људских вјештина, особито плетења и ткања. У плетењу (Flechterei) је спирала обично споредан технички продукат, али на посуђу појављује се као потпуно самосталан орнаментални мотив. Видимо га послије у разним ликовима у поступном ослобађању спирале од њезиног техничког поријекла.

Лик спирале добива се не само плетењем кошарица (Flechterei), него и плетењем одијела, кеса, торби, накита, (Häkelei). А да је било игала на куку (и то врло фиших) већ онда, кажу нам археолошке збирке такође. Ову праву округлу спиралу окренули су доскора и у угласту ради примјене тога мотива код ткања. Из угласте спирале развио се онда меандар, али нешто послије. Спирала је постала орнаменталним мотивом (још у неолитско доба) **нај раније у нашим крајевима** (и њима сусједним) па се је ту и у везу нај савршеније развила и нај дуље

одржала у посве засебним, од остале Европе до данас не употребљеним, мотивима строге традиције (Везови гајтаном и златним ширитом на мушком одијелу јужних Словена, везови веругани (бијели вез на кошуље и повезаче), везови прошвићем по сукну (грађа). Народ их зове: „водице", „вукаши", „словаши", „куке окренуте" итд.

Да је у неолитско доба било не само доста и разлога ткања, него и везива, види се лијепо по орнаментици кипова (идола). Огрлица није ту округла т. ј. рецимо низ шкољки, него је правилан трокут са врхом између обе груди, а на многим киповима ту је ц р в е н а боја ударена. Такав је могао бити само в е з на отвору горњег одијела, а тај се крој и данас кроји.

Је ли било агрикултуре у неолитско доба? Свакако о томе су новији археолози на чисту. Агрикултуран народ знао је за лан и конопљу одавна. Али што нам није остало правих окамина ткања из тога доба, није чудо. Материјал је сагњио дошав у земљу, воду или влагу. Тим је занимљивији овај ријетки примјер окамењене тканине, нађен у Гапској код Шида.

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

(nastavak) piše A. Vučetić.

I o Mariji, kćeri Toma Brailona, prvoj Pracatovoj ženi, našli smo podataka, te vrijedi da ih priopćimo. Po njenu testamentu napisanu 22. maja 1551. na Lopudu, testamentu, koji je bio predat sucima u Dubrovniku i upisan u knjigu testamenta 4. juna i. g., razumije se da je ona umrla izmedu 22. maja i 4. juna 1551., dakle malo više nego mjesec dana prije no što se naš Miho oženio za Vicu oko 8. jula. Stijepo Aligreti Kosan, koji je s Nikolom Primi Šaruljom bio svjedokom, predao ga je u notariju.

Marija zove svoga muža *Michele di Paolo Prazatouich.* I njegov brat Dživo zabilježen je u knjigama notarije ovim prezimenom. Ali imamo raznih načina, kojim je pisano Pracatovo prezime. Miho u testamentu dao je pisati Prazzati, a po knjigama notarije imade i drugih oblika, biva: Prazzatti, Prazati, Prazzato, Prazzatto, Prazzatouich, Prazatouich i Prazatiuich.

Znamenito je da je testamenat napisan na Lopudu, to je znak da su 1551. god. Miho i njegova žena bili još nastanjeni Lopudu, dajbudi prevremeno.

Marija nije bila bez ništa, jer je ostavila četvrti dio svoje prćije mužu, ma i da ne kaže u čem je sastojala. Ostavila mu je takoder *lo cofano* (kovčežić). Mnogo ipak nije imala, jer napominje pojedince komade odjeće koje ostavlja drugim. To bi bio možebit znak, da Pracat nije bio još toliko bogat, jer po svoj prilici bio bi što darovao svojoj ženi, a ona to napomenula u testamentu. Marija je imala ipak nešto zlata, što će joj biti dijelom darovao muž. Zlato i dragocjene stvari, što ona sve nabraja, sastojalo se iz ovih komada: nîz sitnog bisera, koji ostavlja Gospi od Spilice na Lopudu; kralješ od koralja označen (na slavaocima?) srebrom, bijeli kralješ od kosti, tri zlatna prstena: jedan s modrim kamenom, drugi s rubinom a

jedan debeli sa monogramom M. P., gdje P izlazi iz sredine slova M (Marija? Miho? Pracat). Izmedu komada odjeće vrijedno je napomenuti da je jedan bio postavljen jagnjećim krznom.

Marija je bila u ljubaznoj vezi s rodbinom Mihovom, jer se spomenula nje u testamentu.

Po Mariji, ženi Pracatovoj, doznajemo da se i njegova majka zvala Marija i da je još bila živa 1551. godine, kao što je još bio živ Pracatov otac, jer mu je ostavila komad odjeće da je za sebe prekroji, a njegov otac tri mjeseca prije bio je prodao svome bratu jedan karat broda; to nas sve napućuje da držimo da Miho nije još bio star i da nijesmo daleko zabludili, kad smo približno ustanovili godinu njegova rođenja.

Marija napominje i svoje službenice: biva Maru, koja je prije bila u službi i možebit ona o kojoj Miho kaže u svom testamentu da se udala za Ivana Radova kovača; napominje i drugu službenicu, koja je iza nje bila, biva Dživanu Radonjinu i Katu kćer Nikole Biligvere (Biliguerra).

*

Ako je Vica, druga žena Pracatova, pripadala porodici brodovlasnika i kapetana, i Pracat je bio potomak vlasnikâ i kapetanâ brodâ. I uprav jedna isprava, na koju ćemo se kasnije svrnuti, dokazuje da je Pracatov otac imao karat broda, a više isprava dokazuje da je Pracatov stric, Dživo, bio pomorski kapetan i vlasnik broda i da se bavio pomorskom trgovinom, i sam do duga brodario. I Dživov sin, Frano, bavio se jednako pomorskim i trgovačkim zanatom. Ambjenat je dakle, u kojemu se Pracat rodio i živio, stvorio i odgojio u njemu pomorski i trgovački duh; on je bio dakle pomorac i trgovac već po atavističkom nagnuću. Počnimo od Mihova oca, Pava Paskova. On je imao jedan karat u brodu, koji se svao San Paolo (Sanctus Paulus), te ga je prodao tek 16. februara 1551. svome bratu Dživu, a Dživov sin, Frano, zapovijedao je tim brodom.*

I Dživo, stric Mihov, kako rekosmo, bio je vlasnik broda i kapetan, te je brodario i trgovao, te još i uživao povjerenje

* Div. Not. 1551. pod tim danom.

drugih ljudi kao imućan čovjek. To dokazuje više isprava u *Diversa Notariae* iz godine 1539., 1540., 1541., 1542., 1543., 1550. i 1551. Tako mjeseca oktobra 1539. Baro Bratuti, Dživo Antunov Gozze i drugi osiguravaju svoju trgovinu u galeonu Dživa *Prazatiuicha* (Pracata) za put iz Dubrovnika u Aleksandriju. Iz nekih isprava iste godine i susljednih vidi se da je sam Dživo zapovijedao svojim galeonom; dvije su od 9. i 12. decembra 1539., dvije su od 4. i 30. februara 1540., jedna od 4. februara 1541; po onoj od 4. februara 1541. u jednoj asikuraciji ugovarao je Andeo Marinov kao Dživov poslovač. Dživo je po ispravi od 23. maja 1542. za pomorsko trgovanje bio ugovorio društvo sa Franom Lučinim, patrunom broda, za putovanje do Jakina i za povratak od toga grada u Dubrobrovnik i za dalja putovanja po volji obe dvojice. Za društvo ustanovljeno je bilo više uvjeta; između njih je prvi da jedan ima pustiti drugoga da se prvi nakrca i dotle obustavi svaki dogovor za krcanje. Ko će prvi krcati, imalo je odlučiti ždrijebanje, biva: imala su se baciti u klobuk imena njih dvojice, te onaj ima prvi krcati, kojega ime bude izvađeno iz klobuka. Znamo i za dio trgovine što su oni tada ukrcali, jer uprav mjesec dana docnije, t. j. 23. juna te godine Miho Vukosalić Bankić osigurava vosak i pamuk *(cere e cotoni)*, što je ukrcao u brod *Dživa Prazatouicha* i u *drugi brod* za Jakin. A ima isprava od 12. jula 1543., po kojoj je Dživo i tada zapovijedao brodom, te još 24. septembra 1451. g. osigurava se trgovina u njegovu brodu.

Da je Dživo trgovao i imao novaca, dokazuje isprava od 15. maja 1542., kojom on sam očituje da je bio dao avgusta prošle godine Avgustinu Nale Marinovu 600 zlatnih škuda za kupnju trgovine u Londonu, te budući izgubio ispravu, proglasuje ju ništetnom, da je ne bi kogod zloupotrebio.

Dživo kao pomorski kapetan i trgovac i kao imućan čovjek uživao je povjerenje u svojih građana. Ovo nam je dokazano ispravama od 17. i 18. decembra 1550., po kojim je on jamčio za gospara Draga Martoličina Červu prama Luci Ivanovu Vuletoviću za ukupni iznos od 22 dukata i 5 grošića.

Dživo je nastojao da mu i sinovi otidu za njegovim stopama, biva da postanu trgovci i pomorci. O sinu Pasku već

smo pripovjedili što je bio odredio glede toga u svom testamentu. Ali smo otkrili da je okrom sina Paska, koji je napomenut u genealogijama, imao i drugog sina po imenu Frana, kog smo već naspomenuli, koji nije nipošto naveden u genealogijama. O njemu možemo navesti nekoliko posve novih podataka, koji i u njemu potvrđuju atavističku osobinu Pracatâ, biva naklonost na pomorstvo i trgovinu. Frano je bio naime dobar pomorac i trgovac. Već smo pripovjedili da je 1551. (16. februara) zapovijedao brod *San Paolo*, kad mu je otac, Dživo, još brodario. Frano bješe njegov punomoćnik, jer kao njegov sin i punomoćnik, zajedno s Vickom Santa Marina, 1543. g. priznaje Josipu *Bambalo, Hebreo di Lepanto* (Bambalu, žudelu iz Lepanta) da su primili od njega 250 dukata za otkup Josipa *Curatino, savonese* (iz Savone). Između Frana i gospara Miha Klimova Gozze bješe mnogo kasnije nastala parba zbog posala. Frano ne doživi nagodbe s ovim vlastelinom, jer umrije između 16. februara i decembra 1551., a nagodbu mu ugovori rečenog mjeseca i godine otac iza njegove smrti.

Frano dakle umrije prije oca, kojemu ne ostade nego sin Pasko, te možemo tvrditi da Dživo nije bio sretan u svojoj djeci, jer Frano, koji je bio valjan, umrije prije njega, a o valjanosti svog drugog sina Paska, Dživo je izrekao sumnju svojim testamentom. Nego i o Pasku otkrili smo jedan podatak, biva da nije bio zakonit sin Dživov, nego samo naravni. Ali uslijed molbe Dživove papa svojim pismom od 14. okt. 1550. legitimovao ga je a otac mu dade ovo pismo uvrstiti u Diversa not. 16. februara 1551. uprav, kad je kupio u svog brata onaj karat broda. Po ispravama u arhivu ženi Paskovoj bilo je ime Kata, te po smrti njena muža Miho se Pracat za nju brinuo po nalozima testamenta Dživova, jer npr., kako je zabilježeno, dao joj je 23. jan. 1591. dvadeset škuda za razne potrebe; takih bilježaka ima više.

Vidjeli smo po testamentu koliko je Dživo imao povjerenja i naklonosti prama Mihu Pracatu i da je sam do duga bio po moru i u trgovini, vidjeli smo također da je i otac Mihov imao karat u brodu *San Paolo*. Iz ovih prilika možemo izvesti da nijesu tudini poslali Miha prvi i drugi put na more onda, kad ga je imala stići nesreća, da pred samim Lopudom razbije brod, nego da su to bili njegov stric Dživo i njegov otac Pavao.

SLIKAR VLAHO BUKOVAC.

Piše A. Vučetić.

I.

Prigodom, kad je Dr. Pero Čingrija navršio sedamdesetu obljetnicu svoga života, naš umjetnik Bukovac naslikao mu je portret, koji je izložen u dvorani općinskog vijeća u Dubrovniku. Mnoštvo posjetilaca divi se sada ovom remek-djelu našega Bukovca. Slika prikazuje Čingriju, gdje sjedi, u naj vjernijoj i jednostavnoj istini bez ikakva manijerizma, kojim se pomažu manje vješti umjetnici. Iz slike Čingrija se živ vidi u svojoj naj prirodnijoj pojavi. Slika je svijetla na svijetlom polju, u istoj dvorani izradena, a ipak svjetlost na mesu osjeća se potpuno kao u naravi toliko, da svak ko je vidi poklikne: Eno ga!

Ova nas prigoda pozivlje da kažemo nešto o životu i radu našeg umjetnika.

Bukovac se rodio u Cavtatu, blizu Dubrovnika, 1855. god. Od djetinjstva pojavio se u njemu umjetnički dar. Otide u Ameriku, te vrativši se pode u Pariz da uči slikarstvo u glasovitog slikara Aleksandra Cabanell-a, u kojega ostade tri godine, i imao je sreću da u prvoj godini učenja vidi jednu svoju sliku primljenu u Pariski Salon, odlika izvanredna za jednog učenika. Ta je slika srpskog predmeta i predstavlja: „Crnogorka na obrani", koju je on darovao biskupu Strossmayeru. To primljenje bješe u dobri čas i sretan početak za mladog umjetnika. Od 1877. do 1893., dok je živio u Parizu, svake godine po dvije njegove slike bjehu primljene u pariski salon. Ima još ljudi, koji se spominju njegove „Mala Crnogorka", koju je kupio knjaz crnogorski, „Madame Rathbone", „Contessa de Binagoreu", „Tri djevojčice čine tapecariju", „Mitropolit Ilarion Crnegore", „Plus heureux qu'un roi", „Crnogorka au rendez-

Vous", „Mlada ropkinja" i mnogih drugih. Ima još ljudi, koji se spominju one lijepe slike „La grande Iza", izložene također u Salonu, koja je otkrivala ozbiljnost misli, vrijednost kompozicije i ispitivanje boja, te pritegla na sebe tako iznimnu pažnju, da je novine obasipahu hvalama.

Bukovac, pošto dovrši nauke, življaše u Parizu još četrnaest godina radeći kao slikar. Iz Pariza se preseli u Zagreb, gdje ostade pet godina od 1893. do 1898. Zatim je živio u svom zavičaju do 1902. Iz Cavtata pode u Beč, gdje ostade godinu dana. Napokon je namješten 1903. kao profesor u češkoj akademiji lijepih umjetnosti u Pragu.

Naš Bukovac odvaja i kao portretista i kao slikar kompozicija, a može mu se bez laskanja kazati da je jedan od naj prvih izmedu svih naj boljih portretista u našoj monarhiji. Da je ovo istina, dokaz je, što su mu uz našeg Vladara Fr. Josipa naručili slike mnogi drugi vladari i visoko položene ličnosti u Evropi. Stoga ne ćemo pretjerati, kad kažemo, da naš Bukovac može biti nazvan slikar krunjenih glava, jer je izradio sliku Nj. V. Frana Josipa I., Jelene, sada italijanske kraljice, kralja Milana i kraljice Natalije, kralja Aleksandra i kraljice Drage, Petra I., sadašnjega srpskog kralja, Nikole I., knjaza crnogorskog, i njegove supruge knjaginje Milene; naslikao je nadvojvodu Leopolda Salvatora i knjaževiće crnogorske Danila i Mirka.

Osim mnoštva običnih portreta, koje je izradio u Francuskoj i Engleskoj, kako i u našim zemljama, spomenućemo portrete ovih odličnih gospoda u Engleskoj: Madame le Deux iz Liverpula, madame Bagshau, madame Mitchell i madame Fox; u Hrvatskoj: barunice Vranicany, madame G. v. Pongratz, kontese Buratti, m. Fischbach, Farkaš, Berger, Siebenschein, Turković, Crnadak, de Miletić, Andrasy, Dalski, prekrasne gospode Janušić i svoje supruge Jelice; u Beču sliku gosp. barunice von Löwenthal, kojoj se toliko dive, gospode Urpany, Parisini, Vuković, Berks i Friebeis.

Spomenućemo i slike onih otmjenih ljudi u Zagrebu: biskupa Strossmayera, historičara Račkoga, barona Vranicanya, grofa Draškovića, bana Pejačevića, bana Kuena Hedervarija, akademika Budmani, grofa Kulmera, pl. Miletića, Dalskoga,

akademika Šrepela, Brusinu, Kršnjavoga, pl. Đurkovića, Kolara, zagrebačkog župnika Borošu, Kornitzera, Farkaša, Malina, Kovačevića, Augustina, Bergera, Crnatka, Jakčina, Nosana, Pristera, Andrassya, Štiglica i vrlo mnogih drugih.

Od otmjenih ličnosti u Dubrovniku i Dalmaciji spomenućemo portrete našega pjesnika grofa Meda Pucića, Miha Klaića, namjesnika Davida, biskupa Kalodere, Vrankovića, K. Vojnovića, pl. Vukovića. Osim toga ima i drugih više od stotine portreta u Zadru, u Spljetu, u Korčuli i u Dubrovniku, a iz našega grada spomenućemo portrete porodica: Bibica, Bošković, Bravačić, Caboga, Čurlica, DeGiulli, Marić, Papi, Pitarević, Zore i one Nika Amerlinga u dvorani općinskog vijeća, Dabrovića, Erbesa. malog Markoče, Ucovića i gosp. Marije Vučetić.

Ako usporedimo starije Bukovčeve portrete sa novijim, otkada je slikar ostavio i zaboravio Pariz, opazićemo u njemu velik napredak i razvitak, jer se u ovim posljednjim opaža po našem mnijenju savršenstvo posve zrelog umjetnika. I upravo prve njegove slike nijesu proste nekog da rečemo umjetnog načina, što je stranom posljedica upečataka pariske škole; a u posljednjim je potretima umjetnik dotjerao da prosto bojom stvori pravi pravcati život u slici, da se oslobodi od svakog manijerizma i da tačnošću nacrta tvori istinu u portretu; on se tako razvio do savršenstva i do toga, da posljednih godina udara biljeg svoje savršene umjetničke individualnosti svakoj svojoj slici. O ovoj razlici i o ovom napretku može se svak u Dubrovniku uvjeriti ispoređujući stariju sliku pok. Nika Amerlinga sa slikom dr. Pera Čingrije, koje su izložene jedna blizu druge u dvorani općinskog vijeća.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Prof. Dr. L. Adamović: Die Pflanzen-geographische Stellung und Gliederung der Balkanhalbinsel. (Geografija flore Balkanskog poluostrva). Beč. 1907. č. kr. dvorska državna štamparija.

Piše **A. Vučetić.**

Ovo je prvo djelo o općoj geografiji flore cijeloga Balkana, što je dosada ugledalo svijetlo, i to je velika zasluga našega građanina g. Luja Adamovića, pr. docenta za geografiju flore u bečkoj universitati. Bilo je do sada na stotine monografija i djela o flori pojedinih krajeva, ili pojedinih biljaka ili formacija i elemenata na Balkanu, i sam je Adamović objelodanio prije, četrdeset i četiri monografije o predmetu. Ali Adamovića, ide zasluga da je on odredio i ustanovio granice i zemljište flori cijeloga poluostrva i da je stvorio i utvrdio, da tako rečemo, domovinu ovoj Balkanskoj flori, stvorio je ovu veliku našu florsku domovinu, koju kao cjelinu nije nam još otkrio nijedan učenjak. Ovim će djelom on za cijelo odvojiti između svjetskih učenjaka, a mi Dubrovčani možemo ga ponosno ubrojiti u naše prvake u nauci i prosvjeti.

Ovo je djelo rezultat dugogodišnjeg požrtvovnog i zanosnog učenja i opažanja piščeva i njegova putovanja 1905. g. po balkanskim zemljama, koje je carska akademija znanosti subvencionisala iz Treitlove zaklade i štampala u svojoj 80. knjizi matematičko-prirodoznanstvene klase.

Djelo ima 91 stranica *u kvart* i tri velike florskogeografske karte. Naučni uvod (3. str. — 6. str.) tumači gradivo i razdijeljenje djela, samo djelo pisac dijeli u *mediteransku* i u *srednjo-evropsku oblast.*

Prvu oblast (7. str. — 34. str.) razdijeljuje *visinski* u osam *pojasa* a *orizontalno* u četiri *kraja (zone)* i svaki od njih u tri *podzone.*

Srednjoevropsku oblast (35. str. — 44. str.) dijeli visinski jednako u drugo osam pojasa, a orizontalno u četiri zone, od kojih su prva i treća opet razdijeljene svaka na dvije podzone a treća na tri.

Posljednji dio knjige sadrži (44. str. — 91. str.) literaturu predmeta.

Iz uvoda se razumije osobita vrijednost knjige, jer pisac motiviše svoj način razdijeljenja s potpuno novih gledišta na temelju dugogodišnjeg opažanja i učenja, ma i da priznaje, kao i svi florski geografi, da su na Balkanu dvije glavne oblasti, t. j. *mediteranska* i *srednjoevropska*. Ali pisac posmatra i obrađuje pojam *oblasti* (Gebiet) na svoj osobiti, temeljitiji i naučniji, način tako, da se po njemu ove oblasti svojim prostorom i ocrtima pojavljuju sasvim drukčije nego do sada. Ova razlika iskače isporedujući njegovo shvaćanje o mediteranskoj oblasti sa Beckovim, jer Beck, inače jedan od naj zaslužnijih učenjaka u predmetu, nigda ne razlikuje u ovoj oblasti *gorski pojas* (Bergregion) a još manje *pojase visokih planina* (Hochgebirgsregionen) i što on odnosne krajeve ne pribraja srednjoevropskoj oblasti, nego stvara osobitu *kršnu oblast*. Za odredenje mediteranske flore Balkana pisac stoga zabacuje i način starih pisaca i novi način Beckov, jer drži da ograničenje oblasti stanovitim brojem biljaka vodilja može zavesti u zabludu. Po piscu nije za odredenje oblasti dosta da se ustanovi jedno gledište ili nekoliko ih, nego treba ispitati ukupnu vegetaciju po pojavama, življenju i razvitku, osvrnuti se na sve činioce i na njihovo skupno djelovanje na vegetaciju. Po piscu *oblast* ima se odlikovati prevladivanjem nekih formacija, koje su njoj osobite, vezom sa fosilnom florom istog kraja, sposobnošću za neke kulture, homogenitetom vegetacije, prevladivanjem nekih familija sa centrom u oblasti, pripadnošću oblasti sa strane nekih rodova, ili većeg broja rodova, i tim da se neke endemičke vrste mogu filogenetski izvesti iz drugih grupa u istoj oblasti a ne iz elemenata tudih oblasti.

Ovim će djelom zasluga piščeva biti da ne uzvladaju toliko različita mnijenja o florskoj geografiji Balkana, više no što je bilo sa ikakvom drugom evropskom zemljom i što je tačno označio neke glavne pojmove florske geografije kao *oblast, pojas* itd.

U prvom se dijelu knjige pisac bavi *mediteranskom oblasti*. Po njemu ova zauzimlje zemlje, koje su naj bliže moru i ima svoju posve osobitu, sasvim kserofilsku, vegetaciju samo na ove zemlje odredenu; pisac je dao oblasti šire granice, te u nju ubraja Hrvatsko primorje s ove strane Velebita, cijelu Dalmaciju, južnu Hercegovinu uzduž Neretve po prilici do Jablanice, malo ne cijelu Arbaniju, Maćedoniju, cijelu Grčku, Traćiju i malo ne cijelu istočnu Rumeliju. Granice joj je znatno raširio, jer je stranom radio sa sasvim drugih stanovišta nego ostali botaničari, a s druge strane razlikujući se od drugih posmatrao da brdska i planinska flora pripada ovoj oblasti.

On je to učinio s ovih razloga:

1. Što naj znatnije srednjoevropske biline vodilice i karakteristični elementi ili sasvim iščezavaju ili se pojavljuju malo ne samo sporadično;

2. Što se u brdskom kraju pojavljuju posve osobite formacije i šumski elementi i kržljavo drvlje;

3. Što naj veći dio srednjoevropskih biljaka ima ovdje veću amplitudu visinskog pojasa nego u srednjoj Evropi.

4. Što brdska i planinska vegetacija svih ostalih mediteranskih zemalja ima gradu i karakter posve analogan vegetaciji balkanske mediteranske oblasti, i što planinska flora mediteranskih zemalja na Balkanu postoji iz elemenata, koji su u vezi po historiji razvitka sa članovima drugih zemalja na Sredozemnom moru, jer mnoge balkanske endemične vrste danas su potpuno izolovane u evropskoj flori i imadu samo u mediteranskim zemljama srodne članove; jer mnogi mediteranski rodovi imadu bogat endemizam, mnogo velik broj vrsta i tim jaki centar rasprostiranja i razvijanja na Balkanu; jer i gorja Balkana, koja se imadu pribrajati srednjoevropskoj oblasti, imadu još sved znamenit broj mediteranskih vrsta i jer njihovi endemiti stranom su mediteranskog izvora; stoga su i ova gorja nekada imala mediteransku floru.

Napominje da u prirodi granice nijesu oštro uređene, te da ima i prijelaznih prostora, koje je on sved pribrojio srednjoevropskoj flori i da mediteranska flora sve to više nazaduje a srednjoevropska se sve to više širi.

Granice između dviju oblasti ustanovio je *vegetacionim crtama prvoga reda* i pojavama karakterističkih mediteranskih formacija u kompleksima koji su u vezi. Crte su prvoga reda one, koje su stvorene zajedničkim protezom nekoliko horizontalnih *vegetacionih granica biljaka* ili formacija dviju susjednih oblasti; a to su po njemu, a) iz južne vegetacione granice: *Picea excelsa* (smrča), *Abies alba* (jela), *Pinus montana* (klek [kržljav borić]), *Betula alba* (breza), b) iz sjeverne: *Ficus carica* (smokva) u divljem stanju; *Juniper Oxycedrus* (smrijeka), *Buxus sempervirens* (bus, šimšir), *Quercus macedonica* (vrsta hrasta), ove tri posljednje u zajedničkom prostoru, *Quercus coccifera* (česvina), *Platanus orientalis* (platan).

Mnijenja je, protivnog Engleru, da mediteranski dijelovi Balkana sastavljaju jednu vegetacionu provinciju s Italijom, Sicilijom, Kretom, Rodi i Malom Azijom i navodi razloge zato i elemente, koji su zajednički Balkanu i Italiji ističući osobito muniku (*Pinus leucodermis*) po otkriću Longovu i poglavite biljke zajedničke i Balkanu i Italiji i Maloj Aziji uslijed suhozemske veze, koja je bila u tercijarno doba među ovim poluostrvima.

Napominje i pisce koji su, dijelili balkansku floru u oblasti i zone i to i kartografski, više ili manje znanstveno, prikazali, kao Becka i Baldacci, ali nijedan nije uzeo cjelinu poluostrva, kao Adamović, a to je jedna od glavnih zasluga knjige.

Dijeli mediteransku oblast u *osam pojasa* upotrebljujući naj prvo biološke momente, koje markantno djeluju na fizonomiju vegetacije obzirom na prevladivanje ili uzmicanje jedne formacije a nadasve njene visinske granice. Ovo razdijeljenje predstavio je kartografski u prvoj svojoj karti.

Pojasi su ovi: 1. zimzeleni, 2. nizinski ili lagunski, 3. mješovitog lišća, 4. podgorski, 5. gorski, 6. predalpinski, 7. subalpinski, 8. alpinski ili planinski.

Nas primorce naj više zanima primorje, stoga ćemo drage volje kazati, da nam njegova prva karta bistro pokazuje, koji se pojasi protežu uz obale. Tako od Senjske Rijeke put jugoistoka do rta Matapana i odovle put sjeveroistoka do Dobrudže zimzeleni pojas ponaj više pokriva primorje, ostalo uz donji tijek Neretve, Bojane i Drine i drugih rijeka pokriva nizin-

ski pojas; pojas mješovitog lišća prostire se mnogo više po sjeveroistočnom nego po zapadnom primorju a na obali Crnoga mora prevladuje podgorski pojas, koji iznimno pokriva i kratak prostor na Mramorskom moru na zapadu Carigrada.

Zimzeleni pojas u Dalmaciji počinje na kopnu kod Biograda, pak od jugoistoka jezera Vrane niz svu Dalmaciju do u Arbaniju neprekidno, izuzimljući ušće Cetine i Neretve. Pisac ispravljajući podatke Beckove ustanovljuje da gornja granica ovog pojasa, (kao i gornja granica maslinske kulture u Dalmaciji), dopire do 300 *m*, a u južnoj Grčkoj do 600 *m*; poprečna granica za cio pojas je oblo od 400 *m* (uprav 379 *m*). Za zimzeleni pojas karakterične su između ostalih ove formacije:

Suma primorskog bora (Pinus halepensis), *lovorike* (Laurus) *čempresa* (Cupressus) i česvine (Quercus Ilex), zatim *zimzeleni šibljaci* (Macchie), pa *ograde* od *smokve glušice* (Agave), smokve indiske (Opuntia), trsti (Arundo Donax), šipka (Punica), čičimka (Zizyphus) itd.

Nizinski pojas ima između ostalih ove karakteristične formacije: primorske sipine (Dünen), krševi, kamenjari, grohoti, slane močvare itd.

Za *pojas mješovitog lišća* pisac ustanovljuje po svom mjerenju visinsku granicu pojedinim zemljama, južnoj Dalmaciji na pr. 500 *m*, a južnoj Grčkoj naj višu granicu 1000 *m*.

Podgorski pojas počinje u zaledu poprečnom visinom od 500 *m*, a prva tri napomenuta pojasa nalaze se nasuprot u naj nižim smještajima i na primorju. Ovome pojasu ustanovljuje poprečnu visinu od 1500 *m*, u južnoj Dalmaciji 500-1300 *m* a u južnoj Grčkoj naj višu granicu od 1000-1400 *m*.

Zagorski pojas poprečnu visinu od 1500 *m*, za južnu Dalmaciju od 1300-1600 *m* a naj višu granicu određuje Grčkoj 1400-1700 *m*.

Predalpinski pojas nalazi se u malim kompleksima na gorjima, koja premašuju visinu od 1500 *m*; na Velebitu između 1300-1500 *m*, na Orjenu dopire 1600-1800 *m* šuma munike *(Pinus Leucodermis)*, na Olimpu u Tesaliji ista šuma do 1600-2200 *m* i ističe da je granica, gdje je ovaj bor, viša, a niža gdje je bukova šuma.

Za subalpinski pojas, gdje se pojavljuje zakržljavljeni *Abies Apollinis* ili *Pinus leucodermis*, ne pripisuje nikakvu znatnost granici stabala, a mjerio je i učio ovaj pojas na mnogo gora, kao na Velebitu, na Lovćenu, Atosu, Olimpu, Taigetu i ost.

Alpinski pojas nije rastavljen od prijašnjeg na karti zbog njena maloga mjerila. On karakteriše pojas nestašicom stabala i pojavom da formacije grmlja subalpinskog kraja rastavljaju se ovdje u sasvim male zakržljavljene i niske grupe, a naznačuje gorja, koja imadu ovaj pojas.

Pisac je pak orizontalno razdijelio mediteransku oblast u *četiri vegetaciona kraja ili zone*, to jest: 1. Jadranski, 2. Helenski, 3. Skardopinski, 4. Egejsko-Euzinski kraj. Svaku od ovih zona dijeli opet na tri podredena kraja i predstavlja svu ovu orizontalnu diobu na trećoj svojoj karti.

Za razdijeljenje u zone ili glavne krajeve upotrebljuje vegetacione crte drugog reda, koje naznačuju orizontalne, a ne visinske, granice biljaka ili formacija.

Za razdijeljenje glavnih krajeva ili zona u podredene upotrebljuje vegetacione crte trećeg reda, koje prostor glavnog kraja ili zone dijele u podredene krajeve isto orizontalnim granicama, jer one omeduju prostor, kojim se šire biljke ili formacije jednog podredenog kraja.

S razloga što nas naj više zanima naše primorje na Jadranskome moru, istaknućemo da je razdijelio jadranski kraj ili zonu u 1. Liburnijsku podzonu, 2. Dalmatinsku i 3. Arbanašku. Liburnijska ide od Senjske Rijeke do Krke, Dalmatinska od Krke do Bojane, a Arbanaška od Bojane do južnog kraja Valonskog zaliva. Od ovih vegetacionih podzona zanima nas naj više dalmatinska; prostor joj se po piscu sudara po prilici sa prostorom koji mu je i Beck odredio. To je, osim ostalih osobitih biljaka, prostor zimzelenih grmova kao *Myrtus* (mrča), *Erica* (vrijes) na kopnu, *Laurus nobilis* (lovorika) i zimzelenih stabala kao *Pinus halepensis* (primorski bor) i *Cytisus ramentaceus* (zanovet). Ističe se i *Pinus Pinea* (Pinjuo) na Mljetu, Šipanu i Lopudu.

Ovdje treba da istaknemo još jednu osobitu prednost ove knjige i zaslugu pišćevu t. j. da je on podjelu vegetacije u oblasti, zone i podzone utemeljio na vegetacionskim linijama prvoga, drugoga i trećega reda, što do sad niko još u botaničkoj literaturi nije upotrijebio i stoga smo pravom kazali da je on Balkanskoj flori stvorio domovinu. (svršiće se)

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Književnost i umjetnost - Књиж. и умјет.

Još jedna neštampana pjesma popa Ant. Kazali. Prijatelj nam iguman šalje još jednu njegovu pjesmu, koju ćemo sa pismom m. p. igumana donijeti u narednom broju „Srđa".

— *Die Handlungsbücher der Republik Ragusa.* Ein Beitrag *zur Geschichte der Buchhaltung von Prof. C. Leyerer.* Triest 1907. (Trgovačke knjige republike Dubrovačke. Prilog historiji knjigovodstva). O ovoj zanimivoj monografiji donijećemo prikaz u narednom broju „Srđa".

— *Ђорђе Марушиновић Милошев. Сйихови.* Дубровник Срп. Штампарија Др. Грација и др. 1907. Ц. 70 п.

Ова књижица садржи у 1. дијелу 24 разне пјесме љубавног садржаја; али је једна од тих посвећена Дубровнику пригодом стоте обљетнице пада републике и намијењена је слози Срба и Хрвата. Од осталих пјесама има их, као она „Дивно трепти поноћ сјајна" о Султанији и славуљу, које се радо читају. У другоме је дијелу „Бедуин", пјесничка приповијест у 3 д. У њој избија окрутност млада Бедуина и његове драге, јер их страшно мори љубав. Пјесме, сада објелодањене, јамачно су боље него оне, које је прије издао. Ако је истина да *poeta nascitur*, пјесништво је умјетност као и друга, за коју се хоће не само прирођенсг дара него и вјештине, коју нико не стиче у једанпут. Желимо младому Мартиновићу да га Муза заволи, јер његово настојање то и заслужује. Живко.

— *Др. Перо Чингрија,* начелник Дубровника, предсједник управног одбора хрватске странке и члан старјешинства хрватске и српске коалиције у Далмацији, посланик на далматинском сабору, навршио је 24. августа о. г. 70 година живота. Мјесни одбор српске странке у Дубровнику овом пригодом му је честитао у име Срба у Дубровнику а наш Буковац издао му је портрет, о којему говоримо у посебном чланку.

— *Slika sv. Vlaha za Pučku kuhinju.* Slikar Lalić izradio je ovu sliku u veličini od 2·40 *m* duljine a 1·64 *m* širine. Slika predstavlja Sveca u oblacima poviše Dubrovnika gledana iz sv. Jakoba. Svetac sjedi na oblaku, ima arcibiskupske znakove oko vrata, u crvenom je paramentu, u lijevoj drži biskupsku štaku a desnu pruža poviše grada u znak štićenja. U zatku mu iza lijevog latka anđeo drži pomu mučeništva. Grad je predvečernjem sutonu, pred njim na more padaju slabi refleksi posljednjeg rumenila sunca, koje je zapalo iza grada u more, povrh kojeg je rumenilo te se gasi. U pretku na desno kraj na Pločama sa glušicama.

— *Posljednji časovi „Katarine Zrinjske".* Knjižara Josipa Gorenjec u Trstu Via Valdarivo 40, prodava razglednice sa lijepom reprodukcijom u bojama slike „Katarine Zrinjske posljednji časovi" po originalu prof. Dimi-

tra Markovića. Dio prihoda (5%) namijenjen je „Družbi ss. Ćirila i Metoda". Knjižare i papirnice dobivaju znatan popust. Razglednice stoje po 20 para.

— *Počasni darovi za slovenske kompozicije.* Slovenačka „Glazbena Matica" u Ljubljani raspisala je natječaj za nagrađivanje izvornih srpskih, hrvatskih, ili slovenačkih kompozicija za muške, ženske ili mješovite zborove, duete ili solo, te muzike za piano i violin. Imena se imadu slati u zatvorenu omotu. Rok do 1. decembra. Naročit jury procijeniće kompozicije. Ne će biti konkurencije. Što bude vrijedno, biće nagrađeno i objelodanjeno. Ovim Matica hoće da pobudi naše kompozitore na rad.

— *Grobni spomenik za pok. min. financija Kaizla.* Dr. Kaizl bio je do g. 1898. profesor narodne ekonomije, u obima universitatima u Pragu, zatim austrijski ministar financija, te prerano umrije. Njegova udova naručila je češkomu umjetniku Bogumilu Kafki, koji žive u Parizu, da izradi za p. muža grobni spomenik. On ga je izradio, te je ta umjetnina bila primljena na izložbu u Pariški salon narodnog društva lijepih umjetnosti. Umjetnik je dao ovaj naslov ovom djelu: „L'enveloppement de la vie et de la mort." Život i smrt, nerazdjelivi, predstavljeni su u lijepom liku anđela, koji drži zagrljena Mrca; djelo čini jaki upečatak na gledaoca. Anđeo se spustio na zemlju da odnese mrca. Odjeća kao veo od oblaka sa mekim naborima pokriva klasične forme njegova tijela. Glavom malo pognutom i blagim posmjehom anđeo se prepravlja da odnese u nebo pokojnika. Kao da ga zaštiti, pruža desnu povše njega. Spomenik biće visok 1·7 *m*, a širok 2·7 *m*, od tuča. Podnožje biće visoko 1·3 *m* iz neistesanog granita, imaće prosti natpis „Dr. Kaizl" u bronzanim slovima.

— *Spomenik za oslobogjenje Argentinije.* Po narodnom zakonu ima se dne 25. maja 1910. postaviti u Buenos Aires na *Placi 25 de mayo* spomenik na proslavu bune 25. maja 1810. Komisija za taj spomenik otvara po svijetu natječaj na ovu umjetninu. Troškovi za spomenik iznosiće 300.000 *pesos nationales oro sellado* (svaki pezos vrijedi 4 marke i 5 st.) Izvršiće se dva opita sa projektima; pri prvom opitu naj boljih pet projekata biće nagrađeni svaki sa 4 hiljade pezos a drugi pet svaki po tisuću pezos; u drugomu konačnom opitu natjecaće se ono prvih pet naj boljih iza promjena koje budu učinili po mnijenju sudaca. Projekat, koji pri ovom drugom opitu bude prosuđen prvi, dobiće 10.000 pezosa, drugi 4 hiljade a ostala tri po 2 hiljade nagrade.

Nauka. - Наука.

Filosofija.

Mudre izreke. Po tudemu poroku pametno čeljade popravlja svoj.

P. Siro.

Sa slastima, kao sa soli, treba se služiti umjereno. Diogenes.

Ustavi nijesu čadori razapeti da se pod njima spava. Royer-Lakard.

Liječništvo.

— *Mikrobi.* Doktor Remlinger pronašao je da svaki četvorni santimetar ljudske kože sakriva više nego 40.000 hiljada mikroba i da čeljade, koje se nije kupalo od mjesec dana, ostavlja u vodi više od jednog miljarda.

Prirodopis.

Trajanje života životinja. Po nekim prirodnjacima može naj više živjeti od

200 do 250 godina kokodril, od 100 do 150 slon, orao 100, labud 100, gavran 100, lav 60, papiga 50, deva 50, vo 30, magarac 25 do 30, konj 25, paun 25, pas 15-25, mačka 18, slavulj 16, jegulja 15, ovca 12, koza 10, vrabac, 10, kokoš 10, pauk 7.

— *Naj veći alem-kamen na svijetu.* To je *Cullinan,* koji su našli 20. januara 1905. kod Pretorije u Transvaalu. On je dug 10 *cm,* širok $6^1/_4$ *cm* a debeo $3^3/_4$ *cm.* Deset tolikih alema imali bi duljinu od cijelog metra; on teži $3.024^3/_4$ karata. Bio je procijenjen za 3,750.000 franaka a izbrusen vrijedio bi 25 miliona. Brusenje stalo bi četvrtinu miliona franaka. Brusenjem izgubio bi polovinu svoje težine, te bi tada bio težak po prilici 1500 karata. Svi dosadanji naj veći, naj dragocjeniji i naj glasovitiji alemi su prama njemu samo kamički; naj veći ne dopiru do desetine Cullinanove težine, samo što jedan od njih, *Koh-i-noor,* izbrušeni, na kruni engleškog kralja, vrijedi više, biva 35 miliona franaka a teži $106^1/_{16}$ kar. samo.

Pošto je *Cullinan* plitak, teško će ga moći izbrusit u klasičnom stilu.

Denero Botha, koji se prije u ratu za bursku slobodu borio s Engleskom, a sada je ministar predsjednik Transvaala, predložio je transvaalskom parlamentu da Cullinan bude darovan engleskom kralju i predlog je bio prihvaćen.

Drugi su veliki diamanti: *Veliki Mogol,* u papinskoj tijari, težina 275 k. vrjednost 12 miliona, *Regent,* u muzeju u Luvru, tež. 136 k $^3/_4$ vr. 15 mil; *Veliki vojvoda toskanski,* u austr. kruni, tež. 139 k. vrj. 2 mil. 600 tisuća fr. *Orlov* u ruskoj kruni, *Zvijezda sjevernica,* dio dragulja ruske krune, *Modri diamanat,* riznica kr. Engleska, *Paša egipatski, Južna zvijezda, Pigott, Sansy, Nassak, Persijski Šah.*

Historijske znanosti.

Najamna pogodba do 1. januara 3567 po H. Do tri tisuće pet stotina i šezdeset i sedam! U Dubrovniku su bile česte vječite najmovine a sklapale su se najamne pogodbe do četvrtoga i do petoga koljena, za 300, 600 i 1000 godina. Ali između svih ističe se jedna za dvije tisuće godina. U javnoj kancelariji u Dubrovniku 20. novembra 1566. prokuratori manastira koludrica sv. Marka privolom i izrječnom voljom prepošt. gospe Elizabete pl. Gozze opatice i drugih koludrica ovog manastira dadoše u najam za dvije hiljade godina, koje su započele 1. januara 1567. gosparu Franu Nikšinu Sorgu i bratu mu Petru i njihovim nasljednicima jednu kućicu s vrtom (domunculam cum suo terreno) smještenu u Zatonu u mjestu zvanu Velichi Saton (Veliki Zaton) i to za naimovinu od 30 godišnjih grošića. Ovake pogodbe, kao i ova, davale su onomu, koji bi uzeo u najam, pravo da može i prodati predmet, ali bio je jednako dužan plaćati naimovinu. Granice kuće i vrta tačno su naznačene. Hoće se dakle još 1660. godina, dok ističe rok pogodbe. Kad bi bila isplaćena naimovina za 2000 godina, to bi se bilo potrošilo 60 hiljada grošića; posve mali iznos. Ali nema više ni manastira sv. Marka, ni koludrica nasljednica njegovih, ni Sorgovih nasljednika a možda ni kućice, koja će biti propala u velikoj trešnji 1667.

Jedan Nemanja u Dubrovniku 1523. g. Anuhla udova pok. Andrije Nemanje (de Nemagna), koja je uživala muževljeva dobra, bila je primila za hranu i odjeću 200 perpera od opatice manastira sv. Šimuna m. p. gospe Nike.

Stoga ona pristajanjem svojih skrbnika, između kojih bješe i Lovro sin Andrije Nemanje (Laurentius And. de Nemagna) dade rečenom manastiru dne 5. maja 1523 jednu kuću u gradu u najam za 600 godina računajući četiri grošića na godinu za namirenje ono dvijesta perpera. Geneologije dubrovačke sumnjaju o porijeklu Nemanjića u Dubrovniku od dinastije Nemanjića.

— *Historičke moći.* Jedan zub Newton-ov kupljen je 1816. za 15 hiljada franaka. Englez, kad su se prenosili lješine Eloise i Abelarda u Petits-Augustin, dao je 100 hiljada franaka za jedan zub Eloisin. Godine 1825. prodalo se u Edimburgu za 751 hiljada franaka odijelo, koje je imao na sebi Karlo XII., kralj švedski, u bici kod Pultave.

To je odijelo bio sahranio pukovnik Rosen, koji je pratio kralja u Bender. Jedna jáka Žan-Žaka Rusoa bi plaćena sa 950 franaka a njegove ure od žute mjedi 500 franaka. Godine 1804. prodali su staru jednu paruku Kantovu, iza njegove smrti, za 200 franaka.

Kulturne vijesti. - Културне вијести.

† *George Brook Barett,* posljednji čovjek od doba ropstva Napoleona I. na ostrvu Sv. Jelene, sin kapetana „Bellerophona", broda, koji je prevozio cara na ostrvo, pak njegove kosti u Francusku, umrije skoro u Londonu u 32. godini života.

Statistika.

Lov ribe u Istri i Dalmaciji 1905-1906 g. Po podacima pomorske vlade te se godine ulovilo oblo 10 miliona *kg* u vrj. od $6^1/_2$ mil. kr. Glavni je prihod lov srdela. Ovdje nije uračunana ona riba, koju love ribari malim mrežama i spravama, jer taj lov nije pod nadzorom, ali se računa da će te ribe bit ulovljeno dajbudi milion *kg.*

— *Ruže u istočnoj Rumeliji.* Gojenje ruža u Istočnoj Rumeliji (Bugarskoj) napreduje sve to više. Godine 1884. ulje, koje se vadi iz ruža, težilo je 81 *kg.* u vrijednosti od 61 hiljada dinara a 1905. godine učinilo se 5316 *kg* u vrj. od $3^1/_2$ miliona. Sad ima u Bugarskoj za ružišta 2500 *ha* zemlje više no prije.

Prvo dalmatinsko trgovačko društvo. U Dubrovniku se ustanovilo ovo društvo glavnicom od 500.000 kruna. Društvo će raditi uvoznom i izvoznom trgovinom izvozeći domaće a uvozeći strane nama potrebne proizvode. Društvo će trgovati i vinom. Sjedište društva biće u Dubrovniku a imaće filijalku u Spljetu. Naj bolje tvrtke uljegle su u društvo. Ovim društvom će slaviti svoje uskrsnuće prijašnja stara dubrovačka trgovina i stara dubrovačka trgovačka društva.

Kongresi.

— *Prvi kongres njemačkih universitatskih profesora u Salcburgu.* Otvorio se 8. septembra o. g. Prof. Brentano pri otvoru pozdravi skupštinu a prof. Amira iz Münchena izrekao je programatičnu besjedu.

Ispravak. — U pripovijeci Ivana Đaje „Jedna noć" treba ispraviti neke pogrješke i to: Na str. 680, 7. redak odozgo, umjesto *obmamljuje* treba *obmanjuje*;

Na str. 724, 2 r. odozgo umjesto *račun* treba *razum;*

Na str. 723, 27. redak odozgo umjesto *što držite* treba *što ste držali*; a u slijedećem redu ostaje ... *što držite.*

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

17.

Из Новога 12. фебруара 1593. Бали-ага и друга два диздара Новска пишу Дубровачкој властели, да долази амо Хаџи Мухамед Хатип ефендија, њихов старјешина, и препоручују га.

С двора:

Племенитиемь и мѫдриемь и свакє почтене части и часне ҳвале достоиниема господи господинѫ кнезѫ и властеломь дѫбровачкиемь ѳ Дѫбровникѣ.

Племенитиемь и мѫдриемь и свакє чести и часне ҳвале достоиниема господи господинѫ кнезѫ и властеломь дѫбровачкиемь од нась Балиагє даздара и од нась Хасанагє даздара и од нась Ахметагє даздара доњега и горњега града с почтењемь поздравление(мь); а потомь госпоштвомь да им не на знание, како с оволь пођє тамо господинь хаџи Мѫхамед Хатип ефендија грацки, много вриједан и добарь човиекь, и такои познаваемо до истине, да не пријатель вашега госпоштва а нами по законѫ старјешина, кога препорѫчисмо вашиемь госпоштвомь ѫздањи се, да га ће лијепо примити за нашѫ љубавь и да нам ће се вашиемь госпоштвомь похвалити, за що љубавь, коѫ мѫ покажѫ ваша госпоштва нами, ће драго бити, защо ваша госпоштва и да би комѣ с овен и з дрѣге стране љубавь показѫвѫ, камо ли кеће пријатељѫ и сѫсиедѫ вашега госпоштва, кога се и ѳ нась могѫ поѫздати що смо наци за часть једне и дрѣге итране; и такои молимо нашега господина Бога

да имѣ ѕздражи господцтва ѕ нѣкои милости своиои коиѣ од сада ѕнапредакь него досада.

У Новомь на 12 фебрара 1593.

Оп. С лијеве стране три турска печата један под другијем.

18.

Старичица моли Хасан Азија, да прости Радовану, који је праведан и заклиње га зато.

С поља: Нека се; а с друге стране исто с поља: и, те ништа друго.

Гѡ(!) гѡсподарѕ ми, Хасáнь Ази, за малѡ ти се мѡлиҳ. И не мѡгь ти се ѕмѡли за ѡкѡган чѡвиека, за Радована. Молимь ти се з(а) тѡга Ѳсмана Челебие здравие и за тѡие здравие; ѡкѡган чѡвиека ѡпрости, мени га ѡпрѡсти, зарѡ ѣ знамь да ние крив, ере самь обнашла, да є правь; не гриеши дѣше, ски ѣемѡ бити и ѕмрети; нека сирѡмаси нась ѕсп(о)менѕ дѡбрѡмь, кѡиемь дѡбрѡмь да и крив вѣде, ѕздала биҳь се, да га ти мение ѡпростишь сѡниѡзи старичици; и кнезѡви ти се мѡлише и виѡгѡ дѡбриеҳь лѣди; ничиа ли риечь не мѡже прѡћи ѕ тебе за ѡвога чѡвиека, молимь ти се ѡдпиши ми книгѕ за ѡвога чѡвиека да знамь хоће ли ми риечь прѡћи ѕ тебе; ѕмѡлаше те Маринь Ѭиҳвиь. Дѡшли сѣ ѕ градѣ дѣкати ектини; акѡ ѣешь цѡ прѡмиенити, пѡшли аспри; сада мѡжемо ѕзети ектиниѡ.

И Богь те весели.

Оп. На врху по сриједи турски печат.

19.

Гашпар Пшеничић и Јурај, поклисари Клишки, пишу кнезу Дујму у Клис и властели клишкој, да су задржани код паше босанскога. У Дринопољу уторак пред Св. Миховилом.

С двора: Да се да ѕ Клис.

Племенитомѕ и разѕмномѕ кнезѕ Дѕимѕ и свим властелем клишким.

Племенитомѕ кнезѕ Дѕимѕ и свим властелем. Како братѣки нека знате, како нас посласте санџакѕ Хрцеговионе, промини каша? дѕг, оставише нана башѕ; босанског и нас немѕ придаше говоре када се ваpош харачи, да се град ѕзме; сада каша гре на град ви знате, ча чините, или стѣедан баши вам како и Поличам; за се не знамо, хоће ли нас задржати, али не задрже. Писан ѕ Дринополѕ вторак прид светим Миховилом. Тѣбран се поволно францом и Бог вас весели.

Гашпар Пшеничић и Тѣбран.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 30. septembra 1907. Бр. 18.
God. DUBROVNIK, септембра Br.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

Ђуро Марић, надучитељ.

II.

Пустимо за час уча нека на својој сиромашној постељици сниjева слатке снове о љепшој будућности, а пренесимо се мислима на подножје гордог Ловћена, гдjено му изданке морски запљускуjу вали.

Прошетамо ли се по тамним и уским градским сокацима, чућемо како умилно трепери зрак од силног титраја струна и jезичаца музичких инструмената.

Не плашите се — ниje тужна мртвачка корачница, него су весели звуци француске полке и српске „Битољке": ниje спровод, него весела игранка.

Ако нас пусте да завиримо у велику, осviјетљену и окићену салу, прије него ишта видимо, оћутjећемо топао ваздух, измиjешан са милиjунима парфемских атома и неприjатном угљичном киселином, па, ако нијесмо томе навикнути, могла би нас ухватити несвjестица.

Немоjмо сустати . . . напријед, и тамо су чељад, која све то сносе, па можемо и ми.

Завиримо с врата. Видимо велику салу, дупком пуну. Около ње, на меканим фотељима, посjедале мамице, па се тихо разговараjу: оговараjу. По лакованом паркету гибље се вртоглавом брзином сила божиjа бијелих свилених сукања и црних мушких фракова.

У колу ватрених играча и зајапурених играчица опазићемо један пар, који сврћа свачиjу позорност и изазива много злура-

дих опазака. Једно је млада учитељица, изабраница нашег уча, који у својој самоћи сада задовољно хрче.

Учитељка је врло пријазне ваништине, висока као јела зелена, широког пјесничког чела, ватрених сањалачких очију; згодно удешена фризура поносито кити њену малу и паметну главу, а блуза, окићена народним везовима, покрива њене обле, пунане груди, у којима мало бржим темпом куца младо и невино срце.

Играча не познајемо као ни већина присутних гледалаца и играчица, јер је странац. Де, да пратимо тај млади пар, не били смо се с елегантним и младим господином упознали.

Престаше се двораном разлијегати звуци француске полке, а заори се буран пљесак гледалаца. Играчи нуде руке својим играчицама и живахним корацима крећу се око дворане, ћеретајући својој играчици, која се умилно осмјехује, о свему и свачему.

Пустимо их нека уживају, ако то уопће може бити уживање, а слушајмо, што говори млади, непознати странац учитељки.

Прича јој своје „житије": јединак је богатих родитеља из Босне. С одликом је свршио гимназију у Сарајеву, а филозофију у Бечу. Народне воће су му сада повјериле знамениту мисију, па ради тога путује по српским мјестима. Родитељима о том није, разумије се, ништа рекао; зато му је мајка рекла, да се нада да ће „само други" кући доћи. Овдје се мислио задржати само ноћас, а сутра преко границе за својим послом. Пошто му нијесу још стигле инструкције, сачекаће их овдје.

Жао му је, што као увјерени антиалкохолиста не смије госпођици понудити чашу пива, а хладна пића могла би јој нашкодити, што би му неизмјерно жао било.

Говори и даље, али не ћемо да будемо индискретни.

Учитељка, сва блажена и сретна, осмјехује се на пријазне филозофове ријечи.

У то проће одмор. Музика силно засвира мађарски чардаш — тà у доба смо ресолуције.

Игра се наставља до зоре, када играчице, праћене од својих играча и мамица, одлазе кућама, да се одморе од пријатно и тешко проведене ноћи. Учитељку, разумије се, прати филозоф, што му је добро дошло да дозна њезин стан.

* * *

На градском торњу избијају 7 сахати. Учитељичина мајка тихо улази у собу своје кћерке. Срце јој од милине пуца, кад виђе своју јединицу како мирно спава с анђеоским осмјехом на руменим усницама. Тихо јој се приближи и врео, мајчин пољубац умокну о блиједо лице младе дјевојке. Очима прене, главицом затресе, преврне се на десну страну и буновна проговори:

— Пусти ме, мајко, нешто лијепа сањам.

— Устај, рано, вријеме је: сада ће дјечица доћи.

— О, да, та досадна служба! Ради те тврде корице круха морам прекинути своје златне снове! О, жалосна судбино!

То рекавши, ћипи са своје мекане постељице и почне се облачити. Мајка јој донесе бијелу кафу и земичку круха. Она два пут сркне каве, устане иза стола, узме своју шарену торбичицу и отварајући врата, суморно рекне:

— Збогом, мајко!

— Збогом, душо! Зар нијеси слатко ручала?! Што си тако суморна моја голубице?

— Ништа, мајко!

Мајка затвори врата, заврти главом и у себи рече: „Јутро послије забаве!"

* * *

Кад је учитељица изашла на улицу, хладан, јутрњи вјетар обгрли њено младо лице, које онда доби руменију и свјежију боју. Лаганим кораком, погнуте главе, дубоко замишљена кораца својој школи.

— Слуга понизни, милостива госпођице! — зачује се у њезиној близини.

Подигне своју главу и у близини опази филозофа, елегантно одјевена, неиспавана, са осмјехом на уснама.

— Добро јутро, г. филозофе!

— Како је милостива провела ноћ?

— Врло лијепо, господине! А Ви?

— Врло слабо, госпођице! Нијесам ни ока склопио.

— Чудим се! А били сте тако уморни!

— Немојте се чудити. Нешто утисци синоћње забаве, нешто моја мисија, не дадоше ми мира.

— Вјерујем, господине! Како Вам се допала игранка?

— Красно, госпођице, остаће ми вјечито најљепшом успоменом мога живота!

— Па Ви сте и љепших забава видјели.

— Дакако, да јесам, али на свим тим забавама нијесам видио нешто, што сам на овој видио.

— Сумњам, господине, да се овдје може видјети нешто љепше, него у Сарајеву и Бечу. Што би то могло бити?

— Ви, госпођице!

Учитељица још више поцрвени, ђаволски се осмјехне и рече:

— Ви ласкате! због ом!

— Не ласкам, госпођице. Куда тако журно?

Учитељица није могла чути задње питање, јер журним корацима, уздигнуте главе, насмијана лица, одјури својој школи.

* * *

Кад је учитељка ступила у школску собу, зловолљно почне пребирати школске текстове и своје преправе. По лицу јој се види, да јој је све досадно, па и она насмијана лица невине дјечице и њена служба и њен живот и све . . . све.

Кад се иза сваке клупе видио потребни број дјечијих главица, учитељка почне предавање. Њој, којој је то била најугоднија забава, јутрос то не иде од руке и ако се сили, да не би проницаве дјечије очи прочитале са њена лица тугу и муку, која јој срце и груди раздире.

Пошто се увјерила, да не може даље, даде дјеци да пишу, а она сједне, наслони главу и дубоко се замисли.

Тако би била и 11 сахата дочекала, да је одједном не прене тихо куцање на вратима. Лијено подигне своје суморно чело и рече:

— Слободно!

У школску собу, са качкетом у руци, торбом о рамену, ступи листоноша.

— Два писма за Вас, госпођице.

— Хвала лијепа.

— Слуга понизан — рече листоноша и одјури.

Учитељица махинално прихвати писма, стане разгледати адресу, па пошто не познаје рукописе, дохвати нож и брижљиво разреже обвоје.

Баци летимичан поглед и прочита потписе. Једно је писмо од учитеља, а друго од филозофа.

Филозоф, финим рукописом и још финијим изразима, отвара своје срце, које су ранили жарки погледи госпођице учитељке, а учитељ јасно, кратко, просто јавља јој своју жељу, да ступи у брачни живот.

Пошто их је прочитала, почне упоређивати писма и њихове ауторе. Налази грдну разлику. Не треба јој дуго мислити.

Махинално дохвати визит-карту из елегантне кутије и хладним ријечима саопћи учу, да је његова жеља неостварљива, и моли га за пријатељство као до сада.

Визит-карту и учово писмо стави у бијели, повећи обвој, напише на њ адресу, затвори и даде дјетету, да однесе на пошту.

Филозофово писмо пољуби, и брижно спреми у „њедарца крај срдашца", да на њ послије одговори.

У то градски сахат изби једанаест. Учитељица пошаље дјецу кући и весела, журним корацима оде својој мајци.

Не ћемо је даље пратити, да је не бисмо опет видјели са филозофом и чули њихов разговор.

KRVARINA UOČI SV. IVANA.

V. Cippico – Gruž.

Sunce tek utonulo u more. Cijeli je dan palilo kô živa vatra, a sada je vrućina malo popustila i može se odahnuti. Vjetrić pri zapadu sunca pirnu i nosi po ubavom zalivu sjetnu pjesmicu. Cjeluje blagu prirodu, penjuć se sve do vrh zelenih brežuljaka.

Tajinstvena nastaje večer!...

Zaljubljeni snivaju slatki san. Očarani nekim nepojmivim raskošjem gledaju u daleko more, gdje se gubi misao. Ali slatka nada lagodi srcu i probuduje čežnju, koja duši godi, kô sitna rosa mladom listu. Prvi je sumrak, i obližnji otočići gube se u mračnoj tišini, a iz gore dopire miris raznovrsnog cvijeća, smilja i kovilja. Armonija cijele prirode uz morsku svježinu u toplom mirisavom vazduhu bûdi čuvstva i obavija čarobno svako biće, a misli lete u naj dalje nebeske sfere, pa nehotice posegnu daleko... u vječnost.

Te čarobne večeri zaslave kasnije na seoskom zvoniku zvona. Pred crkvom zapalilo se do desetak svjetnjaka. Cijelo se selo okupilo, starci posjedali odalje i pilje u vatru. Djevojke šetaju, a momci se za njima rote i dobacuju koju šaljivu. Odraslija djeca preskaču vatru i zazivlju sv. Ivana u pomoć. Svijetlo vatre daleko dopire i rasvjetljuje površinu morsku, po kojoj se šuljaju mali čamci. U jednom se voska ugojen mladić gospodskog roda. Tužan je. Crne, bistre oči, pune čuvstvenog izražaja upiljio u more, a na mladom, ali ozbiljnom licu opažala se neka sjèta. Čelo naoblačeno odavaše veliko nezadovoljstvo. Veslima samo što probija more i čamac tek se miče. Nebo je modro i puno zvijezda. Večernjica zapala a mladi mjesec iza brda ističe. Sa vesala cure kapljice morske, a ribice vrcaju po površini i po moru kao da se biser razlijeva. Udubio se u neugodne misli.

U gradu je učio, pa na jednom omrzla mu knjiga, jer mu gradski život dodija i kao da mu sve zaudara neugodno.

Pobježe.

* * *

Seoski život prija njegovoj mladoj naravi. Ovdje mu sve ružičasto, zdravo i milo. Ali seljani mrze pleme, iz kog je on niknuo. Kriva tradicija dugih vijekova uštrcala u krv žuč mržnje i osvete. I to mu je jasno, ali ne haje. „Tako je odlučeno, tako mora biti."

Tako mu je bilo ocu a i djedu. Samo u svom zavičaju bijaše ini život. Stare *pergamene* gospodskog roda odbaciše, niti su se više za njih brinuli. Prošlost je progutala stare povlastice i oni dragovoljno sve zaboraviše.

Ponoć se primiče. Svjetnjaci pomalo dogorjevahu. Mnoga su čeljad pošla. Momci zapjevaše, djevojke će vrcem svaka svojoj kući.

Čamac se mladog vlastelina primakne sve do na *muo*. Podigne oči... Pogledaju se... Ona brže korakne, da njezina drugarica ne bi što opazila.

On zavesla svom snagom natrag. Zadrhta i ruke su napregle svu silu. Čamac kao da leti niz more, mirno kô ulje, te je lako naprijed hrlio. Nego nakon velikog napora omalaksa, te malo po malo prestao veslati. Čamac je još sam dalje križao pa se najednom ustavi. Mjesec visoko poskočio, a zvijezde prosute po cijelom nebu trepeću. Jedna se kao grom zaleti i nä, u more će potonuti. Zvona se još uvijek čuju, nego je on daleko i zvuk sve slabije do njega dopire. Vjetrić mu hladi ražareno lice. Ali ona tajna moć, što ga iz grada amo privukla, sve ga to jače k njoj priteže. U njemu je život, veselje i zadovoljstvo. Izim nje nema ništa za njega na svijetu, a ona je njegov ideal. Poletan, mlad i iskren zaljubio se. Njegovi i njezini strašno se mrze; ali za to on ne haje. Samo što se drugi oko nje vrza, a brzo će je isprositi. Ona ga istina ne ljubi, ali su mu njezini skloni. Što će biti?...

Zdvojno pusti glavu na prsa i očima bulji nekud daleko... daleko!...

Što da radi? Da bježi u svijet? Dà, hoće da bježi; ali da je prije vidi, pa da joj kaže svoju namisao....

Camac se pomalo okrenu prama selu i lagano se primicao.

* * *

Ciče eno zora. Zvijezde gube svjetlost. Mjesec skroz poblijedio, a selo kao da se kupa u nekoj plavetnoj svjetlosti. Nova zora zaokupi u svoje krilo cijelu okolicu. Hladan vjetar dunu i jačom brzinom tjerao čamac prama selu. Nà, sad će pod selo. Udari o kamen. On se strese i prenu.

A na bijeloj kućici, čak do mora, otvore se vrata. Mlada djevojka pogleda na more i vrisne.

— Ružo!

— Lujo! za Boga.

— Ne plaši se. Sada je čas. Nešto sam naumio i htio ti reći.

— Ali moji! On?... Uvijek se okolo navija. Kada sam se noćas povratila, vidjela sam ga. Iz očiju mu vatra skače.

— Još je rano Ružo! Svi spavaju.

Iskoči iz čamca odvažno i uljegne kroz vrata.

— Ružo! odlučio sam otići u svijet. Meni u selu dalje nije ostanka. Moji se protive, a tvoji me mrze. Mrzi me i selo, u kome jedinom moja sreća pliva. Ne mogu ti kriti. Bez tebe moj život bio bi pust i nesretan. Odoljeti ne mogu.

— A Lujo!

— Matere moje mlijeko njihovog je roda. Pomiješano je od stotinu godina. Nema razloga da mrze na svoje. A ljubav nije nigda tuda. Ona spaja cijelo ljudstvo. O njezinoj niti visi zadovoljstvo cijelog svijeta. U njoj se kupa raskoš života i cvate slast u ovim tužnim zemaljskim okovima.

Čeznem samo za ovim rodnim pragom. Sve bi sile uložio da mu pomognem, a oni me mrze i moram bježati!...

— Ne, Lujo, tebe niko mrzjeti ne može.

— Druge nam pomoći nema Ružo! Idem da jednoć mogu usrećiti tebe i sebe.

Ona mu pogleda u oči. Iskren je, odvažan i dobar. Smuti se.

Na istoku crvenilo se nebo kô plamen. Jutrnji morski vazduh i opojni njegov miris okrjepljuje opet život. I nada se povraća, a u nadi sreća, koja se ipak nigda dostignuti ne može.

Ali ona krijepi i olakšava stege, u kojima je spućen cijeli svijet.

Željno se gledali, a vedrina jutrenje zore odrazivaše im se na licu i očima.

— Lujo! moji će me njemu dati.

— Ne daj se, odbi srčano neljubav. A ja opojen tvojom odvažnosti brzo ću prekrčiti put.

— Tebe jedinog, tebe jedinog, Lujo! — Blaženstvo proleti joj cijelim tijelom i pade mu u naručje.

On joj cjeluje vranu kosu i njezino mlado čelo kao nebo vedro.

Nešto šušnu. Vrijeme je.

— Zbogom, Ružo!

— O Lu....

Sijevnu. Puče puška i on se sruši na zemlju. Hitac ga pogodio u srce.

Ona vrisnu i zakuka: Proklet bio krvniče! Nesretna kukavico! i onesviješćena pade do žrtve...

A vani ističe sunce; rasvijetlilo sve naokolo. Paščad poče po selu štekćati. Čoban tjera mali i veliki zub na pašu. U bližnjoj bašči cvrkutaju tičice, selo se budi i oživljuje, a morski talasi poje nesretnu ljubav i žrtvu krvarine.

Још једна нештампана пјесма P. A. Kazali.

Игуман **Корнилије Павасовић.**

У манастиру Крци, августа 1907.

Читајући у 15. броју уваженога „Срба" биљешку: *Jedna neštampana pjesma P. A. Kazali* сјетих се да је пјесник оставио спомена и о својој посјети у манастиру Крци, те је у лијепој једној пјесмици дао израза колико својим филозофским погледима, толико и родољубивим осјећајима.

Пјесмица — коју добротом цијењенога Уредништва приопћујем ниже у вјерноме пријепису — записана је у књизи манастирских посјетилаца руком пјесниковом, уз његов властороучни потпис: „P. A. Kazali G. učitelj iz Dubrovnika".

Колико су се Kazali и два му још велика друга бавили у Крци, није ми познато, јер то нијесу оставили убиљежено, али из утисака, којима је дао одушка у поменутој пјесми, имало би се држати да се је њихово борављење овдје протегло барем за који дан. Не може се претпоставити, да и пјесничке душе могу за мало само часова окушати и асимиловати сву ону силесију сласти што им их једна чаробна природа пружа.

Па не само „cielost gizdave naravi", него је пјесника занио и „duh", који је нашао у овој „samoti" толико, да се он са доста топлине моли Богу еда стабло његово „razsadi i razplodi po svietu svemu"; а заиста и за поимање тога духа, као и за правилну оцјену његове благотворности у свијету, није зар ни пјесницима довољан посве кратак рок. Биће, дакле, да се је Kazali мало дуље бавио у ман. Крци.

Који и какав је тај „duh", што га је он овдје нашао, а с којег би — кад би потпуно овладао — и „jadna naša domovina boljeg sunca zrake ugledala" — пјесма нам не каже. Они који боље и темељитије познају мисли, тежње и осјећаје пјесникове, боље ће га, вальда, и разумјети, а ја бих могао само нагађати.

Не домишљам се ни које је то „lice Muža, što je pustoš ovu razsvietlio". О коме он то мисли и на кога циља?

Можемо вјеровати пјеснику да му је тешко падала на душу помисао на одлазак из Крке. Друг његов на путовању, Божидар Петрановић, потврђује нам то овијем записом у истој књизи, на истоме листу и у исти дан:

Нигда с' веселили нисмо овако
И већъ намъ валя растати се горко;

а и то весеље мора да је потрајало мало дуље, иако се је њима ето учинило да је брзо прохујало.

Једну нетачност у биљешци 15. броја „Срђа", која је могла настати само с нечиткости дотичнога имена, биће слободан овдје исправити.

Кад се зна да непосредно за пјесниковим потписом под пјесмом има потпис: Giuro Dr. Pullich Upravitelj Gymnasia Zadraskoga (?), а за овим горе цитовани запис уз потпис: Д.ръ Божидаръ Петрановићъ, па испод тога још и овај запис:

Не заборави домородност, да те Бог не заборави са потписом: G. D. Pullich Dubrovčanin; те кад се промисли да су већ четврти дан након што су се убиљежили у књигу посјетилаца ман. Крке, Kazali и Петрановић били у ман. Крупи и убиљежили се у књигу (записи у Крци су од 21 септембра, а у Крупи од 25. и. м. 1860. године), онда се за стално има држати да онај „Gj. Bilić" — за којега се у биљешци вели да се не зна ко је, али се мисли да је био неки калуђер, у пратњи оних двају одличних путника — није нико други него, као трећи им друг, познати директор Пулић, о коме сам се и ја, још као дијете у задарској гимназији, много добра наслушао. Њих сва тројица заједно пошли су из ман. Крке у ман. Крупу. Вриједно би било само знати, јесу ли том приликом, прије или послије, они посјетили и трећи српски манастир у Горњој Далмацији — *Драговић* код Врлике; као што не би било на одмет знати и сврху тога њихова путовања.

Пјесма гласи:

Za što m' ovdie zanehunja (?) duša
Kada mislim o odlasku mome?

Jerbo ovdie svaku sladost kuša
Što se želi u žitju ljudskome.

Nju samota, nju priroda vabi,
Nju mi cielost gizdave naravi,
Nju mi sunce, nju mi uzduh grabi
Što predvorje raja joj objavi.

Al najveće jer nam lice Muža
Što je pustoš ovu razsvietlio
Prekazuje da Bog sviežih ruža
Samo ovdie bez drače je svio.

Jeda Bog da da po svietu svemu
Razsadi se stablo i razplodi
Po tom duhu što vlada u njemu,
Što iz neba sama se razvodi. —

Tad će jadna naša domovina
Boljeg sunca zrake ugledati,
Kad upozna svakog svoga sina,
Kad jednako bude svakom mati.

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

(наставак)

Љубомир Нер. Влачић.

По смрти сердара Јакова 29./5. 1749. за малољетства старијега сина његова Андрије постављен је за вицесердара рођак Андријин: Francesco Busi. Дана 1./10. 1754. Андрија бијаше опроштен скрбништва и именован неодвисним сердаром. А кад Андрија премину 28./3. 1774., постаде сердаром малољетни старији син његов, Јаков, под туторством стрица Јосипа. Мало времена послије тога Јаков умрије, те 8./10. 1774. малољетни Gaetano, други син Андријин, бијаше именован сердаром под туторством стрица свога Јосипа, који по смрти Гајетановој 20./7. 1784. постаде сердаром, а 30./5. 1791. пуковником. Смрћу овога пуковника г. 1811. изумрла је римокатоличка породица Бузи.

* * *

Сердар Андрија, син витеза Јована, како смо прије видјели, умр'о је без порода. Јованов брат Филип, капетан војничке посаде на Звонограду, имао је два сина: један од њих, за име којега нијесмо могли сазнати, погинуо је у бици на Улцињу противу Селман паше херцеговачког; други син Филипов звао се је Дамјан и имао је три сина: Лазу, Јована и Илију, од којих се је доцније развила велика породица — grossa famiglia — и од којих потичу данашњи Синобади. Лазо је имао синове: Трифуна и Митра, реченог Мију. Доситеј, који је учитељевао 1760.-63. г. близу цркве св. Ђорђа код куће Синобадове, спомиње Трифуна, сина Лазина и синове његове Пану и Ђорђа.[1] Ђорђе је из тежачке куће своје пошао у Скрадин и стао у трговини српског добротвора Бована,[2] гдје је, радећи, стекао велики иметак. Ђорђо

[1] Срп. Књ. Задр., књ. 8 с. 18 и 19.

[2] Арх. Зелић: „Јован Бован" год. 1859. Задар.

је био угледна особа. Био је један од четрдесеторице народних представника на Српском Правосл. Црквеном Сабору у Задру 1809.[1] Ђуро је имао сина Шпиру, који се ожени са римокатоликињом. Неколико дана послије смрти роди му се син, којега мати крсти у римокат. вјери, надјенувши му име Шпиро. Од овога родио се је Антоније, прије сундбени канцелиста у Дубровнику.

Год. 1813. нов. 1., кад су Аустријанци опколили книнску тврђаву и кад је француски заповједник са својима одбјегао, у тврђави остао је Шпиро Синобад, унук Илијин, а праунук Дамјанов, са својима вјерно борећи се, као што свједочи слиједећи спис:

„Knin p.mo 9.mbre 1813.

Certifica il sottoscritto, che il panduro Spiro Sinobad della compagnia di Knin s' è conservato fedele nella diffesa del forte di Knin, che à fatto il suo dovere ed è sortito con onore con la guarniggione.

L. S. Il Coll.o Comand.e de' Panduri
Mic. Nachich.

(Книн 1. новембра 1813. Потписани свједочи да је пандур Шпиро Синобад остао вјеран у обрани Книнске тврђаве, да је учинио своју дужност и да је изишао часно с посадом. — Пуковник Заповједник Пандура. Мих. Накић).

NB. Испод ове свједоџба на француском језику потврђена је вјерност и јунаштво Шпирино. На свједоџби је потписан: Damarey Commandant D' Armes, покрај потписа ударен је печат истога заповједника.

Племе Синобада броји данас преко тридесет породица, које су све православне вјере и које све славе крсно име св. велико мученика Ђурђа.[2]

[1] Срп. Далмат. Магазин 1870-71. с. 8.

[2] Сељење је Синобада у Далмацији један од многобројних примјера сељења Срба, каснијих вјекова из Босне и Херцеговине. Они су населили много на пола опустјелих крајева и села у оном дијелу Далмације, који су по свједочанству Луција (Лучића) звали Хгватском, као на пр. Пољица (дио њихових племића и другог становништва), а и у оном дијелу на обали, који се у ужем смислу звао Далмација (грчко-римска). Те је Србе позивала често Млетачка. Они су признајући млетачко господство бранили с пријашњим становништвом Далмацију од Турака а бјеху донијели собом чист **„Босански“**

Б. Старински грб.

Сличан грбу херцеговачкоме, најстарији грб породице Синобадâ находи се у Кодексу означеном бројем 1630-31 у градском музеју у Млецима. На њему нема никакова датума. Највјеројатније може бити, да је ова фамилија добила свој грб и прије него ли је прослављена јуначким дјелима витеза Јована, а то би се могло закључити из списа 7./8. 1827. (A. M., бр. 34) гдје се вели: „Corre quasi un secolo che la famiglia Sinobad, abbandonando tutte le sostanze che possedeva nel paese ottomano si ridusse con numero considerabile di Morlacchi alla pubblica divozione e conseguì nel tempo stesso la gran sorte di qualificare con azioni valorose le primizie del suo fortunato vassallaggio. Grata non meno c e generosa volle farsele conoscere in quei medesimi principi la grandezza, poichè *con le ducali 1648. 12 agosto li abbracciò come figli*, e graditi i sagrifizi del sangue, che avevano già sparso per le pubbliche glorie, prese con se stessa un sacro impegno di sempre proteggerli, di conservare ne' posteri la loro memoria e di concambiare in ogni tempo con paterna predilezione le rimostranze della loro fede. — Senza scorrere quella lunga serie d' impieghi ed operazioni ben distinte che vivono in tante carte registrate e senza nominare ad uno ad uno i tanti soggetti, che hanno voluto farsi vittime alla pubblica maestà, basta fissar l' occhio nelle carte medesime..."

(Већ је прошао мал не цио вијек, да породица Синобад запуштајући све своје имање у Турској призна са угледним бројем саплеменика млетачко господство и да се довине до велике среће да одликује јуначким подвигама почетак свог честитог поданства. Величанство оних истих владара хтједе да се искаже и харним и благодарним, јер их дуждевим писмом 1648. 12. августа загрли као синове, и захвално за жртве крви, коју су већ били пролили за државну славу, обвеже се само собом на свету дужност, да ће их свеђ штитити, да ће код потомака чу-

---

језик онда, кад је он по Далмацији био покварен тако, да је језусовац Касијо (Cassio) у првој половини XVII. вијека превео римски ритуал изричито на тај босански језик. У народној предаји још су у много крајева живе предаје о овом сељењу из Босне и у неким се мјестима ови новији становници још разликују говором од старијих.

вати њихову успомену и да ће у свако доба очинском љубављу одвраћати очитовања њихове вјерности. — А да се не прегледа онај дуги низ служби и подвига одличних и особитих, које су садржане и забиљежене у толиким списима и страницама, и да не буду именоване појединце толике личности, које су хтјеле постати жртвом млетачкој држави, доста је само прегледати исте списе . . . .)

Можда је ово грб капетана Митра Синобада, о којему Качић пјева:

„Njemu dužde mrtvu plaću daje
Svjetlo perje od zlata medalje . . .
. . . . . .“

У пољу црвеноме находи се крива сребрна са позлаћеним балчаком сабља у десници руци, која је одјевена у рукав модре боје. На десно при врху: звијезда; испод мача: полумјесец окренут доље. Испод грба стоји записано: *Sinobad di Knin.*

T. de Pellegrini, уредник аралдичког листа у Млецима: „Bollettino araldico“ описао је грб овај овако: „Arma della famiglia Sinobad di Knin = di rosso, al destro chero vestito d' azzurro tenente una spada antica slava d' argento, manicata d' oro, accompagnato da una stella in capo, e da un crescente riversato d' oro in punta. — Questo scudo trovasi nel Codice 1630-1631. Museo Correr Venezia, e vi si aggiunse: Elmo da torneo e svolazzi azzurri e oro, rossi e argento, come insegnano le leggi araldiche.“

(Грб породице Синобад из Книна = Црвено [поље], у десној руци одјевеној у модру, која држи стару словенску сабљу сребрну, урешену златом, на врху грба звијезда и [полумјесец], који расте, окренут [доље] позлаћен на врху. — Овај грб налази се у Кодексу 1630-31. у музеју Корер у Млецима, и надода му се: Кацига за турнир и уресни окрајци модри и златни, црвени и сребрни, како прописују харалдички закони“).

Б. Посебне црте.

а) Синобади од праве лозе.

1. МИТАР.

Да је у породици Синобадовој и прије витеза Јована било јунакà и бораца̂, који су војевали за крст часни, а у корист

Млет. Републике, видјели смо из списа бр. 34 A. M. 2./8. 1727.), а сазнајемо и из писма проведитора Д. Моћенига од 5./9. 1684. (A. S. l' unico; c. 36), у којему овај за Јована вели, да иде за примјером з а с л у ж н и х својих п р е д а к а (seguendo l' esempio de' suoi benemeriti Maggiori).

Који су то пак били заслужни преци Јованови, о томе немамо при руци писмених свједоџаба. У народноме предању остала је једино успомена о сердару Митру Синобаду и његовим јуначким дјелима, почињеним од 1645. г. у котару задарскоме, поглавито при освајању Земуника и у бојевима код Гламоча. Качић потврђује предање народно о Митру слиједећим стиховима:

„Jedan bješe mlađan kapetane
Po imenu Mitar Sinobade.
Često junak na vojsku iđaše
Robi turska sela i varoše,
Ne bje nigdje boja ni megdana
Bez viteza Mitra Sinobada,
Često turske glave odsjecaše
Od Glamoča roblje prevođaše.
Njemu Duždе mrtvu plaću daje:
Sv'jetlo perje od zlata medalje.
Neka mu je dika i pohvala
Pred gospodom turskom i latinskom!"

Митар је одиста имао бити отац или стриц Јованов. Умр'о је свакако прије 1684. год., пошто га ни млетачке ни задарске Архиве списи од 1684. г. унапријед не спомињу.

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

(nastavak)

Ivan Pivčević.

GLAVA IV.

Propast Poljicâ.

1. Prvo francusko vladanje. — 2. Drugo austrijsko vladanje. — 3. Drugo francusko vladanje. — 4. Treće austrijsko vladanje.

1. — Godine 1805. zarati gotovo cijela Evropa protiv Napoleona, koji je od prostog vojničkog časnika postao carem francuskim. Njega ne ostavi ni sada bojna sreća, pa dne 2. prosinca potuče tako strašno svoje neprijatelje, da mu je Austrija, osim drugih zemalja, morala predati i ondašnju Dalmaciju, pa su tako i Poljica došla pod francusku vlast. General Molitor imao je da zauzme Dalmaciju i da njom prevremeno upravlja. On je iz Zadra dne 20. veljače 1806. izdao proglas da u Dalmaciji, do novih odredaba, ima ostati sve kako je bilo pod Austrijom.

Molitor je bio i građanski i vojnički upravitelj Dalmacije sve do srpnja, a tada je za gragjanskog upravitelja bio imenovan Vicko Dandolo, a za vojničkoga general Marmont. Dandolo je bio vas opojen novim mislima, te nije trpio ni mletačke ni austrijske uredbe, pa je odmah stao preudešavati upravu Dalmacije prema tim novim načelima. Malo dana iza njegova dolaska došli su k njemu veliki knez Ivan Čović, vikar don Matij Sladojević i kančelir Mihovio Marasović da mu se poklone i da ga zamole, da bi i on potvrdio stare poljičke pravice. Dandolo nije mislio to učiniti, ali im je ipak posve oprezno odgovorio, da ih ne bi prije vremena ozlojedio.

Dandolova je namisao bila odmah rastrojiti Poljica i tako rastrojena pripojiti Spljetu, Sinju i Omišu, ali ga je spljetski

upravitelj Garanjin savjetovao da to ne čini odmah, nego tek kada se po svoj ostaloj Dalmaciji provede nova uredba. Dandolo je poslušao Garanjinijev savjet, pa kada je u listopadu izdao novi red za cijelu Dalmaciju, nije dirao u Poljica. Taj novi red imao je stupiti u krepost s 1. siječnja 1807, a da se i Poljičani na nj priviknu, naredio je Garanjinu da se stavi u pregovore sa uglednijim Poljičanima.

Dandolo je megjutim već prije bio izdao naredbu da se po cijeloj Dalmaciju dižu vojnici. Ta je naredba u više mjesta izazvala neredâ i pobunâ, a te nerede podupiralo je i rusko brodovlje, koje je krstarilo po Jadranskom moru. Netom su stoga Rusi u proljeću god. 1807. zauzeli otok Brač, Poljičani su počeli gojiti nadu, da će ih taj bratski slovenski narod osloboditi od mrske francuske vlasti. Oni su stoga posredovanjem Andrije Kovačića, starinom Poljičanina, a kojega su Rusi bili imenovali upraviteljem Brača, stupili s njima u dogovore, pa su se odmah po Poljicima počeli držati tajni sastanci za pobunu i dogovorno s Rusima ustanovio se rok ustanku za 15. lipnja 1807. god.

Rusko se je brodovlje megjuto prije ustanovljenog roka pojavilo pod Poljicima već 3. lipnja. Poljičani se nato sastali na zbor u sjemeništu u Prijeku i odlučili su da se pridruže Rusima odmah, pa se preduzele sve potrebne mjere. Jedan dio Poljičana imao poći na brodaricu na Cetini kod Blata, ako bi slučajno Francuzi došli putem od Trilja, a drugi se dio imao pridružiti Rusima i zauzeti zgodan položaj na Strozancu, da suzbije provalu Francuza s te strane. Poslije tih odredaba veliki je knez Čović sa svim stolom, noću 4. lipnja, pošao na rusko brodovlje da izvijesti zapovjednika Sinjavina o odluci zbora, a mali se knezovi razišli po selima da podižu narod.

Megjuto su jutrom istoga dana Dućani oborili iz pušaka na jedan odio od 15 francuskih vojnika, što su pratili živež iz Spljeta u Omiš, i ubili jednog kaprala i četiri vojnika. Dok se to zgagjalo pod Dućama, iskrcali su i Rusi kod Stobreča nešto dalmatinskih ustanika. Netom se je za sve to saznalo u Spljetu, zaputio se je pukovnik Bachelu sa četiri satnije da učini potrebne izvide. Kada je navalio na ustanik dočekali su ga tako živom vatrom, da se morao povući u selo Kamen.

Sjutradan na 5. lipnja iskrcali su Rusi do 400 momaka redovite vojske, koja se bila smjestila na zgodnu položaju kod Strozanca, a Poljičani zauzeli drugi zgodan smještaj na brdu Perunu. Uto su dolazili i Francuzi iz Spljeta pod zapovjedništvom generalâ Lecchi i Teste i pukovnika Bachelu. Stobrečani, koji se juče držali mirno, i oni se danas pobunili, ali ih Francuzi takom žestinom naskočili, da su se jedva bijegom spasli na rusko brodovlje. Popodne oko šest sati stigla su Francuzima pojačanja, koja se smjestila nešto poviše oko izvora rječice Žrnovnice. Sutradan na 6. lipnja navali jedan dio francuskih četa na Poljičane, smještene na Perunu, a drugi dio, provukavši se uvalom Vilar, zaokruži ih straga. Poljičani su se, kojih je bilo jedva pet stotina, muški borili i zadali znatnih gubitaka Francuzima, ali kada su se vidjeli megju dvije vatre kud i kamo mnogobrojnijih francuskih četa, a Rusi im ne priskočili u pomoć, morali su i oni umaknuti na rusko brodovlje.

Vojska francuska razdijeljena na dvoje poče sada da hara Poljica. Jedan dio pogje uvalom Vilar do u Gata, a drugi kroz primorje do u Prijeko. Kroz tri dana sva ta mjesta bijahu na najgrozniji način harana i pustošena. Nije se praštalo ni staru ni mladu, ni muškom ni ženskoj. Što se ne moglo odnijeti ili potrošiti, bilo je uništeno, a nije se štedjelo ni crkava ni grobova.

Na glas o pobuni stigao je iz Zadra i Marmont te je već jutrom 9. lipnja bio u Gatima. Neke od glavnijih pobunjenika odsudio je on odmah, a drugima je imao suditi kasnije vojnički sud. Usve su bila sedamdeset i četiri optuženika, a od tih šezdeset Poljičana. Od tih šezdeset optuženih Poljičana bilo ih je 28 osugjeno na smrt i na gubitak svih svojih dobara, ali su Francuzi samo trojicu imali u svojim rukama. Neki su drugi bili osugjeni, ko više ko manje, na tamnicu, a neki i riješeni, nu i od tih su samo mali broj imali u rukama.

Brodovlje rusko ispod Strozanca zaputilo se je u Omiš i i zauzelo ga, ali su ga Francuzi opet preoteli na 11. lipnja nakon očajne desetsahatne borbe i to pokle je Marmont bio poslao preko Blata, Novih Sela i Zadvarja jednu četu, koja se je nenadno pojavila Rusima i ustanicima iza legja povrh Dinare. Iza toga poraza rusko se je brodovlje odalečilo prepu-

štajući svojoj sudbini Poljica, koja se ne bi nikad ni bila pobunila bez nagovora i nade u rusku pomoć, a te pomoći nije bilo.

Onog istog dana, kada je Marmont stigao u Gata, naime 9. lipnja, javio je Dandolo Garanjinu da je teška kazna što će stići Poljičane, i da je već spravio odluku o razdiobi Poljica. I doista ta odluka nosi nadnevak 10. lipnja, a bila je proglašena odmah sutradan. Njom se ne samo ukidaju sve stare poljičke povlasti i Poljičani se podvrgavaju svima redovnim i izvanrednim teretima i nametima, kojima su podvrgnuti ostali Dalmatinci, nego se još naviješta i raskomadanje Poljica, koje će se ustanoviti kasnije posebnom odlukom. Ta druga odluka bila je izdana na 21. rujna, a njom su se Poljica komadala na troje i pripajala obližnjim kotarima Spljeta, Sinja i Omiša.

2. — Austrija je teško podnosila onaj ogromni gubitak zemalja, na koji je, kako se vidjelo, bio prisilio Napoleon u prosincu 1805. Kada se je stoga našao u neprilici god. 1808., jer se protiv njega pobunila Španjolska, i Austrija mu tada navijestila rat. Netom je stoga Marmont ostavio Dalmaciju, da poteče u pomoć svome caru, stupio je u nju dne 20. srpnja 1809. barun Petar Knežević, da je zapremi na ime Austrije. Knežević nije našao nigdje otpora osim u dva tri utvrgjena mjesta, gdje je bilo francuske vojske, a drugovdje Dalmatinci su raskriljenih ruku ne samo priznavali vlast austrijsku, nego i sastavljali dobrovoljnih četa, koje su mu slali u pomoć. Kao drugi Dalmatinci, poslali su tako Kneževiću u pomoć jednu satniju i Poljičani, koji su se odmah na 25. srpnja bili pobunili. Na nje i na pobunjene Makarane došao je iz Dubrovnika francuski kapetan Guyard, ali sa zlom srećom.

Još prije nego je Knežević stupio na dalmatinsko tlo, bilo je najavljeno javnim proglasom da on dolazi i osloboditi Dalmatince od teškog francuskog jarma i povratiti im sve stare povlasti i pravice(!). Poljičani, oslonjeni na taj proglas, uspostavili su opet svoju knežiju, a to im je odlukom 25. rujna 1809. odobrio i sam Knežević, te još naredio da im se povrate sve travarine i ostale daće, koje su te godine uplatili, a u buduće da imaju biti slobodni od svih nameta, kako su bili i prije nego su potpali pod francusku vlast.

3. — Austriju nije ni ovoga puta poslužila bojna sreća, pa je i opet, osim drugih zemalja, morala povratiti Napoleonu i Dalmaciju. Francuska je vlada sada opet dokinula sve poljičke povlasti i Poljica razdijelila ponovno na troje.

4. — Nedaća, koja je god. 1812. zatekla Napoleona u Rusiji, pridigla je glavu njegovih javnih i potajnih neprijatelja. Austrija uhvati i ovu zgodu da predobije Dalmaciju, pa posla u nju s vojskom generala Tomašića. On je stigao u Knin dne 27. listopada 1813., pa je istoga dana izdao na narod proglas, kojim naregjuje da se u Dalmaciji, do novih odredaba, ima nzdržati ono stanje, koje je bilo i vladalo sada za Francuza. I ovoga puta pobunila se je sva Dalmacija i odašiljala dobrovoljnih četa na pomoć Tomašiću. Poslali mu i Poljičani svoju satniju.

Ovoga puta Austrija bila dobre sreće i zadržala Dalmaciju trajno u svojoj vlasti, ali su nasuprot Poljičani bili zle. Koliko se oni mučili i koliko koraka učinili da bi dobili, i ako ne sve svoje stare pravice i povlasti, a ono barem štogod, sve im bilo uzaludno, pa ih eno još i danas rastrojenih.

Svjetski psihijatar prof. Julije Ed. Hitzig.

Piše **Eduard Miloslavić.**

Svake godine nestaje svjetskih učenjaka, ali ih znanost bilježi i pamti. Nove sile niču, tà i njih ista sudba čeka, ali potomcima ostaje ime, ako je djelâ bilo, inače pusta smrt i sama zaborav.

U 69. godini života umrije u St. Blasien na 21. avgusta prvi svjetski psihijatar profesor Julije Eduard Hitzig. Njega treba da smatramo kao pravog utemeljitelja nove psihijatrije. Rodio se je u Berlinu 6. februara 1838.; sin predsjednika akademije umjetnosti u istom gradu. Polazio je universitatske škole u Berlinu i Würzburgu te je aprobovan disertacijom „De ureae origine" na 13. aprila 1863. U njegovo dačko doba psihijatrija je stala na veoma slabom stepenu, ne imajući svoje znanstvene baze. Pošto je bio nekoliko godina privatnim docentom na berlinskoj universitati, bi pozvan kao upravitelj ludnice u Zürich a godine 1879. u Nietleben kod Halle i istodobno kao profesor medicinskog fakulteta u gradu Halle. Ovdje imenovan je godine 1885. upraviteljem klinike za psihijatriju i živčane bolesti, koju je on utemeljio kao prvu u Njemačkoj. Ta je klinika bila sagrađena 1891. god. po idejama i planovima Hitzigovim. Odasvuda su hrlili stranci da ga čuju i slušaju, i Halle dobi svjetski glas. U ono doba, kada je kirurgija pod Billroth-om počela cvasti i napredovati, pa paralelno sa radnjama Teodora Meynerta o arhitekturi moždani, počeo je Hitzig svoja eksperimentalna i klinična ispitivanja, koja su mu podala časno i besmrtno ime u historiji medicine.

Zajedno sa Fritsch-om ispitivao je razdraživanja (Reizung) moždani, što je služilo kao temelj teoriji lokalizacije motoričnih centruma u moždanima. On opazi naime, da dražeći razna mjesta na površini moždani, razni se skupovi mišica miču, i po ovom je mogao da protumači razne odnošaje izmedu mišica i

moždani i tim otvori široko polje kirurgiji. Godine 1874. izda svoje maleno ali monumentalno djelo: Ispitivanja o moždanima gdje postavi svoju teoriju o lokalizaciji na površini moždani i tim otvori put i internisti i kirurgu, neurologu i fisiologu.

Do tada svak je stajao pod uticajem Flourens-ove dogme, koji je smatrao površinu moždani kao jedan sami organ. Ova radnja Hitzigova dokaže da su moždani kao i njihova površina jedan kompleks organa.

Hitzig napisa još mnogo drugih djela kao: o traumatičnoj tabes, o kirurgiji moždani, o paralisi facilisa, o epilepsiji, o periodičnim psihozama, i razne druge monografije. On je također izdavao arhiv za psihijatriju. Još za njegova života podignut mu je spomenik u klinici, koju je on utemeljio, vodio i svjetski joj glas zaslužio. Imao je dosta protivnika, a i Munk mu je bio jedan od naj većih.

Posljednih je godina silno bolovao od oči, tako da mu je bolest ogorčavala i ubijala posljednje dane. U jednom govoru prošle godine ovo su bile njegove riječi: »Unbesiegt von mei»nen Gegnern, besiegt von dem allgewaltigen Schicksale, das »mich der Sehkraft bereits fast gänzlich beraubte, lege ich »jetzt das Messer, die Feder und das Schwert aus der Hand, »in der Absicht, sie nicht wieder aufzunehmen . . . .«

(Nepobjeden od mojih protivnika, pobjeden od svemoćnog udesa, koji me mal ne sasvim lišio očinjeg vida, puštam sad nož, pero i mač iz ruke, mišlju da ih se nigda više ne latim).

Nije prošlo dugo vremena i on umrije.

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

(nastavak) piše **A. Vučetić.**

Vidjeli smo da je Miho Pracat kao i njegovi stariji i kao rodbina njegove druge žene, Vice, bio vlasnik brodova, pomorski kapetan i trgovac. Iz raznih podataka i izvora znamo za sedam broda, koji su bili ili njegovi, ili u kojim je imao udjela ili karata. Karati su broda sved do današnjeg dana djelovi njegove vrjednosti, koja se dijeli na 24 karata; ako se dakle za gradnju i opremu jednoga broda potrošilo 24.000 zlatnih škuda, tada je svaki karat vrijedio 1000 škuda. To postupanje sa vlasništvom brodova traje u Dubrovniku i drugovdje do danas; a svaki karat može opet biti razdijeljen na dva, tri, četiri ili više vlasnika. Drugi je način dijeljenja vlasništva sistemom dionica od 100, 200 itd. kruna; ako na pr. brod vrijedi 200.000 K a ima se skupiti glavnica za gradnju, izdaće se n. pr. 2.000 dionica po 100 kruna. Karati su na ime vlasnika, a za prijenos vlasništva treba zakonita isprava, što kod dionica bez imena vlasnika ne treba.

Podaci, po kojim znamo da je Pracat imao udjela u sedam broda, jesu stranom njegov testamenat, stranom knjige *Diversa notariae*, stranom podaci Appendinievi i podatak već napomenuti pisca A. L. Ti su brodovi bili: 1. *Santa Maria de Bison* (= Gospa od Šunja); 2. *San Giovanni Battista* ili *La Bellina Piccola* (= Sv. Ivan Krstitelj ili Mala Ljepušasta), 3. *Santa Cattarina* ili *La Bellina Grande* (= sv. Katarina ili Velika Ljepušasta), 4. *Santa Annunziata* (= Sv. Navještenje), 5. *San Giacomo* (= Sv. Jakob). 6. *San Nicolò* (= Sv. Nikola). 7. *Santa Maria de Bisson e San Giovanni Battista.*

Nije ipak stalno da nije prvi brod isto što i drugi i što i sedmi, jer u podacima, u kojim su napomenuti prvi i drugi, može bit da su napomenuli samo skraćeno ime t. j. ime jednog samog

sveca, a za kratkoću izostavili drugo ime; ali ako su imena u podacima svud potpuna, tada broj brodova Pracatovih bješe veći nego sedam.

Od nekih broda po Appendiniu znamo da su bili *karake*, to jest stanovita vrsta broda a od drugih znamo da su bile *nave*, ali taj izraz, nadasve u latinskome, može značiti i sam opći pojam za brod.

Po Appendini-u *La Bellina Grande* ili *Santa Catterina*, Pracatova, bila je karaka, koja je nosila 950 kârâ (kolâ), a *San Nicolò* i *San Giacomo* bile su jednako karake, koje su nosile po 700 kara po istome piscu; po drugim podacima *Santa Cattarina* nosila je samo 600 kara i bila je *nava;* ali možebit da to nije bio isti brod. *San Giovanni Battista* zapovijedao je jednom Nikola Markov Losa; Miho Pracat kupi 23. novembra 1590. dva karata nave *Santa Cattarina* sa 600 kârâ; nju je bio zgradio Stijepo Nikolin Rusko a zapovijedao je Nikola Franov Rusko. Taj je brod bio tada u Gružu. Za ova dva karata Miho Pracat od 23. novembra 1590. do 3. januara 1591. isplati 2151 zlatnih škuda (ili 1531 zl. šk.); ovo je posve vjerodostojan podatak iz *Div. not.*

Te iste 1590. godine imao je Miho Pracat *navu*, koju su zvali *Bellina (piccola)* iii *San Giovanni Battista;* zapovijedao je kapetan Dživo Vidojev, ali u tom brodu imao je dva karata Nikola Pavov Zizini (Zizinouich?) (= Cicinić?), koji ih 17. oktobra 1590. prodade svojoj majci Lukri po *Div. not.* To je bila svojta druge žene Pracatove, Vice, jer je Frano Sagri, otac Vicin, bio oženjen za jednu Cicinovicu.

Miho Pracat imao je već 1551. brod *Santa Maria del Bissone* (br. 1.) i bio je njegovim kapetanom, jer su se te godine 1551., 16. januara vlastelin Stijepo Junijev Gradi i Ivan Marinov Jakomić osigurali za nekoliko dukata (300) trgovine na njemu. Iste godine 24. jula rečeni vlastelin s druga dva opet osiguraše svoju trgovinu na njemu; iz *Div. not.*

On kupi g. 1591. dva karata u brodu *Ss. Annunziata* (br. 4.). Tada su taj brod bili zgradili na Gruškom škaru Jakob Martolossi i Vicko Petrov Jug i prodadoše mu ta dva karata za 1580 zlatnih škuda, za sidro i druge stvari za brod. Taj iznos Miho isplati u nekoliko navrata a posljednji bijaše

od 130 zl. škuda za podpuno podmirenje 16. nov. iste godine; iz *Div. not.*

Što se tiče broda *Santa Maria del Biscione* možemo ipak kazati da je godine 1590. Miho Pracat imao nov brod pod tim imenom, koji je bio zgraden te godine na Lopudu; a ako je prije ove godine bio koji brod pod istim imenom, kako što je bio onaj *S. M. de Bisson*, kojega je zapovijedao Ivan Vidojev i bio iza oluje doveo u Ston 1565. g. to je bio drugi i stariji. Tako isto *San Giovanni Battista*, brod sa ovim samim imenom, bio je drugi stari brod. Ovo je dokazano notarskom ispravom 15. marta 1590., kojom Miho Pracat odreduje da će mješte dotadašnje dobiti iz jednog karata broda *San Giovanni Battista* davati unaprijeda kao zadužbinu bratstvu Gospe od Šunja na Lopudu dobit iz jednog karata onog novog broda *Santa Maria del Biscione.*

Miho Pracat pak spominje na više mjesta u svom testamentu svoj brod *San Giovanni Battista*, dakle više godina kasnije od 1590. godine a ovim je brodom zapovijedao kapetan Đuro P. Balak u doba naspomenuto u testamentu a g. 1580. kapetan Đživo Vidojev. Pracat naspominje i drugi brod 1601. g. koji se bio raspao na Lopudu 1600. g.; osim toga u svom testamentu govori o svojim djelovima u brodovima. Navodi dakle Pracatovi potvrduju uopće ono što smo mi kazali o njegovim brodovima.

* * *

Vjerojatno je, ili je dajbudi moguće, da je Miho Pracat imao karata i u drugim brodovima kao n. pr. u brodovima svojte Vice, druge žene. Znamo da je Vica imala ljudi iz svoje rodbine, koji su bili kapetani i vlasnici broda. Moguće je dakle da je Pracat imao koji karat u *galeonu* (velikoj galiji) *San Lorenzo* od 530 karâ kapetana Ivana Krstitelja Sagri, rodaka Vicina (stričevića); da je imao karata i u brodovima Vicka Skočibuhe, kojega je bila jedna karaka od 1200, druga od 900 i treća od 530 kara. Tako isto i u brodovima Ivana Radova (i to još lakše, ako je ovo onaj kovač, za kojeg se bila udala Mara službenica Pracatova). Ovaj Ivan Radov imao je geleon i navu; moguće je da je imao karata i u brodovima

drugih Lopudana, u rodu s Vicom, kao što su bili Balaki i Krivonosovići, tim više što je Pracat ostavio kuća i baština Vicku i Mihu Balaku, sinovima Vicka Balaka, koji je bio oženjen za Anicu Sagri.

Dobro bi bilo da možemo procijeniti vrijednost svega što je Miho Pracat imao na moru. To možemo na debelo, uopće po tome što znamo koliko je plaćao on i drugi, kad su kupovali karate brodova, te bez pogrješke možemo tvrditi da je imanje Pracatovo na moru vrijedilo nekoliko desetaka tisuća zlatnih škuda, jer je sam jedan brod dubrovački vrijedio od 18 do 24 i više hiljada zlatnih škuda dubrovačkih. Zlatni škud dubrovački, to jest u dubrovačkoj valuti, vrijedio je onda oko godine 1581. 36 grošića dubrovačkih, a to znamo iz jedne notarske isprave.

Istina da Dubrovčani nijesu imali svojeg zlatnog novca, i istina je da u doba Pracatovo nijesu imali svojih kovanih dukata, ni škuda, jer dukati i škudi srbrni počeli su se kovati tek XVIII. v.; ali u vrijeme Pracatovo računali su na dukate i na škude dubrovačke kao da su već kovani; i škudi zlatni, isto kao i srebrni, vrijedili su 36 grošića. (O ovim zlatnim škudima dubrovačkim govorićemo u drugom članku).

* * *

Sad je red da ispitamo jesu li brodovi Pracatovi bili samo trgovački brodovi, ili su se obraćali i u ratne brodove. Treba da ovdje naj prije istaknemo, da su u starije doba i trgovački brodovi bili naoružani topovima i puškama i imali su sv. Barbaru (sprema za prah). To je bilo neophodno potrebito, jer je sved bilo moguće da na brod navale dobro oružani pomorski gusari, nadasve oni sa afričkih obala. Okrom toga prigodom koje pomorske vojne vladari bi unajmili trgovačkih brodova i oboružali bi ih kao ratne i pridružili bi ih svom ratnom brodovlju. Po svjedočanstvu starijih pisaca znamo da su brodovi dubrovački služili španjolske kraljeve i učestvovali u njihove pomorske vojne, ili ih inače služili u ratno doba. Dubrovčani su to počeli još za Ferdinanda Katoličkog koncem XV. vijeka, koji je bio 1492. Arapima osvojio Granadu. Naši su brodovi prevažali iza toga Mauriske iz Španje u Afriku.

Nastavili su službu španjolsku za Karla V., Filipa II. i njihovih nasljednika sve do početka XVIII. v.

Kad je živio Pracat, dubrovački su brodovi učestvovali u vojnama Karla V., i to u vojni 1532. g., u brodovlju Andrije Dorie, kad je zauzet jedan grad u Moreji; 1535. god. u vojni Karla V. pod Tuniz; 1541-2 u vojni na Alžir (trista Vica udovica!)

U ove vojne za stalno nijesu sudjelovali brodovi Pracatovi, jer je njemu 1541. bilo naj više 19 godina.

I za Filipa II. dubrovački su brodovi učestvovali u vojni 1559., pak 1580., kad je Filip II. osvojio Portugaliju, pak 1588. g., kad je bio rat između Filipa II. i Elizabete kraljice Engleske, i kad je ono skupio „Nepobjedivu" armadu od 180 broda. Dubrovački su brodovi učestvovali također u bici kod Navarina protiv Turaka pri koncu XVI. v.

U nekim od ovih vojna Pracatovi su se brodovi obraćali u ratne i učestvovali u pomorskom ratu, kao što smo našli dokazano u notarskim ispravama dubrovačke republike.

Pripovijetka o djevojci bez ruka u našoj literaturi.

Frano Kulišić. — Dubrovnik.

— 1 —

Jedna versija ove, u svim literaturama poznate pripovijetke o djevojci bez ruka, ili bolje, gonjene djevojke, nalazi se u srpskim narodnijem pripovijetkama Vuka Karadžića pod № 33, a natpisom *Zla maćeha.*[1] Mi ćemo ovu versiju saopćiti sada u cjelini, nek čitalac odmah s početka vidi o čemu će se ovdje u glavnom govoriti, a izniječemo pomenutu versiju zato, što su je kao taku označili i istakli A. Wesselofsky[2] i dr. koji su se bavili ovijem predmetom, a koje ne ćemo mimoići u ovom našem članku. Kod nas je u naj novije vrijeme o ovoj pripovijeci izdao prof. Pavle Popović[3] veoma vrijednu studiju, koja nam je za pravo reći naj više povoda dala da se ovom stvari pozabavimo. Vukova *Zla maćeha* ovako glasi:

Bio nekakav čoek vrlo bogat i imao zlu i preopaku ženu s kojom se drugi put vjenčao, a imao je od prve žene samo jednu šćer blagu kao andio, dobru kao kruh, da joj u onome mjestu nije druge bilo, a pri tom bijaše i lijepa kao vila od gore, visoka kao jela, a tanka kao šibika, a rumena kao jabuka i u licu bijela kao gorski lijer. Ali vrag koji vazda o zlu nastoji, potakne ovu maćehu da nije mogla svoju pastorku koliko krv na očima vidjeti, i mnogo bi je puta šćela ubiti ili de obestrviti da je od svoga muža smjela. Jednom dođe zapovijest od cara da svaki ko pušku nosi ide na vojsku, te pođe i ovi čoek, i kad je htio krenuti dozove svoju ženu i zakune je svakijem kletvama da mu čuva šćer da joj se ne bi što do-

[1] V. Vuk: „Srp. Narod. prip. Beč, 1853. № 33.

[2] A. Wesselofsky: Novella della figlia del re di Dacia, Pisa, (Nistri) 1866. str. XI.

[3] P. Popović: Prip. o djev. bez ruka u srpskoj i jugoslovenskoj književnosti. Studija. Beograd. 1906. [Izdanje Kr. Akademije].

godilo doklen se on s vojske vrati; i ona mu se kučka zakune i obeća da će je ljubiti i čuvati kao svoja dva oka u glavi. Kad muž njen otide, ona ti bogme u taj isti čas dozove sluge i naredi im da sjutra zorom odvedu onu sirotu devojku kao u prošetnju u jednu obližnju goru, i kad je u goru uvedu, da je zavedu stramputicama i zbande od puta neka je ubiju i njezine dvije ruke odsječeno do iza šaka i srce da joj donesu, a ako ovo ne donesu, reče im i zaprijeti da će ona to od njih mjesto pastorke uraditi. Ujutro u prosvitanje ustanu sluge i priprave se na put, i otidu te probude devojku kazujući joj da im je gospoda njezina maćeha naredila da je vode u prošetnju, na koje ona sirota ne znajući šta joj se pripravlja dobrovoljno pristane i š njima se uputi. Kad dodu u nekakvu gustu šumu zavedu je kako im je ona bezdušnica naredila, svežu je za jedno drvo i hoćahu je ubiti, ali je stade piska i videći da je prevarena počne moliti, plakati i zaklinjati, da je ne ubiju, ali kad joj oni kazaše kako im je zapovjedila gospoda i da drukčije ne smiju vako da obadva glavom plate, onda im ona opet reče: „Ah nemojte me ubiti, a proste vam moje ruke; evo ih posijecite, a i srce bih vam svoje dala kad bih znala da bih bez njega mogla življeti." Ražali se slugama te joj samo ruke osjekoše a za srce dogovoriše se da odgovore gospodi da su ga putem izgubili, i tako se natrag vrate a nju nesretnjicu onako ostave samu u pustinji bez ruka i bez česove pomoći.

Kad doma dodu, jave gospodi kao što su se dogovorili i ona ih obdari. Ali Bog kao Bog — hvala njemu i slava! — u oni čas u koji su njojzi ruke osječene, učini te ocu njezinu dode u snu nekakav čoek i reče mu: „Vrati se doma ovaj čas, jer je tvoja šćer život izgubila po zapovijesti tvoje bezbožne žene, nego traži u vojsci crna konja bez biljega, bijelu bedeviju bez biljega, ata vrana prijed nejahana i ždrebnu kobilu, i od svakoga uzmi po tri dlake repne, izgori na oganj, pa onijem prahom pospi rane svojoj šćeri, te će odmah biti kao što je prijed bila." Kad se probudi nesretnji otac, vas zabunjen nade sve kako je snio i trči trkom doma. Kad doma upita ženu za šćer, ona mu odgovori da je negde odbjegla i da ne zna de je, no on skoči na nju i na sluge govoreći ako mu ne kažu de

mu je šćer da će ih sve sabljom iskomadati. Žena aša te aša, sluge bogme prepanu se i sve jedno po jedno kažu što je i kako je bilo, te on zapući pred sobom dvije svoje sluge s golom sabljom u ruci, a oni pred njim kazujući mu put dodu u onu goru, kad li nađu đevojku više mrtvu nego živu, nešto od muke bez ruka, nešto od gladi i samotinje a nešto od straha.

Pošto je otac vide zaplaka se pa pade nad njom, a videći je bez ruka posu je onijem prahom od repova konjskijeh, te ona oživlje u oni čas i druge joj ruke iznikoše — ne od mesa, nego od suhoga zlata. Tada on svoju zlatnoruku šćer odvede doma, a ženu priveže konjma za repove i naredi svojijem slugama te je tako odvuku do onoga mjesta đe su mu šćeri ruke odsjekli i onde je konji raskinu, te pasju dušu ispusti.

(Nastaviće se.)

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Die Handlungsbücher der Republik Ragusa. Ein Beitrag zur Geschichte der Buchhaltung von prof. Leyerer. (Trgovačke knjige dubrovačke republike. Prilog historiji knjigovodstva prof. C. Leyerer). To je naslov knjižici, koju je ovih dana objelodanio rečeni profesor troškom trgovačke akademije u Trstu.

Radi predmeta, knjiga vrijedi da je prikažemo čitaocima „Srda".

U uvodu pisac opišuje u kratko Dubrovnik i tumači naziv i postanak grada, njegovu trgovinu sa vlastitim brodovima. Knjižica je razdijeljena u 6 članaka i to: Novci i mjere tadašnje dobe. Mjenice. Knjigovodstvo u Republici Dubrovačkoj XV. vijeka. Knjigovodstvo Compagnie Nikole i Luke Caboge god. 1426. Knjigovodstvo Nikole Miossa god. 1581. Knjigovodstvo Stefana Pavlova Radognichi god. 1581.

U prvome članku bavi se pisac novcima i mjerama Republike Dubrovačke. Tumači kako republika mješte svojih upotrebljavala je u trgovini tude novce to jest mletačke. U drugome članku bavi se sa mjenicama. Tumači „il cambio secco", i „il cambio fittitio." Priopćuje jednu interesantnu mjenicu one dobe:

1553 adi 2 ottobrio in Venetia.

Per questa prima di cambio, a vinti giorni più di uso pagarete a messer Marcantonio Lafranco Modonese oncie vintitre di oro per la valuta de altretanti alla cassa nostra qua consegnati da messer Agostino zauchi Veronese el poneteli a nostro conto, stati sano.

Pietro fulgher fiorentino vostro seruitor
La mansion
A messer Lazaro di Maphei da Gaetta
mercante in Napoli.

U trećemu članku pisac bavi se isključivo knjigovodstvom XV. vijeka u Republici Dubrovačkoj. Tumači, kako je već onda knjigovodstvo u pojedinih trgovaca bilo prama doba dosta usavršeno osobito dvostruko knjigovodstvo (tenitura doppia); tako

da oveći trgovci imahu sve glavne i sporedne knjige kao „Giornale", „Maestro", „Guaderno", „libro grande". Pisac pojedine knjige opisuje a zgodno opaža, da svaka knjiga na prvoj strani nosi natpis, kojim trgovac jamči za istinitost uknjiženja:

† Jezus Maria 1590.

tutte le mie attioni tratto siano sempre a Laudi di Dio padre fig. e spir.o santo e della Gloriosa Verg.e Maria e di tutti li S.ti. e S.te e di Santo Biagio nostro protettore questo libro segnato A di me Benedetto Mar.o di Resti nel quale scrivero tutte quelle facende che faro qui in Soffia si per conto nostro come tutti amici mentre piacerra a sua div. Maesta cosi al dare come all' hauere acio ogni (gi) orno posi dare vero e giusto conto della mia administrazione nel quale libro sono conti et Iddio sia quello che il tutto indirizzi sempre a bene. Amen.

U tri se posljednja članka pisac bavi knjigovodstvom Nikole i Luke Caboge, Nikole Miossa i Stefana Pavlova Radognici (Radonjića).

O trgovačkim knjigama u Nikole i Luke Caboge pisac je mišljenja, da su najstarije u Dubrovačkoj republici vođene dvostrukim knjigovodstvom. (god. 1426.)

Osim naznačenog „uvoda" prva strana počimlje:

Libro di negozio Sign. Nicola e Luca di Caboga anno 1426-1433

1426 Fol. 1

4.	**Compagnia de ser Nicholo e Lucha de Caboga** de' dar per resto posto in libro nuovo segnato di C che de' auer charte (pag.) 1	Duc. 1800. —
R.	**Compagnia de ser Nicholo e Lucha de Caboga** de' auer per resto tanto del quaderno segnato A charte (pag.) 43	Duc.[1] 3600. —

. . . . . .

. . . . . .

Knjige u Nikole Miossa (god. 1581.) nešto su usavršenije i ako je uknjiženje dosta slično kao u Caboge. Tu nalazimo i neku vrst — kako je pisac zove — „Probebilanz". Naj vrijednije za trgovačko knjigovodstvo su knjige Stefana P. Radognici.

[1] Tvrdnja pišćeva da se u trgovačkim knjigama dubrovačkim bilježilo isključivo u mletačkoj valuti, čini nam se da ne stoji, povratićemo se drugom prilikom na pitanje. Ured.

One proističu iz doba, kad je Republika Dubrovačka bila na vrhuncu svoje moći (1586.). Knjige ne samo što su dosta potpune već tu nalazimo i druge omanje račune kao „Dobitka i Gubitka", „Račun Troškova" itd.

Radi njihove znatnosti priopćujemo nekoliko takovih računa, uvjereni da će oni zanimati onaj trgovački svijet, koji čita.

(god. 1586) „Giornalle"

Bilancio del mio libro segnato K per le partite riportate da esso libro in questo che sono in creditto e primo:

Nicoletta guirova nostra serva trati del libro segnato kal 12 resto a hauere Duc 14„ 7 „ 7

. . . . . .

. . . . . .

Capitalle di conto di me Steffano di polo Radognici de hauere addi 28 di maggio Duc. 34.691 „ 17 „ 3 tanti me lo segno creditore il pro e dano trati dalo libro mio segnato K 224 e per lo bilancio di detto libro in questo.
addi primo di giugno Duc 850 „ — „ — sono per la posessione con la casa e cisterna a giupana che mi fo lessata da mio da mio padre preratta da me a mio judito debitor possessioni a guiupana (2) Duc 850 „ — „ —

. . . . . .

. . . . . .

Pro e dano de' dar addi 28 aprile Duc 131 „ 8 „ —
per la provisione a Strozzi di Venezia del Cambiato per b.ne L.or roberto Filippo Strozzi di V.a (33) „ 131 „ 8 „ —
addi primo di luglio Duc 7 „ 10 „ — per resto de salario a Vizza Radumilova nostra serva mentre stette con noi sino si parti como al giornalle al 22 detta Vizza (15) „ 7 „ 10 „ —

. . . . . .

. . . . . .

Dvostrukome knjigovodstvu misli se da je zametak u Italiji negdje početkom XV. vijeka, interesantno je, da ga baš tada *susretamo i u — Dubrovniku.* —*ssi.*

Adamović. *Die pflanzengeographische u. s. w. (Geografija flore Balkanskog poluostrva).*

(svršetak). Piše **A. Vučetić.**

U drugom se dijelu prof. Adamović bavi *srednjoevropskom* oblasti. U nju smješta zalede Hrvatskog primorja s one strane Velebita, cijelu Bosnu, sjevernu i istočnu Hercegovinu, malo ne cijelu Crnu Goru, sandžak Novi Pazar, Staru Srbiju, Srbiju, malo ne cijelu dunavsku Bugariju i mali dio istočne Rumelije, Maćedonije i Arbanije pribrajajući po Dude-u ove zemlje zapadnopontinskoj provinciji srednjoevropske oblasti.

Po piscu ovu provinciju karakterizuju razni hrastovi kao *cer, lužnik, sladun* i *ljutik* koji tvore često prostrane šume a naznačuju je također i formacije šibljaka i raznog nižeg raśća i stepa.

Ističe da su Engler i Drude sporedno i površno kušali da razdijele ovu oblast u zone, a da su Kerner i Wettstein razdijelili austrijske strane poluotokâ u krajine (Gaue), koje odgovaraju zonama, a Beck da je za ilirske zemlje ustanovio ilirsku zonu pribrajući joj na okrajcima druge tri zone.

Ali niko do pisca nije potanko razdijelio zone u podzone i kotare nijedan dio Balkanskog poluostrva. On je, kao i mediteransku, razdijelio srednjoevropsku oblast visinski u osam pojasa, a orizontalno u četiri zone na temelju vegetacionih crta drugog reda, i zone u podzone na temelju crta trećega reda.

Pojasi su ovi: 1. Nizinski, 2. Brežuljasti. 3. Podgorski, 4. Gorski, 5. Predalpinski, 6. Subalpinski. 7. Alpinski, 8. Podsnježni (Subnivalni). Zone su pak ove: 1. Panonska, 2. Ilirska, 3. Mezijska, 4. Dacijska.

Za svaki pojas određuje prostor i visinske granice, karakteristične formacije i biljke uopće, a napose i kulturne, te trajanje vegetacione periode, koja koleba između dva mjeseca (u subnivalnom pojasu) i osam (u nizinskom i brežuljastom), od naj višeg do naj nižeg. Iz osobina pojedinih pojasa navestićemo samo njihov prostor a nešto više o četvrtom, Gorskom pojasu, naj raširenijemu, i koji graniči s našim krajem u mediteranskoj oblasti.

Nizinski pojas ima vrlo mali prostor niz velike udubine Save i Dunava a raskinut je u dvije polovine isponom tla na istoku Srbije i Austrougarske monarhije.

Brežuljasti se pojas (100-600 *m* visine) širi uz donje tijekove dunavskih pritoka, a uz cijeli tijek Binačke Morave, do Čačka uz zapadnu Moravu, uz veći dio Timoka, ima veliki prostor u Bugarskoj izmedu Dunava i gore Balkana, u Tračkoj ravnini na jugu Balkana i čini još neke oaze.

Podgorski pojas (600-1200 *m*) proteže se kroz srednji tijek sviju rijeka u j. Hrvatskoj, u Bosni, Hercegovini, Arbaniji, Srbiji i Bugarskoj.

Gorski je pojas naj prostraniji, jer zaprema tlo visoko od 1200 do 1500 *m* po svim zemljama oblasti, dakle i djelove Hercegovine, Crnegore i Arbanije. Karakteristično je ovdje da nestaje hrastova i svih voćaka i mal ne svih kulturnih biljaka prvih triju pojasa a da se pojavljuju novi elementi i formacije (gorska šuma i gorske livade). Od kulturnih biljaka pojavljuje se još raž, ječam, heljda i krumpiri. Pojedine trešnje i lješnici uspjevaju do u visinu od 1300 *m*. U istoj visini opažaju se pojedini primjerci ljutika *Quercus sessiliflora* u bukovim šumama. Vegetacija traje 6 mjeseca.

Predalpinski se pojas nalazi na gorama, koje nadvisuju 1600 *m*, ali se na gorama istočne Srbije nalazi i niže, na 1400 *m;* ovdje nestaje jelove šume a gornja je granica prestajanja šnma na 1900 *m* poprečno. Pisac nabraja 12 gora, na kojim je mjerio te granice, kao Prenj pl. *(Pinus leucodermis)* 1700 *m*.

Subalpinski pojas pojavljuje se na planinama preko 1900 *m* a katkada i 1800. *m*.

Alpinski se pojas pojavljuje na visini od preko 2300 *m*, za neke zone 2000 *m* i ide sve do 2700 *m*. Tipičan je na Prenj pl. i na Čvrsnici uz kuk Neretve u Hercegovini, na Durmitoru onkraj Pive u Crnoj Gori.

Podsnježni (subnivalni) pojas nije nigdje tipično izražen, jer nijedna gora ne dopire do linije vječitog snijega; neka je iznimka na Rili pl., na kojoj se nalazi firnika (sniježanika), koji izgledaju vječiti.

Zatim pisac prelazi na orizontalno razdijeljenje, na zone. Nas će zanimati naj više Ilirska i nje hercegovačko-crnogorska podzona.

Panonska zona zaprema sjevernu Hrvatsku, sjevernu Bosnu, Slavoniju i sjev. Srbiju; dijeli ovu zonu na dvije *podzone*, na 1. *Hrvatsko-sjeverobosansku*, 2. na *Srijemskosrpsku*.

Ilirsku zonu dijeli u tri podzone: 1. *Bosansku*, 2. *Hercegovačko-crnogorsku*, 3. *Srpsku*. Ovoj zoni pribraja hrvatsku gorovinu Like i Krbave, južnu Bosnu, sjevernu i istočnu Hercegovinu, Crnugoru, Novi Pazar, jugozapadnu Srbiju, zapadnu Srbiju, zapadnu Staru Srbiju i naj sjeverniji kraj Arbanaške.

Karakteristično je od ove zone prevladivanje ilirske bjelogorice, formacije šibljaka, posve osobiti kršni pašnjaci i kršne formacije. Osobito je označuju veliki prostori crnogorice nadasve *Pinus nigra* (crni bor) a na jugozapadu sporadska pojava endemske *Picea Omorika;* pojavljuje se i *Pinus Peuce* (molika) i *Pinus leucodermis* (manika); ima nekoliko nalazišta *Rhododendron* vrsta i jedno *Sibiraea croatica*.

U ilirskoj zoni naj više nas zanima *hercegovačko-crnogorska podzona* kao nama najbliža. Ona je karakterizovana prostorom *Pinus leucodermis*, koji se dijeli na južni i sjeverni. Sjeverna se polovina nalazi duž srednjeg tijeka Neretve; južna je polovina ograničena na naj južniji kraj Crnegore i na susjedne sjeveroarbanaške planine. Ova južna polovica ima još jednu znamenitu osobinu t. j. naj istočnija nalazišta *Pinus Peuce*.

Mezijska zona zaprema istočni dio Stare Srbije, istočnu i južnu Srbiju, južnu Bugarsku, zapadni dio istočne Rumelije i sjeveroistočnu Maćedoniju. Pisac dijeli ovu zonu u dvije podzone: *zapadnomezijsku* i *istočnomezijsku*.

Dačka se zona proteže s krajnjeg sjeveroistočnog jezičca Srbije kroz obalni kraj Dunava u Bugarsku i Dobrudžu. Ona se proteže i na sjeveru Dunava, ali samo jedna nje podzona pripada poluostrvu.

Po ovom orizontalnom razdijeljenju kraljevina je Srbija zemlja srednjoevropske oblasti koja pripada svim četirim zonama.

U trećemu dijelu knjige (od 44. str. do 91. navedena je i

literatura florske geografije Balkanskog poluostrva od naj starijeg doba do konca 1906. g. U ovom popisu nijesu uzeta u obzir djela čisto botanička, ni djela florskogeografska općeg sadržaja, ni čisto geografske radnje, jer ta djela ne spadaju ovamo.

Ovaj je popis prof. Adamovića znamenit, jer je dosada bio samo jedan bogat popis florske geografije i to u jednom djelu Beckovu, ali taj popis je samo za ilirske zemlje; znamenit je dakle ovaj treći dio djela, jer je to prvi opći popis literature o florskoj geografiji cijelog poluostrva. U ovom popisu odvajaju brojem monografija, sam pisac sa 44 monografije, Baldacci A. sa 31, Beck sa 28, Bórbas sa 22, Degen, Fiala i Pančić svaki sa 17, Formanek i Halácsy sa 21, Heldreich sa 43, Hirz D. sa 18, Velenovský sa 23, Vukotinović sa 19. U njoj je zabilježeno monografija pisaca poznatih kod nas i s drugih obzira kao: Alschinger, Ascherson i Kanitz, Bouè, Brusina, Fortis, Gasperini, Jireček K., Manganotti A., Matković P., Nikolić E., Petter F., Rovinski P. A., Schlosser, Visiani R. i mnogi drugi.

Osim već dvije napomenute karte o visinskom i orizontalnom rasprostiranju flore na poluostrvu ima i treća o vegetacionim granicama, rasprostiranju, prostoru i nalazištu naj glavnijih biljaka mediteranske i srednjoevropske flore.

Završujući treba da istaknemo da će ovo djelo postati neophodno potrebitim ne samo florskim geografima nego i svim naučnjacima raznih srodnih struka za učenje Balkanskog poluostrva, jer je dosad jedino, koje se bavi geografijom flore cijelog poluostrva, a sastavljeno je na strogo znanstvenom temelju. Druga je zasluga piščeva, kao smo već napomenuli, što se prvi poslužio vegetacionim crtama prvoga drugoga i trećega reda za diobu poluostrva i što nije kao i svi drugi s jednog gledišta izvršio razdijeljenje, nego je u tu svrhu ispitao sve faktore, koji djeluju na vegetaciju, a nju sa svakog gledišta posmatrao. Treća je zasluga pišćeva što je prvi u svom djelu naveo potpunu literaturu predmeta za cijelo poluostrvo. U jednu riječ on je prvi Balkanskoj flori stvorio domovinu, a nama svima Balkancima znanstveno i u svakom obziru pred svijetom ilustrovao florskogeografski ovu našu domovinu. Tim je zaslužio svestrano naše priznanje toliko više što je on naše gore list.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Књижевност и Умјетност. - Knjiž. i Umjet.

— *Чланови српског новинарског удружења у Београду.* Стижу у Дубровник у сриједу у вечер 25 о. м. Добро нам дошли! О њима у наредном броју.

— *П. И. Одавић* у Београду издао је у држ. штампарији у Београду књигу под насловом: *Размишљање о Лепом.*

— U *Savremeniku* u broju 9. o. m. Historikus je napisao članak o Natku Nodilu.

— *Zavjetna crkva u Petersburgu.* U pomen ubijstva cara osloboditelja Aleksandra II. 13. marta 1881. započeta je 1862. gradnja zavjetne crkve u Petersburgu na istom mjestu, gdje je poginuo car. Ovih je dana crkva svršena i posvećena. Njen je arhitekt prof. Paarland. Crkva ima tri lađe a nema glavnih vrata, jer se ondje, gdje bi ona bila, nalazi mjesto gdje je poginuo car, a po carskoj zapovijedi, to je mjesto imalo ostati nepreinačeno. U crkvi nema slikarija, ali mjeste njih ima vrlo umjetnih i dragocjenih mozajika i kiparija, koje su izradili prvi umjetnici iz Evrope; tlo je također pokriveno mozajicima. Crkva je i spolja u sjajnoj, istočnoj, bogatoj arhitekturi. Kubeta su pokrivena emailovanim opekama, koje podižu krasotu cijele crkve.

— † *Edvard Grieg,* naj veći moderni komponista za komernu muziku umrije dne 4. septembru o. g. u Bergenu u Norveškoj, gdje se rodi 15. juna 1843. Njega zovu naj većim pjesnikom muzike iza Roberta Schumanna i Fridrika Chopina. Napisao je romanze *Lieder* (Pjesme) „Lirički komadi" za piano „Erotica", „Paradizijska Pjesma", „Proljeće", „Papillon", „Holberg Suite" za piano, „Igranke seljačke norveške" pobuđuju divljenje muzičara s duboke sentimentalnosti i drugih rijetkih umjetničkih ljepota. Iz sinfoničke muzike ostavio je „Peer Gynt". On se pojavio i na pozornici u Lipsiji, gdje je bio u velike slavljen.

— † *Wilelmina Clausz-Szarvardy,* virtuoza na pianu, umrla je skoro u Parizu. Rodila se kao njemica u Pragu u prvoj četvrti XIX. v.; pojavljala se na pianu u Parizu, Beču i Londonu. Berlioz je nazvao bio u „Journal des Debats" prvakinjom između pianistkinja. Njena je prednost sastojala ne toliko u izvrsnom talentu izvadanja, koliko u duboku razumijevanju klasičnih uzor djela i u savjesnoj pjesničkoj vjernosti, kojom je priopćivala komade. Ona je vršila naj više klasičnu muziku: Bach, Beethoven, Mozart, Mendelssohn i Schumann i predavala je svoje komade, po mnijenju muzičnih kritičara, virtuoznošću jednoga Liszta ili jednoga Thalberga.

Наука. - Nauka.

† **Medo Đaja.** Na 12. o. m. umro je naprasno u Požarevcu u Srbiji M e d o Đ a j a, sin našeg građanina Ivana Đaje. Bio je predsjednik suda u onom gradu, ugledan zastupnik srp. skupštine i vrlo uvažen govornik. Novinstvo u Srbiji donoseći tužnu vijest žali gubitak ovog vrijednog otadžbenika, koji je naj plemenitije osjećaje gojio za narod.

Laka mu bila zemlja a ožalošćenoj porodici naše naj iskrenije saučešće!

Filosofija.

Mudre izreke. Više sam se okoristio razgovaranjem nego čitanjem; a nema čeljadeta, i od naj prostijeg roda, od koga nijesam štogod naučio.

Klemens XIV.

Ne prestupaj granice svoga znanja, ako želiš da ih sakriješ drugomu.

Leopardi.

Čovjek mudar, jak je; a čovjek učen, čvrst i snažan. Salamun.

Kako u republici treba kreposti a u monarhiji časti, tako u despotičnoj vladi treba straha: tu je krepost suvišna a čast bi bila pogibeljna.

Montesquieu.

Astronomija.

— *Prva pučka zvijezdarnica u Zurigu.* U ovom gradu u Švajcarskoj nakon dvije godine radnje otvorio se svečano prvi pučki astronomski opservatorij nazvat „Uranija", za koji se potrošilo zajedno sa zvijezdarskim spravama oko dva miliona franaka. To je velika palača u sred Zuriga sa visokom kulom po srijedi, koja je za 40 *m.* visoka poviše uline ravnine. U sredini je zgrade velika dvorana za konferencije a astronomske sprave skupljene su u raznim drugim dvoranama. Vrh kule pokriven je pokretnim kubetom, koje ima promjer od 10 *m* a na njemu je otvor kroz koji je *upravljen* objektiv velikog teleskopa. Ova je sprava izrađena u glasovitoj optičkoj tvrtki Zeiss u Jeni, duga je 6 *m* a ima 10 okulara, koji mogu povećati do 1000 diametara.

Teleskop je opskrbljen svim usavršenjima i spravama za učenje. Ma i da pokretni dio teleskopa teži 4 hiljada *kg.*, može se cijela sprava kretati samom rukom. Objektivom od 30 *cm* diametra može se vidjeti mjesec na 350 *km* dalečine. Astronomi drže u dvorani često konferencije sa projekcijama tako da općinstvo može razumjeti rukovođenje sprave i naučiti poglavite stvari iz astronomije. Ulaz je dopušten obnoć uz ulazninu od 1·5 franka. Ima u zavodu dvorana za pisanje i za učenje i biblioteka. Ovaj je zavod utemeljen uprav svrhom da se svak sa malo troška može uputiti u astronomiju i da može upotrebiti optičke sprave i ostalo što je skopčano sa učenjem ove znanosti.

Liječništvo.

— *Medicinska vrijednost mirisa.* Skoro svi mirisi imaju, koji više koji manje, antiseptična svojstva; tako nas može jedan ubručić u vrijeme epidemije kadkada dosta očuvati. Iz starijeg doba nalazimo jedan prijegled od skoro stotinu različitih aromatičnih esenci, koje bi imale služiti za razna bolovanja. Među ovih stoji i ljubica a od osobite je vrijednosti jasmin, koji ako se odveć upotrebi, može dovesti do slabosti živaca. Dešpik (lavendel) umiruje živce i dovada san. Svak je pako na sebi ispitao lijepo i ugodno djelovanje Eau de Cologne i esencu ružâ, kako čovjeka ožive i rashladi.

E. M.

† *Dr. Anton Loew*, upravitelj naj većeg bečkog sanatorija, koji je utemeljio i uredio u Austriji Crveni Krst, i s Bilbrothom utemeljio je jedan samaritski savez, rođen 1847. u Požunu, umrije u Beču 14. septembra.

Hemija i bakteorologija.

— *Zapaljivanje slame.* Poznato je da se u jeseni često slama upali i to ako je bila unešena ne dobro osušena ili na pola mokra; kadkada dosta ovisi i o vrsti slame. Dosada se je držalo da je uzrokom ove samoupale fermentacija, koju prate kemički procesi. U zadnje vrijeme u laboratoriju politehnike u Zürich-u stade se znanstveno proučavati što bi bio pravi uzrok. *Miehe* se je bio već jednom prije izjavio da samoupalu slame do 70° C. prouzrokuju mikrorganizmi i da se radi toga ne radi o jednom čisto kemičkom procesu, nego o jednom biološkom. U slami, koja nije bila dobro osušena, razvija se velika množina mikrorganizama. Bilinske celule slame, koje još možda iza pokosa nijesu izginule, davaju toplinu kao što i mikrorganizmi, koji žive na slami, usljed svojih životnih procesa, prouzrokuju osobito znatnu toplinu. Pošto je slama slab vodič topline, ona je pridrži i tim raste temperatura. Toplina pako pobuduje život u celulama i u mikrorganizmima i tako se nakuplja sve to viša toplina, što dovodi poslije do samoupale slame. E. M.

Romanska filologija.

— *Prva djevojka priv. docentkinja u bečkoj universitati.* Gospođica Dr. Eliza Richter postala je privatnom docentkinjom (romanska filologija) u bečkoj universitati.

Prirodopis.

† *Wiliam Marschal*, sin jednog Engleza, koji je bio kabinetski tajnik u velike vojvotkinje saske Sofije, profesor u Lipskoj universitati, zoolog, pučki spisatelj zoologije, umrije 16. septembra u Lipskome. Bio je rodio 16. septembra 1845. u Weimaru.

Historijske znanosti.

† *Chassant*, glasoviti franceski paleograf, konservator muzeja u Evreux, nestor franceskih muzejalnih direktora i vjerojatno sve zemlje, rođen 1807., umrije tu skoro u istom mjestu. „Srđ" je o njemu skoro bio donio bilješku.

Junaštvo dubrovačkog broda 1588 g. u španjolskoj Nepobjedivoj armadi.

Filip II., kralj španjolski, bješe naumio da jednim snažnim udarcem uništi Englesku i Holandiju. Skupi zato 1588. g. veliko brodovlje, kakvo dotada nigda nijesu vidjeli na moru; to je bila *„Nepobjediva armada"*. Trebalo je cijele tri godine, dok se urede i sakupe ti brodovi. Armada sastojaše iz 160 broda, a između njih bješe sto galeona (velikih galija) prvoga reda. Na tim brodovima bješe ukupno 2630 kovnih topova i trideset hiljada boraca; to je bilo poprečno na svakom brodu oko 17 topova i 188 boraca. Između brodâ bješe jedan galeon fiorentinskog vojvode i jedan brod dubrovački. Filip dade zapovjedništvo nad tom ogromnom armadom *principu* Medina Sidonia. Drugo trideset hiljada boraca imalo se iz Holandije iskrcati na plosnim lađama u Englesku.

Ali oluja zlostavi brodovlje, a odušèvljenje Engleza i Holađana i veća okretnost njihovih manjih broda pobjedi španjolsku ponositost. Pobjednici Englezi i Holanđani bjehu pod zapovjedništvom Effinghama, Drake-a, Havkina i Forbisherra. Više od polovine broda španjolskih bjehu uhvaćeni ili uništeni, a ostaci Nepobjedive vra-

tiše se u Španju iza bjega na škotsku i irsku obalu.

Brod dubrovački, koji učestvova u ovom preduzeću Filipa II., bješe od deset hiljada salmi i zvaše se: *Santa Maria delle Grazie et Santo Giovanni Battista*, a pored španjolske nesreće podnese se junački. Dok se kupila Nepobjediva, on je kao trgovački brod krcao u Termini u Siciliji. Gospodar mu bješe *Vincenzo di Pietro* (Vicko Petrov) a kapetan Luka Ivanov Kinković?) Ali mu prispi nalog od napuljskog potkralja da džebanom, oružjem i vojnicima pođe u Španju, da se pridruži Nepobjedivoj. Stoga dobro oružan odjedri put Španje i dođe u Kartagenu, otkle pođe u Lizbonu u Portugaliji, onda španjolskoj pokrajini i tu se nađe s Nepobjedivom, koja je bila sva na okupu. Odovle se s njom uputi u Atlantik protiv engleskog brodovlja.

Na dubrovačkom brodu izmedu ostalih mrnara bješe kalafatom (graditeljem broda) Ivan Mihov, kojemu je onda bilo 22 godine života, a tobdžijom *(bombardiere)* bješe Marko Petrov, a mrnarom Marin Božov, dubrovčanin; okrom toga bješe ili između njih, ili na drugom obližnjem brodu armade, Luka Paskov Marinov, koji je vidio rad dubrovačkog broda.

Kad se Nepobjediva prvih dana septembra 1588. srazi s engleskim i hoţandeškim brodovljem, dubrovački se brod junački boraše više dana nanoseći svaki dan mnogo štete Englezima. Ali posljednjeg dana bitke odio *(squadra)* engleskog brodovlja opkoli *Santu Mariu* i poče sipati na nj ubojita zrna iz mnoštva topova. Pored ove žestoke navale, Dubrovčani su se s broda hrabro tukli, ma i da neprijateljska zrna malo po malo probiše brod na sve strane, u svakoj visini broda od površine morske do vrh njega i tako ga nagrdiše, da mu razderaše jedra, razlomiše arbule i raskidaše konope; neprijatelj ipak ne slomi hrabrost Dubrovčana, što više po svoj prilici klone duhom, jer što je mogao zarobiti brod, ostavi ga na moru slobodna. Tada kapetan promisli da spasi brod u kakvu luku.

Ali žestoka oluja, koja bijesnjaše oko dvadeset dana mjeseca septembra one godine, tek dopusti brodu da se iza požara za čudo spasi i da pristupi kraju škotskog ostrva Lagona (Largona) ili Mealin, kojeg je bio gospodar Mealin (Mealan). *Santa Maria* ostade tu mjesec dana, dok se potpuno popravi, namjerom također da spasi stvari koje su pripadale španjolskome kralju (biće oružje, topove, džebanu i drugo.)

Za popravak potroši oko osam tisuća zlatnih škuda. Vlasnik ovog broda pravom odluči da će zahtjevati od španjolske vlade naknadu za štetu od ovih osam tisuća zlatnih škuda i javi se u tu svrhu 3. jula 1590. vlasti u *Ferrol* kod Madrida, da bude pismeno ustanovljen dokaz štete. Navede za svjedoke kapetana i druge momke gore navedene, od kojih neki, kao kalafat Ivan Mihov i tobdžija Marko Petrov, te godine 1590. bjehu ukrcani na onom galeonu fiorentinskog vojvode, koji je također bio 1588 g. s Nepobjedivom. Vlasti španjolske primiše na zapis dokaz, ispitujući i svjedoke, to jest gore napomenute vlasnika i momke broda. Spis bi napisan španjolski a preveden talijanski, te poslije unesen u prijevodu u *Diversa Notariae* u Dubrovniku. Ovaj spis zauzimlje više listova u knjizi 1589—90 i nalazi se na listu 156. do 163.

Ovaj spis pripovijeda samo zgode, koje je onda 1588. g. imala *St. Maria.*

Pedagogija.

— *Lijepa novotarija u školama.* Ona sastoji u tome da se napućuju djeca da goje cvijeće. Briga oko u Belgiji sadova školskih veliko je pritezanje za doba odmora U Švaicarskoj neka poljodjelska društva šalju učenicima cvijeća da ga goje kući. Nakon nekoliko vremena oni ih donesu u školu a učiteljice prirede školsku izložbu.

Културне вијести - Kulturne vijesti.

— *Broj stanovnika zemlje.* Po jednoj knjizi amerikanske misije procijenjen je broj svih stanovnika zemlje na 1563 miliona ljudi, koji se po vjeri dijele ovako: Hrišćana ima u sve 558,862.000, od tih ima 272,638.000 katolika, protestanata 166,066.500, pravoslavnih 120,159.000, ubrajajući u ove sve stare istočne crkvene općine; židela 11.222,000, muhamed. 216,630.000, budista, bramina i sljedbenika Konfucijevih 579,410.000 od kojih ima Konfucijevih sljedbenika 231,816.000, bramina 209,659.000 a 137,935.000 budista. Šintoista pak ima 24,900.000 a sljedbenika fetiša i drugih 157. mil.

— *Zlatni i srebrni rudnici u Engleskoj.* Nedjelni list „English Mechanic" priopćuje da se iznašao veliki broj rudnika zlata i srebra. Između njih navodi novi zlatni rudnik u samoj Engleskoj, koji ima više zlata, no što se obično misli, jer se u toj zemlji vadi svake godine oko 30.000 tona zlatne rudače. Novi zlatnik nalazi se u dolini rijeke Vye, koja izvire u srednjem Walesu a izlijeva se po prilici u Severnu prama Bristolu. Dosadanji su opiti dokazali prostrano raširenje zlata, ali sadržina rudače čini se da nije dosta velika. Našlo se ipak društvo, koje će eksploatisati rudnik. Osim toga našla su se dva rudnika srebra u okolici Barnstaplea u sjevernom dijelu Devonshira i rudnici su tako bogati da će se početi odmah kopati.

— *Porculana kao građivo za kuće.* Ona je poznata u Kini već u staro doba a u Americi nastoje da zamijene kuće od kamena i opeka onim od porculane. Našao se način pravljena opeka od porculane debelih dva centimetra i pô, koje imadu istu snagu otpora kao obični zid od 40 *cm* debeline. Kuća od ovih opeka zaštićena je od vlage, može se lako očistiti i oprati, razmetnuti i opet sagraditi a građivo je jeftino.

Universitati.

— *1000.eta obljetnica arapske universitati u Kajiru.* Kad je postala ova universiteta zametnuše se u nas u Evropi prvi počeci universitatskog života pod arapskim uticajem kao što je bila slavna universitat u Salernu. Ali tada arapska znanost bješe prosta teoloških okova. Koja je sad razlika između ove sadašnje arapske „universitati" od današnjih evropskih, dosta je da samo nešto kažemo o njoj. Nje rektor ili šeik-ul-izlam ima veliki prihod iz njenih mnogih bogatih zaklada, ali su učitelji tako kukavno plaćeni da treba za življenje da se zanimaju drugim nuzgrednim poslom. Predmeti „universitati" samo su ovi: Gramatika, nauk vjere, pravni nauk, logika, retorika i koran. Za školsku dvoranu služi mjesto u džamiji, gdje se moli. Tu sjede na zemlji učenici podvitih nogu i bosonozi. Po drugim prostorijama džamije učenici u istom smještaju okupljeni oko svojih učitelja, njihajući gornjim dijelom tijela uče glasno na pamet lekcije, ili mrmljaju molitve.

Pored svega toga vjerska se načela pojedinih muhamedanskih slijedaba jednakom podnošljivosti poučavaju jedna usporedo drugih.

Ova „universitat" smještena je još od 988. g. u velikoj džamiji Gami el Azhar u Kajiru. Učenika ima oko 5000 iz svih muhamedanskih strana staroga svijeta a da bude potpuna nje slika u orjentalnoj svjetlosti, kazaćemo da se svaki dan iz bogatih njenih zaklada dijeli pet hiljada hljebaca između učenika. Na korist bi Muhamedanaca i znanosti bilo da se preustroji po modernom sustavu ova tisućljetna škola.

† *Dr. James Adam,* englezki ispitavalac Platonovih djela, jedan od naj uglednijih profesora u Kembridžu, umrije skoro u istom gradu.

— *Prvi kongres njemačkih universitatskih profesora u Salcburgu,* koji je bio 9. septembra, bavio se materijalnim njihovim položajem. Osim prof. Schröttera iz Heidelberga govorio je i prof. Weber s iste universitati, pak Wegscheider i poprimljene su odnosne resolucije. Drugi će kongres oktobra 1908. biti u Jeni. Predsjednik prof. Wettstein, iz Beča zatvorio je kongres očitujući želju da ovi kongresi postanu stalna institucija.

Нове књиге. - Nove knjige.

Подпољски: Каришик белетристички. Мостар. 1907. Пахер и Кисић. Цијена 35 нч. Садржај: 1. Помен Фабрису. 2. Из успомена. 3. Јеремија. 4. Оне Очи. 5. Двије слике. 6. Зли језици. 7. Бранко.

— *Стеван Ј. Радосављевић Бдин.* Размишљања; књ. II. Београд. Шт. Гаврила Давидовића и комп. 1907.

— *V. Palunko,* pom. biskup. Raj na zemlji. Spisateljeva naklada. Zagreb. A. Scholz. 1907. Knjiga je posvećena uspomeni piščeve majke.

— *Strossmayerov koledar g. 1908.* Domorodni odbor zagrebačkih gospoda za podignuće spomenika biskupu dru. J. J. Strossmayeru i ove će godine izdati koledar za g. 1908, koji će nadkriliti onaj za g. 1907. Bogati koledarski materijal, kako ga nema nijedan naš koledar, zatim znameniti i važni dani iz hrvatske povijesti i iz života hrvatskih kulturnih prvaka čini inače dosadne koledarske tabele zanimivima. Za ovim redaju se i ovog puta studije o Strossmayeru a i nekoji govori velikog biskupa, tako onaj izrečen u Vatikanskom koncilu. U beletrističkom djelu sudjeluju svi naši naj viđeniji književnici. Statistički dio biće nadopunjen. Osim toga biće prijegled književnog, umjetničkog, glazbenog i kazališnog djelovanja 1907.-1908. Zatim bibliografija od 1. siječnja pa sve do 1. listopada o. g. i šematizam. Cijena 2 K.

— *Königin Victorias Briefwechsel und Tagebuchblätter.* (Prepiska i listovi iz dnevnika kraljice engl. Viktorije) s uvodom, povjesnim prijegledom i opaskama *A. C. Benson*-a i *lorda Esher*-a, ovlašten njemački prijevod carskog admirala *Plüddemanna.* 2. Knj. velika 8.a, oko 90 araka sa 12 slika i genealogija, broširano 24 marka, vezano 28 m.

Izaći će oktobra ove godine nakladom dvorske knjižare Karla Sigismunda u Berlinu promicanjem kralja Eduarda. Sam je kralj izabrao gradivo i naj pomnjivije pregledao korekture. Za sada djelo sadrži razdoblje od 1837. do 1861. (do smrti princa supruga Alberta).

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

(Испор. бр. 10 „Срђа").

11. Ово је писмо канцеларијски пријепис хуђума цара Бајазита од 1510. године. Нашао сам га у архиву 1882. год. Кнез и властела дубровачка била су дала овај пријепис својим посланицима, који су ходили у Херцегнови, да уреде питање плаћања царине. Цар у писму каже да се Дубровчанима почело узимати у Турској по некијем скалама 5% од ћумрука, а по некијем 4% и да су се стога поклисари дубровачки Бенко Гундулић и Живан Сарановић тужили порти и показали писма, по којим њихови трговци нијесу дужни да плаћају него 2%. То је показато писмо од посљедњег дана мјесеца рамазана 886, године (10 децембра 1481). Стога цар заповиједа да се врши оно што је установљено царским писмом.

12. И ово је канцеларијски пријепис који сам нашао у дубр. архиву 1882. г. То је писмо Селимово од 8. марта 1513. из Брусе; има садржај сличан ономе из повеље истог Селима од 5. марта 1517, објелодањене од Miklošića. Писано је из Брусе. Цар одређује да Дубровчани буду слати унапријед сваке године исти данак од 12.500 дуката, како су га слали и прије за Мухамеда, оца му; да никакав турски службеник не смије од тога тражиги, нити им чинити штете; да су Дубровчани слободни да тргују по Турској; да немаду плаћати него 2% од саме продате робе; да за дуг имаду право да им свједоче људи из Дубровника; да дужницима Турцима има судити кадија; да дужник има бити ухваћен за дуг; ако који дужник побјегне у Дубровник, да га тражи дубровачки суд; да имање Дубровчана, који умру у Турској, припада њиховој својти из Дубровника; да буде кажњен онај који би у Турској учинио штету Дубровчанима.

13. Ово је писмо такођер канцеларијски пријепис писма, које је писано у Цариграду. То је заповиједь свијем турскијем службеницима. Писмо каже да су се дубровачки посланици Живко

Пуцић и Никола Соркочевић тужили у цара да им се узимље виши ћумрук, него што је прописано и да им га дижу и за трговине непродате; да Дубровчанима изван Цариграда, Дренопоља и Брусе узимљу 5% за продату робу, а у Дренопољу и Бруси 3%. Цар зато заповиједа да се поступа по царевој вољи, али ако не би продали робу, да могу отићи без задјевица куда их воља а да не плате. Стога цар заповиједа да се поступа по закону; ако би Дубровчани извезли из Дубровника штогод, да плаћају само 2%, како је прије углављено. Писмо је од 930. г. 9. сефера т. ј. 1549. 24/6.

14. Ово је службени пријевод дубровачке канцеларије из турског писма. Без датума је, а пише га Мустафа, паша, велики везир из Цариграда, дубровачким поклисарима. Он их отпушта очитујући да су платили султану харач и дали обичајне дарове.

20.

Неколико кнезова свијух трију вјера у Херцеговини, у збору у Равному 19. јануара 1604. одлучују, да пошљу фра Доминика Андријашевића, да јави краљу, да ће сви служити краљу без невјерства цару.

Ѫ име Бжие на · ҂хд · ѕ Равномѕ на · ѳ · женара на зкорѕ и скѣприни свега Попока и свега Зажавчи(?) инжкѣпиж предь Тѣрци, карстѣкни и хрістѣкни единѫмь волѫмь и хтиениемь и срцемь на сакжрѕ великомѕ видиекши погибно нашѕ, ѕчинисмо двгокорь шпѣени пюслати скнетлѫмѕ кракѕ(?) пючтованжга шца фра доминика Яньдрѣкшевкиѣа за наше пюсле да ѕчини гжкорь с величаньстькомь негокиемь слѣжити мѕ, чиемь мшѣкѣдемш кезь ниеднжга некнерьстка честитжга царстка него ли како и шстали кран шдь земле; и за тои чинимш шкои писмш нека ни Тѣрчинь ни карстѣкнинь ни хрстѣкнинь не мюре шдь шкогаи ѕкаҳь ѕдарити и затои ски шзгарь речени подьписѣемо се рѣками нашиеми да ска шкаи земла зна дае шкакши.

ѣа Хѵсенић спаѵк, ѣа кнезь Бань Никшић потписѣем се,
ѣ кнезь Стефань Милорадовић подьписѣемь
И ѣа кнезь Ншкан Николић — И ѣа Иванъ Паклшкић
пшдписѣем се — токелемећие (?)
. . . . ѣ Ранчь Иванѡшкић — ѣ кнезь Милемлад Педовић
пошдьписѣиемь — подьписѣемь шзьгара
. . . . . є са — ѣ Матиа Шокшрьдић
. . . . є сѵе
. . . . ћь
. . . . шзгра

Оп. На дну на лијевој страни преко потписа отпарано је.

21.

Мурат тужи се Дубровчанима, што му не дају на Царини по погодби са драгоманом четврту аспру.

Ѿд нас Мѣрата господинѣ кнезѣ и шсталом племенитом господи дѣбровачкои веле драго поздравление. Я потом каде смо се на Царини погодили с вашнеме драгоманом, шнда смо ѣчинили, да ја ѣзимлем четвртѣ астрѣ, а саде нами не дадѣ ништа, а саде господо, или им ки ставите на памет, да нам то даю, или да се ми дижемо, а нека шни и прате и ѣзмаѣ; него господо само да имамо вашемѣ госпоѵствѣ шпокићети. И бог вас веселио.

СРЂ SRĐ

Год. VI. God. | ДУБРОВНИК, 15. октобра 1907. DUBROVNIK, 15. oktobra 1907. | Бр. 19. Br. 19.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

Ђуро Марић, надучитељ.

III.

Пустимо учитељицу и филозофа нека уживају своје младе дане, а вратимо се тихом сеоцету и нашем учу, да видимо, што се тамо ради.

Још даница није помолила лица, а наш се учо из лаког санка прене и преврне у својој постељи. Грдан уздах отме му се из груди. А како не би? Сањао је нешто управ страшна: клечи он пред учитељком и пружа јој обадвије руке, а она управ хоће да их прихвати, али се од једном појави елегантно одјевен момак, дохвати учитељку, која му се добровољно преда и на уча баци подругљив, смијешан поглед. Кад се овај елегантни младић окрену од уча, опази он да му страга вире стокраки, дуги, јеленски рогови и дуг, црн, космат реп, што му даје ђаволски изглед. Тада учо полети, да од ове сатане избави своју изабраницу, али стићи не може. Одједном се појави чета оружаних људи, претеку сатану, свежу га и отму му учитељку, али он ограби прилику, те јој једним рогом зададе у срце тежак ударац. Учо притече и хоће, да јој зацијели љуту рану, али ударац бијаше такав, да се помоћи није могло и учитељка склопи за увијек своје црне, сањалачке очи. Тада учо почне лити сузе, као јагоде грожђа, над њеним мртвим тијелом.

Тај је сан оставио такав упечатак у његовој души, да је он, онако буњеван, дохватио рубац да отаре сузе.

Пошто се учо сасвим растријезнио, увјерио се да је то био сам сан, али тако јак, да је потпуно уништио његово весело расположење.

Онако туробан и неизмјерно жалостан устане из постеље и отвори прозоре своје мрачне собице. Пред очима му се пружи красна панорама: камење, стабла, њиве и пашњаци покривени танким слојем залеђена снијега. Хладни повјетарац освјежи његово блиједо и намрштено лице, те оно доби руменији и озбиљнији изглед.

Одбаци учо своје свагдашње, уско, одијело, а из ормара извади златноткано народно одијело. Обуче као снијег бијеле, сукнене докољенице; облачи широке гаће од црвене свите, златом ишарани џамадан; златну зелену доламу и бијеле, сребрне токе. Опасује се свиленим пасом и кожним потпаском, за којим затурује свој свијетли револвер.

Његово озбиљно лице добије тим још озбиљнији и свечанији изглед, као да је кренуо да свети Косово. Не ће он јутрос тамо, јер још не свиће зора оне среће лијепе, за ком срца и у гробу стрепе, него иде у сватове свом нај отменијем пријатељу, првом сеоском газди.

Пошто је на главу натурио своју народну капу, узео „зоби" за свој револвер, прикрене учо врата своје школе и нареди вијерном Кастору да је чува док дође учитељица, која ће данас поучавати оба разреда.

* * *

Сталним, одмјереним корацима упути се учо к једној повећој кући у селу, на којој се вије црвено-плаво-бијели барјак. Кад се попримакао кући свог пријатеља, чује како женски гласови парају ваздух и како извијају ону познату строфу сватовца:

„Одби се бисер грана од Јоргована
И млада Миле од рода свога"

а њима одговарају јаки, мушки тенори:

„Када мајка сина жени,
Свак се томе весели
А наш Крсто највише."

Кад је учо стигао пред врата младожење, опали револвер да јави свој долазак. Гости се у кући ускомешаше, а домаћин гологлав притрчи му на сусрет. Учо се с њим поздрави обичним поздравом: „Сретно, честито, дуговјечно", ижљуби се са осталим и сједне на мјесто, које му уступише. Него сјећења нема, јер „коме је путовати, није му дремовати", вели старојко, добри и мршави старац.

Пошто су се сватови заложили мрвицом слаткиша, комадићем печења и пршута, попили по чашицу, и женске их закитише сватовском китом, упутише се. Женске тада почну ону познату отпратницу:

„Због ом поша' првијенче,
На путу ти добра срећа!
Ко ти хтио наудити
Не дао му Бог."

и тако ређају барјактару, старом свату, куму дјеверима и војводи, а пустосватима би, али се одмакоше, те морадоше прекинути.

Ставимо се у њихов положај, па поглепајмо сватове. Дуга једноповорка креће се достојанствено лаганим одмјереним кораком. Пред свима је првијенац, младожењин ујак; за њим барјактар, који поносно маше српским барјаком; за овим озбиљно кораца стари сват, који је глава свима; за њим златни кум са прикумком; па два дјевера млада, брат и блиски сродник младожење; за овима учо са херцеговачким карегом, као старјешине пустосвата, а за свима војвода (зет младожењин), који носи о рамену чутуру пуну вина, здравицу којом ће једна напојити друга и погостити пролазнике. Сви су сватови једнако одјевени: широко, народно, златом ишарано одијело. Често се чују повици „весело, куме!" „весело, ђевори!" а не ријетко пјевач „из гласа" запјева:

На путу им добра срећа била",

иза чега ваздух проламају револверски меци. Кад наљегу покрај чије куће, изнесу им здравицу, сватови захвале напијалицом и мецима из пушака.

Наши се сватови јутрос уморити не ће, јер је младожења у близини нашао себи сапутника живота. Кад се примакоше невјестиној кући, војвода потрчи, да муштулук ухвати и са домаћицом измијени здравице. Пошто се к сватовима повратио, дјевојачку здравицу даде првијенцу, а овај окуси и пружа даље. Тада другарице невјестине почну пјевати:

„Добро доша', првијенче,
Нека ти је част:
Међу браћом и дружином
Вазда поштен глас!"

Сватови улазе у кућу, гдје их чека припремљена софра, за којом сједи стари сват, првијенац и војвода од дома. За другом,

мањом софром сједе два дјевера од дома, а међу њима млада, сва у бијело обучена са китом планинског цвијећа у руци. Дјевери од сватова приступају к њима и невјесту међу њима на мјесте, да тим покажу своју моћ и силу.

Стари сват повиче: „Златни куме, виђи младу куму!“ а овај скочи, јави се младој и на прст јој натиче прстен, што га је он купио.

Настојници, домаћинови гости, трче око сватова, приносе јело и пиће а ови озбиљно узимљу, поздрављају домаћину, младој кући и пријатељима, а богме и нагињу подобро, па Бог зна што би било да старојко не повиче: „Домаћине, дај дјетету добру ријеч да се крећемо!“ Домаћин сузним очима дохвати сомун и здравицу, што му пружа десни дјевер, па благосиље своје дијете. За њим то исто учини и домаћица, а дјевер испије остатак пића из чаше и тргне је себи у џеп за успомену.

Пошто је домаћин дао дарове: сваком свату по махраму, старјешинама по двије, стари сват повиче: „На ноге сватови!“, а дјевојке запјевају, а они као вукови устају, ређају се, поздрављају са онима, који остају и истим редом одлазе к цркви мало веселији него ли су дошли, јер међу њима је млада, па замишљају да су они хајдуци а она вила. Није им се чудити, јер то би рекао сваки, ко је читао о заточницима српске слободе, а прије не видио српских сватова.

На путу их пролазници поздрављају „Сретан лов!“ а млада и сватови добацују им наранче и слаткише. Дјеца се грабе, задиркују војводу, пјевају сватовима и поздрављају их. Тако то иде, док се не дође цркви, а онда се сватови уозбиље и очекују младожењу, који скоро долази, праћен од својих пријатеља, који нијесу имали мјеста у сватове.

Млада је ту, младожења исто, кум је с њима, а ево и попа, па не треба чекати. Поп се обуче и почне обред вјенчања. Учо са својим другом одговара, и срце му се од милине топи, кад погледа свог искреног пријатеља, здрава и стасита момка, како стоји према својој сапутници, која више сличи нагоркињи вили, него ли створу, који се родио и одгојио у овој долини суза и јада. Тада учо промисли, хоће ли он икад бити у положају свог пријатеља, којему сваку срећу и добро жели. Кад је читао Апостол, нагласи оне узвишене ријечи св. Павла: „Мужије, да

љубите својеја жени јакоже себе самаго возљубит а жена да бојатса својега мужа, ашче муж же глава жени, јакоже Христос глава цркви — и остовосјет оца својего и матер своју и приближисја мужу своему и бити два плот во једино" — и учу тада, као никада прије, сину пред очима слика данашњег дођа, кад се муж боји жене своје, а она за уздарје другога љуби и остави мужа својега и здружи се са оцем туђе дјеце.

Пјевач пјева, пушка пуца, момци кликћу, као да се небеса проламају. Ево их и близу младожењине куће, а тада прикумак узме здравицу од војводе, протрчи напријед, да муштулук ухвати и здравице измијени. Младожењину здравицу даде првијенцу, овај наздрави, окуси и даје напријед. Тада се зачује снажно и умилно пјевање: и из снажних груди наших једрих планинака извијају се познате строфе:

„Добро дошô, првијенче,
Срећно весела,
И донио сваку срећу
Са том госпођом!"

На кућним вратима младу дочека младожењина мајка, пружа јој пладањ са житом, а она то прихваћа, нешто проговара, пребаца жито преко главе, отурује од себе пладањ, а мајка је залаже шећером, да буде слатка и мека и додаје јој мушко дијете, које она прихваћа и с њим у кућу улази. Дјевери тада с младом посиједају за мањом, а сватови за већом софром, срчу по капљицу, заложе се и очекују „погузијеље" који ће доћи младој у посјет.

Одједном се зачује грактање пушака, а војвода погузијеља улази у кућу за муштулук и здравице, а иза тога и остало његово друштво, сједају до својих другова: старојко до старојка, дјевери до дјевера, војвода до војводе, а првијенац до првијенца. Пошто су се изљубили, за здравље упитали, по чашицу сркнули, старојко ће: „Дај, домаћине, да се иза оволиког труда окријепимо, ако смо барем толико заслужили". Домаћин весео, од радости поскакује и одговара: „Даћу, и више сте заслужили, али ће вам то Бог накнадити — ја не могу" и наређује млађим, да донесу јело и пиће. Млађи трче, наније не могу — тâ Срби нијесу нај гори барем у апетиту! Кад престане звекет убојног оружја: вилица и ножева — домаћин дарива погузијеље махрамама, а дјевојке пјевају:

„Уз трпезу, низ трпезу, вино црвено:
Пијте вино, гости наши, није вода то,
Него вино кротошија које премеће:
Претнуће златног кума, све је мене страх.
Пригни свате, мили брате, да те видимо!

Момачка се лица зажарила, дубоким басом пјевају:

„Пада листак наранче
Посред чаше јуначке,
Да је знала наранча
Да је чаша јуначка,
Врхом би се повила,
Па би чашу попила.
И око и чело
Све ти, млада весело, весело!

и не би никад ни прекинули да старојка погузијеља не повиче: „Кратки данци, а дуги конаци: вријеме је, браћо, путовати." Одједном наста журба: погузијељи крећу; а сватови их прате до врата; љубе се, поздрављају и растављају. Ту је и млада, па и она се с њима грли и љуби, а младожења гледа, хоће ли заплакати, а она не ће, јер да је мислила плакати, не би овамо ни долазила.

Pripovijetka o djevojci bez ruka u našoj literaturi.

Frano Kulišić. — Dubrovnik.

Sjem ove versije nalazi se kod Vuka još jedna, a to je *Careva kći ovca* (kao № 28. u istoj zbirci).

Ovu pripovijetku saopćuje Vuk ovako: »Imaše nekakav car ženu koju preko načina milovaše. Oni od svoga srca nemadijahu ništa drugo do jednu jedinicu šćer, koja već bješe prispjela za udaju. Ova carica razboli se i kad vidi da ne će ostati, nego da će umrijeti, zazove muža cara, i suze roneći, na četiri oka reče mu: „Evo se približila pošljednja ura moje čaše, i ja ću umrijeti pride no treći kokoti zapoju, i ja znam da se ti ne možeš proći da se ne ženiš, i bila ti sreća! i prosto ti bilo od Boga i od mene grešnice! ali tako ti ovoga i onoga svijeta, čuj me i poslušaj me što ću ti reći: evo ti prsten, i koju devojku nađeš i isprosiš, nemoj je vjenčati ako joj ovi prsten ne uzide dobro na prvi prst desne ruke, i zaklinjem te po triput od neba do zemlje, da onu devojku sebe vjenčaš mjesto mene kojoj pristane najljevše na ruku, a ako me ne poslušaš, sve što radio i o čemu se Bogu molio sve ti uzalud i naopako obršilo, i od tebe ne ostalo traga.“ Car joj se obeća i zakune da ne će vjenčati nikakve devojke ako joj dobro ne uzide oni prsten i ako je ne bi našao, da se ne će ni oženiti. Carica mu na to odgovori: „Naći ćeš je, samo ne prestupi kletve da te ljuta zmija ne uvjede“, i tek što ovo izreče, izda nu. Car po smrti ženinoj pošlje sluge po onome gradu da obiduju sve devojke hoće li kojoj oni prsten dobro ići, ali kad u gradu ne nađoše, posla ih po bijelome svijetu da traže eda bi se po sreći koja našla, ali sve zaludu. Sluge se vrnuše nakom toliko sile vremena i kažu caru da u svijetu devojke ne nađoše kojoj ne bi ili prevelik ili preuzak ovi prsten. Car se na čudu nađe šta će kako li će: htio bi se ženiti, a devojke nema, htio bi

kletvu prestupiti, ali ne smije od straha da ga ne postigne, i onako uzmučen u mislima, baci oni prsten, te de će? nego odskoči s doline te njegovoj istoj šćeri na skut, a ona videći zlatni i lijepi prsten, uzme ga te stavi na prvi prst od desne ruke, i pružajući ruku put svoga oca reče mu: „Vidi tata kako mi lijepo stoji". Kad vide car, onesvjesnu od čuda, i za cijelo po dana razabrati se nije mogao, dok njegova šćer u to skoči i kao da ga rukama potkrijepi i zagrli, počne od žalosti na njim plakati, dok se na jedan put osvijesti i reče šćeri: „Ti si moja žena, tako je zar Bog osudio, i ti ćeš biti carica mjesto svoje pokojne matere." Šćer mu se stane čuditi šta zbori, i kao za luda i nesvijesna čoeka cijeniti ga, ali nakom dugoga prepiranja vide već da nije kud kamo, te ona šta će, da je otac ne vjenča i da pas pasu kao prikazanije ne kazuje, naumi da ubije sama sebe, te tako i učini: uzme očin hanǵar te njime sama sebe usred srca. Otac pošto vide poruči za bajalicu te mu ona reče: „Evo ti svirala, pak joj nad glavom sviri od žraka do mraka, i oživljeće ti". Car tako i učini i teke stane zvijukati okolo mrtve šćeri, ona sjede, a otac je zagrli i odmah naredi da se sjutradan pripravi što treba za svadbu. Kad šćer ovo dočuje, uzme očinu sablju te sama sebe lijevu ruku osiječe, a desnu u ognju izgori. U jutru sluge pripravljaju svadbu, a jedan od njih dokaže caru kako mu je vidio šćer bez ruka. Otac joj poteče i kad je vidi, opet brže bolje za bajalicu, te mu ona da nekakve trave, i teke joj ručne pateljke namaza, iznikoše ruke kakve su i bile. Car ondar stavi šćer pod stražu da ne bi opet što od svoga života sama sebi učinila, te tako ne mogući već ništa, šetajući se tamo amo kroz kamaru ugleda negde u nekakvome čošku od kuće nekakav štap vas od suhoga zlata, na kojemu piše krvavijem slovima: „ne tiči me". Ona se začudi šta to može biti, prihvati štap u ruke, i tek što ga poče prevrtati preko prsta od ruke, u oni isti čas ona se prometnu ovca, i poče kroz kuću blejati. Kad videše sluge, svi se od straha i od čuda prepadoše i pobjegoše kazujući caru, dok i sam car vide, i brže bolje opet za bajalicu, a ova mu odgovori da lijeka nezna nikakoga, nego da druge bajalice dobavlja. Car po tom hodaše na mnoge bajalice, ali mu svaka odgovori da tome lijeka nezna i tako ne mogući

šćeri svoje povratiti, više se ne oženi. Po tom je ovca sveder uz cara skakutala i blejala, a on je njivio i gojio kao svoje dijete, i kad car umre, u oni dan umre i ovca.«

Ove dvije versije u glavnom su među sobom mnogo slične. U jednoj i drugoj je glavni predmet djevojka koja je nepravedno proganjana, koja trpi i pati, a u tom naj veću krivicu nosi maćeha, koja mrzi iz dna duše svoju pastorku.[1] U Zloj maćehi dobra djevojka omražena je od svoje maćehe, koja je, kad joj muž ode u vojsku, dade ubiti i kao dokaz izvršenja opake joj namisli želi maćeha „njezine d v i j e ruke odsječene do iza šaka i srce da joj donesu", dočim u drugim pripovijetkama ove vrste ima da s a m a djevojka siječe svoje ruke. Tako pripovijetka „Careva kći ovca" ima i taj pasus, da djevojka dolazi do toga da sebi „lijevu ruku osiječe, a desnu u ognju izgori", pa neka je to bio d r u g i pokušaj da se otme očevoj odluci da je vjenča. Ova je versija puno ljepša i potpunija radi svojih motiva koji su karakterističniji od onih u prvoj. Prsten po kom će car udovac poznati svoju sudenicu, rodoskvrna ljubav oca prema kćeri, kćerino otimanje, siječenje ruka, te daljni razvitak ganjanja i kraj, sve su lijepi motivi puni harakteristika koliko za samu ovu pripovijetku toliko i u pogledu narodnog shvatanja i raznijeh tonova.

Prije nego bacimo pogled na ovu pripovijetku u opšte u

---

[1] G. Marcel Kušar u knjizi „Narodne pripovijesti mitične" (U Zadru, 1907.) iznoseći neke narodne pripovijetke i isporedno ih tumačeći sa mitologijom, pri „Pepeljuzi" ovako kaže: „Među različitim oblicima, što Zora uzimlje u pričama našeg i drugih indoevropskih naroda, jest i onaj pastorke (Pepeljuge), koju progoni zla maćeha (Noć), ali je od nje najzad oslobodi carev sin (Sunce), koji se onda s njom oženi. Ovo značenje Pepeljuge, jasnije nego iz ove gatke, izbija iz jedne druge naše o Pepeljuzi („zla maćeha" u Vukovoj zbirci), u kojoj se govori za tu mučenicu, da je „blaga kao andeo, dobra kao kruh, lijepa kao v i l a od gore, visoka kao jela, a tanka kao šibika, r u m e n a kao jabuka a u licu b i j e l a kao gorski lijer." „U jutro u p r o s v i t a n j e" po naredbi bezdušne joj majke obje su joj ruke odsječene, ali osakaćena djevojka vida se o g n j e m i k o n j i m a: tri dlake repne od triju konja, pošto izgore, dat će joj prah, kojim će se izliječiti i dobiti ruke od suhoga z l a t a." (v. str. 23-24.) Kako se vidi iz podvučenih riječi Kušar izvodi postanje Pepeljuge od Zore.

stranim literaturama, iznijećemo dva tipa njezina, nek se odmah ima općenitiji pogled.[1]

Prvi bi tip bio ovaki: Neki car ili kralj, iza smrti svoje žene, hoće da vjenča svoju kćer, a to ili zato što hoće da izvrši zavjet dat carici ili što se zaljubi u svoju kćer. Kći ne pristaje na to, odsiječe sebi ruku da bi izbjegla očevu volju (ili joj odsijeku ruke za kaznu; negdje je ovo sječenje ruka docnije, a negdje ga ni nema). Otac ljut otjera je (ili ona sama pobjegne) u šumu, planinu ili pustinju, ili na more (u kovčegu, barci bez vesala itd.). Ona dođe u drugu kraljevinu (vojvodinu, kneževinu, grafovinu) gdje je neki kralj, (vojvoda itd.) ili njegov sin nađe, zavoli, uzme, obično protiv volje svoje matere. Taj kralj otide negdje bilo u rat ili gdje na put, a ona u to rodi. Kralju jave vesele vijesti, ali majka opije knjigonošu i podmetne mu drugo pismo gdje stoji da mu je žena rodila kakva psa ili sl. Kralj odgovara da ga se sačeka do povratka, ali mati i tada mijenja pismo, po kom bi kralj tobože naredio da ubiju kraljicu skupa sa sinom ili da ih spale. Kraljicu spase od smrti, jer spale drugu mjesto nje, te je skupa s djetetom pošalju negdje po moru ili u planinu. Luta tamo amo dok ne prispije u neki sveti grad, npr. Rim, pa je prime i kakvom molitvom, milošću božijom povrate joj ruke. Kralj se vrati, sazna za sve, ubije mater i ode da traži ženu; nađe je, i živi s njom kao i prije.[2]

Drugi se tip u nekoliko razlikuje od prvoga. On je bez rodoskvrne ljubavi oca prema kćeri. Razlike su ove: Djevojka ne ide iz kuće zbog očeve ljubavi, nego sa maćehine mržnje; maćeha je mrzi, jer je ljepša od nje i kad je otac nenazočan narređuje maćeha slugama da je ubiju i da joj za dokaz donesu djevojčine ruke odsječene. I uvijek dalje u pripovijeci djevojku goni samo maćeha. Sporedne bi razlike bile te, da se izmjena pisama događa samo jedan put, što djevojku

[1] Ova dva tipa iznosimo po prof. Pavli Popoviću, koji je taku razdiobu učinio po Hermanu Suchier-u. Tok pripovjedanja obiju tipova navodimo po već prije pomenutoj Popovićevoj knjizi.

[2] Ima nekoliko djela iz srednjeg vijeka ovake sadržine, među koje spada i francuska *Manekine*, roman iz XIII. vijeka i talijanska *Historia della Regina Oliva*.

otjeraju u šumu, a ne na more, a primi je neki pustinjak; povrati joj ruke bogorodica itd. Zajedničko je dakle u obim tipovima: ganjanje iz kuće, sječenje ruka, vjenčanje sa mladićem visoka roda, rođenje u muževoj nenazočnosti, promjena pisama, ponovno ganjanje, veselo viđenje s mužem i spoznanje.

Ovaj drugi tip ima talijanska i grčka literatura,[1] pa i narodna raznih naroda.

Kako smo mogli po izloženim tipovima vidjeti, pripovijetka o djevojci bez ruka spada u društvo onih mnogobrojnih srednjevjekovnih pripovijedaka o progonjenoj djevojci, kao što su npr. o Genovevi, legenda o sv. Guljelmi, kraljici ugarskoj, o Hildegardi, istorija Hirlande, pripovijesti o Grizeldi iz Boccaccia, o Krešenciji, Kasiji carici i slično, pa o drugim mučenicama i djevojkama i ženama.[2]

Da se zaustavimo na sv. Olivi i sl.[3] Ove pripovijetke, koje su više manje zajedničke, a ne specijalne pojedinih naroda, nijesu postojale samo kao take, nego su se u mnogo čemu mijenjale, pokazivale se i kao pripovijetke i kao narodne pjesme, a k tomu su bile više puta predmetom romana, kao npr. francuska *Manekine*, a čak su i bile dramatizovane. U talijanskoj literaturi postoji *Rappresentazione di Santa Uliva*, *Rappresentazione di Stella* i dr.[4]

[1] *Miraculi de la gloriosa verzene Maria*, Vincenza, 1475. kao XI. čudo, a grčko je: Βιβλίον ὠραιότατον καλούμενον Ἁμαρτωλῶν σωτηρία od Monaha Agapija, štamp. u Mlecima 1641; u III. dijelu su čudesa bogorodičina: Ἐκ τῶν ὑπερφυῶν Θαυμάτων τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας, XI. čudo pripovijetka o djevojci bez ruka.

[2] Legende su se osobitom prednošću bavile životom bogorodičinim i mučenica hrišćanstva. Od ogromna broja zbiraka glasovita je *Legenda aurea* od genoveškog nadbiskupa Jakoba de Voragine, koji je umro negdje 1298-9. Uz *Passional* iz XIII. v. naj veća je zbirka Bollandista „*Acta Sanctorum.*" Bollandiste su jezuitsko društvo, suradnici i izdavači zbiraka o svecima kat. crkve *Acta sanctorum*, 1643-1794, (Antwerpen, Bruselj i Torgelov). Prvi suradnik bio je Johan Bolland (r. 1596-1665) i po njem nose ime.

[3] Crkva slavi 9 Sv. Oliva: na 3. februara, 5. marta, 2 maja, 3. juna i 10. juna, 17. marta, i dvije na 21. oktobra, a deveta se slavi u Engleskoj u Suffolk-u, gdje je jedna njezina crkvica sagrađena na njezinu želju.

[4] v. A. D'Ancona: Sacre rappresentazioni dei secoli XIV, XV, e XVI. Firenze, 1872. Ima ovijeh izdanja o sv. Ulivi: La Rappresentazione di santa

Oliva je — kako kaže Ancona — fantastična ženska pojava delikatno ocrtana kao i Genoveva, Krešencija i dr., gdje vidiš zadovoljno i mirno oko naših pradjedova, pošto se nagledalo i namotrilo fizonomija junakinja, čarovnica, nevjernih vjerenica i svih onih, koje su sa sebe smetle skoro i ime i slatki i nježni pojam žene. Doživljaji Olivini nemaju u stvari ništa istorična; sve je plod pjesničke fantazije narodne i nagomilanje romantičkih elemenata. Sam dogadaj imao je različne versije po raznijem mjestima, mješao se i dolazio u doticaj sa drugim sličnim pripovijetkama, pa je primio u sebe jednovrsnih epizoda, koje su se lako složile sa prvobitnom pričom.[1]

Djevojka bez ruka bila je veoma poznata po Italiji, a osobito, kako Ancona kaže, u Toskani. Ona se otimlje očevoj volji neprirodna vjenčanja, bježi i vuče se po svijetu stojeći tako na nišanu sudbine; postala kraljicom radi puničine mržnje opet je prisiljena da trpi i pati, dok je napokon višnji ne združi mužem neutješnim što je bješe izgubio, a to sve radi njezinih kreposti.

Uliva. In Fiorenza appresso alle Badia. MDLXVIII. — Tada: In Firenze appresso Giouanni Baleni. 1585. — Opet, 1589. — Firenze, appresso Andrea Pocananza. 1602. — U Sieni. — Firenze, Matteo Galassi 1580, — Firenze, alle scale di Badia 1606, — Firenze, 1607. — itd. Posljednje izdanje prije Anconina je u Pisi, kod braće Nistri, 1863. odakle se je sami Ancona — kako on sam veli — mnogo poslužio za svoje bilješke.

[1] Od prof. Wesselowskog izdata je *La figlia del re di Dacia,* legenda u prozi.

Istoria de la regina Oliva, Opuscule écrit en octaves, Molini, Operette bibl. n. 333. Drugo jedno izdanje nosi ime Iv. And. Valvassore detto Guadagnino.

Istoria piazevole della regina Oliva e come suo Padre la voleva per moiere e come lei se taio le mane et come lei le apresento a suo padre et quando il padre le vite rimase tutto sbigotito e poi la fece portare in el diserto per farla occidere et lor per compassione del suo pregare la lasorno stare in nel diserto e come la fo trovata da uno re et de molte altre gran fortune che ge intravegnete da poi, e tu lectore che legerai che naverai grandissimo a piacere. — Venetia, Sessa.

Vita, patimenti et innocenza della Regina Oliva, figliuola di Giuliano imperatore e moglie del re di Castiglia. — Fiorenza, kod Stella.

(nastaviće se).

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Сињобадима. * * * * * *

(наставак)

Љубомир Нер. Влачић.

2. ЈОВАН.

а) Живот и дјела.

Угледајући се у примјер својих предака још као младић, у обрану вјере Христове и пађеничкога народа свога, у служби Републике, Јован отпочео је нај прије у околици Задра војевати противу Турака. Гонећи и прогонећи Турке преко граница млађан допаде ропства, у којему је дуго времена остао, претрпјевши свакојаке муке од бијесних зулумчара.

Мазут паша (Аказула?) са силном војском из Лијевна сишао бијаше на Грахово, да освети претрпјели пораз код Гламоча, Јован први навали на Турке, посјекавши множину њих, извојева побједу и предобн богата плијена. Проведитор Моћениго за толику храброст, а и намјером, да га побуди на нова јуначка дјела, одређује Јовану мјесечно два дуката уз обећање, да ће му повисити плату, ако новим доказима вјерности и храбрости буде заслужио већу награду.

Показавши мало након тога особито јунаштво при освајању Карина 1684, поменути проведитор одлуком 1/7 1684. поклони Јовану кућу[1] и пољице у Карину, што је некад била својина Турчина Диздаревића.

Г. 1685. млетачки војвода, потоње проведитор далматински, Корнар, с војском удари на Сињ. Јован са својим храбрим крајишницима притече му у помоћ, кад је од ове нај виша нужда била, и Сињ тада буде освојен. Корнар признавајући многе труде и јуначка дјела Јованова на корист Републике, од којих онима

[1] Развалине куле и данас се могу видјети.

код Сиња он исти (Корнар) бијаше очевидац, дарива Јовану у награду — хотећи тим прославити дарежљивост Републике, која је очекивала од Јованове вјерности и срчаности све обилнијих плодова — зидину у Новиграду, да на истој подигне кућу.

Г. 1688. Јован учествовао је са Завишом (il terrore dei Morlacchi), братом Стојана Јанковића, у опсади Книна. Освојивши ову тврђаву, кроз кратко вријеме изгна Турке из цијеле Крајине Книнске. Г. 1690. освојивши Звониград,[1] бијаше именован заповједником чета домобранаца и истодобно и гувернером ново освојене тврђаве.

Проведитор Молин декретом 20./9. 1691. одређује Јована, који је у обилној мјери показао способност своју и војничку и управничку у Звониграду, сердаром, поглавицом и управитељем Книнске Крајине, насељене мноштвом нових поданика, са платом од 20 дуката на мјесец. Дужност Јованова била је: да управља народом; да га држи у дисциплини, потчињености и послуху; да га учи оружју, како би — кад би затребало држави — био спреман за бој и да непрестано јача у њему вјерност и послушност према дужду.

Одлуком проведитора далмат. од 24/6 1691. капетаном народне војске у Звониграду — иа мјесто Јована — би постављен брат његов Филип, барјактар исте чете са платом, коју је Јован уживао.

Јован, поставши гувернером Книнским, продужи своју борбу противу Турака, дочекујући њихова продирања и узнемирујући их и преко граница на њиховим имањима. Република Млетачка у доказ свога признања награђивала је Јована — послије свакога сретнога ратничкога успјеха — богатим даровима у кућама, земљама, титулама, почастима и т. д. Одлуком 1/12 1691. генер. проведитор Молин дарива му код Булина Моста 60 (campi) оранице и виноград Турчина Ази Куртовића и у тврђави книнској кућу са стајом и башчом Турчина Азије Онковића; декретом 12/1 1692. ген. пров. Долфин поклања му у исгој тврђави: двије зидине Турчина Курспахића, да на истима сагради куће; декр. 26/6 1692. исти проведитор уступа Јовану: кућу, авлију, башчу и зи-

[1] У Лици више ријеке и села Зрмање, десетак километара од далматинске међе.

дину, што се налажаху уз куће његове у граду; допушта му одлуком 1/8 исте год., да на ријеци Бутижници постави три кола млинска; декр. 4/11 1692. дарива му у Модринама, селу код цркве св. Петра, уз кулу Турчина Алемина: кућу, која је некада била својина Турчина Модре, сродника Јованова и сувише канапâ (campi) 60, које су преци Јованови обрађивали под Турчином; декр. 13/1 1693. повисује му мјесечну плату на 25. дуката, обзиром на Јованову изврсну службу, труд и трошкове и растрканост Книнске Крајине, која је изложена непријатељској граници, због чега је морао држати виши број коња за обрану од непријатељских нападаја и узнемиривања; декр. 3/10 1693. уступа проведитор сердару Јовану канапâ 100, „нове тековине" у Зрмањи, назване „Пашина Бара" (Почазбина), што је некад припадало Турчину Кенан-паши, а касније паши Атлагићу и најпослије декр. 21/3 1694. проведитор поклони Јовану: зидину и авлију у читлуку код Врлике су 50 канапâ необрађене земље.

Представком 22/11 1695. поменути Долфин извјешћује Дужда како су се Турци од Лијевна спремали да нападну на далматинску границу, а он предвидјевши њихову провалу, да им осујети намјеру, бјеше наредио пуковнику Канаети-у да се примакне граници и да сузбије Турке. Овај напао је Турке у ноћи помоћу сопраинтендента дрнишког Завореа и Синобада, гувернера Морлакâ Книнске Крајине, који су први заметнули битку и храброшћу се одликовали.[1] Морлаци — вели проведитор — упалили су сву варош, гдје је била сабрана велика количина хране, зоби и сијена (пшће); присилили Турке са пашом у погибељни бијег; посјекли 80 глава, заробивши множину Турака, од којих су неки послани на галије. А пошто је већи дио становникâ потучен, има наде,

[1] „I pred njima tri mlada serdara,
Jankovića od Ravna Kotara,
Od Drniša Nakića Matija,
I od Knina serdar Sinobada.
Otidoše u zemlju Carevu,
Porobiše njegovu Državu.
Livno ravno, Duvno i Županjac,
Ramu lijepu, Kupres i Gorance.
Mnogo oni roblje zarobiše
I junačkih glava posjekoše,
Dovedoše i râju Carevu,
Proslaviše krunu Principovu.
Sve junaka mladih vitezova
Devet stotin' kano sokolova
Silenoga Cara ostaviše
Ter Cetinu ravnu naseliše,
Koji često u četu igjahu
Sela robe, glave osjecahu
I pred njima sivi sokolovi
Vučkovići mladi vitezovi."

Kačić.

да граница млетачка не ће бити даље узнемиривана. Долфин на посљетку предлаже, да Заворео и Синобад буду награђени.

Сенат Млетачки узео је у претрес извјешће проведиторово, те је Дужду поднио приједлог, да обдари достојанством кавалијерства св. Марка Јована Синобада, који се је храбро одликовао у посљедњем боју са Турцима код Лијевна. Дужд усваја приједлог. Сенат извјешћује под 10/12 1605. проведитора, да је одликовао: пуковника Канаети-а: колајном златном и медаљом од 300 дуката вриједности; управитеља и главног надгледника дрнишкога Завореа: доживотном платом од мјесечних 20 дуката, а Јована Синобада, управитеља Морлакâ Книнске Крајине: достојанством витеза св. Марка. Жеља је Сената, да те награде побуде сву тројицу на све то боље и савјесније службовање у свима државним потребама.

Дужд Силвестар Валијер врху тог именовања издаје 30/1 1696. свој дукал, којим — поменувши како је Сенат у знак државне захвалности предложио, да буде именован витезом св. Марка Јован Синобад, који је више пута, кроз више времена и на разне начине посвједочио своју вјерност и срчаност, особито јуначким дјелима код Сиња, Зулута и Лијевна, по којим је жива ухватио Турчина ратоборнога Муанема (Мекрема ?) — одобрава приједлог Сената, те именује и проглашује гувернера Јована: в и т е з о м св. Марка, овлашћујући истога, да као такав може носити одијело, сабљу, мамузе од злата и остале знакове са свим предностима, властима, слободама и превластима, што као почасти припадају витезу. За такова има бити свугдје прйпознат, ради чега Дужд потписује дукал власторучно, потврђујући га печатом на трајну успомену потомству.

Колајна, медаља, кавалијерства св. Марка, којом је Јоваи одликован, била је од сухога злата и вриједила је 300 дуката.

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

(nastavak)

Ivan Pivčević.

GLAVA V.

Nutrnje stanje Poljica.

I. Naziv.

Poljica su dobila svoje ime od malih, okrugljastih i škrapastih poljaca, kojih je tuda sva sila.

Ona su još za narodnih kraljeva bila hrvatska župa, koju su utemeljila braća Krešimir, Tješimir i Elem.

Starješina ili upravitelj župe zvao se župan.

Po izumrću narodnih kraljeva Hrvati su priznali ugarske vladare za svoje kraljeve, koji tako postadoše i ugarski i hrvatski kraljevi. Poljičani su i tada još svoju zemlju nazivali župom, a svoga upravitelja županom. Latinjani su nazivali hrvatske župane *comes* i *conte*, a to se prevelo na hrvatski *knez*, pa, ne zna se kako, i sami poljički župani poprimili to ime i stali se nazivati knezom. Tako se dogodilo, da se i Poljica stala nazivati *kneževina* ili *knežija* to jest zemlja, kojom upravlja knez, kako se i zemlja, kojom upravlja kralj, nazivala kraljevinom ili kraljevstvom.

Kada su Poljičani god. 1444. priznali zaštitu mletačku, Mlečići su tada stali nazivati Poljica i drugim imenima kao: *comunità*,[1] *università*[1] i *provincia*. S vremenom su i sami Poljičani poprimili te nazive, pa su *comunità* i *università* preveli na hrvatski *općina*, a *provincia* ostavili neprevedeno i pisali *provincija* i *provincia*.

[1] To je bilo kao reći općina. Taj su naslov davali Mlečići kadgod i dubrovačkoj republici, ma i da je u njoj bilo i druge *komunitati* kao Mijetske. Ur.

Nego sa svim tim raznim imenima, kojima se stranim uplivom okrštavala njihova domovina, Poljičani nijesu ipak nikad zaboravili svoga starog hrvatskog naziva *župe*, i njim su se najviše služili. Kadikad su dapače, ali sasvim rijetko, Poljičani svoju domovinu nazivali i združenim imenom „općina župa".

Po padu Poljica stadoše ih neki nazivati još i *republika* ili *skupnovlada*, ali ti nazivi nijesu bili poznati Poljičanima, dok su se još sami sobom upravljali.

II. Stanovništvo.

Stanovnici Poljicâ dijelili su se na više razreda. Bilo ih plemića, pučana, kmetova ili kmetića, vlaha ili vlašića te napokon sužanja ili robova.

1. *Plemići.* Njih je bilo od dvije vrste.

Kako se vidjelo u povijesti, Poljica su za više vremena bila državno ili krunsko dobro, a to sve dok se tu ne nastanila braća Tješimir, Krešimir i Elem, pa njihovi potomci ne utemeljili novu hrvatsku župu. Svi su oni bili plemići, a prozvali se *didići*. Didići znači baštinik ili nasljednik, to jest onaj koji je naslijegjivao ili baštinio imanje od svoga oca i djeda. Oni su se tako prozvali za razliku onih stanovnika, koji su prije njihova dolaska obragjivali one vladareve zemlje, ali nijesu bili njihovi gospodari i vlasnici. Didići zvali su se još i *Miroslavići*, jer se ona tri brata doselila u Poljica po smrti hrvatskoga kralja Miroslava, pa ih se dapače u kasnija vremena i držalo njegovim sinovima. Oni su se napokon još zvali i *plemići* ili *gospoda bosanska*, jer se doseleli iz Bosne, ali su se tako prozvali tek poslije god. 1358. a to za razliku od one druge vrste plemića, što su bili potomci Jurja Rajčića i Jurja Dražojevića, koji se spomenute godine doseliše iz Hrvatske s onkraj Velebita, koja je onda bila dio kraljevstva ugarskoga, pa se zato i oni nazivali *plemići ugarski* ili *ugričići*, te napokon i drugim imenom *vlastela* ili *vlastelići*.

2. *Pučani* su bili slobodni ali neplemeniti seljani ili seljaci, to jest oni ljudi, što su isprvice obragjivali vladareva dobra, a kasnije bilo darovštinom ili kupnjom ili na drugi koji

način postali vlasnici onih zemalja, što su obragjivali. Kako su uopće u Hrvatskoj, pa tako napose i u Poljicima, sami plemići imali pravo obnašati državne časti, tako ti pučani nijesu nikad mogli doći ma bilo do koje časti u upravi Poljicâ.

3. *Kmetovi* ili *kmetići* bili su oni ljudi, koji nijesu imali svojih vlastitih zemalja, nego su obragjivali tugje, a gospodar bi im za to davao stan i hranu.

4. *Vlasi* ili *vlašići*. Hrvati su zvali vlasima one potomke Rimljana, koji su se ispred Avara, kada opustošiše ove krajeve, bili posakrivali po gorama i tu se bavili stočarstvom da uzmognu preživjeti. Njih je bila sva sila po gorama Bosne. Otole su se u četrnaestom vijeku stali razilaziti po obližnjim mjestima, pa kada su se primakli i Poljicima, Poljičani su stvorili zakon, da nijedan vlah ne smije stanovati u Poljicima, nego samo ako bi ga koji plemić htio uzdržati na svomu i o svomu.

5. *Sužnji* ili *robovi* bili su zarobljenici ratni. Oni su se mogli otkupiti i povratiti svojim kućama.

III. Ustav.

Hrvatsko kraljevstvo dijelilo se na više župa. I župe opet dijelile se u podžupe, a podžupe u satnije.

Poljička je župa bila podijeljena u tri podžupe i u dvanaest satnija.

Na upravi župe bio župan, a tako isto na upravi podžupa i satnija bili podžupani i satnici.

Kao što su župani bili savjetnici i pomagači hrvatskoga kralja, tako su opet podžupani i satnici bili pomagači svoga župana. Uza nje bio i jedan zakleti pristav, koji je imao činiti da se izvrše njihove zapovijedi. — Župani bili su vijećnici i savjetnici kraljevi na općim skupštinama svega naroda, kada se imalo pretresati o stvarima cijeloga kraljevstva i kada se stvarali zakoni, a drukčije hrvatski kraljevi imali su i drugo vijeće, koje se sastojalo iz tako zvanih dvorskih dostojanstvenika, koji su pomagali i savjetovali svoga kralja u presugjivanju parnica i manjih državnih poslova.

Hrvati su god. 1102. na glavu ugarskih kraljeva stavili i hrvatsku krunu, ali uz uvjet da imaju upravljati Hrvatima po

njihovim starim zakonima i običajima. Oni se nijesu uvijek držali toga ugovora, a to je, uz neke druge prilike, nagnalo Poljičane da se počnu upravljati sami po sebi. Kada su se Poljičani na to odlučili, oni su uredili svoju župu po kalupu hrvatskoga kraljevstva. U Poljicima je tada od prilike župan postao ono što je bio hrvatski kralj i počeo se nazivati knez, a u kasnija doba i veliki knez. Ono što su bili dvorski dostojanstvenici, postala su sada tri podžupana, koji su se nazivali suci. Što su napokon u hrvatskom kraljevstvu bili župani, to su sada u Poljicima postali satnici, koji su se prozvali katunari ili mali knezovi. Uz kneza i tri suca bio je i jedan zakleti pristav, koji je imao raznositi njihove naredbe i zapovijedi.

Knez i tri suca stali su na upravi župe ili kneževine i sačinjavali su *poljički stô*, koji se u kasnija vremena po Mlečićima stao nazivati i *banka*.

I knez i suci i pristav ostajali su u službi samo jednu godinu, a birali su ih katunari ili mali knezovi, koje su opet birali kućni starješine njihova katuna ili sela, jer su i oni ostajali u službi samo godinu dana.

Mjesto, gdje su se katunari sastajali da biraju poljički stô, bilo je u Gatima pod Gracem na jednoj lijepoj ledini, što je tu bila.

Knez je mogao biti odabran izmegju potomaka bilo kojega od trojice braće Tješimira, Krešimira i Elema, koji su utemeljili poljičku župu, a tako i pristav, dočim tri suca morala su biti po jedan iz svakoga plemena.

Tako je stvar, više manje, hodila sve do god. 1444., kada su Poljičani priznali mletačku zaštitu, pa se obvezali da će za svoga kneza birati jednoga spljetskog plemića, a drugo je ostalo sve pri staroj.

Poljičani su kasnije povrgli i taj običaj, pa su za svog kneza birali opet domaćega sina. Početkom šesnaestog vijeka zaprijetila je Poljicima i Spljetu velika pogibao od Turaka. Tada su Mlečići opet nagovorili Poljičane da biraju za kneza jednog spljetskog plemića, i oni su na to pristali u nadi da će ih Mlečići pomagati protiv Turaka, pa su tako u siječnju god. 1503. izabrali za kneza Augustina Maričića. Nu kako su Turci bili gospodari Krajine i Radobilje, pa mogli svakim trenom

provaliti u Poljica, izabrali su Poljičani i jednog zamjenika velikom knezu. On je morao biti Poljičanin i nazvali su ga vojvodom. On ih je, u slučaju turske provale, imao predvoditi u rat, dok bi iz Spljeta stigao knez i doveo možda sa sobom u pomoć mletačkih četa.

Malo nakon toga nastala je korenita promjena u poljičkom ustavu. Do sada su upravljali Poljicima samo *didići*, a sada se stali otimati za vladom i *ugričići*. Kako je prijetila pogibao od Turčina, da bude mira u domovini, didići su popustili i nagodili se.

Poljički stô imao se je odsele po toj nagodbi sastojati od kneza, vojvode i četiri *prokaratura*. Knezom je mogao postati ili didić ili ugričić, a vojvoda je morao biti didić, dočim od četvorice prokaratura dva su bila didići, a dva ugričići.

Kneza su i odsele kao i dosele birali jedino katunari ili mali knezovi, a kada bi se njihovi glasovi raspolovili, odlučivao je svojim glasom poljički izvanjski vikar, koji je bio duhovni glavar poljičkoga svećenstva. Katunari su morali suviše izabrati i dva prokaratura ali izmegju ugričića. Ugričići su naprot morali izabrati vojvodu i druga dva prokaratura, ali izmegju didića.

Taj se je izbor imao obaviti na dan sv. Jurja Mučenika, na 23. travnja, i svi ti ostajali su u časti do Jurjeva dojduće godine, kada su se mogli ili promijeniti ili opet potvrditi.

Uz taj poljički stô ili banku bio je i jedan pristav, koji je imao raznositi kneževe naredbe, a bio je i jedan kančelir, koji je imao pisati sve potrebne spise i isprave.

Ovaj novi ustav ostao je u životu sve do propasti Poljica.

Svi zakoni stvarali su se jedino na zboru, na koji bi se sastao poljički stô, dvanaest katunara, izvanjski vikar i više drugog svećenstva.

Knez nije bio nikakav gospodar Poljica, nego samo vrhovni upravitelj, koji bez dogovora poljičkog stola niti je mogao niti smio išta sam učiniti. On je dapače na Jurjevo mogao biti sugjen i osugjen, ako nije pravo i po zakonu poljičkomu upravljao.

Dubrovčani braća Đuro i Jakov (Armeno) Baglivi.*

(Kraj)

Piše **Niko I. Gjivanović.**

Datum smrti Vlaha Armena, oca naše braće, nije nam poznat. Ipak nagađajući možemo da ga približno odredimo. Vlaho je Armeno bio mrtav svakako prije 13. novembra 1670. god., jer ga je toga dneva Pavle žena Petra Mršice (Marsciza) spomenula kao već mrtva, a to je bilo prigodom jednog procesa, gdje je ona bila saslušana kao svjedokinja. (Rukopis arhiva dubrov. nadbiskupije „Monitoria 1676—1698."). Da je pak Vlaho Armeno umr'o baš te godine a ne prije, to nam je opet jasno po tome, što u bilješci o rođenju mladeg mu sina Jakova (dneva 24/2 1670.) nalazimo ga zabilježena kao živa. Umr'o je dakle god. 1670. negdje među dnevima 24. februara i 13. novembra.

Je li Vlaho Armeno umr'o nakon svoje supruge Anice rod. Lupi, ni to ne znamo, ali to smijemo, mislimo, zaključiti iz podataka što slijede, uzevši, biva, u obzir okolnost, da u njima nema više govora o toj Vlahovoj supruzi.

Kad im je otac preminuo, bila su braća Đuro i Jakov Armeno posve malena: Đuru je moglo biti najviše 2 godine, a Jakovu nekoliko mjeseca. Što se je s njima tako malenim dogodilo, nalazimo zabilježeno stranom u nekojim sitnicama, u izjavama svjedokâ polovicom god. 1673. za procesa dubrov. crkvene vlasti, o kome bješe riječ u I. dijelu ovog našeg sastavka, — a nadasve u oporuci brata Vlaha Armena, Jakova, koja je po njemu napisana na talijanskom jeziku 20/6 1677. sa priloškom od 21/8 1679., objavljena je dneva 5/9 1679., te se čuva u dubrov. državnom arhivu u rkp. knjizi „Testamenta Notariae Ragusinae 1673 —".

Evo naj prvo podatka iz onog procesa. Pred samu smrt Vlaha Armena ponijela je Anica Mihova, svjedokinja u istome

* Vidi 17-ti br. „Srđa".

procesu, djecu umirućeg Armena: Đura i Jakova u stan svećenika Andrije Lupi, koji je, kako prije spomenusmo, bio njihovoj majci u bližem rodu.

Iza toga se je za sirotnu ovu braću zauzeo stric im, Jakov Armeno. Koliko se je on za njih brinuo i što je za njih uradio, to nalazimo opisano u spomenutoj njegovoj oporuci i prilošku oporuke. Kad je taj Armeno pravio oporuku, imao je nešto dugova, ali i svoga imanja, kao: kuću sa vrtom, dućan, te $6^1/_3$ djelova („karatâ") u jednom brodu[1]; polovicu svega toga imanja ostavio je on oporučno svomu sinu Đuru „malomu" i svojoj službenici Marici Petra Dragišića, iz Mikulićâ (sela u Konavlima), a drugu je polovinu ostavio svojim bratićima: braći Đuru i Jakovu Armeno. Tom prilikom spominje on, među ostalim, da se je za potonje, malene sirote, stao brinuti već od 18. oktobra god. 1670., našavši im dojkinju, i starajući im se za hranu, odijelo, školovanje i ostalo („balia, vitto, vestito, e scola et altro"); veli jošte, da je za njih dosta potrošio, a da je u ime ostavštine njihovih roditelja utjerao malo što („poche bagatelle").

Pišući on tu oporuku ima biti znao, da ima ljudi, te ga ne drže za savjesna u odhranjivanju i odgajanju pomenute siročadi, pa je zato, mislimo, nakon gornje perijode zabilježio u svoju obranu, a i samopohvalom, karakteristične ove riječi: „.....perciò no(n) voglio che nessuno stia in dubio che io l'ho aggravato; volesse Jddio che tutti li zij, ò zie fussero così timorosi di Dio, e pietosi alli poveri orfanelli come io p(er)che hò datto buon esempio à molti se lo vogliono pigliare p(er)che di subito ho abbracciato q(ue)sti poveri orfanelli con una carità, e pietà Christiana che Jddio lo sà senza nessun interesse; ....." („zato ne ću da niko sumnja, da sam ih ja opteretio; da bi Bog dao, da svi stričevi ili strine budu bogobojazni i milosrdni prema siromašnoj siročadi kao ja; ja sam dao mnogim dobar primjer, ako samo hoće, da ga prime, jer sam odmah prigrlio ove siromašne malene sirote, iz ljubavi i kršćanskog milosrđa, i to, Bog me zna, bez ikakve mi koristi;.....").

[1] Vrijednost broda dijelila se sved u 24 karata; svaki karat ovećeg broda vrijedio je onda nekoliko stotina dukata ili škuda.

Za ovoga dobrotvora braće Armenâ čini se da Appendini ne zna, jer spominje, kako vidjesmo, samo jednu ženu siromašnu ali plemenita srca, koja da se je za njih zauzela, uzela ih, biva, k sebi, hranila ih, odgojila ih, te ih dala i u školu Isusovcima. Sličnu vijest nalazimo i kod oca Serafina Crijevića (Cerva).[1] Jesu li vijesti ovih dubrovačkih povjesničara ispravne? A da se nije, možda, ta ženska siromašna osoba stala misliti za sirote Armene tek po smrti strica im, Jakova Armena? U jesnom slučaju, da nije, možda, to bila Marica Dragišić, služkinja starog Jakova Armena? — To su sve pitanja još neriješena.

Na kraju ovog sastavka vrijedi istaknuti i ove male vijesti, što se nalaze u arhivu dubrov. nadbiskupije u rkp. knjizi „Liber confirmatorum de 1668." — Na 7. maja god. 1682. dubrovački je nadbiskup Petar Torres krizmao u Dubrovniku Đura Armena Vlahova („Giorgi di Biagio"), a godinu kasnije (god. 1683.) na 6. juna Jakova Armena Vlahova („Jacobus Blasij Armeni"), brata prije pomenutog Đura, a i Đura Armena Jakovljeva („Georgius Jacobi Armeni"), Đura, biva, „maloga", stričevića spomenutoj braći. Prema poznatim nam podacima bilo je Đuru Armenu Vlahovu dneva 7/5 1682. oko 13 god. i 8 mj.; ne stoji, dakle, ni ona Appendinova tvrdnja,[2] da je taj mladi Dubrovčanin otišao u Lecce k obitelji Baglivi tek navršivši svoju 12-tu godinu („poco più di 12 anni"), već je naj manje, što se može uzeti, da je onada bio u svojoj 14-toj godini, navršivši svoje $13^1/_2$ godinâ.

[1] rk. „Bibliotheca Ragusina", tom. II. u biografiji Đura Baglivija.
[2] Appendini: Not. ist. crit.; tom. II. str. 35.

SLIKAR VLAHO BUKOVAC.

(Kraj) Piše A. Vučetić.

II.

Kad smo posmatrali našeg Bukovca kao portretistu, red nam je sad da ističući njegov pravac u slikarstvu kažemo o njemu nešto i kao slikaru komponisti. Već iz njegovih portreta jako izbija živoća i prirodnost boje, lakoća u kretnji i živa istina cjeline, bez ikakvog šablonskog pravila ili manijerizma. Ova vrlina navada posmatraoca njegovih slika da ih u svojoj pameti isporedi s onim kukavnim proizvodima tako zvanih *secesionista*, gdje je primljeno sve samo ne ono što je istinito, gdje se dakle vidi u prvom redu nepravilnost nacrta nakaženih i isušenih tjelesa u zelenoj mrtvačkoj boji, gdje se pojavljuju prećerane i neizvjesne forme i nemoguće crte, koje se samo za loše karikature mogu upotrebiti, gdje se prolijeva ljubica i modrilo na sve strane, tako da ti se zavrti mozak kao pjancu, ili gdje neizvjesnost boja ostavlja predmete u gustoj magli.

Pravo je imao car njemački Vilim, kad je korio ovaku umjetnost, koja se raskotila kao zla trava izmedu Nijemaca, ma i da kadgod „zabumbiža“[1] na svoj način, kao tu skoro, kad je ono u Vestfaliji kazao da će „njemački narod biti granitni blok, na kojemu će gospodin Bog dalje graditi kulturni napredak“. Pravo je imao on što je korio, i pravo ima svak ko osuduje taku umjetnost; ali pravo nemadu oni što ovake nakaze, ovo umjetničko, da tako rečem, neznanje zovu *secesijom*.

Prava je secesija (= iseljavanje) nešto drugo, nešto dobro. Prvu su secesiju u političko-društvenom životu, ne u slikarstvu, učinili rimski plebejci, kad se, ne mogući dalje podnositi formule patrijciske nepravde iseliše iz Rima na Sveto brdo, da se ne

[1] Dubrovačka pučka kovanica, koja bi bukvalno značila: baciti bumbu; ali figurativno znači: kazati nešto pretjerano.

vrate u nepravdu, nego da izvojuju jednakost svih Rimljana, kako su ih bili stvorili bogovi rimski i sama priroda. Prvu secesiju u srpskom jeziku učinio je naš neumrli Vuk, kad je, osudujuć dotadanji način pisanja nakažen formulom staroslavenskog manijerizma, ostavio staru književnu kulu i iselio se sa srpskim jezikom u prirodu postavljajući načelo: Piši kako govoriš, i tim postao ocem novog srpskog jezika.

Tako je i prava secesija u slikarstvu; ona ostavlja svaki manijerizam mode i formule i strogo se drži upečatka prirode u dotičnom času, kako je vidi čovječje oko; jer, da istinu kažemo, kad se držimo formole, to nije više umjetnost, pošto ni cigla dva lista u prirodi jednaka nema, da ih možeš jednom frrmulom prikazati; tako i sve živo i neživo o ovom svijetu ima svoju prirodnu formulu po sebi i u svijetlu, u kojemu se nahode, te sva pisana djela, u kojim neki učitelji davaju naputke za slikanje na primjer mesa, draperije i ostalo, postaju smiješna djela pred očima umjetnika, koji motri prirodu u svaki čas dana drukčiju.

Veliki Rafael bješe secesionista, jer se ocijepio od svog učitelja i tako postao mnogo većim umjetnikom; a oni koji su otišli njegovim putem, te ga naj bliže podražavali, imitovali, i dobili onda zato dosta slave, nijesu uprav njegovim tragom stupali, a nijesu niti svojim okom gledali, niti se svojim umom vladali, tako da je Rafael ostao Rafael, a od njegovih imitatora nema ni traga.

Što o Rafaelu, može se reći i o Tizianu, o Paolo Veronese i o Coreggio i mnogim ostalim, da je svaki hodio svojim putem, svojim okom i svojom dušom.

Današnja pak secesija ide dalje; ona je tražila da zbaci sa sebe ovaj jaram od formule baš od ovih nebrojenih imitatora, tako zvanih akademičara, koji su na svrhu bili sklopili sve pod formulu. Današnji secesioniste vide samo jedan izlaz, kroz koji umjetnost može još da napreduje, to jest da se odmetne sasvim od starinske mode i priljubi goloj prirodi u cijeloj njenoj neizmjerno bogatoj promjenivosti efekata svjetlosti i sjene a osobito pak boje. Slavni stari meštri dotjerali su nacrt do take usavršenosti, da zato su još sved slavni i veliki, ali pod uticajem ondašnje mode i načina slikanja omogućiše da smioni današnji

secesioniste, i ako se sa naj dubljem poštovanjem njima klanjaju, učine briljantan napredak sa bojom. Taki je i naš Bukovac. On je već u Parizu okrenuo leda akademiji, združio se s ondašnjim pravim secesionistima, te i danas se cijeni takim, kako nam je sam priznao razgovarajući o ovom pitanju.

* * *

Kad imamo da kažemo štogod o Bukovcu kao o slikaru komponisti, treba da istaknemo da su krasotice, lijepe i vesele žene, one koje sved poticahu uzlet mladog slikara dragosti, gracija i posmjeha, koje su izlazile žive iz njegove mastilovke odvajajući sved bilo čarom ubavosti, bilo intelektualnim izrazom. Njegovih lijepih djevojaka, njegovih sjajnih dama ima već toliko, da mogu naseliti cio Olimp. Pravom je bilo opaženo da goloća njegovih krasnih stvorova naslikanih nema ništa prostačko, ništa bludno, tako da ima naglosti prečiste, neockvrnjene, kao bludnosti odjevene.

Napomenućemo između premnogih slika izloženih u Parizu, lijepe slike: „L'aurore mourant dans les bras des jour", „Patricija", „La Fleur", „Bouton de rose", „Les Montenegrines se rendant au marché". Ova izvrsna slika darovana je dalmatinskomu zemaljskomu odboru u Zadru; pak „La femme „Putifar", „Le puit qui parle", „Toilette d' une Athenienne", „Confusion", „La grande soeur", „La jeune mere", „Le nid", „Tireuse de Cartes", „Les oiseaux de mer", „La baignade", „Loin du pays", „Le papillion", „Le trois amis", „La lettre du fiancé", „Le resains mier", „Une Greque", „Deux soeurs", „Au jeune age", „Le passage difficile" i toliko drugih, od kojih se veći dio nalazi u Engleskoj.

Mamljiva je slika izložena također u Parizu „Mlada ropkinja", koja se sada nalazi u Engleskoj, a 1884. g. nabavio je prometnik Vicars Brothers Englez, koji je izloži u salonu određujući šelin ulaznine za posjetioce, a poslije je Samson Fox kupi za dvadeset i četiri tisuće kruna. Prelijepe su također slike „Crnogorka au rendes-vous", „La Confidance", „Traktari", „Konavoka", „Ribari Dalmatinski", „Andromeda"; ove dvije posljednje nalaze se sada u Peru.

Poglavite su još ove njegove slike: „Isus prijatelj malenijeh", „Femme Putifar", već napomenuta, u Londonu, „La blanche esclave", u Harrogote Yorksire, „Dubravka", u Budimpeštu, „Živio kralj", „Sabor srpski", u Zagrebu, „Abel", „Zadnji sunčani traci", „Sunce na Zapadu", u Mlecima, „Moje Gnijezdo", u Pragu, „Adam i Eva", u Liverpulu, „Nebeski Duhovi", „Študija", „Ormar buduće slave", u Sofiji u knjaza Ferdinanda, „Na balkonu", u modernoj galeriji u Pragu, „Puno Ljeto"; ova je posljednja u modernoj galeriji u Beču, „Novinarka" u Engleskoj.

U Mlecima vidjelo se također 1898. g. u zbirci stranih slikara, gdje su bile izložene njihove slike, lijepa kompozicija „San Gundulića" (galerija Strossmayerova u Zagrebu), koja je privlačila pažnju onih koji traže pjesničke sižete (predmete) i sentimentalne ekspresije.

Naj veća je slika Bukovčeva kao i naj ljepša kompozicija siparije (zastor) zagrebačkog teatra i zove se „Glorifikacija hrvatske književnosti".

On ima okrom toga vrlo lijepih slika, koje još nijesu prodate, a neke su bile skoro na londonskoj izložbi: „Dante", „Raj", „Pakao", „Purgatorije", „Roman", „Sretna majka", „Dolce far niente", „Katalog", „Divan", „Ivan Krstitelj u pustinji", „Klytia", Notturno", „Ljeto", „Voda", „Hlad", „Sama", „Kupanje".

U Pragu izradio je novih slika: „Divan", „Naranče", „Sunce", „Početnica", „Nebeski duhovi", „Portret Jelice", „Na balkonu", već naspomenutu, „Buduće slave" i „Ormar". Ova posljednja slika sadrži njegov portret i portret svih njegovih učenika zajedno, koje on voli kao svoju djecu i ljubezno ih i ustrpljivo uči da napreduju velikim korakom u umjetnosti, o čemu se publika uvjerila pri izložbi njihovih radnja, a i mi prigodom lanjskog boravljenja u Dubrovniku učenika mu iz Bosne, Švrakića.

Bukovac htjede ostaviti spomenka i u svom zavičaju slikom „Sveti grob" u crkvi sv. Nikole i slikama na zastavama iste crkve i crkve Gospe od Snijega i ugodnu i znatnu sliku „Društvo Epidaur u Karnevalu" u Cavtatu.

I u Dubrovniku naslikao je plafon Bondina teatra.

Ne upuštamo se u potanje procijenjivanje njegovih kompozicija, jer smo samo hoćeli istaknuti njegov pravac i njegove odlične osobine u opće; ali ćemo opet naglasiti, da je on jedan od naj prvih izmedu svih naj boljih portretista u našoj monarhiji i da je kao slikar dopro do savršenstva zrelog umjetnika, da on prosto bojom stvara pravi pravcati život i da slici udara biljeg svoje individualnosti, te se možemo radovati da svojom umjetnosti pronosi po svijetu ne samo svoju slavu nego i slavu našeg starog Dubrovnika.

Memento.

Srećko Domić. — Spljet.

Jednog mutnog dana — kasnoj u jeseni —
gledah gdje se s ruže rune bl'jede hvoje,
po prašini gdje ih vije dah ledeni,
te srdašce pitah, nujno srce moje:

»Oj nemirno srce, što si drhtat stalo?
Čemu li si strune žalobne navilo?
Čemu si se danas opet uzjecalo,
teški ritam tuge kucat udarilo?
Zar ti žao cv'jeća što no je ocvalo?
Il' ti se je b'jednom možda ražalilo
što majčice nemaš, sestrice ni ljube
te mi pogled vlažiš i uzda'š te dube?«

Zajecalo granje, lisje zašuštjelo,
turobno i plačno šumorit je stalo,
leden mlaz mi stres'o dušu, biće c'jelo,
a srce je bolno, tihano uzda'lo:

»Gledam kako cv'jeće mirisavo gine,
gledam kako lišće na zemljicu pada...
I mladost će moja tako da umine,
ostati ću pusto, bez željâ i nadâ...
Čim proljeće mlado opeta zasine
novo lišće, cv'jeće proklijat će tada,
al, kad moja mladost — proljet moja — mine
s njome ljubav, sreća u nepovrat gine!...

Na vedi mi na to krupna suza sinu
i od tad mi tuga zjene v'jek zalije
kad oblačje sivo sakriva modrinu,
kada lisje žúti, kada cv'jeće mrije...

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

(nastavak) piše **A. Vučetić.**

Našli smo u Diversa notariae dokaza da je brod Pracatov *San Giovanni Battista* učestvovao pod zapovijedanjem Dživa Vidojeva, poznatog nam kapetana Mihova, u vojni Filipa II. za osvajanje Portugalije. Prijašnji kralj potugalski bješe otišao u Afriku i tu ga nestalo. Filip II. okoristi se pometnjom, koja nastade ispražnjenjem portugalskog prijestolja, te se odluči na osvajanje one kraljevine. Ona tako postade španjolskom pokrajinom, te bješe pod španjolskom vladom od 1580. do 1640. g.

Filip II. upotrebi za ovu vojnu španjolsko brodovlje, kojemu se pridruže i dubrovački brodovi a između ovih i gore-napomenuti Pracatov. Sudjelovanje Pracatova broda u ovoj vojni dokazano je jednom notarskom namirnicom od 20. septembra 1589. g. Ovom namirom Ivan Marka Dulova, Šipanjanin, na ime svoga brata Antuna očituje da je primio od Miha Pracata četiri zlatna škuda i jedan groš na podmirenje onoga što je imao primiti Antun za svoju mornarsku službu na ovom brodu, kad je učestvovao u Filipovoj vojni na Portugaliju.

Rekli smo da su i drugi dubrovački brodovi učestvovali u ovoj vojni. Za jedan brod Miha Aligreta našli smo dokaz o tome u Div. not. pod 23. novembra 1590. g.

Isti brod Miha Pracata, *S. Giov. Battista*, učestvovao je i u vojni protiv Turaka u Navarinu, jer 11. septembra 1593. g. jedan mornar istog broda očituje u div. not. da mu je podmiren dug od Miha Pracata, zato što je rečenom prigodom služio na tom brodu.

Kako se iz svega vidi glavna djelatnost Pracatova bješe se pojavila kasnije, no što tvrdi predaja o ubrusu Karla V., koji je vladao do 1556. god.

* * *

Pripovijedali smo na temelju testamenta da je Miho Pracat gradio kuće, primao zlato u zalog i davao novaca u zajam. O tome smo našli novih dokaza u arhivu.

Miho 1589. godine ima bit gradio ili popravljao koju kuću na Lopudu i popravljao i nadograđivao kuću u Gružu na Škaru, jer Marko Lovo iz Budve prvih mjeseca ove godine bješe mu dovezao iz Bojane nekoliko greda, a 4. novembra iste godine obeća notarskom ispravom da će mu dovesti opet iz Bojane u Gruž ili na Lopud, po njegovu izboru, 20 greda sličnih prijašnjima, a svaka da će imati duljinu od četiri koraka a debelinu jednaku onoj prijašnjih greda. Miho pak obeća da će platiti za svaki korak $25^1/_2$ grošića; dakle ukupno 2040 grošića, što je iznašalo 51 dukat ili 56 škuda i 24 grošiča, ili po austrijskoj kovnoj valutaciji dukata: 56 K i 20 para (po 55 nč. dukat).

O primanju zlata u zalog sa strane Pracata imamo ovaj podatak. Vicko Petrov Lagahnović s Lopuda bješe založio raznog rađenog zlata, koje je težilo jednu unču i $4^1/_2$ sadža *(saggio)* pa mu ga poslije prodao po nalogu svoje majke a Pracat prodade Vicku Grassi sve to za 53 škuda na razlog od jednog dukata i 19 grošića na *exagio* (saggio?). Ovdje treba napomenuti da se litra dubrovačka dijelila na 12 unača, svaka unča na 6 sadža, a svaki sadž na 24 karata; po mletačkoj mjeri mješte litre bila je marka sa 8 unača, marka je dakle mletačka težila 2 trećine dubrovačke litre, a unča mletačka dijelila se u 4 kvarta, dakle $1^1/_2$ sadž dubrovački odgovarao je mletačkome kvartu; u kvartu je bilo 36 karata. Za svilu i kolonijalne stvari utezi mletački bili su jednaki dubrovačkim za zlato; dubrovačka dakle unča bila je jednaka mletačkoj, a bila je jednaka i fiorentinskoj i genoveškoj.

Glede duga što su prama Pracatu imali Ivo i Domenik Facenda, iz notarske isprave 1605. godine proizlazi ovo. Miho Pracat izjavljuje da su mu oni dvojica in solidum dužni 1774 škuda po 36 grošića i 20 dukata za nekoliko karata, što je Miho bio platio. Od ovog duga odmah su mu platili 100 škuda glavnice i 20 dukata, a za ostalo se obvezaše da će plaćati po 50 škuda na godinu do podmirenja. Dva su ili tri roka poslije plaćena, dok je još bio živ Miho, jer je to zabilježeno u svoje doba uz ispravu.

Sudeći po Pracatovu testamentu i svim priloščima do posljednjeg, on je bio sved zdrav, jer je to kazato, kad ih je dao pisati. Bolovao je samo, kad je učinio svoj posljednji usmeni priložak malo dana prije svoje smrti i to je bilo po nekim svjedocima dva ili tri dana a po nekim šest dana.

Znamo da je u testamentu i priloščima ostavio naj veći dio svog imanja u dobrotvorne i pobožne svrhe; no o tome ćemo kasnije. Sada ćemo samo istaknuti jednu crticu, koja izbija iz njegovog posljednjeg usmenog priloška, biva da s jedne strane ističe bogoljubnost i živ bratski osjećaj Miha Pracata prama svojoj crkovnoj bratovštini, a s druge lijep običaj bratstava onog doba da braća pohode brata bolesnika. Miho je jamačno bio upisan kao brat u bratovštinu sv. Roka, jer kad bolovaše, naumiše nekoliko braće sv. Roka da ga kao braća pohode. To bjehu petorica, biva: gospar Pero Dživov *Giorgi*, gospar Vito Nikšin *Gozze*, Petar Barov Bonaca, Vicko Lukšić krojač i Šipion Andrijin. Oni ga pohodiše u njegovoj velikoj kući blizu kapele sv. Vida u gradu i razgovarahu se s njim o raznim stvarima, jer jedan od njih kaza poslije smrti pred sucem: „medu ostalim razgovorima", drugi: „medu ostalim stvarima, te je s nama govorio", treći opet: „iza nekoliko razgovora", Miho tom prigodom iza razgovora ostavi bratstvu sv. Roka 1500 dukata od 3000, što ih je imao u nekog Ruspoli u Rimu, a druge 1500 ostavi popovima Gospe Velike.

U tom zavještaju sastoji njegov posljednji usmeni priložak testamentu.

Iza toga Miho Pracat umrije 20. jula 1607. u istoj kući u gradu i bi sahranjen u vlastitu grobnicu u klaustru Male Braće u Dubrovniku kod voštarnice *(capitolo)*.

I žena Vica, kad umrije sahranjena je u istu grobnicu. Dokaz da su Miho i Vica tu ukopani (a ne na Lopudu), sadržan je u ovom pismu upravljenu meni kao uredniku „Srda":

Veleučeni Gospodine!

Lani sam Vam negdje svršetkom godine saopćio, što je bilo objelodanjeno u 1. broju „Srda" t. g. to jest, da je blizu tristota obljetnica smrti Miha Pracata, naj većega dobrotvora Dubrovnika, koji umrije 20. jula g. 1607. a bi sahranjen u

vlastitoj grobnici ovdje u našem gradu u Klaustru Male braće. U brojevima 2. 3. 5. 6. istoga lista i godine, objelodanio sam u originalu i u prijevodu oporuku — testamenat — toga naj imućnijega dubrovčanina, koji mal ne sve svoje ogromno imanje ostavi u dobrotvorne svrhe svojoj otadžbini. Tome saopštenju bila je namjera, neka se Dubrovnik, saznavši za taj god smrti Miha Pracata, pristojnim pomenom oduži, zaslugama ovog naj većeg dobrotvora naše stare otadžbine. Vi, gosp. Uredniče, tumačeći pietet dubrovačkih građana prama ovom Velikanu, latiste se pera da nam iznesete crte iz njegova života, o kojemu je dosad malo bilo poznato i tim ste naišli na svačije odobravanje.

Pronio se glas, otkada se ove godine počelo govoriti o Mihu Pracatu, da nije umro u Dubrovniku i stoga da nije sahranjen u Klaustru (križniku) Male braće; a to su mnogi i povjerovali. Da bi sada svakome bilo jasno, što se pisalo u broju 1. „Srđa", iznosim ove neoborive podatke:

Preda mnom su 3 knjige, gdje su Malobraćani bilježili svaki ukop u svojoj crkvi i Klaustru. U jednoj od tih knjiga, te se zove: Knjiga godova, — *Liber anniversariorum* — pod slovom M stoji: „*Michieglie Prazatti passo da questa alla miglior vita alli 20 di Luglio e fu sepolto in sua sepoltura nel Chiostro apresso il Capitolo, obiit anno 1607.*" Ovo znači: Miho Pracat preseli se s ovog u bolji život 20. jula i sahranjen je u svoju grobnicu u klaustru (križniku) kod voštarnice (kapitula). Umrije 1607.

Miho Pracat nije imao poroda, tako vremenom i njegova grobnica u klaustru Male braće postade bratinska; možda ju je brastvo (dućandžija) prisvojilo u nestašici svojih raka, kako što se opaža na više mjesta u klaustru, i možda sa nekim pravom, jer je ta grobnica bila nekadašnjeg člana ovog bratstva i onda se tako moglo (!?)

Zato nahodim u drugoj knjizi, da se u grobnicu Miha Pracata i drugi sahranjivao kao na primjer: „*3 Agosto 1793. Mori Maria moglie di Matko Kusia e il seg. giorno fu sepolta nella sepoltura di Prazatti adesso di Bottegari.*" To znači: 3. avgusta 1793. umrije Marija žena Matka Kusije i dan iza ovoga je sahranjena u grobnicu Pracatovu, sada dućandžijsku.

A još na drugom mjestu: *„23 Giugno 1795 Mori Paolo Zarko da Trnova, e il giorno seg. fu sepelito in Chiostro nella sepoltura Prazatti."* To znači: 23. juna 1795. Umrije Pavao Žarko iz Trnove, a dan iza ovoga sahranjen je u klaustru u grobnicu Pracatovu.

Vica, zaslužna žena Pracatova, sahranjena je jamačno u istoj grobnici, jer je u istoj knjizi zabilježeno V(iz)za di qm Sigr Mic :ieglie Prazati, passo da questa alla miglior vita ali 24 (!) di febraro. To znači: Vica pokojnog gospodina Miha Pracata preseli se s ovog na bolji život 24. (!) febrara. — O Andrijani, koju je Vica bila poćerila nijesam našao nikakva podatka.

Ja držim da sam ovim osvjedočio one te su inače mislili i tvrdili o grobu istoga;* a moguće da ću Vam se u brzo javiti i sa nekim drugim radom ove vrste, kojim će se još nešto u boljem svijetlu pokazati.

Da ste mi zdravo i veselo.

Vaš štovatelj

O. Aug. Pavlić.

* O. A. Pavlić pokazao nam je prvu knjigu i pročitali smo gore navedene bilješke o Mihu i o Vici, te su navodi iz nje u ovom pismu posve tačni. Što se tiče Vice, papir je gdje je napisano ime *Vizza*, progrizen tako, da se vidi prvi potez velikog *V.* dio poteza prvog z i posljednji slog *za*. Ime *Vizza* stavljen je među imenima, koja imaju početno slovo *V*, te nema sumnje da je ovo progrizeno ime *Vizza*. Ovom prigodom budi srdačna hvala O. A. Pavliću, koji je u istinu prvi sjetio građanstvo o tristotoj obljetnici Pracatovoj, pokazao mu grob i priopćio testamenat i prijevod. Ovom svojom ljubaznošću učinio nam je veliku uslugu i pobudio patriotske osjećaje. Blagodarimo mu. Ur.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Књижевност и Умјетност.-Književ. i Umjet.

Stota obljetnica konačnog pada dubrovačke republike. Godine 1908. dne 31. januara vrši se stota obljetnica konačnog pada dubrovačke republike.

Maja mjeseca 1806. Francezi bjehu zapremili Dubrovnik. Oni dopustiše da još živi republika pod pandžama Napoleonovog orla, te se dubrovačka vijeća sastajahu i na dalje sa svojim knezom i tako za mjesec februar 1808. bješe izabrat novi knez *Sabo Giorgi.* Ali franceski zapovjednik Marmont, ne mogavši, kako pripovijeda Dum Ivan Stojanović, ispod vode navesti senatore da se odreku vladanja, naredi da se sakupi senat dne 31. januara 1808. dade taj dan opkoliti kneževski dvor franceskim vojnicima a topove iz tvrđava naperiti put grada.

Kad se vijećnici sakupiše u senat, dodoše franceski oficiri sa nekoliko Dubrovčana pučke stranke, te pročitaše Marmontov dekret izjavom u ime cara Napoleona, da ne opstoji više republika, to jest da je ukinuta. Napoleon pismom od 18. februara iste godine, upravljenim Marmontu, odobri taj postupak a svojom notom od 3. juna i. g. obavijesti evropske velevlasti da je ukinuo dubrovačku republiku. Tako u Dubrovniku zavlada neograničeno franceska vlada.

U pomen ovog zlokobnog događaja, koji je 31. januara 1808. ugasio za vijeke slavni tisućljetni život slobodnog Dubrovnika, izaći će 31. januara osobit broj „Srđa", koji se stavlja na raspolaganje svim književnicima Srbima i Hrvatima da svojim i ako malim prilogom sudjeluju u ovom pomenu, koji će po njima postati narodnim.

Zato uredništvo „Srđa" poziv lje sve književnike Srbe i Hrvate, da mu do konca ove 1907. godine za isti broj pošalju svoj prilog, koji će biti primljen zahvalnošću.

Okrom toga mole se svi rodoljubi, ako znadu za koju dosad općinstvu nepoznatu historičku uspomenu ili crticu iz onog doba odnosno prijašnje dubrovačke otadžbine, da nam je u istu svrhu priopće.

Mole se svi listovi srpski i hrvatski da preštampaju ovu vijest.

3. Obljetnica smrti A. Fabrisa. Jučer 14. oktobra navršila se 3. obljetnica smrti pok. Antonija Fabrisa, prvoga urednika „Srđa".

— *Srpski novinari u Dubrovniku.* Srpski novinari slaveći 25.-godišnjicu „Srpskog Novinarskog Udruženja" u Biogradu riješiše se da proputuju kroz zemlje, gdje žive Srbi, i tako iza Sarajeva i Mostara posjetiše i Dubrovnik. Stigoše u Gruž u $10^1/_2$ sahata u srijedu 25. septembra, gdje ih dočeka odbor Dubrovčana. Izmedu članova Udruženja bijahu gg. Stevan Ćurčić njegov predsjednik i upravnik „Beog. Novina", Branislav Đ. Nušić, podpresjednik i srpski dramatičar, Milan J.

Мићић, такође подпредседник удруженја и главни уредник „Вечернјих новости“, Душан Мил. Шијачки, члан управног одбора удруженја и главни сарадник „Београдскіх новина“, Пера А. Ђорђевић, новинар и управник београдске Словенске Банке, Јевтимир Д. Поповић, главни контролор кр. срб. жељезница и главар станице, Пера С. Таletов новинар и књижевник, Пера Тодоровић, новинар и књижевник, Милан П. Ђорђевић, сарадник „Самоуправе“, П. Кара-Радовановић, Света Милићевић, Обрад Ј. Боланић, Мика С. Тошић, Миоје Ж. Јовановић, Петар Симоновић, власник и уредник „Маћедоније“, Мика Ковачић, Бог. А. Пелиановић, Наум Димитријевић и неколико господа с њима и још другіх новинара.

У четвртак у јутро разгледаше у друштву Дубровчана град. Ту им Дубровчани, а између њіх нај више госп. В. Адамовић, приповиједаху старинске знаменитости. По подне посјетише Локрум. У 7 і пô у вечер на Брсаљама уз разсвјету і паљење раkета одсвирала је Српска Грађанска Муzика програм у почаст гости. І кафедзија г. Перић својски се зауже да вечер буде лијепа на Брсаљама; град і Пиле били су разсвијетљени великим електрічним свјетиљкама. Забава је била изванредна, јер оіо град доде на Брсалје. У девет сахата био је свечани банкет од 90 особа у Hotel Imperialu. Између Дубровчана били су између осталіх Кр. Доминковић уредник „Dubrovnika“, прof. А. Вучетић, уредник „Srda“, Nikola L. Brkić, уредник „Srpske Zore“, Dr. Ivo DeGiulli Уредник „Crvene Hrvatske“, М. Шарић, предсједник Српске Зоре і подпредседник српске странке у Далмаціји, G. I. племић Natali, g. B. pl. Gradi, V. Adamović, prof. M. Radulović, Dr. St. Knežević члан одбора Srpske Zore, pop Barbić, prav. paroh і мнogi drugi Dubrovčani. Preko banketa svirala je ista muzika под upravom уč. Čižeka і palo je више zdravica s jedne і s druge strane.

У петак у јутро посјетила су се домаћа српска друштва а по подне пођоше Срби на гроб А. Fabrisa і D. І. Stojanovića, те g. Нушић у име удруженја положи им вијенац са српскім трakама. Затим посјетише Rijeku, врт браће Papi і лијечилиште Termoterapiju.

І у вечер у $7^1/_2$ одредењем општне разсвијетљен је град і Hrvatska Општнска Glazba свирала је у почаст Удруженју пред Општнскom Kafanom, гдје се било окупило све што је бољега у Dubrovniku. Затим се састадоше мнogi Срби грађани при софri u Hotelu s članovima удруженја, гдје је било новіх zdravica, а ударали су tamburaši под upravom g. Čižeka.

У суботу у јутро одпутоваше g. Novinari put Crnegore і растадоше, се у Гружу на парobrodu, s Dubrovčanima.

Кад гг. новинари пролажаху у суботу kroz Груж на povratku iz Crne Gore, Dubrovčani ih дочекаше да им жаzеле dobar put і поклоніше њіhovim gospodama po kitu cvijeća, кличући svima „dovidenja“.

— *Матица Српска* у Новом Саду ових је дана издала врло знатно дјело умне и неуморне списатељице о народним радовима Српкиња и Хрватица, сараднице „Срђа“, госпође **Јелице Беловић-Берназиковске** под насловом:

Српски Народни Вез и текстилна орнаментика са 14 оригиналних слика. Ова је књига оригинална монографија на основу историјских докумената, а нагрђена је из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије Цијена књиги 2 К (254 стран.). Садржај: Предговор. І. О орнаментици уопће, а на-

посе о словенској. 2. Српски декоративни стил. 3. Српске везилачке технике. 4. Класификација српских везова. 5. Наша народна колористика. 6. О народном бојењу. 7. Народна гатања о везу и ткању. 8. Симболистика у српској орнаментици текстила. 9. Ријеч на крају. 10. Литература (То су 17 монографија саме списатељице).

Препоручамо набаву књиге Српкињама и Хрватицама а надасве учитељицама. О књизи ћемо још проговорити.

— *Slikar Vlaho Bukovac* koji je sa češke akademije umjetnosti u Pragu proveo praznike u Cavtatu i Dubrovniku, otišao je početkom ovog mjeseca opet u Prag.

Nauka. - Наука.

Filozofija.

Mudre izreke. Nade izobraženijeh ljudi stalne su, kaono ti one te su usidrene u luci razuma. Plutark.

Ufanja su sni budnijeh ljudi. Platon.

Ufanje je mirodija koja naj bolje uzdržava srce mlado. D' Azeglio.

Liječništvo.

— *O hipnozi.* Cramer se je izjavio da se svakojake patnje, naime one koje su sugestiji pristupačne, mogu liječiti hipnozom, kao n. pr. bolesna stanja uslijed histerije, nervoznost itd. Ali kod organskih bolesti i kod bolesti endogenske naravi (psihoze) ne pomaže niti malo. A uprav kod onih ljudi, kod kojih su moždani već malo anormalne i koje su predisponirane na duševne bolesti (Geisteskrankheit), od osobite je pogibli hipnoza. Opazilo se je pako da je kod takvih ljudi hipnotizovanje bilo uzrokom da je bolest nadošla, što bi se možda bilo stoprvo dosta kasnije razvila. Također je opasna hipnoza iza velikog umora, jer uslijed nje živčani sustav bude još više oslabljen. Opazilo se je također da je iza čestih hipnotičnih eksperimenata nastupila osobita radražljivost i druge promjene karaktera. — Voss je nabrojio indikacije za hipnozu kao: neurastenični sintomi (nespanje), enurezu, masturbaciju, nervoznu pijehnju a osobito alkoholizam. Histerija je pako naj bolji objekat za hipnozu. Pogibli nijesu skoro nikakve, samo ako je hipnoza dobro vođena, a to zahtijeva i vremena i ustrpljivosti liječnika. E. M.

— *Sanatorij za biline.* U blizini Pariza podigli su jedan sanatorij za sve moguće biline što se po sobama drže. Taj je sanatorij određen za one biline, koje upotrebljavaju za razne svečanosti po sobama i koje uslijed prenosa i djelovanja električnog svijetla mnogo pretrpe. Liječenje tih bolesnih biljaka je sasvim jednostavno; biline se prenesu u osobite sobe sa stalnom toplinom i budu izložene samo nekoliko sati svjetlosti i tu ostaju duže ili kraće vrijeme sve prama stupnju svoje bolesti. E. M.

Histor. nauke.

Sveta Gora u prošlosti i sadašnjosti. D. Anastasijevića. (Isp. br. 15 „S"; kraj).

U trećoj periodi (od 1500. do 1900.) samo opštežiće pod uticajem svoježića počelo je gubiti bitna obilježja, te prijašnja *apsolutna vlast igumana* promijeni se u *ustavnu* ograničenu epitropima (blagajnicima) i *saborom*. Ovaj je pokret počeo pri koncu 3. periode, ali to je porodilo unutrašnjih borbi, jer su mu se opirali igumani. Pokret je ipak pobjedio u svim grčkim manastirima na Atonu tako da je igumanska čast opala na počasnu titulu.

Osim toga nije se u ovoj periodi sačuvala oštra zabrana u opštežiću da kaluđeri ne smiju imati *svoju (pokretnu) imovinu*, primati poklone itd. I tako opštežiće zadržalo je samo zajednički objed i zajedničku bogomolju.

U ovoj 3. periodi izmijenila se manastirska uredba i mjesna općinska uprava zbog materijalnih teškoća Sv. Gore.

I u protinoj vlasti dogodila se promjena u 3. periodi. U 2. se periodi održala njegova vlast protiv starješina velikih lavra, jer je bilo mnogo ćelija u Kareji. Onda su one mogle životariti, jer dobivahu pomoć od manastira i monasi ćelija zaradivahu svojim rukama. Ali u 3. periodi prote su im nametale velike namete radi oduženja opštinskog duga. Stoga protine ćelije malne sasvim opustješe ili se u njima otvarahu trgovine i tako protina vlast postane pukom titulom, te protat propade između 1590. i 1600.

Od tada upravljaše protatom i Sv. Gorom *samo sabor* manastirskih starješina. Ali su njihova zasijedanja morala trajati kratko vrijeme, jer su se starješine povraćale u svoj manastir, kad baš naj više trebaše *stalne* uprave na Atonu. Stoga Svetogorci zatražiše od patrijarhe da im ustanovi tu stalnu upravu.

Tako patrijarha Gavrilo IV. donese 1783. g. *nov svetogorski ustav*. Ovim su ustavom manastiri podijeljeni u 5 grupa po 4 njih. Svaka grupa šalje u Kareju po 4 monaha, po jednoga iz svakog manastira za godinu dana. To je t. z. *nastojništvo* (epistasija). Sporove između manastira rješavaju u 1. redu epistati, nastojnici, u 2. redu sabor, u posljednjem patrijaršija. Nastojnici vode i druge posle. Ali se zbog borbe i zloupotreba osjeti nužda novog ustava. Sami ga Svetogorci sastaviše 1810. g. odobrenjem solunskoga paše. Pored nastojnika stvoreno je jedno novo upravno tijelo od 20 *predstavnika* (antiprosopa) od 20 manastira na godinu dana. Predstavnici ostaju stalno u Kareji, čine *opštinu* (κοινότης) i rješavaju o opštinskim stvarima. Ovaj ustav većinom vrijedi i danas. Sabor postoji i danas kao izvanredna skupština. Ali pri jednom razdoru 1860-1. god. Solunski se paša umiješa, ukine epistasiju i postavi *triumvirat* (trijandrija) s opštim poslima iz starješina triju manastira o kojim bješe naj više u vezi.

U ovoj periodi pako jača patrijarhov uticaj; a to je bilo prirodno; iza propasti krunisanih zaštitnika svetogorci nijesu imali u pravoslavlju nikoga do patrijarhe, te su se sami njemu obraćali ili trpjeli njegov auktoritet. Ali unutrnja uprava pojedinih manastira ostala je oblast slobodna od njega.

Kad je ukinut protat (1590-1600) neku je vlast stekao jerisovski episkop za rukopolaganje i predsjedanje sjednica. Ali u 2. poli XVIII. v. to propade, jer je od tada bilo sved na Atonu ili patrijarha zbačenih ili arhijereja prognatih, koji su te posle obavljali. I u 3. periodi Sv. Gora zadržava međunarodni karakter u pravoslavlju. Od negrčkih narodnosti u XVI. v. napreduju samo Srbi. Poslije propasti srpske samostalnosti odoše tamo mnogi srpski monasi. Tad su Srbi bili u većini i češće je i prota svetogorski bio Srbin. Ali u XVIII. v., naj nesretnijemu za Atonsku goru, sa mnogim drugim manastirima opustje i većina srpskih. Na kraju XVIII. v. kao da Srbi prevladivahu još samo u sv. Pavlu i u Hilandaru. Kad tada

poče da se javlja u Srbiji ustanak, Srbi moradoše bježati i odatle. Opet se nastaniše Grci u manastirima, koje oni u XIV. i XV. v. bjehu ustupili Srbima, a Hilandar ostade Bugarima, kojih je uvijek bilo u njemu i postade učesnikom bugarske književnosti i politike. To je tako bilo do svrhe XIX. v. Ali porad teških dugova i unutrašnjih zapleta Hilendar se obrati kralju Milanu za pomoć, te kralj Aleksandar s episkopom Dimitrijem, kasnije mitropolitom, dode u Hilandarsku lavru 1896. g. Tada je srpskim novcem plaćen ogromni dug manastirski i određena godišnja pomoć, a Srbiji je ustupljena zaštita i nekoliko mjesta u upravi (saboru).

Od druge polovice XVIII. v. šire se Rumunji, i Bugari, a naj više Rusi. Oni osnovaše više *skita*, to jest manastira, koji nijesu samostalni, nego pripadaju pravno nekom manastiru a imadu svoju upravu. Tako Rusi dobiše manastir Rušku ili sv. Pantalejmona, u kojemu ima oko dvije hiljade monaha.

I u trećoj periodi bilo je vjerskih potresa. U prvoj polovini XV. v. pristankom Atonskih manastira i višeg grčkog svećenstva i sporazumom s Rimom car grčki Jovan sklopi 1439. g. u florentinskom saboru *florentinsku uniju*, koja je poslije, prije 1453., odbačena u Carigradu i na Atonu zbog zbog protesta nižeg kaluderstva i naroda.

Svršetkom XVIII. i početkom XIX. v. mučile su Svetogorce dvije uporne teološke prepirke, jedna da li se u nedjelju mogu pominjati mrtvi, druga da li je dužnost često pričešćivanje. Ma i da je carigradska patrijaršija već 1772. g. riješila ova pitanja tako da je izjavila, da je dopušten pomen mrtvih u nedjelju, a da crkva ne određuje vrijeme, kad će se i koliko puta ko pričestivati, ove su prepirke trajale do u XIX. v.

U XVIII. i u početku XIX. v. odjekne i na Atonu zapadnoevropska kultura i godine 1743. otvori se na brdu blizu Batopeda monaška *akademija*. U njoj je n. pr. nekoliko doba učio znameniti grčki pisac Jevgenije Bulgaris. Ali kad on pode, škola poče opadati i akademija se sasvim zatvori, kada se nje učitelji umiješaše u napomenute prepirke. Od nje nema sada nego ruševina.

O turskoj kontrolnoj upravi vidjeli smo da je Aton bio u upravnoj sferi bostandžibaše, pa poslije poče sjedati na Atonu naročiti carski činovnik. Koncem 3. periode Aton je pretvoren u zaseban kaimakamluk zavisan od Solunskog vilajeta. Kajmakan sjedi u Koreji a Aton je zasebna carinska oblast pod Solunom, te i carinski činovnik sjedi u Kareji i od tada Aton plaća Turskoj raznih danaka do 750 turskih lira.

Sad Atonska gora preživljuje i četvrtu periodu. *Danas je već nestalo starog megjunarodnog karaktera njenog u granicama pravoslavne vjere, a zamijenila ga je jaka megjysobna borba narodnosti.* Uzrok su toj borbi ekspansivnost Rusa i zaoštrenje istočnog pitanja, o čemu da se pripovijeda nije više historički nego politički posao.

A. V.

Kulturne vijesti. - Културне вијести.

— *Uspjeh grofa Zeppelina s balonom.* U kratko vrijeme svijet začuđen gleda da je pošlo za rukom na više strana napraviti balone, kojim se može upravljati. „Srd“ je izvijestio skoro o fran-

cuskom balonu „Patrie“ i napemenuo upravljivi vojnički balon majora Grossa u Njemačkoj; sad se napokon vazdušni balon Parsevalov izvrsno podnio. Ali između svih odvaja balon grofa Zeppelina, koji je 1900, 1905. i 1906. učinio nekoliko opita. On odvaja između ostalih stoga što je vas od krutog aluminija a ostali su od svile, te ovi propuštaju gas a on ne. Dug je 128 *m*. On je 23. septembra o. g. učinio opit putovanja, koji je trajao četiri časa (ure) a napunjen je bio sa 10 hiljada *cbm* gasa. Kretao se sved u poprječnoj visini od 200 do 300 *m* i slušao je sved tačno kormilo. Uputio se iz Friedrichshafena na Kostanačkom jezeru, gdje mu je staniea prama Überlingen, Rodolfzella, Untersecа uz južnu švajcarsku obalu jezera do Vorarlberške obale i posjeti Bregenz, Lindau i Friedrichshafen. Čini 12 *m* na sekundi, to jest po prilici 1 *km* na minuti. Nosi dvije gondule ili lade. Za ovo njegovo uspješno putovanje grofu su Zeppelinu stigle brzojavne čestitke iz svih strana svijeta. Između ovih bješe čestitka plovioca po vazduhu, nadvojvode Josipa Ferdinanda i čestitka vojničkog kapetana Taschera u ime austrijskih oficira plovilaca. Dne 27. septembra država njemačka primila je kao svoje vlasništvo njegovu balonsku stanicu u Friedrichshafenu na Kostanačkom jezeru i dotična isprava bila je na svečan način potpisana u ime vlade od višeg tajnog vladinog savjetnika Lewalda. Stanica je ipak ostavljena na neograničeno vrijeme grofu Zepellinu da se njom služi a poviše zgrade podignuta je državna službena zastava. Zeppelinovo je preduzeće dakle državom zajamčeno.

Iza toga je grof Zeppelin opet 30. septembra putovao svojim balonom i to dulje vremena nego prvi put, jer je ostao u vazduhu cijelih sedam časa.

Соколство.

Уреднишшво „Српскога Сокола“ у Карловцима јавља свој браћи српским соколовима и свима пријатељима Српскога Соколства, да ће лист „Српски Соко“ почети наскоро своју другу годину изилажења. Сада су уклоњене све сметње, те је удешено све што је потребно, да лист наново излази. „Српски Соко“ изилазиће најмање на једном табаку у размацима од три недјеље тако, да ће до Видовдана 1908. год., када ће се завршити друга година изилажења, изићи 12 бројева. Претплата му је три круне годишње и прима се само за цијелу годину. Умољавају се чланови српских соколских, гимнастичких и витешких друштава, као и сви пријатељи Српскога Соколства, да се што многобројније претплате на овај једини српски соколски лист, који је при том ванредно јевтин, да га и најсиромашнији може држати. Исто се тако умољавају сва срп. сокол. друштва, да редовно шаљу извјештаје о свима својим важнијим радовима, како би овај лист што боље морао вршити своју задаћу: да служи интересима Српскога Соколства. Претплата, рукописи и све друго што се тиче листа, шаље се на адресу: Никола Максимовић, Карловци (Срем).

22.

Из Дубровника 8. јула 1537. Кнез и властела Дубровачка пишу Пери бегу Санџаку Херцеговачкому, да му шаљу властелина Јерка Басељевића, да му се поклони с цвјетом љубави, у Гацко, гдје се бег налази.

С двора: Кнсѡкѡ слакѡмѕ и казмѡжитѡмѕ и сваке часне хвалe и храбрѡсти кѡгѡмѣ дарованомѕ и племенства нарѡчитѡмѕ господинѣ господинѣ Пири бегѣ славнѡмѕ и пѡчтенѡмѕ Санџакѣ бегѣ и гѡсподарѣ земле Херцеровине.

Кнсѡко славнѡмѕ и казмѡжитѡмѕ и сваке часне хвале храбрости кѡгѡмѣ дарованомѕ и племенства нарѡчитѡмѕ г҃ѡнѕ, г҃ѡнѕ Пири бегѣ славнѡмѕ и пѡчтенѡмѕ санџакѣ бегѣ и гр҃ѕ земльѣ Херцегѡвине. Ѿд Бога милостъ, живѡтъ и здравие да ви примни славнѡ господство, а ѡд нас кнеза и властелаа Дѵбровачцнехъ љубимѡ поклонение и припорѵчение. — Я потѡмъ кѵдѵѣи зачѵли дошастие славнога господства ви на Гацко, а близѵ нас, тадаи виехомѡ ѡдлѵчили послати до господства ви са цвнетѡмъ ѡд любавн, кои ви вшѡ ѡд потринке господствѣ ви и за здравие и за топлинѣ. Я сада кѵдѵѣи разѵмнели гѡспоцтвѡ твоие да се не подкигнѵло ѡд Гацка, и да не пошло ка Мостаарѣ, тогаи радн речении цвнетъ ѡд любавн, кѡи смо винли нарекли гѡспоцтвѣ ви нисмо га хотнели ѕставити, негѡли да кѵде дѡѣи придъ честити шкразъ господства ви. Тогаи радн сада пошилемѡ властелина нашега именѡмъ Иерка Баселевнћа, по конемѣ посилаамо речении цвнетъ ѡд любавн молећи ви гѡспоцтвѡ да кѵде принмити за лю-

ѕкакь и за приказань. И нека ви сѣ славномѣ господствѣ нашемь потрикеке приповѣчене, како се и ѕздамо и несмо становити ѕ скакѣ нашѣ потрикеѣ и за скакини нашь посаw любимw да ви ће господствw похватити; а намь инw не остане него ли Бога молити за докарь живwтъ и добрw здравие славнwга и честитога гwсподства ви конега господства ви гwсподь Богъ ѕмножи ѕ дѣго а ѕ добро ѕ милости присвештлога и прикисwкога царства скаки часъ на великиѣ. — Писанw ѕ Дѣбровникѣ месеца любѣша дневи · й · летw христокw · аѣлз ·

Кнезь и властеле Дѣбровачки.

Ово је писмо остало непослато Пири Бегу и бијаше још запечаћено, кад је дошло до мојих рука г. 1898. Печат је Дубровачке републике, има $40^1/_2$ *мм* промјера. У пољу су три куле, средња је нај виша и нај шира; испод ње су врата а повише врата је св. Влахо пред средњом кулом до круништа на лијевоме крају поља слово *S* (sanctus) а на десноме *B* (Blasius). На около је натпис: † SIGILLVM COMVNIS RAGHVSII.

23.

Из Дубровника 7. децембра 1648. Кнез и властела се препоручују Мехмет паши везиру од Босне и сердару војске у Акхисару. (Непослата Мехмет паши).

С двора:

Прискитломѣ и Прензкарсномѣ и скаком вредности и храбренством Богом надареномѣ господарѣ и господинѣ Мехмет Паши везирѣ wд Босне и сердарѣ wд коиске славне ѕ Акхисар.

ѕ Акхисар.

Прискитломѣ и Прензкарсномѣ и скаком вредности и храбренством Богом надарени господине и господарѣ везирѣ Мехмет Паши сердарѣ wд славне коиске смерно поклоснение и к. д. П. кад прими к. П. г. wд нас кнеза и властела Дѣбровачкиех комѣ скакѣ правѣ честитос и wд цареке милости ѕгиспнене.

С окием нашиемъ гл҃бежгликиемъ листомъ посиламо нашиега драгомана пред Пристогле в. п. г. да б҃де wд наше стране смерно се поклонити кам и молити кас снижено за наше потребе. Даке сарчано молимо в. п. г. како нашега приатегла и господара да ки се смилово приклонити м҃ѕ благо ѕхо и ѕсмишати га ѕ наше потребе нека подп҃ние б҃демо држани молити привисоко славнога господара Бога за в. п. г. да га б҃де ѕздржати ѕ госпоскомѕ здракгл҃ѕ садр҃жегнем wд сваке милости и честитости како достоина намиесника славнога и ѕзкишеног царства wд кога задовогляно смо ѕтишени ѕ сваке наше потребе нашѕ с коно м҃ѕ к҃ће wд четириста годиша праведно сл҃ѕжимо без никаква помагиканиа и тако, хо҃ћемо сл҃ѕжити добровогляно докле сѣнце на нек҃ѕ б҃де свиетлити ер тако ѕстарана вернос наша проси с коном кам назикамо скакѕ честитос ѕ помилокагнѕ славнога и ѕзкишеног царства.

Из Д҃бровника на 7 дочембра 1648.

24.

Дубровчани се туже новоме тефтедару од Босне, да иде ћа стари јемин, премда није дошао још нови.

С двора: Свиетлwмѕ и сваке части и часне ҳвале достоиномѕ господинѕ господинѕ Тефтедар Ефенди саданиемѕ wдъ Босне, алити нигов҃ѕ намиесник҃ѕ.

ѕ Сарајево.

Свиетлwмѕ и сваке части и часне ҳвале достоиномѕ господинѕ Тефтедар Ефенди wдъ Босне саданиемѕ, алити намиесник҃ѕ реченога господина Тефтедар ефендие wдъ нас кнеза и властела Д҃бровачкиеҳ в. д. п.

С wкием нашием листом идемw за риети кам како wки немин, кwи е овди пред нашием градом, рече нам, да киши се тефтедар промиенио, а нигов҃ѕ господарѕ врнеме до мар(ч)а изишло, ради чеса веома се ч҃ѕдимо да прие него се стари немин

диго wдовле, да ние дошио тефтедара некога немин алити чохиек, кои ви запт? Ѕчинио сћиелѕ, како не скећнер адет био, кои немин дише се wдозле а к. г. чотиека не ви, него зћела остане без немина, ради чеса Ѕзели бисмо знати про има бити или ние ѕ знанић к. г., да се они немин окако ѕ преши диже, или е немин каш ѕ пѣтѣ, зато нас авиза(и)те, кои е Ѕзрок за нашие кладание; не дрѣго; ако що можемо на оне стране, можете се ѕ нас повздати, и Бог ви весели.

Из Дѣбровника на 10 марчна 1680.

25.

Беуз-бег, санџак Херцеговачки, захваљује Дубровчанима, да му шаљу калафате.[1]

С двора: Да се даде кнезѕ и властелом дѣбровачким ѕ рѣке ѕ Дѣбровник.

Из нутра: Wд нас Бевз Бега санџака хрцеговског Ѕзвеличеномѕ и високо почтованомѕ кнезѕ и властелом Добровачкомѕ поздрав. Я потом нека зна К. М., како примисмо лист ѕ комѕ нам пише-те за к(а)лафате, кад се скопе (sic), да ће те их послати. На то вам захваламо; али, молимо вас, чините их на брзо послати, да ѕ криме дошад за посао приоѕ; за то дрѣго к'ка лист слати да не потрикѕе, да их Назор бегѕ придате, кад вам лист али човика пошле. Инако не Ѕчинити и вазда нам за здраве и за добро здраве ниста не пишите, и дайте на знане да се радѣемо. И бог вас весели. Ямн.

Arh. Rag.

26.

Сабит-паша из Требиња пише Дубрдвчанима, да је дошао у Нови владика Црногорски, и да се чувају Црногораца пише о соли.

[1] Калафат је дрводјеља, који гради или начиња и поправља брод.

С двора: Да се преда ова книга ѕ пощене и ѕ госпоцке рѣке кнезѕ кегѕ и остамием кластелима ѕ

Дѣбровник.

Из нутра: Пишем ја Сакит Паша wд Требина кнезѕ кегѕ и wстамем кластелима дѣбровачкие велесрдно поздрав а по томе примих ваш пријателскѕ книгѕ и разѣмлех што пишете та глас што се просѣw и ми смо разѣмли да е дошаw ѕ Ноки владика црногорски с Ђенералом москозскием и да имадѕ некакво сигѣравање дѣшмани велики и ваши и наши; по запокиеди честитога цара за сачѣвати границе w(д) дѣшмана и wд нѣпежа црногорские ми смо метнѣли караѣле и страже кѣда е потреба по границама а ка(д) смо разѣмели сада ваш книгѕ спремилисмо и од ваше нѣди и мртвѕ страж да добро гледаю ако ки се спремили и ваши и наши дѣшмани или пѣт нас или пѣт Конакала да нам глас донесѕ и ако Бог да с божиом помочи ски чемо на них ѕдарити. Я и ки гледанте ѕ Конакле какав начин и метните страже и док вам доче какав глас, ѕпѣт нас авизанте а и ми чемо вас. Ја сам ваш книгѕ пролегао и приказаw агама Требинскоме и свакоме с Божиом помочи свесрдно мали и велики свак жив не само Требине него шко нас свак ко се находи дѣшманин на коню ч гоч странѕ крене ѕдриче сзак на н и пролити крк а ма знате ли бегови по границама караѣле мечати и мртве страже и сагѣравати се према дѣшманинѕ дости кала харча а празнае рѣка мѣчна кег смw аге и ски нефери што се продавало соли ѕ Стоиѕ трцарина от соли да ишще ниесте подмирили ни дали ѕ неколи ни ести могли сигѣрати како знате и ки ето сѣ тамо штишли Ахмед-ага и Осман-ага да им то дате и кала да им дате на ови тврди земан да имад кѣдѣ сѣ чим према дѣшманинѕ станѣти. И ја вас молим зато и ѕздам се да чете ки то пријателство ѕчинити. И да вас бог подржи ѕ здракли и ѕ госпоцс(т)кѣ.

Оп. На почетку на празнини с лијеве стране мухура поцрњена на огњу, а испод ње потпис турски.

27.

Пријевод (можда из турскога).

Али Мири Миран, господар од Туниза пише Дубровьанима да је задовољан да господин Лоувер буде ондје њихов консуо.

Из нутра: A di 22 maggio 1756. (Дне 22 маја 1756). Lettera all' Ecc.^{ze} V. V. dal Sig.^{e} Alli Miri Miran di Tunisi. (Писмо Јв. Пр. од Госп. Али Мириа Мирана од Туниза).

Slauni meghiu Gospodom naroda Messina i veliki vsdarsgiaozi od nasliednikaa Jesusovieh, vredni vladaozi od posalaa M? uppa nazarenskoga, nasci veliki Prijategli, pociastieni sadasegni seragliu (tako) Dubrovacke republiche da uam budi dobra svarha i put od spasegnia. Iza posdraua V. E.^{zam} cini nam se snatti, da biusci doscla priateglska kgnigha V. E.^{z} u dobri cias, sue smo rasumieli, scto je u gnioi pisano; to ies, da ste imali glas, da consuo Fiamenghi, koga ste bili s vascie strane odredili sa posle i targouine i prigledagnie vascieh gliudi i broda od vascie bandiere[1], koij po morru idu sa targouatti i dobiuati, disge se s oue strane, i da ima otiti sa suoie posle i miesto gnieghovo ostati prasno i da ste ciulli od vascijeh istijeh capetana, da bi bilo dobro, i da sse vidij dostoian sa consulata svijem uiedno na priposit[2] stauiti Signor[3] Louuere; sato ste pisali ouiem vasciem priateglima, da recenoga primimo sa consula, i da mu budemo fauoreuoli[4] i da chie on bitti sa brode i gliudi vascie i gnihoue posle. Sato biusci oui vasc priategl vidj(o), da ie prilicno i na priposit, da ie prilicno i na priposit, da receni Sig. Louuere, consuo, bude occupatti[5] miesto od onegha offizia[6], kako ie i vascia voglia, i mi smo ga primili; i od sad vnaprieda dieluiuchi priateglski, i kako ie conueniento[7] budite sicuri[8], da i po morru i po suhu na suachi nacin s nascie strane bichie mirno i sdrauo. Ako Bog da, kad prighie oua nascia priateglska kgnigha prid V. E. i budete ie dobro

primili, ne dubitamo[9], da chiete nastoiat isuarsciti visce punta, koga ste rekli, i da ie mir visce onegha, koi sliedi praui put.

Scritto al primo del mese di giemasiul ahir 1169, cioe verso il principio d(e)l mese di marzo 1756.

Alli Miri Miran attuale d(e)l
custodito Tunisi

Транскрипција.

(Из нутра пријевод:

Писмо В. Пр. од Господара Али Мири мирана тунишкога.

Славни међу господом народа Месијина и велики уздржаоци од насљедника Језусови(ј)ех, вредни владаоци од посала мупа (?) назаренскога, наши велики пријатељи, почастјени садашњи сераљу дубровачке републике, да вам буди добра сврха и пут од спасења. Иза поздрава В. Е(челенцам) чини вам се знати, да бивши дошла пријатељска књига В. Е. у добри час, све смо разумјели, што је у њој писано; то јес(т) да сте имали глас, да консуо фиаменги, кога сте били с ваше стране одредили за после и трговине и пригледање вашијех људи и брода од ваше бандиере,[1] који по мору иду за трговати и добивати, диже се с ове стране, и да има отити за своје после и мјесто његово остати празно, и да сте чули од ваши(ј)ех исти(ј)ех капетана, да би било добро и да се види достојан за консулата сви(ј)ем уједно на припозит[2] ставити Сињор[3] Лувер; зато сте писали ови(ј)ем ваши(јем) пријатељима, да реченога примимо за консула и да му будемо фавореволи,[4] и да ће он бити за броде и људи ваше и њихове после. Зато бивши ови ваш пријатељ види(о), да је прилично и на припозит, да речени Сињор Лувер, консуо, буде окупати[5] мјесто од овега офици(ј)а,[6] како је и ваша воља, и ми смо га примили; и од сад унаприједа дјелујући

при(ј)ательски, и како је конвениентно,[7] будите сикури,[3] да и по мору и по суху на сваки начин с наше стране биће мирно и здраво. Ако Бог да, кад приће ова наша при(ј)ательска књига пред В. Е. и будете је добро примили, не дубитамо,[9] да ћете настојат извршити више пунта, кога сте рекли, и да је мир више онега, који слиједи прави пут.

(пријевод:) Писано на први мјесеца ћемасул-ахр 1169, то јест око почетка марта 1756.

Али Мири миран садашњи штићенога?
Туниза?

[1] заставе; [2] згодно; [3] Господина; [4] наклоњени, бити зато; [5] заузети, запремити; [6] части, службе; [7] пристојно; [8] стални; [9] двоумити.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 31. октобра 1907. Бр. 20.
God. DUBROVNIK, oktobra Br.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

Ђуро Марић, надучитељ.

Сад су сватови довршили, што су имали свршити, па могу отпочинути. Старци посједају око ватре; запале дуге чибуке; принесу бардак, па га око ватре крећу, да њим жеђу гасе. Младарија се ужурбала: хоће да се весели, али нема ко да пробије лед, јер наш учо, који је то увијек радио, данас тужан сједи у једном куту и са херцеговачким колегом, крупним и здравим момком, ком се црна као угљен коса по рамену пуштала као грива силнога лава, распреда некаква педагошка, суха и досадна питања. Тужно и суморно учово лице сваком је упало у око и свак се чуди, што је том познатом весељаку, те је онако туробан. То је нај више упало у очи младој као роса, лијепој као вила, слатког као шећер, плавуши — грађанки, која га често пута простријели својим жарким погледом. Плавуша је мислила, да је учо био онако озбиљан за вријеме сватова, а да ће се послије одати обичном његовом веселом расположењу, а кад виђе да ће то доцна бити, узме под руку своју пријатељицу, мјесну учитељку, па се упуте к учитељима. Ови се уљудно поклоне, па кад видјеше да желе сјести, начине им мјеста: плавуша сједне до уча, а учитељка до херцеговачког колеге. Тада ће плавуша нашем учу веселим осмијехом:

— Што Вам је јутрос, госп. учо?

— Није ништа, госпођице.

— Како није, тà тако сте туробни, да се свак чуди.

— Ово ми дође неколико пута на годину.

Лијепо! па Вам је то морало доћи баш данас, кад се Ваш нај већи пријатељ весели и кад сам ја овдје.

— Жао ми је госпођице, али се не могу веселити, јер је један сан уништио све расположење.

— Сан?! Мислила сам да је збиља нешто, а тамо сан, од кога сте жалосни Ви, који сте позвани да те будалаштине тријебите.

— Не, госпођице, ја не вјерујем сну, али је упечатак његов тако силан, да га нијесам у стању савладати, а с друге стране, јако сам знатижељан, хоће ли се испунити, јер и ако је „сан лажа, а Бог истина", ипак сам увјерен, да има неког предосјећаја, који нам унапријед каже, што ће се догодити.

— Маните се тих лудорија, него хајте, да поведете коло.

— Не могу, госпођице — хвала!

— Можда не „дењате" са мном?

— Немојте на то ни мислити, јер ваљда знате да сам Ваш добар пријатељ.

— Знам, па зашто не ћете, кажите ми!

— „Импењан" сам, госпођице — посмијехом одговори учо.

— Честитамо — повиче плавуша и учитељка.

— Немате још што честитати, а кад дође листоноша, онда ћете ми моћи честитати слободу, коју сам до пред неколико дана уживао — моћи ћете ми честитати продужење мог бећарског живота.

— Ја сам мислила да ћу Вам честитати вјеридбу, а Ви очекивате опет слободу бећарску. Баш и јесте момак! А како знате да Вам не ћемо вјереницу честитати?

— То ми је сан казао — смијешно додаде учо.

У то се зачује глас трубе, али не оне трубе, која на вјечни суд правде позива, него трубе сеоског листоноше, који јавља селу, да је дошао и донио епоху, која веже село са осталим свијетом.

Учо притрчи к листоноши, а овај му пружи два писма.

Разгледа обвоје и рукопис адресе, па се увјери да је једно учитељице, изабранице, а друго од његова пријатеља из истог мјеста одакле и прво. Довољан је био сами формат и тежина писма, да нам досјетљиви учо просуди његов положај. Зато њено писмо, онако затворено, тури у џеп. Разреже писмо свог вјерног пријатеља, који му јавља о успјеху игранке и узгредно спомиње сусретај учитељке и филозофа, чији изглед прије има слику

обичне, свјецке протуве, него ли филозофа, који на остварење Душанова царства ради, како он обичаје казати. Тада учу поновно сине у главу она страшна слика његова сна и од љутине вас поцрвени, па хтједне одлетјети, да оној протуви скине образину и од невоље сачува њу, коју је толико поштовао, да је само пред њом до сада клекнуо. Промисли мало о томе, па се увјери, да би то било колико лудо, толико и безуспјешно, јер је и она женска, за које се обично каже: „дуга коса, кратка памет", па ће промислити, да он то из љубоморе ради и тако изгубити и оно добро мишљење, које је о њему до сада имала. У то приступи плавуша и запита:

— Што Вам могу честитати?

— Бећарски живот, госпођице, и ако нијесам још отворио писмо.

— Варате се, отворите, па ћемо се тада разговарати.

Учо тада узме писмо, разреже обвој, извади визит-карту, окрене име к длану и пружи плавуши, која прочита:

»Почашћена Вашим изобором, срдачно захваљујем и жалим, што на Ваше захтјеве никако не могу пристати. Шаљем Вам писмо натраг, уз пријатељско поздравље, Ваша« итд.

— Што ово значи, молим Вас?

— Да сам добио корпу, госпођице!

— Ви добили корпу? Није могуће!

— Па ипак, видите — и покаже писмо, разумије се без имена учитељке.

— Исто не вјерујем, јер Ви обичајете у шали преварити, па се послије смијати.

— Никада не варам, него манимо се тога, па сада, када сам слободан, као птица на грани, хајд' да се веселимо и ако ми се управо не весели, док моју изабраницу не спасим од погибели, која јој пријети.

Младост се ужурба, учо дохвати плавушу, његов колега учитељку, састави се вијенац — не од горског цвијећа, него младих момака и дјевојака.

Коловођа учо пита, што ћемо, а остали вичу „зецко коло". Учо почне „У Ивана господара" и коло се стаде вртоглавом брзином окретати: земља под ногама тутњи, а ваздух проламају женски сопрани и мушки тенори. Учово се срце раскравило, па

престати не умије, већ наставља „Бранково коло“, „Битољку“, „Сељанчицу“, „У далеком Дренопољу“ — док сви не повичу: „Доста је више“.

Коло се растави, а неко повиче: „Оро, Оро!“ Женске, као по команди, запјеваше:

„А ћевере, млад ћевере!
Да те видимо!
А ћевере с твојом снахом,
Било са срећом!
Полагано, млади Марко,
Крстова је то.
Загрли је, пољуби је,
Снаха ти је то!“

и то тече бурно, лако, својски, журно, братски, српски — тј. српчад се бар веселити знаду!

* * *

Бог зна кад младост прекинути жељаше, али старији повичу: „Свуд је поћи, ал је кући доћи!“ Сват по сват креће кући, поздравља се са свима, а прати их барјактар с барјаком и млада с ћевером, па дарива ручник или чарапе, а они њој по коју круну или форинту.

Учо се поздравио са плавушом, која га још једном жарко погледа, и сврши своју сватовску дужност, па се лаганим корацима упути својој пустој и нијемој кући.

Кад се кући примакао, весело га дочека његов Кастор, који своје весеље и вјерност исказује лавежом, улагивањем и махањем репа. Учо уђе у своју сиромашку собицу и одма осјети хладну, нијему самоћу. Скине народно, јер и ако му је драго и свето, исто му је тешко и досадно, па обуче уско, грађанско одијело. Сједне и почне пребирати књиге и листове, али му се не мили, па их отури, наслони главу и дубоко се замисли.

Сјети се он свог дјетињства и младости. Укаже му се света слика покојњег оца, суха и висока сељака од 50 љета, који се знојем лица свога и жуљима рука својих подигао до приличног иметка, те дао на школовање једног од својих близанаца. Осјећа учо, како га отац на кољенима њиха; како га испитује о науци и ако сâм никада није у школу ишао; како га савјетује, да учи и како му обећаје да ће га школовати да велики ученјак

и човјек буде. Тада му на памет дође како је свом оцу обећао, да ће учити, али само за учитеља. Сјећа се он оног тужног дана, када је са својим старијим братом, препарандистом, дошао из цркве и нашао оца мртва: како је онда непрестано плакао; како су га тјешили; како су оца закопали; како су му црно одијело обукли. Сузе, као јагоде грожђа, грунуше низ његово лице и он се маши рупца, да их очисти, али оне теку бурно, као силна ријека. Пошто се горко исплакао, сјети се своје мајке, мудре и радишне сељанке, која је са троје сирочади остала; сјећа се како је она одредила, да њезин син настави науке; како је другог оженила, а онај свршио науку, добио мјесто учитеља и са собом одвео њега, да учи и да му поможе у кући. Сјећа се он оних дивних и узвишених ријечи и савјета, којим га је хранио његов брат и одгајао, да крене трновитом, али поштеном и уредном, стазом; како га је једног дана предао једном препарандисти, да га одведе у препарандију, пошто се већ био увјерио да га брат посрамити не ће; сјећа се како га мајка и браћа сузним очима отпратише, жарко изљубише и задњи пут савјетоваше, да пази што ради, а он зна што треба, јер је њихово паметно и ваљано дијете; сјећа се какав је упечатак на њих произвео главни покрајински град, препарандија, професори и другови; сјећа се он како су га другови задиркивали и исмијавали у почетку, а послије поштовали, љубили и у помоћ увијек призивали; сјећа се он и строгих професорских лица, који су га сви цијенили, али неки и мрзили и прогонили, ради његова отвореног, слободоумног схваћања; сјећа се он како је са својим покровитељем, препарандистом често пута шетао са једном прилично лијепом шипарицом, која је онда била „монитор" српске учитељице, а сада одрасла, изображена, лијепа дјевојка и ваљана учитељица, од које је данас ето добио карту.

Почне тада пребирати историју своје несуђенице, која му је позната, баш као и рођена. Пошто је подуже о том мислио и сјетио се своје мајке и браће, који га желе видјети сретна и слободна, да све силе може посветити свом народу, из кога је изникао, увјерио се да може бити потпуно задовољан, што је овако свршио први свој покушај за женидбу. Учо би сад био потпуно задовољан, да му још нешто задовољство не мути, а то је само помисао, да ће његова несуђеница, коју он поштује и

цијени, пострадати од оне свјетске протуве, па се одлучи, да је на вријеме обзнани. Али како? Нема доказа, да је „филозоф" она црна сотона. Досјети се учо брзо оне „вријеме је најбољи поштењачина", и одлучи сачекати, да се дочепа доказа, а међутим подржавати писмену свезу с учитељком и полагано је приправљати на сазнање праве истине. Зато дохвати перо, напише писмо учитељки, у ком је моли, да му саопћи разлоге с којих је одбила његову понуду.

Пошто је извршио ту своју дужност, легне и мирно заспи.

Tebi!

• Petar Nunsić.

Tu je bilo mnogo stupova i na svaki od njih sunce je sipalo svoje zrake; ali jedini Memnonov stup davaše od sebe zvuk.
Diderot.

Modre oči moje miljenice,
Modre oči a bijelo lice,
Plave kose a zlaćene žice,
Sn'ježni zubi, rumene usnice!
— — — — — — — — —
Modre oči moje miljenice!

Zjena tvoja nebo odsijeva,
Vedro nebo premaljetnog dneva;
Zjena tvoja šaru prelijeva
Morskog bezdna kada tiho sn'jeva.
— — — — — — — — — — —
Modre oči moje miljenice!

Svod nebeski visoko se svija,
Nedogledan u zvjezdanom sjaju;
Morsko njedro nad dubinom zija,
Što joj ljudi ne dostižu kraju.

U svemiru mir stanuje stolom:
Vječni pokoj tajinstvenog žića,
Dok s' u moru dave čudna bića,
Što, kò i mi, rodnim pate bolom.
— — — — — — — — — — —

Modre oči miljenice moje,
Blaga zraka nebeskih visina!
Modre oči miljenice moje,
Bolni odraz morskijeh dubina!

Modre oči miljenice moje,
Bol i radost što s' u vama sl'jeva,
Oh! da mi je znati od to dvoje
Što mi sluti moja mila d'jeva!

Pripovijetka o djevojci bez ruka u našoj literaturi.

Frano Kulišić. — Dubrovnik.

U pripovijeci su ova četiri motiva:

I. Zaljubljenje oca i bijeg kćeri,

II. Sječenje ruka,

III. Proganjanje maćehino i promjena pisama,

IV. Spoznaja u dalekim krajevima: kćeri sa ocem, žene sa mužem.

Zaljubljenje oca nalazi se u mnogim srednjevjekovnim pripovijetkama, koje imaju nešto slična sa Olivom i dr.[1] Ovu perversnu ljubav naći je još i u *Santa Dimpra figliuola del Re di Ibernia*, koja bježi da se otme protivuprirodnim očevim namjerama, ali zahvaćenoj otac joj sam dade osjeći glavu. Druge legende opet koje polaze s iste tačke ne dopuštaju joj ovako tragičan kraj, nego kažu da se djevojka otela ocu te pobjegla u druge strane, gdje bješe sigurna i oštićena od očeve osvete. Takva je npr. novela *Bella Elena di Costantinopoli.*[2] Zaljubljenje očevo nalazi se i u starim njemačkim romancima Mai i Belastor, te u *Kćeri kralja Reuss-a* od Ivana Enenkela iz trinaestog vijeka. Ovaj motiv ima i Straparola: Novelle, IV. 1.

Svojevoljno sječenje ruka, što je u ostalom za nas naj karakterističnije, ne nalazi se svuda u ovim pripovijetkama; negdje ga ima, a negdje ne.

Talijanskoj *Rappresentazione di Stella*, koju je izdao Ancona, izvor je jedna legenda iz Bogorodičinih čudesa, a ova

---

[1] Legenda sancte Dympnae virginis et martiris filiae regis Hybernae. Antuerpiae, Back, 1496.; — Razzi: Vite di illustri donne, III. 43. — Astolfi: Cento avenimenti miracolosi, Deca X. — Santa Dimpina principessa d' Irlanda, Tragedia sacra del sg. Giuseppe Berneri, romano. In Bologna, 1687.

[2] L' Histoire de la belle Hélène de Costantinople, mère de saint Martin de Tours en Touraine et de saint Brice son frère. — Ova se legenda nalazi u cjelini u Douchet: Diction. des légendes, str. 523.

ima sa Olivom zajedničko i mijenjanje listova osim sječenja ruka. Dočim u „Lijepoj Heleni" dobrovoljno sječenje ruka ne postoji, nego docnije, kad ona bješe prisiljena da ostavi muževu domovinu, pratilac postavivši je u more da joj spase život, sječe joj jednu ruku a da se ne zna ni uzroka zato.

Svakako prvo umjetničko izrađenje ove legende učinio je Filip de Beaumanoir sa natpisom *Roman de la Manekine*, koji je mnogo sličan Olivi.

Prva novela desetog dana *Pecorona* od Ivana Fjorentinca (1378) ima npr. sadržinu, kako Dionizija, kći francuskog kralja *bježi* od oca samo da ne uzme nekog starca od 70 godina. *Dode* u Englešku, vjenča je kralj; on *ode u rat*, a za to vrijeme ona bi *potvorena* s čega *na novo bježi*. Iskrca se u Genovu, odakle u Rim, i odgoji dva sina. Doba je križarskih vojana. U Rimu su kralj francuski i engleški do pape; Dionizija otkrije tom prilikom papi čitavu tajnu i dode do *spoznanja*. — Eto tako se ova legenda raširila po svim literaturama, a bila je obradivana ne samo kao neki čudnovati događaj, nego u svojstvu novela i pripovijesti, te se pričahu ne samo strahopočitanjem prema čudotvornoj nekoj sili, nego i kao vesela pripovijetka u besposlenu društvu.

Engleški pisac Gotfred Chaucer napisao je također legendu ove vrste: *Man of law's Tale*. Konstanca, kći rimskog cara, udata je očevom voljom za nekog Sultana, koji se zbog nje pokrstio, a kog je majka, fanatična muslimanka, dala ubiti. I baš tada Kostanca bi bačena u jednu ladu u ruke sudbine. Poslije duga putovanja dode u Englešku, gdje je konakovala kod upravnika neke provincije i učini, da se ovaj pokrsti. Stoga što se otela pohoti nekog baruna, ovaj (barun) je potvori sa nekog ubistva i bi osuđena na smrt. Pobjegne nekim čudom, te izvrši i treće pokrštenje, a to Allaha, kralja zemlje, i vjenča se s njim, itd.[1]

Wesselovsky se pozabavio sa pripovijetkama narodnim raznijeh naroda, tako i sa djevojkom bez ruka. U Nijemaca se ova nalazi u zbirci braće Grimma pod № 31. Tu fali očeva ljubav, ali zato vidimo posječene ruke, koje su kasnije čudo-

[1] v. Sandras: Etude sur Chaucer, Paris, 1859. str. 203-214.

tvorno povraćene. U ruskoj narodnoj pripovijeci kod Afanasjeva[1] nalazimo dvije pripovijetke o djevojci bez ruka (№ 6 i № 13) sa nekolikim versijama (Жена безъ рукъ і Косоручка).

Жена безъ рукъ: Быу бацько з' маткаю, мѣли дачку з' сынамь. Бацько з' маткаю померъ, и пакинули брата съ сестроюу. Узлу братъ дай ажаниуся; идзе у госьци — сестру клича, идзе на спацыръ — сестру клича, ддзѣ якую сукню купиць, то для сестры лѣпшую. Дакъ жонци крыуда стала! Дау Богъ сестри (ѣ) дзицятко, а у сестры есць мужъ, да вельми далеко, Жонка каже: „ну што ты лѣпше сестры, глядзиш, якъ мене. Прыѣдзе ѣ мужъ, то будзе яну глядзѣци." Пагадзиушы, прыѣждая мужъ; дакъ яна гаворицъ: „ты прыѣхау да ѣ, а яна з' братамъ живе — не глядзиць цебе!" Дакъ мужикъ каже: „жонко! приберися, найдземъ на спацыръ и возьми дзиця з' сабою. Пашли яны у лѣсъ, прывеу іонъ да карча: „палажи руку!" якъ яна палажила, дакъ іонъ узяу дай па локци атсѣкъ. ѧна узяла дзиця и пашла; прыходзиць яна давады, дакъ рукъ нима, якъ напицца вады? нагнулася дай дзиця упусьцила, Стаиць бѣдная дай плача, дакѣ ёй з' вады адзываецца: „дзѣука, дзѣука! не плачъ, бери дзиця." Дакъ яня атказивая: „якъ — жежъ я буду браць, кали у мене рукъ нима!" — Тачи ваду, дасьць Богъ руки. ѧко янъ адтачила, дау Богъ руки; дакъ яна узяла дзиця дай пашла. Идзе дарогаю, сустрѣчае яну панъ; дакъ іонъ пытаецца: „аткуль ты, кабета?" Дакъ яна атказала: „нима чаго пану казаць, аткуль я; нѣкали была панній, цеперъ кабетой завуцъ." — Ни нашла бъ ты ка мнѣ на службу? ѧана кажа: „пайду; али ци возьмешъ мене з' дзицёмъ?" Дакъ іонъ кажа: „вазьму." ѧна прыѣхала, дакъ той сынъ расьце да усе завѣ чгó татамъ. Іонъ кажа: „якій я твой тато?" Дакъ іонъ каже: „прошу, татуличко, не прагнѣвацца; маей матульцѣ татулько руки атсѣкъ, дакъ матулька пашла плачучи и мене у ваду укинула: з' вады аддалося матульци: не плачъ, кабетко! бери дзиця, дасьць Богъ руки. Дакъ матулька утачила ваду, дау Богъ руки. Матулька шла и татулька пазнала, а татулько матки не!"

---

[1] Аѳанасьевъ: Народныя Русскія сказки, Вп. III. (1857.)

I tu je — kako je vidjeti iz priopćene pripovjetke — gonjenje djevojke, sječenje ruka, čudotvorno povraćenje ovih itd. I u našoj srpskoj pripovijetci (№ 33.) posječene ruke povraćene su nekim čudom, samo što je fantazija našega naroda sve to lijepo i vješto iskitila.[1]

[1] Vrijedno je ovdje napomenuti i jednu izgubljenu *Sofoklovu tragediju*, u kojoj ima, kako se Salmonej bio po drugi put oženio sa Siderojom, koja ga je uvijek dražila protiv prve mu kćeri Tiroje s njezinih ljubavnih odnosa sa Posejdonom. I u istinu budu joj *otkinute kose*, bila je izbivena i inače proganjana, te bačena u tamnicu. Ne mogući se brinuti za svoje dvoje nejačadi, Peliju i Neleja, postavi ih bijednica, netom se rodiše, u jednu ladicu na rijeci Enipeju. Tu ih nađe neki pastir, smiluje se, i othrani. Kad porastoše oslobodiše majku i osvetiše sve njene patnje osudivši na smrt prokletu maćehu. (v. Ancona, Sacre Rappr. III. str. 319.) Upadljivo je, da su joj bile otkinute *kose*.

GIZDELINI RIMSKI ZA HORACIJEVA DOBA.

Prof. W. barun Ljubibratić.

Ovom crticom započinjemo niz slika iz privatnoga života starih Rimljana. Naravno, govoreći o nekim osobito neobičnim navadama, o nekim za nas zaista čudnovatim običajima Rimljana, ne možemo baš pomisliti na Rimljane iz doba Katona starijega ili punskih ratova, jer i ako je onda bilo pokvarenosti — o čemu nam povjest pruža dosta dokaza — ta pokvarenost nije bila još zarazila cijeli narod, niti pružila tako duboke korijene, kako se to naprotiv opaža iza propasti Kartage. Kad je Rim srušio visoke i jake bedeme svoje moćne suparnice, uništio jedinu državu, koja mu se mogaše oprijeti na moru, raširio svoju vlast od jednoga kraja poluotoka na drugi, podjarmio naj pogibeljnije neprijatelje svoje, stade malo po malo gubiti od one svoje oštrine i neporočnosti, s koje odvajaše između svih ostalih naroda onoga vremena. Tek onda, kada slavodobitni rimski orao razastrije svoja krila nad cijelim tada poznatim svijetom; kad se silno blago stade stjecati u Rim iz svih krajeva na zemlji; kad Rim stupi u vezu s ostalim mekoputnim, pokvarenim narodima; kada *cives romanus* dode do uvjerenja, da je u svojoj gnusnoj poderanoj tozi mogućniji od naj silnijega vladara na svijetu, tada — nije čudo — iščezoše sve stare vrline, jer se činjahu dostojne divljenja, ali nipošto podražavanja. Rimljanin, kad postade gospodarem svijeta, htjede se okoristiti svojim privilegovanim smještajem, a po njegovim nazorima to bijaše moguće jedino podražavajući način življenja onih, koji na tom polju bijahu majstori. I stoga će se uzroka naše crtice iz privatnoga života Rimljana baviti carskim doba, jer baš to doba stoji u očitoj opreci s prvim vijekovima republike.

* * *

Govoreći o rimskim gizdelinima čini nam se na prvi mah, da je nemoguće spojiti zajedno ove dvije riječi: gizdelin i Ri-

mljanin, jer prva riječ pobuduje u nama predodžbu lijena, brbljava, dosadna, smiješna čovjeka, a druga naprotiv napunja naše srce i našu fantaziju naj idealnijim slikama junaštva, domovinske ljubavi, požrtvovanosti, djelatnosti, ustrajnosti. Ali kad znamo, da u svakoj perijodi čovječanstva ljudi bolovahu više ili manje od istih poroka, ne ćemo moći pomisliti bez poroka Rimljanina, pa bilo iz koje god doba, a s druge nam je strane gotovo nemoguće, uprav s obzira na harakter starih Rimljana, predočiti njihove poroke malušnim, djetinjskim; mi tražimo u njima i nehotice tragove one burne strastvenosti, što odgovara harateristićnim potezima njihove ćudi gotovo još surove i divlje. Svakomu je poznato, da je nasilna ljubav Seksta Tarkvinija utisnula nož u ruke nevinoj Lukreciji, ali da je i srušila prijestolje Romula i Nume. Svak znade, da je Apije svojom brutalnom strasti prama Virginiji prouzrokovao njenu smrt, ali i uskrisio pučki tribunat, u kojem plebejci nadoše naj jaču potporu, kad su tražili svoja prava. Što je Klodiju stälo, da će ga *pontifex maximus* optužiti s oskvrnuća svečanosti *dobre Božice*, samo kad može doći u blizinu svoje miljenice? A gdje je Antonije, koji, začaran Kleopatrinom ljepotom, prepušta vlast nad cijelom rimskom državom svojemu suparniku samo da može uvijek i neprestano motriti duboke oči egipatske kraljice? Nego, u doba republike rimski gradanin, sav zaokupljen ratom i političkim pitanjima, ne imadaše niti prilike, niti vremena da učini porok svrhom svojega života, stoga se nije trudio, da ga ukrasi; niti je zaodijevao svim nakitima zamamljivosti, da izgleda manje preziran. To umjeće nauči tek onda, kada August svlada redom sve svoje protivnike i zadade smrtni udarac republici, a na njezinim ruševinama podigne monarhiju. Tada strast, neobuzdana i silovita, ustupi svoje mjesto laskanju i udvaranju, stoga duša okržljavi, i tako eto gizdelini postadoše mogući u Rimu.

Gizdelini rimski pripadahu pretežno senatorskom redu, a mnogi također i viteškomu staležu. Rimski plebejci ne bijahu nego gomila gladne svjetine. Zaogrnuti starom, gnusnom, poderanom togom, sprovodahu svoj život ili pri vratima bogatih patrona, da dobiju ostatke od večere, ili na ulazu u državne hambare, da prime svoj dio žita, ili na stepenicama amfiteatra,

da se naslađuju gledajući, kako se kolju robovi i na smrt osuđeni zločinci. Ulizice i čankolizi bogataša, ovi potomci Hanibalovih pobjeditelja, ne imadahu vremena da ljubakaju, da se udvaraju ljepoticama, jer su hodili trbuhom za kruhom a trbuh im bijaše uvijek prazan, a kad trbuh govori, srce muči. A iste ljepotice, ako nijesu poticale iz naj odurnijih krčama rimske subure, ne obazirahu se na ove nekoć silne djelitelje milosti i časti. Tà što je njima bilo stalo, da je glas onoga odrpanoga Rimljanina mnogo vrijedio u raznim skupštinama, kad mu kesa bijaše uvijek prazna, kad uopće ne imadaše kese jer nije imao da spremi što u nju? S druge se strane niko više ne brinjaše za tu svjetinu. August ostavi doduše skupštine na *forumu* i na Martovoj poljani, ali zakone i naredbe diktovao je on, novi bog, sa svoga Palatina; prividno su opstojale sve republikanske ustanove, ali svu je vlast imao on u svojim rukama. Stara se priča još jednom ponovila. Budući gospodar rimskoga svijeta, baštinik Cezarove politike, mazao je i lizao svjetinu, dok mu je to trebalo, ali netom je postigao za čim je išao, odbaci je odmah od sebe kao nepotrebitu stvar. — Pripovijeda se o nekoj Arbuskuli — značajno je ovo ime — poznatoj i kao glumici i kao plesačici, da je svjetini u kazalištu, kad je zviždala, prkosno odgovorila, da se malo obazire na to zviždanje, jer želi odobravanje i pljeskanje vitezova. Ove su Arbuskuline riječi veoma značajne, pošto pokazuju da su nisko bili spali potomci starih Kvirita.

Izmedu svih gizdelina spomenutih od Horacija ne bijaše ni jednoga te bi bio podrijetlom iz proste svjetine. Ako je u takovim društvima bio koji plebejac, to bijaše rijetka iznimka. Horac isti, sin jednoga slobodnjaka, teško bi bio mogao učestvovati u njihovim pustolovinama, da ga u društvo nadobudnih mladih patricija nije uveo njegov prijatelj i zaštitnik, Mećenat, te im ga vruće preporučio kao zgodna druga.

Ali rimski gizdelini, baš stoga što bijahu patricijskoga roda, bijahu izobraženi i dobro odgojeni, u čemu se zaista razlikuju od naših današnjih gizdelina, koji svoje neznanje i ispraznost svojega duha sakrivaju pretjeranom brižljivosti u odijevanju, i smiješnom udvornosti prama nježnom spolu. Rimski bi plemić počeo već za rana svoje nauke, kojim je temelj

bila poezija, nastavak filozofija i retorika a završetak povjest. Učitelji su pak nastojali, da njihovi učenici dobiju što veće koristi od nauka, pri čemu su bili često puta bezobzirno oštri i nijesu štedili niti plemenita leda svojih plemenitih učenika. Isti se Horacije tuži, da mu je dosta puta trebalo da osjeti šibu svojega učitelja Orbilija, koji je u ono doba uživao svjetski glas. S petnaestom godinom odlagaše rimski plemić svoju togu *pretekstu*, da se zaogrne bijelom *virilskom* togom, što bijaše znak, da je već punoljetan, te da tako prestaje njegova odvisnost od pedagoga i učitelja. Ali time učenje nije bilo dovršeno, pošto je trebalo da svaki mladi plemić pođe u Atenu, i tu da popuni svoje nauke. Ali za nesreću, u Ateni se okrom stoične i platonske filozofije predavaše i Epikurova nauka, koja u suštini ne bijaše ono zlo, kako se danas tvrdi i govori, ali joj ipak bijaše glavno geslo, da je uživanje prava mudrost. Tu su teoriju, naučenu u školama, praktikovali u *ginecejima* lijepih *hetera*, a stoga dok su učili platonizam i stoicizam teoretično, praktično su izvršivali epikureizam. A inače nije moglo niti da bude: platonizam, po svojoj nauci i teorijama, trebalo je da se tijekom vremena stopi s naukom Galilejskoga ribara i bio je uopće odviše uzvišen za ono tako materijalno doba; stoicizam naprotiv zasja osobitim sjajem tek onda, kada krvnici i tirjani kao Tiberije i Neron svojom krvoločnosti otvoriše niz onih uzvišenih žrtava, koje po primjeru Peta Trazeja i Serana Bareja hladnokrvno ostavljahu ovaj svijet na kojem čovjek bijaše niže spao od tupe nerazumne zvijeri. Ali u Horacijevo doba stoici i cinici sa svojim odrpanim odijelom, dugom bradom, neočešljanom kosom, gnusni i nečisti, uvijek ozbiljni i mračni, izazivahu prezir i smijeh više nego divljenje. Blaga vladavina Augusta ne bijaše nipošto zgodna za stroge krepości; čim se više onaj čovjek dizaše nad svojim suvremenicima, tim više ponizivahu oni sebe, prirođenu im ozbiljnost duha i strogost svog moralnoga haraktera.

Kad se nakon dovršenih nauka mladići vraćahu u Rim, čekaše ih u vječnom gradu toliko obilje svakovrsnoga uživanja, da bi se, i nehotice, bacili u naručje ugodna, ali neslavna života. Mir poslije toliko i tako krvavih ratova, ogromno bogatstvo patricijskih obitelji, veličanstvenost grada, lijepe i

zamamne žene, koje sa svih strana svijeta hrpimice dolazahu u prijestolnicu tadašnjega ogromnoga rimskoga carstva, sve to mamijaše i ozbiljne ljude, a tim više lakoumnu mladež na uživanje i naslade. Kad su Rimljani podjarmili Parćane, i time upokorili i onaj narod, koji im je zadavao naj više posla, Augustovi su podanici mogli vidjeti poslanike svih kraljeva i svih naroda, gdje u Rim dolaze, da donesu svoje darove, da plate svoje danke. Onda se zatvori hram dvoglavoga boga Jana, da se time pokaže, kako je svršilo doba krvavih ratova, a nastupilo vrijeme zlatnoga mira. Bijaše prošlo tek 30 godina od smrti posljednih zatočnika republikanske ideje i slobode, a već novi naraštaj bijaše zamijenio republikance staroga kova; u senatu i u vojsci i u administraciji. Dostajalo je dakle toliko malo vremena da uništi plodove vijekova. Od časa do časa kušao bi koji nemirniji i nezadovoljniji duh da urotom protiv života samovladara učini kraj opstojećim prilikama, ali progonstvo i smrt bijaše dostatno da uguši u zametku takove pokušaje. Uopće o staroj republikanskoj strogosti i ozbiljnosti ne mogaše više biti govora, kad se samo pomisli, da je bilo u plemićkom staležu ljudi, koji javno svetkovahu rodendan Julija Ćezara; onoga Ćezara, koji je prvi bio zadao smrtni udarac republici, koji je prvi bio posegnuo za carskim vijencem. Taj je tako nenadani prelom sa prošlosti bio posljedica onoga mirnoga i bezbrižnoga života, te u brzo izbrisa sve slavne uspomene prošlosti. Pristanici svih stranaka, zastupnici svih ideja, naviknuti da žive zajedno, da se sastaju na stanovitim mjestima, malo se po malo prilagodiše vladajućim ustanovama, i to s obzira jednoga prama drugome. Nalazeći se rado u zajedničkim društvima, zastirahu plaštem bezbrižnosti, simpatije, udvornosti svoja nutarnja čuvstva; da se prividno pokažu zadovoljni i sretni, nosili su uvijek na licu krinku laži.

U Rimu nije bilo mjesta strancima: kupelji, teatri, amfiteatri, javne biblioteke, to su bila mjesta pristupna svima onima, koji tražahu saobraćaj i drugovanje s prijateljima i znancima. Po računu glasovitoga historičara *Momsena* imaše Rim u ono vrijeme do 900.000 stanovnika, koji se, uz veliki broj stranaca, putnika, poklisara, tiskahu kroz tijesne, krive ulice vječnoga grada. Ali Rim imadaše i Martovu poljanu, gdje ne bijaše

privatnih zgrada, već veličanstvenih hramova, krasnih svodova i mnogo drugih javnih zgrada. Tu se sakupljao sav otmeni rimski svijet: ozbiljni senatori, slavljeni vojskovode, nacifrani gizdelini, stroge matrone, žene slaba glasa, ali divne ljepote i mekana srca.

Već s prvim tracima zore počeo bi život u onom, za tadanje prilike, zaista ogromnom gradu. Ako je buka i treska već s rana jutra bila velika u onim krajevima grada, gdje u visokim kućetinama stanovaše bijeda i nevolja, nije bilo ništa bolje niti u onim ulicama, gdje bogatstvo i aristokracija imadaše svoje sjajne dvore. A i bez toga je Rimljanin bio ranoranilac. Patricij je ustajao rano, da u predvorju svoje kuće pozdravi sve klijente, koji su ga već od dulje vremena čekali da mu nazdrave dobro jutro, da propitaju, kako je sproveo noć, a kao uzdarje za tu udvornost, da prime ostatke bogate i raskošne večere. Kad bi svršio taj posao, koji je zahtijevao dosta vremena, otišao bi patricij na *forum*, da uredi svoje vlastite interese ili da zastupa interese bilo koje pokrajine, bilo kojega kralja, te za skupe novce bijaše skupio njegovu zaštitu.

Ali svaki ranoranioci nijesu bili mladi patriciji. Malo im je bilo stalo do pozdrava gladnih klijenata, a još manje da vide izlaz sunca. U svakovrsnim su orgijama sproveli noć, trebalo je dakle, da se naspavaju, da odmore umorena svoja tjelesa. Dok se na *forumu* raspravijalo, govorilo, bučilo, počivahu oni u naručju blagoga Morfeja, sanjajući o pustolovinama, o ljubavi, o kakvoj lijepoj heteri ili matroni.

Kuće su rimskih patricija imale osim glavnih vrata još jedan drugi izlaz sa stražnje strane. Jednoga jutra, oko 10. ure po našem računu, izide na ova vrata mladi gizdelin Kupijeno, te se bez pratnje robova ili klijenata uputi prama središtu grada. Njegova je duga plava kosa bila pomno očešljana i miomirisnim pomastima namazana. Vukao za sobom umjetno sabranu togu; hodaše sporim koracima, da se ne sudari s kakovim robom, te na ledima nošaše drva, ili s kakovim magarčićem, te polagano, gotovo filozofski koracaše kroz hrpe svjetine. Sišav niz Eskvilin, prođe kroz bogati kraj Karena. Na jednom mu se lice razvedri, oko zasja, kad ugleda neku gospodsku kuću. Ali oblak tuge spusti se na njegovo čelo: vrata

glavna bijahu još zatvorena, znak da plemenita matrona još nije ustala sa svojih mekih dušeka. Trebaše dakle još čekati do posjeta. Da na koji način ubije te duge časove, krene naš Kupijeno prama *forumu*, ali se brzo udalji protivnim pravcem. *Forum* bijaše za mlade patricije veoma pogibeljno mjesto. Ne samo, da s i tu mogli nabasati na svoje vjerovnike, koji bi ih onda stali proganjati, zahtijevajući da im podmire već jednom stare dugove, nego se još moglo desiti, da kakav prijatelj, optužen s noćnih prestupaka, zaište njegovo svjedočanstvo pred sucem, da se je u ono kritično doba, kad se dogadao prestupak, nalazio na drugom kojemu mjestu. S ovih razloga ostavi Kupijeno govornike, da razvijaju svoju rječitost; ostavi kamatnike i lihvare, da varaju i u svoje mreže love nadobudne mlade patricije, kojima uvijek ne dostajaše novaca, te ude u jednu poznatu slastičarnu. Tu kupi jedan veliki medeni kolač, te ga pomno zamota u fini papir i spremi u kesu, koja je visjela o pasu od toge. Iz slastičarne svrati se Kupijeno u glavnu rimsku knjižaru, gdje je znao, da će naći književne proizvode svih pjesnika i spisatelja, kojima prijestonica u ono doba obilovaše. Na Kupijenov upit, kakovih novih knjiga ima, knjižar mu odmah pokaza krasnu uvezanu knjigu. To bijaše izbor govorâ poznatoga brbljavca Cicerona, a ne zapadaše više od četiri krune našega novca. Kupijeno se nasmije, a knjižar, koji je taj smjeh dobro razumio, donese mladome patriciju jednu malenu knjižicu i pokaza mu naslov. Mladi se gizdelin razveseli, to bijaše baš, što je tražio; uzme brzo knjigu i plati je tri puta skuplje od govora spasitelja i oca domovine.

Kupijeno bijaše izišao, da učini jedan posjet. Ali, mu se pričini da je još rano, stoga se svrati u jednoga prodavaoca mirodija, zatim pode u jednu od prvih brijačnica namjerom da pročita novine — *acta diurna*. Ali baš u taj čas bijahu novine u rukama nekoga poznatoga rasipnika Menija, kojemu od cijeloga ogromnoga imetka nije bilo preostalo nego mnoštvo dugova. Pripovjeda se što više, da je isti Menije molio Jupitera, da bi mu udijelio 100.000 sestercija duga. Kad ga prijatelji zapitaše, čemu ta čudnovata molba, odvrati im smijući se, da bi tada njegovi dugovi spali na polovinu. Novine toga dana pripovijedahu o nekom Petiliju, koji bijaše skinuo zlatne vijence

s Jupiterova kipa i sebi ih prisvojio, te s toga bio zadavljen u Mamertinskoj tamnici.

— Tako mi Kastora — poviče Memije, prekidajući svoje čitanje, čim je ugledao došljaka — čuvaj se, Kupijeno, da i tebe ne stigne slična sudbina, jer ti kradeš čast rimskim matronama, a svemogući je August izdao oštrih akona protiv preljupstva.

— On mrzi preljupstvo, ali nipošto preljubnike — odvrati činično Kupijeno, kojemu je bilo poznato, da je August uzeo k sebi Terenciju, lijepu ženu glasovitoga Mečenata. — Dok on, mudar, dobar, milostiv, pravedan, bude služio izgledom ostalim Rimljanima, ne će nikad imati volje, da dade izvršiti svoje naredbe.

— Kako je zlobna današnja mladež — prihvati Memije. — Nego, ostavimo se bogova, jer nama smrtnicima nije dopušteno da ispitujemo njihove namjere. Ali baš, znadeš li, Kupijeno, što je rekao strogi Katon jednome mladiću, kad ga je vidio iziti iz jedne zloglasne kuće u Suburi?

— Znadem, znadem — prekine ga mladi gizdelin — pohvalio ga je, te nadodao, da takove kuće treba pohadati, a ne zavadati tude žene. Ali, Memije, ja bih se takove pohvale sramio. Nego, što znadeš ti? S kojega se uzroka zanimaš za mene? Ja drugujem s našim matronama, da s njima raspravljam o platonovoj nauci; dočim si ti u društvu tvoje Arbuskule, Origine i Likoride protepao sav svoj imetak.

Ljut na brbljavoga mladića izide Kupijeno iz brijačnice, a da nije pročitao novine. Memije porugljivo se smijući, reče: ovi mahniti preziratelji starih zakona i uredaba cijene, da je koža jedne matrone, urešena svakovrsnim biserjem i draguljima, nježnija od kože koje druge žene, koju resi samo ljepota!

Kupijeno se bijaše međutim povratio u Karene, te se uputio prama onoj palači, čija je vrata, zatvorena ono jutro, motrio tako požudno. A da ne pogleda na roba vratara, koji, prikovan kao kakvo pseto stajaše uz vrata, ude u atrije, gdje je vrvjelo od robova, te su čekali na svoje mlade gospodare, koji su bili došli da se poklone lijepoj Fausti. Iz njihovih je riječi mogao Kupijeno razumjeti, da se dosta odocnio. Ali mu to, sudeći barem po njegovom držanju, ne bijaše neugodno. Kad uljeze u

apoditerij — svlačilište — otpaše togu, sjedne na stolac od finoga drveta, svuče sandale od lijepe žute kože i pruži svoje noge crnoj ropkinji Cipazi, da mu ih opere i pomaže mirodijama. Crnica bijaše djevojka jaka, lijepa tjelesna ustroja. Crveni pojas oko pasa pokrivaše njezine golotinje, a ostalo tijelo bijaše golo. Njezina sjajna se koža činjaše pravi kontrakst s bijelim nogama i rukama Kupijena, s njegovom bijelom tunikom, koju držaše pričvrštenu krasni pojas.

— Mila Cipazo — reče Kupijeno, kad mu ropkinja brisaše finim ručnikom noge, — što ti je? Još mi nijesi niti riječi rekla, a ja sam ipak mislio na tebe.

Kad to reče izvadi medeni kolač i dade ga djevojci. I ako tužna, stade ga pohlepno jesti. Jadna djevojka! Takovih poslastica ne dobivaše svaki dan; njezina hrana bila je mjerica žita na dan, od koje dobivaše toliko kruha, da ne umre od gladi.

— Je li te Fausta zlostavila? — nastavi mladić. Ili je možda svojom zlatnom iglom probola tvoje nježne grudi?

— Ne — odvrati Cipaza, uklanjajući se draganju i milovanju lijepoga patricija. — Ali ja sam opazila, da ti ljubiš Faustu, moju gospodaricu. Doznala sam, da se svake večeri sastaješ s njome kod Venerina hrama. Ja sam ljubomorna, ja toga ne mogu trpjeti. Ili si sav moj, ili sav njezin, ali tvoju ljubav ne ću s nikim dijeliti. Ako ljubiš moju gospodaricu, ostavi mene, ja te više ne ću pogledati.

Medutim se Kupijeno bijaše podignuo sa stolice, te je sa zadovoljstvom motrio svoju sliku u veliku zrcalu. Netom ropkinja izgovori posljednje riječi, Kupijeno joj se obrati zlovoljan i reče joj:

— Ti prijetiš? Pak dobro, ja ću tada sve otkriti tvojoj gospodarici. Njezina će osveta pasti na tvoju glavu, jer se meni ne će moći osvetiti. Kad te dade pribiti na križ, imaćeš vremena da razmišljaš, da li ti je bilo bolje i dalje mi poklanjati svoju ljubav, ili biti ljubomornom.

Kad to reče, izide ponosna hoda iz *apodikterija*, a da se nije više obazreo na nevoljnu ropkinju, koja, gotovo skršena njegovim riječima ostade kao okamenjena. Kupijeno prede kroz *peristil* i uputi se prama sobama lijepe Fauste. Na vratima

sobe stajaše rob, da javi goste. Kad je ugledao mladoga plemića, učini mu mjesta i javi njegovo ime. Kupijeno stupi u sobu. Ali niti je mogao pozdraviti lijepu Faustu, niti joj se ma bilo kojim znakom javiti, jer mu nazočnici sa svih strana namigoše, da muči i mirno sluša. Faustina soba već na prvi pogled odavaše bogatstvo a i fini ukus lijepe matrone. Toliko savršenost slika po zidovima, koliko umjetno izrađeni mozajici na podu, i krasno pokućstvo, pokazivali su da se Fausta umije okružiti svim onim sjajem, što joj dopušta neizmjerno bogastvo supruga. Na mekoj posteljici ležala je Fausta nježno povaljena; s desne joj je strane stajao patuljak, a u ruci je držao umjetno izrađeno zrcalo u kojemu se često ogledala. U sobi, i ako je bio veliki broj obožavalaca, vladaše duboka tišina, koju ne prekine niti Kupijenov dolazak. Do Faustine posteljice stajaše čovjek od kakovih 40 godina, visoka stasa, blijeda lica, sjajnih očiju, crne kose i brade. Taj je čovjek bio glasoviti pjevač Tigelije, koji svojom umjetnosti bješe stekao naklonost i ljubav samog Augusta. Bogat i mušičav, kao svi umjetnici svih vijekova i naroda, znao se često puta kratiti da svojim pjevanjem rastjera brige silnoga samovladara rimskoga svijeta. Svi su poznavali njegovu ćud, stoga i preporučiše Kupijenu, čim stupi u sobu, da ne smeta umjetnika u pjevanju, a preporuka je bila na svojemu mjestu. Dobro izvježbanim glasom, velikim patosom, naravnom strasti pjevaše Tigelije jednu Horacijevu odu, u kojoj pjesnik prepočuje ljudima, da uživaju svoje dane, dok mogu, jer kad prođe ugodno pramaljeće, a nastupi ljuta zima, tad će živjeti samo o uspomenama.

Sveopće, dugotrajno pleskanje nagradi pjevača. Razdragani gosti govorahu o krasnom užitku, te im ga Tigelije pružio, kad rob iznenada najavi dolaz Nasidijena, Faustina muža. Svi do jednoga pohrliše iz sobe, da već u pretkućju pozdrave moćnoga i uplivnoga konsularca, koji se vraćaše s foruma. Ni Fausta ne zaostade za drugima: nevjerna žena htjela je da svojom ljepotom začara svojega muža, da svojim ulagivanjem i milovanjem uguši u njegovom srcu svaku sumnju, jer se nije toliko bojala da je muž otjera, koliko da ne bi s preljupstva izgubila svoj miraz. Izlazeći iz sobe, približi se Kupijenu, te mu potiho reče:

— Kasno si došao, premili, ali ćemo se večeras vidjeti u Venerinom hramu.

Ove riječi poprati pokvarena matrona žarkim, požudnim pogledom. Kupijeno nađe još toliko vremena da joj reče:

— Donio sam ti knjigu, te si toliko željela, i predade joj skupo plaćene pjesme nježnoga Ovidija, onoga pjesnika, koji je tako živo, tako strastveno opjevao ženu, proslavio njezinu ljepotu, njezinu ljubav.

— Hvala ti, premili; rado ću je čitati, premda mi nije potreba da se ljubavi učim iz knjiga. Tvoji pogledi, tvoji me poljupci u tome naj bolje poučiše; neka sveta vatra grije moje srce, upaljuje moju krv.

Još jednom pogleda Fausta zaljubljenoga mladića, pak poleti brže bolje u susret svojemu suprugu, da ga svojom ljepotom zanese — Kupijeno, kojemu malo bijaše stalo, da pozdravi Nasidijena, kriomice se udalji iz Faustine kuće i uputi se svome stanu.

Ars amandi — umjeće ljubavi — Ovidija bijaše knjiga, te baš pristajaše lijepoj Fausti. Treba međutim da rečemo da su sve rimske gospođe — udate i neudate — rado i osobitom naslađom čitale tu knjigu, u kojoj pjesnik, iskusni borilac na polju ljubavi, poučavaše novajlije, kako će osvojiti srce koje krasotice, kako njenu ljubav sačuvati; a matronama davaše naputke, kako će naj lašnje varati svoje muževe. Uprav s obzira na sadržaj, jer potkopavaše temelje bračnom životu, bijaše August zabranio tu knjigu. Ali tom zabranom bijaše rimski silnik postigao protivnu svrhu, jer se knjiga još više čitala, pošto je zabranjeno voće mnogo slađe. Ne ćemo puno pogriješiti ako rečemo, da jedan od uzroka, s kojih je August potjerao u progonstvo nježnoga pjesnika ljubavi, bila je baš ta knjiga. I ako August u mnogim prilikama ne imađaše volje, a niti dosta smjelosti, da svojim naredbama pribavi praktične vrijednosti, ipak puno držaše do toga, da spasi formu. Pripovijeda se, da je nekoga Prokula, svojega slobodnjaka, dao smaknuti, jer se o njemu javno govorilo, da je zaveo s pravoga puta neke udate matrone. Ako se ovo uvaži, priznati je, da primjedbe Memijeve ne bijahu puke riječi niti bez temelja. I zaista, ljubomorna Cipazi, videći, da je lijepi Kupijeno sve više zanemaruje radi

gospodarice, otkri Nasidijenu nevjernost žene mu Fauste. Zaljubljenici budu zatečeni u Venerinu hranu; Fausta radi preljupstva otjerana od supruga, a Kupijeno pretrpi takovu kaznu, da od tada ne mogaše drugo nego da s matronama raspravlja o idealnosti Platonovih nazora.

Mladi se rimski plemići mogahu uvrstiti u dvije skupine: prvoj pripadahu oni, koji poput Kupijena zasjedahu poštenju udatih žena, a drugoj oni, koji svoje srce, a i svoje imanje polagahu pred noge onim lijepim, izobraženim heterama, te sa svih strana svijeta dolažahu u Rim, da nadu svoju sreću. Prvi su od spomenutih bili pokvareni, razuzdani gizdelini, kojima ništa nije bilo sveto, a drugi predstavljahu bolji dio rimske mladosti. Među ovim potonjima ubrajamo i slavnoga pjesnika Horaca. Spomenuli smo već riječi staroga Katona, jednoga od naj strožih Rimljana, a te nam riječi naj bolje dokazuju, kako su slobodnu ljubav — pa koliko se god ta teorija opirala našim nazorima — Rimljani trpjeli kao zlo, da predusretnu drugome goremu. Ljubav poprimaše u Rimljana harakter zločina, kad nije štovala tuđa prava, kad je potkopavala temelje bračnoga života, kad je kaljala tuđu čast. Ali, ako po tadanjim načelima ljubav s heterama nije bila još zlo, nije bila niti krepost. Ljubav je samo onda krepost, kad joj je predmetom duša i srce ljubljene osobe, a taku ljubav nijesu poznavali stari Rimljani. Za njih, koji su držali da je nedostojno čovjeka udvarati se nevinim djevicama, koji su stupali pod jaram braka, kad to zahtijevaše svemoguća očeva volja, ili njihov interes, za njih ljubav sastojaše u brutalnim tjelesnim nasladama. Poznavali su doduše sve učinke neudovoljene strasti i požude, poznavali su svu silu ljubomornosti, ali nijesu imali pojma o onoj svetoj vatri, koja grije naša srca, kad nam zanos predočuje ljubljenu osobu kao neko nebesko, nadnaravno biće. Ono nešto fantastično, idealno, što je začin prave ljubavi, to Rimljani iskazivahu prijateljstvu, što je naprotiv za nas gotovo riječ bez ikakvoga smisla. Za njih bijaše naj veća težnja ratna slava, isto kao što je za nas društveni i građanski mir; shvatljivo je, da su stoga više ćutjeli prijatelje nego žene. Za stare Rimljane bijaše prijateljstvo ljubav, a ljubav modernih prijateljstvo.

Horac se bavi pretežno, a da ne rečemo isključivo, udatim matronama, da pokaže, kako je njihovo nemoralno ponašanje, njihova razvratnost vodila društvo stalnoj propasti. Nego, bez ikakova obzira otkriva poroke i zločine i najuglednijih matrona, a ne govori nam ni riječi o svim onim sredstvima, te su gizdelini upotrebljavali, da dođu do svoje svrhe. Poznato je, da je i najprostija hetera zahtijevala ustrajnosti i postojanosti u dokazima ljubavi a to su još većma zahtijevale plemenite matrone. Nego, ako nam o tome nije Horac ostavio ni riječi, napisao je cijelu knjigu već često puta spomenuti Ovidije. — Budući ta knjiga napisana u Horacijevo doba, možemo slobodno zaključiti da se i na to doba odnose pravila i napuci, opomene i preporuke, te pjesnik podaje onima, koji stupaju za prvi put na bojno polje zabranjene ljubavi.

Osobito zgodna mjesta, gdje će gizdelin razviti svu svoju djelatnost bijahu javna šetališta i hramovi. Bogoslužbene svečanosti, osobito one božice Izde, prave orgije u potpunom smislu riječi, pružahu gizdelinima najviše prilike da raspletu svoje mreže i ulove ovu ili onu krasoticu. Ali, od svih mjesta zgodnih za tako ugodan lov, najprikladnije je bilo kazalište i cirkus. Žene svake dobi, svakog stališa kao pomamne hrljahu bilo u kazalište, bilo u cirkus, da gledaju i da budu vidjene; da motre rane gladijatora i da budu ranjene od milovidnih mladića; da iza lepeze sakriju svoje lice na gnusobe kojega glumca i da se dadu nagovoriti da izdadu svojega supruga. Taj je lov, ma kako ugodan, bio sa jednoga pogleda težak, što u onom prevelikom broju ljepotica izbor nije bio laka stvar. A izbor pak nije visio toliko u uzajamnoj simpatiji, koliko o mjestu sjedalice. Gdje tiska bijaše veća, tu bijaše i mjesto povoljnije, a lov stalniji. Gizdelin ili upravljaše riječ odabranici svojoj, ili još govoraše nježnim pogledima svojih zaljubljenih očiju. Da svrati na sebe njezinu pozornost, hvaljaše pri utrkama one konje, koji su njoj najviše bili dragi; pleskaše onomu glumcu, za koga se ona najviše zauzimaše; sjedaše, kad ona sjedaše, a bijaše na nogama, kad ona ustajaše. Ako je koji gledalac sa gornjega stepena svojim nogama udarao u njezina leđa, znao ga je oštro ukoriti; ako joj je na odijelu bilo zrnce praha ili vlatak slame, odmah bi očistio; ako joj stolac ne bijaše udobno postavljen,

eto njega da joj ga bolje namjesti. Sve to bijahu malenkosti, ali je svakomu poznato, da neznatni počeci prouzrokuju velike događaje, a najmanja usluga osvaja srca.

Je li sa svojom miljenicom bio nazočan javnim svečanim ophodima, moraše da izkaže osobitu pobožnost prama božici Veneri. Je li sa svojom odabranicom motrio triumfalne povorke, morao se pokazati dobro upućenim o svakoj osobito, da joj dade potrebita razjašnjenja. Ako mu pak štogod ne bijaše poznato, slobodno mu izmišljati. Na historičnu tačnost njegovih riječi nije gledala lijepa mu drugarica.

Ulovivši ovako svoju ptičicu, bijaše osobita briga mladoga gizdelina, da svoj plijen sačuva. Pri tome trebalo je da bude ustrajan i postojan. Znao je dobro, da se nijedna tvrdava ne osvaja prvim jurišem, niti ijedno stablo pada od prvoga udarca. Onu postojanost i odlučnost, kojom odvajahu stari Rimljani, bijaše baštinila i zabludena mlada generacija, ali ju je upotrebljavala u druge svrhe. Stari Rimljani pokazivahu i u najkritičnijim časovima taku odlučnost i ustrajnost, da još danas treba da im se divimo. A razmazani i mekoputni gizdelini iz Augustova doba naprezahu sve svoje sile, da osvoje srce koje matrone. Rimski gizdelin znao je veoma dobro postupati sa ženama, jer je bio osvjedočen, da čim se koja žena s početka jače opire, tim će lakše na koncu pasti. Da do toga triumfa dođe, razvijaše gotovo istu ustrajnost, kao njegov slavni pradjed, kad je imao da uništi kakovoga neprijatelja. Poznavajući skroz i skroz ćud žene, nije duhom klonuo, ako je matrona, čije srce bijaše odlučio osvojiti, sprva prezirno odbacila njegovo ljubavno pisamce. Bijaše uvjeren, da će mu skoro ona sama pisati, nudajući mu ono, što tako dugo sanjaše, samo ako ustraje u svojoj ljubavi.

Harakteristična je ona izjava Ovidija, najvrjednijega učitelja ljubavi, da na ovom svijetu nema žene, te će odoljeti napasti, ako joj se kuneš, da ćeš je do groba ljubiti, ako je moliš i zaklinješ, ako joj se laskaš, a do potrebe proliješ koju suzicu.

Kad bi se osvojilo tako srce izbrane miljenice, trebalo je znati sačuvati njezinu ljubav. I u tom pogledu podaje Ovidije prekrasnih naputaka, koji su, kako se na prvi pogled razabire, crpljeni iz opita, a nijesu prosta teorija. Od svih nauka, koje

podaje u već spomenutoj *ars amandi*, najkarakterističniji je onaj, da se ljubav žene ne postizava, a još manje uzdržava svojstvima tijela, već krasnim sposobnostima duše. I u tome se rimski gizdelini daleko razlikuju od naših. Dočim današnji gizdelini idu samo za tim, da se odijevaju po najnovijoj modi, da svojom, često puta umišljenom ljepotom, zavedu vješte i nevješte krasotice. Ovidije naprotiv preporuča bezbrižnost u odijevanju, nikakvu ostentaciju tjelesne ljepote, ali zato osobito isticanje svih onih duševnih sposobnosti, koje mogu da djeluju i na najtvrđe srce.

Često smo puta već spomenuli riječ *hetera*,* a da nijesmo naveli niti jedno ime tih krasotica, čija kolijevka bijaše Atina, ognjište znanja i umjetnosti, još i onda, kada lakoma ruka Romulovih baštinika bijaše posegla za Grčkom i od one malene državice, koja je znala uništiti silu Persijanaca, koja je gojila sve one plemenite umjetnosti, te poljepšavaju život, učinile tributarnu pokrajinu. Grčke se hetere razlikovahu u toliko od rimskih, što u Grčkoj uplivisahu i na cijeli državni život. Dosta nam je u tom smislu spomenuti lijepu duhovitu izobraženu Aspasiju, prijateljicu slavnoga Perikla. U njezinoj se kući sastajahu svi prvaci Atenjani, a njezina je riječ često puta znala dati osobiti pravac djelovanju Periklovu. Koliki je uticaj bio tih hetera u Grčkoj, pokazuje nam jasno Ksenofonat u u svojim *Uspomenama* o Sokratu. Da se na Rimljane povratimo, opazićemo, da hetere u pravom smislu riječi bjehu Propercijeva Cincija, Galova Likorida, Tibulova Nemezi, Katulova Lezbija, Ovidijeva Korina i sve one ljepotice, koje udahnuše Augustovu miljeniku Horacu cijeli onaj niz neprolaznih oda. Matrone privlačivahu u svoje mreže propale aristokrate, kojima od prošloga sjaja i bogatstva ne bijaše preostalo nego slavno ime i ogromni dugovi, a hetere, glasovite i sa svoje ljepote i sa svoje naobraženosti, bijahu slavljene od najslavnijih pjesnika, obožavane od najbogatijih Rimljana. Njihovoj se ljepoti klanjaše aristokracija uma i aristokracija novaca. Pred njihovim se prozorima u noćnoj tišini orila pjesma zaljubljenoga mladića, na njihovim vratima svakoga jutra stajahu obješeni vijenci od najrjedega cvijeća; o njihovoj ljepoti pjevahu prvi između rimskih

* hetera je od grč. ἑταίρα, što znači: drûga, prijateljica, ljubovnica i gore. Ur.

pjesnika. Zaljubljeni mladići nastojahu da presjajnim darovima otvore sebi put do njihova srca, a takovi darovi gutahu često cijela imanja. Ogromni *census* od 400.000 sestercija, po kojem se pripadaše viteškom staležu, ne dostajaše da se zasiti glas tih lijepih hetera, i odatle ona nezasitna pohlepa kod mladih rimskih plemića, da dodu do bogastva, da budu ravni Lukulu, o kojemu se govoraše, da nije znao koliko je imao; a imao je toliko, da je bilo dosta za njega i za lupeže, kako šaljivo, ali duhovito, opaža Horac Nego su i Lukul i Kraso i svi ostali bogataši nagomilali ono svoje neizmjerno imanje u razbojničkim ratovima, plijeneći i prijatelje i neprijatelje, pak iste saveznike. Ali od časa, kada August bijaše zatvorio hram dvoglavoga Jana, te u svoju moćnu ruku skupio svu vlast, prestadoše i vojne, s čega nestade za mlade patricije izdašno vrelo bogastva. Oni Rimljani, te p. d vrhovnim zapovjedništvom Tiberija i Druza bijahu ratovali u dalekim krajevima, stupiše pod zastave više da steku simpatije, naklonost i ljubav starih, zaslužnih senatora, nego u nadi, da će se na tim vojnama obogatiti. A to im bijaše od prijeke nužde, ako su htjeli doći do novaca. I u ono doba, kao što i dandanas. bilo je odličnih bogataša, koji stekavši ogromno blago i već došavši na kraj života, nijesu imali niti bližnjih, niti daljnih rodaka, da im s imenom ostave i svoje imanje. Nije čudo, što su mladi patrici laskali ovim bogatašima; što su im se ulagivali, što su svojom pomnjom, opreznosti i uslugama nastojali da im iskažu svoje štovanje i ljubav. Ganuti ovim dokazima privrženosti, spominjahu se stari patrici u svojim testamentima svojih mladih prijatelja, koji bi često, gotovo preko noći stekli veliki imetak. Nego ovaj novac stečen dugim strpljivim, a dosta puta i nemoralnim radom, bijaše mladim gizdelinima dostatan samo za kratko vrijeme. Lijepe hetere prodavahu skupo svoju ljubav, te čim bi primjetile, da se u kesi ljubavnika javlja plima, postajaše i njihova ljubav hladnija, dok ne bi izumrla, kao što se gasi svijeća, kad joj ponestaje ulja. U tom su se pogledu pokazivale valjanim učenicama svojega još vrijednijega učitelja, te im preporučivaše, da širom rastvore svoja vrata ljubavniku, pa pokucao kad god bilo, samo ako nosi bogatih darova, a da ih zatvore u lice onomu, koji dolazi praznih ruku, noseći samo svoje srce i svoju ljubav.

Imetak mladih patricija nije dostajao da zadovolje svim zahtjevima svojih prijateljica, stoga ne imadahu boljega sredstva da dodu do novaca nego lovljenjem baština, i zato se davahu sa svim žarom na posao, naprežući svoje sile, da olakote kesu kojega već preživjeloga patricija. Lov na baštine postade tijekom vremena jedini isključivi zanat mladih patricija isto kao što jedina zadaća lijepih hetera bijaše, da tudi imetak prede u njihove ruke. Rimljani bijahu podjarmili cijeli svijet, ali bijahu spali pod vlast grčkih hetera, koje, i ako nijesu imale, kao u svojoj domovini, u svojim rukama sudbinu cijeloga naroda, držale su ipak u svojoj vlasti, u svojim mrežama, cijelu mladu generaciju.

На развалинама љубави.

Радомир Орлински — Бар.

Под чемпресом, кипасисом
Сахрањена љубав спи,
Већ њезиним бај-мирисом
Не сладимо душе ми.

Утули нам св'јета злоба
Божанствени срца плам,
На кивоту мрачног гроба
Запечати ледни кам.

Љубавн нам развалине
Освјештане плачу сад,
Туд уздаха зефир мине
И покрене бол и јад.

Поврх гроба цв'јеће шушти
В'јенца, што нам сплете Мај,
То је, грле, због немушти:
„Свему мора доћи крај."

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

(наставак)

Љубомир Нер. Влачић.

Јован је и послије овога одликовања доказивао непрекидно новим дјелима храброст и вриједност своју и способност управљања народом, због којих врлинâ Република ни у напријед није престала награђивати га све то већим богатствима и све то вишим частима.

Генер. проведитор Долфин, споменувши премноге заслуге Јованове, стечене у бојевима у задарској околици и на граници книнској, која је најизложенија провалама непријатељским; — споменувши његову сердарску и гувернерску срчаност и позорност у чувању и брањењу крајине книнске, у подузећима противу непријатељâ и у заузећима тврђавâ, услиједчега је био обдарен крстом и титулом витеза, — истиче, како је сердар Јован за вријеме проведиторева ратовања код Улциња сузбио велику турску војску, коју је босански паша одаслао био са Селман пашом херцеговачким, да у изочности проведиторовој роби и хара по границама, и како је у тој битци изгубио и једнога свога синовца. Обзиром дакле на толике доказе пожртвовања и јунаштва, а у намјери, да га честим признањима осоколи на нове подвиге војничке и загрије га за што ревноснију службу Дужду, одлуком 16/10 1696. Долфин именује Јована сопраинтендентом Книнске Крајине, нагласивши, да га за такова имају признавати, слушати и покоравати му се Морлаци и остали нови и стари поданици, што станују у овим крајевима.

Одлуком 23/11 1701. проведитор одређује, да се Јовану у накнаду земаља, које је изгубио пригодом уређења граница, предаду других 40. камапа у Коњу и Подкоњу од имања нашљедника гувернера Марина Ordella; проведитор da Riva ријешењем 10/9 1707. дарива му 20 оранича и двије ливаде под варошем, на-

пуштене од витеза Павла Жунића; проведитор Вендрамин поклања Јовану: бунар са башћом у Врлици; авлију, кућу и преграду на Врбнику, што је припадало Миловану Клисурићу, који је иселио са фамилијом у Турску; даље декретом 7/4 1711. дарива му: два винограда у селу Кашићу, која су била својина сердара Гвоздена Радашевића (Радосовића ?) и сувише $2^1/_2$ камапа ливаде испод порушеног манастира. На посљетку је било нужно због довршења нових утврда у Книну, срушити кућу витеза Јована, те у накнаду штете, проведитор Pisani одлуком 5/2 1713. уступа му кућу старе болнице и сувише — обзиром на Јованову многобројну породицу, (бројну, јер је са Јованом у задрузи живјела велика фамилија брата његова Филипа) — и кућу јавног штебанара са башћом.[1]

Год. 1713. Мехмед паша босански (у спису: Chiajà di Bossina) са својим Алајбегом и са другим из Клиса бјеше ударио на Врличку Крајину, поробио многе фамилије и отео велики број стоке — Јован са својима Морлацима изненада одлучно и храбро удари на непријатеља, присили га, да напусти сав плијен те да у бијегу без обзира потражи спас животу своме. Много Турака бијаше заробљено, а мноштво њих на мјесту изгинуло, а међу њима прве поглавице.[2]

Због важног положаја вароши Книна и због опасности, која је пријетила Друштву и Врлици, требало је предузети више опрезности. Стога ген. проведитор Emo одлуком 18/1 1714., да награди јунаштво Јованово, показано у пошљедњој битци, именује га пуковником и сопраинтендентом осим Книнске још и Дрнишке и Врличке Крајине. У декрету овом износе се заслуге витеза Јована, који је у нај смјелијим окршајима прошлога рата посвједочио вјерност своју свједоџбама јунаштва, срчаности и преданости, и дјелима похвалним и гласовитим обогатио себе и кућу своју богатством заслуга, које је република са признањем видљиво увијек награђивала. Пошто Јован има одлично повјерење, изврсно искуство и храбро владање, те са таковим врлинама и способностима, што га достојно красе, Држава се нада, да ће он управом својом знати очувати Земљу,

[1] Све ове земље и куће наслиједила су и уживају данашњи Синобади.
[2] A. 3., 29/5 1749. l. V. c. 20—21.

а проширењем граница и утамањењем непријатеља обновити Славу Републике. Сви сердари и остале ниже поглавице поменутих окружја дужни су пуковника и сопраинтендента витеза Јована признавати за такова, слушати га и зависити од његових наредаба у свима потребама државне службе. Република вјерује, да ће Јован, охрабрен новим доказима наклоности и поштовања, оправдати мишљење, које Држава о њему има, те да не ће жалити ни труда ни настојања да што боље и корисније послужи државним интересима, него да ће свим силама и на све начине тежити за већим ступњевима заслуга, те да буде одликован драгоцјењеним доказима неисцрпљиве државне благодарности и награде.

На упражњено мјесто сердара Книнске и Врличке Крајине одлуком проведиторовом 18/1 1714. бијаше именован син Јованов: Андрија, младић одлучне храбрости и нај бољих нада (A. З. 28/3 1774. l. II. c. 467—68).

Вијерност Републици и искрену истинску љубав народу своме посвједочио је Јован најзад 1715. г. у бици код Гламоча, жртвовавши ту и живот свој (A. З. 13/7 1716, l. III. c. 137 и A. M. 10/12 1728, S. M. f. 5).

Јован потукавши код Гламоча велику војску силнога босанскога паше (Атлагића ?), славодобитно у пратњи двојице сердара Вукчевића и других војсковођа враћаше се у домовину за војском својом, која бијаше далеко пред њим унапријед одмакла. У планини више Тичева у Прокосу засјела чета Турака изненада нападе на Јована. Буљубаша Мујо Ножиновић копљем зададе му смртну рану,[1] али и Мујо погибе од руке једног крајишника. Јована још жива коњ његов однесе међу чету његову. Послије неколико сахата издахну племенити и храбри овај јунак, раван у свему Митровићима и Смиљанићима. Војници његови извадише му утробу и ту је закопаше, а прослављено тијело његово пре-

---

[1] „Ljuto cvile od Knina levente,
Jer pogibe od Knina serdare
Po imenu Ive Sinobade,
Pogubi ga Nožinović Mujo
Pod Glamočem. pod bijelim gradom". Kačić.

несоше и погребоше пред Книном у цркви св, Ђурђа,[1] гдје и данас оно почива.

Натпис на надгробној плочи гласи:

ОВДЈЕ У СВЕТОМ МИРУ ПОЧИВА БЛАГО
ОЧЕКУЈУЋИ НАГРАДУ ЗА СВ'ЈЕТЛА ДЈЕЛА
СЕРДАР, ПУКОВНИК И СОПРАИНТЕНДЕНТ
КРАЈИНЕ КНИНСКЕ, ДРНИШКЕ И ВРЛИЧКЕ
витез ЈОВАН СИНОБАД
МУДРИ ВОЂ, ХРАБРИ ЈУНАК И БОРАЦ
ЗА ВЈЕРУ И НАРОД СРПСКИ ПАЋЕНИЧКИ
У СЛУЖБИ ДУЖДА МЉЕТАЧКОГА
ПОГИНУЛИ НА ГЛАМОЧКОМ ПОЉУ 1715 г.

* * *

НА СЛАВАН УГЛЕД СВОЈИМ УНУЦИМА
ПОСТАВИШЕ СКРОМНУ ПЛОЧУ ОВУ
ЗАХВАЛНИ ПОНОСИТИ ПОТОМЦИ
1905.

О јуначким дјелима славнога овог јунака остала је велика успомена у народу книнске, дрнишке и врличке општине. Народни пјесник Качић овјековјечио је пак име витеза Јована слиједећим стиховима:

„Drugi bješe mladan kavaljere
Po imenu Sinobad Ivane.
Koji često na vojsku idaše
I na konju Turke razgonjaše
Ka'no orô bjele labudove,
Ka'no soko male golubove.
On bijele okrvavi ruke,

[1] Црква св. Ђурђа у Книнскоме Пољу подигнута је 1468. благословом зетског митрополита Јосифа. Њу је походио и у истој служио архијерејску службу дабробосански Митрополит Аксентије 1590. г. на Ђурђев-дан („Гласник" 1900 с. 5 и 43). — У црквеној кући, која је 1815. горјела, али по том на ново обновљена, а која се и данас зове „Школа", учитељевао је од 1760.—1763. г. Доситеј. — Црква је неколико пута поправљана. — У цркви овој одржана је свештеничка скупштина 30. јула 1796. Милаш: Списи о истор. цркве дал. стр. 494).

Sjekuć' mlade krajišnike Turke.
Ko predobi pašu Akazula
Na Grahovu polju širokome,
Nego vitez Sinobad Ivane
I njegovi mladi Krajišnici.
Ko uhvati silnoga junaka
Po imenu Mekrem Komaniju?
Uhvati ga Sinobad Ivane
Od krajine kninske kavaljere.
Ko upali kulu u Bjelaju[1]
I u kuli dvjesta vitezova
Sve Turaka po izbor junakâ
Nego vitez Sinobad Ivane.
Ko pogubi Pakvić Ibrahima
Ljutu zmiju na glasu deliju?
Pogubi ga Ive Sinobade,
Upali mu kulu i dvorove,
Ko porobi Livno do Majdana
Još i Majdan u Bosni ponosnoj?
Porobi ga Ive Sinobade
I njegovi mladi krajišnici.
Ko pod Sinjem glave odsjecaše
Kad no njega Kornar uzimaše?
Odsjecaše Ive Sinobade,
Silni junak na glasu serdare.
Za njegovo veliko junaštvo
Dužde njemu dade Kavaljerstvo,
Zlatno krilo, od zlata medalje,
Ravna polja, zelene livade."

[1] Поље Бјелајско, т. ј. а. Босанског Петровца, гдје се испод планине Црвљсвице и данас виде развалине турске куле.

POLJICA * * *

Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada.

(kraj)

Ivan Pivčević.

IV. Statut.

Poljički stô ili banka nije mogao suditi po svojoj volji, nego je bio dužan držati se tačno poljičkih zakona.

Ti zakoni, kako već prije napomenuh, stvarali su se na općem zboru.

Svi ti zakoni bili su sakupljeni u jednu knjigu, koja se zvala *Poljički statut*. U njemu se je nalazilo sve ono što je bilo potrebno za upravu jedne male državice, i kad ga čovjek pomno čita i o njemu razmišlja, čudom se čudi kako su ti zakoni, koji su se krojili pred više stotina godina, onako pravedni, da im ne bi bilo zamjerke, da su ih sastavili i današnji zakonodavci.

Statut nije bio sastavljen u jedan mah, nego u više navrataka, pa je bio za to i više puta prepisivan. Kad bi Poljičani učinili novi prijepis svoga statuta, u koji bi dodali sve one zakone, koji su se učinili poslije posljednjeg prijepisa, ne bi tada bacili onaj stari, nego bi i njega držali u svojoj *skrinjici*, u kojoj su se čuvali i svi ostali poljički spisi. Poljički je statut do četiri puta bio pisan i prepisivan, i sva su se četiri primjerka nalazila u poljičkoj skrinjici sve do Jurjeva god. 1789. Iz najstarijega, koji je bio pisan na pergameni, ali se ne zna koje je godine bio napisan, učinio se je novi prijepis godine 1400. Iz toga se učinio opet drugi godine 1540, pa napokon iz ovoga opet jedan najnoviji god. 1665.

Jure Novaković Knezov bio je poljičkim knezom u dva navratka, prvom od Jurjeva 1759. do Jurjeva 1764, a drugom od Jurjeva 1783. do Jurjeva 1789. On je htio i te godine biti izabran knezom, pa je sa svojim pristanicima podigao bunu, za

koje se je razbila skrinjica pa se, osim drugih znamenitih spisa, izgubili i statuti, onaj stari na pergameni i onaj od god. 1540., a onaj od god. 1400. bio je sav poderan i nestalo mu dosta listova, te je ostao jedino onaj od god. 1665. Kasnije nestalo i onoga krnjega od god. 1400, ili mu se dajbudi dosad nije ušlo u trag.

V. Nebesni zaštitnik.

Običaj je kršćanskih država da odaberu jednog Božjeg ugodnika za svog nebesnog zaštitnika ili pokrovitelja, kojemu će se u svojim potrebama obraćati vrućim molitvama, da ih štiti i brani od zla i nevolje.

Jesu li Poljičani odvajkada imali svog nebesnog zaštitnika, ne zna se za stalno, ali to je sigurno i izvan svake sumnje da su početkom šesnaestog vijeka izabrali za svog pokrovitelja sv. Jurja Mučenika. Godine 1463. pala je Bosna u turske ruke, pa su Turci već od tada počeli uznemirivati ove krajeve, a njihove provale postale i češće i žešće kada im god. 1499. pala u ruke Krajina i Radobilja. U to doba živio je glasoviti poljički junak Žarko Dražojević, kojega su s njegova junaštva nazivali novim Skenderbegom. Sveti Juraj sa pričom o pogubljenom zmaju bio je za kršćane znak pobjede kršćanstva nad poganstvom. Njega je i Žarko imao za svog žaštitnika u neprestanoj borbi sa Turcima, pa se sada i Poljičani, kojima su se spremali teški dani sa novim susjedom, ne samo staviše pod njegovu moguću zaštitu i sliku mu rezaše na svoj pečat, nego i svoj stô stadoše birati na njegovu svetkovinu, 23. travnja, i imaše ostati u službi od Jurjeva do Jurjeva.

VI. Pečat.

Svaka odluka i odsuda poljičkoga stola i zbora imala je biti pečatana poljičkim pečatom.

Taj pečat nije bio uvijek isti.

Kada su se Hrvati doselili na ove krajeve, oni su još bili pogani, i kao takovi klanjali su se raznim bogovima, pa su obožavali i nebeska tjelesa: sunce, mjesec i zvijezde. Izmedu

svih nebeskih tjelesa milio im se osobito mladi mjesec i zvijezda Danica.

Razni naši učenjaci misle da su Mladi Mjesec (Mlad) i Danica bili hrvatski grb.

Kada su se Poljičani, po izumrću narodnih kraljeva, stali vladati sami po sebi, oni su zazbilja mladi Mjesec i Danicu uzeli za svoj grb i urezali na svoj pečat.

Poljičani su do početka šesnaestog vijeka pisali sve svoje spise na koži ili pergameni. Kada bi na tu pergamenu napisali pismo, onda bi je s donjega kraja malko u dva puta zavrnuli pa bi taj prigib prošupljili na više mjesta i kroz te šupljotine provukli svileni konopčić, a okrajak mu, što visio iz posljednje šupljotine na desnu ruku, obavili bi običnim žutim voskom, pa bi na taj vosak utisnuli svoj pečat, na kome su, kako rekoh, bili urezani mladi Mjesec i Danica.

Tako je hodilo do početka šesnaestog vijeka, kada se približiše Turci, koji su takođe za svoj grb imali mladi Mjesec i jednu zvijezdu. Istina, zvijezda, što je bila na turskom grbu, nije bila Danica, nego Jupiter, ali ipak toliko turski, koliko poljički grb bili su na oko jednaki. Poljičanima se, naravski ta sličnost nije milila, pa kako su u to doba izabrali za svog nebesnog pokrovitelja sv. Jurja, tako su i njegovu sliku urezali na svoj novi pečat, a zabacili svoj stari grb, koji je svojim izgledom bio sasvim jednak turskomu.

Poljičani su imali dva pečata sa slikom sv. Jurja, a to veliki i mali. Veliki su počeli upotrebljivati početkom šesnaestoga vijeka, a mali mnogo kasnije i to tek o polovini osamnaestoga vijeka.

VII. Skrinjica.

Ja sam više puta dosada spomenuo poljičku *skrinjicu*, a to je ono što bi se danas reklo arhiv.

Poljičani su, možda više nego iko drugi, uporno čuvali sve svoje spise i pisma, jer se iz njih znala njihova prava, pravice, slobode i povlasti, što su ih dobivali od raznih vladara, a držali su ih u toj svojoj skrinjici, i svake godine na Jurjevo pomno pregledavali jedan po jedan, i od svih su držali tačan

popis ili, kako oni govorili *inventar*. Sve je to lijepo hodilo do nesrećne godine 1789., kada je Jure Novaković Knezov, kako već prije spomenuh, htio ponovno biti izabran za velikoga kneza, pa podigao gungulu, za koje se razbila skrinjica, te se izgubili ne samo oni statuti, nego i mnogi drugi spisi, kao i sam inventar. Novi knez, Ivan Sičić, činio je napraviti novu skrinjicu i u nju spremio sve ono što se toga nesrećnoga dana nije izgubilo, ili kasnije našlo, jer je bila izdana stroga zapovijed, da svaki koji što nagje mora donijeti njemu. Tu novu skrinjicu nije, kako neki misle, ponio sa sobom u Petrograd knez Čović, nego je ostala u Poljicima. Ja imam jedan popis svega onoga, što se u njoj nalazilo još god. 1828., ali to su malenkosti prema onome, što je u njoj nekoć bilo.

VIII. Vojska.

Poznato je da dandanas sve države uzdrže stalnu vojsku te je vježbaju i uvježbaju za svoju obranu. Tako nije bilo uvijek. To se uvelo dosta kasno, a Poljica take stalne vojske nijesu nikad imala. U Poljicima je bio svak vojnik ko je samo mogao britku sablju pasati i diljku o ramenu nositi. Vježbanja po *komandi* tu nije bilo, ali je bilo vježbanja u lovu, u gagjanju u *nišan*, u *metanju* i u *rvanju*, a koliko su te vježbe vrijedile, pokazali su Poljičani djelom. Komande nije ni trebalo, jer svak ljubio svoju domovinu i da je odbrani nije se strašio gledati smrti u oči. Ni svjetovnjak, ni svećenik, ni mladić, ni starac, pa ni iste žene nijesu se škrbale krv svoju lijevati za svoju domovinu.

I doista Poljica su toliko junačkih megdana održala i dala tolikih i takih junaka, da bi se njima ponosile kud i kamo veće države, nego li su mala Poljica, koja nijesu brojila ni deset hiljada duša a zapremala tek jedno dvjesta i petdeset četvornih kilometara prostora.

Poljičani nijesu samo na kopnu zadavali Turčinu jada, nego i po moru na svojim malim lagjama. Te male lagahne brodice bile su od dvije vrsti: manje i veće. Na većima je bilo po deset vojnika, a na manjima po sedam. Na njima bi se Poljičani dali u potjeru za Turcima, brzo ih stigli, pa opali na njih i onda bježi, ako je bio previše velik broj turskih lagja, a ako ne, uhvati se s njima u koštac i zarobi ih.

IX.

Na svršetku, mili poljički domoljubi, još jedan pogled na Poljica.

Malahna su naša Poljica, krševita su i kamenita, ali su bila gnijezdo sivih sokolova. Izmegju posljednih stupiše megju hrvatsko župe, ali zato napredovaše brže. Ona svojoj hrvatskoj domovini dadoše morovogju Rusina, a hrvatski velikaši i brata mu Slavića podigoše na hrvatski prijestô da odbrani glagoljicu, tu našu svetinju, koju nehote zatiraše i sam veliki hrvatski kralj Petar Krešimir sa svojim posvemašnjim pogodovanjem Latinima. Iza nesrećnih prilika, koje nastaše, pošto Hrvati priznaše ugarske vladare za svoje kraljeve, Poljičani prvo uz Šubiće, a kasnije uz Nelipića, jedini su branitelji hrvatstva na ovim krajevima protiv grabežljivosti mletačkog lava. I kada Turci osvanuli na ovim krajevima, Poljica su smatrana stražom i obranom ne samo Spljeta nego gotovo i cijele Dalmacije. Toliko su dala junakâ, da bi se njima, kako kaže naš Pavlinović, mogle ponositi i kud i kamo veće države, a neumrli naš Kačić spominje ih lijep broj, ali ih ima i još više. Ima ih i takovih da im se slava pronosila širom svijeta kao jednog Žarka Dražojevića, jednog Marka Sinovčića, i jednog Nikole Jelića.

U neprestanoj borbi, bilo za odbranu hrvatstva na ovim krajevima, bilo i za svoj vlastiti opstanak, Poljičani se nijesu mogli istaći i na drugim poljima, ali da su i za to imali sposobnosti, kad bi samo bili imali prilike, dokazuju dva njihova velika biskupa Ugrinović i Kvinčić, kao i drugi umni redovnici. Ima umnikâ, kojima se ponose razna mjesta Dalmacije kao svojim sinovima, i dobro čine, ali ne bi smjeli takogje zaboraviti da mnogi od tih starinom su baš Poljičani.

Poljičanin, kao slobodu svoje domovine, ljubio je tako svim žarom svoje duše i vjeru svoju. Nabožnosti svojoj dao oduška u osnutku franjevačkog samostana u Gatima, u uzdržanju svog miljenčeta, glagoljačkog sjemeništa u Prijeku, u gradnji i uzdržanju svojih crkava, u utemeljenju i uzdržanju tolikih svojih nabožnih bratovština.

Poljičanin nije bio samo hrabar junak i pobožan kršćanin, on je bio uman i vrijedan gospodar. U njegovoj ruci bili su na svom mjestu i junački mač i kršćanski *Očenaši* i težački mašklin. Njegova polja, što no riječ, cvjetala su, a njegova trgovina bila dobro poznata i po Dalmaciji i u Mlecima.

Poljica su, domoljubni poljički čitatelji, bila i nijesu više, ali ne dopustite, da se tako uzmogne reći i o Poljičanima, pa ko zna, ne će li dobri Bog dati da i opet i Hrvatima uopće i Poljičanima napose sijevnu bolji dani.

Пловац.

Радомир Орлински — Бар.

Притајан огањ свети обвијен у пухору[1]
У олтар' древна храма тајанствен чека дах,
Да сијне чудним сјајем, к'о зв'језда кад у зору
С врхунца пурпурнога на један бљесне мах.

Промрзнут пловац ломни са бурног океана
Разгријат' хоће груди на пламу огња тог, —
Пропјеват' жељан хоће, кад лед му са усана
Растопи усном врелом љубави страсне бог.

К'о цв'јет ће олеандар заруђет' лице тада,
И сијнут' очи опет промрзлом пловцу том;
На жалу самцу ће се појавит' вјера, нада
К'о Ибис света птица — да л'јечи груди лом.

На грани запловиће од кедра са Ливана
По бурном мору опет, док нађе пристан свој;
К'о б'јели морски галеб — у пјени окупана
Без весла лађа хоће пркосит' бури злој.

[1] Прашина.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Josip Miličić, **Pjesme.** Naklada hrv. akad. društva „Zvonimir", Beč. Tisak Ch. Reissera sinovi, Beč V. 1907.

Rijetkost je kod nas naići na ovako fino i ukusno opremljenu knjigu, kao što su pjesme g. Miličića. Lijep format, fina hartija, izvrsna štampa, simpatičan raspored, a uz to je knjiga urešena i umjetničkom stranom od slikara T. Krizmana, što, budi mimogred rečeno, nije baš sjajno ispalo. A kakva je sadržina? — J. Miličić je mlad čovjek, dak je na filosofskom fakultetu bečke universe, čovjek je, koji je svoj pjesnički rad tek ovom knjigom započeo, a pjeva još odavna, pjeva mnogo i uvijek, pjeva, jer treba da pjeva, te je od prije više puta pokucavao na vrata uredništava naših listova, te kao svakom mladom početniku, nijesu baš uvijek bila otvorena. „Savremenik" mu je otvorio jednu svoju stranicu par mjeseca prije izlaska ove zbirke pjesama. Mnogi će kazati, da ovo ne spada u sadržinu knjige, a ja velim, da spada, jer same ove pjesme nijesu dovoljne da se reče tačan sud o njima, jer poznavajući Miličića čovjeka, vidjećeš da to mnogo djeluje na upečatak dobiven čitanjem njegove knjižice. Tu nema mnogo pjesama, ali ima ih svakih, a broj lijepijeh i gracijoznijeh nije da zaostaje. Misao se po koja javi lijepa, po nekada i otmena, samo je koji put po malo iskvarena stihom. Stihovi naime često hramlju, jer su na više mjesta izgubili harmoničnost, a to zbog toga, što se g. Miličić regbi nije nikad ni sjetio da pripazi na naglašivanje riječi. Što još čini da pjesme gube, to su prevelika pokraćivanja riječi, naravno radi stiha, ali po neki put prolazi to u nemilu neugodnost uhu, a često prijeđe i u gramatičku pogrješku. Uzalud, ne da se sve apostrofovati. Ne bi pjesnik bio ni malo izgubio, da je na izvjesnim mjestima

uštedio veću pogrješku, a propustio stihu jednu nespretnost, kad se nije već prije pobrinuo da sakupi dobru sumu riječi u svoju torbicu. Sve ovake jezične i metričke grješke treba da g. Miličić uoči, te u buduće ih se čuva, jer su one na štetu njegovim, kako prije pomenuh, mnogim lijepim pjesmama. G. Miličić treba da i dalje pjeva, on ne smije svoj talenat bataliti, i nek prijede preko neblagodarnosti onijeh, koji, kao i on, vole Preradovićevo (moto Miličićevih pjesama):

. . . Ne razum'je pjesma zapov'jedi,
Slobodna je, svome glasu sl'jedi . . .

ali ih skučenost i lakomost nagoni na monopolizovanje, a nenavidnost na mržnju i omalovažavanje. Kosa do ramena ne čini pjesnika.

Frano Kulišić.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Književnost i umjetnost - Књиж. и умјет.

— *Matica Srpska u Sr. Karlovcima.* Upravni odbor u sjednici 14. septembra izabrao je za predsjednika A. Hadžića.

— *Ljetopis Matice Srpske.* Izašla je peta sveska 1907. g. ovog ljetopisa. U njoj ima između ostalih radnja i jedna Alekse Ivića o Radosavu Pavloviću, onog vojvode bosanskog, koji je prodao Dubrovčanima dio Konavala; o toj prodaji Konavala, okrom onih, koje je napomenuo Ivić, kao Jirečeka, pisao je i A. Vučetić u programu gimnazije dubrovačke 1874. g. i u „Zgode i Nezgode" prof. Zora u „Srdu" o. g. U istoj svesci Dr. Jovan Radonić svršuje svoju radnju o Ilarijonu Ruvarcu.

— *Kalendar Matice Srpske.* Izašao je ovaj kalendar za pristupnu godinu 1908 i stoji 70 para ili 35 nč. Novi Sad 1907., sa 190 str. i mnogo slika.

— *Vladimir Ćorović* izdao je knjigu: Mostar i njegovi književnici u I. polovini XIX. stoleća. Mostar. 1907, 8.⁰ str. 40. To su tri članka preštampana iz „Naroda". Prvi je pod gornjim naslovom. Drugi je „Mostarska čitalačka publika i prvi književnici." Treći je članak o Ivanikiju Pamučini, naj poznatijem mostarskom književniku starijeg vremena. С. К. Г.

— *„Novi srpski pripovjedači".* Srpsko akademsko potporno društvo izdalo je u korist srpske mense u Zagrebu antologiju moderne srpske pripovjetke pod navedenim naslovom. Zagreb 1907. 8.⁰ str. 179; cijena 2 K. S. K. Glasnik kaže da knjiga lijepo predstavlja napredak naše naj novije pripovjetke, koja je možda naj savršeniji rod naše književnosti.

— *Nove zbirke pjesama.* Ove godine izašle su, ili su još u štampi, ove zbirke srpskih pjesama, o kojim B. K. drži da će zauzeti prvi red u našem pjesništvu. Jedna je zbirba A. Šantića. Ona je u štampi u Mostaru. Druga je zbirka stihova J. Dučića. Izaći će u Biogradu iz knjižare Sv. Cvijanovića. Treća je zbirka pjesama M. Rakića. Izaći će napokon u „Maloj Biblioteci" Pahera i Kisića pjesme S. Pandurovića.

— *Novi Predsjednik Slovenačke Matice.* Odbor Slovenačke matice, pošto je dosadanji predsjednik Levec dao ostavku, izabrao je za novog predsjednika profesora Dr. Frana Ilešića. On je poznat kao pisac i kod nas Srba i Hrvata, jer je dosta puta izašao po koji njegov rad u srpskim i hrvatskim listovima.

— *Vježbenica (Gramatika) za učenje arapskog jezika,* sastavili A. Kadić, gimn. prof. u Sarajevu i A. Bulić, gimn. učit. u Mostaru. Cijena je knjizi 3 K 60 p. i nabavlja se kod jednoga od obajuh navedenih nastavnika. Knjiga je razdijeljena u 3 dijela: I. pra-

vopis; II. oblikoslovlje (sarf) i III. sintaksa (nahv). Okrom toga ima zgodnih i dovoljnih vježaba iz arapskog i iz našeg jezika i protumačene su sve riječi. Knjiga je sastavljena po naj novijoj metodi i kad se nju prođe, ne izostale dobar uspjeh. Ovo oglasuje „Behar".

— *Salih Bakamović* u Mostaru, saradnik „Behara", počeo je izdavati na našem jeziku opširan turs k o - b o s a n s k i r j e č n i k, koji će izlaziti u svescima po pet araka, svaki svezak po krunu. Ko se želi pretplatiti na rječnik, neka pošalje novac za 1. svezak piscu. B.

— *Romani Tolstojevi opća svojina.* Lav Tolstoj objelodanio je u „Novom Vremenu" pismo, u kojem oglasuje da smatra svoje romane svojinom cijele javnosti, i da dozvoljava njihovo preštampavanje.

— *„Mati" Maksima Gorkoga.* Ovaj najnoviji njegov roman zabranila je ruska policija.

— *Nova drama Tolstojeva sina.* Lav Lavović Tolstoj, poznat književnik kao i otac mu, jedan od glavnih saradnika „Novoe Vremja", protivnika revolucionarne struje, napisao je komediju iz događaja naj novijeg vremena pod naslovom „Moja godina", koja će se ove sezone davati u jednom od većih pozorišta Petrogradskih.

— *Srpsko narodno pozorište novosadsko* otvorilo je početkom oktobra u Osijeku pozorišnu sezonu s veselom igrom „Divljuša". U repertoaru su još ovi komadi: „Smrt majke Jugovića", „Vaskresenije", „Gospodin Profesor", „Banjuškina Djeca", „Gospoda s mora", „Narodni neprijatelj", „Rakija", „Dva sretna dana", „Vještica", „Posljednje sredstvo", „Bračno gnijezdo", „Dekorirana", „Posao je posao", „Cvijet".

— *Čučuk Stana pjesnika M. Petrovića.* Dne 21. septembra prikazan je u kr. Srpskom narodnom pozorištu u Biogradu novi srpski komad Č u č u k S t a n a srpskog pjesnika Milorada M. Petrovića. Ovaj je komad iz srpskog života u tri čina s pjevanjem. Muzika je od Stevana K. Krstića. Sud je o komadu bio vrlo pohvalan a piscu i kompozitoru bile su priređene oduševljene ovacije. S. k. G. kaže o tom komadu da je to neka vrsta pastirske igre i da je tako izveden do kraja, da bi bio sretno djelo pjesnika „Seljančica". Ali je pisac na kraju idiličkog prvog čina unio slike iz „Prvog Ustanka", pa „Hajduk-Veljka" i njegov boj s Turcima i učinio mješavinu; dao dramski potpuri i zanemario razlike dvajuh vremena; ali da je muzika mladog kompozitora u „Čučuk Stani" bila interesantnija i da je on, to jest Stevan K. Krstić probudio lijepih nada.

— *Dramske novosti u Hrvata.* U Zagrebu dolaze ove sezone okrom ostalih komada i ove drame: M i l a n B e g o v i ć: *Pax tibi Marce,* tragedija iz doba mletačkog gospodstva u Dubrovniku; I v o V o j n o v i ć: *Imperatrix,* tragedija u dva čina iz života blagopokojne kraljice Jelisavete. I S r đ a n T u c i ć sprema jednu modernu dramu i jednu glumu iz hrvatske bajke. *B. k.*

— *Novosti u Zagrebačkom kazalištu.* Prvi domaći noviteti ove sezone bile su kraće stvari mladoga pjesnika Frana Galovića, t. j. aktovka „Tamara" (po Lermantovljevoj pjesmi) i „Grijeh", te Nehajevljeva tragedija u dva čina „Život". „Grijeh" je slaba radnja. „Tamara" je više pjesma no drama, može se ipak slušati. „Tamaru" je in-

terpretovala gospođica Vavra. Mnogo je zrelija radnja „Život". „Savremenik" izvješćuje o ovim radovima u svom 10. broju ove godine.

— *Otkrivena slika Dositeja Obradovića.* U ministarstvu prosvjete nađen je jedan sasvim zabačen portre D. Obradovića kao ministra prosvjete. Na poleđini ima bilješka da je Ljuba Nenadović kupio sliku na licitaciji god. 1863. za triestak groša i da je poklonio ministarstvu prosvjete. Slika će biti popravljena i izložena u istom ministarstvu. *B. k.*

— *Izložba slika u Biogradu.* Ovog mjeseca mladi slikar Mališa K. Gaišić izložio je u više trgovaca jedanaest svojih slika, biva: „Poezija", „Motiv sa Save", „Fišeklija", „Popov konak u Topčideru", „Motiv sa Topčiderske reke", „Kula", Deo Kalmegdana", „U samoći", „Seljančice", „Ženska Glava", „Svetitelj". *B. k.*

— *Srpski slikar Paja Jovanović* izradio je nekoliko ikona za Novosadsku sabornu crkvu, te prav. crkvena opština u ime svoje i Srba Novosađana izjavila mu je priznanje i zahvalnost na umjetničkom radu. B. k.

— *Slikar Mirko Rački.* Naslikao je ove godine dvije slike na ulje: „Prijelaz preko Akerona" i „Ubojice u rijeci krvi." Slikar je pripovjedio da je izabrao ova dva momenta iz Danteove božanstvene komedije, jer u njima kao da gleda simbole svog prošlog nemirnog života. Rački je okrom toga dovršio crteže na pero iz Danteova Pakla a gotov je i s nekim bakrorezima iz „Smrti Smail-Age." Sav.

— Slikar *Jožo Bužan.* Ovaj hrvatski umjetnik dovršio je ovih dana svoju naj noviju sliku. Slika prikazuje jutro obasjano suncem. Uz malenu kuću, koju pokriva ševar, sjedi starac držeći za ruku svog unuka, koji stoji do njega. Pred njima je livada a na njoj procvjetala višnja a iza nje veliko posve suho stablo; to je kontrast osjećaja o novom proljeću sa strane djeda i unuka. Slika je izložena i dokazuje napredak ovog slikara. Sav.

— *Srpski vajar P. Ubakvić,* koji je prije izradio biste (poprsja) Daničića, J. Gavrilovića i Đ. Jakšića, izradio je skoro bistu srpskog kralja Petra u paradnoj uniformi. Bista je dva put veća od prirodne veličine. Njega sude kao odlična u izradi portreta a ova nova njegova bista tako je umjetnički izrađena da vam se čini kao da vidite pred sobom živa kralja. B. k.

— *Kompozitor Izidor Bajić* složio je i izdao kompoziciju pod naslovom „Iz srpske godine" I. rukovet za mješoviti lik. Izdanje iznosi 9 strana velikog kvart formata. Cijena je 4 K. Narudžbe i novac šalju se Bajiću u Novi Sad (Ujvidék). B. k.

— *Spomenik Vladanu Arsenijeviću.* U Sr. Karlovcima prilozima njegovih učenika podignut je spomenik ovom srpskom književniku. On je bio profesor preparandije u Sr. Karlovcima; napisao je više školskih udžbenika i i krasnim je srpskim jezikom prenio u našu književnost mnoga cijenjena ruska djela. B. k.

Наука. - Nauka.

Filozofija.

Mudre izreke. Svaka ljudska znanost nije drugo nego dalje saznanje jednog dijela prirode, i uči nas kako ćemo ga upotrebljavati. Balbo.

Niko mnogo ne nauči, ako mnogo ne razmisli; a neprestano je razmišljanje jedini i opći put znanja.

Rosmini.

Naj ljepši je grob, naj skromniji.

Platon.

Teologija.

— *Rasprostiranje sv. Pisma.* Englesko društvo za rasprostiranje sv. Pisma ili Biblije u stranim zemljama štampalo je 1906. godine 843 052 potpune biblije, 1,231.473 egzemplara novog zavjeta i 3,342.044 različitih fragmenata. Prodalo se 2,200.000 egzemplara tih knjiga za ukupnu cijenu od 42.000 sterlinga ili od milijona i osam hiljada kruna; ostalo je razdijeljeno mukte. U današnje doba društvo štampava ove knjige u 409 jezika i dialekata.

— *Islam* (Faith of Islam), engleski napisao Abdullah Quilliam, s turskog prijevoda od Mahmud-Es'ada, preveo na naš jezik Musa Ćazim Ćatić. Knjiga se dobiva kod uredništva „Behara" u Sarajevu za 80 para s poštarinom. Ovo je djelo izašlo u „Beharu" prvi put, a njegov vlasnik, Ademaga Mesić, dao ga je tiskati u zasebnu knjižicu. Knjiga prikazuje u suštini Islam i brani ga od napadaja.

Pedagogija.

— *Gragja za povijest školstva kralj. Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas.* Ovu je knjigu napisao Antun Čuvaj, nadzornik u Zagrebu, troškom zemaljske vlade; djelo je rjetkost u srpskoj i hrvatskoj literaturi. Knjiga dopire do 1835. god. i ima 102 slike. *B. k.*

— *Škole pod vedrim nebom.* U Njemačkoj podižu se od nekoliko vremena škole u gajevima i šumama za djecu, koja su slaba za polazak u običnu školu, i dobar njihov uspjeh opravdao je opit koji se dosad učinio.

Dr. Schäfer opisuje dvije ovake škole u „Centralblatt für allgemeine Gesundheitspflege" (Središnji list za opće čuvanje zdravlja) u Bonnu. Jedna je od tih škola u Charlottenburgu. Načelnik ovog grada opaža da u njemačkim školama ima mnogo muške i ženske djece čije bi zdravlje zahtijevalo da ne budu držana zatvorena u razredu s drugom djecom. Za njih je pokvaren vazduh vrlo štetan, a vrijeme odmora prekratko a ono učenja predugo. To su ponajviše djeca kojim ili pljuča ili srce nije posve zdravo i koja su anemična ili skrofolozna; ne toliko bolesna da budu poslata u bonicu, ali odveć slaba da budu jednaka zdravoj djeci. Ako moraju da ostanu zatvorena, povećava se bolest i često do pogibelji. I stoga korist i zdrave i slabe djece zahtijeva da budu razdijeljena.

Škola je u Charlottenburgu otvorena 2. aprila 1904. i konstatovalo se da je djeca ostave u dosta boljem zdravlju, nego kad su došla. Trajanje je nauka od sama dva časa (sahata) dnevno i uspjeh je bio tako zadovoljan, da je škola bila povećana i sada ima 240 učenika.

Druga škola pod vedrim nebom bila je otvorena 28. maja 1906. u München-Gladbachu, nekoliko daleko od grada u šumi; sada se u njoj uči petdeset učenika pod stablima. Prava škola je proste grade i sasvim opkoljena stablima. Ima tri sobe; razred za učenike, mala soba za učitelje i velika veža pokrivena; dvadeset je metara daleko jedna mala zgrada sa perionicom i zahodima. Velika soba je uređena kao sve ostale škole, ali ona služi kao škola, kad je zlo vrijeme te ne dopušta da se uči na dvoru, ali se nauka

podjeljuje pod velikim borima, gdje su namješteni pisaći stolovi i klupe. U nauci je ostavljeno mnogo vremena gimnastičkim igrama i svakojakim vježbama. Djeca su izabrata od školskog liječnika a isključena su ona koja imadu tešku bolest srčanu ili priljepčivu ili odurnu bolest i ona koja imadu jaku živčanu smetnju. Svaki učenik treba da plati 50 para na dan, ali ima pravo da otide na školu, da ruča čaj i mlijeko i da se vrati tramom.

Liječništvo.

— *Stota obljetnica rogjenja liječnika izumitelja.* Liječnik u Frankfurtu, Filip Bozzini, koji se rodio u Mainzu 1807. od stare talijanske obitelji, bio je izumio spravu za rasvijetljenje unutrašnjih praznina ljudskog tijela, kojom se, pomoću zgodnih cijevi, upravljaju s dvora zrake svjetlosti u unutrašje praznine tijela, da budu vidljive liječnikovu oku. To je bio prvi početak endoskopskih sprava, kao laringoskopa, čistoskopa i ostalih, početak koji je pravom pobudio velike nade.

Na početku liječnici nijesu cijenili pristojno ovaj izum, što više Bečka liječnička fakultat izjavi da je ta sprava uzaludu. Ali nakon nekoliko godina ude Bozzonijeva sprava u praksu dobivajući razna imena po onim djelovima tijela, koje je imala da rasvijetli. Ali onda nije se mogla upotrebiti nego slaba svjetlost voštanica; ali kad nadođe gas, kamenoulje i električna svjetlost, znatnost Bozzinieve sprave podiže se na visok stepen. Bozzini, i da pravi učenjak, bi nesretan i sprave se ne nazvaše po njemu, nego po drugim, koji ih primjeniše na razne svrhe. Umro je vrlo mlad od tifusa kad mu mu je bilo nešto preko 30 g. i ukopan je u stonoj crkvi u Frankfurtu. Ove godine je stota obljetnica njeg. rođenja.

* * *

— **Bondino pozorište u Dubrovniku.** Talijansko operetno društvo *„Città di Bari"* započelo je prošle nedjelje da predstavlja u našem pozorištu. Društvo je pod upravom umj. gosp. *Adolfa Martineza;* upravitelj je orhestre gosp. *Ernani Milanesi.* Prvo je veče data komična opera *„Fanfan la Tulipe"* u 3 čina; druge večeri: *„La bella Armena"* od Settima Sardo, *„Donna Juanita"* od Suppè, *„Miss Elyett"*, komična opera u 3 čina od M. Andrau. *„Granvia"*, u 1 činu, *„Mascotte"* od M. Andrau, u 3 čina, i lakrdija: *„28 giorni di Claretta alle grandi manovre"*.

Društvo je uopće bolje od više sličnih koja su bila u Dubrovniku i zadovoljava cijelu publiku. Dobre su sile: primadonna g. Edvigje Verney, bariton Alfred Ricci i sopran C. Righini. U orhestri se opažaju praznine, koje bi trebalo popuniti. O izboru komada opaža se, da su stare operete mnogo bolje za muzičnu vrjednost i *„skladnije"* su od „modernih", nadasve onih bezimenih.

Нове књиге. - Nove knjige.

Позив на претплату: **Милош Обреновић** Књ. I. 1813-1820. од Др. Гавриловића. Цијена 5 дин. за претпл. Претплата се шаље књиж. Геце Кона, Београд 34. књ. Мих. ул.

— Dr. *Smodlaka.* Utok protiv izbora prof. Fr. Bulića. Spljet. 1907.

— *Narodna pjesmarica.* Izdala „Matica dalmatinska VI. izdanje. Zadar 1907. Cijena K 2. Naručbe neka se šalju „Matici dalmatinskoj" ili „Hrvatskoj knjižarnici" u Zadru.

28.

Мустабег (?) заповједник у Херцеговини пише Хамзи Новскому, да не ћера из куће властелина дубровачкога, поклисара Живка, и наређује му да пушта, да Дубровчани слободно продавају со у Рисну и у Новоме, а да то забрани другима по наредби царевој.

Ѿдь мѕставега господара земле Херцегоке воеводи Хамзи новьскомѕ. И прьво ти самь писаw за тогаи властелина дѕбровачкога, да га ис кѕће не изгонишь и да мѕ некѣ досадѕ не ѣчинишь. А сада ево ми ес потѣжи поклисарь кнезь Живкоw да га си ис кѕће изагнаw. Да чѣваи се, да ми се неће за тои не потѣже властеле; нека стои гдие кѕћѕ наимаw; ништо мѕ немои досадить; инаке кога сѣ наредили властеле на Рисн$ стати и нихь соw продакати, нека стои и соw продава, да мѕ ништом нитко не досади, паче запрети амандаромь, да мѕ ништо не досаде, нека стои и пише и продава, како мѕ е драгоw, и такои ти заповедамь, акоw ткоw довезе тѣи на Новь, али на Рисань, соw кнетачкѣ али Шикнетчкѣ соw и дриекоw, ѣзми али сѣежи, да се ничичь соw не продака негоw дѣбровачка, ерее такои царева заповесть и амандаромь моћно запрети, да не довозе соли кнетачке нигде на таи места; ако ли ки ю довезли свою, ѣзми и дрьжи, а мени глась пѣсти; за тои инако немои ѣчинить, него како ти заповедамь, да ми се неће за тои не потѣже.

29.

Ђуриша из Фоче пише Дубровчанима, да му санџак дава за продату робу лоших новаца.

С двора: ѫ скемь поцюкано(и) и ѕмножито(и) господи кнезѕ и кластеломе да се да

ѕ Д(ѕб)рьковникь.

Ѫмножито(и) и племенито(и) господи кнезѕ и кластелѡме ѡ(д) мене Ђѣрише веле дрьго пѡздрьклене. Я сада нека зна ваше гѡспѡстко, како прьдахь ске сачакѕ и каза мѕ како смо ѕ трьговаца ѕзели скитѕ и скилѕ и по нѕ циенѕ рекохь и казахь, по цю ми ви велите ѕ комешѕнь; ѡ(и) се нарѕга и ѕказа поцѡ мѕ в назѡрь (?) послао скила и скита, циенѕ докрѕ и дрьжа ме три дни, поче ми говорити, да ѕзмете ѡкое рѣдикога и ѡнокога, кадаи ѕпанѕ; а мѕ рекось: идѕ трьго(к)ци на пѣть, чекати неће ни могѕ; пак ми ѕзе дакати аспри зле и миедение, а неда и(х) вирати, а ние цѡ ѕзети, кеће вели: или ѕзмите те аспри, или ѕзми ѕ коевѡд(е), или нека кластели плате трьго(к)чеме, ако не могѕ спе(и)чати аспри, докле а доѣѕ с Коке, а мѕ велимь: кластели затѡ не идѕ, мени сѕ трьго(к)ци дали, ѡд мене ѡпеть нцѕ или скитѕ и скилѕ, или добре аспри, или грь(о)ше, али дѣкате, ѡ када ѣѕ ѕ таници стати, коли сто воме иѣи и плакаѣѕ ди кѣде; ѡ(и) ме доста ѕзе скокати; зато гѡсподо незнамь цо ѣѕ ѕчинити, ѡѣѕ ли ѕзети ѡд ѡке зле аспри; ако ѡѡпо не ѕзмемь, ѡтиће ске, али сѕ кеѡма зле аспри, али скакомѕ дака ове аспри; зато ѡто пѡсиламь чокиека наклашь, ере самь ѕ тѣгахь, ааспри ѡпе(т) ми крзо пошалите ѡкога чѡкиека, ере ће иѣи ѡке дни на ко(и)скѕ и да ка книге коекодами, како хоѣемо; али ѡ(д) зле аспри дава; а слѣга каша Ђѣриша Фккѡвиѣь писахь ѕ Хоѣи.

30.

Алиага Ибрахимовић пише Дубровчанима, зашто гради кулу у Лугу крај Сланога на својој баштини.

С поља: Lettera d' Alaga .... in proposito che dissegnava fabricar cula in Lugo. (Писмо Алаге о предмету, да је намјерао зградит кулу у Лугу).

Да се да ѕ свѣтле рѣке господинѣ кнезѣ и всталои господи ѕ мало кнеѣе ѕ Дѣкровникь.

Ѫ све много поцюканои господи Дѣкровачкои, прьво господинѣ кнезѣ и всталои господи маловнеѣникомь, кои се находе ѕ маломе кнеѣѣ, wдь нась кашека wдь старине пријателя Ялнаге Ихрахимагиѣа к. д. п. а пошомь да ви зна́ господство, како самь wѣе сашао ѕ Лѣгь код Сланога на мои читлѣкь, кои самь кѣпиw на коньшилѣкѣ код каше милости; зато самь га́ кеѣе ѣзеw wкѣ кашинѣ за кашѣ лѣкавь, него да се ја номе помагамь, викши wѣе на Сланомѣ и на Белѣнинѣ, доѣѣ сваки посао безь чина, да се трьговине каше и трьговци развиваю, и да ихь дрѣзи wдь злнехь лѣди пра́те; за то ви господо говоримь за кашѣ лѣкавь, ми wѣе викши на своме читлѣкѣ код wкога Сланога чинимо за кашѣ лѣкавь, да неѣе се наѣи нико, да кашемѣ трьговцѣ и кашиеме рокали дладеѣ на тѣть метне, макарь нити ја изгоре, да и ви можете пријателя познати, како може ѕчинити ѕ царевѣ здравлѣ, само да́ не жалите за wве шабаньлне, кое пролазе, те ихь дрѣзи прате с кезирокоме ричи; и нами е честити кезирь заповидиw, да ихь ми можемо коле пазити, него дрѣзи, wдь злнехь лѣди; могѣ ихь моја дрѣжина свѣда чѣкати; а дака ѣе имь, цо сѣ и дрѣзиеме дакали; и да знате ѕ царевѣ, заравлѣ, а за кашѣ лѣкавь, градимь wѣе на кашини кѣлѣ, да видимо, ко ѣе код не ѕчинити кашемѣ трьговцѣ и кашои роби безьпѣѣе; и wдьпишите ми за све и Богѣ, и ако Богь да, прьви каши трьговци, пратили проѣѣ, казаѣе ви, како ми чинимо, како ли сѣ дрѣзи чинили кои сѣ с вами.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. новембра 1907. Бр. 21.
God. DUBROVNIK, novembra Br.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

(наставак)

Ђуро Марић, надучитељ.

Учо је онако трудан и уморан, слатко и мирно спавао, а јутром се, окријепљен и снажан, устане, да настави свој тешки и пожртвовни рад.

Расположен, чио, здрав и весео одаде се учо свом својом снагом на рад у школи, а кад ову прву дужност сврши, неуморно ради у задрузи и књижници, а по ноћи наставља започету своју радњу о једном врло важном и актуалном питању за подизање сеоског сталежа, којем је он срцем и душом одан.

Тако учо ради из дана у дан. једног дана прими писмо од учитељке, као одговор на његово писмо, у ком му пише: »И ја, као и свака особа, имам својих идеала. Пошто су се Ваши захтјеви косили са мојим идеалима, који су моји нај милији снови, морала сам одбити Вашу понуду.« Домишљати учо знаде, да је постаменат тих идеала велеградски живот, а филозоф је врхунац њених снова, за то јој одмах одговори, између осталога, и овим ријечима: »Неизмјерно поштујем Ваше идеале и то тим више, што сам и сăм некада био идеалиста, али ме сурове прилике живота увјерише, да више вриједи килограм обарених крумпира — *sit venia verbo* — него квинтал идеала; да више вриједи сиромашка колибица, него нај величанственија кула на облаку — па сам данас реалиста. Куле на облаку су слаба темеља, па се бојим да се не сруше и Вас не притисну. Ако би им Усуд досудио, да се сруше, желим да то буде што прије е да будете још довољно јака, да поднесете толи тежак терет и да се на вријеме научите „да није све злато, што сија“ и да се у нај љепшем омоту често замотава нај гора трговина.«

Учитељка је схватила, што је он хтио рећи, али је то узела, као љубомору, па му више није ни одговорила и тим му одузела прилику да јој и даље зановета. Учова се срца то неугодно дојмило, али је морао даљну бригу о њој баталити и то тим више, што га тешко и неуморно дјеловање, слабо и мршаво издржавање свали у постељу. Да се сачува од погибељи, да почне трунути у својој собици прије него ли га се когод сјети, оде у оближњу варош, да се лијечи. Брижно лијечење, одмор и добро издржавање окријепе уча, те се почне придизати.

IV.

Пустимо уча нека пази свој посао, јер га има и на претек, а ми кад смо без посла, хајте да видимо што се догађа с учитељком и филозофом.

Шансе су јако поскочиле, па се не ћете чудити, ако сваког дана видите филозофа на шетњи с учитељком. По граду се непрестано говори, да су се чак и заручили: женске завиде, а мушки кажу, да је то прелудиј комедије, која се има одиграти. Учитељка је међутим сва блажена, срећна и задовољна, а и филозоф такођер, али му често пута лице добије озбиљан, тужан изглед, ради његове „мисије" — како он каже.

„Не лези, враже", сваку срећу прати, ако ће и сјенка несреће. Једног дана грацка полиција, којој је филозоф додијао ноћним скитањем и Душановим царством, добије „тјералицу", којом се тражи неки трговачки помоћник, који је свог газду прилично пошишао. Опис тога лопова „случајно" се подудара с изгледом филозофа, па полиција онако кивна, хтједне га ухапсити, али он покаже „чисте карте"; па га пустише, док добију темељитије доказе.

Сјутридан учитељка, која о том „малеру" није ништа знала, остаде изненађена, што је филозоф није отпратио до школе и од школе, а још више, кад око 5 сати није дошао, да иду на обичну шетњу. Пошаље једног момчића, да пита газду, што је од филозофа. У мало се од туге и жалости није помамила, кад јој дијете каза, да га ни газда од синоћ видио није. Црна сумња, да је драги напустио, обузе њену младу, до тада срећну и пресрећну, душу. Је ли могуће, да је то оправио о н; о н кога је

она тако жарко љубила; он који јој се небројено пута заклео, да ће само она бити његова жена; он, који је увијек обасипао њежним погледима, слатким ријечима финим, даровима и — опрости Боже — неколико пута врелим пољупцима. Мјеста на њеном лицу, којих су се његове уснице дотакле, почеше горјети, као да их усијано гвожђе дира и она хтједне, да та кужна огњишта изгори, осијече, ископа; да је не сјећају њега и да јој не муте помисао о светој, узвишеној невиности. Тада почне јецати и горке сузе лити за разрушеном својом срећом и ко зна, што се могаше догодити, да је из тог ужасног стања не прену куцање на вратима. Скочи на ноге, отаре сузе, стисне срце и отвори врата. Листоноша јој пружи препоручено писмо. Она затвори врата; разгледа адресу, па кад се увјери да је то писала она рука, коју је толико пута стиснула, од самог потреса испусти писмо, а не смједе га прихватити, јер можда јој носи — смрт. Пошто је у том ужасном стању постала неколико часа, одлучно се маши; дохвати писмо, грозном сумњом у души, разреже обвој и почне читати. Лице јој одмах добије други, веселији изглед. А како и не би?! Он јој пише, да је од полиције, којој је Душаново царство ужасан баук, морао побјећи на слободно српско земљиште, а да јој се прије поласка није никако могао јавити; моли за то опроштај; моли, да о томе никоме ништа не говори и обасипље је слатким ријечима и оним, њој најмилијим, обећањем, да ће бити његова.

Кад је писмо и два и три пут прочитала, увјерила се да је свака сумња искључена, почне се шакама грувати у млада прса, што је онако лакоумно могла посумњати о карактеру онога, који се и у погибељи живота сјећа њега; како је смјела посумњати о ономе, који једино њу и Српство љуби, који је за то двоје спреман све на свијету жртвовати.

Тада дохвати перо и умилним, срдачним, љубазним ријечима изли све своје срце: све оно, што је осјетила, претрпљела и поднијела ради његовог ненадног одласка, али је сада више него сретна, кад је није и у највећој опасности заборавио, одбацио, напустио. Заклиње га свим, што му је свето, узвишено, неприкосновено, да јој увијек пише, да је се увијек сјећа, а она ће жарко, непрекидно мислити само о њему и молити Бога, да њега сачува њој и Српству. Цио свијет ће јој бити само он, кућа и школа.

Затвори писмо и погнуте главе одјури пошти, да својом руком преда писмо, које је упућено њему, али под туђим, њој непознатим именом — тако јој је писао, да полиција не дозна гдје се налази, јер би му и тамо зановетала и ометала извршење његове „мисије".

Иза тога нијесте могли више видјети учитељку нигдје ни на шетњи, ни у читаоници, ни у библиотеци, ни у женској задрузи.

Злуради женски свијет поче о томе свашта говорити: оговарају учитељку, како се смјела толико упустити с непознатим странцем, како ју је он срамно изиграо, како је њен учитељски углед много изгубио и Бог ти зна, што још не говоре. Очеви зловољно врте главом, опоминьу кћерке, да пазе, шта раде и пријете, стискају песнице и причају како би га они и на крај свијета нашли, изјемали, изгрдили, убили, да га науче да се не смије шалити.

* * *

Учитељка проводи своје дане потпуно одвојена од свијета. Ради у школи, мисли о њ е м у, сваки дан му пише, а он јој редовито одговара и жали се да његова „мисија" иде слабо, да га полиција непрестано мотри и да од ње не смије подузети оно, што би морао.

Једног дана прими писмо, којим јој јавља, да га је руски посланик позвао к себи и да му је саопћио, да је његов даљни боравак ондје скоро немогућ; да је у домовини проскрибован и да му је врло опасно преко границе прећи. За то се посланик побринуо, да филозоф добије мјесто доцента српског језика и историје на московски универзитет, шта више, рече му, да је више него сигуран да ће његова влада овај предлог усвојити и тим наградити једног мученика српске идеје. За тим јој препоруча, да буде припремна сваког часа, да с њим крене, кад с руским пасошом у руци к њој дође.

Кад је учитељка примила ово писмо, два и три пут га прочитала, о том озбиљно промислила, у мало да није сашла с ума од велике радости и пријатног изненађења. И ми, који познајемо њене идеале, ни мало се томе не чудимо. Тà, ето јој на дохват циљ живота, за којим је непрестано чезнула, за њ радила, о њему мислила и он јој био врхунац златних снова. Бити жена доцента московског универзитета; живјети у „светој"

Москви: уживати све оно, што Москва има да пружи жени богатој, младој, изображеној и лијепој а уз то увијек бити уз њега — ко се томе радовао не би!? Таквом колачу би се морао радовати и ко мање сања о велеградцком, великашком, богаташком животу, а како не ће она, којој су то до сада били неостварљиви идеали?!

Учитељка се живо даде на посао да уреди своје ствари, да је „се жених греде в полуношчи" наће увијек спремну. Куриозна свјетина се чудила што се тако ужурбала њихова учитељка, да је чак и по који школски час пропустила, а многе провела пишући некаква писма и отвореним очима сањајући на школском столу. Али све настојање куриозне свјетине оста безуспјешно, јер учитељка мучи као заливена: трчи као навијена машина; ради као црв у дрву.

Једног дана устане раније него обично, уреди неке своје стварчице, а неки унутарњи нагон присили је да се, послије толико времена, отиде по „риви" прошетати. Узме своју шарену торбичицу и свој свилени сунцобран и оде на шетњу.

По „риви" врви силна свјетина: грађани и грађанке „чине спезу", сељанке продају, нуде, мјере, замотавају и броје паре. Међу овима има и неколико Црногорака, које у свом златотканом и кићеном одијелу продавају производе своје кршне и јуначке земље. Учитељка их мотри и у себи се пита: „јесу ли виђеле њега." Лојдов пароброд, стара, олупана бродина, стоји уз обалу и из своје утробе пушта густ, црн дим, хукти и бречи, као да га је ухватио смртни хропац.

Учитељка, освјежена пролетним, чистим зраком, расположена слатким мислима на њега, таман хтједе, да оде својој школи, али у то дојури кочија, у којој два снажна, ненаоружана, црногорска перјаника стоје уз два оружана аустријска жандара, који на глави носе пруске каџиге са жутим, мједеним роговима. Баци још један поглед на њих и опази међу њима филозофа везана, погнуте главе и срамна, жалосна лица. Хтједне потрчати к њему, али не могаше од свјетине, која се у час окупи. Жандари изведу филозофа, предаду га с неким хартијама капетану, врате се, потпишу нешто перјаницима, они одјуре у кочији, а капетан повиче: „Leva ponte!" и пароброд се крену, мутећи за собом бистро море.

Учитељка, од чуда запањена, упили своје црне очи у пароброд, не би ли га видјела, али узалуд, јер њега на палуби нема. Тада журним корацима појури к мору, да у његовим валовима гроб потражи, али је од једном шчепа снажна рука градског прота, њеног старог заштитника, који је поиздаље мотрио учитељку и схватио „озбиљност ситуације". Учитељка се онесвијести, а прота је скоро одвуче кући, гдје је мајка спреми и положи у постељу.

Кад потоњом . . .

Радомир Орлински — Бар.

Кад потоњи пољуб пуче
На бјелилу твога лица,
Кад потоњи пољуб пуче. —

Кад потоњом, красно луче!
Видјех себе сред зјеница,
Кад потоњом, красно луче!

Да сам знао, бих ти дао
Гром-пољупце, да т' сагоре,
Да сам знао, бих ти дао . . .

Бих спржио, мој неборе! *
Твоје лице и зјенице,
Бих спржио, мој неборе!

* Небор = невен.

PETAR VUKMIRICA.

M. B. — Varivode.

I.

Od sjevera k jugu pruža se dugačka poširoka dolina, bez osobitog imena. Sa zapadne i istočne strane dižu joj se visoke stijene, od njih se spuštaju pristranci zarasli šumom, a sredinom je polje kroz koje teče ojak potočić, te izvire u vrh doline pod visokom glavicom. U polju su žita, vinogradi, livade i cvijetne rudine. Klima je umjerena.

*

Zeleno šipražje, niska zelena trava, ono kamenje sa svim jamama i pećinama punilo je dušu maloga Petra. Koliko su mu oči obuhvaćale, toliko mu se je duša širila i sve ono u se skupljala i u tom uživala; u toj tvorčevoj prirodi nalazila je duša Petrova veličinu, svetinju mira. I bješe čudnovato to dijete, koje bi se svakom zgodom izmaklo i našlo onamo gdje ga srce vuče, tamo oko cvijetnih rudina, oko obale potočića, ili bi se diglo i do golih visokih stijena, te pronalazilo i brojilo nova otkrića. Ali kad bi se naj milije osjećao u svom čavrljanju, čuo bi majčinu viku, koja bi odlijegala kroz dolinu, udarajući u njene suprotne strane, i on bi morao ostaviv tek možda naj noviji zanimljivi pronalazak, brzim krokom primicati se kući ne odzivajući se nikada, da ne znaju gdje je bio.

Poslije nekoliko vremena oglasi zvono u dolini smrt Petrove majke Save, i odnesoše je i zakopaše u grob. Ostade sam Petar, koji je i onako odavno oca izgubio, u tek navršenoj dvanaestoj godini, s osmogodišnjom sestricom. Sestru mu odnesoše ujaci, da je uzdrže a njega dadoše u najam Đurašinu Dukiću, naj bogatijem gospodaru u dolini.

Sad se Petar nađe u tuđoj kući. I odmah poče da premišlja, kako da se vlada. I on, kad je vidio u prirodi, koju je

gledao i nesvjesno razumijevao, da se sve po zakonu, dužnosti i nuždi vlada, nije znao drugo da čini, nego da se i on tako uzvlada, da izvršuje dužnosti, koju su mu prilike nametale, ali strogo dužnost radi dužnosti, a ne radi čega drugoga. I on se je tako i vladao.

Godine prolaze brzim tekom I Petar raste, razvija se iz djeteta u momčića, a iz njega u momka, u mladića od ljudske snage. Zabacio je odavna i svrgao s uma svoje ljubopitstvo prama prirodi, jer ga danas druge potrebe i druge misli zaokupljaju; ali ipak kako mu se oči sjaje, grudi nadižu, a duša širi, mekša, kad se i sad u njoj slučajno nade. Ugodio je starom svom gazdi Đurašinu; tako da ga je volio, kao svoju jedinicu Stanu. I bio je srećan, pun zdravlja i mladosti — u sredini seljana, koji su ga cijenili i ljubili s njegovih osobina. S one njegove ljubaznosti u govoru, s one čistine u mislima i djelima i s one pak njegove brze uslužnosti bijaše predmet svačijeg štovanja. A bijaše i tjelesno ugledan. One djetinje crte, koje izrazivahu neku daleku neznanu težnju, koju je lutajući po prirodi tražio, razvile su se i pokazuju ljubav za svijet, volju za rad i energiju za vršenje dužnosti: sve proizvodi filozofske duše prilagodene nužnosti prilika. Imao je crn, lijepo upućen brčić, visoko sokolovo čelo, ispod koga su sjajila dva živa, ali i blaga oka. Često bi govorili: Šteta, što nije svoj gazda, nego tuđi sluga, pa da takov čovjek okući svoju kuću.

Ali s godinama dolazi i ljubav. Ne ona opća, nego neka posebna, koja traži što realniji, bliži i očitiji predmet svoj. I Petar je osjeti kad u srcu svom tražaše kome da ga prinese. Bile su mu mile sve djevojke i bio je drag svima, ali naj više je volio Stanu ćer gazdinu. I ona je njega voljela. Kad je upitao pokojni Đurašin kćer Stanu, za koga bi voljela da je uda, predloži mu ona, pošto nije imao muške djece, da je dâ za Petra i njega učini baštinikom svog imanja. A stari Đurašin, koji je ljubio svoju kćer i svaku joj ispunjavao, ne htjede da joj ni ovu možda zadnju ne ispuni, nego reče: „Neka bude, bilo vam sretno".

I Petar od sluge posta jedan dan gospodar.

Poslije toga proživio je on sretno mnogo godina sa svojom Stanom. Rodila mu ona ćerku i sina, i oboje su se

uvrgli u njega, bijahu dobra djeca. Petar se njima ponosio. Lete godine, kao voda brzica i Petar se je već primakao pedesetoj, okrenula kola niz brdo. Još mu je samo jedna briga, da valjano oženi Srećka, te da mu preda upravu imanja i onda da pod starost počiva. I poče oko toga raditi, ali nade mnogo iznenadenja.

II.

Po prilici tri kilometra daleko od izvora potočića s istočne strane istoga uprav uz vodu bile su kuće Petra Vukmirice. Poširoka avlija obuhvaćala je tri kuće pločom pokrivene. U sredini avlije pri vodi, licem prama istoku bila je na tavan, na koji se je uzlazilo uz kameni slar zdvora ozidan. Gornjim krajem avlije bila je druga kuća licem k jugu, a donjim treća nova, koju je Petar nedavno podigao za staju stoki. Gornja je kuća vatrenica. U zapadnom je dijelu ognjište, a u istočnom dva kreveta s nešto drugog pokućstva.

*

Jedne večeri lijepog aprilskog dana poslije večere dizala je Stana Petrova sude sa stola.

— Dede Stano, otari i ispred mene, da mogu slobodnije nasloniti ruke. Danas smo kopali ja i Srećko, da znaš kako smo dosta prekrčili, pa smo i sustali.

— Za čudo mi ovaj naš ćaća, svaki je dan tako reći tohrabriji, gledam ga danas kako snažno i okretno panje vadi i busenice izvaljuje, rekao bi: eto mladića od dvadeset godina.

— E, moj Srećko, čini ti se. Istina, danas sam bio baš nešto veseo i čudnovato krepostan, te sam onako i radio, ali ubrzo bi kalao da zakalam nekoliko dana uzamanice. Bilo je ono vrijeme, pak je i prošlo, kad sam ja po čitave nedjelje čete kopača predvodio, pak se nikada ne umorio, ali sad sporije se ruke kreću, a manje motika upada.

— Vidi starog, kako se sjeća mladijeh dana. Reći će mu žena.

— Sjećam se, bogme i kako, rado onih mojih mladih veselih dana, onda sam i bio živ. Ono su krasni dani, kad ti cvijeće cvati, a ptice pjevaju, kad ti još duša ne zna za velike

ljudske muke i svakojake brige, kad se preko noći gorčine zaslade, i opet čelo vedro, a srce veselo, pa traži da se, u zabavi i šali, ljubavi napuni.

— Sjećaš li se, kako smo ono zagrljeni tražili gnijezda po grmovima i kako si se ti ljutio, kad bih kazala kod ognjišta, da si našao gnijezdo, jer da će onda zmija popiti jaja?

— E, to je bilo još onijeh godina čim sam došao u najam pokojnom tvom ocu. Bože moj, šta mi ga je dijete! Sjećam se, kad bi se ukrao pokojnoj majci Savi, pak bih otišao po polju, po livadi, ili bih se verao gore po ogratku iznad dolne, ja sam onda bio zanesen onim švrljanjem. Moja pamet nikada se ne zna kud je hodala i šta je zamišljala; dok su mi oči po zemlji puzile, um mi je zidao kule na oblaku. — Da, lijepo je sjećati se i mladih dana, ali je to sve prošlo, sad se treba brinuti za unaprijed. Vidiš li stara, ja smo i tî već počeli stariti, izmiču se godine, a naš Srećko već je čitavi momak, sad bi bilo vrijeme da ga ženimo.

— Bogme, Petre, i ja kažem, kad smo na toj, šta da se čeka, bolje je ranije, nego kasnije.

— I ja pristajem. Uplešće se veselo Draginja, kćer im.

— Muči ti golubice. Reći će joj Srećko.

— Još samo, da on kaže bi li se odmah ženio, pak da se gleda štogod cure.

— Ja, što se mene tiče, tome se ne protivim, jer vidim i sam da je zeman, a isto kako ćaća odvali, tako neka i bude.

— To je dobro, Srećko, što od tebe čujem i ja sam se tome odavno nadao i gledao sam koja bi naj bolje pristala za te djevojka, pa sam našao jednu pametnu, valjanu, a koja će nešto i prinijeti.

— Hoćeš, da ja pogodim, ćako, koja je? Reče Draginja, bojeći se da on nije pogodio na onu, koju je Srećko već bio malo zavolio, a koja je bila i njoj i materi za volju. Da nije Zorka Jovanova? Ona je pametna i dobra i kad bih ja birala, nju bih izabrala.

— Ti se mala golubice u to ne smiješ miješati, a isto nijesi pogodila. Ona nije iz naše doline nego iz Razvoda.

— Koja je to Petre? Upitaće radoznalo Stana tim više, što se je i ona prevarila u nadi da je Zorka, ona mila, ljupka djevojka, poput njene male golubice.

— Milica Jakova Kuzmića.

To je bila djevojka tjelesno razvijena i jaka, zaista valjana i poštena, a uz to iz dobre kuće. Ali se je moglo odmah primjetiti na Srećku i na onim dvijema, da im nije po volji. Bila je crvenih, zdravih, punih obraza i spuštena čela, a uz to i zatvorena u društvu, te izdavaše sliku nesimpatičnu, suštu protivnost one otvorene ljupke Zorke, kojoj se svaka jagodica smijala, a iz očiju sipala neka živa slatka vatra. Poslije ovoga nasta mali tajac, svak je mislio, ko će prvi progovoriti.

Naj poslije će Stana, kao naj sigurnija:

— A. bi li ti, Petre, koju bih ja rekla? Vidiš, ja bih voljela Zorku Jovanovu.

— Meni se ona djevojka ni malo ne sviđa, ne dopada mi se ona velika njezina otvorenost, i čini mi se, da je ne bih nikako mogao podnositi u svojoj kući.

— To onda nije dobro, reći će Srećko.

— Šta sine?

— Evo šta, ti znaš, da sam ja uvijek bio dobar, valjan i u svemu slušao tvoju, ali vjere mi u tome te, i da mi je žao, ne mogu poslušati, jer one cure ja ne ću.

— Ooo, tako se i govori! Počekaj malo i poslušaj mene tvoga oca, ti još dobro i ne poznaješ one djevojke, znaš, da te ja ne ću na zlo nagovoriti.

— Nema gorega zla, ja mislim, nego uzeti neljubljeno čeljade, nije to vo, koji se mijenja, kad ti god nije po volji, nego žena, koja je uvijek za te vezana.

— Ali, dragi moj, ja ti kažem, da je ono baš jedna djevojka, koja se može sa svakog pogleda voljeti.

— Ja ti opet ponavljam, da mi više o njoj nikada ne govoriš, jer je ja nikako ne ću uzeti. Reče to, te usta i ode nadvor.

III.

Bio je jedan od onih ranih jesenjih dana, dok još sunce imadaše u sebi snage i dok je još rasla trava. Bijaše vedro i

sunce je sipalo svoju već blagu toplinu po mirnoj dolini. Prevalilo je davno podne, osjen se je drveća već počeo produljivati, znak slazenja sunčanog. U vrtu više avlije uz potočić sjedaše Petar na klupici naslonjen na lijevu ruku i gledajući u zelenu mladu jesenju travu.

Već je prošlo nekoliko mjeseca, da je on ono spominjao o ženidbi Srećkovoj, i poslije toga zabacio je tu stvar, dok ju je opet pred nekolika dana stao u mislima potrzavati, da jednom to ne riješeno pitanje privede kraju. Srećko je postao nekako mučaljiv i sve gleda, da izbjegne njegov pogled, a često se i od kuće uklanja. Bijaše radi toga žao Petru, što mu u kući nastupi napeto stanje poslije mnogogodišnje sreće i srdačnog života; a s druge strane nalazaše se naljućen, gdje se jedan sin ocu ne pokorava po prirodnoj dužnosti. I Petar, kome je još od malenih dobâ dužnost visoko stala u svijesti, nije mogao pojmiti smjelost, koja bi se usprotivila dužnosti, toj održateljici svjeta; a na one tanke osjećaje srca, na one silne valove ljubavi i finoću lične simpatije, Petar se je zaboravio obazrijeti ne dajući im nikakove prednosti pred drugim razlozima, smatrajući ih kao maglu, koju tijek kasnijih dana rasprši. I zato se je on odlučio, da ne popušta u svojoj namjeri, da prinuka Srećka, da uzme Milicu Jakova Kuzmića iz Razvoda.

Dok je prebirao misli o ovom, na jednom nešto šušnu iza njegovih leđa. On podiže glavu i lagano se okrenu na desnu stranu, da vidi ko je. Između grana proviri i stupi naprijed omalen čovjek, niska, široka čela, ispod koga su škiljile zelene oči pri strani tankog nosa, a nešto brčića bješe objesio dalje kao poznata riba tuljan. Preskoči desnom nogom preko jaružice i sjede na klupu s desna Petru.

— Jesi li bio Glišo? Kaže mu Petar.

Ovoga Glišu bješe Petar uzeo od malena k sebi i uzdržao ga je i evo sad je čovjekom postao i vjerno služi svog starog dobročinitelja, koji ga je oteo iz čeljusti bijede i nevolje.

— Jesi li bio kod njih, kako sam ti rekao i hoće li!

Treba znati, da je Glišo bio valjan sluga, šta više kao kućno čeljade, i Petar mu je više puta povjeravao mnoge tajne i on ih je vjerno sačuvao; te ga je upotrebio i ovom prilikom.

— Jesam gospodaru, prijatelj Todor i Stevo i kum Lazo hoće, a Stanko ne će, da ga boli noga.

— Dobro, dosta je u tri, a drago bi mi bilo, da hoće i Stanko. Samo Bože daj sreće!

— Bog će dati. Ispusti polagano Glišo, a trnac mu projuri kroz dušu i sve ga tišti, lagano zakrenu glavom i nastavi:

— Hoću li vam trebati još što?

— Ne, ne ćeš, možeš poći za poslom.

I ode Glišo u dvorište, sve mu je nekako nesnosna gospodareva blizina, što mu je neobično. Biće nešto.

„Tako dakle, kad svojeglavi sin ne će da posluša ćaću po vječnoj dužnosti, učiniću ovako. Ne će imati toliko smjelosti u onom zadnjem času pred onijem ljudima, da ne pristane."

I dan se već izmiče, noć se primiče, s juga mogao si osjetiti lagani dah vjetra, koji je počeo uznemirivati tanku meku travicu.

*

Ode Glišo s težinom na duši...

Poslije one večeri uviđala je Stana, a i ćerka joj Draginja, da Petar nešto snuje i bilo im je da misle kud će ispasti. Nastojala je ona, brižna majka, ne bi li na koji god način što od Petra dokučila, ali svaki put uzalud muka, uvijek on prebaci na drugo. Znala je ona koliko ima on povjerenja u Gliši, pak je sumnjala, da on ne zna, šta je u glavi gospodara mu, te je nastojala i prijateljski i vlašću gospodarice ne bi li saznala što od njega. Ali „starija je gospodareva", mislio je Glišo i čvrsto je držao povjerenu mu tajnu.

Tad Draginja odluči uplivisati na Glišu i doznati od njega što joj mater nije mogla. S kakvom vlašću? Po srijedi je Glišo.

I Glišo, oliko baš ne cijenjen od drugih seljana, kao od svog gospodara, bijaše čovjek srca, srca plašljiva, u kom lagano postaju blagi osjećaji i još laganije skriveno se razvijaju, dok se ne razgranaju i zaokupe mu dušu u kojoj utone misao.

To je ona meka strana Glišine čvrstine, za koju je Draginja znala, te joj se često možda nasmijala, i ona je sad odluči upotrebiti u svoju korist.

On je na avliji tesao neko drvo, i kradom pogledao gore na prozor, gdje je Draginja sidela i vezla. Plašljivo, kao zec,

upuštao se je u misli, prebirao je i tražio sladu od slade, miliju od milije, da ih skupi i u njima ugleda sliku gospodareve ćerke. Nije imao nikakve odredene, realne misli, a zašto i tražiti ih, kad nemaju mjesta. Tesao je i nije ni spazio, da je ištetio, tek kad škripnuše vrata, onda se pribra i vide da je pokvareno.

Draginja izade iz kule i priđe k njemu.

Čim je opazi on, da ide k njemu, stade se sve oko njega stješnjavati, vid mu posta nesiguran, a iz duše poče mu se neka toplina razvijati i sve se po njemu rasplinu, pak mu u obraze udari. Baš je imala doći k njemu u onaj čas, kad ga je bila zavela mašta onamo, kud se svagda ne ide. Bojao se je, da nije s prozora sve njegove plašljive misli pohvatala, i možda što o njima mislila.

— Eto si ištetio. Reče mu ona. — Dajde, ja ću to popraviti. Uze mu iz ruke i zagleda se u drvo.

— A šta će ovo biti?

— Vreteno.

— Biće za koju tvoju. I napravi vraški pogled. A Glišo osta zanesen onim mekim, izrazitim, nasmijanim očima.

— Nije ni za kakovu moju, nego dokon, pa gradim, može služiti tebi, ili Srećkovoj mladi, kad dođe.

— Izagnjeće ono, dok dođe Srećkova mlada, to'š ti darovati meni.

Glišo ne mogaše naći odmah malo skrivena izraza da potvrdi dar, nađe se u nezgodnu položaju, koji provali meku stranu:

— Ta nije daleko do nedjelje.

— A šta će biti u nedjelju?

Na ovo pitanje ne dobi Draginja odgovora, jer Glišo tražeći odgovor, sjeti se šta je uradio. Više joj ne bijaše ni stalo, iz toga su ona i mater joj mogle znati, da se nešto za nedjelju sprema te da treba biti na oprezu, pošto su držale stranu Srećku.

Drugi dan po ovome bona srca i teške duše išao je Glišo po poruci gospodarevoj prijatelju Todoru, Stevi i kum-Lazi.

IV.

— Zbogom prijatelju, reče Petar Jakovu Kuzmiću u njegovoj kući u Razvodu, pruživ mu svoju desnicu. — Dakle, kao što smo govorili i ugovorili.

— Bog prijatelju, što se tiče našeg govora sve će dobro biti.

— Pozdrav' de mi priju Stanu. — Prokašlja se i Anica žena Jakovljeva — i ponesi joj ovu jabuku.

Dok su se u kući ovako pozdravljali sudeni, ili nesudeni prijatelji, nadvoru je svirao jak jug, povijao gorama i derao se kao uhvaćena mačka. Bio je i leden, sve je u kosti ulazila ledenica, znak nedaleke kiše i ružna vremena. Nebo se obuklo u tanku bijelu koprenu, koja je umanjivala mjesečevu svjetlost, te je bila zemlja u polutami.

Oprostio se je Petar i izišao je, ispratila ga je Milica, njegova željena snaha. Natukao je haljinu na glavu i čvrsto je stegao oko sebe, te stupa brzim sigurnim krokom. Potpuhnuo je jak jug, te mora da se napire, da ga nadvlada, a iznutra mu vatra neka sikće, od dobre prijateljeve žutice.

Ide Petar, ni o čem ne misli. Ali naskoro počeše mu se misli uzbudivati; sve polagano iz daleka, jedna odovud, druga odonud prikupljale su se i počele ga zabavljati. Na jednom spotače mu se noga i mal' ne pade — i pogleda na nebo.... Zašto se sad ovako vrijeme sprema, kad ga je najmanje želio. Tek pred dva dana pozvao je ljude za sutra za nedjelju, da pokuša pred njima sklonuti Srećka na ženidbu i da zatim odmah ide po snahu Milicu, a danas je išao prijatelju Jakovu, da s njim sve lijepo ugovori. I ugovorio je, prijatelji su se u svačem složili i zadali časne riječi za prijateljstvo, a evo ti ovo se vrijeme uzmutilo, hoće da im smeta.

Jug je jače potpuhivao, a Petar je išao i gledao preda se. Bilo mu je vruće, ispod kape već se je bio opotio, te slimi haljinu s glave i metnu je na ramena. Put je vodio iz Razvoda, koje je na zapadu doline, kroz gaj uskom stazom, kud su išla samo čeljad; ulazio je u dolinu kroz mali klanac u stijeni doline i onda se niz pristranak spuštao u samu dolinu. Pred prolazom u stijeni doline, malo dalje u šumi kraj puta bilo je nešto ledinice i na njoj zasaden grubi kameni krst. To je La-

zin biljeg: — naime u prvo doba nekog Lazu ubili su tu nepoznati ljudi — i tu je bio zakopan. Svijet u svašto vjeruje i o svačem misli, te su neki bili strašivi ovuda i prolaziti, šta više neki su se i kleli, da su vidjeli gdje na krstu gore svijeće.

Slušao je Petar kako šumi gora i odjekuje dalekim glasom, a jug se je razmahivao na mahove i razbijao se o vitke šumske grane koje su nevoljno oko sebe mlatale. Najednom podiže glavu, a jug surnu jače i savali mu kapu. Sagnu se, da je uzme i pogleda za sobom... Jedna bijela prilika šmignu za grm, tako je, ili mu se je učinilo. I Petru poče jače srce kucati, a kapa mu se podizati. Sjeti se sad i Lazina biljega i svega pričanja o njem i bi mu teško, nađe se u klopki nekijeh duhova. Nije bez ništa ni ovo vrijeme nadalo, — a ono bijelo, tà vidio je dobro. I pogleda u stranu, da ogleda vid — i opet nešto bijelo maknu. „Bože budi u pomoći!" I poče se po tri puta krstiti i jače koracati. Ali na domaku Lazina biljega poče iza njega nekakav debeli hrapavi glas, da ga dozivlje. I on poče trčati, zape mu noga za smrekovu žilu i on pade, a u isti mah nešto se na nj navali. Sav užasnut i nijem od straha kopreao se je i derao na sav glas pod neznanim teretom, ali čvrste ruke nevidovne sile ne puštaju.

— Petre, umiri se, ne će ti ništa biti. Začu se debeli hrapavi glas nad njim.

— Bježi sa mene, krst je na meni, nevidovna vražja silo, šta imaš sa mnom posla, što si ti?

I opet se začu debeli glas.

— Ja sam tvoj djed pokojni Đurašin Đukić, došao sam, da te kaznim, jer mi ne daš u miru počivati. Ne poštuješ vapaje srca, nego hoćeš da sina oženiš neljubljenom djevojkom. Nijesam ja tako radio kad sam ti poklonio moju Stanu. Tvoj sin, tvoja kćer i tvoja žena utucaju u kamen i razasiplju kletve na tvoju pomisao i mole se Bogu, da te odvrati od tog posla. Pak sam poslan, da te kaznim, ili da se kaniš Milice neljubljene djevojke. Sad si u mojoj sili, šta voliš?

Leži Petar onesviješćen i čuje neki jaki daleki govor, ali kad presta i opazi jači stištaj oko vrata, sjeti se da je to na njemu — i reče:

— Kunem se Bogom i svetim Jovanom, da ću se ostaviti Milice.

I odmah se ispravi, jer već nestade onog sa njega, pogleda oko sebe i tri put se prekrsti, pak nastavi sav zapuhan put doline.

*

Sastadoše se bijele prilike kod Lazina biljega — i jedna će:

— Sad se ne boj Srećko, zakleo se je Bogom i sv. Jovanom, da te ne će više tjerati, da uzmeš Milicu.

— Evala Draginji, kad je znala na vrijeme izmudriti Glišu, — druga će.

Svukoše sa sebe duge košulje i odoše za Petrom u dolinu.

Pripovijetka o djevojci bez ruka u našoj literaturi.

Frano Kulišić. — Dubrovnik.

— 4 —

U našoj literaturi imamo djelo „Život od Olive kćere Juliana ćesara“ od Krsta Ivanovića,[1] a i jedna srpska narodna pripovijetka iz Hercegovine zove se *Oliva*,[2] u kojoj je malenim varijacijama sadržina kao i u pomenutom Ivanovićevom djelu. Bez sumnje je otale i postala. Ostale ovake pripovijetke u našoj literaturi vidjećemo niže pregledajući na početku pomenuti rad prof. Pavla Popovića, poslije čega ćemo mi k tomu iznijeti i još jednu versiju, koju prof. Popović nije spomenuo, a to jednu čakavsku, koja je interesna u svakom pogledu. Sadržina Ivanovićeva djela je ovo:

Rimskom caru Julianu ostavi žena na smrti amanet, da se — ako se po drugi put oženi — vjenča samo sa onom, koja bude tako isto lijepa kao i ona. Ali car ne mogao nigdje da nade taku ženu. Kći mu sličila majci, zavoli je i htjede da oženi. Njoj to ne bilo nikako po volji, a kako je znala, da se njezine ruke naj više svidaju ocu, to ih odsiječe, na što se otac razljuti, te naredi da je odvedu u goru i da je ubiju. Nu, život joj ne oduzeše, a ona lutala tamo amo po šumi, dok na nju ne naide katalonski kralj, komu se svidi, te je odvede sa sobom u dvor. Kad kraljica rodi sina, kralj ga dade Olivi i pošlje ga u svoga nekog kaštelana, kojemu Oliva bješe mila pa htio da

---

[1] Djelo je štampano više puta: Mleci, 1702, 1712, Dubrovnik, 1841., Spljet, 1851. — Da je Ivanović odista pisac ovoga djela znamo po savremeniku mu Kavanjinu (v. „Bogastvo i uboštvo“ VII 214.). Za isto govore još Kukuljević „Bibliografija hrvatska“ str. 115., te Ljubić u „Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia.“ Vienna, 1856, str. 178. a prije njih i Appendini. Krsto Ivanović osim Života od Olive spjevao je i druge neke pjesme.

[2] v. „Bosanska Vila“, 1893. str. 113.

je zavede. Ona mu se jednom opirala i otimala, a držala dijete u rukama, te dijete ispalo i ostalo mrtvo, a kaštelan svalio na nju svu krivinu. Kralj naredi da se Olivu metne u jednu skrinju i baci u more. Plovila je tako dugo vremena i došla u neki gradić, gdje je neka gospoda uzme k sebi. U tom gradiću zavoli je neki „kaštelan", ali ga ona ne htjela. On, da joj se osveti, podmetne joj u kamaru srebren pehar i objedi je, da ga je ukrala. Stoga naredi gospoda da se opet zatvori u skrinju i baci u more. U skrinji se moljaše Oliva bogorodici („divi prisvetoj") da joj ruke povrati. Zaspala. Probudila se, — a ruke narasle. Mimo skrinju prode „brod kralja od Kastilje", mornari izvadiše skrinju iz mora, u njoj nadoše Olivu, odvedoše je kralju od Kastilje, a on je zavoli i zadrži. Kad mu umre žena, oženi se Olivom, čemu majka bješe jako protivna. Kralj se zarati sa „kraljem od Navare" i pođe na vojsku, a Oliva ostane u blagoslovljenu stanju, te rodi sina ljepšeg od zvijezde Danice. Ode glasnik da to javi kralju. Idući pored manastira, gdje bijaše mati kraljeva, javi joj, a ona ga opije, zamijeni pismo, u koje napiše, da je bolje, da Oliva ni nije rodila, jerbo da je dijete zgrčeno, ružno i dr. Kralj pročita pismo i odgovori, da čuvaju i Olivu i dijete, pa kakvo je da je. Glasnik se i pri povratku svrati u majke, a ona ga opet opije, i izmijeni pismo, u kom stajaše, nek Olivu skupa sa djetetom spale. Kad otvore pismo, „barunu" bješe žao Olivu, te spali neku grješnicu sa rođenim djetetom, a Olivu zatvori u skrinju i baci u more. Kralj se povrati sa vojne, vidi što bî, napane na manastir i upali ga, te u njem izgori i majka. Oliva gladna sa djetetom plovljaše i stigne u Rim, gdje je nađu dvije starice polumrtvu sa djetetom u skrinji i odvedu je k sebi. Tako potraje 3 godine, dok kralj žaljaše za Olivom i za spaljenom materom. Ode u Rim k papi, da izmoli oproštenje. Rimski car naredi mu svečan prièek, a starice kazale Olivi ko će da dođe u Rim. Na dan dolaska obuče Oliva svoga sina kraljevski, izvede ga, pokaže mu hodočasnika i reče mu: „Ovo je otac tvoj", a sutri dan uputi ga ka kralju i nauči ga što će mu reći. Sin pođe, izide pred kralja, koji bijaše sa carem i reče mu, da ga je majka poslala i kazala, da mu je on pravi otac, a da je on jedini mu sin. Kralj se začudi na to, te pošlje je-

dnog slugu da slijedi dijete. Sluga dođe do kuće, a Oliva mu reče, da će doći sutra u dvor. Oliva dođe u dvor, te pred kastiljskim kraljem reče caru rimskomu: „Ja sam vaša kći Oliva, po božjoj milosti živa, i ovo je moj sin, jedinorođeni kralja kastiljskoga." Nastane opća radost. Poslije velika veselja i svečanosti kralj se vrati s Olivom i djetetom u Kastiliju.

Naj prije prof. Popović[1] dijeli dva polja: *pisana književnost i usmena književnost.* Razdioba ove pripovijetke (po Suchieru) u *dva tipa* ovaka je: pisana književnost ima dva tipa, a tako isto i usmena. Pisane književnosti *prvi tip* ima jednu versiju, t. j. *Život od Olive kćere Juliana cesara* od Krsta Ivanovića. Tu je Oliva *sama* odsjekla sebi ruke, jer su oci naj draže bile.[2] *Drugi tip* pisane književnosti ima *dvije versije*, jedna je u glagoljačkim spomenicima, a druga u ćirilovskim, po čem bi se prva imala zvati hrvatska, a druga srpska i bugarska. *Hrvatska versija* su „Mirakuli slavne deve Marie", po I. Brčiću, štampana 1507-1509. u Senju u glagol. štampariji Grgura iz Senja. Mirakul XI. sadrži legendu, koja je drugi tip naše pripovijetke, a prof. Maretić je naštampao u Jagićevu arhivu (VI. 428.). Popović je našao izvor ovome mirakulu u talijanskim „Miraculi de la gloriosa verzene Maria", u XI. glavi: „Come la gloriosa verzene Maria ca(m)pa da molte insidie una fiola de uno imp(er)atore alla quale li era state tagliate le mane." *Srpska versija* nalazi se samo u djelima o bogorodičinim čudesima. Original ovoj versiji je Agapijevo Βιβλίον ὠφελιώτατον καλούμενον Ἁμαρτωλῶν σωτηρία, koje u III. dijelu sadrži čudesa bogorodičina, a jedanaesto je naša pripovijetka.[3]

[1] v. Pavle Popović: Pripovetka o devojci bez ruka u srpskoj i jugoslovenskoj književnosti. Studija. Beograd, 1906. Izdanje Kraljevske Srpske Akademije.

[2] Popović ispoređuje ovaj spjev sa talijanskima ove sadržine i zaključuje, da je naš spjev prijevod talijanske „Historia de la regina Oliva." On doduše nije imao u rukama ovo talijansko djelo, ali je prvašnji zaključak — veli — izveo po analizama Veselovskog, D' Ancone i Suchiera.

[3] U Vukovim „Primjeri srpsko-slavenskoga jezika". Beč, 1857. str. 27. stoji: „Od pripovjedaka naj duža je prva (ima 12 lista i na svakoj strani po 19 vrsti), ali šteta što joj početak nije čitav, nego je prvi list odozgo predrt. Iz ovoga što je dolje ostalo vidi se, da je pred početkom crvenijem slovima bilo napisano, da je pripovijetka ova prevedena ot grčaskago jezika na slovenski (tako je jamačno i ostalo sve prevedeno s Grčkoga je-

A sad dva tipa *usmene književnosti*. *Prvi tip* ima *pet versija*. Prva je već spomenuta hercegovačka „Oliva", koju je u rijetko naći u usmenoj književnosti drugih naroda osim u Talijana.

Sad dolazi ono što je naj glavnije u Popovićevoj radnji, a to je maćedonska priča „отъ Леринско" (lerinska) „Edna carica i dve bliznarina", za koju veli g. Popović da je u vezi sa francuskom „Manekine" i da je otale prešla u nas, što je po njegovu izvođenju veoma vjerojatno. Ta je pripovijetka prvi tip pripovijetke o djevojci bez ruka.[1] Jedan car — u glavnom kaže priča — htjede po ženinoj smrti vjenčati se svojom kćeri, a ona ne htjela te pobjegla na more. Na moru je zahvati bura; molila se, bura prestala. Na kopno dođe, iskrca se pred neku kolibu, gdje je neki starac sa sobom povede k svojoj babi, kojoj ne htjede nikada kazati odakle je. Ode dalje i prispije u jedan grad, gdje se svijet kupio oko nje. Car je uzme za „izmikarku". Car umre, sin dođe na prijesto i zavoli je, te oženi i ako mati bijaše protivna. Dođe vrijeme da ide u rat, i piše ženi da mu javi, ako rodi. Ona rodi jedno muško i jedno žensko, što caru javi po glasniku. Ali carica-mati kazala dvorskom vojvodi da blizance skupa s majkom spali. Mlada carica moljaše, da ostave djecu živu, a nju ako će lijepo i u katramu variti. Careva sestra u toliko nađe čovjeka za dobru nagradu, koji će mjesto mlade starice skočiti u oganj — a ne će mu biti ništa, — a da će mjesto djece načiniti slike i spaliti, te mladu caricu me

---

zika.) U ovoj pripovijeci stoji kako je u Francuskoj bio nekakav „blagočastivi" car, koji je imao vrlo lijepu kćer, pa pošto mu umre žena on se oženi drugom, koja je također bila vrlo lijepa, ali joj je pastorka opet bila ljepša; za to maćeha omrzne na pastorku i nagovori sluge da je odvedu u šumu i ubiju, i za svjedodžbu da su je zaista ubili, da joj ruke odsijeku i donesu. Sluge djevojku odvedu u šumu, ali na njezinu molbu i na prijetnju svetom Bogorodicom i pravednijem sudom smiluju se te je ne ubiju, nego joj odsijeku ruke i odnesu carici, a nju onako ostave u šumi; u tom srećom njezinom, nagazi na nju sin nekakoga kneza, koji je lovio po onoj šumi, te je odnese k svojemu dvoru, i izliječivši joj ruke oženi se njome, i poslije još na novo stradanje od svoje maćehe daruje joj mati Božija ruke, a maćehu joj car spali." Ovo još v. „Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stef. Karadžića, III. str. 388. Beograd. 1896.

[1] *Edna carica i dve bliznariina.* V Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. София, 1891. кн. VI. с. 164. (III. dio).

dutim svjetuje, da s djecom pobjegne u goru. Vojvoda dođe u caričinu sobu, da je s djecom vodi na spaljenje, a mjesto carice unutrima onaj najmljenik vikne ženskim glasom, da niko ne pristupa k njemu sjem careve sestre. Ona dođe, dovede ga do ognja, uzmu obojica po jedno od napravljene djece. Čovjek uđe u oganj, careva sestra zamoli narod, da se razide da barem ne gledaju kako gore ta nevina djeca. Narod se razide, *slike* se spale, a čovjek, koji je imao tako odijelo, da ga oganj ne sprži, izađe, dobije nagradu i ode. Ministri jave caru, da su po naredbi carice-matere spalili caricu s djecom. Car se razljuti i zapovidi, da se glasnik zatvori dok se on vrati iz rata. Vrati se car, ispitiva glasnika o njegovu putu, a on kaže: kad je išao pismom caru, dočeka ga u putu neka bogata žena, pita ga, kud ide i zašto, a on joj odgovori, da nosi caru pismo o porođenju blizanaca. Ona ga počasti i opije, on zaspi, a kad se probudio, obdarila ga i kazala mu, da se i pri povratku svrne k njoj. Ta bogata žena bila je carica-mati. Iz mržnje prema mladoj uzme u glasnika pismo i podmetne mu drugo, u kom se čitaše, da je carica rodila dva pseta: muško i žensko. Kad je car to primio, začudio se, ali ipak odgovori, da čuvaju i caricu i rođenčad. Glasnik se tim pismom svrati kod carice-matere, a ona omet izmjenu pismo, gdje stajaše: da izgore caricu s blizancima. Kad car razabere stvar, ne učini ništa majci, nego je prokune. U to vrijeme mlada carica lutaše s djecom po planini sedam mjeseca hraneći se voćem, travom i zeleni. Naiđe u toliko na neku staru i slijepu babu kod neke vodice; baba je primi, ostane ona kod nje, a da joj se ne prokaže. Kad baba umre, carica naslijedi njezino dobro, i tu ostane. Prošle neke godine, i djeca narasla. Jednog dana razgledajući car carstvo, dođe do sela, blizu kojeg bješe vodenica; iz sela izađe u lov i dođe na vodenicu. Carica se uplaši, da nije car došao da je kazni, uteče i sakrije se. Car uđe u vodenicu i zatraži vode. Djevojčica mu donese, a on vidi na njezinoj ruci vjenčani prsten cara s caricom, na kom bješe zapisato njegovo i caričino ime. Pita je car, ko joj je to dao, te uzme prsten da razgleda. „To je mamin prsten" reče djevojčica. „A gdje ti je mama?" zapita car. „Sad je bila tu, ali kad Vas je vidjela, pobjegla je i sakrila se." Potražiše caricu, nađu

je, a djeca kliknula: „Mamo, taj nam čovjek reče, da je naš otac!" a car reče: „Ja sam tvoj muž". Carica mu reče, da je u toj vodenici provela nekoliko godina. Car joj reče: „.... ipak da si carica", povede je u svoj grad i zapovjedi, neka bude veselje i radost tri dana i tri noći po čitavom mu carstvu.

Ova versija je prosta, jednostavna, ali je lijepa, a sadrži prvi tip pripovijetke o djevojci bez ruka. U njoj kako je vidjeti ni nema sječenja ruka, što se valjda vremenom izgubilo. Prof. Pavle Popović pri ovoj pripovijeci postavlja pitanje: otkud je ta pripovijetka kod nas došla? i na pitanje odgovara. I upravo ova tačka njegove radnje izazvala je polemiku, veliku i žestoku, ali ne mnogo prijatnu, niti su prigovori g. Sv. Stefanovića bili kadri oboriti vrijednost i valjanost Popovićevijeh izvođenja i zaključaka. Šta više napeto mudrovanje sa strane g. Stefanovića pretvorilo je polemiku u nepravu kritiku i slično njoj naučno raspravljanje. Mi ne ćemo zalaziti u tu polemiku, jer bismo se po malo i od svojeg zadatka odalečili, a za pravo reći, nijesmo imali prilike da se bogato opskrbimo potrebnim materijalom, da udemo u detalje, ali proučavajući predmet i prateći pomnjivo tijek polemike, stekli smo pravo da uzmemo jedno svoje mišljenje, a to je, da polemizovanje g. Stefanovića i prečesti njegovi, ne sved opravdani prigovori, nijesu ni malo koristili razbistrenju niti su i malo doprinijeli u napredak predmeta i teškog zadatka, koji je Popović do sada u dobroj mjeri riješio uspjehom, te zaslužuje priznanja.

Prof. P. Popović ovako to izvodi.

U srpskoj i jugoslavenskoj literaturi nema nijednog djela, otkuda je mogla postati naša pripovijetka, a onda moguće je samo iz stranih literatura, i to teško iz stranih narodnih pripovijedaka. Od narodnih pripovijedaka mogle bi biti samo tri: jedna njemačka, Grimova, rumunjska[1] i slovačka,[2] ali nijedna nema dovoljno sličnosti s našom. Dakle, iz stranih djela. Postala je iz kojeg stranog djela, i to ili neposredno iz pričanja po samom djelu, ili posredno preko drugih narodnih pripovijedaka, od koji će danas biti i izgubljenih. U našoj su pri-

[1] Ispirescu: Basme snove, Crawia, 1883.
[2] Dobšinsky: Prostunarod. slov. pov. Turč. S. Martin, 1880-82.

povijeci obično imena i mjesto događaja općeniti, dočim su u književnim djelima naznačeni, ali su glavni momenti ponajviše isti: očeva namisao da uzme kćer, odlazak kćeri, udadba za drugoga cara, porođenje, izmjena pisama, povratak itd. Pa kuda će Pavle Popović da traži izvor, kad npr. ima talijanskih književnih djela, koji se među sobom i od maćedonske pripovijetke dosta razlikuju? On ističe i druge znakove. Ne samo po putu motiva, nego i isporedjujući karakteristične sličnosti može se doći do izvora. I Popović je našao, da taka *„sličnost postoji, i to između naše pripovijetke i starog francuskog romana* **Manekine**; *motiv po kojem ta sličnost postoji, to je onaj završni, o poznanju cara i carice.“* I u Manekini i u našoj pripovijeci poznanje je po *vjenčanom prstenu*, i tako poznanje nije bilo moguće naći ni u kojem stranom djelu osim Manekine.

Maćedonska *Edna carica i dve bliznariina* postala je iz *Manekine*, franceskog romana u stihu, koji je napisao Bomanoar oko god. 1270. — Do ovog zaključka sretno je došao prof. Pavle Popović.

U glavnom je slična cijela fabula i njezin tijek, a mnoge su sličnosti i u detaljima. Samo npr. u Manekini kralj ide u Turnir i drugdje, a kod nas obično u rat. To što ima i razlika razumljivo je, jer u narod. prip. se obično imena i mjesta rado mijenjaju prema kraju, gdje se pripovijeda i prema vremenu.

Bomanoarov roman je strašno raširen, popularan je; od njega imamo sačuvan original u stihu, pa preradu u prozi, jedno dramsko prikazanje, po romanu sačinjeno, pa i jednu junačku pjesmu *chanson de geste*. I taj roman, kaže Popović, raširen valjda po cijeloj Evropi, pjevan od strane žonglera vjerovatno, došao nekako i do nas, možda baš u vrijeme posljednjih križarskih vojana, kad je i postao, i održao se neobično lijepo u obliku narodne pripovijetke u jednom udaljenom i sakrivenom kutu južne Maćedonije sve do danas.

U lerinskoj pripovijeci nema ništa o sječenju ruka, a to ima i u Marekine i u Olivi i dr., ali Popović to opravdava tim, što pravi kombinaciju, da je taj motiv prije možda i bio, pa nije više; jer ako je svijet nju gledao i kupio se okolo nje, biće to bilo zato, što nemaše ruka, a ne zato što je strana.

I doista, to je lijepa i puna vjerojatnosti kombinacija, jer baš samo taj motiv, pa koliko god bio glavan u ovom pitanju nije kadar, da zato što fali, prepriječi dolazak naše pripovijetke od Manekine, kad su tu sve sličnosti, koje se ne mogu naći u drugim djelima, kao u Manekine.

Druga je versija „Careva kći i ovca", koju smo prije saopćili. I ona je postala iz Manekine. Car se tu ženi, jer žena mu zna, da se on ne može proći da se ne ženi, a u Manekini npr. baroni svjetuju kralja, da se mora ženiti iz državnih razloga. Car zatvori kćer u „kamaru", a u Manekini bacaju junakinju u težak i mračan zatvor. Još ima motiva: amanet caričin, traženje žene, svojevoljno sječenje ruka, što je osim u Manekini, moguće naći i u Historia de la regina Oliva, a otale naša pripovijetka nije, jer — kaže Popović — to je djelo vrlo mlada postanka u nas, te versije iz njega ne bi bile tako oštećene kao u ovoj pripovijeci.

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

(наставак)

Љубомир Нер. Влачић.

б) Оружје.

Све оружје као: панцијер-кошуља, калпак (шљем), копље, са балчаком од слонове кости, двије кубуре сребром оковане, двоцјевка пушка, која једним огњем пали обе цијеви, ханџар и двије сабље сребром урезане (једна крива на полумјесец) хране се данас у фамилији Синобадовој дијелом код г. Филипа, трговца у Скрадину, дијелом код г. Симе трговца у Книну, а дијелом код г. Миле, земљодјелца у Книнскоме Пољу.

Од оружја вриједно је спомену ти Јованову: панцијер-кошуљу и калпак (шљем).

Панцијер је од жице челичне на витице и тежи 7·7 *кг.* Преко прсију жица је подвостручена. Ширина у прсима: 62 *цм*, преко трбуха 75 *цм*; а висина 68 *цм*. На грудима и леђима челичне витице веће су и дебље,

Калпак (шљем) од гвожђа је, и тежи 1·73 *кг.* Промјер шупљине у дубљину 0·250 *мм*; у ширину 0·175 *мм*; дубљина са фронтинима 0·315 *мм*. На калпаку рупица показује мјесто ударца пушчаног зрна. Панбијер и калпак својина су г. Јова Синобада, трговца у Книну.[1]

в) Грб.

Грб Јована витеза Синобада, који је постојао у књизи званој: *„Libro d' oro de' nobili della Communità della Magia città di Scardona MDCCV"*, с. 67. налазио се је у општини у Скрадину све до 1863. Тада га је нестало, али код г. Филипа

[1] Ово би оружје имали Синобади даровати којему нашему музеју. Ур.

Синобада, бившег начелника скрадинског, сачувао се је овјеровљени прецрт истога.

На грбу је поље модро, уоквирено златом. Решетке су модре и црвене. Звијер бијела, са црним крилима и репом; држи црвени крст, уокривен и сребром извезен. Изванъски цртежни украси модро-црвене су боје, златом и сребром извезени. Око грба стоји натпис:

Cav.r e sardaro Zuanne Sinobad.

3. АНДРИЈА.

Витез Јован имао је јединца сина Андрију и три ћери: Теодору, Канду и Василију.

Кад је витез Јован именован пуковником и надгледником Книнског, Врличког и Дрнишког Окружја, Андрија, син његов — giovane di ben distinto corraggio e d'ottima aspettazione — (младић врло одличне храбрости и у кога су биле постављене најбоље наде) декретом проведитора Ема 18./1. 1714. постављен бијаше сердаром Книна и Врлике са платом од мјесечних десет дуката. Држава полагала је у Андрију велику наду, да ће се и он угледати у славна дјела оца свога витеза Јована, који је у најтежим приликама знао стећи поштовање и љубав подложних му Крајина и признање Републике, те да ће настојати свим силама потврдити своју преданост и вјерност и витешким дјелима повећати заслуге, које је Кућа његова кроз сва времена знала стећи. Народ и једног и другог окружја дужан је био признавати за сердара Андрију, поштовати га и слушати; он је пак у служби сердарској имао зависити од свога оца пуковника и сопраинтенданта витеза Јована.

Сердар Андрија прославио се је у многим биткама, а особито код Имоцкога (А. З., 2/6 1719, l. II. c. 360).

О овоме заслужноме Синобаду народно предање казује, да је био големе снаге, лијеп и прикладан, веома добра и племенита срца, а у бојевима са Турцима — страшан јунак, што потврђују и горе приведени епитети проведитора Ема, који га је морао лично познавати. Андрија је умро млад без порода, оставивши након себе жену Анастасију.

4. ФИЛИП.

Из списâ, који нам стоје на расположењу, сазнаје се, да је Филип Синобад, барјактар домобранске чете у Звонинграду, био брат витеза Јована. — Кад је овај из Звонинграда премјештен у Книн у својству гувернера Книнске крајине, далмат. провидитор Молин одлуком 24/6 1691. именовао је Филипа капетаном и заповједником тврђаве Звонинграда са свима дужностима, користима и платом, коју је уживао његов брат, у нади, да ће — као до тада — и унапријед — награђен том високом почасти — прославити себе дјелима вјерности на корист и част Републике.

Аустријанцима је од велике нужде било, да ради страже на тромеђу, држе у рукама Звонинград. Од својих пријатељâ и савезникâ Млечићâ измоле г. 1700. ову тврђаву. Тада Филип са својом породицом пресели се брату у Книн.

Филип је имао сина Дамјана, а овај синове: Лазу, Јована Илију. Од ове тројице потичу данашњи Синобади, како је то већ прије напоменуто. Вјероватно је, да је и онај синовац Јованов, којему име из списâ не можемо сазнати, а који је у битци противу Турака код Улцињa погинуо (A. 3. 16/10 1696, I. III. c. 486), био други син Филипов.

β) Бузи, прозвани Синобади.

1. Јаков.

Андрија, син витеза Јована умр'о је без порода. Генерални проведитор Erizzo одлуком 23/2 1725. (A. M. 20/8 1729, S. M. f. 5.) предао бијаше тада сердарство Книнске Крајине реформисаном капетану Петру Стојисављевићу (A. M. 10/12 1728. и 20/8 1729, S. M. f. 5.)

Јаков Бузи, некад корпорал сатније коњаникâ, касније заставник у Дифниковој сатнији, а најзад адјутант у регименти Nassi-jevoj, који је у разним ратовима, особито пак у биткама код Имоцкога и Дулцињa показао изванредну храброст и срчаност, истаче се супарником новоименованога сердара Стојисављевића, својећи сердарство Книнскога подручја. А да би Јаков што лакше

постигао циљ и чим прије дочепао се титуле и власти сердарске, прозва себе Синобадом.

Доказали смо прије, да Јаков није могао потећи од мушке лозе Синобада, него од италијанске римокатоличке фамилије Бузи, која је становала у вароши Книну и која се је искључиво тим презименом називала, као што се јасно разабира из списа 29/5 1749. и 29/10 1751. A. 3. Али такођер нијесмо искључили, да је Јаков могао бити сродник са Синобадима по женској лози, а највјероватније, да се могао родити од сестре Јованове, што би се дало закључити из молбе Јаковљеве, коју је упутио дужду 7/8 1727. (A. M. 7/8 1727. S. M. f. 5).

Јаков подноси на дужда у Млетке у форми молбе жалбу ради наименовања Стојисављевића за сердара. Готово има вијек — вели Јаков у представци својој — да је фамилија Синобад напустила своја добра у Турској Царевини и да се са знатним бројем Морлака преселила под област Републике. Одмах у почетку одликовала се је она јуначким дјелима. С тога преведри дужд дукалом 12/8 1649. пригрлио бијаше Синобаде као своју дјецу, узевши на себе старање, да их штити; да потомству остави о њима успомену и да их за доказе њихове преданости награђује у свако доба очинском бригом. Без набрајања толиких њихових служабâ и одличних дјелâ, забиљежених у многобројним списима, и без помињања толиких чланова, који су својевољно себе жртвовали за Републику, довољно је напоменути њихова јуначка дјела и од њих проливену крв у трима пошљедним ратовима. Па као што је код њих нашљедно било јунаштво и вјерност, тако исто била је непоколебива и захвалност Републике, која је хтјела, да у нашљедство пренесе и доброчинства учињена претцима. Тако сатније, којима су управљали очеви и стричеви, по смрти њиховој, предате су биле синовима и унуцима. Такођер сердарима Книнске Крајине, од како је овдје установљена част ова, увијек су била именована лица из куће Синобадâ по жељи генералних проведиторà и Сената, а по обичају, који се је управљао и у другим крајевима области Млет. Републике, да се та част уздржи у оним кућама, које су је знале и умјеле стећи. Али пређашњи генерални проведитор, искључивши мене Јакова Синобада, заставника, послије смрти мога рођака (cugino) сердара Андрије именовао је за сердара особу из друге фамилије и чак и из друге

крајине. Сердарска част имала се је дати мени Јакову, који сам зрелу доб достигао и заслужио сердарство војничким дјелима, а и као члан депутације пригодом уговарања мира са Турцима.

Петар Вендрамин, ген. проведитор, спроводећи горњу Јаковљеву представку, писмом 4/10 1728. извјешћује Дужда, да су и Петар Митровић (Стојсављевић) и Јаков Синобад заслужни за сердарску част.

Представка Јаковљева бијаше предана *ai Savi* на извјешће. Zaccario Vallaresso, *savio alla scrittura*, под 10/12 1728. извјешћује Дужда о садржају исте представке и односних приложених списâ, у којима су поменута јуначка дјела пок. витеза Јована Синобада; храброст Јаковљева у бојевима код Имоцкога и Улциња и заслуге пошљедњег сердара из фамилије Синобадâ, наиме пок. Андрије, сина Јованова. Представци Јаковљевој приложена је и свједоџба Максима игумана манастира Драговића, којом се потврђује, да је „Стојсављевић" право презиме сердара Петра, а да се је овај прозвао Митровићем по матери, која је из ове гласовите и заслужне породице.

Дужд Моћениго под 31/12 1728. наређује генер. проведитору Петру Вендрамину, да извијести о горенаведеној молби и докаже: на који се је начин Стојсављевић дочепао сердарства под лажним именом на штету Јакова Синобада. Вендрамин, одазивљући се позиву под 20/8 1729. обзнањује дужда: проведитор Erizzo декретом 23/2 1725. именовао је сердаром поменутога Петра под именом „Митровића", али, овај — како се сазнаје из извидâ и из државних списâ — био је управо син Вучена Стојсављевића пок. Новака из села под Врликом и Марије ћери пок. Илије Митровића, у чијој је кући Петар и одгојен; послије преране смрти очеве сви га прозваше Митровићем, а тако га и данас зову. Год. 1716. под тим именом — продужује Вендрамин у својем извјешћу — проведитор Емо имевовао је Петра капетаном сатније Прекомораца. (Oltremarini.)

Дуждо Моћениго, проучивши извјешће Savi-â и извјешће проведиторово, дукалом 8/12 1729. свргава са сердарске части Петра Стојсављевића, а за сердара Книнске Крајине поставља Јакова Синобада, наређујући ген. проведитору далматинскому Себастијану, да изврши ову највишу наредбу, што је овај то и учинио одлуком 3/1 1730.

RUKOPISI GIMNAZIJSKE BIBLIOTEKE U DUBROVNIKU. * * * * * * * * * (I.)

Petar M. Kolendić.

I. V. 1. Regum Slavorum, et Bosnensium Ducum Brevis Historia, Cui Slavonicæ Ecclesiæ Accedit Chorographia.

2 l. bez br. + str. 44 + 14 l. bez br. Prijepis iz konca XVIII. v. Pisac je dubrovački svećenik Mihajlo Marija Milišić. Od str. 1 do str. 27 nalazi se „Regum Slav. et Bosn. Ducum brevis historia", doslije neštampano djelo, koje je pisac izradio prema spisu Pavla Julinca „Краткое введеніе въ исторію произхожденія слав.-серб. народа" i djelima Sara Crijevića, te ga posvetio popunjaču izgubljenih pjevanja Gundulićeva „Osmana", Petru Srkočeviću (Sorgo-Cerva). Od str. 27 do konca prepisano je „De Slavonicæ Ecclesiæ Ritus Orientalis Chorographia", spis, koji je Đorđe Pray štampao pod natpisom „Chorographia Patriarchatus Ipekiensis authore abbate Michaeli Maria Millischich, Caesareo-Regio, et Magni Ducis Hetruriae apud Ragusinos Consule" u svome zborniku „Specimen Hierarchiæ Hungaricæ" (Posonii et Cassoviae 1779, II, str. 439-465), otkuda ga je Aleksandar Stojačko(vić) preveo na srp.hrv., te ga g. 1843 uvrstio u Matičin „Сербскій лѣтопись" (sv. I, str. 54-76). Ma da je Milišić napisao više sastavaka iz istorije Slavena, a i nekoliko sitnijih pjesama, svi su mu radovi ostali u rukopisu. Tek je njegovu pjesmu „U hvalu Šumeta, koga Bodin Kralj Slovinski darova Redovnicima S. Benedikta godišta Gospodinova 1100" štampao g. 1864 Petar Martecchini — i ne spominjući ime pjesnikovo — na koncu metamorfoze „Arion u Rijeku, Aretuza u goru" Luka Mihova Bunića; među tim da je to Milišićev rad, dokazuje rkp. Male braće br. 397.

I. V. 2. Autografi Ignjata Đorđića:

I. Chronologia, rkp. 100 l. bez br.

II. De ueris et accuratis Solis ac Lunæ Motibus Syntagma Astronomicu[m], rkp. 68 l. bez br.

Sjem toga u ovome su zborniku još tri sveske — pisane rukom Đorđićevom. Možda su one djelovi nedokončanog spisa njegova „Res Illyricae", a nije isključena mogućnost, da su to sitnije rasprave pjesnikove, što ih je čitao na sjednicama dubrovačke „Akademije Dangubnijeh". Evo im sadržine:

Ad I. V. 2a, sačuvane su str. 61-116. Od str. 61-95 je neki rad bez početka, kojim objašnjuje utjecaj „ilirskoga" jezika na nomenklaturu evropskih predjela. Po tom su rasprave: „Dissert[ati]o. Quibus Alpiu[m] itineribus Bellonesus et Galli primó in Italiam descenderint" (95-99), „Addenda ad Dissertat[ion]em de Germania usque ad Albim" (99-100), „Thracu[m] Lingua in Phoggia, seu Troia Dissert[ati]o" (100-104), „Lingua Thracu[m] in Gallo-græcia. Dissert[ati]o" (104-105), „Thraces classibus mari dominant" (105), „Conciliatio Scriptoru[m] Bysantinor[um] de Abaribus" (106), „De non credendo cantilenar[um] Tradicionibus. Dissert[atio]" (106-111), „De Abaris" (111), „De Sarmatia magna, et parua" (111-112),„ Taciti locus examinat[ur] Dissert[atio]" (113-114), „Dies natalis D. Hieronymi et ætas" (114-116).

Ad I. V. 2b, sačuvane s. 101-200. Od s. 101-104 neki sastavak o Germanima bez početka, za tim: „Germani conueniunt cum Thracibus ac Sarmatis corporum morumq[ue] similitudine" (104-108), „De Scordiscis" (108-115), „De Tauriscis" (115-118), „De Amazonibus, seu Geticis, Thessalic[is], ac Sarmaticis fæminis" (110-123), „De Boijs" (123-131), „De Padi siue Eridani fl[uminis] Etymologia" (131-132), „Dissert[ati]o Thracu[m] lingua uetus eade[m] est cu[m] hodierna Dalmato-Slauo-Sarmatica" (132-146), „Dissert[atio] Lingua ead[em] Macedonu[m] ac Thracu[m] (146-152), „Dissert[atio] Thessalor[um] lingua fuit Thracia" (153-161) „Dissertatio de Inalpinis et Cisalpinis gentibus" (162-165), „Dissertatio Lingua Thracia in Transpadanis" (166-178), „Disert[atio] Lingua Thracu[m] in Hispania" (178-200).

Ad I. V. 2c, nastavak sveske I. V. 2b, sačuvane str. 203-298. Od str. 203-215 konac rasprave o tračkom jeziku u Španjskoj, po tom: „Dissert[atio] Lingua Thracia in Vindelicis, Rhetis et Noricis" (215-220), „Rhætia" (220-224), „Noricu[m]" (224-229), „Pannones lingua Thracia a uetustate loquunt" (230-239), „Pannonia inferior" (239-245), „Lingua Thracia in Histria" (245-249), „Dissert[atio] Lingua Thracia in Dalmatia et Illyrico proprio" (249-259), „Dissert[ati]o de Lingua Germanica" (259-269), „Dissertatio ad supradicta[m] pertinens de Thracia lingua in Germania eiusq[ue] antiquitate" (269-272), „Lingua Thracu[m] uel Sarmator[um] in Britannia" (272-290), „Lingua Thracu[m] in Hibernia Dissert[ati]o" (290-294), „Lingua Thracia in minorib[us] Britannicis Insulis Dissert[atio]" (294-296), „Lingua Slauica hodierna antiqui[ssi]mé in Illyrico Dissert[atio]" (296-297), „Addenda ad Hiberniam supra et eius Lingua[m] Sarmatica[m] Dissert[atio]. De Pictis et Scotis" (297-208).

I. V. 3. Malena enciklopedija, sređena azbučnim redom u francuskom jeziku.

Ima 298 većinom neispisanih lista. Rkp. iz početka XIX v. Sadržina su članci: Antiquaires, Ambition, Aristocratie, Agriculture, Adversité itd.

I. V. 4. Damiani Benessæ Paschalis Filii Patritii Ragufini de Morte Christi Libri decem autographi Collegij Ragusini [S. J.].

Rkp. šesnaestoga vijeka, radi ispravaka i umetaka biće da je autograf pjesnikov. Kodeks je u početku devetnaestoga vijeka vidio u biblioteci Piaristâ i F. M. Appendini (Notizie ist. crit., II. str. 132). Ima 120 listova, od kojih je dva, prvi i pošljednji, koncem osamnaestoga stoljeća dodao Ivo Marija Matijašević (Mattei), te na njima napisao citovani natpis i ove zapise „Damjanus Benessa hujus Sacri Poematis et aliorum

Carminum conditor migravit ex hac mortali statione anno ætatis suæ sexagesimo secundo Ære vero vulgaris M D XXXVIIII" i „Damjani Benessæ Paschalis Filii Patritii Ragusini de Morte Christi Libri decem autographi. Obiit Poeta An[no] æ[re] v[ulgaris] 1539. ætatis 62. Collegii Ragusini S. J." Od spjeva sačuvano je preko 8300 stihova, a konac desetoga pjevanja (od prilike 200 stihova) manjka. Ovaj Damo Benešić priredio je izdanje djela „Silii Italici opus de secundo bello Punico" (Lugduni 1514) i u njemu štampao dvije svoje poslanice Ivanu Bapt. Sodorini a i u knjizi „De natura coelestium spiritum" fra Đorđa Dobretića (Benignus) nalaze se dva njegova epigrama.

I. V. 5. Sciuot S. Francesca Saueria od Druscbe Iesusoue Apostola od Indijà upisan od oza Josefa Massei od iste druscbe. Isgouoren pò G. D. Mihu de pollo kanoniku Dubrouackomu godiscta 1682. —

Rkp. iz konca XVII v. Ima 338 l., te je u cjelini sačuvan. Pred natpisnim listom je zapis „Vechie Bena di Bona", ispisan istom rukom, kojom i cio rukopis.

I. V. 6. Dragomirov osmoglasnik.

Sačuvano 208 lista, rkp. je pisan lijepim ustavom na pergameni, crnim mastilom i kinovarom. Sudeći po obliku pisma K, M i З ovaj kodeks srp.hrv. redakcije je besporno iz davne starine, u naj manju ruku nastao je prvih decenija četrnaestoga vijeka. Nazvasmo ga Dragomirovim, jer se kao njegov vlasnik u novije doba pominje (l. 3) pop Dragomir. Osmoglasnik je gotovo potpunce sačuvan, tek su mu konačne molitve na potonjim tetradama djelomično istrgnute. Na prvoj strani je latinska zabilješka „Liber Odarum, vel Hymnorum ab octo tonis Græce Octoechus, Slavice Osmoglasnik", koju je, sudeći po pismu, napisao F. M. Appendini.

I. V. 7. Sei Libri degl' Elementi d' Euclide trascritti in Malta Ad uſo di Gio[vanni] Bat[tis]ta Pagani l'anno 1739.

50 paginovanih lista. Na str. 48 b je konac rasprave „Fine delli VI Libri d' Euclide in Malta li 17 Febraro 1740". Osim toga u toj svesci nalazi se još: „Cartesiana Philosophia Scripta in Melitâ anno D[omi]ni 1739" (126 listova) i noviji dodatak „Pars 2. De orationis puritate" (12 lista iz početka XIX v.).

I. V. 8. Ruski zbornik.

I. Ѝзложи́сѧ сїѧ пасха́лїѧ ѻ̑ wвхож'де́нїи с[вѧ]ты́ѧ па́с'хи с[вѧ]ты́ми и̑ в[о]гоно́с'ными ѻ̑[т]цы на̀ ,ѳ̑лв̈. л҃кта. кр҃г[ъ] со́лнеч'ны́ѧ в҃ъ ,ѳ̑лв̈. л҃ктехъ ,ѳї, обрати́тсѧ, кр҃гъ же лѣ́нны́ ,кв̈; в҃ъ ѳ̑лв̈.хъ, обрати́тсѧ.

Rkp. ima 68 l. Natpisni je list ukrašen štampanom vinjetom s likom „ниѡанигъ дама[с]кинъ" u vrhu. U kodeksu su ove zabilješke: na l. 21b „Сие ѵчение Іоана Тимотеѳка Сына Ѩврамова", na natp. listu stoji „Bibliothecæ Ragusinæ Scholarum Piarum", a s unutrašnje strane prednje korice „Ex dono Canonici Georgij & Blaſij Fratrum Matthæjorum". Dum Đuro Matijašević biće ovaj zbornik dobavio u Rimu, gdje je boravio od g. 1710, pa do svoje smrti g. 1728. Možda mu ga je za spomen poklonio ruski velikaš, princ Mihajlo Aleksijevič Galicin, koga je Dum Đuro, na preporuku kardinala Tolomei, g. 1715 podučavao u italijanskom jeziku. U ovom dijelu zbornika na prvo dvadeset listova uvrštene su hronološke tablice, a na l. 24a nalazi se ovaj zapis, ispisan crvenim mastilom:

Повелѣнїемъ кл[а]гочестїѵ̀йшаго г[оспо]д[а]рѧ и̑ ц[а]рѧ вели́каго кн[ѧ]зѧ а̀леѯ́ія михаи́ловича в'сеа̀ вели́кіа̀ и̑ ма́лыа̀ и̑ бѣ́лыа̀ рwсіи̑ самоде́ржца. И̑ кл[а]гослове́нїемъ в'сегѡ св[ѧ]щѣ́ннагw сове́та, їерѣ́сѣнѣ́йшїй. и̑ мѫ́дрѣ́йшїй мѫ́жъ въ Є҃ллинскомъ и̑ славе́нскомъ[ъ] ѩ̑зы́цѣ́хъ, к' томѹ̀ не то́кмо грамма́тіки и̑ фі̑лосо́фіи, нѡ̀ и̑ са́мыа̀ Ѳеоло́гіи гл҃вны́й ѩ̑звѣ́стный з'на́тель, пречестны́й г[оспо]д[и]нъ ’О[т]цъ ’Є҃пифа́нїй славине́цкїи Іеро-

монáхъ ѿвитáмй к' прeч[ec]тнѣй 'Ойтели, чю́да ἀρχιστρατήγа михаíла, ѝ келíкагw ἀρχιερéа ἀλεξíа митрополíта всeм рwссíи чⷭдотвóрца, ѿ̃ слóва ἒ слóва ѝз' ἑллúнскагw дíалéкта на слове́нскїй достоѣ́рнw пѐ пра́вилwмъ грамма́тики грéческїм ѝ славе́нскїм преложи́ сúце.

Za tim su još ovi sastavci: „Ѣ́крвю“ (24a — 25a), „Пра́вила Грамати́ческам к' сочине́нїе на ѿлѣ́кны рече́нїи с[кл]тагw сумво́ла“ (24b — 25a), „Никола́а с[кл]тѣ́йшагw патрїа́рха кwнстантѝнѹпóлм къ Ѧнастáсїю Каѳиѓменѕ Сѣна́ Горы́ пѐ стихѡ́мъ“ s komenartom (28b — 43a), „Ѳ̑ зако́нныхъ зачине́нїи“ (47a — 57a) i „Кано́нъ 'Єгѡже“ (62a — 66b).

II. Pisala druga ruka, konac XVII v. Sadržina: „Ἱστορία Ἐκκλησιαστική, καὶ μυστικὴ Θεωρία“ carigrad-skog arhiepiskopa Germana (1a — 29a), grčki spisak ekumenskih sinoda (31b — 32 a), članak o „συνοίκησις“ (35 a — 36 b) i Emanuilov sastavak „περὶ συγγενείας“.

III. 32 lista, pisano pošljednjih godina XVII v. Sadržaj: dvije grčke poslanice ruskog patrijarha Joakima (2a — 26b), osim toga Germanova „Ἱστορία Ἐκκλησιαστική“ (27a — 28b) i „Λόγος νουεθλικός“ (29a — 32a).

IV. 12 lista, početak XVIII v., s člankom: „Нà р[о]ж-[дес]твѡ г[оспода]ра и[а]шегw 'Ии[сѹ]са хр[и]ста слóво похвáлное, ѝ показáтелное дíалектíческимъ 'ѡбразwмъ ѡ̀: воч[е]ло-в[ѣ]чéнїй ѓ̀рѣ, кѹ́пнw же ѝ кѡ самодержáвнѕ келíкагw и[а]шегw ц[а]рм Петрà ἀλεξíевича в[о]гоѕстрóеннѕ ѝ в[о]гохранúмѕ о̀рлѕ“.

V, 16 l., prve godine XVIII v., s raspravom: „Disputatio habita cora[m] sere.mo ac Christ.mo Rege Moskouiæ totiusque magnæ paruæ et albæ Russiæ Petro Alexiouizi Autocratori pote[n]tissimo de stella, quæ Magis apparuit, et de convenie[n]tia adorationis Magoru[m] erga Filiu[m] Dei Jesu[m] Christu[m]. — Introductio Disputationis Defende[n]te Petro Basili di Posnicou“ (1a-7a) i njenim prijevodom: „Диспѹтáцїа, ѝлй прѣ́нїе ѝлй ѝзтязáнїе ѥ́кѡшее прѣд[ъ] тишáйшимъ ѝ хр[и]стїáнскѣйшимъ г[оспо]д[а]-ремъ москóвскимъ к'сѣ ѩ̀же келúкїа, малыа, ѝ вѣ́лыа рwссíй

Петро́мъ а҃лѣ҃ксѣичемъ Самодержцемъ держа҃вѣйшимъ ѡ҃ вс҃ѣхъ҃ а҃ѵ҃ѣ҃ишейсѧ колѧ҃вѡм[ъ] к҃ ҳождѣнїе прѣкнѣѧ. Зацинѧ҃кшѧ Перѣ каси[л]екѣ с[ы]нѣ Пѡсникоѵѣ".

I. V. 9. Serto Poetico offerto Sulla Tomba Dei Chiariſsimi Poeti, e Cittadini Raguſei D[otto]r Giorgio Higgia Medico, e Marco Faustino Gagliuffi, Poeta, Avvocato, e Bibliotecario a Genova &c e dedicato al merito dell' Ill[ustrissim]mo, e Rev[erendissi]mo Padre Francesco Maria Appendini, Rettore delle Scuole Pie di Ragusa da Marco Marinovich.

14 l., Marinovićev autograf. Sadržina: „All' Ill[ustrissi]mo e Rev[erendissi]mo Padre Francesco Maria Appendini, Rettore delle Scuole Pie di Ragusa" (l. 2b — 3b, Marinovićeva poposveta s datom 25 marta 1834), „Ù Smârt Priiſvarsnòga Gradjanina, i vrjednoga Ljekara Dubrovackoga Ghjura Higgie, kî, prìmjinu ù Satonu nà 27. Listòpada (Ottobre) godiscta 1833 Marca Marinovichja Pjesan" (l. 4), „Nadgrobniza Priiſvarsnomu Ljekaru, i Gradjaninu, Raſùmniku Ghjuru Higgi" i „Ista nà Drughi Nacin" (l. 5a), „Versi In Morte del Dottor Giorgio Higgia" (5b), „Annotazioni" (l. 6), „Nadomjeregne varhu reccenoga Pjesnika M. F. Gagliuffi" (8a — 9b), „Pjesni Latinske Sioſcene ù Genovi ù hvâlu reccenoga Gagliuffi" (10a), „Versione" (10b), „Tomacegne predgne Pjesni Talianske" (11a), „Ù Smârt Glaſsovitoga Pjesnika Latinskòga, i Parza Marca Faustina Gagliuffi, Marca Marinovich'ja Pjesan ſcjalostiva" (11b — 12b), „Versi In morte dello stesso Marco Gagliuffi consagrati da Marco Marinovich Nadgrobnica" i „Druga" (13a), „Versi In Morte del medeſimo Marco Gagliuffi" (13b — 14a).

(Nastaviće se).

Kralj Lauš i Pavlovića ljuba.

Priopćio **Milan Mirković** nar. učitelj.

Ova zanimiva pjesma, historične podloge, a stara blizu 5 (?) vijekova, iz moje zbirke narodnih umotvorina, a napisana već stoljeće nazad od moga djeda Anta Alačevića (r. 1781. † 1856.) iz Drvenika, Vukova suvremenika i sabiratelja, kao i on, narodnih umotvorina iz opsega bivše makarske biskupije i okružja, nama dava odjek dosta živahan medievalnoga: „Jus primae aut decimae noctis", sredovječnih toli pohlepnih madžarskih kraljeva.

Naresla je lovorika,
Posrid grada Dubrovnika,
Skupila se sva gospoda
I tu viće učiniše,
Da primaju Lauš kralja,
Te u viću odlučiše:
Slid poruke mlada kralja:
U kog su dvori najviši,
U kog je ljuba najlipša
Unde će kralju večerat
I s ljubom noćeu noćevat.
S nogom na nogu ustadoše,
Na Pavla oka vrgoše;
Te skladno progovoriše:
„U Pavla dvori najviši,
U Pavla ljuba najlipša,
Unde će kralju večerat
I s ljubom noćeu noćevat."
Kada to začu Pavlović,
Zlovoljno konja osedla
Te bilu dvoru odšeta.
Ljuba ga s' prozor ugleda,
Prid njega mlada išeta,
Dobra mu dora primala,
Te Pavi mlada govori:
„Šta si mi, Pave, zlovoljan?
Ali ti nisam ugodna?
Ali si s konja umoran?
Oli si grada izgubio?
Zlovoljno Pavle odvraća:
„Nisam ti s konja umoran,
Nisam ti grada izgubio,
Jadna se lipa rodila,
Gospoda vićem sudila:
Ovdi će kralju večerat
I s tobom ljubom noćevat",
Bolje slipa nego lipa!"
Ona mu mlada govori:
„Muči moj Pavle, ne boj se,
Skoro sam čedo rodila,
Ali ga nisam krstila,
Ja ću ga zvati za k ma." —
Dok oni tako govore
U ta' jim doba Lauš kralj. —
Skladno se njemu pokloni,
Dobra mu konja fatala,
Za zdravlje kralja pitala:
„Dobro mi doša, kume moj!
Skoro sam čedo rodila,
Ali ga nisam krstila,
Ti ćeš nam biti za kuma." —
Kada to začu Lauš mlad,
Rukom po čelu s' udrio,
Pa ti se Bogu zafali,
Ovako kralju govori:
„Fala ti budi, Bože moj!
Gdigod sam htio ljubiti
Svuda me zovu za kuma!" –

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Karišik Beletristički; napisao Podnopoljski.

Pod tim se imenom krije vrijedni srpski pripovijedač koji je već otprije pobudio simpatiju sa svojim zanimivim novelama te lakoćom i spretnošću kojom prediže slike iz života a najrađe iz svojih doživljaja. Takovih sedam sličica od kojih su četiri izišle u „Srdu" a peta u „Brankovu Kolu" dao je pisac sabrati u posebnoj knjižici pod gornjim naslovom a to su: 1. *Pomen Fabrisu.* — 2. *Iz uspomena.* — 3. *Jeremija.* — 4. *One oči.* — 5. *Dvije slike.* — 6. *Zli jezici.* — 7. *Branko.* I ako je većina od njih objelodanjena bila u ovom listu, zaslužuju ipak da se u njem osvrnomo na taj lijepi prilog moderne srpske beletristike.

Karišik je pravi omonim svoga sadržaja. U skladu raznih boja te kratke novele izgledaju kao sitne impresionističke skice na krasnoj plastici Dubrovnika, Spljeta i Boke Kotorske. Lakoćom uvidavnosti zamjeti kakav utisak iz života svoga ili svojih znanaca, potegne nekoliko poteza, a onda razne faze zgodâ rastavlja sa zvjezdicama kao pauzama u životu, da opet nastavi zgodnim momentom, a ipak jedinstvo pripovijedanja ne trpi.

Nekoje od tih crtica imaju nešto Maupassant-ova novelističkog duha izuzevši strogi naturalistički smjer francuskog pisca. Ovdje razdragan, napastuje mladom djevojčicom ozbiljnog Fabrisa, komu nije do šale, a ondje opet rad „onih očiju" koje su mu ugasle, postaje čudakom, mizantropom te izbjegava svijet; zdvaja, al se opet zagleda u druge oči jednake onima „crne simpatije". Nu tu nalazi djevojačku nevjeru pa opet postaje čudakom, baca se u očaj da svrši čudnu tragediju te svog takmaca pozove na mejdan na . . . . . šampanjac.

Podnopoljski je ne baš običan kod nas pisac svojim načinom pripovijedanja osobito iz svog životnog karišika. Mnogi bi

ga nazvali „književnim vragolanom“ ali je ipak .... simpatičan.

Izmedu tih slika ima i manitoga kapetana Radu i smrću ljubovnice poludelog Branka.

Prirodne ga ljepote zanose. Slavi blago nebo južne Dalmacije, a naoseb Dubrovniku namijenjuje krasnu apostrofu „jer nigdje jače ruža ne capti, nigdje gazija više ne miri, nigdje se lovor silnije ne zeleni do na tvojim grudima“.

Podnopoljski zaslužuje osobitu pozornost.

A.

Preporođaj Srpske Umetnosti. Beleške iz teorije o umetnosti: iz predavanja u Umetničko-Zanatlijskoj Školi u Beogradu. Djelce **Dragutina Inkiostri-Medenjaka,** slikara-dekoratora, posvećeno *Njenom Kralj. Vis. Knjeginji Jeleni.* (U Biogradu, Izdanje Zadužbine Ilije M. Kolarca 1907. Str. 114. Cena 1·20 din.).

Gosp. Dragutin Inkiostri-Medenjak, učitelj dekorativnog slikarstva u beogradskoj umjetničkoj-zanatlijskoj školi, iznio je u ovome djelcu pred obrazovanu i umjetničku publiku, a naosob pred omladinu, svoje učenike, nazore svoje i put za usvojenje i mnogostruku primjenu srpskih narodnih oblika u svim vrstama umjetničkog i zanatskog rada. Divni ti oblici, koje nam pružaju narodna tkiva, vezovi i rezbarije, daju obilan materijal, iz kojega se dade razviti originalni srpski narodni stil. Na nj je pravo da sa svim ponosom, ljubavi i snagom teži u svome umjetničkom životu i srpski narod, ugledajući se u druge obrazovane evropske narode, koji vještinom i marom njihovih umjetnika i stručnih zanatlija stvoriše svoju narodnu ornamentiku, svoj narodni stil. Pri obilnom bogastvu narodnih motiva velika je grehota primati i kopirati i nadalje plodove, kadšto i pokvarene, tudih umjetnosti.

Te su lijepe misli vješto izražene u „pristupu“.

U ostalom dijelu ovog djelca odgovor je na pitanje: „Može li se stvoriti što novo u dekorativnoj umjetnosti, a čistog srpskog narodnog obilježja?“, gdje uz bistro tumačenje nalazimo dragocjena pravila i upute piščeve.

Motto „Kopiranje je sramna ispovijest nesposobnosti“ vrli je pisac sa svih strana osvijetlio, dokazujući, kako se narodni

umjetnik mora strogo čuvati od svake pa i najmanje imitacije stranih stilova, a uz to ne smije ni gledati sve narodne motive samo okom ljubavi, te ih kopirati onakve kakve ih nade. Treba — veli g. pisac — da budemo naši, ali naši prema današnjemu duhu vremena.

Vješto je ocrtana i mnogostrana zadaća pravog dekorativnog slikara, kome, biva, živa mašta ima za pratioce zdrav razum i odabran ukus, a to je: da oku pruži što više zabave, što više novosti; da budi plemeniti osjećaj u duši gledaoca; da mu govori slikom i urezom o narodnoj prošlosti njegovoj, i da ga bodri na bolju budućnost i njegovu i njegova naroda.

Značajnih refleksija naći je tamo i amo sa polja arhitekturske i slikarske umjetnosti raznih kulturnih naroda, — umjetnosti stare, srednjevjekovne i nove.

Posebno jedno poglavlje posvetio je g. pisac „našim etnografskim narodnim oblicima t. j. vrelima, iz kojih moramo crpsti materijal za stvaranje našega stila.

Zadnje poglavlje sačinjava vrlo interesni spisak dekorativnih radova, koje je g. pisac izradio u Beogradu u stilu srpskog narodno-umjetničkog preporodaja.

Djelce je ovo napisano uz lijepu spremu i duboko poznavanje predmeta, a uza to i iz iskrene ljubavi prema narodu i njegovoj inteligentnoj i plemenitoj omladini, koja hoće da kistom i dlijetom predoči i stvori što lijepo, dobro i uzvišeno, te da time ujedno i posluži časti i dobrobiti domovine svoje.

G. N.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Књижевност и Умјетност. - Književ. i Umjet.

— *Stečaj za poetski spis s moralnom i patriotskom tendencijom.* Skup predsjedništva Akademije u Biogradu 10. oktobra 1907. odlučio je da objavi nagradu od 480 dinara u zlatu iz zadužbine Nikole J. Marinovića, kojim će se nagraditi poetski spis s moralnom i patriotskom tendencijom, ako je napisan čistim srpskim jezikom a odlikuje se ljepotom sloga i sadržaja. Spise za nagradu treba podnijeti Akademiji nauka u Biogradu naj dalje do 1. maja 1908. godine. C. K Г.

† **Душан Симић,** један од ваљаних сарадника „Српског Књижевног Гласника", супленат III. биоградске гимназије умрије у Биограду око половине октобра о. г. Укопан је 18. окт. Одликовао се прилично великим бројем лијепих пјесама по којима је убројен у ред нај даровитијих млађих српских пјесника.

† **Стево Врчевић,** пријашњи уредник „Дубровника", чиновник црног. министарства унутрашњих дјела, умрије половином октобра о. г. на Цетињу. Наше искрено саучешће ражалошћеној фамилији покојниковој!

† **Đuro Stjepan Deželić,** neumorni pisac hrvatski umro je 28. listopada o. g.

† **Pero Dominković.** Početkom ovog mjeseca preminuo je u Dubrovniku ovaj radišni i pošteni rodoljub, otac g. K. Dominkovića, saradnika „Srda" i urednika „Dubrovnika". Laka mu bila zemljica a ožaloščenoj porodici naše sančešće.

— **Pisci i knjige. II.** od Jovana Skerlića (8.⁰ str. 158; cijena 2 dinara). Ova druga knjiga Skerlićeva sadrži ove oveće književne studije: o Milovanu Đ. Glišiću, Lazi K. Lazareviću, Janku Veselinoviću i Svetoliku Rankoviću; to su četvorica pripovijedača iz Srbije, koji su upravo stvorili seosku pripovjetku u srpskoj književnosti. Ove su studije izašle prije u raznim književnim listovima. C. K. T.

— *Štampanje novih djela i monografija u Biogradu.* U skupu akademije društvenih nauka u Biogradu primljena je za „Глас" rasprava Božidara Prokića: „Postanak jedne Slovenske Carevine u Macedoniji u X v." Odlučeno da se štampaju u „Споменику" II. razreda: nekoliko zapisa iz novijega vremena" Dr. Jovana H. Vasiljevića, da se štampa u „Гласу" II. razr. rasprava Dr. Nikole Vulića: „Monumentum Ancyranum", da se štampa u „Споменику" II. razr. spis Vladimira Ćorovića: „O drugom dolasku Hristovom". Isto tako i rukopis Dimitrija Ruvarca: „Ptsma Maksima Suvarova, rusko-srpskog učitelja, i mitropolita Mojsija Petrovića".

— *Slavonska književnost u XVIII. vijeku.* Dr. Branko Dreksler, koji se istakao dosadašnjim svojim radnjama

a nadasve studijom o Preradoviću, izdao je ovo djelo, koje je jedno od zanimljivijih djela srpskih i hrvatskih filologa. B. k.

— *Jugoslavenska biblioteka.* Dosad su izašle četiri knjige ove biblioteke. Četvrta je: Pokojnikova žena *Borisava Stankovića.* To je jedna od najboljih pripovjedaka ovog pisca, te je izašla prvi put u *Kolu* 1901. g. a drugi u knjigi *Срп. Књ. Зад, Сйари дани* 1902. g. U knjizi je i predgovor sa biografijom, pregledom i ocjenom rada pišćeva, napisao g. Živojin O. Dačić. *C. K. T.*

— *Dr. Stjepan Ortner:* Život i rad Pavla Stoosa. Zagreb 1907. Izdanje knjižare Ćirilo-Metodijskih zidara. Str. XLVIII. 150.

— *На ūрагу.* Tako se zove nova zbirka lirskih pjesama, koje Veljko Petrović, jedan od naj darovitijih mladih srpskih pjesnika sprema za štampu. Pjesme su izašle prije prvi put tam i amo po književnim listovima.

— *Мученици за слободу.* To je roman iz narodnog života Bosne i Hercegovine L. Komarčića. Roman je izišao ovih dana a nagraden je prvom nagradom Akademije Nauka u Biogradu iz zadužbine Nikole Marinovića i štampan je o trošku Kolarčeve zadužbine. *B. K.*

— *Etnologija.* Ovo cijenjeno stručno djelo od Dr. Heinricha Šurca, poznatog njemačkog etnologa, preveo je Dr. Tihomir R. Đorđević na srpski pod napomenutim naslovom. Knjiga je izašla kao 122. izdanje Zadužbine Ilije M. Kolarca u Biogradu 1907; u osmini, ima 220 str. a cijena je 4 dinara. Knjiga je razdijeljena na tri odsjeka. U prvom su pod naslovom „Osnovi Etnologije" izloženi počeci fizične antropologije, antropogeografija i jezik. Drugi sadrži „Uporednu etnologiju" i tu se napose govori o društvu, ekonomiji, kulturi materijalnoj i duševnoj. U trećem „Narodi na zemlji" govori se o narodima na zemaljskoj kruglji. Na koncu se knjige nalazi praktično „Uputstvo za samostalan rad u oblasti Etnologije". Knjiga ima ima i 34 slike. Ovo djelo bogato sadržajem i izrađeno jasno pregledno u nuučnom duhu, korisno je ne samo stručnjacima, nego i svim obrazovanim ljudima. *C. K. Г.*

Bugarska i Istočna Rumelija, njihov megjunarodni, državopravni i politički položaj od 1876. do 1887. g. napisao. Gojko Pavlović, Beograd 1907 Knjiga ima samo retrospektivnu znatnost za prošlo doba i sadrži opis prilika, pod kojim je bio zbačen bugarski knez Aleksander Batemberg; prilike su prikazane po pristranim izvorima, jer pisac nije imao na raspoloženju i druge. Za nas je knjiga znamenita, jer je ona prva o predmetu na srpskom jeziku. *C. K. Г.*

— *„Razvrgnuće zaruka".* To je brošira koju je napisala žurnalistkinja Marija Jurić-Zagorka. To su slike i dojmovi iz pomirbe i posljednjega rata s Madžarima u zajedničkom saboru u Budimpešti, koje je spisateljica većim dijelom priopćila prije u „Obzoru". Ovi su dopisi vrlo zanimljivi i sa svoje sadržine, koja stranom iznosi nova fakta i opažanja i s načina kojim su pisani. S.

— *Hrvatska Bosna* („Mi i Oni tamo"). Preštampano iz „Hrv. Dnev." Sarajevo 1907. Cijena 50 para. Ovu broširu osuduje Historicus u Zagrebačkom „Savremeniku".

— *Nove kompozicije.* U knjižari L. Schwendtnera u Ljubljani izašle su

dvije knjige kompozicija za fortepiano „*Novih akorda*“ VII letnik sa 6 slovenskih kompozicija (Cijena 2 K) i „*Slovanske himne*“ Fr. Gerbića (Cijena 2 K.)

— *Bosansko hercegovačko veče na biogradskoj pozornici 10. oktobra o. g.* To veče iznijeta su na pozornicu tri komada, koji prikazuju nekoliko slika iz života srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. To su Ćorovićev „On“, Kočićev „Jazavac pred sudom“ i Šantićeva slika „Pod maglom“. Komadi su posve uspjeli. B. k.

— *Vela Nigrinova.* Ova gospodica, odlični član srpskog kralj. narodnog pozorišta u Biogradu, slavila je 10. oktobra o. g. dvadeset i pet godina svog glumačkog rada na ovoj pozornici. U veče se u njenu korist davao *Zavičaj* od Hermana Sudermana a slavljenica igrala je jednu od naj boljih svojih uloga, Magdu. Ona je jedna od naj boljih srpskih glumica; mi joj čestitamo o proslavi i želimo joj duga života u korist srpske dramske umjetnosti.

— *„Besomučnici“ Dostojevskoga na pozornici.* Ovih je dana davana u petrogradskom „Malom Pozorištu“ prvi put drama izrađena po čuvenom romanu Dostojevskoga „Besomučnici“. Dramatizovanje ovog silnog romana, u kojem su snažnim prizorima punim dramatičnosti opisani junaci revolucionarskog pokreta sedamdesetih godina u Ruskoj, potpuno je uspjelo i bilo je primljeno živim odobravanjem. B. K.

— *Celestin Medović.* Ovaj slikar potaknut otadžbeničkim osjećajem popravio je svojim troškom u svom rodnom mjestu crkvu Spasovo i izrađuje uljene slike koje će resiti crkvu. Na stjenama biće četrnaest slika, počam od Hristova rođenja; slika „Uzašašće na nebo“ resiće veliki otar. Poviše otara na apsidi, kolo je kerubina s vrpcama, gdje su ispisana proročanstva o Spasitelju; u sredini „Agnus Dei“. Nad kerubinima je luk sa sedam manjih proroka o Isukrstu. Poviše proroka je luneta sa slikom „Sveto Trojstvo“, a s druge strane „Duhovi“. U sredini je svod, gdje je „Apoteoza“ Hristove nauke“. Za izrađenje svih ovih slika treba će Medović više godina. B. L.

— *Slikar Rjepin.* Ovaj veliki i slavni umjetnik. naj veći ruski umjetnik, poslao je svom akademskom vijeću pismo, kojim se oprašta od svojih učenika, jer mu zdravlje ne dopušta da više radi. On je dobio bezbroj lovorika stojeći na vrhuncu ruske slikarske umjetnosti, i nije nigda ostavio umjetnost za politiku. Svakomu bješe mio, te kad se nestrpljenjem očekivalo da izloži svoje nove radove, iznenadna i neradosna vijest njegova odstupa, pala je kao grom i porazila mnoge mlade ruske umjetnike. B. k.

Наука. - Nauka.

Filozofija.

Mudre izreke. Niko ne zna toliko zla o nama koliko mi sami, ali pored toga niko ne misli bolje o nama nego mi. Njem. izreka.

Samo dobar čovjek može da bude dobar ljekar. Herman Nothayel.

Vino je Venerino mlijeko.
Pitagora.

Hemija.

— *Oplogjenje jaja u partenogenezi.* U jednoj skorajšnjoj sjednici akademije znanosti, njen član Yves Delage, upra-

vitelj biološke stanice u Roskovu, dokazao je mogućnost oplođenja hemičnim postupkom neoplođenih jaja nekih životinja i rekao je: Meni je milo da navijestim da mi je nakon pet godiua opitâ pošlo napokon za rukom da sam dobio pravih morskih ježa (oursins) sa svim svojim karakterističnim organima i to hemičkim učinkom. On je zatim protumačio vas svoj postupak partenogenezom.

Prirodne znanosti.

— *Morsko dno.* More pokriva sedam desetina cijele površine zemaljske i sakriva našim očima divne prizore i neocjenivo bogatstvo.

U morskoj se dubini radaju, živu i umiru bića čudnovatih oblika i boja, gorostasi, koji služe kao zaštita slabića, patuljci koji grade ogromne zgrade, mekušci koji čine bisernicu (madreperlu) i biser, hobotnice, koje ispuštaju koralj i spužve.

U novije doba ispituje se morsko dno ihtiandrom (čovjek-riba), to je ocalno oklopljе na zglobove kojim se može bez pogibelji poći u veliku dubinu i tu i disati.

Kad se slazi u dubinu, ulazi se nakon malo kao u sumrak sličan gustoj magli. Do iz velike dubine vidi se sunce kao mala ploča crvenkasta kroz zelenu morsku vodu. U dnu predmeti se čine bliži i veći nego što su i primaju razne boje s gustoće vode rasvijetljene sunčanim zrakama.

Divan se prizor vidi, kad se užeže jaka umjetna pirotehnička vatra na vodi. Gomile riba, koje sjaju srebrnom i zlatnom bojom, pritegnute su iz velike daljine od svjetlosti; dok se meduse, lagane i prozračne, miču tromo kao zvončići od opala ili kapljice raznih šara slične onim koje pravi eklar (staklar) u svojoj radionici.

Po raznoj dubini različito je i dna. Kadgod je sve pijesak posijan malim gromadama, na kojim raste voga, kadgod velike stijene pokrivene su bogatom sivom ili zelenom kosom.

Morska flora, ma i da je manje bogata u vrstama i bojama, ima neku vrlo karakterističnu ornamentalnu ljepotu. U njoj ima elegancije paprata, gracije palama i prostranosti banana; njene boje prelaze preko svih gradacija modrila, žutila, zelenila i crvenila. Ali ne sve morske biljke rastu uspravno; a uspored krasnih prizora flore i faune morske ima ih i žalosnih, jer na dnu se susretaju predmeti koji podsjećaju na prijašnji život na morskoj površini i na bjesnoću morskih valova. Ovi predmeti pokriveni biljkama i mekušcima uzeli su boju bližnje okolice.

Histor. znanosti.

— *Engleska knjiga o Dalmaciji.* Tu skoro izašla je u Londonu nova knjiga: „Dalmatia": The Bordeland twint East and West, by Mande M. Holbach. London. John Lane. 1907. Knjiga ima preko 50 ilustracija i jednu kartu. Stoji pet šilinga. *C. K. Ţ.*

— *Dr. Gregorije Jakšić* izdao je ovu knjigu: Gregoire Yakschitch docteur de l' Université de Paris. L' Europe et la Résurrection de la Serbie (1804—1834) avec une préface de M. Emile Haumant. Paris, Hachette 1907. 530 p. in 8°.

Ovo je historija Srbije onog doba, a za nju se pisac poslužio gradivom, koje nije bilo na raspolaganje Rankeu i drugim te su u starije doba pisali o predmetu. *C. K. Ţ.*

— *Francuska knjiga o Srbiji.* Eduard Davelija izdao je ove godine djelo: La Serbie, notes historiques,

statistiques et commilliates. Bruxelles. Aug. Grilles. 1907. Knjiga je vrlo dobro izrađena i među ostalim opisana je uloga srpskog kralja Petra u francusko-njemačkom ratu 1870/71.

Kulturne vijesti. - Културне вијести.

Sokolstvo. — Соколство.

— *Српски Соколски Дом у Карловцима.* За овај дом купе се прилози, који обилно надолазе. Тому је дало повода то што је пок. патријарх Георгије Бранковић поклонио Соколу велику и уносну кућу с пространим земљиштем, на коју је даровштину кр. порезни уред у Руми ударио даровну пристојбу од 2300 К.

— *Српски Соко у Двору* осветио је друштвени барјак, први у Банији, на збору св. Петке у Јаворњу 27. октобра.

— *Нови Соколи у Србији.* У срп. мјестима Алексинцу и Прокупљу основана су нова соколска друштва под именом *Сокол.*

— *Београдски Соко.* Најстарије гимн. друштво у цијелом Српству јест Београ. Гимн. Др. Соко, кога је г. 1882. основао акад. сликар С. Тодоровић. Друштво ће о Видовдану 1908. прославити 25. годишњицу.

— *Соко у Нишу.* Конституисао се и изабрао за свог старјешину г. Душана Цвјетковића, мајора.

— *Hrvatsko Sokolstvo.* Prilikom osvećenja barjaka H. Sokola u Korčuli starješine dalm. hrv. Sokolskih društava odredile su da se Sok. Društva u Dalmaciji urede u tri župe i da 1908. godine bude *sokolski slet u Zadru* a da se posao prepusti tehničkom odboru Saveza hrv. sok. društava.

Bondino pozorište u Dubrovniku. U ovo petnaest dana dale su se između ostalih ove operete i opere: *Il suonatore di trombone, Il venditore di uccelli, Gran Via, L'ordinanza, Mascotte* po 2. put, kao i *Boccaccio, Le Campane di Corneville, I moschettieri, Il barbiere di Siviglia.* U ponedjeljak 4. nov. bila je korisnica baritona Ricci sa *Le Campane di Corneville.* Bariton je između 1. i 2. čina otpjevao dobro barkarolu iz *Albinijeva Naboba,* te je morao ponoviti. U *Le Campane di Corneville* istakao se g. Amendola u ulozi Gašpara. *Boccaccio* i *Mascotte* dobro su ispale. Ali 6. novembra nastade velika praznina odlaskom primadonne E. Varney, pošto je posljednji put pjevala u La Poupée. Ta je praznina popunjena tek 13. novembra, kad su u *Madame Angot* debutovale nove pjevačice: Maria Mery kao Mad. Lange i Ema Mery kao Claretta prilično zadovoljstvom publike. S praznine u operetnom društvu neki komadi, po mnijenju publike, postali su bili parodije kao *Il Barbiere di Siviglia,* koji je bio dat isto veče, kad su sestre Černecki, Ruskinje, davale koncerat u Štionici, gdje se publika divila sestri pjevačici i sestri virtuoskinji na pianu. Iza toga sestre Černecki dekutovale su i u Bondinom pozorištu.

Нове књиге. - Nove knjige.

— *Седам прича задевојчице и дечаке.* С руског Косара Цвјетковићева. У Београду Шт. Давидовић. Деч. ул. бр. 14. 1907. Цена 1 дин.

Dvije su priče Čehova, jedna Turgenjeva, po jedna Stanjukovića, Anjenske; Castelnuova i Lukaševićeve. Prevoditeljica je nastavnica Više Ženske

Škole Kr. Drage. Ova knjiga stoji o sebi, ali prije nekoliko godina izašla je od iste spisateljice prva zbirka sličnih priča, te ova druga dopunjuje onu prvu. Ovu knjigu preporučujemo svim roditeljima, koji žele da upute svoju djecu u čitanje lijepih, poučnih a što je naj više odgojnih priča. Već imena spisatelja, iz kojih je g. Cvetkovićeva prevela priče, jamče da je knjiga lijepa, a dosta je da kažemo da priče Stanjukovića i Anjenske štampavaju se neprestano i ponovno. Ove su priče tako sastavljene da mal ne sve odgajaju mladež ne upotrebljujući neumjesni moral, ne slikaju neprirodne ljude, nego pravi život i prave ljude; one ne kude izmišljene mane i ne hvale nemoguće vrline; po njima dijete osjeti sve što je lijepo i odgojno i to mu ostavlja jasan neizbrisiv upečatak za vazda. Ova je knjiga i za odrasliju mladež, jer joj je nesporna literarna vrijednost. Stoga mladići i djevojčice, koji su stekli u školi nekog ukusa, zadovoljstvom će uživati čitajući i njihovo će zadovoljstvo rasti od stranice do stranice, od priče do priče, jer su prizori humoristični, opisi i slike plastične, a ljudi u pričama bezazleni i dobri.

U svim pričama pojavljuje se fin ukus i vještina pripovijedanja, poznavanje dječije duše, i pripovjedač postiže svim ovim svojim vrlinama više nego tako zvanom moralnom poukom. Izbor priča i jezik kojim piše g. Cvetkovićeva dosta je dobar, te spisateljica je ovom knjigom zaslužila mnogo pred našim narodom, koji nema obilja ovako dobrih knjiga za mladež. Preporučujemo i našoj omladini ovu knjigu koja je i prema 167 svojih stranica jeftina za 1 dinar.

— *Српска школа*, pedagoško-književni list, organ srp. učitelj. udruženja u Bosni i Hercegovini počeo je izlaziti u Sarajevu 15. oktobra o. g. Urednik mu je Nikola Nožinić, učitelj srpske više djevojačke škole. U prvoj svesci od 15. oktobra, osim ostalog gradiva, ima raduja sa strane srpskih spisatelja već poznatih na pedagoškom polju kao Adžića, Bakića, Miodragovića, Samardžića i Varadanina. List će izlaziti dva put na mjesec a staće 8 K god.

— Извештај трговачке школе у Београду за шк. год. 1906-7.

— Извештај о Врањској Гимназији за шк. год. 1906-7.

— *Јован Удицки.* Ђаци неваљалци, приповјетка за младеж. Овај учитељ из Митровице јавља, да ће књижица изаћи пред Божић а стаће само 40 пара, те моли другове и родитеље да му купе претплатнике.

— *Извадак из Талмуда.* М. Обрадовић. 20 п. Ова књижица напада на Јеврејце.

31.

Иван Матков у Плевљима пише господину или бегу Сави у Дубровник, да му пошаље нову бурјутију и 1000 гроша.

С двора: Господинѣ бегѣ Сави ѕ Дѣбровникѣ ѕ рѣке его. Пише Иканъ Матковъ бегѣ Сакѣ.

Како си ми даw везиреѕ кѣрью(и)тию а ма є ланска. Саде ми не помаже, нити ми дадѣ, цо, самъ покѣпиw, изчерати, нити ми дадѣ кише кѣпити; нека ти є на знање, везирь асакъ ѕчиниw, пакъ пашалие, наредиw, те чѣкаю и фатаю; кече келе: ако си дѣброкачки ч(о)екъ, а ти донеси новѣ кѣрьютию, па ти не чем(о) бранити, кече те молимо таи Сапа нека причека, доке ви дока ите новѣ кѣрьютию. Саде некако недадѣ ниедноме тригокцѣ, кече кога фатаю а все немоите их малити кеча часъ прие то нака ите и пошлите по томе Сани.

И поздраклама wца и брата нека ми пошлѣ по томѣ Сани 1000 гроша. Яко пошлете кѣрьитию новѣ, неће намъ бранити. Тако знаите. Маия миесеца 10 день на 1800 ѕ Плевлима.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 30. новембра 1907. Бр. 22.
God. DUBROVNIK, novembra Br.

ПОРУШЕНИ ЗЛАТНИ СНОВИ.

(Сличица из учитељског живота).

(наставак)

Ђуро Марић, надучитељ.

Учитељка је у летаргичном, немирном сну провела читаво јутро и тек се иза подне освијестила. Тада баци свој суморни и тужни поглед око себе и виђе стару мајку како горко плаче и проту како држи некакву бочицу у руци. Кад се мало боље освијестила, стане прибирати помућене своје спознаје и кад се сјети свега онога, што је било, окрене се на другу страну, а дубок уздах отме јој се из груди. Мајка је тада запита:

— Како ти је, кћерце?

— Врло слабо, мајко! — суморно и полагано одговори.

— Скупи сву твоју снагу, рано, па све заборави. Бог ће дати, па ће добро бити!

Она једва саслуша материне ријечи, па тихо заспа.

Мирно је спавала читаво пополне, а пред вечер се пробудила и изгледала је много боље, јер је сан окријепио и освјежио.

Прото је тада запита:

— Како сте?

— Што ме питате, кад и сами знате како ми је!

— Знам, да вам је тешко било виђети онога, који Вас је преварио, оставио и напустио, али Вам могу рећи, да морате бити захвални Господу Богу, што Вас је ослободио од оне и онолике напасти.

— Опростите, г. прото, али Ви се љуто варате — горко примјети учитељка — кад тако говорите. Како могу бити захвална Богу, кад је допустио, да невин пострада онај, који ме неизмјерно љубио, који ме сретном и великом хтио учинити.

Како је Господ допустио, да Српство изгуби још једног великана и да њим умножи број српских мученика?!

— Господ Бог зна што ради, па не допушта појединим нитковима да се Српством шале и да упропашћују невину, честиту чељад.

— Нитковима?! Зар тим именом крстите мученике Српства; зар тим огавним именом смијете назвати честите, поштене и узорне људе, који свој положај, своју срећу и свој живот за народ свој жртвују?! — загрми као гром учитељка.

— Па да, што су друго него ниткови оне особе, које очупају свог газду, који их је подхранио и одгојио, па се по свијету размећу туђом муком и јевтиним Српством, ради чега полиција има увијек око на остале српске родољубе, које непрестано оптужује с оћукања преко државних граница, мислећи да су ти викачи, те свјетске протухе, агенти српске владе. А наши родољуби у том мишљењу утврђују полицију, кад се с тим пробисвијетима друже, кад их заштићују и бране, да се не сазнаде одмах што су и ко су — озбиљним и увјерљивим тоном одговори прото.

Учитељка га смијешно погледа; горко се насмије; маши се своје торбичице, из ње извади писмо, које јој обећаје живот у Москви; пружа га проту и рече:

— Прочитајте ово писмо, па ми тада одговорите, г. прото! Ах, како је овај свијет незахвалан! — додаде горко и увредљиво.

Прото прочита писмо, одурно га баци и рече:

— Баш је овај свијет незахвалан, али и паметан, кад је изрекао: „дуга коса, кратка памет!“ Да ми не речете, да казујем, а ништа не доказујем, молим Вас, да ме саслушате и да ми обећате, да ћете остати равнодушна на моје ријечи.

— Молим Вас да чујем, а можете бити стални да ме ништа више потрести не може.

Тада прото погледи своју дугу, густу, црну браду; у фотељ намјести угојено тијело, па када се увјери, да га учитељка озбиљним и куриозним погледом мотри, одговори:

— Јутрос сам, као обично, пошао у кавану, да прочитам новине. Тамо нађем једног мог старог познаника, богатог трговца и познатог народног добротвора из Босне. Пошто смо се изгрлили и ижљубили, искажем му радост што га видим у на-

шој средини, али истодобно и моје чуђење. Он ми тада почне причати, да у своју радњу прима сиромашку, сеоску дјецу, да их упути раду и трговини, даде на науку и отпусти или и даље задржи. Тако је задржао једног мањка, који је био особито окретан, ваљан и радишан. Повјерио му вођење посала и мислио му дати кћер за жену, али овај нитков једног дана шчепа му 10.000 кр. и некуд одјури. Није га хтио прогонити за ту малу суму, али полиција сазна за то, почне трагати и ово дана уруче му наредбу, да одмах оде ..... Кад је тамо стигао, полиција му покаже момка, који се за филозофа издавао и непрестано о Душанову царству говорио. Није било куд камо: морао је рећи истину, да је тај филозоф његов бивши момак, али истодобно замоли полицију да га не дира, јер му он праштa. Полиција га пе хтједне послушати, веже филозофа и сад ће га допратити, да га предаду босанском суду. Пошто сам одмах разумио, да се ту ради о ономе филозофу, који Вас је био напустио, како смо ми мислили, а који Вас је хтио до пропасти довести, изаћем на риву, да се увјерим, је ли то збиља он. Пошто сам и Вас тамо видио, побојао сам се, и непрестано Вас имао на око. Послије се догодило што и сами знате. Ето, то је жива истина, а да је збиља истина, увјеравају ме и његова недјела овдје по граду и његови огромни дугови по каванама, гостионицама, у златара, кројача и бријача, о чему сам Вам толико пута говорио, а Ви вазда то олако узимали.

— Може бити да је то истина, али, али ..... сумњиво одговори учитељка.

— Нема ту „али", него је тако, јер нас факта о том увјеравају и ријечи оног честитог Босанца — разјарен, као лав, загрми прото. Затим озлојеђено додаде:

— Морам ићи кући, да ме с вечером не чекају и молим Вас, да се саберете и захвалите Богу, што је открио недјела онога ниткова прије него ли Вас је упропастио. Доћи ћу сјутра. Збогом!

— Велика Вам хвала, г. прото! Збогом!

* * *

Прото оде журно својој кући, а учитељка утрне свијећу и по свом обичају, почне будна сањати.

Је ли могуће, мишљаше она, да је он због тако ништавних ствари могао бити такав? Не, то није могуће, али ипак .... оно његово прикривање правог имена; они његови дугови; онај факт да је он посрамљено гледао преда се, а не отворено јој се јавио, као што приличи мученику; оне озбиљне протове ријечи — све, све је то увјерило, да је то жива живцата истина и ништа друго, него истина. Онда се виђе грдно преварена и разочарана. Тада се сјети свог дјетињства и млађих дана, сјећа се како је рано остала без оца; како јој је мајка онда почела радити код једног великог господина, који је узео бригу о дјетету; како је дао у српску школу; како је учитељица завољела; како је послије узела за помоћницу; како се у то доба први пут заљубила у једног препарандиста, па како се послије с њим завадила. Сјећа се и оног дана, када је с мајком отпутовала у други град, да учи препарандија; како је тамо била марљива и уредна, да су је сви волјели, поштовали и награђивали; како је с одликом положила испит здрелости; како је била сретна и задовољна, што је добила мјесто и ако у забитном сеоцету, јер је тада била у стању да се сама побрине о себи и о својој мајци. Сјећа се како је у том забитном сеоцету провела више година; како је добила мјесто које и сада има; како се томе неизмјерно веселила, јер се надала тим начином примаћи се својој животној сврси, да буде срећна, задовољна, богата. Сјећа се како јој се више пута та срећа из рука измакла управ онда, када је хтјела да је дохвати. Сјећа се она, дакако и учитеља, као и начина, којим га је одбила. Сјећа се тога и савјест јој каже, да је лудо, неизмјерно лудо поступала, што је одбила ту „незнатну" срећу. Тада се, као никада прије, сјети оних учових ријечи у задњему писму. Јест, њезине су се куле срушиле, али је она још млада и јака, па ће ударац моћи поднијети. И ако се срушила њена величанствена кула, ипак јој је још остала малена, скромна, сиромашка колибица — остао јој је учо. А хоће ли он хтјети, наметну јој се само по себи то неугодно питање. Хоће, хоће, тј. он је добар, неизмјерно добар, тј. она је увјерена, да је он поштује и цијени, а то могу бити врло добри извори, одакле ће потећи бујна ријека љубави. А хоће ли се он повратити, хоће ли он дознати за све оно, што се догодило? Како ће му се она обратити, ако се он не обрати? Не, она му се не смије обратити, не допушта јој њено „женско достојанство", али она има

добрих пријатеља, који и њој и учу срећу желе, па ће они извршити тај шкакљиви посао.

Ето, те мисли и та питања цијелу су ноћ мучила и онако измучену и жалосну учитељку и то јој не даде ни ока склопити.

Учитељка се јутром устане сва сломљена и изнурена, блиједа и тужна лица, сузних и неиспаваних очију. Оде својој школи, избјегавајући погледе пролазника, који су је из срца сажаљевали.

О овој њеној неприлици цијела је околина била одмах обавијештена путем „најновијих новина“ — брбљавих бабетина.

Учо је такођер о томе био обзнањен од оног свог пријатеља, али му то није ни требало, пошто је случајно једног дана, када се опорављен од болести шетао по риви једне приморске варошице, опазио на пароброду везана, елегантно одјевена младића, чији изглед му одмах обнови ону ужасну слику његова сна.

Тада се он срећан, миран, задовољан вратио својој школи и своме раду.

Megju jablanima.

M. Dimitrijević — Mostar.

I.

O, vedra noći, slatko li se sanja
Uz tihi šumor iz meke tišine
Kad mjesečina pada sa visine
Kroz mlado lišće jablanova granja,

Pa lišće šumi ... Šum i uzdah njini
Dršće kô čežnja sutonskih mi snova.
Misao bludi po noćnoj tišini
Dok dugo slušam pjesmu jablanovâ.

Ne znam šta želim ... No u noći vedroj
Rek bih da nekud neznano iščeznem —
A noć nek brodi kroz prostore duge,

I mladi, vedri nek trepere snovi!
I neka šume sa neznane tuge
Visoki, mladi, vitki jablanovi.

KAĆIĆEVI IZVORI ZA POVIJEST SLOVINSKU.

Šime Urlić. — Zadar.

Dosele se je općenito mislilo, dok se nije našlo Kačićevo izdanje Razgovora ugodnoga od g. 1756„ da je on crpao građu za povijest slovinsku jedino iz Orbinijeva djela „*Il regno degli Slavi*". Tako je pisao Tade Smičiklas g. 1890. u „Vienecu" na str. 534, da je Orbinijevo djelo „prvi i jedini izvor za ovu naj stariju historiju." Ali Kačić u izdanju od g. 1756. kaže čisto i bistro u posveti latinski napisanoj, da je uzimao građu za svoj Razgovor iz Doglionijeva djela „*Anfiteatro di Europa*". *Hanc historiolam, quae titulum gerit Sermocinatio jucunda gentis Illiricae, per me ex Amphiteatro Europae chronologico Ioannis Nicolai Doglioni decerptam et in vernaculum idioma inversam, cum decade carmine non a Calliope Parnassia, sed a Musa montana nostra intento ... in lucem inoffenso pede typis prodituram spem inducor.** Po ovome bi se očekivalo, da je on svu građu za Razgovor vadio iz Doglionija, ali to mišljenje pobija tim, što on kasnije u hrvatskom tekstu za ostale komade gotovo uvijek navodi svoja vrela, samo muči, po komu je sastavio naj stariju povijest slovinsku. Što se tiče ove naj starije povijesti slovinske, priznati je, da, ako Kačić i ne kaže u posveti gole istine, opet nas u glavnome ne vara. On se je doista u glavnome okoristio Doglionijem, koji je opet svu povijest o južnim Slovenima pokupio iz Orbinija, kaošto se može izvesti iz njegovih riječi na str. 1024: La narratione historica fin hora fatta deve servire, non pur per le cose di Dalmatia, ma della Rassia et della Serbia vicine, perchè don Mauro Orbini scrittor dell' historie de' Slavi, così là va raccontando, et

* Ufam da ću bez neprilika dati na svijetlo ovu malu povijest, koja se nazivlje: Razgovor Ugodni naroda Ilirskoga, te sam je iscrpio iz Hronološkog Anfiteatra Evropskog Ivana Nikole Doglioni-a i preveo naški desetercem, koji nije sačinila Parnaska Kaliopa, nego naša gorska Muza.

con confusi dominij; al quale potrà ricorrere, chi non contenterà di quanto si è detto, descrivendo egli più difuse e minutamente le cose.* Ali je zabilježiti, da je Kačić, i ako to nigdje ne spominje, izradio neke male ulomke povijesti slovinske po Orbiniju, jer da je i htio, nije ih mogao ispripovjediti po Doglioniju pošto ih ovaj nije usvojio iz Orbinija. O tomu se svak može lako uvjeriti, kad isporedi, što Kačić potpunije od Doglionija povijeda po Orbiniju o nekim vladaocima slovinskim, kao n. p. o Tješimiru, o Stjepanu II., o Vladimiru II., Urošu Milutinu, o poglavicama Rašije itd. Kačić je u ovom poslu ekletički postupao, u glavnome se držao Doglionija, ali je koješta prisvajao i od Orbinija. On je mnogo kraći u povijedanju od Orbinija, ali je opet opširniji od Doglionija. Doglioni se na onih 50 strana svojega djela (1004-1054), gdje opisuje povijest slovinsku (della Schiavonia). dosta bavi i topografijom i geografijom slovinskih zemalja, tà samome opisivanju dalmatinskih mjesta posvetio je osam strana (descrittione de' luoghi della Dalmazia, p. 1026-1034),** dok Kačić rijetko što o tome natukne. U poredenju i izboru historičkoga gradiva Kačić se više ugledao u Doglionija negoli Orbinija. Dosele je začudno bilo (v. Živaljević, Letopis Mat. srp. knj. 173, str. 91), zašto Kačić mûkom mimoilazi Altomana, o kojemu Orbini piše na s. 281-284 svojega djela, ali kad znamo, da Doglioni nema ni riječi o njemu, razumljivo nam je, zašto i Kačić o njemu mûkom muči. Kačić je više držao do Doglionija kao historika negoli Orbinija, pa stoga kad se ona dva ne slažu u pisanju vlastitih imena, on se povodi uvijek za Doglionijem. Tako Kačić piše po Doglioniju: Razbin (Zagreb, izd. od g. 1889. s. 31), Leglet (s. 41), Lorica (41), Koilojan (56), Simodina (63), Narsoević (69), Iloina (77), Nediegrio (105), Laban (107), Nerea, Nogra mješte: Razbivoj, Leget, Lovica, Kalojoan, Simonida, Harsoević, Jerina, Nedjeljko, Lahan, Irena i Noga, kako se nalazi u Orbinija. Sada

* Historično pripovijedanje dosad ovršeno ima služiti, ne samo za stvari Dalmacije, nego i za susjednu Rašu i Srbiju, jer ih Don Mauro Orbini, pisac historije Slovena, tako ondje pripovijeda a to smiješano njim će se moći poslužiti ko ne bude zadovoljan onim što se kazalo, jer on opisuje stvari opširnije i podrobnije.

** Opis mjesta Dalmacije.

nam je takode jasno, zašto Kačić Kruma (Kruna), kralja bugarskoga, zove Orun. Ime toga kralja spominje Doglioni tri puta, i to dvaput u obliku Orunno, a jednom Erunno, primjećujući ujedno po Orbiniju, da ga Grci zovu Drunno (u Orbinija zapravo: Drune). Oblici Orunno i Erunno nijesu drugo doli štamparske griješke u Doglionija, kakovih ima sila u nazivima osobito slovinskim, i to naime Orunno mjesto Crunno, kako ga Orbini više puta piše i zove. Ali je Kačić slijepo vjerujući Doglioniju prisvojio taj krivi naziv i kralja Kruma okrstio Orun (v. Kačićevu pjesmu s. 99). Upravo se je čuditi, kako se mogao Kačić slijepo zavoditi za Doglionijem u pisanju vlastitih imena, kad je po samome smislu mogao opaziti, da su mnoga slovenska imena, koja su ispravno štampana u Orbinija, nakažena i iskrivljena u Doglionija.

Osim Orbinija i Doglionija Kačić je morao imati u rukama ili dajbudi u pameti i neke druge izvore pri izradivanju povijesti slovinske, ali se je njima posve malo okoristio. To se vidi odatle, što on nadomeće kakovu primjedbu o kojem vladaru ili vojvodi, koje nema ni u Doglionija ni u Orbinija. Tako kaže po nekom drugom vrelu za ugarskoga vojvodu Kisa, da ga drugi zovu Vladislav. O kralju Urošu Dragutinu pripominje, da on nije bio, kako neki govore, naj stariji sin kralju Stjepanu nego srednji. U izdanju od g. 1756. ne navodi godine, kad je koji kralj slovinski vladao, ali ih je g. 1759. nadodao po Vitezoviću. Smičiklas misli, da nije Kačić ni zavirio u kroniku popa Dukljanina, po kojoj je Orbini sastavio stariju povijest slovinsku, pače da je nije možda ni poznavao. Ali bi se po nekim znakovima moglo nagadati, da je i nju imao pred očima. Odmah na početku povijesti slovinske kaže za Totila, da ga zovu i Totio („od Totile oliti Totia", s. 26), a kronika dukljanska uprav zove sina Svevladova Totila, dok ga Orbini i Doglioni zovu Totio. Što je u povijedanju čisto Kačićevo, to je lako raspoznati. To su samo kratki, neznatni umeci, većinom isporedenja, koja odaju pjesničku žicu piščevu. Tako n. p. govoreći, kako su Totio i Ostroilo (s. 26) osvojili Ugarsku, nadodaje: „i zato kakono vrutci vodeni, kada sa svih strana udare, potapaju polja, sela i gradove, tako i ovi narod nagli, udarivši u ravnu Ungariju, svu je u malo dana

pritište, osvoji i pod oblast svoju podloži*, dok Orbini naprosto veli: venendo in Ungaria la soggiogarono,* a slično i Doglioni: occuparonsi l' Ungheria.**

Nameće nam se pitanje, što je Kačića moglo skloniti, da g. 1756. Orbinija nigdje ne spominje kao svoje vrelo, a g. 1759. ni Doglionija. On inače, kako je dobro poznato, svagdje točno navodi svoje izvore, samo za povijest slovinsku ne spominje g. 1756. u hrvatskom tekstu nikakova vrela, a g. 1749. ni u posveti. Njegovoj uopće točnosti u navođenju svojih vrela može služiti i ovo dokazom. U izdanju g. 1756 nalazi se pri kraju Razgovora komad suhoparne proze o junaštvu starih Primoraca i za nj kaže, da ga je sastavio po kronici fra Pavla Šilobada, koja se u rukopisu nalazi u makarskom manastiru, a samo da je malo nadometnuo iz svoje glave. Da istinu govori i u ovoj neznatnoj stvari, lako se je uvjeriti, netom se isporedi ta kronika priopćena od S. Zlatovića u XXI. knjizi Starina sa njegovim pripovijedanjem. O tomu se ne smije ni sumnjati, je li znao da je Doglioni crpao građu iz Orbinija, jer to sam Doglioni izrijekom veli još na jednom mjestu: et sono queste le parole formal di don Mario Orbini, Rauseo, nella sua descrittione del regno de' Slavi*** (s. 1005.). Kad je on to znao, šćega nije crpao građu iz prvoga izvora, već volio posegnuti za drugim? Na to bi se moglo možda odgovoriti, da mu je Doglioni prikladniji i naručniji bio, jer je kraći od Orbinija i jer je uprav glavnije i znamenitije probrao iz Orbinija, pa se Kačiću nije trebalo truditi oko probiranja. Ali to ne može da bude jedini razlog tako čudnom Kačićevu postupanju. On u posveti g. 1756. kaže, da je izvadio uopće svoj Razgovor iz Doglionija, ali to nije istina. Takovu njegovu postupanju držim, da je bio uzrokom, što sam već natuknuo u Nastavnom Vjesniku, u knj. XV., str. 29, strah i bojazan od mletačke vlade. On je znao dobro, što je zadesilo koju godinu prije fratra Grabovca, koji je takođe kao i Kačić pripadao franje-

* Došavši u Ugarsku podjarmiše je.

** Zapremiše Ugarsku.

*** I ovo su prave riječi Don Marija Orbinija, Dubrovčanina, u njegovu opisu Kraljevine Slovinske.

vačkoj provinciji presv. Otkupitelja u Dalmaciji, ali je služio kao vojnički kapelan za hrvatske konjanike smještene po mletačkim gradovima. Grabovac je štampao u Mlecima g. 1747. *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga.* U tomu se je djelu sastavljenu u prozi i poeziji bavio o koječemu: o povijesti cesara rimskih i carigradskih, o povijesti slovinskoj, naročito dalmatinskoj; o diobi crkava; o kreposnu i poštenu življenju itd. U to je djelo od preko 500 strana bio uvrstio i jednu već prije štampanu svoju pjesmu, u kojoj je preporučivao svojim zemljacima, u službi mletačkoj da čuvaju svoj jezik kao zenicu očiju i da ne pomeću svoje narodne nošnje. Premda je on štampao to djelo dopuštenjem svojih duhovnih starješina i odobrenjem reformatora padovanskih (riformatori dello studio di Padova), ipak ga je vlada mletačka na nečiji poticaj kao tobožnje buntovno i prevratno djelo zaplijenila, kad je već bilo doštampano. Jedva se je nekoliko primjeraka prokralo, koji dopriješe na naše strane, pa je stoga to djelo dan današnji rijetkost. Pisca njegova stražari obnoć odvukoše u tamnicu pod Olova. Istom nakon godine tamnovanja, kad je navukao na se neizlječivu bolest, smilovaše mu se, da može zamijeniti tamnicu pod Olovima sa mletačkim manastirom sv. Duha, u kojemu kao nedužna žrtva preminu g. 1750.* Bojeći se možda Kačić, da i njega isti udes ne zadesi, mislio je, da će izbjeći tomu, ako u posveti izjavi, da je za svoj Razgovor crpao građu iz pisca, koji je bio posve odan mletačkoj vladi i njezinim političkim ciljevima. Nije Doglioni bio na glasu samo sa svojega djela „Anfiteatro di Europa", već još više s drugoga, kojemu je natpis *„Compendio historico universale".*** Ovo je posljednje djelo pisac štampao četiri puta za svojega života. Tri je prva izdanja posvetio duždu mletačkomu Leonardu Donatu, a četvrto izdanje poslije duždeve smrti g. 1622. Nanni-ju, prokuratoru sv. Marka. Što je pisao o Slovenima prijatelj dužda mletačkoga, zagovaratelj mletačkoga gospodstva, to se je nadao i Kačić, da može bez

* S. Zlatović: Jedna narodna žrtva prošloga vieka („Nada", list za zabavu i pouku, g. 1883., s. 5-7).

** Opći historički nacrt.

neprilika („inoffenso pede", kako kaže u latinskoj posveti g. 1756.) turiti u svijet. Kad mu je Razgovor 1756. g. izišao na svijet bez prigovora mletačke vlade, tad mu nije više bilo potrebno, da ponavlja 1759. g. u posveti nešto, što nije istinito, pa stoga u tom izdanju ne spominje više Doglionija kao svoje jedino vrelo, ali ne navodi nigdje ni Orbinija, premda se je te godine njim još više okoristio nego 1756. g., jer je tada izmedu ostaloga štampao prvi put poskočnicu (Kačićev Razgovor, s. 4) po Orbiniju spjevanu.

Megju jablanima.

M. Dimitrijević — Mostar.

II.

Povijaju se jablani u zraku
I šume, šume u noćnoj tišini...
Lagano šturci cvile u daljini
Horizonat je u plavetnom mraku.

Na počinak su legle njive duge
I sklopile se nježne cvjetne krune;
Odasvuda se polja tamom pune
Uz n'jemu pjesmu neke čudne tuge...

Kô predosjećaj blage, mirne sreće
Svud pline miris ne znam s koje strane;
Dok uzdah noći jablane pokreće

I drhti duša, puna sjete sane.
Jablani šume i sve drugo spava
Mistikom noći duša iščezava.

Pripovijetka o djevojci bez ruka u našoj literaturi.

Frano Kulišić. — Dubrovnik.

— kraj —

U trećoj su versiji tri pripovijetke: *Carica sa zvijezdom na čelu*, iz Srbije ili Vojvodine, zabilježena u zbirci Atanasija Nikolića (Beograd), *Hadžijina kći*, iz Bihača u Bosni[1] i *Zvezdana* „u Dubici pribilježio od Blagoja Vrevića Mojica Hrvaćanin Srbenda". [2] Hadžijina kći sliči Carici sa zvijezdom na čelu; isti momenti, isti red. Ima razlika: npr. otac nije car, nego bogat čovjek, i dr.: Ne osijeku ruke, nego iskopaju oči. Zvjezdana je drukčija. Ove su tri pripovijetke jedna versija pripovijetke o djevojci bez ruka. I ova treća versija došla je u nas iz lerinske pripovijetke, koja je postala iz Manekine.

Četvrta versija ima dvije pripovijetke: *Bakarna koza* iz Srbije i *Pop iska da se ženi za dšćerja si*, iz Ohrida u Maćedoniji. Ova se versija razlikuje od književnih i drugih versija po intrigi protiv junakinje poslije njena nalaženja od strane carevića, dakle, po čem i *Carica sa zvezdom na čelu*.

U petoj versiji su *Boy čuva pravednoga*,[3] iz Bosne, i *Čestnata popska dšćerja*, iz Prilipa. One su veoma različne od dosadanjih. Nema rodoskvrne ljubavi oca prema kćeri, nego je ljubav drugih ljudi. Motiv je moralniji. Kao u trećoj i četvrtoj versiji nije izmjena pisama upotrijebljena kao intriga protiv junakinje poslije no rodi. Tu mjesto svekrve dolazi carev doglavnik, a mjesto promjene pisama, ljubav careva doglavnika prema junakinji.

Sad dolazi *drugi tip*, koji ima *tri versije*. Glavne su: versija Mirakula i versija Čudesa. *Zla maćeha*, koju smo

[1] v. Bosanska Vila, 1904. str. 90.
[2] v. Matica, 1868, str. 715.
[3] v. Bosanska Vila, 1887. str. 237.

odmah u početku saopštili, postala je iz prijevoda prve versije, iz Mirakula. U drugu versiju (Agapijeva čudesa) spadaju nekolike pripovijetke i pjesme, koje su postale iz prijevoda Agapijevih čudesa, a to srpske i bugarske. Srpske su dvije pripovijetke i jedna pjesma, a bugarske su dvije pripovijetke. *Srpske.* Pripovijetke *Bog ne zaboravlja pravih*, iz Srbije, i *Maćeha i pastorka*; pjesma: *Ženidba vezira Lazara. Bugarske: Marija prosnicata* i *Marija, carskata dščerja s otsječeni ruce.* Sve su iz Agapija.

Treća versija bi bila zasebna, ni iz Mirakula ni iz Čudesa, a to su *hrvatske: O grofovoj ženi i dici* i *Zločejsta maćejha*, za koje Popović misli, da su postale iz tirolskih.

*

Da se osvrnemo na polemiku izmedu gosp. Pavle Popovića i g. Svetislava Stefanovića, izazvanu Stefanovićevom nepovoljnom ocjenom o Popovićevu radu „o pripovijeci o djevojci bez ruka". U decembarskoj svesci beogradskog „Dela" oborio se g. Stefanović na Popovićev rad. Prva primjedba je bila netačna. Predbacio je naime Popoviću, da je kazao, e je *Manekine* naj potpuniji predstavnik pripovijetke o djevojci bez ruka, što ne odgovara nikako istini. I dalje zamjerke su ove vrsti. Popović nije odmah „lako" došao do zaključka da je lerinska pripovijetka postala iz Manekine, nego je po svuda prije tražio izvore, pa je tek onda došao do Manekine, kako smo prije izložili, i na Manekini se zadržao sa naučnom spremom sve dok je došao zaključku. Nego mi ne ćemo da nabrajamo Stefanovićeve prigovore i da ističemo njihovu neumjesnost; ali ćemo se osvrnuti na jedan koji zaslužuje pažnje. G. Stefanović, naime, zamjera g. Popoviću što nije lerinskoj pripovijeci tražio izvora u vizantiskoj književnosti. Na str. 410-411. kaže: „Junker u svojoj *Istoriji francuske književnosti* veli da je Bomanoar, pisac Manekine, imao pred sobom jedan engleski izvor ove pripovetke, čija je građa verovatno vizantinskog porekla i koja je u Srednjem Veku imala oko dvadeset raznih obrada. Ne bi li možda izvor srpskih Manekina valjalo pre dovoditi u vezu .. sa tim vizantiskim gradama? To je pitanje na koje g. Popović ostaje dužan odgovora. Jedini vi-

zantiski izvor koji on navodi za neke versije, jeste iz doba posle Bomanoara. A raniji?" — G. P. Popović u „Srp. Književ. Glasniku" br. 151. (XVIII. 9.) 1907. na str. 690. ovako odgovara na ovo: „Malo pre nije razumeo šta sam ja srpski rekao; sad će još manje razumeti šta Junker nemački kaže. Junker naime kaže: „Manekina ima za predmet jednu prvobitno vizantinsku temu koja je u *Srednjem Veku* imala na dvadeset različnih obrada"; pa čak i G. Stefanović lepo ponovi da je ta tema u *Srednjem Veku* imala pomenute obrade, ali ipak odnekud zamisli i shvati da se te obrade nalaze u *vizantinskoj* književnosti, a ne u opštoj *srednjevekovnoj*, pa onda mene pita što te vizantiske obrade nisam „dovodio u vezu" sa srpskim versijama. A kako ću ih dovoditi u vezu kad njih *nema?* Jer onih dvadeset obrada nisu vizantiske nego opšte srednjevekovne: francuske, engleske, nemačke, talijanske, katalanske itd. To se jasno vidi iz Junkera."

Dalje ne idemo. A ovoliko smo u našem pregledu o pripovijeci o djevojci bez ruka u našoj literaturi smatrali umjesnim i potrebnim osvrnuti se na polemiku Stefanović-Popović, koju je izazvala ocjena g. Stefanovića, koja u ostalom obiluje zamjerkama gore prikazane vrste.

*

Donosimo jednu lijepu versiju ove pripovijetke, koju nije ni g. Pavle Popović u svom radu spomenuo, a to je *čakavska* versija.[1] Ona glasi:

Popeljuha zavaljuha. Bil je jedan kralj i jako je lipo živel svojun ženun. Žena mu za ten jako oboleje i kad je videla, da njoj već ni pomoći, da njoj je na brzo umret, zazove svoga muža k sebe, pa mu reče: „Mužu moj dragi, ja ću ti umret, to san sigurna, a ti si još mlad i oženit ćeš se. Ovo ti j' moj prsten, a davajuć ti ga govorin: Prokljet bil, ako drugu zameš leh onu, koj bude ov prsten pristal." I kraljica umre. Kad kralj odžaloval, da k sebe dozvat se divojki z grada, da vidi, koj će prsten dobrostat; ale prsten nestoji nidnoj dobro. Sad on raspiše po sen svojen

[1] Narodne pripovietke i pjesme iz hrvatskoga primorja, pobilježio ih čakavštinom Fran Mikuličić. U Kraljevici, 1876.

kraljestvu, neka se gljeda, koj će divojke ta prsten pristat, ale po suda nenajde takove divojki. Sad je ostala leh kraljeva kćer, ka još ni provala prstena. Borme gredu i njoj provat. Kad tamo, njoj najbolje pristane. Sad ni druga, leh oženit kćer. Kćer se je na saki način otela te ženidbi oslobodit, ale kad je videla, da si načini nepomažu, reče svomu ocu, da te se oženit onput, kad njoj donese sunčene halji. Kralj otac reče, da će. Projde iskat sunčene halji i donese njoj je. Sad mu kćer reče, neka njoj kupi mesečeve halji. Opet projde kralj iskat i donese njoj mesečeve halji. „Još mi morate donest zvezdene halji", reče kćer ocu, pa ćemo se onput oženit." Kralj projde pa donese i zvezdene halji. Ča će sad kćer? Ča god reče ocu, se njoj učini i se njoj donese. Vidi, da već ni ča zatezat, a nikako se nebi rad za oca oženila. Sad dojde k njoj sunce, pa ju naputi, neka se one halji i sunčene i mesečne i zvezdene spravi na jednu škatulicu, za ten neka kupi jednu racu, pa ju neka klade va vodu i va svojoj kamare zapre, a ona neka pobigne ono jutro, kad bi se morala oženit. Kćer posluša sunce, zapre halji, kupi racu, klade ju va vodu i zapre va svojoj kamare, a ona projde ća. To jutro se se j' već spravilo za pir, se j' već obučeno, leh još čekaju nevesticu. Projdu do njeje kamari i naslišu, a kako je raca va vode pljuskala, misleli su, da se to nevestica pere i obučiva. Borme već bilo kasno, bilo toga čekanja dosti, pa su šli sami va kamaru, a kad opaze racu va vode, valje se domisle, ča je. Počeli ju i iskat, ale ki zna, kade j' već ona bila!

Nakon više vrimena dojde ona kodi petljarica obučena pred kraljev dvor — va drugen kraljestvu — i prosi, neka bi ju zeli na konak i ako njin je trebe kakova divica, da će ona služit. I zamu ju va dvor više z milosrja leh za službu i daju njoj mesta za kuton med popelon. Kraljev sin dojde jedanput na ognjišće, da zapali cigar. A ona nebudi lena, ponudi mu z zakuta ognja. On pak zame lopatu, pa ju udri po ruke i reče: „Ča ćeš ti mane davat ognja, popeljuho zavaljuho, tako blatna i nesnažna?" I projde, kad je cigar zapalil, ća. Na večer da kraljev sin bal i velo veselje. Za to čuje i popeljuha, pa zaprosi gospodari, da bi malo i nju pustili na bal, da vidi, kako će to bit. Borme ju puste. Ona se pak podmučeć obuče va

sunčene halji, ke je bila va škatulice sobun zela, i projde na bal. Kad ju je kraljev sin opazil, vas se zažari i porumeni i zaželi ju valje za ženu. Niš negovori, leh projde k njoj pa ju prosi, neka gre s njin tancat. Ona projde s njin tancat. Kad se tanac fini, pita ju on, da odkud je, a ona mu reče, da je z Lopatova grada. I ča bi z okon maknul, nje već nestane. Kraljev sin gljeda, obrnja se, ale nje ni nigder. On sad žalostan, ča je ona prošla, već ni otel z nidneu govorit i projde tako žalostan doma. Jutra dan dojde zamišljen opet na ognjišće, da zapali cigar, a pepeljuha mu ponudi opet ognja. „Ti popeljuho zavaljuho, kako mi moreš ti tako zamazana ponudit ognja?“ reče on, zame popečak pa ju udre š njin po prsteh i projde ča. Na večer je opet bil bal i veselje. Opet prosi popeljuha, neka ju puste na bal, da vidi, kako će to bit. Gospodari reku, neka gre, kad se lipo nazad povrne i mirno se tamo ponaša, kodi da je nebi bilo. Sad ona obuče mesečeve halji i dojde na salu i se se od nje zasvetli, a ona lipa da ćeš lipju! Opet kraljev sin zaprosi, neka gre s njin tancat. Tanac se fini, a on ju pita, da odkud je. „Ja san van, kad će te da znate, s Popeškova grada“. On se nekamo obrne, a ona pobigne doma, suče se s halj i obuče svoje siromašne. Kraljev sin opet jako žalostan, ča mu je divojka pobigla, i ni otel z nidnen govorit, leh valje projde spat. Jutro dan opet dojde onako žalostan zapalit cigar. Popeljuha mu opet ponudi ognja. „Ej popeljuho zavaljuho“, reče on, „san ti već tuliko put rekal, da mi nimaš ti ognja davat“! zame klješća, pa ju š njimi udre po prsteh. Opet je na večer bal. Popeljuha opet prosi, da bi ju pustili, da vidi, kako će bit. Oni ju puste, a ona se obuče sad va zvezdeni halji i dojde tako na salu. Kad je kraljev sin opazil, dojde valje sebe i razveseli se, da ju opet more videt, i odluči, da ju večeras neće z ruk pustit, da mu kakogod opet nepobigne. Tanca s njim i pita ju opet, odkud je, a ona mu reče, da je s Klješćeva grada. On ju se čuva i drži, da mu ne bi pobigla. „Pusti e me“, reče mu ona, „da rubac z žepa znamen.“ „Ale morate zet od mane ov prsten, pa ću vas onput pustit“, reče njoj on. Ona zame prsten, on ju malo pusti i nekamo leh oči obrne i nje već nestane bržje, leh bi z okon maknul. Kraljev sin opet žalostan, tužan, z nidnen

neće da govori, neće da ji i najzada oboli. Pita ljudi, znanci, prijatelji, kade j' ta Lopatov grad, raspišiva na se strani, da morda ki zna, ale nidan. Pita za Popeškovgrad, ni za njega nezna nidan. Pita za Klješćev grad, još manje. Sad je on počel zdvajat, još jače oboli. Oboli borme na smrt. Popeljuha je za se to znala, pa kad je sinu mat kuhala juhu, zlomi ona prsten na dvoje i klade ga polovicu va zdelicu, va koj mu mat juhu ponese. Na dnu zdelice najde on toga pol prstena. Sad se on razveseli i pita mater, ki je juhu kuhal. Ona mu reče, da ju j' sama kuhala. „A ki van je pomogal?" „Nidan!" „Ki j' bil blizu?" „Nidan". „Ma neki je moral bit blizu, recite mi, sakako mi morete povedat, aš od toga zavisi moje zdravje ale smrt." „Ma nidnoga ni bilo blizu", reče mu mat, „leh ča popeljuha za kuton." „Ako ni nidnoga bilo blizu leh ona, to zovite nju, neka simo dojde." Mat projde va kuhinju, pa reče popeljuhe, da ju sin zove. Sad se ona obuče va sunčene halji i zasvetli kodi sunce — takove divojki ni po sen široken svitu bilo. Dojde gore k sinu, a njemu valje on čas bilo bolje. On ju pita, kako je to došla za popeljuhu simo, kako se j' to pretvarat mogla i tako naprvo. Ona mu sad se poveje, kako se j' š njun i z ocen njejen dogodilo, kako j' od oca pobigla — na bal došla, kako ju j' on z lopatun udril, a zato ona rekla, kad ju j' na balu pital, od kud je, da j' z Lopatova grada i se drugo. Kad mu je se to na tanko povedala, prosi ju on za oprošćenje. Ona mu se oprosti a on ozdravi i ožene se. Pa kakov je to bil pir tamo! Ni tičjega mleka ni njin falilo, zato i sad ljudi žele, da bi se ono vrime povrnulo.

*

Ova lijepa versija ima motive: zaljubljenje oca i bijeg kćeri, motiv o sječenju ruka nema, ali je kao pepeljuga od careva sina bila *udarana po rukama* kad mu je htjela da pripali cigar; nema nikakve promjene pisama kako u drugim versijama, ni proganjanja maćehina, dočim ima jednu vrstu spoznanja, ne sa ocem, već sa kraljevim sinom, i to *po prstenu* i u *drugom kraljevstvu*. Na kraju je vjenčanje, — radost i veselje. Mi ovu fragmentarnu versiju ubrajamo u *drugu* versiju k „Carevoj kćeri i ovci". U ovoj je versiji istaknuti ove lijepe

i karakteristične momente: kušanje prstena, prsten na kćerinoj ruci, ucjene kćeri, koje postavlja ocu za vjenčanje, kao npr. nabavljenje sunčevih, mjesečevih i zvjezdanih haljina, način bijega, ples kod kraljeva sina itd.

Pri sastavljanju jednog idealnog tipa pripovijetke o djevojci bez ruka mislimo, da se ova čakavska versija ne bi nikako smjela mimoići radi njenih mnogih lijepih i finih momenata, koji osim poetske strane imaju i mitskog značenja.

Ćosu.

Ako Coso štogod znade,
Gojku haran bit imade. —
Al načelnik kad ispane,
Za mrtve se brinut stane;
Pa iz groba, i bez: prosti!
Ocu Gojka, baca kosti.
Kad je Ćoso taj valjanac,
Boj se jest, „Amerikanac".

Harambi.*

Što si na me ljut, Haramba,
K'o afrički gdje Wakamba?
Zar se bojiš velim tebi?
Da, tek takim. A ko ne bi!
To poznato biti ima,
Čoče, „Amerikancima".

A. Murat.

---

* Zovem ga „Haramba", jer im je ta riječ vazda na ustima.

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

(наставак)

Љубомир Нер. Влачић.

Три ћери п. витеза Јована Синобада, које су се послије очеве смрти поудале, подносе 21/4 1731. (A. M. 21/4 1731, S. M. f. 960) молбу на дужда, да он својим владалачким писмом потврди њима и осморици њихових синовâ уживање и оних земаљâ, које не би биле од републике дароване, али које је отац њихов уживао, пошто их је поквасио крвљу својом, обранивши их сабљом и животом својим противу продирања Туракâ. Дужд молбу ову доставља Savi-ма, а ови предају исту ген. проведитору на извјешће. Проведитор Зорзи Гримани писмом 29/8 1733. позиваше на саслушај доктора адвоката Фанфоњу, заступника Кондасије, Василије и Тодоре, ћерîи п. витеза Јована и д.ра Остоју Лаура, заступника сердара Јакова и Анастасије удовице п. сердара Андрије. Фанфоња тражи: 1. да све инвестиције, које су учињене од ген. проведитора наиме п. Јована, имају припасти јединим нашљедницима његовим тримâ ћерима, пошто иста добра не могу уживати ни странске особе, а ни родбина од побочне лозе. 2. да од имања пок. витеза Јована и п. сердара Андрије, брата поменутих сестарâ, које самовољно уздржи сердар Јаков и Анастасија удова п. Андрије, буду одијељене прћије, које им припадају, или законити њихов дио, или да исто имање буде подијељено у четири дијела. — Остоја пак наводи: 1, да су ћери п. Јована биле дотисане од оца и од брата, а да је п. сердар Андрија тестаментом оставио имање Јакову и 2, да и све земље, које је држава даровала, припадају Јакову као старјешини куће Синобадове. — Проведитор пресуђује, да све инвестиције п. Јована имају припасти трима ћерима, као његовим јединим насљедницима, који су у животу; што се пак тиче властитих добарâ очевих, одређује, да сестре прикажу своје списе компетентним форумима. — По-

што је пресуда ова одобрена била од Вијећа 40.торице, Гримани одлуком 5/6 1735. (A. 3. l. V., c. 235-6) наређује јавном вјештаку Петру Cigni-y, да поће у Книнско Поље, Косово, Врлику и у друга мјеста предлагати колико има инвестисаних а колико неинвестисаних земаљâ, којима управља Јаков, и које су врсте и величине. Савремено издаје проведитору книнскоме напутке, да буде при руци Cigni-y и потписивању и премјеривању земаља, да се све земље, које се нађу у тапијама, предаду на уживање трима ћерима п. витеза Јована, а остале земље да се такођер тачно премјере и попишу и о томе тачан извјештај да се поднесе власти ради даље одлуке. Пристанком странакâ на мјесто вјештаку Cigni-y повјерава се ова радња Филипу Defratteo.

Генер. проведитор подноси под 3/9 1735. о своме раду извјеше Дужду: Јован Синобад бијаше користан Држави и Дужду колико својом службом у мирно и у ратно доба, толико и управљањем народом простране Книнске Крајине. Он и његова фамилија били су награђени и титулама и инвестицијама земаља, које су по смрти његовој уступљени његовим насљедницима и баштиницама. Пошто су ови разгранати, премда сачињавају једну фамилију са много чељади, насљеднице и ћери Јованове есу ове три сестре, што подносе молбу, а насљедницима хтјеле би бити и све оне мушке особе, које су рођене од крви браговљеве и одржавају кољено исте куће. По смрти Јовановој ћери његове поудале су се и присвојиле насљедство очево, искључивши од дијела своје рођаке, а то усљед поведене парнице, која је довршена у прилог њих сестарâ. Јакоб скупа са осталом родбином, која потиче од побочне лозе куће Синобадâ, поднио бијаше противу тога ријешења уток на Савјет 40.торице, који је потврдио прву пресуду изјавивши, да су поменуте сестре способне за насљедство и за уживања земаљâ, дарованих п. Јовану од мојих предшасника: проведитора далматинских. Пресуда је одмах извршена у реду од једнога вјештака. Али, како из приложеног извида вјештака проистиче, пронашло се је, да међу добрима дарованим п. Јовану у подручју Книна и Врлике, има 250 канапâ више, него што доказују исте тапије. Пошто ове земље припадају без сумње државном власништву, те су зависне од одредаба Ваше Прејасности, за то поменуте сестре обратиле су се Приестољу молбом, да им се ради заслуга њихова оца дарују сви они

комади земаља, које би се пронашли преко инвестиција, а које је уживала њихова фамилија. Одазивљући се позиву молим, да ми буде дозвољено, да извијестим и о ономе, што је мало прије молио сердар Јаков, старјешина велике фамилије Синобадâ. Овај је био изјавио, да по пресуди на корист трију сестара његова кућа, која броји 24 особе, много је оштећена, јер лишена сваког доказа државне милости, ма да је увијек стајала на челу Морлакâ и била обасипана доброчинствима владаревим. За то молио је, да се Република смилује и уважи његову молбу, те пружи средстава за издржавање многобројне фамилије. Пошто се находи 251 канап земаљâ одвише, на која не могу имати права поменуте сестре, нека Република дарује исте толиким невиним особама, што ту фамилију сачињавају. Ја са своје стране напомињем Прејасном Принципу, да она породица ужива плату од самих 20 дуката мјесечно, а то је веома малена припомоћ за издржавање оне многобројне фамилије. Био је обичај да Држава удијели поглавицама ових крајина неки виши дио земаља преко броја одређеног осталим поданицима, а то због тога, да они у очима граничара задобију поштовање, а и за то да као управитељи народа не би били присиљени на отимачине и дерачине.

Млетачки Сенат прими горњи извјештај под 27/10 1735. (A. M., S. M. f. 960) и обзнањује далматинског проведитора о налогу дуждевом од 14/10 (A. 3., l. I. c. 50), да се има дозначити 251 канап земаља сердару Јакову, који је негда био заслужан у рату, а сада у преговорима мира, те је старјешина велике куће пошто су рођакиње његове, ћери п. Јована, опскрбљене дарованим им земљама. — Проведитор Данијел Долфин декретом 12/4 1736. извршује наредбу Дуждеву и Сенатску те даје Јакову 251 канап земље, а трима сестрама сувише 60 канапâ и кућу у Книнскоме Пољу.

Још прије него ли је издана горња одлука Сенатска, Јаков обраћа се ген. проведитору, да му — обзиром што је по одлуци Савјета 40 морао повратити ћерима п. Јована земље — дарује неке земље у селу Ријанима и код ријеке Бутижнице. Проведитор декретом 27/9 1735 (A. 3., l, I. c. 479) уступи Јакову привремено тражене земље обзиром на његову многобројну породицу. — На другу молбу Јаковљеву проведитор Зорзи Гримани уступи му одлуком 18/10 1735. (A. 3., l. I, c. 504) на трајни ливел два млина, који су некада припадали браћи Драганићима.

Јаков присвојио бијаше неке земље и куће поменуте у инвестицији 1691., које су по пресуди Савјета 40 припале трима ћерима п. Јована. Ове преко одвјетника поднесоше на проведитора тужбу противу Јакова. Данијел Долфин IV. пресудом 6/4 1736. А. З., l. II, c. 262) наређује проведитору книнском, да присили сердара Јакова, да напусти присвојене куће и земље и исплати лира 164·13 у име парничких трошкова.

На односну молбу Долфин одлуком 16/3 1737. уступа Јакову на привремено уживање осам кампа земље на главици Челића код цркве св. Ђурђа и два кампа неплодне земље испод брда Спаса за пашу његове стоке.

Јаков по смрти својој (1749) оставио је за собом синове: Андрију и Јосипа и још трећега сина, за чије име не могосмо сазнати.

2. Андрија.

По смрти сердара Јакова — на односну прошњу — одлуком 29/5 1749. (А. З., l. V., c. 20-21) именован бијаше од Синдаката и Инквизиторијата старији син његов Андрија. Али пошто је Андрија био још малољетна, до пунољетства његова привремено имао га је замијенути у тој служби рођак његов *tenente riformato* Francesco Busi-Sinobad. Под истим надневком одређује се вице-сердару Франћеску половина плате, коју је уживао п. Јаков, а друга половина фамилији Синобадовој. На молбу Франћескову Дужд Петар Гримани одлуком 13/4 1750. (А. З. l. II. c. 12) преко Синдика Инквизитора обзнањује истога, да му Сенат дозвољује, да се може натјецати на сва упражњена мјеста, на која би имао право натјецати се према годинама службе, и да може примати плату у оној сатнији, којој припада, али у овом случају уз губитак половице плате, одређене му као вице-сердару.

Кад је Андрија постао пунољетним, ген. проведитор Франћеско Гримани декретом 1/10 1754. (А. З. l. IV. c. 117), управљеним проведитору книнском, ослобођава истога од туторства рођака Франћиска, прогласујући га активним сердаром Книнске Крајине.

Петар Микијељ, ген. проведитор, одлуком 6/3 1765. (А. З. l. I., c. 191.) на поднесену молбу — дарива сердару Андрији на Љупчу код Книна четири кампа земље, која је припадала изумрлој породици Јована Дучића.

Андрија је умр'о 1774. г. оставивши за собом синове: Гаетана и Јакова.

Zaglavak o ĐENEVRIJI Dum Mata Vodopića.

Piše D. V. Medini.

U martu ove godine primio sam bio od „nekolicine pretplatnika" „Srđa" dopisnicu, kojom me mole da im javim, pa bilo i u „Srđu", je li svršena pripovijetka „Đenevrija", koju sam ja uredio, jer da im se čini „da nije moguće da je onako zaglavak."

Pravo rekoše gospoda dopisnici, kojim danas i ako malo kasno odgovaram: pripovjetka svršena nije, ono što je od nje izašlo u „Srđu" to je sve što je blagopokojni Vodopić u predmetu napisao. Što je i kako je s tom novelom ja sam opširnije bio iznio u „Crvenoj Hrvatskoj", a i „Srđ" je u uvodu bio kazao koliko je dosta, pa ne cijenim da mi trebuje sve ponavljati.

S „Đenevrijom" dogodilo se od prilike isto što i s „Marijom Konavôkom", s razlikom, da je „Marija Kon." još za živa pokojnog biskupa-pisca bilo moguće ispunit i svršit, a „Đenevriju" bilo je sasvim teško, gotovo nemoguće, ma koliko sam se ja za to za više godina mučio. U zadnje vrijeme priložio je bio za to svoje živo nastojanje vele cijenjeni urednik ovoga lista, gospodin profesor Vučetić; ispitivali smo obojica tamo amo u Dubrovniku, navlastito u Pilama, ne bi li nam uspjelo sakupit neke potrebite podatke, da se pripovijest bude mogla svršit, ali na žalost nije nam uspjelo. Kroz vrijeme od 80 godina u Dubrovniku sila se toga promijenilo. Stare neke osobe koje bi možda mogle bile znati što kazat o glavnim licima, te se prepliću u onoj pripovijesti, već su pomrle. Od starih ljudi i žena u Pilama možda još žive jedan ili dvojica da se nešto spominju.* Osobito glede glavne osobe u pripovijesti,

* Navlaš gospodin Đorđe Jakšić, starac, koji je već od rane mladosti živio na Pilama.

Jele Marinove, ne mogosmo ni ja ni prof. Vučetić ništa pozitivna obaznati. Meni je jedno čeljade kazalo da je čulo još u djetinstvu od svoje majke spominjati „Jelu Marinovu", ali dalje ništa. O dvjema sestrama, Kati i Artemisiji, prozvanim „Đokinicam", koje u pripovijesti igraju sasvim nuzgrednu ulogu, a koje su bile susjede Jele i Marijane, ima i sada živih osoba, te ih se spominju. Nalazile su se s kućom na Pilama, a bavile su se „krojeći paletune" i „fatigajući abite". Kate je bila djevojka visoka i lijepa, radila je i u Tabakariji, pa se zaplela u ljubavne sveze s Nikom Bede, meštrom iz Tabakarije, a poslije se udala za Miha Dendera, bijeljara u Primorju. Po podacima crpljenim iz knjiga vjenčanih i umrlih parokije sv. Andrije na Pilama, Kate i Artemisija bile su kćeri Ivana Messi-a, sansara iz Skadra, a mati im je bila iz Erćegnovoga. Kate se vjenčala za rečenog Dendera g. 1847, te je s njim imala jedno dijete, koje je umrlo, a do malo umrla i majka (g. 1848). Kasnije se isti Dender privjenčao za Artemisiju, sestru pokojne mu žene, koja je umrla god. 1860. Majka pomenutih dvaju sestara zvala se je „Angela Fontana", što se slaže s pripovijesti, u kojoj je ona poznata pod imenom „Anđula Đokina". Po onome što sam čuo kazivat, Kate i Artemisija stale su iz početka dobro na kući; Artemisija osobito gospodski se držala, susjedstvo se u nje kupilo na posijelo, a bila je vrsna navlaš u igranju na karata. Kasnije spanule su u veliko siromaštvo, gotovo prosile ko će im dati komad kruha.

U pripovijesti se javlja markantna ličnost Pera Đoke, koji je opisan kao tip „pilarskog lera". On, po pripovijesti, bio je brat Kate i Artemisije. Nu, čudnovato, o njemu se sada niko više ništa ne spominje. Sva naša ispitivanja u tome pogledu nijesu dovela do nikakva rezultata, pa se od sebe nameće pitanje, da li je on baš bio realna ili, poput Vlaha i Orsata, samo umišljena osoba.

Nek ipak niko ne cijeni, ako su neka imena umišljena, da je za to i sam događaj izmišljen. Ličnost Vlaha, obijesnog mladog vlasteličića, koji prestupajući vlasteoske kućne predaje, stupa u ljubavne sveze s jednom prostom pučkom kćeri, Jelom Marinovom, tom krasnom ali sirotom djevojkom; prizor utapanja one neke „škatule" u more ispod Lovrijenca; nastojanje

ponosnog i plemenitog Orsata da suzbije Vlahovu pustopašnost, da stvar prikrije i providi dobru glasu Jele sirotice; zadijevanje „fuštara" Marka Turka okolo Marijane, Jeline sestre, kao i svi oni onako majstorski opisani „fuštarski" sastanci u krčmi Marka Brainovića — to sve ima historičnu podlogu, i pisac ima bit bio o svemu dobro obaviješten, premda držim da se ne varam ako kažem, da su u pripovijesti neke uloge zamijenjene.

Tu navlastito čini mi se da je zamijenjena historična uloga Kate Messi, rečene Đokinice, s umišljenom ulogom Jele Marinove. Valjda je to pisac iz delikatnosti učinio, pokle u vrijeme kad je pripovijest pisao, Artemisija Đokinica možda je još živa bila ili svakako od nedavno umrla, ali je stvar vjerojatna sa dva razloga: prvo jer lični opis Kate Đokinice i povjest njezina u glavnom odgovara opisu što nam ga pisac donosi o Jeli Marinovoj; a drugo jer je mučno vjerovat, kad bi Jele Marinova bila baš historička a ne umišljena ličnost, da nam se ne bi o njoj bila kakva uspomena sačuvala barem kod onih malobrojnih osoba još živih, koje se inače sestara „Đokinicâ" jako dobro spominju, a te su, stojeći na pripovijesti, bile Jeline susjede i ne vele starije od njih u godinama. Što mi je pak jedno čeljade kazalo da je u djetinstvu čulo od svoje majke spominjat „Jelu Marinovu", ne ću da rečem da nije može bit opstojala koja ženska glava te se tako zvala; nu moguće da se je pisac pripovijesti tim imenom poslužio baš da prešuti pravo ime glavnog lica u svojoj noveli, a istodobno da, zamjenjujući ulogu Nika Bede, meštra iz Tabakarije, s ulogom Vlaha vlasteličića, koja uloga nije nipošto nevjerojatna, i ako ne možda u onom nego u kojem drugom slučaju — zaplete svoju pripovijest tako da mu bude moguće opisati vas dubrovački život, i pučki i vlasteoski, u svim njegovim raznoličnim pojavama.

Marko Turko historična je osoba, kao što su i njegovi „fuštari": Šipin, Erkole, Herak i drugi. O Marku Turku zna se da je bio „odrti fuštar", te se bavio „kontrobandom" i kupljenjem kostî i krpina. Gospari Baldo Đivović i Baldo Kosić kazivali su mi da ga se kao kroz san spominju. O njemu je ostala u Dubrovniku riječ: *„Marco piglia Turco, Turco piglia Marco"*. Kojom je svrhom svršio ne zna se tačno. Po riječi

gospara Balda Đivovića i drugih regbi da se je slomio niza stijene prenoseći svoju kuplješinu u pećinu iza grada.

Kako je poznato, pripovijest je prekinuta na prizoru između Jele i Marijane, kad je ova zadnja istâgla iz sestrinijeh usta onu kobnu ispovijest. Premda bi ko po tome mogao pomislit da smo blizu riješenju zapletaja, ipak mi se čini, da nije tako. Više pitanja ostaje neriješeno. Prvo kojim je načinom Orsatu uspjelo da sačuva u javnosti dobar glas Jele Marinove, i na što su dovela njegova dogovaranja u tu svrhu učinjena s mladićem Perom Đokom, Jelinim susjedom. Drugo: kako i na koji način isposlovao je Pero Đoka da se Marija oslobodi nasrtaja Marka Turka. Po samoj pripovijesti vidi se da je za to bio dogovor između Pere i gradskijeh „fuštara", nu kako je pak stvar od njih provedena bila da se „Turku dođe vrha", mučno je pogodit, van ako se uzme da su mu navlaš podmetnuli štogod da se slomije s pećine, ili ga obnoć zatjerali, pa se on u nevidjelu sam slomio. Za tim pitanja: kako je svršila Jele, kako Marijana, što je slijedilo s Orsatom, što s Vlahom, što s Perom Đokom? Sva ta pitanja ostaju neriješena. Iskreno ću kazat: kad bi se radilo o jednoj pripovijesti sasvim izmišljenoj, gdje bi i osobe i stvari bila stvorila sama mašta piščeva, moglo bi se nadomjestit fantasiju fantazijom, te svršit pripovijest kako se bolje može. Nu pokle se radi o historičnoj noveli, u kojoj onaj te bi ju namjeravao svršit ne može već da ima slobodna poleta, nego je vezan na ono što je tuđa glava već zaprela i dobrim dijelom ôprela, držim da se ne bi isplatila muka koja bi se za to, uložila, sve i kad bi nam bili pri ruci podaci za to što na žalost nijesu.

S toga red je bilo ostavit pripovijest nesvršenu, te štampat od nje ono što se je po smrti piščevoj našlo i onako kako se je našlo, a što je za nas jednako znamenito, jer nam mal da ne svako poglavlje „Đenevrije" o sebi prikazuje koju živu sliku dubrovačkog života i običajâ u doba promjene političkih prilika nakon pada republike.

Dokazom da je namjera pokojnog Vodopića bila da se u „Đenevriji" zapaše opisivanjem daljega, i da u pripovijesti manjka još dosta toga što je mogao samo pisac savremenik znati i opisati, neka služi jedna bilješka što sam je u rukopisu

našao, po kojoj se može zaključiti da je on namjeravao još posebno jedno poglavlje posvetiti opisu dubrovačkijeh „kolenada", ali nije dotekao. Na jednom komadiću papira našo sam njegovom rukom napisanu staru dubrovačku kolendarsku pjesmu, kako se je u ono doba pjevala, koju ću ovdje donijeti da se vide razike u toj pjesmici između onda i sada:

„Došli smo vas kolendati,
Vaš'jem dvorim fale dati.
U našega gospara prid dvore
Pjevajmo, braćo, do zore.
Visoki su ovi dvori,
Pod njima su zlatni tori.
U našega gospara, *i ost.*
(Ponavlja se pripjev.)
A u njima golubica
Naša dobra domaćica.
U našega . . .
Gosparu će ona r'jeti
Da mi n'jesmo baš prokleti.
U našega . . .
Da smo pravi kolendari,
Dubrovački leri stari.
U našega . . .
Pak mi vele ne iskamo,
Od mala se kontentamo.
U našega . . .
Malo smokav' i oraha,
Er nam bura špaz'jem maha.
U našega . . .
I mantale i priklicu,
Paka uz to i kapljicu.
U našega . . .
Er sve dobro s nami biće,
Samo da se zubim miče.
U našega . . .
Ne bude li paka ništa,
Er su tvrda baš godišta.
U našega . . .
Tad nam dajte staru užancu,
Kolendarsku svu ufancu.
U našega . . .
Zamotajte u knjižicu,
I bacite niz ulicu; U našega itd.
Il karantan il dva dnâra,
Kako vam se bolje uspâra. U našega itd.

MIHO PRACAT * * * * * *

naj veći dubrovački bogataš i dobrotvor.

(svrha isp. br. 19) piše **A. Vučetić.**

Izvan dokaza što je u svom pismu M. p. O. Augustin Pavlić donio, da je Pracat ukopan u Maloj braći, imamo i drugi dokaz u knjizi reformacija vijeća umoljenika, u jednoj odluci od ponedjenika 13. avgusta 1607., u kojoj je, radeći se o počasti goda za pokojnika sa strane republike, rečeno izmedu ostalog: „ . . . . . u crkvi sv. Frana, u kojoj je ukopan rečeni gospodin Miho" („in ecclesia sancti Francisci, in qua dictus dominus Michael fuit sepultus"). Ovdje je riječ „ecclesia" uzeta kao *pars pro toto*, to jest cijeli manastirski prostor, jer je, po navedenim knjigama manastirskim, Pracat ukopan u klaustru pred voštarnicom.

*

Sad nam ostaje da dokažemo, da je Miho Pracat bio naj veći dubrovački dobrotvor i bogataš.

Još se za života ugledao u primjer kapetana Vinkentija Skočibuhe, svojte Vicine, i postade dobrotvorom. Ali testamentom kao naj veći dubrovački bogataš pokaže se i naj većim dobrotvorom, jer nemajući i onako svog poroda, odredi mal ne sve svoje ogromno imanje u dobrotvorne svrhe, a što je naj znamenitije, postade naj većim dobrotvorom svoje mile otadžbine, dubrovačke republike.

Da je bio velik bogataš, proizlazi iz ovoga. Imao je hiljadu dionica ili uložaka na javnom dugu u Genovi, što je samo vrijedilo nadasve, ako se usporedi ondašnja vrijednost novca sa sadašnjom, više milijuna kruna; imao je okrom toga 36 loka ili uložaka u Rimu, imao je uloženo više tisuća u javnim prihodima u Napulju, imao je gotova novca u svojim blagajnama, imao je mnogo karata u više brodova, imao je na Lopudu i u Dubrovniku petnaest kuća, a neke sa vrtovima, imao je baština i kmeta u Majkovima, u Banji, u Mravincu i u Dolima; imao

je novca na dugu, založena zlata, trgovine i truba platna i mnogo pokućstva u svim svojim kućama. Po svemu se tome dakle vidi, da je bio veliki bogataš.

Da je Miho Pracat postao takim dobrotvorom nema se samo pripisati izgledu Skočibusinu nego i djelovanju općega duha starih Dubrovčana, jer su svi oni, od plemića do naj poniznijeg kmeta, od bogataša do naj siromašnijeg prosjaka, ljubili Dubrovnik, svi su bili njemu odani, svi su bili spravni na svaku žrtvu za otadžbinu dubrovačku, svi koji su mogli zavještali su znatne svote u dobrotvorne svrhe. Ali izmedu svih odvaja daleko Miho Pracat, koji pošto je hrabro po morima za mnogo godina vio dubrovačku zastavu, po Španji, Italiji i Levantu stekao veliko bogatstvo i u Dubrovniku ga umnožio. ostavi republici naj veći dio svog imanja, to jest, kako već kazasmo, više milijuna. Iznos, koji je ostavio republici, bio je od sto hiljada *genuina*, ili po drugim dvije stotine tisuća, koje je imao na javnom dugu u Genovi *(monti di S. Giorgio a Genova)*. Taj je iznos bio razdijeljen u već napomenutih tisuću dionica ili *loka*. Po tome je svaka dionica vrijedila stotinu ili dvije stotine genuina, što bi sada bilo, kako rekosmo, nekoliko milijuna kruna. Ta je glavnica imala ostati za uvijeke netaknuta a na korist republike iza udadbe ili smrti žene mu Vice. Da je bila hiljada tih dionica ili loka u Sv. Đurdu u Genovi, sam Pracat kaže izričito u svom četvrtom prilošku od 20. maja 1602. ovako: „Izjavljujem da moji prihodi, što ih imam u Genovi od hiljadu uložaka u sv. Đurđa i ..... nipošto se ne prodadu" („Dichiaro che le mie entrate che ho in Genova di mille lochi in S. Giorgio e ..... non si possa fare alcuna vendita").

On je ovako odredio u svom testamentu o ovoj velikoj glavnici: „Nakon njene smrti (t. j. žene mu Vice) ili prije, ako se udade, ostavljam prihode svijeh rečenijeh uložaka u Genovi svaku godinu na vijeke Prejasnoj Dubrovačkoj Gospodi u pomoć Republike: ali glavnica uvijek da bude na mjestu". („Dopo la morte della quale mia consorte, o prima, caso che ella si rimaritasse = lasso l' entrata di tutti li detti luoghi in Genova, ogni anno in perpetuo all' Illustrissima Signoria di Ragusa in ajuto della Republica, restando sempre fermo il capitale".

*

Pa nije samo svoj veliki novac u Genovi ostavio u dobrotvorne svrhe, nego i drugo svoje imanje. Ovdje treba da istaknem, da njemu i drugim starim Dubrovčanima nije Dubrovnik bio samo zavičaj, nego mila i slavna otadžbina; on se, i svi stari Dubrovčani, ponosio da pripada političkoj narodnosti dubrovačkoj: *nazione ragusea* i nju izričito napominje u svom testamentu ostavljajući znatan dio svog imetka za otkupljivanje robova ove dubrovačke narodnosti iz ruka nevjerničkih. I uprav ostavi svoju stojnu kuću u gradu kod sv. Vida, gdje je umro, kuću na Prijekome, i sedam kuća na Lopudu, od kojih jednu s vrtom i kulom i susjednim pomješćem i zemlje i kmete u Mravincima, Majkovima i Banji za rečeno otkupljivanje i to iza smrti svoje žene Vice i Vicka i Miha Balaka i njihovih muških i ženskih potomaka i naredi da se sve to dava u najam i da se iz prihoda otkupljuju robovi iz muslimanskih ruka i u testamentu ovako kaže: „Od najma što dobiju da razdijele za otkup robova dubrovačke narodnosti" („che debbano distribuire nel riscatto degli schiavi della nazione Ragusea").

I ako je ovo ponešto preinačio svojim priloškom od 20. maja 1602., ipak je sve isto imanje ostavio za oslobođenje robova iz grada i dubrovačkog *teritorija*, nadasve Lopudana.

Prihode u Napulju poviše grada i kraljevske carine ostavi bratstvu Gospe od Šunja na Lopudu nalogom da svake god. troši 98 škuda u razne svrhe a ostalo upotrebi za otkupljivanje robova.

Svi njegovi novci, ako ih nije odredio u druge svrhe, te se nađu iza njegove smrti u blagajnama mu u Dubrovniku i u kojemu drago mjestu na svijetu, u njegovu brodu i u karatima brodova i u trgovini, moradoše se po njegovoj posljednoj volji upotrebiti također za oslobođenje robova dubrovačke narodnosti, ali da se ima dati prednost njegovoj rodbini do 4. stepena. Ovo je samo stranom preinačio priloškom od 19. aprila 1606., jer je odredio da novci u njegovim blagajnama, koji nijesu određeni u druge svrhe, imadu se upotrebiti za otkupljenje robova, ako su samo „naše narodnosti", a nadasve Lopuđana, koji će imati prednost; a samo kad ne bi bilo Lopuđana, ili uopće Dubrovčana, da mogu bit otkupljeni i robovi druge narodnosti; slično odredi i s pokretninama i nepokretninama, o kojim nebi bio naložio ništa.

Kako se vidi, on je za otkupljivanje robova ostavio znatnog imanja, to jest devet svojih kuća, mal ne sve baštine ili zemlje s kmetima, dobar dio prihoda iz Napulja i drugih glavnica i novaca.

*

Miho Pracat ostavi druge djelove svog imetka u druge javne dobrotvorne svrhe. Vidjeli smo da je imao novaca uloženih u javnim zavodima ne samo u Genovi i Napulju, nego i u Rimu. U Rimu je imao prije smrti 36 loka. Od te glavnice ostavio je 18 loka u korist bonice „Domus Christi", sada pokrajinske bonice u Dubrovniku.

Bogataš osvrnuo se i na siromašne seljake i na svoje kmetove. Odredio je da kmetovima budu oprošteni zajmovi, koje im je bio dao za života.

Prihod zemalja u Dolima, iza smrti žene mu Vice, odredi za siromahe na Lopudu a dade prednost svojim siromašnim srodnicima. Dobit od $6^1/_2\%$ na dvije tisuće dukata glavnice poviše carine na vino u Napulju da ima biti ovako razdijeljena između siromaha: polovina, dakle 65 dukata na godinu, za siromahe na Dančama u Dubrovniku, četvrtina za siromahe Luke šipanjske, ali da imadu imati prednost siromašni rođaci Mihove žene, a četvrtina za siromahe na Kalamoti, ali da imadu imati prednost siromašni Mihovi srodnici do 4 stepena.

Kalamoćane oslobodi plaćanja 30 dukata godišnjih svom župniku u ime svoje plate, jer naredi bratstvu Gospe od Šunja na Lopudu da za njih plaća taj iznos iz prihoda Napuljskog. Jednako odredi za Šipanjane glede iznosa od 20 godišnjih dukata kao plate njihovu župniku.

Ostavljajući ženi Vici da uživa mnogo od njegova imanja do smrti, obduži je da ono što joj preostane od dohodaka, dijeli svake godine siromasima.

Dug Facende ostavi bratstvu Gospe od Šunja pod uvjet da ga razdijeli između siromaha na Lopudu.

*

Miho je Pracat učinio također mnogo različitih zapisa u svojem testamentu u pobožne svrhe; za duše svojih mrtvih i

za svoju; ostavio popovima, fratrima i crkvama u različite svrhe. Jedna je od naj znatnijih ostavštinu te vrsti polovina glavnice što je imao u Rimu, to jest 18 loka na korist popova Gospe Velike u Dubrovniku; mnogo je ostavio i za bratstvo, nadasve na Lopudu. U posljednjem pak usmenom prilošku, što je učinio jula mjeseca 1607. malo dana prije svoje smrti, ostavio je tri tisuće dukata što je imao u Rimu kod Aleksandra Ruspoli, polovinu popovima Gospe Velike a polovinu bratstvu sv. Roka u Dubrovniku. Ali senat dubrovački uništi ovaj priložak, pošto po svoj prilici ne bješe zakonit. Iz ovih ostavština u bogoljubne svrhe pojavlja se velika i izvanredna pobožnost Mihova, kako iz ostavština za republiku, za oslobođenje robova, za seljake, siromahe i bolesnike sjaje plemenitost njegovih otažbeničkih osjećaja i njegova milosrđa prama nevoljnicima, nemoćnicima, seljacima i radnicima. Ako se tomu doda da je opskrbio dobro svoju udovicu, mnoge od svojte i one koji su ga prije i kasnije služili, možemo pravom reći da je Miho Pracat naj plemenitiji izmedu Dubrovčana svih vjekova. Ovo se mnijenje oslanja i na fakat da je republika odala njemu rijetku, posve izvanrednu poštu bilo što mu je odredila godišnje zadušnice sa svoje strane, bilo što mu je podigla spomenik u sred kneževskog dvora, jer je ona podigla samo sv. Vlahu srebreni kip na velikom otaru u svečevoj crkvi, simbolični kip Orlandov od kamena na Placi Velikoj i broncanu bistu Mihu Pracatu u Dvoru.

RUKOPISI GIMNAZIJSKE BIBLIOTEKE U DUBROVNIKU. * * * * * * * * * (2.)

Petar M. Kolendić.

I. V. 10. Sà Dana Slavnoga Dosciastja od Prisvjetloga, i Mnogo-Posctovanoga Gospodina Antuna Giuricea nà Sjedaliscte Biskupovo od Stolne Zarque Dubrovacke 25. Oscjujaka, Godiscta 1831. Raſgovor Pjesnicki Glás, Vjera, Uffagne, i Namjesnik Biskupov Spjevan od Marca Marinovichja.

6 l., autograf pjesnikov.

I. V. 11. „De capiendis exp[erimen]tis" i još neke latinske rasprave iz fizike.

150 l., pisale različite ruke, prva polovina XVIII vijeka.

I. V. 12. L. Sectani Q. F. De tota Graeculorum hujus aetatis litteratura ad Gajum Salmorium Sermones quatuor Accessere quædam M. Philocardii Enarrationes.

2 l. bez br. 109 str. Prijepis iz 18 vijeka koga štampanog izdanja (na l. 2 prepisano je i „Tipografus Lectori S.").

I. V. 13. Svncianiza Spieuagnie Gospodina Sciscka Giua Gundulichia Vlastelina Dubrovaskoga Pripisana po meni. M. P. B. Godiscta. 1698.

49 l. „Sunčanica" je prema prijepisu Marka Marinovića već štampana, ali pod pogriješenim natpisom: „Suncjaniza pri-

kaſagne polufgjalostivo Gospara Giva Sciseka Gondole vlastelina Dubrovackoga. U Dubrovniku po Pet. Franu Martecchini 1840". U tom izdanju izostavljena je pjesnikova posveta u prozi, a stihovi 1993-1996 i 2449-2464 označeni su tačkama, jer ih je zadarska cenzura zabranila. Osim „Sunčanice" u ovom rukopisu nalaze se i dvije zanimive pjesme: „Di Caualier Marini Anna ben tu del anno, il nome prendi. Isgovorena po Gos: Stiepu Ghimanu" (l. 48a) i „Gosp. Giono Giore Palmotichia Druscini Antuna Kriuonosoua Na Piru Piesan" (l. 48b-49b).

I. V. 14. Institutiones Rei Herbariæ juxtà Methodu[m] Tournefortij.

244 l., sredina XVIII v., „Instit." su do l. 82, a od l. 88 l. 239 nalazi se rasprava „De Phisiologia Humana.

I. V. 15. Rasprave iz medicine.

l., rkp. XVIII v. Sadržina: „De Febribus" (2a-65b), „De Pectoris Morbis" (68a-114a), „Elementa Gymnastices Sive De Exercitationu[m] usu Medico" (117a-134b), „Concinus Tractatus De Præsagijs vitæ, et Mortis" (138a-182b), „De Aquæ Naturâ" (186a-215b), „Psorographia concinna ambagibus propemodu[m] absoluta a Modernoru[m] inventis, et observationibus ad ungue[m] exculta" (218a-228a), „De Compositione Medicamentor[um] extemporaneâ" (230a-239b) i „Synopsis utilis, et practica. De commodis ab usu Vinaceorum. Isagoge" (214a-247a).

I. V. 16. Gundulićev „Osman".

191 list (manjka 97-102), rukopis iz konca XVIII v., u katalogu stare biblioteke Piaristâ zabilježeno je, da je prepisan g. 1797, samo listove 12-26 28-31, 33-46 pisala je ruka sedamnaestoga vijeka. Iza trinaestoga pjevanja nalazi se napomena „Magnka Cetarnaesti odi, i Petnaesti Canat". „Osman" je do sada više puta štampan, u početku XIX vijeka izdali su u Dubrovniku prvih pet pjevanja, za tim su izašla izdanja: Dubrovnik 1826, Budim 1827, Zagreb 1844, 1854, 1877, 1887 i

Zemun 1889, 1890. Latinski prijevod Gedaldićev izašao je u Mlecima 1865, a italij. Jakšićev u Dubrovniku g. 1827, gdje je g. 1838 štampan i onaj Vidovićev. Skrećemo pažnju ispitivača „Osmana", da italijanska književnost ima epopeju: „Osman disorgogliato. Poema alla gloria del Serenis.o ed Invitt.o Ulad.o IV Re di Polonia e Re Hereditario di Suezia, de' Gothi, e de' Vandali. Genova p Calenzani, e Farzoni 1641. in 4.° autore Carlo Giuseppe Orrigone Milanese". Ima li koje starije izdanje toga djela i je li taj ep u kakvoj svezi s našim „Osmanom", pitanje je, koje tek treba riješiti.

I. V. 17. Palmotićeva „Kristijada".

Rkp. XVII v., pisala ga je ista ruka, što i rkp. br. I. V. 5. Opisao ga je I. Broz (Stari pisci hrvatski XIX, str. VII): „Rukopis br. 189., vezan u kožu, ima 438 lista (u 12-ini), od kojih nijesu ispisana četiri: prvi i posljednja tri. Na listu 1b. napisano je: *Ovoie Libro Vechie Bena di Bona*, pa onda mladom rukom: *Hieronymi Vidae Christiados. Vita Jesu Christi.* Rukopis br. 189., koji bilježim *rkp. b.*, prijepis je rukopisa br. 190 [sad I. V. 19.], osim što je u rukopisu br. 190 druga polovina XX. pjevanja dva puta zapisana a u *rkp. b.* samo jedan put, u široj redakciji kao i u izdanju; *rkp. b.* ima još i stihove 1-80 iz pj. I. i 341-380 iz pj. XXIV., koji su bili u rukopisu br. 190. na ona tri lista, što su poslije iskinuti, a k tome i posvetu *Kristijade* Kristini, kraljici švedskoj". Djelo je prvi put izašlo u Rimu g. 1670 pod natpisom „Christiade to' jest xiuot i djela Isukarstova spievana po Gionu Palmotichiv vlastelinu dubrovackomu", po tom je Ign. A. Brlić štampao g. 1835 u Budimu svoju preradu „Kerstovka iliti xivot i dyla Gospodina nashega Isukersta u dvadeset i csetiri pyvanja izpyvana po Jonu Palmotichu vlastelinu dubrovacskomu a sada na obcheniji ilirski izgovor prevedena i drugi puta na svytlost dana" i najzad je A. Pavić priredio akademijsko izanje (Stari pisci hrvatski, XIV), a I. Broz pobilježio je varijante prema štampanom tekstu iz ovog rukopisa i onog pod br. I. V. 19 (Stari pisci hrvatski, XIX).

I. V. 18. Logica.

492 l. Rkp. je pisao Ignjat Đorđić svojom rukom.

I. V. 19. Autograf Palmotićeve „Kristijade".

I ovaj rkp. opisao je I. Broz (Stari pisci hrvatski V-VII): „Rukopis br. 190. imao je otprije 454 lista (u 12 ini) a danas ih ima 450; četiri su lista iskinuta (dva u početku a dva u sredini rukopisa); ispisano je samo 438 lista, a 16 ih je praznih (šest u sredini poslije lista 366., a deset na svršetku rukopisa). Rukopis je bio uvezan pa su mu korice poslije otkinute.

Rukopis br. 190. sastavljen je od dva dijela. Prvi se dio počinje na listu 3*a*. i završuje na listu 366*b*., a na tim je listovima zapisana *Kristijada* od stiha 81. u pj. I. pa sve do posljednjea stiha u pj. XX. Poslije lista 366. ima šest listova praznih a sedmi je po redu list od iste ruke, što je pisala rukopis, obilježen brojem 338 (list 337. istrgnut je) a prema tome označeni su i svi ostali listovi unaprijed sve do kraja. Na tim listovima ima zapisano *Kristijade* (prema štampanome izdanju) pj. XX. s. 485—596; 689—788; pj. XXI. XXII. XXIII. XXVI. s. 1—340; 381—708. Stihovi 597—688. iz pj. XX. nijesu bili ni napisani a stihovi 341—380. iz pj. XXIV. bili su na jednome listu, koji je poslije iskinut. Spominjući unaprijed čitav rukopis bilježit ću ga *rkp. 190.*, a spominjući mu dijelove bilježit ću prvi dio *rkp. a.* a drugi dio *rkp.* a_1.

Rukopis je pisan sav jednom rukom, samo na nekolika mjesta (VIII. 526. XI. 215. XXI. 77; 136.) opaža se druga ruka. Sudeći po nebrojenim ispravcima u prvome a osobito u drugome dijelu, mislim, da je *rkp. 190.* pisao sam pjesnik. To mišljenje svoje držim da ne treba još napose da utvrdujem: varijante, što sam ih pribilježio iz *rkp. 190*, pravdaju me potpuno.

Kako se razbira iz mojih bilježaka, drugi se dio rukopisa (*rkp.* a_1) znatno razlikuje od prvog dijela (*rkp. a*). Nastojeći s neobičnim marom oko *Kristijade* Palmotić je pisao svoj prijevod u rukopis, od kojega su se učuvali listovi sa drugom

polovicom pjevanja XX. i sa čitavim pjevanjima XX—XXIV. osim stihova 341—380. iz pjevanja XXIV., za koje sam poviše spomenuo kako ih je nestalo. Taj je prvi rukopis bio pun ispravaka i dopunjaka[1], i zato ga je pjesnik uzeo prepisivati i prepisao od početka pa sve do kraja pjevanja XX. To se potvrduje time, što u drugome dijelu rukopisa (u *rkp.* a_1.) ima nerazmjerno više ispravaka nego u prvome dijelu (u *rhp. a.*), a sasvim utvrduje moje mišljenje i druga polovina pjevanja XX., koja se nalazi u *rp. 190.* dva puta: jednom na kraju prvoga dijela (u *rkp. a.*) a drugom u početku drugoga dijela (u *rkp.* a_1.), ali u *rkp. a* imaju i stihovi 597—688, a u *rkp.* a_1. nema ih. Te je stihove pjesnik dodao[2], a dodao ih je, pošto je pjevanje XX. bilo već izradeno, i tako ih nema u prvome rukopisu, od kojega je ostao samo *rkp.* a_1., ali se nalaze u pjesnikovu prijepisu, u *rkp. a.* Takih dodataka pjesnikovih ima i više u *Kristijadi* pa je sva prilika, da je pjesnik mnogo od onih dodataka, što ih spominje g. A. Pavić[3], umetao u svoju već gotovu radnju. A uzevši na um, da ima podosta pjesnikovih dodataka, da je posljednji oveći dodatak u pjevanju XX., da je pored tih dodataka bilo još i mnogo ispravaka pa da se po svemu tome rukopis dosta teško čitao, uzevši sve to na um, lako će se razumjeti, zašto je pjesnik stao prepisivati svoj prvi rukopis i zašto ga je prepisao samo do svršetka pjevanfa XX. Prijepis je napisan na 366 lista, t. j. na 31 arku, a od posljednjega arka polovica, t. j. šest lista, ostalo je prazno. K tome prijepisu priklopio je potonji dio prvoga rukopisa svoga, iz kojega nije htio iskinuti ono 212 (ili upravo reći 262) stihova pjevanja XX, jer bi morao iskinuti upravo polovicu čitavoga arka. Po tome se može razumjeti 1) zašto je ostalo u sredini *rkp. 190.* (poslije lista 366.) šest lista prazno; 2) zašto je u *rkp. 190.* dvojaka paginacija a od jedne iste ruke (poslije lista i poslije ono šest praznih lista dolazi opet list 338; list 337.

---

[1] Vidi u studlji prof. A. Pavića: Junije Palmotić (preštampano iz Rada LXVIII—LXIX.) na str. 7—8.

[2] Vidi A. Pavić, o. c. na str. 194.

[3] o. c. na str. 189—194.

izgubio se) i 3) zašto se u *rkp. 190.* druga polovina pjevanja XX. nalazi dva puta i to najprije u široj pa onda u kraćoj redakciji.

Rukopis br. 190., kako ga danas imamo, pjesnik je sam sastavio u jednu cjelinu, a to dokazuje pjesnikova bilješka na svršetku rukopisa: *4319 stance.* Ta se bilješka tiče *rkp. 190.*, a ne može se ticati nikako prvoga rukopisa od kojega nam je ostao samo jedan dio (*rkp.* a_1). jer onaj prvi rukopis nije mogao imati 4319 stanci, dok n. pr. samo pj. XX. u *rkp.* a_1. ima 30 stanci manje nego u *rkp. a.* Stance u *rkp. 190.* izlaze na broj jednake sa stancama u izdanju rimskome u kome ih ima 4320. Razlika između faktičnoga broja stanci i njihova broja, što je naznačen u onoj bilješci na svršetku *rkp. 190.*, objašnjuje se time, što je pjesnik u pj. XXII. dodao poslije još jednu stancu, u kojoj su stihovi 217—220."

Na l. 267b je zapis pjesnikov: „Akoie ovdi scto receno oli vcinieno suproch snaniu od Suetieh otaz, nereceno i neucinieno budi". Kao primjer pjesnikove ortografije iznosimo prvu sačuvanu stranicu rukopisa:

21.

Ovu on srechnu drusebu obra
Sa nai drasce svoie od prije,
Da gnegova diela dobra
Po svem svietu pak spovije.

22.

Skrovno u iedan gai seleni
Vklonise saedno scgnime,
Gdi ciniasce mile sieni
Gusto dubie putnizima.

23.

Ter nasloniem tu stoicchi
Kod visoka kitna cedra,
Kij rastiasce od svieh vechi
Put visegniega dvora vedra.

24.

Ceste usdahe podirati
Is duboka sarza siede,
I scalosne isrizati
Miloi druscbi sei besiede.

25.

Evomise iur priblisca
Draga druscbo trudno vrijme,
Varh tesckoga dase krisca
Smartne od mene muke prime.

I. V. 20. In tertiam partem Divi Thomæj De Sacrosanctæ incarnationis dominicæ mysterio.

3 l. bez br. + 312 + 801. Krnjo, prijepis XVII v.

I. V. 21. In primam secundæ D. Thomæ Aquinatis Doctoris Angelici Commentarij R. P. Francisci Soarez sacræ Theologiæ in Collegio Romano Societatis Jesu professoris celeberrimi.

231 l., XVII v., na l. 230b konac: „Anno 1582 me[n]se febr: die 9 R. P. Soarez Absoluit."

I. V. 22. Suſſe Sina Raſmetnoga Pò Gîvu Frana Gundulichja Vlastelina Dubrovackoga.

40 l. bez br., konac XVIII v. „Suze" su doslije više puta štampane, spominju se izdanja: Mleci 1622, 1623, 1650, 1703; Dubrovnik 1828, 1838; Zagreb 1847, 1868, 1887, 1895.

I. V. 23. Notæ in varias Slavicas Versiones Miſsalis Rom[a]ni Stephani Roſa Abbatis, et Rectoris S. Jacobi ad Puteos et Sacristæ Eccl[esi]æ Métropolit[a]næ Ragusinæ Ad Ill[ustrissimu]m, et Reverend[issimu]m Dom[inu]m Dominum Nicolaum Lercazi S[acr]æ Cong[regatio]nis de Propaganda Fide Secretarium.

123 l. + 4 l. bez br. Listovi 3, 4 i 9 su samo djelomično sačuvani. Autograf Rusićev. Na l. 123 je konac: „A. D. 1746. die p[ri]ma Mensis Julij". Riječ je o Slavenima i njihovu jeziku, a kritikuje Bandulavićeve „Pištule" i Kašićeva „Vandelja". Ovaj Rusić, kome su suvremenici dodali pridjevak „Jareta" ma da je mnogo pisao, štampao je samo: „Scivot Gospodina Jeſusa Christa" (Mleci 1764) i to anonimno!

I. V. 24. Phifica Generalis.

254 l. sa 14 tablica. Od l. 202 dalje je „Tractatus Statices". Rkp. pisan početkom XVIII v. (iza g. 1722, koja se spominje na l. 195a) rukom Ignjata Đordića.

I. V. 25. Phrases.

4 l. bez br. + 315 str. + 4 l. bez br., XVIII vijek. Izvaci sređeni azbučnim redom iz latinskih klasika, n. pr. Abalienare, Abortus, Abrogare itd.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Književnost i umjetnost - Књиж. и умјет.

— *Prijenos kostiju Gjure Jakšića.* Svečano je izvršen taj prijenos 21. oktobra u Biogradu. To je pokrenuto od tipografskog pjevačkog društva „Jakšić" a naročiti odbor poznatih književnika i publicista uredio je svečanost kojoj je učestvovao vas Biograd. U jutro je društvo „Jakšić" prenijelo sanduk sa kostima s groblja na Universitat i položilo na katafalak; na nj su položili vijence društvo „Jakšić" i „Narodno pozorište."

Do 10 sahata universitat je bila puna izaslanstva, književnika, zvaničnika, učenika i drugo naj odličnije publike. Poslije kratkog pomena sa strane 14 sveštenika ministar prosvjete g. Andra Nikolić govorio je u ime vlade. Poslije govora ponijeli su kovčeg na kola gg. A. Nikolić, ministar, K. Glavinić, predsjednik biogr. općine, Stevan Todorović, slikar, Simo Matavulj, predsjednik srpskog književnog društva, Branislav Đ. Nušić književnik i predsjednik „Jakšića". Procesija je kroz glavne ulice išla ovim redom: Krstovi i vijenci, škole, deset pjevačkih društava sa zastavama, 14 sveštenika, kola s kovčegom, izaslanstva i velika masa svijeta.

Na groblje nad novom grobnicom govorio je Br. Nušić kao predsjednik „Jakšića".

Po podne je g. Milorad Pavlović u sali universitati predavao o životu i radu Jakšićevu a u večer u pozorištu igrana je Jakšićeva drama „Jelisaveta" u novoj inscenaciji g. R. Odavića. *C. K. Г.*

† *Pera Todorović.* 24. oktobra o. g. umro je u Biogradu ovaj književnik i novinar; malo nedjelja prije posjetio je sa svojom g. suprugom u društvu ostalih srbij. žurnalista naš Dubrovnik. Rodio se 1852. u jednom selu Smederevskog okruga. Već kao gimnazista bavio se književnošću. Poslije jedne đačke pobune otide u Cirih. gdje je svršio filozofski fakultet. Zatim je u Srbiji razvio socijalističku propagandu, kakvu je bio zasnovao Svetozar Marković. Tad je (1871-2) izdavao književno-naučni „Rad", pak „Javnost", „Glas Javnosti", „Oslobođenje" i „Staro Oslobođenje". Prvi uspjeh ovog njegovog rada bila je pobjeda pri općinskim izborima u Kragujevcu 1875.; ali vlast je njega i druge „komunce" osudila na tamnicu za veleizdaju; ali kad je te godine progtašen rat protiv Turske, svi su pušteni na slobodu, a Todorović kao poznavalac stranih jezika pođe u Černajevljev đeneralštab; tu mu je podijeljena zlatna medalja i čin reservnog potporučnika. Poslije rata po osudi iseli se u Novisad. Tu izdavaše „Stražu" i prevede Turgenjevljev roman „Novinu". Iza amnestije 1880. g. vratio se u Srbiju i osnovao radikalnu stranku. Zbog njegovog novog političkog i novinarskog rada bio je uhapšen sa svo-

jim drugovima, ali iza ugovora s kraljem Milanom pušten je s njima na slobodu 1886. g. i pomilovan kao i oni. Tada se rastavio od svojih drugova i izdavao „Male Novine" do 29. maja 1903. U njima je nekoliko romana objelodanio, koji su majstorska djela, kao „Smrt Karađorđa", „Smrt Kneza Mihaila" i dr. Okrom toga ima mnogo njegovih razasutih radnja po listovima po naj više pod pseudonimom Karlo Amureli. Pera bio je jedan od naj boljih srpskih stilista. Laka mu bila zemljica! *Б. К.*

† *Žarko I. Ilijć.* 7. avgusta preminuo je u Biogradu ovaj naj mladi sin pjesnika Jovana Ilića, a brat Dragutina Ilića Bio je činovnik i književnik.

— *Pregled srpske književnosti.* Prof. Pavle Popović u Biogradu dao je u štampu ovu knjigu. Djelovi njeni bili su štampani u „Srđu" „Srpskom Knj. Glasniku" i „Nastavniku". U ovom izdanju gradivo će biti znatno dopunjeno i prošireno a obuhvaćaće staru narodnu, srednju (dubrovačku) i novu književnost. Knjiga će iznijeti od 12-15 štampanih tabaka obične osmine i stajaće od dvije do tri krune. Narudžbine šalju se piscu P. Popoviću univ. profesoru u Beograd B. V.

— *Slikar Nikola Dubrovčanin.* Ovo je zanimivo, dapače znamenito pitanje, ali još ne riješeno.

Nikola je Dubrovčanin slikao početkom XVI. vijeka, a za ime porodice mu se ne zna, pa neka je *avis rarissima* u umjetnosti, jer je u Dubrovniku u istinu malo bilo slikara. U crkvi na Dančama svakako je naj bolje sačuvana, te je i karakteristična *Gjurgjeva* slika Nikole Dubrovčanina, a ispod nje bilješka:

M. CCCCC. XVII.
Mensis. Febrvarii
s desne: Nicolavs
Rhaghvsinvs
Pingebat

S prvih XVI. vijeka radio je u Dubrovniku čuveni slikar Vlaho Držić,* o kojemu piše Nikola Našlješković (Dialogo sulla sfera del mondo diviso in cinque giornate): — ... Krajobraz nnačinje je ovdje u Dubrovniku rukom *Vlaha Držića*, muža, kako znamo veoma rijetka (rarissimo), da ne ročem *jedinoga umjetnika* u slikarstvu i u sačinjenju ljudskijeh prilika, predjela i naj sitnijeh rezbarija, načinjenih po naj više po načinu *damaščenskom.*

Oko god. 1580-1590. umro je Vlaho Držić i ostavio je sedam sinova, a naj stariji je bio *Nikola*, također čuveni slikar. U oporuci Julijana Cvitkoviča, djeda Vlahova, spominju se još dva sina njegova Franjo i Nikola II. itd.

Svakako nijesmo daleko od istine, ako potražimo u ovoj odabranoj porodici divnog slikara *Nikolu Dubrovčanina*, koji ima sva obilježja u ovom radu *Vlaha Držića i sina mu Nikole*, o kojemu piše Appendini (II. str. 208) i dr. da je propalo mnogo umjetnina prilicom velikih potresa i požara itd., što mislim ne odgovara potpuno istini.

Et hoc meminisse juvabit!

Vid V. Vukasović.

---

* *Vlaho Nikolin Držić* (Blasius Nicolai Dersa ili Darsa) učinio je svoj testamenat 7. dečembra 1501. Umro je možda 1502., jer ima bilješka sa ovom godinom na lijevoj praznini lista, gdje je testamenat, u knjizi testamenata od 1501. g. u arhivu dubrovačkom. Testamenat je kratak i ne spominje nikakvu sliku, nikakva slikara, ni slikarstvo. Vlaho spominje dva brata Marina i Andriju i svoja dva sin

Nikolu i *Piera*, kao da nema nikakve druge djece.

To isto potvrđuje i knjiga Genealogija. Okrom toga u ovoj je naspomemenuto, da se oženio za Ivanku kćer Petra Stjepanova *Boicha Nenchi*, a ženidbena je isprava od 29. aprila 1493; djeca su mu se dakle mogla roditi tek iza 1. januara 1494. Naspomenuta je i druga isprava o prčiji od 8. maja 1498. Nikola se oženio za Katarinu, kćer Julijana Marinova, sina Cvjetkova. Ženidbena je isprava od 8 februara 1523; ali ona *morse prima delle nozze* (umrije prije pira), tada se *Nikola* oženi za drugu kćer Nikolinu, Klaru, po ženidbenoj ispravi od 13. avgusta 1530. od koje je imao petero djece. Njegov je testamenat od 1538. g. i nalazi se na listu 292 testamenata ove godine, koji nijesmo još pročitali. Pierov je testamenat od 1527. na listu 125. Ovi podaci ne riješaju pitanje. *Ur.*

— *Muslimanske narodne junačke pjesme*, sakupio Esad Hadži Omer Spahić. 1907. Banjaluka Št. Ugrenović. I. svezak sadrži ove pjesme: 1. Tale Ličanin u sužanjstvu, 2. Dizdarević Meho izbavlja Zibru Pertić Alajbega, 3. Lika Mustajbeg dili mejdan sa primorskim banom, 4. Bosnić Mehmedaga i Popović Serdar.

— *Srpske narodne pjesme* na francuskom jeziku. „La Revue Slave" u Parizu štampava prijevode naj boljih srpskih narodnih pjesama. Sad objelodanjuje zbirku pjesama o Kosovskom boju s historijom ovog boja i propasti srpskog carstva od Ivana Korjaka. Prijevod je dobar.

— *Srpske narodne pripovijetke*, skupio Ljubomir Vasiljević, trgovac u u Srpskim Šikuljama. Knjiga se nabavlja kod pisca u Srp. Šikuljama, Puračić, Bosna. Neke su od njih izašle prje u „Vili".

— *Pripovijetke Milana M. Delića*, saradnika „Bosanske Vile", „Brankova Kola" i „Srbobrana". Delić je u Zagrebu započeo izdavati u sveskama svoje *Pripovjetke*. Prva je sveska već izašla i biće ih svega 20. Cijena je svakog sveska 30 para, ili zajedno 6 K. Delić nije novajlija u pripovijeci, jer ih je više objelodanio u napomenutim listovima. Preporučujemo nabavu ove njegove knjige.

— *Kopun*. Tadija P. Kostić preštampao je iz književnog lista ovu svoju pripovjetku u zasebuu knjigu u knjižari Đorđa Munca u Nišu. B. V.

— *Zbirka primjera i pouka*. Napisao Nešo K. Stanić. Veliki Bečkerek. Št. Sv. Gršića. 1907. Cijena 1 K 20 p. To je zbirka različitih pripovijedaka, doživljaja, članaka jednog Crnogorca.

— *„Karagjorgje"*. istorijska drama, koja izlazi u „Bosanskoj Vili" a napisao je Miloš Perović preštampava se u posebnoj knjizi. B. V.

— *Crnogorka*, istorijski spjev u 12 pjesama. Napisao Ljubomir A. Bulatović, učitelj u Mrkojevićima u Crnojgori. Cijena 1·20 K. U knjizi su opjevana sva crnogorska plemena i pojedini znameniti ljudi.

— *Istorija Bosne*. Paskal, koji je dulje vremena izdavao podliske „Iz prošlosti bosanske" u „Srpskoj Riječi" oštampaće ih u zasebnu knjigu. Ona će zauzimati oko 15 štampanih tabaka a stajaće samo 1 K 50 p. B. V.

— *Legende o Budi*. Izaći će nova knjiga Marka Dragovića pod naslovom „Sakija Munih", u kojoj su legende o Budi i njegovoj nauci. Knjigu je napisao Šire a preveo Dragović

i štampao u crnogorskoj „Luči". Cijena je knjizi 1 K ili dinar. B. V.

— *Šegrtska i praktična pedagogija*, od Gabrijana Kompejrea preveo Risto Ognjanović, učit. francuskog jezika u skopljanskoj učiteljskoj školi. Izdanje Zadužbine I. Kolarca. 1907. Cijena 3 din. Knjiga je pripuštena kao udžbenik i za školske knjižnice od srps. ministarstva za prosvjetu i crkvene poslove.

— *Narodna čitanka*, pouke o čuvanju i njegovanju zdravlja. Napisao dr. Dobrivoj Gr. Popović, ljekar. U Beogradu izdanje „Narodnih Novina" 1907. Cijena 50 para din. Ova lijepa knjiga vrlo korisna za nauk, preporuča se svakomu, a osobito seljacima i zanatlijama.

— *Uputstvo za Ameriku.* — Kako se postaje građanin Amerike. — Zakoni i ustav Sjedinjenih država. Izdavalac Savo Zechevich et C. Newyork. 1907.

— *Crnogorski slikar P. J. Poček.* Na balkanskoj izložbi u Londonu, u kojoj su učestvovale Srbija, Crna Gora i Bugarska i koja je zatvorena 6. oktobra, slikar Poček izložio je bio u paviljonu Crne Gore 108 svojih lijepih radova. Ovaj mladi crnogorski umjetnik i prije je postigao lijepa uspjeha na slikarskim izložbama u Rimu, Milanu i Sofiji. Između radova na Londonskoj izložbi napomenućemo: „Pompej" u 30 slika u dva okvira, „Srpsko More", „Romantički zaliv" (Valdinos kod Ulcinja), „Jesen" (predstavlja Ivanovu Halugu na Lovćenu), „Ulcinjsko polje" (panorama), „Naši spomenici" (Lovćenski vrh), „Maslinada", „Pristanište knjaginje Milene" (kod Ulcinja, ulaz s mora), „Pogled na Crnu Goru" (s Lovćena); 23 slike predstavljaju mnoge pejsaže iz raznih krajeva Crne Gore, „Glasonoša", „Unutrašnjost jedne crkve" (akvarel), „Due tipi montenegrini", „Maj" (bujnost u prirodi). Pečekovi radovi predstavili su Crnu Goru kao kulturnu zemlju na polju slikarstva. Izložba Crne Gore, (za čije uređenje ima najveću zaslugu Engleskinja gospca. *Etidh Durham*, prijateljica Srba koja je naučila srpski) dopala se mnogo Englezima. *B. k.*

— *Nove slike u reljefu.* Akademski slikar i profesor srpske gimnazije u Skoplju *Anastas Bocarić* izradio je dva reljefa iz srpske historije. Jedna prikazuje kako je srpski guslar oslijepio, bila je izložena na balkanskoj izložbi.

Drugi reljef prikazuje momenat iz Kosovskog boja, kad Kosovka djevojka saznaje od Orlovića Pavla za katastrofu na Kosovu i stoga nosi natpis: „Onde pade Orlović Pavle". Ovo su bolji radovi Bocarićevi i on ih je pomnožio reprodukcijom. Cijena je svakoj slici 3 K. Slikama se može ukrasiti svoj dom.

— † *Gjorgje Krstić.* Umro je u Biogradu 24. oktobra Đ. Krstić, srpski akademski slikar. Rodio se 1851. god. u Staroj Kaniži. On je učio kao pitomac knjaza Milana na umjetničkozanatskoj školi u Münchenu, pak na umjetničkoj akademiji u istom gradu, gdje je svršio 1881. god. Bio je osobito vrijedan kao crkveni slikar. Najznatnije su mu slike: „Sv. Savo blagosivlja Srpčad" i „Pad Stalaća".

— *G. Valentin Čipiko*, glavar željezničke stanice u Gružu, dobio je od Knjaza Nikole Danilov viteški red.

Nove knjige. - Нове књиге.

— *Sabrane pripovijetke* Mihaila M. Delića. Zagreb 1907. Štamp. Mile Maravića. Cijena 30 para.

— *Smilje i Kovilje.* Dječije i mladićke pjesme od čika Grge. Namenjene Srpčićima i Srpkinjama. 1907. Cijena 70 para.

— *Hodža Murad-i Mili.* Na razvalinama Srpskoga carstva. Živa slika po slici A. Bocarića. Beograd. Štamp. „N. Pokreta". 1907.

— *K. Stanić.* Zbirka primjera i pouka. V. Bečkerek. Sv. Grčić. 1907. Cijena 1 K 20 p.

— *Svetozar Manojlović.* Šaroperke. 12 str. 112. Beč. 1907. To je zbirka pjesama, o kojoj B. k. tvrdi da je bez zrnca poezije.

— *Srpska Škola.* Pedag. književ. list. Sarajevo. Sv. III. 10. novembra 1907.

— *„Srbobran"*, srpski kalendar za prestupnu god. 1908. Zagreb. Ovaj kalendar ima 52 slike a stoji 1 K.

— *Sveta braća: Kirilo i Metodije* i *Boris-Mihajlo.* Napisao D. Miković iguman, preštampano iz kalendara „Srbobrana" za 1908. god. Cijena 20 p. Srp. štamp. u Zagrebu. 1907.

— *Cijenik tamburaških muzikalija* izdala I. sisačka tvornica tambura J. Stjepušića u Sisku. 1907. Dobiva se od tvrdke besplatno.

— *G. Sabalich.* La Dalmazia nei commerci della Serenissima (Dalmacija u saobraćaju Mletaka.) Zara (Zadar). Tip. (Štamp.) Vitaliani. 1907.

Književni oglas.

— *Svačić 1908.* Stigao nam je ovaj naš stari znanac i dočekivani gost, kalendar „Svačić" za prestupnu godinu 1908. u ukusnu ruhu, dolazi nam, da nas podsjeti na otuđeni nam još glavni grad srpske i hrvatske Dalmacije, na talijanski Zadar. Sjeća nas da onde gospoduje Talijanac i da se Hrvati i Srbi onde osjećaju potišteni. Nu zadarski Srbi i Hrvati ne daju se. Svjedoči nam to i „Svačić", koji na prvoj strani javlja, da mu je čist prihod namijenjen mladoj hrvatskoj i srpskoj sirotinji, toj našoj uzdanici, koja uči u Zadru. Kad i ne bi „Svačić" svojim biranim sadržajem bio lijep i dobar naš kalendar, sama svrha njegova izlaženja obvezuje sve prave rodoljube, da ga nabave.

Osim običnog kalendarija i skrižaljke, poštanskih tarifa, sajmova itd. nalazimo „Mjestopisni imenik" (Repertorij), koji osobito dobro dolazi našim oblastima, uredima, odvjetnicima i trgovcima. Književni dio je obilan i dobar. Ima i devet prekrasnih umjetničkih priloga, devet zaista uspjelih reprodukcija izabranih slika našeg Vidovića, koje su njegova remekdjela. Ove su reprodukcije izrađene savršeno u „Dioničkoj tiskari" u Zagrebu" koja je prvi zavod ove vrste u našim zapadnim zemljama, te nadomješta zavode u tudini.

Književni mu je dio ovaj: 1. Dinko Sirovica: 30. travnja; Gorski Mihael: Pjesnikova autobiografija; Heine-Begović: Sjeverno more (Die Nordsee); Ivakić Joza: Mlada žena; Lavrić Božo: Emanuel Vidović; Nazor Vladimir: Otmica djevojaka; Iva Rod: Vrapčeva osveta; Iva Rod: Kad se okusio zelene grane; Horwat Rudolf dr.: Ban Duro Zrinjski; Ilešić Fran dr.: O narodnom pokretu u Dalmaciji godine 1848-9.; Kostelić Adam: Posljedni čin: Magjer R. F.: Na majuru; Drapczynski;

Vladimir dr.: O proricanju vremena; Boreli gr. Vanda: Na balkonu; Katalinić-Jeretov Rik: Brodarica; Tucić Srgjan: Narcis; Onyszkiowicz Josip: Što je mati donijela kapralija; Z. B. Ilijin: Ljepota snage; Dalmatinski zastupnioi na carevinskom vijeću (sa 11 slika zastupnika); Prošla godina doma i vani.

Toliko svrha koliko sadržaj „Svačića“ preporučuje njegovu nabavu.

(Cijena mu je samo K 1·20, a dobiva se u svim knjižarama. Tko ga želi izravno naručiti kod „Hrvatske knjižarnice“ u Zadru neka priloži još 30 para za poštarinu. Novac šalje se unaprijed, jer pošiljke pouzećem dolaze mnogo više stajati.)

Operetno društvo u Bondinom pozorištu u Dubrovniku. Nastavljalo je svoje predstave ponavljajući prijašnje; posljednja predstava biće 2 decembra.

Sokolstvo. — Соколство.

— *Dušan Silni u Bihaću.* Dne 2. oktobra 1907. održala se glavna skupština za izbor upravnog i nadzornog odbora. Naj prije je govorio prevremeni starješina *Živko Nježić*, pak su birani odbori i za starješinu izabran je *Todor Bosnić* trgovac. Za učitelja je izabran Mihajlo Popović, srp. učitelj.

— *Savez viteških društava „Dušan Silni“ u Biogradu* imao je glavnu saveznu skupštinu 21. novembra o. g. sa dnevnim redom ustanovljenim u pravilima. Toga je dana biogradski „Dušan Silni“ slavio svoju krsnu slavu.

— *Hrvaatsko Sokolstvo.* Sada se hrvatska sokolska društva u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji udružuju u župe i drže se skupštine za koustituisanje ovih župa. Za starješinu *Fonove* (zagrebačke) župe izabran je *Dr. Franjo Bučar*, urednik „Hrv. Sokola“.

Razno.

Olimpijske igre biće 1908. godine u Londonu.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

15. Кадија Новски фебруара мјесеца 1500. пише Дубровчанима да треба да купе свиту за цара, јер је овај то заповиједио нарочитијем писмом управљенијем њему у другијем, писанијем Дубровчанима. Дубровчани стога имали би купити за 10 „мауна" и 20 „галија" 4320 аршина, Он моли Дубровчане да му заиму новаца, јер цар хоће да му Новски Турци даду од Новске сланице; али да они од ње немаду ни аспре, јер је дубровачка сва сô. Кад продаду сô, да ће им вратити зајам. Моли да му одговоре, јер би им послао слуги Мустабегову, који би им донио и односни хућум.

16 Херцегнови, како се види из прајашњег и овог писма, бјеше под турском власти. Хатић ефендија и Пир Мухамед Челебија бјеху турски заповједници овог града и љети 1590. године наумише доћи за један посао у Дубровник. Они су имали под собом два диздара: Балиагу и Арматагу, који су их у велике штовали. Зато ова двојица управе Дубровчанима 1. јула 1590. писмо, којим њима нај топлије препоручују своје господаре Хатипа и Пира.

17. Писмо диздара новских Балиаге и његових другова властели дубровачкој 12. фебруара 1593. доказује да су онда Дубровчани живјели у пријатељству с турским властима у Боки Которској. Мухамед Хатип, ефендија градски и старјешина диздара новскијех, Балиаге, Хасанаге и Ахмедаге, имао је доћи у Дубровник. Зато диздари позивљући се на пријатељство Дубровчана према њему и Турцима, а Мухамеда Хатипа према Дубровнику, препоручују Дубровчанина овог свог старјешину.

18. Писмо старичице Хасан Азији без надневка и мјеста, које је писано по прилици 17. вијека на малом листићу папира, врло је занимиво са стране језика и слога, јер, изостављајући неке нетачности, писано је врло правилно а сложено је тако лијепо, да треба да му се дивимо и да га узмемо као риједак узор лијепог писања у прози прошлих вјекова.

Старичица овим писмом моли Хасана Азију да опрости једног човјека, који није крив, за којег су молили и кнезови и много добрих људи.

При концу писма каже да су сада дукати јефтини.

19. Писмо Гашпара Пшеничића и Јурја, поклисара Клишких, Дујму кнезу у Клису и клишкој властели из Дринопоља у уторак пред св. Миховилом без датума знаменито је, јер доказује да је из доба, кад је Клис имао своју управу. То је било онда, кад су Клишани имали свога кнеза Дујма и своју властелу. Клишани бјеху послали своја два посланика, Гашпара Пшеничића и Јурја, санџаку херцеговачкому. Ова двојица пишу кнезу Дујму и властели Клишкој у Клис мало прије 29. септембра (у уторник пред св. Миховилом), да су их задржали код паше Босанскога у Дринопољу, јер су њему били предати. Они су дознали да Турци мисле ударити на Клис и свјетују их да учине што и Пољичани. Не знаду, хоће ли их задржати још даље. Гашпар Пшеничић, кад је писао ово писмо, бјеше здрав; али Јурај бјеше поболио „францом".

20. Знаменито је писмо од 19. јануара 1604. писано у Равноме. Рекло би се да су године 1603-4 по Херцеговини кнезови и старјешине мјеста дошли у зборове или скупштине да одлуче има ли се дати каква помоћ краљу (?) угарскому (?) и да му пошаљу одасланика, који би му то навјестио. То се бистро разумије из овог списа, јер је у њему забиљежено да се кнезови и други људи цијелога Попова и другога краја састадоше на сабор у Равному 19. јануара, како што се било учинило и друговдје по земљи. Ту бјеху сакупљени и Православни и Мухамеданци и Католици, те одлучише да ће краљу послати (фрањевца) фра Доминика Андријашевића поруком да ће служити краља (?), нетом им буде могуће без невјерства царства. О тој одлуци направљено је писмо и потписано је од свакога назочника намјером да одлука буде очита цијелој земљи. Исправа је на дну преко потписа отпарана; стога се не могу читати сви потписи. Читљиви су само ови: Хусеин Спахић, Стјепан Милорадовић, Јован Николић, Иван Павловић, Раић Ивановић, Милемлад Ведовић, Матија Шокордић. Ово је било доба владања Рудолфова у Монархији.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 15. децембра 1907. Бр. 23.
God. DUBROVNIK, 15. decembra Br.

NA CEJLONSKOME BRIJEGU.

B. Đaja, pomorac — Biograd.

Osvanu dan Svetoga Nikole. U četiri časa, na oba naša broda koja su se nalazila u pristaništu Pontegale, bilo je ustalo cijelo osoblje i spremalo se da izađe na obalu, udišući jutrnji vjetrić koji donošaše miris vlažne zemlje. Niz dugo povijeno kokosovo lišće, cijedile su se posljednje kaplje blagodatne rose. Tice šarenoga perja prelijetahu i puzahu se uz hrapava debla visokog drveća; nebo plavo preliveno rumenilom, sa broda je izgledalo kao da dodiruje vitke šume na okolo pristaništa.

Okolo pete ure, sa jednoga broda odbi se čamac put obale a nakon malo mu se pridruži i onaj sa drugoga našega broda. Oba su bila puna mrnara u lakim odijelima.

Čamci zajedno stigoše do keja; nekih dvadeset veselih i zdravih ljudi, iskočiše na obalu, gdje ih dočeka Kuzma Makaranin, jer je u *Point de Galle* među svojim stanovnicim morao brojati i jednoga Dalmatinca.

Mrnarska četa predvođena od Kuzme, stiže do jedne poveće kuće u predgrađu, sazidane na stubovima, u sredini prostranog vrta ograđena bambusovom trskom, uz koju su se uspinjale razne biljke šarenim cvijećem; a naokolo same kuće, veliko lišće bánâna, dopiralo je preko ograde terase, koja je obuhvatala sve četiri kućne strane.

Naši pomorci zasjedoše na dugačke klupe namještene duž cijele terase i dok ih Kuzmina domaćica posluživaše kafom i rakijom, oni razgledaše na okolo sebe imanje Makaraninovo koje on nazivaše: Kuzmin spahiluk. Kuzma je prije tri godine kupio ovo imanje, jer je volio vječito zelenilo i more; ali po moru nije htio dalje putovati. On govoraše da je lijepo po moru,

ali ipak da je pravilna naša poslovica: Hvali more, drž' se kraja.

Kuzmin spahiluk bio je podijeljen na četverouglaste dijelove, između kojih su prolazile staze zasute šljunkom. Na jednome četverougaoniku Ananas se prav izdizao svojim šiljastim listom, u sred koga rajsko voće krunisano listićima zasićavaše vazduh jedinstvenim svojim mirisom. Drugo parče bilo je zasijano kafom bijelih cvjetića a do nje je rasla tankovita trska. Pamučne krugljice bijelile su se do niskog džbuna slatkog crvenog krumpira i do listate krupne repe Jamsa.

Ovi i još neki prostori bjehu bujni, puni života i ploda, a drugi su izgledali tužni, bolježljivi, i to oni koji su bili zasađeni biljkama umjerenih krajeva zemaljskih, jer je naš vrijedni Makaranin htio da proizvede i kupusa i kukuruza i svega onoga što raste u Dalmaciji, ali je slabo uspjevao i ako ga je mnogo truda stalo.

Pošto zapališe cigarete, uputi se cijela družina put katoličke crkve.

Penjući se uz brežuljke, prelazeći visoravne, silazeći i ponovo uzilazeći, naši su mrnari uživali divan prizor vječitog zelenila pod ugađenim svodom nježnoga plavetila.

Pošto ostaviše kokosove šume, ugledaše pred sobom ravnicu jednakoga zagasitog zelenila, poprijekana bijelim tačkama. Jutrenji vjetric ljuljaše bilje na ovoj ravnici; izgledalo je kao da neke bijelokrile bube lete nad zelenim vodama nekoga jezera, čiju površinu vjetar nabrkava. Tek što prodoše ovo polje kafom zasijano i otpočeše silaziti, dopre im do uši tiho šuštanje, a nakon malo visoka trska sakrije im cijelu okolinu na podnožju jednog brijega, pod kojim voda tecijaše.

Prolazili su kroz neke gajeve i šumarke mirisave i brbljave. Pod gordim visokim drvećem, travice a uz drveće puzljivo bilje živjelo je puneći svojim disanjem vazduh zamamnim mirisom, a tice po drveću u ljubaznome ćeretanju nježan glas davahu onim, inače nijemim, džinovima vegetacije.

— Baš mi je žao, što ova šetnja ne će trajati još dvije tri ure, reče jedan među družinom — a drugi odgovori: „Da nas nije Sveti Nikola dovukao, ne bismo ništa vidjeli od ovih ljepota; mi ti samo znamo s broda u nekakovu krčmu.“

— Do pet minuta bićemo na vrhu ove glavice, i tu je crkva — rekne Makaranin, pak ćemo po misi odmah natrag u moj spahiluk, prije neg što sunce zapeče.

* * *

Na jednoj visoravni podizala se Crkva. Skromna zgrada od kamena olijepljena krečem, i žutkastom bojom premazana. Naokolo crkve nekoliko lijepa drveća, a ostali prostor bio je prekriven džbunom izmedu kojega kamenje provirivaše.

Crkva se podizala u sredini slikovitog vijenca zelenih brežuljaka. Na nekih trista metara od crkve, bio je stan jednoga bataljona irskog pješadijskog puka. Crkva i kasarna, to su bile jedine dvije zgrade koje su se vidjele doklegod je oko moglo doprijeti.

Ovdje su sveštenik i vojnik bili susjedi usamljeni.

Prvi se tu bješe nastanio, da bi neznabošcima propovijedao pravdu i ljubav, a drugog postaviše, da pokaže urodenicima kako nijesu svoji gospodari u rodenoj i sopstvenoj zemlji. Ali ipak crkva i kasarna življahu u ne može se boljem sporazumu, te neznabošci postajahu Hrišćani, ne razumjevši šta su postali, a snošahu nametnute im gospodare, plačući za lijepom izgubljenom slobodom.

* * *

Kada naši stigoše do crkve još ne bješe nikoga.

Zavališe se pod jedno drvo, a dok se razgovarahu, otpočeše se vjernici kupiti, i málo zvono nad crkvom razbi tišinu.

Naši mrnari saslušali su Misu pobožno se moleći svome pokrovitelju Nikoli putniku. Daleko su njihove misli lijetale! Oni su se na ovom cejlonskome brijegu naj manje za sebe molili, već su srdačnu i dugu molitvu čitali za udaljenu rodbinu i otažbinu.

Pošto se svrši služba Božija, naši se mrnari vratiše Makaraninovoj, kući gdje slatko ručaše i ponapiše se, te u pjesmi i razgovoru provedoše do deset ura noći, kada se na svoje brodove vratiše.

Nastajnog jutra svi ustadoše na poziv nostroma,* osim mladića Grgića, koji bješe popio nekoliko čaša suviše,

* Naj stariji izmedu mrnara.

te stignuvši na brod, zagrijan od pića, zaspa na kašćelu; kada se u zoru probudio, osjeti da mu je teško i legne u postelju. Sutra dan pojavi se na njemu teška groznica; sazvaše liječnika, koji naredi da se bolesnik odmah prenese na obalu u gradansku bonicu, jer se bilo pojavilo zapaljenje pluća.

Osmoga dana po Nikolj-dnu, ponova se naši pomorci krenuše put crkve, ali ne bjehu veseli, niti ih predvodaše Makaranin, već snuždeni i pred njima sveštenik izgovarajući tužnim glasom molitve mrtvih.

Grgić umrije nakon šest dana bolovanja. Kapetani s osobljem sa oba naša broda, kapetani i po neki mrnar sa drugih brodova u pristaništu, austrijski konsuo, zastupnici pristanišne, carinarske i gradske vlasti, u osam ura iz jutra krenuše se iz bonice da otprate mrtvo tijelo tužnoga Grgića do groblja.

Pred sprovodom idaše jedan mrnar, iz istog sela odakle i pokojnik, noseći veliku crnu krstaču, na kojoj je bila prikucana tabla s natpisom: Gašpar Grgić iz Pelješca u Dalmaciji, preminuo 12. decembra 187* u dvadesetdrugoj godini svoga života. Mrnari, njegovi drugovi, sa austrijskoga broda N. N. ovaj mu spomenik podigoše.

Za krstačom, jedno singalesko dijete u crkvenoj odeždi nosilo je krst pred mrtvačkim odrom, koji su na crnim kolima vukla dva konja. Za krstom je hodio sveštenik. Odar je pokrivala austrijska zastava. Upored mrtvačkih kola, četiri su mrnara nosili zapaljene voštanice, a druga četiri velike vijence od palminog lišća i raznog cvijeća iz bašte Kuzme Makaranina. Pozadi kola išla je pratnja sve dva po dva u redu.

Kad sprovod stiže do vojničkog stana, njemu se pridruži odjeljenje vojnika. Po svršenom obredu crkvenome, snuždeni mrnari spustiše u raku svoga druga, a kad sveštenik, pošto je pokropio grob svetom vodom izreče: *Requiescant in pace*, vojnička truba odsvira počasni pozdrav, a iskrena suza skotrlja se niz junačka lica pokojnikovih drugova.

Svaki od nazočnih baci šaku zemlje na sanduk u kom počivahu posljednji ostaci mladoga Pelješčanina, čija sudbina bješe, u ostalom kao i mnogih njegovih zemljaka, da istrune na drugome kraju svijeta, gdje, možda, nikada suza prijateljska neće orositi njegov grob.

Po vrh groba zadjenuše krstaču, koja će se do koji dan zamijeniti sa kamenim spomenikom.

— Ako ovdje umrem, ne ću bit sam na groblju — promrmlja Kuzma vraćajući se kući sa pratnje.

ANTONIE ANDREA — Majčin ljubimac.

S njemačkog K. Đ.

Još i prije nekoliko godina bijaše ljekarnica na trgu Aleksandrovom, svojina Kunovskih, a stara gospoda sa svojom ćerkom Dorom, koja je sada u jednom siromašnom dvorišnom stanu, stanovaše na prvom spratu svoje vlastite kuće. Emila je, njezinog jedinca, osudivao cio svijet, osim njegove majke, da je on upropastio porodicu. Stari Kunov umro je još za vremena, te nije doživio ono naj gore, naime da mu sin kao „jednogodišnji dobrovoljac" bude osuden na dvije godine zatvora zbog grubog ponašanja naspram jednog pretpostavljenog. Emil pretrpi katastrofu u tome bolje od ostalih članova porodice i vrati se jednog dana svojoj kući veseo, bezobrazan, jedna savršena bekrija. Mati je lila suze radosnice i zaklinjala ga, da njoj za ljubav postane apotekar, na što on vrlo rado pristane i radio je sve donde, dok nije sve upropastio i dok se prezadužena ljekarnica nije mogla više održati.

Sad on htjede u Americi potražiti svoju sreću. Od posljednjeg zaostatka iscrpljenog imanja dade sebi zgotoviti opremu, dirljivo se oprosti s majkom i sestrom — koja je bila nekoliko godina mlada od njega i koja je malo simpatije osjećala spram brata: Iz ljubomore, bio je on uobrazio! — i nestade ga za godinu i po sa poprišta. Međutim je mati molila Boga, da mu pomogne u tudini, a plakala bi kadgöd bi spomenula svoga ljubimca. Sestra je živjela u nadi, da ga se već jednom oprostila, i vrijedno je radila kao crtačica u jednoj fabrici porculana. Zarada je bila tolika, da nijesu trpjele oskudicu i ako su jedva mogle preživjeti.

Jedne se ljetne večeri pojavi ožalošćeni emigranat majčinoga srca: on nije bio sličan čovjeku koji je „kušao sreću" u Americi, već pravome razbojniku. Zaista on nije hvaljenu zemlju ni vidio, a od oceana samo Bremerhaven, ali mu se nje-

gova dobra majka obradovala, kao da je došao uprav iz naj dubljih gudura sjevernih zemalja.

A što on nije doživio! Kako ga je samo usud gonio! Koža ti se ježi slušajući ga: bio je jedanput i opljačkan od gusara. Htio je time reći, da mu „ponos“ nije dozvolio prositi od svojih, već da se teško mučio i radio za koru nasušnoga hljeba. A drugi mu je put neka varalica ukrala putni list i podmetnula mu svoj, sa šta u malo da nije nevin stradao. Na posljetku teško oboli i gotovo da umre od gladi. Ipak ozdravi kao nekim čudom, a želja ga dovede ljubljenoj majci i dragoj sestri.

Baci pola bojažljiv, pola podrugljiv pogled na sestru, koja okrenu od njega svoje blijedo lice. Razgovijetno se moglo s njena lica čitati, da mu ne vjeruje ni riječi.

Mati je drukčija. Gorko oplaka zli udes svoga ljubimca; poče mu tepati i obasipati ga nježnim poljupcima.

Poslije je Dora morala na brzu ruku spremiti večeru, ali mnogo bolju, nego što su ove sirote ženske mogle do sada za se zgotoviti.

„On je tako jadan, on je mnogo patio!“ šaptaše molećivo starica svojoj kćeri. „Kako bi bilo, Dorice, jedna boca vina, to će ga oporaviti! Tà mi ne moramo ove nedjelje kuhati mesa“

Dora klimnu glavom: nije imala srca, da rad sinovljeg povratka materi pokvari radost. Ali u kuhinji podigne svoju malu ručicu: „Zašto nijesam ja čovjek, da pokažem šta je stid i poštenje?“

Emil je neko vrijeme ostao kod kuće, ali se je činilo da prezire svoje susjede, jer nije nikada izlazio iz kuće prije mraka. Docnije se izmijenio kad mu je sestra nabavila pristojno odijelo ispod ruke; čitav bi dan provodio „Pod lipom“ ili drugdje; vraćajući se kući, donosio bi materi kakvu grančicu, ili kutiju čokolade. Starici bi se onda otvorilo srce, te bi sva blažena prolijevala suze radosnice: samo njen ljubimac može biti tako nježan. Dori ne bi nikada palo na um, da je čime obraduje, ona svaki novčić čuva, kao da se sva sreća u novcu sastoji. Dora je to čula, pa bi joj se srce steglo. Zaista ona nije ni pare u zalud trošila! Ona je jedina medu njima znala, kako se teško može pripraviti bar toliko, da mogu obje pristojno živjeti.

„Otkud tebi novaca za cvijeće i slatkiše?" — zapita ona jednom brata, koji se uvijek sa svoje šetnje vraćao gladan.

„O, pa ja se u Milerovom podrumu gdjekad sastanem sa svojim prijateljima — pristojnim ljudima — odigramo jednu igru, i to je sve!"

„Emile, ti se kockaš?" — viknu djevojče preplašeno.

„Samo nikakve moralne pouke, ako smijem moliti!" — reče on brzo — „Znam ja, da sam ti trn u oku, jer mene majka više voli. Nadam se, da ti ne ću još dugo biti na teretu, jer mislim, da ću kod jednog bogatog samca moći stupiti u službu kao njegov sekretar. Onda ću ti vratiti ono nekoliko groša, što si za me izdala; nemoj se zbog toga zabrinuti."

To ga zato ipak ne zadrža, da jedne nedjelje ponovno ne zaište od nje novaca: „Samo pet maraka!" Treba da lično ode u novo zvanje, pa mu trebaju rukavice i još neke sitnice, da bi se načinio pristojan čovjek. Dora mu dade novac i on ode od kuće kao čovjek, koji zna da mu džepovi nijesu prazni.

Mati i sestra ga očekivahu čitavo božje veče; on ne dođe. Starica najzad ode na počinak, te se toplo molila Bogu za sreću svoga sina, sve dok je nije svladao san. Dora joj morade obećati, da ne će leći već da će ga pričekati: „Siroto momče nije valjda još ni večeralo. Neka je rđava sumnja počne moriti, ona je čekala sahat za sahatom, ali njen brat ne dođe.

Kasno, oko ponoći, neko oprezno tapkaše uza stepenice. „Jesi li ti Emile?" pitaše ona tiho kroz ključanicu. — „Brzo! Puštaj me unutra!" — Ona mu otvori i ustuknu: bio je strašan! Prsluk i košulja poderani i krvlju poprskani, krv mu je bez prestanka kapala iz jedne velike grebotine na licu.

„Pomozi mi!" ječao je on. „Ja moram odavde, moram ostaviti varoš — samo da majka ništa ne čuje!"

Ono što je on dalje zadihan i zbunjen izgovorio, bijaše dovoljno da skrha srce ovog dobrog djevojčeta: on se kockao — izgubio je onih pet maraka i — u očajanju — igrao lažno. Primjetili su — bilo je škandala — i policija priteče u pomoć — više kockara uhvate — on sretno uteče, ali on zna, da će ga „dobri drugovi" pri preslušanju odati.

„Šta ću sad?“ — jeknu on, te se spusti na jednu stoličicu i plašljivo upre oči u blijedo lice sestrino.

Ona pođe dva-tri koraka prema prozoru i nijemo pogleda kroza nj.

„Šta?“ promumlja on i uhvati čvrsto sestru za ruku. Ona ga privuče bliže k sebi i primora ga svojim neprijatnim ćutanjem, da pogleda kroz prozor u tmurni noćni mrak, gdje je od svjetiljaka blistala mirna, crna površina rijeke.

„Jesi li poludjela?“ viknu on i prestrašeno oturi njenu ruku: on ju je razumio! U svom se kukavičluku grozio od sestre — od vode — od smrti — od onog nepoznatog ničega! „Pusti me! ja moram odavde što dalje, dalje!“

Na ukočenom licu djevojčinom zaigra sad tužan smiješak: „Ti misliš na bijeg na daljnji život? Ti? Ali ja sam u očajanju zbog tvoje sramote i tvog pada. Ja ti rado pokazah kako se u krajnoj nuždi spasava od policije, od zatvora, od nevolje i srama, ali šta će biti od naše jadne majke, koja svoju krv kap po kap za tebe daje? Ti bi je ostavio da umre od gladi, kad bi ti bila na teret — grozno! Oh, brate, ti imaš samo jedan jedini izlazak: smrt!

„Ne mogu!“ zajeca on i pokrije lice objema rukama, a drhtaše cijelim tijelom: „Ne mogu. Ja sam još mlad — zašto se ne bih mogao i ja popraviti? Pomozi mi samo još ovaj put! Daj mi novaca da odem odavde — od sada neka bude sve drukčije: ja ti obećavam!“

Dora uzdahnu; njen oštri izraz lica postade blaži, jer joj je ovo jadno stanje, u kom se sada nalazio njen brat, ulijevalo sažaljenja — onog sažaljenja, koje osjeća plemeniti, jaki spram podloga i slaboga, te je pomiješano sa pomilovanjem i prezrenjem. Ćutke otvori ona kuhinjski ormar, gdje još stajaše sanduče s novcem, odakle je odnio svotu, koju je danas proigrao. Sanduče bijaše zabravljeno; ona se sjeti, da je ključić ostavila u svom stočiću.

„Ovo nam je sva imovina“, promrmlja ona. „S ovim moramo živjeti cijelu nedjelju; ali ću ih podijeliti s tobom. Ako će te ovo spasti, a ti se sjeti, da je to bila oskudica tvoje majke i noćni rad tvoje sestre.

Gramžljivo gledaše on na sanduče, koje je, ma kako malo bilo, skrivalo u sebi veliku nadu. Međutim Dora stupi tiho u sobu, u kojoj spavaše majka.

Starica se prene: „Jesi li ti, sine, čedo moje?" Ona ležaše otvorenih očiju, uznemirena rđavim snovima.

„Majčice, spavaj mirno!" šaptaše Dora. „On je već došao".

„Je li dobio službu?"

„Ja... ne znam. Bio je umoran. Sutra će nam sve pričati."

Utješena sklopi sirota starica oči, da produži spavanje i sanjanje o svom ljubimcu.

Djevojčina je ruka drhtala, kad je uzela ključ i nečujno se vratila u kuhinju. Dočekao je hladan vazduh; njeno srce silno zakuca, njen pogled pun očekivanja pade na kuhinjski prozor iza koga stajaše mrak i rijeka; ne — bijaše zatvoren. Hladan je uzduh dolazio s vrata, koja bijahu širom otvorena. U kuhinji ne bijaše nikoga: njen je brat otišao i bez njene pomoći.

Ona stajaše i osluškivaše. Na dnu zacvrča jedna stepenica, inače se više ništa nije moglo čuti ni razabrati u dubokoj noći.

Dora zatvori vrata — i onda, kraj blijedoga gasnog osvjetljenja, duboko odahne, i zračak nade osvjetli joj zamorenu dušu: on je dakle otišao i bez novaca. Jedan plemeniti osjećaj nagnao ga je da to učini.

Ne, sve badava, svaka nada na popravak bila je isključena. Eno na stolu je sanduče, morao ga je bez ključa otvoriti; otvorila ga je već izvježbana ruka. Sanduče je bilo prazno, nije u njemu ostavio ni jednog bakrenog novčića.

„Kukavico! Strašljivče!" — šaptaše djevojče. Pa i pored njene srdžbe i bola, pojavi se u njoj osjećaj neke velike tegobe: hvala Bogu, sad se bar skoro ne će vratititi; znao je da mu ona više ništa nema da dâ. Ona zamandali vrata, zavrne gas i u mraku pođe spavati.

* * *

Preko zime je mati je poboljevala, pa je nekoliko nedjelja ležala. Dora nije mogla mater ostaviti samu, te je kod kuće

radila: Kolorisala je štampano cvijeće na finoj koži za jedan dućan u glavnoj ulici. Trudan posao, koji se plaća po tucetu, ali koji imadaše tu prednost, što ga je mogla raditi noću, sjedeći i bdijući kraj majčine postelje. S proljeća se majka malo oporavila; trebaše joj svježeg uzduha, te ju je morala češće u šetnju voditi. Jedne nedjelje po podne odu one tramvajem do Fridrichsheima. Kad su sišli, bijaše se baš na jednom uglu iskupilo mnoštvo svijeta oko već poznatih zelenih kola, koja su imala odvesti jednog zločinca uhvaćenog na djelu. Dora pogleda onamo: od više oružnika okružen mlad čovjek sa podivljalim izgledom i njoj dobro poznatim mršavim licem uđe u kola, te pogleda drsko po skupu. Ona osjeti kako joj se u žilama sva krv sledila; cio joj se svijet u prestrašenim očima poče okretati.

„To je jedan od onih pravih!“ — reče jedan radnik smijući se, kad su kola pošla.

Starica radoznalo zastane: „Ko bi to, Dorice, mogao biti?“

„Tà... jedan lupež“ — reče preko ramena radnik kad ču staričino pitanje.

„Hajdmo odavle, majko!“ šaptaše Dora sa naprezanjem, i posljednjim ostatkom svoje pribranosti povuče staricu za sobom. U šetalištu pade djevojče skoro onesviješteno na klupu.

„Za ime božje, Doro, šta ti je? Je li ti rđavo?“ viknu starica ustravljeno, te sjede uz nju i nježno je zagrli.

„Ništa, majko, prošlo je već!“ reče tiho djevojče. „Bilo je vruće u tramvaju.“

Neko su vrijeme sjedale ćuteći, svaka u svoje misli zadubljena. Ali misli jedne lutale su daleko, nošene nadom, druge pak bile su uprte na jednu tačku — na uglu kod stanice.

Najzad jedan blaženi osmijeh ozari uvehle crte staričine: morala je svom maternjem srcu dati oduška. „Šta misliš, Dorice, ide li mu dobro?“

„Svakako.“

„On valjda čezne za majkom i sestrom.“

„Kako... bi drukčije i mogao.“

„Piši mu odmah, da sam ozdravila. On će se radovati. Zacijelo se mnogo brine za mene. Pitaj ga ujedno, Dorice, da li će nas moći o Božiću pohoditi.“

„Da, draga majko."

„I reci mu, Dorice, da za moju ljubav, — čuješ li, — za moju ljubav ostane dugo u novom zvanju."

Djevojče odobri glavom: U... novom... zvanju..."

Da, on će svakako ovdje dulje istrajati, nego što je njemu po volji. Osuden na više godina robije, nestade ga iz ljudskog društva. A njegova ga dobra, dobrodušna prevarena majka blagosivljaše, kad je na rukama svoje kćeri posljednji put dahnula. Za nju je on ostao ono, što je i prije bio: njeno čedo — njen ljubimac.

O POSTANJU POLJICA

(geografsko-socijološke primjedbe).

Prof. **Filip Lukas** — Sušak.

U posljednje su doba otiskane nekolike monografije ovoga kraja, napisane sve s istog historijskog stajališta.* Ako se i nijesu Poljica istakla u historiji našoj kakovim znamenitim zgodama, ali što su znali da očuvaju nutrnju samoupravu, biće i pažnja, posvećena im od spisatelja, možda više pregonjena nego li suvišna. Način pri sastavljanju ovi monografija ni u čemu se ne odvaja od drugi sličnih radnja. Vođeni od historičko-individualne metode bilježe pisci svaki glas u historiji, često indirektan i sporedne vrijednosti, da dodu do zaključaka, već unaprijed utuvljenih u ideji. Često ispunjuju nedostatak historičkih dokaza hipotezama, što oteščava uhvatiti cijelu historijsku sliku. Ne rijetko se opaža i neko nagomilavanje činjenica, da se njima jedna te ista misao dokaže. Doista historičar ima jedino da s činjenicom radi, i to bez ikakove subjektivne pretpostavke, nu i činjenici treba naći odnose. Prema tome ne sastoji vrijednost i znamenitost historije u nagomilavanju činjenica, već u njihovom uzročnom vezu i medusobnim odnosima. Historičar je kao istraživač prirodnih znanosti. Kako ovi ne stvaraju zakone, već iz mnoštva jednakih pojava zakone utvrduju, tako niti historičar svojevoljno ne stvara zaključakâ već se oni iz odnosa činjenica medu sobom sami razvijaju. Događaji odgovaraju redovito promijenjenim fazama ljudske misli — uopšte uzeto — socijalnoj okolini (*milieu*).

Poglaviti nedostatak monografija ne sastoji baš u tome, što se propustilo tražiti odnose među činjenicama, već što nijesu uzeti u obzir pokretači njihovi. Historija bilježi samo „pri-

* Osim drugih monografija i ove je godine jednu otiskao u Programu č. k. velike Gimnazije u Spljetu g. Ivan Pivčević na koju se ove primjedbe većim dijelom i odnose. U „Srdu" je objelodanio isti pisac i Povjest Poljica.

jašnji život", koji svoju osnovicu ima na tlu, a razvitak u različitim odnosima socijalnih slojeva među sobom. I država je čovječja tvorevina, ali takova, koja samo na tlu uspijeva. Ne može se stoga mimoići uski ovaj dodir između historije, geografije i socijologije, ako hoćemo vjernu i cjelovitu sliku dobiti. U radnjama o postanju Poljica uzalud je tražiti ove poglavite momente, koje su za jedan politički organizam vrelo njegove energije, zato se bez truna pristranosti može ustvrditi, da se u radnjama naziru samo potezi, ali se ne vidi cijela slika.

Kako je rečeno u početku, radnje se ni u čemu ne odvajaju od radnja slične vrsti, koje kod nas ugledavaju svijetlo. Napisane su u duhu stare historijsko-individualne metode. Svu snagu polažu u mrtvi natpis ili slabi glas kakva pisca, a zaboravljaju vrelo energije, samu zemlju. Ličnost im je sve, jer nalaze imena pojedinaca u natpisima, a ne promišljaju, da su pojedinci samo poriv narodnih slojeva.

Ovoj školi u zadnje doba uzmiče tlo ispod noga uslijed logičkih udaraca Fr. Ratzela,[1] Ratzenhofera[2] i Gumplowicza,[3] od koji svaki sa svojega gledišta iznaša tvrdih dokaza o postanku i razvitku političkih organizama. Ratzelu nije samo čovjek, te oživljuje i giblje politički organizam, već u prvom redu tlo ili geografski *milieu*. „Nije individualni razbor, niti volja ili promišljaj pojedinaca, već različite socijalne grupe, koje stvaraju historijske događaje", tvrdi sa svoje strane Ratzenhofer.

Prema ovim načelima, sve i kada bi pisci nama nanizali nepobitne činjenice, da bi mi u njima vidjeli neki organički i sustavni vez, još to ne bi značilo, da je jedno pitanje sretno riješeno. Historička činjenica, istrgnuta iz života na kome je nikla, mutna je i varava, jer joj fali kolorit i pozadina. Kako svaka činjenica nije drugo nego rezultanta borbe između različitih socijalnih grupa, proučavati samu činjenicu, a zabaciti njezine sastavne dijelove, bilo bi jednako kao hvaliti kazalo ure, što dobro bilježi satove, a ne spominjati mekanizam nutrnji. Sami čin, ili ga izveo pojedinac ili socijalne grupe znade

[1] Fr. Ratzel: Politische Geographie. München. 1903.
[2] G. Ratzenhofer: Wesen und Zweck der Politik. 1893.
[3] L. Gumplowicz: Die sociologische Staatsidee. Innsbruck. 1902.

ne samo u različitim prilikama na jedan narodni sloj inače da djeluje nego li na drugi, već se to događa kod istih prilika. Vjërnu će historijsku sliku moći prikazati tek onaj, koji će sve ove struje prikupiti, snagu im izmjeriti i utjecaj odrediti.

* * *

Ne može doista objektivan pisac ubataliti svaku znamenitost Poljica ali im cijenu preganjati i „glasovitost" uzdizati znači sniziti *niveau* cijele naše prošlosti na tipičku pojavu pastirske općine. Glasovitih činjenica u cijeloj našoj historiji imademo na žalost veoma malo, a u tome jedva odvaja, iza neuspjele naše neodvisnosti, „slovenski" Dubrovnik. Biće možda kome ova tvrdnja i trpka, ipak, ili je pripisali slaboj energiji rase ili nedovoljnoj centralicaziji narodnih sila, ona odgovara činjenicama.

Postanje Poljica je jedna posve obična pojava, a u političkoj geografiji imademo sijaset sličnih primjera. Svi bregovi na svijetu, opaža Ratzel,* spašavaju potisnute narode ili dajbudi u bregovima znadu se očuvati ostanci propalih država. Gdje se historija jednog naroda rasčinja i drobi, treba da se u svakoj planini zakloni koji dio propalog naroda Tu mu je lako zbježište, a stanak makar kakav. Ovo se događa ne samo kod nas, već u Africi i Australiji. „Na ostrvima Polinezije" našao je Ratzel da „svaka nova navala iz vana, potiskuje stanovništvo sa morskih meda prema višim krajevima. Ovdje ne samo, što se osjećaju sigurnijim, jer je daljina od neprijatelja do njih mnogo veća, već im je i strah manji, što mogu sa višega mjesta držati neprijatelja na oku. Usrne li neprijatelj i amo, te su prinuđeni da se i tu brane, posao im je lakši, jer poznavaju svaki kamen, a osim kamena nemaju mnogo da izgube. S ovoga razloga u brdinama i borbe dobivaju obilježje očajnosti. Poznate su svakome očajne borbe Španjolaca u brdinama Asturije i Navare protiv invazije Arapa, a još su u življoj uspomeni u našem narodu borbe Crnogoraca protiv Turaka. O Crnogorcima je jedan avstrijski oficir kazao, da oni žive na neki način od same smrti. Garibaldi u svojim vojnama za oslobođenje Italije uvidio je, kakav uticaj ima pri osvoje-

* Fr. Ratzel: Polit. Geogr. str. 794.

nju i obrani konfiguracija tla. Poraz svoje vojske u dolinama Chiese i Idrojskog jezera pripisivao je on brdovitom zemljištu, jer da je mogao sa 1000 vojnika zauzeti Siciliju, sa 20.000 ostalu Italiju, a ovdje da nije mogao sa 50.000 zauzeti dva brda" (Gazzetta del Trento 1867).*

Prema ovim zakonima političke geografije može se i postanje Poljica jednostavno prikazati.

Još prije dolaska Hrvata i Srba u ove krajeve, stijene ove bijahu zbježište pustopašnih Ilira. To im bio stanak siguran, a pasište prostrano.

Da su se Iliri ovdje doista naj duže održali, svjedoči nam ilirski naziv Monsora (= planina) koji su Hrvati od njih poprimili.

Ilirski živalj bio već otančao, gubio se vidljivo u kulturnom latinstvu, a bio bi se u brzo i pretopio, da se varvari u petom i šestom stoljeću ne počeše amo zalijetati. Pred ršumom postepenih varvarskih najezdi rasčini se latinstvo u Dalmaciji, a mjesto njega usele se došljaci. Socijalna brzina, koja je pod vlašću latinstva bila dosegla visoki stupanj, sada naglo pada. Cijelo se društvo drobi i dijeli u posebne grupe. Centralizacije, koja je uredila snažna ruka rimska, nestaje, ali s njome i civilazacija. Italija mora prekidati sa dojakošnjom tradicijom universalnosti rimske; postaje opet geografski individualitet sa prirodnim medama od Sicilije do Alpi.

Istočne strane Jadrije započeše na političkom i gospodarstvenom polju svoj vlastiti život. Ako se pod rimskim gospodstvom nije bio još u Dalmaciji umijesio jedinstveni narod, dolaskom je Hrvata i Srba bila etnografska slika još šarenija; nešto slična današnjoj Ugarskoj. Stariji Romani, te se amo naseliše još pod republikom, zakloniše se u primorske gradove i na otoke; mladi pak, dijelom isluženi vojnici, a dijelom poromanjeni Iliri zbjegoše u dalmatinsko Zagorje, Velebit, Boku kotorsku i Poljica; plodna polja zapremiše osvajači.[1]

Prof. Bidermann je našao, da je bio uobičajeni naziv za

---

* Fr. Ratzel: Pol. Geogr. 794.

[1] K. Jireček: Die Romanen in den Städten Dalmatiens wärend des Mittelalters. Wien 1901.

naselja u Poljicima „katun", a to je rumunjska oznaka oznaka pastirskih staja.[1] Nazivom sela ili selca, dokazuje prof. V. Jagić taman iz poljičkih štatuta, da se u početku označivalo pojedino naselje skupa sa okućnikom. Selo bi prama tome odgovaralo pojmu našega ljetišta.[2] Još nijesmo na čistu, kakav su tip naselja donijela slavenska plemena na balkansko polustrvo premda je i u tome pravcu moralo biti kod njih etničkih predispozicija.

Putnik, te danas prolazi kroz Poljica neugodno ostane iznenaden, kad opazi, da se sva naselja razbitog tipa izdižu pri strani na visoku, u doli se vidi amo tamo po koja kuća, i ta naskoro sagrađena. Prema položaju naselja, moglo bi se pokušati riješiti neka autropogeografska pitanja u davnini.

Poljica u fizičkoj geografiji označuju dugoljaste udubine među dvjema izbrježinama. Udubine se penju poput terasa u stupnjevinama spram gornjeg Mosora. Cijela planina nije drugo nego kompleks nabora i prigiba, kakovi obiluju u dinarskom sistemu. Većina je nabora asimetrički građena. Gornji[3] dio brda, što je okrenut spram sjevera, manje je nagnut od južnoga dijela. Što se tiče vrsti kamenja, što dolazi u gradi brda, razlikujemo vanjsku i nutarnju zonu. Vanjska zona, koja je ujedno glavna naborna zona, leži na sjeveru a sagrađena je od krede. Južna zona, u kojoj su nabori manji, građena je od krede, a u sinklinale (udubine) su se uvukle eocenske tvorbe, lapor i vaporac. U udubinama južne zone kao što je radi tvorbi i očekivati, izviru vode temeljice (Grundwasser), a to sve na gornjoj strani.

Ova pojava, koju je prof. Peuck zapazio u bosanskom kršu, dovada se u savez sa višekratnim promjenama površine zemaljske. Tektonska je tvorba udubina (sinklinala) i izbježina (antiklinala) morala biti već gotova, kada se cijela zemlja spustila opet pod površinu morsku. Na ovaj su način ostale u udubinama eocenske naslage vaporca. Na istu tvrdnju dolazi

[1] Prof. H. Bidermann: Zur Ethnographie Dalmatiens. 1888. U dometku statuta na str. 130 dolazi: „dvanajest katunara alliti knezova".

[2] Archiv für sl. phil. XV. „In diesem ursprünglichen Sinne könnte „selo" das Feld einer einzigen Behausung, d. h. dem Wohnhaus einer Bauernfamilie bedeuten; str. 109.

[3] Dr. F. Kerner: Geologische Beschreibung der Mosor planina. Wien 1904; str. 222.

proučavanjem mosorskih tvorbi i Dr. F. Kerner. Njemu je Mosor resultat dvojakog nabornog procesa, što se dogodiše poslije eocenske periode.[1]

U vanjskoj zoni, koja je gradena od krede a nešto od dolomita, nema vodâ temeljica, jer nema váporca ni gnjile, te se sve padaline izgube u rupama i ponorima. Izvire koja voda iz procijepa *(Kluftwasser)* a inače sve padaline idu kroz ponore prema rječici Žrnovnici.

Plastika je zemlje od velikog utjecaja na položaj i tipove naselja. Iz položaja naselja na strani brda može se zaključivati da su se prvi stanovnici bavili pastirskim zanimanjem i k tome, da ih je strah prignao gore u stranu. *Pastirske staje nijesu prvobitni tip slavenskih naselja; što su Poljičani pak svoja naselja katunima*[2] *označivali znak je, da su se u tipu i zanimanju za njima poveli.* Pastirski zanat bio je doista u Poljicima glavno zanimanje sve do njihove propasti, a u marvi su plaćali svoje činovnike. Knez je n. pr. dobivao 12 ovana godišnje plate. Danas se još opaža u Poljicima neka predispozicija za timarenjem marve. U donjim Poljicima nema više krčevine jer je sve, lozom zasadeno, a ipak teško da imade i jedne kuće, koja ne bi imala po koju glavu marve sitnog zuba.

[1] Dr. F. Kemer o. c. str. 223.

[2] Statut str. 130: „Katun, allitivan selo Dogni Dolacz" i t. d.

ХИСТОРИЧКЕ УСПОМЕНЕ

о сердарима, пуковницима и сопраинтендентима витезовима Синобадима. * * * * * *

(свршеак)

Љубомир Нер. Влачић.

3. Јаков II.

Генер. проведитор Јаков da Riva по смрти Андријиној декретом 28/3 1774. именова сердаром книнским старијега сина Андријиног: малољетног Јакова са половицом односне плате до навршења двадесете године, а другу половицу да ужива стриц његов Јосип, али да заступа Јакова привремено до његова пунољетства. Јаков умрије исте 1774. год.

4. Гајетан.

По смрти сердара Јакова II. проведитор da Riva одлуком 8/10 1774. наименова сердаром Гајетана, другог сина Анпријиног са истом платом, једнаким правима и дужностима, које је имао брат Гајетанов п. сердар Јаков II. До пунољества би постављен за привременог његова заступника стриц му Јосип. Гајетан, који је изучавао школу у Сплету, премину од куге 1784. г.

5. Јосип.

Јосип, трећи син Јакова I., брат Андријин а стриц Јакова II. и Гајетанов, родио се је у Книну 1744. По смрти синовца Гајетана, декретом ген. проведитора Фалијера 20/7 1784. би именован сердаром книнским.

Преко ген. проведитора Јосип поднесе молбу Дужду, да буде одликован простом титулом и степеном потпуковника (tenente colonnello), али тим не жели да буде на терет Државе, него се задовољава и у напријед са сердарском платом. У молби позиваше се на заслуге својих предака, а и на своје, које је стекао пригодом кужне болести у Сплету; поминье, да је обљубљен у Книнској Крајини, те да би му ново одликовање послужило, да

буде дјелатнији, храбрији и уваженији код пограничних заповједника, са којима често расправља о разним диференцијама и питањима одређивања границâ. Закључује молбу изјавом, да тим именовањем не ће бити повријеђена ничија прâва у војеним унаприједјенима, а ни држава не ће претрпјети какове материјалне штете. Оба Savia, којима је ова Јосипова представка са извјешћем ген. проведитора 30/8 1786. предата, да о њој даду своје мишљење, препоручују под 11/1 1786. односну молбу заслужнога официра и сердара Јосипа.

Јосип обраћа се влади млетачкој, да му дозволи да 251 канап земље у Книну и Врлици, којима је Јаков дукалом 27/10 1735. био инвестисан, по смрти његовој може наслиједити његова жена, пошто са њиме да престаје нашљедство ове фамилије. Магистрат „dei Deputati et Aggiunti alla Provvision del dinaro" извјешћем 28/11 1791. на дужда препоручује молбу, и хвали Јосипа као заслужног официра, којег и сами аустријски официри штују. Млетачки Сенат декретом 7/12 1791. уважи молбу односно нашљедства жене Јосипове, а декретом 3/1 1794. именова сердара Јосипа сопраинтендентом границâ Книнске Крајине са титулом и платом пуковника прекоморацâ, али да буде одијељен од редовне војске.

Послије пада Републике Јосип је продужио своје службовање под аустријском, а касније под француском владавином. Бијаше одликован и почасном легијом" (Légion d' honeur).

Јосип је умро 8. јан. 1811. г. Са њиме је изумрла лоза Бузи-â. Тијело његово покопано је у дворишту римокатоличке цркре у Книну. Надгробна плоча има овај натпис :

EQUITI JOSEPHO SINOBADI THIENIENSI
MILITARI MAJORUM GLORIA SUIQUE PRAECLARE
GESTIS INCLITO
THIENIENSI OLIM RECTORI, PERPETUO CONFINORUM
SUBTRIBUNO
QUI SUB DOMINIS VENETO, AUSTRIACO GALLICO
EADEM FIDE ET SOLERTIA
PLURIMIS MUNUS FUNCTUS
OMNIUM COEQUANS GRATIAM
AB OMNIBUS SUPRADICTIS PRINCIPIBUS
SPECIOSE ONORIFICAM OPTINUIT
A. D. MDCCCXL
AETATIS LXVII ANNORUM

VIII. CAL. JANUAR. OBIIT
TANTO VIRO ET DE UXORE OPTIME MERITO
VICTORIA VLADANIA UXOR
MOERENS PERPETUOQUE MEMOR
P
ET CUI SOLI DATURUM HIC SE ESSE SEPULCRUM.

Слика Јосипова находи се у општини книнској. Из његове опоруке 14. јуна 1809. у Книну вадимо ове знамените тачке: Остави као своју главну и укупну насљедницу жену Викторију; али своју стару кућу у Книну остави за пучку школу. Окром тога одреди да просторије испод кукурузане, које су њему припадале, имаду бити уређене и свака опскрбљена постељом и да сваки путник Далматинац, грађанског сталежа, који дође у Книн и остане ондје два или дри дана, има право конаковати у једној од тих ложница за то вријеме. Тако исто да сиромашни путници, који једнако дођу у Книн, буду уконачени за дан и ноћ у кухињи близу истих просторија и да им се даде свијећа, огријев, вечера и који бијељ да се покрију. За поправке куће одређене за школу и за извршивање одредаба гледе гошћења путника остави приходе од два своја винограда близу Киина а као надгледника над извршивањем ове његове воље остави грађанског заповједника и његове насљеднике у Книну дужношћу, да надгледају да се плод винограда не би уништио и да би се сваке године употребио у назначену сврху.

Остави Андрији Синобаду и његову синовцу Андрији по једну сабљу сребром оковану.

*

Исправе наспоменуте у овој радњи налазе се или у матици или у пријепису код г. Синобада. Садржај им је у истој радњи исцрпно наведен, те је сувишно да их овдје у цјелини објелодањујемо.

GARIBALDI I NJEGOVO DOBA.

(Prigodom 100-obljetnice njegova rođenja).

— 1 —

Prof. W. bar. Ljubibratić.

Nenadni i nagli pad Napoleona I., potpuno rasulo političkoga sustava, koji se mogao toliko održati, uspostavljenje mnogih prognanih vladalačkih porodica, sve to učini osobito silan dojam na savremenike onoga moćnika, čija sudbina bijaše da zadnje svoje dane sprovede u progonstvu

chiuso fra si breve sponda.

Sudbina Napoleonova, u svojim neviđenim promjenama, sjaja i veličine. nesreće i poniženja bijaše bez primjera u svjetskoj povjesti.

Uslijed dugotrajnih pogubnih ratova Napoleona I. bijahu narodi evropejski potpuno istrošeni; samovolja francuskoga silnika bijaše toliko omražena, da se u prvi mah i uspostavljenje starih prilika smatraše blagoslovom božjim. Narodi dočekaše potjerane svoje vladare iskrenim veseljem. Doduše ovdje i ondje još uvijek tinjaše plamen oduševljenja za slobodu i jednakost, ali ta ideja ne mogaše više da zanese šire slojeve naroda, jer bijahu istrošeni i uništeni od teških žrtava, te moradoše prinijeti na oltar domovine; jer bijahu spali u skrajno mlitavilo. Jedina njihova želja bijaše da se uspostavi mir, e da se tako oporave od ljutih pretrpljenih udaraca. Rijetkost je u povjesti pojav, kakav se pokaza godine 1815., da se narodi svojevoljno odrekoše svojih naj većih ideala, da se jednodušno podvrgoše samosili onih vlada i vladara, protiv kojih malo godina prije bijahu pograbili oružje. Takav pojav naj bolje dokazuje, da se bijaše prevršila mjera nevolje i nesreće.

Raskomadana Italija ne bijaše nego geografski pojam. Izmedu pojedinih država ne opstojaše nikakva sveza. Francuzi bijahu doduše protjerani, ali željenoj slobodi ni traga. Uređenu

upravu francusku zamijeni nered i samovolja, a nesnosni tereti još više pritisnuše nevoljni narod. O narodnoj se samostalnosti ne mogaše govoriti; što više dvije naj bogatije i naj ljepše pokrajine, Lombardija i Mletačka, izmjeniše francusko gospodstvo s austrijskim. Bilo je doduše ljudi, koji su se čvrsto nadali, da će se u lombardsko-mletetačkoj kraljevini pod upravom umnoga i razboritoga nadvojvode Antuna razviti bar donekle narodna samostalnost, ali u Beču se na sve prije mišljaše nego na to. Nadvojvoda se Antun, ozlovoljen radi uloge, te moraše po naredbi iz Beča predstavljati, zahvali na svojoj časti. Njegov nasljednik nadvojvoda Rainer za punih 30 godina izvršivaše naloge iz Beča, uvadaše u nutrnju državn i upravu austrijske zakone, ne pitajući, da li se ti zakoni mogu dovesti u sklad s talijanskim prilikama. To bijaše doba, kad se uhodarstvo i redarstvo razvi do silne moći. Ali iz takova sjemena proklija za Austriju samo mržnja i prezir.

Razočarani Talijanci, sputani još jače nego ikada prije, bijahu voljni da nastave borbu. Oduševljena mladež slušaše osobitim veseljem, nehinjenom radosti vijesti o bunama u Pjemontu, Lombardiji, Siciliji i Napulju. Grozne muke, kojima podlegoše zatočnici slobode, borioci za svetu ideju ujedinjenja svoje rascjepkane domovine, ne mogoše da ih zastraše, što više tako su djelovale na njih, da svi bijahu spravni da žrtvuju domovini svoj život, svoju krv, samo da sruše već jednom omraženi tudinski jaram. Ali trijezniji i oprezniji ljudi, uvidajući da se urotama, bunama, bodežem, umorstvom ne će doći do žuđene svrhe, bijahu zabrinuti za život svoje djece. Pod takovim dojmom odluči se Garibaldijeva majka, Rosa Raimondi, da od svojega sina Josipa učini svećenika. Ali mladi Garibaldi vatrena srca, žarke mašte, poetične duše, imaše sve drugo na umu, nego da dovrši svoj život kao župnik ili župnički pomoćnik u rođenoj Nizzi. U tome ga podupiraše svojim savjetima stariji brat Anđeo, koji mu iz New-Jork-a, kamo bijaše pošao u trgovačkom poslu, pisaše, da se već jednom liši starih predsuda, da domovini posveti svoju ruku i svoj um, radeći za njezinu slobodu i za njezino ujedinjenje. Takovi savjeti padoše na plodno tlo, i dogodi se, da jednoga dana mladi Josip pobjegne iz očinske kuće, da sa tri druga potraži svoju sreću u

dalekom novome svijetu, odakle pak namjeravaše, da se u zgodan čas kući povrati. Zabrinuti otac, koji u ostalome ne pristajaše uz nazore nabožne svoje supruge, pođe da potraži sina, te ga nađe u blizini Monaka. Sinu oprosti nepromišljeni korak, izmiri se s njime, te mu dopusti da se posveti pomorskom životu, za koji mladi Garibaldi pokazivaše osobitu ljubav. Na jednom putovanju na tartani *Santa Reparata* dođe s ocem u *Civita Vecchia*, te ga nagovori da podu zajedno u Rim, da pohode vječni grad, o kojemu bijaše stvorio u svojoj pameti veličanstvenu sliku, čitajući povijest Livija i životopis Plutarha. Ali se njegova duša razočara, kada uđe u Rim. To ne bijaše slavni Rim republikanskoga doba, a niti veličanstveni Rim zlatnoga Augustovoga vijeka. To bijaše srednovječni Rim, u koji restauracija Pija VII. bijaše opet dovela natrag Isusovce, a u duboku apatiju ululjala sve duhove. Grobna tišina vladaše u onom gradu, iz kojega se jednom slava talijanskoga imena bijaše pronijela cijelim svijetom. Duboka žalost osvoji plemenitu dušu mladoga Garibaldija, motreći to nevoljno stanje silnoga nekoč grada. Ali pred onim spomenicima nekadašnje slave i moći u njegovoj se pameti porodi misao, da bi ipak iz ruševina poganskoga i kršćanskoga Rima mogao poput feniksa uskrsnuti talijanski Rim. Duboko se učvrsti ta ideja u njegovom srcu, njoj posveti sav svoj rad i sve svoje sile, te ne počine dok se nije ostvarila. U svim ga nevoljama i protivštinama burnoga života ta ideja krijepljaše, jer za njega Rim bijaše Italija.

Ali ne samo za Garibaldija, već za sve tadanje umnike, filozofe, pjesnike, umjetnike Rim bijaše realni simbol naj većih ideala. I baš bijaše doba naj uzvišenijega idealizma, bijaše vrijeme, kada Leopardi u svojoj pjesmi *Sopra il monumento di Dante* dozivaše svojim suvremenicima u pamet prošlu slavu Italije, zaklinjaše ih da se dostojnim pokažu svojih pradjedova, svoje sjajne prošlosti, ili da iščeznu s ovoga svijeta:

Volgiti agli avi tuoi guasto legnaggio,
Mira queste ruine
E le carte e le tele e i marmi e i templi;
Pensa qual terra premi; e se destarti

Non può la luce di cotanti esempli,
Che stai? levati e parti.[1]

Ovi stihovi nadoše odziva u srcima mladeži, koja se, kao probudena iz mrtvila, laćala oružja, da pohrli u boj za domovinu, da je oslobodi ili na junačkom polju ostavi svoje kosti. Carducci, koji je svojim žarkim rodoljubnim stihovima doprinio ujedinjenju i slobodi Italije ne manje nego Garibaldi svojim mačem, a Cavour svojom umnom politikom, Carducci nam je u nedovršenoj pjesmi *Roma o morte* lijepo ocrtao taj zanos:

E già l' inclite gesta
Prende ogni mente giovanil: chiamare
Novellamente pare
Giù da Marsala un lieto suon di trombe
Sparso a gl' Itali venti!
I pii vecchi lasciâr, le donne care,
E te, Roma, cercando, o una tomba
Tentan con le man le piaghe ancor ardenti
Sotto il saio vermiglio e van fidenti....[2]

I mnogi idahu zaista jamačno u smrt, a mnogi, koje bijaše na bojnom polju poštedilo ubojito zrno, moradoše ostaviti domovinu, da se otmu progonstvu svake vrsti. Medu ovim posljednjim bijaše i Garibaldi. Na brodu svojega oca plovljaše morem, ali u srcu čuvaše kao biser čistu ljubav za domovinu.

Vijesti o junačkoj borbi Helenâ protiv tiraniji polumjeseca još većma raspališe njegovu dušu; more, kojim brodaše, bijaše porumenilo od plemenite grčke krvi; u istočnim lukama u koje pristajaše, slušaše kako se slavi hrabrost grčkih junaka, imedu kojih, poput sjajnih zvijezda, odvajahu engleski pjesnik lord Juraj Byron i talijanski rodoljub Santorre Satarosa:

Innanzi a tutti, o nobile Piemonte,
quei che a Sfacteria dorme e in Alessandria
diè a l' aure primo il tricolor, Santorre
di Santarosa.[3]

[1] Svrni se na svoje djedove, pokvareni rode, promatraj ove ruševine i isprave i slike i kipove i hramove; razmišljaj koje tlo gaziš; te ako ne može da probudi sjaj tolikih primjera, šta oklijevaš? ustani i odlazi.

[2] I uzvišene podvige već raspaljuju mlade glave; reklo bi se da ih dolje iz Marsale veseli zvuk trublje, koji se razlijega po talijanskom vazduhu, ponovno zove! Ostavljaju pobožne starce i mile ženice i tražeći tebe, o Rime, ili grob rukom pipaju rane još vrele pod crvenom košuljom i kreću pouzdano...

[3] Pred svima, plemeniti Pjemonte, onaj koji u Sfakteriji spava a u Alesandriji prvi razvi trobojnicu, Santorre di Santarosa.

Bilo je godine 1833., Garibaldiju, kasnijem diktatoru u Italiji, bješe onda 26 godina, kada stupi u društvo *Giovane Italia*. Ovo političko društvo utemelji godine 1831. u Marseille-u Mazzini, koji je trebalo da se kao mnogi drugi seli iz Italije radi svojih političkih nazora. Boriti se za mladu slobodu protiv staroga ropstva, za jednakost protiv starih povlastica, za nove ideje protiv staroga vjerovanja, pribaviti narodu nezavisnost, to bijaše program Mazzinijeva društva, koje imadaše i svoj vlastiti list.

Giambattista Cuneo, jedan od naj vjernijih pristaša i naj iskrenijih štovatelja velikoga junaka, pripovijeda, kako je Garibaldi postao članom *Mlade Italije*. Bilo je, kako smo već rekli, godine 1836. Garibaldi se nalazio u Taganrog-u na Azovskom moru. U jednoj je gostioni sjedao za jednim stolom Cuneo sa još nekoliko talijanskih pomoraca i govorio im je o nevoljnom stanju domovine pod tudim jarmom, i o dužnosti svakoga, da je trgne iz toga nedostojnoga položaja, e da slobodna i ujedinjena zauzme opet ono mjesto, koje joj s obzirom na slavnu prošlost i pripada. U toliko opazi Cuneo, da ga sa drugoga stola motri mladi pomorski kapetan, koji veoma pomnjivo slušaše njegove riječi. Lice mu je dobivalo svaki čas nov izraz, a oči mu plamtjele poput ognja. Cuneo razumi odmah dojam svojih riječi na nepoznatoga mu kapetana, te nastavi još vatrenije da pripovijeda. Na jednom skoči nepoznati kapetan sa svoje stolice, pristupi k Cuneu, raširi ruke, zagrli ga, a suze boli orosiše njegovo lice. To je bio Garibaldi. Cuneo mu potanko stade govoriti o Mazzinijevoj *Mladoj Italiji* i o njenoj svrsi. Garibaldi je odmah osvojen za tu ideju. Povrativši se koncem godine 1833. u Marseille, začu Garibaldi, da *Mlada Italija* ima već svojih mučenika, ustrijeljenih i smaknutih u Pjemontu. Malo dana nakon svojega dolaska, dobi nalog da se predstavi Mazziniju. Veliki ga rodoljub primi prijazno i povjeri mu zadaću, da sudjeluje prevratu, te se spremaše u Savoji. Garibaldi stupi kao prosti vojnik u ratnu mornaricu Sardinije, da pripravi mornare na bunu, koja imaše da bukne u Genovi, kad bi bio uspio prevrat u Savoji.

Ustanak se imao iz Savoje razgraniti po cijeloj Italiji. Vodom je određen Ramorino, koji bijaše učestvovao u poljskom

prevratu od godine 1830. Ovaj zbilja pokuša sreću u noći između 31. januara i 1. februara 1834. i provali iz Genove uz pomoć poljskih i njemačkih bjegunaca na granicu, no ne našavši ni naj manjega odziva morade se još istoga dana povući natrag. Isti neuspjeh snade i drugu namisao Mazzinijevu, da se pobune mornari na ratnoj ladi *De Geneys* u Genovi. Garibaldi bijaše dobio nalog, da 4. februara 1834. dade znak bune na onomu ratnome brodu. Mješte da to učini, ostavi Garibaldi na večer istoga dana ladu, te oboružan krene k onom kraju Genove, gdje su se urotnici imali sastati. Određeno mjesto bijaše *Piazza Sarzana*. Garibaldi dođe, ali ne nađe nikoga. Još se neko vrijeme zaustavi, u nadi da će kogod doći, ali ne bijaše vidjeti nikoga. Razočaran i srdit zapusti Garibaldi ono nesretno mjesto. A bijaše već i skrajnje vrijeme, jer se malo zatim pojaviše vojnici i zaposjednuše trg. Garibaldi ne znajući na koju će stranu, pobjegne u dućan neke žene, koja prodavaše voće, te joj se otkrije.

Genova sa svojim okružjem bijaše baš nedavno došla pod vlast Pjemonta. Budući još živa u pameti svih Genoveza uspomena na staru slavnu prošlost i neodvisnost, ne podnašaše baš rado Pjemonteško gospodstvo. Ona žena, kod koje Garibaldi zatraži sklonište, pa i da nije bila još mnogo stara, spominjaše se ipak nekadašnjih boljih vremena, te joj se pričini, da će učiniti osobito rodoljubno djelo, ako zakloni onoga, koji je pokušao da obori tude gospodstvo, te ga stoga proganjahu neprijatelji. A možda se smilovala lijepom mladiću, koji je njenim rukama povjeravao svoju sudbinu, kao što sin traži zakloništa u krilo svoje majke. Kako god bilo, ona ga zakloni, i sutra dan donese mu seljačko odijelo, dade mu potrebite savjete i upute, te ga otpremi dalje.

Ako je Garibaldi bio, ovako za čas zaklonjen, nije bio ipak izvan pogibelji, koja mu je prijetila sve dok se nalazio na talijanskom zemljištu. Uz silne napore, skrivajući se danju, putujući noću, kloneći se glavnih puteva dođe napokon u rodenu Nizzu. Ne želeći se tako iznenada prikazati svojim roditeljima, pokuca naj prije na vrata svoje tetke. Nego njegova vanjština bijaše tako porušena, njegovo odijelo tako razdrpano da ga tetka nije poznala, te ga htjela potjerati kao kakovoga

siromaha. Kad ga prepoznala, primi ga raširenih ruku i pode k njegovoj majci, da joj najavi dolazak sina. Majka ga privine na grudi, ali ne tako stari Dominik, njegov otac. Bijesan na sina s njegova postupanja, htjede ga stari otac istjerati iz kuće. Majka, bojeći se da se ne dogodi kakvo zlo, pade na koljena pred sinom, te ga stade zaklinjati, da se povrati u Genovu, da se prikaže svojim starješinama i od njih da izmoli oprost.

Bezazlena majka mišljaše, da joj svi ljube sina onom ljubavi, koju je ona gojila prama njemu. Ali sin, te poznavaše svijet i ljude bolje od svoje majke, pobjegne iz očinske kuće, bojeći se da ne bi roditelji učinili mjesto njega onaj korak, na koji ga ne mogahu nikako nagovoriti. Uz veliku pogibelj prepliva Garibaldi nabujalu rijeku Varo i stupi na francusko zemljište. Stigavši u Marseille dodoše mu do ruku novine, u kojima pročita svoju osudu na smrt.

3. se juna godine 1834. bijaše sastalo ratno vijeće u Genovi, da sudi devetorici od glavnih urotnika na ratnoj ladi *De Geneys*. Ta devetorica bijahu: Edoardo Mutru, Giuseppe Canepa, Enrico Parodi, Giuseppe Daluz, Filippo Canale, Giovani Andrea Crovo, Giuseppe Garibaldi, Giovanni Battista Caorsi, Vittore Mascarelli. Prvu šestoricu bijahu uhapsili, a posljednja trojica mogoše još na vrijeme umaći. Svi stajahu pod optužbom veleizdaje, i baš Garibaldi i Mascarelli da su novcem dobivenim iz inozemstva htjeli pobuniti vojnike na ratnoj ladi *De Geneys* i tako sudjelovati prevratu, kojemu je bila svrha da sruši opstojeću vladu; Caorsi da je novcem također dobivenim iz inozemstva kupio potrebito oružje i municiju, a ostala šestorica da su znali za urotu, a da je nijesu otkrili svojim starješinama. Vodio se sud, te ratno vijeće proglasi nevinim prvu šestoricu optuženika, a ostalu trojicu osudi na smrt, uz izjavu, da je svakomu slobodno, na kojem god mjestu, da izvrši osudu ratnoga vijeća.

Doznavši Garibaldi za svoju osudu, nije se za čas bojao pogibelji, ali i ako na francuskom zemljištu, nije se smatrao obezbijeđenim, jer ne bijaše isključena mogućnost, da Francuska ne preduzme ulogu krvnika i tako izvrši osudu ratnoga vijeća. Stoga Garibaldi odluči da krene preko Oceana u slobodnu Ameriku, kamo bijahu već pošli mnogi talijanski bjegunci, a

medu njima i Cuneo, te u svoje doba bijaše Garibaldi-ju otkrio opstanak i cilj Mazzinijeve *Mlade Italije.*

Ova je odluka bila od osobite znatnosti za daljni razvitak Garibaldijeva političkoga života. Od toga se časa smatrao neodvisnim od svakoga; mač svoj posveti jedino ideji slobode i ujedinjenja domovine, zadovoljan da se u tome slagao s drugima, inače isto zadovoljan da je bio na čistu sa svojom savjesti. Od toga časa ne htjede primati savjeta od nikoga, niti svojih odluka podvrći odobravanju drugih. Što bi zamislio, to bi izvodio sam, bez obzira, da li će mu rad sretno poći za rukom. Malo mu bijaše stalo, da li će ga drugi hvaliti ili kuditi: zadovoljstvo i mir savjesti postade jedina svrha njegovom radu. Ali, i ako je bio odlučio stupati svojom stazom, ipak mu je uvijek stajao pred očima Rim i Italija. I tako, kad se bude povratio iz Amerike, stupiti će u njegovu četu dobrovoljaca mnogi, koji su na raznim ratnim poljanama dijelili bojnu slavu s velikim Napoleonom.

Godine 1836. krene Garibaldi put Amerike, te u Rio Grande nade mnogo Talijanaca, koje ljuta sudbina bijaše potjerala iz domovine. Najznatniji medu njima bili su Rossetti, Antonini, Cuneo. Raširenih ruku primiše Talijanci junačkoga Garibaldija u svoje društvo; Rossetti ga predstavi predsjedniku republike Rio Grande, koja baš ratovaše s Brasilom. Garibaldi dobije upravu jednoga broda, komu dade simbolično ime *Mazzini.*

Reakcijonarna vlada u Italiji, zabrinuta za svoj opstanak, teško je podnašala, da je veći dio buntovnika — tako nazivaše rodoljube — izbjegao njezinim rukama, te je pomno pratila svaki korak talijanskih iseljenika, bojeći se, da ne bi u tudini zasnovali bunu, te je kasnije prenijeli na talijansko zemljište. Pod pritiskom toli golemoga straha upravi Martinez, č. k. savjetnik, dodijeljen generalnoj upravi policije u Milanu, dneva 25 septembra 1836. prešnu notu na policajnu upravu u Veneciji, u kojoj ističe, da su se mnogi talijanski buntovnici nastanili u Rio Janeiro; da su utemeljili političko društvo poput *Mlade Italije;* da su jedan brod okrstili imenom glavnoga začetnika bune u Genovi, *Mazzini;* da imaju jedan osobiti list političkoga haraktera, u svrhu da šire buntovnička načela svoga društva.

Garibaldi se i njegovi drugovi malo obazirali na dekrete i note c. k. savjetnika i policajskoga predsjednika Martineza. Čekajući zgodno vrijeme, da se povrate u domovinu, stupiše — zaneseni idealom slobode — u službu malene republike Rio Grande protiv silne brasilske vojske. Garibaldi započe svoje gusarenje malenim silama i nastavi ga primivši dosta ojačanja. Jednom prigodom bi od neprijatelja uhvaćen i tako grozno mučen, da je čudo, što je spasio svoj život. Privezaše ga na leđa bijesnoga konja, koji ga je sobom nosio nekoliko kilometara. Dobavivši se slobode, dođe opet na upravu svojega broda, zaboravi sve uvrede i pretrpljene muke, te nastavi gusarenje, uvijek veseo, uvijek pun idealnosti, uvjeren, da se u dalekom svijetu vježba za odlučnu borbu, koju će voditi, netom se povrati u domovinu. Čvrsto se nadaše, da će do skora promijeniti prilike u Italiji, a tad da će njegov mač u dobar čas doći domovini. To osvjedočenje postade religijom njegove idealne duše.

Šest godina ostade Garibaldi u službi republike od Rio Grande, zatim godine 1842., pređe u službu republike od Montevideo, koja je ratovala s republikom od Buenos Ayres. Imao je samo tri broda, a protiv njega bio je admiral Brown sa sedam ratnih lađa. Ali to nije zadavalo nikakove brige hrabrom vođi. Sa svojim se brodovima stavi na suprot admiralu Brown; slijedi ga, iznenada navaljuje na njega, zatim vješto bježi. Ulazi u Paranà, sretno se povlači kroz baterije od Bayada i Cerito, ali uzalud kuša da dođe do Corientes. Voda je plitka, ne nosi mu lađe. Ne imajući drugoga izlaza iz toga neugodnoga položaja, jer mu iza leđa stajaše Brown, navali na njega. Tri dana trajaše nejednaka borba. Kad mu više ne bijaše moguće da se neprijatelju opre, spasi preostale drugove a brodove digne u zrak. Povrativši se u Montevideo, stupi na čelo novo ustrojene talijanske legije, koja je imala 500 momaka. Sa tim hrabrim vojnicima izvojeva nekoliko sjajnih pobjeda, od kojih je naj znatnija ona kod Sant' Antonio, 2 februara 1846. O toj se pobjedi prosu glas i po cijeloj Italiji. Kako bijaše Garibaldi plemenita srca, dokazuje slijedeći događaj. U bici kod Sant' Antonio bude zarobljen neprijateljski vođa Mellan, onaj isti, koji bijaše pred deset godina stavio Garibaldi-ja na muke. Kad je

Sacchi, stjegonoša talijanske legije, donio tu vijest svojem generalu, reče on: *Pustite ga slobodna, ne ću da ga vidim.* To bijaše Garibaldijeva osveta.

Nekoliko mjeseca nakon slavne pobjede kod Sant' Antonio ugleda svijetlo u Firenci maleno djelce pod naslovom: *Documenti storici intorno ad alcuni fatti d' arme degli Italiani in Montevideo.** Pisac toga djeoca bijaše toskanski general grof Cesare De Langier. Govoreći o pobjedama Talijanaca u dalekom tudem svijetu, opažaše pisac, da u talijanskom narodu ne bijaše još izumrla njegova starinska hrabrost. Da je De Langier mogao izdati štampom tu knjižicu bijaše u prvom redu doprinijela blaga vlada u Toskani, a zatim promijenjene političke prilike u Italiji, tako da više nije bilo opasno govoriti o junačkim djelima onih, koji bijahu s veleizdaje osuđeni na smrt. Nakon smrti pape Grgura XVI. (1846.) bi mu izabran za nasljednika Giovanni Maria Mastai, biskup imolski, koji sjedne na Petrovu stolicu s imenom Pio IX. Njegov izbor pozdraviše po cijeloj Italiji neopisivim veseljem. Već od prije bijaše poznat kao čovjek plemenite i mirne ćudi a k tomu ne bijaše nikakva tajna, da je marljivo čitao političke spise Balbo-a i Gioberti-ja. Što više govorilo se, da je te spise donio sobom u konklave, da ih pokloni novo izabranom papi. Njegova prva djela jače osvjedočiše Talijance da su napokon dobili crkvenoga poglavicu, kako boljega nijesu mogli željeti. Opsežna amnestija otvori tamnice mnogim političkim mučenicima, a sve Talijance opoji nadom, da će skoro i nad njihovom domovinom zasinuti sunce slobode. U takovim prilikama, pod tako povoljnim auspicijama smatraše general De Langier svojom dužnosti, da svrati pažnju svojih narodnjaka na one hrabre vojnike, na onoga hrabroga generala, koji bijahu spremni da dohrle u domovinu, da joj u odsudnom času budu na pomoći. Talijanci se ovako malo po malo uvjeravahu da će im andeo spasitelj doći iz novoga svijeta, a Garibaldi i drugovi mu uzdisahu za domovinom.

Vijesti, koje Garibaldi dobivaše o političkim prilikama u Italiji, crpaše obično iz francuskih novina, te mu stizahu u ve-

* Historičke isprave o nekim bojevima Italijanaca u Montevideu.

ćim ili manjim razmacima. Razmišljajući o udesu, nevolji svoje domovine, budio se u njemu pjesnički zanos i pjevaše o Italiji:

Io la vorrei deserta,
I suoi palazzi infranti,
Ed io de l' Alpi a l' erta
Le sue città fumanti
Scorgere e con sardonico
Sorriso contemplar,
Pria che vederla trepida
Sotto il baston d' un vandalo
De le nazioni scandalo
Il suo destin superbo
Stolido rinnegar![1]

Ovako poput Garibaldija naricahu svi patrijoti od Danta do Carduccija, jer ne vidahu domovinu onakovu, kakovu su je sanjali. Svakome su poznati oni vatreni stihovi slavnoga Carduccija, koji motreći duboku trulež, te mu bijaše okužila narod, od Boga prosi da se s mora i kopna preliju na njegovu domovinu barbarske horde, i tako nestane s lica zemaljskoga onog naroda:

Sgombra di te la sacra terra; o in fondo
Putrida giaci dal tuo morbo sfatta,
E i vanti posa e la superbia matta
Favola al mondo.
Oh poi ch' avverso è il fato ed a noi giova
L' obblio perenne e i gravi pesi e l' onte,
Rompa su d' oltre mare e d' oltre monte
Barbarie nova!
Frughin de gli avi ne le tombe sante
Con le spade ne' figli insanguinate
E calpestin le sacre al vento date
Ossa di Dante.[2]

Međutim stade Garibaldi-ja sve više mučiti želja da se povrati u Italiju. Ozlovoljen postupanjem vlade u Montevideo, te stvaraše zapreka njegovu odlasku, postade zamišljen, razdražljiv, mučaljiv. Često govoraše svojim drugovima, da će oni doći u Italiju, kad već sve bude dovršeno. Garibaldi bijaše vo-

[1] Ja bih je hotio opustjelu, njene dvore razorene, i s vrha Alapa volio vidjeti da gore nje gradovi i posmatrati ih porugljivim posmjehom, nego vidjeti je da strašljiva pod batinom Vandalca, na sablazan narodâ ludo zaniječe svoj ponosni udes!

[2] Napusti osveštenu zemlju, ili u dnu smradan ležiš uništen svojom bolesti i pusti ponos i mahnitu oholost. Porugo svijeta. Ah, kad je protivan udes i nama na uhar i teške terete i sramotu neka utamani nova varvarska najezda s mora i s brda, neka u svete grobove djedova premeću mačevima okrvavljenim u sinovima i gaze osveštene Danteove mošti pobacane da ih nosi vjetar.

ljan da stupi i pod zastave rimskoga pape Pija IX., samo da štogod učini za svoju domovinu. U tom smislu upravi iz Anzani vatreno pismo na apoštolskoga nuncija u Montevideo, Gajetano Bendini, u kojem među ostalim kazaše, da u onakovim prilikama, kad svaka desnica, izvježbana u oružju, mnogo vrijedi, on svoju nuda poglavici crkve, te bijaše započeo djelo spasenja i otkupljenja Italije. Isti Mazzini bijaše septembra mjeseca 1847. upravio na papu dugo pismo, da mu pokaže, kako bi trebalo da radi i postupa, da njegov rad donese koristi domovini. Ova su pisma Garibaldija i Mazzinija osobito znatna. Kao ponudi papi još jednom sredstva i način, kako će sam započeti političku akciju za slobodu Italije, bistro mu dokaza, ili da more poduprijeti težnje Talijanaca ili da će raditi protiv njih, a tada bi mogao izgubiti svoju vremenitu vlast. Osim papinskom nunciju pisa Garibaldi također i svojem pritatelju Antonini u Genovi, i javi mu svoj skori dolazak u Italiju i nakanu da stupi u službu budi pape budi toskanskoga vojvode, koji se jedini među ostalim vladarima u Italiji pokazaše liberalni i nadahnuti reformatornim duhom.

Uz velikoga toskanskoga vojvodu Leopolda i Pija IX. bijaše i Karlo Alberto poznat kao vatreni patrict. Kad se Viktor Emanuel I., kralj Sardinski, morade odreći krune u korist brata svojega Karla Feliksa, bude imenovan regentom Karlo Alberto, pošto Karlo Feliks bijaše tada izvan zemlje. Karlo Feliks umre međutim bez djece, a na prijestolju ga naslijedi Karlo Alberto (1831.), glava pobočne loze Savoja-Carignano. Iz pisama se, koje Karlo Alberto pisaše pouzdanim svojim prijateljima, razabire, da se veselio danu, kada bude mogao sa svojim sinovima uzjahati konja, te Italiju pozvati u boj za neodvisnost. I da sve to bijaše Garibaldiju poznato, on i ne pomisli na Karla Alberta, jer mu još uvijek nad glavom višaše smrtna osuda, a ne bijahu ga pomilovali niti amnestijom od 1842.

15. travnja 1848. krene Garibaldi sa 85 drugova iz Montevideo put Italije. Ne stojeći s nikim u redovitom dopisivanju, ne bijaše im ništa poznato o političkim prevratima u domovini. Tek im bijaše poznato, da se već 1847. pojavila jaka stranka, koja zahtijevaše liberalnih reforama u nacijonalnom duhu. Stigavši na otok San Paolo, doznadoše o buni u Milanu, o ulazu

sardinskoga kralja u Lombardiju, koji je tim korakom započeo bio rat za oslobođenje domovine.

U Italiji vladaše po većim gradovima velika napetost i trvenje, a osobito u Lombardiji, gdje doticaji između građana i vojske postajahu svakim danom nesnošljiviji. Rodoljubi upotrebljavahu svaku prigodu da razdraže duhove, što više u svojem djelovanju pođoše tako daleko, da nemilosrdno proganjahu svakoga, koji bi pušio ili igrao na lutriji, a to da bi tako naškodili austrijskoj državnoj upravi. Uzalud opominjaše namjesnik Radecki građene, da se čuvaju svakih izgreda. Na njegove se riječi nije pazilo, jer dolažahu vijesti o liberalnim pokretima po ostaloj Italiji.

Patrioti, a na čelu im grof Cavour, zatražiše od kralja ustav (februar 1848.) Uz njih pristadoše sve oblasti grada Turina, i napokon cijela zemlja. Karlo se Alberto odazva toj molbi i već marta mjeseca iste godine proglasi ustav. Veliki vojvoda toskanski bijaše mjeseca februara isto učinio. — Osobito žestok bijaše pokret u Napulju i u papinskoj državi. Da umiri ustanak imenova Ferdinand Napuljski Predsjednike revolucijonarne stranke, Ruđera Settimo, namjesnikom Sicilije; kad to ne bijaše dosta, pozva njegove drugove u ministarstvo. Ali revolucijonarcima ne bijaše time još zadovoljeno, jer oni zahtijevahu potpuno odijeljenje od Napulja. Posredovanjem se Engleske stvar u toliko izgladi, da Sicilijanci ponudiše kralju Ferdinandu personalnu uniju. Ferdinando odbi naj odrešitije ovu ponudu, a tim se prevrat još više raširi. — U papinskoj državi morade Pijo IX. pozvati u ministarstvo naj prije tri, a kasnije šest svjetovnjaka, između kojih osobito se isticahu Farini i Durando.

Međutim jedina nada svih patrijota i liberalaca bijaše Karlo Alberto. Gotovo istoga dana, kad se u Turinu i po gradovima Sardinije slavilo proglašenje novih slobodnoumnih političkih naredaba, proglasi Radecki u lombardsko-mletačkoj kraljevini opsadno stanje (22 februara 1848.), te namjesti na granice 12.000 vojnika, kao opomena Karlu Albertu. To sredstvo djelova na kralja i na glavnoga mu ministra Ćezara Balbo tako da se oglušiše vapajima lombardeških bjegunaca. Kralj im dade razumjeti, da se njihovim željama ne može odazvati, dok djelom ne pokažu, da su voljni ocijepiti se od Austrije.

Nazočnost bi Radeckijevih vojnika bila držala na uzdi Karla Alberta i ostale patrijote, da se nije munjevnom brzinom prosula po Italiji vijest, da je ožujski prevrat u Beču prouzrokovao pad omraženoga ministra Metternich-a.

Na tu se vijest klonuli liberalci opet ohrabriše te izabraše pouzdane ljude da stupe na čelo pokreta. Medu njima bijaše i načelnik Milana, grof Casati. 18. marta oružana svjetina opkoli palaču namjesnikovu, te prisili podnamjesnika O'Donell-a, da je izručio vladu gradskim oblastima. Na tu vijest sakupi Radecki oko 10.000 momaka, te započe krvavi boj po ulicama gradskim da uguši prevrat i oslobodi O'Donell-a, koji se nalazio u rukama ustaša. Dva dana trajaše ljuti boj. Videći Radecki, da mu nije moguće uspostaviti mir u gradu, izvede svoju vojsku, u namjeri da topovima prisili grad na predaju. Ali i u tome bijaše hude sreće. Milanci se hrabro držahu, tim više što od dana na dan čekahu dolaz pjemonteške vojske. To bijaše i uzrok da je Radecki zapustio Milan, te se uputio prama Veroni i Mantovi. (22 marta).

Ustanak se raširi po cijeloj zemlji nevjerojatnom brzinom. Austrijski generali, koji se tomu ne nadahu, i tako ne bijahu spravni na otpor, moradoše svagdje uzmaknuti. Tako zapusti grof Zichy Veneciju (22. marta), a Manin, glava prevremene vlade, proglasi da je ponovljena republika sv. Marka.

Vojvoda modenski pobjegne u Mantovu i Karlo Ljudevit, vojvoda od Parme, morade učiniti isto. Da ga ne stigne ista sudbina, dozvoli veliki vojvoda toskanski svojim vojnicima, da sa četom dobrovoljaca pohrle u pomoć Lombardima. U Napulju i Rimu bijaše prevrat zahvatio toliki mah da svjetina zahtijevaše da se Austriji navijesti rat. Poslije dvije sedmice mjeseca marta povede general Durando papinsku vojsku na sjevernu granicu, a prije odlaska blagoslovi Pije IX. svoje vojnike. Vilhelm Pepe, poznati revoluciojonarac, odvede 14 000 Napuljaca redovite vojske u pomoć Lombardiji, a za njima krene i lijep broj dobrovoljaca. Uzalud predbacivaše engleški poslanik Ferdinandu Napuljskome, da je povrijedio medunarodno pravo, sudjelujući u ratu protiv Austrije, a da prije nije otkazao mir. Te riječi malo djelovaše na slaboga Ferdinanda, jer, i ako je u duši bio protiv revolucije uvidaše da se jedino

na taj način može održati na svojem već razklimanom prijestolju. Videći vlada u Turinu sve pripreme Lombardije, da se jednom potpuno ocijepi od Austrije, odluči da podupre ustanak, i ako je lord Palmerston nastojao da Karla Alberta odvrati od toga koraka. Ministarsko vijeće izjavi se u sjednici od 23 marta za rat protiv Austrije, a već tri dana kasnije stajahu pjemonteške čete u Milanu. Karlo Alberto izreče tada u svojim proglasima ove glasovite riječi: *L' Italia farà da sè*, otklanjajući time svako uplitanje tudih vlasti u taj rat, te on smatraše svetim, a sebe držaše obećanim Spasiteljem raskomadane Italije.

Ove vijesti obradovaše u velike Garibaldija i njegove drugove, tako da u najboljem raspoloženju duha nastaviše svoje putovanje. Nakon gotovo dva mjeseca dana prispješe u Nizzu (21 juna). Taj dan, kako Garibaldi zabilježi u svojim *Uspomenama*, bijaše najljepši u njegovom životu. Garibaldi se bijaše povratio u Italiju, da se bori za njezinu slobodu, ali ne kao prosti vojnik, već kao iskusni voda. Polagaše sve nade u Karla Alberta, te se riješi, da ga potraži, i ako mu je još uvijek prijetila smrtna osuda. Karlo Alberto bijaše udrio svoj glavni stan u Roverbella. On primi Garibaldi-ja sasvim prijazno, pohvali njegova slavna djela u Americi, ali se nejasno izjavi glede pitanja o kakvoj časti u sardinskoj vojsci.

Takovo postupanje Karla Alberta duboko rastuži Garibaldija, koji još u starosti, pišući svoje *Uspomene*, osjećaše svu bol onoga kobnoga dana. Evo kako se izjavljuje o kralju. *Vidio sam ga, upoznao sam u njegovom postupanju kolebanje i nepovjerenje, plakao sam nad sudbinom domovine, čija budućnost ovisi o tako neodlučnom čovjeku. Ja bih bio i pod takovim kraljem služio Italiji, onim istim žarom, kao da je narod stajao pod republikanskom upravom, te bi bio istom stazom za sobom povukao svu onu mladež, koja mi, u svojoj neograničenoj ljubavi prama domovini, iskazivaše povjerenje.*

Kada čitamo ove riječi, napisane nakon tolikih i tako važnih događaja u Garibaldijevu života, čini nam se da još uvijek pred njegovom dušom lebdi hladni mramorni kip kralja, kakav mu se pričini u spomenutom sastanku od Roverbella. *Hamletom monarhije* nazva kasnije Mazzini nesretnoga kralja,

Gioberti reče o njemu nešto slično, a Carducci će ga u svojoj starosti nazvati *Hamletom Italije:*

ond' io
vate d' Italia a la stagion più bella
in grigie chiome
oggi ti canto, o re de' miei verd' anni,
re per tant' anni bestemmiato e pianto,
che via passasti con la spada in pugno
ed il cilicio
al cristian petto, italo Amleto.*

Garibaldi nije mogao da u pjesničkom ruhu očituje svoje misli, ali se uvjeri, da Karlo Alberto nije stalne i odlučne savjesti, i da nije duševno toliko jak, da jednim udarcem obori rasklimanu zgradu zastarjelih političkih odnošaja, i da se spasi od ruševina te podigne Ujedinjenu Italiju.

Mnogi međutim osuđiše Garibaldijev korak, a među njima i Medici, njegov drug u progonstvu i na povratku u domovinu. Čini se, da je Medici, osuđujući Garibaldijevo nastojanje da stupi u sardinsku vojsku, zaboravio na posljednje riječi plemenitoga Anzani-ja. Anzani-ju kao i mnogim drugim bjeguncima bilo je sudeno da se povrati u Italiju. Ali kratka mu bijaše sreća, jer skoro za tim podleže ljutoj bolesti. Umirući reče Medici-ju, da je u Garibaldijevim rukama budućnost Italije, da ga treba u svemu podupirati, u svakom mu naumu pustiti slobodne ruke, jer da je njega usud izabrao da spasi Italiju.

Međutim se sve nade Talijanaca u slobodu rasplinuše kao lak oblačić pred silnim vjetrom. Sardinske čete bijahu bez znatnoga otpora prodrle do rijeke Mincio. Prelaz preko te rijeke izvojšti General Bava kod Goito, nakon ljuta boja, u kojem osobito odvoji La Marmora sa svojim *bersaglierima* (8. aprila). Ali se navale na Peschieru i Mantovu potpuno izjaloviše, isto kao što pobjeda Austrijanaca kod Santa Lucia (6. maja) učini da propadoše od Talijanaca izvojšteni dobici kod Pastrenga (30. aprile).

* s čega ja pjesnik Italije u naj ljepšem doba sijedih vlasi danas te pjevam o Kralju mojih mladih godina, kralju koga smo za toliko godina psovali i žalili, koji si dovršio mačem u desnici i kostreti na kršćanskim grudima, talijanski Amleto.

Iza bitke kod Santa Lucia sprovedoše obe vojske gotovo tri sedmice bez ikakove operacije. Taj nerad naškodi mnogo Talijancima. Republikanci, kojih po Italiji bijaše dosta, stadoše otvoreno raditi protiv sjedinjenja s Pjementom. U tom se osobito isticaše Mazzini. Osim toga drugi talijanski knezovi, zavidni, pobojaše se premoći Karla Alberta, te se očito protiv njega združiše. Dapače Pije IX., koji malo dana prije bijaše blagoslovio svoje vojnike na odlasku u Lombardiju, izjavi u zboru kardinala, 29. aprila, da nije bila njegova namjera navjestiti Austriji rat, i da je njegov general Durando radio po svojoj vlastitoj inicijativi. Ove riječi rimskog pape ne odgovarahu istini, pošto svakomu bijaše poznato, da se je Durando na izričitu zapovijed Pija IX. združio s vojskom Karla Alberta. S ovakova se dvolična postupanja poglavice rimske crkve rodoljubi od njega odbiše, držeći ga za izdajicu svete narodne stvari. Ali ni na Rimljane ne učini papina izjava nikakva utiska, što više Rimljani ga prisiliše da je otpustio svoje inače liberalno ministarstvo, i uzeo još liberalnije pod upravom Mamiani-ja. Ovaj posla generala Farini-ja u glavni tabor Karla Alberta, te postavi papinu vojsku pod direktnu upravu kraljevu.

Ni u Napulju ne bijaše stanje bolje. Parlamenat bude sazvan za 15. maja, da raspravlja o novom ustavu od 10. februara. Medutim se nastojalo, da se kralj i parlamenat zakunu na ustav još prije svake rasprave. Tomu se opriješe radikalci, buneći svjetinu da se time hoće zapriječiti svaka promjena na bolje. Na to narod stade po ulicama podizati barikade. Kralj posla vojsku, da uspostavi mir i red. Kad se vojska vraćala u stanove, ispali neko nekoliko hitaca na vojnike, koji odmah odvratiše vatru, tako da se po ulicama zametne krvava borba. Vojnici pobijediše, a do tisuću mrtvih i ranjenih pokrije ulice. Pošto ministarstvo ne htjede da primi na se odgovornost za taj čin, predade ostavku, a kralj raspusti parlamenat, te izabra novo ministarstvo. Pepe, koji bijaše poveo Karlu Albertu 14.000 redovite vojske, dobije nalog da se povrati u Napulj, da brani grad. I ako se on, najviši časnici i nešto 1500 momaka ne odazvaše toj naredbi, ipak se ostali dio vojske povrati kući baš u času, kada Karlo Alberto najviše trebovaše vojnika.

Kroz to vrijeme bijaše Radecki primio pojačanja, te se spremaše na glavni udarac. Tim više se žurio, što mu bijaše došlo do ušiju, da je bečka vlada gotova odreći se talijanskih pokrajina, ako preuzmu jedan dio duga. U tu svrhu pošalje u Lombardiju grofa Hartiga, da Lombardima ponudi personalnu uniju, a državne granice da prenese na Mincio. Engleska, čije posredovanje bijaše Austrija zatražila, podupiraše težnje svoje saveznice. Ova dogovaranja i raspravljanja ne bijahu po ćudi starome vojniku Radecki, koji sa svojom vojskom od 40.000 momaka krene ravno prama Mantovi. U to bijaše generalu knezu Schwarzenberg-u pošlo za rukom, da istjera Toskance iz njihova utvrđena položaja kod Curtatone (23 maja). Radecki bijaše namislio, da Talijance stisne među rijekama Mincio i Adige, ali mu se osnova izjalovi, jer Benedek ne mogaše da zauzme Goito, a Peschiera bijaše u rukama Talijanaca. Tada promjeni Radecki svoju osnovu. Sa cijelom svojom raspoloživom vojskom krene preko Mantove i Legnaga na Vicenzu, navali na generala Duranda, te ga potisne u grad. Na to se Durando morao predati 11. juna). Da se izvuče iz svojega neugodnoga položaja, morade pristati na tromjesečnu neutralnost, koje vrijeme upotrebi da se povrati u papinsku državu. Baš kad je Radecki ušao u Veronu i spravljao se da nastavi rat, dobi iz Beča nalog, da sklopi primirje.

Smatrajući ministri u Beču, da nije moguće opet osvojiti Lombardiju, htjedoše barem zapriječiti da se združi s Pjemontom. U tu svrhu poslaše u Lombardiju kao punomoćnika Schnitzer-a, da ponudi Lombardima ne samo primirje, već i potpunu neodvisnost, preuzmu li na sebe dio državnoga duga. Ali, budući se Lombardija, dneva 29 juna, izjavila jednoglasno za priključenje Pjemontu, javi grof Casati Schnitzer-u, da se austrijske ponude ne mogu prihvatiti, dok se Austrija ne odreče i Venecije. U Veneciji, gdje je već svak mislio, da je kucnuo čas da se uskrisi stara republika sv. Marka, nije vlada znala što da čini. Manin pozove 3. jula skupštinu, koja se sa svim protiv 6 glasova izjavi za priključenje Pjemontu. Dok se tako trošilo vrijeme u raspravljanju i pregovaranju nastojaše Radecki nagovoriti bečku vladu da nastavi rat. Nakon duga truda to mu i uspje, te dobi slobodne ruke.

Karlo Alberto bijaše kod Governola (18. jula) osvojio prelaz preko Mincio i nakon nekoliko sretnih okršaja bijaše zaposjednuo vrhunce od Sommacampagna kod Custozze. Kod Valegio bijaše se učvrstio Radecki sa 35.000 momaka; 25. jula zametnu se bitka kod Custozze, u kojoj Talijanci usprkos svojoj hrabrosti podlegoše premoći neprijatelja. Pred večer istoga se dana morade Karlo Alberto povući preko Villafranca prama Goito. Radecki pode sustopice za njim, te ga u noći od 26. na 27. jula ponovno potuče kod Volta. Videći toliki poraz svojih sila ponudi Karlo Alberto Radecki-ju primirje, pod uvjetom da Oglio bude državna granica. Radecki bijaše voljan da primi ponudu Karla Alberta, ali zahtijevaše da državnom granicom bude Adda. Ne mogući kralj na to pristati, nastavi svoj bijeg prama Milanu. Radecki idaše slijedom za njim. 3. augusta ude Karlo Alberto u Milan, gdje ga narod primi s velikim oduševljenjem, spreman na svaku žrtvu, pa i na tu da bude pokopan pod ruševinama svojega grada, samo da ne dode opet u vlast tudinca. Ali Karlo Alberto brzo uvidi, da bi svaki otpor bio uzaludan, te stade ugovarati s neprijateljem. 5. avgusta bijaše ugovaranje dovršeno, a 6. istoga mjeseca krene kralj iz Milana sa 60.000 stanovnika, koji se većma bojahu osvete neprijateljske, nego smrti.

Garibaldi ipak ne klonu duhom. Videći, da je Karlo Alberto u odsudnom času izdao sve u njega položene nade, odluči da vodi rat na svoju ruku. U Bergamo stade sakupljati dobrovoljce. 1500 oduševljenih boraca stupi pod njegove zastave. Iz Monze, gdje se bijaše spustio, krene na Como, a odatle u Varese, raspali svoje vojnike na skrajnu borbu, svlada svakovrsne neprilike, i nađe se 8. augusta kod Castelletto, na granicama Pjemonta.

Stalan, da će ga vojnici svud slijediti, ne priznade kapitulaciju Karla Alberta od 4. avgusta. U Lunio navali na austrijsku vojsku, te joj davaše za trinaest dana dosta posla. Osobito se istakne kod Marazzone (26. avgusta), gdje se sa jedva 1000 vojnika opre generalu D' Aspre, pod čijom zapovijedi stajaše 8000 momaka. Ne mogući se više oprijeti neprijateljskoj sili, zakloni se u Tessin, a na tom uzmicanju razvi sav svoj strategični talenat.

General D' Aspre htjede u svojem zvučnom proglasu da vojsku uvjeri, kao da su njegovi vojnici održali pobjedu nad 8000 Garibaldinaca, dočim u istinu ih ne bijaše u zadnjem okršaju niti punih 800. Ali s onom naivnosti i iskrenosti, te je harakteristična crta svih austrijskih izjava, kaže malo dana kasnije isti D' Aspre jednome sardinskom časniku ovako: *Jedinog čovjeka, koji je u tome ratu bio na svome mjestu, vi ste odbili od sebe. To je Garibaldi.* (nastaviće se)

Српска вила...

Мићун М. Павићевић — Цетиње.

Јесен је. Киша ври, сипи
Натапа ружице свеле,
А земља кључа и кипи
И хлади груди узаврелe...

Кроз поља мила и драга
Јека се с двојница чује,
И мала звонца са блага
Заносно и тихо брује.

А тамо у голе ст'јене
Чујеш јецање све јаче,
К'о крик рањене сирене, —
То српске виле дух плаче...

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Књижевност и Умјетност.-Književ. i Umjet.

Alice Nolte. *Essai sur le Montenegro.* Ovu je knjigu izdao izdavač Kolman Levi u Parizu. Knjiga je posvećena talijanskoj kraljici Jeleni. Ovo je u čistom izlaganju kratka, ali potpuna studija o Crnoj Gori te obavješćuje čitaoca o glavnim karakteristikama Crne Gore. Izdanje je elegantno. B. K.

— *Eduard Hartman, život i filozofija.* Rasprava Dr. Br. Petronijevića, prof. biogr. univ. Ovom monografijom prikazan je Hartmanov sistem filozofije a uz to ima i nekoliko biografskih podataka.

— *Prof. B. Poparić. Pisma Ivana Lučića Trogiranina.* Preštampano iz „Starina" Jug. Akademije. Zagreb 1907. Uvod o pismima zaprema 22 stranice. Poparić nam je glede Lučića (Lucius) poznat još iz polemike 1896. g. sa Dr. L. C. Pavissichem o njegovu prijevodu Lučićeva djela *De Regno Dalmatiae et Croatiae.* Sva su pisma Lučićeva upravljena do jednoga Valeriju Ponte, zadarskom arćidiakonu, njegovu prijatelju. Prva su 9 pisama pisana iz Trogira a ostala iz Rima; prvo je pisano 23. juna 1651. a posljednje 13. XII. 1678., 28 dana prije smrti. Pisama ima 140, ali ih je Poparić štampao samo 104. Ne može mu se odobriti, da je izostavio četvrtinu gradiva, kad sam priznaje da epistolar sadrži vrlo znatne podatke o Lučićevim doživljajima u Dalmaciji i u Rimu, o njegovim obiteljskim vezama, donekle i historijat njegovog književnog rada, ma da je mnogo pisama i nestalo, a kaže da ima veliku znatnost i za kulturne i političke prilike Dalmacije XVII. vijeka i da je ovo jedini naš epistolar iz starijeg doba.

— *Dr. F. Šišić* univ. prof. *Kralj Koloman i Hrvati godine 1102.* Zagreb 1907. Cijena 1 K. Sa tri snimka. Štamp. Šimunić i dr. izdanje Ćirilometodskih zidara. Mala 8^0 str. 102. Ovo je monografija, kojom se pobijaju tvrdnje madžarskog lista „Budapesti Hirlap", u članku iz lažnih teza madžarskih historičara Stefana Horvátha i Julija Paulera starijeg doba: da je Hrvatska zemlja, postala madžarskom provincijom osvajanjem. Tvrdnje Hirlapa bile su: 1. Da su i Hrvati do 1830. god. smatrali osvojenje izlazištem ugarsko-hrvatske zajednice. 2. Da je ugovor između Kolomana i Hrvata 1102. g. podmetnut ili falsifikat. 3. Da je krunisanje Kolomana za hrvatskog kralja izmišljeno.

Protiv tih tvrdnja Šišić dokazuje da su Hrvati vazda isto tvrdili a da su Madžari tendenciozno po prilikama preinačivali svoje tvrdnje, mada i sami Madžari sve do prve polovine XIX. v. spominju s poštovanjem savez Hrvata s Kolomanom Šišić dokazuje da „trogirski dodatak" ili „Memoriale Toma Arcidiakona" nije ništa drugo nego izvadak iz jedne listine po svoj

prilici samoga kralja Kolomana god. 1102. Ova listina dokazuje da Koloman nije pokorio Hrvate, nego po ugovoru postao njihovim kraljem. Šišić napokon dokazuje da se Koloman okrunio kao kralj hrvatski. Na temelju je ovog razlaganja uspostavio na koncu spisa nekoliko tvrdnja, dokazanih tijekom raspravljanja, a to su 1.º Da su Hrvati smatrali sveđ Hrvatsku samostalnom kraljevinom. 2.º Nije bilo nikakva osvajanja. 3. Ugovor je bio uprav sklopljen. 4. Koloman se krunisao kao kralj hrvatski i položio zakletvu na hrvatski ustav. 5. Spis o ugovoru nije falsifikat 6. Istinita je listina ubilježena u registru samostana sv. Marije u Zadru o Kolomanovu krunisanju Ovim se knjiga Šišićeva protiv šovinizma Madžara preporučuje sama Srbima i Hrvatima. Pr. D. M.

— *Crania Bosniaca: Opisili D. A. Weisbach i Dr. L. Glück.* Preštampano iz *Glasnika Zemaljskog Muzeja.* Sarajevo 1907. To su radovi za poznavanje antropološke strane naroda u Bosni i Hercegovini i ispitane su lubanje s groblja glasinačkog, koje je najstarije i koje dopire do bronzanog i gvozdenog doba, pak one groblja kod Jezerina. Oba groblja služila su još i u vrijeme seobe naroda. Lubanje iz Stoca, Lipe i Hodbine pripadaju rimskomu doba a one iz Ćatića i Zenice dopiru do prvog kršćanstva. Nađeno je lubanja *dolihoida* (dugulјaste glave) i lubanja *brahicefala* (okrugласte glave). Jedne pripadaju jednom narodu, većina drugih drugomu. U najstarijem groblju glasinačkom prevladuju dolihoidi, 73%, a malo ih je brahicefala, 27%. Pisci sude da su lubanje dolihoide rimskih naseljenika, a brahicefale ilirskih urođenika; ali mlađi brahicefali da pripadaju Slovenima, to jest Srbima. Drugi pisci nalaze ipak da je kod starih Slovena karakteristikon dolihoidni tip. Ali s jedne strane današnji Arnauti nijesu dosta proučavani antropološki, da se mogu poredіti s lubanjama naših krajeva, a s druge treba da se uz kosture nađu i druge stvari slovenske, kao oboci nalik na latinsko slovo „S“ da se kosturi mogu držati za slovenske. Dr. S. Fr.

XVI. Kolo Srpske Književne Zadruge. Ima sedam knjiga. Jedna je prvi dio pjesama Vojislava J. Ilića sa predgovorom Jovana Skerlića. Ostale pjesme imale bi izaći u drugoj knjizi. Druga knjiga sadrži putopis *Pisma iz Italije* sa pričanjem o vladici Radu od Ljubomira P. Nenadovića. 3. je knjiga: *Zona Zamfirova,* poznata niška pripovijetka; 4. Pripovijetke Petra Kočića; to je izbor iz tri sveske njegovih pripovijedaka: „S planine i ispod planine“ i jaka satira „Jazavac pred sudom“; 5. Prvi dio „Enejide“ P. Vergilija M., prijevod i predgovor. Dr. Nikole Vulića; 6. „Mrtva strana“ Boleslava Prusa, prijevod Lazara R. Kneževića; 7. „Baja-Ganje“ bugarskog pisca Aleka Konstantinova, prijevod Aksentija Bacete Rujanca s predgovorom Jeremije Živanovića.

— *Nagrade za drame.* Biogradsko pozorište bilo je raspisalo nagrade za drame. Od tri nagrade dvije je dobio Branislav Đ. Nušić, t. j. 1500 dinara za dramu „Jesenja kiša“ u 4 čina; 400 din. za „Danak u krvi“, istorijski fragmenat u 1 činu. Drugu je nagradu od 800 din. dobio Milivoje Predić za „Golgotu“ drama u 3 čina. Sem toga ocijenjene su kao dobre i predstavljaće se i ove drame: Kosta Petrović i Sime Pandurović: „Na zgarištu“; V. Jovanović: „Karijera“ i P. Jovanović: „Pad“.

— *Otkriće i prikazivanje novih komedija Menandrovih.* Menandar (koji je živio između 3429-20 pr. I.). bio je posljednji veliki grčki komediograf. On je sastavio preko sto komedija, u kojima je živo slikao i smjelo opisivao običaje; ali od svih tih komedija nije ostalo nego rijetkih fragmenata. U donjem Egiptu u Kom Iseguaù (stara Afroditopolis i micrà Afr.) Gustav Lefebvre, glavni nastojnik egipatskih starina, otkri nazad 15 mjeseca, kad su se kopali temelji jednoj kući, nekoliko komada papira u kojim pročita nekoliko grčkih stihova. Ispitivajući dalje zemlju nađe tridesetak svitaka grčkih i koptičkih i nekoliko dijelova jedne knjige, na kojoj je bilo napisano ime Menandrovo. On je spasio 44 stranice stranom cijele a stranom propadene, te osim ostalog sadržaja našao je 328 stihova Menandrovih, koji potiču iz njegove četiri komedije, koje su po Lefebvrevu mnijenju ove: „Junak" „Žena sa Samosa", „Obranička rasuda" i „Ostrižena". Ti fragmenti dokazuju graciju, komičnost i atičku pošalicu s kojih se proslavio posljednji grčki komediograf.

U Parizu sada će kušati da donesu na pozornicu odlomke jedne njegove vesele igre „Onaj koji pravo govori". Ovu dramu preveo je francuski pjesnik A. Kroazè. Književnici nalaze da je ova drama Menandrova ncobično karakteristična i duhovita.

— *„Boj pijetlova"*. slika Paje Jovanovića. Reprodukcija tvrtke Petra Nikolića. Zagreb.

Vrlo zaslužna tvrtka Nikolićeva u Zagrebu evo opet našem narodu dade uzornu umjetninu da njom svoj dom i salon okiti.

Ovu divnu umjetničkom svijetu dobro poznatu sliku „Boj pijetlova" naslikao je naš vrlo poznati slikar, srbin Paja Jovanović. Bilo bi suvišno da kažemo štogod u slavu njegovu i njegovih djela, tà znade ga cio slovenski jug, čitavo Slovenstvo pa i svakolika Jevropa. Ali nama je Paja Jovanović kud i kamo miliji za to, jer je on svojim remek djelima ovjekovječio upravo naš narod, naročito našu viteškU Crnu Goru.

Ova krasna Jovanovićeva reprodukcija, koja se i u kompoziciji, karakteristici, kao i u bojama može takmiti sa drugim proizvodima ovake vrste, prikazuje istinit momenat iz južnocrnogorskog života, borbu pijetlovâ, koju promatra četa junaka. Svi dobro prate ovu borbu koja tako silno djeluje na gledaoca, jer je slikar vješto unio u nju i lirički momenat. Divna Srpkinja stoji i ašikuje s kršnijem junakom.

Ovo je jedna od najkrasnijeh slika nove škole. Smjelim korakom umjetnik posegnu za vijencem neumrlosti i već mu je čelo njime ovječano, jer je na svom prvom izloženju u Parizu primio zlatnu nagradnu kolajnu.

I reprodukcija same slike je izvrsna te je svakomu možemo naj toplije preporučiti, a držimo da će naša preporuka naći živog odziva Cijena joj je na rokove 50 K. a u jedanput 45 K. Slika je široka 95 cm. a visoka 63 cm. okvir oko nje lijepo pozlaćen širok je 13 cm.

M. P. Jovanović — Vukovar, Srijem.

Nauka. - Наука.

Filozofija.

Mudre izreke. Od uzvišena do smiješna nema nego korak.

Napoleon I.

Jezik kosti nema, ali kosti lomi.

Srp. poslovica.

Ne zapuštaj male stvari: više slamicâ zaustavljaju slona.

Visnu Sharma.

Liječništvo.

— *Broj umobolnih ljudi u Irskoj.* Dr. Graham, nastojnik irskih ludnica, priopćuje u ovogodišnjem izvješću podatke o ludnicama. Ima u njima 25.000 umobolnih ljudi, to je 1 umobolni čovjek na 179 stanovnika. Prirast umobolnih može se reći da se podeseterostručio u 50 godina, tim bi se dokazalo da u Irskoj ljudski soj opada. Između uzroka navada i emigraciju, koja diže naj bolje ljudi i ostavlja slabije i nezgodnije za širenje rase.

Historičke znanosti.

— *Predistoričke pećine kod Salerna u Italiji.* Zuccarelli, profesor u napuljskoj universitati, ispitao je dvije pećine u Salerniskoj provinciji.

U prvu se pećinu ulazi teško kao kroz zdenac; sva je pokrivena sigama; nakon dvadeset metara ulazi se kroz usku šupljinu četveronoške u drugu pećinu; u njoj su nađene kosti velikih sisavaca, kosti grubo rađene i mnogobrojno kamenje; oruđa primitivne izrade od običnog vapnenjaka ili od kvarcita. Ove dvije spojene pećine nalaze se na željezničkoj pruzi Battipaglia Reggio.

Druga pećina, koju je ispitao prof. Zuccarelli, nalazi se na lijevoj obali rijeke *Calore,* između općine *Cotrone* i *Castelcivita.* Mnogo različi od prve svojom veličanstvenosti. Galerije obiluju sigama fantastične ljepote. U nekoliko galerija ima jezerčića sa izvanredno lijepim i bujnim vodnim rastlinstom. Ova se pećina zove „Grotta dell' Oca"; s njom je spojeno pričanje strašilu i tu nigda ne prolazi dijete, ako ga ne prate. Zuccarelli je ispitao pećinu za 600 *m.* a nije mogao dalje, jer ga je spriječila duboka jama.

— *Otkriće umjetnine grčkog slikara Polignota.* Tu skoro kad se iskopavalo staro groblje u Veli u Niderlandiji, nađena je jedna starogrčka vaza s crvenim figurama, koje prikazuju borbu grčkog ratnika sa jednom Amazonkom. Potpisan je Polignot, slavni grčki slikar, koji je živio u V. v. pr. Hr.

— *Uvedenje novog gregorijanskog kalendara u Rusiji.* „Trgov. Glasnik" donosi vijest da će nastajne godine biti uveden u Rusiji novi kalendar i da će u tu svrhu, koliko se za sada zna, biti ukinuto 13 dana mjeseca februara da se stari kalendar izjednači s novim od 1. marta 1908.

Културне вијести - Kulturne vijesti.

Hronologija.

— *Stanovništvo grada Milana.* Broj zakonitog stanovništva u općini Milanskoj bio je od 552.853 duše, faktično pučanstvo bilo je od 561.989.

Što se tiče prirasta pučanstva u Milanu prije 1905. g., ono je raslo kolebajući između 8 i 9 hiljada na godinu, 1905. g. naraste za 14.325 a 1906. za 17.924; dakle prirastak posljednje godine bio je od 33·5 na tisuću. Ovaj prirast proizvodi se iz 20% razlike broja rođenih nad brojem mrtvih i od 80% razlike useljivanja nad iseljivanjem. Ako bude ovako trajalo 30 godina, Milan će tada imati milion stanovnika. Ali se gustoća pučanstva prorijeđuje, jer se oko grada sve to više gradi i smanjuje se razmjerni broj kuća na mnogo podova.

— *Umjetnost u prirodnoj vegetalnoj celuli.* Umjetnici su od starine uzimali iz prirode dekorativne komade kao lišće primogovo ili akantovo i lozje. I u novije doba su upotrebili naj raznije oblike životinske i vegetalne.

Sada se glasovita umjetnička radionica u Glatigny-u obratila na celule

nadasve vegetalne, koje mogu pod sitnoznorom umjetnicima dati naj krasnijih uzoraka i divnih kombinacija i simetrija, iz kojih umjetnik može izvoditi krasnih motiva a da ne siluje svoju maštu, da stvori nešto što bude ponajviše nakaza u modernom stilu. Ovo je nov dokaz da umjetnici treba da uče prirodu.

— *Kamenougljen i cooks.* Proizvod koksa u Austriji nije dostatan, stoga je Austrija tributarna inostranstvu, nadasve Njemačkoj. Proizvod koksa u Austriji g. 1906. bio je od samih 1,700.000 tona. A pošto proizvod željeza visi o kamenouglju, dogodilo se ove godine da je trebalo stranom prekinuti a stranom ograničiti proizvađanje željeza s nestašice ugljena. Austrija ima u Štajerskoj i u Českoj nekoliko glasovitih ugljenika. I Ugarska ima tog bogatog goriva; ali ipak treba sa strane unašati godišnjih 78.000 tona ugljena.

— *Potrošak željeza u Austriji.* Posljednjih godina se razvio toliko proizvod željeza u Austriji, da je potrošak ove kovine u neprestanom porasku. Svake se godine troši u Austriji 350.000 tona trgovinskog željeza; okrom toga za kolomije (šine), grede za zgrade potrošeno je 220.000 tona i 165.000 tona rađenog i kalaisanog željeza. U Austriji na svakog stanovnika troši se 50 kg, u Sjed. Dr. 320, u Engleskoj 220, u Belgiji 160, u Njemačkoj 145, u Francuskoj 65, u Ugarskoj i Ruskoj po 25. U Austriji potrošak nije dostatan i moći će se povisiti. kad se riješi pitanje goriva i kad se bude upotrebio više bijeli ugljen, to jest vodena sila, koja nije još dovoljno upotrebljena.

— *Svjetski proizvod sirova željeza.* Godine 1807, to jest nazad 100 godina, svjetski proizvod željeza iznosio je samo 760.000 tona a g. 1882. već je bio narastao na obla 21 miliona; od njih pripadali su Engleskoj 8·6 mil. Sjedinjenim državama, 3·4. Njemačkoj, 2. Francuskoj, 700.000. Belgiji, 900.000 Austriji, a po 400.000 Rusiji i Švedskoj. Sada je godišnji proizvod narastao na 61·5 miliona tona, potrostručio se dakle, i to u ovom razmjerju. Sjedinjene države i Njemačka dobile su rekord koji je prije pripadao Engleskoj, i to ovako: Sjedinjene države 27 miliona tona, Njemačka 12·8, Engleska 10·1, Francuska 3·4, Rusija 2·8, Austrija 1·9, Belgija 1·5 Švedska 100.000. Španja 600.

Vrjednost proizvoda svenkupnog željeza nazad 28 g. bila je od 1·700 miliona kruna a sada od 4·800 mil. K. to jest dva puta i po vrjednosti produkcije zlata.

Grafita kao mazalo. Gosp. Acheson iznašao je način kojim se može grafita stući u neopipivi prah i pomiješati ga s vodom tako da učini š njom crnu, jednoličnu kapljevinu koja služi za mazanje i kao izvrsno sredstvo protiv rdanju. I prije se upotrebljavala grafita u iste svrhe pomiješana s uljem ili masti, ali nije se znalo za način da se grafita pomiješa s vodom. Acheson zove ovu miješavinu „carbornudum". Prednost ove kapljevine je jeftinoća, manja lijepivost i velika specifična toplina.

Kuća cara njemačkog koja se može razmetnut i prenijeti. Ove godine kad su bili u Vestfaliji manevri njemačke vojske, car je, budući tu nazočan, stanovao u kući, koja se može razmetnuti. Ona je zgrađena od drva i amianta, i s njom se lako premještao iz jednog sela u drugo: nema nego jedan sprat, pod.gnuta je dobro poviše

zemlje; u nutrini ima tri sobe; malu dvoranicu, ložnicu za cara i ložnicu za njegova adjutanta ili više ih. Okrom toga ima i prostrana banja. Kuća se može razmetnuti u jedan sahat a sastaviti u tri, a treba 24 sahata da se prenesu razni dijelovi. Stijene su dvostruke a unutra prazne, da može između njih kolati ugrijani vazduh.

U kućici je mala zgrada sa motorom za procijedivanje vode i za otpremanje tople vode za banju. Kuću čuvaju na četiri ugla četiri stražara.

Cijena metaka iz topova. Jedan metak iz topa od 305 *mm* stoji 5333 franka, iz topa od 274 *mm* 2420 fr., od 100 *mm* 147 fr., od 47 *mm* 12 fr.

Poštarski i brzojavni promet u *Sred. Dr.* U računskoj godini 1906-7. (od 1 aprila 1906 do 31 marta 1907) pošte dadoše dobit od 5·061.2·5 šterlinga, to je 121,470.120 K.; brzojavi imali su manjak od 652·060 šterlinga, biva 15,001.200 K.; Čista dakle dobit postarsko-telegrafske uprave bila je od 4.419.200 sterlinga ili 106,469.920 K.

Rastrešenost na pošti. U Engleskoj porad rastrešenosti pošiljača pisama, koji su zaboravili napisati adresu, nije se moglo do konca prošle godine uručiti 29 miliona pisama; jedan dio ovih pisama sadržao je vrijednosnih papira i predmeta u iznosu od 700.000 sterlinga, biva 16.800.000 K. Okrom toga našlo se u postarskim sandučićima 1493 banknote razne vrijednosti bez ikakve adrese; našlo se također 230 časovnika zlatnih ili srebrnih koji nijesu bili nigda reklamovani.

— *Flamski folkloristički muzej u Antverpenu.* Nastojanjem gosp. Maksa Elskampa otvorio se tu skoro novi muzej, koji u četiri dvorane skuplja sve predmete koji služe da se prouči u prošlosti cijela kultura t. j. materijalni i psihički život, gradski i seljački u Fijandriji.

Нове Књиге - Nove knjige.

— *Suha grana.* Roman Svetozara Hurbana Vajanskog; sa slovačkog preveo J. Vučerić. Izdaje Matica Srpska. Knj. 22. Nagrađena iz zadužbine J. Ostojića i žene mu Terezije. Novi Sad. 1907.

— *Pozorišne Igre.* Prodava na korist fonda za potpomaganje sirom. učenica ž. učiteljske škole u Biogradu knjižara Sv. B. Cvijanovića u Biogradu 1908.

— *Rodolfo Franjin Magjer.* Zapisci sa sela. Pripovijesti knjiga prva. Osiek. 1907. Naklada prve hrv. dion. tiskare. Cijena 1 K 50 p. uvez. 2 K 50 p. Čist je prihod namijenjen za podignuće Strossmayerova Spomenika.

— *Stike iz života sv. Save;* napisao Dr. I. Bajić. Mitrovica. Štamp. Mir. Spaića. 1907. Cijena 50 para.

— *Mala Srpska Čitanka* (latinicom) za III. razr. srpskih osnov. škola uredili Pavle Čonić i Slavko M. Kosić učitelji. C. 50 p. Mostar, 1908. Paher i Kisić.

— *Mostar* Džepni kalendar za 1908. God. IX. Mostar. Paher i Kisić. Cijena 30 para.

— *Zidni Kalendar* za g. 1908. Mostar Paher i Kisić.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

21. Неки Мурат, по свој прилици турски часник, бјеше се погодио на Царини с драгоманом дубровачкијем, да ће му Дубровчани давати на Царини сваку четврту аспру. Али они му нијесу давали што су били обећали, зато се потужи господи дубровачкој, опомене их да врше своју дужност, иначе ће се он дигнути. Нема датума, ни мјеста.

22. Неколико писама садржи преписку Дубровчана са санџацима херцеговачкијем и пашама босанскијем и херцеговачкијем. Има писмо од 8. јула 1537. одређено за Пери бега санџака херцеговачкога. Ово је остало непослато и бјеше још запечаћено, кад је дошло до мојијех руку године 1898. Овијем писмом Дубровчани га обавјешћују да му шаљу властелина Јерка Басељи с даром, што они зову цвијетак љубави. Док је санџак био у Гацкому, они су били одредили властелина да поће онамо, али да су га сада одредили за Мостар, јер је паша у Мостару.

На овоме је писму печат дубровачке републике, има 41 милиметара премјера. У пољу су три куле, средња је највиша и најшира; на доњој страни куле су врата. Повише врата је свети Влахо пред средњом кулом. На лијевоме крају поља је слово S. *(sanctus)* а на десному B. *(Blasius)*. На около је натпис:

† SIGILLVM COMVNIS RAGVSII. Писао је ово писмо канчилијер Трајан Пасков Примовић, који је био дијак српски од 1525-7 до 1536.

23. Писмо од 7. дећембра 1648. управљено је Мехмед паши, везиру од Босне и сердару војске у Акхисару, а служи као вјеровно писмо драгоману, који му се шаље. Ни ово писмо не бјеше послато оному, којему бјеше управљено.

24. Писмом од 10. марта 1680. обраћају се Дубровчани новому тефтедару од Босне и питају га, зашто није још дошао нови емин у Дубровник, кад је старому вријеме до марта изашло, те се овај диже.

25. Беуз бег, санџак херцеговачки, захваљује што му Дубровчани шаљу калафате и моли их да их брзо пошаљу и да их предаду Назор бегу.

26. Имамо у овој збирци писама која се односе на Црногорце. Једно се налази између писама црковњака, а то је оно што је управљено надбискупу дубровачкому, које ћемо донијети, друго је оно Зупца Кузме Даниловића а треће је ово, о којем ће сада бити говора, то јест Сабита паше од Требиња. Он пише Дубровчарима о Црногорцима. Они су га били обавјестили да је дошао у Нови владика црногорски с генералом рускијем. То д је и он само чуо и да заједнички душмани Дубровчана и Турака имаду неки уговор. Обавјештује Дубровчане да је већ по заповиједи цареној ставио по границама карауле и страже, гдје је потребито за сачување од Црногораца, а сада, кад је примио писмо од Дубровчана, да је ставио и мртву стражу, да гледају, ако би се непријатељи спремили или пут Требиња, или пут Конавала, те опомиње Дубровчане да и они метну страже у Конавлима. Приопћује да је објавио писмо Дубровчана агама и свијем и да су сви справни пролити крв проти Црногорцима. Али за преправе да треба новаца и зато да су пошли у Дубровник Ахмед-ага и Осман ага, да приме новце од соли. Изгледа да је ово писмо почетком XIX. вијека писано. У овој збирци има од Муслимана и писама из Африке. Тако је ово што доносимо под бројем који иде.

27. Али Мири Миран из Туниза пише Дубровчанима почетком марта 1756, да пошто иде ћа из Туниза консуо холандијски, који је био и консуо дубровачки, а Дубровчани изказали жељу да га наслиједи као дубровачки консуо у Тунизу господин *Louvere*, Али Мири га граговољно прима.

Uredništvo čestita Božićne blagdane i mlado ljeto Svoj Gospodi Saradnicima, Predbrojnicima i Podupirateljima „Srda“ moleći ih za njihovu daljnu potporu.

СРЂ SRĐ

Год. VI. ДУБРОВНИК, 31. децембра 1907. Бр. 24.
God. DUBROVNIK, decembra Br.

SLAVENSKE KOLONIJE U ITALIJI.

Piše **M. Rešetar.**

Da u Italiji ima i nešto Slavena, to se je odavna znalo, ali pri tome se je najviše mislilo na Slavene u negdašnjoj Furlanskoj vojvodini a sadašnjoj provinciji Udine, koji u samom sjevernoistočnom kutu Italije žive uz austrijsku granicu ili bolje uz granicu Goričke i drže se Slovenaca u Goričkoj. Ali ovi Slaveni u sjeverno-istočnoj Italiji (kojih ima oko 35.000) nijesu kolonisti iz docnijega vremena, nego su amo došli zajedno s ostalijem Slovencima, kada su uopće Slovenci — negdje krajem VI.oga vijeka — zauzeli zemlje, u kojima još dandanas žive, premda poznati poljski slavista I. Baudouin de Courtenay, koji je u naše doba dugo među njima živio i proučio njihov jezik i život, tvrdi, da jedan dio od njih govori srpskohrvatski, a opet drugi da govori mješavinu našega i slovenskoga jezika, tako da bi tada trebalo uzeti, da je i u ove krajeve mletačka vlada doselila i kolonistâ iz naših zemalja. Nego meni se čini, da ta tvrdnja nije dosta osnovana već da ti Slovenci u sjevernoj Italiji, kao uopće Slovenci u Goričkoj i u Istri, imaju po gdjekoju osobinu, kojom se odvajaju od ostalijeh Slovenaca a približavaju se nama; zato se ja u ovome članku ne mislim baviti oko Slavena u sjevernoj Italiji već samo oko onijeh Slavena u Italiji, a naročito u južnoj Italiji, za koje se sigurno zna, da su se docnije doselili, i među kojima sam proživio ove jeseni mjesec dana ispitujući najviše njihov jezik.

Za ove Slavene u južnoj Italiji nema sumnje da su kolonisti iz docnijega vremena, jer je Jadransko more bila odviše čvrsta pregrada, a da bi se Slaveni mogli preko nje širiti na zapad još dalje od Dalmacije. *Sada* ima još u južnoj Italiji Slavena

još samo u tri mjesta provincije Campobasso (ili kako se je prije zvala — Molise) u negdašnjoj kraljevini Napuljskoj, od prilike na istoj geografskoj visini, na kojoj su Bar i Ucinj u Crnoj Gori ili, kada se uzme u obzir kosi položaj Jadranskoga mora, od prilike prema otoku Visu. Ta se tri mjesta zovu talijanski *Acquaviva-Collecroce, San Felice Slavo* i *Montemitro* a naški ili, kako tamo govore, *na našu Kruč*[1], *Stifilič* i *Mundimitar*, a nalaze se na 40-50 kilometara na zapad od gradića *Termoli* na morskoj obali, i to tako, da je prvo mjesto, Kruč, na 40 *km* na zapad od Termoli i od mora, Stifilič na 5 *km* sjevernozapadno od Kruča, a Mundimitar opet na 5 *km* zapadno od Stifiliča. Stanovnikâ ima po popisu od g. 1901 u Kruču 2212, u Stifiliču 1645 a u Mundimitru 945, usve dakle 4802 duše; ali nijesu sada svi kod kuće, jer su se u zadnje doba mnogi iselili u Ameriku, da traže u Americi bolju sreću, pa je taj pokret u najnovije vrijeme zahvatio i ove naše kolonije. Teško je odrediti broj tijeh „Amerikanaca", jer se neprestano mijenja: jedni odlaze, a drugi se vraćaju, ali iz dobrog izvora imam, da će u Americi u ovaj čas biti Kručana oko 400 duša, Stifiličana oko 200 a Mundimitrana 106.

Nego nijesu svi Slaveni! Prije svega inteligencija, što je prošla kroz srednje i više škole, sasvim se je potalijančila: razumije doista i govori s prostijem narodom *na našu*, ali među sobom i u kući govori već samo talijanski; jedini izuzetak čine jedan inžinjer u Kruču i sestra mu, koji, premda su fino obrazovani i u Napulju odgojeni, opet čvrsto se drže materinskoga jezika, a to za to, što su im roditelji posjednici-seljaci, pa se u njihovoj kući i ne govori drugi jezik. Osim potalijančene inteligencije ima pak i po nekoliko talijanskih doseljenih porodica, koje su dabome sačuvale svoj jezik; u Kruču ima malo koja, ali u Mundimitru biće ih 14 a u Stifiliču kakvih 30, tako da je ovo zadnje mjesto donekle izgubilo svoj čisto slavenski karakter. Ali djeca ovijeh talijanskih pridošlica nauče *na našu*, pa se tako gdjekoji Talijanac u našim kolonijama poslaveni; osobito to lako biva, kad koji Talijanac uđe kako domazet ili kada koja Talijanka uđe kako nevjesta u koju veliku kuću, gdje se govori slavenski; došljak se

[1] U najnovije vrijeme u nas se mjesto Kruč prevodi ono talijansko *Acquaviva* pa se piše *Živa Voda*, ali sami Kručani niti zovu niti su ikad tako zvali svoje mjesto!

malo pomalo sasvim poslaveni, pa sa svojim domašnjim i sa svojom djecom govori opet samo *na našu!* i tako bude doista čudnovat slučaj da se Talijanac u Italiji poslaveni! — Ako dakle odbijemo potalijančenu inteligenciju i talijanske došljake, opet možemo reći, da u ova tri mjesta ima (zajedno s „Amerikancima") oko 4500 Slavena.

Za ove Slavene u južnoj Italiji znali su talijanski historičari i geografi XVIII. vijeka, što su pisali o historiji pojedinih pokrajina i mjesta Napuljske kraljevine ili su ih opisivali, ali za nauku otkrio ih je naš Medo Pucić. Kad je naime g. 1851 bio u Napulju, ude jednom u dućan nekog krojača, gdje je na svoje veliko čudo čuo, da gospodar s nekoliko ljudi razgovara naški; upustivši se u razgovor s njima, sazna od njih, da su iz Kruča i da tamo svi tako govore; za dalje obavijesti uputiše ga pak na svojega mještanina, profesora Ivana De Rubertis. Na taj način Medo Pucić stane se dopisivati s De Rubertisom, od kojega je prije svega tražio historičke i etnografske vijesti o tijem Slavenima, pa je De Rubertis-ova pisma naštampao u „Objavitelju dalmatinskome" od g. 1856. Odatle je vijest o tijem slavenskijem kolonijama prešla u neke njemačke naučne novine, pa su tako za njih obaznali i neki talijanski naučnici a među njima i poznati filolog Ascoli, koji je prvi i posjetio (g. 1867) u naučne svrhe naše kolonije. Za njime su dolazili i drugi: prije svega (g. 1870) dva slavenska historičara, Rus Makušev i Bugarin Drinov, pa drugi, slavenski i neslavenski, naučnici i turisti. Osobito su zaslužni za poznavanje naših kolonija u širim krugovima dva Dalmatinca, prof. Risto Kovačić i advokat Dr. Josip Smodlaka; prvi je nekoliko puta svraćao k našim kolonistima i među njima živio, pa je (god. 1885) naštampao dosta opširan članak o njima u „Glasniku srpskoga učenoga društva" (u 62. knjizi); Dr. Smodlaka pak bio je godine 1904 dva puta među našijem kolonistima, prvi put sâm s gospođom (a to je bila prva Slavenka što je tamo dolazila!) na jedan dan, a drugi put s još tri drûga na nekoliko dana; on je o kolonijama napisao dva vrlo interesantna članka, jedan u zagrebačkoj *Hrvatskoj Misli* (u 12. svesci god. 1904), a drugi u zadarskom kalendaru *Svačiću* za g. 1906 (odakle je i napose oštampan), pa se slobodno može kazati, da je on otkrio te kolonije za našu širu publiku, jer što je Pucić bio naštampao god.

1856, to se je bilo davno zaboravilo, a što je Kovačić pisao u *Glasniku*, to je bilo poznato samo u naučnijem krugovima. Smodlaka je naprotiv pobudio i u Dalmaciji i izvan nje živ interes za ovu našu „prekomorsku“ braću, pa je i među njima samijem umio da donekle pobudi ljubav za svoj jezik; on je, premda mu to kao pravniku nije zanat, i napisao talijanski vrlo zgodnu kratku gramatiku našega jezika, a njegovijem se je nastojanjem i osnovala u Kruču „Slavenska biblioteka“ (Biblioteca slava). Iskreno ću kazati, da su i mene Smodlakini članci potakli, da posjetim ove naše kolonije.

Nego ova tri mjesta nijesu jedina, što su u ovome kraju slavenskog porijekla! bilo ih je više, ali su se malo pomalo njihovi stanovnici potalijančili, tako da sada ostaje samo spomen, da su i u njima živjeli Slaveni, a donekle susjedi ih (koji su od starine Talijanci) još dandanas zovu Slavenima (po njihovu dialektu *Schiavune*), premda ne govore više slavenski. K ovijem negda slavenskijem mjestima spadaju sigurno još ova tri mjesta *Palata, Tavela* (tal. *Tavenna*) i *Mafalda*[2] odmah do naših kolonija sa sjeverne strane, pa *Kasteluč* (tal. *Castelmauro* a prije *Castelluccio*) odmah do njih s južne strane, zatim podalje od njih u istočnome pravcu *Stijakov* (tal. *S. Giacomo degli Schiavoni*) kod Termoli, pa prema jugu *Stiblaž* (tal. *San Biase*) a prema jugoistoku *Montelongo*. Teško je kazati, kada se je ovo sedam mjesta potalijančilo; ako koji stariji pisac zove stanovnike jednoga ili drugoga mjesta Slavenima, to još ne dokazuje, da su zbilja još govorili slavenski, jer — kako sam već rekao — i danas ih susjedi donekle tako zovu, premda više ne govore slavenski. Ali regbi da nije davno da su se potalijančili, jer barem za Tavelu znamo sigurno, da je još pred 20 godina, kad je tamo bio prof. R. Kovačić, bilo nekoliko staraca, što su još znali govoriti naški; otada su i ti zadnji tavelski Slaveni u grob legli! Po svoj prilici biće se prije potalijančila osamljena mjesta, što su podalje od poveće grupe, što sačinjavaju naše tri kolonije s Palatom, Tavelom, Mafaldom i Kastelučem, dakle Stijakov, Stiblaž i Montelongo, pa onda ona četiri mjesta, što su na okrajku te grupe, a sada je

[2] Do nazad par godina ovo se je mjesto zvalo *Ripalta*, pa je na čast male talijanske princese Mafalde uzelo njeno ime!

red na ova zadnja tri mjesta, što su u sredini! Jer o tome nema sumnje, i ova će mjesta ići istijem putem: što se više bude širilo obrazovanje kroz talijanske škole, što se više budu naši kolonisti miješali sa svojim talijanskijem susjedima, sve više će se i talijančiti, dok će i u njima nestati našeg jezika. To dabome neće biti ni za sam naš narod ni uopće za slavenstvo nikakva nesreća, ali opet ne može nam niko zamjeriti, što nekako s tužnim srcem na to mislimo: sad, kad smo našli i zavoljeli tu našu izgubljenu braću, biće nam još teže da ih opet za uvijek izgubimo! S čisto naučnog gledišta pak mora se iskreno žaliti, što će tako nestati jedne vrlo interesantne etnografske oaze, u kojoj se može vidjeti, kako se uzdržava i razvija jezik, koji je sa svijeh strana opkoljen drugim narodom, i kako se s ovijem miješa; zato bi baš trebalo i nastojati, da se ove kolonije što duže sačuvaju, pa bi u tu svrhu bilo potrebito da se u mjesnijem narodnijem školama uči i naš jezik. Naravski trebalo bi tada prije svega da talijanska vlada uvidi, da bi njoj samoj vrlo dobro došlo, kad bi u samoj Italiji mogla lako naći ljudi, što znaju i jedan slavenski jezik; naprotiv štete ne bi joj moglo biti, jer, to se razumije samo sobom, naši su kolonisti prije svega Talijanci, koji vole svoju novu domovinu isto kao i starosjedioci, pa se s te strane ne bi ništa promijenilo, i ako bi oni malo više marili za svoj materinski jezik. U to njihovo narodno talijansko osjećanje ne smije niko s naše strane dirati, pa kad bi se i moglo — ali uvjeren sam da se ne bi nikako moglo — bio bi pravi grijeh, kad bi ko htio da ih odbije od njihovog talijanskog osjećanja: oni jesu i ne mogu drugo da budu već Talijanci, što govore u kući i porodici srpskohrvatski! Neka se u njih ugledaju Talijanci, što prelaze ispreko mora u naše krajeve!

Prije svega htjeli bismo dabome znati, kada su i otkle su ovi Slaveni prešli u južnu Italiju? Netom se radi o raseljavanju našega naroda, čovjek se i nehote sjeti Turaka, pred kojima je naš narod najviše bježao na sve strane; pa doista imamo raznih vijesti, da je nekako od polovice XV. vijeka dosta našega naroda prelazilo iz našega primorja u Italiju i tamo se naselilo u krajevima uz Jadransko more, gdje se je našlo ili gdje su mu dali malo mjesta. Među tijem krajevima ne spominje se baš napose provincija Molise, ali kako se spominju Abruci, sjeverno od nje,

i Pulja, južno od nje, tako mislim, da možemo slobodno uzeti, da su od prilike u isto doba i s istoga razloga prešli u Italiju i ovi naši kolonisti. A ima i dobrih razloga za to: na crkvi u Palati ima kamen, na kojemu piše: „Hoc primum Dalmatiae gentes incoluere castrum ac a fundamentis erexere templum anno MDXXXI", to jest: „Dalmatinski narod najprije se nastani u ovome gradu i podiže hram iz temelja godine 1531", dakle — budući da nema razloga da ne vjerujemo tomu natpisu — dalmatinski bjegunci dođoše u ovaj kraj nekoliko vremena prije g. 1531, jer sigurno nijesu počeli crkvu graditi odmah iste godine, kad su i prešli! naprotiv biće prošlo dosta vremena prije nego su se mogli tako urediti i ekonomski podići, da su mogli misliti da grade crkvu; svakako, ako je istina, da su se nastanili najprije u Palati, i ako je tačna vijest, da su u Stifilić došli g. 1518 (v. str. 1113), izlazi da su se nastanili u Palati prije te zadnje godine! U tome je pogledu važno svjedočanstvo poznatoga dominikanca O. Serafina Razzi, koji je g. 1587-1598 bio u Dubrovniku i štampao (g. 1595) prvu dubrovačku historiju; on je neko vrijeme prije toga bio i u Abrucima u gradu Vasto, pa u svojim rukopisnijem „Viaggi (putovanja)" pripovijeda i kako je g. 1577 bio u bližnjemu mjestu *Cupello*, što su ga osnovali slavenski bjegunci: „Treba znati (govori Razzi) — pošto su Turci prije mnogo godina osvojili i okrenuli pod svoju vlast gotovo cijelu Slavoniju u zagorju, tako da gospoduju gotovo do mora, — da su mnogi ljudi zato, da ne bi izgubili kršćansku vjeru, a da ne bi bili pod vlašću nekrsta, prešli preko mora i došli u ove krajeve Abruca i Pulje, gdje su im kraljevi činovnici od milosrđa dali više mjestâ. Tu su se oni nastanili živeći pod slamnim kolibama i pod sjenicama. Docnije, težeći zemlju i sijući i mučeći se, počeli su zidati kuće i jednako napreduju u broju i imanju..... Ovo selo, u koje ja bih pozvan, broji od prilike sto ognjištâ, a još su živjeli ponajviše u kolibama..." Istina, Razzi o istome selu govori i da „imaju svoju crkvu, daleko od sela na strelomet, oko koje je poveće groblje, a oko groblja jama[3]", ali ta crkva nije sigurno bila mnogo bolja od koliba, pod kojim su ljudi živjeli, jer bi inače Razzi to spomenuo (kako što kaže, da nije bilo propo-

[3] Fra Serafino Razzi, Cronaca vastese (Vasto 1897), str. 18-20.

vijedaonice, pa je morao govoriti narodu s otara), dok je crkva u Palati velika na tri broda, pa nije prilike da su naši bjegunci odmah, čim su se tamo nastanili, počeli zidati tako veliku crkvu. Ima pak i drugi razlog, s kojega mislim, da su naši amo došli već krajem XV. vijeka! oni naime zovu talijanski srebrni novac od jedne lire *puh*. Da kako se ima protumačiti, da su *novac* prozvali imenom ove životinje? Ja mislim, da se to ima protumačiti ovako: napuljski kraljevi Ferdinando I. (g. 1458-1494) i Alfonzo II. (g. 1494-1495) kovali su — i to samo oni! — kao jedinicu srebrnog novca komade, na kojima se s jedne strane vidi životinja slična puhu, naime hermelin; kad su dakle naši kolonisti prešli krajem XV. vijeka u napuljsku državu, našli su kao najobičniji srebrni novac komad, na kojemu se je vidio hermelin, pa su ga prozvali *puh* po životinji, što se na njemu vidjela, a za koju su mislili, da je puh, budući da za hermelina nijesu ni znali (u našijem krajevima hermelina nema, pa mu zato ni nema imena u našem jeziku!); a kad su jednom jedinicu srebrnog novca prozvali puhom, zadržali su za nju to ime i docnije, kada se je slika novca promijenila, pa je tako i jedinica srebrnog talijanskog novca, naime lira, dobila to isto ime! To možemo tijem lakše vjerovati, što u numizmatici su poznati vrlo mnogi primjeri da staro ime ostane kroz vijekove nepromijenjeno, premda se sam novac i oblikom i veličinom i sadržinom znatno mijenja; sjetimo se n. pr. *šesticâ*, koje su se tako isprva zvale, jer je na njima bio broj 6 (šest krajcara) ili još bolje *solada*, koji su sada mali bakreni novci, dok su nekad bili zlatni novci i vrijedili isprva gotovo 13 kruna.

I tako možemo slobodno reći, da su naši kolonisti prešli u Italiju krajem ili u drugoj polovini XV. vijeka, dakle kakvih 40-50 god. prije nego li kaže natpis na crkvi u Palati. Nije pak prilike da se može misliti na još starije vrijeme, a to prije svega, jer prije turskijeh navala naš se narod uopće nije iseljavao u većem broju, a osobito pa stoga, što jezik našijeh kolonista prikazuje sve one osobine, za koje znamo, da su nastale tečajem XIV. vijeka, a naročito mislim na to, što i oni imaju redovno *a* mjesto staroga poluglasa (n. pr. *dan, tast* mjest. *dъn, tъst*), *u* mjesto staroga vokala *l* (n. pr. *pun, vuna* mjesto *pln, vlna*) a nemaju *l* na kraju sloga (n. pr. *reka, da* mjesto *rekal, dal*). Da

su se dakle ovi kolonisti iselili prije XV. vijeka, oni bi zacijelo barem donekle u pogledu tijeh i sličnijeh pojava ili zadržali ono, kako je prije bilo, ili bi stvar dalje razvili, ali na svoj način, a ne bi izvršili baš sve one iste promjene, koje su se izvršile u domovini tečajem XIV. vijeka. To naročito spominjem za to, što se zna — kako ćemo vidjeti — da je Slavena bilo u ovijem krajevima u Italiji još i XIII.ga vijeka! Jedino što bi se moglo donekle s jezične strane spomenuti kako argumenat za to, da su ovi kolonisti prešli još u ranije doba, to je, što u njihovu govoru nema turskih riječi,[4] pa bi se moglo kazati, da su ostavili domovinu prije turskoga vremena; ali to dokazuje uprav samo to, da su naši kolonisti prebjegli iz kraja, gdje nijesu još ili gdje su samo od malo godina gospodovali Turci, tako da nijesu imali prilike da preuzmu u svoj govor turske riječi što su se od kraja XV. vijeka počele u sve većemu broju uvlačiti u naš jezik. Sjetimo se našega Dubrovnika! Dubrovnik je za 350 godina bio na ivici turske carevine i u vrlo uskim svezama š njom, pa koliko je turskih riječi prihvatio dubrovački govor?

Što dakle u govoru naših kolonista nema turskijeh riječi, to nikako ne dokazuje, da su oni morali prijeći u Italiju prije druge polovine XV. vijeka; time je dakle dosta sigurno određeno vrijeme njihova prelaženja. Ali to opet ne znači, da su *s v i u j e d a n p u t* prešli! naprotiv, prof. J. Aranza pokazao je u Jagićevu Arhivu (u XIV. knjizi na str. 79-80), da su i u prvoj polovici XVI. vijeka ljudi bježali iz Dalmacije u Italiju; tu se doista spominje Marka (jakinski kraj) i Pulja a ne spominje Molise, ali kako je odmah do njega Pulja, tako je lako moguće, da su bježali i u Molise; a osim toga mi imamo pismena svjedočanstva samo za vrlo mali dio naroda, što se je pred Turcima razbježao! Pa opet ne treba ni to vjerovati, da su naši bjegunci odmah zauzeli, odnosno osnovali sva ona mjesta, u kojima još dandanas žive ili za koja se zna, da su u njima nekad živjeli Slaveni, već se može lako promisliti, da su se malo pomalo u novoj domovini umnožili i raseljavali. Svakako u tome je po-

[4] Ja sam čuo samo *duhan* u Kruču, i to od staraca, koji su tvrdili, da nijesu naučili te riječi od putnikâ, što su k njima dolazili; ali baš ta riječ ne dokazuje ništa, jer običaj, da se puši duhan, počeo se je širiti u Evropi tek oko sredine XVI. vijeka a između Turaka tek početkom XVIII. vijeka.

gledu važno što nekoliko starih svjedočanstva za neka od ovijeh mjesta spominju sasvim druge godine, kada su se Slaveni u njima naselili. Amo ide donekle i ono, što natpis na crkvi u Palati govori, da su se Slaveni n a j p r i j e nastanili u njoj, dakle u drugijem mjestima docnije! tako se u rukopisu od g. 1765., koji se čuva u biskupskom arhivu u Termoli, tvrdi, da su Slaveni došli u Stifilič g. 1518. a u Stijakov g. 1564., a opet se u drugom ‚starom' rukopisu kaže za Stiblaž, da su se u njemu Slaveni naselili među g. 1508-1558 (G. Piedimonte, Spigolature storiche molisane, Campobasso 1904., str. 56), dok je u Kruču na crkvi bio natpis, da je mjesto osnovano (uprav obnovljeno!) godine 1562. (G. Caccia, Per l' Università, di Acquaviva-Collecroce, Napoli 1776, na listu 159). Ako su te vijesti osnovane (jer izvorima XVIII. vijeka nije u tome pogledu slijepo vjerovati!), onda treba reći, da su Slaveni iz Palate kao iz nekakvog središta naselili i ostala mjesta ili da su poslije onijeh prvijeh dolazili tečajem prve polovice XVI. vijeka još drugi, koji su se nastanili u bližnjim mjestima po Molisu. Svakako bilo jedno ili drugo (a može lako biti da je bilo i jedno i drugo!), može se kazati, da su ovi Slaveni došli po svoj prilici svi iz istog kraja s onu stranu mora, jer barem ova tri mjesta, gdje se je do dandanas sačuvao naš jezik, imaju s a s v i m i s t i govor.

A koji je to kraj, odakle su naši kolonisti došli? Dalmacija, o tome nema sumnje, jer eno već natpis u Palati spominje „dalmatinski narod (Dalmatiae gentes)" što se je doselio, pa i pozniji pisci i svjedočanstva jednako potvrđuju, da su došli iz Dalmacije. Nego može se s prilično sigurnosti kazati i iz kojega su baš kraja u Dalmaciji došli: prof. Aranza (u XIV. knjizi *Arhiva)* mislio je, da su predigli iz okolice zadarske, ali Dr. Smodlaka je (u „Hrvatskoj Misli" na str. 751-752) iznio dobrih razloga, s kojih se mora misliti, da su se doselili iz makarskoga primorja: neke sličnosti u tipovima, u nošnji i u prezimenima ne bi bili još dosta sigurni dokazi za tu tvrdnju, ali tijem više se možemo i moramo obazirati na njihov govor. U kolonijama se naime govori štokavski, dakle nijesu mogli doći ni s otokâ gdje se govori još čakavski, a niti sa kopna sjeverno od Cetine, jer se je i tu po mojemu uvjerenju govorilo također čakavski, dok nijesu Turci odatle rastjerali starosjedioce i doveli sadašnje

štokavce; ali opet nijesu mogli doći ni iz južne Dalmacije (južno od Neretve), jer se tamo govorilo uvijek jekavski, dok su ovi naši kolonisti čisti ikavci; ne može se napokon misliti ni na zapadnu polovicu poluotoka Rata ni na otok Korčulu, jer se tu doista govori ikavski govor, koji se već dosta približava štokavskomu (tako n. pr. tamo nije nikad bilo samoga *ča*, nego se uvijek govorilo jedino *što!*), ali opet na Ratu i Korčuli izgovaraju se mnoge riječi sa *šć* (n. pr. *ognjišće, ščipati, išćem*), koje naši kolonisti kao pravi štokavci izgovaraju sa *št (ognjište* itd.); i tako od cijele Dalmacije ne ostaje zbilja nego samo makarsko primorje, iz kojega su se krajem XV. vijeka mogli iseliti štokavci ikavci. Ali kad ne bismo znali, da su naši kolonisti došli iz Dalmacije, opet bi po njihovu govoru mogli sigurno reći, da su došli baš iz makarskoga primorja a ne iz koje druge ikavske oblasti (iz sjeverne Hercegovine ili iz zapadne Bosne), jer s jedne strane neke vrlo karakteristične riječi i oblici pokazuju, da su u domovini živjeli blizu čakavaca. govore naime *crikva* (a ne *crkva), hiža* (a ne *kuća), vazet* (a ne *uzeti),* imaju njemačke riječi *škare* (mjesto *nožice)* i *rehtar* (u Marulića *rihtar* = sudac) itd.; s druge strane — kako je dobro opazio Dr. Smodlaka — mnoge slavenske riječi, što imaju za maslinu, smokvu (i lozu), dokazuju, da su došli iz nekog primorskog kraja, gdje su živo gojili i maslinu i smokvu; i tako opet izlazi, da su morali doći iz primorja južno od čakavaca, dakle južno od Cetine, dakle opet iz makarskoga primorja! Da je to njihova stara postojbina, govori napokon i to, što — kako je također opazio Dr. Smodlaka — niti govore da su Hrvati niti da govore ‚hrvatski'; a da su došli iz sjeverne Dalmacije, oni bi sigurno znali za hrvatsko ime, jer mu je to stara kolijevka. Kada se dakle sve to uzme u obzir, onda se može povjerovati pučkoj predaji, „koja se do danas sačuvala u Bačini kod ušća rijeke Neretve, gdje narod pokazuje ruševine Mirkovih dvora, odakle da se Mirko s mnogim narodom iselio preko mora. A s tim pričanjem slaže se na vlas predaja sačuvana u naseobinama, da je naime neki vojvoda Mirko doveo narod u Živu Vodu, gdje do danas brojno pleme Mirkovo posjeduje najljepše i najplodnije zemlje (Dr. Smodlaka u *Svačiću,* str. 53)."

* * *

U naše se naseobine najlakše stiže iz gradića Termoli, koji je na obali Jadranskoga mora a na željeznici, što iz Bolonje vodi preko Jakina i Bari u Brindisi (od Bari do Termoli ima brzijem vozom nešto preko 4 sata, a od Jakina nešto preko $4^1/_2$). Termoli je mali i dosta nečist gradić, premda u njemu ima svoju rezidenciju i biskup, kojemu su podložne i naše kolonije. Uopće za njih je Termoli vrlo važno mjesto, jer tamo vodi jedina cesta što imaju i koja veže barem Kruč sa željeznicom; sada se gradi nova cesta, koja će spajati Kruč u južnozapadnom smjeru s gradom Larino, gdje je politička vlast (sottoprefettura), pod koju spadaju naše kolonije, i odakle će željeznicom moći ravno ići u glavni grad provincije, Campobasso. Dok su još brodovi na jedra prevozili trgovinu s jedne na drugu obalu Jadranskoga mora, u Termoli su se često sastajali naši kolonisti, koji su tamo dovozili svoje proizvode (osobito žito), s dalmatinskijem mornarima i trgovcima, što su dovozili drva, konje, ribu slanu itd., pa su se i razgovarali na svome jeziku; tako je bilo i prilike, da kolonisti nauče od Dalmatinaca koju riječ što nijesu bili donijeli sa sobom, kad su se ono iselili (tako su mogli naučiti n. pr. i *duhan*, ako ga nijesu naučili od najnovijih putnika!). Nego otkada je željeznica tuda stala juriti a parni brodovi svratiše trgovinu u glavnije luke (u Jakin i Bari), prestao je i taj saobraćaj među obe obale. U Termoli može se sada naći dosta dobar konak a dobra hrana u gostionici „Albergo della Vittoria" odmah do željezničke stanice; samo im voda ne valja, pa dobru pitku vodu i prodavaju u bocama. Da se pak stigne u Kruč, može se ići poštanskijem kolima, što kreću svaki dan iz Termoli poslije 10 sati pr. p. i idu u Palatu a odanle opet u Kruč, kamo stižu oko 7 sati večera. Komodnije je, ali zato i skuplje (stoji 30 lira) naručiti u poštara u Palati svoja kola, kojim se može stići u Kruč za 5-6 sati; a treba toliko vremena, jer ovdje Apenini stižu svojim obroncima sve do samoga mora, pa se cesta po valovitoj zemlji sve penje, pa opet spušta, jer naravski ona ide iz mjesta u mjesto, a svako je mjesto sagrađeno na vrhu brežuljka, na koji se svaki put treba popeti, da se opet spustiš na drugu stranu. Uz to penjanje i spuštanje cesta se opet sve više diže, jer u zapadnom smjeru obronci Apenina bivaju sve viši, i tako u Kruču stigne se do visine od 440 metara, u Stifiliču do 548 a

u Mundimitru do 570 metara. Iz Termoli stigne se (svojim kolima od prilike za 1 sat) u potalijančeni Stijakov, pa (od prilike za $1^1/_2$ sat) u talijansko mjesto Guglionesi, a odavle (opet za 1 sat) u arbanašku koloniju Čilfun (tal. Montecilfone), odakle se (za 1 sat) stigne do raskrižja, gdje se cesta dijeli: desno se ide u Palatu, a lijevo se nastavlja (i opet za 1 sat) put Kruča.

Kruč (a to je rijedak izuzetak!) nije baš na vrhu od brežuljka, nego se objesio na njegovu dosta strmom obronku; staro mjesto (stari Kruč, tal. *Collecroce*) bio je također na vrhu, ali s vremenom to mjesto opustje, a stanovnici se prikupiše nešto niže blizu obilatog izvora dobre pitke vode (odatle talijansko ime Acquaviva, dok se naški sačuvalo staro ime Kruč). Sada je središtem mjestu trg „piazza italo-slava", gdje je i općinski dom i crkva; od crkve na trgu nije pročelje već zaleđe, jer ona je nekad bila na najvišemu mjestu u gradu, pa pročelje je (u vrlo uskoj ulici) okrenuto prema starijemu dijelu grada, što je poniže crkve; a kako se mjesto u tome smjeru ne može više razvijati, jer je strmina preveć velika, tako se ono razvija od crkve na više, opet u smjeru prema vrhu, gdje je bio stari Kruč, i tako je glavni trg i novi dio grada ostao crkvi za leđima. Osobito se ovijeh zadnjih godina živo grade nove kuće, jer se mnogi Kručani vraćaju iz Amerike s kojom hiljadicom lira, pa im je prva briga, da kupe nešto baština i, ako nemaju od starine svoje kuće, da sagrade novu kuću. Kuće su naraski, kako u nas, sve zidane od kamena; kuće od gospode (ili, kako ih u ovijem krajevima talijanski zovu *galantomini)* od prilike su onake, kakve su starije kuće po našijem dalmatinskijem gradićima, ali obično sve, pa i težačke, ne šire se na široko, nego se radije penju u visoko, jer opći karakter gradnje je u Kruču baš gradski a ne seoski, to jest kuće su zbijene jedna do druge a rastavljene su uskim ulicama i nemaju vrtova; jedine tri gospodske kuće, što su jedna do druge (kuće porodica De Rubertis, Vetta i Graziani) imaju mali vrt s nešto loze, voćaka, povrća i cvijeća; zato i težačke kuće imaju ponajviše barem dva poda; jedan pri zemlji, gdje je ognjište i gdje žene rade, a drugi poviše njega, gdje spavaju. Ulice su pokaldrmane, ali nijesu baš osobito čiste, jer se po njima šetaju ne samo ljudi, nego i kokoši, koze i svinje, pa prolaze konji i kola, a i ljudi koješta kroz prozore bacaju na

ulicu, pa se prepušta kiši, da sve to opere i odnese ; ona to savjesno i učini, kad dođe, jer je mjesto na strani, pa voda po ulicama brzo otječe. Nezgodno je pak, što u večer nema rasvjete ; nego se o tome radi, da se i u Kruču uvede električka rasvjeta, koja je već uvedena u nekim bližnjim mjestima. Ali najnezgodnije je za putnike, što nema ama ni najmanje gostionice, pa nemaš gdje da prenoćiš i da se založiš, ako nećeš da smetaš domaćima. Istina ovi su do sada uvijek pokazali, da su spojili talijansku ljubaznost sa slavenskom gostoljubivosti, pa svi mi, koji smo do sada tamo bili, ne možemo se dosta pohvaliti, kako su nas lijepo dočekivali i kako su na *svakojaki* način svi, i gospoda i prosti ljudi, nastojali da nam među njima bude dobro i ugodno, ali opet „svakog gosta za tri dana dosta", pa se čovjeku ne će da odviše čestim dolaženjem ili odviše dugim boravkom smeta. Ta je misao i mene dugo odvraćala od toga, da tamo idem, da proučim njihov govor, dok se nije posredovanjem inžinjira Ivana Giorgetti i kručkoga načelnika, viteza Ivana Graziani, a dobrotom našega čovjeka (ili, kako tamo govore, našega *ljuda)* D.ra P. Chiavaro našao slobodan stan, gdje sam se smjestio sa svojom ženom i gospodario kako u svojoj kući. I tako s njihovom pomoći, pa još s pomoći kručkoga općinskoga liječnika Dr. L. Vetta, mogao sam proučiti govor naših kolonista i sproveo sam u njihovu društvu i u krugu njihovijeh porodica vrlo ugodno ono mjesec dana, što sam tamo bio, jer su mi s najvećom pripravnošću i ljubavlju išli u susret svakoj mojoj želji i nastojali da mi u svemu budu na ruku, na čemu im i ovdje najsrdačnije zahvaljujem.

Teže je bilo s ostale dvije kolonije, jer do njih ne vodi cesta, pa ko ne može ili neće da jaše, treba da ide tamo pješke, i to po vrlo rđavom putu; ja sam zato išao samo u Stifilić, a iskreno ću kazati, bilo mi je i toga dosta, jer sam morao hoditi preko 6 sati, da tamo stignem i da se vratim. Stifilić je mnogo više zapušten od Kruča, baš s toga, što nema dobre sveze s ostalijem svijetom, pa su i u njemu samome do zla boga neuređene ulice, tako da je čovjeku još teže po njemu hodati nego li do njega doći. Kad pak čuh, da od Stifiliča do Mundimitra ima još toliko hoda, koliko od Kruča do Stifiliča, i to po još goremu putu, onda nijesam ni kušao da idem u Mundimitar. Uopće ne bi čo-

vjek vjerovao, koliko malo dobrih cesta ima u ovijem krajevima; na tome se najbolje vidi nevaljalština burbonskoga režima u negdašnjoj napuljskoj kraljevini: premda je od godine 1860, kada je Napuljska spojena s Italijom, potrošeno u samoj pokrajini Molise preko 100 milijona lira za ceste i putove, opet mnoga i mnoga mjesta nemaju još sveze s glavnom mrežom cesta! A to nijesu zabitna sela, već varošice i gradići, gdje ima dosta imućnih i obrazovanih ljudi, koji su tako katkada osuđeni, da godinama ne izađu iz svojega mjestanca! — Inače za moju svrhu nije mi ništa smetalo što sam se u Stifiliču zadržao samo nekoliko sati a što u Mundimitru nijesam ni bio, jer mnogi Stifiličani i Mundimitrani dolaze često u Kruč, gdje mogu koješta kupovati, što u njih nema, pa ga zato oni i smatraju kako svoje glavno mjesto a i zovu „malom Napuljicom", jer je Kruč mnogo veći i bogatiji i uredniji od Stifiliča i od Mundimitra. I tako ja sam mogao i u Kruču razgovarati s ljudima iz obe ostale naše kolonije i uvjeriti se, da u govoru ovijeh triju mjesta nema nego sitnih razlika. Osobito je mnogo Stifiličana i Mundimitrana bilo vidjeti u Kruču na Uznešenje (22. septembra) i još više na Svetog Mihajla (29. septembra); Sv. Mihajlo je naime zaštitnik kručki, pa se svetkuje tri dana, to jest još i dan prije i dan poslije pravoga njegova dana. Tada oživi cijelo mjesto: ljudi ne idu u polje na rad, trgovci putnici donesu svakojake robe, a osobito pune vreće kostanjâ, što svi tada vrlo rado jedu; procesije idu po gradu, muzika svira, a u večer se bacaju vatre i na trgu pleše. Tom sam prilikom vidio, kako se i u najzabitnijim krajevima Italije ima smisla i ljubavi za sve što je lijepo: naše kolonije nemaju svoje muzike, pa kručka općina potroši nekoliko stotina lira da dobavi za tri dana muziku iz bližnjeg mjesta i majstora, što će vatre paliti. Muzika je ove godine bila iz vrlo malog mjesta i sastojala se od samih radnika i malih obrtnika, ali opet je mnogo bolje svirala nego li slične muzike u Beču, na primjer veteranske; vatre su pak bile vanredno lijepe, mnogo ljepše nego li sam ih nekoliko nedjelja prije gledao u bogatom i finom lječilištu Reichenau na Semmering-u kod Beča. Već zbog svečanosti Sv. Mihajla najzgodnije je vrijeme, da se ide u Kruč, druga polovica septembra, jer ljeti je i tamo vrlo velika vrućina, a zimi opet u kućama je dosta osjetljiva zima, jer imaju podove od kamena ili od cementa a nemaju peći.

Osobito se zlo prolazi zimi u Stifiliču, pa sam se uprav zgražao slušajući, kako se i u južnoj toploj Italiji može zepsti i stradati od zime!

Naši se kolonisti obličjem znatno razlikuju od južnih Talijanaca, među kojima žive; dok su ovi ponajviše crnomanjasti s crnim kosama i očima, oni su, kao što su obično naši primorci, smeđe kose, a i plavokosi, sa surim ili modrim očima; obično su srednjega stasa i dosta vitki. Među djevojkama i mladim ženama ima i po koja lijepa, a prije ih je bilo još više, pa su zato — kako mi rekoše — prije momci iz obližnjih mjesta rado uzimali žene iz naših kolonija. Stara se nošnja sve više gubi, osobito u muških i u mladih ženskih; karakteristično je obilježje te nošnje u ženskijeh široki izvezeni vrat *(picêlj)* od košulje *(kòšilja)* i gunj na crvene i crne kocke *(gůnjica)*, kojim se poviše košulje opašu preko života i bedara, tako da pokriva i prsi pa se vidi ispod otvorenog zubuna *(kòrpat)*; osim toga nose suknju *(hàlja)* i pregaču *(màndîr)* a na glavi rubac *(rûčnik)*, pa bječve *(bîčve)* i cipele *(škârpe)*. Stariji muškarci nose još kratke hlače *(grâbeše)*,[5] od tamno modrog, gotovo crnog sukna, koje idu malo preko koljenâ i zakapčaju se ispod njih, a preko hlača i bječava dokoljenice *(šîvale)*; od istog sukna kao i hlače imaju i prsluk *(kamìžôla)* i kratak kaput *(žůpa)*, a opasuju se crvenim ili ljubičastim vunenim pasom *(fâšeta)*; preko svega nose okruglu kabanicu bez rukava *(plâšt)* od istog tamnog ili pak od smeđeg sukna. Nego to se sve nosi samo zimi; ljeti imaju samo košulju, gaće *(můtane)* i prsluk, pa bječve, cipele, pas i šešir *(klòbûk)* od crnog pusta. Mladi ljudi nose već ponajviše obične hlače i kapute, dok se stariji ljudi sjećaju, da su u njihovo mlado doba stari još nosili mjesto sadašnjega plašta *crvenu* kabanicu. Na sebi su vrlo čisti i uredni, jer im žene jako na to paze, pa — kad nijesu na polju — jednako šiju i krpaju, pletu i ču, peru i suše rublje; ja sam gledao muškarce i žene i kada rade na polju, pa i tada su svima haljine bile u redu a rublje čisto. I u kućama im je sve u redu i čisto, ali osobito paze na krevete, pa je zbilja veselje gledati, kakve lijepe i čiste krevete imaju i prostiji ljudi.

[5] Mjesto *brageše*, kako se još zovu u Istri, a to je mletačka riječ *braghesse* koju su dakle naši kolonisti donijeli sa sobom iz Dalmacije.

Što se duševnijeh svojstava tiče, uopće su mirne ćudi i radišni, pa ih zato Talijanci vole, dok ne vole osorne i nemirne Arbanase. Ali opet poznate su njihove mane, da se rado povlače pred sud i zbog svakojakih sitnica i što će lako učiniti u tuđoj baštini štetu, da se osvete. Te su mane valjda ponijeli sa sobom iz domovine! ali zato nema u njih onog gadnog psovanja što se u nas tako često čuje. Uopće vidi se da su razboriti i bistri, kao što su i naši primorci, pa i rado šalju djecu u školu. Ponajviše su i dobri gospodari, pa kako je zemlja plodna, tako nije vidjeti da bi ko prosio. S te im strane u zadnje doba mnogo pomaže Amerika, otkuda je ovijeh zadnjih godina došlo u poštansku štedionicu kručku preko pô milijona lira.

Narodnijeh običaja, za koje bi se moglo reći, da su baš slavenskoga porijekla, imaju — koliko sam mogao opaziti — vrlo malo, ali opet im je ostao *bădnjâk*, što ga domaćin naloži na badnji večer pa gori cijelu noć, dok je cijelu noć sto prostrt a na njemu svijeća gori. I slavenskog narodnog vjerovanja nema gotovo ništa; ja sam slušao samo za vile (*vîlije*), za koje misle, da su kao zli duhovi što donose zlo vrijeme ili napanu na čovjeka te jako oslabi (*tûkle su ga vilije*). Narodnih pjesama sačuvalo se vrlo malo: samo nekoliko pjesmica, što još stariji ljudi znaju, mlađarija pjeva već samo talijanske pjesme; vrlo je teško pak naći koga, što umije pričati naški koju priču (*fât*, od tal. *fatto* = zgoda), pa i tada to nijesu nikakve naše narodne pripovijetke već ili legende o svecima ili fantastične priče talijanskog porijekla. Interesantno je da se i u tijem pričama samo pravo pripovijedanje govori naški, dok se riječi, što govore razna lica pripovijetke, kažu talijanski! tomu je uzrok to, što su ta lica ili sveci (u legendama) ili kraljevi i gospoda (u pričama), dakle lica, za koja se ne može misliti, da znaju govoriti naški. I bogu se mole dandanas samo talijanski ili latinski, pa sam s teškom mukom našao par starica, što su još nekako znale da se prekrste naški, a jednu, što je znala Zdravu Mariju. Talijanski su im i pozdravi, pa ćeš jedva naći koga, što će te pozdraviti sa *dobro jutro* ili *dobra noć*; samo kada se praštaju, onaj što ide reče „*stani dobro*“, a onaj što ostane odgovori: „*poj zbogom*“. Talijanska su im napokon i imena; sačuvalo se još samo *Jîvan* (Ivan), a nedavno je umrla starica, koju su još zvali *Mára*, dok se sada u-

potrebljava samo talijanski oblik *Marija*. Naprotiv među prezimenima ima još po gdjekoje, što je sigurno ili po svoj prilici slavenskoga porijekla: *Blascetta* (ali se izgovara *Blàžeta*), *Matassa* (Matas), *Miletti* (Mileta), *Mirco* (Mirko), *Papiccio* (Papić) itd. Čudan je način, kako obično kažu nekomu ime: uzmu najprije njegovo kršteno ime, pa u genitivu ime oca mu, a napokon djedovo ili (ako mu je baba bila poznatija od djeda) babino mu ime u obliku posesivnog pridjeva na *—in*, n. pr. *Džêns Savêrija Mingûnin* = „Vice od oca Saverija a od djeda Minguna", ili *Džovân Tômasa Ruzâlijin* = „Ivan od oca Tome a od babe Rozalije"; uopće od dva imena, kojim se kaže nečije porijeklo, prvo ide u genitiv jednine a drugo slijedi kao posesivni pridjev na *-in*, n. pr. *mêdik je sin Don - Džovâna Vêtin* = liječnik je sin Don Ivana Vetta.

Jedino su u jeziku dobro sačuvali svoju narodnost! ali opet se samo sobom razumije, da su i tu pod vrlo jakim utjecajem talijanskoga jezika; tâ mi na primorju znamo, kako je i na naš govor jako utjecao talijanski jezik, premda se naš položaj ne može nikako isporediti s položajem naših kolonista u južnoj Italiji! mi smo prelazili u Italiju zbog nauke i trgovine, a Mlečići su za nekoliko vijekova slali svoje ljude u Dalmaciju, da njom upravljaju, — ali naši kolonisti od 400 godina sasvim su odijeljeni od našega naroda, pa žive kako mali otočić odasvud opkoljen talijanskim morem: u javnom životu, u školi, u crkvi čuju samo talijanski; čim maknu nekoliko koraka iz svojega mjesta, moraju govoriti talijanski, pa je dabome u njih talijanski jezik mnogo šire i mnogo dublje zašao u njihov govor. Najprije se je njihov izgovor, da tako rečem, potalijančio: kada ih prvi put čuješ govoriti, čini ti se da su Talijanci, koji slabo umiju da govore naški! oni naime ne izgovaraju više, kao što mi izgovaramo, svaki vokal jasno i potpuno, nego neakcentovane vokale, osobito ako su pri kraju riječi, izgovaraju slabo i nejasno, tako da se ne čuje dobro, koji je baš vokal, a često se vokal uopće i ne čuje; u tome pogledu Kručani idu dalje od Filičana i Mundimitrana, jer su oni u jačoj svezi sa susjednijem talijanskijem mjestima, pa su zato i prihvatili talijanski izgovor više od ostalijeh, a i primili su gdjekoju talijansku riječ, za koju su ostali još sačuvali staru slavensku. Taj potalijančeni izgovor iz početka najviše i smeta ra-

zumijevanju, pa treba nekoliko vremena, dok privikneš uho i naučiš se nadopunjati vokale, što oni izostavljaju, i razabirati one, što oni nejasno izgovaraju. Ali pored toga, što su se u pogledu izgovora vokalâ dosta potalijančili, u jednoj vrloj važnoj stvari ostali su pravi Slaveni, to jest u akcentu: oni naime imaju naša dva akcenta, slabi (uzlazni) i jaki (silazni), i to od prilike na istome mjestu, na kojemu ga imaju obično štokavci, samo što u slučajevima, gdje mi imamo slabi akcenat, akcenat ponajviše pada i na slog, gdje ga mi imamo, i na sljedeći slog, gdje je otprije i u nas bio a gdje su ga sačuvali čakavci, i to tako, da prvi slog izgovaraju *višim* glasom a drugi *jačim;* izgovaraju dakle od prilike kako u nas Lastovci ili na Korčuli Lumbardani; n. pr. *dòbrā, jèzìka, žènē, lètīm* (taj dvostruki akcenat bilježim naime mećući znak na *oba* sloga); oni dakle u razvitku naše akcentuacije stoje na onom interesantnom stepenu, gdje starija akcentuacija prelazi u noviju; njihova je nadalje osobina, što kratke akcentovane slogove rado razvlače, a što naprotiv duge neakcentovane slogove skraćuju. Inače su glasove našega jezika dobro sačuvali, samo što su izmiješali *ć* i *č*, pa *đ* i *ǵ* te izgovaraju oba glasa jednako, nekako srednje, ali bliže drugomu debljemu (od prilike kako u Dubrovniku i u drugim našim krajevima); samo kod glagola složenijeh od *iti* i kojeg prijedloga, kako *doći—dodem* itd. izgovaraju ono *ć—đ* vrlo meko, kako omekšano *t* i *d* a ne kako pravo *ć—đ*. Čisti su ikavci, pa sam čuo samo jedan primjer sa *e verjat—verjam* (vjerovati, — ujem), ali u dugim akcentovanim slogovima čuje se uz *i* i kao slabo *e* n. pr. *vri(e)m, dri(e)v,* pa bi moglo lako biti, da su u staroj domovini imali mješovit izgovor. Od susjednijeh Talijanaca prihvatili su, što među *m* i *l, ļ* ili *r* umeću *b* n. pr. *mblad* (mlad), *mbliko* (mlijeko), *zemblja* (zemlja), *umbrit* (umrijeti) itd., a prema sadašnjim primorskijem govorima njihova je osobina, što glasove *sv* izgovaraju kao *sf* n. pr. *sfet* (svet), *sfit* (svijet), *s fami* (s vama). — Oblici su se uopće dobro sačuvali, ali se deklinacija pomalo gubi pod utjecajem talijanskoga jezika; zato nemaju više vokativa, nego ga zamjenjuju nominativom (*brat! bog!* = brate! bože!), a i lokativ se redovno zamjenjuje akuzativom (*na sfit* = na svijetu, *na ruku* = na ruci); amo ide i to, što muške imenice za žive stvorove mogu imati akuzativ jednak nominativu (*brata* i *brat* = brata). Od padežâ

množine, što su u našemu jeziku razvili nove završetke, u genitivu nemaju — *a*, nego ili su sačuvali stare oblike (n. pr. *volov, ruk, gusak*) ili su poprimili završetak — *i* (iz treće deklinacije) n. pr. *noži, popi, sestri;* za dativ, instrumental i lokativ (množine) razvili su kod svijeh imenica završetak — *ami* n. pr. *daj jist volami; je ga ujij zubami; što jimaš na rukami?* Novo je u deklinaciji, što su (opet prema talijanskome!) gotovo sasvim izgubili srednji rod te ga zamijenili muškim i što za nominativ i akuzativ množine kod muškijeh (i srednjih!) imenica imaju završetak — *a* ili — *e*: *grade* (gradovi), *prsta* (prsti), *kolin—koline* (koljeno—koljena), *gošt—gošta* (godište—godišta), pa kako i u množini akuzativ redovno zamjenjuje lokativ, tako i ovaj zadnji padež završava obično na — *a* ili — *e: što jimaš na prste — u justa?* Ali najčudnije je, što im kod ženskih imenica druge deklinacije akuzativ služi i mjesto dativa, pa govore n. pr. *rec' moju sestru* (reci mojoj sestri); a to je tim čudnije, što kod lične zamjenice trećega lica naprotiv za akcentovani oblik uzimlju i za akuzativ oblik dativa, pa govore n. pr. *sam-ju vidija,* ali *si vidija proprio njój* (jesi li vidio baš nju?). Kod pridjevâ i zamjenicâ imaju za genitiv množine završetak — *ihi,* a za dativ, instrumental (i lokativ) završetak — *imi* n. pr. *do ovihi ljudi, s ovim ljudami.* Enklitični oblici ličnijeh zamjenica u jednini su *ma, ta, sa,* a u množini *nasa, vasa* n. pr. *ko ma (ta) je vidija? sa vidi; on nasa (vasa) je vidija.* Kod glagolâ vrlo je interesno, što je imperfekt sasvim običan oblik; u cijelom svojemu životu nijesam čuo toliko primjerâ imperfekta koliko u ono mjesec danâ među našijem kolonistima, premda sam i bio u krajevima, gdje se imperfekt još govori, a još češće slušao govoriti ljude iz tijeh krajeva! šta više, oni imaju imperfekt i od perfektivnih glagola, i to — kao u našijeh starijeh pisaca — kada se govori o nekoj radnji, koja se obično događa ili ponavlja, n. pr. *jena* (jedan) *did stari rečaše „pater“* (očenaš) *na naš(u); saki* (svaki) *par uri dođahu žene ka* (koje) *donesahu grozdje;* i završeci su mu u prvome i drugome licu množine stari, naime — *hmo, — hte,* dok se u prvom licu jednine može često čuti pri kraju i kao kratko *u,* tako da ide kroz sva lica ovako: *pisah(u), pisaš(e), pisaš(e), pisahmo, pisahte, pisahu.* Naprotiv aorista nema nikako, pa i to je bez sumnje opet utjecaj susjednijeh talijanskijeh dialekta, koji imaju imperfekt, ali

nemaju aorista. Vezu pak njihovoga govora s dalmatinskijem posvjedočuje i to, što u jednini muškoga roda prošloga participa imaju uvijek završetak *-a* ili *-ja: reka, vidija, čuja* itd. — Sintaksa se je prilično održala neporemećena, ali ima i ta po nekoliko stvari, što nijesu inače obične u našijem štokavskijem govorima: pitaju bez rječice *li* a mećući skraćene oblike na prvo mjesto n. pr. *si ga vidija?;* mjesto *neće da reče* itd. govore *neće reče* (bez *da*) itd. - Ali gdje se najbolje vidi, pod kakvim su jakim utjecajem talijanskoga jezika, to su riječi i fraze, i mi smo doista na Primorju uzeli vrlo mnogo riječi iz talijanskoga jezika, ali opet tamo ih je mnogo, mnogo više! osobito za apstraktne pojmove imaju vrlo mnogo talijanskih riječi, dok su naprotiv za poljodjelstvo i uopće za težački posao, kojim se najviše bave, sačuvali gotovo same stare slavenske riječi; ali n. pr. mjesto *početi* govore *komencat,* mjesto *odgovoriti — rispunit,* mjesto *ostati — vanzat* (avvanzare), mjesto *blizu — kurt* (curto), mjesto *kasno je — čini kasno* (fa tardi) itd. itd. Pored toga sačuvali su i gdjekoju lijepu staru riječ, koja se je u našim krajevima već zametla, n. pr. znaju još za *utvu,* koja se u nas spominje samo u narodnoj poeziji, za *desa* (desni od zubâ), što se u našem primorju nikako više ne čuje, za *jeliticu* (kobasicu), koja nam je (u obliku *jelito*) sačuvana samo u jednome rječniku iz XVII. vijeka, itd. Interesno je, što je u njih gdjekoja riječ promijenila svoje značenje: *lastavica* nije lastavica već leptir (za lastavicu imaju talijansko *renula*), *žaba* nije svaka žaba već samo kornjača (a obična je žaba *ranjot*), *braniti* znači ne samo braniti već i tjerati (n. pr. *brani mačku* sa stola), *teli* se ne samo krava već — da prostite! — i žena, *niknuti* znači roditi se (*kad si nikla?*) itd.

Kao primjer njihova jezika evo jedne male priče:

Fat (priča) di Santa Carmentina.

Biše jenu vot (jedan put, tal. volta) jena mat oš (još = i) jena tat (otac), ke (koji, tal. che) jimahu sam(o) jenu divojk(u). Ova divojk(a) činaš(e) život sfeti (sveti); saki dan ideš molit u crikvu. Mat ju šaljaše na skol (školu), ma ona meć (mjesto da, tal. invece) za po (poći) na skol, gredaš saki dan u crikvu. Jena dan je frundala (susrela, tal. frontare) meštric(u) i je ju pital, kak sa nosaš (ponašaše) njevoga (njegova = njezina) šćer. Meštrica je ri-

spunil (odgovorila, tal. rispondere), ka ne bi pola (pošla) mang (niti, tal. manco) jena dan na skol. Ova mat (u) večer, kada je doša muž dom, je mu povidala ovi fat e (i, tal. e) obedva su sa vrl n-suspet („vrgli su se u sumnju" = posumnjali su), što činaše njihova šćer, i su sa vrl čuvat; sekond-dan („drugi dan" = sutra) su ju vidil, ke je pola u crikvu tr je zatvoril vrata za njom. Mat oš tat su dubital (sumnjali, tal. dubitare), ke njifova (njihova) šćer činaše zali fin („činjaše zlu svrhu" = zlo svršila), tr su dečidil (odlučili, tal. decidere) za ju ubit. Sekond-dan mat je čila (činila) kruh i dala jenu povač (pogaču), ke maše („imaše" = trebaše da . . .) ponit tatu van. Pena (netom, tal. appena) ke je rival (stigla, tal. arrivare) ova divojk van, je vidil, ke tat je bij(a) furnij(a) (svršio, tal. fornire) izdust jena fos (jamu, tal. fosso). Nonda (onda) čini (govori) on(a): „komu činiš ta fos, tat? ću vit (vidjeti), se (da li, tal. se) stajem ja". Je sa vrla utra (unutra = u) fos e tat je ju skana (zaklao, tal. scannare), je ju zapreta, tr je si ga poša dom. Dop tant temp (poslije toliko vremena, tal. dopo tanto tempo) je poša jena meštar s njevmi skolari pasijat (šetati, tal. passeggiare) nunde (onuda); ove skolare, kako pasijahu, su vidil četr lipe ružic i sekelike su tekle za hi (ih) nabrat, ma pena su rival kurt (blizu, tal. curto), ove četr ružic su se prominil na četr svić. Nonda ove skolare skupa s meštrom su rekle, ke nunde maše bit zaprećen koji svetac, su dal sindura kort(u) (javili su sudu, tal. hanno dato sentore alla corte), su pol dust, a su nal (našli) jenu divojk, ka jimaš jenu feritu (ranu, tal. ferita) na src, di (gdje) ju varaš (vraše) krv, oš jena librić (knjižicu, tal. libro) krajem (blizu), di govoraš, ke ova divojk biše svetic. — Nije već (nema više, svršena je priča!).

Jezik su dakle, kako se vidi, dosta dobro sačuvali pa ga — kako sam već kazao — još jednako u kućama i među sobom govore, premda se za nj slabo brinu. Medov prijatelj, prof. Ivan De Rubertis, bio ga je doista dobro naučio, pa je i prevodio na talijanski i izdao neke Medove pjesme; on se je prvi i zvao „Italo-Slavo" i u zadnjim godinama svojega života (umro je g. 1889), kada se vratio u svoj rodni Kruč, učio je neke mlađe ljude našemu literarnom jeziku, od kojih ga je nedavno umrli advokat Vetta dobro znao, tako da je uvijek rado čitao naše knjige i latinicom i ćirilicom štampane. Ni boravak prof. Kovačića a

ni nastojanje D.ra Smodlake nije mnogo pomoglo, pa je jedina gospođica Concettina Giorgetti u stanju da prilično dobro razumije naš književni jezik i da dobro piše našom ortografijom. Prosti narod voli svoj jezik, ali ne može mu se zamjeriti što malo mari za naš literarni jezik: tâ teško ga razumije, a nema mu od njega nikakve koristi! Uopće narodnoga osjećanja ima malo u našijeh kolonista: oni znaju, da su Slaveni (*Šklavuni* prema tal. *Schiavoni* u starijemu obliku *Sclavoni*), znaju i da su došli s one strane iz Dalmacije, pa i svetkuju svakog petka maja mjeseca spomen na dolazak u ove krajeve (tobože su došli jednog petka toga mjeseca, pa se zaboravilo kojeg, i tako svetkuju svaki petak!), ali kako se niko ne brine za to, da se sačuva ovaj ostatak našijeh kolonija, tako nema sumnje da će se i one skoro potalijančiti kako prije njih ostala mjesta slavenskoga porijekla u Molisu.

* * *

Naši su ljudi vrlo rano počeli prelaziti na drugu obalu Jadranskoga mora. Ako je vjerovati poznatomu langobardskomu historičaru Pavlu đakonu iz VIII. vijeka, oni su već godine 642, dakle nekoliko desetica godina, pošto su uopće zauzeli naše primorje, prešli sa svojim ladama u južnu Italiju, utaborili se kod grada Manfredonije i varkom ubili beneventanskog vojvodu Aja, na što ih njegov brat, koji ih opet prevari govoreći im njihovijem jezikom, strašno potuče (Rački, Documenta, str. 276). Možebit da je to više priča nego li istina, osobito je nevjerovatno, da je beneventanski vojvoda znao slavenski, ali svakako to dokazuje, da se već u VIII. vijeku vjerovalo, da su Slaveni s druge obale prelazili u Italiju. Sasvim je pak sigurno da je najkasnije krajem XIII. vijeka bilo u južnoj Italiji slavenskih kolonista, jer se god. 1290—1305 spominju porezi što su ih kralju plaćali Slaveni nastanjeni u raznim krajevima Napuljske kraljevine — u Molisu, pa sjeverno od njega u Abrucima i južno u Kapitanati (provinciji Foggia), gdje se spominje mjesto *Castellucium de Sclavis*, i u kraju *Terra d' Otranto* (sadašnjoj provinciji Lecce), gdje se opet spominje *Castrum Sancti Viti de Sclavis* (Makušev u *Zborniku* ruske akademije, knj. VIII, str. 68); specijalno se za naš Kruč govori u jednom pismu pape Bonifacija VIII iz god. 1297:

„castrum Aquevivae habitatum cum vassallis Schlavonis" (Magliano G., Larino, str. 182). Po svoj prilici i ti su Slaveni bili gotovo svi iz našega primorja, ali opet nema sumnje da ovi *sadašnji* naši kolonisti nijesu nikako njihovi potomci, jer bi inače njihov govor bio sasvim drukčiji. S druge pak strane treba i na to paziti, da se u tijem istijem napuljskijem spomenicima često spominju i ljudi s nadimkom *Bulgarus* i *Bulgarellus*, koji su dakle bili po svoj prilici Bugari. I doista u samom Molisu ima mjesto *Castropignano dei Bulgari*, ali jedina slavenska riječ, za koju ja znam, da se je tamo sačuvala, naime *did* (djed), svojim ikavskijem izgovorom pokazuje, da se je tu negda govorilo srpskohrvatski a ne bugarski!

Svakako o tijem našijem starijem kolonistima iz XIII. vijeka ne znamo dalje ništa! po svoj prilici bilo ih je malo, pa su se brzo potalijančili. Kad su pak u drugoj polovici XV. vijeka Turci počeli navaljivati i na naše primorske krajeve, onda su osim ovijeh našijeh sadašnjijeh kolonista u Molise još drugi bježali i u druge krajeve Italije. Tako znamo da su prolazili i u Abruce, pa još dandanas ostali tamošnji stanovnici zovu ljude iz nekih mjesta Slavenima *(Schiavune)*, a Serafin Razzi nam u svom izvještaju (v. str. 1110) potvrđuje, da se još g. 1577. u selu Cupello kod grada Vasto govorilo naški. Još prije su se pojedini naši ljudi nastanjivali u trgovačkome gradu Jakinu (u Markama), najkasnije g. 1394, gdje se već spominju Slaveni iz Dalmacije i Hrvatske; bili su ponajviše nadničari, a najkasnije g. 1439. imali su svoje brastvo *(universitas)*. Ispred Turaka su pak bježali naši ljudi *(Morlacchi)* u drugoj polovici XV. vijeka i u Jakin, pa ovi su siromašni i gladni bjegunci svima smetali, dok je sam jakinski magistrat živo branio one starije došljake, koji su pošteno zasluživali svoj hljeb u gradu, pa nije dao da se protjeraju iz grada, jer bi to bila za grad gotova propast (v. u Makuševa, Monumenta I., str. 195-204). Tada su se neki Slaveni nastanili i u gradu Recanati, južno od Jakina, i u njegovoj okolici, pa se je grad s jedne strane od njih branio, dok je s druge morao dopustiti, da se ustroji slavensko brastvo *fraternità degli Schiavoni* (v. Jagićev Arhiv, kn. XXVII., str. 82-85). I za te naše koloniste u Markama može se misliti, da su se brzo potalijančili; zadnji se put spominju, koliko je meni poznato, g. 1510 u Jakinu.

Крвава је...

Мићун П. Павићевић – Цетиње.

Крвава је ноћца ова
На мом небу зв'језде није,
Као срце од болова
Тмурна нарав сузе лије...

У пустоме селу моме
Ридање се смртно чује,
Ко облаци кад се ломе
Плач за плачем одјекује. —

То огњиште моје мило
Зли духови дрско тлаче,
Небо за њ је сузе лило,
За њ и моја душа плаче...

KAREL KLOSTERMANN

(češki romansijer i novelista).

Karel Klostermann, sad profesor za franceski jezik pri češkoj realci u Plznju, rodio se 1848. god. slučajno u malom gradu Haagu u Gornjoj Austriji kod svoje babe, Češkinje, koja je onda imala ondje staklanu. Kao dijete pođe u južnu Češku u Sušicu, gdje mu otac bješe liječnikom. Kad svrši gimnazijalne nauke u gradu Pisku, pođe u Beč na universitat i tu izuči medicinu 1865-70. Obiteljske ga prilike pozvaše nase u Češku i tu postane saradnikom češki novina. U toliko uvedu po češkim realkama nov nastavni predmet, biva franceski jezik, te je zato trebalo pedesetak novih učitelja i ponudiše našemu Karelu suplencu za franceski na realci u Plznju. On se nje i primi 1873. godine, zatim se osposobi, postane stalnim učiteljem, te profesorom i do dana današnjega je pri istoj realci. Klostermann, naš simpatični učidrug u Beču na universitati, rado se družio s nama Dubrovčanima i Dalmatincima, s nama stanovao i učio od nas srpski. Sada od dulje vremena zajedno s Gospodom i kćeri boravi u Dubrovniku, gdje se osjeća zadovoljan kao da je u svojoj domovini, jer iskreno ljubi naš jug i narod, koji mu odvraća srdačnom ljubaznosti.

On je vrlo plodan češki romansijer, novelista i feljetonista, te je 1903. godine postao članom Češke akademije Franja Josipa I. u Zlatnom Pragu, od koje je dobio četiri nagrade za četiri svoja romana a posljednju ovih dana za roman *„Mlhy na Blatech“* (= Magle na Blatima) Napisao još roman: *„Ze Sveta Losních Samot“* (= Iz svijeta šumskih samoća), koji je doživio dosad tri izdanja; pak *„V Ráji Šumavském“* (U Šumavskom * Raju) i *„Sklaři“* (Cklari ili Staklari); zatim *„Hostinný Dum—Bílí Samum“* (= Gostoljubivi Dom i Bijeli Sa-

* Šumava = Böhmerwald.

mum) koji su također doživjeli tri izdanja: *„Za Štěstím“* (= Za srećom), bečki roman, koji je također dobio nagradu i tri puta bio preštampan; *„Kam spějí děti“* (= Gdje se žure djeca), po kritici naj bolji njegov roman, tri puta preštampan; *„Světák z Podlesí“* (= *Svijetak* iz kraja „Ispod Češkog Lijésa“). *Svijetak* zovu Česi svoje radnike, zidare, opekare i ost., koji na proljeće otidu u tudinu, pa se vrate zimi, ili ostanu nekoliko godina u svijetu, te se vrate. Ovaj je roman bio također nagrađen; zatim *„V Srdci Šumavskych Hvozdu“* (= U srcu Šumavskih gora), to je nîz nekoliko novela; *Domek v polední ulici* (= Kućica u južnoj ulici). To su humorističke crte, koje pripovijedaju o jednom profesoru, te je kupio kuću i imao s toga mnogo neprilika. Ova je knjiga doživjela više izdanja i mnogo se čitala. Napokon: *„Ve Světlech a Stínech Babela“* (= U svijetlu i u sjeni Babela). To je knjiga o Parizu s nekoliko novela. Sad nam je za „Srđ“ poklonio jednu od njih, biva „Gdje su nestale“ i mi je evo ovdje donosimo. A. V.

GDJE SU NESTALE

novela K. Klostermanna.

Teško je kazati zašto me baš onako jako pritezao *boulevard Richard Lenoir*, koji pravi golem luk i spaja *quai de Valmy i avenue de la République* s Bastiljskom placom. Običavao sam hoditi onamo osobito u jutro, te sam se bez određene svrhe šetao po trotoarima. Moguće da su me pritezala lijepa travišta i lijepe cvijetne lehe, ili da me hladio svježi dah vodometa. — Da kažem istinu, sad se više ne spominjem; znam samo to, da sam išao za jutrenim parama, koje su činile kao lake koprene oko krasnog Julskog stupa na Bastiljskoj placi. Gledao sam dug niz *camiona* (teških kola), koji su škripali a vukli su ih golemi, gotovo sve bijeli hatovi i ondje se vožahu mal ne cio dan. Sved sam obarao pogled u mutne potočiće, koji su brzo nosili svu nečistoću, lišće od kupusa i uvehle kitice cvijeća, podizao sam pogled na prolaznike te su sjedali na imperijalima tramvajskih vagona i razgovarali se ili čitali novine, ili još često rastrešeno gledali u prazninu: ne znam zašto me sve ovo više pritezalo no što mogu izreći.

U jednoj kavani ovog bulvara, gdje po prilici u nj utiču *Rue Daval* (ulica Daval) i *rue Sédaine*, pio sam obično svoju kavu i čekao posve komodno omnibus da me odveze na svjetsku izložbu. U ovoj se kavani upoznah s ljekarnikom koji je dolazio ovdje iz svoje bližnje apoteke; postadosmo dobri prijatelji i provodasmo zajedno nekoliko časova razgovarajući se ili u kavani, ili poslije u njegovoj ljekarni. Jednom — bjesmo baš u naj ljepšem razgovoru — prolazila su mimo nas čudna dvojica; on čovjek po prilici od pedeset godina mršava obraza, koji bješe već uoplaćen sijedom bradom. Bio je odjeven u crnu kaputu, koji mu je loše stajao i bio izlizan. Na glavi mu je bio starinski i već istrošen cilindar. Ona bješe mlađa od njega za deset godina, užasno ružna, posve nagrđena lica; njene oči bez

izraza, mal ne mrtve, bjehu duboko upadene; njeni žuti obrazi, koji su visjeli, naličili su, Bože ti mi oprosti! — praznim obraznim tobocima kakve opice; i haljine koje su odijevale njeno suho tijelo bile zu zapuštene, nijesu joj *dolikovale*, bile su istrošene i neočišćene, nikakva traga onog „šika“ kojim odvajaju i postarije Pariskinje. Moj ih susjed pozdravi okom poklimnuvši lako glavom; muški odvrati na pozdrav na jednak način, žena ne odgovori; možebit ga nije opazila. „Poznate li onu dvojicu?“, zapitah nešto začuden, „ovaj čovjek izgleda kao da nigda nije vrućа okusio; a ženska je pravo strašilo“. Ljekarnik postade vrlo ozbiljan.

„Ovo su na svijetu naj nesretnija čeljad što poznam“, odgovori muklo, na što mi pripovjedi ono što ću ovdje ponoviti u glavnim potezima.

Gustav Ricardet bješe sretan čovjek; po zanatu krojač, a njegova struka prednji dio prslukâ, koje je on krojio i šio za veliku konfekcionsku radnju. Ovaj mu je posao jamčio stalnu zaradu, te se mogao oženiti za *Blanche Legris*, koju prije bješe dvorio za tri godine. Blanche je s druge strane radila škatulje od ljepenke i dobila bi nedjelno deset do dvanaest a kadgod i petnaest franaka. U novoj kući nije bilo dakle nikakve oskudice, štoviše mladi supruzi brzo prištediše nekoliko stotina franaka i to im omogući da dvoje žensko djece, koje im se rodi brzo jedno iza drugoga, predadoše seljačkoj dojilji na zdrav vazduh u gorovitu kraju, otkle se djeca vratiše, kad dođe vrijeme, zdrava, crvena i puna života, da ih je bila radost vidjeti. *Margot* dojilja, bješe potpuno izvršila dužnost, koje se bila primila a supruzi bi joj Ricardet iskazivali svoju zahvalnost, kad god su mogli.

Kad djeca podrastoše, kakav je to bio život! Cijela kuća u ulici Daval, gdje su tada stanovali supruzi Ricardet, i gdje su još stanovali onda kad sam ovo čuo pripovijedati, poznavala je djecu i voljela ih je, štoviše sama zlovoljna i neprijatna vratarica davala im je kadgod bombona ili jabuku.

„Ma mignonne“, amo, *„ma cocotte“*, tamo — sve se mazalo oko njih, sa svakog su ih poda dozivali; naj više ih je mazala žena malog dućandžije bez djece, koji je imao svoju prodaju u kući; toliko je napunjala djecu voćem i slatkišima

da je trebalo da se šavac kadgod umiješa od straha da ne bi djeca pokvarila želudac.

I vesele su bile nedjelje i praznici! Priredivali su se izleti u *Sciresnes* i u *Meudon*, hodilo se na *culjke* blizu *Pointe du Jour*, vozilo se ladicama u *St. Ouen* i kao što su se radovala i klicala od veselja djeca, tako su i roditelji bili blaženi.

Madam Ricardet, dok je bila djevojka, uživala je naj bolji glas; kad se udala, ostade valjana i poštena žena. Kako je bila lijepa i stasita, više kao žena nego kao djevojka, ne izbjegne raznim napastovanjima. Ali niko ne bi bio rekao, kako je snažno znala da se brani, ma da je izgledala kao oličena prijatnost. Kad bi se u večer vraćala kući iz radnje u *Rue du temple*, gdje bješe u poslu cio dan, dogodilo bi joj se kadgod da bi joj se nametnuo koji mladi gizdelin, a gdjegod bi joj se nametnuo i kakav stariji gospodin, koji je ozbiljno izgledao, te bi joj se više ili manje smjelo ponudio da će je pratiti; ali bi ta preduzetna gospoda uzmakla zasramljena i ne bi se jamačno drugi put usudila da joj zanovetaju. Kasnije, kad više nije hodila u radnju i pravila škatulje kući, gdje je radeći opravljala domaće posle, i nadgledala djecu, izlazila je iz kuće obično u jutro, a pratila su je djeca, da predade gotovu radnju, tada joj se nijesu tako često događale ove neprilike; ali zato se ugnijezdi u kuću golub gukalac, koji je poče dvoriti i svraćati svoje poglede na nju tako da se toga sjeti sva kuća. To je bio mladić, koji je izgledao kao umjetnik ili djak, posve lijep momak i vrlo zaljubljen. On je sved skladno pozdravljao, vrtio se po cijele časove po basamacima ili po hodnicima samo da susrete mladu ženu, te joj muž bješe cio dan izvan kuće. Madam Ricardet podnosila je ovo dosta dugo vremena, jer se bojala da bi moglo doći do nemila prizora; napokon joj dosadi ovo neprestano progonjenje i nametanje tako da reče mladome gospodinu, kad ga susretne na basamacima: „*Monsieur*, vi mi dosadujete i gubite svoje vrijeme. Sita sam vašeg nametanja i upozorujem vas, da ću se tužiti vlasniku kuće, ako ne prestanete; kazaću i svome mužu".

„Pusti ga", reče šavac, kad mu se tužila na neprestane navale ovog čovjeka, „ne možeš mu zabraniti da te gleda. Što se tiče mene, smijaću mu se u brk, jer imam potpuno po-

vjerenje u tebe, ako se usudi više, tad ću drukčije zboriti s njim".

U ovo vrijeme Lujiza, starije žensko dijete, bila je već navršila šest godina i polazila je školu; mlada ju je majka onamo svako jutro pratila i pošla bi drugi put da je kući dovede iza škole. I sada je radost s ovim djetetom bila svaki dan to veća: bilo je pametno, drago, shvaćalo je izvrsno i ne bi prošlo dana da je učiteljka ne bi pohvalila. Kući je ovo dijete bilo neobično marljivo i vježbalo se po cijele večeri čitanjem i pisanjem, pri čemu bi neprestano pitalo sad ovo, sad ono i tim bi često stavilo u nepriliku svog oca, čijega naj čvršća strana nije baš bila prosvjeta.

Zima se već primicala kraju i madam Blanche kao i prije pratila bi Lujizu do škole i dovodila bi je iza škole kući. Tada joj jednog vlažnog i studenog februarskog jutra vlasnik dućana, za kojega je radila, poruči da dođe u njega tačno u četiri časa po podne, jer se radi o novom uzorku za *etui*.

„Da samo znam, kako bi učinila da mogu iza škole dovesti dijete", primjeti za ručka gospođa Blanche. „Znaš što, Lujiza? — Ostaćeš u školi kod poslužnika i čekaćeš me dok dođem po te."

„Ali, majko, dobro poznam put", odgovori Lujiza i poče ga opisivati divnom tačnosti. „Ne bi mi bilo drago da ostanem kod poslužnika, jer je vrlo surov i kaže nam da smo *petits monstres* (male nakaze) a ni njegova žena nije prijatna."

Majka je to i sama znala, obuče sebe i dijete i kad oba dvojica izidoše iz kuće, krenuše brzim korakom put škole. Kad dođoše, reče madam Ricardet iza kratka promišljanja:

„Dakle dobro, iza škole ćeš poći kući, ali čuvaj se da te kola ne pogaze i drži se trotoara, budi pametna, znaš! Ključ ćeš naći u vratarice."

Tada poljubi dijete i pođe za svojim poslom. Dijete prođe kroz prostranu vežu, otrese sa svojih haljina nekoliko snježnih pahuljica i nestane u tiski djece, koja su odasvuda dolazila.

Oko pet časa vrati se kući gospođa Ricardet; začudi se malo, kad nađe ključ svoga stana još kod vratarice, u koje ga je bila ostavila molbom da ga dade djevojčici, kad se vrati kući; mlađe žensko dijete bila je utoliko ostavila kod susjede,

kako je običavala, kad bi izašla. Dođe po nj i zapita da li je Lujiza možda tamo došla; ali o njoj nijesu ondje ništa znali.

U mukama prođu časovi; bješe već nastao gust mrak a dijete nije još bilo došlo. U toliko bješe na ulici nastala bijesna mećava; vjetar je gonio ispred sebe vihor sniježnih pahulja, koje su bile tako guste da su sasvim zastirale čelo kuća koje su bile na protivnoj strani ulice; plinovi plameni užeženi uvijahu se duboko, i nestalno trepćahu skileći.

Stoga tada majka poče jako zepsti; obuče svoj paletot, umota glavu vunenim ubruscem i krene trkimice put škole. Puzljive i ujedno lijepljive bjehu ploče pod njenim nogama; konji, iz kojih se podizahu bjelkaste pare, kasahu mimo nju dršćući, noge im se puzahu niz glatke ploče, na koje gvozdeni potkovi praskajući tako udarahu, da iz njih vrcahu iskre. Žena, koja je naglila i bila mučena užasnim nemirom, upiraše očajno svoje poglede u vrevu prolaznika; činilo joj se svaki tren da vidi kćerku, kako je guraju u ovoj struji ljudskih prilika i sjenki što bjehu pola zastrte tminom; dosta malih djevojčica gonio je sobom ova živa vijavica; ali nijedna od njih ne bješe njena Lujiza; uvijek se iznova uvjeravala da se vara, kad mišljaše da je vidi. Vjetar joj je zasipao bijelim pahuljama čelo, ubrusac na glavi, leđa, suknju; svijet, koji se vrtio oko nje, šumio je i zujio — ona ne osjećaše, ne čujaše. Tmasto su stršili turobni zidovi užasne tamnice *La Roquette*, ne prodiraše iz njenih sablasnih, strašnih prozora nijedan zračak svjetla; kad god bi ona ovuda prije prolazila, sved bi ovo osjećala i njene misli našle bi put kroz stare zidine ovih prostorija očajnosti i prokletstva; i ovaj dan nije bilo inače, i ovaj dan kroz nji i provlačivahu se njene misli pored tuge njena srca i povraćahu se u nju još više uzrujane. Ne daleko odonle bješe škola. Zapijehana dotrči onamo — ne doznade ništa, prosto ništa.

Iznova pretrči nase, koliko su je noge nosile, u ulicu Daval; pođe naj prije u susjede, kod koje je bila ostavila mladu kćerku Rose-Marie. Tu saznade da se njen muž povratio kući i da je pohitio njoj u susret, kad je doznao da se starija kćerka nije vratila iz škole i da je majka ište.

Bilo je očevidno da su se mimoišli u tami, u uličnoj vrevi, u neprestano bijesnoj vijavici.

Jedan zračak uhvanja pojavi se u njenu sreu: možda će on naći dijete, možda će ga on dovesti kući... ali se muž ne vraćaše i njen strah bješe još užasniji. Pade na koljena, podigne ruke put nebesa, svijala se u klupko i na sebe se tužila... tromo puzaše vrijeme, prodoše dva cijela časa puna očajanja; bilo je osam časova, kad se muž vratio. Ču njegove korake na basamacima, u hodniku pred ulazom u stan, potrči mu u susret nadom da on vodi dijete. Ah, ne bješe ga našao, ne bješe mu ni naj manje ušao u trag. Otidoše tada zajedno na policajski komisarijat, gdje javiše događaj. Ondje ih nagovarahu da ne očajaju i nastojahu na sve načine da ih utješe: svaki dan zabasaju djeca, zalutaju, nadu se i budu dovedena nase roditeljima; obećaše im da će odmah raspitivati za nj i netom dijete bude nađeno, možda i one iste noći, da će im ga dovesti kući.

Malo odahnuše, i počeše se opet nekoliko nadati, ali u noći, kad su bdili uzaludno čekajući, povećaše se njihove muke...

I jedan dan i jedna noć, i deset i dvadeset noći, ko bi opisao očajanje koje su ovi dani i ove noći donijele!.. O maloj Lujizi nikakva glasa, ne nade joj se nikakva traga, sasvim ništa, nikakav komad haljina, nikakve knjige, nikakve tablice, ništa ne dođe na vidjelo čim bi se moglo ući u trag. Djecu u školi ispitaše i preslušaše i sud potraživaše — sve zaludu, niko nije znao ništa, ne naide se ni na što. Tada očajanje tjeraše nesretnoga oca svaki novi dan na ostrvo *de la Cité*, gdje za staroslavnom katedralom *Notre-Dame* mračni zidovi *Morgue* strše; u ovim strašnim neugodnim zidovima nesretnik je provodio dugih časova, tražeći bi li ugledao mrtvo tijelo svoje miljenice. I naj strašnija stalnost činila mu se kao spasenje iz ove neizrecivo premučne nestalnosti. Ali ga ne dopade ni ovo strašno spasenje: ne nađe svoje dijete između bezimenih, neznanih mrtvaca, žrtava nesretnih događaja, očajanja i zločinstava, koje, kad padnu u žvalo nezasitnog Moloha, što su ga nazivali Parizom, i kad ih nadu nepoznate, tamo izlagaju.

I na polju pod prozorima ove strašne kuće tekli su mutni valovi plahovite rijeke, koja u posljednje doba sa čestih poplavica bješe neobično nabujala... i netom bi on vidio ove

valove, koji su neprestano bježali, kako su u vrtlogu i bučno mlatali na zidove iz dna obale i na goleme mosne pilove, njegova je poremećena duša hitila za njima, kao da hoće da stigne dijete, koje su valovi zanijeli u daleku daljinu, čiju su milu glavicu i bijelo tijelešce, žrtvu razbojničke ruke, možda tiho ljuljali, možda su i u divljem bijesnilu nemilosno razdirali.

Potraživanje policije pored svega nastojanja ostade bezuspješno; jednom se nađe u nedospjetno dugoj ulici *des Pyrénées*, u blizini groblja *Perè-Lachaise* čepac* izgažen i izmrljan kalom; pokazaše ga nesretnoj majci a ona izjavi da bi to mogao biti onaj, te je u onaj kobni dan imala na glavi Luiza, kad je iščezla.

Ovo bješe sve. Mala, mila Lujiza bješe nestala za sved, ne drugačije, nego kao da se prosjela u zemlju. Tražite list, koji je vihar u morsku pučinu otpuhao, i pitajte što se dogodilo s njim!

Samo jednu stvar primjetiše: mladi čovjek, koji je tako uporno dvorio gospodu Ricardet, ponudi joj svoju pomoć u potraživanju za iščezlim djetetom; ali način kojim je to učinio, otkri tako otvoreno njegovu nečistu namjeru, da je ponudena pomoć bila sasvim odlučno odbijena, na što on porugljivo primjeti:

„Nemojte zaboraviti, madamo, da jedan sam čovjek kadgod zna više nego sva policija zajedno".

On se malo poslije iseli iz kuće i pored svakog ispitivanja ne mogahu ga više naći, što supruge Ricardet dovede do zaključka, da je on izmislio davolsku osnovu, koja je bila u vezi s iščezavanjem djeteta; ali jer, ne gledeć na njegove već napomenute riječi, nije bilo nikakvih drugih dokaza protiv njega, policija bješe uvjerena da se poslužio onim riječima samo zato da se osveti žudenoj ženi, što ga je bila odbila.

(Svršiće se).

* Harbe, škufija.

KAKO SAM SPROVEO BOŽIĆ.

Nikola Simić.

Nekoliko dana pred same božične svece pade mi gornjak u kuću.

— Fra Luka vam šalje pun naramak pozdrava i ovaj *buletinić*. Izvadi iz pripašaja komadić zameljana listića i pruži mi ga.

Razmotam, čitam: „Obećao si, da ćeš mi u pohode; pošto te još nema, šaljem ti konja i čovjeka, nek odpadnu te čari. Tvoj fra Luka".

— A kako fra Luka? — upitam, kad pročitah pismo.

— Kô fra Luka, onaki se može! Nego, ako ste za puta, ne kasnimo; šaka dana, ima poproć, a u ovaj zeman, red je za vidna konak hvatati.

U čas se opremih, podoh. U sam suton padoh pred kuću fra Luke, koji netom me nešto iz daljega ugledao, stao mahati rukama, javljajuć se: Nu ti ga! nu ti ga!

— Jesmo li sjegurni? — upitam ga, kad vidio na kući raspuknut zid s vrha do zemlje.

— Prodi me se, godina je da pišem i moljakam, da mi ovo kućetine poprave; ali rek bi, da su gluhi na oba uha!... Prigni se, da čivericu ne stučeš — opomenu me, uvadjajuć me u nešto niske i uske sobice. Kad mi dao kapac rakije da se ugrijem, sašao u kuhinju, da se sa momkom, dogovori za večeru. Dok je fra Luka bio u kuhinji, razgledao sam sobicu. U jednom nuglu sto za pisanje, uza nj tronožni stolac. Po stolu razbacano kartušina, novina. U drugom nuglu opet stolić zastrt bojadisanom *inceradom*,* na njemu poredane šalice za kavu, a u svakoj nasaden limun. U nuglu do vrata tronožno umivalo, pokriveno ručnikom. Uza zid prama prozoru divan je, koji preko dana služi, da se pohodnik na nj izvali, a obnoć prijatelju,

* povošteno platno.

jali namjeniku za spavanje. Rek bi, da se samo u toj prigodi uravna, inače na dva kraja ostaje uviek udubljen. Nije od potrebe ni spominjat, da kad ko na nj leže, po koja daska ispadne. Po zidovima vidjet je i slika svetaca, a podnu okvira utaknuto posjetnica svih onih žandara i financa, koji mu kad-kad nabijaju konak. Do prozora o čavlu visi ogledalo i kajiš, o što tere brijaćom britvom, kad mu se obrati. Na prozoru jedno puknuto caklo zalijepljeno hartijom, a na naslonu prozora daska je i nož za križanje duhana i neki stari novci, jamačno istreseni iz škrabice od *lemozine.** Vas se pod crnî malim progorjenim rupama. Fra Luka u toj pustinji, gdje mu je mnogo toga prikraćeno, hoće da uživa tu nasladu, da zatutumi na dug čibuk, a ne trpi, da mu se žigicom pripali, već hoće ugljen, koji mu dječko izmedu dva špraljka nosi iz kuhinje, ili sluga, premećuć ga s dlana na dlan. Kad ugljen s lule padne na pod, niko ne mari da ga ugasi, dok se sam ne sjeti. U starim i trošnim kućetinama i vatra ima pameti.

Dok se fra Luka u drugoj sobici nečim zabavljao, a ja tako razgledao, dreknu sluga, podno stepenica: — Na stolu je!

Sadjosmo na večeru. Suvišno je, da čitaocima iznosim *mènu;* jer svak može lako pogoditi, čim te siromah župnik može pogostiti u zabitnoj zagorskoj župi. U mrsne dane komadićem suha mesa, ili najboljom, ako zakolje kokoš; a za posna dana bakalarom i kojim jajem. Odtud nikakva čuda, ako su kod naših župnika na selu čorbe odviše slane, što opet ne mari, ako ih možeš zaliti dobrom kapljicom. Toga je kod fra Luke bilo, s toga nijesam vele žalio na njegovu slanu čorbu.

Kuća fra Lukina uz crkvu je, na osami. Nešto podalje rastrkani su komšiluci, a ima ih, te su se razašli i na više kilometara dalečine. Kad ga tamo zovnu na bolesnika, vas dan mu je poć i vratit se. U tim prigodama pruži bolesniku svu popudbinu.

Fra Luka ima slugu, vremešna čovjeka, koji na dlaku naliči svim poslužnicima seoskih župnika: mrka pogleda, osorne besjede, kô naučan gospodarit u kući, a izdirat se na seljane. Uz slugu drži i dječka, da ga posluživa. I taj nosi na sebi

* milostinja, prosjačenje.

sva obilježja onih, koji oblizuju lonce župnikove: butrastih obrazića, vas kô saliven, a po licu obično zamazan. Posô mu je jutrom nositi gostarice u crkvu, služiti misu, i kelati nogom kape seoskoj djeci. Plata mu je, koja noga u trtenjak, čim ga često u kuhinji dariva sluga.

Po duši naši zagorci nijesu vele župniku zanovetni. Bez kakve velike teško da mu ko u kuću pristupi. Jedino svecem iza mise, doći će po koji, da u kuhinji pripali lulu, a usput poviri, što se u bakri vari. Do župnika pristupe, kad se oklade, koliko je komu godina, da im zaviri u knjigu rodenih, ili da ga zapitaju, u koji dan pada kakav svetac.

Na Badnji-dan u jutro zakanim se da otputujem, kako ću taman na večeru kući prispjeti.

— Ti baš ode? — upita fra Luka, kad vidio da se spremam na put. Ne htio me ustavljat, jer znao, da Božić zove svakoga svojoj kući. Dade mi konja i pratioca, alalismo se, te svojim putom.

Nebo se namrgodilo, vrijeme reži, kô da snijegom zaudara. Odmakosmo dobrim, dok zapadosmo u samu ljut. Moj pratilac vještiji od mene opomenu me, da je testom dugo izvijat, o čemu sam se i sam uvjerio na dolasku, te me nagovori, da okrenem na prečac, čim bi prištedio gotovo polovicu puta. Bojeć se, da ga možda ne poslušam, jer mi tako bilo gaziti vratolomnom oputinom, stao me uvjeravat, da se dobrom lulom duhana može stignuti do na vrh stijena, a kašnje mi se lako svalit do kuće, jer sve pod nogu, a kako se primim te putine, ne će me smetnuti do pred samo selo, gdje me opet čeka testa.

Kako sam se smrzao na konju, nije mi se bilo teško sklonuti na savjet moga pratioca, te netom stigosmo na prečac, sjaših, opremim njega i konja natrag, a ja opružim dalje. Ovom prigodom uvjerio sam se, kako lula duhana kod naših zagoraca neobično dugo traje, jer sam ih mogao ispušiti i deset, a da se još nisam primakô tim blaženim stijenama, otkud sam se mogao za čas svaliti do kuće.

Nigdje ne sretam žive duše, premda po koji bič vune o drači, komad suknene krpe, kakva okorena prječalina, na što se putom namjerim, odaje, da ipak tuda prolazi živi stvor. Dan

dobrim nagnuo, a ja ni na pô puta. Sretam gornjaka, nosi na uprte torbu, iz nje viri rep bakalara.

— Blagoslovi, poštovani! — pozdravi me, kad se sastadosmo.

— Bog, prijatelju!

— Daleko se zaputili?

Kažem mu, a on će ti meni:

— Nije vam puta večeras do kuće, oteti će vas mrak. I po danu valja pazit, kud ćeš nogom, a kamo li po noći slijepat po ovim vratolomima.

— A sad kud ću, Bogom te kumim?

— Nešto podalje naći ćete nekoličak pojata, tu možete prenoćiti.

Zbilja, nakon malo, kad stigoh na okuč, opazim niže puta nekoliko pojata, slamom pokrivenih, amo tamo rastrkanih. Sađoh do prve. Da ću ući, onako lupim glavom o niska vrata.

— Bićete se udarili, muko moja! — javi se, pomlada ženska glava, dižuć se s ognjišta, s preslicom za pasom.

— Nije zla — odvratim, napravljajuć ulupljeni klobuk.

— A koja vas sreća amo k nama nosi u ovo doba, zar ko ne može?

Uzela me za župnika.

— Nije, moja kumo, nego sam ti kô putnik pao na konak.

— Da ste u zdravlju, ali rano moja, nemam vas, kukavica, na što dočekat.

— Ništa za to, samo nek mi je glavu zaklonit do u jutro.

Bijedna žena iznenađena tim neočekivanim i neobičnim posjetom smela se. Uklanja mi ispred nogu, što smeta; uzvrtila se, namješta po kući ono nevolje, da dade nešto reda; otire pregačom stolac, nudeć mi: — Evo sjednite, bićete umorni! A ti, smrtni grijehu, — nialomu će, koji se u me zablenuo — stakni tu vatru... da sam vam se, jadna i kukava, nadala, moglo se što nać, koje jaje... pače danas je post... jadi moji, što ću ti!

— Ne staraj se ti za to — tješim je.

Dok se tako jadala; poskakujuć, tresuć zubom o zub, rukama pod pregačom, ušla sputna curica, čučnula na ognjište, te stala okrećat i provlačit kroz plamen u okočenute ruke.

— Ni pozdravit, vrlo li si to divlja, zar ne vidiš, ko je došao? pokara je majka.

Curica se okrenu, vidi me, ustade — nijesam ih ni vidjela — stidljivo promuca.

— Grij se ti moja! — ja ću joj.

— Nemam ti, dušo moja, nego ova dva mravka; čovjek mi je umro ovo je druga godina, pa sam ti ostala kô sinja kukavica. Stiskamo se u ovo nevolje; a svi smo ovdje na tanku imanju, nijedna kuća ne može dokrušit.

— A slušali te curica?

— Janje moje sva mi je zlatna, kud bi bez nje? Žalobna, bosa mi je, obija vazdan po glavičinama, da napase one dvije ovčice.

— A mali? — upitam.

— Vas je on svoje maje, nejako mi je još, posluša i on.

Izvadi iz vreće nekoliko krumpira, stavi ih u prpu, da ih ispeče. Kad se ispekli krumpiri i meni ponudila.

Oni uz vatru, a ja zakunjao na stocu. Kroz raspala vrata prodiru u pojatu leputi snijega. Kad u jutro otvorio vrata, prilično zamelo, ali ne bilo zla. Mali nekud šmignuo. Do malo, eto ti se vraća noseć dvije mrtve sjenice, što uhvatio pod ploku. Operušao ih, natakao na špraljak, da ih ispeče na žeravi. Kad ih ispekao, nosi ih meni na ručici.

— Milo moje, podijelimo: meni jednu, a tebi drugu.

Kad vidio, da se vrijeme razgalilo, odlučio na polazak.

— Mišu moj mali, ti si mene počastio zaoblicom, evo ti kruna, da ti majka kupi kapu, — veselo primi krunu i poljubi me u ruku.

I sirotnoj udovici poklonio sam nekoliko kruna. Ona mi grčevito stisne ruku, ljubeć je i jecajuć: — Zdravlja se svoga nanosili, zenico blagoslovljena, svetih misa se nagovorili....

Blagosovi bijednih sirotâ pratili me, dok sam odmakao.

O POSTANJU POLJCA

(geografsko-socijološke primjedbe).

— 2 —

Prof. **Filip Lukas** — Sušak.

Hoćemo li da riješimo položaj i tipove naselja u današnjim Poljicima, treba proučiti etničku predispoziciju starosjedilaca. Imademo više svjedočanstva iz srednjeg i novijeg doba, koja nas upućuju u položaj i tipove rumunjskih naselja. Grof D' Hauterive u svojoj spomenici od god. 1787 iznaša, da se u Moldaviji izdižu sela u brdinama, a da se ne vidaju blizu komunikacionih linija, jer su seljaci s tlačenja i rata pobjegli u nutrnjost zemlje, da izbjegnu dužnostima, koje moraju bez ikakove plate spahijama vršiti. *Le depopolation des lieux, qui sont sur les grandes routes riest qu' un deplacement, les villages s' enfocent dans les terres, preferant l' obscurité des vallons a l' esposition trop apparentes des collins, et s' exemptent par lá de la charge de livrer des thayinc gratuits et des chevaux qu' on creve sans les payer.*[1] O tipu stanova imademo izvješća putnika te su u srednjem vijeku putovali kroz Balkansko poluostrvo. Rumunjski su stanovi prema njima bili gradeni pod zemljom.[2] Položaj i tipovi naselja daju nam naslućivati bijedu stanovnika i njihovu podredenost. Predršumom slovenskim Rumunji se također u 7. vijeku ukloniše sa komunikacionih linija i izbjegoše u brda. Tu su bili sigurniji te mogoše po volji timariti blago. Kakovi su im bili stanovi, teško je kazati, ali prema daleko savršenijim iz poznijeg doba, treba zaključiti, da su bili prava duplja. Danas se još u Poljicima nalaze stanovi, gradeni bez vapna od masivnog kamena, jednim dijelom pod zemljom. Starije kuće nemaju prozora, već malo okance sa strane ognjišta. Tip kuće je romanski, a ubraja ga Dr. Rudolf Meringer u ko-

[1] Memoire sur l' etat de la Moldavie en 1787. Bucarest 1902; str. 92.

[2] B. P. Hasden: Istoria critica; str. 234.

min kuću.[1] Ovaj se tip uzdržao uz različite varijacije kod svih romanskih naroda Prauzorak bi mu bio rimski atrij. Učelak (zabat) je kuće okrenut spram juga, a pročelje većinom spram zapada. Kako je radi plastike zemlje gornji dio zemljišta izdignut, tako se gornji učelak gubi u zemlji. Ovi su stanovi iz poznijih vremena prvobitni, biće bili većim dijelom pod zemljom. Karakteristično je, da na starim kućama učelci su redovito okrenuti spram juga, a to može označivati način, kako su iz zemlje sve većma na sunce izlazili. Osim položaja i tipova naselja pridošlice su od starosjedilaca primili silu riječi u kućnoj porabi. Samo nekoliko sam prikupio, da dokažem veliki utjecaj prvih stanovnika na došljake, a moglo bi se još silu drugih riječi sabrati. Od starosjedilaca primiše „soba" (ilirski „soba"), vatra (il. votra), kuhinja, u Poljicima kužina[3] (rumun. cuina, lat. coquina[2]), komin[3] (focolare[4]), komoštre[5] (catene[6]), katrida[5] (seddio[7]), nebo ili bôta[8] gornji dio peći (rum. botica[9]), kamara[8], konoba[10], Mutogras, ime brda, što leži ispod sela Kruga (Mons grassus[11]).

U zborniku za život i običaje narodne, ova su imena uvrštena, da se govore u Poljicima, ma da okrom njih rijetkih, upotrebljavaju se ona i u međašnim mjestima, a nekoji po cijeloj Dalmaciji. Ovo ne umanjuje snagu prvobitnog utjecaja romanskoga elementa, jer pozniji utjecaj romanske kulture, kako će se vidjeti, bio je u Poljicima veoma slab.

Ništa nije milije idealnim historiografima, nego isticati neke dobre osobine rase — ma da etničke narodne osobine niko ne može zanijekati — te na ovim, većim dijelom apstraktnim, osobinama graditi prošlu veličinu naroda. Ratzel nasuprot

[1] Dr. Rudolf Meringer: Das deutsche Haus. Graz 1905; str. 100.
[2] C. Jireček o. c. str. 36, 37.
[3] Zbornik za narodni život i običaje VIII. Poljica: str. 262.
[4] Dr. M. Bartoli: Schriften der Balkankommission. II. Wien. 1906, str. 192.
[5] Zbornik str. 263.
[6] Dr. M. Bartoli o. c. str. 251.
[7] Dr. M. Bartoli; o. c. str. 194.
[8] Zbornik za narodni život; str. 264.
[9] str. 175.
[10] Zbornik; str. 268.
[11] Dr. M. Bartoli; o. c. str. 306.

tvrdi,[1] da su nužni vanjski elementi, da se stvori država, jednako, kao što je potrebita narodna mješavina, da se razvije narod. Finot[2] je otišao još i dalje, te je ustvrdio, da razlikosti među rasama i ne opstoje u sebi, već da su to samo fikcije naših moždani. Jedino konkretno što opstoji, to je narod, ali je i on rezultanta različitih etničkih elemenata. Narodi su prema tome samo mixtum compositum,[3] a narodne osobine rezultanta socijalnog *milieua*.

Kakav se proces razvio dolaskom Hrvata i Srba u ove krajeve i kako je na ove djelovao novi prirodni i socijalni *milieu*, dade se u glavnim crtama prikazati.

Useljenjem Hrvata i Srba u rimsku Dalmaciju našle se dvije glavne klase stanovnika, jedna spram druge. U kulturi inferiorna rasa bila je bez sumnje slovenska, ali je ova bila osvajalačka — na mišici i brojem jača. Spram ove klase stajali porazbacani Romani i oni u dvije grupe odijeljeni; starija, kako je već rečeno, na morskim međama i po ostrvima, mlada — isluženi rimski vojnici i poromanjeni Iliri — po brdinama. Useljenici, kada dođoše u ove strane, bijahu još u emotivnom kulturnom stanju — upotrebljavahu još svu produktivnu energiju za boj.[4] Romani nasuprot prevališe davno ovu primitivnu fazu, tada razvijahu ekonomski organizam.

Pri riješavanju političkih i gospodarstvenih problema, treba prozrijeti u odnošaje, antagonizam i borbe ovih grupa, jedne protiv druge.

Hrvati zapremiše suhe međe; u prvom redu plodna polja. Posred njih življahu u brdinama bez tvrdog porodičnog uređenja otančani Romani; na morskoj medi i po ostrvima stanovahu kulturni predstavnici latinstva u Dalmaciji. Nastojanje

[1] Ratzel: o. c; u uvodu; Ratzel: Der Staat und sein Boden.

[2] Finot: Les préjugé des races. Paris 1906.

[3] L. Gumplowicz o. c. str. 175. Dr. N. Colajanni. Latini e Anglo-Sassoni: str. 8—45.

[4] A. Brooks: Das Gesetz der Zivilisation und des Verfalles; Wien, 1907. str. XI—XXXII. Pisac umno dijeli cijeli razvitak čovječanstva u dvije faze: u fazu emotivnog tipa, koji dava vojnika, svećenika i umjetnika, i u gospodarstvenog čovjeka, koji svu energiju razvija u sticanju kapitala. U ravnovjesju ovih tipova vidi pisac kontinuitet historije.

ovih zadnjih išlo je za tim, da se individualizuju na morskoj medi, te da se, oslanjajući se na prednost luka, otrgnu od kopnenog veza. Produktivnost zaleđa, useljenjem došljaka, bila je pala na ništa, pak su slovenska plemena Romane u njihovom gospodarstvenom razvitku više ometali, no im bili od pomoći. Ali kako je nastojanje Romana bilo, da se individualizuju na morskom rubu, tako je trebalo da došljaci radi svoga opstanka prisvoje morske međe.

Prema smještaju Dalmacije, historička gibanja mogu doći s juga i sa sjevera. Ako i prijedemo preko kolonizatorne djelatnosti Helena, Rimljani su prvi počeli vršiti amo silnu vojničku ekspanzivnost. Za seobe naroda, u doba dekadence rimske, historičko gibanje dolazi sa sjevera. Ovome su gibanju bile u prilog i suhe međe Dalmacije. S južne strane ispon je veći, klima sve oporitija, tako da je primorski Rimljanin nerado prodirao u kopno. Nasuprot historičko gibanje sa sjeverne strane može lakše prevaljivati brda, jer je planinski ispon manji a jednom započeto gibanje rad fizičke ustrajnosti ne može se zaustaviti već na morskim međama. Osvojenje obala bio je glavni uvjet, da se useljenici mogu geografski omeđašiti i u nutrašnjosti urediti.

Ali osvojenje morskih meda uvjetovalo je uništenje ili nagodbu sa Romanima. Druga se eventualnost dogodila i s njome cio okret društvenih i političkih odnosa. Nagodba nije bio početak već zaključak spoznaje međusobnih sila. U početku je bio odnošaj među njima što više neprijateljski a valjda bi se bio dovršio uništenjem slabijeg dijela, da se nije umiješao i drugi znameniti faktor — hristjanka vjera.

Varvarsko emotivno čuvstvo ogrija se žarom novoga nauka. Jer su nosioci novoga nauka bili u početku sami Romani, nastalo je njihovim utjecajem neko romanizovanje Hrvata; lagani gubitak njihovih etničkih osobina i nutrnje njihovo pretapanje.

Na Romane su također useljenici utjecali u mnogom pogledu. U oskudne žile uliše doseljenici krvi svježije i zdravije. U svedernim ratovima na moru i na kopnu, gubili se starosjedioci vidljivo, a kako stajahu o sebi i plodovitost im je opadala. Morali se ženiti vremenom od došljaka, čime je započelo

njihovo slavizovanje. Činjenica je, da se u dalmatinskim gradovima naj prije susretaju slovenska ženska imena, a tek docnije i muška. Ovakovo međusobno pretapanje samo je uobičajeni oblik, po kome se u historiji razvijaju nove sile, a da se kulturni kontinuitet ne prekida. Nagodba nije značila trajni mir, već samo primirje, jer je borba između Romana i Slovena, te između različitih društvenih kasta, bila jedini sadržaj starije naše historije. Borba je samo primanjem novih kulturnih elemenata dobila drugi pravac i energiju.

Prijelom je među njima kašnje nastao uvedenjem staroslovenskog jezika, koji je ozbiljno zaprijetio nacionalnom opstanku starosjedilaca.

Ovakav se je proces razvijao na morskoj medi između osvajača i starijih stanovnika; na kopnu ponešto diferensiše od ovoga. Ovdje osvajači upotrebljavahu spram osvojenih pravo jačega. Svu plodovitu zemlju uzeše kolektivno za sebe, a starosjedioce prognaše u brda. Nijesu još bili razdijelili zemlju u privatno imanje: „moj" ili „tvoj" već u „naš" ili „vaš". Osvajači kao masa bijahu gospodari, imaoci, vlasnici; ostali bijahu bespravna bića.

Ovom kolektivnom imanju, u uživanju odgovarao je način zapreme Dalmacije, a k tome i unutrnja organizacija kod Hrvata. Zemlja nije bila na jedan mah niti skupno zapremljena, već postepeno i odijeljeno. Decenije je trajalo spuštanje Hrvata spram mora, uz veću ili manju intenzivnost napredovanja. Plemena su prodirala posebice, dok ne bi časovita ratna potreba nametnula zajedničku akciju. Pojedina su plemena zauzela ovako plodnije krajeve te ih podijelila na bratstvo i zadruge.

Zadruga je bila jedinica narodne organizacije, ali labava i nesavršena.

Narodni se ponos koči isticanjem starih narodnih uredaba, a među ove spada i zadruga. Pronikne li se bolje u organizaciju zadruge, nalazi se u njoj tamnih strana. Ona je samo jedna faza u socijalnom razvitku, a dolazi tek iza primitivnih neodredenih grupa. U zadruzi nije još rad čvrsto razdijeljen a udovoljava se potrebama jednako i jednostavno u cijeloj grupi. Kao nesavršena organizacija trajala je toliko, dok je narod do-

šao do bolje organizacije. Kod ondašnjih komunikacionih prilika i sredstava naobrazbe, lako je shvatiti, da se u zaturenim i odijeljenim krajevima, a među ove spadaju i Poljica, znalo duže održati, dapače u nekim mjestima bila u svedernom kontinuitetu. U narodu primitivnih običaja, bila je ona do neke mjere i dobra, jer i ako je priječila ličnu akciju i ometala tako obogaćivanje pojedinaca, u drugom pogledu, s ograničene borbe za opstanak nije dopuštala da se razvije skrajna bijeda.

Središnja se vlada po uzoru zapadnome bila uhvatila feudnog sustava; razdijelilo društvo u piramidalnu progresiju kasta sa slobodnom i neslobodnom čeljadi. Neslobodna čeljad bijahu u prvom redu flutuantna masa starosjedilaca, što življaše rastepena po brdinama. Na ove se odnose darovnice hrvatskih vladara, u kojima uz zemlje darivahu i kmetove. Ovakovu jednu darovnicu izdade Trpimir na Bihaću god. 852, kojom dariva spljetskom nadbiskupu neke zemlje u Poljicima skupa sa kmetovima.* Ma da bez jakog oslona porodičnog i zapleća plemenskog znadoše se održati po brdinama Dalmacije do 13. vijeka, što dokazuje slabo prodiranje slavizma u brda.

Da se došljaci naj prije spustiše u ravnine, dade se naslućivati iz reminiscencije na njihovu pradomovinu. Slovenska plemena naseliše se na Balkansko poluostrvo iz ravnih krajeva južno-zapadne Rusije; napučiše naj prije sličnu okolinu, a tek se kašnje radi prenapučenosti počeše useljavati i u brdske krajeve.

Starosjedioci izgubiše ovime i zadnji oslon svome opstanku, čime ih sa pozorišta kao posebne etnografske grupe nestaje.

Dok je bila državna vlast sređena, dotle je s njima odredivala po miloj volji, kao sa državnim kmetovima; kada je ove nestalo, zadruga poprima njezine funkcije. Državni kmetovi postaju zadružni privatni kmetovi. Kod zadružne organizacije prestaje hijerarhički razvitak u društvu i obitelji. Sve teče jednako u grupama. Po temeljnim ustanovama zadruge ne odvajaju se članovi po seniorstvu, već po umnoj sposobnosti, tako da se može jednakost u društvu lako uzdržati. Manje umni članovi gube se u zadružnoj zajednici bez štete njihove indi-

* Rački. Documenta str. 3-5.

vidualnosti. Kmetovi spâdoše pod onu zadrugu, koja se njima na domaku uredila. Gospodar zadruge bio im je u Poljicima prvi sudija, a tek kada se ne bi udovoljilo pravdi, mogoše se protiv kmetova prizivati na vlasteosko vijeće. Vlastite svojine ne mogoše imati, jer sve što je jedan kmet stekao, bilo je gospodarevo.[2] Kako se vidi, nije udes kmetova bio ugodan, ali ipak bolji, nego li je bio izvan Poljica. Njima je bilo slobodno gospodara mijenjati. Nema dvojbe, da se u kontekstu radi o individualnom kmetstvu pojedinaca, nu uzme li se u obzir, da su Hrvati kao osvajači bili među sobom ravnopravni tad se tim kmetskim ustanovama postupalo prije protiv starosjedilaca.

Znamenito je, da je zadruga ostala kao privatna organizacija u snazi, jer su se pod njezinim utjecajem razvili društveni odnosi.

U prvom redu njoj je pripisati, što se nije u Poljicima razvio feudalni sustav, koji je u bitnosti hijerarhička ustanova osobe i imanja, već se uzdržala jednakost društvena u tipu zadružnome. Feudni sustav bio se pod utjecajem zapadnim udomio i u hrvatskoj državi, a bilo je pokušaja, da ga se i u Poljica unese, ali je ovdje kašnje uzmakao pred organizacijom zadružnom, što nam dokazuje naj bolje slučaj biskupa Rajnerija. Ovaj slučaj se ne može unašati u veze sa međunarodnom politikom, niti se može smrt biskupova pripisati reakciji Poljičana protiv njegove carigradske politike.[3] Način i mjesto smrti dokazuju da je to samo jednostavno nagađanje bez historičkog oslona. U universalnu politiku tadanjih vremena Poljica nijesu niti radi političke znamenitosti a niti radi opsega mogla utjecati. To je bio jednostavni sudar dviju socijalnih

[1] Monumenta hist. jur. slav. mer. Zagreb 1890: Štatut poljički, uredio prof. V. Jagić, str. 35.: „A kmetić tko bi se na nj tužio, na naipri da se ima i tuži prid gospodinom čigov je čovik prvi rok; ako mu gospodin o nagai čovika pravdu zadovoljnu pravde ne učini, da se voljan apelati prid ove suce."

[2] Monumenta: Štatut polj. str. 94.: „I kada kani kmetić poiti od gospodara, tada naipri ima zatvorivši u dvoru svomu i u kući sve ča ima imanja ili živine ili onoga blaga gibućega ili i čoše bi bašine ku bi pod nim stekao, tere ima prizvati svoga gospodara, ter mu reći: Gospodine to e sve bože i tvoe, voljan ča ostaviti, voljan ne ostaviti."

[3] I. Pivčević: l. c; str. 18.

ideja toga doba; smrt biskupova dokazuje naj bolje, kako su opreke bile jake.

Neuspjeh feudnog sustava u Poljicima znači društvenu jednakost među osvajačima. Jednakost se nije uvela radi postepenog jačanja individualizma, niti poslije duge borbe među različitim klasama, kao u zapadnoj Evropi; već je ona posljedica sporog društvenog razvitka i zadružne organizacije. Jednakost je u Poljicima uvjetovana umnom nejednakošću društvenih članova. Zadruga po sebi uništava ličnu inicijativu, isključuje borbu za opstanak, a time se društvo svederno niveluje. Iznad općenoga ne može se pridignuti nikakova ličnost, pojedincima je oteta prigoda, da mogu impulse mase izrabiti u narodnu ili vlastitu korist. Ovako ne samo, što se ne mogu razviti više klase, nego i stanovništvo nije podesno da dođe do savršenije kulture.

Uza sve ove poroke zadruge, ipak se ne može poreći, da se i njome ne polučuje neki napredak uslijed naravne selekcije njezinih članova, po kojoj samo umniji članovi dolaze na upravu. Slabiji članovi gube se vršeći rabotu u zadruzi, a da nigda njihova ličnost ne izbija na površinu.

Patrijarhalna ova ustanova, koja se bila udomila u Poljicima, nije bila ograničena na jednu obitelj, već je njome bila ispripletena cijela općina. Sve su bile vezane među sobom srodnošću krvi, jednakošću ideja, običaja i predaja. S njome su se održali svi moralni učinci te iz ove ustanove proističu: autoritet staraca, strogo držanje moralnih zakona; u jednu riječ duh tradicije izražen do rutine, moglo bi se kazati do nepomičnosti.

Austrijski zakon otvorio je ličnoj slobodi široka vrata, ali se još opažaju tragovi ove autokratičko-patrijarkalne ustanove. Po službenoj statistici centralne komisije u Beču za god. 1900 dolazi osječno članova: na jednu obitelj:

	U mjestima ispod 500 stanovnika	U mjestima od 500-2000 stanovnika	U mjestima od 2000-5000 stanovnika	U mjestima od 5000-10·000 stanovnika
U D. Austriji	4·74	4·52	4·56	4·67
U Tirolu	4·81	4·62	4·53	4·87
U Dalmaciji	5.66	5·99	5·57	5·63
U Poljicima	—	— osječno —		7·03

U Poljicima se uzdrže za istim ognjištem redovito tri koljena,[1] a na obitelj dolazi popreko sedam članova.

[1] Zbornik za narodni život i običaje: Zagreb 1903; Poljica str. 188.

БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE.

Вардар. *Календар за г. 1908.* „Коло Српских Сестара“ дало је у штампу свој календар и ове године. Календар се одликује научном и забавном садржином. Текст садржи *шест штампаних табака* и велики број *слика* градова и покрајина из свих српских крајева и *ликове* наше изгинуле браће. Књизи је додата и хисторичко-политичка *карта* српских и осталих јужних словенских земаља, коју је израдио врједни проф. *Св. Томић*. Карту је препоручио проф. *Јов. Цвијић*. Цијена је Вардару само 50 пара ма и да више вриједи: јер „Коло“ жели да га свака и сиромашнија српска кућа добави.

Коло моли све пријатеље да се својски заузму да Вардар дође у сваку српску кућу.

Књижари имаду уз доплату 15% а у комиснон 10%; продаваоци новина имају 15% за готово. Нарудбине се шаљу Колу Српских сестара Св. Дом — Београд.

Садржај: 1. *Календарски део* (родослов српске краљевске куће) 2. **Вардар** песма † В. Илијћа. 3. Молитва П. Кочића. 4. *Боки*, п. А. Шантића. 5. *Коло Српских Сестара*, чланак. 6. *Око Струме и Вардара*, п. † Качанског 7. *Султан Мурат II. и Царица Мара*, н. п. 8. *Век васкрса Србије*, чланак. 9. *Народне ђ. из Маћедоније и Ст. Србије*. 10. *Мати*, комит. прича „Големиота“ 11. *Порука*, п. † Д. Симића. 12. *Јунак Жене*, хисто. слике Јов. Томића. 13. *Над водама Вавилонским*, п. † М. Митровића. 14. *Весеље родова* прича. 15. *Српска молитва*, п. † З. Ј. Јовановића. 16. *Како се Срби могу привредно опоравити*, чл. 17. *О земљо моја*, п. А. Шантића. 18. *На нашим планинама*, п. С. Пандуровића. 19. *Борба код Пасјака*, чл. 20. *Моћ у Призрену*, п. † Д. Шимић. 21. *Одело*, комит. прича М. П. 22. *Косово*, п. † Ђ. Јакшић. 23. *Описи слика. Некролози* јунака. 25. *Чланак уз карту*. 26. *Карта* срп. и ост. јуж. слов. земаља. 27. Двадесет и шест слика.

Календар Матисе Српске за г. 1908. Нови Сад. Цена 35 новч. или 70 п.

Др. Илија Бајић. Слике из живота Св. Саве. Митровица (Сријем). Ц. 50 пара. Књижарима и препродаваоцима уз новац изнад 10 комада 20% изнад 50 комада 40%.

Др. Станоје Станојевић проф. Историје Српскога народа у београдском унив. шаље у штампу књигу на научној основи:

Историја Српскога народа.

у којој ће бити цјелокупна повијест нашега народа од доласка на Балкан до почетка 1908. г. Цена 4 кр. претплата се шаље на адресу: *Проф. Живојину О. Дачићу, секретару Универзитета — Београд*, (а коме је угодније: *Prof. Živojin O. Dačić — Zemlin* poste restante). Претплату треба послати одмах, јер ће се штампати само онолико комада колико се претплатника буде пријавило.

Споменак, Илустрован дечји лист за 1908 год.; петнаеста година. Панчево.

Излази сваког школског месеца (не јула ни августа) на целом табаку и стоји 2 кр. на год. за Аустро-Угарску. Поручбине с новцима се шаљу: Ivanu Martinoviću uredniku Pančevo (Ugarska).

Лазар Костић. Ромео и Јулија, трагедија Виљема Шекспира с енглеског. Књига Мат. Срп. Бр. 17. Награђена, Ноби Сад. 1907.

Летопис Мат. Српс. I. Свеска за г. 1908. Књ. 247. Нови сад 1908.

— *Вој. М. Јовановић:* **Наши Синови.** Комад у четири чина са епилогом. Св. 139. 140 *Мале Библиотеке Пахера и Кисића у Мостару.* Год. X. 1908. Бр. I. II. — 1907. — Наредне свеске налазе се већ у штампи.

— Дописну карту са сликом *Иве Војновића* публиковала је иста штампарија *Пахера и Кисића* у Мостару.

— *Српски Учитељ* Педагошко Књижевни Лист, орган српског учитељства у Хрв. и Славонији. Година I. Св. I. 1. јануара 1909 у Загребу. Излази мјесечно у 3 табака; стаје 8 кр. год. за Аустро-Угарску и Босну, а за остале земље 10 франака.

— **Ратник** Св. V. VI. нов. дек. 1907, месечни војни лист. Београд. 1907.

— *Dr. Bjelovučić.* Ugovor makarsko-primorskih knezova s mletačkom republikom god. 1546. Preštampano iz 32. knj. „Starina". Zagreb. 1907.

— *Ljubomir Klančić.* O oprostu od poštarine. Cijena 1. Kr. Zadar. Tis. S. Artale 1907.

— *Scotus Viator.* Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Groszmächte. Prijevod Else Brockhausen iz engleskog sa predgovorom Prof. Dr. C. Brockhausena. Leipzig und Wien. Franz Deuticke 1908.

— *„Zvono".* Opća smotra. Izdaje i uređuje Milan Marjanović. Izlazi u Zagrebu svake druge subote na jedan tabak i po a stoji na godinu 5 K. List obuhvaća kulturni, ekonomni, politički i socijalni život.

— *„Slovenski Jug".* Opet je počeo izlaziti u Biogradu ovaj politički list, organ kluba „Slovenski Jug". Vlasnik mu je univ. prof. Dr. Boža Marković a urednik mu je P. Mihajlović. Izlazi svake subote, stoji za Srbiju (i Bugarsku) 6 dinara a za ostale države 10 franaka.

— *C. K. Ratno Ministarstvo u Beču i Srpsko Privredno društvo.* Ministarstvo je naredbom od 26. avgusta 1907, br. 7018 naredilo da zapovjedništva u Ugarskoj, Dalmaciji i Bosni imadu proglašivati svake godine barem dva mjeseca prije otpusta svoj momčadi srpske narodnosti trgovačke i zanatlijske struke da se Privrednik zauzeo da im besplatno pribavi mjesta; u tu svrhu neka se momci iz vojske prijave Privredniku.

Privrednik je 23. septembra 1907 navršio 10 godina svog opstojanja udomio je, osim drugog svog posla, preko pet hiljada mladića u šezdeset zanata i privrednih struka. Roditelji i staratelji mogu uputiti Privredniku sve valjane i zdrave đake od 12 do 15 godina, pa i bili siromašni i obratiti se za upute „Privredniku — Zagreb". Nema pravog Srbina i Srpkinje koji nijesu članovi Privrednika; mnogi pomažu Privrednika, mnogi mu čine testamentarne zapise.

— *Одбор за прикупљање прилога за подизање зграде српске гимназије у Скопљу у Старој Србији.* Изгорјела је зграда гимназије и учитељске школе у Скопљу, те А. Е. Митрополит Скопљански и Егзарх Доње Мизије *Виниентије* саставио је одбор напомепут у наслову. Позивље се сваки Србин да пошаље свој прилог овом одбору.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Инв. бр. 60917

СРЂ — SRĐ

Лист за књижевност и науку
List za književnost i nauku

Проф. АНТОНИЈЕ ВУЧЕТИЋ
одговорни уредник
Prof. ANTONIJE VUČETIĆ
odgovorni urednik

ГОДИНА VI. — GODINA VI.

1907

ДУБРОВНИК — DUBROVNIK
Власник и издаватељ: Српска Дубровачка Штампарија Др. Грацића и Др.
Vlasnik i izdavatelj: Srpska Dubrovačka Štamparija Dr. Gracića i Dr.
1907.

Пријеглед садржине. — Prijegled sadržine.

Приповијетке и романи. — Pripovijetke i romani.

Đenevrija. Pilarska pripovijest pok. Mata Vodopića, uredio Dum V. Medini. (nastavak iz 1906. god.) 1, 49, 1032
Историја једне комуне. И. Н. Потапенко. 8, 55, 97, 151, 210, 258, 297, 342
Amerikanske ženidbe. S ingleskog Harpersveckly L. Brodarićić 13
Под амин. Рикардо Николић 62
Iz moje lovačke torbe. I. Hoćemo li, gospodine. Don Marko Vezić 102
Iz moje lovačke torbe. II. Zec, lisica i ja 488
Karolina. Živko 145
Из рукописа једног сеоског лекара Анатол Франс, с француског пр. О. Б. Ђ. 157
Pričica o koki. R. Katalinić-Jeretov 215
Bog dužan ne ostaje (Hercegovačka) Živko 294
Sitnice iz dubrovačke prošlosti: 1. Gospar Maro Mali* osuden 1668. g. jer šćaše silom izbaviti brata iz tamnice. A. Vučetić 337
Pjesnikova tajna. A. Fogazzaro pr. M. Grgurić 347, 396, 436, 535, 589
Ječmeni uštipci sa sela ili Lako je pjevati, ali je teško plakati. Don M. Vezić 385
Čovjek bez domovine. Th, K. Kennedy. S ingl. pr. L. Brodarićić 389
Освета. К. М. Станьуковић (пр. с руског) 433, 493, 539, 580, 637
Мамурлук. Славко М. Косић 440
Brat oblaka. Runeberg (pr.) 529
Ништа из Ничега. Севаст. Јовановић . . 577, 627, 673
Ah! Lijepe noći. B. Gjaja 625
Tragedija u Kveretaru. Prof. W. baron Ljubibratić . 649
Једна ноћ. Иван Б. Ђаја 678, 721
Miho Pracat. Najveći dubrovački bogataš i dobrotvor. A. Vučetić . . . 700, 750, 796, 841, 894, 1036
Ječmeni uštipci sa sela; 2. Razmrsi je. M. Vezić . . 729

Порушени златни снови. Ђ. Марић 769, 817, 865, 913, 961, 1009
Љоља. Р. Николић 773
Krvarina u oči sv. Ivana V. Ciopico 822
Petar Vukmirica. M. B. 967
Na Ceilonskome brijegu. B. Gjaja 1054
Antonije Andrea. S njem. K. Đ. 1061
Gdje su nestale. Novela K. Klostermanna . . . 1031
Kako sam sproveo Božić N. Šimić 1138

II. Пјесме. — Pjesme.

Море. Ст. К. Павловић 34
Zbogom. D. Ilija Ujević 66
Ох, ви сте људи... Мирко Дамњановић 105
Rajniku sinu. Ivan Miletić 129
Љетњој ноћи. П. Ј. Одавић 178
Непознатој. Д. Пијаде 216
На први дан Божића 1889. Милош М. 263
Suza. Vladimir Šiffer 274
Soderini. Rodenstein 289, 292
Moja bol. Zvonimir Binički 296
Нек се стиди ружа мајска... Авдо Карабеговић... . . 369
Нека проће младост. П. Ј. Одавић 387
* * * Жив. Девечерски 395
Sv. Jakobu. A. Baburica 420
Stepa. Drag. M. Damjanić 443
О, реци ми, реци... Боривоје Б. Мирковић . . . 467
Poluotoku Pelješcu. N. Zv. B. 492
Никад. Боривоје Б. Мирковић 509
У предвечерје. Жив. Девечерски 534
Син мајци. Л. М. Мирковић 542
Под чемпресом. Радомир Орлински Кр... . . . 579
Моја љубав. Д. И. Ријека 583
Miramar. Spj. Giosue Carducci pr. A. Wenzelides . . 665
Оаза. Радомир Орински 682
Četrnaesti jula. Béranger 1829. g. u tamnici (pr.) . . 708
Елегија. Р. Орлински 726
Alpe. Spjevala Ada Negri, pr. Đ. Palavršić . . . 749
Dies irae; Oskar Wilde, pr. B. D. 772
Memento. Srećko Domić 893
Tebi. Nunsić 918
На развалинама љубави. Пловац. Р. Орлински . . 939, 950
Кад потоњом. Р. Орлински 966
Kralj Lauš i Pavlovića Ljuba... M. Mirković . . 998

Među Jablanima. M. Dimitrijević 1013
Cosu. Harambi. A. Murat 1026
Српска Била. Мићун Павичевић 1096
Крвава је . . . М. П. Павичевић 1128

III Драма. — Drama.

Ho capio! (Razumio sam!) Ljubo Bilić (Z. T.) 202, 248, 316, 355
Сократ. Јована Бовија, пр. Ш. К. . 444, 496, 542, 584, 633

IV. Чланци и Расправе. — Članci i Rasprave.

Перо Будмани о Луку Зори. 19
Grobnica kćeri Bele IV. U Spljetu. A. Vučetić . . 29
Фра Балетин, умјетник и занатлија самоук у Дубровнику XVIII в. О. П. 35
Tristota obljetnica smrti Miha Pracata. Ured. . . 36
Tristota obljetnica smrti Miha Pracata I. Njegov testamenat. A. Pavlić. . . . 73, 118, 226, 275
Ostrvo Pag. I. A. Vučetić. 71
† Dr. Jero Pugliesi. A. Vučetić. . 86
Гризићев извјештај о дубровачким књижевницима XVIII. в. П. М. Колендић 106
Исправе из преписке Лилиенберг-Рајачић-владике Рада год. 1832 и 1833. А. Вучетић. 110, 164
Пшенично зрно велико као крушка, прилог проучавању нар. приповиједака. Владимир Боровић 126
Сфрагистичка вриједност печата на комисији Дубровчана посланика у краља Људевита I. 1358, г. Ured. . . 130
Bugarska universitat u Sofiji. K. Jireček . . . 171
† Пајо Марковић — Адамов — Уред. 179
Duh stražanin. Rodenstein 193
Tršćanski Lloyd o Dalmaciji. Ured. 218
Giosuè Carducci kao pjesnik. prof. W. baron Ljubibratić. 264, 303, 362, 400
Nad Grobom Franćeska Petrarke. Šp. J. Gerun. 268, 311, 358
Sluge Gaspara Frankopana i P. Zrinjskog u Dubr. 1668. N. I. Gjivanović 370
Подводни тунел између Енглеске и Француске с руског. Х. 409
О приређивању изложаба М. П. Јовановић . . . 412
Letimice kroz Poljica. J. Pivčević. . 452, 499, 554, 594

Принципи и мегоде за израду етнографске карте балканског Полуострва. Др. Ј. Цвијић 461
Dubrovačka Književnost. Pavle Popović. . . 481, 546
Калуђерске и компасне карте средњега вијека. Др. Б. Цвјетковић. 510, 607, 754
Постанак нар. пјес. „Огњана Марија у паклу" — П. М. Колендић. 642
Poljica Povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada. I. Pivčević. . . . 683. 741, 787, 834, 881, 945
Živi li kristal? otkrića i teorije prof. Ota od Schrönna u Napulju. Eduard Miloslavić. 730
О текотилној индустрији. Ј. Беловићева. . . . 737, 793
Dubrovčani braća Baglivi. N. I. Gjivanović . . 778, 886
Хисторичне успомене о Синобадима. Љ. Влачић. 782. 929, 877, 940, 986, 1027, 1074
Slikar Vlaho Bukovac. A. Vučetić. . . . 801, 889
Psihijatar prof. J. Ed. Hitzig. Ed. Miloslavić . . 839
Djevojka bez ruka. Fr. Kulišić . 846, 871, 919, 978, 1020
Rukopisi gimn. bibl. u Dubrovniku. Pero Kolendić. 991, 1041
Kačićevi izvori za povjest slovinsku. Š. Urlić. . . 1014
O postanju Poljica. J. Lukas 1068, 1143
Garibaldi i njegovo doba. Prof. W. baron Ljubibratić . 1077
Slavenske Kolonije u Italiji. M. Rešetar . . . 1106
Karel Klostermann (češki romansijer i novelista. A. Vučetić. 1130

V. Оцјене и прикази. — Ocjene i Prikazi.

Бранич српског или хрватског језика. оц. Др. М. Перковић 85
Др. Л. кн. Војновић — Дубровник једна хистор. шетња оц. А. Вучетић. 180
Kristo P. Dominković: Sličice sa sela iz dubr. okolice oc. A. A. 234
Dr. F. D. Marusić „Liječnikovi zapisci" oc. Stjepan Roca. 236
J. pl. Ivanišević. Imenik narod. naziva rodbine i srodbine oc. V. Vuletić-Vukasović 238
Josip Binički „Naše selo"; oc. J. Беловићева. . . 280
V. Bogišić et C. Jireček: Liber statutorum civitatis Rag. 1272. oc. Dr. Karel Kadlec. 320
Dr. H. v. Neumayer: Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen oc. Dr. B. Cvjetković . 372
A. Hangi: Život i običaji Muslimana u Bosni. oc. V. Vuletić-Vukasović. 421
Dr. J. Smodlaka. Posjet apeninskim Hrvatima oc. A. Vučetić. 471

M. Marjanovića. Iza Senoe Cetvrt vijeka hrvatske književnosti oc. A. 567
Ленке Степановић: Зимске Руже, оц. А. 611
I. Pivčevića: Pomen nekolicine Poljicana oc. V. Vuletić-Vukasović. 612
Dr. A. Tresić-Pavičić: Po ravnim kotarima oc. A. . 667
A. Anić: Pogledi, putne bilješke, oc. T. 758
Prof. Dr. L. Adamović: Die pflanzengeographische Stellung und Gliederung der Balkanhalbinsel. prik. A. Vučetić. 804, 852
Leyerer: Die Handlungsbücher der Rep. Ragusa, prik. ssi. 849
J. Miličić: Pjesme, oc. F. Kulišić 951
Podropoljski: Karišik beletristički, oc. A. 999
Dr. Inchiostri-Medenjak: Preporodaj srpske umjetnosti oc. G. N. 1000

VI. Књижевне Оставштине. — Književne Ostavštine.

Zgode i nezgode † prof. L. Zore s uvodom A. Vučetića 23, 67, 168, 221, 241, 365, 417, 468, 507, 562, 594, 696
Kako je postao Buzolićev i Zorev prijevod Körnerove pjesme o sablji. Ured. 71
Нештампана пјесма П. А. Казали Игуман К. Павасовић . 826

VII. Слике. — Slike.

Gizdelini rimski za Horacijeva doba. prof. W. baron Ljubibratić. 923

VIII. Споменици. — Spomenici.

Spomenici Dubrovački. A. Vučetić. 41, 95, 137, 185, 239, 286, 334, 381, 431, 479, 524, 572, 621, 118, 767, 814, 862, 905, 958, 1008, 1055, 1103.

IX. Разно. — Razno.

Биљешке. — Bilješke. 37, 90, 133, 183, 239, 282, 327, 374, 422, 473, 514, 568, 613, 669, 709, 761, 810, 856, 899, 953, 1002, 1049, 1095, 1151.
Нове књиге и листови. 40, 94, 136, 240, 285, 333, 428, 479, 523, 571, 620, 672, 717, 861, 957, 1006, 1052, 1102, 1151.
Мудре изреке. — Mudre izreke: 38, 283, 329, 374, 423, 474, 516, 569, 613, 760, 811, 857, 901, 955, 1004, 1099.